

TANTRIK TEXTS

Edited by ARTHUR AVALON

VOL. XVII.

SHĀRADĀTILAKATANTRAM

PART II.

CALCUTTA :

SANSKRIT PRESS DEPOSITORY,

30, CORNWALLIS STREET.

LONDON :

LUZAC & CO.,

46, GREAT RUSSELL STREET, W.C.

ĀGAMĀNUSANDHANA SAMITI.

7A, Chaltabagan, Calcutta.

The object of the Society is the preservation and promulgation of a knowledge of the Āgama by the publication of Texts and other works on the Shāstra, by the copying and suitable distribution of Texts and other works dealing with the Āgamas.

LIST OF PUBLICATIONS

- Vol. I. Tantrābhidhāna with Bijanighantu and Mudrānighantu.*—A Tantrik Dictionary. (Revised and enlarged 2nd Ed. *In preparation.*)
- Vol. II. Shatchakranirūpana.*—A work on Kundalinīyoga with two lucid Commentaries. *Pādukapāñchaka*—with Commentary. Edited by Tārānātha Vidyāratna. Introduction by Arthur Avalon. 2nd Ed. thoroughly revised with variant readings ... 3 0
- Vol. III. Prapanchasāra Tantra.*—A Tantrik Compendium by Shamkarāchārya. 2nd Ed. with the Commentary of Padmapāda and a gloss thereon. The book contains the general rules applicable to all the different forms of Tantrik Sādhana and worship as also a summary of each of the different systems (*nearly ready*) ...
- Vol. IV. Kulachūdāmaninīgama.* Introduction by Akshaya Kumāra Maitra, C.I.E., K.I.H. ... 2 0
- Vol. V. Kulārṇava Tantra.* The most authoritative work on Kula Dharma. Edited by Tārānātha Vidyāratna. Introduction by Arthur Avalon ... 4 0
- Vol. VI. Kālīvilāsa Tantra.*—Edited by Mahāmahopādhyāya Pārvatī Charana Tarkatīrtha. Introduction by Arthur Avalon ... 2 0
- Vol. VII. Shrichakrasambhāra.*—Edited by Kazi Dawasamdub. A Buddhist Tibetan Tantra. Foreword on the Vajrayāna by Arthur Avalon—(*out of print*) ...
- Vol. VIII. Tantrarāja (Kādimata).* Part I. Commentary by Subhagānanda-nātha. Edited by Mahāmahopādhyāya Lakshmana Shāstri This along with vol. XII gives a detailed account of Kādimata, one of three schools into which Shāktas of the Shrikula are divided. Full Summary (37 pages) in English by Arthur Avalon ... 4 0
- Vol. IX. Karpūrādi-stotra.* The famous hymn to Kālī by Mahākāla. Text, with Introduction and Commentary containing the esoteric interpretation of the hymn by Vimalānanda-Svāmī. Translated by and with notes of Arthur Avalon ... 4 0

- Vol. X. *Kāmakalūvilāsa*. Commentary by Nāṇānandanātha. Edited by Mahāmahopādhyāya Sadāshiva Mishra. Complete translation by and notes of Arthur Avalon. This is a poetic description by Puṇyānda of the unfolding of the Divine creative impulse ... 4 0
- Vol. XI. *Kaulopanishad, Tripurānopanishad, Bhāvanopanishad*. Commentaries on these and the Prayoga on the Bhāvana by Bhāskararāya. *Bahvrīchopanishad, Arunopanishad*, with Commentary ; *Kālikopanishad*. Introduction by Arthur Avalon. Edited by Sītārāma Shāstrī. The Prayoga by Bhāskara shows how Upanishadik teachings can and ought to be imbibed ... 4 0
- Vol. XII. *Tantrarāja*. Part II. Commentary by Subhagānandanātha. Edited by Mahāmahopādhyāya Sadāshiva Mishra. Summary (74 pages) in English by Arthur Avalon. This part gives the philosophy of Tantrik rituals. It also contains a description of the four stages of uttered sound. The student of astronomy will find much of interest in Ch. 25. ... 6 0
- Vol. XIII. *Mahānirvāna Tantra*, with the Commentary of Hariharānanda Bhārati. Printed from Mss. of Raja Rammohun Roy... 7 8
- Vol. XIV. *Kaulāvalinirṇaya*. By Jñānānanda Paramahansa. A compilation from various original Tantras. It gives an account of the rituals of Kula Dharma and also contains an account of the three classes into which mankind is divided and other important particulars necessary for an adequate knowledge of the Sampradāya ... 4 0
- Vol. XV. *Brahmasamhitā* with the commentary of Jīva Gosvāmī and *Vishṇusahasranāma* with the commentary of Śaṅkarāchārya. Both these are highly venerated by Vaiṣṇavas. The Brahma Samhitā was greatly valued by Śrī-Chaitanyadeva the founder of the present-day Bengal Vaiṣṇavism. Jīva Gosvāmī wrote the commentary in compliance with the desire of Chaitanyadeva. These books show that there can be no conflict between the Vaiṣṇava Tantras and those of other schools ... 3 0
- Vols. XVI, XVII. *Shāradātilaka Tantra* : By Lakshmanadeshikendra. Commentary by Rāghavabhaṭṭa named *Padārthadarśha*—with a Summary (72 pages) in English. This is similar in character to the Prapanchasāra. The text and the commentary which is very lucid and exhaustive will be of help for a proper understanding of also the Prapanchasāra the language of which is at times rather involved. An alphabetical index of the verses is appended to the book ... 12 0
- Dr. Winternitz, in his History of Indian Literature, says :—
 “It is Sir John Woodroffe (under the pseudonym of Arthur Avalon) who by a series of essays and the publication of the most important Tantra texts has enabled us to form a just judgment and an objective historical idea of this religion and its literature”.

TANTRIK TEXTS

श्रीश्रीशारदातिलकतन्त्रम् ।

EMERALD PRINTING WORKS

9, NANDA KUMAR CHAUDHURI 2ND LANE, CALCUTTA.

1933.

TANTRIK TEXTS

EDITED BY
ARTHUR AVALON

VOL. XVII

SHĀRADĀTILAKATANTRAM

PART. II.

CHAPTERS VIII—XXV.

Published for the
ĀGAMĀNUSANDHĀNA SAMITI

BY
THE SANSKRIT PRESS DEPOSITORY,
30, Cornwallis Street,
CALCUTTA.

1933

श्रीश्रीशारदातिलकतन्त्रम् ।

श्रीलक्ष्मणदेशिकेन्द्रप्रणीतम्

राघवभट्टकृतपदार्थादर्शाभिधटीकासमेतम् ।

श्रीआचार्यएवेलनेन प्रवर्तितं पर्यवेक्षितञ्च ।

श्रीश्रीमज्जगदम्बिकाम्बासरस्वतीश्रीचरणकमलाश्रित-
श्रीअटलानन्दसरस्वतीसम्पादितम् ।

अष्टमादि अन्त्यपटलान्तम्

कलिकातानगर्यां

एमारेल्ड्यन्त्र

श्रीविहारीलालनाथेन मुद्रितम् ।

कलिकातानगर्यां

३० नं कर्णश्रीयालिस् द्वीठस्थ

संस्कृतप्रेस डिपजिटरीभवनात् प्रकाशितम् ।

लण्डनराजधान्यां लुज्याक् एण्ड कीं कर्तृकेण

प्रकाशितम् ।

संवत्—१८८०

खुः १८३३

अष्टमः पटलः ।

अथ वक्ष्ये श्रियो मन्त्रान् श्रीसौभाग्यफलप्रदान् ।

यस्याः कटाक्षमात्रेण त्रैलोक्यमभिवर्द्धते ॥ १

वान्तं वल्लिसमारूढं वामेनेवेन्दुसंयुतम् ।

बीजमेतच्छ्रियः प्रोक्तं चिन्तामणिरिवापरः ॥ २

ऋषिर्भुगुर्निवृच्छन्दो देवता श्रीः समीरिता ।

षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्यादङ्गानि षट् क्रमान् ॥ ३

अथ प्रकारपञ्चके केन चित् प्रकारेण मन्त्राणां वक्तव्यत्वे प्राप्तेऽत्र शक्तिमन्त्राणां प्रकृतत्वात् शक्तिमन्त्रादित्वेन वक्तुमिच्छन् ब्रह्मशक्तिवाचकान् सरस्वतीमन्त्रान् उक्त्वा विष्णुशक्तिवाचकान् लक्ष्मीमन्त्रान् वक्तुमुपक्रमते अथेति । श्रीसौभाग्येति विनियोगोक्तिः । त्रैलोक्यमिति लक्षणया त्रैलोक्यनिवासिजना उच्यन्ते ।

यद् विष्णुपुराणम्—स श्लाघ्यः स गुणी धन्यः स कुलीनः स बुद्धिमान् ।

स शूरः स च विक्रान्तो यस्त्वया देवि वीक्षितः ॥ इति । १ ॥

मन्त्रमुद्धरति वान्तमिति । वान्तं शः वल्ली रेफ वामनेलं ईकारः इन्दुर्विन्दुः । चिन्तारत्नमित्यनेनैतदुक्तं भवति प्रणवादित्वं शक्त्यादित्वं वा वागादित्वं वा कामादित्वं वा तत्तदयोगे तत्तद्देवतानामुपसर्जनत्वञ्च । यथा प्रणवादित्वे परमात्मस्वरूपिणी श्रीर्देवता एवं शक्त्यादित्वे शक्तिस्वरूपिणी श्रीर्देवता इत्यादि । शकारो बीजम् ईकारः शक्तिः । षड्दीर्घेति क्लीबरहितैः । नेत्राभ्यां वौषडिति पञ्चमाङ्गे प्रयोगः । तेन यत्र यत्र नेत्रद्वयं तत्र तत्रायं प्रयोगो ज्ञेयः । तन्त्रान्तरे पञ्चाङ्गान्युक्तानि । महाश्रिये महाविद्युत्प्रभे स्वाहा हृत् । श्रिये विजये स्वाहा शिरः । गौरि महाबले बन्ध बन्ध स्वाहा शिखा । धृतिः स्वाहा वर्मम् । महाकाये पद्महस्ते हुँ फट् अस्तम् इति । कल्पान्तरे तु श्रिये स्वाहा हृत् । श्रीं फट् शिरः । श्रीं नमः शिखा । श्रिये प्रसीद नमः वर्मम् । श्रीं फट् अस्तम् । इति पञ्चाङ्गम् । उक्तञ्च नारायणीये—अस्याङ्गानि द्विधोक्तानि तयोरेकं समाश्रयेत् । इति । क्रमादित्यनेन शक्त्यादियोगे दीर्घप्रयोगः प्रणवादित्वे तद्योग इति सूचितम् ॥२॥३॥

कान्त्या काञ्चनसन्निभां हिमगिरिप्रख्यैश्चतुर्भिर्गजै-
र्हस्तोत्क्षिप्तहिरण्मयामृतघटैरासिच्यमानां श्रियम् ।
विभ्राणां वरमञ्जयुग्ममभयं हस्तैः किरीटोज्ज्वलां
क्षौमावद्भनितम्बविम्बलसितां वन्देऽरविन्दस्थिताम् ॥ ४

भानुलक्षं जपेन्मन्त्रं दीक्षितो विजितेन्द्रियः ।

श्रियमप्यर्चयेन्नित्यं सुगन्धिकुसुमादिभिः ॥ ५

तत्सहस्रं प्रजुहुयात् कमलैर्मधुगोक्षितैः ।

जपान्ते जुहुयान्मन्त्री तिलैर्वा मधुराप्नुतैः ॥ ६

बिल्वैः फलैर्वा जुहुयात् त्रिभिर्वा साधकोत्तमः ।

अत्र सम्यग् यजेत् पीठं नवशक्तिसमन्वितम् ॥ ७

विभूतिरुन्नतिः कान्तिः सृष्टिः कीर्तिश्च सन्नतिः ।

पुष्टिरुत्कृष्टिर्कृष्टिश्च संप्रोक्ता नव शक्तयः ॥ ८

कान्त्येति । हिमगिरीति उच्चत्वं श्वेत्यञ्च । अरविन्देति श्वेतम् । इदं
सर्वं श्रीमन्त्रे ज्ञेयम् । वामाधस्तात् दक्षाधस्तनपर्यन्तम् आयुधध्यानम् । तदुक्तं
नारायणीये—चतुर्भुजां सुवर्णाभां सपद्मोर्ध्वभुजद्वयाम् ।

दक्षिणाभयहस्तां तां वामहस्तवरप्रदाम् । इति ।

अत्र ध्यानानन्तरं लक्ष्मीमुद्रा दर्शनीया ।

चक्रमुद्रां तथा बद्धा मध्यमे द्वे प्रमार्थ्य च ।

कनिष्ठिके तथानीय तदग्रेऽङ्गुष्ठकौ क्षिपेत् ।

लक्ष्मीमुद्रा परा ह्येषा सर्वसम्पत्प्रदायिका ॥ इति ।

इयञ्च सर्वलक्ष्मीमन्त्रसाधारणीति ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

भानुलक्षं द्वादशलक्षम् । मन्त्रीत्यनेन नारायणाष्टाक्षरस्य शेषतया दशांशजप
उक्तः । अतएव वक्ष्यति विष्णुभक्तो दृढव्रतः इति । जपान्त इत्यनेन जपा-
व्यवधाने तन्त्रियमस्येन होमः कार्य इत्युक्तं भवति । त्रिभिर्वैति समुच्चितश्चतुर्थः
पक्षः । तत्राप्येकैकेन द्रव्येण सहस्रचतुष्कं होतव्यम् । अथवा त्रिभिः साधकोत्तमो
जुहुयात् इत्यनेन कमलवासिनीमहालक्ष्मीश्रीसूक्तैः सकृत् सकृत् हुत्वा पञ्चाम्भलेन
होतव्यमित्युक्तम् भवति । साधकोत्तम इति काकाक्षिगोलकन्यायेन उभयत्र

अत्रावाह्य यजेद्देवीं परिवारैः समन्विताम् ।
 बीजाद्यमासनं दत्त्वा सूक्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ८
 यजेत् पूर्ववदङ्गानि दिग्दलेष्वर्चयेत्ततः ।
 वासुदेवं सङ्कर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ॥ १०
 हिमपीततमालेन्द्रनीलाभान् पीतवाससः ।
 शङ्खचक्रगदापद्मधारिणस्तान् चतुर्भुजान् ॥ ११
 विदिग्गतेषु पत्रेषु दमकादीन् यजेद् गजान् ।
 दमकं सलिलञ्चैव गुग्गुलुञ्च कुरुण्टकम् ॥ १२

सम्बध्यते । साधकोत्तमोऽत्र सम्यगित्यनेनैतत् सूचितं भवति । श्रीपूजायां
 मण्डूकादि परतत्त्वान्तं चतुर्थपटलोक्तरीत्या अभ्यर्च्य श्रीबीजाद्या नव पीठशक्तयः
 प्रागादिदिक्षु मध्ये च पूज्याः ॥ ५॥६॥७॥८ ॥

अत्रेत्यष्टपत्रे श्रीबीजकर्णिके ।

तदुक्तमाचार्यैः—रुचिराष्टपत्रमथ वारिरुहम् । इति ।
 पद्मपादाचार्यैर्व्याख्यातं श्रीबीजयोगः कर्णिकायां रुचिरत्वम् इति ।
 संहितायामपि—अष्टपत्रं लिखेद् यन्त्रं बहिर्भूबिम्बभूषितम् ।

मध्ये बीजं विनिक्षिप्य । इति ।

पीठमन्त्रमुद्धरति बीजाद्यमिति । श्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः इति
 पीठमन्त्रः सर्वश्रीमन्त्रसाधारण इति ज्ञेयम् । पद्मपादाचार्यैस्तु श्रीं श्रीदेव्यासनाय
 नमः श्रीं श्रीदेवीमूर्तये नमः इति पीठमूर्तिमन्त्रावुक्तौ । अत्र पद्मं श्वेतं ध्येयम् ।
 तदुक्तं प्रयोगसारे—

सङ्कल्प्याभोरुहं शुभ्रं कर्णिकायां यजेच्छ्रियम् । इति । ८ ॥

पूर्ववदिति चतुर्थपटलोक्तरीत्या केसरेषु । वासुदेवादीनामायुधध्यानं
 नारायणमन्त्रे मदुक्तमनुसन्धेयम् ॥ १०॥११ ॥

विदिग्गतेष्विति कल्पदिग्गपेक्षया । यत्तु नारायणीये—

आग्नेयादिषु पत्रेषु गुग्गुलुञ्च कुरुण्टकः ।

दमकः सलिलश्चेति हस्तिनो रजतप्रभाः ॥

हेमकुम्भधरा ध्येयाः । इति

तत्र प्रसिद्धान्नेयदिशमङ्गीकृत्येत्यवधेयम् ॥ १२ ॥

यजेच्छङ्खनिधिं देव्या दक्षिणे दयितान्विताम् ।
 मुक्तामाणिक्यसङ्काशौ किञ्चित्स्मितमुखाम्बुजौ ॥ १३
 अन्योन्यालिङ्गनपरौ शङ्खपङ्कजधारिणौ ।
 विगलद्रववर्षाभ्यां शङ्काभ्यां लृङ्घिं लाञ्छितौ ॥ १४
 तुन्दिलं कम्बुकनिधिं वसुधारां घनस्तनीम् ।
 वामतः पङ्कजनिधिं प्रियया सहितं यजेत् ॥ १५
 सिन्दूराभौ भुजाश्लिष्टौ रक्तपद्मोत्पलान्वितौ ।
 निःसरद्रवधाराभ्यां पद्माभ्यां लृङ्घिं लाञ्छितौ ॥ १६
 तुन्दिलं पङ्कजनिधिं तन्वीं वसुमतीमपि ।
 दलाग्रेषु यजेदेता बलाक्याद्याः समन्ततः ॥ १७
 बलाकी विमला चैव कमला वनमालिका ।
 विभीषिका मालिका च शाङ्करौ वसुमालिका ॥ १८
 पङ्कजद्वयधारिण्यो मुक्ताहारसमप्रभाः ।
 लोकेशानर्चयेदन्ते वज्राद्यस्त्राणि तद्वहिः ॥ १९

देव्या दक्षिणे वामत इति कर्णिकायाः । मुक्तामाणिक्येति क्रमेण शङ्खनिधि-
 वसुधारयोः वर्णौ । शङ्खपङ्कजधारिणावित्युभयमुभयत्र । एवमग्रेऽपि । आयुध-
 ध्यानमेषां दक्षादि । कम्बुकनिधिं शङ्खनिधिम् । वसुधारामिति शङ्खनिधि-
 शक्तिनाम । घनस्तनीमित्यन्तं पूर्वं ध्यानम् । पङ्कजनिधिं पद्मनिधिम् । वसुमती-
 मिति पङ्कजनिधिशक्तिनाम । अपिशब्दाद्यं घनस्तनीमित्यपि । एतदन्तं
 द्वितीयावरणमूर्त्तिः चतुष्कनिधियुगैरपरेत्युक्तेः ॥ १३॥१४॥१५॥१६॥१७ ॥

बलाकीति । आसां ध्यानं नारायणीये—

बलाकीं वासनां श्यामां श्वेतपङ्कजधारिणीम् ।
 ऊर्ध्वबाहुद्वयां ध्यायेत् श्रीदूतीं द्वारि पूर्वतः ॥
 ऊर्ध्वोक्तेन हस्तेन रक्तपङ्कजधारिणीम् ।
 श्वेताङ्गीं दक्षिणे द्वारि चिन्तयेदनमालिकाम् ॥
 हरितां दोर्दयेनोर्ध्वमुद्वहन्तीं सिताम्बुजम् ।
 ध्यायेद् विभीषिकां भक्त्या श्रीदूतीं द्वारि पश्चिमे ॥

इत्थं यो भजते देवीं विधिना साधकोत्तमः ।

धनधान्यसमृद्धिः स्याच्छ्रियमाप्नोत्यनिन्दिताम् ॥ २०

वक्षःप्रमाणे सलिले स्थित्वा मन्त्रमिमं जपेत् ।

त्रिलक्षं संयतो मन्त्री देवीं ध्यात्वाऽर्कमण्डले ॥ २१

स भवेदल्पकालेन रमाया वसतिः स्थिरा ।

विष्णुगेहस्थबिल्वस्य मूलमास्थाय मन्त्रवित् ॥ २२

त्रिलक्षं प्रजपेन्मन्त्रं वाञ्छितं लभते धनम् ।

अशोकवक्त्रौ जुहुयात्तण्डुलैराज्यलोडितैः ॥ २३

वश्यत्यचिरादेव तैलोक्यमपि मन्त्रवित् ।

जुहुयात्तण्डुलैः शुद्धैरर्काग्नौ नियुतं वशौ ॥ २४

राज्यश्रियमवाप्नोति राजपुत्रो महीयसीम् ।

जुहुयात् खादिरे वक्त्रौ तण्डुलैर्मधुरोक्षितैः ॥ २५

तथाऽञ्जमालाधृग् ध्येया क्षौद्राभाऽन्यत्र शाङ्करी । इति ।

प्रयोगसारे—विमला कमला चाथ मालिका वसुमालिका ।

बाह्ये विदिक्षु सम्पूज्या दूतीरिताः । इति ।

अत्र तु कमलावनमालिकयोर्व्यत्यासः कल्पान्तरत्वेन समाधेयः ॥ १८॥१९ ॥

विधिना साधकोत्तम इत्यनेनावाहनादि श्लोकेषु स्त्रीलिङ्गयोग उक्तः ॥ २० ॥

संयतो मन्त्रीत्यनेन श्रीं रत्नगर्भायै नमः इति मन्त्रस्य शतांशेन जपः सूचितः ।

ध्यात्वाऽर्कमण्डलेत्यत्राऽभयवरदाभ्यां निधिपात्ररत्नकुम्भधराभ्यां रक्ता ध्येयेति ज्ञेयम् ।

तदुक्तम्—स्तनमात्रे जले तिष्ठन् रविमण्डलपीठगाम् ।

नवयावकसङ्काशां श्रियं माणिक्यभूषणाम् ॥

निधिपात्रमहारत्नपूर्णकुम्भकरद्वयाम् ।

त्रिलक्षजापी मनुजो न चिरात् स्यादनेश्वरः ॥ इति ॥२१॥२२॥२३॥

अशोकवक्त्राविति अशोककाष्ठसमिद्धेऽग्नावित्यर्थः । जुहुयादिति नियुत-

मिति सम्बध्यते । मन्त्रविदित्यनेनात्र प्रयोगे कामादित्वं सूचितम् । शुद्धैरित्यव-

करं दूरीकृत्य प्रक्षाल्य शोषितैरित्यर्थः । आज्यलोडितैरित्यत्रापि योज्यम् ।

अर्काग्नावर्ककाष्ठसमिद्धेऽग्नावित्यर्थः । नियुतं लक्षम् ।

राजा वश्यो भवेच्छीघ्रं महालक्ष्मीश्च वर्द्धते ।
 विल्वच्छायामधिवसन् विल्वमिश्रहविष्यभुक् ॥ २६
 संवत्सरद्वयं हुत्वा तत्फलैरथवाऽम्बुजैः ।
 साधकेन्द्रो महालक्ष्मीं चक्षुषा पश्यति ध्रुवम् ॥ २७
 हविषा घृतसिक्तेन पायसेन ससर्पिषा ।
 हुत्वा श्रियमवाप्नोति नियुतं मन्त्रवित्तमः ॥ २८
 मधुराक्तारुणाम्भोजैर्जुहुयाल्लक्षमादरात् ।
 न मुञ्चति रमा तस्य वंशमाभूतसंभवम् ॥ २९
 वाग्भवं वनिता विष्णोर्माया मकरकेतनः ।
 चतुर्बीजात्मको मन्त्रश्चतुर्वर्गफलप्रदः ।
 अङ्गानि कुर्यात् दीर्घाढ्यरमाबीजेन मन्त्रवित् ॥ ३०

तथा च श्रुतिः—एका दश च शतञ्च सहस्रञ्चायुतञ्च नियुतञ्च प्रयुतञ्चार्बुदञ्च
 न्यर्बुदञ्च समुद्रश्च मध्यश्चान्तश्च परार्द्धश्च । इति ।

त्रिकाण्डेऽपि—कोट्याः शतादिसंख्यान्या वा लक्षानियुतञ्च तत् । इति ।
 जुहुयाल्लक्षमिति सम्बध्यते । खादिर इति तत्काष्ठाग्नावित्यर्थः । शीघ्रमित्य-
 नेनात्रापि कामयोगः सूचितः । हुत्वेत्यष्टोत्तरसहस्रम् । तत्फलैः बैल्वैः । अम्बुजै-
 रिति तदभावे । हविषेति चरुणा ॥ २३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८ ॥

मधुरेति । तत्र ध्यानविशेषस्तन्त्रान्तरे—

दधतीं मातुलिङ्गञ्च निधिपात्रं सरोरुहे ।
 रक्तां सुरतरोर्मले संस्थितां शोभनां श्रियम् ॥
 अलङ्घ्यतां महारत्नैर्ध्यात्वा रक्ताम्बरान्विताम् ।
 जुहोति लक्षं स्वादत्तैः सरोजैरिन्दिरासये ॥ इति ।

आभूतसंभवमाकल्पम् ॥ २९ ॥

मन्त्रान्तरमुद्धरति वाग्भवमिति । विष्णोर्वनिता श्रीबीजम् । मकरकेतनः
 कामबीजम् । चतुर्वर्गफलावह इत्यनेन विनियोगं वदतैतदुक्तं भवति । धर्मार्थं
 वाग्भवादित्वं अर्थार्थं लक्ष्मीबीजादित्वं कामार्थं कामबीजादित्वं मोक्षार्थं माया-
 बीजादित्वमिति । पूर्वोक्ता ऋष्याद्याः । द्वितीयं बीजं तृतीयं शक्तिः ।

अङ्गानीति । दीर्घाढ्यं षड्दीर्घयुक्तं यद्रमाबीजं तेनेत्यर्थः ॥ ३० ॥

माणिक्यप्रतिमप्रभां हिमनिभैस्तुङ्गैश्चतुर्भिर्गजै-
हस्ताग्राहितरत्नकुम्भसलिलैरासिच्यमानां सदा ।
हस्ताञ्जैर्वरदानमम्बुजयुगाभीतीर्दधानां हरेः
कान्तां काङ्क्षितपारिजातलतिकां वन्दे सरोजासनाम् ॥ ३१

भानुलक्षं हविष्याशी जपेदन्ते सरोरुहैः ।
जुहुयादरुणैः फुल्लैस्तत्सहस्रं जितेन्द्रियः ॥ ३२
रमायाः कल्पिते पीठे तद्विधानेन पूजयेत् ।
कुर्यात् प्रयोगांस्तत्रस्थान् मनुना तेन साधकः ॥ ३३
निधिभिः सेव्यते निधं मूर्तिमद्भिरुपस्थितैः ।
दीर्घां यादिविसर्गान्तो ब्रह्मा भानुर्वसुन्धरा ॥ ३४
वान्ते सिन्यै प्रिया वक्त्रेर्मनुः प्रोक्तो दशाक्षरः ।
ऋषिर्दक्षो विराट् छन्दो देवता श्रीः समीरिता ॥ ३५
देव्यै हृदयमाख्यातं पद्मिन्यै शिर ईरितम् ।
विष्णुपत्न्यै शिखा प्रोक्ता वरदायै तनुच्छदम् ॥ ३६
अस्त्रं कमलरूपायै नमोऽन्ताः प्रणवादिकाः ।
अङ्गमन्त्राः समुद्दिष्टा ध्यायेद्देवीमनन्यधीः ॥ ३७

हस्ताञ्जैरिति उपमितसमासः । वरदानमित्येकम् । आयुधध्यानं पूर्व्ववत् ॥ ३१ ॥
मन्त्रान्तरमाह दीर्घेति । प्रणवोत्पत्त्यासु दीर्घा नकारः । यादिः मः ।
विसर्गान्तः सविसर्ग इति मकारविशेषणम् । ब्रह्मा कः । भानुः मकारः । अत
आत्मा रविः स्मृतः इत्युक्तेः । यद्वा महाकालो मकारमूर्तिः महाकालशब्दवाच्यं
विषं च । तद्वच्चिण्णासापुटगतम् । तेनादित्यो मः । तदुक्तम्--

रविः पिङ्गलायां चरत्येष तस्माद्विषं दक्षिणो भाग उक्तं मुनीन्द्रैः । इति ।
तेन यत् कचिदपि विषशब्देन मकारो गृह्यते तदपि व्याख्यातम् । वसुन्धरा लः ।
वा स्वरूपम् । सिन्यै स्वरूपम् । वक्त्रेः प्रिया स्वाहा । अस्मिन्नपि मन्त्रे प्रणवशक्ति-
वाक्कामादित्वमिति पद्मपादाचार्याः । पूर्व्ववत्तत्तद्देवतानामुपसर्जनत्वञ्च ।
श्रीं बीजं स्वाहा शक्तिः ॥ ३२॥३३॥३४॥३५ ॥

पञ्चाङ्गमन्त्रानाह देव्यै इति । ॐ देव्यै नमः हृदयाय नमः इत्यादि प्रयोगः ।

आसीना सरसीरुहे स्मितमुखी हस्ताम्बुजैर्विभ्रती
 दानं पद्मयुगाभये च वपुषा सौदामिनोसन्निभा ।
 मुक्तादामविराजमानपृथुलोत्तुङ्गस्तनोद्भासिनौ
 पायाद्वः कमला कटाक्षविभवैरानन्दयन्ती हरिम् ॥ ३८

दशलक्षं जपेन्मन्त्रं मन्त्रविद्विजितेन्द्रियः ।

दशांशं जुहुयान्मन्त्री मधुराक्तैः सरोरुहैः ॥ ३९

श्रीपीठे पूजयेद्देवीमङ्गानि प्रथमं यजेत् ।

बलाकाद्यास्ततः पूज्या लोकेशास्त्रावृती अपि ॥ ४०

इति सम्पूजयेद्देवीं सम्पदामालयो भवेत् ।

समुद्रगायां सरिति कण्ठमात्रजले स्थितः ॥ ४१

तिलक्षं प्रजपेन्मन्त्री साक्षाद् वैश्रवणो भवेत् ।

आराध्योत्तरनक्षत्रे देवीं स्रक्चन्दनादिभिः ॥ ४२

नन्द्यावर्तभवैः पुष्पैः सहस्रं जुहुयात्ततः ।

पौर्णमास्यां फलैर्विल्वैर्जुहुयान्मधुरामृतैः ॥ ४३

पञ्चम्यां विशदाम्भोजैः शुक्रवारे सुगन्धिभिः ।

अन्यैर्वा विशदैः पुष्पैः प्रतिमासं विशालधौः ।

स भवेदब्दमात्रेण सर्वदा सम्पदां निधिः ॥ ४४

पञ्चाङ्गत्वान्नेत्राभावः ॥ ३६॥३७ ॥

आसीनेति । दानं वरम् । आयुधध्यानं तु पूर्ववत् । ३८ ॥

मन्त्रविदित्यनेन नारायणाष्टाक्षरस्य शेषतया दशांशं जपः । शतांशेन रत्न-
 गर्भात्मन्त्रजपोऽपि सूचितः । मधुरं त्रिमधुरम् । सम्पदामित्यनेन विनियोगोक्तिः ।
 समुद्रगायां साक्षादिति शेषः । वैश्रवणः कुबेरः ॥ ३८॥४०॥४१॥४२ ॥

आराध्येत्यादि सम्पदां निधिरित्येकः प्रयोगः । उत्तरानक्षत्र इति उत्तरात्रय-
 मपि ज्ञेयम् । आराध्येति सहस्रमिति च सर्वत्र सम्बध्यते । मधुरामृतै-
 स्त्रिमधुरार्द्रैरिति । अन्यैर्वैति वाशब्दः समुच्चये । एकत्रोभयसन्निपाते पृथगुभय-
 होमो न तन्त्रं भिन्नद्रव्यत्वात् भिन्ननिमित्तत्वाच्च ॥ ४२॥४३॥४४ ॥

वाग्भवं शम्भुवनिता रमा मकरकेतनः ।
 तार्त्तीयञ्च जगत् पार्श्वो वक्त्रिवीजसमुज्ज्वलः ॥ ४५
 अर्घीशाढ्यो भृगुस्त्यै हृन्मन्वोऽयं द्वादशाक्षरः ।
 महालक्ष्म्याः समुद्दिष्टस्ताराद्यः सर्वसिद्धिदः ॥ ४६
 ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टच्छन्दो गायत्रमीरितम् ।
 देवता जगतामादिर्महालक्ष्मीः समीरिता ॥ ४७
 हस्तौ संशोध्य मन्त्रेण तारादिहृदयान्तिकम् ।
 बीजानां पञ्चकं न्यस्येदङ्गुलीषु यथाक्रमम् ॥ ४८
 मन्त्रशेषं न्यसेन्मन्त्री तलयोरुभयोरपि ।
 मूर्द्धादि चरणं यावन्मन्त्रेण व्यापकं न्यसेत् ॥ ४९
 मूर्द्धास्थवक्षोगुह्याङ्घ्रौ पञ्च बीजानि विन्यसेत्
 शेषान् न्यसेत् सप्त वर्णान् हृदये सप्तधातुषु ॥ ५०
 अङ्गानि पञ्चभिर्बीजैरस्त्रं शिष्टाक्षरैर्भवेत् ।
 ज्ञानैश्वर्यादिभिर्युक्तैश्चतुर्थ्यन्तैः सजातिभिः ॥ ५१

मन्त्रान्तरमुद्धरति वाग्भवमिति । शम्भुवनिता मायाबीजम् । तार्त्तीयं
 वालाया भैरव्या वा । केचिद्रेफहीनं भैरव्या इति वदन्ति । अयमेव
 साम्प्रदायिकः पक्षः । जगत् स्वरूपम् । पार्श्वः पकारः । वक्त्रिवीजसमुज्ज्वलः
 रेफयुक्तः तेन प्र । अर्घीश ऊ तेनाढ्यो भृगुः सकारः तेन सू । त्यै स्वरूपम् ।
 हृन्मन्त्रः । ताराद्यः प्रणवाद्यः त्रयोदशाक्षर इति शेषः । सर्वसिद्धिद इत्यनेन
 विनियोग उक्तः । प्रणवो बीजं तार्त्तीयं शक्तिः ॥ ४५॥४६॥४७ ॥

हस्तभावनामाह हस्तौ संशोध्येति । हस्तयोर्मूलमन्त्रं व्यापकत्वेन विन्यसे-
 दित्यर्थः । मन्त्रेणेति मूलमन्त्रेण । तारादिहृदयान्तिकमिति मन्त्रशेषस्यापि
 विशेषणम् । यथाक्रममङ्गुलीष्विति अङ्गुष्ठाद्यासु ।

मूर्द्धादीत्यत्रापि न्यासे तारादिहृदयान्तिकमिति सम्बध्यते । अङ्गानीत्यत्रापि ।
 ज्ञानैश्वर्यादिभिर्युक्तैरिति व्यधिकरणे तृतीये । चतुर्थ्यन्तैः ज्ञानैश्वर्यादिभिर्युक्तैरिति
 बीजैः । शिष्टाक्षरैरित्युभयविशेषणम् । अङ्गानोति नेत्रान्तानि । ऐं ज्ञानाय
 हृदयाय नमः । श्रीं ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा । इत्यादि प्रयोगः । के चन

ज्ञानमैश्वर्य्यशक्ती च बलवीर्य्ये सतेजसी ।

ज्ञानैश्वर्यादयः प्रोक्ताः षट् क्रमादङ्गदेवताः ॥ ५२

एवं न्यस्तशरीरोऽसौ स्मरेदुद्यानमुत्तमम् ।

चम्पकाशोकपुन्नागपाटलैरुपशोभितम् ॥ ५३

लवङ्गमाधवीविल्वदेवदारुनमेरुभिः ।

मन्दारपारिजाताद्यैः कल्पवृक्षैः सुपुष्पितैः ॥ ५४

चन्दनैः कर्णिकारैश्च मातुलिङ्गैश्च वज्जुलैः ।

दाडिमौलकुचाङ्गोलैः पूगैः कुरवकैरपि ॥ ५५

कदलीकुन्दमन्दारनारिकेलैरलङ्कितम् ।

अन्यैः सुगन्धिपुष्पाढ्यैर्वृक्षसङ्घैश्च मण्डितम् ॥ ५६

मालतीमल्लिकाजाती केतकीशतपत्रकैः ।

पारन्तीतुलसीनन्द्यावर्तैर्दमनकैरपि ॥ ५७

सर्व्वर्त्तुकुसुमोपेतैर्नमद्भिरुपशोभितम् ।

मन्दमारुतसम्भिन्नकुसुमामोदिदिङ्मुखम् ॥ ५८

तस्य मध्ये सदोत्फुल्लैः कुमुदोत्पलपङ्कजैः ।

सौगन्धिकैश्च कल्लारैर्नवैः कुवलयैरपि ॥ ५९

हंससारसकारण्डभ्रमरैश्चक्रनामभिः ।

अन्यैः कलकलारावैर्विहगैरुपशोभिते ॥ ६०

महासरसि तन्मध्ये पुलिनेऽतिमनोहरे ।

परितः पारिजाताढ्यं मण्डपं मणिकुट्टिमम् ॥ ६१

सम्प्रदायादात्मनेशब्दमप्याहुः । तन्मते ऐं ज्ञानात्मने हृदयाय नमः इत्यादि
प्रयोगः ॥ ४८॥५९॥५०॥५१॥५२ ॥

नमेरु रुद्राक्षः । तस्य मध्ये महासरसि । तन्मध्ये पुलिने मनसा मण्डपं
सञ्चिन्त्य तन्मध्ये पारिजातं भावयेदित्युत्तरेण सम्बन्धः ।

॥ ५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१ ॥

उद्यदादित्यसङ्काशं भास्वरं शशिशीतलम् ।
 चतुर्द्वारसमायुक्तं हेमप्राकारशोभितम् ॥ ६२
 रत्नोपकृप्तिसंशोभिकपाटाष्टकसंयुतम् ।
 नवरत्नसमाकृतुप्तुङ्गगोपुरतोरणम् ॥ ६३
 हेमदण्डसमालम्बिध्वजावलिपरिष्कृतम् ।
 नवरत्नसमाबद्धस्तम्भराजिविराजितम् ॥ ६४
 सहस्रदीपसंयुक्तदीपदण्डविराजितम् ।
 तप्तहाटकसंस्कृतप्रवातायनमनोहरम् ॥ ६५
 नानावर्णांशुकोद्वद्धसुवर्णशतकोटिभिः ।
 किङ्किणीमालिकायुक्तपताकाभिरलङ्कितम् ॥ ६६
 जातरूपमयैरत्नविचित्रैरतिविस्तृतैः ।
 माणिक्यवज्रवैदूर्यस्वर्णमालावलीयुतैः ॥ ६७
 अन्तरान्तरसम्बद्धरत्नैर्दृष्टिमनोहरैः ।
 विचित्रैश्चित्रवर्णैश्च वितानैरुपशोभितम् ॥ ६८
 सर्व्वरत्नसमायुक्तं हेमकुट्टिममुज्ज्वलम् ।
 केतकीमालतीजातीचम्पकोत्पलकेसरैः ॥ ६९
 मल्लिकातुलसीजातीनन्द्यावर्त्तकदम्बकैः ।
 एतैरन्यैश्च कुसुमैरलङ्कितमहीतलम् ॥ ७०
 अम्बुकाश्मोरकस्तूरीमृगनाभितमालकैः ।
 चन्दनागुरुकर्पूरैरामोदितदिगन्तरम् ॥ ७१
 एवं सञ्चिन्त्य मनसा मण्डपं सुमनोहरम् ।
 तन्मध्ये भावयेन्मन्त्रौ पारिजातं मनोहरम् ॥ ७२

नानावर्णांशुकेनेति पताकाविशेषणम् । जातरूपमयैरित्यादि वितानैरित्यस्य
 विशेषणम् । तथा च पृथिव्यनन्तरं क्षीरसिन्धुं द्वीपम् उद्यानं महासरः पुलिनं
 मण्डपं पारिजातं रत्नसिंहासनं सम्पूजयेत् । शेषं समानम् । कुट्टिममिति ।

तस्याधस्तात् स्मरेन्मन्त्री रत्नसिंहासनं महत् ।

तस्मिन् सञ्चिन्तयेद्देवीं महालक्ष्मीं मनोरमाम् ॥ ७३

बालार्कद्युतिमिन्दुखण्डविलसत्कोटीरहारोज्ज्वलां
रत्नाकल्पविभूषितां कुचनतां शालेः करैर्मञ्जरीम् ।

पद्मे कौस्तुभरत्नमप्यविरतं सम्बिभर्तीं सुस्मितां
फुल्लाम्भोजविलोचनत्रययुतां ध्यायेत् परां देवताम् ॥ ७४

शिञ्जन्मञ्जीरसंशोभिपदाम्भोजविराजिताम् ।

नवरत्नगणाकीर्णकाञ्चीदामविभूषिताम् ॥ ७५

मुक्तामाणिक्यवैदूर्यसम्बद्धोदरवन्धनाम् ।

विभ्राजमानां मध्येन वलितितयशोभिना ॥ ७६

जाङ्गवीसरिदावर्तशोभिनाभिविभूषिताम् ।

पाटीरपङ्ककर्पूरकुङ्कुमालङ्कितस्तनीम् ॥ ७७

वारिवाहविनिर्मुक्तमुक्तादामगरीयसीम् ।

वहन्तीमुत्तरासङ्गं दुकूलपरिकल्पितम् ॥ ७८

तप्तकाञ्चनसन्नद्धवैदूर्याङ्गदभूषणाम् ।

पद्मरागस्फुरत्स्वर्णकङ्कणाढ्यकराम्बुजाम् ॥ ७९

माणिक्यशकलावद्धमुद्रिकाभिरलङ्किताम् ।

तप्तहाटकसंलक्ष्ममालाग्रैवेयशोभिताम् ॥ ८०

विचित्रविविधाकल्प कम्बुसङ्काशकन्धराम् ।

उद्यद्दिनकराकारमणिताटङ्कमण्डिताम् ॥ ८१

“कुट्टिमोऽस्त्री निबद्धा भूः” इति कोषः । अम्बु सुगन्धिद्रव्यम् । कुम्कुमा इति कान्यकुब्जभाषायाम् । कस्तूरोमृगस्य नाभिरिति विग्रहः । एवं सञ्चिन्त्य मनसा मण्डपमिति पूर्वं मण्डपमित्युक्तं तस्यैवानुवादः । तन्मध्ये इत्यस्य विशेषणैर्व्यवहितत्वेन सम्बन्धस्य बुद्धिस्थित्वात् ॥ ६२—७३ ॥

कोटीरो मुकुटः । आयुधध्यानन्तु पूर्ववत् । ७४ ॥

पाटीरं चन्दनं । ग्रैवेयं कण्ठभूषणम् । कम्बः शङ्खः ॥ ७५—८१ ॥

रत्नाङ्कितलसत्स्वर्णकर्णपूरोपशोभिताम् ।
 जवाविद्रुमलावण्यललिताधरपल्लवाम् ॥ ८२
 दाडिमीफलबीजाभदन्तपङ्क्तिविराजिताम् ।
 कलङ्ककार्श्यनिर्मुक्तशरच्चन्द्रनिभाननाम् ॥ ८३
 पुण्डरीकदलाकारनयनत्रयमुन्दरीम् ।
 भूलताजितकन्दर्पकरकार्मुकविभ्रमाम् ॥ ८४
 विकसत्तिलपुष्पश्रीविजयोद्यतनासिकाम् ।
 ललाटकान्तिविभवविजिताङ्गमुधाकराम् ॥ ८५
 सान्द्रसौरभसम्पन्नकस्तूरीतिलकाङ्किताम् ।
 मत्तालिमालाविलसदलकाढ्यमुखाम्बुजाम् ॥ ८६
 पारिजातप्रसूनश्रीवाहिधम्मिल्लवन्धनाम् ।
 अनर्घ्यरत्नघटितमुकुटाङ्कितमस्तकाम् ॥ ८७
 सर्व्वलावण्यवसतिं भवनं विभ्रमश्रियः ।
 तेजसां जन्मभूमिं तां महालक्ष्मीं मनोहराम् ॥ ८८
 एवं सञ्चिन्तयन् देवीं हविष्याशी जितेन्द्रियः ।
 भानुलक्ष्णं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयाद् घृतैः ॥ ८९
 जुहुयाच्छीफलैः पद्मैः प्रत्येकमयुतं ततः ।
 तर्पयेत् सलिलैः शुद्धैः सुगन्धैरयुतद्वयम् ॥ ९०
 श्रीबीजस्योदिते पीठे महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ।
 श्रीबीजिनासनं दद्यान्मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ९१
 पूजयेद्दक्षिणे पार्श्वे देव्याः शङ्करनन्दनम् ।
 अन्यतः पुष्पधन्वानं पुष्पाञ्जलिकरं यजेत् ॥ ९२

मत्तालिमालेव विलसन्तः ये अलका इति विग्रहः ॥ ८२-८८ ॥

घृतैरेव दशांशं होमः । अयुतद्वयहोमस्त्वधिकः । पीठे अष्टदलद्वादशदल-
 चतुरस्रचतुर्द्वाररूपे । शङ्करनन्दनं गणेशं स्कन्दमित्यपरे । पुष्पाञ्जलिकरमित्युभय-

अङ्गानि पूर्वमुक्तेषु स्थानेषु विधिवद् यजेत् ।
उमाद्याः पद्ममध्यस्थाः शक्तौरष्टौ यजेत् क्रमात् ॥ ६३
अयोमा श्रीसरस्वत्यौ दुर्गा धरणिसंयुता ।
गायत्री देव्युषा चैव पद्महस्ताः सुभूषणाः ॥ ६४
जङ्घसूर्य्यमुते पूज्ये पादप्रक्षालनोद्यते ।
शङ्खपद्मनिधी पूज्यौ पार्श्वयोर्धृतचामरौ ॥ ६५
धृतातपत्रं वरुणं पूजयेत् पश्चिमे ततः ।
सम्पूज्य राशीन् परितो यजेदथ नव ग्रहान् ॥ ६६
पूजयेद् दिग्गजान् दिक्षु चतुर्दन्तविभूषितान् ।
ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोऽञ्जनः ॥ ६७
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च ते क्रमात् ।
अभ्यर्चयेदथेन्द्रादीन् तदस्त्राण्यपि तद्वहिः ॥ ६८
आगमोक्तेन विधिना सुगन्धैः सुमनोहरैः ।
पूजयेद् गन्धपुष्पाद्यैर्देवीमन्वहमादरात् ॥ ६९
दूर्वाभिराज्यसित्ताभिर्जुहुयादायुषे नरः ।
दशरात्रं समिद्धेऽग्नावष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ १००

ध्यानम् ॥ ८८॥८९॥९०॥९१॥९२ ॥

पूर्वमुक्तेषु तुर्योक्तेषु । विधिवदिति शिरआव्यङ्गेषु नमोयोग उक्तः । अथवा यथान्यासमात्मनेपदसहितानीत्युक्तम् । पद्मे हस्तयो र्यस्याः सा पद्महस्ता । पद्मादृष्टानां पद्महस्ताशब्दानामेकशेषे बहुवचनं ज्ञेयम् । जङ्ग इत्यारभ्य पश्चिम इत्यन्तं तृतीयावरणम् । सम्पूज्येति द्वादशदले । राशीनिति । तद्वर्णा आचार्यैरुक्ताः—

चापनीरजयुक्कन्याः पीताः स्युरुभयास्त्वमी ।

वणिङ्मकरमेषाङ्गकुलीरा रक्तरोचिषः ॥

चरावशिष्टाश्चत्वारः स्थिताः श्वेताः पृथङ्मताः । इति ।

तत्तन्नामानुरूपं स्वरूपं ज्ञेयम् । इदं चतुर्थावरणम् । अथ परितो यजेत् नव
ग्रहानिति । तद्वर्णास्तत्स्वरूपञ्च चन्द्रमन्त्रे वक्ष्यति । दिग्गजानिति श्वेतान् ।
दिक्ष्विति स्वस्वदिक्षु । अष्टोत्तरसहस्रकमिति द्वयमपि प्रत्यहम् ॥ ८३-१०१ ॥

गुड्चौराज्यसंसिक्ता जुहुयात् सप्तवासरम् ।

अष्टोत्तरसहस्रं यः स जीवेच्छरदां शतम् ॥ १०१

हुत्वा तिलान् घृताभ्यक्तान् दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।

आरभ्याऽर्कदिनं मन्त्री दशरात्रं दिने दिने ॥ १०२

आज्याक्तार्कसमिद्धोमादारोग्यं लभते ध्रुवम् ।

कण्ठमात्रोदके स्थित्वा ध्यात्वा देवीं दिवाकरे ॥ १०३

ऊर्ध्वबाहुर्दशशतमष्टोत्तरमिमं जपेत् ।

आरोग्यं लभते सद्यो[मर्त्यो] वाञ्छितान्यपि मन्त्रवित् ॥ १०४

शालिभिर्जुह्वतो नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम् ।

अचिरादेव महती लक्ष्मीः सञ्जायते ध्रुवम् ॥ १०५

प्रसूनैर्जुह्यान्मन्त्री लक्ष्मीवल्लीसमुद्भवैः ।

नन्द्यावर्त्तसमुत्थैर्वा सिद्धार्थैश्च घृतप्लुतैः ॥ १०६

महतीं श्रियमाप्नोति मान्यते सर्वजन्तुभिः ।

मरीचजीरकोन्मिश्रैर्नारिकेलरजोयुतैः ॥ १०७

सगुडैराज्यसम्पक्कैरूपैराज्यलोलितैः ।

जुहुयात् पायसाहारो मन्त्रविद्विजितेन्द्रियः ॥ १०८

अष्टोत्तरशतं नित्यं मण्डलाङ्घनदो भवेत् ।

हविषा गुडमिश्रेण जुहुयादन्नवान् भवेत् ॥ १०९

जवापुष्पाणि जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ।

गृहीत्वा प्रजपेद्भस्म नागवल्लीरसान्वितम् ॥ ११०

तिलकं तनुयात्तेन सर्ववश्यकरं भवेत् ।

ब्रह्मवृक्षसमित्पुष्पैर्ब्राह्मणान् वश्ययेद्वशी ॥ १११

हुत्वेत्यष्टोत्तरसहस्रम् । इदमुत्तरप्रयोगेऽपि । अर्कदिनमादित्यवासरः ।

जुहुयादित्यष्टोत्तरं सहस्रम् । लक्ष्मीवल्ली तु ताम्बूलाकारपत्रा रक्तमध्यबिन्दुः
श्वेतपुष्पा । वाशब्दः समुच्चये । मण्डलादेकोनपञ्चाशद्दिनैः । धनदः कुवेरः ।

जातौपुष्पैश्च राजानं वैश्यान् रक्तोत्पलैः मुधीः ।

शूद्रान्नीलोत्पलैर्हुत्वा वशयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ ११२

पुष्पैर्मधूकजैर्हुत्वा वशमानयति स्त्रियः ।

कृत्वा नवपदात्मानं मण्डलं यन्त्रभूषितम् ॥ ११३

अभिषेकं प्रकुर्वीत विधिना सर्व्वसिद्धये ।

कलशान् स्थापयेत्तेषु पदेषु शुभलक्षणान् ॥ ११४

चन्दनालिप्तसर्व्वङ्गान् दूर्वाक्षतसमन्वितान् ।

दुकूलवेष्टितानेतान् पूरयेत्तीर्थवारिणा ॥ ११५

नवरत्नसमावडं कर्षकाञ्चनकल्पितम् ।

मध्यकुम्भे क्षिपेत् पद्मं यन्त्राढ्यं देशिकोत्तमः ॥ ११६

चन्दनोशीरकर्पूरजातीककोलकुङ्कुमम् ।

कुष्ठागुरुतमालैलायुतं संपिष्य भागतः ॥ ११७

विलोड्य सर्व्वकुम्भेषु रत्नान्यपि विनिःक्षिपेत् ।

लक्ष्मीदूर्वा सदाभद्रा सहदेवी मधुव्रता ॥ ११८

मुशली शक्रवल्ली च क्रान्तापामार्गपत्रकान् ।

प्रियङ्गुमुद्गगोधूम व्रीहींश्च सतिलान् यवान् ॥ ११९

प्रजपेदित्यष्टोत्तरशतमित्यादि । भस्मेति हुतजवाभस्म । ब्रह्मवृक्षः पलाशः

“ब्रह्म वै पलाशः” इति श्रुतेः ॥ १०२—११३ ॥

अभिषेकमाह कृत्वेति । नवपदात्मानं तृतीयोक्तं नवनाभम् । यन्त्रं
वक्ष्यमाणं यन्त्रं तन्मध्यकर्णिकायां लिखेदित्यर्थः । विधिनेति उद्दिष्टं विधि
कलशानित्यादिना । कर्षकाञ्चननिर्मितं षष्ठ्यधिकशतरत्तिकापरिमितम्
निर्मितम् । यन्त्राढ्यं वक्ष्यमाणयन्त्रयुक्तम् । तेन यन्त्रपद्ममित्यर्थः ।
जातीफलम् । भागत इति समविभागतः । रत्नानि मातृकापटलोक्तानि
सर्व्वकुम्भेषु इति । अत्रापिना सम्बध्यते ॥ ११३—११८ ॥

लक्ष्मीः पूर्व्वोक्तलक्षणा १ दूर्वा २ सदाभद्रा भद्रमुस्ता ३ सहदेवी ४ मः
भृङ्गराजः ५ मुषली मुषलीकन्दः ६ शक्रवल्ली इन्द्रवारुणी ७ क्रान्ता विष्णुव

शालितण्डुलमाषांश्च प्रक्षाल्यैतेषु निक्षिपेत् ।
 धात्रीलकुचबिल्वानां कदलीनारिकेलयोः ॥ १२०
 फलान्यपि विनिक्षिप्य पुष्पाण्येतानि निक्षिपेत् ।
 पद्मं सौगन्धिकं जातिं मल्लिकां बकुलन्तथा ॥ १२१
 चम्पकाशोकपुन्नागतुलसीकेतकोद्भवम् ।
 पल्लवानि वटाश्वत्थ प्लक्षोडुम्बरशास्विनाम् ॥ १२२
 ब्रह्मकूचं विनिक्षिप्य चषकैः सफलाक्षतैः ।
 पिधाय कुम्भवक्त्राणि क्षौमैराच्छादयेत्ततः ॥ १२३
 आवाह्य मध्यकलशे महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ।
 यजेदुमाद्याः शिष्टेषु कलशेष्वष्टसु क्रमात् ॥ १२४
 गन्धैर्मनोहरैः पुष्पैर्धूपदीपसमन्वितैः ।
 निवेद्य भक्ष्यभोज्यानि तान् स्पृष्ट्वा प्रजपेन्मनुम् ॥ १२५
 त्रिसहस्रं जपस्यान्ते साध्यमानीय संयतम् ।
 संस्थाप्य स्थण्डिले पीठं तस्मिन् विनिवेशयेत् ॥ १२६
 रभ्यैराभरणैर्वस्त्रैरलङ्कृत्य तमादरात् ।
 सुमङ्गलाभिर्नारीभिः क्षिप्तपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ १२७
 अर्चितानां द्विजातीनामाशीर्वादपुरःसरम् ।
 नदत्सु पञ्चवाद्येषु मुहूर्त्ते शोभने सुधीः ॥ १२८
 मध्यस्थं कुम्भमुद्धृत्य महालक्ष्मीमनुं स्मरन् ।
 अभिषिञ्चेत् क्रमादन्यैः कलशैरपि देशिकः ॥ १२९
 करेणाऽस्य शिरः स्पृष्ट्वा प्रयुञ्जीताशिषं गुरुः ।
 भद्रमस्तु शिवञ्चाऽस्तु महालक्ष्मीः प्रसौदतु ॥ १३०

८ अष्टमार्गपत्रं ८ एतानि प्रक्षाल्य एतेषु नवकुम्भेषु प्रत्येकं निक्षिपेदित्यग्रिमेणा-
 न्वयः । प्रियङ्गुः कङ्गुः । निक्षिपेदिति प्रत्येकम् ॥ ११८॥११९॥१२० ॥

फलान्यपीति पल्लवानीति च सर्व्वकुम्भेषु । ब्रह्मकूचं दीक्षापटलोक्तम् । तान्

रक्षन्तु त्वां सदा देवाः सम्पदः सन्तु सर्व्वदा ।
 अथोत्थायाऽभिषिक्तः सन् वाससौ परिधाय च ॥ १३१
 यथाविधि समाचम्य दण्डवत् प्रणमेद् गुरुम् ।
 वस्त्रैराभरणैर्धान्यैर्धनैर्[गन्धैर्]ग्रीमहिषादिभिः ॥ १३२
 दासीदासैश्च विधिवत्तोषयेद्देवताधिया ।
 ब्राह्मणान् भोजयेत् पश्चाद्दीनान्धकूपणैः सह ॥ १३३
 महान्तमुत्सवं कुर्याद्भवने बन्धुभिः सह ।
 तदा कृतार्थमात्मानं मन्यते मनुजोत्तमः ॥ १३४
 अभिषिक्तो नरपतिः परान् विजयतेऽचिरात् ।
 पट्टेच्छुः पट्टमाप्नोति राजपुत्रो न संशयः ॥ १३५
 अभिषिक्ता सती बन्ध्या सूते पुत्रं महामतिम् ।
 महारोगेषु जातेषु कृत्याद्रोहेषु देशिकः ॥ १३६
 भूतेषु दुर्निमित्तादौ विदध्यादभिषेचनम् ।
 सर्व्वसम्पत्करं पुंसां सर्व्वसौभाग्यसिद्धिदम् ॥ १३७
 सर्व्वरोगप्रशमनं सर्व्वपद्विनिवारकम् ।
 गर्भरक्षाकरं स्त्रीणां दीर्घायुर्जनकं परम् ॥ १३८
 प्रसूतानामपि स्त्रीणां सूतिकागाररक्षकम् ।
 प्रणष्टपुष्पगर्भाणां पुष्पगर्भाभिरक्षणम् ॥ १३९
 आसन्नशत्रुभीतानां नाशनञ्च महीभृताम् ।
 अभिषेकमिमं प्राहुरागमार्थविशारदाः ॥ १४०

वेदादिस्थितसाध्यनाम युगशः श्रीशक्तिमारान्वितं
 किञ्चल्लोकेषु दिनेशपतविलसन्मन्त्राक्षरं तद्वहिः ।

सृष्टेति कुशादिना युगपत् । सुमङ्गलाभिः चिरण्टीभिरित्यर्थः । आशिषमेवाह
 भद्रमस्त्विति ॥ १२०—१४० ॥

यन्त्रमाह वेदादीति । पञ्च पञ्जरूपं यन्त्रं लिखेदिति सम्बन्धः । किं विशिष्टम् ।

पद्मं व्यञ्जनकेसरं स्वरलसत्पत्राष्टयुग्मं धरा-

विम्बाभ्यां वषट्कान्तया त्वरितया यन्त्रं लिखेद् वेष्टितम् ॥ १४१

भूपुरद्वयकोणेषु हृत्तौ लेख्यौ पुनः पुनः ।

महालक्ष्मीयन्त्रमिदं सर्व्वेश्वर्य्यफलप्रदम् ॥ १४२

सर्व्वदुःखप्रशमनं सर्व्वापदिनिवारणम् ।

बहुना किमिहोक्तेन परमस्मान्न विद्यते ॥ १४३

शम्भुपत्नी श्रिया रुद्धा कमौ भगवती मही ।

ब्रह्मादित्यौ धरा दीर्घा लः क्षादिर्भगवान् मरुत् ॥ १४४

प्रसीदयुगलं भूयः श्रीरुद्धा भुवनेश्वरौ ।

महालक्ष्मि नमोऽन्तः स्यात् प्रणवादिरयं मनुः ॥ १४५

वेदादिः प्रणवः तत्स्थं साध्यनाम साध्यसाधककर्मनाम यत्र तत् कर्णिकाया-
मिति ज्ञेयम् । किञ्जल्केष्विति वक्ष्यमाणत्वात् । पुनः कीटक् । किञ्जल्केषु
केसरस्थानेषु युगशो द्विशः श्रीशक्तिमारान्वितम् । आद्ये किञ्जल्के श्रीशक्ती
परे मारश्चियौ तत्परे शक्तिमारौ इति क्रमेणेति सम्प्रदायविदः । तेन बीज-
त्रयस्याष्टावृत्तयः । पुनः कीटक् । दिनेशपत्रेषु द्वादशपत्रेषु विलसन्ति
मन्त्राक्षराणि यत्र । पुनः किं विशिष्टम् । तद्वहिः व्यञ्जनकेसरम् व्यञ्जनानि
ककारादीनि केसरेषु यत्र तत् । केसराणां द्वित्वात् व्यञ्जनद्वयमेकैकस्मिन्
केसरस्थाने लेखनीयमित्यर्थः । पुनः कीटक् स्वरैर्लसद् युक्तं पत्राष्टयुग्मं षोडशपत्रं
यस्मिन् तत् । धराविम्बाभ्यां परस्परव्यतिभिन्नाभ्यां वेष्टितम् । त्वरितया सहेति
सम्बन्धः । इदञ्चोपरिष्ठात् प्रभृति । तेन त्वरितया संवेष्ट्य पश्चाद् भूगृहाभ्यां
वेष्टयेत् । अत्र परस्परव्यतिभिन्नत्वम् अर्थलभ्यम् । यदुपर्य्यपरि चतुरस्रकरणे
एकेनैव चतुरस्रेण साक्षाद् यन्त्रवेष्टनम् । अन्येन तु चतुरस्रस्यैव वेष्टनं न
मन्त्रस्य । परम्परया यन्त्रवेष्टनत्वमिति चेन्न । व्यतिभिन्नत्वे तु उभयोरपि
साक्षादेव यन्त्रवेष्टितत्वसम्भवात् । कीटश्या त्वरितया । वषट्कान्तया तत्र फट्-
कारस्थाने वषट्कार इति साम्प्रदायिकाः । अन्ये तु वषट्कारमधिकमाहुः ।
हृत्क्ष्मावित्यष्टधावृत्तौ ॥ १४१॥१४२॥१४३ ॥

मन्त्रान्तरमाह शम्भ्विति । शम्भुपत्नी मायाबीजम् । श्रिया रुद्धा श्रीबीज-
पुटिता । एकाक्षरत्वाद्बोधः सम्पटे पर्य्यवस्यति । कमौ ककारमकारौ ।

सप्तविंशत्यक्षराब्धः प्रोक्तः सर्वसमृद्धिदः ।

कमले हृदयं प्रोक्तं शिरः स्यात् कमलालये ॥ १४६

शिखा प्रसीद तेनैव कवचं चतुरक्षरैः ।

अस्त्रमेतैः पदैः कुर्यात् त्रिवीजपुटितैः पृथक् ॥ १४७

सिन्दूरारुणकान्तिमञ्जवसतिं सौन्दर्यवागां निधिं

कोटीराङ्गदहारकुण्डलकटीसूत्रादिभिर्भूषिताम् ।

हस्ताब्जैर्वसुपत्रमञ्जयुगलादर्शौ वहन्तौ परा-

मावीतां परिचारिकाभिरनिशं ध्यायेत् प्रियां शार्ङ्गिणः ॥ १४८

लक्षं जपेत् फलैर्विल्वैर्जुहुयान्मधुरोक्षितैः ।

दशांशं संस्कृते वक्त्रौ प्राक्प्रोक्तेनैव वर्त्मना ॥ १४९

श्रीबीजोक्ते यजेत् पीठे वक्ष्यमाणक्रमेण ताम् ।

अङ्गावृत्तेर्बहिः पूज्या सूर्त्तयः श्रीधरादयः ॥ १५०

भग एकारस्तदयुक्ता मही लः तेन ले । नागरलिपौ एकारस्य भगरूपत्वात्
भगशब्दवाच्यता । ब्रह्मादित्यौ ककारमकारौ । धरा लकारः । दीर्घा दीर्घयुक्ता
तत्र प्रथमातिक्रमे कारणाभावादाकारयुक्ता तेन ला । चादिलः मूर्द्धन्य इत्यर्थः ।
मरुत् यकारः । भगवानेकारयुक्तः तेन ये ति । महालक्ष्मीति स्वरूपम् ।
इदं पदं के चन चतुर्थ्यन्तमपीच्छन्ति । एभिस्तु यकारस्य कीलकत्वात् न
तथोद्भूतम् । अन्ये तु द्विरुक्त्यादौ भेदमुद्भूत्याष्टाविंशतिवर्णमाहुः । सर्वसमृद्धिद
इति विनियोगोक्तिः । श्रीं बीजं माया शक्तिः । कमलवासिनी चास्या
ऋथादयः । तेनैवेति प्रसीदेत्यनेन । चतुरक्षरैरिति महालक्ष्मिपदेन । त्रिवीज-
पुटितैरिति मन्त्रादिस्थप्रणवव्यतिरिक्तत्रिवीजैः । पृथक् प्रत्येकं कुर्यादङ्गानीति
शेषः । तत्र प्रयोगो यथा । श्रीं क्लीं श्रीं कमले श्रीं क्लीं श्रीं हृदयाय नमः
इत्यादि ॥ १४४॥१४५॥१४६॥१४७ ॥

आयुधध्यानं दक्षाधस्ताद्वामाधः पर्यन्तम् ॥ १४८ ॥

अङ्गावृत्तेर्बहिः केसरेषु । तेन कर्णिकायामङ्गपूजा । अत एव दलमूलेषु
सम्पूज्येत्युक्तिः । पत्रमध्येष्विति दिक्पत्रमध्येषु । दमकादिकान् इति विदिक्-
पत्रमध्येषु । तदग्रेषु पत्राग्रेषु । ये साधकोत्तमा उपासते इति सम्बन्धः ।

श्रीधराख्यं हृषीकेशं वैकुण्ठं विश्वरूपकम् ।
 वासुदेवं सङ्कर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ॥ १५१
 दलमूलेषु संपूज्य पत्रमध्येषु संयजेत् ।
 भारतीं पार्वतीं चान्द्रीं शचीञ्च दमकादिकान् ॥ १५२
 दलाग्रेष्वर्चयेद् वाणान् महालक्ष्म्याः क्रमादभून् ।
 अनुरागञ्च संवादं विजयं वल्लभं मदम् ॥ १५३
 हर्षं बलञ्च तेजश्च लोकनाथाननन्तरम् ।
 तदायुधानि तद्बाह्ये पूजयेत् साधकोत्तमाः ॥ १५४
 अनेन विधिना देवीं महालक्ष्मीमुपासते ।
 ये तेषु निवसेल्लक्ष्मीरस्मरन्ती निजालयम् ॥ १५५
 उत्पलैर्जुहुयाल्लक्ष्मं चन्दनाम्भसि लोलितैः ।
 शतूणां लभते राज्यं विना युद्धेन पार्थिवः ॥ १५६
 जपन् राजसभां गच्छेत् सम्भाव्येत तथा नरः ।
 दूर्वा देवी महालक्ष्मीर्विष्णुक्रान्ता मधुव्रता ॥ १५७
 मुशली शक्रवल्ली च सदाभद्राऽञ्जलिप्रिया ।
 हरिचन्दनकर्पूरचन्दनाङ्गीलरोचनाः ॥ १५८
 मालूरकेशरौ कुष्ठं सर्वं पिष्ट्वा निशारसैः ।
 अष्टोत्तरसहस्रन्तु जपित्वा तिलकक्रियाम् ॥ १५९
 कुर्वतो मन्त्रिणः सर्वे वशे तिष्ठन्त्यहर्निशम् ।
 श्रियो मन्त्रं भजेन्मन्त्री श्रीसूक्तान्यपि संजपेत् ॥ १६०

साधकोत्तमा इत्यनेनैतदुक्तं भवति सत्यवादित्वादिलक्ष्मुपपासकसमयनिष्ठा इति ।
 ॥ १४८॥१५०॥१५१॥१५२॥१५३॥१५४॥१५५॥१५६ ॥

तथेति सभया । देवी सहदेवी । मधुव्रता भृङ्गराजः । सदाभद्रा
 भद्रमुक्ता । अञ्जलिप्रिया अञ्जलिनी । हाताजोड़ीति कान्यकुब्जभाषायाम् ।
 हरिचन्दनं पीतचन्दनम् । मालूरं बिल्वम् । केशरौ नागकेशरः । निशा हरिद्रा ।
 श्रीसूक्तं पञ्चदशर्चं बह्वचानां प्रसिद्धतरम् । तद्विधानं यथा—

आद्यायाः श्रीर्ऋषिः प्रोक्तस्तत आनन्दकर्ममौ ।
 चिक्लीतश्चेन्दिरापुत्रो मुनयः संप्रकीर्त्तिताः ॥
 चतुर्दशानां क्रन्दः स्यादनुष्टुप् तिसृणां पुनः ।
 चतुर्थ्यां बृहती पञ्चपष्ठयोस्त्रिष्टुबोरिता ॥
 सप्तमादिषु चाष्टानामनुष्टुप् परिकीर्त्तितम् ।
 प्रस्तारपङ्क्तिरन्याया अग्नी देवी प्रकीर्त्तिता ॥
 आद्यन्ते बीजशक्ती स्तो विनियोगो धनाप्तये ।
 मूर्द्धाक्षिकर्णघ्राणेषु मुखग्रीवाकरद्वये ॥
 हृन्नाभिलिङ्गपायूरूजानुजङ्घापदे न्यसेत् ।
 हिरण्यमी च चन्द्रा च रजताद्या स्त्रजा तथा ॥
 सुवर्णाद्या स्त्रजा चैव हिरण्या चैव पञ्चमी ।
 हिरण्यवर्णा एताभिर्नमोऽन्ताभिरथाङ्गकम् ॥
 रक्ताब्जसंस्थां पद्माक्षीं विचित्रानेकभूषणाम् ।
 अरुणाब्जरजःपुञ्जवर्णां सद्रत्नशेखराम् ॥
 अञ्जयुग्मं वराभीती धारयन्तीं निजैर्भजैः ।
 देवीं त्रिलोकजननीमेवं ध्यायेत्तु देशिकः ॥
 शुक्तप्रतिपदाद्येकादश्यन्तं प्रजपेन्ननुम् ।
 अर्कसाहस्रमिधमैस्तु बिल्वैः पद्मैर्घतेन च ॥
 पायसेन त्रिमध्वक्तैर्दशांशं जुहुयात्ततः ।
 पुरोदितेन विधिना श्रीपीठे पूजयेच्छ्रियम् ॥
 मूर्त्तिं मूलेन सङ्कल्प्य उपचारांस्तु षोडश ।
 मन्त्रैस्तु पञ्चदशभिर्व्यस्तैः कुर्यात् समस्तकैः ॥
 तत आवरणार्चायां केसरेष्वङ्गपूजनम् ।
 पद्मा च पद्मवर्णा च पद्मस्थार्द्रा तुरीयका ॥
 तर्पयन्ती च तप्ता च ज्वलन्ती सप्तमी तथा ।
 स्वर्णप्राकाराष्टमी स्यादेताः पत्रेषु संयजेत् ॥
 लोकेशानायुधैः सार्द्धमेवं पूजा समीरिता । इति ।

अथ सर्व्वश्रीमन्त्रान्ते तन्त्रान्तरोक्तं श्रीयन्त्रं लिख्यते ।

चथातः सम्प्रवक्ष्यामि श्रियो यन्त्रं शृणु प्रिये ।

सर्व्वसिद्धिप्रदं यन्त्रं सर्व्वसम्बोहनं परम् ॥

तेजस्करं पुष्टिकरं श्रीकरञ्च यशस्करम् ।
 अमृतत्वप्रदं नृणां सर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥
 शत्रूणां नाशनञ्चैव मित्राणां वर्द्धनं परम् ।
 स्वसेनाहरणञ्चैव परसेनापसारणम् ॥
 आथर्वणादिभिर्मन्त्रैः शत्रुभिः पीडितं सदा ।
 रक्षणं परमन्त्राणां छेदनञ्च महेश्वरि ॥
 धारणाच्चायुरारोग्यं श्रीसौभाग्यधनप्रदम् ।
 अष्टपदं महापद्मं कर्णिकाकेसरैर्युतम् ॥
 श्रीबीजं नामसंयुक्तं कर्णिकायां समालिखेत् ।
 अयुतं वारुणं बिन्दुभूषितं प्राग्दले लिखेत् ॥

अकारयुतं सबिन्दुकं हल्मात्रं वकारमित्यर्थः । एवञ्च वं इति भवति ।
 वैष्णवं बिन्दुमह्वीजं तस्य दक्षिणदिग्दले ।

अं इति भवति ।

नान्तं यान्तसमायुक्तं सबिन्दुं वारुणे दले ।

नान्तः पकारः । यान्तो रेफः । एवञ्च प्रं इति भवति ।

विष्णुं बिन्दुसमायुक्तं सौम्ये वै दिग्दले लिखेत् ।

अं इत्यर्थः ।

जान्तं वज्रिसमायुक्तं बिन्दुमह्वीजं दिग्दले ।

जान्तो भ्रकारः । वज्रिः रेफः । एवं भ्रं इति भवति ।

वान्तं विष्णुसमायुक्तं बिन्दुमन्त्रैर्ऋते दले ।

वान्तः शकारः । विष्णुः अकारः । एवं शं इति भवति ।

ब्रह्मणो द्वादशं बीजं पञ्चमस्वरसंयुतम् ।

बिन्दुनादसमायुक्तं विलिखेत् पावने दले ॥

ब्रह्मा कः तस्मात् द्वादशो वर्णः ठकारः । पञ्चम स्वरः उकारः । एवं ठुं इति भवति ।

वर्गाद्यं शान्तसंयुक्तं एकादशसमन्वितम् ।

बिन्दुनादसमायुक्तं न्यसेदीशानदिग्दले ॥

वर्गाद्यः ककारः । शान्तः षः । एकादश एकारः । छे इति भवति ।

तद्वाह्ये परितो मन्त्री श्रीबीजं प्रथमावृत्तौ ।

द्वितीयं कामबीजेन शक्तिबीजं तृतीयके ॥

ततो भूगृहमालिख्य प्राङ्मुखः सुप्रसन्नधीः ।

भूयसीं श्रियमाकाङ्क्षन् सत्यवादी भवेत् सदा ।
 प्रत्यगाशमुखोऽश्रूयात् स्मितपूर्वम् प्रियं वदेत् ॥ १६१
 भूषयेद् गन्धपुष्पाद्यैर्वात्मानं नियतः शुचिः ।
 शयौत शुद्धशय्यायां तरुण्या सह नान्यथा ॥ १६२
 नग्नो नाऽवतरिदम्भस्तैलाभ्यक्तो न भक्षयेत् ।
 हरिद्रां न मुखे लिम्पेन्न स्वपेदशुचिः क्वचित् ॥ १६३
 न वृथा विलिखेद्भूमिं न विल्वं द्रोणमम्बुजम् ।
 धारयेन्मूर्ध्नि नैवाऽद्यात् लोणं तैलञ्च केवलम् ॥ १६४
 मलिनो न भवेज्जातु कुत्सितान्नं न भक्षयेत् ।
 द्रोणपङ्कजविल्वानि पद्मां जातु न लङ्घयेत् ॥ १६५
 सहदेवीमिन्द्रवल्लीं श्रीवल्लीं विष्णुवल्लभाम् ।
 कन्यां जम्बुं प्रवालञ्च धारयेन्मूर्ध्नि सर्व्वदा ॥ १६६

गुरुं संपूज्य यत्नेन वस्त्रधान्यधनादिभिः ॥

गन्धपुष्पाक्षताद्यैश्च यन्त्रं संपूजयेत् प्रिये ।

सहस्रं च जपं कृत्वा सर्व्वसिद्धिकरं प्रिये ॥

रौप्ये पत्रेऽथ लौहे वा भूर्जे वा लिख्य धारयेत् ॥

श्रीबीजे नाम संलिख्य ठान्तं तद्वाह्यतो लिखेत् ।

विन्दुयुक्तेन लान्तेन वेष्टयित्वा निरन्तरम् ॥

पुनरष्टदलं पद्मं श्रीं क्लीं प्रतिदलं लिखेत् ।

महामायां त्रिकोणाभ्यां वेष्टयित्वा बहिस्ततः ।

इदं धारयतो नित्यं वर्द्धते श्रीर्न संशयः ॥ इति ॥ १५७—१६० ॥

कमलोपासकस्य धर्मानाह भूयसीमिति । प्रत्यगाशमुखः पश्चिमास्यः ।
 तरुण्येति । न च वृद्धया । उक्तं च “वृद्धा तु कुरुते ज्वरम्” । पञ्चपञ्चाश-
 वर्षोपरि स्त्रीणां वृद्धता । नान्ययेत्यनेन एतदुक्तं भवति । यदाहुः—

दुष्टां कष्टान्ववायां कलहकलुषितां मार्गदुष्टामनिष्टा-

मन्यासक्तामसक्तामतिविपुलकृशाङ्गीमतिह्रस्वदीर्घाम् ।

रोगार्त्तां भोगलोलं प्रतिपुरुषचलां राजकान्तामकान्तां

काकाक्षीभेकचारां गृहकुसुमयुतां न स्पृशेदिन्द्रिरार्थी ॥ इति ॥

इत्याचारपरो नित्यं विष्णुभक्तो दृढव्रतः ।

श्रियमाप्नोति महतीं देवानामपि दुर्लभाम् ॥ १६७

इति श्रीशारदातिलके अष्टमः पटलः ॥ श्रीः ॥

द्रोणं गूमा इति कान्यकुब्जभाषायाम् । श्रीदेवी श्रीलता । विष्णुवत्सभा
विष्णुकान्ता । कन्या वृत्तकुमारी ॥ १६१॥१६२॥१६३॥१६४॥१६५॥१६६ ॥

इत्याचारेति । तन्त्रान्तरोक्ताचारग्रहणम् । तदुक्तं नारायणीये—

न जिघ्रेन्नाक्रमेच्चाञ्जं तद्बीजं न च भक्षयेत् ।

न स्थान्मलिष्ठो न छिन्यात् बिल्वं भूमौ शयीत न ॥

लवणामलकं वर्ज्यं नागादित्यतिथौ क्रमात् ।

पञ्चम्यामुत्तरे च स्त्री वर्ज्या प्रत्यङ्मुखोऽशने ॥

बिल्वैर्न मार्जयेत् दन्तान् त्रिसन्ध्यं प्रणमेच्च तान् ।

प्रातर्भक्ष्यास्तिलास्तेन[सेव्या] धार्या लक्ष्मीं च भक्षयेत् ॥

धारयेन्मूर्ध्नि तत्पुष्पमुत्तरे मधुरान्नभुक् ।

पायसं बिल्वबीजं च भक्षयेच्छुक्लपर्वणि ॥ इति ।

प्रयोगसारेऽपि—

धान्यं गो गुरु हुताशनराणां न स्वपेदुपरि नाप्यनुवंशं

नोत्तरापरशिरा न च नग्नो नार्द्रपाणिचरणः श्रियमिच्छन् ।

नाभ्यञ्जनादपि तैलमेव रजनीं नैवानुलिम्पेन्मुखे ॥ इति ॥ १६७ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां श्रीमन्त्रनिरूपणं नाम अष्टमः पटलः ॥ ॐ ॥

नवमः पटलः ।

अथ वक्ष्ये जगद्धात्रीमधुना भुवनेश्वरीम् ।
ब्रह्मादयोऽपि यां ज्ञात्वा लेभिरे श्रियमूर्जिताम् ॥ १
नकुलीशोऽग्निमारूढो वामनेत्रार्द्धचन्द्रवान् ।
बीजं तस्या यथाख्यातं सेवितं सिद्धिकाङ्क्षिभिः ॥ २
ऋषिः शक्तिर्भवेच्छन्दो गायत्री देवता मनोः ।
कथिता स्वरसङ्केन सेविता भुवनेश्वरी ॥ ३

एवं सरस्वतीश्रीमन्वानुक्ता तदन्तर्गतत्वात् एतदनन्तरं भुवनेशीमन्वान्
वक्तुमारभते अथेति । यां ज्ञात्वा इत्यनेन अस्याः चत्तरा नानापि भेदाः
सूचिताः । तत्र वाक्पुटितत्वं वाक्श्रीपुटितत्वं श्रीकामपुटितत्वं कामश्रीपुटितत्वं
ग्रन्थकार एव वक्ष्यति । एवं कामपुटितत्वं श्रीवाक्पुटितत्वं वाक्कामपुटितत्वं
कामवाक्पुटितत्वमिति चत्वारो भेदाः स्वयमूहनीयाः । तदुक्तम्—

कामाद्यन्ता प्रभवति यदा सर्व्वकामेश्वरी सा
साद्यन्तश्रीः सुतधनफला वाक्प्रदा वाग्भवेन ॥

एवं व्यस्तैर्विरचितपुटा कामधुक् सा हि शक्तिः । इति ।

अन्यत्रापि—संपुटीकृत्य वा मन्त्री कामबीजेन सुन्दरि ।

अभ्यसन् नियताहारः त्रैलोक्यं वशमानयेत् ॥ इति ।

पद्मपादाचार्यैः प्रणवपुटितत्वं श्रीबीजचतुष्टयपुटितत्वमिति भेदद्वयमन्यदप्युक्तम् ।
श्रियमूर्जितामिति विनियोगसूचनम् ॥ १ ॥

मन्त्रमुद्धरति नकुलीश इति । नकुलीशो हकारः अग्नी रेफः वामनेत्रम्
ईकारः अर्द्धचन्द्रो बिन्दुः । एवं मिलित्वा बीजमेकम् । सिद्धिकाङ्क्षिभिः
सेवितामित्यनेन अस्य केवलस्यापि सकलपुरुषार्थ साधनता सूचिता । तथा च
भुवनेश्वरीपारिजाते—

मत्समः पुरुषो नास्ति त्वत्समा नास्ति चाङ्गना ।

मायाबीजसमो मन्त्रो न भूतो न भविष्यति ॥ इति ।

शक्तिरिति वशिष्ठपुत्रः । तदुक्तं संहितायाम् “ऋषिः शक्तिर्वशिष्ठस्य सुतः” इति ।
हं बीजं ईशक्तिः । तदुक्तं दशपटल्याम्—

हं बीजम् ईशक्तिः अस्य इष्टार्थे विनियोजनम् । इति ॥ २॥३ ॥

षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात् ।

संहारसृष्टिमार्गेण मातृकान्यस्तविग्रहः ॥ ४

मन्त्रन्यासं ततः कुर्याद् देवताभावसिद्धये ।

हृल्लेखां भूर्द्धिं वदने गगनां हृदयाम्बुजे ॥ ५

रक्तां करालिकां गुह्ये महोच्छुष्मां पदद्वये ।

ऊर्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु च ॥ ६

सद्यादिङ्गस्वबीजाद्या न्यस्तव्याः भूतसप्रभाः ।

अङ्गानि विन्यसेत् पञ्चाज्जातियुक्तानि षट् क्रमात् ॥ ७

षड्दीर्घेति । अत्र तु षडङ्गमन्त्रोद्धारमात्रं कृतम् । न्यासं वक्ष्यति न्यासा-
वसरे । संहारसृष्टिमार्गेणेति । अत्रान्पक्षरत्नात् सृष्टिशब्दस्य पूर्वनिपातः कर्तव्यः ।
स च न कृतः तेन संहारन्यासं कृत्वा सृष्टिन्यासं कुर्यात् । तदुक्तं संहितायाम्—

अकाराद्यर्णपर्यन्तां विपरीतक्रमेण तु ।

गुरुपदेशविधिना मातृकां प्रथमं न्यसेत् ॥

संहारमातृकान्यासो ब्रह्मानन्दरसोज्ज्वलः । इति ।

आचार्या अपि—संहृत्य चोत्पाद्य शरीरमेवम् । इति ।

पदद्वये इति । एकदैव एकहस्तेनेति ज्ञेयम् अन्यथा मन्त्रावृत्तिप्रसङ्गात् ।
॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

सद्यादीति । सद्य ओकारस्तदादयः । पञ्चङ्गस्वाः अनेन विलोमप्रकारेण
नपुंसकव्यतिरिक्ताः पञ्चङ्गस्वा गृह्यन्ते । ओ ए उ इ अ सद्यादि ऋस्वा यस्मिन्
एवं भूतं यद्बीजं तदाद्या इति सम्प्रदायविदः । तेन क्रौं क्रें क्रुं क्रिं क्रं इति
बीजानि भवन्ति । गूढार्थदीपिकाकारस्तु ओ ए लृ ऋ उ इमान् पञ्चङ्गस्वान्
उक्तवान् । तन्न । सर्वत्राग्रेऽपि सम्प्रदायानुसारेण सद्यादिग्रहणे नपुंसक-
व्यतिरिक्तानामेव ग्रहणात् । यत् तु केचन स्वरमात्रं बीजत्वेनाहुः तदपि न ।
बीजशब्दोपादानवैयर्थ्यात् । उक्तञ्च दशपटल्याम्—

सद्योष्ठश्रुतिनेत्राद्यैर्विद्यां संभेद्य मन्त्रवित् ।

हृल्लेखादीन् प्रविन्यसेत् ॥ इति ।

भूतसप्रभा इति । पृथिव्यादिक्रमेणेत्यर्थः । तेन हृल्लेखा पीता गगना विशदा
रक्ता रक्ता महोच्छुष्मा कृष्णा करालिका खच्छेति । अङ्गानीति । पूर्वोक्तेः

ब्रह्माणं विन्यसेद्भाले गायत्र्या सह संयुतम् ।
 सावित्र्या संयुतं विष्णुं कपोले दक्षिणे न्यसेत् ॥ ८
 वागीश्वर्या समायुक्तं वामगण्डे महेश्वरम् ।
 श्रिया धनपतिं न्यसेद् वामकर्णाग्रके पुनः ॥ ९
 रत्या स्मरं मुखे न्यस्य पुष्ट्या गणपतिं न्यसेत् ।
 सव्यकर्णीपरि निधी कर्णगण्डान्तरालयोः ॥ १०
 न्यस्तव्यौ वदने मूलं भूयश्चैतास्तनौ न्यसेत् ।
 कण्ठभूले स्तनद्वन्द्वे वामांसे हृदयाम्बुज ॥ ११
 सव्यांसे पार्श्वयुगले नाभिदेशे च देशिकः ।
 भालांसपार्श्वजठरे पार्श्वींसापरके हृदि ॥ १२

स्वजातिभिरङ्गमन्त्रैरित्यर्थः । अतएव पञ्चादिति । तदुक्तमाचार्यैः—

हृत्तेखाख्यां गगनां रक्तां च करालिकां महोच्छुषाम् ।

मूर्धनि वदने हृदये गुह्ये पादयोर्न्यसेत्तदङ्गैश्च ॥ इति ॥ ७ ॥

योनिन्यासमाह ब्रह्माणमिति । तत्र हां हीं हूं इति गायत्र्यादीनां
 बीजानि । हं हिं हुं इति ब्रह्मादीनाम् । अन्येषां स्वस्वबीजानि । निध्योराद्यक्षरं
 बीजमिति ज्ञेयम् । तत्र प्रयोगः । हां गायत्रीसहिताय हं ब्रह्मणे नम इत्यादि ।
 शक्तिनामादित्वं पूजायां स्फुटीभविष्यति । वामकर्णाग्रके वामकर्णीपरि ।
 शास्त्रे वृक्षवत् व्यवहारात् । सव्यकर्णीपरि दक्षकर्णीपरि । वामस्य पूर्वमुक्तेः ।
 निधी श्रीपटलोक्तस्वरूपौ सशक्तिकौ । कर्णगण्डान्तरालयोरिति दक्षवामयोः ।
 मूलं मूलमन्त्रम् । वदन इति तदेकदेशचिवुकं लक्ष्यते । एतानिति ब्रह्मादीन्
 मूलान्तान् । अयमेव साम्प्रदायिकः पाठः । केचन एतां तनौ न्यसेदिति पठन्ति ।
 तन्मते एतां भुवनेशीं कण्ठादिषु नवसु स्थानेषु न्यसेत् । स्तनद्वन्द्वे दक्षवामे ।
 सव्यांसे दक्षिणांसे । यद्यपि “वामं शरीरे सव्यं स्यात्” इति कोषः । तथाप्यत्र
 सव्यशब्देन दक्षिण एव गृह्यते । वामस्य पूर्वं पृथगुक्तेः । तथा च शैवागमे
 “विन्यसेत् सव्यवामयोः” इति बहुषु स्थलेषु व्यवहारः । “सव्यं दक्षिणवामयोः”
 इति कोषान्तरं च । पार्श्वयुगले दक्षवामे । देशिक इत्यनेन सबीजत्वमुक्तम् ।
 भालांसेति मातृकान्यासस्थानम् । अंसपार्श्वं वामगते । पार्श्वींसी दक्षिणौ ।
 अपरकं ककुत् । यद्यप्यपरगलशब्देन ककुदुच्यते तथाप्यत्र भीमो भीमसेन

ब्रह्माण्याद्यास्ततो न्यस्या विधिना प्रोक्तलक्षणाः ।

भूलेन व्यापकं देहे न्यस्य देवीं विचिन्तयेत् ॥ १३

उद्यदिनद्युतिमिन्दुकिरीटां तुङ्गकुचां नयनत्रययुक्ताम् ।

स्मेरमुखीं वरदाङ्कुशपाशाभीतिकरां प्रभजेत् भुवनेशीम् ॥ १४

प्रजपेन्मन्त्रविन्मन्त्रं द्वात्रिंशलक्षमानतः ।

विस्वाद्युक्तैर्जुहुयादष्टद्रव्यैर्दशांशतः ॥ १५

इतिवत् प्रयोगः । तदुक्तमाचार्यैः—

अलिकांसपार्श्वकुक्षिषु पार्श्वीसापरगलहृत्सु च क्रमशः ।

ब्रह्माण्याद्या विधिवत् न्यस्तव्या मातरोऽष्ट मन्त्रितमैः ॥

विधिनेति स्वबीजाद्याः । प्रोक्तलक्षणा मातृकापटलोक्तध्यानाः । व्यापकमिति कराभ्यां मस्तकाद्यापादाङ्गुष्ठम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

ध्यानमाह उद्यदिति । इनः सूर्यः । रक्तपद्मस्थाम् इत्यपि । आयुधध्यानं वामाधोहस्ते वरं दक्षिणोर्ध्वे अङ्कुशम् । वामोर्ध्वे पाशं दक्षाधोऽभयमिति सम्प्रदायविदः । तदुक्तं महासम्मोहने—

दक्षिणे चाङ्कुशं दद्याद् वामे पाशं प्रदापयेत् ।

वरदं वामतो दद्यादभयं दक्षिणे करे ॥ इति ॥ १४ ॥

प्रजपेदिति मन्त्रार्थानुसन्धानपूर्वकम् । हरिहरात्मकप्रकृतिपुरुषाकारेण अवस्थिताया आद्यशक्तेः प्रतिपादकोऽयं मन्त्रः । अतएव भुवनेशीति नाम ।

तदुक्तम्—हरित्वाच्च हरत्वाच्च पुं प्रकृत्योस्तु युक्तयोः ।

श्लिष्टोच्चारितमेवेदं शब्दं तद्रूपमीरितम् ॥ इति ।

संहितायान्तु—व्योमबीजे महेशानि कैलासादि प्रतिष्ठितम् ।

वज्रिबीजात् सुवर्णादि निष्पन्नं बहुधा प्रिये ॥

तेनायं वर्तते लोके भूमण्डल समास्थितः ।

तुर्य्यस्वरेण पाताले शेषरूपेण धार्य्यते ॥

महाभूमण्डलं तस्मात् पातालस्यापि नायिका ।

अतएव महेशानी भुवनाधीश्वरीः प्रिये ॥

हकारि व्योम तुर्य्येण स्वरेणाऽनिलसम्भवः ।

विकारे सति रेफेण साक्षाद् वज्रिस्वरूपिणी ॥

वज्रेर्वीर्य्यं वसु ज्ञेयं तस्माद् रेफो वसुन्धरा ।

दद्यादर्घ्यं दिनेशाय तत्र सञ्चिन्त्य पार्व्वतीम् ।

पद्ममष्टदलं वाह्ये वृत्तं षोडशभिर्दलैः ॥ १६

विलिखेत् कर्णिकामध्ये षट्कोणमतिमुन्दरम् ।

ततः संपूजयेत् पौठं नवशक्तिसमन्वितम् ॥ १७

जयाख्या विजया पञ्चादजिता चाऽपराजिता ।

नित्या विलासिनी दोग्ध्री अघोरा मङ्गला नव ॥ १८

अतएव महेशानि रत्नयोः समता भवेत् ॥

बिन्दुचक्राभ्युदये देवी प्रावयन्ती जगत्त्रयम् ।

द्रवरूपा भवेत् तस्मात् द्रवन्ती चाद्विमात्रया ॥

अतएव महेशानी भुवनेशीति कथ्यते । इति ।

मन्त्रविदित्यनेन हसकलयोगः । मोक्षार्थं प्रणवयोगोऽपि सूचितः । यद्वा
तन्त्रान्तरोक्तं पुरश्चरणम् । यथा—

एकलिङ्गे शिवागारे दक्षिणां मूर्त्तिमाश्रितः ।

बद्धपद्मासनो भस्मस्त्रायी च कुशविष्टरः ॥

क्षणाष्टमीं समारभ्य यावत् स्यात् तच्चतुर्दशी ।

नित्यमिष्ट्वा शिवं शक्तिं जपेन्मन्त्रं सहस्रकम् ॥

दधिक्षौद्रघृताभ्यक्ता व्याघातसमिधो हुनेत् ।

ततः साग्रं सहस्रं च ध्यायेत् सर्वेश्वरीमुमाम् ॥ इति ।

त्रिःस्वादुयुक्तैः त्रिमधुरोपेतैः ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—पयोमधुघृतं चेति समं त्रिमधुरं स्मृतम् । इति ।

अन्ये पयःस्थाने शर्करामाहुः—

जपाद्दशांशं जुहुयादथाष्टद्रव्यैर्गुडक्षौद्रघृतावसिक्तैः । इति ।

तट्टीकाकारैः गुडः शर्करेति व्याख्यातम् । अष्टद्रव्यैरिति मातृकापटलोक्तैः ॥ १५ ॥

दद्यादिति मूलेन । तलेति सूर्यमण्डले । इयं सौरी शक्तिरिति क्त्वा
अत्रार्घ्यदानप्राधान्यादत्रोक्तिः । परन्तु सर्वमन्त्रेषु तत्तन्मन्त्रदेवतां सूर्यमण्डले
संचिन्त्य सूर्यमण्डले सूर्यायार्घ्यः कर्त्तव्य इति ज्ञेयम् । तन्मया सन्ध्याकथनावसरे
उक्तम् । अत्र ध्यानानन्तरम् आयुधपुस्तकज्ञानयोनिबीजमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

यदाहुः—एवं शक्तिं परां ध्यात्वा सम्यक् मुद्राः प्रदर्शयेत् ।

पाशाङ्कुशाभयाभीष्टपुस्तकज्ञानयोनयः ॥ इति ।

तत्र पाशमुद्रालक्षणं यथा —

वाममुष्टिस्थतर्जन्या दक्षमुष्टिस्थतर्जनीम् ।

संयोज्याऽङ्गुष्ठकाग्राभ्यां तर्जन्यग्रे स्वके क्षिपेत् ।

एषा पाशस्य मुद्रेति विद्वद्भिः परिकीर्त्तिता ॥ इति ।

शेषमुद्रालक्षणानि मया पूर्वमुक्तानि । बीजमुद्रा गुरुमुखादवगन्तव्या । अत्र स्वपूजासाधनप्रोक्षणमन्त्रोऽयं ज्ञेयः ।

प्रणवो वाग्भवो माया श्रीबीजं परमानृतम् ।

रूपे भगवति प्रोक्ता चन्द्रमण्डलवासिनि ॥

चन्द्रामृतेन पुरयद्वितयं द्रव्यमित्यपि ।

इदं पवित्रयद्वन्द्वं श्रीमायावाक्द्विठस्ततः ॥

तेनामृतेन सम्प्रोच्येदात्मानं साधनानि च । इति ।

पूजायन्त्रमाह पद्ममिति । षट्कोणमिति ऊर्ध्वाधोऽग्रत्रिकोणे परस्परभेदिते । अतिसुन्दरमित्यनेन यथा समं भवति तथा कर्त्तव्यमित्युक्तं भवति । तत्र त्रिकोणादीनां समत्वे प्रकार उच्यते—

हित्वा वृत्तप्राग्गुणाङ्घ्रिं तिर्य्यगन्धौ तु पार्श्वयोः ।

त्रयराः षट् त्वन्यतोऽप्येवं द्वादशारा उदीच्यपि ॥ इति ।

समं प्राचीसूत्रं कृत्वा तन्मध्यमालम्ब्य यथेप्सितं वृत्तं कृत्वा तत्र प्राचीसूत्रं चतुर्धा विभजेत् । एकस्मादग्रात् तुर्यांशं सन्तज्य एकं तिर्य्यक्सूत्रं पातयेत् । पार्श्वयोः सूत्रद्वयदानात् त्रयस्त्रम् । एवमन्यतोऽपि कृते षड्स्त्रम् । एवम् उदग्दक्षिणतः कृते द्वादशास्त्रमित्यर्थः । वृत्तप्रमाणमाचार्यैरुक्तम्—

षडङ्गुलप्रमाणेन वर्त्तुलं कर्त्तरालि खेत् ।

षडङ्गुलावकाशेन तद्वह्निश्च प्रवर्त्तयेत् ॥

वर्त्तुलं तावता भूयस्तद्वह्निश्च तृतीयकम् ।

मध्यवर्त्तुलमध्ये तु हृल्लेखाबीजमालिखेत् ॥

द्वितीय वर्त्तुलाश्लिष्टमोषत्स्लिष्टषड्स्त्रकम् ।

पुटितं मण्डलं वक्त्रेऽसृशत् मध्यवर्त्तुलम् ॥

इन्द्राग्निरक्षीवरुण वायुशान्तास्त्रकं लिखेत् । इति ।

अत्रोपरिवृत्तद्वयमपि षट्कोणसमत्वानयनायैव इति ज्ञेयम् । एतदुपरि चतुरस्त्रञ्च ज्ञेयम् । अन्यशक्तिमन्त्रपूजायन्त्रे तथोक्तेः । चतुर्द्वारमित्यपि । तस्य साधारणत्वात् अत्र नोक्तिः । तत इति नित्यजपानन्तरमित्यर्थः । अन्तर्यागानन्तरं

बीजाद्यमासनं दत्त्वा मूर्तिं तेनैव कल्पयेत् ।
 तस्यां संपूजयेद्देवीमावाह्यावरणैः सह ॥ १८
 मध्यप्राग्याम्यसौम्येषु पश्चिमेषु यथाक्रमम् ।
 हृल्लेखाद्याः समभ्यर्चाः पञ्चभूतसमप्रभाः ॥ २०
 वरपाशाङ्कुशाभीतिधारिण्यो मितभूषणाः ।
 स्थानेषु पूर्वमुक्तेषु पूजयेदङ्गदेवताः ॥ २१
 षट्कोणेषु यजन्मन्त्री पश्चान्मिथुनदेवताः ।
 इन्द्रकोणे लसद्गरुडकुण्डिकाक्षगुणाभयाम् ॥ २२

तस्य कृतत्वात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पीठमन्त्रमुद्धरति बीजाद्यमिति । तत्र प्रयोगः । मूलबीजमुच्चार्य सर्वशक्तं कमलासनाय नम इति । तदुक्तम्—

सर्वशक्तिपदं प्रोच्य डेऽन्तं च कमलासनम् ।

नम इत्यासनं पूज्य तत्तद्बीजादिकं शिवे ॥ इति ।

अयं पीठमन्त्रः सर्वभुवनेशीमन्त्रसाधारण इति ज्ञेयम् । अस्याः पञ्च रध्येयम् । तदुक्तं प्रयोगसारे—

रक्ताम्भोजं समाधाय रत्नसिंहासनोपरि । तत्रावाह्यं हृदा देवीम् । इति तेनैवेति । मध्यादि एता यथाक्रमं समभ्यर्चा इत्यन्वयः । आदिशब्दार्थमा प्रागिति । हृल्लेखाद्या इति यथान्यस्ताः । आसामायुधध्यानं देवीवत् ।

पूर्वमुक्तेषु चतुर्थपटलोक्तेषु आग्नेयादिषु । तानि आग्नेयादीनां कर्णिकान्तःस्थानि इति ज्ञेयम् । अङ्गानि केसरेषु इति यद्वक्ष्यमाणं ग्रन्थकृतं सामान्योक्तस्य अनुवादः कृतः अयमाशयः । अङ्गानि केसरेष्विति अन्यत्र इह तु कर्णिकायामेव पूजति ।

तदुक्तमाचार्यैः—हृल्लेखाद्यास्तदनु च पूर्ववदङ्गानि पूजनीयानि । इति केचित्तु उभयत्र षडङ्गन्यासस्थलद्वयेऽप्यङ्गपूजनम् इत्याहुः । तच्च प्रपञ्चसारादिविरुद्धम् ॥ १८ ॥ २० ॥ २१ ॥

अथ पूजाप्रकारः । प्रथममूर्द्धाग्रत्रिकोण कोणेषु प्रादक्षिण्येन पश्चादीशानात् पूजामभिदधदधराग्रत्रिकोणकोणेषु प्रादक्षिण्येन पूजामाह षट्कोणेष्विति अतएवेत्युक्तिः । वामोर्द्धादि आद्ये दक्षोर्द्धादि अपरे इत्यायुधध्यानम्

गायत्रीं पूजयेन्मन्त्रौ ब्रह्माणमपि तादृशम् ।
 रक्षःकोणे शङ्खचक्रगदापङ्कजधारिणीम् ॥ २३
 सावित्रीं पीतवसनां यजेद्विष्णुञ्च तादृशम् ।
 वायुकोणे परश्वत्तमालाभयवरान्विताम् ॥ २४
 यजेत् सरस्वतीमित्यं रुद्रं तादृशलक्षणम् ।
 वज्रिकोणे यजेद्रत्नकुम्भं मणिकरण्डकम् ॥ २५
 कराभ्यां विभ्रतं पीतं तुन्दिलं धननायकम् ।
 आलिङ्ग्य सव्यहस्तेन वामेनाम्बुजधारिणीम् ॥ २६
 धनदाङ्कसमारूढां महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ।
 वारुणे मदनं वाणपाशाङ्कुशशरासनम् ॥ २७
 धारयन्तं जवारक्तं पूजयेद्रत्नभूषणाम् ।
 सव्येन पतिमाश्लिष्य वामेनोत्पलधारिणीम् ॥ २८
 पाणिना रमणाङ्गस्थां रतिं सम्यक् समर्चयेत् ।
 ऐशाने पूजयेत् सम्यग्विघ्नराजं प्रियान्वितम् ॥ २९
 सृणिपाशधरं कान्तावराङ्गसृक्कराङ्गुलिम् ।
 माध्वीपूर्णकपालाढ्यं विघ्नराजं दिगम्बरम् ॥ ३०
 पुष्करे विगलद्रत्नस्फुरच्चषकधारिणम् ।
 सिन्दूरसदृशाकारामुद्दाममर्दविभ्रमाम् ॥ ३१
 धृतरक्तोत्पलामन्यपाणिना तु ध्वजस्रशम् ।
 आश्लिष्टकान्तामरुणां पुष्टिमर्चेद्दिगम्बराम् ॥ ३२

गायत्र्यां दक्षवामयोरुर्ध्वयोः आद्ये अधस्थयोः परे इति । सावित्र्यां वामोर्ध्वात्
 वामाधस्तनं यावत् । सरस्वत्यां रत्नकुम्भो वामेऽन्यो दक्षिणे । धननायके
 दक्षिणाधस्तात् वामाधःपर्यन्तम् । मदने वामदक्षयोः ऊर्ध्वयोः अङ्कुशपाशौ ।
 कान्तावराङ्गसृगिति अधोवामेन । माध्वीत्यादि दक्षिणाध इति विघ्नराजे ।
 पुष्करं करिहस्ताग्रे । उद्दामेत्यादि शक्तिध्यानम् । धृतरक्तोत्पलमिति दक्षिणेन ।
 अन्येनेति वामेन ॥ २२-३२ ॥

कर्णिकायां निधी पूज्यौ षट्कोणस्याऽथ पार्श्वयोः ।

अङ्गानि केसरेष्वेताः पश्चात् पदेषु पूजयेत् ॥ ३३

अनङ्गकुसुमा पश्चादनङ्गकुसुमातुरा ।

अनङ्गमदना तद्वदनङ्गमदनातुरा ॥ ३४

भुवनपाला गगनवेगा चैव ततः परम् ।

शशिरेखाऽथ गगनरेखा चेत्यष्ट शक्तयः ॥ ३५

पाशाङ्कुशवराभीतिधारिण्योऽरुणविग्रहाः ।

ततः षोडशपदेषु कराली विकराल्युभा ॥ ३६

सरस्वती श्रीर्दुर्गोष्ठा लक्ष्मीश्रुत्यौ स्मृतिर्धृतिः ।

शङ्खा मेधा मतिः कान्तिराय्या षोडश शक्तयः ॥ ३७

खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याश्च मातरः ।

पद्माद् बहिः समभ्यर्च्याः शक्तयः परिचारिकाः ॥ ३८

प्रथमाऽनङ्गरूपा स्यादनङ्गमदना ततः ।

मदनातुरा भुवनवेगा भुवनपालिका ॥ ३९

स्यात् सर्वशिशिरानङ्गवेदनाङ्गमेखला ।

चषकं तालवृन्तञ्च ताम्बूलं कृत्रमुज्ज्वलम् ॥ ४०

कर्णिकायामिति पद्मकर्णिकायाम् । निधी इति यथान्यस्तौ । एता इति अनन्तरं वक्ष्यमाणाः अनङ्गकुसुमाद्याः । आसां ध्यानं देवीवत् ज्ञेयम् । खेटकम् फरी इति काव्यकुञ्जभाषायाम् । श्यामा इत्यन्तं पूर्वशक्तिध्यानम् । पूज्याश्चेति चकारो भिन्नक्रमः । मातर इत्येतदनन्तरं द्रष्टव्याः । मातरश्चेति चकारात् वक्ष्यमाणशक्तयश्च । तेन मातरो यथान्यस्ताः पद्माद्बहिः पूज्याः । पद्माद्बहिः परिचारिका अपि अष्टदिक्षु । एता द्विभुजा वामहस्ते रक्तोत्पलं परहस्ते चषकादि । तदुक्तं प्रयोगसारे

रक्ता रक्तोज्ज्वलाकल्पा रक्तान्तायतलीचनाः ।

रक्तोत्पलकरा ध्येयाः सुन्दराः परिचारिकाः ॥

अत्र सर्वत्र तर्पणादीनामन्येषामप्यङ्गानां सत्त्वात् यत् ध्यानपूजाजपहोमानेवाह

चामरे चांशुकं पुष्पं विभ्राणा करपङ्कजैः ।
 सर्वाभरणसन्दीप्तान् लोकपालान् बहिर्यजेत् ॥ ४१
 वज्रादीन्यपि तद्वाह्ये देवीमित्यं प्रपूजयेत् ।
 पूज्यते सकलैर्देवैः किं पुनर्मनुजोत्तमैः ॥ ४२
 मन्त्री त्रिमधुरोपेतैर्हुत्वाऽश्वत्थसमिद्धैः ।
 ब्राह्मणान् वश्येच्छीर्धं पार्थिवान् पद्महोमतः ॥ ४३
 पलाशपुष्पैस्तत्पत्नीर्मन्त्रिणं कुमुदैरपि ।
 पञ्चविंशतिसञ्जुहैर्जलैः स्नानं दिने दिने ॥ ४४

तेनैषां नित्यकर्त्तव्यत्वं सूचितम् । तदुक्तं पिङ्गलामते—

नाध्यातो नार्चितो मन्त्रः सुसिद्धोऽपि प्रसीदति ।
 नाजप्तः सिद्धिदाने च्छुर्नाहुतः फलदो भवेत् ॥
 पूजां ध्यानं जपं होमं तस्मात् कर्मचतुष्टयम् ।
 प्रत्यहं साधकः कुर्यात् स्वयञ्चेत् सिद्धिमिच्छति ॥
 जपश्रान्तः शिवं ध्यायेत् ध्यानश्रान्तः पुनर्जपेत् ।
 जपध्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रवित् ॥ इति ।

षट्कोणेषु यजेत् मन्त्री इत्यत एतदन्तं मन्त्रीति कर्त्तृपदमनुवर्त्तते । तेन
 चैतन्मन्त्रं समयाचारज्ञत्वेनैव सूचितम् । यदाहुः —

योगेशो सिद्धिमन्त्रिच्छन् सद्व्रतानि समाचरेत् ।
 नाऽद्यादनर्चयन् देवीं नैव स्यान्मलिनाकृतिः ॥
 नाऽसत्यं प्रवदेत् किञ्चिन्नोपेयाद्विधवां क्वचित् ।
 धारयेत् सर्वतो रम्यं रक्तालङ्कारमन्वहम् ॥
 कन्यां रक्तदिने रक्तां यजेद्देवीमनुस्मरन् ।
 अशुद्धो विचरेन्नैव विविक्ते शयने स्वपेत् ॥
 न निन्दयेत् स्त्रियं जातु विशेषेण तु कन्यकाम् ॥ इति ।

देवीमित्यं प्रपूजयेत् इत्यनेन एतदुक्तं भवति । आवरणेषु षोडशशक्त्यनन्तरं
 द्वात्रिंशच्छक्तयस्तदनन्तरं चतुःषष्टिशक्तयोऽर्च्या इति । ताश्च भूतलिपिमन्त्रे
 उक्ता ज्ञेयाः । तत्फलमेवाह पूज्यते सकलैर्देवैरिति । किं पुनः मनुजोत्तमै-
 रित्यनेन एतदुक्तं भवति । स्त्रोक्तं मध्ये यदनङ्गकुसुमाद्यष्टशक्त्यावरणं तदन्तस्य

आत्मानमभिषिञ्चेद् यः सर्वसौभाग्यवान् भवेत् ।
 पञ्चविंशतिसञ्ज्ञप्तं जलं प्रातः पिबेन्नरः ॥ ४५
 अवाप्य महतीं प्रज्ञां कवीनामग्रणीर्भवेत् ।
 कर्पूरागुरुसंयुक्तं कुङ्कुमं साधु साधितम् ॥ ४६
 गृहीत्वा तिलकं कुर्याद्राजवश्यमनुत्तमम् ।
 शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलीं मधुगान्विताम् ॥ ४७
 जप्तां प्रतिष्ठितप्राणां भक्षयेद्रविवासरे ।
 वशं नयति राजानं नारीं वा नरमेव वा ॥ ४८
 कण्ठमात्रोदके स्थित्वा वीक्ष्य तोयगतं रविम् ।
 त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रमिष्टां कन्यां लभेन्नरः ।
 अन्नं तन्मन्त्रितं मन्त्री भुञ्जीत श्रीप्रसिद्धये ॥ ४९
 लिखित्वा भस्मना मायां ससाध्यां फलकादिषु ।
 तत्काले दर्शयेद्यन्त्रं सुखं सूर्येण गर्भिणी ॥ ५०

फलम् । मनुजेति । ततो यत् षोडशशक्त्यावरणं तदेतस्य फलम् तदुत्तमै-
रिति । तदुक्तं महासम्बोहने—

चतुर्भिर्वा त्रिभिर्वापि द्वयेनैकेन वा पुनः ।

सर्वैरावरणैरेवं भोगार्थी विस्तरं यजेत् ॥ इति ।

तथा गर्भावरणं बाह्यानां मध्ये तेषां प्रपूजनमिति तत्रैव । तेनास्याः
सप्तावरणादारभ्य एकादशावरणान्ता पूजिति सूचितम् । एवं पञ्चावरणा
षड्भावरणापि इत्यपि मन्त्री इत्यनेनैतदुक्तं भवति—

सिद्धः प्रसिद्धस्तेजस्वी त्यागी योगी जितेन्द्रियः ।

सर्वज्ञः सुभगः श्रीमान् निराधिः प्रियदर्शनः ॥

चौरादिव्यालवेताल गुह्यकासुरदानवैः ।

न भयं जायते तस्य सिद्धमन्त्रस्य देहिनिः ॥

ग्रामे वा नगरे वाऽपि सभायां राजसन्निधौ ।

प्रसिद्धः पूज्यते सद्भिर्लभते वाञ्छितं हितम् ॥ इति ।

शक्त्यन्तःस्थितसाध्यकर्म भवने वज्जेवृतं शक्तिभि-
र्बाह्ये कोणगते युतं हरिहरैर्वर्णैः कपोलार्पितैः ।

पञ्चाक्षैः पुनरीयुतैर्लिपिभिरप्यावीतमिष्टार्थदं

यन्त्रं भूपुरमध्यगं त्रिगुणितं सौभाग्यसम्पत्प्रदम् ॥ ५१

मन्त्री शीघ्रमित्यनेन अयुतहोम इत्युक्तम् । यत् प्रयोगसारे—

वश्यायाऽश्वत्यराजीवतिलक्ष्मीरैर्यथाक्रमात् ।

जुहुयाद् ब्राह्मणादीनां तथैवाऽयुतसंख्यया ॥ इति ।

साधुसाधितमित्यष्टोत्तरसहस्रं जप्तम् । पुत्तलीमिति द्वादशाङ्गुलायामाम् ।
भक्ष्येदिति दक्षिणपादाङ्गुष्ठादिवामपादाङ्गुष्ठान्तम् । स्त्रियान्तु वैपरीत्यम् ।
भस्मनेति गोमयभस्मना । चतुरस्र इति ज्ञेयम् ।

पुत्तसम्भावनायां पलाशभस्म इत्यपेक्षितार्थद्योतनिकायाम् । तदुक्तं

नारायणीये—भस्मना लिखितां साध्यां हृल्लेखां शक्रवेश्मनि । इति ॥ ३३-५० ॥

त्रिगुणितं यन्त्रमाह शक्त्यन्तरिति । एवंभूतं त्रिगुणितं यन्त्रं सौभाग्यसम्पत्-
प्रदमित्यन्वयः । कीटक् तत् । वज्जेभवने ऊर्द्धाग्रे त्रिकोणे । शक्त्यन्तः
शक्तिबीजमध्यस्थितम् । साध्येति साधकोपलक्षकम् । साध्यसाधककर्माणि
यत्र तत् । तत्र प्रयोगः । देवदत्तस्य यज्ञदत्तं वशं कुरु कुरु इति । तदुक्तं
रामपूर्वतापनीये—लिखेत् साध्यं द्वितीयान्तं षष्ठ्यन्तं साधकं तथा ।

कुरुद्वयञ्च तत्पार्श्वे । इति ।

तत्र बीजरेफभागे साध्यनाम । चतुर्थस्वरभागे साधकनाम । तयोर्मध्ये
साधकांशे कर्म लिखेत् । तदुक्तं संहितायाम्—

तच्छक्तिरेफभागे तु साध्यनामाक्षरं लिखेत् ।

तुरीयस्वरभागे तु साधकस्य वशं कुरु ।

साध्यस्योपरि संस्पृष्टं विलिखेत् सर्वसिद्धये ॥ इति

आचार्याश्च—मध्यवर्त्तुलसंस्थाया हृल्लेखायाः कपोलयोः ।

अधरे साध्यनामाणं साधकस्योत्तरे लिखेत् ॥

अन्तराग्निश्रियोः कर्म साधकांशे समालिखेत् । इति ।

अनेनावश्यं वृत्तान्तः शक्तिं लिखेदित्यप्युक्तम् । अन्यत्रापि “ठकारवेष्टितां कृत्वा”
इति । बाह्ये त्रिकोणाग्रभागेषु । शक्तिभिरिति बहुवचनं कपिञ्जलाधिकरण-
न्यायेन त्रित्वे पर्यवस्यति । तेन त्रिभिः शक्तिबीजैः वृतम् । आवरणं च गण्डद्वय-

बीजान्तःस्थितसाध्यनाम शरशो मायारमामन्मथै-
वीतं वक्लिपुरद्वये रसपुठेष्वाख्याद्व्यबीजत्रयम् ।

सात्मानात्मकमींशिखं हरिहरैरावद्धगगडं वहिः

षड्बीजैरनुवद्धसन्धिलिपिभिर्वीतं गृहाभ्यां भुवः ॥ ५२

लिखित हरिहरवर्णवह्निभागे ।

तदुक्तम्—कोणाग्रेषु परां लिखेत् । इति ।

आचार्याश्च—शक्त्या विःसाध्यमिन्द्रानिलनिर्ऋतिगबोजानुविद्धं पुरेऽग्नेः । इति ।

अत्रावरणमित्यम् । एकैकस्य रेफाग्रेण तत्तदुबीजं प्रदक्षिणीकृत्य अन्ध-
स्याधो नीत्वा तदीकाराग्रं वध्नीयादिति । तदुक्तं

संहितायाम्—स्थानत्रयेऽपि बन्धस्तु कथ्यते मिद्धिदायकः ।

तद्वीजत्रयरेफाग्रं प्रादक्षिण्येन वेष्टयेत् ॥

अधस्तत्त्रितयं चाऽस्य मायाग्रेण च वेष्टयेत् ।

अन्योन्यकलनारम्यः शक्तिबन्ध उदाहृतः ॥ इति ।

कोणगतेषु तत्त्रिकोणान्तःकोणेषु ईं लिखेत् ।

तदुक्तम्—त्रिकोणस्यान्तरालेषु वासनेत्रं सविन्दुकम् । इति ।

कपोलार्पितैर्हरिहरैर्वर्णैरुपलक्षितम् । कपोलयोः त्रिकोणकोणपार्श्वयोः हरि-
रित्येकत्र हर इत्यपरत्र च । केचन क्लि क्ल इत्याहुः । तन्न । मानाभावात् ।

तथा च संहितायाम्—प्रत्येककोणपार्श्वेषु हर्ष्यर्णौ च हरच्छरौ । इति ।

पश्चात् तदनन्तरं तैः हरिहरैः ईयुतैः । तेन हरि ईं हर ईं इत्यक्षरैरावीतम् ।

तदुक्तं संहितायाम्—पुनरेतद्वयोर्मध्ये तुर्यं चैव सविन्दुकम् ।

इत्यर्णैर्वेष्टयेद्वाह्ये वृत्तं कुर्याद्वहिस्ततः ॥ इति

गौरीतन्त्रेऽपि—हरिबीजं हरानादीन् चान्तवर्णांश्च बाह्यतः । इति ।

आचार्याश्च—मध्ये समायैस्तैः । इति ।

पञ्चपादाचार्यास्तु प्रत्येकमीं योगमाहुः । हरि ईं हर ईं इति ।

लिपिभिः अकारादि क्षकारान्तैः । अपिशब्दः पूर्वसमुच्चये । आवीतं वेष्टितम् ।

भूपुरमध्यगं तद्वहिः भूपुरं लिखेदित्यर्थः । आचार्यैस्तु इदमेवाष्टदलयुक्तं
पूजायन्त्रमुक्तम् ॥ ५१ ॥

षड्गुणितं यन्त्रमाह बीजान्तरिति । इदं षड्गुणितं यन्त्रं लिखेदिति
सम्बन्धः । कीटक् यन्त्रम् । वक्लिपुरद्वये परस्परव्यतिभिन्ने त्रिकोणद्वये ।

तच्चैवम् उक्तपरिमाणं वृत्तं कृत्वा प्राक्प्रत्यक्सूत्रमास्फाल्य तदग्रयोः सूत्रमवष्टभ्य वृत्तार्द्धपरिमाणेन सूत्रेण मत्स्यद्वयं कुर्यात् । एवं कृते मत्स्यचतुष्कं निष्पद्यते । पूर्वमत्स्यद्वये पश्चिममत्स्यद्वये च दक्षिणोत्तरगं सूत्रद्वयमास्फाल्य प्राक्सूत्रस्य प्रागग्रे सूत्रादिं निधाय पश्चिममत्स्यद्वयोदरयोः तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फालयेत् । पुनः प्राक्सूत्रस्य पश्चिमाग्रे सूत्रादिं निधाय पूर्वदिङ्मत्स्यद्वयोदरयोः तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फालयेत् । प्राक्सूत्रं वृत्तं च मार्जयेत् । एवं कृते मंपुटितं वज्रिपुरद्वयं जायते । तत्र बीजं शक्तिबीजं तदन्तःस्थितं साध्यनाम यत्र तत् तथा । साध्यसाधककर्मनामलिखनं तु पूर्ववदेव ।

शरशः पञ्चधा । तत्र षट्कोणाभ्यन्तरे एवं पञ्चभिर्मायाबीजैः एकं वेष्टनम् । तदन्तराले एवं पञ्चभिः श्रीबीजैः द्वितीयं वेष्टनम् । तदन्तराले एवं पञ्चभिः कामबीजैः तृतीयं वेष्टनम् । एवं पञ्चदशबीजैरेकं वेष्टनं पर्यवसन्नं भवति ।

तदुक्तं पद्मपादाचार्यैः—तत्र मायाबीजेन पञ्चधा वृत्तेनैकावृत्तिः । पुनस्तदन्तराले एव श्रीबीजेन । तथैव तदन्तराले मारबीजेन । इति ।

तदुक्तम्—पुटितं वज्रिमालिख्य मध्ये शक्तिं नियोजयेत् ।

ठकारवेष्टितं कृत्वा बहिः शक्तिं तु पञ्चधा ॥

विलिख्य तद्वहिस्तद्वत् श्रीबीजं कामराजकम् । इति ।

आचार्या अपि—हरमायाः पञ्चकृत्वः स्युर्बहिर्गर्भवर्तुलम् ।

तद्वहिः शरमायाश्च कलमायाश्च तद्वहिः ॥ इति ।

अतोऽत्र वृत्तान्तरे च शक्तिबीजं मायाबीजं विलिख्य पश्चाद् बीजत्रयवेष्टनम् । रसपुटेषु षट्सु कोणेषु । आख्याव्यबीजत्रयम् । अत्र आख्याशब्देन साध्यसाधककर्मनामानि उच्यन्ते । बीजत्रयं पूर्वप्रकृतं शक्तिश्रीमान्मथम् । तदुक्तम्—

वज्रेः कोणत्रये श्रीमत्पक्षीये त्रितयं लिखेत् ।

शक्तिश्रीकामबीजानां सदण्डं साधकार्णवत् ॥ इति ।

लिखेदिति द्विरावृत्त्या । सा च सात्मानात्मकशब्दादेव लभ्यते । तत्र सात्मकं सविन्दु अनात्मकं पर्युदासेन सविसर्गम् । तत्र एवं लेखनक्रमः । ईकारगते तु ऊर्ध्वभागकोणत्रये साधकनामवन्ति सविन्दूनि त्रीणि बीजानि लिखेत् । ततः प्रादक्षिण्येन रेफगते अधोभागकोणत्रये साध्यनामकर्मवन्ति सविसर्गाणि लिखेत् । तदुक्तम्—

वज्रगोः कोणेषु षट्सु च ।

ऊर्ध्वभागे सविन्दूनि त्रीणि बीजानि संलिखेत् ॥

चिन्तामणिनृसिंहाभ्यां लसत्कोणमिदं लिखेत् ।

यत्नं षड्गुणितं दिव्यं वहतां सर्वसिद्धिदम् ॥ ५३

साधकाख्यायुतान्येवमधोभागेषु तान्यपि ।

सविसर्गाणि साध्याख्या कर्मवन्ति च संलिखेत् ॥ इति ।

ईंशिखं कोणान्तरग्रप्रदेशे ईम् इति लिखेत् । हरिहरैरावद्वगण्डम् । गण्डशब्दे षट्कोणकोणपार्श्वद्वयमुच्यते । तेन पूर्ववत् हरिहरान् वर्णान् लिखेत् । बहिः षट्कोणाग्रेषु षड्भिः मायावीजैरनुवदसन्धिः । तत्र वदसन्धीत्येतावताऽपि अर्थप्राप्ता यदनुवदसन्धीति वदति । तेन एकान्तरितसन्धिवन्धो विवक्षितं ग्रन्थकृतः । तदाहुराचार्याः—

एकैकान्तरितास्तासु संवध्युरितरेतरम् ।

शिखाभिरान्तराभिस्तु बाह्याबाह्याभिरान्तराः ॥ इति ।

संहितायामपि—पूर्ववच्छक्तिबन्धस्तु कार्योऽत्रैकान्तरत्वतः । इति ।

अन्यत्रापि मन्त्रमुक्तावल्यादौ एकैकान्तरितवदसन्धित्वमेव उक्तम् । युक्तिसात् एकान्तरितबन्धे स्वस्वत्रिकोणगबीजबन्धो भवति । तत्र प्रकारः । स्वस्व रेफेण तत्तद्बीजं प्रदक्षिणीकृत्य अन्यस्याधो नीत्वा एकान्तरित बीजस्य ईकाराग्रेण वधीयात् । सम्प्रदायविदश्चैवं मन्यन्ते । अन्ये तु सन्धौ बीजलिखनमाहुः ।

तदुक्तम्—षट्षु कोणान्तरालेषु ह्रस्वेखाषट्कमालिखेत् । इति ।

इदमुत्तरयन्त्रेऽपि । लिपिभिरिति सामान्योक्तेः । क्रमेण व्युत्क्रमेण च वेष्टनम् ।

यदाहुराचार्याः—वर्णाः क्रमगताः शुभाः तद्वहिः प्रतिलोमाश्च । इति ।

संहितायामपि—अनुलोमेन तद्वृत्तमध्ये पञ्चाशदक्षरा ।

तद्वृत्तबाह्यतस्तद्वत् विलोमेन च मातृका ॥ इति ।

भुवो गृहाभ्यां परस्परभेदित दिग्विदिक्कोणाभ्यां वेष्टयेत् ।

तदुक्तमाचार्यैः—ततो विदर्भितं भूमेर्मण्डलद्वयमालिखेत् । इति ॥

चिन्तामणिनृसिंहाभ्यामिति ईशानादिलेखनक्रमः । तेन दिक्कोणे नृसिंह बीजं विदिक्कोणे चिन्तामणिबीजं शैवम् ।

तदुक्तम्—महादिक्स्थनृसिंहाणं चिन्तारत्नाश्रितात्मकम् । इति ।

विशेषश्चायमुक्तो दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्—

ततः कोणेषु सन्धिषु विलिख्य शूलान् । इति ।

आचार्याश्च—बहिः षोडशशूलान् । इति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

बीजं व्याहृतिभिर्वृतं गृह्युगद्वन्द्वे वसोः कोणं
दौर्गं बीजमनन्तरं लिपियुगैरावद्भगण्डं लिखेत् ।

गायत्र्या रविशक्तिबद्धविवरं विष्टुबृहत् तत्ततो

वीतं मातृकया धरापुरयुगे सत्सिंहचिन्तामणिम् ॥ ५४

अथ द्वादशगुणितं यन्त्रमाह बीजमिति । वसोरग्नेः गृह्युगं षट्कोणम् । तद्वन्धे द्वादशकोणे । क्वचित् गुहमुखद्वन्द्व इति पाठः । तत्र गुहः स्कन्दः तस्य मुखानि षट् तद्वन्धे द्वादशकोणे । तत्र पूर्वोक्तप्रकारेण षट्कोणे कृते तत्रोत्पन्नयोः मत्स्ययोः दक्षिणोदगतं सूत्रमास्फाल्य तदग्रयोः सूत्रमवष्टभ्य वृत्तार्द्धपरिमाणेन सूत्रेण मत्स्यचतुष्टयं कुर्यात् । तत्र दक्षमत्स्यद्वये उत्तर-मत्स्यद्वये च पूर्वप्रत्यगतं सूत्रद्वयम् आस्फाल्य दक्षोत्तरसूत्रस्याग्रे सूत्रादिं निधाय उत्तरमत्स्योदरयोः तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फालयेत् । पुनर्दक्षोत्तरसूत्रस्य द्वितीयाग्रे सूत्रादिं निधाय दक्षमत्स्यद्वयोदरयोः तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फालयेत् । दक्षोत्तरसूत्रं मार्जयेत् । एवं द्वादशकोणे कृते बीजं शक्तिबीजं साध्यसाधक-कर्म्मसहितं पूर्ववदालिख्य सप्तव्याहृतिभिर्विलोमाभिरावीतं कुर्यात् । यत् संहितायाम्—वेष्टयेत् प्रतिलोमतः सप्तव्याहृतिभिर्मन्त्री । इति । आचार्याश्च—शक्तिं प्रवेष्टयेच्च प्रतिलोमव्याहृतिभिरन्तःस्थाम् । इति । पञ्चपादाचार्यैः व्याख्यातम्—सप्तव्याहृतिभिरिति ।

कोणगमिति । द्वादशसु कोणेषु दुरिति दुर्गाबीजमालिख्य अन्तरे कोणाग्रभागे ईं इति लिखेत् ।

तदुक्तं संहितायाम्—दुरात्मकं द्वादशारे सविन्दुं तुर्यमेव च । इति ।

तदुक्तमाचार्यैः—कोणान्तर्दुर्बीजकम् । इति ।

तथा—रविकोणेषु दुरन्तां मायां विलिखेदथात्र बिन्दुमतीम् । इति ।

नारायणीये च—अद्रिस्तद्बीजं शिवशक्तिवान् । इति ।

अपेक्षितार्थद्योतनिकायाम् ऋष्यादिकमुक्तम् । काश्यपः ऋषिः गायत्री छन्दः दुर्गा देवता । अष्टपत्ते कमले दूर्वाश्यामां त्रिनेत्रां शूलवाणखड्गचक्रशङ्खखेटकधनुः-कपालानि दक्षिणाधःक्रमेण धारयन्तीं ध्यायेत् । लक्षं जपेत् । जपदशांशं तिलैर्हीमः । पूजादिकं वनदुर्गावत् ज्ञेयम् । गायत्र्याः प्रसिद्धायाः लिपियुगै-रक्षरयुगैः आबद्भगण्डं प्रत्येकं कोणपार्श्वयोर्विलोमतः गायत्र्यक्षरस्य द्वितयं द्वितयं लिखेदित्यर्थः । णियमिति पृथक्करणेन चतुर्विंशतिरक्षराणि । “इयादि

यन्त्वं दिनेशगुणितं प्रोक्तं रक्षाप्रसिद्धिदम् ।

सर्वसौभाग्यजननं सर्वशत्रुनिवारणम् ॥ ५५

लिखेत् सरोजं रसपत्रयुक्तं मध्ये दलेष्वप्यभिलिख्य मायाम्

स्वरावृतं यन्त्रमिदं वधूनां पुत्रप्रदं भूमिगृहान्तरस्थम् ॥ ५६

षट्कोणमध्ये प्रविलिख्य शक्तिं कोणेषु तामेव विलिख्य भूयः

ससाध्यगर्भं वसुधापुरस्थं यन्त्रं भवेद्वश्यकरं नराणाम् ॥ ५७

पुरणे" इति पिङ्गलसूत्रात् ।

यत् संहितायाम्—इन्द्रशो विलिखेद्वर्णान् गायत्र्यास्तु विलोमतः । इति ।

आचार्या अपि—गायत्रीं प्रतिलोमतः प्रविलिखेदग्नेः कपोलम् । इति ।

गायत्रीं द्वाविंशे वक्ष्यति । रविशक्तिभिः कोणाग्रवह्निःस्थापित द्वादशशक्तिबीजं
वद्विवरम् । अत्रापि पूर्ववत् एकान्तरितत्वेन बन्धनम् ।

यत् संहितायाम्—पूर्ववच्छक्तिबन्धन्तु कुर्याद् द्वादशधा प्रिये ।

एकैकान्तरितं रम्यम् । इति ।

आचार्याश्च—एकैकान्तरितास्ताः परस्परं शक्तयश्च सम्बध्यः । इति ।

त्रिष्टुब्धतं त्रिष्टुभा जातवेदस इति प्रतिलोमेन वेष्टितम् ।

तदुक्तम्—तद्वह्निःकोणपार्श्वेषु विलोमाग्नेय सन्मनुम् । इति ।

त्रिष्टुभं द्वाविंशे वक्ष्यति । मातृकया अकारादिक्षान्तया विलोमया च वीतम्

तदुक्तं संहितायाम्—अनुलोमां विलोमाञ्च मातृकां वेष्टयेद्वह्निः । इति ।

आचार्या अपि—वर्णान् प्राणु [प्रति] गतांश्च । इति ।

पूर्ववत् परस्परव्यतिभेदिधरापुरयुग्मं लिखेत् । सत्सिंहचिन्तामणिमिति पूर्वार्धं

तेन दिक्कोणे नृसिंहबीजं विदिक्कोणे शैवं चिन्तामणिबीजम् । इदं दिनेश

गुणितं द्वादशगुणितम् । अस्य पूर्वयन्त्रापेक्षया फलादिद्वैगुण्यं ज्ञेयम् ॥५४॥५५

यन्त्रान्तरमाह लिखेदिति । रसपत्राणि षट्पत्राणि तदुक्तम् । माया
मिति ससाध्याम् सप्तषु स्थानेषु । स्वरावृतम् अकारादिविसर्गपर्यन्तै
स्वरैरावृतम् । नारायणीये तु अत्र चतुरस्रं नोक्तम्—

मध्ये षट्पत्रपद्मस्य लिखेद्देवीं दलेषु च ।

स्वरावृतमिदं यन्त्रं धारयेत् पुत्रकामिनी ॥ इति ॥ ५६

यन्त्रान्तरमाह षडिति । ससाध्यगर्भमिति सप्तषु स्थानेषु इति ॥ ५७ ॥

वाग्भवं शम्भुवनिता रमाबीजत्रयात्मकम् ।
 मन्त्रं समुद्धरेन्मन्त्री त्रिवर्गफलसाधनम् ॥ ५८
 षड्दीर्घभाजा मध्येन वाग्भवाद्येन कल्पयेत् ।
 षडङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि मन्त्रवित् ।
 कुर्यात् पूर्वोदिताभ्यासान् तथैवात्रापि साधकः ॥ ५९
 सिन्दूरारुणविग्रहां त्रिनयनां माणिक्यमौलिस्फुर-
 तारानायकशेखरां स्मितमुखीमापीनवक्षोरुहाम् ।
 प्राणिभ्यां मणिरत्नपूर्णचषकं रक्तोत्पलं विभक्तौ
 सौम्यां रत्नघटस्थसव्यचरणां ध्यायेत् परामम्बिकाम् ॥ ६०
 रविलक्षं जपेन्मन्त्रं पायसैर्मधुरप्लुतैः ।
 दशांशं जुहुयान्मन्त्री पीठे प्रागीरिते यजेत् ॥ ६१
 देवीं प्रागुक्तमार्गेण गन्धाद्यैरतिशोभजैः ।
 हुत्वा पलाशकुसुमैर्वाक्श्रियं महतीं लभेत् ॥ ६२
 ब्राह्मीघृतं पिबेज्जप्तं कवित्वं वत्सराद्भवेत् ।
 सिद्धार्थान् लवणोपेतान् हुत्वा मन्त्री वशं नयेत् ॥ ६३

मन्त्रान्तरमुद्धरति वाग्भवमिति । वाग्भवं द्वादशस्वरः सविन्दुः । शम्भुवनिता
 शक्तिबीजम् । त्रिवर्गेति विनियोगोक्तिः । आद्यं बीजं मध्यं शक्तिः । ऋषि-
 च्छन्दसी पूर्वोक्ते । अतएव पाशादिमन्त्रे ऋष्याद्याः पूर्वमुक्ता इति । प्रत्याहार-
 क्रमेणोक्तम् ॥ ५८ ॥

षड्दीर्घेति । ऐं ह्रां ऋत् ऐं ह्रीं शिरः इत्यादि प्रयोगः । मन्त्र-
 विदित्युत्तरेण सम्बध्यते ॥ ५९ ॥

ध्यानमाह सिन्दूरेति । मौलिर्मुकुटः । शेखरः शिरोभूषणम् । रत्नपूर्णो
 घटः रत्नघटः । रक्तपद्मस्थामित्यपि ॥ ६० ॥

रविलक्षं द्वादशलक्षम् । प्रागीरिते भुवनेशीघ्रोक्ते । गन्धाद्यैरिति चतुर्थोक्तेः ।
 अतिशोभनैरिति । आवरणाङ्गदेवताभ्यो विविक्तीकृतैरित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

ब्राह्मीघृतमिति । अत्र घृताच्चतुर्गुणं ब्राह्मीरसे घृतं पचेत् ।

नरनारीनरपतान्नात्र काव्या विचारणा ।

चतुरङ्गुलजैः पुष्पैश्चन्दनाम्भःसमुचितैः ॥ ६४

हुत्वा वशीकरोत्याशु तैलौक्यमपि साधकः ।

जुहुयादरुणाम्भोजैरयुतं मधुरामृतैः ॥ ६५

राज्यश्रियमवाप्नोति सतिलैस्तगडुलैस्तथा ।

प्रागुक्तान्यपि कर्माणि मन्त्रेणानेन साधयेत् ॥ ६६

वाग्बीजपुटिता माया विद्येयं त्र्यक्षरी मता ।

मध्येन दीर्घयुक्तेन वाक्पुठेन प्रकल्पयेत् ॥ ६७

अङ्गानि जातियुक्तानि क्रमेण मनुवित्तमः ।

यथा पुरा समुद्दिष्टाभ्यासान् कुर्वीत मन्त्रवित् ॥ ६८

श्यामाङ्गीं शशिशेखरां निजकरैर्दानं च रक्तोत्पलं

रत्नाढ्यं चषकं परं भयहरं संविभ्रतीं शाश्वतीम् ।

मुक्ताहारलसत्पयोधरनतां नेत्रत्रयोन्मासिनीं

वन्देऽहं सुरपूजितां हरवधूं रक्तागविन्दस्थिताम् ॥ ६९

तत्त्वलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ।

पलाशपुष्पैः स्वादुतैः पुष्पैर्वा राजवृक्षजैः ॥ ७०

उक्तं च—स्वकल्कोऽपि भवेत् स्नेहो यः साध्यः केवले द्रवे । इति ।

अन्यन् मातृकापटलोक्तमनुसन्धेयम् । सिद्धार्था गौरसर्षपाः । चतुरङ्गुलं
राजवृक्षः ॥ ६३॥६४॥६५॥६६ ॥

मन्त्रान्तरमाह वागिति । बीजशक्ती ऋषिच्छन्दश्च पूर्ववत् । मध्येर्ने
मायाबीजेन । दीर्घयुक्तेन षड्दीर्घयुक्तेन । प्रयोगस्तु । ऐं क्लीं ऐं ह्रीं
ऐं क्लीं ऐं शिरः इत्यादि । मन्त्रविदित्यनेन हृल्लेखादि बीजादी वाक्पुटत्वा
उक्तम् । मूलमिति इमं मन्त्रम् ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

ध्यानमाह श्यामाङ्गीमित्यादि । दानं वरः । भयहरम अभयम् । परा
उत्कृष्टं चषकविशेषणम् । रक्तपद्मस्थामिति । आयुधध्यानं पूर्ववत् ॥ ६९ ॥

तत्त्वलक्षं चतुर्विंशतिलक्षम् । स्वादुतैः त्रिमधुरामृतैः ॥ ७० ॥

हृल्लेखाविहिते पीठे पूजयेत् परमेश्वरीम् ।
 मध्यादि पूजयेत् मन्त्री हृल्लेखाद्याः पुरोदिताः ॥ ७१
 मिथुनानि यजेन्मन्त्री षट्कोणेषु यथा पुरा ।
 अङ्गपूजा केसरेषु पूज्याः पत्रेषु मातरः ॥ ७२
 भैरवाङ्गसमारूढाः स्मेरवक्त्रा मदालसाः ।
 असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोध उन्मत्तसंज्ञकः ॥ ७३
 कपाली भीषणः पश्चात् संहारी चाऽष्टभैरवाः ।
 शूलं कपालं प्रेतञ्च विभ्राणाः क्षुद्रदुन्दुभिम् ॥ ७४
 गजत्वगम्बरा भीमाः कुटिलालकशोभिताः ।
 दीर्घाद्या मातरः प्रोक्ता ऋखाद्या भैरवाः स्मृताः ॥ ७५
 पूज्याः षोडशपत्रेषु कराल्याद्याः पुरोदिताः ।
 तद्वाह्येऽनङ्गरूपाद्याः लोकेशास्त्राणि तद्वहिः ॥ ७६
 एवमाराधयेद् देवीं शास्त्रोक्तेनैव वर्त्मना ।
 वशं नयति राजानं वनिताश्च मदालसाः ॥ ७७
 मनुनाज्येन जुहुयाल्लभते वसु वाञ्छितम् ।
 सुगन्धैः कुसुमैर्हृत्वा श्रियमाप्नोति वाञ्छिताम् ॥ ७८
 मन्त्रेणाऽनेन संजप्तमश्रीयादन्नमन्वहम् ।
 भवेदरोगी नियतं दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ७९

हृल्लेखाविहिते भुवनेशीप्रोक्ते । तदुक्तं भुवनेशीपारिजाते—

मायाबीजमिदं प्रोक्तं भुवनत्रयमक्षरम् ।

हृल्लेखेयञ्च योगेशी । इति ।

पुरोदिता इति स्वस्वबीजसंयुक्ताः । यथापुरेति स्वस्वशक्त्यादिकानि
 सध्यानानि ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

भैरवाङ्गेत्यादिना ध्यानविशेषः उक्तः । अन्यन् मातृकापटलोक्तमनुसन्धेयम् ।
 क्षुद्रदुन्दुभिः डमरुः । भैरवायुधध्यानं तु दक्षोर्द्धादि दक्षाधःपर्यन्तम् । दीर्घा
 आकाराद्या अष्टौ तदाद्या मातरः अष्टौ यथाक्रमम् । अन्यत् क्षामादिकं

अनन्तो विन्दुसंयुक्तो माया ब्रह्माऽग्नितारवान् ।

पाशादित्राचरो मन्त्रः सर्ववश्यफलप्रदः ।

ऋष्याद्याः पूर्वमुक्ताः स्युर्वीर्जनाङ्गक्रिया मता ॥ ८०

वराङ्कुशौ पाशमभीतिविद्यां करैर्वहन्तौ कमलासनस्थाम् ।

बालार्ककोटिप्रतिमां त्रिनेत्रां भजेऽहमाद्यां भुवनेश्वरीं ताम् ॥ ८१

हविष्यभुग्जपेन्मन्त्रं तत्त्वलक्षं जितेन्द्रियः ।

तत्सहस्रं प्रजुहुयाज्जपान्ते मन्त्रवित्तमः ॥ ८२

दधिचौद्रघृताक्ताभिः समिद्धिः क्षीरभूरुहाम् ।

तत्संख्यया तिलैः शुद्धैः जलाक्तैर्जुहुयात्ततः ॥ ८३

पूर्वोक्तमनुसन्धेयम् । एवं ऋष्याद्या इत्यत्रापि । अत्र अ इ उ ऋ लृ ए ओ ँ
इति पारिभाषिकसंख्यग्रहणम् । प्रयोगस्तु । अं अमिताङ्गभैरवाङ्गस्थां
आं त्रां ब्राह्मैर नमः इत्यादि ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

मन्त्रान्तरमाह अनन्त इति । अनन्त आकारः । विन्दुसंयुक्तस्तेन आं
ब्रह्मा ककारः । अग्निः रेफः । तारः प्रणवः । ताभ्यां युक्तस्तेन क्रौं
प्रथमबीजस्य पाश इति नाम । अन्तस्य अङ्कुश इति । यदाहुराचार्याः—

विन्दन्तिका प्रतिष्ठा सन्दिष्टा पाशबीजमिति मुनिभिः ।

निजभूर्देहनाप्यायिनिशशधरखण्डान्वितोऽङ्कुशो भवति ॥ इति ॥

अतएव पाशादि त्र्यक्षरो मन्त्र इति । सर्ववश्येति विनियोगोक्तिः । बीजशर्त्तं
पूर्ववत् । बीजेनेति मायाबीजेन । षड्दीर्घयुक्तेन पाशाङ्कुशपुटितेनेति
परमगुरवः । प्रयोगस्तु आं क्रां क्रौं हृदयाय नमः इत्यादि । पाशाङ्कुश
पुटितबीजाद्यानां हल्लेखाद्यानां न्यासोऽपि कर्त्तव्यः ॥ ८० ॥

ध्यानमाह वरेति । अभीतिमुद्रामभयम् । कमलासनस्थां रक्तकमलासन
स्थाम् । आयुधध्यानम् पूर्ववत् ॥ ८१ ॥

तत्त्वलक्षं चतुर्विंशतिलक्षम् । तदुक्तमाचार्यैः—

जपेच्चतुर्विंशतिलक्षमेवं सुयन्त्रितो मन्त्रवरं यथावत् । इति
हविष्यभुक् जितेन्द्रिय इति पुरश्चरणधर्माणाम् उपलक्षणम् । तत्सहस्रं चतुर्विं
शतिसहस्रम् । प्रत्येकं षट्सहस्रमित्याह । क्वचित् षट्सहस्रमित्येव पाठः
तदुक्तमाचार्यैः—

पयोद्विमाणाञ्च समित्सहस्रषट्कं दधिचौद्रघृतावसिक्तम् । इति

हृल्लेखाविहिते पीठे नवशक्तिसमन्विते ।

अर्चयेत् परमेशानीं वक्ष्यमाणक्रमेण ताम् ॥ ८४

हृल्लेखाद्या यज्जिदादौ कर्णिकायां यथाविधि ।

अङ्गानि केसरेषु स्युः पत्रस्था मातरः क्रमात् ॥ ८५

इन्द्रादयः पुनः पूज्यास्तेषामस्त्राणि तद्वहिः ।

एवं संपूजयेद् देवीं साक्षाद्वैश्रवणो भवेत् ॥ ८६

पूज्यते सकलैर्लोकैस्तेजसा भास्करोपमः ।

अनेनाऽधिष्ठितं गेहं निशि दीपशिखाकुलम् ॥ ८७

दृश्यते प्राणिभिः सर्व्वैर्मन्त्रस्याऽस्य प्रभावतः ।

सर्षपैर्लोणसंमिश्रैराज्याक्तैर्जुहुयान्निशि ॥ ८८

राजानं वश्येत् सद्यस्तत्पत्नीमपि साधकः ।

अन्नवानन्नहोमेन श्रीमान् पद्महुताद्भवेत् ॥ ८९

राजवृक्षसमुद्भूतैः पुष्पैर्हुत्वा कविर्भवेत् ।

अरोगी तिलहोमेन घृतेनायुरवाप्नुयात् ।

प्राक्प्रोक्तान्यपि कर्माणि साधयेत् साधकोत्तमः ॥ ९०

जपान्ते इति जपाव्यवधानेन नियमस्य एवेत्यर्थः । मन्त्रवित्तम इत्यनेन होमे स्वाहान्तता सूचिता । क्षौद्रं मधु क्षीरभूरुहामिति । अश्वत्थोदुम्बर प्लक्षवटानां प्रत्येकं षट्सहस्रं होम इति । तत्संख्यया चतुर्विंशति संख्यया ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

हृल्लेखाविहिते भुवनेशीप्रोक्ते । तत्पीठशक्तयोऽत्रापि पूज्या इत्यर्थः । नवशक्तिसमन्विते इत्यनेन पीठमन्त्रस्य अन्यत्वम् । तेन पीठमन्त्रे बीजत्रययोग इत्युक्तम् । अत्र षट्कोणकर्णिकम् अष्टदलं पद्मं पीठम् । षोडशदलं नास्ति । तत्र पूजाया अनुक्तत्वात् । यथाविधीति बीजद्वयपुटित बीजाद्या इत्युक्तम् । मातर इति भैरवाङ्गस्थाः । पूज्यते इति कर्मप्रत्ययेन देवानुग्रह उक्तः । साक्षात् वैश्रवणः कुबेरोपमः । वश्येदिति । तत्र जपप्रकार उक्तः तन्त्रान्तरे—

क्षीं काराद्यां तयोर्नाम आं क्रौं च विनियोजयेत् । इति ॥ ८४ ॥

८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

आलिख्याऽष्टदिगर्गलान्युदरगं पाशादिकं त्र्यक्षरं
कोष्ठेष्वङ्गमनून् परेषु विलिखेदष्टाङ्गं मन्त्रद्वयम् ।

अचपूर्वापरषट्कयुग्लयवरान् व्योमासनानर्गले-

ध्वालिख्येन्द्रजलाधिपादिगुणशः षड्भक्तिद्वयं तत्परम् ॥ ६

षटाङ्गलं यन्त्रमाह आलिख्येति । अत्राष्टानाम् अर्गलानां साम्येन आन्तर-
प्रकार उच्यते—कर्णाद्विमित्या मध्ये द्विसूत्राङ्गास्तत् द्वयं द्वयम् ।

चतुरस्त्रान्तरे सूत्रैः परिधेधनमिच्छया ॥

वास्तुमण्डलोक्तरीत्या एकं चतुरस्त्रं प्रागुत्तरसूत्रोपेतं कृत्वा तत्र कोणसूत्रार्द्धमात्रं
चतुर्दिक्षु मध्यात् प्रागुदक्सूत्रे अङ्कयेत् । द्वयोर्द्वयोरङ्कयोः सूत्रदानात् दिग्गतको
पूर्वव्यतिभेदि चतुरस्त्रान्तरं जायते । ततः अष्टपरिधीनाम् इच्छया वर्द्धनं कृत्वा
अर्गलाकारं कुर्यात् । सर्वत्र दिक्कर्णगुणाः माज्याः । एवम् अष्टौ दिगर्गला
आलिख्य मध्ये वृत्तं कृत्वा तत्र पाशादित्र्यक्षरमालिख्य चतुरस्त्रद्वयान्तःसन्धि
वृत्तं कृत्वा तदष्टकोष्ठेषु पूजाप्रकारेण आग्नेयादि विदिक्कोष्ठेषु हृच्छिरःशिरः
कवचाणूनालिख्य मध्ये अग्रभागे नेत्रं दिक्कोष्ठेषु अस्त्रमालिखेत् ।

तदुक्तम्—अष्टकोणेषु विलिखेत् षडङ्गानि यथाक्रमम् ।

अग्नीशासुरवायव्यकोणेषु मनुवित्तमः ॥

कवचान्तानि संलिख्य मध्ये नेत्रं लिखेदुबुधः ।

चतुर्दिगन्तकोणेषु चतुर्धास्त्रं लिखेत् प्रिये ॥ इति ।

तदुपर्यष्टकोष्ठेषु पाशाद्यष्टाक्षरम् अग्रादि लिखित्वा पुनश्च बाह्यसन्धिषु वृत्तं
कृत्वा तदुत्पन्नेषु अष्टसु कोष्ठेषु कामिन्यष्टाक्षरम् आलिख्य वर्द्धिताष्टपरिधिसन्धिः
वृत्तात् बहिः वृत्तं कृत्वा तदुत्पन्नेषु षोडशकोष्ठेषु अष्टयुगार्षं शाक्तं षोडशाक्षरं
विलिखेत् इत्यनेन पूर्वेणान्वय इत्यपि केचन । अन्ये चतुरस्त्रद्वयान्तर्बहिःसन्धिः
वृत्तद्वयम् कारयित्वा वर्द्धिताष्टपरिधिसन्धिवृत्ताद्बहिः वृत्तं कारयन्ति । तत्र कोष्ठे
अष्टयुगार्षं विलिखेत् इत्याहुः । अन्ये तु चतुरस्त्रबाह्यसन्धीनामुपरि वृत्तमेव
वर्द्धिताष्टपरिधिसन्धिषु च द्वितीयं वृत्तं कारयन्ति । तत्पक्षत्रयमपि असम्बद्धम्
श्रौतस्य क्रमस्य बाधितत्वात् । कर्णिकावृत्तलग्नाधोमुखत्रिकोणाकाराष्ट
कोष्ठानां शून्यत्वाच्च । किञ्च पूर्वपक्षे वृत्तत्रयकल्पनमन्यपक्षयोर्वृत्तद्वयकल्प-
नं च अप्रामाणिकम् । यावता विना न निर्व्वाहस्तावदेव कल्पनमर्हति नाधिकम्
अत एकमेव वृत्तं कल्पनीयम् । उपरिवृत्तस्य तु षडङ्गकर्णिकात्वेन सर्व-
रेवाङ्गीकरणात् । अतो वक्ष्यमाणसाम्प्रदायिकार्थानुसरणमेव श्रेयः ।

कोष्ठेष्वष्टयुगार्णमात्मसहितां युग्मस्वरान्तर्गतां
मायां केसरगां दलेषु विलिखिन्मूलं त्रिपङ्क्तिक्रमात् ।
त्रिःपाशाङ्कुशवेष्टितञ्च लिपिभिर्वीतं क्रमादुत्क्रमात्
पद्मस्थेन घटेन पङ्कजमुखेनावेष्टितं तद्वहिः ॥ ६२

तत्परम् अचपूर्वेत्यालिख्य कोष्ठेषु अष्टयुगार्णमालिख्य केसरगां मायां विलिखे-
दिति सम्बन्धः । अचां स्वराणां नपुंसकस्वरव्यतिरिक्तानाम् । नपुंसकव्यतिरिक्तत्वं
पूर्वापर षट्कशब्देन प्राप्यते । पूर्वषट्कं अ आ इ ई उ ऊ अपरषट्कं ए ऐ
ओ औ अं अः । एतद्युक्तान् लयवरान् व्योम्नः आसना स्थितियेषु ते व्योमासना-
स्तानिति बहुब्रीहिः कार्यः । “स्यादास्या त्वासना स्थितिः” इति कोषः । अर्गलेषु
इन्द्रजलाधिपादि पूर्वपश्चिमादि गुणशः अक्षरत्रितयक्रमेण पङ्क्तिद्वयं लिखेत् ।
इमानि सर्वाणि सविन्दूनि । तत्र लेखनप्रकारः । पूर्वार्गलायां वर्द्धितरेखा-
सन्धिक्षतवृत्तमारभ्योत्तरतः ह्रं ह्रां ह्रिं इत्यर्गलान्तमालिख्य पुनर्दक्षिण-
तोऽर्गलाग्रमारभ्य ह्रीं ह्रूं ह्रूं इति वृत्तान्तमालिखेत् । एवं प्रादक्षिण्यं भवति ।
तदुक्तं संहितायाम्— शक्तेरजलवक्त्राख्यं बिन्दुव्योमान्वितं कुरु ।

तद्वीजं स्वरसंयुक्तं ऋ ऋ लृ लृ विवर्जितम् ॥

एवं द्वादशधा तत्र चतुर्धा कुरु सुन्दरि ।

वृत्तादिवसुकोणान्तं लिखेद् वृत्तान्तकं प्रिये ॥

आद्यं त्रिकं पूर्वमुख्यं लिखेदुत्तरतः प्रिये ।

द्वितीयं पूर्वमुख्यं तु लिखेत् दक्षिणतः सुधीः ॥ इति ।

पश्चिमार्गलायां दक्षिणतो वृत्तमारभ्य ह्रं ह्रं ह्रं इत्यर्गलान्तमालिख्य
पुनरुत्तरतो ऽर्गलाग्रमारभ्य ह्रीं ह्रं ह्रं इति वृत्तान्तमालिखेत् । तदुक्तम्—

तृतीयं पश्चिमे भागे तथा दक्षिणतो लिखेत् ।

चतुर्थमार्गले तद्वत् पश्चिमे तूत्तरान्ततः ॥ इति ।

एवमाग्नेयार्गलायां पूर्वतः पूर्ववत् ह्रं ह्रां ह्रिं इत्यालिख्य पश्चिमतः पूर्ववत्
ह्रीं ह्रूं ह्रूं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

भुवं हित्वाऽर्कबीजानां तत्र वायुं नियोजयेत् ।

अन्यर्गलायां त्रितयमाद्यं पूर्वत आलिखेत् ॥

तथा पश्चिमतोऽप्यन्यत् त्रिकं संविलिखेत् प्रिये । इति ।

एवं वायुर्गलायां पश्चिमतः पूर्ववत् ह्रं ह्रं ह्रं इत्यालिख्य पूर्वतः पूर्ववत्
ह्रीं ह्रं ह्रं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

मारुतार्गलकं तद्वत् लिखेत् पश्चिमतस्त्रिकम् । पूर्वतोऽपि च देवेशि । ई
एवं याम्यार्गलायां पूर्वतः पूर्ववत् हं ह्रां ह्रिं इत्यानिख्य पश्चिमतः पूर्व
ह्रीं ह्रं ह्रूं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

वायुं हित्वाऽर्कबीजानां वरुणं तत्र निक्षिपेत् ।

याम्ये त्रिकं पूर्वतस्तु द्वितीयं पश्चिमान्तगम् ॥ इति ।

एवमुत्तरार्गलायां पश्चिमतः पूर्ववत् ह्रं ह्रं ह्रां इत्यानिख्य पूर्ववत् पूं
ह्रीं ह्रं ह्रूं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

अथोत्तरार्गलायां तु त्रिकं पश्चिमतो लिखेत् । चतुर्थं पूर्वतो देवि । ई
एवं कन्या[नैऋत्या]र्गलायां दक्षिणतः पूर्ववत् क्रं क्रां क्रिं इत्यानिख्य उत्तर
पूर्ववत् क्रीं क्रूं क्रूं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

नीरं हित्वाऽर्कबीजानां रेफं तत्र विनिक्षिपेत् ।

लिखेद्रक्षोऽर्गलायां तु त्रिकमाद्यं त्रिकं परम् ॥

दक्षिणोत्तरतो मन्त्री । इति ।

एवं शैवार्गलायाम् उत्तरतः पूर्ववत् क्रं क्रं क्रीं इत्यानिख्य दक्षिणतः पूर्व
क्रीं क्रं क्रूं इति लिखेत् । तदुक्तम्—

क्रमाच्छैवार्गले पुनः ।

आदावुत्तरतो देवि पश्चाद्दक्षिणमार्गतः ॥ इति ।

पद्मपादाचार्यास्तु—चतुरस्रद्वयात्मकमष्टकोणं लिखित्वा कोणाष्टगतमृजुरेखाद्वय
ऋजु प्रसारयेत् । यथा रेखाद्वयं मध्ये परस्परलग्नं क्षुद्रदुन्दुभ्याकारं भवं
तथा प्रसार्य दुन्दुभिमध्योभयभागयोः वृत्तद्वयं विधाय बहिर्वृत्तस्य अष्टदुन्दुभ
ग्ररेखाद्वयादारभ्य अर्गलसमाग्राण्यष्टदलानि विरच्य वृत्तत्रयाहहिरम्बुजपुटितं व
रचयेदिति यन्त्रशरीरस्य निर्माणप्रकारः ।

चतुरस्रसम्बन्धादष्टकोष्ठेषु अङ्गानि तदनन्तरकोष्ठेषु पाशाद्यष्टाक्षरं तदनन्त
कोष्ठेषु कामिन्याद्यष्टाक्षरम् अर्गलेषु अक्षपूर्वेति तदनन्तरालकोष्ठद्वन्द्वेषु दुन्दुभ
कारेषु षोडशाक्षरं लिखेदिति । मन्त्रलेखनस्य एवं श्रौतक्रमोऽपि अनुगृहीत
भवति । अयञ्च पक्षः साम्प्रदायिकः । तदुक्तं दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्—

ततो भूबिम्बयुगलं संपुटीकृत्य योजयेत् ।

अष्टकोणं यथा देवि जायते दृढमनोहरम् ॥

अष्टदिक्षु तदग्राभ्यां रेखे आक्रम्य मान्त्रिकः ।

रेखाभ्यामर्गलाकारं विदध्याद्देवि सुन्दरम् ॥

घटार्गलमिदं यन्त्रं मन्त्रिणां प्राभृतं मतम् ।

एकेनैव तु मानेन रचयेदर्गलाष्टकम् ।

वृत्तं तदग्रे चन्द्रस्य विम्बवद् रचयेद्बुधः ॥

पुनरन्तः समाकृष्य पूर्ववृत्तमनुत्तमम् ।

विलिख्य साधकेन्द्रसु वसुकोष्ठयुगं क्रमात् ॥

व्यक्तं यथा भवेद्देवि कोणानां च वसुद्वयम् ।

अर्गलानि च रम्याणि यथा सम्यग् भवन्ति हि ॥ इति ।

ततस्तदुपरि अष्टदलपद्मपत्रेषु केसरगां मायाम् । चतुर्थस्वरो मायाशब्दवाच्यः ।

तथा च निघण्टुमातृकायाम्—

ईस्त्रिमूर्तिर्वामनेत्रं शेखरः कौटिलस्तथा ।

वाग्मी शुद्धश्च जिह्वास्थो मायाविष्णुः प्रकाशितः ॥ इति ।

आत्मा आत्ममन्त्रो हंसः इति ताभ्यां सहिताम् उभयपार्श्वं युताम् अकाराद्या-
कारद्यन्तगतां लिखेत् । तेनायमर्थः । प्रतिकेसरम् अं हंसः ईं हंसः आं इति
सप्ताक्षराणि लिखेत् । तदुक्तम्—

हंसः पदं वामनेत्रं बिन्दिन्दुपरिभूषितम् ।

पुनर्हंसः पदं चैतत् पञ्चाक्षं मनुमालिखेत् ॥

स्वरद्वन्द्वोदरगतं सप्ताक्षं चाष्टधा भवेत् । इति ।

आचार्याश्च—पद्मस्य केसरेषु च युगस्वरान्वितां तथा मायाम् । इति ।

पद्मपादाचार्यास्तु अं हं ईं सः आं एवमादयः केसरेषु लेख्या इत्याहुः ।
दलेषु त्रिपङ्क्तिक्रमात् मूलं लिखेत् । तत्र पङ्क्तिद्वयं तिर्यक् विलिख्य
तदुपरि एकां पङ्क्तिं लिखेदिति सम्प्रदायविदः । अन्ये तु अधोऽधः पङ्क्ति-
त्रयलेखनं वदन्ति । त्रिरिति । तत्रैका पाशाङ्कुशाभ्यां द्वितीया क्रमलिपिभिः
तृतीया व्युत्क्रमलिपिभिरित्यर्थः । तदुक्तम्—

पाशाङ्कुशाभ्यां तद्वाह्ये वृत्ताकारेण वेष्टयेत् ।

अनुलोमप्रकारेण मातृकावेष्टनं प्रिये ॥

तथैव प्रतिलोमेन मातृकावेष्टनं लिखेत् । इति ।

आचार्याश्च—पाशाङ्कुशबीजाभ्यां प्रवेष्टयेद् बाह्यतश्च नलिनस्य ।

अनुलोमविलोमगतैः प्रवेष्टयेदक्षरैश्च तद्वाह्ये ॥ इति ।

पद्मस्थेन तूर्द्धमुखाब्जकर्णिकास्थेन घटेन पङ्कजमुखेन अधोमुखपङ्कजवदनेन वीतम् ।

प्राभृतमुपपदारूपम् ॥ ८१॥८२॥८३ ॥

पाशश्रीशक्तिकन्दर्पकामशक्तीन्द्राङ्कुशाः ॥ ८३

प्रथमोऽष्टाक्षरो मन्त्रस्ततः कामिनि रञ्जिनि ।

स्वाहान्तोऽष्टाक्षरः सद्भिरपरः कीर्तितो मनुः ॥ ८४

अष्टार्णमन्त्रमाह पाशेति । पाशः आं कन्दर्पः कामवोजम् इन्द्रा श्रीवीजं
अङ्कुशः क्रीं । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्य ऋष्यादिकं यथा—

ऋष्याद्या अजगायत्रशक्तयः समुदीरिताः ।

षड्दीर्घमाययाऽङ्गानि सर्व्वरष्टाङ्गमिष्यते ॥

आनन्दरूपिणीं देवीं पाशाङ्कुशधनुःशरान् ।

विभ्रतीं दोर्भिररुणां कुचार्त्तां हृदि भावयेत् ॥

अष्टलक्षं जपेत् सान्यैर्दशांशं जुहुयात्तिलैः ।

शक्ते पीठे यजेद्देवीं हृल्लेखाद्याभिरङ्गकैः ॥

मातृभिर्लोकनाथैश्च वज्राद्यैः पञ्चमावृतिः ।

स्त्रीवश्याकर्षणादौ तु विनियोग उदाहृतः ॥ इति ।

द्वितीयमष्टाक्षरमुद्धरति तत इति । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्यर्थादिः

यथा—ऋषिः सम्मोहनश्छन्दो निवृत्तः प्रोक्तोऽस्य देवता ।

सर्व्वसम्मोहिनी चाङ्गं द्विरावृत्तपदैर्मवेत् ॥

श्यामाङ्गीं वल्लकीं दोर्भ्यां वादयन्तीं सुभूषणाम् ।

चन्द्रावतंसां विविधगानैर्मोहयन्तीं जगत् ॥

पूर्व्वमेवायुतद्वन्द्वं दशांशं जुहुयात्ततः ।

मधूकजैस्त्रिमध्वक्तैः सर्व्वं मोहयते जगत् ॥

पूजा मातङ्गिनीपीठे रत्नाद्यास्तु त्रिकोणके ।

पञ्चकोणे पञ्चबाणाः केसरेष्वङ्गपूजनम् ॥

अनङ्गकुसुमाद्यास्तु पत्रेष्वग्रे च मातरः ।

लोकपालैश्च वज्राद्यैः सप्तावृत्तिरियं मता ॥

नारायणीये तु—लाक्ष्या लिखितं वामहस्तेऽष्टदलपङ्कजे ।

वश्यं स्याद्दर्शितं मन्त्रं पूर्व्ववत् क्रिययाऽपि च ॥

भूर्जे लिखित्वा चाष्टारे धारयेद् बाह्यवश्यकृत् ।

मन्त्रं विविक्तकुब्जादाविमं संलिख्य साधकः ।

पश्यन्नेव जपेन्मौनी तूर्णमायाति काङ्क्षिता ॥ इति ॥ ८३॥८४॥

क्रीं गौरि रुद्रदयिते योगेश्वरि सर्वम् फट् ।

द्विठान्तः षोडशाणीऽयं मन्त्रः सद्भिरुदीरितः ॥ ८५

एाक्षरमन्त्रमुद्धरति क्रीमिति । वर्मं हुं । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः ।
यादिकं यथा—

ऋषिस्त्वजः समुद्दिष्टश्चन्द्रोऽनुष्टुप् च देवता ।

गौरीचण्डकात्यायनी वश्यसम्पत्प्रदायिका ॥

षड्दीर्घमायया कुर्यात् षडङ्गानि मनोरथ ।

हेमाभां बिभ्रतीं दोर्भिर्दर्पणाञ्जन साधने ॥

पाशाङ्कुशौ सर्वभूषां तां गौरीं सर्वदा भजे ।

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत् छतैः ॥

धर्मादिकल्पिते पीठे पीठशक्तीरिमा यजेत् ।

प्रभा ज्ञाना च वाग्वागीश्वरी स्यात् ज्वालिनी परा ॥

वामा ज्येष्ठा च रौद्री च गुह्यशक्तिश्च ता नव ।

ऋषयस्त्रीवर्जस्वराद्या भृगुणाऽन्विताः ॥

गौं गौरि मूर्त्तये हृच्च पीठमन्त्रश्च कल्पिते ।

एवं पीठे यजेद्देवीं चन्दनाद्यैर्मनोहरैः ॥

सुभगायै च विज्ञान्ते हेऽन्ते स्यात् काममालि च ।

न्यै स्यात् धीमहि तन्नो च गौरी स्यात्तत् प्रचोदयात् ॥

गायत्र्या त्वनया सर्वानुपचारान् प्रकल्पयेत् ।

अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य सुभगाद्यास्ततो यजेत् ॥

भृगुः साम्बुः सद्भितुर्थषष्टार्केन्दुस्तदादिकाः ।

सुभगा ललिता चान्या कामिनी काममालिनी ॥

दिक्स्वन्यत्राऽप्यायुधानि लोकपालैस्तदायुधैः ।

वामाच्या नाम निशया वामोरी विलिखेत् निशि ॥

आच्छादयन् वामदोष्णा तन्मनाः प्रजपेन्मनुम् ।

शतं सहस्रं लोलाक्षीमानयेत् काममोहिताम् ॥ इति ।

ये तु नृवश्ये दक्षिणं विदुरिति विशेषः ।

एतन्मन्त्रेण संजप्तं गन्धपुष्पजलादि च ।

दत्तं संसेवितं सर्वजनतावश्यकारकम् ॥

चण्डकात्यायनी विद्या त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥ इति ॥ ८५ ॥

लिखित्वा भूर्जपत्रादौ यन्त्रमेतद् यथाविधि ।
 धारयन् वामबाहौ वा कण्ठे वा निजमूर्धनि ॥ ८६
 वश्येत् सकलान् मर्त्यान् विशेषेण महीपतीन् ।
 नीलपट्टे विलिख्यैतद् गुटिकां कृत्य तत् पुनः ॥ ८७
 साध्यप्रतिकृतेः सिक्थनिर्मिताया हृदि न्यसेत् ।
 पात्रे त्रिमधुरापूर्णे निःक्षिप्यैनां विधानतः ॥ ८८
 संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्वलिं निःक्षिप्य रात्रिषु ।
 मूलमन्त्रं जपेन्मन्त्री नित्यमष्टसहस्रकम् ॥ ८९
 सप्ताहाद्वाञ्छितां नारीमाकर्षेत् स्मरविह्वलाम् ।
 भूर्जपत्रे विलिख्यैतद् गुटिकां कृत्य तत् पुनः ॥ १००
 लाक्षया ताम्ररजतकाञ्चनैर्वेष्टयेत् क्रमात् ।
 तत्कुम्भे न्यस्य संपूज्य यथावद्भुवनेश्वरीम् ॥ १०१
 संस्पृश्य तं जपेन्मन्त्रं दिवाकरसहस्रकम् ।

अभिषिच्य प्रियं साध्यं वध्नीयाद् यन्त्रमाशिखम् ॥ १०२

यथाविधि लिखित्वा इत्यनेन पुष्पाकार्दी कृतोपवासादिरित्युक्तम्
 पुष्पाकारस्य अष्टमे भागे इत्युक्तेः । नीलपट्टे विलिख्यैतदिति अनामारक्तादिभिः
 तदुक्तम्—लिखेदनामारक्तेन लाक्षेन्द्रियमलैः सह । इति ।

सिक्थं मधूच्छिष्टम् । विधानतः सम्पूज्येति हस्तमात्रखातां रक्तैर्गन्धादिभिरित्यर्थः
 उक्तञ्च नारायणीये—काञ्जिकाधो निधायैनां रक्तपुष्पैः समर्चयेत् । इति ।
 बलिमिति पायसादिना । तत्रक्षरेणैव निक्षिप्येति दत्त्वा । मूलमन्त्रं त्रयं
 आकर्षेदिति प्रकारान्तरेण वा । तदुक्तं नारायणीये—

तापयेत् पुत्तलीं चाग्नौ यथा सा न प्रलीयते इति ॥ ८६-१०० ॥

तामेति पूर्वोक्तप्रमाणैः । यथावदिति तत्रक्षर्युक्तमार्गेण । तं कुम्भम्
 मन्त्रमिति कर्णिकास्थम् । दिवाकरेति द्वादश । भित्तौ विलिख्येति गैरिकया
 तदुक्तम्—गैरिकया लिखेद् यन्त्रं गृहभित्तौ वरानने ।

ग्रहाणां चैव सर्वेषां द्विषतां चैव नाशनम् ॥

विलिख्य पूज्यते तत्र सर्वे भूढाः सुमोहिताः ।

भवन्ति वशगास्तस्य न पूनर्यान्ति विक्रियाम् ॥

कान्तिपुष्टिधनारोग्ययशंसि लभते नरः ।

भित्तौ विलिख्य तन्मन्त्रं पूजयेन्नित्यमादरात् ॥ १०३

भूतप्रेतपिशाचास्तं न वीक्षितुमपि क्षमाः ।

तद्विलिख्य शिरस्त्राणे साधितं धारयन् भटः ।

युद्धे रिपून् वह्मन् हत्वा जयमाप्नोति पार्थवत् ॥ १०४

वज्राङ्किते वज्रिपुरद्वये तां पाशाङ्कुशाढ्यामुदरस्थसाध्याम् ।

मध्येऽथ कोणेषु च बाह्यवृत्ते पुनः पुनस्तत् विलिखित् समन्तात् ॥

भूर्जे लिखितमेतत् स्यात् सर्ववश्यकर्तृ नृणाम् ।

आरोग्यैश्वर्यजननं युद्धेषु विजयप्रदम् ॥ १०५॥१०६

भूर्जे सरोजे स्वरकेसराढ्ये वर्गाष्टपत्रे वसुधापुरस्थे ।

पाशाङ्कुशाभ्यां गुणशः प्रवद्धां मायां लिखेन्मध्यगतां ससाध्याम् ॥

सर्वोत्तममिदं यन्त्रं धारितं कुरुते नृणाम् ।

आरोग्यैश्वर्यसौभाग्यविजयादीननारतम् ॥ १०७॥१०८

इति श्रीशारदातिलके नवमः पटलः ।

शत्रवो दुर्जया दुष्टाः सर्वे ते तस्य किङ्कराः ।

न तस्य जायते दुष्टो हिंसको न च बाधकः ॥

ग्रहयक्षपिशाचाश्च भूतवेतालदंष्ट्रिणः । इति ॥ १०१-१०४ ॥

यन्त्रान्तरमाह वज्रेति । वज्रिपुरद्वये परस्परव्यतिभिन्ने षट्कोणे । वज्राङ्किते
स्वस्तिकस्थाने । वज्रिपुरद्वये मध्ये इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । तां मायाम् ।

तदिति चप्रचरम् ॥ १०५ ॥ १०६ ॥

यन्त्रान्तरमाह भूर्जे इति । पाशाङ्कुशाभ्यां प्रवद्धां मायां गुणशः त्रिशो
लिखेदिति सम्बन्धः । प्रवद्धां निबद्धाम् । यदा लिखेदित्येव पाठः तदा लिखेत्
सरोजं स्वरकेसराढ्यं वर्गाष्टपत्रं वसुधापुरस्थम् इति पठनीयम् । अन्ये लिखेदित्येव
पठित्वा लिखेत् यन्त्रम् इति शेषः । तत् कौटुक इत्यपेक्षायां सरोजे मायां
लिखेदिति वदन्ति ॥ १०७ ॥ १०८ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थदर्शाभिख्यायां नवमः पटलः ॥ ॐ ॥

दशमः पटलः ।

ततोऽभिधास्ये त्वरितां त्वरितं फलदायिनीम् ।
तारो मायावर्मबीजमृद्धिरीशस्वगान्विता ॥ १
कूर्मस्तदन्यो भगवान् चः स्त्री दीर्घतनुच्छदम् ।
संवर्तो भगवान्माया फडन्तो द्वादशाक्षरः ॥ २
मुनिरर्जुन आख्यातो विराट्कुन्दः समीरितम् ।
त्वरिता देवता प्रोक्ता पुरुषार्थफलप्रदा ॥ ३

एवं भुवनेश्वरीमन्वानुक्ता अत्र पाशादिमन्त्रस्य नित्यामन्त्रत्वात् ।
प्रसङ्गादन्यान् त्वरितानित्यादिमन्त्रान् वक्तुमुपक्रमते तत इति । त्वरिता
दायिनीमिति त्वरिताशब्दव्युत्पत्तिर्दर्शिता । तदुक्तम्—

भक्तियुतानां त्वरया सिद्धिकरी चेति मन्त्रिणां मततम् ।

देव्यास्त्वरिताख्या स्यात् त्वरितं च्चेन्नग्रहादिहरणतया ॥ इति ।

मन्त्रमुद्धरति तार इति । तारः प्रणवः माया शक्तिबीजं वर्मबीजं हुं । ॐ
कलान्यासे खः ईशस्वर एकादशस्वरः एतेनान्विता तेन खे । कूर्मश्चकारः तद
छः भग एकारस्तद्वान् भगवान् एकारयुक्तस्तेन छे । चःस्त्री स्वरूपम् ।
क्षकारः सविसर्गो ज्ञेयः । सामन्तमालयमित्युक्तेः । दीर्घतनुच्छदं ह्रं । संवर्तः
भगवानेकारयुक्तः तेन क्षे । अस्याश्च देव्याः शापोऽस्तीति प्रसिद्धिः । तेन केचन
इति वर्णं कीलकं मन्यन्ते । तदर्थं च क्षेकारं पूर्वमुच्चार्याऽन्ते ह्रंकारमुच्चार्य
दक्षिणामूर्तिसंहितायां तु—कवचं स्त्रीमिमे बीजे कीलके तु प्रकीर्तिते । इति

के चन पूर्व्वं ह्रंकारं पश्चात् क्षेकारमिति महती आचार्याणां विप्रतिपत्तिः
तत्र यथा वृक्षादीनां क्वचिद् ग्रन्थयो भवन्ति तथैव मन्त्राणामपि स्वभावः
कीलाख्या ग्रन्थयो भवन्ति । तेन कालविलम्बासिध्यादयो दोषा भवन्ति
स च अक्षरविशेषगत एव जायते । तत्र केषु चिन्मन्त्रेषु तदक्षरमुद्धृत्य शास्त्री
केन चिदक्षरेण परिपूर्य्य जपं कुर्वन्ति केषु चित्तदनुद्धृत्यैवाऽक्षरान्तरप्रक्षेपेण
कुर्वन्ति । केषुचित् कीलाख्यो विद्यमानोऽपि दोषावहो न । यथा वृक्षा
विद्यमाना अपि ग्रन्थयः केषुचिदेव दोषावहाः केषुचित्तु गुणायैव भवन्ति ।

यथा—चन्दनस्य त्रयः श्रेष्ठा ग्रन्थिकर्पटकोटराः । इति ।

मायाविवर्जितान् वर्णान्मूर्ध्नि भाले गले हृदि ।

नाभिगुह्योरुयुग्मेषु जानुजङ्घापदेषु च ॥ ४

विन्यस्य व्यापकं कुर्यात्समस्तेनैव साधकः ।

कूर्माद्यैः सप्तभिर्वर्णैः पूर्वपूर्वविवर्जितैः ॥ ५

द्वाभ्यां द्वाभ्यां षडङ्गानि कल्पयेत्साधकोत्तमः ॥ ६

यदाहुः—दुष्टोऽणुः कीलको ज्ञातः सिद्धेसु प्रतिबन्धकः ।

अदुष्टः कीलको ज्ञातः स्यात्सुसिद्धिप्रदायकः ॥ इति ॥

तत्र तु तत्कीलकदोषापहाराय मायाद्वयसहितो मन्त्र उद्धृतः । तदुक्तमाचार्यैः—

तारान्तेऽस्त्रादावपि मायाबीजं प्रयोजयेत् मन्त्रौ ।

तेन हि काङ्क्षितसिद्धिः भूयादचिरेण मन्त्रविदाम् ॥ इति ॥

नारायणीयेऽपि—फट् ताराद्यं तयोर्देव्या युक्तं तत् सर्वसिद्धिदम् । इति ।

प्रणवो बीजं माया शक्तिः । हुं बीजमिति पद्मपादाचार्याः । पुरुषार्थेति विनियोगोक्तिः ॥ १॥२॥३ ॥

अक्षरन्यासमाह मायेति । अनेन दशवर्णानामेव न्यासः । तत्र ऊरु-
युग्मादिस्थानद्वयेऽपि एकैकाक्षरन्यासः । पदेष्विति पादयोः । साधक इत्यनेन
व्यापके मायासहितोच्चारणमुक्तम् ।

षडङ्गमाह कूर्माद्यैरिति । कूर्मश्चकारस्तस्याद्यः खे । बहुवचनम् आद्यर्थं तेन
खेप्रभृतिभिः सप्तभिर्वर्णैः अत्र कूर्माद्यैः सप्तभिर्वर्णैरिति । प्रधानेन पूर्वक्रियान्वये
प्रकाराकाङ्क्षायामरुणाधिक न्यायेन द्वाभ्यां द्वाभ्यामित्यस्य पार्श्विकोन्वयः । तेन
खे च इति हृत् । च छे शिरः छे क्षः शिखेत्यादि ।

तदुक्तं नारायणीये दशाक्षरं मन्त्रमुद्धृत्य—

नवमान्तं तृतीयादिपदस्यावर्णसप्तकम् ।

तेनाङ्गानि द्विवर्णानि कर्त्तव्याण्युपदेशतः ॥ इति ।

केचित्तु कूर्मश्चकारः स आद्यो येषां तैः सप्तभिर्वर्णैरिति व्याचक्षते । तन्मते
मायाविवर्जितानिति पदमनुवृत्त्य पञ्चाद्विभक्तिविपरिणामेन विवर्जितैरिति
कृत्वा प्रकृते योजनीयं तेन चकारादिफडन्तैः षडङ्गम् ।

तदुक्तं कादिमते दशाक्षरं मन्त्रमुद्धृत्य—

विद्या चतुर्थवर्णादि सप्तभिरक्षरैस्तथा ।

कुर्यादङ्गानि युग्माणैः षट्क्रमेण कराङ्गयोः ॥ इति ।

श्यामां बर्हिकलापशेखरयुतामावद्धपर्णांशुकां
 गुञ्जाहारलसत्पयोधरभरामष्टाहिपान् विभ्रतीम् ।
 ताटङ्काङ्गदमेखलागुणरणन्मञ्जीरतां प्राप्तिमान्
 कैरातीं वरदाभयोद्यतकरां देवीं त्रिनेत्रां भजे ॥ ७

संहितायां च—च के युग्मं हृक्किरस्तत् केर्त्ता युग्मं शिखा ततः ।

क्षः स्त्रीयुगं च कवचं स्त्री हुमात्मयुगं तथा ॥

हं के नेत्रे तु विन्यस्य के फडस्त्रं प्रकीर्तितम् ॥ इति ।

एतत्पक्षद्वयमपि स्वस्वगुरुसम्प्रदायानुसारेण बाध्यम् । साधकोत्तम इत्यनेन
 द्वौमिति कुण्डलिनीबीजस्य षड्दोर्वयुक्तमायाबीजस्य च अङ्गमन्त्रेषु योर
 सूचितः । अतएव नारायणीये उपदेशत इत्युक्तिः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

ध्यानमाह श्यामामिति । कलापो बर्हः । इदं वलयादीनामुपलक्षकम् ।
 तदुक्तं नारायणीये—

मायूरवलया पिक्वमौलिः किसलयांशुका ।

सिंहासनस्था मायूरकृत्वा बर्हिध्वजान्विता ॥ इति ।

ताटङ्कादीन् प्राप्तिमानष्टाहिपान् सर्पेन्द्रान् विभ्रतीम् । तत्रानन्तकुलिकी
 ताटङ्कतां गतौ वासुकीशङ्खपालौ अङ्गदतां गतौ तत्क्षकमहापद्मौ मेखलतां गतौ
 कर्कोटकपद्मनागौ नूपुरतां गतौ ध्येयी ।

तदुक्तं नारायणीये—विप्राहिकुण्डला राजनागकेयूरसंयुता ।

वैश्यानागकटीबन्धा वृषलनागनूपुरा ॥ इति ।

एषां ध्यानमुक्तम्—

अनन्तकुलिकी विप्रौ वज्रिवर्णाबुदाहृतौ ।

प्रत्येकं तु सहस्रेण फणानां समलङ्कृतौ ॥

वासुकिः शङ्खपालश्च क्षत्रियो पीतवर्णकौ ।

प्रत्येकं तु फणासप्तशतसंख्याविराजितौ ॥

तत्क्षकश्च महापद्मौ वैश्यावेतावही स्मृतौ ।

नीलवर्णौ फणापञ्चशततुङ्गेत्तमाङ्गकौ ॥

पद्मकर्कोटकौ शूद्रौ फणात्रिशतकौ सितौ ॥ इति ।

आयुधध्यानं वामदक्षिणयोरिति सम्प्रदायविदः ॥ ७ ॥

लक्षं संजप्य मन्त्रज्ञो मनुमेनं जितेन्द्रियः ।
 दशांशं जुहुयाद्विल्वैर्मधुराक्तैः समिद्धरैः ॥ ८
 हृल्लेखाकल्पिते पीठे नवशक्तिसमन्विते ।
 पूजयेत् त्वरितां देवीं वक्ष्यमाणविधानतः ॥ ९
 संवर्तकी बिन्दुयुतः कवचं सकलं वियत् ।
 वज्रदेह पुरुषन्द्विमाभाष्य हिंगुलद्वयम् ॥ १०
 गर्जयुग्मं वियत्सेन्दु वर्मान्यो दीर्घबिन्दुमान् ।
 पञ्चाननाय हृदयं पीठमन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ ११
 दद्यादासनमेतेन भूर्त्तिं भूलेन कल्पयेत् ।
 अङ्गैः प्रणीतां गायत्रीं केसरेष्वर्चयेत् क्रमात् ॥ १२

मन्त्रज्ञ इत्यनेन ॐ क्लीं नमो नित्ये स्वाहेति मन्त्रस्य दशांशजपः । शिव-
 पञ्चाक्षरस्य किङ्करमन्त्रस्य ॐ क्लीं नमो भगवते श्वराय महाकिरातरूपाय
 कङ्कालधराय हुं फट् स्वाहेत्यस्य च शतांशजपः ॥ ८ ॥

हृल्लेखाकल्पिते भुवनेशीप्रोक्ते । तत्पीठशक्तयोऽत्रापि पूज्या इत्यर्थः । नव-
 शक्तिसमन्वित इत्यनेन पीठमन्त्रस्याऽन्यत्वं सूचयति । अत्र पीठमष्टदलमेव ।
 षोडशदलपूज्यदेवतानामनुकृत्वात् । तदुक्तं संहितायाम्—

अष्टपत्रं लिखेत्पद्मं बहिर्भूविम्बमालिखित् ।
 प्रत्येकं वसुपत्रेषु कवचं चाष्टधा लिखित् ॥
 मध्ये तु भुवनेशानीं वेष्टयेन्मातृकां बहिः ।
 सर्वरक्षाकरं नाम चक्रमेतदुदाहृतम् ॥
 अत्रावाह्य पुनर्देवीमुपचारैः समर्चयेत् । इति ।

आचार्याश्च—अष्टहरिविधृतसिंहासने सामावाह्य सरसिजे देवीम् । इति ॥ ९ ॥

आसनमन्त्रमुद्धरति संवर्तक इति । बिन्दुयुतः संवर्तकः क्षं कवचं हुं । सकलं
 सबिन्दु कलाशब्देनाङ्गैन्दुः तेन बिन्दुवाचकत्वम् । वियत् हं वज्रदेहपुरुष-
 स्वरूपम् । द्विमाभाष्येति सम्बन्धः । सेन्दु सबिन्दु वियत् हं । वर्मान् हुं अन्त्यः क्षः
 दीर्घ आकारः बिन्दुः तद्वान् तेन क्षां । हृदयं नमः ॥

आवरणपूजामाह अङ्गैरिति । क्रमादित्यत्रादिषट्सु केसरेषु षडङ्गानि
 सम्पूज्य कौविरेशानयोः प्रणीतां गायत्रीं च पूजयेत् इति सम्प्रदायविदः ।

दलेषु पूजयेदेताः श्रीबीजाद्याः सुभूषिताः ।

हुङ्कारीं खिचरीं चण्डां छेदनीं क्षेपणीं स्त्रियम् ॥ १३

ह्रङ्कारीं क्षेमकारीं च लोकेशायुधभूषणाः ।

फट्कारीमग्रतो वाह्ये कोदण्डशरधारिणीम् ॥ १४

द्वारस्य पार्श्वयोः पूज्ये हैमवेचकगम्बुज ।

जयाख्या विजयाख्या च किङ्कराय पदं ततः ॥ १५

रक्षरक्षपदस्याऽन्ते त्वरितान्ना स्थिरो भव ।

वर्मास्त्रान्तेन मनुना किङ्करं तद्वहिर्यजेत् ॥ १६

तदुक्तमाचार्यैः—अङ्गैः सह प्रणीताः गायत्रीं पूजयेदुदिशां क्रमतः । इति ।

पद्मपादाचार्यैरप्येवमेव व्याख्यातम् ।

अन्यत्रापि—अष्टसिंहासने पूज्या दले पूर्वोदिके क्रमात् ।

अङ्गप्रणीतां गायत्रीम् । इति ।

त्रोटलामतेऽपि—यजेत्तत्राष्टपत्रेषु पूर्वांशाद्यङ्गदेवताः ।

सौम्ये प्रणीतामैशे च गायत्रीमभिपूजयेत् ॥ इति ।

मन्त्रदेवप्रकाशिकाकारादीनामिदमेव सम्मतम् ॥ १०॥११॥१२ ॥

दलेष्विति । एता वक्ष्यमाणा मन्त्रार्णशक्तयः सुभूषिता इत्यस्य व्याख्यानम् लोकेशेति । भूषणशब्दो वर्णवाहनोपलक्षणः । तेनेन्द्रादीनामिव तासां वर्णायुध भूषणवाहनानीत्यर्थः । उक्तं च त्रोटलामते—

इन्द्रादिलोकपालानां वर्णवाहायुधैः समाः । इति

अग्रत इति देव्याः । के चनात्र लोकपालतदायुधपूजां न कारयन्ति शक्तीनामेव तद्रूपत्वादिति । अन्ये योषिद्रूपान् पूजयन्ति । तदुक्तं त्रोटलामते—

योषिद्रूपान् दिशां नाथान् तद्वाह्यावरणे यजेत् । इति ।

अन्ये तु दलाग्रेषु भैरवाङ्गस्था मातरः पूज्या इत्याहुः । उक्तं च त्रोटलामते—

तद्वाह्ये भैरवानष्टौ पीठमाहसमन्वितान् इति ॥ १३॥१४ ॥

द्वारस्य पार्श्वयोः द्वारवाह्यपार्श्वयोः । द्वारवाह्ये स्थिते इत्युक्तेः । एते अपि द्विभुजे देवतासमानवर्णे च । उक्तं च शक्ती तत्सदृशे इति ।

किङ्करमन्त्रमुद्धरति किङ्करायेति । वर्मं हुं । अस्त्रं फट् । किङ्करो नाम देव्याः प्रेथभूतो भूतविशेषः । सोऽपि द्विभुज एव । तद्वह्निर्द्वारवह्निर्भागे । वर्वरमूर्द्धजमुद्गुषितकेशं कुटिलकेशमिति यावत् ।

लगुडं विभ्रतं कृष्णं कृष्णवर्बरमूर्धजम् ।

आरण्यैरुणैः पुष्पैरतिमुक्तैः सुगन्धिभिः ॥ १७

पूजयेद् धूपदीपाद्यैर्नृत्यगीतैर्मनोरमैः ।

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री नारीनरनरेश्वरैः ॥ १८

मान्यते वत्सरादर्वाक् लक्ष्म्या जितधनेश्वरः ।

योनिकुण्डं प्रकल्प्यात् कुर्व्याद्धोमं निजेच्छया ॥ १९

मल्लिकाकुसुमैर्हुत्वा वश्येदखिलं जगत् ।

कृत्याद्रोहादिशमनं पलाशकुसुमैर्हुतिम् ॥ २०

इक्षुखण्डैः शुभैर्हुत्वा महतीमृद्धिमाप्नुयात् ।

दीर्घमायुरवाप्नोति दूर्वाहोमेन साधकः ॥ २१

धान्यैः प्रक्षालितैर्हुत्वा श्रियमिष्टां समाप्नुयात् ।

यवैर्धान्यसमृद्धिः स्याद्गोधूमैरिष्टसिद्धयः ॥ २२

त्रोतलातन्त्रे विशेषः—प्रेतासनगतं द्वारवाह्यदेशेऽतिभीषणम् । इति ।

त्वरितामन्त्रजापी त्वरितागायत्रीं जपेत् । यदाहुः—

त्वरितादेविशब्दान्ते विद्महे वर्णमुच्चरेत् ।

विद्यां धीमहि च प्रोक्त्वा तन्नो देवी प्रचोदयात् ॥

गायत्री त्वरितायास्तु जपात् सान्निध्यकारिणी । इति ।

निजेच्छयेति । अनेनैतदुक्तम् । वक्ष्यमाणप्रयोगेषु कार्यगौरवलाघवात् सहस्रं

वक्ष्यमाणायुतसंख्या त्रियुता वा होमस्य । जपस्यापि तावतीति ।

तदुक्तम्—हुतसंख्या साहस्री त्रियुता वायाऽयुतान्तिकी भवति ।

यावत्संख्यो होमस्तावज्जप्यश्च मन्त्रिणा मन्त्रः ॥ इति ।

अन्यत्रापि—हुतसंख्या च साहस्री सहस्रत्रियुतावधि ।

लाघवं गौरवं कार्ये विचार्य निपुणश्चरेत् ॥ इति ।

एतद्धोमदशांशेन पञ्चाक्षरकिङ्कराभ्यामपि होमः सर्वप्रयोगेष्विति ज्ञेयम् ॥

वश्येदित्यत्र कामादित्वम् । कृत्याद्रोहादीत्यत्र नृसिंहादित्वम् । महती-

मृद्धिमिति शक्त्यादित्वम् । दीर्घमायुरवाप्नोतीति मृत्युञ्जयादित्वम् । साधक-

इत्यनेन त्रिःकृतपुरश्चर्य इत्युक्तम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

प्रक्षालितैरिति तिलान्तानां विशेषणम् । श्रियमिष्टामिति श्रीयोगोऽपि ।

तण्डुलैरक्षया सिद्धिः स्याद् वृद्धिर्महती तिलैः ।
 मन्त्री नीलोत्पलैर्हुत्वा नृपपत्नीं वशं नयेत् ॥ २३
 प्रबुद्धैः पङ्कजैर्हुत्वा वशं नयति मेदिनीम् ।
 अशोकैः पुत्रमाप्नोति मधूकैरिष्टमाप्नुयात् ॥ २४
 फलैर्जम्बुभवैर्हुत्वा लभते धनमीश्वरम् ।
 पुष्पैः पाटलिसम्भूतैरिष्टमाप्नोति सुन्दरीम् ॥ २५
 पुष्पैर्बकुलसम्भूतैः कीर्त्तिः स्यादनपायिनी ।
 दीर्घमायुर्लभेदास्त्रैश्चम्पकैः काञ्चनं लभेत् ॥ २६
 कुर्वीत सर्पपैर्हीमं शत्रोर्नाशकरं सुधीः ।
 पत्रैर्बकुलजैर्हुत्वा शीघ्रमुत्सादयेदरीन् ॥ २७
 शाल्मलीपत्रहोमेन सपत्नान् नाशयेद् ध्रुवम् ।
 कोद्रवैः कण्डनैस्तद्वन्निम्बैर्विद्वेषयेन्मिथः ॥ २८
 माषहोमेन सूकः स्यादुन्मत्तोऽक्षैर्भवेदरिः ।
 अयुतं होमसंख्या स्याज्जपस्तावान् प्रकीर्त्तितः ॥ २९
 स्नानं तन्मन्त्रितैस्तोयैः सर्व्वव्याधिहरं स्मृतम् ।
 तज्जप्तं चुलुकं तोयं मुखे क्षिप्तं विषापहम् ॥ ३०

पुत्रमाप्नोतीति कामयोगः । मेदिनीमिति मेदिनीस्था लोका लक्ष्यन्ते । ब
 व्यंग्यम् । इष्टां सुन्दरीमिति बालायोगः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

कीर्त्तिः स्यादित्यजपायोगो ज्ञेयः । अनपायिनी अविनश्वरा । लभेरा
 पदित्वात् कथं लभेदिति । लभत इति लभः पचाद्यच् लभ इवाचरेदि
 आचारे नाम धातोः क्तिप् । सनाद्यन्ता इति धातुत्वम् । ततः परस्मैपदसि
 समाधिः । क्वचिद्भवेदित्येव पाठः । आम्नैरिति । अत्र पुष्पैरित्यनुषङ्ग
 उत्सादयेदिति वायुबीजादित्वम् । सपत्नान् शत्रून् । कण्डनैस्तुषकै
 तद्वन्नाशयेदित्यर्थः । निम्बैः निम्बफलैः । अक्षैर्विभीतकफलैः । विषापह
 गरुडबीजयोगः । मन्त्रविदित्यनेन नृसिंहबीजयोगः । त्रिलोकी
 साधु साधिता एतन्मन्त्रजप्ता कृतसम्पाता च । अत्रापेक्षितार्थद्वयोतनि

आर्त्ताय भेषजं दद्यान्मन्त्रेणाऽनेन मन्त्रवित् ।
 स भवेद् व्याधिनिमुक्तो मन्त्रस्याऽस्य प्रभावतः ॥ ३१
 त्रिलोहीमुद्रिकाऽनेन मनुना साधु साधिता ।
 कृत्याद्रोहादिशमनी सर्व्वव्याधिविनाशिनी ॥ ३२
 सर्व्वसम्पत्प्रदा नित्यं सर्व्ववश्यकरी मता ।
 यद्यद्वाञ्छति मन्त्रज्ञस्तत्तदेतेन साध्यते ॥ ३३

मध्ये सरोजे दशपत्रयुक्ते मायां लिखेद्वाञ्छितसाध्यगर्भाम् ।
 तारादिवर्णान् दश मन्त्रसंस्थान् षट्कोणबीजं वसुधापुरस्थम् ॥ ३४
 कृत्याद्रोहादिशमनं व्यालचौरभयापहम् ।
 विधृतं त्वरितायन्तं विशेषाद्विजयप्रदम् ॥ ३५

तारे हुं विलिखेत्सरोजकुहरे साध्याभिधानान्वितं
 मन्त्राणान् वसुसंख्यकान् वसुदलेष्वालिल्य तद्वाह्यतः ।
 शक्त्या त्रिःपरिवेष्टितं घटगतं पद्मस्थमञ्जाननं
 यन्तं वश्यकरं ग्रहादिभयहृल्लक्ष्मीप्रदं कीर्त्तिदम् ॥ ३६
 कोष्ठानां शतमेकविंशतियुतं कृत्वा ध्रुवं मध्यतः

साध्याढ्यं त्वरितां शिवादि विलिखेन्मायां विना मन्त्रवित् ।

कारेण लोहानां प्रत्येकं समभागा उक्ताः । यद्यद्वाञ्छति मन्त्रज्ञ इत्यनेन प्रणवयोगे
 मुक्तिकरी वाग्योगे धर्मज्ञानकरी शक्तियोगे सर्व्वकरीति सूचितम् ॥ २६-३३ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये सरोजे इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । वाञ्छितं
 वश्यादि साध्यञ्च तद्गर्भाम् । तारादीनिति । मायाव्यतिरिक्तान् । विशेषा-
 द्विजयप्रदमित्यनेन मायायां दुर्गाबीजे साध्यलेखनमिति सूचितम् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

यन्त्रान्तरमाह तार इति । सरोजकुहरे अष्टदलकर्णिकायाम् । मन्त्राणी-
 निति मायाद्वयतारवर्म्भरहितान् । तेषामन्यत्र विनियोगात् । अञ्जाननमिति ।
 घटमुखमेव तद्वत्त्वेन यन्त्रे उपचरितम् । कीर्त्तिदमिति । अजपायां साध्यनामेति
 ज्ञेयम् ॥ ३६ ॥

यन्त्रान्तरमाह कोष्ठानामिति । दक्षिणोदक्पूर्वापरायतद्वादशद्वादशरेखाभिः
 शतमेकविंशतियुतं कोष्ठानि जायन्ते । मध्यत इति सप्तम्यर्थे तसिः । तत्र

रेखाग्रेषु लसत्त्रिशूलमत् सकृत् संजप्य सम्पातितं

यन्त्रं छेडमहाभिचारशमनं वश्यावहं श्रीप्रदम् ॥ ३७

शिवादि ईशानादि प्रदक्षिणक्रमेण द्वादशावृत्ति मन्त्रं लिखेत् । अत्र छेडश
गरुडबीजे साध्यलिखनम् । महाभिचारशमने नृसिंहबीजे । वश्ये कामबीजे ि
श्रीबीजे सर्वार्थे शक्तावित्यादि ज्ञेयम् । साम्प्रदायिकास्त्वन्यथा व्याचक्षते ।
मध्यतः शिवादि विलिखेत् । अत्र पञ्चम्यर्थे तमिः । आदिशब्देन आग्नेयनैर्
वायव्यानि । तेनायमर्थः । मध्ये प्रणवं विलिख्य तत ईशगतपञ्चसु कोणको
पञ्चप्रणवान् लिखेत् । एवमाग्नेयादिषु पञ्चसु कोणकोष्ठेष्वपि । मायां ि
साध्याद्यं यथा स्यात्तथा त्वरितां मन्त्रविहितलिखेदिति । अत्र मन्त्रविच्छे
लेखनक्रमः सूचितः । साध्याद्यमित्यनेन ध्रुवे प्रति कोष्ठं चैकैकवर्णं
साध्यलिखनम् । मध्यध्रुवे च सर्वकर्मसाध्यलिखनमित्यर्थः । अत्राक्षरले
क्रमः । तत्रेशानतारपञ्चके आद्यस्य प्रणवस्य पूर्वदिगतपदचतुष्के हुमादिष्टे
वर्णचतुष्कं विलिख्य तदक्षिणकोष्ठे क्षः आलिख्य तत्पश्चात् पदचतुष्के
वर्णचतुष्कं मध्यप्रणवान्तं लिखेदित्येकावृत्तिः । ततो द्वितीयतारस्य पूर्वपद
हुं खे चेति विलिख्य पूर्वलिखितानुवाचनेन द्वितीया । एवं तृतीयतारपूर्वपद
हुं खे विलिख्य पूर्वलिखितोपजीवनेन तृतीया । एवं चतुर्थतारपूर्व
हुमालिख्य पूर्वलिखितोपन्यासेन चतुर्थी । पुनः पञ्चमं प्रणवमार
पूर्वलिखितवाचनेनैव पञ्चम्यावृत्तिः । एवमेव प्रणवपञ्चकमारभ्य पूर्वपदार्हा
पञ्चकम् । एवमेकस्मिन् कोणे दशावृत्तयः । एवमाग्नेयादिकोणत्रयेऽपि । तथा
चार्यवचने “अनुविलिखेद्वा” इति छेदं कृत्वा वाशब्दः समुच्चये दशावृ
लिखेदिति व्याख्यातम् । नारायणीये च—

भूर्जे सकारकपुटे जवशूलदीप्ते

कोणेषु तारमुदरे निहितस्य नाम्नः ।

फट् स्याद्दिशासु च यथा लिखिता तथैषा

मालार्णयुक् प्रति पुटं हरति ग्रहार्त्तिम् ॥ इति

कारकेति १२१ जवेति ४८ । अन्यत् स्पष्टम् । तन्वान्तरोक्तं यन्त्रान्तरं—

रेखाः पूर्वापरा द्वादशगिरिशमिता दक्षिणोदक् च कृत्वा

साध्यं मध्यस्थकोष्ठेष्वप्यसुरपतिदिक्कोष्ठकेषु ध्रुवः स्यात् ।

पश्चात्तेष्वस्त्रमन्या मनुभवलिपयः शेषकोष्ठेषु लेख्या

बाधन्ते यन्त्रयुक्तं न नरमथ सुराः किं पुनर्मानवौघाः ॥ इति ॥

एकाशीतिपदेषु टान्तविवरे साध्यं लिखेन्मध्यतः
पश्चात् पङ्क्तिषु दिग्गतासु लिपिशो जूसः शिखान्तं लिखेत् ।
शिष्टेष्वीशनिशाचरादि विलिखेत्तन्मीमनुं पङ्क्तिशः
शस्त्राविर्वषडन्तया त्वरितया वीतं चतुर्दिक्ष्वपि ॥ ३८
लान्तैः प्रवीतं कमलासनेन घटेन वीतं कमलासनेन ।
संसाधितं चक्रमनुग्रहाख्यं दध्याद्ययथावत्कनकादिवद्धम् ॥ ३९

कृत्यापमृत्युरोगादीन् छेडभूतमहाग्रहान् ।

जीवेद्वर्षशतं पुत्रैः पौत्रैर्लक्ष्म्या च नन्दति ॥ ४०

यन्त्रान्तरमाह एकेति । दश पूर्वोपरायता दश दक्षिणोत्तरायता रेखा
विलिखेत् । एवम् एकाशीतिकोष्ठानि जायन्ते । तत्र मध्यकोष्ठे टान्तं ठं विलिख्य
तन्मध्ये साध्यं विलिखेत् । साध्यमित्युपलक्षणं साधकादीनामपि । दिग्गतासु
पङ्क्तिष्विति । मध्यकोष्ठात्पूर्वोपरदक्षिणोत्तरचतुःकोष्ठात्मकचतुःपङ्क्तिषु । जूसः
स्वरूपम् । शिखान्तं वषडन्तं तेन जूसः वषट् इति लिपिशः एकैकाक्षरक्रमेण
लिखेत् । लक्ष्मीमनुं वक्ष्यमाणं श्रीसेत्यादिकम् । शस्त्रं फट् तस्मिन्नाविर्भवत्
यत् वषट् तदन्ते यस्याः सा तया त्वरितया त्वरितामन्त्रेण चतुर्दिक्षु दिशि दिशि
एकैकावृत्या वेष्टयेत् । तदुक्तम्—

दिक्दिक्संस्थामस्त्रपदादिर्वषडन्ताम् । इति ।

अन्यत्रापि—वषडन्ता बहिः शीघ्रा दिक्षु ठं कलशं वङ्गिः । इति ।

अत्र केचन अन्यथा व्याचक्षते । अस्त्रं च आविर्भवदधिकं वषट् यत्नेति । तेन
फट्कारं समुच्चार्य वषट्कारमुच्चारयेदिति । तदयुक्तं तन्त्रान्तरविरोधात् ।

तदुक्तम्—त्वरिता वषडन्ता स्यात् फट्कारपरिवर्जिता । इति ।

अत्र वेष्टने अग्रे च मायासहितो मन्त्रः ॥ ३८ ॥

लान्तैर्वकारैः । प्रकर्षेण वीतमिति मालाकारेणेत्यर्थः ।

तदुक्तमाचार्यैः—मेदोमालावेष्टितबिम्बम् । इति ।

दध्यात् धारयेत् । यथावदित्युक्तप्रमाणेन । कनकादीत्यादिशब्देन रजतताम्रं ॥ ३९ ॥

तत्रान्तरेऽस्य फलमुक्तम्—

यमेन तु धृतं यन्त्रं ब्रह्मणा विष्णुना पुरा ।

बुधेन भैरवेणापि हेरम्बेन गुहेन च ॥

सर्वे ते वशमायान्ति विद्यायाश्च प्रसादतः ।

श्री सा माया यामा सा श्री सानो याज्ञेज्ञेया नोसा ।

माया लीला लाली यामा याज्ञे लाली लीला ज्ञेया ॥ ४१

लिखेच्चतुःषष्टिपदेषु विद्वानीशादि कन्यादि रमामनुं तम् ।

बाह्ये यथावत् त्वरिताभिवीतं लान्तैश्च वीतं वरकाञ्चनस्थम् ॥

देशे पुरे वा नगरे गृहे वा विनिःक्षिपेच्चक्रमिदं यथावत् ।

तत्र ध्रुवं गोमहिषाभिवृद्धिः सम्यक् प्रजाशस्यसमृद्धयः स्युः ॥ ४२

कवचं भगवांश्चण्डो मेरुः सर्गसमन्वितः ।

त्रिकण्टकी समाख्याता विद्या वर्णावयात्मिका ।

द्विरुक्तैर्मन्त्रवर्णैः स्यादङ्गकृप्तिरितीरिता ॥ ४४

नीला नाभेरधस्तादरुणरुचिरधः कण्ठदेशात्सिताऽऽस्या-

द्वत्तैर्दंष्ट्राकरालैरुदरपरिगतैर्भीषणाङ्गी चतुर्भिः ।

त्रिलोके यानि दुःखानि कृत्रिमाकृत्रिमाण्यपि ॥

क्षीयन्ते तान्यसन्देहो विद्याराज्ञीप्रभावतः ।

कुष्ठे समे खटिकया भवने लिखित्वा संपूजयेत्परमनुग्रहचक्रमेतत् ।

सर्वो नरो भवति तत्र कुटुम्बवर्गः सर्वात्मना वश्यतीह मनुष्यलोकम् ॥ इति ॥ ४१

यन्त्रान्तरमाह लिखेदिति । प्रागपरदक्षिणोत्तरायता नव रेखा विलि-
चतुःषष्टिपदं कुर्यात् । कन्यादि नैर्ऋत्यादि । रमामनुं श्रीसेत्यादि । यथावदि-
वर्षङन्तया चतुर्दिक्ष्वपि । अत्र मध्यगतचतुर्षु कोष्ठेषु ठकारमालिख्य तस्मा-
साध्यसाधककर्मनामानि लिखेत् । यथावद्विनिक्षिपेदिति । हस्तमात्रप्रमा-
क्षितं पूजितमित्युक्तम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

मन्त्रान्तरमाह कवचमिति । कवचं हुं । चण्डः खः भगवानेकारक्षु-
तेन खे । मेरुः क्षः । अत्र अकारादिलान्तानां पञ्चाशद्वर्णानाम् अक्षमालात् ।
मेरुस्थानीयः क्षकारो मेरुशब्दवाच्यः । सर्गसमन्वितो विसर्गयुक्तः । इदमेव पूर्-
मन्त्रेऽप्ययं सविसर्ग इति द्योतयति । तदुक्तं नारायणीये—

यत्तोतलायाश्च दशाक्षराया बीजं द्वितीयं सप्ततीयषष्ठम् ।

त्रिकण्टकीनाम तदा सुसिध्येत् । इति ।

आद्यं बीजं अन्यं शक्तिः ॥ ४४ ॥

नीलेति । आस्यात् सितेत्यन्वयः । दंष्ट्राकरालैः उदरपरिगतैः चतुर्भिर्व-

दीपौ कम्बुरथाङ्गं करसरसिरुहैर्धारयन्ती जटान्तः-

स्फुर्जच्छीतांशुखण्डा भवतु भयहरा देवता वस्त्रिनेत्रा ॥ ४५

त्रिलक्षं प्रजपेदेनमाज्येनाऽन्ते दशांशतः ।

हुत्वा प्राक् प्रोक्तमार्गेण पूजयेत्तां त्रिकण्टकीम् ॥ ४६

त्रिशूलमुद्रां पाणिभ्यां बद्धात्मानं त्रिकण्टकीम् ।

ध्यायन् स्पष्टा जपेद् ग्रस्तं सद्यस्तं मुञ्चति ग्रहः ॥ ४७

क्षेरुद्धा स्त्री त्रिवर्णेयं विद्या वश्या त्रिकण्टकी ।

मन्त्रार्णवींश्चितैः कुर्यादङ्गषट्कं यथा पुरा ॥ ४८

पूर्वोक्तां देवतां ध्यायन् मन्त्रं त्रिनियुतं जपेत् ।

दशांशं सर्पिषा हुत्वा वशयेद्वनितां नरान् ॥ ४९

तारो माया वाग्भवान्ते नित्यक्लिन्ने मदद्रवे ।

वाङ्माया वज्रिजायान्तो मन्त्रः पञ्चदशाक्षरः ॥ ५०

द्वाभ्यां द्वाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां द्वाभ्यां पञ्चभिरक्षरैः ।

वाचं विना समस्तेनाप्यङ्गषट्कमथाचरेत् ॥ ५१

भीषणाङ्गीति सम्बन्धः । उदरपरिगतैरिति उदरचतुःपार्श्वे । कम्बुः शङ्खः ।

आयुधध्यानमूर्ध्वयोर्दक्षाद्ययोराद्ये तदधस्तनयोरन्त्य इति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

त्रिशूलमुद्रामिति । सा तु “कनिष्ठाङ्गुष्ठसंयोगात् शेषाणां तु प्रसारणात्” इति ।

एतन्मन्त्रान्याक्षरद्वयं के युक्तमन्ते विषहा त्रिकण्टकी ज्ञेया ।

तदुक्तं नारायणीये—तस्याः त्रिपञ्चमपुटो विषहा च षष्ठः । इति ।

ऋथादिसर्वं पूर्वेण समानं त्रितयस्य ॥ ४७ ॥

मन्त्रान्तरमाह क्षे इति । वश्येति विनियोगोक्तिः । आद्यं बीजं मध्यं शक्तिः ।

वीप्सितैर्द्विरुक्तैः । त्रिनियुतं त्रिलक्षम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

नित्यामन्त्रमाह तार इति । वाग्भवम् ऐं । अनन्तरवक्ष्यमाणनित्या-

मन्त्रोक्तकृन्दर्थादिकमत्र ज्ञेयम् । प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । श्रिये श्रीबीजादित्वं

रोगशमनादौ दुर्गाबीजादित्वम् । दुःखदौर्भाग्यशमने कामबीजादित्वम् । जरा-

पमृत्युशमने मृत्युञ्जयादित्वम् । मदद्रवे इत्यतः पूर्वं साध्यनामप्रयोगोऽपि । एवं

वक्ष्यमाणमन्त्रयोरपि ज्ञेयम् । वाचं विनेत्युभयत्र सम्बध्यते । तेन त्रयोदश-

भिरक्षरैरुक्तरीत्या पञ्चाङ्गानि कृत्वा शिष्टसमस्तेनास्त्वमित्यर्थः । अथानन्तर-

द्वीपं त्रिकोणं विपुलं सुरद्रुममनोहरम् ।

कूजत्कोकिलनादाढ्यं मन्दं मारुतसेवितम् ॥ ५२

भृङ्गपुष्पलताकीर्णमुद्यच्चन्द्रदिवाकरम् ।

स्मृत्वा सुराब्धिमध्यस्थं तस्मिन्माणिक्यमण्डपे ॥ ५३

रत्नसिंहासने न्यस्ते त्रिकोणोज्ज्वलर्णिके ।

पद्मे सञ्चितयेद्देवीं साक्षात्त्रैलोक्यमोहिनीम् ॥ ५४

नित्यां भजेद् वालशशाङ्कचूडां पाशाङ्कुशौ कल्पलतां कपाल
हस्तैर्वहन्तीमरुणां त्रिनेत्रामास्फालयन्तीं कलवल्लकीं ताम् ॥ ५५

तिलक्षं प्रजपेन्मन्त्रमाज्येन जुहुयात्ततः ।

दशांशं पूजयेत्पीठं चतुःशक्तिसमन्वितम् ॥ ५६

आपूर्वां द्राविणीं वामां शम्भुकोणे समर्चयेत् ।

आह्लादकारिणीं ज्येष्ठामींकाराद्यां हुताशने ॥ ५७

पूजयेत् क्षोभिणीं रौद्रीमूंकाराद्यां निशाचरे ।

मध्ये[वायौ] यजेद् गुह्यशक्तिं वाग्भवाद्यां विचक्षणः ॥ ५८

मित्यनेन वाग्भवेन पुनरङ्गानि कुर्यात् इति । तदुक्तं नारायणीये —

रात्रिकूरांशसंख्यैः स्ववर्णैः स्वेन च वाग्भिना ।

न्यस्याङ्गषट्कं वाचैव पुनश्चाङ्गानि विन्यसेत् । इति ॥ ५० ॥ ५१

द्वीपमिति । सुराब्धिमध्यस्थं त्रिकोणं द्वीपं स्मृत्वा तस्मिन् द्वीपे माणिक्यमण्डपं
रत्नसिंहासने पद्मे देवीं चिन्तयेदित्यन्वयः । व्यधिकरणे सप्तम्यः उभयपक्षे
त्रिकोणमित्यधोमुखम् । सुराब्धीत्यनेनैतदुक्तं पृथिव्यनन्तरं सुराब्धिं त्रिकोणं द्वीपं
माणिक्यमण्डपं रत्नसिंहासनं पीठन्यासे न्यसेदिति । शेषं समानम् । इदमपि
मन्त्रेऽपि ज्ञेयम् । त्रैलोक्यमोहिनीमित्यनेन विनियोगोक्तिः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४

कलवल्लकीमास्फालयन्तीमित्यनेन षट्करेत्युक्तं भवति । आयुधध्यानं
पूर्ववत् ॥ ५५ ॥

चतुःशक्तिसमन्वितमिति पीठशक्तयश्चतस्रः । तत्र द्राविणीमित्यादीनि
वामाज्येष्ठारौद्रीणां विशेषणानि । अत्र शक्तित्रयमीशादिकोणेषु विन्य
तुर्यां मध्ये न्यसेदित्यर्थः । तदुक्तं नारायणीये—

कोणेष्वीशादि मध्ये च तत्र शक्तीर्न्यसेदिमाः । इति ।

मायाद्यमासनं दत्त्वा मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
 अत्र सम्पूजयेद्देवीं वक्ष्यमाणक्रमेण तु ॥ ५८
 अङ्गार्चनं केसरेषु दलेष्वेताः समर्चयेत् ।
 आद्या नित्या सुभद्राऽन्या मङ्गला नरवीरिणी ॥ ६०
 सुभगा दुर्भगा भूयः सप्तमौ स्यान्मनोन्मनौ ।
 अष्टमौ रुद्ररूपा च वीणावादनतत्पराः ॥ ६१
 रक्ता मनोरमा द्रुत्यः सुवेषा मदमन्यराः ।
 आद्यन्तयुग्मरहिताः स्वराः क्लीबविवर्जिताः ॥ ६२
 बिन्दुन्ता मनवस्तासामनङ्गस्मरमन्मथाः ।
 कामो मारश्च पञ्चेषुपाशाङ्कुशधनुर्भृतः ॥ ६३
 अपराङ्गनिषङ्गाढ्या रक्ताः पूज्याः सुभूषणाः ।
 मान्मथं व्योमसर्गाढ्यं तेषां बीजमुदाहृतम् ॥ ६४
 रतिः स्याद्विरतिः प्रीतिर्विप्रीतिर्मतिर्दुर्मती ।
 धृतिश्च विधृतिस्तुष्टिर्वितुष्टिश्च दश स्मृताः ॥ ६५
 रक्ता वीणाकरा द्वे द्वे कामानां पार्श्वयोः स्थिताः ।
 सर्वाभरणसम्पन्नाः पूज्याः स्मेरमुखाम्बुजाः ॥ ६६

मध्ये यजेद् गुह्यशक्तिमिति पाठः । वायाविति पाठो ज्ञानेनोपस्कृतो मन्त्रव्यः ।

५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

मायाद्यमिति । भुवनेशीबीजमुच्चार्य सर्वशक्तौत्यादिना पीठपूजे-
 क्तम् ॥ ५८ ॥ ६० ॥

आद्येति । नित्या आद्या प्रथमा । आदीति स्वराणामाद्यन्ते ये युग्मे क्लीबाश्च
 इहिता अन्ये अष्टौ बिन्दुयुतास्तासां मन्त्राः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

अनङ्गेत्यादीनां पञ्चानामष्टदलोपरि परितः पूजा । आयुधध्यानं दत्ताधस्तादा-
 धःपर्यन्तम् ॥ ६३ ॥

अपराङ्गनिषङ्गाढ्याः पृष्ठस्थतूणाः । मान्मथं कामबीजम् । व्योमसर्गाढ्यं
 कारविसर्गयुक्तम् ॥ ६४ ॥

रतिरित्यादि दश शक्तिनामानि ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

क्लीबौष्ठद्वयनिर्मुक्तस्वराद्यश्चतुराननः ।

विन्दुमान् बीजमेतासां क्रमास्तोक्तेष्वगान् वहिः ॥ ६७

एवं संपूजयेद्देवीं देवानामपि दुर्लभाम् ।

परमैश्वर्यमाप्नोति प्रार्थ्यते वनिताजनैः ॥ ६८

वाग्भवं मान्मथं बीजं नित्यक्लिन्ने मदौ पुनः ।

द्रवे वक्त्रिवधूमन्तो द्वादशार्णोऽयमीरितः ॥ ६९

ऋषिः सम्मोहनशृङ्खण्डो निवृन्नित्या च देवता ।

वाचा कृत्वा षडङ्गानि नित्यां ध्यायेन्निजेष्टदाम् ॥ ७०

अर्द्धेन्दुमौलिमरुणाममराभिवन्द्या-

मम्भोजपाशसृणिपूर्णकपालहस्ताम् ।

रक्ताङ्गरागवसनाभरणां विनेत्रां

ध्यायेच्छिवस्य वनितां मदविह्वलाङ्गीम् ॥ ७१

चतुर्लक्षं जपित्वाऽन्ते मधुराक्तैर्मधूकजैः ।

कुसुमैरयुतं हुत्वा तोषयेद् गुरुमात्मनः ॥ ७२

शक्तिपीठे यजेद्देवीं वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।

अङ्गान्यर्चयथापूर्वं ततः शक्तीरिमा यजेत् ॥ ७३

क्लीवेति । क्लीबचतुष्टयम् ओष्ठद्वयम् एए । एतन्निर्मुक्ता ये दश स्वराः । तद्युक्तश्चतुराननः जकारः तेन जं जां जिं जीं जुं जूं जों जौं जं जः मन्त्राः । क्रमादिति पूर्वत्वान्वेति । लोकेशास्त्राख्यनुक्तानि अपि पूजनीय चतुर्थपटले सामान्यत उक्तेः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

मन्त्रान्तरमाह वागिति । मदौ मकारदकारौ । क्लीं बीजं स्वाहेति वाचेति वाग्भवेन । षड्दीर्घकामबीजयुक्तेनेति परमगुरवः । निजेष्ट विनियोगोक्तिः ॥ ६९ ॥ ७० ॥

अर्द्धेन्द्विति । सृणिः अङ्कुशः । पूर्णेति सुरापूर्णम् । आशु पूर्ववत् ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

शक्तिपीठ इति । शक्तिपीठोक्ता नव शक्तयोऽत्र पूज्या इत्यर्थः । यथापूर्व तुर्योक्तरीत्या । रक्ताम्बुजेक्षणा इत्यत्र रक्ताम्बुजप्रभा इत्यपि ॥ ७३॥७४॥७५

नित्या निरञ्जना क्लिन्ना क्लेदिनी मदनातुरा ।
 मदद्रवा द्राविणी च द्रविणेत्यष्टशक्तयः ॥ ७४
 नीलोत्पलकपालाढ्यकरा रक्ताम्बुजक्षणाः ।
 लोकपालान् यजेदन्त्ये वाहनायुधसंयुतान् ॥ ७५
 सिद्धमन्त्रं जपेन्मन्त्री सहस्रं शयनस्थितः ।
 यां विचिन्त्य स्त्रियं रात्रौ सा समायाति तत्क्षणात् ॥ ७६
 वाङ्मायाऽनन्तरं नित्ये भूयो क्लिन्ने मदद्रवे ।
 द्विष्ठान्तो रविसंख्याणीं मनुर्वश्यप्रदायकः ॥ ७७
 अङ्गिराः स्यादृषिस्त्रिष्टुप् कृन्दो मुनिभिरीरितम् ।
 वज्रप्रस्तारिणी प्रोक्ता देवताऽभीष्टदायिनी ॥ ७८

प्रस्तारिणीमन्त्रमाह वागिति । वाक् वाग्भवम् । अन्ये एवं योजयन्ति ।
 रं क्लिन्ने भूयः पञ्चाद्वाक् । ततो नित्येति अविभक्तिकोऽयं निर्देशः ।
 द्रवे । ठः बिन्दु द्विठः बिन्दुद्वयं विसर्गः । सर्गः शक्तिरित्युक्तेः
 बीजम् । रविसंख्याणीः द्वादशाक्षर इत्युक्तेर्वाग्भवान्तरमङ्कुशबीजम् ।
 कं भवति । प्रथमतो माया ततः क्लिन्ने ततो वाग्भवाङ्कुशौ ततो
 द्रवे ततो मायाबीजम् । तदुक्तमाचार्यैः—

स्मरदीर्घेऽधरकाग्न्यो दीर्घेत्यच्चेलदद्रलान्तशिवाः ।

अभितः शक्तिनिरुद्धो द्वादशवर्णोऽयमीरितो मन्त्रः ॥ इति ।

येऽपि—क्लिन्ने वागङ्कुशौ नित्यशब्दः कालश्च दद्रवे ।

वज्रेशीशक्तिरुद्धैषा । इति ।

अवरहितं मायाद्यमेकादशाक्षरमाहुः ।

प्रायणीये—नतौ साक्षित्वचौ क्लिन्ने कालोऽत्रिंश द्रवे शिरः । इति ।

धाश्च—निद्रयोरन्तरा त्यक्लिन्नेमदाः स्युश्च वे शिरः ।

मायादिकस्तथा । इति ।

पि साम्प्रदायिकमेव । वक्ष्यमाणविधिः सर्वेषां समान एव । प्रथममन्त्रे
 जं स्वाहा शक्तिः । द्वितीयमन्त्रे वाक् बीजं माया शक्तिः । तृतीये
 जं स्वाहा शक्तिः । वश्येति अभीष्टदेति च विनियोगोक्तिः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

वाग्भवेन षडङ्गानि विदध्यान्मन्त्रवित्तमः ।

वच्चप्रस्तारिणीं ध्यायेत् समाहितमना ततः ॥ ७६

रक्ताब्धौ रक्तपोते रविदलकमलाभ्यन्तरे सन्निषक्तां
रक्ताङ्गीं रक्तमौलिस्फुरितशशिकलां स्मरवक्त्रां विनेताम् ।

बीजापूरेषु पाशाङ्कुशमदनधनुःसत्कपालानि हस्तै-
र्विभ्राणामानताङ्गीं स्तनभरनमितामम्बिकामाश्रयामः ॥ ८०

मन्त्री मन्त्रं जपेन्नृजं जपान्ते जुहुयात्ततः ।

अयुतं राजवृक्षोत्थैर्घृतसिक्तैः समिद्धरैः ॥ ८१

शक्तिपीठे यजेद्देवीमरुणैः कुसुमादिभिः ।

अङ्गानि केसरेषु स्युर्चनीया दलेध्विमाः ॥ ८२

हृल्लेखा क्लेदिनी क्लिन्ना क्षोभिणी मदनातुरा ।

निरञ्जना रागवती सप्तमी मदनावती ॥ ८३

वाग्भवेनेति । षड्दीर्घमायायुक्तेनेति परमगुरवः । द्वितीयमन्त्रे तु ।

द्वाभ्यां वा चैकेन द्वाभ्यां द्वाभ्यां तथा पुनर्द्वाभ्याम् ।

मन्त्राक्षरैर्विदध्यादङ्गविधिं जातिसंयुतैर्मन्त्री ॥ इति ।

अस्मिन् पक्षे वाग्भवेन शिर इति शेषः । एवं षडङ्गानीति श्लोकयोजनं
मन्त्रवित्तम इत्यनेन तन्त्रान्तरोक्तान्यङ्गानि सूचितानि । आङ्गादिनी हृत् ।
शिरः क्लेदिनी शिखा नित्ये वर्त्म मदन नेत्रं द्रवेऽस्त्रमिति तानि ॥ ७८ ॥

रक्ताब्धावित्यनेनैतदुक्तं भवति । पृथिव्यनन्तरं रक्तसमुद्रं रक्तपोतं भागुदहं
पीठन्यासे न्यसेदिति । शेषं समानम् । इषुर्बाणः । मदनधनुरिक्षुचापः
आयुधध्यानं वामोर्ध्वतः पाशचापकपालानि दक्षोर्ध्वतः अङ्कुशशरबीजपूराणि ।
चन द्वितीयमन्त्रे बीजपूरस्थाने दाडिममाहुः । स्तनभरस्य भरणमाधिक्यं तस्मात्
ताङ्गी । आदिशब्देन रक्तगन्धः । स्वयमप्येतादृशवेष एव । तदुक्तम्—

शक्तिपीठे पूज्या देवी कुसुमानुलेपनैररुणैः । स्वयमप्यलङ्कृताङ्गः । इति
तृतीयेऽङ्गानि ध्यानं च । तथा वर्णद्वन्द्वैश्चाङ्गविधिः स्मृतः । पूर्वोक्तरूपाम्
पाशाङ्कुशकपालिनीमिति । समिद्धरैः श्रेष्ठसमिद्धिः ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

आवरणपूजामाह अङ्गानीति । केसरेषु यान्यङ्गानि सामान्यत उक्तानि
स्युः । त्रिकोणोपरि कर्णिकायामिति शेषः । ध्यानस्य नारायणीये तन्त्री

मेखला द्राविणी पञ्चाद्वेगवत्यपरा स्मृता ।
 कपालोत्पलधारिण्यः शक्तयो रक्तविग्रहाः ॥ ८४
 मातरो दिग्विदिक्ष्वर्चाः पुनः पूज्या दिगीश्वराः ।
 भजेन्मन्त्री मनं नित्यमर्चनादिभिरादरात् ॥ ८५
 दारिद्र्यरोगनिर्मुक्तः स जीवेच्छरदां शतम् ।
 अस्मिन्मन्त्रे रतो मन्त्री वश्येदखिलं जगत् ॥ ८६
 नित्यं मन्त्रैर्बुधः कुर्यान्मुखक्षालनमन्त्रहम् ।
 अञ्जनं तिलकं पुण्यं धारयेन्मन्त्रितं मुधीः ॥ ८७
 ताम्बूलं मन्त्रितं भक्षयेन्मन्त्री स स्याज्जगत्प्रियः ।
 श्रीमायामदनैः प्रोक्तो मन्त्री बीजत्रयात्मकः ॥ ८८

रक्तसिन्धुचरत्पोतमासपत्राद्योनिगा । इति ।

तदुक्तं च — अङ्गैः शक्तिभिराभिराशाधिपैः क्रमात् पूज्या । इति ।

तन्त्रान्तरेऽपि त्रिकोणषट्कोणद्वादशदलं पीठमुक्ता —

अङ्गानि पूजयेदादौ त्रिकोणस्थासु पूजयेत् ।

इच्छाज्ञानक्रियासंज्ञाः षट्कोणेष्वर्चयेत्ततः ॥

डाकिन्याद्याः द्वादशसु हृल्लेखाद्याः समर्चयेत् । इति ।

स्मरा द्वादश । पुस्तकेषु बिन्दुद्वयस्य रेखात्मकता लेखकदोषवशात् ।

उक्तं च नारायणीये — मेखला द्राविणी वेगवती कामश्च ताः स्मृताः । इति ।

आचार्या अपि — सस्मरा द्वादश प्रोक्ताः । इति ।

अत एव शक्तय इत्युक्तिः । अन्यथा ध्यानमात्रमेव वदेत् । तेन शक्तीनामिदं ध्यानम् । स्मरस्तु प्रसिद्धध्यान इति भावः । रक्तविग्रहाः अरुणदेहाः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

मातरो दिग्विदिक्ष्विति । द्वादशदलाद्वहिः स्थानमात्रनिर्देशः । तेन पुरोभागादिप्रादक्षिण्येन चतुरस्रान्तरष्टदिक्षु मातृपूजनम् । दिगीश्वरा इति तदस्त्रोपलक्षकम् । तृतीये तु आवरणपूजा अङ्गैः पूर्वमन्त्रोक्ताष्टशक्तिभिर्लोकपालैस्तदस्त्रैश्च ।

दीक्षितः प्रजपेत्तत्तं मनुमेनं हुनेत्ततः ।

मधूकपुष्पैः स्वाद्वत्तैरयुतं हविषाऽथवा ॥ इति ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

तैपुटमन्त्रमाह श्रीति । सम्मोहन इत्युपलक्षणम् । भृगुशक्तिसम्मोहना ऋषयः

ऋषिः सम्मोहनश्रुन्दो गायत्री देवता मनोः ।

विपुटाख्या विरुक्तैस्तेवीजैरङ्गानि षट् क्रमात् ॥ ८६

पारिजातवने रम्ये मण्डपे मणिकुट्टिमे ।

रत्नसिंहासने सौम्ये पद्मे षट्कोणशोभिते ।

अधस्तात् कल्पवृक्षस्य निषण्णां देवतां स्मरेत् ॥ ८७

चापं पाशाम्बुजसरसिजान्यङ्कुशं पुष्पवाणान्

विभ्राणां तां करसरसिजै रत्नमौलिं त्रिनेत्राम् ।

हेमाब्जाभां कुचभरनतां रत्नमञ्जीरकाञ्ची-

ग्रैवेयाद्यैर्विलसिततनुं भावयेच्छक्तिमाद्याम् ॥ ८८

चामरादर्शताम्बूलकरण्डकसमुद्रकान् ।

वहन्तीभिः कुचार्ताभिर्दूतीभिः परिवारिताम् ।

करुणामृतवर्षिण्या पश्यन्तीं साधकं दृशा ॥ ८९

इति ज्ञेयम् । आद्यं बीजं द्वितीयं शक्तिः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

पारिजातेति । पारिजातवने मण्डपे कल्पवृक्षस्याऽधस्तान्मणिकुट्टिमे रत्नसिंहासने पद्मे निषण्णां देवतां स्मरेदित्यन्वयः । व्यधिकरण्यः सप्तम्यः । पं चतुःपत्रे अष्टपत्रे च । तत्र षट्कोणकर्णिकायां चतुःपत्रमन्यत् तत्कर्णिकायाम् उक्तं च नारायणीये—यजेदेनां चतुःपत्रे षट्कोणस्याम्बुजे च ताम् । इति । अथ चैतदुक्तं भवति । अनन्तरं सुवर्णमूर्तिं पारिजातवनं रत्नमण्डपं मणिकुट्टिं रत्नसिंहासनं पूजयेत् । शेषं समानम् ।

नवकनकभासुरोर्वीविरचितमणिकुट्टिमे सकल्पतरौ ।

इत्याचार्योक्तेः ॥ ८७ ॥

चापमितीक्ष्णचापम् । आयुधध्यानं वामाधस्तात् दक्षाधःपर्यन्तम् । तदुक्तं

आचार्यैः—ध्यायेद्भृताञ्जयुगपाशवराङ्कुशेक्षु-

चापां सपुष्पविशिखां नवहेमवर्णाम् ॥ इति ॥ ८९ ॥

ताम्बूलकरण्डकमित्येकम् । समुद्रकः सम्पुटकः गन्धादिस्थापनपात्रम् । दूतीभि रिति वृणिनी सूर्या आदित्या प्रभावतीति चतस्रः । सौम्यादिचतुर्दलस्थाः एता अपि द्विभुजाः । दक्षिणहस्ते चामरादि वामहस्तेऽभयम् । तदुक्तम्- निरायुधे करे प्रोक्तो वरः साधारणः सदा । अभयञ्च । इति ।

भानुलक्षं जेपेदेनं मनुं तावत्सहस्रकम् ।
 बिल्वारग्वधसम्भूतैर्मधुराक्तैः समिद्धरैः ॥ ६३
 जवापुष्पैश्च जुहुयात्तोषयेदमुना गुरुम् ।
 हृल्लेखाविहिते पीठे पूजयेत्तां विधानतः ॥ ६४
 आग्नेयादिषट्कोणेषु लक्ष्म्याद्याः परिपूजयेत् ।
 लक्ष्मीं हेमप्रभां तन्वीं सवराजयुगाभयाम् ॥ ६५
 चक्रशङ्खगदाम्भोजधरं हेमनिभं हरिम् ।
 पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधरां गौरीं जवारुणाम् ॥ ६६
 मृगटङ्काभयाभीष्टधरं स्वर्णनिभं हरम् ।
 नीलोत्पलकरां सौम्यां रतिं काञ्चनसन्निभाम् ॥ ६७
 धृतपाशाङ्कुशेष्वासपुष्पेषु मरुणं स्मरम् ।
 पूर्ववन्निधियुग्मं तद्वज्रेदुभयपार्श्वयोः ॥ ६८
 बहिरङ्गानि सम्पूज्य पूज्याः पत्रेषु मातरः ।
 लोकेशान् वनितारूपानर्चयेत् सौम्यविग्रहान् ॥ ६९

नारायणीये तु कृताञ्जलित्वमुक्तम्—

तद्दूतीश्च कृताञ्जलीः ।

सौम्यादि षट्णिनीं सूर्यामादित्यां च प्रभावतीम् । इति ॥ ६२ ॥

भानुलक्षं द्वादशलक्षम् । आरग्वधो राजवृक्षः । विधानत इत्यनेन
 तन्त्रान्तरोक्तं यन्त्रे बीजलिखनं सूचितम् । तदुक्तं संहितायाम्—

षट्कोणं पूर्वमालिख्य मध्ये विद्यां लिखेत् सुधीः ।

वीक्ष्य तां तु षट्कोणकोणेषु क्रमतो लिखेत् ॥

बाह्ये वसुदलं कुर्याद्दीर्घस्वरविभूषितम् ।

चतुरस्रं चतुर्द्वारभूषितं मण्डलं लिखेत् ॥ इति ।

टङ्कः परशुः । इष्वासो धनुः । आयुधध्यानं स्वस्वप्रकरणेऽनुसन्धेयम् ॥ ६३॥६४ ॥

॥ ६५॥६६॥६७॥६८ ॥

पूर्ववदिति सशक्तिकथ्यानम् । उभयपार्श्वयोः षट्कोणपार्श्वयोः ।

एतदन्तमावरणम् । बहिरिति । षट्कोणादष्टदलकेसरेषु । सौम्यविग्रहानित्यनेन

“उत्तुङ्गयौवनोन्मत्तदेव्याराधनगर्वितान्” इति तन्त्रान्तरोक्तमुक्तं भवति ॥ ६९ ॥

इत्थं यः पूजयेद्देवीं नित्यं भक्तिसमन्वितः ।

सम्प्राप्य कवितां दिव्यां प्राप्य लक्ष्मीमनन्तराम् ॥ १००

सौभाग्यमतुलं लब्ध्वा विहरेत् सुचिरं भुवि ।

पाशाङ्कुशपुटा शक्तिभिर्गण्टीशो गगनं सटक् ॥ १०१

परमेश्वरिशब्दान्ते द्विठान्तः प्रणवादिक् ।

अश्वारूढामनुः प्रोक्तस्त्रयोदशभिरक्षरैः ॥ १०२

द्वाभ्यामेकेन चैकेन द्वाभ्यां पञ्चभिरक्षरैः ।

द्वाभ्यामङ्गानि षट् कुर्यात्ततो देवीं विचिन्तयेत् ॥ १०३

कवितामित्यत्र वाग्भवादित्वम् । प्राप्य लक्ष्मीमिति श्रीबीजादित्वम् ।

तदुक्तं नारायणीये—श्रीकामशक्तिबीजात्मा श्रीकरो वश्यकनमनुः । इति ।

सौभाग्यमिति कामादित्वं मायामध्यत्वम् । मायान्तत्वे तु त्रिपुरामन्वान्तर्भावे
एवमुभयशक्त्यादित्वे यशस्करं ज्ञेयम् । यक्षीजादिको मन्त्रस्तदादिकान्यङ्गात्
कुर्यात् ॥१००॥१०१॥

अश्वारूढामन्त्रमाह पाशेति । पाश आं अङ्कुशः क्रीं शक्तिर्मायाबीजं ते
पाशादित्त्रक्षरः । त्रयोदशभिरक्षरैरित्युक्तेराद्यन्तयोः पाशाभ्यां पुटितत्वं
गृह्यत इति ज्ञेयम् । भ्रिण्ण्टीशः ए गगनं हः सट्गिकारसहितं तेन हि । सा
दायिका अस्य एहि पदस्य द्विरुक्तिं वागादित्वं च वदन्ति । अन्ये तु अभि
शरतो बाणतः ऋक्पादान् चीन् पठित्वा अन्ते द्विठाङ्कुशमायापाशप्रणवा इति

“यदद्य कञ्चतत्रहन्नुदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते व शे” इति ऋक् ।

अस्य ब्रह्मा ऋषिः विराट् छन्दः प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । अन्ये पूर्वोक्तार्चनः
दशाक्षरीं मन्यन्ते—

मूर्धालिकाक्षिनासाग्रवक्त्रकण्ठेषु च क्रमात् ।

ह्रन्नाभिध्वजमूलाङ्घ्रिष्वक्षराणि प्रविन्यसेत् ॥ इति ।

त्रयोदशाक्षरन्यासो यथा—

मूर्धालिकान्नाकर्णाक्षिनासाग्रास्याङ्गुलेषु च ।

ह्रन्नाभिध्वजमूलाङ्घ्रिष्वक्षराणि प्रविन्यसेत् ॥ इति ।

षड्दीर्घमायया दशाक्षर्या षडङ्गम् । अन्योक्तषडङ्गेष्वपि षड्दीर्घमायायोगमाह
साम्प्रदायिकाः । दशाक्षर्या ध्यानम्—

अरुणामरुणालस्यामरुणाम्बरभूषणम् ।

रक्तामश्वधिरूढां शशधरशकलावद्धमौलिं त्रिनेत्रां
पाशेनावध्या साध्यां स्मरशरविवशां दक्षिणेनानयन्तीम् ।
हस्तेनाऽन्येन वेत्रं वरकनकमयं धारयन्तीं मनोज्ञां
देवीं ध्यायेदजस्रं कुचभरनमितां दिव्यहाराभिरामाम् ॥ १०४

बाणलक्षं जपेन्मन्त्रमाज्येनाऽन्ते जितेन्द्रियः ।
दशांशं जुहुयाद्देवीं शक्तिपीठे समर्चयेत् ॥ १०५
पाशादित्वाक्षरोक्तेन विधानेन समाहितः ।
आज्याव्यान्नहुतान्मन्त्री लभते वाञ्छितं फलम् ॥ १०६
लवणैर्मधुसंसिक्तैर्हीमेन वशयेन्नृपान् ।
तेनैव विधिना मन्त्री वशयेद्वनितामपि ॥ १०७

चतुर्भजां त्रिनेत्रां च प्रसन्नवदनां शिवाम् ॥
खड्गं चर्म च यष्टिं च दधानां दक्षवामयोः ।
अधस्ताद्धेमवेत्रं स्यात् पाशस्तस्योर्ध्वतः स्थितः ॥
कण्ठे बद्धाऽथ पाशेन साध्यं वेत्रसमाहृतम् ।
बद्धाञ्जलिकरं व्योम्नि भ्रमन्तं पातितं पदे ॥
आकर्षयन्तीं ध्यायेत्ताम् । इति ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥

तयोदशाक्षर्या ध्यानमाह रक्तामिति । अश्वेति रक्तोऽश्वः । स्मरशरविवशां
साध्यां पाशेनावध्य कण्ठ इति ज्ञेयम् । “कण्ठे बद्धाऽथ पाशेन” इति उक्तेः । अन्येन
वामेन हस्तेनानयन्तीम् । पुनः किं विशिष्टाम् । दक्षिणेन वेत्रं धारयन्तीम् ।

तदुक्तम्—अश्वारूढा कराग्रे नवकनकमयीं वेत्रयष्टिं दधाना
दक्षेऽन्येनानयन्ती । इति ॥ १०४ ॥

बाणलक्षं पञ्चलक्षम् । दशाक्षर्यास्तु
हविष्याशी जपेद्वर्णलक्षं होमं दशांशतः ।
विदध्यात्तु पलाशैर्वा जवापुष्पैश्च वा प्रिये ।
कुसुम्भकुसुमैर्वाज्यैरन्यैर्वा रक्तपुष्पकैः ॥ इति ।

पूजा तु—पञ्चपत्राब्जयुगलं षट्कोणाष्टदलाब्जयुक् ।
चतुरस्रद्वयं द्वारद्वययुक्तमिति प्रिये ॥
चक्रं विधाय तां देवीमावाह्याऽत्र प्रपूजयेत् ।

आलिख्य कोष्ठानि विकारसंख्यान्त्यन्तश्चतुष्के प्रणवं ससाध्यम्,
अन्येष्वपि द्वादश मन्त्रवर्णान् लिखेद्विदं यन्त्रमशेषवश्यम् ॥ ।

मायाहृद्भगवत्यन्ते माहेश्वरिपदं वदेत् ।

अन्नपूर्णे ठयुगलं मनुः सप्तदशाक्षरः ।

अङ्गानि मायया कुर्यात्ततो देवीं विचिन्तयेत् ॥ १०६

रक्तां विचित्रवसनां नवचन्द्रचूडा-

मन्नप्रदाननिरतां स्तनभारनमाम् ।

नृत्यन्तमिन्दुशकलाभरणां विलोक्य

हृष्टां भजेद्भगवतीं भवदुःखहन्त्रीम् ॥ ११०

अङ्गेर्बाणेश्च शब्दाद्यैराकर्षण्यन्तिकैः परम् ॥

श्रीत्रादिभिश्च बुद्धयन्तैराकर्षण्यन्तिमैः परम् ।

प्राणात्मशक्तिचैतन्यं मनोऽहङ्कारभावकान् ॥

शरीरं चाष्टपत्रेष्वैराकर्षणीपदपश्चिमान् ।

ब्राह्मणाद्या लोकपालांश्च तदस्त्राणि च तद्वहिः ॥ इति ।

यन्त्रं च—त्रिकोणषट्कोणवृत्तं यन्त्रं कृत्वा सवृत्तकम् ।

तन्मध्ये विलिखेत् पूर्वं विद्याद्यं च ततः परम् ॥

वर्णत्रयं त्रिकोणेषु षट्कोणेषु षडक्षरान् ।

तद्वाह्यवृत्तबोध्या तु मातृकां वेष्टयेत् क्रमात् ॥

एवं मध्ये प्रविन्यासादृश यन्त्राणि कल्पयेत् ।

जपपूजनसम्पातैर्वश्याकृष्टिवसुस्त्रियः ।

भूरत्नकीर्त्तिसौभाग्यनिधिकान्तीश्च साधयेत् ॥ इति ॥ १०५ ॥ ११

यन्त्रमाह आलिख्येति । विकाराः षोडश । लिखेदिति अग्रादि
लिख्येन ॥ १०८ ॥

अन्नपूर्णमन्त्रमाह मायेति । हृन्मः । अत्र नमःशब्दसकारस्य री
गुणे च उकार इति ज्ञेयम् । ठयुगलं स्वाहा । अत्र सप्तदशाक्षर इत्युक्तेः ।
इत्यत्र न यणादेशः । केचनास्य प्रणवादित्वमाहुः । ब्रह्मा ऋषिः अनुष्टुप् ।
माया बीजं स्वाहा शक्तिः । माययेति षड्दीर्घयुक्तया ॥ १०८ ॥

अन्नप्रदाननिरतामिति विनियोगोक्तिः । इन्दुशकलाभरणं शिवम् ॥ ११

यथाविधि जपेन्मन्त्रं वसुयुग्मसहस्रकम् ।

साज्येनाऽन्नेन जुहुयात् तद्दशांशमनन्तरम् ॥ १११

शक्तिपीठे यजेद्देवीमङ्गलोक्तिश्वरायुधैः ।

प्रातरेनं जपेन्मन्त्रं नित्यमष्टोत्तरं शतम् ॥ ११२

एतस्याऽन्नसमृद्धिः स्याच्छ्रिया सह महीयसी ।

माया पद्मावतिपदं ततः पावकवल्लभा ॥ ११३

सप्तार्णी मनुराख्यातः सर्व्ववश्यप्रदायकः ।

अङ्गानि मायया कुर्यात् ध्यायेत् त्रैलोक्यमोहिनीम् ॥ ११४

पद्मासनस्थां करपङ्कजाभ्यां रक्तोत्पले संदधतीं त्रिनेत्राम् ।

आबिभ्रतीमाभरणानि रक्तां पद्मावतीं पद्ममुखीं भजामि ॥ ११५

पद्मलक्ष्मं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयाद् धृतैः ।

शक्तिपीठे यजेद्देवीमङ्गाद्यावरणैः सह ॥ ११६

किञ्चल्लक्ष्मपूजा स्यात् पूज्याः पत्रेषु मातरः ।

लोकपाला बहिः पूज्यास्तदस्त्राणि ततो बहिः ॥ ११७

इत्थं यो भजते मन्त्रं जपहोमार्चनादिभिः ।

सुभगः सर्व्वनारीणां भवेत् काम इवापरः ॥ ११८

षड्भस्ममध्ये प्रविलिख्य शक्तिं कीर्णेषु शिष्टानि षडक्षराणि ।

तद्वाह्यतो मातृकयाऽभिवीतं पद्मावतीयन्त्रमिदं प्रशस्तम् ॥ ११९

यथाविधीति पुरश्चरणोक्तमार्गेण । वसुयुग्मसहस्रं षोडशसहस्रम् । एतस्य
शोधकस्य ॥ १११॥११२॥११३ ॥

पद्मावतीमन्त्रमाह मायेति । सर्व्ववश्येति विनियोगोक्तिः । त्रैलोक्य-
मोहिनीमित्यपि । ब्रह्मा ऋषिः गायत्री छन्दः माया बीजं स्वाहा शक्तिः ।
पत्रापि माययेति पूर्व्ववत् ॥ ११३ ॥ ११४ ॥

पद्मावतीध्यानमाह पद्मेति ॥ ११५ ॥

पद्मलक्ष्मं लक्ष्मद्वयम् ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥

यन्त्रमाह षडस्त्रेति ॥ ११९ ॥

तारं शिरसि विन्यस्य देवीं सञ्चिन्त्य भारतीम् ।
 शक्तिबीजं न्यसेद्भाले संस्मृत्य भुवनेश्वरीम् ॥ १२०
 अमसौ नेत्रयोरन्यस्येत् ध्यात्वा सूर्यं हुताशनम् ।
 मुखवृत्तेन विन्यस्येद्वान्तं चन्द्रमनुस्मरन् ॥ १२१
 जिह्वायां विन्यसेद्बीजं रमायास्तां विचिन्तयन् ।
 स्वाहाणीं गण्डयोरन्यस्येत् तद्गजेन्द्रधिया सुधीः ॥ १२२
 अमठं न्यासमाख्यातं कुर्वन् प्रतिदिनं नरः ।
 कीर्त्तिश्रीकान्तिमेधानां वल्लभो भवति ध्रुवम् ॥ १२३
 इति श्रीशारदातिलके दशमः पटलः ।

अमठन्यासमाह तारमिति । अमसौ अं विन्दुः अः विसर्गः । मुखा
 मुखवृत्त इत्यर्थः । कचिन्मुखे वृत्तेनेति पाठः । वृत्तेन वृत्तरूपेण मुखे न्यसेद्वि-
 टान्तं ठकारम् । तद्गजेन्द्रधिया लक्ष्मीगजेन्द्रबुद्ध्या । विचिन्त्येत्युक्तेः तत्तत्पु-
 त्तदध्यानमनुसन्धेयम् । तत्र तर्जन्यनामिकाकनिष्ठाः समाकुञ्च्य शु-
 मध्यमाङ्गुष्ठाभ्यां गजशुण्डाकाराभ्यामयं न्यासः कर्त्तव्य इत्युपदेशः साम्प्रदायि-
 नाम् । गजेन्द्रध्यानं यथा—

तारकुन्देन्दुधवलौ गलगण्डमदीकटौ ।

लसत्पुष्करश्रीभाङ्गौ स्फुरदन्तौ गजौ भजे ॥ इति ।

कीर्त्तिश्रीत्यनेनास्य स्वातन्त्र्यमुक्तम् । तत्र प्रयोगः । ॐ सरस्वत्यै नमः क्लीं ॐ
 नमः अं सूर्यमण्डलाय अः वह्निमण्डलाय वं सोममण्डलाय श्रीं श्रियै
 दन्तिने । हां दन्तिने । अस्य कुन्दऋष्यादिकं यथा । अमठश्री मन्त्रस्य ल
 नारायण ऋषिः । बृहती कुन्दः । अमठश्रीः देवता । क्लीं बीजं श्रीं शि
 सर्व्ववश्यक्यै विनियोगः । ॐ श्रीं ह्रत् । श्रीकरि शिरः । धनकरि शि-
 धान्यकरि वर्म । ऋद्धिकरि नेत्रम् । पुष्टिकरि अस्त्रम् ॥ १२७ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां पदार्थादर्शाभिख्या-
 त्वरितामन्त्रकथनं नाम दशमः पटलः ॥ १० ॥

एकादशः पटलः ।

ततो दुर्गामनुं वक्ष्ये दृष्टादृष्टफलप्रदम् ।

मायाऽत्रिः कर्णबिन्दाब्धो भूयोऽसौ सर्गवान् भवेत् ॥ १

पञ्चान्तकः प्रतिष्ठावान् मारुतो भौतिकासनः ।

तारादिहृदयान्तोऽयं मन्त्रो वस्त्रचरात्मकः ॥ २

ऋषिश्च नारदश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः ।

दुर्गा समीरिता सद्भिर्दुरितापन्निवारिणी ॥ ३

नमस्कारवियुक्तेन मूलमन्त्रेण साधकः ।

क्लामाद्यैः सह कुर्वीत षडङ्गानि यथाविधि ॥ ४

एवं नित्यामन्त्रानुक्ता द्वादशगुणिते दुर्गाबीजस्योक्तत्वात् दुर्गामन्त्रान् वक्तुमु-
पक्रमते तत इति । मन्त्रमुद्धरति मायेति । माया शक्तिबीजम् । अत्रिर्दकारः
कर्ण उकारः बिन्दुरनुस्वार एतदाद्य इत्यनेन दुं । भूयोऽसौ दुकारः सर्गवान्
विसर्गयुक्तः । अनेन एतादृशमपि बीजमिति सूचितम् । एतदर्थमेव सर्ग-
वानित्युक्तिः । मन्त्रे तु रेफ एव । उपसर्गस्य तादृग्रूपत्वात् । पञ्चान्तको गकारः ।
प्रतिष्ठावानाकारयुक्तः तेन गा इति । मारुतो यकारः । भौतिक ऐकारस्तदा-
सनस्तेन यै । तदुक्तम्—

तारमायास्वबीजानि दुर्गायै हृदयान्तिकः । इति ।

साम्प्रदायिकाः मायाबीजानन्तरं कामबीजमाहुः । दुं बीजं म्भया शक्तिः ।
दुरितेत्यादिना विनियोगोक्तिः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

नमस्कारेति । मूलमन्त्रेण नमस्कारवियुक्तेन । क्लामाद्यैः क्लङ्गीमित्याद्यैः
सह षडङ्गानि कुर्वीतेति सम्बन्धः । प्रयोगस्तु । ॐ क्लीं दुं दुर्गायै क्लं हृदयाय
नमः । ॐ क्लीं दुं दुर्गायै क्लीं शिरसे स्वाहा इत्यादि ।

तदुक्तम्—तारो माया च दुर्गायै क्लामाद्यन्ताङ्गकल्पना । इति ।

अत्र चकारेण दुर्गाबीजस्य समुच्चय इति तद्दीकाकारैर्व्याख्यातम् । यथा-
विधीति । शक्तिषडङ्गमुद्रासूचनम् ॥ ४ ॥

सिंहस्था शशिशेखरा मरकतप्रख्यैश्चतुर्भिर्भुजैः
 शङ्खं चक्रधनुःशरांश्च दधती नैवैस्त्रिभिः शोभिता ।
 आमुक्ताङ्गदहारकङ्कणरणात्काञ्चीरणनूपुरा
 दुर्गा दुर्गतिहारिणी भवतु वो रत्नोल्लसत्कुण्डला ॥ ५

वसुलक्षं जपेन्मन्त्रं तिलैर्मधुरलोलितैः ।
 पयोन्धसा वा जुहुयात्तत्सहस्रं जितेन्द्रियः ॥ ६
 पीठमित्यं यजेत् सम्यक् नवशक्तिसमन्वितम् ।
 प्रभा माया जया सूक्ष्मा विशुद्धा नन्दिनी पुनः ॥ ७
 सुप्रभा विजया सर्वसिद्धिदा नव शक्तयः ।
 अज्भिर्ऋस्वतयक्लीवरहितैः पूजयेदिमाः ॥ ८
 प्रणवानन्तरं वज्रनखदंष्ट्रायुधाय च ।

महासिंहाय वर्मास्त्रं नतिः सिंहमनुर्मतः ॥ ९

सिंहस्थेति । आयुधध्यानं वामादूर्ध्वयोराद्ये अधस्थयोः परे । आमुक्ता ।
 अङ्गदादयो यथेति विग्रहः । दुर्गतिः दुष्टा गतिर्दारिद्र्यं च । सर्वदुर्गास
 ध्यानानन्तरमियं मुद्रा दर्शनीया—

मुष्टिं बद्धा कराभ्यां तु वामस्योपरि दक्षिणम् ।

कृत्वा शिरसि सम्पूज्या दुर्गामुद्रेयमीरिता ॥ इति ।

आयुधमुद्रादर्शनं च ॥ ५ ॥

वसुलक्षमष्टलक्षम् । पयोन्धसा पायसेन । तत्सहस्रमष्टसहस्रम् ।
 वक्ष्यमाणप्रकारेण । सर्वसिद्धिदेति शक्तिनाम । आसां ध्यानमन्यत्रोक्तम्—

आदिस्वरैर्विन्दुयुतैरेकाराद्यैः षडक्षरैः ।

एताः सर्वा जवापुष्परक्तवर्णाः स्मिताननाः ॥

चापबाणाञ्जलिकराः शुक्लमाल्यानुलेपनाः ।

आत्मत्रयान्ते सम्पूज्या दलमध्येष्वनुक्रमात् ॥ इति ।

अज्मिरिति । ऋस्वतयं अ इ उ क्लोबाश्च । तद्रहितैरज्भिः स्वरैः नवभिरित्थ
 प्रयोगस्तु । आं प्रभायै नम इत्यादि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

सिंहमन्त्रमाह प्रणवेति । प्रणवानन्तरं प्रणवमुच्चार्य । वज्रनखदंष्ट्रायुध
 सिंहाय इति च स्वरूपम् । वर्मं हुं अस्त्रं फट् । नतिर्नमःपदम् ॥ ९ ॥ १० ॥

दद्यादासनमेतेन मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
 तस्यां सम्पूजयेन्मूर्तौ देवीमावाह्य मन्त्रवित् ॥ १०
 अङ्गावृत्तिं पुराऽभ्यर्च्य शक्तीः पत्रेषु पूजयेत् ।
 जया च विजया कीर्त्तिः प्रीतिः पश्चात् प्रभा पुनः ॥ ११
 श्रद्धा मेधा श्रुतिः प्रोक्ता स्वनामाद्यक्षरादिकाः ।
 पत्राग्रेष्वर्चयेदष्टावायुधानि यथाक्रमात् ॥ १२
 चक्रशङ्खगदाखड्गपाशाङ्कुशशरान् धनुः ।
 लोकेश्वरांस्ततो बाह्वे तेषामस्त्राण्यनन्तरम् ॥ १३
 इत्थं जपादिभिर्मन्त्री मन्त्रे सिद्धे विधानवित् ।
 कुर्यात् प्रयोगानेतेन मनुना स्वमनीषितान् ॥ १४
 प्रतिष्ठाप्य विधानेन कलशान् नव शोभनान् ।
 रत्नहेमादिसंयुक्तान् पदेषु नवसु स्थितान् ॥ १५
 मध्यस्थे पूजयेद्देवीमितरेषु जयादिकाः ।
 सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैरभिषिञ्चेन्नराधिपम् ॥ १६
 राजा विजयते शत्रून् साधको विजयश्रियम् ।
 प्राप्नोति रोगी दीर्घायुः सर्व्वव्याधिविवर्जितः ॥ १७

अभ्यर्च्येति तुर्योक्तरीत्या । जयेति । आसां ध्यानमुक्तमन्यत्र—

भ्राजन्मरकतप्रख्याः सर्वाश्च शशिभूषणाः ।

दधत्यः सायकं हस्तैः शूलकामकतर्जनीः ।

जयाद्याः पूजनीयाः स्युर्जमित्याद्यर्णसंयुताः ॥ इति ॥११॥१२॥१३॥

विधानवित् प्रयोगान् कुर्व्वीतेति । अनेनैतदुक्तं भवति । श्रीबीजादिः श्रिये ।
 ज्ञयादिः दीर्घायुषि । नृसिंहबीजादिः वैरिजये । सर्व्वपुटितत्वे सर्व्वकामा-
 ः । कामादित्वे पुत्रावाप्तिरिति । एतद्बीजयोगः शक्त्यनन्तरं ज्ञेयः ॥ १४ ॥
 प्रतिष्ठाप्य विधानेनेति मातृकापटलोक्तविधिना । हेमादीत्यादिशब्देन शाक्तं
 श्रुतम् । पदेषु नवसु इति नवनाभमण्डलस्येति शेषः । गन्धपुष्पाद्यैरित्या-
 देन धूपदीपनैवेद्यानि । सम्पूज्येत्युपलक्षणम् । तेन सम्पातयुक्ताः जप्ताश्चेति

बन्ध्याऽभिषिक्ता विधिना लभते तनयं वरम् ।

मन्त्रेणाऽनेन संजप्तमाज्यं क्षुद्रज्वरापहम् ।

गर्भिणीनां विशेषेण जप्तं भस्मादिकं तथा ॥ १८

मध्ये तारे बोजमन्तःस्थसाध्यं पत्रेष्वष्टौ मन्त्रवर्णान् विलिख
विष्टुब्धोतं वेष्टितं मातृकार्णैर्यन्तं दौर्गं भूपुरस्थं विदध्यात् ।

क्षुद्रभूतमहारोगचौरसर्पनिवारणम् ।

विजयश्रीप्रदं पुंसां गर्भिणीनां सुखप्रदम् ॥ २०

भान्तं वियत् सनयनं श्वेतो मर्दिनि ठद्वयम्

अष्टाक्षरीयमाख्याता विद्या महिषमर्दिनी ॥ २१

महिषहिंसिषो हुंफट्छदयं परिकीर्तितम् ।

महिषशत्रो शार्ङ्गी हुंफट्शिरोऽङ्गं समुदाहृतम् ॥ २२

महिषं भीषयद्वन्द्वं हुंफडन्तः शिखामनुः ।

महिषं हनयुग्मान्ते देवि हुंफट्त्तनुच्छदम् ॥ २३

महिषान्ते सूदनि हुंफडन्तमस्वमीरितम् ।

मन्त्रैरेतैर्जातियुक्तैः पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ २४

यदाहुः—कषायसलिलैः कुम्भानभिपूर्य्य यथाविधि ।

त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं घृतसम्पातसंयुतम् ॥

तैश्चाभिषिक्तः शुद्धात्मा पूर्व्वेद्युः समुपोषितः ।

जयेच्छत्रून् क्षणाद्राजा प्राप्नोति विजयं श्रियम् ॥

रोगी तु ग्रहपीडाभ्यां मुच्यते व्याधिभिस्तथा । इति ।

आज्यं भक्षितमिति शेषः । भस्मादिकं घृतमिति शेषः । आदिशब्दाद् ग
पुष्पादि । तथेति क्षुद्रग्रहापहमित्यर्थः ॥ १५॥१६॥१७॥१८ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये तारे इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । मध्ये कर्णिकाश
तारे प्रणवे । बोजं दौर्गम् । अन्तःस्थसाध्यं मध्यस्थितसाध्यसाधकनामकर्म्मसं
विलिख्येति सम्बन्धः । त्रिष्टुप् जातवेदाः स द्वाविंशे वक्ष्यते ॥ १८ ॥ २० ॥

महिषमर्दिनीमन्त्रमाह भान्तमिति । भान्तं मकारः वियत् हकारः सन
मिकारसहितस्तेन महि । श्वेतः ष । मर्दिनि स्वरूपम् । ठद्वयं स्वाहा ।

गारुडोपलसन्निभां मणिमौलिकुण्डलमण्डितां
नौमि भालविलोचनां महिषोत्तमाङ्गनिषेदुषीम् ।

चक्रशङ्खकृपाणखेटकबाणकार्मुकशूलकान्
तर्जनीमपि विभ्रतौ निजबाहुभिः शशिशेखराम् ॥ २५

अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं तिलैः शुभैः ।

हुत्वा प्रागौरिते पीठे यजेन्महिषमर्दिनीम् ॥ २६

सम्पूज्याऽङ्गानि पत्रेषु दुर्गाख्यां वरवर्णिनीम् ।

आर्याह्वयां तृतीयां च चतुर्थीं कनकप्रभाम् ॥ २७

पञ्चमीं कृतिकासन्नां षष्ठीमप्यभयप्रदाम् ।

कन्यां मुरुपां प्रभजेन्मन्त्री दीर्घस्वरैः क्रमात् ॥ २८

। हि नारायणोये—विषं हि मज्जा कालोऽग्निरतिनिष्ठो नि ठद्वयम् । इति ।
बीजं स्वाहा शक्तिः । अस्य शाकवत्सो नाम ऋषिः । प्रकृति छन्दः ।
प्रे मार्कण्डेयमृषिमाहुः । शिखावर्मणो मन्त्रेऽपि महिषशब्दो द्वितीयान्तो
ः ॥ २१॥२२॥२३॥२४ ॥

ध्यानमाह गारुडेति । गारुडोपलः गारुडोद्धारमणिः । आयुधानि दक्षादृङ्क्ष-
ाद्ये तदधोधस्थयोः परे परे । तर्जनीमिति तर्जनीमुद्राम् ।

।क्षणं यथा—तर्जन्येकाकिनी तूर्द्धा शेषाः संमिलितास्त्वधः ।

मुद्रेयं तर्जनी प्रोक्ता वक्तुः श्रोतुस्तु भीतिदा ॥ इति ॥

क्षमीशानसंहितयाम्—

ध्यायेच्छ्रामां महादुर्गां सर्वाभरणभूषिताम् ।

जटामुकुटशोभाभ्यां स्फुरच्चन्द्रकलान्विताम् ॥

पीताम्बरधरां देवीं पीनोन्नतकुचद्वयाम् ।

चक्रशङ्खलसङ्गस्तां तदधः खड्गखेटकी ॥

बाणचापौ च तदधः सशूलां तर्जनीमधः । इति ॥ २५ ॥

प्रागौरिते अव्यवहिते दीर्गे पीठे ॥ २६ ॥

सम्पूज्याऽङ्गानीति केसरेष्विति शेषः । पत्रेष्वित्यग्रिमेण सम्बध्यते । दीर्घ-
रिति क्लीबद्वयान्तरहितैरिति शेषः । दीर्घशब्देन पारिभाषिकग्रहणम् । तेन
ई ऊ ए ऐ ओ औ अः एभिरष्टभिरित्यर्थः । नारायणीये पूर्वपटले

यजेदग्रेष्वायुधानि चक्रशङ्खामिखेटकान् ।

वाणं वाणासनं शूलं कपालं यादिभिः क्रमात् ॥ २६

लोकपालाः पुनः पृथ्यास्तदस्त्राणि ततः परम् ।

वश्येत्तिलहोमेन नरान् नरपतीनपि ॥ ३०

सिद्धार्थैर्जुहुयान्मन्त्री रोगान्मुच्येत तत्क्षणात् ।

पद्मैर्हुत्वा जयेच्छत्रून् दृष्ट्वाभिः शान्तिमाप्नुयात् ॥ ३१

पलाशकुसुमैः पुष्टिं धान्यैर्धान्यश्रियं व्रजेत् ।

काकपक्षैः कृतो होमो द्वेषं वितनुते नृणाम् ॥ ३२

मरीचहोमान्मरणं रिपुराप्नोति सर्वथा ।

क्षुद्रारिचोरभूताद्यान् ध्यात्वा देवीं विनाशयेत् ॥ ३३

तारो दुर्गेयुगं रक्तमन्त्रं दान्तं सलोचनम् ।

द्विठान्ता जयदुर्गेयं विद्या वेद्या दशाक्षरी ॥ ३४

अनन्तश्चार्घियोन्यादित्युक्त्वा उत्तरपटले आद्यैः स्वैः क्रमादित्युक्तम् ।
एतदभिप्रायेणैवापेक्षितार्थद्योतनिकायां व्याख्यातम् आद्यैः आ ईं ऊं ऐं
अः इति स्वरैरिति ॥२७॥२८॥

अग्रेषु पत्राग्रेषु । यादिभिरिति हान्तैरित्यर्थः ॥ २६ ॥

वश्येदिति कामबीजादित्वम् । मन्त्रीत्यनेन मृत्युञ्जयादित्वं सूचि
जयेदिति स्वबीजादित्वम् । शान्तिमिति नृसिंहादित्वम् । पुष्टिमिति ता
दित्वम् । धान्यश्रियमिति श्रीबीजादित्वम् ॥ ३०॥३१॥३२ ॥

मरीचेति । मरीचशब्दो दीर्घमध्योऽप्यस्ति । तथा च शब्दभेदप्रकाशे
“मरिचं तथा” इति । मरणमिति स्वबीजादित्वम् ॥ ३३ ॥

जयदुर्गामन्त्रमाह तार इति । तारः प्रणवः । दुर्गेयुगं दुर्गे दुर्गे । रक्तं
अन्त्रं क्षः दान्तं णः सलोचनम् इकारसहितमित्युभयविशेषणम् । तेन द्वि
द्विठान्ता स्वाहान्ता । तदुक्तं नारायणीये—

तारो दुर्गेद्वयं वज्रिरन्त्रं दान्तं सटक् शिरः । इति ।

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां व्याख्यातम् । सटगित्युभयविशेषणम् । तेन द्वि
मार्कण्डेयो मुनिः ब्रह्मती कन्दः प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः ॥ ३४ ॥

तारादि दुर्गे हृदयं दुर्गे शिर उदीरितम् ।

दुर्गायै स्याच्छिखा वर्म भूतरक्षिणि कौर्त्तितम् ॥ ३५

तारादि दुर्गेद्वितयं रक्षिण्यक्षि समीरितम् ।

तारादि दुर्गेयुगलं रक्षिण्यस्त्रं समीरितम् ॥ ३६

लाभाभां कटाक्षैररिकुलभयदां मौलिवद्धेन्दुरेखां

ॐ चक्रं कृपाणं त्रिशिखमपि करैरुद्वहन्तीं चिनेत्राम् ।

हस्तन्धारूढां त्रिभुवनमखिलं तेजसा पूरयन्तीं

यिद् दुर्गां जयाख्यां त्रिदशपरिवृतां सेवितां सिद्धिकामैः ॥ ३७

बाणलक्षं जपेन्मन्त्रं घृतेन जुहुयात्ततः ।

दशांशं संस्कृते वक्त्रौ ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥ ३८

अष्टाक्षरोदिते पौठे पूजयेत् पूर्व्ववत् सुधीः ।

मन्त्रं जपन् विशेद् यद्धे शत्रून् हन्याद्विशेषतः ॥ ३९

प्रजपेद् व्यवहारादौ तत्रापि विजयी भवेत् ।

अर्चयेदस्त्रशस्त्राणि जयार्थी विद्ययाऽनया ॥ ४०

तारादीति वर्मान्तं सम्बध्यते ॥ ३५॥३६ ॥

कालेति । त्रिशिखं त्रिशूलम् । आयुधध्यानमष्टाक्षरीवत् । सिद्धिकामैरिति । योगोक्तिः ॥ ३७ ॥

बाणलक्षं पञ्चलक्षम् । ब्राह्मणानपि भोजयेदित्यनेन पुरश्चरणे ये दश रास्ते सूचिताः । तदुक्तम्—

जपो होमस्तर्पणं च स्वाभिषेकोऽघमर्षणम् ।

सूर्यार्घ्यं जलपानं स्यात् प्रणामं देवपूजनम् ॥

ब्राह्मणानां भोजनं च पूर्व्वपूर्व्वदशांशतः । इति

ऋग्वेदपुरश्चरणे ज्ञेयम् । केचन प्रकारपञ्चकमेवाहुः—

जपो होमस्तर्पणं च पूजा ब्राह्मणभोजनम् । इति ।

त्र जपादिभिरित्यादिशब्दार्थोऽयमेव ज्ञेयः । अष्टाक्षरोदिते दुर्गाष्टाक्षरोदिते ।

रेति । अनेन अत्रापि प्रयोगे प्रणवानन्तरं स्वबीजादिप्रक्षेप इति ज्ञेयम् ।

बाणादि । शस्त्रं खड्गादि ॥ ३८॥३९॥४० ॥

ज्वलज्वलपदस्यान्ते शूलिनीति पदं वदेत् ।
 दुष्टग्रहं हुमस्त्वान्तं वक्त्रिजायावर्धमनुः ॥ ४१
 भूतेन्द्रियाक्षरैः प्रोक्ता ग्रहक्षुद्रादिनाशकः ।
 ऋषिर्दीर्घतमाः प्रोक्ताः ककुप् कन्द उदाहृतम् ॥ ४२
 शूलिनी देवता प्रोक्ता समस्तमुरवन्दिता ।
 दुर्गे हृदये शौर्षं विन्ध्यवासिनि तच्छिखा ॥ ४३
 असुरान्ते मर्दिनि स्याद् युद्धपूर्वप्रिये पुनः ।
 त्रासयद्वितयं वर्म देवसिद्धमुपृजिते ॥ ४४
 नन्दिनि स्याद्रक्षयुगं महायोगेश्वरि क्रमात् ।
 शूलिन्याद्या हुंफडन्ताः पञ्चाङ्गमनवः स्मृताः ॥ ४५

शूलिनीदुर्गामन्त्रमाह ज्वलेति । अत्र सूतानि पञ्च । इन्द्रियाणि ।
 कर्मेन्द्रियाणि दश । तेषां सङ्कलने पञ्चदशसंख्या भवन्ति । न तु “अङ्गानां वा
 गतिः” इति क्रमेण मन्त्राक्षरगणना विधेया । तथा सति पञ्चोत्तरशताक्षर
 भवति । भूतेन्द्रियाक्षरैः पञ्चदशाक्षरैः । हुं बीजं स्वाहा शक्तिः । ग्रह
 विनियोगीक्तिः । ग्रहाणामष्टादशानाम् । क्षुद्राणां स्तम्भविद्वेषोत्सादोच्चाटन
 मारणव्याधीनाम् । आदिशब्दात् भूतप्रेतडाकिन्यादीनाम् । नाशक इ
 विनियोगं वदता प्रणवशक्तिनृसिंहदुर्गाबीजपुटितत्वं वषडन्तत्वमपि सूचि
 दुर्गे हृदयेति ह्रस्वन्तः । एवं शौर्षंऽपि । तच्छिखेति । तस्य मन्त्रस्य शिखामन्त्र इति
 युद्धपूर्वप्रिये युद्धप्रिये । देवत्यादि महायोगेश्वरि पर्यन्तम् । अस्त्रमिति ३

“वर्मासुरान्ते मर्दिनि युद्धपूर्वप्रिये पुनः । त्रासयद्वितयं चास्त्रम्” ।
 इति वा पाठः । पञ्चाङ्गमनवः क्रमात् प्रत्येकं शूलिन्याद्या हुंफडन्ताः स्मृता
 सम्बन्धः । प्रयोगस्तु शूलिनि दुर्गे हुंफट् हृदयाय नम इत्यादि । साम्प्रदायिक
 पूर्वपूर्वानुविद्धत्वमङ्गानां वदन्ति । तेन शूलिनि दुर्गे वरदे हुं फट् शिरसे ६
 इत्यादि प्रयोगः । अन्ये तु कामनाविशेषेऽन्यथाऽङ्गान्याहुः ।

दुर्गे हृदयमाख्यातं वरदे तच्छिरः शिखा ।
 विन्ध्यवासिनि वर्म स्यादसुरान्ते तु मर्दिनि ॥
 युद्धप्रिये युतं चास्त्रं त्रासयद्वितयं भवेत् ।
 एषामादौ शूलिनीति पदं तारादिकं वदेत् ॥

अध्यारूढां मृगेन्द्रं सजलजलधरश्यामलां हस्तपद्मैः
शूलं वाणं कृपाणमरिजलजगदाचापपाशान् वहन्तीम् ।
चन्द्रोत्तंसां त्रिनेत्रां चतसृभिरभितः खेटकान् बिभ्रतीभिः
कन्याभिः सेव्यमानां प्रतिभटभयदां शूलिनीं भावयामि ॥ ४६

मनुमेनं जपेन्मन्त्री वर्णलक्षं विचक्षणः ।
सर्पिषाऽन्नेन होमस्तु तदृशंशमितो भवेत् ॥ ४७
प्रागुक्ते पूजयेत् पीठे वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।
विधाय पूजामङ्गानां पूज्याः पदेषु शक्तयः ॥ ४८

अवसाने तु सर्वेषां देवसिद्धसुपूजिते ।

नन्दिनि रत्नयुग्मं च महायोगेश्वरीत्यपि ॥

वर्मास्त्रबीजे चामूनि ग्रहरक्षाकराणि हि ।

पञ्चाशदावृत्तिन्यासाज्ज्वरस्तीव्रोऽपि नश्यति ॥ इति ।

तत्र प्रयोगः । ॐ शूलिनि दुर्गे देवसिद्धसुपूजिते नन्दिनि रत्नरत्न महायोगे-
श्वरि हुं फडित्यादि । एतदभिप्रायेणैवाचार्यैः—

वर्मं चासुरमर्दिन्या युद्धपूर्वप्रिये तथा । त्रासयद्वितयं चास्त्रम् ।

इति पठित्वा देवेत्यादि पठित्वा

अङ्गकर्म्मैव रक्षाकृत् प्रोक्तं ग्रहनिवारणम् । इति पठितम् ।

अत्रापि मल्लिखितपाठे सर्व्वं समञ्जसम् । क्रमादित्यनेन साम्प्रदायिकानुसारि-
पूर्वपूर्वानुविद्धत्वमपि सूचितमेव ॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥४५ ॥

अध्यारूढामिति । मृगेन्द्रं सिंहम् । अराणि विद्यन्ते यत्र तत् ।
अरि चक्रम् । जलजं शङ्खः ।

आचार्याश्च—विभ्राणा शूलबाणास्यरिसदरगदाचापपाशान् कराब्जैः । इति ॥

ग्रन्थकृच्च पूजावसरे “दलाग्रेषु तदस्त्राणि चक्रं शङ्खमसिं पुनः” इति शङ्खपूजामिव
वक्ष्यति । चतसृभिरिति । जया विजया भद्रा शूलकात्यायिन्याख्याभिरित्यर्थः ।
असिनेति सहार्थं तृतीया । तद्योगाभावेऽपि वृद्धो यूनेतिवत् । दक्षिणाधस्ता-
द्वामाधःपर्यन्तमायुधध्यानम् ॥ ४६ ॥

वर्णलक्षं मन्त्रवर्णपरिमितलक्षम् । विचक्षण इति । पुरश्चरणे ये
नियमास्तज्ज्ञ इत्यर्थः ॥ ४७ ॥

प्रागुक्ते दुर्गाष्टाक्षरोक्ते । पूजां विधायेति केसरेष्विति शेषः । परेत्यष्टमी । आसां

दुर्गाद्या वरदा विन्ध्यवासिन्यमुरमर्दिनौ ।
 युद्धप्रिया पञ्चमौ स्यात् देवमिदमुपृजिता ॥ ४८
 सप्तमौ नन्दिनौ प्रोक्ता महायोगेश्वरी परा ।
 दलाग्रेषु तदस्त्राणि शङ्खं चक्रमसिं पुनः ॥ ५०
 गदेषुचापशूलानि पाशं पश्चाद् दिशाधिपान् ।
 इत्थं जपादिभिः सिद्धः कुर्यात् कर्म निर्जप्सितम् ॥ ५१
 अष्टोत्तरसहस्रं यस्तिलैस्त्रिमधुराप्नुतैः ।
 नित्यं प्रजुहुयात्तस्य शक्तिः स्यादतिमानुषी ॥ ५२
 अष्टोत्तरशतं नित्यं सर्पिषा जुहुयान्नरः ।
 वाञ्छितं वत्सरादर्वाक् प्राप्नुयान्महतीं श्रियम् ॥ ५३
 दूर्वाहोमो भवेन्नृणां सर्व्ववाञ्छितसिद्धिदः ।
 कुरिकाद्यानि शस्त्राणि जप्तानि मनुनाऽमुना ॥ ५४
 सम्पाताज्यविलिप्तानि वितरन्ति जयश्रियम् ।
 अश्वत्थार्कसमिद्धिर्वा तिलैर्वा मधुरोक्षितैः ।
 होमो वश्यति क्षिप्रमीप्सितान्मन्त्रिणो नरान् ॥ ५५

ध्यानमुक्तमन्यत्र—अम्बुदाभा धनुर्बाणकरा दुर्गादिका यजेत् । इति ।

त्रिमधुराप्नुतैः पयोमधुष्टतप्नुतैः । पयःस्थाने शर्करेति केचित् । ६
 स्यादतिमानुषीति वत्सरादर्वागिति ज्ञेयम् ।

तदुक्तम्—अप्रतिहताऽस्य शक्तिर्भूयात् प्रागेव वत्सरतः । इति ॥ ४८॥४९॥
 ॥ ५१॥५२॥५३ ॥

दूर्वाहोम इति । अष्टोत्तरशतमिति ज्ञेयम् ।

तदुक्तम्—दूर्व्या त्रिकयुजेप्सितं लभेत् सम्यगष्टशतसंख्या हुतात् । इति ।

कुरिकाद्यानीत्यादिशब्देन कृपाणनखराद्यानि ग्राह्याणि । सम्पाताज्यविलिप्तं
 पश्चादमुना मनुना जप्तानीति सम्बन्धः । सम्पातार्थं होमः पञ्चसहस्रः । ७
 नैति । दशसाहस्रम् । तदुक्तम्—

खड्गे तीक्ष्णे समावाह्य गन्धाद्यैरभिपूज्य ताम् ।

आज्येन जुहुयात्पञ्चसहस्रं प्रोक्तमार्गतः ॥

उद्यदायुघहस्तां तां देवीं कालधनप्रभाम् ।

ध्यात्वात्मानं जपेन्मन्त्रं स्पृष्ट्वा च मुञ्चति ग्रहः ॥ ५६

सर्पाखुवृश्चिकादीनां विषमाशु विनाशयेत् ।

मनुनाऽनेन विधिवन्मन्त्रविद्देवताधिया ॥ ५७

सम्पाताज्यविलिप्तोऽसौ प्रजप्तो मनुनाऽमुना ।

पंक्तिसंख्यासहस्रेण शक्तो मन्त्रविशेषवित् ॥

तत्खड्गहस्तो योद्धा स्याद्रिपुसेनाविमर्दकः । इति ।

अत्र खड्ग इत्यायुधोपलक्षणम् । “कुरिकाक्तपाणनखराः” इत्याचार्यार्तिः ।

अश्वत्येति । होमसंख्या द्वादशसहस्रं ज्ञेया । तदुक्तम्—

आर्कैर्मन्त्री त्रिमधुरयुतैरर्कसाहस्रमिधुमै-

राश्वत्यैर्वा त्वतिविशदचेतास्तिलैर्वा जुहोतु । इति ॥

क्षिप्रमित्यनेनैतदुक्तं भवति । रक्तवर्णां पाशाङ्कुशधनुर्बाणधरां देवीं ध्यात्वा पाशेन साध्यस्य बन्धः अङ्कुशेनाकर्षणमिति चिन्तयेत् । मन्त्रिण इति षष्ठी । नरानिति लिङ्गमविवक्षितम् ॥ ५४॥५५ ॥

उद्यदिति । एवम्भूतदेवीरूपमात्मानं ध्यात्वा आर्त्तं स्पृष्ट्वा मन्त्रं जपेदिति सम्बन्धः । मुञ्चति ग्रह इति । आविश्य सन्त्याजित इति शेषः । आविश्य क्षणमिवेत्युक्तेः । ग्रह इति वचनमविवक्षितम् । तेनाष्टादश ग्रहा इत्यर्थः ।

आविशनप्रकारस्तु— सम्प्रोक्तलक्षणैः सम्यग्विज्ञायाऽष्टादश ग्रहान् ।

ग्रस्तभूर्ध्नि विचिन्त्यैतान् द्विभुजान् स्वस्तलोचनान् ॥

ज्वालामयैर्मन्त्रजापी पातयेच्चुलुकोदकैः ।

आविष्टं क्षणमात्रेण त्याजयेदखिलान् ग्रहान् । इति ॥

सन्त्याजनप्रकारस्तु । आत्मरोगिणोर्मध्ये उक्तरूपां दुर्गां ध्यात्वा कनिष्ठादित्यम् अङ्गुष्ठेनाऽवष्टभ्य दृढमुष्टिं कृत्वा तर्जनीं दक्षिणकर्णपार्श्वे प्रसार्य अतिद्रुतं चक्रवद् भ्रामयेदित्यनया चक्रमुद्रया मोचयेदिति । तदुक्तम्—

अन्तराथ पुनरात्मरोगिणोरम्बिकामपि निजायुधाकुलाम् ।

संविचिन्त्य जपतोऽरिमुद्रया विद्रवन्त्यवशविग्रहा ग्रहाः ॥ इति ।

सर्पेति । आदिशब्देन श्वादीनां ग्रहणम् । मन्त्रविद्विधिवद्देवताधिया आत्मन इति शेषः ।

विधिवदनेन मनुना विषं विनाशयेदिति सम्बन्धः । विधिवद्देवताबुद्धिस्तु

मन्त्रेणानेन सञ्जप्तान् वाणानादाय साधकः ।
 विमुञ्चेत् प्रतिसेनायां सा द्रुतं विद्रुता भवेत् ॥ ५८
 शूलपाशधरां देवीं ध्यात्वात्मानमनाकुलः ।
 प्रविशेद् युद्धदेशं यो जित्वा याति स निर्व्रणः ॥ ५९
 जुहुयात्तिलसिद्धार्थैर्लक्ष्मिकं यथाविधि ।
 नामयुक्तं जपन्मन्त्रं यस्याऽसौ मृत्युमेष्यति ॥ ६०

ध्यानविशेषेण । तदुक्तम्—

अहिभूषिकवृश्चिकादिजं वा बहुपात्कुक्कुरनृतिकोद्भवं वा ।

विषमाशु विनाशयेन्नराणां प्रतिपत्त्यैव च विन्ध्यवामिनी सा ॥ इति

ध्यानविशेषस्त्वन्यत्रोक्तः—

शरच्छशाङ्गसङ्काशां स्मितवक्त्रास्वुजोज्ज्वलाम् ।

चक्रशङ्खसुधाकुम्भयुग्महस्तास्वुजां शुभाम् ॥

मुग्धञ्च विषमतेन मिञ्चन्तीं सितभूषणाम् ।

अमृताद्रामिमां दुर्गां ध्यायन् हन्याद्विषं नरः ॥ ५६॥५७॥ इति

सञ्जप्तान् वाणानिति । वाणायै तां देवीं ध्यात्वेति ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

आधाय बाणे निशिते च देवीं क्षेमङ्करीं मन्त्रमिमं जपित्वा । इति ॥ ५९

प्रविशेदिति । मन्त्रं जपन्निति शेषः । तदुक्तम्—

आत्मानमार्थां प्रतिपद्य शूलपाशान्वितां वैरिबलं प्रविश्य ।

मन्त्रं जपन्नाशु परायुधानि गृह्णाति मुष्णाति च बोधमेषाम् ॥ इति

निर्व्रणत्वं होमजननेनायुधग्रहणादिति ज्ञेयम् ।

तन्त्रान्तरे तु—श्यामवर्णा महाकाया ज्वलद्वक्त्रिविलोचना ।

पाशं डमरुकं शूलं चूर्णं मोहनसंज्ञितम् ॥

हस्तैश्चतुर्भिर्बिभ्राणा नागेन्द्रैः समलङ्घिता ।

अतिदीर्घैर्महाकेशैराकीर्णैः परितश्चमूम् ॥

आकादयन्ती कृष्णामैरदृहासपरायणा ।

ध्याता दुर्गाऽचिरेणैव मोहयेच्छत्रुवाहिनीम् ॥ इति ॥ ५८

यथाविधि नामयुक्तं मन्त्रं जपन् जुहुयादिति सम्बन्धः । यथाविधिः
 पञ्चवप्रकारेण जपे होमे स्वाहादावित्यर्थः ।

गुटिकां गोमयोत्पन्नां हुत्वाऽष्टशतसंख्यया ।
 सप्ताहात् कुरुते मन्त्री विद्वेषं स्निग्धयोर्मिथः ॥ ६१
 गृहीत्वा गोमयं व्योम्नि त्रिसहस्रं जपेत्ततः ।
 गमिष्यतां द्वारदेशे निखातं स्तम्भनं भवेत् ॥ ६२
 बहुनोक्तेन किं सर्व्वं साधयेन्मनुनाऽमुना ।
 उत्तिष्ठपदमाभाष्य पुरुषि स्यात्पदं ततः ॥ ६३
 पितामहः सनेत्रेन्दुः स्वपिषि स्याद्भयं च मे ।
 समुपस्थितमुच्चार्य्य यदि शक्यमनन्तरम् ॥ ६४
 अशक्यं वा पुनस्तन्मे वदेद्भगवति ततः ।
 शमयाऽग्निवधूः सप्तत्रिंशद्वर्णात्मको मनुः ॥ ६५

तदुक्तम्—पल्लवे साध्यनामादौ भवेन्मन्त्रपदक्रमः ।

मारणे चैतद्विष्टम् । इति ।

इदन्तु जपकर्मणि । होमे तु स्वाहापदात् पूर्व्वं नामोच्चारणम् ।

उक्तञ्च गौतमेन—स सर्व्वजनमन्त्रेषु तत्र नामानि योजयेत् ।

होमे स्वाहापदात् पूर्व्वं मन्त्रान्ते जपकर्मणि ॥ इति ।

तदुक्तमाचार्य्यैः—तिलसिद्धार्थैर्जुहुयाल्लक्षं मन्त्री सपत्ननामयुतम् ।

स तु रोगाभिहतात्मा मृतिमेति न तत्र सन्देहः ॥ इति ॥ ६० ॥

अष्टशतेत्यष्टोत्तरशतम् । विद्वेषमित्यत्र वियोगमित्यपि ।

द्विष्टौ मिथो वियोगितौ भवतः । इत्युक्तेः ।

ध्यानविशेषोऽन्यत्र—दधती मुशलं शूलं गरकुम्भद्वयं करैः ।

कृष्णा दिगम्बरा ध्येया मूर्तिर्विद्वेषकारिणी ॥ इति ।

गोमयमित्यानहुहमित्युपदेशात् । व्योम्नि गोमयं गृहीत्वेति । भूमिस्त्वग्गोमयं
 न ग्राह्यमित्यर्थः । तदुक्तम्—“असृष्टकुङ्गोमयन्त्वन्तरिक्षे” इति ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

वनदुर्गामन्त्रमाह उत्तिष्ठेति । ततः पुरुषि पदं स्यादित्यन्वयः ।

पितामहः ककारः सनेत्रेन्दुः इकारविन्दुसहितः । तेन किमिति । भयं
 व मे इति चकारो न मन्त्रमध्ये । यदि शक्यमशक्यञ्चेति । अमन्त्रमेव स्वरूपम् ।
 भगवतिमिति शब्दकर्मणि द्वितीया मन्त्रे तु सम्बुद्धिः । अत्र वा तन्मे अक्षराणि
 कीलकानि । हं दुर्गे इत्यकीलकानि । तदुक्तमीशानसंहितायाम्—

ऋषिरारण्यकश्छन्दोऽप्र[प्य]त्यनुष्टुबुदाहृतम् ।
 देवता वनदुर्गा स्यात् सर्वदुर्गतिमोचनी ॥ ६६
 पादाष्टसन्धिषु गुदलिङ्गाधारोदरेषु च ।
 पार्श्वहृत्स्तनकरणेषु पुनर्वाह्यष्टसन्धिषु ॥ ६७
 मुखनासाकपोलाक्षिकर्णभूमध्यमूर्धसु ।
 मन्त्राक्षराणि विन्यस्येद्देवताभावसिद्धये ॥ ६८
 षड्भिश्चतुर्भिरष्टाभिरष्टाभिः षड्भिरिन्द्रियैः
 मन्त्राणैरङ्गकृप्तिः स्याज्जातियुक्तैर्यथाक्रमम् ॥ ६९

गुणबीजं समुद्धृत्य उत्तिष्ठेति पदं ततः ।
 पुरुषीति समुद्धृत्य ब्रह्माणं सूक्ष्मसंयुतम् ॥
 सविन्दुकं समुच्चार्य स्वपिषीति पदं वदेत् ।
 भयं मे च समाभाष्य तथा च समुपस्थितम् ॥
 यदि शक्यमिति प्रोच्य अशक्यं समुदीर्य च ।
 वर्त्मबीजं समुद्धृत्य दुर्गे भगवतीति च ॥
 शमयेति समुद्धृत्य तथा स्वाहा पदं वदेत् ।
 एवमेषा महादेवी निष्क्रीला सर्वसिद्धिदा ॥
 गुणान्ते भुवनेशानीं दुर्गाबीजं नियोजयेत् ।
 वर्त्मणोऽन्ते स्वकं बीजमुक्त्वा चान्ते विलोमतः ॥
 पूर्वोक्तबीजत्रितयं योजयेत् क्रीञ्चदारणा ।

तदा प्रदीपिता विद्या निष्क्रीला सर्वसिद्धिदा ॥ इति ।

उकारो बीजं स्वाहा शक्तिः । दुरिति बीजमिति पद्मपादाचार्याः । सर्व
 विनियोगोक्तिः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

अक्षरन्यासमाह पादेति । पादमुजसन्धयः प्रत्येकं चत्वारः ।
 पार्श्वस्तननासाकपोलाक्षिकर्णानां स्थानद्वन्द्वं ग्राह्यम् । इन्द्रियैः पञ्च
 यथाक्रममित्यनेनैतदुक्तं भवति । प्रत्येकं दुर्गायै रक्षरक्षेत्येतदन्यैरङ्गभिः
 तदुक्तमीशानसंहितायाम्—

ऋतुवेदाहिवस्वङ्गभूतसंख्याक्षरान्वितैः ।

दुर्गायै रक्षरक्षेति युक्तैरङ्गान्यथाचरेत् ॥ इति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

सौवर्णाम्बुजमध्यगां विनयनां सौदामिनीसन्निभां
चक्रं शङ्खवराभयानि दधतीमिन्दोः कलां विभ्रतीम् ।
ग्रैवेयाङ्गदहारकुण्डलधरामाखण्डलाद्यैः स्तुतां
ध्यायेद्विम्यनिवासिनीं शशिमुखीं पार्श्वस्थपञ्चाननाम् ॥ ७०

एवं ध्यात्वा जपेत्तत्तत्तत्तुष्टकं तद्दशांशतः ।
जुहुयाद्भविषा मन्त्री शालिभिः सर्पिषा तिलैः ॥ ७१
प्रागीरिते यजेत् पीठे देवीमङ्गादिभिः सह ।
अङ्गपूजा यथापूर्वं दलमूलेष्विमा यजेत् ॥ ७२
आर्या दुर्गा च भद्राख्या भद्रकाली ततोऽम्बिका ।
क्षेमाऽन्या वेदगर्भाख्या क्षेमङ्कर्यष्ट शक्तयः ॥ ७३
अस्त्राणि पत्रमध्येषु शङ्खचक्रासिखटकान् ।
बाणकोदण्डशूलानि कपालान्तानि पूजयेत् ॥ ७४
ब्राह्मगाद्याः स्युर्दलाग्रेषु लोकपालास्ततः परम् ।
सिद्धमन्त्रः प्रयोगेषु देवीमित्यं विचिन्तयेत् ॥ ७५

आयुधध्यानं दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्तनयोरन्ये । अन्ये तु दक्षोद्धादि
क्षाधस्तनं यावत् ॥ ७० ॥

तद्दशांशत इति अयुतचतुष्टयम् । तत्र चत्वारि द्रव्याणि एकैकेनैकेन
तमित्यर्थः । हविषा पायसेन । शालिभिर्हैमन्तिकैः । सर्पिषा घृतेन । तिलैश्चेति
तुभिः ॥ ७१ ॥

यथापूर्वमिति । आग्नेयादिकोणेषु पुरतो दिक्षु चेति । एतच्च पूजनं
ऋणिकान्तः केसरेषु अग्रे शक्तिपूजाया उपदिष्टत्वादिति । अष्ट शक्तय इति ।
गासां ध्यानमन्यत्रोक्तम्—

आर्यादिशक्तयः खेटखड्गचापधनुर्धराः ।

अहिभिर्भूषिताङ्ग्यस्ताः पूजनीया भयानकाः ॥ इति ।

तः परमिति । वज्रादिपूजोक्ता । प्रयोगेष्विति । बहुवचनाच्छान्त्यादौ नृसिंह-
जादिपुटितत्वम् । युद्धमारणयोः षोडशभुजाध्यानम् । सांख्यमेघश्यामत्वं
हिषोत्तमाङ्गस्थत्वं च । रक्षायामष्टभुजत्वं दूर्वाश्यामलाङ्गत्वं महिषोत्तमाङ्गस्थत्वं

कालपावकसन्निभां कलिताड्चन्द्रशिरोरुहां
भालनेत्रविभूषणां भयदायिसिंहनिषेदुपीम् ।
चक्रशङ्खकृपाणखेटकचापवाणकरोटिका-
शूलवाहिभुजां भजे विजिताखिलासुरसैनिकाम् ॥ ७६

प्रातःस्नानरतो नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
जपेत्तस्याशु सिद्ध्यन्ति धनधान्यादिमम्पदः ॥ ७७
अनेनैव विधानेन ग्रहक्षुद्ररिपृञ्जयेत् ।
नाभिमात्रोदके स्थित्वा देवीमर्कगतां स्मरन् ।
जपेदष्टोत्तरशतं लभेत महतीं श्रियम् ॥ ७८

तदुक्तमाचार्यैः—

चक्रदरखड्गखेटकशरकामुकशूलसंज्ञककपालैः ।
ऋष्टिमुशलकुन्तनन्दकवलयगदाभिगण्डपालशक्त्याख्यैः ॥
उद्यद्विकृतिभुजाब्ज्या माहिपके मजलजलदमङ्गाणा ।
अरिशङ्खकृपाणखेटबाणान् सधनुःशूलकतर्जनीर्दधाना ॥
भवतां महिषोत्तमाङ्गसंस्था नवदूर्वासदृशी श्रियेऽस्तु दुर्गा ॥ इति

अन्यत्रापि—ज्वलदग्निनिभां सिंहस्कन्धारूढां भयावहाम् ।

ध्यायेत् षोडशबाहुं तां सम्यक् वैरिविमर्दने ॥

श्यामलाङ्गीमष्टबाहुं महिषासुरसंस्थिताम् ।

आयुःसिद्धेयं चिन्तयेत् ताम् । इति ॥ ७२॥७३॥७४॥७५ ॥

कालपावकः प्रलयाग्निः । करोटिका कपालम् । आयुधानि दक्षैः
चक्रखड्गशरशूलानि । वामैरूर्ध्वतः शङ्खखेटकधनुःकपालानि ध्येयानि ।
ध्यानं रक्षार्थमिति ज्ञेयम् ॥ ७६॥७७ ॥

अनेनैवेति । तत्र विधानम् । प्रातःस्नानादिकम् । जपस्त्वयुतम् ।

तदुक्तम्—सौम्ये कर्मफलावाप्तौ सहस्रं प्रजपेत् मनुम् ।

उच्चाटनादिक्षुद्रेषु विशेषात्तं तथाऽयुतम् ॥ इति ॥

अत्र मन्त्रे भयशब्दात् पूर्वं ग्रहपदादिदानं ज्ञेयम् । ग्रहभयं क्षुद्रभयं रिपुभयं
एवमग्रेऽपि चौरभयमित्यादि ज्ञेयम् । क्षुद्रशब्दार्थं उक्तो नारायणीये—

स्तम्भो विद्वेषणोच्चाटावुत्सादो भ्रममारणे । व्याधिक्षेति स्मृतं क्षुद्रम् ।
नाभिमात्रोदक इति नद्यादौ । देवीं स्मरन्निति तन्त्रान्तरोक्तध्यानम् ।

अयुतं वटवृक्षोत्थैः सशृङ्गैरर्चितेऽनले ।

होमं समिद्धरैः कुर्यान्नाशयेदापदां कुलम् ॥ ७६

घोराभिचारभूतादीन् शमयेद्विधिनाऽमुना ।

अपामार्गसमिद्धिर्वा तिलैर्वा काननोद्भवैः ॥ ८०

अभीष्टसिद्धेः जुहुयादाकर्मन्त्री समिद्धरैः ।

सहस्रमर्कवारादि दिवसान् दश संयतः ॥ ८१

सारान् शुद्धान् समादाय शकलान्मनुनाऽमुना ।

जुहुयादेधिते वक्त्रौ सप्तरात्रमतन्द्रितः ॥ ८२

साधयेदखिलं शश्वदभीष्टं मन्त्रवित्तमः ।

कुमुदैर्वशयेद्विप्रान् नृपतीन् पद्महोमतः ॥ ८३

तत्पत्नीरुत्पलैः फुल्लैर्वैश्यान् कल्लारहोमतः ।

शूद्रान् लवणहोमेन जातीपुष्पैः सभां पुनः ॥ ८४

व्रीहिभिर्जुहुयान्नित्यं वत्सरात् व्रीहिमान् भवेत् ।

दूर्वाहोमेन दीर्घायुर्मधुना रत्नवान् भवेत् ॥ ८५

अन्नैरन्नसमृद्धिः स्यादाज्येन लभते धनम् ।

गोदुग्धेन गवां वृद्धिमाप्नुयान्नाऽत्र संशयः ॥ ८६

यदाहुः—शङ्खारिनिधिपात्रेष्टकरां रक्तां खलङ्कताम् ।

भानुबिम्बसरोजस्थां दुर्गामितां स्फुरत्प्रभाम् ॥

अष्टोत्तरशतं नद्यां नाभिमात्रे जले स्थितः ।

संयतः प्रजपेन् मन्त्रमचिराच्छीघ्रसिद्धये ॥ इति ।

तीं श्रियमिति । श्रीबीजादित्वमपि ज्ञेयम् ॥ ७८ ॥

अर्चिते अनले सशृङ्गैः साग्रभागैर्वटवृक्षोत्थैः समिद्धरैरयुतं होमं कुर्यादिति
भ्यः । काननोद्भवैस्त्रिलैर्जर्तिलैः ॥ ७९ ॥ ८० ॥

मन्त्रीति । अनेन सूर्यचतुरक्षरादित्वं सूचितम् । सहस्रमिति प्रत्यहम् ॥ ८१ ॥

सारानिति खादिरान् । अतन्द्रित इति । त्रिदिनमित्यप्युक्तं भवति ।

तदुक्तम्—शुद्धैः खदिरसारैस्त्रिदिनं वा सप्तरात्रकमपि । इति ।

लमिति सौम्यं क्रूरं च । तत्र विशेषस्तन्वान्तरे—

ज्वरे ग्रहे गरे सर्पे तर्जन्या संस्मृशञ्जपेत् ।
 स्मृत्वा शूलकरां देवीं तत्क्षणादेव तान् हरेत् ॥ ८७
 दर्भितं साध्यनामार्णैः पत्रे मनुमिमं लिखेत् ।
 कुलालमृत्कृतायां तत् प्रतिमायां हृदि न्यसेत् ॥ ८८
 कृतप्राणप्रतिष्ठां तां पूजितां कुसुमादिभिः ।
 निधायाऽग्रे जपेन्मन्त्रमष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ८९
 सन्ध्यासु पक्षमात्रेण ध्रुवमाप्नोति वाञ्छितम् ।
 अभ्यर्च्य देवीमनले तीक्ष्णतैलेन मन्त्रवित् ॥ ९०
 हुत्वाऽयुतं निधायाऽग्रे तीक्ष्णांस्त्रिंशच्छरान् पुनः ।
 तेषु सम्पातयेद् भूयः स्पष्टा तान्नियुतं जपेत् ॥ ९१

नवकुम्भनिभां देवीं शूलं डमरुकं भुजैः ।
 शरं चापं सौधकुम्भयुगलं दधतीं पराम् ॥
 ध्यात्वा दुर्गां महाकायां भीषणास्यां सुभूषिताम् ।
 आज्येन जुहुयान्मध्ये सव्ये [मध्ये] पीष्टिककर्मणि ॥
 यदि क्षुद्रविधौ च्छेलरसपूर्णघटद्वयम् ।
 दधतीं चिन्तयेद्देवीं षड्भुजां प्रोक्तलक्षणाम् ॥
 विलोममनुना विद्वान् शकलैर्धृतसंयुतैः ।
 सारैर्विशुद्धैर्जुहुयात् पश्चिमाशामुखः सुधीः ॥ इति ।

मन्त्रवित्तम इत्यनेनाऽत्रापि सूर्यचतुरक्षरादित्वं सूचितम् ॥ ८२-८६ ॥

तर्जन्येति वामया । तान् ज्वरादीन् ॥ ८७ ॥

दर्भितमिति । तत्प्रकारस्तयोविंशे वक्ष्यते । पत्र इति भूर्जे । कुलालमृदिति ।
 कुम्भकारस्य पात्रघटनसमये करलग्नमृत्तिका तथा कृतायां प्रतिमायां
 द्वादशाङ्गुलायां हृदि तदिति लिखितमन्त्रं पत्रं न्यसेत् । निधायाऽग्रे इति ।
 पीठादेरुपरि स्वपादतलाधः । सन्ध्यास्विति । पञ्चदशदिनसायंकालसन्ध्या
 स्त्रित्यर्थः । वशमायाति वाञ्छित इति क्वचित् पाठः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

अभ्यर्च्येति । वन्यकुसुमचन्दनैः । तीक्ष्णतैलेनेति कटुतैलेन राजिकातैलेनेति
 केचित् । हुत्वेति सम्बन्धः । मन्त्रविदित्यनेनेतदुक्तं भवति । स्वस्तिकादीं
 दुकूलावृतं पीठं संस्थाप्य तत्र शरान्निधाय तेषु देवीमावाह्य सम्पूज्य

वेधयेत् परसेनायां जगान्नष्टा दिशो दश ।
 प्राप्नुयान्नष्टसंज्ञा सा पलायनपरायणा ॥ ६२
 जपित्वा सितगुञ्जानां कुडवं कुलिकोदये ।
 विकिरेच्छतुसेनायां गूढः सन्नापणादिषु ॥ ६३
 ज्वरमारी महारोगैः पीडिता सैन्यनायकैः ।
 परस्परविरोधेन नश्येद् गच्छेन्म्रियेत सा ॥ ६४
 ततस्त्रिकोणकुण्डे अग्निमाधाय तत्रापि देवीमभ्यर्च्य हुनेदिति ।

तदुक्तम्—पीठे स्वस्तिकमध्यस्थे मायाचक्रगतेऽपि वा ।
 विधिवत् पूजयेत् सूक्ष्मदुकूलादिसमावृते ॥
 निधाय निशितान् स्वर्णपुङ्खाम्बिशच्छिलोमुखान् ।
 कात्यायनीं समावाह्य गन्धाद्यैः प्रवरैर्यजेत् ॥
 त्रिकोणकुण्डे पूर्वोक्तक्रमोत्पन्नविभावसोः ।
 आवाह्य षोडशभुजां तामिष्टा चन्दनादिभिः ॥
 सिद्धार्थतैलं जुहुयात् सहस्रमथवाऽयुतम् ।
 नियुतं तत्र लब्धेन सम्पार्तन विलेपयेत् ॥
 उद्घास्य देवीं तत्रैव हुतसंख्यं जपेदिति ।
 रक्तेन तन्तुना पुङ्खसविधे वेष्टयेद् घटम् ॥
 तेषु विष्टेषु दक्षेण धन्विना वैरिवाहिनी ।
 विनष्टसंज्ञा शक्रेण पालिताऽप्यनुधावति ॥ इति ॥

नियुतं लक्षम् ॥

वेधयेदिति । एतादृशं क्रूरकर्म प्रतिलोममन्त्रेणेति पद्मपादाचार्याः ।
 स्रवीजाद्येनाऽनुलोमेन वा ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

कुडवमिति । पलचतुष्टयम् । कुडवं चतुःपलं स्यादित्युक्तेः । कुलिकोदये
 विकिरेदिति । कुलिकस्य कालविशेषस्योदये । तल्लक्षणं ज्योतिषरत्नमालायाम्—
 मन्वर्कदिग्वस्त्रतुवेदपक्षैरर्कान्मुहूर्तैः कुलिका भवन्ति ।
 दिवा निरेकैरथ यामिनीषु ते गर्हिताः कर्मसु शोभनेषु ॥ इति ।

मनु १४ अर्क १२ दिक् १० वसु ८ ऋतु ६ वेद ४ पक्ष २ ।
 सैन्यनायकैः परस्परविरोधेन पीडितेत्येव । पूर्वहेतोर्नश्येत् भ्रश्येत् । द्वितीय-
 हेतोर्गच्छेदिति निवृत्त्य गच्छेदित्यर्थः । समुच्चयेन तृतीयम् ॥ ६२॥६३॥६४ ॥

सेनासंस्तम्भने मन्त्री कारस्करसमुद्भवैः ।

पुष्पैः सहस्रं जुहुयात्तत्पत्न्यां निवर्त्तयेत् ॥ ८५

अङ्गारवारे कुलिके जप्त्वा भस्म चितोद्भवम् ।

विनिक्षिपेद्विपोर्मूर्ध्नि विद्विष्टो देशतो व्रजेत् ॥ ८६

मरुन्निपातितैः पत्नैः कारस्करसमुद्भवैः ।

तस्य पादरजोयुक्तैर्हीमादुच्चाटयेदङ्गीन् ॥ ८७

कारस्करमयीं कृत्वा प्रतिमामतिशोभनाम् ।

जप्तां प्रतिष्ठितप्राणां केदयेदङ्गणः पुनः ॥ ८८

मन्त्रीति पृथिवीबीजादित्वं सूचितम् । ध्यानविशेषश्च—

पीतां पाशगदाशूलसायोमुष्टिलसङ्गुजाम् ।

क्रूरास्यां देवतामूर्त्तिं ध्यायेत् स्तम्भनकर्मणि ॥ इति ॥

कारस्कर इति विषतिन्दुकः । कुचिला इति कान्यकुब्जभाषायाम् ।

स्तां निवर्त्तयेदिति । कारस्कारसहस्रपत्न्यहोमेन सेनानिवर्त्तनं कुर्यादित्यर्थः ।

अङ्गारेति भौमे । तत्र च दशमो मुहूर्त्तः कुलिको भवति । तस्मिन्
विपोर्मूर्ध्नि भस्म निक्षिपेदिति सखन्धः । जप्त्वेत्यष्टोत्तरशतमित्यादि ।

अष्टोत्तरशतं जप्तं यच्छिरसि प्रक्षिपेच्चिताभस्म । इत्युक्तेः ।

विनिक्षिपेदिति । देवीं ध्यायन् । तत्र ध्यानविशेषस्तन्वान्तरे—

कृष्णां करालवदनां भुजङ्गैरभिमण्डिताम् ।

मारीचूर्णादिदहनशूलराजदुभुजाकुलाम् ॥

दिगम्बरां महादुर्गां चिन्तयेद् द्वेषणादिषु ।

उत्सादभ्रमणोच्चाटकृत्येच्छाधावनोद्यताम् ॥ इति ॥

तस्य पादरजोयुक्तैरिति । तस्य वैरिणः पादरजो वामपादरज इति परमशु

उच्चाटयेदिति । वायुबीजादित्वं ज्ञेयम् ॥ ८६॥८७ ॥

प्रतिमामिति षषवत्यङ्गुलायामाम् । यदाहुः—

मारुणे दारुरूपां तां द्वादशाङ्गुलसंमिताम् ।

षषवत्यङ्गुलां वापि कुर्यान्मात्राङ्गुलैः क्रमात् ॥

होमार्थं कल्पितायास्तु तस्याः प्रोक्तो विधिः परः ।

वश्याकर्षणयोः प्रोक्तां तां कुर्याद् द्वादशाङ्गुलैः ॥ इति ।

काकोलूकवसायुक्तामष्टोत्तरसहस्रकम् ।

कृष्णे पक्षे चतुर्दश्यां श्मशाने हव्यवाहने ॥ ८८

जुहुयान्म्रियतेऽरातिरेवमेव दिनत्रयात् ।

उन्मत्तसमिधां होमान्मृताः स्युः शत्रवः क्षणात् ॥ १००

उलूककाकयोः पक्षैः स्ववसारक्तसंयुतैः ।

जुहुयान्निशि कान्तारे शत्रुः कालातिथिर्भवेत् ॥ १०१

सामष्टोत्तरशतावृत्त्या । छेदयेदिति अष्टोत्तरसहस्रम् । अङ्गश्च इति । दक्षि-
णङ्गुष्ठादि वामाङ्गुष्ठान्तम् । श्मशाने हव्यवाहन इति व्यधिकरणे
सम्यौ । एवमेवेति ।

तदुक्तम्—द्रुमकुड्यनिपातेन निर्वातेनाऽरिखड्गतः ।

सलिले पावके सर्पदंशान्मत्तद्विपादु भटात् ॥

यक्षराक्षसगन्धर्वपिशाचब्रह्मराक्षसैः ।

अन्यैर्वा कारणैः क्षिप्रं नाशमेति रिपुर्ध्रुवम् ॥ इति ।

श्मशानादिति । चतुर्दशीत्यत्रादित्यर्थः । “त्रिचतुर्दशीप्रयोगादर्वाङ्म्रियते
[पुनं सन्देहः]” इत्युक्तेः । मारणे ध्यानविशेषोऽपि तत्रान्तरे—

कालमेघनिभां दुर्गां दन्दशूकविभूषणाम् ।

निशितं दधतीं खड्गं निजदक्षिणपाणिना ॥

सव्येन पाणिना साध्यं केशे संगृह्य कर्षतीम् ।

सिंहस्कन्धस्थितां ध्यायेन्मन्त्री मारणकर्मणि ॥ इति ।

न्योऽपि विशेषः—शान्तिके पौष्टिके चापि वश्ये स्तम्भनकर्मणि ।

जपेत् स्वमन्त्ररक्षायै मन्त्रमष्टोत्तरं शतम् ॥

उच्चाटनोत्सादने च द्वेषणे मोहने भ्रमे ।

मारणे च जपेन्मन्त्री मनुं तद्वत् सहस्रकम् ॥ इति ।

अन्तेत्यत्र ध्यानविशेषः ।

शतभङ्गाह्वयं चूर्णं कपालं गरपूरितम् ।

दधाना शाबरी दुर्गा ध्येया मादनकर्मणि ॥ इति ।

उन्मत्त इति । धुस्तूरः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ १०० ॥

पत्रैरिति पक्षैः । स्ववसारक्तम् उलूककाकवसारक्तम् । कान्तार इति

शत्रोः प्रतिकृतिं मन्त्री प्रतिष्ठितसमीरणाम् ।
 विषोषणविलिप्ताङ्गीमत्युषो निक्षिपेज्जले ॥ १०२
 ज्वराकान्तो भवेच्छीघ्रं दुग्धसेकाच्छमं नयेत् ।
 तर्जनीं त्रिशिखं दोर्भ्यां धारयन्तां भयङ्करौम् ॥ १०३
 रक्तां ध्यात्वा रवेर्विस्वे प्रजपेदयुतं मनुम् ।
 मारयेदचिरादेव रिपून् बन्धुसमन्वितान् ॥ १०४
 खड्गखेटकरां क्रुद्धां सन्नद्धां भानुमण्डले ।
 ध्यात्वा मन्त्रं जपेन्मन्त्री नाशयेदचिरादरीन् ॥ १०५
 चापबाणधरां भीमां सिंहस्थां ज्वलनोपमाम् ।
 सृजन्तीं बाणनिवहाम्भावन्तीं तादृशं रिपुम् ॥ १०६
 ध्यात्वा जपेन्मनुमिममयुतं तोयमध्यगः ।
 रिपुं च परसेनां च द्रुतमुच्चाटयेद् ध्रुवम् ॥ १०७

शत्रोः प्रतिकृतिमिति । यदि शत्रोर्जन्मनक्षत्रं ज्ञायते तदा तन्मन्त्रं
 काष्ठमयीम् । तदज्ञाने कारकस्करमयीं द्वादशाङ्गुलाम् । नक्षत्रवृत्त्या
 वक्ष्यन्ते । प्रतिष्ठितसमीरणामिति कृतप्राणप्रतिष्ठाम् । उषणमिति मरि
 “मरिचं श्यामलं प्रोक्तं वल्लोजं चोषणं स्मृतम्” इति रुद्रः । प्रतीकारमाह इ
 तर्जनीमिति । तर्जनीमुद्रां प्रागुक्ताम् । त्रिशिखमिति त्रिशूलम् ।
 कृतसन्नाहाम् । भानुमण्डले ध्यात्वा पूर्ववदयुतं मन्त्रं जपेदिति स
 मन्त्रीति । वेलाकालादिज्ञः ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥

तादृशमिति । धावन्तम् । तोयमध्यग इति जान्वधोभागपर्यन्तम् ।
 कारकस्करमयीं कृत्वेति । उलूककाकयोः पत्नैरिति । तर्जनीं
 दोर्भ्यामिति । खड्गखेटकरां सन्नद्धामिति । द्रुतमुच्चाटयेद् ध्रुवमित्यादि
 वेलाकालकलातिथिनक्षत्ररिक्तास्तस्य ग्रहर्क्षाष्टवर्गप्रातिलोम्यं पातालादि
 ज्ञात्वा तत्समये कृतं शीघ्रसिद्धिदं भवति । तत्र वेला नाम चन्द्रोदय
 पञ्चदशघटिकापर्यन्तं समुद्रस्य क्षोभो भवति सा चन्द्रवेला । तदा क्रूर
 न कुर्यात् । तदनन्तरं पुनः पञ्चदशघटिकापर्यन्तं वेला नास्ति तदा
 कुर्यात् । पुनस्तदनन्तरं पञ्चदशघटिकापर्यन्तं वेला । पुनस्तावत्कालं सा

आनित्यकसमिद्धोमान्मुच्यते रोगशोकतः ।

पुष्पैस्तदीयैर्वश्येन्मधुराक्तैर्मतङ्गजान् ॥ १०८

रक्षायै पञ्चगव्येन लिम्पेज्जप्तेन दन्तिनः ।

गव्याज्यतिलसिद्धार्थैरानित्यकसमिद्धरैः ॥ १०९

दुग्धान्नपञ्चगव्याभ्यां तण्डुलेन घृतेन च ।

एतैः पृथक् पृथक् द्रव्यैरष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ११०

जुहुयाद्दिनशो विप्रान् भोजयेन्मधुरादिभिः ।

गुरवे दक्षिणां दद्यादस्वाभरणसंयुताम् ॥ १११

कालस्तु—कुलिकः स्थविरो योगस्तारा वैनाशिकी कुजः ।

अष्टमो राशिरित्याद्यास्ताराः स्युः क्षुद्रकर्माणि ॥ इति ।

कला नाम चन्द्रकला सा शुक्ले वर्द्धते कृष्णे क्षुध्यति । तदष्टमीमारभ्याऽमावास्या-
पर्यन्तं कुर्यात् । तिथिरित्ताः प्रसिद्धाः । नक्षत्ररित्ता विषनाड्यः ।

अन्यत्र तु—आयुर्दायं रिपोर्ज्ञात्वा लग्नोक्तर्चानुगुण्यतः ।

तदात्मिकग्रहाणां च स्थितिमष्टकवर्गकम् ॥

त्रयाणामानुकूलेन कुर्यात्तदभिचारकम् ।

अन्यथा क्रूरकर्माणि कुर्वाणं नाशयन्ति हि ॥

तान्येव कर्माणि ततस्तत्रयप्रातिकूल्यतः ।

विदध्यादन्यथा शक्त्या नैष्कल्यं चात्मनाशनम् ॥

रिपोरष्टमलग्ने च काले त्वष्टमराशिगे ।

स्थाने कुर्यादनिष्टानि तद्विनाशाय साधकः ॥

पातालयोगे नीचाख्ये विषयोगे च मृत्युजे ।

नाशयोगे च दिनजमृत्यौ क्रकचयोगके ॥

चण्डीशचण्डायुधके महाशूले च काणके ।

रक्तस्थूणे कण्टकाख्ये स्थूणे पञ्चार्कसंज्ञके ॥

कुर्यात्प्रयोगान् प्रत्यर्थिभङ्गाय निधनाय च ।

निग्रहाय निरीक्ष्यैवं कुर्यात् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ इति ।

अष्टमो राशिश्चक्रमन्ते वक्ष्यते । अन्ये योगाः ज्योतिःशास्त्रतो ज्ञेयाः ॥१०६॥१०७॥

आनित्यकमिति । कान्यकुब्जभाषायाम् एरच्छि इति । गव्याज्यमित्येकम् ।
एतैरित्यष्टभिर्द्रव्यैः । दिनशः प्रत्यहम् । पृथक् जुहुयादिति । क्रमेण प्रथमदिने

मातङ्गाश्चतुरङ्गाश्च वर्द्धन्ते विधिनाऽमुना ।
 सर्वव्याधिविनिर्मुक्ताः क्षुद्रपौडाविवर्जिताः ॥ ११२
 कारयेद्ब्रह्मवृक्षेण शिल्पिनायुधपञ्चकम् ।
 शङ्खखड्गखड्गानि शार्ङ्गं कौमोदकीं क्रमात् ॥ ११३
 पञ्चगव्येषु निःक्षिप्य तानि स्पृष्ट्वा मनुं जपेत् ।
 सम्यक् पञ्चसहस्राणि तेषु सम्पातयन् पुनः ॥ ११४
 तावदाज्येन जुहुयान्मन्त्रैः स्वैः पूजयेत् क्रमात् ।
 उद्धृत्य पञ्चगव्येभ्यः पूर्व्ववत् प्रजपेन्मनुम् ॥ ११५

प्रथमद्रव्येण द्वितीये द्वितीयेनेति ज्ञेयम् । दिनश इति
 भोजयेदित्यत्राप्यन्वेति ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥

कारयेदिति । तालप्रमाणम् । ब्रह्मवृक्षेणेति पलाशेन । द्विजभूम्
 सफलेनेति ज्ञेयम् । शिल्पिनेति । निपुणतरेणेतिशेषः । तदुक्तमात्रं
 साधुशिल्पविदेति । रथाङ्गं चक्रम् । शार्ङ्गं धनुः । कौमोदकीं गदाम् । क्रम
 स्यायमर्थः । महान्तं पलाशं दिक्षु अङ्कयित्वा कृत्वा क्रकचेन पञ्चधा
 मध्यभागेन शङ्खं पूर्व्वदि चतुर्दिग्भागेः खड्गादीनि कारयेदिति । तदुक्तमात्रं
 द्विजभूरुहं महान्तं कृत्वा निर्भिद्य पञ्चधा भूयः ।

आशाक्रमेण पञ्चायुधा विधेयाश्च साधु शिल्पविदा ॥ इति ।

पञ्चगव्येषु निक्षिप्येति । पलाशस्यैव पात्रं कृत्वा तन्मध्ये पञ्चगव्यं वि
 तत्र तानि निक्षिप्येत्यर्थः । मनुं मूलमन्त्रम् । पञ्चसहस्राणीति समु
 सम्यगिति प्रत्येकं सहस्रजपः । तेषु आयुधेषु सम्यक् सम्पातयन्
 पञ्चसहस्रेण जुहुयात् । सम्यगिति । प्रत्यायुधमेकैकसहस्ररीत्या । मन्त्रैः
 सप्तदशैः वक्ष्यमाणैः । पूजयेदिति । प्राणप्रतिष्ठापूर्व्वं पात्र एव । क्रमा
 मध्यस्थशङ्खप्रभृतीत्यर्थः । पूर्व्ववदिति । पुनस्तानि स्पृशन् तावत्सं
 ईशानसंहितायान्तु—

द्विजभूमां स्थितं कृत्वा फलाद्यं विप्रभूरुहम् ।

मूलाग्रहीनं निर्भिद्य पञ्चधा सर्व्वतः समम् ॥

मध्याद्यंशैः क्रमाच्छङ्खं नन्दकं चक्रमेव च ।

शार्ङ्गं कौमोदकीं तालप्रमाणं परिकल्पयेत् ॥

अवटान् पञ्च निखनेद्दिक्षु मध्यादिषु क्रमात् ।

अवटेष्वेषु पूर्णेषु पञ्चगव्येन साधकः ॥ ११६

आयुधानि प्रजप्तानि पञ्चघोषपुरःसरम् ।

विन्यसेत्तेषु मध्यादि पूजां कुर्याद्यथा पुरा ॥ ११७

वालुकाभिः समापूर्य्य मृद्भिः कुर्यात्समस्थलम् ।

बलिञ्च विकिरेत्तत्र तेषां मन्त्रैर्यथाक्रमम् ॥ ११८

दिक्पतिभ्यो बलिं दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ।

दौनाम्बकपणादींश्च तोषयेद्भोजनादिभिः ॥ ११९

गुरवे दक्षिणां दद्यादात्मवित्तानुसारतः ।

यत्नैवं विहिता रक्षा देशे वा नगरे पुरे ॥ १२०

ग्रामे गेहेऽथवा तत्र वर्द्धन्ते सम्पदः सदा ।

अश्मपातादयो दोषा भूतप्रेतादिसंयुताः ॥ १२१

अभिचारकृताः कृत्यारिपुचौराद्युपद्रवाः ।

मेक्ष्यन्ते तां दिशं भीतास्तर्जिता देवतान्नया ॥ १२२

सपञ्चगव्ये तत्पात्रे निक्षिपेत्तं निधाय च ।

स्वस्तिके सम्यगभ्यर्च्य जपेत्पञ्चसहस्रकम् ॥

घृतेन तावद्भुत्वाज्यसम्पातेन यथाविधि ।

आलिप्य तावद्भूयोऽपि जपेन्मन्त्रमिदं सुधीः ॥

खात्वाऽवटान् हस्तमानान् मध्ये पूर्वादि दिक्षु च ।

तत्र पीठं समभ्यर्च्य मूलमन्त्रेण विन्यसेत् ॥

तानि शङ्खे महादुर्गामावाह्याऽस्मिन् स्थितां यजेत् ।

तत्तदायुधमूर्तींश्च दिशास्तदितलक्षणाः ॥

अस्त्रमन्त्रेण परितः प्राकारं परिकल्पयेत् इति ॥ ११४ ॥ ११५ ॥

अवटानिति । हस्तमानान् । साधक इत्यनेन मूलमुच्चरन् विन्यसेदित्युक्तम् ।

।।नीत्यनुवादः । विन्यसेदिति मूलेन । यथापुरेति । स्वस्त्रमन्त्रैः । यथाक्रम-

।। मध्यादि ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥ १२२ ॥

पद्मं भानुदलान्वितं प्रविलिखित्तत्कर्णिकायां पुन-
स्तारं शक्तिगबीजसाध्यमहितं तत्केसरपु क्रमात् ।
मर्दिन्या मनुसंभवान् युगलशो वर्णान् पुनः पत्रगा-
न्मन्त्राणान् गुणशो विधाय विलिखेदन्यं तदन्ये दले ।

मातृकावर्णसंवीतं भूपुरद्वयमध्यगम् ।

यन्तं विन्ध्यनिवासिन्याः प्रोक्तं सर्व्वसमृद्धिदम् ॥ १२१

रक्षाकरं विशेषेण जुष्टभूतादिनाशनम् ।

राज्यदं भ्रष्टराज्यानां वश्यदं वश्यमिच्छताम् ॥ १२५

सुतार्थिनीनां सुतदं रोगिणां रोगशान्तिदम् ।

बहुना किमिहोक्तेन यन्तं तत् कामदो मणिः ॥ १२६

इति श्रीशारदातिलके एकादशः पटलः ।

यन्त्रमाह पद्ममिति । भानुदलान्वितं द्वादशदलान्वितं पद्मं वि-
तत्कर्णिकायां शक्तिगं मायाबीजं यद्बीजं दीर्गं सविसर्गं तत्र यत् साध्यं लि-
खितं तारं लिखेत् । एतेन द्वादशदलपद्मकर्णिकायां प्रणवं विलिख-
मायाबीजं तत्र दीर्गं बीजं तत्र साध्यं लिखेदित्युक्तं भवति । मर्दिन्याः
महिषमर्दिन्याः । युगलश इत्यनेन महिषमर्दिनीमन्त्रस्यावृत्तिवत्
मन्त्राणान् मूलमन्त्राणान् । गुणशस्तिस्त्रः । अन्यमेकमक्षरमन्ये
लिखेत् ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ १२६ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
पदार्थादर्शाभिख्यायामेकादशः पटलः ।

द्वादशः पटलः ।

अज्ञानतिमिरध्वंसि संसारार्णवतारकम् ।

आनन्दबीजमवतादतर्क्यं त्रैपुरं महः ॥ १

अथ वक्ष्ये परां विद्यां त्रिपुरामतिगोपिताम् ।

यां ज्ञात्वा सिद्धिसङ्गानामधिपो जायते नरः ॥ २

वियद्भृगुहुताशस्थो भौतिको बिन्दुशेखरः ।

वियत्तदादि केन्द्राग्निस्थितं वामाक्षिबिन्दुमत् ।

आकाशभृगुवक्त्रिस्थो मनुः सर्गेन्दुखण्डवान् ॥ ३

एवं दुर्गामन्वानुक्ता मातृकापटले तार्त्तीयस्योद्दिष्टत्वाङ्गैरवोमन्त्रं वक्तुमुपक्रमते ।
ज्ञानेति । त्रिपुराशब्दव्युत्पत्तिरुक्ताऽन्यत्र --

त्रिमूर्त्तिसर्गाच्च पुराभवत्वात् त्रयीमयत्वाच्च पुरैव देव्याः ।

लये त्रिलोक्या अपि पूरणत्वात् प्रायोऽम्बिकायास्त्रिपुरेति नाम ॥ इति ।

अङ्गेश्वरीमते तु—ब्रह्मविष्णुमहेशानैस्त्रिदेवैरर्चिता पुरा ।

त्रिपुरेति तदा नाम कथितं देवतैः पुरा ॥ इति ।

तिगोपितामित्यनेनैतदुक्तं भवति । मयाऽपि गुप्तमेव स्वरूपमुद्धृतमिति ।

न्यथा विद्यां वक्ष्ये इति प्रतिज्ञाय विद्या वेद्येत्युपसंहारः अथ च मन्त्र उद्धृतः
दमसङ्गतं स्यात् । यतः “शक्त्याद्या तु भवेद्विद्या शिवाद्यो मन्त्र उच्यते” इत्युक्तेः ।

तदुक्तम्—एषा सा शाश्वती विद्या गुप्ता कुलवधूरिव ।

कर्णात्कर्णोपदेशेन सञ्चरत्यवनीतले ॥ इति ।

अङ्गीत्यादि विनियोगोक्तिः ॥१॥२॥

मन्त्रमुद्धरति वियदिति । वियत् हः भृगुः सः हुताशो रेफः । ते तिष्ठन्त्यत्र
ः सुपि स्थः बाहुलकादधिकरणे कः । भौतिक ए बिन्दुरनुस्वारः इत्याद्यं
ठम् । वियत् हः तदादिः सः । कः स्वरूपम् । इन्द्रो लः अग्नी रः । एते स्थिता
वेत्याहिताग्न्यादिः । वामाक्षि ई बिन्दुरनुस्वार इति द्वितीयं कूटम् ।

आकाशो हः भृगुः सः वक्त्री रेफः मनुरी सर्गो विसर्गः इन्दुखण्डः अनुस्वारः
ति तृतीयं कूटम् । आद्यन्तयो रेफः कीलकम् । तदुक्तमाचार्यैर्मैरवीस्तवे—

आद्यं तृतीयमनलोर्जितमेव बीजं

कूटं द्वितीयमनलेन विराजमानम् । इति ॥३॥

वाग्भवं प्रथमं बीजं कामबीजं द्वितीयकम् ।

तृतीयं कामराजाख्यं त्रिभिर्वीजैरिति रीतिः ॥ ४

पञ्चकूटात्मिका विद्या वेद्या त्रिपुरभैरवी ।

ऋषिः स्याद्वज्रिणामूर्तिश्चक्रन्दः पङ्क्तिः समीरितः ॥

एषां प्रत्येकं नामान्याह वाग्भवमिति । पञ्चकूटात्मिकेति । इह
पञ्चव्यञ्जनसंयोगात् पञ्चकूटात्मकत्वं रेफरहितत्वेन चतुष्कूटत्वं रेफोपरि
षट्कूटत्वं ज्ञेयम् । अस्यास्त्रिंशत्प्रस्तारभेदा ग्रन्थगौरवभयान्नोक्ताः । ते तत्र
द्रष्टव्याः । आद्यं बीजं मध्यं शक्तिः अन्यं वा शक्तिः ।

व्यस्तबीजध्यानफलमुच्यते सारस्वतमतात्—

नवकुन्दनिभां देवीं मुक्ताजालविभूषणाम् ।

मुद्राकपालविद्याक्षमालाराजन्महाभुजाम् ॥

वाग्भवं यो महेशानि लक्षं जपति संयतः ।

कविता जायते तस्य नानावृत्तार्थशोभना ॥

रक्तां सुरतरोर्मले विलसन्मणिपीठगाम् ।

सृणिपाशकपालेषुमातुलिङ्गधनुःकराम् ॥

रक्तैरलङ्कृतां पुष्पैर्मदाघूर्णितलोचनाम् ।

हेलाविलाससम्पन्नां नवयौवनसुन्दरोम् ॥

देवीं ध्यात्वा जपेन्नक्षत्रं यो बीजं मध्यमं वशी ।

त्रैलोक्यं क्षोभयेदाशु पुरावत् सिद्धिभागसौ ॥

अक्षमालासुधाकुम्भमुद्रापुस्तकधारिणीम् ।

नवकुन्देन्दुसाङ्गाशं राजन्मौक्तिकमूषणाम् ॥

शक्तिं संविन्मयीं ध्यात्वा बीजं सारस्वतं वशी ।

यो जपेज्जायते तस्य कविता भुवि सन्तता ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरे च—विद्याकामो वाग्भवाख्यं शुक्लवस्त्रानुलेपनः ।

मौक्तिकाभरणो भूमिगृहे जप्यात् त्रिलक्षकम् ॥

गद्यपद्यान्युद्गिरन्तीं स्वं वाणीमिति भावयन् ।

पलाशैरेव जुहुयात् पुष्पैस्त्रिमधुराप्तुतैः ॥

स जायते कविश्रेष्ठः सुन्दरीणां च वल्लभः ।

त्रिलोकी वश्यकामश्चेत् कामराजं द्वितीयकम् ॥

देवता देशिकैरुक्ता देवी त्रिपुरभैरवी ।
 नाभेराचरणं न्यस्येद्वाग्भवं मन्त्रवित् पुनः ॥ ६
 हृदयान्नाभिपर्यन्तं कामबीजं प्रविन्यसेत् ।
 शिरसो हृत्प्रदेशान्तं तार्त्तीयं विन्यसेत् ततः ॥ ७
 आद्यं द्वितीयं करयोस्तार्त्तीयमुभयोन्यसेत् ।
 मूर्ध्नागधारे हृदि न्यस्येद् भूयो बीजत्रयं क्रमात् ॥ ८

कस्तूरीकुङ्कुमामोदमधुरोऽरुणभूषणः ।

रक्तक्षौमास्वरधरो जपेक्षत्रयं सुधीः ॥

नेत्राञ्चलैर्मदालोलैर्वशे विदधती जगत् ।

अम्बिकेति स्वकं रूपं ध्यायन् हृष्टेन चेतसा ॥

जुहुयान्मालतीपुष्पैः शीतकर्पूरसंस्तुतैः ।

जगन्ति तस्य वश्यानि मवन्ति बहुनाऽत्र किम् ॥

वाग्विलासमधिगन्तुमना यो बीजमन्त्रमपि पुष्करलक्षम् ।

संजपेद्दिमलभूषणवस्त्रोऽसौ भवेत् कविवरोऽमितकीर्त्तिः ॥

मालतीमुकुलकैर्दलहलैश्चन्दनाम्भसि घने निमज्जितैः ।

श्रीकरी कुसुमकैर्हतक्रिया सैव चाशु कविताकरी मता ॥ इति ॥

अत्र ग्रन्थकृताऽतिशुभतरत्वाद्बीजत्रयस्य दीपन्युद्धारो न कृतः । तेन च विनियं
 वेद्या न सिद्धिदा । अतस्तदुद्धारः सिद्धेश्वरोत्तन्वास्त्रिख्यते—

वागीश्वर्यास्तु मन्त्रे हुतवहदयितास्थानगं वाग्भवाख्यं

क्लिन्ने क्लेदिन्यपि स्यादिह तदनु महाक्षोभमित्येव योज्यम् ।

तस्मात् कुर्वित्यसौ चेन्ननुरयमुदितो रुद्रवर्णस्तदन्त-

स्तारान्मोक्षं तदन्ते कुरूपदसहितं स्याच्च सम्मोहनाख्यम् ॥

बीजानां दीपनानि स्युरिह हि मनवो यैः सुदीप्तः सदैव

त्रैबीजो मन्त्रराजो भवति जपविधौ सर्वसम्पत्तिकारी ।

विद्यानां पारगामी युवतिजनमनःक्षोभकारी विहारी

मन्त्री स्यात् सर्वसम्पन्नरतिपतिसदृशो मुक्तबाधश्चिरायुः ॥ इति ॥

चैतन्याह्लादन्युद्धारः प्रथमश्लोकव्याख्यानोक्तोऽनुसन्धेयः । उत्तरपटके तु—

आदिमेन तु सा लुप्ता मध्यमेन तु कीलिता ।

अन्तिमेन तु सा छिन्ना तेन विद्या न सिध्यति ॥

नवयोन्यात्मकं न्यासं कुर्याद्बीजैस्त्रिभिः पुनः ।
 कर्णयोश्चिबुक्ते भूयः शङ्खयोर्वदनं पुनः ॥ ९
 नेत्रयोर्नसि विन्यस्यदंसयोः पिठरे पुनः ।
 ततः कूर्परयोः कुक्षौ जानुनोर्ध्वजमूर्धनि ॥ १०
 पादयोर्गुह्यदेशे च पार्श्वयोर्हृदयाम्बुजं ।
 स्तनयोः कण्ठदेशे च रत्यादिमथ विन्यसेत् ॥ ११
 मूले रतिं हृदि प्रीतिं भुवोर्मध्ये मनोभवाम् ।
 बालावीजैस्त्रिभिर्न्यसेत् स्थानेष्वपि विलोमतः ॥ १२
 अमृतेशीं च योगेशीं विश्वयोनिं क्रमादिमाः ।
 विलोमवीजैर्विन्यसेन्मूर्तिन्यासमथाचरेत् ॥ १३

आदिमादिमनादिं च मध्यं मध्यममध्यमम् ।

अन्त्यमन्त्यमनन्त्यं च त्रिपुरा शीघ्रसिद्धिदा ॥

आदिमध्ये तु मध्यादावन्त्यमध्ये तु संस्थितौ ।

पुरःक्षोभाय जप्तव्यं विधिनाऽनेन साधकैः ॥ इति ।

अन्यत्र तु—आद्यं बीजं मध्यमे मध्यमादावन्त्यं चान्ये योजयित्वा जपेत् ॥

तैलोक्यान्तःपातिनो भूतसङ्घा वश्यास्तस्यैश्वर्यभाजो भवेत् ॥

आद्यं कृत्वा चावसानेऽन्त्यबीजं मध्ये मध्यं चादिमे साधकेन्द्रः ॥

कुर्यान्नित्यं यो जपेन्मन्त्रमेनं जीवन्मुक्तः सोऽश्नुते दिव्यसिद्धिम् ॥

करयोरिति वामदक्षिणयोः ।

तदुक्तम्—हस्ततले च सव्ये दक्षाङ्गये द्वितीये । इति ॥ ४॥५॥६॥७॥

नवयोन्यात्मकमिति यदुक्तं तमेवाह कर्णेति । त्रिस्थानैरेकैका

अत्र वामाङ्गादिन्यास इति केचित् । अत एव पूजायां वामकोण इत्याहुः

शङ्खयोरिति । ललाटपार्श्वोच्चप्रदेशयोः । त्रिकण्ड्यामपि—“शङ्खो

ललाटास्थि” । नसीति नासिकायाम् । पिठरे उदरे । उच्चाकारत्वात्

कुक्षावित्यनेन नैकव्याधोन्याकारतासिद्धये नाभिभागो लक्ष्यः । तदुक्तम् ।

योर्नाभिमण्डले न्यसेदिति । क्वचिन्नाभाविति पाठः । ध्वजो लिङ्गम् ॥ ८॥१०॥

रत्यादीति यदुक्तं तदेवाह मूल इति । विलोमतस्त्रिभिर्बीजैः

विन्यसेदिति सम्बन्धः । स्थानेष्वेष्टिति उत्तरत्र सम्बध्यते । तत्र त्रिः

नामेद रतेर्वाग्भवं प्रीतिरन्त्यं मनोभवाया मध्यमिति ।

स्वस्वबीजादिकं पूर्वं मूर्ध्नि शानमनोभवम् ।
 न्यसेद्वक्त्रे तत्पुरुषं मकरध्वजमात्मवित् ॥ १४
 हृद्यघोरकुमारादिकन्दर्पं तदनन्तरम् ।
 गुह्यदेशे प्रविन्यस्येदामदेवादिमन्त्रथम् ॥ १५
 सद्योजातं कामदेवं पादयोर्विन्यसेत्ततः ।
 जड्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु तान् ॥ १६
 प्रविन्यसेद्यथापूर्वं भृगुर्योमाग्निसंस्थितः ।
 सद्यादि पञ्चङ्गस्वस्थो बीजमेषां प्रकीर्तितम् ॥ १७
 षड्दीर्घयुक्तेनाद्येन बीजेनाऽङ्गक्रिया मता ।
 पञ्चबाणांस्तनौ न्यस्येन्मन्त्री तैलोक्यमोहनान् ॥ १८
 द्रामाद्यां द्राविणीं मूर्ध्नि द्रौमाद्यां क्षोभिणीं पदे ।
 क्षौं वशीकरणीं वक्त्रे गुह्ये बलंबीजपूर्विकाम् ॥ १९

यदाहुः—कामस्य कामबीजं रतिबीजं वाग्भवं समुद्दिष्टम् ।

सन्मोहनाख्यमन्त्रं प्रीतेर्बीजं तथा प्रोक्तम् ॥ इति ।

इति । पूर्वोक्तस्थानेषु विलोमबालाबीजैः सह अमृतेश्याद्या न्यसेदित्यन्वयः ।

अपि विलोमत्वं पूर्ववदेव ॥ १२॥१३ ॥

स्वस्वबीजादिकमिति । मूर्त्तीनां वक्ष्यमाणानि बीजानि मनोभवादीनां
 ण वनिताचतुर्थबाणवाग्भवकाममायाबीजानि ज्ञेयानि । उभयत्र आदिशब्दः
 पूर्वत्वमात्रं बोधयति । तेनैकपद्यम् । तान् ईशानमनोभवादीन् । तेनायं
 गः । ह्रस्वां ईशानाय स्त्रीं मनोभवाय नम इत्यादि ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

यथापूर्वमिति । स्वस्वबीजादिकमिति च यदुक्तं तानि बीजान्युद्धरति
 रिति । भृगुः सः व्योम हः अग्नी रेफः ताभ्यां सम्यग्युत इति ।
 अधोभागे क्रमेण । सद्यादिपञ्चङ्गस्वा विलोमेन ओ ए उ इ अ इति ॥ १७ ॥

षडिति । षड्दीर्घयुक्तेन बीजेन मध्यबीजेन । आद्येन बीजेन मन्त्राद्येन ।
 दायात् शाक्ताद्येनेत्यपि ज्ञेयम् । तेनायं प्रयोगः । ह्रस्वोः ह्रसकलङ्गां ह्रीं
 णं ह्रत् ५ ह्रीं ह्रस्वीं शिरः ५ ह्रू ह्रीं ह्रस्वीं शिखा ५ ह्रै ह्रीं ह्रस्वीं वस्त्रं ५ ह्रौं
 नेत्रं ५ ह्रः ह्रीं ह्रस्वीं अस्त्रम् ॥ १८ ॥

द्रामाद्यामिति । अत्र सर्वत्राचार्येण मस्थाने उः पठितः । अन्यत्र तु द्रां

आकर्षणीं हृदि पुनः सर्गान्तर्भृगुमंयुतम् ।
सम्प्लोहनीं क्रमादेवं वागन्यासाऽयमौरितः ॥ २०

भालभूमध्यवदनलम्बिकाकण्ठहृत्मु च ।
नाभ्यधिष्ठानयोः पञ्च ताराद्याः सुभगादिकाः ॥ २१
न्यस्तव्या विधिना देव्यो मन्त्रिणा सुभगा भगा ।
भगसर्पिण्यथ परा भगमालिन्यनन्तरम् ॥ २२

अनङ्गाऽनङ्गकुसुमा भूयश्चाऽनङ्गमेखला ।
अनङ्गमदना सर्वा मदविभ्रमन्धराः ॥ २३

प्रधानदेवतावर्णभूषणाद्यैरलङ्कताः ।
अक्षसक्पुस्तकाभीतिवरदाढ्यकरास्वजाः ॥ २४
वाक्कामं बलं पुनः स्त्रीं सस्ताराः पञ्चोदितास्त्वमी ।
न्यासं कुर्याद् भूषणाख्यं ततः साधकसत्तमः ॥ २५

द्रीं क्लीं बलं स आदिका वाणा इति । तदुक्तं त्रिपुरासारे —

अद्रीशो मुखवृत्तवह्निसहितस्त्वाद्यं सदण्डस्त्रिमू-
र्त्याक्रान्ताननवृत्तमेव खलु तद्बीजं द्वितीयं भवेत् ॥

मुखान्तस्थितं देवराजाधिरूढं सवामेक्षणं वक्तृपूर्व्वेण युक्तम् ।

भपूर्व्वं सवृत्तारिषष्टस्वरार्द्धचपेक्षं कतुर्य्यं कपूर्व्वेण युक्तम् ॥

अद्रीशो दः मुखवृत्तम् आ वक्त्री रः सदण्डः सानुस्वारः । इदमाद्यं द्रामिति
त्रिमूर्त्तिना ईकारेण आक्रान्तमाननवृत्तमाकारो यस्येष्टं द्रोमिति हि
मुखान्तः कः देवराजो लः वामेक्षणम् ई । वक्तृपूर्व्वम् अनुस्वारः तेन
तृतीयम् । भपूर्व्वं बः वृत्तारिणा लकारेण षष्ठस्वरः जकारः तेन
बलूमिति बीजं भवति । कं जलं तद्बीजं वकारः तत्तुरीयं सः कः
विसर्गः तेन सहितम् एतावता सः इति पञ्चमम् ।

हृदीत्युत्तरत्र सम्बन्धते । सर्गान्तो भृगुः सः । लम्बिकेति ।
स्यानविशेषः । क्वचिक्कर्णिकेति पाठः । तदा “कर्णिका कर्णभूषणम्”
त्रिकाण्डी । विधिनेति । चतुर्थीनमोऽन्तत्वम् । मन्त्रिणेत्यनेन समुचि-
त्युक्तं भवति ॥ १८ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

तारानेवाह । वागिति वाग्भवम् । कामः कामबीजम् । अन्यत्

न्यसेच्छिरसि भालभ्रूकर्णाक्षियुगले नसि ।
 गण्डयोरोष्ठयोर्दन्तपङ्क्तयोरास्ये न्यसेत् स्वरान् ॥ २६
 चिबुकेऽथ गले कण्ठे पार्श्वयोः स्तनयुग्मके ।
 दोर्मूलयोः कूर्परयोः पाण्योस्तत्पृष्ठदेशतः ॥ २७
 नाभौ गुह्ये पुनश्चोर्वीर्जानुनोर्जङ्घयोस्ततः ।
 स्फिचोः पत्तलयोः पश्चाच्चरणाङ्गुष्ठयोर्द्वयोः ॥ २८
 कादिरान्तान् न्यसेद्वर्णान् स्थानेष्वेषु समाहितः ।
 काञ्चगां ग्रैवेयके पश्चात् कटके हृदि गुह्यके ॥ २९
 कर्णकुण्डलयोर्मौलौ वलशान् षष्ठसान् लहौ ।
 अष्टाविमान् प्रविन्यस्येदेवं देशिकसत्तमः ।
 एवं न्यस्तशरीरोऽसौ ध्यायेत् त्रिपुरभैरवीम् ॥ ३०

उद्यद्भानुसहस्रकान्तिमरुणक्षौमां शिरोमालिनीं
 रक्ताल्लिप्तपयोधरां जपवटीं विद्यामभीतिं वरम् ।
 हस्ताब्जैर्दधतीं त्रिनेत्रविलसद्वक्त्रारविन्दश्रियं
 देवीं बद्धहिमांशुरत्नमुकुटां वन्दे समन्दस्मिताम् ॥ ३१

भूषणाख्यमिति । भूषणरूपैर्वर्णैर्न्यासो भूषणन्यासः । तमेवाह । ततः
 कसत्तमो न्यसेदिति । मातृकावर्णानिति शेषः । साधकसत्तम इत्यनेन
 न्दुत्वं तत्तत्स्थाने भूषणरूपत्वेन ध्यानं चोक्तम् ॥ २५ ॥

न्यासस्थानान्येवाह शिरसीति । कण्ठस्तन्मणिर्गलस्तदधोभागः । अत्र
 दिषु द्विदि वर्णन्यासः । भ्रूस्थाने एकम् । पाण्योरेकम् । तत्पृष्ठदेशे
 मेति सम्प्रदायविदः । स्फिक्शब्देनोच्चत्वसाम्याद् गुल्फौ लक्ष्येते । कटके
 यो लः । हृदि तालव्यः शः कर्णकुण्डलयोर्भूर्ध्वन्यदन्त्याविति विवेक इति
 कसत्तम इत्येतेनोक्तम् ॥ २६॥२७॥२८॥२९॥३० ॥

उद्यदिति । शिरसां मुण्डानां माला यस्यां सा तामिति विग्रहः । रक्तेति
 न्दनम् । आयुधध्यानं दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधःस्थयोरन्त्ये । दक्षोर्ध्वतः
 धःपर्यन्तमिति केचित् । अत्र ध्यानान्तरं बाणबीजपूर्वकं पञ्चमुद्रा
 क्तगम्या दर्शयेत् ॥ ३१ ॥

दीक्षां प्राप्य जपेन्मन्त्रं तत्त्वलक्षं जितेन्द्रियः ।

पुष्पैर्भानुसहस्राणि जुहुयाद् ब्रह्मवृक्षजैः ॥ ३२

त्रिमध्वक्तैः प्रसूनैर्वा करवीरसमुद्भवैः ।

पद्मं वसुदलोपेतं नवयोन्याद्यकर्णिकम् ॥ ३३

इच्छादिशक्तिभिर्युक्तं भैरव्याः पीठमर्चयेत् ।

इच्छा ज्ञाना क्रिया पश्चात् कामिनी कामदायिनी ॥ ३४

दीक्षां प्राप्येति । शक्तिदीक्षां प्राप्येत्यर्थः । सा च तन्त्रान्तर सिद्धेश्वरी-
मतादितो ज्ञेया । तत्त्वभानुशब्दयोः सरूपाणामित्येकशेषः । तत्त्वलक्षं
षट्त्रिंशलक्षम् । होमस्तु षट्त्रिंशत्सहस्रं पलाशकुसुमैः । इयं चतुःकूटस्य
संख्या । त्रिमध्वक्तैः पयोमधुष्टतयुक्तैः । केचित् पयःस्थाने शर्करामाहुः ।
इदमुभयत्र सम्बध्यते । तत्त्वलक्षं चतुर्विंशतिलक्षम् । होमस्तु चतुर्विंशतिसहस्रं
करवीरैः । इयं संख्या पञ्चकूटस्य । तत्त्वलक्षं द्वादशलक्षम् । तन्त्रान्तरे द्वादश-
तत्त्वानामप्युपदिष्टत्वात् । तदुक्तं प्रयोगसारे—

अतो द्वादशतत्त्वानि वदन्ये के विपश्चितः । इति ।

तन्मते प्रसूनैर्वेति वाशब्दः समुच्चये मिलित्वोभयैर्द्वादशसहस्रं होमः । इयं
च संख्या षट्कूटस्येति ज्ञेयम् । तदुक्तमाचार्यैः—

दीक्षां प्राप्य विशिष्टलक्षणयुजः सत्सम्प्रदायाद् गुरो-

र्लब्ध्वा मन्त्रममुं जपेत् सुनियतस्तत्त्वाङ्गलक्षावधि ।

स्वादक्तैश्च नवैः पलाशकुसुमैः सम्यक्समिद्धेऽनले

मन्त्रो भानुसहस्रकं प्रतिहुनेदश्वारिसूनैरपि ॥ इति ॥

तत्र तत्त्वानि षट्त्रिंशच्चतुर्विंशतिः अर्द्धं द्वादश । भान्तीति भानवः षट्-
त्रिंशत्तत्त्वानि चतुर्विंशतितत्त्वानि द्वादशादित्याश्चेति पद्मपादाचार्यैः व्याख्यातम् ।
अत्रापि भानुशब्दार्थोऽयमेव ज्ञेयः ॥ ३२॥३३ ॥

पूजायन्त्रमाह पद्ममिति । नवयोन्याद्यकर्णिकं पद्ममस्याः पूजायन्त्रमिति
शेषः । तदुद्धारप्रकार उच्यते—

द्वितीयादिद्विद्विभागे योनी सम्यध्वनाग्निना ।

भिध्वा ध्वंशगुणान् वृत्तान् बहिः पद्मं सभूयहम् ॥

अस्यार्थः । यथेच्छप्रमाणं वृत्तं कृत्वा तत्राकस्त्रं चतुर्धा विभज्य तत्रैकं मागम्
उर्ध्वतस्थत्वा द्वितीयं भागमारभ्य तृतीयभागान्तम् अधराग्रतश्च कृत्वा ततो

रती रतिप्रिया नन्दा नवमी स्थान्मनोन्मनी ।

वरदाभयधारिण्यः संप्रोक्ता नव शक्तयः ॥ ३५

वाग्भवं लोहितो रायै श्रीकण्ठः लोहितोऽनलः ।

दौर्धवान् यै परा पश्चादपरायै हसौः पुनः ॥ ३६

सदाशिवमहाप्रेतं डेऽन्तं पद्मासनं नमः ।

अनेन मनुना दद्यादासनं श्रीगुरुक्रमम् ॥ ३७

प्राङ्मध्योन्यन्तराले पूजयेत् कल्पयेत् पुनः ।

पञ्चभिः प्रणवैर्मूर्तिं तस्यामावाह्य देवताम् ॥ ३८

पूजयेदागमोक्तेन विधानेन समाहितः ।

तारा वाक् शक्तिः कमला हसखफ्रे हसौः स्मृताः ॥ ३९

मध्यादारभ्य चतुर्थान्तं द्वितीयमधराग्रं त्रयस्त्रं कृत्वा तदुभयसन्धिभेदिप्रथम-
भागमारभ्य ऊर्ध्वाग्रं तृतीयान्तपर्यन्तं त्रयस्त्रं कुर्यादिति । तदुक्तम्—

वङ्गेः पुरहितयवासवयोनिमध्यसम्बद्धवह्निवरुणेशसमाश्रितास्त्रि । इति ।

वरदाभयधारिण्य इति स्मरणमात्रम् । चतुर्थपटल एवासां ध्यानस्योक्तत्वात्
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

पोठमन्त्रमुद्धरति वागिति । वाग्भवं बालाद्यबीजम् । लोहितः पः ।
रायै स्वरूपम् । श्रीकण्ठः अकारः । अनलो रः दौर्धवानाकारयुक्तः तेन रा इति ।
यै परा इति स्वरूपम् । अपरायै स्वरूपम् । परा अपरायै इत्यत्र तु सन्धिः ।
हसौः इति पिण्डम् । सदाशिवमहाप्रेतान्तं स्वरूपम् । प्रेतमिति द्वितीया
शब्दकर्मणि । डेऽन्तं चतुर्थ्येकवचनान्तं पद्मासनं तेन पद्मासनाय ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

प्राङ्मध्योन्यन्तराले श्रीगुरुक्रमं पूजयेदिति सम्बन्धः । श्रीगुरुक्रमस्तु
त्रिविधः । दिव्यौघः सिद्धौघो मानवौघश्चेति । तत्र परप्रकाशानन्द परमेशानन्द-
परमशिवानन्दकामेश्वर्यानन्दमोक्षानन्दकामानन्दामृतानन्दा दिव्यौघः । ईशान-
तत्पुरुषाघोरवामसदानन्दाः सिद्धौघः । मानवौघस्तु स्वस्वगुरुसंप्रदायात् ज्ञेयः ।
पीठस्योत्तरभागे गुरुपङ्क्तिं प्रपूजयेत् इति । सामान्यविधेः अपवादोऽयं
प्राङ्मध्योन्यन्तराल इति ॥ ३८ ॥

आगमोक्तेनेत्युत्तरपट्कप्रोक्तेन । आगमशब्दव्युत्पत्तिरुक्ता तन्त्रान्तरे—

आगतं शिववक्तात्तु गतं तु गिरिजामुखे ।

मतं च वासुदेवस्य तस्मादागम उच्यते ॥ इति ।

वामकोणे यजेद्देव्या रतिमिन्दुसमप्रभाम् ।
 रतिं पाशधरां सौम्यां मदविभ्रमविह्वलाम् ॥ ४०
 प्रीतिं दक्षिणकोणस्थां तप्तकाञ्चनसन्निभाम् ।
 अङ्कुशं प्रणतिं दोर्भ्यां धारयन्तीं समर्चयेत् ॥ ४१
 अग्रे मनोभवां रक्तां रक्तपुष्पाद्यलङ्घिताम् ।
 इक्षुकार्मुकपुष्पेषून्धारयन्तीं शुचिस्मिताम् ॥ ४२
 अङ्गान्यभ्यर्चयेत् पञ्चाद्यथापूर्वं विधानवित् ।
 दिक्ष्वग्रे च निजैर्मन्त्रैः पूजयेद्वाणदेवताः ॥ ४३
 हस्ताब्जैर्धृतपुष्पेषुप्रणामा भूतसप्रभाः ।
 अष्टयोनिष्वष्ट शक्तीः पूजयेत् सुभगादिकाः ॥ ४४
 मातरो भैरवाङ्गस्था मदविभ्रमविह्वलाः ।
 अष्टपत्रेषु सम्पूज्या यथावत् कुसुमादिभिः ॥ ४५
 लोकपालांस्ततो दिक्षु तेषामस्त्राणि तद्वहिः ।
 पूर्वजन्मकृतैः पुण्यैर्चात्वेनां परदेवताम् ॥ ४६
 यो भजेदुक्तमार्गेण स भवेत् संपदां पदम् ।
 एवं सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः ॥ ४७

अत एव समाहितः सावधान इत्युक्तिः । पञ्चभिः प्रणवैरिति यदुक्तं तानिवाह तारा
 इति । वाक् वाग्भवम् । शक्तिर्मायाबीजम् । कमला श्रीबीजम् । अन्यत्पिण्ड-
 हयम् । रतिप्रीत्योर्ध्यानि एकहस्तेऽस्त्रं द्वितीये नमस्कारः ॥ ३८॥४०॥४१॥४२ ॥

यथापूर्वमिति । आग्नेयादिषु केसरेषु मध्ययोन्यन्तरे चतुर्दिक्षु च ।
 विधानविदित्यनेन मध्ययोनिबाह्यदेश इत्युक्तम् ॥ ४३ ॥

हस्ताब्जैरिति । सव्यहस्ते बाणः अन्यहस्ते नमस्कारः । तदुक्तम्—

द्राविण्याद्याः क्रमशः सर्वाः सर्वाभरणशोभिताः समदाः ।

सव्यकरकलितबाणाः शेषकरैः कृतनमस्कृताः ॥ इति ।

भूतसप्रभा इति । पृथिव्यादिवर्णतुल्यवर्णा इत्यर्थः । सुभगादिका इति
 यथान्यस्ताः ॥ ४४ ॥

मातर इति । चण्डिकान्ताः । तदुक्तमाचार्यैः—

मातृगणं सचण्डिकान्तं दलेष्वपि यजेदसिताङ्गकाद्यैः । इति ।

यथावदित्यनेन दोर्घाद्या मातरो ऋखाद्या भैरवा इत्युक्तम् । सम्पदां पदमित्य-

जुहुयादरुणाम्भोजैरदोषैर्मधुरामृतैः ।

लक्षसंख्यं तदङ्गं वा प्रत्यहं भोजयेद् द्विजान् ॥ ४८

वनिता युवती रम्याः पूजयेद् देवताधिया ।

होमान्ते धनधान्याद्यैस्तोषयेद् गुरुमात्मनः ॥ ४९

एवं कृते जगद्वश्यो रमाया भवनं भवेत् ।

रक्तोत्पलैस्त्रिमध्वक्तेररुणैर्वा हयारिजैः ॥ ५०

पुष्पैः पयोऽन्नैः सघृतैर्होमो विश्वं वशं नयेत् ।

वाक्सिद्धिं लभते मन्त्री पलाशकुसुमैर्हुतात् ॥ ५१

कर्पूरागुरुसंयुक्तं गुग्गुलुं जुहुयात् सुधीः ।

ज्ञानं दिव्यमवाप्नोति तेनैव स भवेत् कविः ॥ ५२

क्षीराक्तैरमृताखण्डैर्होमः सर्वापमृत्युजित् ।

दूर्वाभिरायुषे होमः क्षीराक्ताभिर्दिनवयम् ॥ ५३

नेनास्याः सम्प्रदेत्यपि नामेति सूचितं भवति ॥ ४५॥४६॥४७॥४८॥४९ ॥

जगन्ति वश्यानि यस्येति बहुव्रीहिः । रमाया भवनं भवेदिति । तत्र ध्यानविशेषः—

मातुलिङ्गलिपिपात्रपङ्कजैः शोभमानकरपङ्कजां शिवाम् ।

संविचिन्त्य खलु पौष्टिकक्रियां कुर्वतो भवति भूतिरञ्जसा ॥ इति ।

हयारिजैरिति करवीरजैः । सघृतैः पयोन्नैर्वेति तृतीयः पक्षः । वशं नयेदिति ।

ध्यानविशेषो यथा—

पाशाङ्कुशोद्यतकरामरूपां प्रसन्नां माणिक्यवज्जहरितैरपि भूषिताङ्गीम् ।

मूर्त्तिं विचिन्त्य विदधीत पुरोक्तमार्गाद्वश्यक्रियां च नयनाञ्जनकानि मन्त्री ॥

इति । भवेत्कविरिति । ध्यानविशेषः संविच्छास्त्रे—

सारस्वतमयीं मूर्त्तिमादिमूर्त्तिसमन्विताम् ।

यः स्मरेत् द्वादशान्ते स्यात् सोऽचिराद्वाकपतिर्भवेत् ॥ इति ।

अमृता गुडूची । अपमृत्युजिदिति । ध्यानविशेषो गौतमेनोक्तः—

कुर्याच्छान्तिककर्माणि शुक्लवस्त्रां विचिन्त्य ताम् ।

वराभयसुधाकुम्भपुस्तकायुधधारिणीम् ॥ इति ॥५०॥५१॥५२॥५३॥

गिरिकर्णीभवैः पुष्पैर्ब्राह्मणान् वशयेद्भुतात् ।
 कल्लारैः पार्थिवान् पुष्पैस्तद्वधूः कर्णिकारजैः ॥ ५४
 मल्लिकाकुसुमैर्हुत्वा राजपुत्रान् वशं नयेत् ।
 कोरगटकुसुमैर्वैश्यान् वृषलान् पाटलोद्भवैः ॥ ५५
 अनुलोमविलोमान्तःस्थितसाध्याह्वयान्वितम् ।
 मन्त्रमुच्चार्य जुहुयान्मन्त्री मधुरलोलितैः ॥ ५६
 सर्षपैः पटुसंमिश्रैर्वशयेत् पार्थिवान् क्षणात् ।
 अनेनैव विधानेन तत्पत्नीस्तत्सुतानपि ॥ ५७
 जातीबिल्वफलैः पुष्पैर्मधुरत्रयलोलितैः ।
 नरनारीनरपतीन् होमतो वशयेद् ध्रुवम् ॥ ५८
 मालतीवकुलोद्भूतैः पुष्पैश्चन्दनलोलितैः ।
 जुहुयात् कवितां मन्त्री लभते वत्सरान्तरे ॥ ५९
 मधुरत्रयसंयुक्तैः फलैर्बिल्वसमुद्भवैः ।
 जुहुयाद्वशयेल्लोकं श्रियमाप्नोति वाञ्छिताम् ६०
 पाटलैः कुमुदैः कुन्दैरुत्पलैर्नागचम्पकैः ।
 नन्द्यावर्त्तैर्विकसितैः कृतमालैर्जुहोति यः ॥ ६१
 जायते वत्सरादर्वाक् श्रिया विजितपार्थिवः ।
 साज्यमन्नं प्रजुहुयाद्भवेदन्नसमृद्धिमाक् ॥ ६२
 कस्तूरीकुङ्कुमोपेतं कर्पूरं जुहुयाद्वशी ।
 कन्दर्पादधिकं सद्यः सौन्दर्यमधिगच्छति ॥ ६३
 लाजान् प्रजुहुयान्मन्त्री दधिक्षीरमधुसुतान् ।
 विजित्य रोगानखिलान् स जीवेच्छरदां शतम् ॥ ६४

गिरिकर्णी अपराजिता । पटु लवणम् । नन्द्यावर्त्तैर्गन्धतगरैः । कृतमालैः
 राजह्वक्षजैः । पाटलैरित्यादिना विकसितैरिति विशेषणात् पुष्पैरिति लभ्यते ।

पादद्वयं मलयजं पादं कुङ्कुमकैसरम् ।

पादं गोरोचनायाश्च तानि पिष्ट्वा हिमाम्भसा ॥ ६५

विदध्यात्तिलकं भूयो यान् पश्येद् यैर्विलोक्यते ।

यान् स्पृशेत् स्पृश्यते यैर्वा वश्याः स्युस्तस्य तेऽचिरात् ॥ ६६

कर्पूरकपिचोराणि समभागानि कल्पयेत् ।

चतुर्भागा जटामांसी तावती रोचना मता ॥ ६७

कुङ्कुमं सप्तभागं स्याद् दिग्भागं चन्दनं मतम् ।

अगुरुर्नवभागः स्यादिति भागक्रमेण च ॥ ६८

हिमाद्भिः कन्यया पिष्टमेतत् सर्वं सुसाधितम् ।

आदाय तिलकं भाले कुर्याद् भूमिपतीन् नरान् ॥ ६९

वनितां मदगर्वाढ्यां मदोन्मत्तान् मतङ्गजान् ।

सिंहव्याघ्रान् महासर्पान् भूतवेतालराक्षसान् ।

दर्शनादेव वश्येत् तिलकं धारयन्नरः ॥ ७०

मध्याद्यं नवयोनिषु प्रविलिखेद्बीजानि वर्णांस्त्रिशो

गायत्र्याः पुनरष्टपत्रविवरेष्वाल्लिख्य लिप्या वृतम् ।

भूविम्बद्वितयेन मन्मथयुजा कोणेषु संवेष्टितं

यत्नं तैपुरमीरितं त्रिभुवनप्रक्षोभकं श्रीप्रदम् ॥ ७१

अस्मिन् यन्त्रे समावाह्य सम्यक् सम्पूज्य देवताम् ।

होमेन कृतसम्पातं लाक्षालोहत्रयावृतम् ॥ ७२

हिमाम्भसा नौहारोदकेन ॥ ५४—६६ ॥

कपि रक्तचन्दनम् । चोरं कचूरं शटीति यावत् । दिग्भागं दशभागम् । कन्यया पिष्टमिति । कृष्णचतुर्दशीरात्रौ श्मशाने सम्प्रदायेन पिष्टम् । सुसाधितमिति एतन्मन्त्रजप्तम् ॥ ६७॥६८॥६९॥७० ॥

यन्त्रमाह मध्येति । प्रविलिखेत् प्रादक्षिण्येन एवं त्रिरावृत्तिर्भवति । गायत्र्यास्त्रिपुरागायत्र्याः । लिप्या मातृकया । भूविम्बद्वितयेन परस्परव्यतिभिन्नेन । मन्मथबीजं भैरव्या एव ॥ ७१॥७२॥७३ ॥

विधृतं बाहुना यन्त्रं युद्धेषु विजयावहम् ।

वादे वाग्विजयं कुर्यात् कवित्वं पुष्कलं दिशेत् ।

आयुरारोग्यमित्राणि पुत्रान् पौत्रान् विवर्द्धयेत् ॥ ७३

कामं षट्कोणमध्ये लिखतु पुनरिमं षट्सु कोणेषु पञ्चात्
पत्रेषु द्वाष्टसंख्येष्वमुमथ पुरतो व्योमबीजेन वीतम् ।

क्षौणीबिम्बान्तरस्थं भुजदललिखितं रोचनाकुङ्कुमाभ्यां
प्रोक्तं सौभाग्यसम्पन्निरुपमकविताकीर्त्तिदं यन्त्रमेतत् ॥ ७४

वक्त्रेर्गेहयुगान्तरस्थमदने मायां लिखेद्वाग्भवम् ।

षट्कोणेष्वथ सन्धिषु प्रविलिखेद्बुद्धारमावेष्टयेत् ।

स्त्रीबीजेन समीरितं त्रिभुवनप्रक्षोभकं त्रैपुरं

यन्त्रं पञ्चमनोमवात्मकमिदं सौन्दर्यसंपत्करम् ॥ ७५

यन्त्रान्तरमाह काममिति । कामं भैरवीमध्यबीजम् । इमं कामम् ।
द्वाष्टसंख्येषु षोडशसंख्येषु । अमुं कामम् । व्योमबीजं हं । भुजदलं
भूर्जपत्रम् ॥ ७४ ॥

यन्त्रान्तरमाह वक्त्रेरिति । मदने प्रसिद्धे । वाग्भवं प्रसिद्धम् । सन्धिष्विति ।
कोणानभितो वृत्तमध्ये । स्त्रीबीजेनेत्येकत्वं विवक्षितम् । सर्वं स्त्रीबीजमध्ये
लिखेदित्यर्थः । तदुक्तम्—

मनोभवस्य सकले कुक्षौ तदेतत् क्षिपेत् । इति ।

पञ्चमनोमवात्मकमिति । पञ्चभिः कामबीजैर्यन्त्रस्योद्भूतत्वात् । पञ्चकाममन्त्रा

यथा—कपञ्चमं शुचिनयनान्तसंयुतं सवामदृक्पवनगुणान्वितः करः ।

रविस्वरो हरिहयविष्णुषष्ठवदनं ततस्तर उपरान्वितो भृगुः ॥

तेषां शिरःसु विदधीत बुधोऽर्धचन्द्रा-

नेवं मया निगदिताः खलु पञ्च कामाः ॥ इति ।

कं जलं तद्बीजं वः तत्पञ्चमो हः । शुची रेफः नयनान्त ई तेन मायाबीजम् ।
वामदृगीकारः पवनात् यकाराद् गुणः तृतीयो लः । तदन्वितः करः ककारस्तेन
कामबीजम् । रविस्वरः द्वादशस्वर ऐ । हरिहयो लः विष्णुरकारः तस्मात् षष्ठ
जकारः तद्युक्तं वनं वकारस्तेन बलू । तरस्वरूपम् । उः परो यस्मात्तेन ई
तद्युक्तो भृगुः सकारस्तेन स्त्री । सर्वे सार्धचन्द्राः सानुस्वाराः ॥ ७५ ॥

अधरो विन्दुमानाद्यो ब्रह्मेन्द्रस्यः शशीयुतः ।
द्वितीयं भृगुसर्गाद्यो मनुस्तार्त्तीयमौरितम् ॥ ७६
एषा बालेति विख्याता तैलोक्यवशकारिणी ।
जपपूजादिकं सर्वमस्याः पूर्ववदाचरेत् ॥ ७७

बालाबीजैस्त्रिभिरित्युद्दिष्टं बालामन्त्रमुद्धरति अधर इति । अधरो विन्दु-
मान् ऐं । ब्रह्मा ककारः इन्द्रो लः शशी विन्दुः ईं स्वरूपम् । तेन क्लीं । भृगुः सः
सर्गो विसर्गः तेनाद्यो मनुर्ऌो तेन सांः इति । अन्यत्र सविन्दुरुक्तः । तदुक्तं
सनत्कुमारे—अष्टमस्य तृतीयं तु चतुर्दशसमन्वितम् ।

दण्डकुण्डलमेतद्धि सारस्वतमुदाहृतम् ॥ इति ॥

अस्या विद्यायाः शाप इति त्रिपुरासारः । तदुद्धारो यथा—

देव्या शप्ता येन विद्येयमाद्या पूर्वं तेन प्राणहीनाऽभवत् सा ॥

शिवशक्तिबीजमतएव शम्भुना निहितं तयोरुपरि पूर्वबीजयोः ।

अकुलं कुलोपरि च मध्यमाधरे दहनं ततः प्रभृति सोर्जिताऽभवत् ॥ इति ।
पूर्ववदित्युक्तत्वात् । प्रथमबीजस्य वाग्भवमिति नाम । मध्यस्य कामबीजमिति ।
तृतीयस्य शक्तिरिति । एतत्प्रसिद्धैरेव पूर्वमग्रेऽपि वाग्भवकामशब्देनोभयोर्यवहार-
इति ज्ञेयम् । अतएवांशतः अत्रोद्धारः । व्यस्ताव्यस्तजपध्यानादि पूर्वोक्तमवाप्यनु-
सन्नेयम् । अन्यं सविन्दु बीजं मध्यं शक्तिः । तदुक्तम्—

अमुष्य मन्त्रस्य रदान्तयुक्तं बीजं सदण्डं लकुलीशपूर्वम् ।

शक्तिस्तु साखण्डलकर्णपूर्वं सहार्द्धजैर्वा त्रिकमाननान्तम् ॥ इति ॥

अन्यैस्त्वेबन्मध्यमबीजस्य नित्यामन्त्रत्वमप्युक्तम् ।

यदाहुः—नित्या भूत्वा जपेत् कामबीजमिष्टार्थसिद्धये ।

पञ्चङ्गस्वाद्यबीजेन विन्यसेन्मुखपञ्चके ॥

षड्दीर्घेण षडङ्गानि कृत्वा नित्यां निजैष्टदाम् ।

मदिराम्भोधिमध्यस्थरक्तपङ्कजमध्यगाम् ॥

सुरूपां कुङ्कुमप्रख्यामाकुञ्चितशिरोरुहाम् ।

चतुर्भुजां महादेवीं पाशाङ्कुशधरां शिवाम् ॥

वामेतरकरासक्तकपालापूरितासवाम् ।

वामहस्तसमासक्तकपालासवदायिनीम् ॥

आत्माभेदेन तां धात्वा मन्त्रं लक्षं शनैर्जपेत् ।

मान्मथं त्रिपुरादेवि विद्महे पदमीरयेत् ।
 उक्त्वा कामेश्वरि पदं प्रवदेद्धीमही ततः ॥ ७८
 तदन्ते प्रवदेद् भूयस्तन्नः क्लिन्ने प्रचोदयात् ।
 गायत्रेश्वा समाख्याता त्रैपुरी सर्वसिद्धिदा ॥ ७९
 सुत्याऽनया त्वां त्रिपुरे स्तोष्येऽभीष्टफलाप्तये ।
 यया व्रजन्तितां लक्ष्मीं मनुजाः सुरपूजिताम् ॥ ८०

ब्रह्मादयस्तुतिपदैरपि सूक्ष्मरूपां
 जानन्ति नैव जगदादिमनादिमूर्तिम् ।
 तस्माद्वयं कुचनतां नवकुङ्कुमाभां
 स्थूलां स्तुमः सकलवाङ्मयमात्मभूताम् ॥ ८१
 सद्यःसमुद्यतसहस्रदिवाकराभां
 विद्याक्षसूत्रवरदाभयचिह्नहस्ताम् ।
 नेत्रोत्पलैस्त्रिभिरलङ्कितपद्मवक्त्रां
 त्वां तारहाररुचिरां त्रिपुरे भजामः ॥ ८२
 मधूकपुष्पैर्जहुयाद्दशांशं मन्त्रसिद्धये ॥
 नित्यक्लिन्नोक्तमार्गेण पूजां कुर्यादतन्द्रितः ।
 राजानं राजपत्नीं च वशीकर्तुं य इच्छति ॥
 स तस्योरः समारुह्य मनसा तन्मयो जपेत् ।
 यन्नामसहितं कृत्वा नित्यां विद्यां जपेन्नरः ॥
 तामाकर्षयते नित्यं वशीकुर्याच्च भूपतिम् ।
 अनया मातृकां देवीं ग्रथित्वा नियुतं जपेत् ॥
 त्रैलोक्यमखिलं तस्य वशे तिष्ठति दासवत् ।
 न्यस्तमन्त्राङ्गुलीं बद्ध्वा क्षोभिणीं नाम पुष्कलाम् ॥
 शय्यागतः स्मरेन्नित्यमिष्टामाकर्षकज्जपेत् ॥ इति ।

क्षोभिणी मुष्टिः ॥ ७६॥७७ ॥

गायत्रीमुद्धरति मान्मथमिति । प्रसिद्धं मान्मथम् । अन्यत् स्वरूपम् ॥ ७८॥७९॥
 त्रिपुरास्तुतिमारभते सुत्येति । यया सुत्या ॥ ८०॥८१ ॥
 तार उज्ज्वलो यो हारस्तेन रुचिराम् । मुक्ता शुद्धी च तारः स्यादित्यमरः ॥ ८२॥

सिन्दूरपुञ्जरुचिरं कुचभारनखं
जन्मान्तरिषु कृतपुण्यफलैकगम्यम् ।
अन्योन्यभेदकलहाकुलमानभेदै-
र्जानन्ति किं जडधियस्तव रूपमम्ब ॥ ८३
स्थूलां वदन्ति मुनयः श्रुतयो गृणन्ति
सूक्ष्मां वदन्ति वचसामधिवासमन्ये ।
त्वां मूलमाहुरपरं जगतां भवानि
मन्यामहे वयमपारकृपाम्बुराशिम् ॥ ८४
चन्द्रावतंसकलितां शरदिन्दुशुभ्रां
पञ्चाशदक्षरमयीं हृदि भावयन्ति ।
त्वां पुस्तकं जपवटीममृताढ्यकुम्भं
व्याख्यां च हस्तकमलैर्दधतीं त्रिनेत्राम् ॥ ८५
शम्भुस्त्वमद्रितनयाकलितार्द्धभागो
विष्णुस्त्वमम्ब कमलापरिवद्धदेहः ।
पद्मोद्भवस्त्वमसि वागधिवासभूमि-
स्तेषां क्रियाश्च जगति त्रिपुरे त्वमेव ॥ ८६
आश्रित्य वाग्भवभवांश्चतुरः परादीन्
भावान् पदेषु विहितार्थमुदीरयन्तीम् ।
कण्ठादिभिश्च करणैः परदेवतां त्वां
संविन्मयीं हृदि कदापि न विस्मरामि ॥ ८७

अन्योन्यं परस्परं यो भेदकलहस्तेनाकुलानि यानि मानानि प्रमाणानि
तद्भेदैस्तद्विशेषैः ॥ ८३॥८४॥८५॥८६ ॥

वाग्भवबीजनाकारसाम्यात् त्रिकोणमाधारमण्डलमुच्यते । तत्र भवान्
तदुत्पन्नान् । तत्र यद्यपि पराया एवोत्पत्तिस्तथापि अन्यासामपि
तत्स्थूलरूपत्वात्तथोक्तिः । यद्वा वाग्भवं कुण्डलिनी तदुभवांस्तदुत्पन्नान् ।

“शक्तिः कुण्डलिनीति या निगदिता आर्द्रमसंज्ञा” इत्युक्तेः ।

एवम्भूतांश्चतुरः परादीन् परापश्यन्तीमध्यमावैखरीरूपान् भावान् । पदेषु
स्थानेषु आधारनाभिकण्ठमुखेषु क्रमादाश्रित्य कण्ठादिभिः करणैर्विहितार्थ-

आकुञ्च्य वायुमवजित्य च वैरिषट्क-
 मालोक्य निश्चलधिया निजनासिकाग्रम् ।
 ध्यायन्ति भूर्ध्नि कलितेन्दुकलावतंसं
 त्वद्रूपम् कृतिनस्तरुणार्कविम्बम् ॥ ८८
 त्वं प्राप्य मन्मथरिपोर्वपुरर्द्धभागं
 सृष्टिं करोषि जगतामिति वेदवादः ।
 सत्यं तदद्रितनये जगदेकमात-
 नीचेदशेषजगतः स्थितिरेव न स्यात् ॥ ८९
 पूजां विधाय कूसुमैः सुरपादपानां
 पीठे तवाम्ब कनकाचलगह्वरेषु ।
 गायन्ति सिद्धवनिताः सह किन्नरीभि-
 रास्त्रादितासवरसारुणनेत्रपद्माः ॥ ९०
 विद्युद्विलासवपुषः श्रियमावहन्तीं
 यान्तीं स्ववासभवनाच्छिवराजधानीम् ।
 सौषुम्णमार्गकमलानि विकाशयन्तीं
 देवीं भजे हृदि परामृतसिक्तगात्रीम् ॥ ९१
 आनन्दजन्मभवनं भवनं श्रुतीनां
 चैतन्यमात्रतनुमम्ब समाश्रयामि ।
 ब्रह्मेशविष्णुभिरभिष्टुतपादपद्मां
 सौभाग्यजन्मवसतिं त्रिपुरे यथावत् ॥ ९२

मीक्षितार्थम् उदीरयन्तीम् ॥ ८७ ॥

वायुं प्राणापानरूपम् । वैरिषट्कं कामक्रोधलोभमोहमदमत्सररूपम् ॥ ८८ ॥
 मन्मथरिपोः पुरुषस्य ब्रह्मणो वाऽर्द्धभागं सन्निधिम् । तत् सत्यं वेदवादत्वात् ।
 विपक्षे प्रतिकूलं तर्कमाह नोचेदिति । त्वदधिष्ठानाभावादिति भावः ॥ ८९ ॥
 स्ववासभवनात् मूलाधारात् । शिवराजधानीं सहस्रदलकमलम् । सौषुम्ण-
 णायां भवं सौषुम्णं तदेव मार्गं येषां तानि । क्वचित् सौषुम्णसद्वकमलानीति
 पाठः । कमलान्याधारादीनि सहस्रान्तानि ॥ ९० ॥ ९१ ॥

आनन्दजन्मभवनं श्रुतीनां भवनमिति व्यस्तं रूपकद्वयम् ॥ ९२ ॥

शब्दार्थभावि भुवनं सृजतीन्दुरूपा
या तद्विभर्ति पुनरर्कतनुः स्वशक्त्या ।
वक्त्रात्मिका हरति तत् सकलं युगान्ते
तां शारदां मनसि जातु न विस्मरामि ॥ ६३
नारायणीति नरकार्णवतारिणीति
गौरीति खेदशमनीति सरस्वतीति ।
ज्ञानप्रदेति नयनत्रयभूषितेति
त्वामद्रिराजतनये विबुधा वदन्ति ॥ ६४

ये स्तुवन्ति जगन्मातः श्लोकैर्द्वादशभिः क्रमात् ।
त्वामनुप्राप्य वाक्सिद्धिं प्राप्नुयुस्ते परां गतिम् ॥ ६५
वाङ्मायाकमलास्तारं नमोऽन्ते भगवत्यथ ।
श्रीमातङ्गीश्वरि वदेत् सर्वजनमनोहरि ॥ ६६
सर्वादि सुखराज्यन्ते सर्वादिमुखरञ्जिनि ।
सर्वराजवशं पश्चात् करि सर्वपदं वदेत् ॥ ६७
स्त्रीपुरुषवशं ब्रह्मा नेत्रमग्न्यासनं पुनः ।
सर्वदुष्टमृगवशङ्करि सर्वभृगुस्त्वव ॥ ६८

शब्दार्थयोर्भावः सत्ता यत्र तत् । शारं कर्मफलं द्यति खण्डयतीति शारदा
चिच्छक्तिः ॥ ६३॥६४ ॥

द्वादशभिरिति सद्य इत्यादिभिः विस्मरामीत्यन्तैः । आद्यपद्यद्वयस्य
मुखबन्धरूपत्वाच्छेषयोरपि स्वरूपफलनिर्देशात् । अथच द्वादशभिरिति पदेन
कोशभेदात् द्युमणिमालानामकः प्रबन्ध उक्तः । तल्लक्षणमुक्तं भामहेन—

अथ द्युमणिमाला स्यात् पद्यैर्द्वादशभिः समैः ।
प्रत्येकं नायकोत्कर्षप्रकाशनपरायणैः ॥
मुखबन्धे श्लोकयुग्मं तथा शेषे द्वयं मतम् ।

कृता द्युमणिमालेयं कीर्त्तिवृद्धिकरी नृणाम् ॥ इति ॥ ६५ ॥

राजमातङ्गिनीमन्त्रमुद्धरति वागिति । वाक् वाग्भवम् माया शक्तिबीजम् ।
कमला श्रीबीजम् तारः प्रणवः । नमोऽन्ते नम इत्यस्यान्ते । ब्रह्मा कः ।
नेत्रमिन्दुः अग्न्यासनं तेन रि । भृगुः सः त्वव स्वरूपम् । रविर्मकारः

शङ्करि स्यात् सर्वलोकममुकं शिवयुगविः ।

वशमानय जायाग्नेरष्टाशीत्यक्षरो मनुः ॥ ८८

न्यासान्मन्त्री तनौ कुर्याद्वक्ष्यमाणान् यथाक्रमम् ।

शिरो ललाटभूमध्ये तालुकण्ठगलोरसि ॥ १००

अनाहते भुजद्वन्द्वे जठरे नाभिमण्डले ।

स्वाधिष्ठाने गुह्यदेशे पादयोर्दक्षिणान्ययोः ॥ १०१

मूलाधारे गुदे न्यसेत् पदान्यष्टादश क्रमात् ।

गुणैकद्विचतुःषड्भिर्वसुषट्पर्व्वताष्टभिः ॥ १०२

दशपङ्क्त्यष्टवेदाग्निचन्द्रयुग्मगुणाक्षिभिः ।

पदक्लृप्तिरियं प्रोक्ता मन्त्रवर्णैर्यथाक्रमम् ॥ १०३

रत्याद्या मूलहृदयभूमध्येषु विचक्षणः ।

वाक्शक्तिलक्ष्मीबीजाद्या मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यसेत् ॥ १०४

शिरोवदनहृद्गुह्यपादेषु विधिवन् न्यसेत् ।

हृत्तेखां गगनां रक्तां भूयो मन्त्री करालिकाम् ॥ १०५

महोच्छुष्मां खनामादिवर्णबीजपुरःसराः ।

मातङ्ग्यन्ताः षडङ्गानि ततः कुर्व्वीत साधकः ॥ १०६

शिवयुगेकारयुक्तः तेन मे । दक्षिणामूर्तिः ऋषिः गायत्रीच्छन्दः माया
स्वाहा शक्तिः ॥ ८६॥८७॥८८॥८९ ॥

कण्ठस्तनूमणिर्गलस्तदधोभागः । अनाहते हृदये । गुह्यदेशे लिङ्गे
दक्षिणान्ययोरिति सार्वत्रिकोऽपि क्रमः क्वचिद्वक्तव्य इत्यत्रोक्तः ॥ १००॥१०१॥१०२॥

पदविभागमाह गुणेति । गुणास्त्रयः पर्वताः सप्त पङ्क्तिर्दश वेदास्त्रयः
अग्नयस्त्रयः चन्द्र एकः अक्षि द्वयम् ॥ १०२ ॥ १०३ ॥

रत्याद्या इत्यादिशब्देन प्रीतिमनोभवे । बीजाद्या इति समुच्चितबीजा
इत्युक्तम् । मातङ्ग्यन्ता इति प्रत्येकम् । ऐं ह्रीं श्रीं रत्ये मातङ्ग्ये नम इत्यादि
प्रयोगः । एवमग्रेऽपि ॥ १०४ ॥

विधिवदिति । पञ्चमुखेष्वपि न्यसेदित्युक्तम् । खनान्त्रां ये आदिवर्णाः
एव बीजानि । तत्पुरःसराः तदाद्या इति पूर्वोक्तबीजापवादः । मातङ्ग्यन्ता

वर्णैश्चतुर्भिर्विंशत्या हृत् त्रयोदशभिः शिरः ।
 शिखाऽष्टादशभिः प्रोक्ता वर्म तावद्भिरक्षरैः ॥ १०७
 स्यात् त्रयोदशभिर्नवं द्वाभ्यामस्त्वं समीरितम् ।
 विभक्तैर्मूलमन्त्राणैर्वाग्न्यासमथाचरेत् ॥ १०८
 मूर्ध्निपादास्यगुह्येषु हृदम्भोजं प्रविन्यसेत् ।
 द्राविणीं क्षोभिणीं भूयो वर्द्धनीं मोहनीं पुनः ॥ १०९
 आकर्षणीं स्वनामादिवीजाद्या शुभलक्षणाः ।
 मातङ्ग्यन्तांस्ततो न्यस्येन्मन्मथान् वदनांसयोः ॥ ११०
 पार्श्वकक्ष्योर्नाभिदेशे कटिपार्श्वसंक्षेपे पुनः ।
 बीजत्रयादिकान्मन्त्री मन्मथं मकरध्वजम् ॥ १११
 मदनं पुष्पधन्वानं पञ्चमं कुसुमायुधम् ।
 षष्ठं कन्दर्पनामानं मनोभवरतिप्रियौ ॥ ११२
 मातङ्ग्यन्तास्तनौ न्यस्येत् स्थानेष्वेतेषु मन्त्रवित् ।
 प्रथमाऽनङ्गकुसुमा भूयोऽन्याऽनङ्गमेखला ॥ ११३
 अनङ्गमदना तद्वदनङ्गमदनातुरा ।
 अनङ्गमदनवेगा भूयश्चाऽनङ्गसंभवा ॥ ११४
 सप्तम्यनङ्गभुवनपालिनी स्यादथाऽष्टमी ।
 अनङ्गशशिरेखाऽन्या मातङ्ग्यन्ताः समीरिताः ॥ ११५

इत्यस्य पञ्चात्तनेन सम्बन्धः । ततः साधकः विभक्तैर्मूलमन्त्राणैः षडङ्गानि कुर्वीति
 सम्बन्धः । साधक इत्यनेन ज्ञानैश्वर्यादियोगः सूचितः ।

विभागमाह वर्णैरिति ॥ १०५॥१०६॥१०७॥१०८ ॥

स्वनामेति । स्वनामादौ बीजाद्याः पूर्वोक्तद्रामादिवीजादिकाः मातङ्ग्यन्ता
 न्यसेदिति सम्बन्धः । शुभलक्षणा इत्यन्वयार्थाभिधाना इत्यर्थः ॥ १०८॥११० ॥

ततो मातङ्ग्यन्तान् मन्मथान् न्यसेदिति सम्बन्धः । वदनांसयोरिति वामां-
 सादारभ्य न्यासः । बीजत्रयादिकानिति मन्त्राद्यबीजत्रयाद्यान् ॥११०॥१११॥११२॥

समीरिता एता मातङ्ग्यन्ताः । तनौ एतेषु पूर्वोक्तस्थानेषु न्यसेदिति सम्बन्धः ।

॥ ११३॥११४॥११५ ॥

विन्यस्तव्यास्तनौ मूलेऽधिष्ठाने मणिपूरके ।

हृत्कण्ठास्ये भुवोर्मध्ये मस्तके मन्त्रिणा ततः ॥ ११६

आद्ये लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिः प्रीतिश्च कृत्तिका ।

शान्तिः पुष्टिस्तथा तुष्टिर्मातङ्गीपदशेखराः ॥ ११७

मूलमन्त्रं प्रविन्यस्येन्निजमूर्धनि मन्त्रवित् ।

आधारदेशेऽधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते ॥ ११८

कण्ठे वक्त्रे भुवोर्मध्ये मस्तके विन्यसेत् क्रमात् ।

ब्राह्मणाद्याः पूर्वमुद्दिष्टा मातङ्गीपदपश्चिमाः ॥ ११९

एषु स्थानेषु विन्यसेदसिताङ्गादिभैरवान् ।

मातङ्ग्यन्तान् न्यसेन्मन्त्री मूलमन्त्रं स्वमूर्धनि ॥ १२०

आधारदेशेऽधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते ।

कण्ठदेशे भुवोर्मध्ये विन्दौ भूयः कलापदे ॥ १२१

निरोधिकायामर्द्धेन्दौ नादनादान्तयोः पुनः ।

उन्नय्यां विष्णुवक्त्रे च ध्रुवमण्डलके शिवे ॥ १२२

मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यस्येद्वामां ज्येष्ठामतः परम् ।

रौद्रीं प्रशान्तिं श्रद्धाख्यां पुनर्माहेश्वरीमथ ॥ १२३

क्रियाशक्तिं सुलक्ष्मीं च सृष्टिसंज्ञां च मोहिनीम् ।

प्रमथां श्वासिनीं विद्युल्लतां चिच्छक्तिमप्यथ ॥ १२४

मूले मूलाधारे । अधिष्ठाने लिङ्गमूले । मणिपूरके नाभौ । मातङ्गी पदशेखरा मातङ्ग्यन्ता एता मन्त्रिणा तनौ विन्यस्तव्या इति सम्बन्धः । पूर्वमिति षष्ठे । मातङ्गीपदं पश्चिममन्त्रिमं यासां ताः ॥ ११६॥११७॥११८॥११९ ॥

एषु पूर्वोक्तस्थानेषु मातङ्ग्यन्तान् असिताङ्गादिभैरवान् नवमोक्तान् विन्यसेदिति सम्बन्धः ॥ १२० ॥

भुवोर्मध्य इत्यारभ्य शिवान्तमूर्द्धोर्द्धादिस्थानानि ज्ञातव्यानि ॥ १२१॥१२२ ॥ मातङ्ग्यन्ता इमाः प्रविन्यसेदिति सम्बन्धः । क्रियाशक्तिमित्येका सृष्टिसंज्ञा मित्येका प्रमथामित्येका सुन्दरानन्दामित्येका ॥ १२३॥१२४॥१२५ ॥

ततश्च सुन्दरानन्दां नन्दबुद्धिमिमाः क्रमात् ।
 शिरोभालहृदाधारप्वेता बीजत्रयादिकाः ॥ १२५
 मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यस्येद्यथावद्देशिकोत्तमः ।
 मातङ्गीं महदाद्यां तां महालक्ष्मीपदादिकाम् ॥ १२६
 सिद्धलक्ष्मीपदाद्यां तां मूलमाधारमण्डले ।
 न्यस्य तेनैव कुर्वीत व्यापकं देशिकोत्तमः ।
 एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेदात्मदेवताम् ॥ १२७

ध्यायेयं रत्नपीठे शुककलपठितं शृण्वतीं श्यामलाङ्गीं
 न्यस्तैकाङ्घ्रिं सरोजे शशिशकलधरां वल्लकीं वादयन्तीम् ।
 कङ्काराबद्धमालां नियमितविलसच्चलिकां रक्तवस्त्रां
 मातङ्गीं शङ्खपत्रां मधुमदविवशां चित्रकोद्भासिभालाम् ॥ १२८

अयुतं प्रजपेन्मन्त्री तद्दशांशं मधुकजैः ।
 पुष्पैस्त्रिमधुरोपेतैर्जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ १२९
 त्रिकोणकर्णिकं पद्ममष्टपत्रं प्रकल्पयेत् ।
 अष्टपत्रावृतं बाह्ये वृत्तं षोडशभिर्दलैः ॥ १३०
 चतुरस्रसमायुक्तं कान्त्या दृष्टिमनोहरम् ।
 एतस्मिन् पूजयेत् पीठे नव शक्तीः क्रमादिमाः ॥ १३१

एता वक्ष्यमाणाः । यथावद्देशिकोत्तम इत्यनेन बीजत्रयादिकान् मन्त्रीत्यादौ
 एता बीजत्रयादिका इत्यन्ते मध्ये च मन्त्रविन् मन्त्रिणा मन्त्रविन् मन्त्रीति
 चोक्तत्वात् मध्ये या देवतास्तासामपि बीजत्रयादित्वं ज्ञेयमित्युक्तम् ।

आदिशब्दार्थमाह मातङ्गीमिति । महदाद्यां तां महामातङ्गीम् । तेनैवेति
 मूलेन ॥ १२५॥१२६॥१२७ ॥

ध्यायेयमिति । चूलिका केशबन्धः । शङ्खपत्रं शङ्खताटङ्गम् । चित्रकं
 तिलकम् । तथा च त्रिकाण्डग्राम् । “तमालपत्रतिलकचित्रकाणि विशेषकम्”
 इति । अत्र ध्यानान्तरं वीणायोनिमुद्रे दर्शयेत् ॥ १२८॥१२९ ॥

त्रिकोणकर्णिकमिति योनिकर्णिकम् । पूर्व्ववदिति यथान्यस्ता वाम-
 कोणादि । एवमग्रेऽपि यथान्यासमेव पूजा । सा यथापूर्व्वमिति तुर्थोक्त-

विभूतिरुन्नतिः कान्तिः सृष्टिः कीर्त्तिश्च सन्नतिः ।

व्यष्टिरुत्कृष्टिर्कृष्टिश्च मातङ्गीपदपश्चिमाः ॥ १३२

सर्वान्ते शक्तिकमलासनाय नम इत्यथ ।

वाक्शक्तिलक्ष्मीबीजाद्यो मनुरासनसंज्ञकः ॥ १३३

मूलेन मूर्त्तिं सङ्कल्प्य तस्यामावाह्य देवताम् ।

अर्चयेद्विधिनाऽनेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रवित् ॥ १३४

रत्याद्यास्त्रिषु कोणेषु पूजयेत् पूर्ववत् सुधीः ।

द्वल्लेखाद्याः पञ्च पूज्या मध्ये दिक्षु च मन्त्रिणा ॥ १३५

पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधारिण्यो भूतसप्रभाः ।

अङ्गानि पूजयेत्पश्चाद्यथापूर्वं विधानवित् ॥ १३६

बाणानभ्यर्चयेद्विक्षु पञ्चमं पुरतो यजेत् ।

दलमध्येषु सम्पूज्या अनङ्गकुसुमादयः ॥ १३७

पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधारिण्योऽरुणविग्रहाः ।

पत्राग्रेषु पुनः पूज्या लक्ष्म्याद्या वल्लकीकराः ॥ १३८

बहिरष्टदलेष्वर्च्या मन्मथाद्या मदोद्धताः ।

अपराङ्गनिषङ्गाद्याः पुष्पास्त्रेक्षुधनुर्धराः ॥ १३९

पद्मस्था मातरः पूज्या ब्राह्म्याद्याः प्रोक्तलक्षणाः ।

तदग्रेष्वर्चयेद्विद्वानसिताङ्गादिभैरवान् ॥ १४०

पुनः षोडशपत्रेषु पूज्याः षोडश शक्तयः ।

वामाद्याः कलवीणाभिर्गायन्त्यः श्यामविग्रहाः ॥ १४१

चतुरस्रचतुर्दिक्षु चतस्रः पूजयेत् पुनः ।

मातङ्गाद्या मदोन्मत्ता वीणाललितपाणयः ॥ १४२

स्थानेषु । विधानविदिति कर्णिकायाम् । दिक्ष्विति दिक्केसरेषु । पुनरनन्तरम् ।

वल्लकी बीणा ॥ १३०—१३८ ॥

बहिरष्टदलेषु दलमूलेषु । अपराङ्गे पृष्ठभागे । निषङ्गस्तूणीरः तेनाद्याः ।
पुष्पास्त्रं पुष्पबाणः । प्रोक्तलक्षणाः षष्ठपटलोक्तध्यानाः ॥ १३९—१४२ ॥

आग्नेयकोणो विघ्नेशं दुर्गां नैशाचरे यजेत् ।
 वायव्ये वटुकं पश्चाद्देशान्ये क्षेपं यजेत् ॥ १४३
 लोकपाला वह्निः पूज्या वच्चाद्यैरायुधैः सह ।
 मन्त्रेऽस्मिन् साधिते मन्त्री साधयेद्दिष्टमात्मनः ॥ १४४
 मल्लिकाजातिपुन्नागैर्हीमाद्भाग्यालयो भवेत् ।
 फलैर्बिल्वसमुद्भूतैस्तत्पत्रैर्वा हुताद्भवेत् ॥ १४५
 राजपुत्रस्य राज्याग्निः पङ्कजैः श्रियमाप्नुयात् ।
 उत्पलैर्वश्येद्विश्वं लक्ष्मीपुष्पैस्तथा नरः ॥ १४६
 बन्धूकपुष्पैर्बकुलैर्जवोत्थैः किंशुकोद्भवैः ।
 वश्याय जुहुयान्मन्त्री मधुना सर्वसिद्धये ॥ १४७
 लवणैर्मधुरोपेतैर्हुत्वा कर्षति सुन्दरीम् ।
 वंजुलस्य समिद्धोमो वृष्टिं वितनुनेऽचिरात् ॥ १४८
 क्षीराक्षैरमृताखण्डैर्हीमो नाशयति ज्वरम् ।
 दूर्वाभिरायुराप्नोति कदम्बैर्वश्यमाप्नुयात् ॥ १४९
 अन्नवानन्नहोमेन तण्डुलैर्धनवान् भवेत् ।
 सर्वं त्रिमधुरोपेतं होमद्रव्यमुदाहृतम् ॥ १५०
 नन्द्यावर्त्तभवैः पुष्पैर्हीमो वाक्सिद्धिदायकः ।
 निम्बप्रसूनैर्जुहुयादौष्णितां श्रियमश्नुते ।
 पलाशकुसुमैर्हीमात्तेजस्वी जायते नरः ॥ १५१

आग्नेयकोण इति । इयं पूजा सर्वशक्तिमन्त्रसाधारणीति ज्ञेयम् । अत एव
 सर्वशक्तिमन्त्राणामन्त्रे उक्ता ॥ १४३॥१४४ ॥

मल्लिकेति त्रितयै पुष्पैरिति ज्ञेयम् । फलैरित्यग्रे वक्ष्यमाणत्वात् ॥१४५॥१४६॥

बन्धूकपुष्पैरिति । पुष्पपदोपादानात् सान्निध्यात् बकुलादितयमपि पुष्पम् ।
 कदम्बैरित्यपि पुष्पैः । सर्वमिति । अन्यगुणानवरुद्धं पूर्वोक्तमग्निं च
 ॥ १४७॥१४८॥१४९॥१५०॥१५१ ॥

चन्दनायककर्पूररोचनाकुङ्कुमादिभिः ।
 वश्याय जुहुयान्मन्त्री वशयेदखिलं जगत् ॥ १५२
 एतानि जप्त्वा तिलकं कुर्याल्लोकप्रियो भवेत् ।
 निर्गुण्डीमूलहोमेन निगङ्गान्मुच्यते नरः ॥ १५३
 निम्बतैलान्वितैर्लोणैर्हीमः शत्रुविनाशनः ।
 हरिद्राचूर्णसंमिश्रैर्लवणैः स्तम्भयेत्परान् ॥ १५४
 रसवाङ्मैः फलैः पक्वैः पुष्पैः परिमलान्वितैः ।
 हुत्वा सम्यगवाप्नोति साधकः सर्व्वमीप्सितम् ॥ १५५
 देवतां जगतामाद्यां मातङ्गीमिष्टदायिनीम् ।
 अवाप्तुमिष्टतां वाचं भूषयेद्रत्नमालया ॥ १५६

आराध्य मातश्चरणाम्बुजं ते
 ब्रह्मादयो विश्रुतकीर्त्तिमापुः ।
 अन्ये परं वाग्विभवं मुनीन्द्राः
 परां श्रियं भक्तिभरेण चान्ये ॥ १५७

चन्दनेति शक्तिगन्धाष्टकम् । तेन आदिशब्देन जटामांसीकचूररक्तचन्दनानि ।
 वशयेदिति । अष्टद्रव्यहोमसमुदायफलम् । एतानीति कर्पूरकपिचौराणि
 समभागानीति पूर्वमन्त्रप्रयोगोक्तभागकृतृप्तानीत्यर्थः । तिलकमिति । कन्यया
 हिमोदकेन कृष्णचतुर्दश्यां निशि पिष्टेन एतन्मन्त्रजप्तेन कृतम् ॥ १५२॥१५३ ॥

निम्बतैलान्वितैरिति । तत्तैलाकृष्टिप्रकारो यथा—

बीजानि जलपिष्टानि कांस्यपात्रे खरातपे ।
 स्थापयेत्तस्य तत्तैलं निःसरत्येव नाऽन्यथा ॥ इति ॥

परान् शत्रून् ॥ १५४॥१५५ ॥

मातङ्गीसुतिमारभते देवतामिति । रत्नमालेति प्रबन्धनाम् । तद्योगात्
 सुतिनामापि । तल्लक्षणमुक्तं भामहेन—

नेत्रप्रसिद्धनामाङ्कं श्लोकयुग्मं शुभावहम् ।
 कुर्यादाद्यन्तयोस्तस्य शिखाबन्धं समाधिना ॥
 सुभङ्गिः शोभना सा स्यात् रत्नमाला नवाधिका ।
 मालायां नवरत्नादौ रचितायामिति क्रमात् ॥

नमामि देवीं नवचन्द्रमौले-
 र्मातङ्गिनीं चन्द्रकलावतंसाम् ।
 आम्नायवाग्भिः प्रतिपादितार्थं
 प्रबोधयन्तीं शुकमादरेण ॥ १५८
 विनम्रदेवासुरमौलिरत्नै-
 र्नीराजितं ते चरणारविन्दम् ।
 भजन्ति ये देवि महीपतीनां
 व्रजन्ति ते सम्पदमादरेण ॥ १५९
 मातङ्गलीलागमने भवत्याः
 शिञ्जानमञ्जीरमिषाद्भजन्ते ।
 मातस्त्वदीयं चरणारविन्द-
 मकृत्विमाणां वचसां निगुम्फाः ॥ १६०
 पदात्पदं शिञ्जितनूपुराभ्यां
 कृतार्थयन्ती पदवीं पदाभ्याम् ।
 आस्फालयन्ती कलवल्लकीं तां
 मातङ्गिनी मङ्गुदयं धिनोतु ॥ १६१
 नीलांशुकावद्भनितम्बबिम्बां
 तालीदलेनाऽर्पितकर्णभूषाम् ।
 माध्वीमदाघूर्णितनेत्रपद्मां
 घनस्तनीं शम्भुबधूं नमामि ॥ १६२

भवन्त्येकादशा श्लोकाः पण्डितप्रमुदाकराः ॥ इति ॥ १५६ ॥

नवचन्द्रमौलेर्देवीं पट्टराज्ञीमिति सम्बन्धः ॥ १५७॥१५८॥१५९ ॥

अकृत्विमाणां वचसां विगुम्फा वेदाः ॥ १६० ॥

पदात्पदं पदेपदे इत्यर्थः । कृतार्थयन्ती स्वगमनेनेति शेषः । धिनोतु
 यतु ॥ १६१॥१६२ ॥

तडिल्लताकान्तमनर्घ्यभूषं
 चिरेण लक्ष्यं नवरोमराज्या ।
 स्मरामि भक्त्या जगतामधीशे
 बलित्रयाङ्गं तव मध्यविम्बम् ॥ १६३
 नीलोत्पलानां श्रियमाहरन्तीं
 कान्त्या कटाक्षैः कमलाकराणाम् ।
 कदम्बमालाञ्चितकेशपाशां
 मातङ्गकन्यां हृदि भावयामः ॥ १६४
 ध्यायेयमारक्तकपोलकान्तं
 विम्बाधरन्यस्तललामरम्यम् ।
 आलोलनीलालकमायताक्षं
 मन्दस्मितं ते वदनं महेशि ॥ १६५
 सुत्याऽनया शङ्करधर्मपत्नीं
 मातङ्गिनीं वागधिदेवतां ताम् ।
 सुवन्ति ये भक्तियुता मनुष्याः
 परां श्रियं नित्यमुपाश्रयन्ति ॥ १६६
 इति श्रीशारदातिलके द्वादशः पटलः ।

कदाचिल्लक्ष्यं कदाचिदलक्ष्यमिति तडिल्लताकान्तम् । अनर्घ्यभूषं [अलम्ब्यं
 निश्चित्य वपुषोऽकरणात् खञ्चेत् शरीरस्थितिः कथमित्याह चिरेणानुमेयं
 प्रत्यक्षदृश्यमिति भावः ॥ १६३ ॥

कान्त्या देहकान्त्या नीलोत्पलानां श्रियमाहरन्तीं कटाक्षैः कमलाकर
 श्रियमाहरन्तीमिति सम्बन्धः । मातङ्गकन्यामिति । मातङ्गपुत्रीरूपामित्यर्थः ॥१॥

विम्बाधर एव न्यस्तं ललामं भूषाविशेषः तेन रम्यम् ॥ १६५॥१६६ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
 पदार्थादर्शाभिख्यायां द्वादशः पटलः ।

त्रयोदशः पटलः ।

अथ वक्ष्ये गणपतेर्मन्त्रान् सर्वार्थसिद्धिदान् ।

यान् लब्ध्वा मानवा नित्यं साधयन्ति मनोरथान् ॥ १

पञ्चान्तकं शशिधरं बीजं गणपतेर्विदुः ।

गणकः स्यान्मुनिश्छन्दो निवृद्धिघ्नोऽस्य देवता ॥ २

षड्दीर्घभाजा बीजेन कुर्यादङ्गक्रियां मनोः ॥ ३

“मुख्ये पुष्पाञ्जलिं कृत्वा गणेशाभ्यर्चनं भवेत्” इत्युक्तेः शक्तिमन्त्रानुक्ता क्रमप्राप्तान् गणपतिमन्त्रान् वक्तुमुपक्रमते अथेति । सर्वार्थसिद्धिदानिति विनियोगोक्तिः ॥१॥

गणपतिबीजमुद्धरति पञ्चान्तकमिति । पञ्चान्तको गकारः शशी बिन्दु-
स्तद्युतम् तेन गं इति । अथ च शशी विसर्गस्तद्युतः गः इत्यपि भवति । “सर्गः
शक्तिर्निशाकरः” इत्युक्तेः । गोपनायैवमुद्धारः । इदं द्वयं उत्तरगार्ग्योक्तम् ।
पूजाप्रयोगादिकमुभयोः समानम् । केचन आकारयुतमाहुः ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—बीजमिन्दुमर्दायुक्तं कलतीयं तथैव च । इति ।
नारायणीये तु—खान्तं सान्तविषं सबिन्दुसकलं बिन्द्वौयुतं केवलम् ।
पञ्चैतानि पृथक् फलं विदधते बीजानि विघ्नेशितुः ॥ इति ॥

आचार्यैस्तु प्रणवादिरुद्धतः—

चतुरीयो विलोमेन तारादिर्बिन्दुसंयुतः ।

वैघ्नो मन्त्रो हृदन्तोऽर्चाविधौ होमे द्विठान्तकः ॥

गणकः स्यादृषिश्छन्दो निवृद्धिघ्नोऽस्य देवता ।

बीजेन दीर्घयुक्तेन दण्डिनाऽङ्गक्रिया मता ॥ इति ॥

गकारो बीजं बिन्दुः शक्तिः । अन्यत्र सर्गः शक्तिः ॥ २ ॥

षडङ्गमाह षडिति । प्रयोगसारे पञ्चाङ्गमप्युक्तम्—

आदौ गणं जयायोक्त्वा स्वाहा हृदयमुच्यते ।

एकदंष्ट्राय सम्भाष्य हुंफड्विद्याच्छिरस्ततः ।

शिखाप्यचलशब्दादिकर्णित्यन्ततो नमः ॥

कवचं गजवक्त्राय नमो नम इतीरितम् ।

महोदराय चण्डाय हुंफडित्यस्त्रमिष्यते ॥

एतान्यङ्गानि विन्यस्येत्पञ्चोक्तानि मनीषिभिः ।

सप्रांशुना वा बीजेन षडङ्गान्यपि योजयेत् ॥ इति ॥ ३ ॥

सिन्दूरामं त्रिनेत्रं पृथुतरजठरं हस्तपद्मेर्दधानं
 दन्तं पाशाङ्कुशेष्टान्युरुकरविलसद्बीजपूराभिरामम् ।
 बालेन्दुद्योतिमौलिं करिपतिवदनं दानपूरार्द्रगण्डं
 भोगीन्द्रावड्भूषं भजत गणपतिं रक्तवस्त्राङ्गरागम् ॥ ४

आयुधध्यानं तु जड्वस्थवामदक्षयोरङ्कुशपाशौ । अधःस्थयोः स्वदन्तवरदे ।
 सर्वोऽपि गणपतिरेकदन्तो ध्येयः । सदन्तो दक्षिणपार्श्वे । द्वितीयस्य ध्यानं यथा—
 ध्यायेत् स्वैक्येन देवं बृहदुदरतनुं तं चतुर्बाहुमेक-
 दन्तं पाशाङ्कुशाढ्यं गजमुखमरुणं दन्तभक्ष्ये दधानम् ॥ इति ।

पुष्करं च दक्षहस्तस्थितभक्ष्योपरि । ओकारयुक्तबोजे तु ध्यानम्—
 रक्ताक्षमालापरशुं च दन्तं भक्ष्यं च दोभिः परितो दधानम् ।
 हेमाभकान्तिं त्रिदशं गजास्यं लम्बोदरं चैकरदं नमामि ॥ इति
 अत्रापि पुष्करं पूर्ववज् ज्ञेयम् । इदमेव मायाबीजाद्यं यदा तदा ध्यानम्—
 अमृताम्भोधिमध्ये तु वारिजे कुङ्कुमप्रभे ।
 ऋतुसंख्यदलोपेते चिन्तयेद्गणनायकम् ॥
 पाशाङ्कुशधरं देवं जवाकुसुमसन्निभम् ।
 वामपार्श्वगतां देवीमालिङ्गन्तं सुलोचनम् ॥
 सुवर्णचषकं शुभ्रं मधुना पूरितं सदा ।
 पिबन्तीं वामहस्तेन योगिनीं मदमोहिताम् ॥
 रक्तवर्णां महादेवीमालिङ्गन्तीं सुमध्यमाम् ।
 बाहुनैकेन विघ्नेशं मत्तं रक्तविलोचनम् ॥
 तद्रूपांश्चिन्तयेद्विद्वान् गणान् पूर्व्वदितः क्रमात् ॥ इति ।

अत्र ध्यानानन्तरमियं गणपतिमुद्रा प्रदर्शनीया—

मुखात्प्रलम्बितं हस्तं कृत्वा संकुचिताङ्गुलिम् ।
 मध्या तर्जनिगताग्राङ्गुष्ठं चाधःस्थमध्यमम् ॥
 कुर्यान्मुद्रा गणेशस्य प्रोक्तं सर्व्वसिद्धिदा ॥ इति ।

यद्वा—तर्जनीमध्यमासन्धिनिर्गताङ्गुष्ठमुष्टिका ।

अधोमुखी दीर्घरूपा मध्यमा विघ्नमुद्रिका ॥ इति ॥

यद्वा—कुञ्चिताग्रस्य हस्तस्य मूले नासानियोगतः । गणेश्वरो भवेन् मुद्रा । इति
 इयं सर्व्वगणपतिमन्त्रसाधारणीति ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

वेदलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयात्ततः ।

मोदकैः पृथुकैर्लाजैः सक्तुभिश्चेक्षुपर्वभिः ॥ ५

नारिकेलैस्त्रिलैः शुद्धैः सुपक्वैः कदलीफलैः ।

अष्ट द्रव्याणि विघ्नस्य कथितानि मनीषिभिः ॥ ६

तौब्रादिशक्तिभिर्युक्तं पीठं विघ्नेश्वरं यजेत् ।

तौब्राख्या ज्वालिनी नन्दा भोगदा कामरूपिणी ॥ ७

उग्रा तेजोवती सत्या नवमी विघ्ननाशिनी ।

सर्वादिशक्तिकमलासनाय हृदयावधिः ॥ ८

पीठमन्त्रोऽयमेतेन प्रदद्यादासनं विभोः ।

मूलेन मूर्तिं सङ्कल्प्य तस्यां विघ्नेश्वरं यजेत् ॥ ९

वेदलक्षं चतुर्लक्षम् । दशांशमिति । तत्र होमोऽष्टभिर्द्रव्यैर्वर्च्यमाणैः
अर्द्धमर्द्धमयुतमेकैकेन द्रव्येण होतव्यम् । कंचित्तु अष्टद्रव्यमेलनमाहुः । तत्र ।
आहुतिप्रमाणसन्देहापातात् । मूले च प्रत्येकं पृथक्क्रियान्वयाच्च । विशिष्टस्य
द्रव्यान्तरत्वेनाष्टद्रव्यहोमकरणासम्भवाच्च । तदुक्तं भट्टाचार्यैः—

नैव ब्रीहिभिरिष्टं स्याद्यवैर्न च यथाश्रुतैः ।

मिश्रैरिज्येत चेत् । इति ।

तथा मिश्राणां विध्यदर्शनादिति च । नन्वेवं त्रिमधुरमेलनमपि न कार्यमिति
चेत् । मैवम् । “सर्वम् त्रिमधुरोपेतं होमद्रव्यमुदाहृतम्” इति वचनात् तन्मेल-
नस्य पशुपुरोडाशाद्यवदानानाम् उपस्तारप्रत्युपस्ताराज्यमेलनवत् अविरोधात् ।
तदुक्तं गणेश्वरविमर्शिन्याम्—अष्टद्रव्यैस्त्रिमध्वत्तैर्जहुयाच्च पृथक् पृथक् । इति ।
पृथुकैश्चिपिटकैः । शुद्धैरित्यनेनाऽवकरं दूरीकृत्य प्रक्षाल्य शोषितैरित्युक्तम् ।
एषु मन्त्रेषु गायत्र्या प्रोक्षणादिकं कुर्यात् । गायत्री यथा—
एकदंष्ट्राय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो विघ्नः प्रचोदयात् । इति ॥५॥६॥

तीव्रेति । आसां ध्यानं यथा—

पाशाङ्कुशाञ्जलिकरा नवकुङ्कुमसन्निभाः ।

तौब्राद्याः पूजनीयाः स्युः शक्तयो मणिभूषणाः ॥ इति ॥ ७॥८ ॥

विभोरिति । पीठमन्त्रादौ स्वबीजाद्यत्वमुक्तम् । प्रथमं पूजयेदिति । अत्र
प्रथममित्यङ्गावृत्यपेक्षया प्राथम्यं यतश्चतुर्थपटले अङ्गादिलोकपालान्तं पूजयेदिति

कर्णिकायां चतुर्दिक्षु प्रथमं पूजयेदिमान् ।

गणाधिपं गणेशानं तृतीयं गणनायकम् ॥ १०

गणक्रीडं पीतगौररक्तनीलरुचः क्रमात् ।

सर्वान्नागेन्द्रभूषाद्यान् भक्ष्यलक्षितपुष्करान् ॥ ११

यथापूर्वं ततोऽभ्यर्च्य केसरेष्वङ्गदेवताः ।

पत्रमध्येषु विधिवद्वक्रतुण्डादिकान् यजेत् ॥ १२

वक्रतुण्डमेकदंष्ट्रं महोदरगजाननौ ।

लम्बोदराख्यं विकटं विघ्नराजमनन्तरम् ॥ १२

धूम्रवर्णं दलाग्रेषु ब्राह्मणाद्याः पूजयेत्ततः ।

लोकपालांस्तदस्त्राणि देवमित्यं समर्चयेत् ॥ १३

सिद्धमन्त्रः प्रकुर्वीत प्रयोगान् कल्पचोदितान् ।

तर्पयेत्सलिलैः शुद्धैर्दिनशो गणनायकम् ॥ १४

चतुश्चत्वारिंशदाद्यं चतुःशतमतन्द्रितः ।

प्राप्नुयान् मण्डलादर्वागभीष्टमधिकं नरः ॥ १५

सामान्यत उक्तम् । तदपवादायाऽत्र प्रथममित्युक्तिः । यद्व्याख्यानावसरे अत एव मयोक्तं ग्रन्थकृता इदं वचनं सम्भवाभिप्रायेणोक्तमिति ॥ ८॥१०॥११ ॥

यथापूर्वं चतुर्थपटलोक्तरीत्या । विधिवदिति गणपतिबीजादि । इत्थं समर्चयेदिति । मन्त्रत्रयस्य पूजा समानैव । तदुक्तमौशानशिवेन—

पञ्चान्तकं विन्दुयुतं सनादं बीजं गणेशस्य वदन्त्यथान्ये ।

जकारविन्दन्तमुदीरयन्ति तुल्यस्तयोः स्याद्विधिरेष उक्तः ॥ इति ।

मायाबीजादौ तु षड्दले आमोदादीन् पूजयेदिति विशेषः । तर्पणप्रयोगाच्च सर्वमन्त्राणां साधारणा एव । तर्पणे तु सर्वेषामयं विशेषः ।

क्रोडन् हेममयोदयाद्रिशिखरे स्थित्वाऽवतीर्णः क्षुधा

सोपानेषु समेत्य रुक्मकलितेष्वङ्गादि भक्ष्यं बहु ।

भुक्त्वा प्रीतमना यथा पुरमसौ सम्पूजितो विघ्नराट्

कुर्यादित्युषसि स्मृतः स सकलान् कामांस्तथा तर्पितः ॥ इति ॥१२॥१३॥

तर्पयेदिति । गं गणेशं तर्पयामीति प्रयोगः । क्रमाच्चतुःशतमिति ।

नारिकलैः कृतो होमश्चतुर्थ्यां श्रीप्रदो भवेत् ।
 शुक्लपक्षप्रतिपदमारभ्य दिनशः सुधीः ॥ १६
 चतुर्थ्यन्तं नारिकेलसक्तुलाजतिलैः क्रमात् ।
 चतुःशतं प्रजुहुयाद्वश्याः स्युः सर्वजन्तवः ॥ १७
 सतिलैस्तण्डुलैर्हीमो लक्ष्मीवश्यप्रदो भवेत् ।
 लाजैस्त्रिमधुरोपेतैर्हीमः कन्यां प्रयच्छति ॥ १८
 अनेन विधिना कन्या वरमाप्नोति वाञ्छितम् ।
 आज्याक्तहविषा होमः साधयेद्दीप्सितं नृणाम् ॥ १९
 दध्ना विलोलितैर्लीङ्गैर्हीमो निशि चतुर्दिनम् ।
 संवादं कुरुते तद्वद्वश्यं वितनुते सदा ॥ २०
 श्वेतार्कभवभूलेन रक्तचन्दनदारुणा ।
 द्रुमभग्नेन निम्बेन दन्तिदन्तेन वा कृतम् ॥ २१
 विघ्नेश्वरं समभ्यर्च्य शीतांशुग्रहणे जपेत् ।
 स्पृष्ट्वा मन्त्री निराहारस्तं शिखायां समुद्वहन् ॥ २२
 युद्धेषु व्यवहारादौ विजयश्रियमाप्नुयात् ।
 मन्त्रेणाऽनेन संजप्ता रोचना मदसंयुता ॥ २३

प्रतितिथि द्रव्यचतुष्टयेन तावान् होमः ॥ १५॥१६ ॥

वश्या इति । तत्र विशेषः प्रयोगसारनारायणीययोः ।

साध्यं पाशाङ्कुशाभ्यामिह विधिवदुपानीय तस्योपरिस्थो

वश्याकाङ्क्षी जपेत्तं सपदि विधिरयं हन्ति रुष्टस्य रोषम् । इति ॥१७॥

सतिलैरिति । अत्रापि शुक्लप्रतिपदमारभ्य चतुर्थ्यन्तं चतुःशतहोमः ।

लाजैरिति । अत्रापि शुक्लप्रतिपदमारभ्य चतुर्थ्यन्तं चतुःशतहोमः । तमेव
 प्रतिपदमारभ्य सप्तमीपर्यन्तमिति विशेषः । तदुक्तम्--

मधुरत्रयसिक्ताभिर्लाजाभिः सप्तवासरम् । इति ॥ १८ ॥

अनेन विधिनेति । एतादृशेषु स्त्रीणामप्यधिकार इति सूचितम् ॥ १९ ॥

चतुर्दिनमिति । प्रतिपदमारभ्य चतुर्थीपर्यन्तम् । संवादः संवननम् ॥२०॥

जपेदिति । ग्रहणादिमोक्षान्तम् ॥ २१॥२२॥२३ ॥

मदो गजमदः ॥ २३॥२४ ॥

तिलकक्रियया सर्वान् वशं नयति मानवान् ।

अनुलोमविलोमस्थबीजे नाम समालिखेत् ॥ २४

नवनीते समभ्यर्च्य स्पृष्ट्वा प्राणमनुं जपेत् ।

अष्टोत्तरशतं भूयो मूलमन्त्रं प्रजप्य तत् ॥ २५

भक्षयेन्मौनमास्थाय यामिन्यां सप्तवासरम् ।

स वश्यो जायते शीघ्रं साधकस्य न संशयः ॥ २६

अनुलोमेति । बीजयोर्मध्ये साध्यसाधककर्मनामानि नवनीते लिखेत् । अनुलोमविलोमेत्यनेन बीजयोः पुटितत्वमात्रमुक्तम् । नवनीत इति नूतने । बीजवेष्टितमित्यपि ज्ञेयम् । तदुक्तमाचार्यैः—

नवनीते नवे लिख्यादनुलोमविलोमकम् ।

उदरस्थितसाध्याख्यं तद्बीजं तत्प्रवेष्टितम् । इति ॥

नवनीत इत्युपलक्षणमपूपादेरपि । “कार्योऽयं विधिरूपे च” इति नारायणीये उक्तेः । समभ्यर्चेति । साध्यगणेशम् । भूयोऽनन्तरम् अष्टोत्तरशतमिति मूलमन्त्रं प्रजप्येत्यत्राऽन्वेति । तन्नवनीतं भक्षयेदिति सम्बन्धः । सप्तवासरमिति । प्रतिपदादि सप्तमीपर्यन्तमित्यर्थः । तन्वान्तरोक्तं यन्त्रत्रयमुच्यते ।

अष्टारं पद्ममालिख्य कर्णिकोपरि तस्य च ।

गौरीं बिन्दुसमायुक्तां नाम्ना सार्द्धं समालिखेत् ॥

प्रागादिदलमूलेषु मूर्त्तिबीजान्यथालिखेत् ।

कोणपत्रेषु चाग्नीशनिर्ऋत्यनिलसौम्यतः ॥

क्रमादङ्गाद्यवर्णांश्च ततः पत्राग्रकेषु च ।

मातृशक्त्यादिवर्णांश्च ततः पद्मस्य बाह्यतः ॥

स्वदिक्षु लोकपालानामाद्यर्णानि समालिखेत् ।

बहिः षोडशपत्राब्धं तत्पत्रेषु स्वरान् लिखेत् ॥

शिष्टं मातृकयाऽऽवेष्ट्य पाशेनैवाऽङ्कुशेन च ।

तस्मिन्नावह्य देवेशं विघ्नं यन्त्रे समर्चयेत् ॥

क्षौमादिसूत्रे सम्बद्धं गले यो मूर्ध्नि धारयेत् ।

तस्य हस्तगता लक्ष्मीर्वाणी जिह्वागता सदा ॥

मेधा मनोगता कीर्त्तिर्वर्द्धमाना सदा दिशि । इति ।

श्रीशक्तिस्मरभूविघ्नबीजानि प्रथमं वदेत् ।

डेऽन्तं गणपतिं पश्चाद्वरान्ते वरदं पठेत् ॥ २७

उक्ता सर्वजनमेतं वशमानय ठद्वयम् ।

अष्टाविंशत्यक्षरोऽयं ताराद्यो मनुरीरितः ॥ २८

पद्ममित्यष्टदलम् । अष्टारमिति तदुपरि । कर्णिकोपरि कर्णिकामध्ये । गौरी गकारः । मूर्त्तिबीजानीति । क्षिप्रप्रमादनोक्ताष्टमूर्त्याद्यक्षराणि । अङ्गेति पञ्चाङ्गपक्षे पञ्चमं सौम्ये । मातर एव शक्तयस्तन्नामाद्यर्णान् । स्वदिक्षिति स्वस्वदिक्षष्टारे । शिष्टं मातृकया ककारादिकया । तथा—

षट्कोणं प्रविलिख्य तस्य जठरे विन्दाव्यपञ्चान्तकं
नाम्ना भूर्जतरुत्वचि प्रविलिखेत्तोरोचनादूर्वया ।
एकारान्वितकालवर्णमथ युक् दन्तेन गान्तं ततः
शक्रार्णं शिरसा वहन्नपि विधिवद्दीर्घश्च पश्चाद्रसः ॥
माया वायुसखस्य मन्त्रवरमालिख्याऽथ कोणेषु त-
द्वाह्ये पाशमथाङ्कुशं प्रविलिखेद्भूमण्डलं बाह्यतः ।
यन्त्रं गन्धमनोहरैश्च कुसुमैरभ्यर्च्य विघ्नेश्वरं
यो धत्ते शिरसि क्षणेन विपुलां लक्ष्मीं लभेन् मानवः ॥ इति ।

मेघोल्काय स्वाहेति मन्त्रः । तथा —

बीजेन रंदहनयुग्मगबीजवीतं

कोणे गमालिख कलावसुकेसरेऽञ्जे ।

गायत्रिवर्णदलकेऽप्यथ कादिवीतं

भूबीजयुक्क्षितिगृहेऽखिलदं हि यन्त्रम् ॥ इति ॥ २४॥२५॥२६ ॥

महागणपतिमन्त्रमुद्धरति श्रुतिः । भूबीजमग्रे वक्ष्यमाणम् । वरदमिति शब्दकर्मणि द्वितीया मन्त्रे तु सम्बुद्धिः । सर्वजनमिति मन्त्रेऽपि द्वितीयान्तम् । अत्र केचन यकारं कौलकं मन्यमाना गणपतिपदं संबुद्धयन्तमाहुः । अन्ये श्रीमहागणपतिपदं संबुद्धयन्तं वशंपददित्वमप्याहुः । इदं ग्रन्थकारस्यापि सम्मतमेव । यतो द्वाविंशद्भेदगुणितेत्यत्र गणेशितुर्महामन्त्रमित्युक्तत्वात् । अन्ये विघ्नं चतुर्थ्या युतमित्याचार्य्यपद्ये विघ्नशब्दो महागणपतिपदोपलक्षक इत्याहुः । एवमिहापि गणपतिशब्दः । यथागुरूपदेशं च निर्णयः । पद्मपादाचार्य्यैश्च । “दीक्षितो मन्त्रीत्यनेन चतुर्थी” परित्यज्य संबुद्धिस्वीकारः” इत्युक्तम् । मन्त्रदेव-

गणकः स्यादृषिश्छन्दो गायत्री निवृदन्विता ।
 महागणपतिः प्रोक्तो देवता देववन्दिता ॥ २६
 षड्बीजस्यस्वबीजेन दीर्घभाजा प्रकल्पयेत् ।
 षडङ्गानि मनोरस्य यथाविधि विधानवित् ॥ ३०
 नवरत्नमयं द्वीपं स्मरेदिक्षुरसाम्बुधौ ।
 तद्वीचिधौतपर्यन्तं मन्दमारुतसेवितम् ॥ ३१
 मन्दारपारिजातादि कल्पवृक्षलताकुलम् ।
 तद्भूतरत्नच्छायाभिररुणीकृतभूतलम् ॥ ३२
 उद्यद्दिनकरेन्दुभ्यामुद्भासितदिगन्तरम् ।
 तस्य मध्ये पारिजातं नवरत्नमयं स्मरेत् ।
 ऋतुभिः सेवितं षड्भिरनिशं प्रीतिवर्द्धनैः ॥ ३३
 तस्याऽधस्तान्महापीठे रचिते मातृकाम्बुजे ।

षट्कोणान्तस्त्रिकोणस्थं महागणपतिं स्मरेत् ॥ ३४

प्रकाशिकाकारादिभिरपि संवृद्धान्तस्यैवोद्धृतत्वात् । गं बीजं स्वाहा शक्तिः ।
 तदुक्तम् । षष्ठं बीजं द्विष्टः [बीजान्तजी] शक्तिरिति ॥ २७॥२८॥२९ ॥

षडङ्गमाह षड्बीजस्येति । यथाविधीति । तत्तज्जातियुतानि शैवषडङ्ग-
 मुद्राभिरिति च । विधानविदित्यनेनायं प्रयोगः सूचितः । ॐ गां हृत् श्रीं गीं शिः
 क्लीं गूं शिखा क्लीं गै वर्म ग्लौं गौं नेत्रं गं गः अस्त्रम् । एष पक्षः साम्प्रदायिकः ।
 केचित्तु प्रणवादिबीजपञ्चकमुच्चार्य गामित्यादिप्रयोगेण षडङ्गकृतिं वदन्ति ।
 अपरे षड्बीजानां प्राक् गामादीन्याहुः ॥ ३० ॥

नवरत्नमयं द्वीपमित्यादेरयमर्थः । पृथिव्यनन्तरमिच्छुसमुद्रं नवरत्नमयं द्वीपं
 नवरत्नमयं पारिजातमिति न्यसेत् । शेषं समानम् । नवरत्नमयमिति । नवरत्नमयं
 द्वीपादुत्पत्तेः पारिजातस्यापि नवरत्नमयत्वम् । अन्ये तु माणिक्यमूलं वैदूर्यं
 ड्युरं इन्द्रनीलशाखं प्रवालपल्लवं मरकतच्छदं गोमेदशृङ्गं मौक्तिककोरकं वज्रपुं-
 पद्मरागफलमित्याहुः । गणेश्वरविमर्शिन्यामपि—

माणिक्यप्रवालाख्यफलप्रसवपल्लवैः । इत्यादि ॥ ३१॥३२॥३३ ॥

पीठे रचित इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । षट्कोणान्तः त्रिकोणस्थमिति
 अत्राधोमुखं त्रिकोणं ग्राह्यम् । इदं च मातृकापञ्चकर्णिकायामिति ज्ञेयम् ॥ ३४ ॥

हस्तीन्द्राननमिन्दुचूडमरुणच्छायं त्रिनेत्रं रसा-
दाश्लिष्टं प्रियया सपद्मकरया स्वाङ्गम्यया सन्ततम् ।
बीजापूरगदाधनुस्त्रिशिखयुक्चक्राञ्जपाशोत्पल-
ब्रीह्यग्रस्त्रिविषाणरत्नकलशान् हस्तैर्वहन्तं भर्ज ॥ ३५

गण्डपालीगलद्धानपूरलालसमानसान् ।
द्विरेफान् कर्णतालाभ्यां वारयन्तं मुहुर्मुहुः ॥ ३६
करायधृतमाणिक्यकुम्भवक्त्रविनिःसृतैः ।
रत्नवर्षैः प्रीणयन्तं साधकान्मदविह्वलम् ॥ ३७
माणिक्यमुकुटोपेतं रत्नाभरणभूषितम् ।
ध्यायन्मन्त्रं जपेन्मन्त्री चतुर्लक्षं समाहितः ॥ ३८

हस्तीति । हस्तीन्द्रो गजयेष्ठः । सपद्मकरया वामहस्ते पद्मं दक्षिणालिङ्गनम् ।
धनुरिच्छुधनुः । त्रिशिखं त्रिशूलम् । वामाधस्तादक्षिणाधःपर्यन्तमायुधध्यानम् ।
कनककलशस्तु शुण्डाग्रे । तदुक्तम्—

वामोर्ध्वादिक्रमेण ।

चक्रप्रासरसालकार्मुकगदासद्बीजपूरद्विज-
ब्रीह्यग्रोत्पलपाशपङ्कजकरं शुण्डाग्रजाग्रद्वटम् ॥ इति ॥

महागणपतिस्तवेऽपि वामदक्षयोरूर्ध्वादिक्रमेण ।

चक्राञ्जशूलपाशानिचूत्पललगुडकलशमञ्जरिकाः

दाडिमरदमणिकुम्भानाविभ्रतमाश्रये महागणपम् ॥ इति ।

द्रविडास्वन्यथा व्याचक्षते । अधोवामदक्षयोरुदये । तदूर्ध्वयोरपरे । तदूर्ध्वयोर्मध्ये ।
तदूर्ध्वयोरुपान्ये । तदूर्ध्वयोरन्त्ये इति । उक्तं च गणेश्वरविमर्शिन्याम्—

दक्षाधःकरमारभ्य वामाधःस्थकरान्तिकम् ।

गदाशूलाञ्जकह्वारविषाणं दक्षिणैः करैः ॥

शाल्यग्रपाशचक्रेक्षुचापसद्बीजपूरकम् ।

वामैर्दधानं मञ्जीरविलसच्चरणाम्बुजम् ॥

लीलया रत्नकलशं पुष्कराग्रे निधाय च । इति ।

अन्ये तु प्रथमध्यान एव बीजपूरव्यत्ययमिच्छन्ति । अन्ये तु तद्रदयोरेव
व्यत्यस्तत्वमिच्छन्ति । तेन वामदक्षयो रदबीजपूरौ प्रतिभातः । मन्त्रीति । दशांशं

चतुःसहस्रसंयुक्तं चत्वारिंशत्सहस्रकम् ।
 दशांशं जुहुयाद् द्रव्यैरष्टाभिर्मोदकादिभिः ॥ ३६
 तर्पयेद्दिनशो नित्यं प्रागुक्तेनैव वर्त्मना ।
 प्रागुक्ते पूजयेत्पीठे विधिना गणनायकम् ॥ ४०
 त्रिकोणवाह्ये पूर्वादि चतुर्दिक्षु समर्चयेत् ।
 अग्रस्थविल्ववृक्षाधः श्रियं श्रीपतिमर्चयेत् ॥ ४१
 पद्मयुग्मधरा पद्मा शङ्खचक्रधरो हरिः ।
 दक्षिणे वटवृक्षाधो गौरीं गौरीपतिं यजेत् ॥ ४२
 पाशाङ्कुशधरा गौरी टङ्कशूलधरो हरः ।
 पश्चिमे पिप्पलस्याऽधो रतिं रतिपतिं यजेत् ॥ ४३
 रतिरुत्पलहस्ताद्या कोदण्डास्त्रधरः स्मरः ।
 सौम्ये प्रियङ्गुवृक्षाधो महौं पोतिणमर्चयेत् ॥ ४४
 शुक्रव्रीह्यग्रहस्ता भूर्गदाचक्रधरः पतिः ।
 देवाग्रे पूजयेत्क्षेत्रीसहितं गोपनायकम् ॥ ४५
 षट्सु कोणेषु सम्पूज्या आमोदाद्याः प्रियान्विताः ।
 आमोदं सिद्धिसहितमग्रकोणे समर्चयेत् ॥ ४६
 समृद्ध्या युतमभ्यर्चेत् प्रमोदं वज्रिकोणतः ।
 सुमुखं कान्तिसंयुक्तमीशकोणे समर्चयेत् ॥ ४७

पुष्टिमन्त्रजप उक्तः । स गुरुमुखादवगन्तव्यः ॥ ३५॥३६॥३७॥३८॥३९ ॥

प्राक्प्रोक्तेनेति । चतुःशतं चतुश्चत्वारिंशद्द्वारमित्यर्थः । प्रागुक्ते पीठे इति
 पूर्वमन्त्रोक्ताः पीठशक्तयः पीठमन्त्राश्चात्रापि ज्ञेया इत्यर्थः । गणनायकं पूजयेदिति
 त्रिकोण इति शेषः । विधिनेति वक्ष्यमाणेन । यन्त्रं तु ध्यानावसर एवोक्तम्
 सावरणमिति शेषः ॥ ४० ॥

पञ्चमिथनपूजामाह त्रिकोणेति । टङ्कः परशुः । उत्पलयुक्ती हस्तं
 ताभ्यामाद्या । अस्त्रं बाणः । पोतिणं वराहम् । वज्रिकोणतः इति
 पुरःकल्पितपूर्वदिगपेक्षया यो वज्रिकोणस्तत्रेत्यर्थः । एवमीशकोण इत्यत्रापि
 एवं पश्चिमनैर्ऋतवायुकोणेष्वपि ज्ञेयम् ।

दुर्मुखं मदनावत्या यजद्वरुणकोणके ।
 विघ्नं मदद्रवायुक्तं कोणे नैशाचरे यजत् ॥ ४८
 वायव्ये विघ्नहर्त्तारं द्राविण्या सहितं यजत् ।
 पाशाङ्कुशाभयाभीष्टधारिणोऽरुणविग्रहाः ॥ ४९
 गरुडभित्तिगलद्दानपूरधौतमुखाम्बुजाः ।
 विघ्नास्तत्प्रमदाः सर्वा मदाघूर्णितलोचनाः ॥ ५०
 एकहस्तधृताम्भोजा इतरालिङ्गितप्रियाः ।
 षट्कोणपार्श्वयोः पूज्यौ शङ्खपद्मनिधी क्रमात् ॥ ५१
 निजप्रियाभ्यां सहितौ पूर्वोदीरितलक्षणौ ।
 केसरेष्वङ्गपूजा स्याद् ब्राह्मणाद्याः पत्रमध्यगाः ॥ ५२
 बहिलोकेश्वराः पूज्या वच्चादीनि ततः परम् ।
 इत्थं जपादिभिः सिद्धः प्रयोगान् स्वमनीषितान् ॥ ५३
 साधयेदष्टभिर्द्रव्यैरन्यैर्वा कल्पचोदितैः ।
 पद्महोमेन भूपालांस्तत्पत्नीरुत्पलैः शुभैः ॥ ५४
 मन्त्रिणः कुमुदैः फुल्लैर्विप्रान् पिप्पलसम्भवैः ।
 समिद्धरैर्नरपतीनुदुम्बरसमुद्भवैः ॥ ५५
 म्लक्षैर्वैश्यान् वटोद्भूतैः शूद्रान्मन्त्री वशं नयेत् ।
 मधुना स्वर्णलाभः स्याद्गोदुग्धेन लभेत गाः ॥ ५६
 आज्यहोमेन महतीं श्रियमाप्नोति मानवः ।
 दध्ना सर्वसंमृद्धिः स्यादन्नैरन्नपतिर्भवेत् ॥ ५७

तदुक्तमाचार्यैः—अग्रास्त्रावामोदः प्रमोदसुमुखौ च तमभितोऽस्त्रियुगे ।

पृष्ठे च दुर्मुखाख्यस्त्वमुमभितो विघ्नविघ्नकर्त्तारौ ॥ इति ।

विघ्ना इति पूर्व्वेण सम्बध्यते । पूर्व्वोदीरितेत्यष्टमपटले । एतदन्तर्द्वितीयावृत्तिः ।

॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४ ॥

पद्महोमेन भूपालानित्यादेर्मन्त्री वशं नयेदित्यादिना सम्बन्धः । मन्त्रीत्यनेन सर्वपदस्थाने साध्यनामेत्युक्तम् । समिद्धरैरिति । अग्रेऽपि त्रिषु सम्बध्यते ॥ ५४ ॥

॥ ५५॥५६॥५७ ॥

वृष्टिकामः प्रजुहुयाद् वेतसानां समिद्धरैः ।

कुसुम्कुसुमैर्हुत्वा वासांसि लभतेऽचिरात् ॥ ५८

प्रत्येकमादौ मूलेन चतुर्वारं प्रतर्पयेत् ।

श्रीशक्तिरतिभूलक्ष्मीः स्वबीजाद्याः प्रियान्विताः ॥ ५९

आमोदादीन् स्वबीजाद्यान् शक्तियुक्तांश्च तर्पयेत् ।

चतुश्चतुः पृथक्मन्त्रौ शङ्खपद्मनिधौ तथा ॥ ६०

वृष्टेति । अत्र स्वबीजानन्तरममृतबीजं ज्ञेयम् ॥ ५८ ॥

चतुरावृत्तितर्पणप्रकारमाह प्रत्येकमिति त्रिभिः । आदौ मूलेन चतुर्वारं प्रतर्पयेत् । प्रत्येकमित्यस्यायमर्थः । या या देवता तर्पणीया तत्र तत्रादौ मूलेन चतुर्वारं चतुर्वारं तर्पणं कर्तव्यम् । स्वबीजाद्या इति । स्वस्वबीजाद्याः प्रियान्विताः प्रत्येकं तर्पयेदिति सम्बन्धः ॥ ५९ ॥

स्वबीजाद्यानिति गणपतिबीजाद्यान् । यथा चतुर्वारं स्वप्रियान्विताविति वसुधारावसुमतोसहितौ । तद्यथा । मूलमन्त्रेण महागणपतिं तर्पयामीति चतुर्वारं सन्तर्प्य श्रीं श्रीश्रीपती तर्पयामीति चतुर्वारं सन्तर्पयेत् । अत्र लक्ष्मी-शब्देन पञ्चमक्रममिथुनं संगृहीतम् पूजाक्रमविवक्षया । तदुक्तमाचार्यैः स्तुवे-

पञ्चकारणभेदेन यस्मान्मिथुनपञ्चकम् ।

करोति पञ्च कृत्यानि तदाद्यं मिथुनं भजेत् ॥ इति ।

अन्यत्रापि—प्रथमं पूजयेद्देवं ततो मिथुनपञ्चकम् ॥ इति ।

अन्यत्रापि न्यासावसारे—

शिरोवक्त्रहृदम्भोजगुह्यपदस्वपि पञ्चकम् ।

मिथुनानां न्यसेत् स्वीयैर्बीजैः स्वेर्नामभिः पृथक् ॥ इति ॥

एवं त्रयोदश देवतानां तर्पणानि भवन्ति । त्रयोदशवारं मूलतर्पणानि । सर्वान्ते मूलेन चतुर्वारं तर्पणम् । एवमष्टोत्तरशतं तर्पणानि भवन्ति । अयं कनिष्ठ-प्रकारः । पद्मपादाचार्यैः कनिष्ठप्रकारे चतुर्विंशत्यधिकैकशततर्पणान्युक्तानि । तद्यथा । मूलं ४ महागणपं ४ मूलं ४ पुष्टिं ४ पञ्चमिथुनानि ४० आमोदादि ६४ मूलं ४ एवमिति । मध्यमप्रकारस्तु प्रियान्विता इति व्यस्ततर्पणेन । तत्र व्यस्तं मूले प्रियान्विताः शक्तियुक्तानित्युक्तेर्लभ्यते । तद्यथा । मूलं चतुर्वारं सन्तर्प्य श्रीं श्रीपतिसहितां श्रियं तर्पयामीति चतुर्वारं पुनः श्रीं श्रीसहितं श्रीपतिं तर्पयामीति चतुर्वारं तर्पयेत् । एवं षड्विंशतिदेवतातर्पणानि षड्विंशतिवारं

नामादिवीजसहितौ तर्पयेत् स्वप्रियान्वितौ ।

तर्पणेनाऽमुना स्वीयमिष्टमाप्नोति मण्डलात् ॥ ६१

मूलतर्पणानि च अन्ते मूलेन चतुर्वारं तर्पणं सर्वादौ च मूलेन स्वतन्त्रतया चतुर्वारं तर्पणम् । एवं षोडशोत्तरा दिशतौ तर्पणानां भवति । उत्तमप्रकारस्तु प्रत्येकमादौ वक्ष्यमाणतर्पणानामिति शेषः । चतुर्वारं तर्पयेदादावन्ते चेत्यर्थः । मूलेन प्रत्यर्णमित्यर्थः । मूलमन्त्रस्याक्षराणि प्रत्येकं तर्पयेत् । तद्यथा । आदौ मूलम् ४ प्रथमाक्षरम् ४ पुनर्मूलम् ४ एवमष्टाविंशति वर्णतर्पणानि अष्टाविंशतिवारं मूलतर्पणानि च अन्ते चतुर्वारं मूलेन । एवं दिशतौ अष्टाविंशत्यधिका तर्पणानाम् । ततो मध्यमप्रकारवदेव दिशतौ षोडशोत्तरा । एवं चतुश्चत्वारिंशदधिकं चतुःशतं तर्पणानि भवन्ति । तदुक्तं गणेश्वरविमर्शिन्याम्—

सर्वाभीष्टप्रदं वक्ष्ये चतुरावृत्तितर्पणम् ।

एकान्ते विजने रम्ये सर्वापद्रववर्जिते ॥

कृतस्नानादिको मन्त्री पूर्ववश्यासंयुतः ।

तडागमध्ये सञ्चिन्त्य पुष्पितं नलिनीवनम् ॥

तस्य मध्ये महापद्मं तरुणादित्यसन्निभम् ।

समुन्नतं सुगन्धाढ्यं रमणीयं मनोहरम् ॥

सद्योविकसितं ध्यायेन्मन्त्री पूर्वोक्तमन्त्रवित् ।

शुद्धरजतसीपानपङ्क्त्याभरविमण्डलात् ॥

विनिर्गत्याऽवरुह्याऽथ कर्णिकामध्यसंस्थितम् ।

इति ध्यात्वा सावरणं महागणपतिं सुधीः ॥

प्रवरैर्गन्धकुसुमैः समभ्यर्च्याऽथ पूर्ववत् ।

निधाय पुष्करमुखं साधकेन्द्रस्य मूर्धनि ॥

वर्षन्तं रत्नधाराभिर्ध्यात्वा देवस्य मूर्धनि ।

चन्द्रचन्दनकाश्मीरकस्तूरीलोलितैर्जलैः ॥

प्रथमं मूलमन्त्रेण चतुर्वारं प्रतर्प्य च ।

मिथुनानि च षड्विघ्नान् शङ्खपद्मनिधी अपि ॥

स्वस्वबीजादिकैर्मन्त्री स्वाहान्तैश्च चतुश्चतुः ।

मूलमन्त्रं चतुर्वारपूर्वकं तर्पयेत् पृथक् ॥

सम्भूयाऽष्टोत्तरशतं कनिष्ठः स्यादयं क्रमः ।

अथवा मूलमन्त्राद्यैर्व्यस्तैरेतैश्च पूर्ववत् ॥
 मन्त्रैर्वा तर्पयेद्दिहानर्चनोक्तप्रकारतः ।
 मध्यक्रमोऽयं सम्भूय द्विशतं षोडशोत्तरम् ॥
 अथवा मूलमन्त्रेण चतुर्वारं प्रतर्प्य च ।
 पूर्वमन्त्राक्षरैर्मन्त्रैः स्वाहान्तैश्च चतुश्चतुः ॥
 मूलमन्त्रं चतुर्वारपूर्वकं सम्प्रतर्प्य च ।
 मिथुनादींस्ततः पश्चात् पूर्ववत्सम्प्रतर्पयेत् ॥
 भवेत् सम्भूय स चतुश्चत्वारिंशच्चतुःशतम् ।
 एवं ज्येष्ठक्रमः प्रोक्तो बुधैरागमपारगैः ॥
 एवं सन्तोष्य तत्पश्चात् पूर्ववत् सोपचारकैः ।
 सर्वाभीष्टं च सम्प्रार्थ्य प्रणम्योद्वासयेत् सुधीः ॥
 य एवं तर्पयेन्नित्यं मण्डलात् सकलं लभेत् ।
 अनाहृष्ट्यां भये घोरे राजचौराद्युपद्रवे ॥
 महाज्वरे विवादे च महादारिद्र्यसङ्कटे ।
 विवाहादिषु कार्येषु सर्वेषु च विशेषतः ॥
 एवं वै तर्पणं कुर्यान् मानवेन्द्रः प्रसन्नधीः ।
 महागणेश्वरः प्रीतो महासम्पत्करो भवेत् ॥ इति ॥

अन्ये तु लक्ष्मीशब्देन शक्तिमत्प्राधान्यमिति वदन्ति । मन्त्रोद्देशक्रमो विवक्षितः
 तन्मते प्रथमं विंशतिवारं ततोऽष्टाविंशतिमन्त्राक्षरैः तावत्कृत्वो मूलेन एतदन्त
 चतुर्वारं मूलेन ततश्चतुर्विंशतिदेवतातर्पणानि । तावत्कृत्वो मूलतर्पणानि
 तदन्ते मूलेन चतुर्वारम् । एवं चतुःशतचतुश्चत्वारिंशत्तर्पणानि भवन्ति ।
 तदुक्तं रहस्यपटले मूलनारायणीये—

विंशत्संख्यं तर्पयित्वा तु पूर्वं मान्त्रैर्वर्णैर्वेदवारं द्विठान्तैः ।
 मध्ये मध्ये तर्पयेद्दिघ्नराजं लक्ष्मणादीनां तर्पणं चैवमेव ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—प्रथमं विंशतिवारं मिथुनानां विघ्नषट्शक्तीनाम् ।

प्रत्येकं निधिशक्त्योश्चतुराहृत्या च मूलेन ॥

मूलात्मकवर्णानामेवं सन्तर्पिते च निश्चितधिया ।

स चतुश्चत्वारिंशच्चतुःशतं संख्यया भवेदेवम् ॥ इति ॥

ये तु महागणपतिशब्दं सम्बुद्धयन्तमाहुः त एकोनत्रिंशदक्षरतर्पणं तावत्कृत्व
 मूलेन षड्विंशतिमिथुनतर्पणं तावत्कृत्वो मूलान्ते मूलेन चतुर्वारमिति

स्मृतिस्थं मांसमौविन्दुयुक्तं भूबीजमौरितम् ॥ ६२

संख्यापूर्तिमाहुः । ये तु गणपतिपदं सम्बुध्यन्तमाहुः ते मूलं ४ महागणपतिं ४ मूलं ४ पुष्टिं ४ ततोऽक्षरतर्पणं तावन्मूलेन पूर्ववन्मिथुनादितर्पणम् अन्ते मूलेनेति संख्यापूर्तिमाहुः । त्रिंशदक्षरे तु अक्षरमूलतर्पणानि अन्ते ४ मूले ४ मूलेनेति २४४ ततो मिथुनाष्टकेनाऽन्ते मूलेनेति ६८ तत आमोदादीनामन्ते मूलेनेति १३२ । एवं संख्यापूर्तिर्ज्ञेया । ये तु श्रीमहागणपतिशब्दं सम्बुध्यन्तं वंशशब्दस्य च द्वित्वमाहुः ते द्वात्रिंशदक्षरं तर्पणं तावत्कृत्वो मूलेन बीजपूराद्येकादशभिः ८८ मिथुनचतुष्टयपङ्क्तिनिधिरूपेण कनिष्ठोक्तप्रकारेण तावत्कृत्वो मूलेनाऽन्ते च चतुर्वारं मूलेनेत्याहुः । बीजापूरादिमन्त्रास्तु—

बीजापूरं गदा चेक्षुकार्मकं च त्रिशूलयुक् ।

चक्राब्जपाशोत्पलानि कलमाग्रं विषाणयुक् ॥

डेन्ताश्च रत्नकलशो हृदन्ताः प्रणवादिकाः ।

गंबीजाद्यादिकाः पञ्च श्रीबीजाद्यादिकाः पुनः ॥

षड्बीजाद्योऽन्तिमश्चैते वक्ष्यमाणपदादिकाः ।

यथाक्रमं महाविघ्नायुधानां मनवः स्मृताः ॥

बीजपूरादयः पञ्च विलोमेन गंबीजाद्यानि गं ग्लौं क्लीं क्लीं श्रीं बीजानि आदौ येषां तथा । पुनः रत्यादयः पञ्च क्रमेण श्रीबीजाद्याः श्रीमित्यादि पञ्चबीजादिकाः । अन्तिमो रत्नकलशः प्रणवादिषड्बीजाद्य इत्यर्थः ।

मन्त्रकला शक्तिसंप्राणत्रिगुणः कालचक्रलयक्षयौ च ।

व्याप्तिरक्तिभूस्वरूपं विद्यात्रैलोक्यमात्मने युक्तम् ॥ इति ॥

पञ्चपादाचार्यास्त्वन्यथा चतुरावृत्तितर्पणमाहुः । तद्यथा । दशधा भिन्नेन मूल-
मन्त्रेण बीजपूराद्येकादशभिर्महागणपतिक्षिप्रप्रसादनतदुक्तविघ्नाद्यष्टनामयुतेन
गणपतय इत्यस्मात् पूर्वं मूलमन्त्रेण चतुर्विंशतिदेवताश्च एवं पञ्चपञ्चाशद्देवता-
तर्पणानि तावन्ति मूलेन अन्ते चतुर्वारं मूलेनेति चतुःशतं चतुश्चत्वारिंशत् ।

प्रयोगसारे तु—अष्टाविंशतिरक्षराणि दशभिर्युक्तं चतुर्भिः पदैः

पश्चात् पञ्चरमादिकांश्च गणपान् षट् द्वौ निधौ तर्पयेत् ॥

प्रत्येकं मनुनाऽमुना च चतुरावृत्त्या विभोर्मस्तके

ध्यात्वा रत्नमयं महागणपतिं भक्तप्रसन्नं सुधीः ॥ इति ॥६०॥६१॥

भूबीजमुद्धरति स्मृतीति । मांसं लकारः स्मृतिस्थं गकारस्थं श्री स्वरूपं
विन्दुश्च एतद्युक्तः । तेन ग्लौं इति ॥ ६२ ॥

बीजं षट्कोणमध्ये स्फुरदनलपुरे तारगं दिक्षु लक्ष्मीं
 मायाकन्दर्पभूमीस्तदनु रसपुटेष्वालिलिखेद्बीजषट्कम् ।
 तत्सन्धिष्वङ्गमन्त्रान् वसुदलकमले मूलमन्त्रस्य वर्णान्
 शिष्टान् पत्रेषु विद्वान् विलिखतु गुणशश्चाऽन्यमन्ये पलाशे ॥ ६३
 आवीतं लिपिभिः क्रमोत्क्रमवशात् पाशाङ्कुशाभ्यामपि
 क्षागेहद्वितयेन वेष्टितमिदं यन्त्रं गणाधीशितुः ।
 लाक्षाकुङ्कुमरोचनामृगमदैर्भूर्जे वरे हेम्नि वा
 संलिख्याऽभिवहन् लभेत सकलैः संप्रार्थनीयां श्रियम् ॥ ६४

उक्तं महागणपतेर्विधानं सुरपूजितम् ।
 सर्वसिद्धिकरं पुंसां समस्तपुरुषार्थदम् ॥ ६५
 माया विरिपदद्वन्द्वं ततो गणपतिं वदेत् ।
 खड्गीशपावकौ पश्चाद्वरदान्ते वदेत् पुनः ॥ ६६
 सर्वलोकं मे पदान्ते वशमानय ठद्वयम् ।
 षड्विंशत्यक्षरो मन्त्रो भजतां सुरपादपः ॥ ६७
 गणकः स्यादृषिश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः ।
 विरिविघ्नेश्वरः प्रोक्तो भजतां सर्वकामदः ॥ ६८

यन्त्रमाह बीजमिति । वसुदलकमले अष्टदलपद्मे षट्कोणमध्ये स्फुर
 दनलपुरे लसत्त्रिकोणे तारगं प्रणवस्थं बीजं गणपतिबीजं गमिति लिखेदित्य
 न्वयः । दिक्षु त्रिकोणाद्वहिः अग्रादीति ज्ञेयम् । रसपुटेषु । षट्सु कोणेषु
 बीजषट्कं मन्त्राद्यम् । तस्य अग्रादि षट्कोणस्य सन्धिषु अङ्गमन्त्रान् महागण
 पतेः षडङ्गमन्त्रान् । पत्रेषु मन्त्रस्य द्वाविंशतिवर्णान् शिष्टान् गुणशस्त्रिंशः अष्ट
 वर्णमष्टमे दल एकमेव लिखेत् । ततः क्रमोत्क्रमलिपिभिर्वेष्टयेत् । ततः
 पाशाङ्कुशाभ्यां वेष्टयेत् । पद्मपादाचार्यैस्तु “अष्टपदान्यष्टपत्रे विलिख्य
 तद्वह्निर्वृत्तत्रये माढकापाशाङ्कुशार्णान् विलिख्य तद्वह्निर्भूपुरद्वये पाशमायाबीजं
 लिखेत्” इत्युक्तम् । लाक्षा अलक्तकरसः । कुङ्कुमं काश्मीरजम् । रोच
 गोरोचना । मृगमदः कस्तूरी ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

विरिगणपतिमन्त्रमाह मायेति । खड्गीशो वः पावको रेफः । हस्तेखा बी
 खाहा शक्तिः । के चन वरेत्यादिपञ्चाक्षराणि लोकमिति च हित्वा एकी

अन्तःकरणवेदेषुभूतपञ्चविलोचनैः ।

एवं विभक्तैर्मन्त्राणैर्मायाद्यैरङ्गकल्पना ।

महागणपतेः प्रोक्ते स्थाने मन्त्री विचिन्तयेत् ॥ ६६

सिन्दूराभमिभाननं त्रिनयनं हस्तेषु पाशाङ्कुशौ

विभ्राणं मधुमत्कपालमनिगं सार्द्धेन्दुमौलिं भजे ।

पुष्ट्याश्लिष्टतनुं ध्वजाग्रकरया पद्मोल्लसद्वस्तया

तद्योन्याहितपाणिमात्तवसुमत्पादोल्लसत्पुष्करम् ॥ ७०

चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुतक्रिया ।

प्राक्प्रोक्तैरष्टभिर्द्रव्यैस्त्रिमध्वक्तैः समीरिता ॥ ७१

पूर्वोक्ते पृजयेत्पीठे तीव्रादिनवशक्तिके ।

मूलेन मूर्तिं संकल्प्य तत्रावाह्याऽर्चयेद्विभुम् ॥ ७२

विंशत्यक्षरमाहुः । अस्य निवृच्छन्दः । अन्यत् पूर्ववत् । केचन लोकपदे जनपदं पठन्ति । अन्ये विरीत्यादौ महागणपतिबीजषट्कं प्रयोजयन्ति ॥ ६६॥६७॥६८ ॥

षडङ्गमाहान्तरिति । अन्तःकरणानि चत्वारि वेदाश्चत्वार इषवः पञ्च भूतानि पञ्च लोचने द्वे । द्वितीयस्य षट्पदैः षडङ्गम् । तृतीयस्य महागणपति-मन्त्रवत् ॥ ६८ ॥

पुष्करं करिहस्ताग्रम् । ध्याने तु दत्ते पाशः वामे अङ्कुशः अधोदक्षे मधु-मत्कपालम् अधोवामः प्रियायोन्त्याहितः । तद्वत् पुष्टिरपि चतुर्भुजा । तत्र दक्षवामयोः पद्मे । पद्मोल्लसद्वस्तयेत्यत्र पद्माभ्यां उल्लसन्ती हस्तौ यस्याः सा तथेति विग्रहः । अधोदक्षिणेन प्रियस्याश्लेषः अधोवामेन तदुध्वजाग्रसृगिति सम्प्रदाय-विदः । कश्चित्तु पुष्टिं द्विहस्तामेवाह । एकहस्ते पद्मं द्वितीयहस्तो ध्वजा-ग्रसृगिति । तन्मते आश्लेषो नाम निकटत्वं न तु हस्तेनालिङ्गनमिति । द्वितीयमन्त्रेऽपि इदमेव ध्यानम् । तृतीयमन्त्रे तु—

बीजापूरगदे शरासनमरिं मालां च दक्षैः करै-

र्वामैर्बाणसपाशकोत्पलरदान् रत्नाढ्यकुम्भं दधत् ।

सिन्दूराण्यविग्रहस्त्रिनयनो योन्यस्तशुण्डो गणः

सल्लिङ्गाहितपाणिमम्बुजकरां पुष्टिं वहन् वोऽवतात् ॥

पूजादिकं त्रयाणां समानम् ॥ ७० ॥ ७१ ॥

पूर्वोक्त इति महागणपतिपूजायन्ते । तीव्रादिनवशक्तिक इत्यनेन

मिथुनावृत्तिराद्या स्यादामोदाद्यैर्दिगम्बरैः ।
 द्वितीयाऽङ्गैस्तृतीया स्याच्चतुर्थी मातृभिः स्मृता ॥ ७३
 पञ्चमी लोकपालैः स्यात् षष्ठी वज्रादिभिः स्मृता ।
 इति सिद्धमनुर्मन्त्री प्रफुल्लैः सरसीरुहैः ॥ ७४

जुहुयाद्वशगाः सर्वे तण्डुलैस्तिलमिश्रितैः ।
 हुत्वा श्रियमाप्नोति मोदकैराज्यलोलितैः ।
 हुत्वा विजयमाप्नोति पार्थिवो युद्धभूमिषु ॥ ७५
 मधुत्रयेण हवनं वशं नयति पार्थिवान् ।

भक्ष्यभोज्यादिकं सर्वं हुत्वाऽभीष्टानि साधयेत् ॥ ७६

पौठमन्त्रस्य मायादित्वमुक्तम् ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

मधुत्रयेण पयोमधुघृतेन । भक्ष्यभोज्यादिकमिति । भक्ष्यं लड्डुकादि
 भोज्यमन्नादि । आदिशब्देन लेह्यचोष्यादिकं गृह्यते । तत्र लेह्यं रसालादि
 तल्लक्षणं स्पृशस्ये—

अर्द्धाढकं सुचिरपर्युषितस्य दध्नः खण्डस्य षोडश पलानि शशिप्रभस्य ।
 सर्पिः पलं मधु पलं मरिचं द्विकर्षं शुण्ठीपलार्द्धमपि चार्द्धपलं चतुर्णाम् ॥
 शक्नोपले ललनया मृदुपाणिष्टष्टा कर्पूरपूरसुरभीकृतभाण्डसंस्था ।

एषा वृकोदरकृता सरसा रसाला या स्वादिता भगवता मधुसूदनेन ॥ इति ।
 चतुर्णां त्वगेलापत्रकेसराणाम् अर्द्धपलमिति मिलित्वा ।

तन्त्रान्तरोक्तमस्य यन्त्रं लिख्यते ।

वक्ष्ये महासिद्धिकरं हि यन्त्रं भूर्जस्य पत्रे पशुरोचनाक्तैः ।
 दूर्वाङ्कुरैर्भूगृहयुग्मशक्तौ संलिख्य साध्यं विरिसंपुटं च ॥
 कोणेषु मन्त्रं श्रुतिशोऽवशिष्टं तेनापि नाम्नाऽप्यथ वेष्टयित्वा ।
 संलिख्य यन्त्रं च गणाधिराजमावाह्य चाभ्यर्च्य च गन्धपुष्पैः ॥

संजप्य तद्धारणतश्च नित्यं वशं प्रयात्यस्य जगत् समस्तम् ॥ इति ।
 प्रथममन्त्रे श्रुतिश्च इति त्रिशः । अन्यकोणे द्वयम् । द्वितीयमन्त्रे श्रुतिः कर्णसं
 दिश इत्यर्थः । तदुक्तम्—

वकाररेफावपि लोचनाब्जौ पुनस्तथोद्भूतौ गणात्पतीति ।
 सर्वं समुच्चार्य च मे वशः स्यात् मकारमायुक्तमतो नयेति ॥
 शब्दाच्छिरः स्यात् । इति ।

शक्तिरुद्धं निजं बीजं महागणपतिं वदेत् ।

डेऽन्तमग्निवधुः प्रोक्तो मन्त्रोऽयं द्वादशाक्षरः ॥ ७७

गणकः स्यादृषिच्छन्दो गायत्री निवृदादिका ।

उदिता देवता तन्त्रे नाम्ना शक्तिगणाधिपः ।

व्यस्तैः समस्तैर्मन्त्रस्य पदैरङ्गानि कल्पयेत् ॥ ७८

मुक्तागौरं मदगजमुखं चन्द्रचूडं त्रिनेत्रं

हस्तैः स्त्रीयैर्दधतमरविन्दाङ्कुशौ रत्नकुम्भम् ।

अङ्गस्थायाः सरसिजरुचः स्वध्वजालम्बिपाणो-

र्देव्या योनौ विनिहितकरं रत्नमौलिं भजामः ॥ ७९

लक्ष्ममेकं जपेन्मन्त्रमपूपैस्तदृशांशतः ।

जुहुयादर्चिते वक्त्रौ दिनशो देवमर्चयेत् ॥ ८०

प्राक्प्रोक्ते पूजयेत्पीठे प्रागुक्तेनैव वर्त्मना ।

हुत्वेक्षुखण्डैर्मतिमान् राज्यश्रियमवाप्नुयात् ॥ ८१

नारिकेलफलैस्तद्वद्रम्भापक्वफलैस्ततः ।

वशयत्यखिलं लोकं पृथुकैः शर्करान्वितैः ॥ ८२

वशं नयति राजानं सक्तुभिर्ब्राह्मणान् शुभैः ।

घृतहोमेन धनवान् जायते नात्र संशयः ॥ ८३

शक्त्या रुद्धं निजं बीजं वशमानय ठद्वयम् ।

ताराद्यो मनुराख्यातो रुद्रसंख्याक्षरान्वितः ॥ ८४

तृतीयमन्त्रे श्रुतिशश्वतुर्द्धा । अत्र मध्यगतशक्तिसु मन्त्रबाह्या । अन्ये दलै
एकमक्षरं लिखेत् ॥ ७६ ॥

शक्तिगणपतिमन्त्रमाह शक्तीति । निजं बीजं गं । डेऽन्तमित्यस्य पञ्चात्तनेन
सम्बन्धः । क्लीं गं क्लीं महागणपतये स्वाहा । गं बीजं स्वाहा शक्तिः । व्यस्तैरिति ।
मन्त्रस्य पञ्चभिः पदैः पञ्चाङ्गानि सर्व्वेण षष्ठम् ॥ ७८ ॥

ध्याने तु ऊर्ध्वयोर्दक्षवामयोराद्ये । अधोदक्षे रत्नकुम्भः अधोवामो देवीयो-
निस्यः । शुण्डादण्डसु रत्नकुम्भोपरीति सम्प्रदायः । सरसिजेन दक्षहस्तस्थितेन रुक्-
यस्याः सा तथा । तद्वामो ध्वजाग्रस्यक् । प्रागुक्तेनेत्यव्यवहितेन ॥ ७९—८३ ॥

मन्त्रान्तरमाह शक्त्येति । रुद्रेत्येकादश । ॐ क्लीं गं क्लीं वशमानय स्वाहा ।

ऋष्याद्याः पूर्वमुक्ताः स्युरङ्गं मन्त्रपदैर्भवेत् ।
 एकेनादौ त्रिभिर्द्वाभ्यां त्रिभिर्द्वाभ्यामनन्तरम् ।
 समस्तेनाऽस्त्रमाख्यातं अङ्गकृत्स्निरियं मता ॥ ८५
 हस्तैर्विभ्रतमिच्छुदण्डवरदौ पाशाङ्कुशौ पुष्कर-
 स्पृष्टस्त्रप्रमदावराङ्गमनयाऽऽश्लिष्टं ध्वजाग्रस्पृशा ।
 श्यामाङ्गा विधृताञ्जया त्रिनयनं चन्द्रार्द्धचूडं जवा-
 रक्तं हस्तिमुखं स्मरामि सततं भोगातिलोलं विभुम् ॥ ८६

लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रमिच्छुखण्डैर्दशांशतः ।
 अपूपैराज्ययुक्तैर्वा जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ ८७
 स्वगुरुं धनधान्याद्यैः प्रीणयेत् प्रीतमानसः ।
 पूजा पूर्ववदादिष्टा ततः काम्यानि साधयेत् ॥ ८८
 हुत्वाऽपूपैस्त्रिमध्वक्तैर्वशयेद् भुवि पार्थिवान् ।
 चतुर्थीं नारिकेलिन महतीं श्रियमश्रुते ॥ ८९
 लवणैर्मधुसंयुक्तैर्वशयेद्वनिताजनम् ।
 संवर्त्तको नेत्रयुतः पाश्वर्ी वङ्गासनस्थितः ॥ ९०
 प्रसादनाय हृन्मन्त्रः स्वबीजाद्यो दशाक्षरः ।
 गणको मुनिरस्य स्याद्विराट् कन्द उदाहृतम् ॥ ९१
 क्षिप्रप्रसादनो विघ्नो देवताऽस्य समीरिता ।
 दीर्घयुक्तेन बीजेन षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ ९२

गं बीजं स्वाहा शक्तिः ॥ ८४ ॥

पूर्वमित्यव्यवहितम् । पदान्येवाह । एकेनेति ॥ ८५ ॥
 ध्याने तु वामाधस्तादामोर्ध्वपर्यन्तम् । देवीध्यानं विरिगणपतिध्यानोक्तं
 ज्ञेयम् । पूर्ववदिति विरिगणपतिवदित्यर्थः ॥ ८६॥८७॥८८॥८९॥९० ॥

क्षिप्रप्रसादमन्त्रमाह संवर्त्तक इति । संवर्त्तः क्षः नेत्रमिकारः तद्युतः । पार्श्वः
 पकारो वङ्गासनो रेफासनः । स्वबीजाद्यो गमिति बीजाद्यः । गं क्षिप्रप्रसादनाय
 नमः । श्रीबीजाद्य इति केचित् । गं बीजं आयेति शक्तिः । दीर्घयुक्तेन
 बीजेनेति आदिबीजेन ॥ ९०॥९१॥९२ ॥

पाशाङ्कुशौ कल्पलतां विषाणं दधत् स्वशृण्डाहितवौजपूरः ।

रक्तस्विनेवस्तरुणेन्दुमौलिहारीज्ज्वलो हस्तिमुखोऽवताद्वः ॥ ८३

लक्षं जपेज्जपस्याऽन्ते जुहुयादयुतं तिलैः ।

समधुतितयैर्द्रव्यैरथवाऽष्टाभिरीरितैः ॥ ८४

एकाक्षरोदिते पीठे वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।

पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैर्धूपदौपैर्गजाननम् ॥ ८५

अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य विघ्नानष्टौ यजेत्ततः ।

विघ्नं विनायकं वीरं शूरं वरदसंज्ञकम् ॥ ८६

द्वभक्तं चैकदन्तं लम्बोदरमनन्तरम् ।

पञ्चाग्रेष्वर्चयेत्पश्चाद् ब्राह्मणाद्यास्तदनन्तरम् ॥ ८७

लोकपालांस्तदस्त्राणि विघ्नपूजा समीरिता ।

आज्यान्नैजुहुयान्नित्यमन्नवान् वत्सराद्भवेत् ॥ ८८

पायसान्नेन महतीं श्रियमाप्नोति मानवः ।

आज्यहोमेन वश्येत्प्राणिनः सकलान् सुधीः ॥ ८९

नारिकेलफलं पक्वं लोष्टचर्मसमन्वितम् ।

जुहुयात्प्रत्यहं मन्त्री मण्डलात् सिद्धिमाप्नुयात् ॥ ९०

जुहुयादष्टभिर्द्रव्यैर्मधुरत्रयसंयुतैः ।

वश्येत्पार्थिवान् सर्वान् तत्पत्नीर्विधिनाऽमुना ॥ ९१

दिनादिषु चतुश्चत्वारिंशद्वारैः शुभोदकैः ।

तर्पयेद्विघ्नराजस्य मस्तके श्रीप्रसिद्धये ॥ ९२

पाशेति । विषाणं दन्तम् । आयुधध्यानं दत्तायूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोरन्त्ये
वामोर्द्धादि वामाधस्तनं यावत् । इत्येके ॥ ८३ ॥

समधुतितयैः पयोमधुष्टतसहितैरिति तिलविशेषणम् ।

तदुक्तमाचार्यैः—अथ तिलैरयुतं त्रिमधुरसिक्तैर्जुहुयात् । इति ।

मधुरतितयैरिति पाठे मधुरस्य त्रितयं येष्विति बहुव्रीहिणा नेयम् ॥ ८४-८८ ॥

लोष्टशब्देन अन्तर्वर्त्तिनारिकेलोपरिभागः तदुपरिभागः त्वग्लक्षणः चर्मशब्द-
वाच्यः । अष्टधा नारिकेलमित्यस्यापवादः । विधिनाऽमुनेत्यष्टद्रव्यहोमेन ॥ ९० ॥

शुभोदकैरिति अमृतरूपैर्जलैरित्यर्थः ॥ ९० ॥ ९२ ॥

पाशाङ्कुशौ कल्पलतां स्वदन्तं करैर्वहन्तं कनकाद्रिकान्तम् ।
सोपानपङ्क्त्या दिननाथविम्बादायान्तमभोजगतं विचिन्त्य ॥ १०३

प्रागुक्तमन्त्रसम्प्रोक्तान् प्रयोगान्मनुनाऽमुना ।

तैरस्मिन्नथवा प्रोक्तान् कुर्यान्मन्त्री विधानवित् ॥ १०४

तर्पणे तु ध्यानविशेषमाह पाशेति । सोपानपङ्क्त्या राजतया । दिननाथ-
विम्बात् सूर्यमण्डलात् । आयान्तं जले इति शेषः । अभोजगतं जलस्त्र-
कल्पिताभोजगतं गणपतिं साध्यमूर्ध्नि पुष्करं दत्वा स्थितं विचिन्त्य । एवं ध्यानं
कृत्वेत्यर्थः । विघ्नराजस्य मस्तके श्रीप्रसिद्धये शुभोदकैस्तर्पयेदिति सम्बन्धः ।

तदुक्तम्—विम्बादम्बुदवत् समेत्य सवितुः सोपानकै राजतै-

स्तोये तोयजविष्टरैर्धृतलतादन्तं सपाशाङ्कुशम् ।

नासां साध्यनृके निधाय सुधया तद्रन्ध्रनिर्यातया

सिञ्चन्तं पुनरन्वहं गणपतिं स्मृत्वाऽमृतैस्तर्पयेत् ॥ इति ॥

अथ यन्त्रद्वयम्—

नामषट्कोणके बीजमध्ये लिखेद्वेष्टयित्वाऽमुनाऽथाङ्गमन्त्रैस्ततः ।

अष्टपत्रे खरान् केसरे युग्मशः च्यादिवर्णान्विहीनान् लिखाद्यादिकैः ॥

अग्रतो लिख्य गायत्रिवर्णास्त्रिशो बाह्यतः कादिभिर्वेष्टयित्वा बहिः ।

भूपुरद्वन्द्वके भूमिबीजं लिखेद्यन्त्रमेतन्मतं सिद्धिसंपन्नदम् ॥ इति ॥

अथातो महायन्त्रराजं प्रवक्ष्ये पशोः रोचनासिक्तदूर्वाङ्कुरेण ।

लिखेत् पञ्चपत्रे दशारं सरोजं गणेशस्य बीजं तु तारोदरे तु ॥

ततस्तस्य मध्ये तु रक्षेति नाम्ना दशैतेषु मन्त्रांश्च मन्त्रं लिखेच्च ।

ततो बाह्यतः पाशवर्णाङ्कुशाणीं लिखित्वा बहिः शक्रविम्बद्वयं तत् ।

लिखित्वा तथा तं गणेशानमस्मिन् समभ्यर्च्य गन्धादिभिः पुष्पजातैः ॥

भुजे कण्ठदेशे वहेत् सर्व्वरक्षा ततो मङ्गलं नाऽन्यदस्तीह किञ्चित् ॥ इति ।

उक्तञ्च—क्षिप्रप्रसादनः पूर्व्वो महागणपतिः परम् ।

विघ्नो विनायको वीरः शूरो वरद एव च ॥

द्रुभवक्तृश्चैकदन्तस्तथा हस्तिमुखः स्मृतः ।

डेऽन्ता नमोऽन्ता मन्त्राः स्युरेतैस्तर्पणहीमतः ॥

साधयेदीप्सितं मन्त्री । इति ।

तत्कल्पान्मन्त्रमिति मूलं युग्मशः पञ्चपत्रे ॥ १०३॥१०४

पञ्चान्तको विन्दुयुतो वामकर्णविभूषितः ।

तारादिहृदयान्तोऽयं हेरम्बमनुरीरितः ॥ १०५

चतुर्वर्णात्मको नृणां चतुर्वर्गफलप्रदः ।

षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् ॥ १०६

मुक्ताकाञ्चननीलकुन्दघुसृगाच्छायैस्त्रिनेत्रान्वितै-

र्नागास्यैर्हरिवाहनं शशिधरं हेरम्बमर्कप्रभम् ।

दृप्तं दानमभीतिमोदकरदान् टङ्कं शिरोऽक्षात्मिकां

मालां मुद्गरमङ्कुशं त्रिशिखकं दोर्भिर्दधानं भजे ॥ १०७

लक्ष्मणं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयात्तिलैः ।

तीव्रादिपूजिते पीठे देवं हेरम्बमर्चयेत् ॥ १०८

प्रणवः कवचद्वन्द्वं महासिंहाय गां ततः ।

हेरम्बेति पदं पञ्चादासनाय हृदन्वितः ॥ १०९

हेरम्बमनुमाह पञ्चान्तक इति । पञ्चान्तको गः वामकर्ण उकारः ।

ॐ गूं नमः । गणक ऋषिर्गायत्री कन्दः हेरम्बगणपतिर्देवता । गकारो बीजं
विन्दुः शक्तिः । बीजेनेति । एतन्मन्त्रोक्तेन ॥ १०५॥१०६ ॥

मुक्तेति । घुसृणं कुङ्कुमम् । ऊर्ध्वादिमुक्तादिवर्णाः । नागास्यैर्हस्ति-
मुखैरुपलक्षितम् । हरिः सिंहः । टङ्कं परशुम् । त्रिशिखं त्रिशूलम् । क्वचिदङ्कुशं
च त्रिशिखमिति पाठः । तत्र क्लृप्ताष्टासंयुता व्यस्तेत्यनेन चकारस्य लघुता ।
अतीवप्रयत्नोच्चारणेन । तेन न कन्दोभङ्गः । आयुधध्यानं दक्षवामयोरधस्थयोः
वराभये तदूर्ध्वोर्ध्वस्थयोरन्यानि एवमन्तम् । क्वचिद् दृप्तमित्यत्र कुम्भमिति पाठः ।
तदा कुम्भः शुण्डाग्रे । दृप्तमिति पाठे तु मोदकोपरि शुण्डादण्ड इति ज्ञेयम् ।
केचिन् मुद्गरमित्यत्र पन्नगमिति पठन्ति । तदुक्तम्—

वन्दे दोर्भिर्दधानं जपवलयभुजे साङ्कुशे मोदकाभी-

टङ्कानुद्यत्कपालं भुजगवररदान् स्वर्णकुम्भाढ्यशुण्डम् ।

सिंहस्थं पञ्चवक्त्रं त्रिनयनमरुणं दिव्यवस्त्रोरुभूषं

हेरम्बाख्यं महान्तं गणपतिमखिलस्वार्थदं प्रार्थयेऽहम् ॥ इति ॥ १०७॥

तीव्रादिपूजित इत्यनेन पीठमन्त्रस्याऽन्यत्वं सूचयति ॥ १०८ ॥

तमेवाहं प्रणव इति । कवचद्वन्द्वं हुं हुं । गामिति स्वरूपम् ॥ १०९ ॥

अयमासनमन्त्रः स्यात्प्रदद्यादमुनाऽऽसनम् ।
 तारादिविघ्नबीजेन मूर्तिं तस्य प्रकल्पयेत् ।
 आवाह्यं पूजयेत् तस्यामङ्गावरणसंयुतम् ॥ ११०
 बाह्ये लोकेश्वराः पूज्या वज्रादीनि ततः परम् ।
 एवमभ्यर्चयेन्नित्यं साधयेत् स्वमनीषितान् ॥ १११
 मोदकैर्जुहुयात् षष्ठ्यामष्टम्यां कृशरैस्तथा ।
 चतुर्दशीदिनेऽपूपैर्जुहुयाद्वाञ्छिताप्तये ॥ ११२
 एभिर्द्रव्यैः प्रजुहुयान्मन्त्री पर्वदिनेष्वपि ।
 साधयेत्सकलान् कामान् प्रयत्नेनैव साधकः ॥ ११३

अम्भोजं प्रथमं लिखेदमुदलं मध्ये स्वबीजान्तरे
 साध्याख्यां बहिरङ्गमन्त्रविलसत्किञ्चलसंशोभितम् ।
 पत्राणामुदरे विभज्य मुनिशो मालामनुं शेषितान्
 षड्वर्णांश्चरमे दले परिवृतं शक्त्या शकारेण च ॥ ११४

रोचनामदकाश्मीरैर्भर्जपत्रे विलिख्य तत् ।
 वेष्टितं श्वेतसूत्रेण लोहैस्त्रिभिरपि क्रमात्
 धारयेद्बाहुना यन्त्रं सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ ११५
 शक्त्यङ्कुशं ध्रुवान्ते स्यात् स्वबीजं हृदयं ततः ।
 सर्वविघ्नाधिपायाऽन्ते डेऽन्तं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ११६

तारादीति । नमो रहितेन मूलमन्त्रेणेत्यर्थः ॥ ११०॥१११ ॥
 षष्ठ्यामित्युभयत्र पक्षे । एवमग्रेऽपि । कृशरैर्मिश्रैस्त्रिलतण्डुलैः । एभिर्मोदकैः
 कृशरापूपैः । पर्वदिने पूर्णिमामावस्ययोः ॥ ११२॥११३ ॥

धारणयन्त्रमाह अम्भोजमिति । मध्ये अष्टदलकर्णिकायाम् । स्वबीजान्तं
 एतन्मन्त्रबीजमध्ये । साध्याख्यां साधककर्म्मसहितामिति ज्ञेयम् । बहिरङ्गं
 कर्णिकायाः । अङ्गमन्त्रेति । पूजावदग्रे नेत्रम् । मुनिशः सप्तधा । मालाम्
 वक्ष्यमाणम् । चरमे अष्टमे । शक्त्या शकारेण चेत्यावृत्तिद्वयम् ॥ ११४ ॥

मदो गजमदः । त्रिभिर्लोहैः । षष्ठपटलोक्तैः । क्रमादिति । ताम्रं
 रजतसुवर्णैः ॥ ११५ ॥

मालामन्त्रमाह शक्तीति । स्वबीजं मन्त्रस्थबीजम् । भुवनेशोस्त्रिंशः

प्रवदेत् सर्व्वदुःखप्रशमनायपदं ततः ।

एह्येहि भगवन् सर्व्वा आपदः स्तम्भयद्वयम् ॥ ११७

भुवनेशीं स्वबीजं गां नतिः पावकवल्लभा ।

पुनरङ्कुशमायान्तं पञ्चपञ्चाशदक्षरः ॥ ११८

मालामन्त्रोऽयममुना प्रयोगान् साधयेत् सुधीः ।

तारं खङ्गीश्वरः कूर्मो निःस्वरो गान्त ईरितः ॥ ११९

भुवे नतिः सप्तवर्णः सुब्रह्मण्यात्मको मनुः ।

वह्निबीजेन षड्दीर्घयुक्तेनाऽङ्गक्रिया मता ॥ १२०

सिन्दूरारुणकान्तिमिन्दुवदनं केयूरहारादिभि-
र्दिव्यैराभरणैर्विभूषिततनुं स्वर्गस्य सौख्यप्रदम् ।

अम्भोजाभयशक्तिकुक्कुटधरं रक्ताङ्गरागांशुकं

सुब्रह्मण्यमुपास्महे प्रणमतां भीतिप्रणाशोद्यतम् ॥ १२१

भुवनेश्याः स्वस्य च बीजं ह्रीं गूं । गामिति स्वरूपम् । पञ्चपञ्चाशदक्षर इत्युक्तेः शमनाय एह्येहीति न सन्धिः । ॐ ह्रीं क्रां गूं नमः सर्व्वविघ्नाधिपाय सर्व्वार्थसिद्धिदाय सर्व्वदुःखप्रशमनाय एह्येहि भगवन् सर्व्वा आपदः स्तम्भय स्तम्भय ह्रीं गूं गां नमः स्वाहा क्रां ह्रीं । अमुना प्रयोगान् साधयेदित्यनेनास्य स्वातन्त्र्येण मन्त्रत्वमप्युक्तम् । तद्विधानं यथा । अस्य अमितं कृन्दः हेरम्बगणतिवत् सर्व्वं ज्ञेयम् ॥ ११६॥११७॥११८॥११९ ॥

सुब्रह्मण्यमन्त्रमाह तारमिति । खङ्गीशो वः कूर्मश्चकारः । निस्वरः स्वरहीनो व्यञ्जनमिति यावत् । गान्तः तः । भुवे स्वरूपम् । अत्र सन्धौ तकारे दकार इति ज्ञेयम् । तदुक्तं प्रयोगसारे—

वचङ्गवे नमो मन्त्रः सुब्रह्मण्याधिदैवतः । इति ।

नारायणीये तु—तारं वचनाभिजले शिवयोनियुते नमः । इति ।

अग्निगायत्री ऋषिकृन्दसी । प्रणवो बीजं वकारः शक्तिः । के चन प्रणव-
पुटितमाहुः । अन्ये तु मायाद्यमाहुः ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—प्रशस्तः प्रणवाद्यन्तःशक्तिपूर्व्वं परे जगुः । इति ।

वह्निबीजेनेति रेफेण ॥ ११९॥१२० ॥

ध्यानं तु दत्तायूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोरन्त्ये । सुब्रह्मण्य इति कार्तिकेयनाम ।

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं साज्येन हविषा ततः ।
 दशांशं जुहुयादन्ते ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥ १२२
 धर्मादिकल्पिते पीठे वक्लिमण्डलपश्चिमे ।
 पूजयेद्विधिना देवमुपचारैर्यथोदितैः ॥ १२३
 केसरेष्वङ्गपूजा स्यात्पञ्चमध्यगतानिमान् ।
 जयन्ताख्यमग्निवेश्यं कृत्तिकापुत्रसंज्ञकम् ॥ १२४
 अनन्तरं भूतपतिं सेनान्यं गुहसंज्ञकम् ।
 हेमशूलं विशालाक्षं शक्तिवज्र[शूल]करान् यजेत् ॥ १२५
 दिग्दलाग्रेषु पूर्व्वदि देवसेनापतिं पुनः ।
 विद्यां मेधां ततो वज्रं कोणस्थान् शक्तिकुक्कुटौ ॥ १२६
 मयूरं द्वीपमभ्यर्चद्वाह्ये लोकेश्वरान् पुनः ।
 अस्त्राणि तेषामन्ते स्युः सुब्रह्मण्यार्चनेरिता ॥ १२७
 खादुभिर्भक्ष्यभोज्याद्यैः षष्ठ्यां संप्रीणयेद्विभुम् ।
 पूजयेद्देवताबुद्ध्या कुमारान् ब्रह्मचारिणः ॥ १२८
 सन्तानं विजयं वीर्य्यं रक्षामायुः श्रियं यशः ।
 प्रदद्यात् साधकस्याशु सुब्रह्मण्यः सुरार्चितः ॥ १२९
 जपतर्पणपूजादौ विघ्नेशं सर्व्वसिद्धिदम् ।
 प्रीणयेदनया स्तुत्या प्राप्तये सर्व्वसम्पदाम् ॥ १३०

तदुक्तं हयशीर्षपञ्चरात्रे—

अभयं वामहस्ते स्यादम्भोजं दक्षिणे करे ।

कुक्कुटं वामहस्ते तु शक्तिं दक्षिणतो न्यसेत् ॥

चतुर्भुजः समाख्यात एकवक्त्रोऽग्निजस्त्वयम् । इति ॥१२१॥१२२॥

वक्लिमण्डलपश्चिम इति । अनेन चतुर्थपटलोक्तवक्लिमण्डलान्तमेव पूजा
 पीठशक्तिपीठपूजा नास्ति । अन्यथा वक्लिमण्डलपश्चिम इति न वदेत् ।
 चतुर्थपटल एवोक्तत्वात् ॥ १२३ ॥

विधिनेत्युक्तं विधिमाह केसरेष्विति । तस्य नैवेद्यांशदानं धूर्त्तसेनाय ॥१२१॥

१२५॥१२६॥१२७॥१२८॥१२९॥

ॐकारमाद्यं प्रवदन्ति सन्तो वाचः श्रुतीनामपि यं गृणन्ति ।
 गजामनं देवगणानताङ्घ्रिं भजेऽहमर्धेन्दुकृतावतंसम् ॥ १३१
 पादारविन्दार्चनतत्पराणां संसारदावानलभङ्गदक्षम् ।
 निरन्तरं निर्गतदानतोयैस्तं नौमि विघ्नेश्वरमम्बुदाभम् ॥ १३२
 कृताङ्गरागं नवकुङ्कुमेन मत्तालिमालां मदपङ्कलग्नाम् ।
 निवारयन्तं निजकर्णतालैः को विस्मरेत् पुत्रमनङ्गशत्रुः ॥ १३३
 शम्भोर्जटाजूटनिवासिगङ्गाजलं समादाय कराम्बुजेन ।
 लीलाभिरारोच्छिवमर्चयन्तं गजाननं भक्तियुता भजन्ति ॥ १३४
 कुमारभुक्तौ पुनरात्महेतोः पयोधरौ पर्वतराजपुत्राः ।
 प्रक्षालयन्तं करशीकरेण मौग्धेन तं नागमुखं भजामि ॥ १३५
 त्वया समुद्धृत्य गजास्य हस्तं ये शीकराः पुष्कररन्ध्रमुक्ताः ।
 व्योमाङ्गणे ते विचरन्ति ताराः कालात्मना मौक्तिकतुल्यभासः ॥ १३६
 क्रीडारते वारिनिधौ गजास्य वेलामतिक्रामति वारिपूरे ।
 कल्पावसानं प्रविचिन्त्य देवाः कैलासनाथं स्तुतिभिः स्तुवन्ति ॥ १३७
 नागानने नागकृतोत्तरीये क्रीडारते देवकुमारसङ्घैः ।
 त्वयि क्षणं कालगतिं विहाय तौ प्रापतुः कन्दुकतामिनेन्दू ॥ १३८

गणेशस्तुतिमारभते ॐकारमिति । अपिभिन्नक्रमः । सन्तः यं श्रुतीनामाद्यं
 ॐकारं वाचोऽप्याद्यं गृणन्ति । शब्दब्रह्मस्वरूपमिति यावत् ॥ १३०॥१३१ ॥

कराम्बुजेन शुण्डाग्रेण । आरात् समीपे । भक्तियुता भजन्ति इत्यत्र तं शरणं
 भजामि इत्यपि क्वचित् पाठः ॥ १३४ ॥

मौग्धेनेति । देवीस्तनौ सदानुच्छिष्टाविति भावः ॥ १३५ ॥

भो गजास्य कालात्मना त्वया हस्तमुद्धृत्य ये शीकराः पुष्कररन्ध्रमुक्ताः ।
 पुष्करं करिहस्ताग्र इति नामलिङ्गानुशासने । ते तारा विचरन्तीति गम्योत्प्रेक्षा
 शीकरा न भवन्ति । तारा इत्युत्प्रेक्षा इत्यर्थः ॥ १३६ ॥

स्तुवन्तीति अन्यकृतः कल्पावसाने न्यस्य स्तुत्यसङ्गतिरित्यलङ्कारः । वस्तुतस्तु
 अनन्यनिवारणीयत्वेन तत्स्तुतिः ॥ १३७ ॥

नागकृतोत्तरीये सर्पोत्तरीये त्वयि क्रीडारत इति सम्बन्धः । कालगतिं

मदोल्लसत्पञ्चमुखैरजस्रमध्यापयन्तं सकलागमार्थान् ।
 देवानृषीन् भक्तजनैकमित्रं हेरम्बमर्कारुणमाश्रयामि ॥ १३६
 पादाम्बुजाभ्यामतिवामनाभ्यां कृतार्थयन्तं कृपया धरित्रीम् ।
 अकारणं कारणमाप्तवाचां तं नागवक्त्रं न जहाति चेतः ॥ १४०
 येनाऽर्पितं सत्यवतीमुताय पुराणमालिख्य विषाणकोट्या ।
 तं चन्द्रमौलेस्तनयं तपोभिरवाप्यमानन्दघनं भजामि ॥ १४१
 पदं सुतीनामपदं श्रुतीनां लीलावतारं परमात्ममूर्तेः ।
 नागात्मको वा पुरषात्मको वेत्यभेद्यमाद्यं भज विघ्नराजम् ॥ १४२
 पाशाङ्कुशौ भग्नरदं त्वभौष्टं करैर्दधानं कररम्भुमुक्तैः ।
 मुक्ताफलाभैः पृथुसीकरौघैः सिञ्चन्तमङ्गं शिवयोर्भजामि ॥ १४३
 अनेकमेकं गजमेकदन्तं चैतन्यरूपं जगदादिबीजम् ।
 ब्रह्मेति यं ब्रह्मविदो वदन्ति तं शम्भुसूनुं शरणं भजामि ॥ १४४
 स्वाङ्गस्थिताया निजवल्लभाया मुखाम्बुजालोकनलीलनेत्रम् ।
 स्मेराननाब्जं मदवैभवेन रुद्धं भजे विश्वविमोहनं तम् ॥ १४५
 ये पूर्वमाराध्य गजानन त्वां शास्त्राणि सर्वाणि पठन्ति तेषाम् ।
 त्वत्तो न चाऽन्यत् प्रतिपाद्यमेतैस्तदस्ति चेत् सर्व्वमसत्यकल्पम् ॥ १
 कालपारवश्यं त्यक्त्वा ॥ १३८ ॥

वामनाभ्यां मुखच्छन्दाद्यपेक्षया ऋक्षता । एतेनास्य ऋखावेवाङ्घ्री ध्येयाविति
 सूचितम् । आप्तवाचां वेदानां कारणं प्रवर्त्तयितारम् ॥ १३८॥१४० ॥

पुराणं भारताख्यम् । पदं स्थानम् । अपदमगोचरम् । क्वचित् सुतिश्रुति-
 पदयोः व्यत्ययः । परमात्ममूर्तेरित्यत्र परमष्टेभि केचित् पठन्ति ॥ १४१॥१४२ ॥
 शिवयोः पित्रोः ॥ १४३ ॥

अनेकमिच्छया । एकं तत्त्वतो ॥ १४४॥१४५ ॥

ये पठन्ति तेषां पुरुषाणां त्वत्तोऽन्यत् प्रतिपाद्यं ज्ञेयं नास्ति । चकारात्तेषां
 शास्त्राणामपि त्वत्तोऽन्यत् प्रतिपाद्यं नास्तीत्यर्थः । यतः सर्व्वेषु शास्त्रेष्व्वात्मनः
 प्रतिपादितत्वात् एतैः शास्त्रैस्त्वदन्यत्प्रतिपाद्यते चेत् तत् सर्व्वमसत्यकल्पम् । तानि
 शास्त्राण्येव न भवन्तीत्यर्थः । बौद्धशास्त्रादिवत् ॥ १४६ ॥

हिरण्यगर्भं जगदीशितारं कविं पुराणं रविमण्डलस्थम् ।
 गजाननं यं प्रविशन्ति सन्तस्तत्कालयोगैस्तमहं प्रपद्ये ॥ १४७
 वेदान्तगीतं पुरुषं भजेऽहमात्मानमानन्दघनं हृदिस्थम् ।
 गजाननं यन्महसा जनानां विघ्नान्धकारो विलयं प्रयाति ॥ १४८
 शम्भोः समालोक्य जटाकलापे शशाङ्कखण्डं निजपुष्करेण ।
 स्वभग्नदन्तं प्रविचिन्त्य मौग्ध्यादाकृष्टुकामः श्रियमातनोतु ॥ १४९
 विघ्नार्गलानां विनिपातनार्थं यं नारिकेलैः कदलीफलाद्यैः ।
 प्रतारयन्तो मदवारणास्यं प्रापुर्नरोऽभीष्टमहं भजे तम् ॥ १५०
 यत्त्रैरनेकैर्बहुभिस्तपोभिराराध्यमाद्यं गजराजवक्त्रम् ।
 स्तुत्याऽनया ये विधिना स्तुवन्ति ते सर्व्वलक्ष्मीनिधयो भवन्ति ॥ १५१

इति श्रीशारदातिलके तयोदशः पटलः ।

तत्कालयोगैरिति हिरण्यगर्भाद्यवतारो गणेश एवैको लीलया भवति । परमा
 अरूपत्वादित्यर्थः ॥ १४७ ॥

तदेव रूपमाह वेदान्तगीतमिति ॥ १४८ ॥

मौग्ध्यादिति लीलया । तस्य कदाचिदपि ज्ञानभ्रंशाभावात् ॥ १४९ ॥

विघ्नेत्यादिना भक्तवात्सल्यमुक्तम् । नर इति बहुवचनम् ॥ १५० ॥ १५१ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां तयोदशः पटलः ।

चतुर्दशः पटलः ।

अथोच्यते चन्द्रमसो मनुः सर्व्वसमृद्धिदः ।

खड्गीशस्थो भृगुर्विन्दुर्मनुस्वरसमन्वितः ॥ १

सोमाय हृदयान्तोऽयं मन्त्रः प्रोक्तः षड्चरः ।

ऋषिरुक्तो भृगुः छन्दः पङ्क्तिः सोमोऽस्य देवता ॥ २

दीर्घभाजा स्वबीजेन मनोरङ्गक्रिया मता ॥ ३

कर्पूरस्फटिकावदातमनिशं पूर्णेन्दुविस्वाननं

मुक्तादामविभूषितेन वपुषा निर्मूलयन्तं तमः ।

हस्ताभ्यां कुमुदं वरं च दधतं नीलालकोद्भासितं

स्वस्याङ्गस्थमृगाङ्गोदिताश्रयगुणं सोमं सुधाब्धिं भजे ॥ ४

अथ क्रमप्राप्तान् सौरमन्त्रान् वक्तुकामस्तस्य तेजस्वयात्मकत्वादायन्तयोः
सोमान्योर्मन्त्रान् वदन् तन्मन्त्रान् वक्तुमुपक्रमते अथेति । सर्व्वसमृद्धिद इति
विनियोगोक्तिः । मन्त्रमुद्धरति खड्गीशेति । खड्गीशो वः तत्स्थो भृगुः सः
मनुस्वरः चतुर्दशस्वर औ विन्दुश्च तद्युक्तः तेन स्वीं । प्रयोगसारे तु —

सर्व्वोविन्दादिसोमाय नमो मन्त्रः प्रकीर्तितः । इति ।

क्वचिद्विन्दुमानो स्वर इति पाठः । नारायणीये च आचार्य्यैश्च स्वीमित्युद्धृतम् ।
अन्ये तु इदं मृत्युञ्जयबीजम् । एतदाद्यो ग्रन्थकृताऽनुद्धृत इति वदन्ति । स्वीं
बीजं । आयेति शक्तिः । पद्मपादाचार्य्यैर्मति शक्तिरुद्धृता । अन्यत्र तु—

ऋषिरत्रिर्विराट्छन्दो बीजमाद्यमुदाहृतम् ।

नमः शक्तिः । इति ।

प्रणवप्रासादसंपुट इति के चन । श्रीकामैः श्रीपुटः कार्य्य इत्यपरे । स्वबीजेनेति ।
मन्त्राद्यबीजेन स्व इति बीजेन वा ॥ १॥२॥३ ॥

ध्यानमाह कर्पूरेति । दक्षिणवामाभ्यां कुमुदवरे । क्वचिद्वनमिति पाठः ।
धनं निधिपात्रम् । अङ्गस्थमृगात् उदित उत्पन्नः आश्रयगुणो नीलिमा यत्र
तेनाङ्गोऽपि ध्येय इत्यर्थः ।

तदुक्तम्—भवतु भवदभीष्टद्योतिताङ्कः शशाङ्कः । इति ।

अथवा स्वस्याङ्गस्थमृगेणोदित आश्रयगुणः सेवनीयगुणो येन कलङ्कित्वापवारं
सत्यप्यत्यागात् । सुधाब्धिं अमृतस्वरूपम् ॥ ४ ॥

रसलक्षं जपेन्मन्त्रं साधको विजितेन्द्रियः ।
 षट्सहस्रं प्रजुहुयात्पायसेन ससर्पिषा ॥ ५
 सोमान्तं पूजिते पीठे पूजयेद्रोहिणीपतिम् ।
 अङ्गानि केसरेषु स्युस्तद्व्ययः पत्रमध्यगाः ॥ ६
 रोहिणी कृत्तिका भूयो रवती भरणी पुनः ।
 राविदारुद्रा ततो ज्योतिः कला हारसमप्रभाः ॥ ७
 सितमाल्याम्बरधरा मुक्ताहारविभूषणाः ।
 पयोधरभराक्रान्ता रचिताञ्जलयः शुभाः ॥ ८
 वल्लभासक्तमनसो मदविभ्रममन्यराः ।
 समभ्यर्च्याः सरोजाद्यश्चन्द्रविम्बनिभाननाः ॥ ९

रसलक्षं षड्लक्षम् । साधकसत्तम इत्यनेन विद्यामन्त्रस्य दशांशजप उक्तः ।
 प्रयोगेऽपि तज्जपः । तत्र धनलाभे त्रयीयोगः कवित्वे वाग्भवयोगः सुखादौ
 प्रणवयोग इति पद्मपादाचार्याः ॥ ५ ॥

सोमान्तमिति । चतुर्थपटले तस्मिन् सूर्येन्दुपावकानिति अनेन अग्नि-
 मण्डलान्ता पूजोक्ता । अत्र तु सूर्याग्निमण्डले सम्पूज्य अन्ते सोममण्डलं
 पूजनीयम् । कश्चित् सोमान्तमिति वङ्गिमण्डले पूजा न कर्तव्येत्याह । तत्र ।
 असांम्रदायिकत्वात् । मन्त्रदेवप्रकाशिकादिबहुग्रन्थविरोधाच्च । पीठकृत्तिका तु
 सोमान्तमिति । प्रपञ्चसारपद्यव्याख्याने पद्मपादाचार्यैः पीठार्चने सूर्यवङ्गि-
 मण्डलार्चनं कृत्वा ततः सोममण्डलमभ्यर्च्य तत्र भगवन्तमावाहयेदित्युक्तम् ।
 पूजिते पीठे इति । पीठनवशक्तिपूजापूर्वकं पीठमन्त्रेणेति शेषः । तांश्च पीठ-
 मन्त्रा अपि तन्त्रान्तरोक्ता ज्ञेयाः । तद्यथा —

अमृता तारका ज्योत्स्ना विमला व्यापिनो तथा ।

चित्रा च कृत्तिका कान्तिः श्रवणा नव शक्तयः ॥

अमृतान्ते कलात्मने संवित्पीठाय ते नमः । इति ।

पद्मपादाचार्यैरन्याः पीठशक्तय उक्ताः ॥

राका कुमुदती नन्दा सुधा सञ्जीवनी क्षमा ।

आप्यायनी चन्द्रिका च ह्लादिनी नव शक्तयः ॥

पूर्वादिक्रमतो मन्त्री नत्यन्ताः पूजयेदिमाः ॥ इति ।

आदित्यमङ्गलबुधमन्दवाक्पतिराहवः ।

शुक्रकेतुयुताः पूज्या दलाग्रेषु ग्रहा इमे ॥ १०

स्वस्ववर्णाश्वरोपेताः स्वनामाद्यर्णबीजकाः ।

रक्तारुणश्वेतनीलपीतधूम्रसितासिताः ॥ ११

वामोरुन्यस्ततद्वस्ता दक्षिणेन धृताभयाः ।

अश्वजाढ्यकरो भानुर्दंष्ट्राभीममुखः शनिः ॥ १२

राहुर्विहृतवक्त्रः स्यात्केतुः स्याद्विहिताञ्जलिः ।

लोकपालास्ततः पूज्या वच्चाद्यस्त्रैः सह क्रमात् ॥ १३

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री सम्पदां वसतिर्भवेत् ।

हृत्पुण्डरीकमध्यस्थं तारहारविभूषितम् ॥ १४

तारापतिं स्मरन्मन्त्री विसहस्रं मनं जपेत् ।

राज्यैश्वर्यं दरिद्रोऽपि प्राप्नुयाद्वत्सरान्तरे ॥ १५

कलेति शक्तिनाम । “कलामीशदलेषु” इत्युक्तेः । कश्चित्करालीति शक्तिनाम ।

“कराली च क्रमादिमाः” इत्युक्तेः । हारसमप्रभाः श्वेता इत्यर्थः ॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥

आदित्येति । मङ्गलः अङ्गारकः । मन्दः शनैश्चरः । वाक्पतिर्वृहस्पतिः । तत्र चतुर्दिक्षु आदित्यादयः अग्निकोणादिषु भौमादयः पूज्या इति ज्ञेयम् । यदाहुः—

पूर्वदक्षिणपाश्चात्यसौम्यपत्राग्रके क्रमात् ।

रविश्चान्द्रिर्गुरुः शुक्रः सम्पूज्याः साधकैरमी ॥

आग्नेयादिषु कोणेषु भौममन्दाहिकेतवः । इति ।

स्वनाम्नाम् आद्यर्णाः आद्यक्षराणि सविन्दूनि बीजानि येषां ते । एतेन ग्रहाणां मन्त्राः सूचिताः । ग्रहयन्त्राङ्गत्वेन तत्र सूर्यमन्त्रं वक्ष्यति । अन्येषां सप्तानाम् अं अङ्गारकाय नम इत्यादयो ज्ञेयाः । अत्राग्रे च पूजायामपि अयमेव प्रयोगोऽनुसन्धेयः ॥ १०॥ ११ ॥

वामोर्विति सूर्यकेतुं हित्वा अन्येषां ध्यानम् । सूर्यस्तु पद्मकरः केतुस्तु विहिताञ्जलिरित्युक्तेः । तदुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—

आदित्यो हिभुजः प्रोक्तो युवा लक्षणलक्षितः ।

हस्तयोः पङ्कजे तस्य कार्यं स्कन्धमिति शुभे ॥

केतुस्तु—खड्गदीपधरं कृष्णमथवा विहिताञ्जलिम् । इति ।

पूर्वोक्तसंख्यं प्रजपेत् शशिनं सूर्ध्वं चिन्तयन् ।
 रोगापमृत्युदुःखानि जित्वा वर्षशतं वसेत् ॥ १६
 ब्रह्मचर्यरतः शुद्धश्चतुर्लक्षमिमं जपेत् ।
 निधानं भूगतं सद्यः प्राप्नुयाद्यत्नवर्जितः ॥ १७
 जितेन्द्रियो जपेन्मन्त्रं पौर्णमास्यां विशेषतः ।
 भवेत्सौभाग्यनिलयः सम्पदामपरो निधिः ॥ १८
 घोरान् ज्वरान् शिरोरोगानभिचारानुपद्रवान् ।
 विषाणामपि संघातं नाशयेन्मनुनाऽमुना ॥ १९
 पौर्णमास्यां निराहारो दद्यादर्घ्यं विधूदये ।
 प्राक्प्रत्यगायतं कुर्याद् भूतले मण्डलत्रयम् ॥ २०
 निषण्णः पश्चिमे मन्त्री मण्डले विहितासने ।
 मध्यस्थे स्थापयेत्पश्चात् पूजाद्रव्याण्यशेषतः ॥ २१
 अन्यस्मिन्मण्डले सोममर्चयित्वाऽम्बुजान्विते ।
 राजतं चषकं तल स्थापयेत् पुरतः सुधीः ॥ २२

प्रयोगसारेऽपि—पूर्वार्द्धकायः पिङ्गभू रक्तनेत्रः कृताञ्जलिः । इति ।
 तार उज्ज्वलो हारो मुक्ताहारः । तारापतिमिति नायिकासहितम् ॥ १२॥१३ ॥
 ॥ १४॥१५ ॥

पूर्वोक्तसंख्यमिति तिसहस्रम् । शुद्ध इत्यनेन त्रिषवणस्नायी पयश्चाहार-
 सेत्युक्तम् । यत्प्रयोगसारे—

कृत्वा त्रिषवणं स्नानं क्षीराहारो निरन्तरः ।

जपेच्चत्वारि लक्षाणि विधानं लभते ध्रुवम् ॥ इति ॥

मण्डलत्रयमिति । गोमयादिना ॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१ ॥

अन्यस्मिन् पौरस्थे । सोममर्चयित्वेति पीठादिन्यासं विधाय आत्मयागं कृत्वा
 बहिः पीठे पङ्कजान्विते अर्चयित्वेत्यर्थः । उक्तञ्च—

आसीनः पश्चिमे मध्यसंस्थे द्रव्याणि विन्यसेत् ।

आत्मानं सकलीकृत्याऽभ्यर्च्याचान्तः सुरेश्वरः ॥

पूर्वस्मिन् पङ्कजोपेते मण्डले सोममर्चयेत् ॥ इति ।

सुधीरित्यनेनैतदुक्तं भवति । विलोममन्त्रं जपन् पूरणं कर्पूरादीनां कुसुदादीनां

गोदुग्धेन समापूर्य्य स्मृष्ट्वा तं प्रजपेन्मनुम् ।
 अष्टोत्तरशतं पञ्चाद्विद्यामन्त्रेण देशिकः ॥ २३
 दद्यादर्घं शशाङ्काय सर्व्वकार्य्यार्थसिद्धये ।
 अनेन विधिना कुर्यात्प्रतिमासमतन्द्रितः ॥ २४
 षण्मासाभ्यन्तरे सिद्धिं साधकेन्द्रः समश्नुते ।
 श्रियमप्युर्जितान् पुत्रान् सौभाग्यं पुष्कलं यशः ॥ २५
 कन्यामिष्टामवाप्नोति कन्याऽपि वरमाप्नुयात् ।
 बहुना किमिहोक्तेन सर्व्वं दद्यान्निशापतिः ॥ २६
 विद्ये विद्यामालिनि स्याच्चन्द्रिण्यन्ते ततो भवेत् ।
 पुनश्चन्द्रमुखि स्वाहा विद्यामन्त्र उदाहृतः ॥ २७

च पुष्पाणां तत्र निक्षेप इति । यदाहुः—

संस्थाप्य राजतं तत्र चषकं परिपूरयेत् ।
 विलोमं प्रजपन् मन्त्रं गव्येन पयसा सुधीः ॥
 क्षिपेच्च तत्र कर्पूरशीतकाश्मीरकाक्षतान् ।
 कुशग्रन्थियवांश्चैव पुष्पाण्येतानि चादरात् ॥
 कुमुदेन्द्रीवरस्वर्णकेतकीनवमल्लिकाः ।
 चम्पकानि यथालाभं शतपत्राणि च क्षिपेत् ॥
 आवाहयेच्चन्द्रबिम्बान्निजाद्वा हृदयादिभुम् ।
 एवं समावाह्य गन्धपुष्पाद्यैरर्चयेद्विधुम् ॥ इति ॥

निराहारोऽर्घ्यं दद्यादित्युक्तत्वादर्थदानादनन्तरं रात्रौ भोजनमनिषिद्धम् । कन्या-
 पीत्यनेनैवमादिषु स्त्रिया अप्यधिकार इत्युक्तं भवति ॥ २२॥२३॥२४॥२५॥२६ ॥

विद्यामन्त्र उदाहृत इत्यनेनैतदुक्तम् । नवाक्षराद्य एष एव कन्याप्रदान-
 समर्थ इति । नवाक्षराणि तु ।

रक्षयुग्मं गजौ प्रोक्त्वा कर्णिनि स्यान्नवाक्षरम् । इति ।

नारायणीये नवाक्षरादिविद्यामन्त्रमुद्धृतम् ।

विलोमान्तरितं मन्त्रं पत्रे लिख्य तदासनः ।

जपेद् द्वादशसाहस्रमेतदेकदिनेन यः ॥

ज्येष्ठामाराध्य शुक्रर्त्तं कन्या तस्याशु दीयते । इति ।

अथ तन्त्रान्तरोक्तं यन्त्रमुच्यते—

तारो घृणिर्भृगुः पश्चाद्वामकर्णविभूषितः ।

वङ्गासनो मरुच्छेषः सनेत्रोऽतित्यपश्चिमः ॥ २८

अष्टाक्षरो मनुः प्रोक्तो भानोरभिमतप्रदः ।

देवनागो मुनिः प्रोक्तो गायत्री कुन्द ईरितम् ॥ २९

आदित्यो देवता प्रोक्तो दृष्टादृष्टफलप्रदः ।

सत्याय हृदयं प्रोक्तं ब्रह्मणे द्विष्ठ ईरितः ॥ ३०

विष्णवे स्याच्छिखा वर्म रुद्राय परिकीर्तितम् ।

अग्नये नेत्रमाख्यातं शर्वायाऽस्त्रमुदीरितम् ॥ ३१

चन्द्रं चन्द्रकलाभिरन्विते शशाङ्के नामतारोदरे ।

षट्पत्रे परितो विलिख्य च भृगुर्दन्तेन बिन्दुश्चितः ॥

सोमायेति पदं नमः पदयुतं चालिख्य तद्वाह्यतः ।

कादिज्ञान्तगतं समर्थं विधिना कव्यां गले मस्तके ॥

जप्तं बद्धमिदं क्षणेन गरलप्रध्वंसि तत्पुष्टिदम् । इति ॥ २६॥२७ ॥

सूर्यमन्त्रमाह तार इति । घृणिरिति स्वरूपम् । भृगुः सः वामकर्णं ज तेन विभूषितस्तेन सू । मरुद्यकारो वङ्गेः रेफस्यासनः तेन र्यः । शेषः अमन्त आ अत्रिर्दः सनेत्र इकारयुक्तस्तेन दि । त्यपश्चिम इति मन्त्रविशेषणं त्य इत्यन्तमक्षरमित्यर्थः । पश्चिम इत्यनेन ओमन्तोऽपि भवतीति सूचितम् । अभिमतप्रद इत्यनेन विनियोगोक्तिः । अयं मन्त्रः साक्षाच्छ्रुतिपठित इति शूद्रादेरत्र नाधिकारः ।

तदुक्तं तैत्तिरीयशाखायां । नारायणीयोपनिषदि—घृणिरिति द्वे अक्षरे सूर्य इति त्रीणि आदित्य इति । त्रीणि एतद्वै सावितस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाभिषिक्तं य एवं वेद श्रिया है वाभिषिच्यत इति ।

के चन श्रीमन्तमाहुः । अन्ये श्रीकामहृल्लेखापुटितं मह्यं लक्ष्मीं प्रयच्छेत्यनेन पल्लवितमाहुः । रं बीजं खं शक्तिः । के चन शक्तिबीजाद्यं श्रीमन्तमाहुः । तन्मते प्रणवो बीजं माया शक्तिः । तदुक्तम्—

श्रीबीजान्तः सम्प्रदाये मूलमन्त्रस्तु याजुषः [मानुषः] ।

अयं श्रीकामहृल्लेखासंपुटोऽन्ते प्रयच्छ मे ॥

लक्ष्मीमित्यं पल्लवितः शङ्कराचार्यसम्मतः ।

हृल्लेखापूर्वकोऽन्त श्रीर्विश्वरूपमते स्थितः ॥ इति ।

तेजोज्वालामणि हुंफट्स्वाहान्ताः पृथगीरिताः ।

अङ्गमन्त्रान् पुनर्न्यस्येत् पञ्च मूर्त्तीर्यथाक्रमम् ॥ ३२

आदित्यं विन्यसेन्मूर्ध्नि रविं मुखगतं न्यसेत् ।

हृदये भानुनामानं भास्करं गुह्यदेशतः ॥ ३३

सूर्यं चरणयोर्न्यस्येत् ऋष्वैः सद्यादिपञ्चभिः ।

प्रधानमूर्त्तिप्रतिमाः सर्व्वाभरणभूषिताः ॥ ३४

मूर्द्धास्यकण्ठहृदयं कुक्षिनाभिध्वजाङ्घ्रिषु ।

मन्त्रवर्णान् न्यसेदष्टौ प्रत्येकं प्रणवादिकान् ।

एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेत्तेजसां निधिम् ॥ ३५

रक्ताञ्जयुग्माभयदानहस्तं केयूरहाराङ्गदभूषणाढ्यम् ।

माणिक्यमौलिं दिननाथमौडे बभ्रुककान्तिं विलसत्तिनेत्रम् ॥ ३६

विठः स्वाहा । ईरिता उक्ताः । सत्यायेत्यादयोऽङ्गमन्त्राः पृथक् प्रत्येकमेतदन्त-
ज्ञेयाः । तत्र प्रयोगः । सत्याय तेजो ज्वालामणि हुं फट् स्वाहा । हृदयाय नमः
इत्यादि । अन्ये तु सत्यायेत्यादिचतुर्थीं अविवक्षितेत्याहुः । तेन सत्यतेजो-
ज्वालामणि हुं फट् स्वाहा हृदयाय नम इत्यादि प्रयोगः । एष एव साम्प्रदायिकः ।
अपेक्षितार्थद्योतनिकाकारादिभिस्तथा लिखितत्वात् । अत एव प्रपञ्चसार-
टोकाकारैः ब्रह्मेत्यत्राकारश्रुतिश्चतुर्थीनिवारणार्थेति व्याख्यातम् । पुनरित्यने-
नाऽष्टाङ्गोऽपि सूचितः । सूत्रमन्त्रषडक्षराणि षडङ्गस्थानेषु षडङ्गवद्विन्यस्य उदर-
पृष्ठयोर्नमोऽन्तयोर्वर्णद्वयं न्यसेदित्यष्टाङ्गम् । सद्यादीति । ओकारादिविपरीत-
नपुंसकवर्जितपारिभाषिक पञ्चऋष्वैः सह यथाक्रमं पञ्चमूर्त्तीर्न्यसेदिति सम्बन्धः ।
ॐ आदित्याय नमः एं रवये नमः उं भानवे नमः इं भास्कराय नमः अं भ सूर्याय
नम इति प्रयोगः । यथाक्रमम् इत्यनेन ऊर्द्धादिमुखेष्वपि न्यसेदित्युक्तम् ।
प्रत्येकमिति । तेन ॐ ॐ नमो मूर्ध्नीति प्रयोगः । एवं न्यस्तेत्यनेन नवग्रहत्यासोऽपि
सूचितः । स उक्तो मया प्राक् ॥ २८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५ ॥

दानं वरम् । आयुधध्यानं वामाद्यूर्ध्वयो रक्ताञ्जे तदधस्तनयोरन्ये । अत-
ध्यानानन्तरं कमलविम्बमुद्रे प्रदर्शनीये ।

कमलाक्षतिमुद्रा तु सौरमुद्रेयमीरिता । इत्युक्तेः ।

वसुलक्षं जपेन्मन्त्रं समिद्धिः क्षीरशाखिनाम् ।

तत्सहस्रं प्रजुहुयात् क्षीराक्ताभिर्जितेन्द्रियः ॥ ३७

पीठस्य क्लृप्तेः प्रथमं दिक्षु मध्ये च संयजेत् ।

प्रभूतं विमलं सारं समाराध्यमनन्तरम् ॥ ३८

प्रयोगसारेऽपि—दर्शयेदग्रतस्त्वज्जविम्बमुद्रे यथोदिते । इति ।

तत्राजमुद्रालक्षणं यथा—

करौ तु संमुखौ कृत्वा मंहतावुन्नताङ्गुली ।

तलान्तमिलिताङ्गुष्ठां कुर्यादेषाऽजमुद्रिका ॥ इति ॥

नारायणीये विम्बमुद्रालक्षणम् —

पद्माकारौ करौ कृत्वा अविश्लिष्टे तु मध्यमे ।

अङ्गुल्यौ धारयेत्तस्मिन् विम्बमुद्रेति सोच्यते ॥ इति ।

एते सर्वसौरमन्त्रसाधारणे इति ज्ञेयम् ॥ ३६ ॥

वसुलक्षमष्टलक्षम् । अत्र विशेषः प्रयोगसारे—

रक्ताम्बरधरो रक्तगन्धमाल्यविभूषितः ।

ष्टतक्षीरसमायुक्तगुडभक्ताशनो निशि ॥

भैक्षहारोऽथवा वीतसङ्गः सन्तोषवान् सदा ।

मन्त्रमावर्त्तयेन्नित्यमाराधनपरायणः ॥ इति ।

अन्यः पुरश्चरणसामान्यविधिर्वर्च्यमाण एवानुसन्धेयः । तत्सहस्रमष्टसहस्रम् ॥ ३७ ॥

पीठस्य क्लृप्तेः प्रथममिति । मण्डुकादिवेदिकान्तं सम्पूज्य धर्मादेः प्राक् परमसुखान्तान् पञ्च सम्पूज्य पञ्चाङ्गर्मादिपूजेति के चन । अन्ये तु धर्मादिस्थाने प्रभूतादिकान् सम्पूज्य मध्ये फलकरूपेण परमसुखं पूजयेत् । धर्माधर्मादिपूजा नास्तीत्याहुः । एतदेव साम्प्रदायिकम् । उक्तञ्च नारायणीये—

पीठाङ्घ्रिन् कल्पयेदेतान् हृदा मध्ये विदिक्षु च । इति ।

एतत् सर्वसूर्यमन्त्रसाधारणम् । दिक्ष्विति सामान्यत उत्तेरत्राग्नेयादिकोणा एव गृह्यन्ते । विदिक् मध्येषु संयजेदिति पाठः । यदाहुराचार्याः—

प्रयजेदथ प्रभूतां विमलां साराङ्गयां समाराध्याम् ।

परमसुखामग्न्यादिष्वस्त्रिषु मध्ये च पीठक्लृप्तेः प्राक् ॥ इति ॥

प्रयोगसारेऽपि—ईशानान्तं च विदिक्ष्वेतान् प्रपूजयेत् । इति ॥ ३८ ॥

परमादिमुखं पीठं स्वविम्बान्तं प्रकल्पयेत् ।
 दीप्ता सूक्ष्मा जया भद्रा विभूतिर्विमला पुनः ॥ ३६
 अमोघा विद्युता सर्वतोमुखी पीठशक्तयः ।
 दीप्तदीपशिखाकारा बीजान्यासां विदुः क्रमात् ॥ ४०
 अक्लीबल्लस्वत्रितयस्वरान् विन्दुग्निसंयुतान् ।
 वदेत्पदं चतुर्थ्यन्तं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ॥ ४१
 सौराय योगपीठाय नमः पदमनन्तरम् ।
 पीठमन्त्रोऽयमाख्यातो दिनेशस्य जगत्पतेः ॥ ४२
 तारादि खं खखोल्काय मनुना मूर्त्तिकल्पना ।
 साक्षिणं सर्वलोकानां तस्यामावाह्यं पूजयेत् ॥ ४३

स्वविम्बान्तमिति । सोमाग्निमण्डले सम्पूज्य सूर्यमण्डलं पूजनीयमित्यर्थः ।
 दीप्तेत्यासां ध्यानम् । तदुक्तं प्रयोगसारे—

दीप्तदीपशिखाकारा ध्यायाः स्युर्नव शक्तयः । इति ॥ ३६ ॥ ४०
 अक्लीवेति । ऋस्वत्रितयं अइउ । अत्र क्लीबल्लस्वत्रितयपदाभ्यां नञा सः
 सम्बन्धः । अग्नी रेफः । रां रीं रूं रें इत्यादि नव बीजानि । अन्ये तु ऋस्वतः
 अइअं इत्याहुः । तदुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—

आद्योपान्त्यं तृतीयं च त्यक्त्वा चैवं नपुंसकम् ।
 भेदयेन्नवधा यान्तं स्वरैरेभिर्यथाक्रमम् ।
 विन्दुयुक्तानि बीजानि शक्तीनामुद्धृतानि वै ॥ इति ।
 अन्यत्राकारेकारविसर्गान् हित्वा नव बीजानीति ।

तदुक्तं प्रयोगसारनारायणीययोः—

आद्यमन्त्रं तृतीयं च त्यक्त्वाऽपि च नपुंसकान् । इति ।
 पीठमन्त्र इति । सर्वसूर्यमन्त्रसाधारण इति ज्ञेयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
 तारादीति । खखोल्कायेति स्वरूपम् । तदुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—
 याष्टमं विन्दुना युक्तं कद्वितीयं तथैव च ।
 तदेव केवलं भूय ओभिन्नं सविलोमकम् ॥
 सविलोमाच्चतुर्थं तु यत्तृतीयोपरि स्थितम् ।
 अक्षरं तद्वितीयेन स्वरेणैव प्रभेदितम् ॥

अङ्गानि पूजयेदादौ दिक्पतेष्वर्कमूर्तयः ।

वानुलोमाच्चतुर्थं तु केवलं तदनन्तरम् ।

समासादुद्धृतो वत्स मूर्त्तिमन्त्रः षडक्षरः ॥ इति ।

अयमन्येषामपि सूर्यमन्त्राणां मूर्त्तिमन्त्र इति ज्ञेयम् । तत्राकाशबीजादिरुद्धृत इति विशेषः । अथवा त्रैवं व्याख्येयम् । तारश्च आदिशब्देन प्रथमोत्पन्नत्वात् आकाशस्तस्य बिन्दुः सम्प्रदायादिति । अथवा खमिति तन्त्रेण हयमुपात्तम् एकेनाकाशबीजमन्येन स्वरूपम् ।

प्रयोगसारेऽपि—सूर्यकान्ताक्षरे प्रोक्ता बिन्दुभूषितमस्तके । इति ।

नारायणीये च—खकान्तौ दण्डिनौ चण्डो मज्जा दशनसंयुता ।

मांसं दीर्घा जवद्वायुरन्ते तस्यापि कृद्धिदुः ॥

एतच्च साधयेत्कामानभिषेकजपादिना । इति ।

निर्वीजोऽपि तत्रैवोद्धृतः । अत्र लकारतकारौ वेदिकापीठभेदेनेति उभावपि साम्प्रदायिकौ । निर्वीजो मूर्त्तिकल्पनायां सवीजो जपादाविति ज्ञेयम् । अयं सतन्त्रोऽपि मन्त्रः । अस्यर्थादि यथा—

ऋषिः सूक्ष्मक आख्यातो जगती कृन्द ईरितम् ।

देवः सूर्यो बीजशक्ती कान्तमज्जास्थहृत्स्मृते ॥

सूक्ष्मरूपायाग्निवधूः स्वाहान्तः सूक्ष्मतेजसे ।

सूक्ष्मकरा[रूपा]याग्निवधूः सूक्ष्मबलाय ठहयम् ॥

सूक्ष्मकायाय सङ्गुफट्जातियुक्ताः समीरिताः ।

पञ्चाङ्गमन्त्रा मन्त्रार्णैः षडङ्गं वा प्रकल्पयेत् ॥

रक्तपद्मद्वयं हस्ते बिभ्राणं वरदाभये ।

बन्धूकाभं चिनेत्रं च रविं ध्यायेत् सुभूषितम् ॥

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं क्षीराहारो जितेन्द्रियः ।

जुहुयात्तद्दृशांशेन बिल्वाश्वत्थसमिद्धरैः ॥

सूर्यपीठेऽष्टाक्षरवत्पुजा । वक्ष्यमाणार्घ्यदानं च । खेचरीसिद्धिश्च फलं ज्ञेयम् ।

उक्तञ्च नारायणीये—अनेन बहुभिः प्राप्ताः खेचरत्वादिसिद्धयः । इति ।

मूर्त्तिकल्पनेति । मूलमन्त्रमुच्चार्य पञ्चादिममुच्चार्य मूर्त्तिकल्पनेति

पञ्चपादाचार्याः ॥ ४३ ॥

अङ्गानि पूजयेदिति कर्णिकायाम् । तदुक्तं नारायणीये—

वक्त्रिरक्षोमारुतेशदिक्षु पूज्या हृदादयः ।

आदित्याद्याश्चतस्रोऽर्चाः शक्तयः कोणपत्रगाः ॥ ४४
 स्वस्वनामादिवर्णाः स्युस्तासां बीजान्यनुक्रमात् ।
 उषा प्रज्ञा प्रभा सन्ध्या शक्तयः परिकीर्त्तिताः ॥ ४५
 पत्राग्रसंस्था ब्राह्मणाद्याः पुरतोऽरुणमर्चयेत् ।
 चन्द्रादीनर्चयेत् पश्चाद् ग्रहानष्टौ ततो बहिः ॥ ४६
 इन्द्रादींश्च तदस्त्राणि यथापूर्वं समर्चयेत् ।
 एवं सम्पूज्य विधिवद्भास्करं भक्तवत्सलम् ॥ ४७
 दद्यादर्थं प्रतिदिनं वारे वा तस्य चोदिते ।
 प्रभाते मण्डलं कृत्वा पूर्ववत्पीठमर्चयेत् ॥ ४८

स्वमन्त्रैः कर्णिकान्तस्था दिक्ष्वस्त्रं पुरतश्च दिक् ॥ इति ।

आदावित्यनेन केसरेष्वष्टाङ्गपूजा सूचिता । आदित्याद्या इति न्यासोक्त-
 बीजसंहिताः । अत्र केचनादित्यादिमूर्त्तयश्चतस्र इति सामानाधिकरण्यं कृतं
 सूर्यं न पूजयन्ति । तदसत् । उद्दिष्टपञ्चकमध्ये एकत्यागे कारणाभावात् । मुख्यत-
 कर्णिकायां स पूजित इति चेत् । पञ्चसु कः पूजितः को नेति नियामकाभावात्
 पूर्वत्र परत्र च यत्र यत्र पञ्चकमुक्तम् तत्र त्यागस्याऽदृष्टचरत्वाच्च । तेन पद्मपाद-
 चार्थोक्तरीत्या आदित्यं मध्ये सम्पूज्य रव्यादयो दिक्चतुष्के पूज्याः । चत-
 इति शक्तिविशेषणत्वेन योज्यम् । पुरतोऽरुणमर्चयेदित्युक्तेः । कल्पितदिगपेक्ष-
 तदीशदलमपि संमुखदलमिति । तेन महालक्ष्मीस्थाने अरुणः पूज्यः । “मातृ-
 भिररुणान्ताभिः” इत्याचार्योक्तेः । पद्मपादाचार्यास्तु मातृः सम्पूज्य पुरतोऽरुण-
 मर्चयेदित्युक्तः । अतएव नारायणीये पूर्वपत्रे अरुणस्तथेत्युक्तम् ॥ ४४॥४५॥४६
 चन्द्रादीनिति स्वबीजाद्यान् । चन्द्रः सोमः । तत्र पूर्वदिषु चन्द्र-
 गुरुशक्रान् आग्नेयादिषु भौममन्दराहुकेतूनि ज्ञेयम् । प्रयोगस्तु पूर्वोक्तोऽ-
 सन्धेयः । अतएव नारायणीये—

पूर्वादिदिक्षु सम्पूज्याश्चन्द्रज्ञगुरुभार्गवाः ।

आग्नेयादिषु कोणेषु कुजमन्दाहिकेतवः ॥ इति ।

विधिवदित्यनेन सूर्यपरिषद्गो नम इति बहिः पारिषदान् पूजयेदित्युक्तम्
 “ग्रहैः सुरैश्चापि सूर्यपरिषद्भिः” इत्युक्तेः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

प्रभाते अर्चयेदिति सम्बन्धः । मण्डलमिति वृत्तम् । कृत्वेति रक्तचन्दनेन

पात्रं ताम्रमयं प्रस्थतोयग्राहि मनोहरम् ।
 निधाय तत्र मनुना पूरयेत्तच्छुभोदकैः ॥ ४६
 कुङ्कुमं रोचनाराजीरक्तचन्दनवैणवान् ।
 करवीरजवाशालिकुशश्यामाकतण्डुलान् ॥ ५०
 निक्षिपेत्सलिले तस्मिन्नैक्यं सच्चिन्त्य भानुना ।
 साङ्गमभ्यर्चयेत्तस्मिन् भास्करं प्रोक्तलक्षणम् ॥ ५१
 गन्धपुष्पादिनैवेद्यैर्यथाविधि विधानवित् ।
 तत् पिधाय जपेन्मन्त्रं सम्यगष्टोत्तरं शतम् ॥ ५२

तदुक्तं प्रयोगसारे—

रक्तचन्दनगन्धेन कृत्वा वृत्तं सुशोभनम् । मण्डलम् । इति ॥४८॥

प्रस्थतोयग्राहीति । प्रस्थप्रमाणमुक्तं श्रीधराचार्यैः—

कुडवश्चतुःपलः स्यात्प्रस्थः कुडवैश्चतुर्भिः स्यात् । इति ।

मनुना विलोमपठितेनेति विशेषः । यदाहुः—

प्रजपन्मनुं प्रतिगतक्रमतः परिपूरयेत् सुविमलैः सलिलैः । इति ।

शुभोदकैरिति । आदित्यमण्डलान्निसरदमृतधारारूपत्वेन ध्यातैरित्यर्थः ॥ ४९ ॥

राजी आसुरी । रक्तं रक्तचन्दनम् । चन्दनं श्वेतचन्दनम् । वैणवं
 वैष्णवीजानि । करवीरं रक्तकरवीरपुष्पमिति परमगुरवः । जवा रक्तजवा ।
 कुशं कुशाग्रं तण्डुला अक्षताः ॥ ५० ॥

निक्षिपेदिति । यथालाभं क्वचित्तिला अपि । तदुक्तमाचार्यैः—

गोरोचनास्रतिलवैणवराजिरक्त-

शीतारुख्यशालिकरवीरजपाकुशाग्रान् ।

श्यामाकतण्डुलयुतांश्च यथाप्रलाभान्

संयोज्य भक्तिभरतोऽर्घविधिर्विधेयः ॥ इति ।

एक्यं सङ्कल्पेति स्वात्मन इति शेषः । “स्वैक्यं सम्भावयन् समाहितधीः इष्टा
 दिनेशम्” इत्युक्तेः । तस्मिन् पात्रे । साङ्गमिति षडङ्गाष्टाङ्गसहितम् । अष्टाङ्गेनाऽभि-
 सम्पूज्येति प्रयोगसारे उक्तेः । तत्र मन्त्रषडक्षराणि षडङ्गस्थानेषु षडङ्गवद्विन्यस्य
 सदरष्टयोर्वर्णद्वयं विन्यसेदिति । प्रोक्तलक्षणं पूर्वोक्तध्यानम् ॥ ५१ ॥

आदिशब्दात् धूपदीपौ । यथाविधीत्यनेनैतदुक्तं भवति । सावरणमिति ।

पुनः सम्पूज्य गन्धाद्यैर्जानुभ्यामवनिं गतः ।
 आमस्तकं तदुद्धृत्य व्योम्नि सावरणे रवौ ॥ ५३
 दृष्टिं निधाय स्वैक्येन मूलमन्त्रं धिया जपन् ।
 दद्यादर्थं दिनेशाय प्रसन्नेनाऽन्तरात्मना ॥ ५४
 कृत्वा पुष्पाञ्जलिं भूयो जपेदष्टोत्तरं शतम् ।
 यावदर्ध्यामृतं भानुः समादत्ते निजैः करैः ॥ ५५
 तेन तप्तो दिनमणिर्दद्यादस्मै मनोरथान् ।
 अर्घ्यदानमिदं पंसामायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ५६
 धनधान्यपशुक्षेत्रपुत्रमित्रकलत्रदम् ।
 तेजोवीर्ययशःकान्तिविद्याविभवभाग्यदम् ॥ ५७
 आकाशमग्निदीर्घेन्दु संयुक्तं भुवनेश्वरी ।
 सर्गान्वितो भृगुर्भानोस्त्राक्षरो मनुरीरितः ॥ ५८
 आधारादि पदाग्रान्तं कण्ठादाधारकावधि ।
 मूर्द्धादि कण्ठपर्यन्तं क्रमाद्धीजत्रयं न्यसेत् ॥ ५९

व्योम्नि सूर्यमण्डलेऽपि स्थितमावरणसहितं देवं विलोक्य मनसा सम्पूज्येति च
 उक्तञ्च— इदं दिनेशमथ पीठगतं तथैव

व्योमस्थितं परिवृतावरणं विलोक्य । इति ।

विधानवित् तत् पिधयेति सम्बन्धः । विधानविदित्यनेनैतदुक्तं भवति । सोम
 क्कना भावितामृतवीजयुतेन वामोपष्टब्धेन स्वदक्षिणहस्तेनेति । सम्यगिति प्राण
 यामत्रयं षडङ्गन्यासं विधायेत्युक्तम् । पुनः सम्पूज्य । जलमिति शेषः । अ
 दद्यादिति । तत्र प्रकारः । मूलान्ते भगवते रवये अर्घ्यं कल्पयामि न
 इत्युच्चार्येति । प्रसन्नेनान्तरात्मनेति भक्त्या दद्यादित्युक्तम् ॥ ५२—५७ ॥

प्रयोजनतिलकमन्त्रमाह आकाशेति । आकाशो हः अग्नी रेफः दीर्घ ।
 इन्दुर्विन्दुः एतद्युतः तेन क्लामिति । भुवनेश्वरी क्लीं । विसर्गान्वितो विसर्गयुक्त
 भृगुः सः । क्लं क्लीं सः ।

ऋथादि यथा—मनोरस्य भवेद् ब्रह्मा मुनिरुक्तोऽयवा भृगुः ।

कन्दोऽपि खलु गायत्री देवता तीक्ष्णादीधितिः ॥ इति ।

आद्यं बीजं द्वितीयं शक्तिः । प्रणवादिरिति केचित् । प्रयोगजिं

षड्दीर्घस्वरयुक्तेन मध्येनाऽङ्गानि कल्पयेत् ॥ ६०

रक्ताम्बुजासनमशेषगुणैकसिम्भुं

भानुं समस्तजगतामधिपं भजामि ।

पद्मद्वयाभयवरान् दधतं कराब्जै-

र्माणिक्यमौलिमरुणाङ्गरुचिं विनेत्रम् ॥ ६१

भानुलक्षं जपेन्मन्त्रमन्नाज्येन दशांशतः ।

तिलैर्वा मधुरासितैर्जुहुयाद्विजितेन्द्रियः ॥ ६२

परमात्मादिरजपादिर्वन्ति पद्मपादाचार्याः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अङ्गानेति नेत्रान्तानीति ज्ञेयम् । अग्रे वक्ष्यमाणत्वादत्र नोक्तम् । तदुक्तं

प्रयोगसारे—अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तमङ्गुलीषु यथाक्रमात् ।

न्यस्त्वा विनेत्रमङ्गानि नेत्रं हस्ततले न्यसेत् ॥ इति ।

नारायणीयेऽपि—न्यस्याङ्गुलीषु पञ्चाङ्गं लोचनं तलयोर्न्यसेत् । इति ।

तथा—न्यस्त्वा नेत्रान्तमङ्गानि तथैवात्मनि संयतः ॥ इति ।

प्रयोगसारे नारायणीये चान्यान्यङ्गान्युक्तानि —

कटतीयं विलोमेन बीजं हृदयमुच्यते ।

अर्कः शिरश्चतुर्थ्यन्तः कथ्यते भूर्भुवः स्वरो ॥

ज्वालिनीति शिखा गोता हुं वर्त्म समुदाहृतम् ।

द्वितीयस्वरसंभिन्नं शचतुर्थं सविन्दुकम् ॥

नेत्रं खरान्तमारूढं यान्तमस्त्रमिति क्रमात् । इति ।

नारायणीये तु—प्रयोजनादितिलकः साक्ष्यङ्गान्तः स्मृतो मनुः । इति ।

न्यासे क्रमसंग्रहे विशेषः—

हस्तयोस्तलपृष्ठे च न्यस्य मन्त्राक्षरत्रयम् ।

पदान्तराधिवक्त्रेषु तथा सप्तग्रहानपि ॥

मुखे बाह्वौ च पदयोरुदरे वक्षसि क्रमात् ।

मूर्द्धादिपञ्चस्थानेषु हृत्तेखाद्याश्च विन्यसेत् ॥ इति ।

मूर्त्तिपञ्चकमिति नवग्रहन्यासे इति पद्मपादाचार्याश्च ॥ ६० ॥

आयुधध्यानं पूर्व्ववत् ॥ ६१ ॥

भानुलक्षं द्वादशलक्षम् ॥ ६२ ॥

पूर्वाक्ते पूजयेत्पीठे विधानेनाऽमुना रविम् ।
 प्रथमावृत्तिरङ्गैः स्यात् परा चन्द्रादिभिर्ग्रहैः ॥ ६३
 तृतीया लोकपालैः स्याच्चतुर्थी स्यात्तदायुधैः ।
 इति सम्पूज्य निर्माल्यं तेजश्चण्डाय दीयताम् ॥ ६४
 अर्थं प्रागीरितं दद्याद्भानवे संयतेन्द्रियः ।
 सोऽपि रत्नं धनं धान्यं पुत्रपौत्रान् पशून् यशः ।
 वस्त्राणि भूषणादीनि दद्यादस्मै न संशयः ॥ ६५

अङ्गैरिति । तत्राङ्गध्यानं यथा—

भास्वत्सरोजहस्तानि शान्तानि वरदान्यपि ।
 अङ्गानि दिव्यरूपाणि ध्येयानि वलवन्ति च ॥
 दंष्ट्राकरालमस्त्रं तु विद्युत्पुञ्जसमप्रभम् । इति ।

प्रयोगसारे नारायणीयेऽपि—

रक्ता हृदादयः सौम्या वरदाः पद्मधारिणः ।
 विद्युत्पुञ्जनिभं त्वस्त्वमुग्रदंष्ट्रम्भयावहम् ॥ इति ॥

परा चन्द्रादिभिर्ग्रहैरिति । अत्र स्वस्वनामादिवर्णादित्वमनुसन्धेयम् । “स्वनामाद्य-
 चरैर्बिन्दुभूषितैरन्वितं यजेत्” इति प्रयोगसारे उक्तेः । तत्रायं विशेषः
 प्रागादिस्थितैः चन्द्रबुधगुरुशुक्रैः आग्नेयादिस्थितैर्भौममन्दराहुकेतुभिः ।
 तदुक्तमाचार्यैः -- प्रागादि दिशासंस्थाः शशिवुधगुरुभार्गवाः क्रमेण स्युः ।

आग्नेयादिष्वस्त्रिषु धरणिजमन्दाहिकेतवः पूज्याः ॥ इति ।

प्रयोगसारेऽपि—सोममैन्द्रे बुधं याम्ये पश्चिमे तु बृहस्पतिम् ।

सौम्ये शुक्रं तथाग्नेय्यामङ्गारकमथाऽऽसुरे ॥

शनैश्चरं ततो राहुं वायव्यां केतुमीश्वरे । इति ।

तेजश्चण्डोऽर्कगणः । प्रयोगसारे प्रयोगविशेष उक्तः—

स्वजन्मदिननक्षत्रे ग्रहणे वा स्वजन्मभे ।

ग्रहाणामपि वैषम्ये भये वा प्रत्युपस्थिते ॥

इष्टा दिवाकरं देवं ग्रहैः सार्द्धं यथोदितम् ।

मूलेन सवितुर्वीजैरन्येषां च पुरोदितैः ॥

प्रत्येकं जुहुयात्तेषां ग्रहाणां तद्दिशि क्रमात् ।

एकत्र वाऽथवा वज्रिकार्यं कृत्वा विधानतः ॥

आकाशमग्निपवन सद्यान्तार्घीशविन्दुमत् ।
 मार्त्तण्डभैरवं नाम बीजमेतदुदाहृतम् ॥ ६६
 पुटितं विम्बबीजेन सर्व्वकामफलप्रदम् ।
 टान्तं दहननेत्रेन्दुसहितं तदुदीरितम् ॥ ६७
 पञ्चङ्गखाद्यबीजेन पञ्चमूर्त्तीः प्रविन्यसेत् ।
 मध्यमादिकनिष्ठान्तमङ्गुलीषु क्रमादिमाः ॥ ६८
 सूर्याख्यो भास्करो भानुस्ततो रविदिवाकरौ ।
 शिरोवदनहृद्गुह्यपाददेशे तु ताः पुनः ॥ ७६
 दीर्घयुक्तेन बीजेन नेवान्ताङ्गानि विन्यसेत् ।
 व्यापकं मूलबीजेन कुर्वीत तदनन्तरम् ॥ ७०

समित्सर्पिश्चरुष्टैः क्रमादष्टोत्तरं शतम् ।
 प्रतिव्याहृतिसंयुक्तं प्रत्येकं स्मरणान्वितम् ॥
 अर्कः पलाशापामार्गावश्वत्योदुम्बरौ तथा ।
 खदिरश्च शमी दूर्वा दर्भाश्च समिधः क्रमात् ॥
 पूर्णाहुतिं ततो दद्यात्तेषां प्रत्येकमर्णतः ।
 कृतेनाऽनेन यज्ञेन ग्रहास्तुष्यन्ति भाविताः ॥
 सर्वे रोगाः प्रणश्यन्ति संग्रामेषु जयं लभेत् ।

अभिचारादयो दोषाः शान्तिं यान्ति न संशयः ॥ इति॥६३॥६४॥६५॥

मार्त्तण्डभैरवबीजमाह आकाशमिति । आकाशो हः अग्नी रेफः पवनो यः
 सद्यान्त औ अर्घीश उ विन्दुः एतद्युक्तः । अत्र स्वरद्वयमपि गुरूपदेशतो यथा
 सम्प्रदायमुच्चारणीयम् । ब्रह्मा ऋषिर्निवृच्छन्दः । हं बीजं विन्दुः शक्तिः ।
 विम्बबीजमाह टान्तमिति । टान्तं ठः दहनो रेफः नेत्रमिः इन्दुर्विन्दुः एतद्युक्तेन
 त्रिमिति । सर्व्वकामफलप्रदमित्यनेनैतत् संगृहीतम् । यदुक्तं नारायणीये—

अरोग्यमायुः श्रीर्विद्या कान्तिः पुष्टिर्धनं यशः ।

सौभाग्यं शक्तिरैश्वर्य्यं रक्षा मेधा वचो द्युतिः ।

सिद्ध्यन्त्येवंविधाः कामा मन्त्रस्यास्य प्रभावतः ॥ इति ॥ ६६॥६७॥

पञ्चेति । सद्यान्तपञ्चङ्गखाद्यमित्यर्थः । “मूर्त्तीः सद्यावसानिकाः” इति
 नारायणीय उक्तेः । मध्यमादीति । मध्यमातर्जन्यङ्गुष्ठानामाकनिष्ठास्वित्यर्थः ।

हेमाम्भोजप्रवालप्रतिमनिजरुचिं चारुखट्वाङ्गपद्मौ
चक्रं शक्तिं सपाशं सृणिमतिरुचिरामक्षमालां कपालम् ।
हस्ताम्भोजैर्दधानं त्रिनयनविलसद्देवक्ताभिरामं

मार्त्तण्डं वल्लभार्द्धं मणिमयमुकुटं हारदीप्तं भजामः ॥ ७१

“मध्यमादिभुजान्तः” इति नारायणीय उक्तेः । बीजेनेति मार्त्तण्डभैरवेण ।
पूर्वत्रापि दीर्घयुक्तेन षड्दीर्घयुक्तेन । नेत्रान्ताङ्गानीति । हृदयशिरःशिखाकवचादि
विन्यस्याऽस्त्रमपि विन्यस्य पञ्चान्नेत्रं विन्यसनीयमिति सम्प्रदायविदः । केचित्तु
नेत्रान्तानीति पञ्चाङ्गान्येव नेत्रान्तानि न्यसनीयानि “पञ्चाङ्गानि मनोर्यस्य नेत्रं
तस्य न विद्यते” इति अस्याऽपवादमाहुः । तदसम्प्रदायिकम्—

अङ्गानि कुर्याद्दीर्घाब्ज्यरमाबीजेन मन्त्रवित् । इति श्रीपटले ।

मध्येन दीर्घयुक्तेन प्राक्पुटेन प्रकल्पयेत् ।

अङ्गानि जातियुक्तानि क्रमेण मनुवित्तमः ॥

इति भुवनेश्रीपटले । एवमन्यत्रापि यत्र यत्र दीर्घवचनं तत्र तत्र षष्ठां दीर्घाणां
ग्रहणात् अत्र सङ्कोचे कारणाभावात् नेत्रान्ताङ्गानीति वचनेन सङ्कोच इति
चेत् ततदपि न । साम्प्रदायिकव्याख्यानुसारेणाऽप्युपपत्तेः । किञ्च नेत्रं तस्य
विवर्जयेदिति साक्षान्निषिद्धस्य नेत्राङ्गस्य सामान्यभूतेनाऽन्यथाऽप्युपपद्यमानेन
नेत्रान्ताङ्गानीति वचनेन बाधोऽपि न कर्तुं शक्यते । अन्यच्चाग्रे अङ्गपूजा यथा
पूर्वमिति वचनात् दिव्यस्त्रपूजोक्तैव । नेत्रमात्रे विशेष उक्तः । अग्रे पुरुषोत्तम-
मन्त्रेऽपि नेत्रान्ताङ्गान्युक्तानि । तत्र च षडङ्गमन्त्रा नेत्रान्ता एवोद्धृताः ।

षडङ्गमन्त्राः सन्दिष्टा नेत्रान्तास्तन्त्रवेदिभिः ।

इत्यनेन । पूर्वोक्तमन्त्रे लिखितप्रयोगसारवचनाच्च । अस्मिन् मन्त्रे नारायणीयं
च प्रांशवोऽङ्गानि षडिति तेन साम्प्रदायिकव्याख्यैव गरीयसीत्यलम् । अत्र
नेत्राङ्गोत्कर्षे तन्मन्त्रोत्कर्षोऽपि ज्ञेयः । न्यायसिद्धत्वात् ॥ ६८॥६९॥७० ॥

ध्यानमाह हेमेति । प्रवालञ्च तेन रक्तम् । तदुक्तं नारायणीये—

सिन्दूरारुणमीशानं वामार्द्धदयितं रविम् । इति ।

सृणिरङ्कुशः । वेदवक्त्रञ्चतुर्वक्त्रम् । तदुक्तं नारायणीये—

पाशाङ्कुशधरं देवं साक्षमालं कपालिनम् ।

खट्वाङ्गाभारिशक्तीश्च दधानं चतुराननम् ॥ इति ॥

दक्षायूर्ध्वयोराद्ये वामान्तमायुधानि ध्येयानि । त्रिनयनेत्यनेन द्वादशनेत्रत्वमुक्तम्

लक्ष्मणं जपेन्मन्त्री बीजं विम्बपुटीकृतम् ।
 दशांशं कमलैः फुल्लैर्जुहुयान्मधुरोक्षितैः ॥ ७२
 पीठे दीप्तादिभिर्युक्ते कर्णिकायामुषादिकाः ।
 पूर्वादिदिक्षु सम्पूज्य लूतिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ७३
 आवाह्य पूजयेद्देवं वक्ष्यमाणविधानतः ।
 सूर्यादींश्चतुरो दिक्षु विदिच्छ्वन्यं समर्चयेत् ॥ ७४
 अङ्गपूजा यथापूर्वं नेत्रमीशानदिग्गतम् ।
 ग्रहानष्टौ ततो बाह्ये लोकपालांस्ततः परम् ॥ ७५
 अर्घ्यप्रदानं प्रयजेन्मन्त्री मार्त्तण्डभैरवम् ।
 इति सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः ॥ ७६
 शाल्याज्यतिलविल्वानां लक्षहोमाद्भवेन्निधिः ।
 राजवृक्षसमुद्भूतैः पुष्पैर्हीमो रमाकरः ॥ ७७
 जवाकुसुमहोमेन वशयत्यचिरान्नृपान् ।
 मातुलिङ्गफलैर्हुत्वा धनमिष्टं लभेत् सः ॥ ७८

अष्टबाहुं द्विषट्काक्षमिति नारायणीय उक्तेः । वल्लभार्द्धमिति वामे ॥ ७१ ॥ ७२ ॥
 दीप्तादिभिर्युक्ते पीठे सौर इत्यर्थः । उषादिकाः सम्पूज्येति पीठमन्त्रात्
 पूर्वगतकर्णिकायामिति ज्ञेयम् । आसां बीजेपि विशेषो नारायणीये उक्तः ।

यदाहुः—न्यसेदुषां प्रभां सन्ध्यां प्रज्ञां दिच्छञ्जकर्णिके ।

दण्डि दीर्घस्वनामादि वर्णैरावाहयेत्ततः ॥ इति ।

न्यसेदित्यनेन पीठन्यासेऽप्ययं क्रम इत्युक्तम् । पूजयेद्देवमिति । विम्बबीजपुटीकृतेन
 नेत्रोन्तेन बीजेन । “यजेद्यथोपचारान्ते विम्बेन हृदयेन च” इत्युक्तेः । सूर्यादीनिति
 आदिपदेन भास्करभानुरवयः संगृहीताः । विदिच्छ्वन्यमिति पञ्चमं दिवाकरम् ।
 यथापूर्वमिति । चतुर्थोक्तरीत्या । नेत्रमिति । तेन ईशानदिशि अङ्गद्वयपूजनम् ।
 ग्रहानिति पूर्वमन्त्रोक्तक्रमेण । ततः परमिति वज्रादिभिः । अर्घ्यप्रदानमिति ।
 पूर्वोक्तमर्घ्यविधानमत्रापि कुर्यादित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

साधयेदिष्टमित्युक्त्वा तदेवाह शालीति । विल्वेति विल्वफलानि ।

वदन्तम्—सर्पिर्ग्रीहितिलैर्विल्वैः फलैर्लक्षं हुनेन्निधिः । इति ।

इमं मन्त्रं जपन्मर्त्यः कीर्त्तिं पुत्रान् वलं द्युतिम् ।
 वाक्सिद्धिममितां लक्ष्मीं सौभाग्यमपि साधयेत् ॥ ७६
 वियदर्द्धेन्दुसहितं तदादिः सर्गसंयुतः ।
 अजपाख्यो मनुः प्रोक्तो द्वाक्षरः सुरपादपः ॥ ८०
 ऋषिर्ब्रह्मा स्मृतो देवी गायत्री छन्द ईरितम् ।
 देवता जगतामादिः संप्रोक्तो गिरिजापतिः ॥ ८१
 ह्रसा षड्दीर्घयुक्तेन कुर्यादङ्गक्रियां मनोः ॥ ८२

उद्यद्भानुस्फुरिततडिदाकारमर्द्धांस्त्रिकेशं
 पाशाभीती वरदपरशू संदधानं कराग्रैः ।
 दिव्याकल्पैर्नवमणिमयैः शोभितं विश्वमूलं
 सौम्याग्नेयं वपुरवतु वञ्चन्द्रचूडं त्रिनेत्रम् ॥ ८३

लक्ष्मीमादिति । पञ्चविंशतिसहस्रमित्या प्रत्येकम् । भवेन्निधिरिति । मन्त्र-
 इति शेषः । मतुलिङ्गो बीजपूरः । लभेन्निधिमिति वा पाठः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९

अजपामन्त्रमाह वियदिति । अग्नीषोमात्मकत्वादस्याऽत्र पटले उक्तिः
 तयोराद्यन्तयोरुक्तेः । वियत् हः अर्द्धेन्दुः बिन्दुः तदादिः सः सर्गो विसर्गः
 द्वाक्षरः सुरपादप इत्यनेनैतदुक्तं भवति । जपकाले एवं ध्यायेदिति । तदुच्यते
 मन्त्रोच्चारणकाले मन्त्रं सुषुम्णारम्भपूर्णं विश्वरूपं सदानन्दात्मकं सप्तविंश-
 ब्रह्म ध्यात्वा तत्प्रभया विद्मसर्व्वाङ्गमात्मानम् अर्द्धनारीश्वररूपं षड्विंशकमौष्ठ-
 चिन्तयेत् । पिङ्गलारम्भस्थमादिबीजपञ्चविंशकं पुरुषबीजरूपं प्राणात्मना ध्यात्वा
 द्वितीयबीजमिडारम्भमध्यस्थचतुर्विंशकप्रकृतिरूपम् अपानात्मना चिन्तयेत् । विश्व-
 रूपान् मन्त्रान् दीपाद्दीपान्तप्रभेव निर्गच्छन्ती वामदक्षिणभागी इडापिङ्ग-
 परिपूर्णसुषुम्णायाः स्त्रीपुरुषचिह्नी कृतौ ध्यायेत् । हं बीजं सः शक्तिः ॥ ८० ॥ ८१

ह्रसेति संयुक्तेन । साम्प्रदायिका अन्यथा षडङ्गमाहुः । सूर्यात्मने ह्रस्व-
 सोमात्मने शिरः । निरञ्जनात्मने शिखा । निराभासात्मने कवचम् । अव्यक्ता-
 नेत्रम् । अतनु सूक्ष्मः प्रचोदयात्मने अस्त्रम् । ह्रसा[ङ्गा]मित्याद्यैरेभिरिति के-
 ॥ ८२ ॥

वामोर्ध्वादि दक्षिणोर्ध्वान्तमायुधध्यानम् ॥ ८३ ॥

भानुलक्षं जपेन्मन्त्रं पायसेन ससर्पिषा ।
 दशांशं जुहुयात्सम्यक् ततः सिद्धो भवेन्मनुः ॥ ८४
 दीप्तादिपूजिते पीठे प्रागुक्ते प्रयजेद्विभुम् ।
 मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य यजेदङ्गादिभिः सह ॥ ८५
 ऋतं वसुं नरवरौ दिग्दलेषु विदित्त्वथ ।
 अर्चयेदृतजां गोजामञ्जाव्यामद्रिजां पुनः ॥ ८६
 लोकेश्वरांस्तदस्त्राणि पूजयेत् देवमन्त्रहम् ।
 अर्घ्यं च विधिवद्द्यात् प्राक् प्रोक्तेनैव वर्त्मना ॥ ८७
 मन्त्राव्यमाहकाम्भोजे पूर्णकुम्भं निधाय तम् ।
 पिधाय वामहस्तेन न्यस्तमन्त्रेण संयतः ॥ ८८
 अष्टोत्तरशतं मन्त्रं जपेत्तोयं सुधामयम् ।
 स्मृत्वा तेनाऽभिषिञ्चेद् यं स भवेद्विगतामयः ॥ ८९
 आयुरारोग्यविभवानमितान् लभते नरः ।
 अनेनैव विधानेन विषात्तीर्णो निर्विषो भवेत् ॥ ९०

इन्दुभ्यां विगलत्सुधापरिहृतं मन्त्रान्त्यबीजं ततः
 प्रच्योतत्परमामृतार्द्रशशिना संसिक्तमाद्यं स्मरन् ।

भानुलक्षं द्वादशलक्षम् ॥ ८४ ॥

प्रागुक्ते पीठे मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य विभुं अङ्गादिभिः सह प्रयजेदिति अन्वयः ।
 आदिशब्दार्थमाह ऋतमित्यादि । यजेदङ्गैः सह क्रमादित्यपि पाठः । अङ्गैः
 सह ऋतादीन् दिग्दलेषु अर्चयेदित्यन्वयः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

मन्त्रेति अजपाव्यकर्णिके मातृकोक्ताचार्पणे । संयत इत्येनैतदुक्तं भवति ।
 वामहस्ततले चन्द्रमण्डलं ध्यात्वा तन्मध्ये मन्त्रं सञ्चिन्त्य तेन हस्तेन तन्मुखं
 पिधयेति । स्मृत्वेति पूर्वेण सम्बध्यते । यमिति लिङ्गमविवक्षितम् । “नारी नरो वा
 विधिनाऽभिषिक्तः” इत्युक्तेः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

इन्दुभ्यामित्यन्त्यबीजगाभ्यां विसर्गावयवविन्दुभ्याम् । तत इत्यन्त्यबीजात् । तत्र
 प्रकारः । मनोरमप्रदेशे पद्मासने उपविश्य सुषुम्णाग्रन्यताधोमुखसहस्रदल-
 पद्मकर्णिकामध्ये विसर्गं चन्द्रमण्डलद्वयरूपेण ध्यात्वा तस्मात् चन्द्रमण्डलद्वयात्
 विगलितवज्रद्वलसुधाधारया संसिच्यमानमनाहतकमलकर्णिकागतं सकारं सञ्चिन्त्य

मन्त्रो मन्त्रमिमं जपेद्विषगदोन्मादापमृत्युज्वरान्

जित्वा वर्षशतं विशिष्टविभवो जीवेत् सुखं बन्धुभिः ॥ ६१

सुषुम्णारम्भेण सकारनिर्गतसुधारसेनाऽभिषिच्यमानं परिपूर्णसुधामयं मणिपूरुषं
बिन्दुं ध्यात्वा ततः स्रवदमृतधारापरिपूर्णं मूलाधारस्थितं हकारं चिन्तयित्वा
ततोऽमृतरसपरिपूर्णं मन्त्राक्षरामृतसंसिक्तमात्मानं परमानन्दसन्दोहनिसम्ममिः
ध्यायेदिति । अस्य जीवमन्त्रस्य तन्त्रान्तरोक्तो विशेष उच्यते—

ब्रह्म उवाच—अजपाराधनं देवि कथयामि तवाऽनघे ।

यस्य विज्ञानमात्रेण परंब्रह्माऽधिगच्छति ॥

हंसःपदं परेशानि प्रत्यहं जपते नरः ।

मोहान्धो यो न जानाति मोक्षस्तस्य न विद्यते ॥

श्रीगुरोः कृपया देवि ज्ञायते जप्यते ततः ।

तस्योच्छ्वासैस्तु निश्वासेस्तदा बन्धक्षयो भवेत् ॥

उच्छ्वासे चैव निश्वासे हंस इत्यक्षरद्वयम् ।

तस्मात्प्राणस्तु हंसाख्य आत्माकारेण संस्थितः ॥

नाभेरुच्छ्वासनिश्वासा हृदयाग्रे व्यवस्थिताः ।

षष्टिश्वासैर्भवेत् प्राणः षट् प्राणा घटिका मता ॥

षष्टिर्नाड्या अहोरात्रं जपसंख्याऽजपामनोः ।

एकविंशतिसाहस्रं षट्शताधिकमौश्वरि ॥

प्रत्यहं जपते प्राणः स्यन्दा[सदा]नन्दमयीं पराम् ।

उत्पत्तिर्जप आरम्भो मृतिरस्य निवेदनम् ॥

विना जपेन देवेशि जपो भवति मन्त्रिणः ।

अजपेयं ततः प्रोक्ता भवपाशनिवृत्तनी ॥

एवं जपं महेशानि प्रत्यहं विनिवेदयेत् ।

गणेशब्रह्मविष्णुभ्यो हराय परमेश्वरि ॥

जोवात्मने क्रमेणैव तथा च परमात्मने ।

षट् शतानि सहस्राणि षडेव च तथा पुनः ॥

षट्सहस्राणि च पुनः सहस्रं च सहस्रकम् ।

पुनः सहस्रं गुरवे क्रमेण तु निवेदयेत् ॥

आधारे स्पर्णवर्णाभि वादिसान्तानि संस्मरेत् ।

द्रुतसौवर्णवर्णानि दलानि परमेश्वरि ॥

व्याहृतित्रयमग्निः स्याज्जातवेद इहावह ।

सर्व्वकर्माणि संभाष्य साधयाऽग्निप्रिया ततः ॥ ६२

ताराद्योऽयं मनुः प्रोक्तः पञ्चविंशतिवर्णवान् ।

ऋषिर्भृगुर्भवेच्छन्दो गायत्रं देवताऽनलः ॥ ६३

स्वाधिष्ठाने विद्रुमाभे वादिलान्तानि च स्मरेत् ।

विद्युत्पुञ्जप्रभाभानि सुनीलमणिपूरके ॥

उफान्तानि महानीलप्रभाणि च विचिन्तयेत् ।

पिङ्गवर्णे महावह्नि कर्णिकाभानि चिन्तयेत् ॥

कादिठान्तानि पत्राणि चतुर्थेऽनाहते प्रिये ।

विशुद्धौ धूम्रवर्णे तु रक्तवर्णान् स्वरान् स्मरेत् ॥

आज्ञायां विद्युदाभायां शुभ्रौ हृत्तौ विचिन्तयेत् ।

कर्पूरद्युतिसंराजत्सहस्रदलनीरजे ॥

नादात्मकं ब्रह्मरन्ध्रं जानीहि परमेश्वरि ।

एतेषु सप्तचक्रेषु स्थितेभ्यः परमेश्वरि ॥

जपं निवेदयेदेनमहोरात्रभवं प्रिये ।

अजपा नाम गायत्री त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥

अजपां जपतो नित्यं पुनर्जन्म न विद्यते ।

अजपा नाम गायत्री योगिनां मोक्षदायिनी ॥

अस्याः सङ्कल्पमात्रेण नरः पापैः प्रमुच्यते ।

अनया सदृशो विद्या अनया सदृशो जपः ॥

अनया सदृशं पुण्यं न भूतं न भविष्यति ॥ इति ॥ ६१ ॥

अग्निमन्त्रमाह व्याहृतीति । अग्निरिति स्वरूपम् । विसर्गस्य सन्धी रेफः ।

अग्निप्रिया स्वाहा । प्रणवशक्तिपुटित इति के चित् । श्रीकामैः श्रीबीजादिर्जप्तव्यः ।

प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । व्याहृतित्रयं ततोऽग्निप्रिया ताराद्योऽयं मनुरित्यनेन

सप्ताक्षरः समृद्धाग्निमन्त्रोऽपि सूचितः । तदुक्तमाचार्यैः—

वियतो दशमोऽर्धिसर्गयुक्तो भुवसर्गो भृगुलान्तषोडशाक्षरः ।

हुतभुग्दयिता ध्रुवादिकोऽयं मनुरुक्तः सुसमृद्धिदः क्षशानोः ॥ इति ।

अस्य प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । एतन्मन्त्रोक्तमेवंप्रथादि । द्विरुक्ताभिर्याहृतिभिः

षडङ्गम् । ध्यानं तु—

विभक्तैः पञ्चभिः षड्भिश्चतुर्भिः पञ्चभिस्त्रिभिः ।

द्वाभ्यामङ्गक्रिया प्रोक्ता वर्णैर्मूलमनोः क्रमात् ॥ ८४

अंसासक्तमुवर्णमाल्यमरुणस्रक्चन्दनालङ्कृतं

ज्वालापुञ्जजटाकलापविलसन्मौलिं सुशुक्लांशुकम् ।

शक्तिस्वस्तिकदर्भमुष्टिकजपस्रक्स्रक्सुवाभीवरान्

दोर्भिर्विभक्तमञ्चितविनयनं रक्ताभमग्निं भजे ॥ ८५

गुरोर्लब्धमनुर्मन्वी चतुर्दश्यामुपोषितः ।

जपेद्भानुसहस्राणि शुद्धाचारो जितेन्द्रियः ॥ ८६

शक्तिस्वस्तिकपाशान् साङ्कुशवरदाभयान् दधत् त्रिमुखः ।

मुकुटादिविविधभूषोऽवताच्चिरं पावकः प्रसन्नो वः ॥

जपेदिमं मनुस्तुलक्षमादराद्दशांशतः प्रतिजुहुयात् पयोऽन्वसा ।

ससर्पिषा सुसिततरैश्च षाष्टिकैः । इति ।

पूजा तु वक्ष्यमाणक्रमेणैवेति । अग्निरित्यादि स्वाहान्तोऽपि पृथक् मन्त्र इत्यपि सूचितम् । तदुक्तं प्रयोगसारे—

मन्त्रोऽप्यग्निर्जातवेद इहावहसमन्वितः ।

सर्व्वकर्माण्यतः साधय स्वाहेति क्रमोदितः ॥ इति ।

अपेक्षितार्थद्योतनिकायामप्येतादृश उक्तः । “द्विवेदवेदेषुवक्त्रिद्विवर्णैरङ्गकल्पना”

इति । ऋष्यादि ध्यानपूजादिकं समानमेव ॥ ८२॥८३॥८४ ॥

आयुधध्यानं वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोरन्ये । एवमान्तम् । ध्यानानन्तरं सप्तजिह्वाख्यमुद्रां प्रदर्शयेत् । तत्तत्क्षणं यथा—

मणिवन्धस्थितौ कृत्वा प्रसृताङ्गुलिकौ करौ ।

कनिष्ठाङ्गुष्ठयुगले मिलित्वाऽन्याः प्रसारयेत् ।

सप्तजिह्वाख्यमुद्रेयं वैश्वानरवशङ्करो ॥ इति ।

इयं सर्वाग्निमन्त्रसाधारणीति ज्ञेयम् ॥ ८५ ॥

गुरोर्लब्धमनुर्मन्वी चतुर्दश्यामुपोषितो जपेदित्यन्वयः । चतुर्दश्यामिति चैतच्छेषचतुर्दश्याम् । तदुक्तम्—

वत्सरादेश्चतुर्दशां दिनादावेव दीक्षितः ।

मन्त्रं द्वादशसाहस्रं जपेत्सम्यगुपोषितः ॥ इति ॥ ८६ ॥

अमावस्यादिने विप्रान् भोजयेन्मधुरोत्तरैः ।

भक्ष्यभोज्यैर्यथाशक्ति दद्यात्तेभ्योऽथ दक्षिणाम् ॥ ६७

भुक्त्वा[इष्ट्वा] स्वयं समानीय होमद्रव्याणि शोधयेत् ।

अपरं दिनमारभ्य होमं कुर्यादतन्द्रितः ॥ ६८

क्रमाद्वटसमिद्ब्रीहि तिलराजी हविर्घृतैः ।

प्रत्येकमष्टोत्तरशतं जुहुयाद् दिनशः सुधीः ॥ ६९

दशाहमेवं निर्वर्त्य विधानेन विधानवित् ।

दत्त्वा पूर्णाहुतिं सम्यगेकादश्यां द्विजोत्तमान् ॥ १००

सम्पूज्य तर्पयेद्वित्तेर्यथाविभवमादरात् ।

गुरवे दक्षिणां दद्यादरुणां गां पयस्विनीम् ॥ १०१

वासांसि धनधान्यानि दत्त्वा सम्प्रीणयेत् पुनः ।

स्वमण्डलान्तं प्रयजेत्पीठं सनवशक्तिकम् ॥ १०२

पीता श्वेताऽरुणा कृष्णा धूमा तीव्रा स्फुलिङ्गिनी ।

रुचिरा ज्वालिनी प्रोक्ता कृशानोर्नव शक्तयः ॥ १०३

स्वबीजेनासनं दद्यान्मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ।

तत्र संपूजयेद्वक्त्रिं विधिना प्रोक्तलक्षणम् ॥ १०४

मधुरोत्तरैः शर्करादि मधुरद्रव्याधिकैः । अपरं दिनमिति शुक्लप्रतिपदम् ।

तदुक्तम्—परेऽङ्गि प्रतिपद्येतेर्जुहुयादर्चितेऽनले । इति ।

नारायणीये च—अग्न्यादिषु दिगन्तेषु तिथिष्वष्टोत्तरं शतम् । इति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

क्रमात् वटेति षड्द्रव्याणि । नारायणीये तु सप्तद्रव्याण्युक्तानि—

न्यग्रोधसमिधो ब्रीहितिलराजीष्टतान्विताः । सपायसष्टता नित्यम् । इति ।

तथा—तैर्द्रव्यैः सप्तमिः पृथक् । इति ॥ ६९ ॥

दशाहमिति । एवं विधानेन दशाहं निर्वर्त्य विधानविदेकादश्यां पूर्णाहुतिं

हुत्वा द्विजोत्तमान् सम्यक् सम्पूज्येत्यन्वयः । तत्र विधानविदित्यनेन महाव्याहृति-

होमं कृत्वा अङ्गमूर्त्तिलोकपालास्त्राणामेकैकामाहुतिं दत्त्वा पूर्णाहुतिरित्युक्तम् ।

सम्यक् तर्पयेदित्यनेन अर्घ्यादिभिरुपचारैरित्युक्तम् । स्वमण्डलान्तं वक्त्रि-

मण्डलान्तम् ॥ १०० ॥ ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥

स्वबीजेनेति रमित्यनेन । रं वक्त्रियोगपीठाय नमः इति आसनमन्त्रः ।

अङ्गपूजां पुरा कृत्वा मूर्त्तीरष्टौ दलेष्विमाः ।

जातवेदाः सप्तजिह्वो हव्यवाहनसंज्ञकः ॥ १०५

अश्वोदरजसंज्ञोऽन्यः पुनर्वैश्वानराह्वयः ।

कौमारतेजाः स्याद्विश्वमुखो देवमुखः परः ॥ १०६

अर्च्याः स्वस्तिकशक्तिभ्यां विराजितकराम्बुजाः ।

लोकेशानर्चयेद्वाह्ये वज्राद्यायुधसंयुतान् ॥ १०७

इति संपूजयेन्नित्यं जपेत् साग्रं सहस्रकम् ।

जायते वत्सरादर्वाग्धनधान्यसमृद्धिमान् ॥ १०८

साज्यमन्नं प्रजुहुयाद्वत्सराल्लभते श्रियम् ।

कुसुमैर्ब्रह्मवृक्षस्य दधिक्षौद्रघृतप्लुतैः ॥ १०९

करवीरप्रसूनैर्वा मण्डलात् स्यात्समृद्धिमान् ।

षण्मासं कपिलाज्येन जुहुयाद्वत्सरान्तरे ॥ ११०

तस्य सञ्जायते लक्ष्मीः कीर्तिस्त्रैलोक्यवन्दिता ।

शालिभिर्जुहुयान्नित्यं विधिनाऽष्टोत्तरं शतम् ॥ १११

ब्रीहिगोमहिषान्नाद्यैर्भवनं तस्य पूर्यते ।

तिलहोमेन महतीं लक्ष्मीमाप्नोति मानवः ॥ ११२

पलाशबिल्वखदिरशमीदुग्धमहीरुहाम् ।

विकङ्कतारग्वधयोः समिद्धिः करवीरजैः ॥ ११३

विधिनेति षोडशोपचारैः । प्रोक्तलक्षणमुक्तध्यानम् । मूर्त्तीनां कथनमन्यमूर्त्ति-
निवृत्त्यर्थम् । प्रयोगसार नारायणीययोरन्या मूर्त्तय उक्ताः—

अग्निर्वैश्वानरः पश्चात्परः प्रोक्तो हुताशनः ।

हुतवर्मा जातवेदास्ततश्चापि हुतावहः ।

भूयो देवमुखः सप्तजिह्वश्चेत्यग्निमूर्त्तयः ॥ इति ।

एता व्याहृतित्रयरहिते मन्त्रे ज्ञेयाः ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥

जपेत् साग्रं सहस्रकमिति नित्यजपसंख्योक्ता । इयं सर्वत्रापि ज्ञेया ॥ १०८ ॥

जुहुयादिति षण्मासम् । विधिनाऽष्टोत्तरं शतमिति । विधिनेति प्रति
प्रतिपदं चेत्युक्तम् । नित्यं जुहुयात् प्रति प्रतिपदं चेति विकल्पः । एकेन
नित्यमष्टोत्तरं शतमिति । दुग्धमहीरुह एकस्य यस्य कस्य चिदग्रहणात् ।

प्रसूनैः कुमुदैः पद्मैः कङ्कारैरुणोत्पलैः ।
जातीप्रसूनैर्दूर्वाभिर्नित्यमष्टोत्तरं शतम् ॥ ११४
एकेन जुहुयान्मन्वी प्रतिपत्स्वयवा सुधीः ।
साधेयदखिलान् कामान् षण्मासान्नाऽव संशयः ॥ ११५
उत्तिष्ठपुरुष ब्रूयाद्हरिपिङ्गल तत्परम् ।
लोहिताक्षपदं देहि मे ददापय ठद्वयम् ॥ ११६
चतुर्विंशत्यक्षरात्मा समृद्धिमनुरीरितः ।
ऋष्यादयः पुरा प्रोक्ताः षड्भूतकरणैस्त्रिभिः ॥ ११७
चतुर्भिर्युगलेनाऽर्णोर्मूलमन्त्रसमुद्भवैः ।
विदधीत षडङ्गानि जातियुक्तानि मन्त्रवित् ॥ ११८
स्वर्णाश्वत्यविनिर्गतं हुतवहं सिन्दूरपुञ्जप्रभं
ज्वालाभिर्निचिताङ्गरोमनिचयं कान्त्या जगन्मोहनम् ।
अश्लाकारमनर्घरत्नविलसद्भूषालसत्कम्बरं
रत्नैरिन्द्रियनिर्गतैर्वसुमतीमाच्छादयन्तं स्मरेत् ॥ ११९

अरुणोत्पलैः रक्तकमलैः रक्तकुवलयैरित्यपि । यत्कोशश्च—“रक्तोत्पलं कीकनदं रक्ताब्जे रक्तसन्ध्यके” इति । अतः सप्त समिधः सप्त पुष्पाणि एका दूर्वेति पञ्चदश द्रव्याणि । तत्र प्रतिपदादि पर्वपर्यन्तं प्रत्यहमेकैकेनोक्तसंख्यया जुहुयात् । एवं प्रतिपत्तं यावत् षण्मासपूर्तिः । अथवा प्रतिपत्स्विति पक्षे एकेन एकैकेन तेन तस्मिन् दिवसे पञ्चदशभिर्द्रव्यैः प्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्यया जुहुयात् ॥ १०८—११५ ॥

तुरगाग्निमन्त्रमाह उत्तिष्ठति । ठद्वयं स्वाहा । समृद्धिमनुरित्यनेन विनियोगोक्तिः । मन्त्रस्य हलो बीजानि । स्वराः शक्तयः । प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिरिति पञ्चपादाचार्याः । प्रणवाद्य इति केचित् । नृसिंहबीजाद्य इत्यन्ये । लक्ष्मीबीजाद्य इत्यपरे । मृत्युञ्जयाद्य इत्यपि केचन । प्रयोगे देहि मे एतत्पूर्वं साध्ययोगोऽपि ज्ञेयः । भूतैरिति पञ्चभिः । करणैश्चतुर्भिः । प्रयोगसारनारायणीययोः लोहिताक्षमेपदद्वयातिरिक्तः प्रणवादिर्विंशत्यक्षर एवोद्धृतः ।

तदुक्तम्—उत्तिष्ठपुरुषेत्युक्ता हरिपिङ्गल देह्यथ ।

ददापयेति तारादिः स्वाहान्तो मन्त्र ईरितः ॥ इति ।

चतुस्त्रीषुद्वयभिर्युगैर्वर्णैश्चाऽङ्गं पुरोदितम् । इति ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥

तुरगाग्निध्यानमाह स्वर्णेति ॥ ११८ ॥

लक्षं मनं जपेदेनं पयोऽन्नेन ससर्पिषा ।
 दशांशं जुहुयाद्वक्त्रौ तुरगाग्निमनं स्मरन् ॥ १२०
 पीठे प्रागौरितेऽभ्यर्च्येत्तदङ्गैर्मूर्तिभिः सह ।
 आशापालैस्तदीयास्त्रैरर्चयेद्व्यवाहनम् ॥ १२१
 प्रातःस्नानरतो मन्त्री सहस्रं यो जपेन्मनुम् ।
 जित्वा रोगान् सुखं जीवेत् श्रिया वर्षशतं नरः ॥ १२२
 हृत्प्रमाणे जले स्थित्वा भानुमालोक्य संयतः ।
 चतुःसहस्रं प्रजपेन्नित्यं संवत्सरावाधि ॥ १२३
 अपमृत्युभयं रोगकृत्यादारिद्र्यसम्भवान् ।
 क्लेशान्निर्जित्य तेजस्वी जीवेद्वर्षशतं सुधीः ॥ १२४
 कृत्तिकायां प्रतिपदि शालिहोमो धनप्रदः ।
 दध्ना शमीसमिद्धिर्वा प्रतिपत्सु भवेद्वनम् ॥ १२५
 दृष्टावाप्तिर्भवेदाज्यैः पद्मैः ग्राममवाप्नुयात् ।
 तै[ति]लैर्ज्यौतिष्मतीभूतै रिपुराज्यं जयेन्नृपः ॥ १२६
 अश्वत्थसमिधो मेषीघृताक्ता जुहुयान्नरः ।
 कन्यामिष्टामवाप्नोति सापि तं प्राप्नुयात् पतिम् ॥ १२७
 शुद्धाज्येन कृतो होमो ज्वरनाशकरः स्मृतः ।
 सप्ताहं जुहुयान्मन्त्री बन्धूककुसुमैः शुभैः ॥ १२८
 साग्रं सहस्रमचिरान्महतौ श्रियमश्नुते ।
 मासं क्षीरेण गव्येन क्षीराहारो जितेन्द्रियः ॥ १२९

लक्षं मनं जपेदिति । तत्र प्रकारोऽपेक्षितार्थद्योतनिकायाम् । कृत्तिकाविश-
 खयोर्मध्ये अष्टमी चतुर्दशी वा यदि भवति तदाऽत्र अभिजित्काले पुरश्चरणमारभ्य
 शमीरक्तचन्दनकरवीरकाणाम् अन्यतमेनाऽग्निप्रतिमाम् आपाद्य मूलेनावाहनादि
 विसर्गान्तं कर्म कुर्वन् त्रिषवणस्त्रायी त्रिसहस्रं त्रिशतं चतुस्त्रिंशदधिकं निजं
 जप्त्वा घृताभिधारितशमीसमिद्धिः तादृक्पायसेन वा तदङ्गं जुहुयान् मासं गुरोह
 गामपि दद्यात् सिद्धो भवति । उभयोः सम्ययोर्मध्याह्ने वा करवीरपुष्पैरर्चयेदिति ।
 प्रागौरित इत्यव्यवहिते । तत्र कल्पतरुस्थाने स्वर्णाश्वत्थः पूजनीयः । ध्यानं

सहस्रं जुहुयान्मन्त्री सम्पदामधिपो भवेत् ।

आज्याक्तदूर्वाहोमेन जीवेद्वर्षशतं नरः ॥ १३०

अष्टोत्तरशतं नित्यं हविषा मृगमुद्रया ।

जुह्वतो जायते लक्ष्मीर्धनधान्यसमृद्धिदा ॥ १३१

प्रतिमासं प्रतिपदि जुहुयादयुतं घृतैः ।

श्रीर्भवेन्महती तस्य षण्मासादनपायिनी ॥ १३२

अरुणैरुत्पलैः फुल्लैर्मधुरद्वयसंयुतैः ।

जुहुयाद्वत्सराङ्गं यः स भवेदिन्दिरापतिः ॥ १३३

अरुणाज्यैस्त्रिमध्वक्तैर्जुहुयादन्वहं मुधीः ।

सहस्रं वत्सराङ्गेन भवेद् भूमिपुरन्दरः ॥ १३४

वत्सरं जुह्वतस्तस्य लक्ष्मीरिन्द्रेण वाञ्छिता ।

जुहुयादमृताखण्डैः पयोऽक्तैः सप्तवासरम् ॥ १३५

त्रिसहस्रं प्रतिदिनं मन्त्रविद्विजितेन्द्रियः ।

कृत्याद्रोहज्वरोन्मादरोगान् जित्वा निरन्तरम् ॥ १३६

जीवेद्वर्षशतं भूत्वा तेजसा भास्करप्रभः ।

करवीरजवाबिल्वपलाशनृपभूरुहाम् ॥ १३७

प्रसूनैः कुमुदैः फुल्लैः कुरण्टैर्जातिसम्भवैः ।

पुष्पैर्हुत्वा त्रिमध्वक्तैर्मन्त्री प्रतिपदं प्रति ॥ १३८

प्राप्नुयान्महतीं लक्ष्मीं वत्सराद्वाञ्छिताधिकाम् ।

आदाय तण्डुलप्रस्थं निर्मलं साधुशोधितम् ॥ १३९

गोदुग्धेन हविः कृत्वा कवलं तेन कल्पयेत् ।

आज्याक्तं तत् समादाय पूजिते हव्यवाहने ॥ १४०

तथोक्तेः । मृगमुद्रयेति । मृगमुद्रालक्षणं तु—

मिलित्वाऽनामिकाङ्गुष्ठमध्यमाग्राणि योजयेत् ।

शिष्टाङ्गुल्युच्छिते कुर्यान्मृगमुद्रेयमीरिता ॥ इति ॥ १२०—१३४ ॥

अमृता गुडूची । नृपभूरुट् राजवृक्षः । हुत्वेति प्रत्येकम् । एकैकशः

शतमिति आचार्योक्तेः । गोदुग्धेनेति रक्तवर्णगोदुग्धेन । तदुक्तं प्रयोगसारे—

गन्धपुष्पादिभिः सम्यग् जपित्वाऽष्टोत्तरं शतम् ।
 जुहुयात् प्रतिपद्यग्निं ध्यात्वा तुरगविग्रहम् ॥ १४१
 जायते वत्सरादवर्गलक्ष्मीस्त्रैलोक्यमोहिनी ।
 मन्त्रेणाऽनेन सञ्जप्तां वचां खादेद्दिनागमे ।
 भारती निवसेत्तस्य मुखाम्भोजे विनिश्चला ॥ १४२
 अष्टोत्तरशतं जप्तं जलं प्रातः पिवेन्नरः ।
 जठराग्निर्ज्वलेत्तस्य हविषेव हुताशनः ॥ १४३
 कृत्वा नवपदात्मानं मण्डलं प्रागुदीरितम् ।
 कलशान्नव कल्याणान् स्थापयेत् प्रोक्तवर्त्मना ॥ १४४
 क्षीरवृक्षत्वगुद्भूतैः काथैस्तान् पूरयेत् क्रमात् ।
 वस्त्रादिभिरलङ्क्य नव रत्नानि निक्षिपेत् ॥ १४५
 मध्ये सम्पूजयेद्ग्नौ सूर्तीरष्टौ दिशां क्रमात् ।
 कुम्भेषु गन्धपुष्पाद्यैर्धूपदीपैर्मनोहरैः ॥ १४६
 स्पृष्ट्वा जपेत्ततः कुम्भान् मन्त्रमष्टोत्तरं शतम् ।
 अभिषिञ्चेत्ततः साध्यं विनीतं दत्तदक्षिणम् ॥ १४७
 ज्वरग्रहमहारोगदारिद्र्यादीन् विजित्य सः ।
 जीवेद्वर्षशतं सम्यग्भिषिक्तः श्रिया सह ॥ १४८

इति श्रीशारदातिलके चतुर्दशः पटलः ।

शालेयैस्तन्दुलैः प्रस्थैः शोणगोक्षीरसाधितम् ।

हविः पिष्टं घृताक्तं तु जुहुयादाज्यमिश्रितम् ॥ इति ॥ १३५—१४८

सम्यक् जपित्वेति लक्ष्मीबीजाद्यमित्युक्तम् । कवलहोमानन्तरमष्टोत्तरं सहस्र
 शतं वा घृतेन जुहुयादिति अपेक्षितार्थद्योतनिकाकार आह स्म ॥१४१॥१४२॥१४३॥
 नवपदात्मानं नवनाभम् । प्रागिति तृतीये । प्रोक्तवर्त्मना षष्ठपटलोक्तरीत्या
 ॥ १४४॥१४५॥१४६॥१४७॥१४८ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
 पदार्थादर्शाभिख्यायां चतुर्दशः पटलः ।

पञ्चदश पटलः ।

अथ वक्ष्ये महामन्त्रान् विष्णोः सर्वार्थसाधकान् ।
यस्य संस्मरणात् सन्तो भवाब्धेः पारमाश्रिताः ॥ १
तारं नमःपदं पञ्चान्नरौ दीर्घसमन्वितौ ।
पवनो गाय मन्त्रोऽयं प्रोक्तो वस्वक्षरान्वितः ॥ २
साध्यनारायणः प्रोक्तो मुनिष्कन्द उदाहृतम् ।
मन्त्रस्य देवी गायत्री देवता विष्णुरव्ययः ॥ ३

क्रमप्राप्तान् विष्णुमन्त्रानाह अथेति । सर्वार्थेति सकामं प्रति विनियोगोक्तिः ।
सुमुक्तं प्रत्याह यस्येति ॥ १ ॥

मन्त्रमुद्धरति तारमिति । नरौ नकाररेफौ दीर्घ आ तेन समन्वितौ तेन नारा
इति । अत्र नमः शब्दस्य रोरुत्वे गुणे च ओङ्कार इति ज्ञेयम् । पवनो यः ।
णयेति स्वरूपम् । वस्वक्षरः अष्टाक्षरः । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

नाभसं पञ्चमे षष्ठे स्थितं वर्णद्वयं क्रमात् ।

द्वितीयो मिश्रसंयुक्तस्तृतीयः स्यात्तु पञ्चमः ॥

वह्निर्वायुस्ततः प्रोक्तौ सानन्तौ त्रिचतुर्थकौ ।

चतुर्थे पञ्चमस्तद्वन्मन्त्रान्ते वायुवर्णकम् ॥ इति ।

अत्र नाभसमित्यनुषज्यते । तेन पञ्चमे तवर्गे यन्नाभसं नकाररूपाक्षरं तत् तृतीयं
मन्त्रं तृतीयमक्षरमित्यर्थः । अत्र तृतीयमिति प्रणवं विना । सानन्तौ आकार-
युक्तौ । त्रिचतुर्थकौ नकाररेफौ । चतुर्थे टवर्गे यत् पञ्चममक्षरं नकारमित्यर्थः ।
पञ्चमे तवर्गे षष्ठे पवर्गे यन्नाभसमक्षरं नकारमकाररूपं क्रमेणोद्धरणीयम् । तत्र
द्वितीयो मकारः मिश्रेण ओकारेण संयुक्तः । प्रणवो बीजं आयेति शक्तिः ।
तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

ज्वलत्प्रभः श्रुतेरादिर्विन्दुमान् विष्णुरव्ययः ।

बीजमष्टाक्षरस्य स्यात्तेनाऽष्टाक्षरता भवेत् ॥

अथ पञ्चदशाक्षरात् केवलं व्यजनीकृतात् ।

उत्तरो मन्त्रशेषस्तु शक्तिरित्यस्य कथ्यते ॥ इति ।

क्रुद्धोल्काय हृदाख्यातं महोल्काय शिरः स्मृतम् ।

वीरोल्काय शिखा प्रोक्ता द्यूल्काय कवचं स्मृतम् ॥ ४

सहस्रोल्कायाऽस्त्रमुक्तमङ्गकृत्स्निरियं मता ।

भूयो वर्णेर्मनोः षड्भिः षडङ्गानि समाचरेत् ॥ ५

साध्वनारायणो नामाऽन्तर्यामीति देशिकाः । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

अन्तर्यामी ऋषिः कन्दो गायत्री । इति ।

प्रत्यर्णसृष्ट्यादि यथा— गौतमश्च भरद्वाजो विश्वामित्र ऋषिस्तथा ।

जमदग्निर्वशिष्ठश्च कश्यपोऽत्रिश्च कुम्भजः ॥

गायत्युष्णिगनुष्टुप् च ब्रह्मती षड्क्तिरेव च ।

त्रिष्टुब्जगत्यौ च विराट् वसवोऽष्टौ च देवता ॥ इति ॥२॥३॥

पञ्चाङ्गमन्त्रोद्धारमाह क्रुद्धोल्कायेत्यादि । चतुर्थ्यन्तोद्दारेण सर्वेषां

खाहान्तता जातिः पूर्वमुक्ता । उक्तं च मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

उल्कैः क्रुद्धमहावीरद्युसहस्रेति पूर्वकैः ।

एषां विभक्तियुक्तानां भवेदन्तेऽग्निवल्लभा ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—क्रुद्धोल्कादिपदैर्वज्रिर्जायान्तैर्जातिसंयुतैः । इति ।

अङ्गकृत्स्निरियं मतेत्यनेन पूर्वं करन्यासः सूचितः । स यथा—

कुर्यात्करयोर्विधिवत् सृष्ट्यादिन्यासमष्टमन्त्रार्णैः ।

दक्षिणतर्जन्याद्या सृष्टिः स्याद्दामतर्जनीं यावत् ॥

तर्जन्युभयाद्येह स्थितिः कनिष्ठादयान्तिका क्रमतः ।

सृष्टेर्विपरीतः स्यात् संहारोऽयं करे प्रोक्तः ॥

अष्टाङ्गं विन्यस्य स्थितिक्रमादङ्गपञ्चकं न्यसेत् ॥ इति ।

तत्र विशेषो नारायणोये—

कनिष्ठादि तदन्तानामङ्गुलीनां त्रिपर्वसु ।

ज्येष्ठायै क्रमात्तारुद्धानष्टाक्षरान् न्यसेत् ॥ इति ॥ ४॥५॥

पञ्चाङ्गमुक्ताऽष्टाङ्गमाह भूय इति । तत्र षडङ्गवदेव षडक्षराणि विन्यस्य
णां उदराय नमः यं पृष्ठाय नमः इति कुक्षिपृष्ठयोन्यसेत् । तदुक्तम्—

अष्टाक्षरेण व्यस्तेन कुर्याच्चाऽष्टाङ्गकं सुधीः ।

सहस्रिः शिखावर्मनेतास्योदरपृष्ठके ॥ इति ।

ईशानशिवेनाप्युक्तम्—

अवशिष्टौ पुनर्वर्णौ विन्यसेत् कुक्षिपृष्ठयोः ।

वह्निदिक् चक्रमन्त्रेण मन्त्रवर्णांस्तनौ न्यसेत् ॥ ६

आधारे हृदये वक्त्रे दोःपन्मूलेषु नासिके ।

कण्ठे नाभौ हृदि कुर्चे पार्श्वपृष्ठेषु तत्परम् ॥ ७

अस्य स्याद्द्वयं तारः शिरो नार्णः शिखा च मो ।

नावर्णः कवचं श[चा]स्त्रं रावर्णौ नयनं परः ॥

उदरं पृष्ठमन्त्रौ च वर्णौ हि नमसा युतौ ॥ इति ।

अन्यत्रापि—हृदयशिरः पूर्वशिखा कवचास्त्राच्युदरपृष्ठसन्निभैः । इति ॥
इदमेव साम्प्रदायिकम् ।

वह्निदिगिति छोटिकां वादयन् । चक्रमन्त्रेणेति अग्रिमपटले वक्ष्यमाणेन
ऐन्द्रीचक्रेण बध्नामि इत्यादिना । चतुर्थपटले सामान्यास्त्रमन्त्रेण दिग्बन्ध उक्तः ।
अत्र मन्त्रविशेषकथनाय पुनर्वचनम् । मन्त्रवर्णांस्तनौ न्यसेदित्यनेन सृष्टिस्थिति-
संहारन्यासः सूचितः । यदाहुः—

मूर्धन्यक्षोरास्ये हृदि नाभौ गुह्यजानुपादेषु ।

सृष्टिरियं निर्दिष्टा नाभ्यादि हृदन्तिका स्थितिस्तद्वत् ॥

संहारः पादाद्यो मूर्धान्तः कथित एष सृष्ट्यादिः ॥ इति ।

मन्त्रतन्त्रप्रकाशे तु—

नाभावारभ्यते यस्तु हृदये च समाप्यते ।

स्थितिन्यासः स विज्ञेयो दृष्टादृष्टफलप्रदः ॥ इति ।

इदमेव साम्प्रदायिकम् । तत्रैव विशेषः—

विन्यसेद्वर्णमेकैकं बिन्दन्तं ध्रुववेष्टितम् ।

तत्राङ्गुलीभिर्न्यासः स्याच्छिरस्येकैव मध्यमा ॥

तर्जनीमध्यभाभ्यां तु चक्षुषोर्न्यास इष्यते ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु मुखे न्यासः प्रकीर्तितः ॥

हृदये ज्ञानमुद्रा स्यादङ्गुष्ठश्च कनिष्ठिका ॥

नाभौ प्रकीर्तिता गुह्ये अनङ्गुष्ठाः प्रकीर्तिताः ।

सर्वा जानौ च पादे च पञ्चापि परिकीर्तिताः ॥ इति ॥ ५॥६ ॥

एवं पञ्चाङ्गाष्टाङ्गाक्षरन्यासानुक्ता दशावृत्तिमयं विभूतिपञ्जरन्यासमाह आधारेति ।
अत्र प्रत्येकमक्षरं प्रणवपुष्टितं कृत्वा न्यसेत् । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे तथोक्तेः । प्रत्या-

मूर्द्धास्यनेत्रश्रवणघ्राणेषु तदनन्तरम् ।

दोःपादसन्धाङ्गुलिषु धातुप्राणेषु हृत्स्थले ॥ ८

मूर्ध्वक्षणास्यहृत्कुक्षिसोरुजङ्घापदद्वये

एकैकशो न्यसेद्वर्णान् गण्डांसोरुपदेषु च ॥ ९

चक्रशङ्खगदाम्भोजं पदेष्ववहितो न्यसेत् ।

अष्टाणींऽष्टप्रकृत्यात्मा ज्ञेयोऽसौ चतुरात्मनाम् ॥ १०

वृत्तिसंपूर्णेन व्यापकं च । तथाच पद्मपादाचार्याः—“मन्त्री मन्त्रवर्णेति न्यासमन्त्राणां प्रणवपुटितत्वं प्रतिपर्यायं व्यापकन्यासश्चोक्तः” इति । पूर्वार्द्धेनैकावृत्तिः । तत्र इति समासः । द्वितीयार्द्धेन द्वितीया । तृतीयार्द्धेन तृतीया । चतुर्थार्द्धेन तुर्याष्टमास्तं पञ्च । तत्र दक्षकरसन्धिचतुष्टयाङ्गुष्ठवर्जं चतुरङ्गुलिष्वेका । अन्ये तु दक्षहस्तसन्धित्रयपञ्चाङ्गुलिष्वित्यूचुः । एवं वामकरे द्वितीया । दक्षपादे तृतीया वामपादे चतुर्थी । अन्ये तु करद्वयसन्धिष्वेका । पादद्वयसन्धिष्वन्या । अङ्गुष्ठद्वयवर्जकराङ्गुलिषु तृतीया । एवं पादाङ्गुलिषु चतुर्थीत्याहुः । हृदय एव त्वगादिषु पञ्चमी । पञ्चमार्द्धेन नवमी । श्लोकेन दशमी । तत्र गण्डांसोरुचरलेः चतुरो वर्णान् विन्यस्य चक्रशङ्खगदापद्मप्रस्थानेषु शिष्टांश्चतुरो वर्णान् तदायुधमुद्रा सहितान् विन्यसेत् इत्यवहितपदेन सूचितमिति सम्प्रदायविदः ।

तन्मुद्रालक्षणं तु—वाममुष्ट्यन्तरेऽङ्गुष्ठे दक्षिणे सरलाङ्गुलीः ।

वामाङ्गुष्ठः सृष्टेदग्रे योजितः सरलोदरः ॥

अन्योन्याभिमुखौ हस्तौ कृत्वा तु अथिताङ्गुलीः ।

अङ्गुल्यौ मध्यमे भूयः संलग्ने सुप्रसारिते ॥

गदामुद्रेयमाख्याता भुक्तिमुक्तिकरी तथा । इति ॥

चक्रपद्ममुद्रालक्षणे प्रागुक्ते ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

मूर्त्तिपञ्चनं वक्तुं तदुपोद्घातत्वेन द्वादशाष्टाक्षरयोरैक्यमाह अष्टेति । अष्टप्रकृतयः प्रथमपटलोक्ताः । अष्टप्रकृतय इत्यनेनाऽष्टतत्त्वन्यासः सूचितः । स द्वित्रिः संहारसृष्टिरूपः । तत्र संहारे मन्त्रः अनुलोमः । सृष्टौ मन्त्रः प्रतिलोमः । तत्त्वान् पृथिव्यग्नेजोवायाकाशाहङ्कारमहत्प्रकृतिरूपाणि । स्थानानि तु पादलिङ्गहृदयमुखमूर्ध्वहृदयहृदयानि सप्त । सर्वतनौ चैकम् । सृष्टौ तत्त्वानुलोमं विज्ञेयम् । तत्र प्रयोगः । ॐ नमः पराय पृथिव्यात्मने नमः पादयोः नं नमः पर

संयोगात् सूरिभिः प्रोक्तो विशिष्टो द्वादशाक्षरः ।

अतस्तन्मन्त्रवर्णाद्या द्वादशस्वरसंयुताः ॥ ११

द्वादशादित्यसहिता मूर्त्तीर्द्वादश विन्यसेत् ।

केशवाद्याः क्रमाद्देहे वक्ष्यमाणविधानतः ॥ १२

ललाटे केशवं धात्रा कुक्षौ नारायणं पुनः ।

अर्यम्णा हृदि मित्रेण माधवं कण्ठदेशतः ॥ १३

वरुणेन च गोविन्दं पुनर्दक्षिणपार्श्वके ।

अंशुना विष्णुमंसस्थं भगेन मधुसूदनम् ॥ १४

जलात्मने नमः लिङ्ग इत्यादि संहारे । ततः सृष्टौ प्रयोगः । यं नमः पराय
प्रकृत्यात्मने नमः सर्वशरीरे । णां नमः पराय महदात्मने नमो हृदीत्यादि ।
तदुक्तम्—

क्षितिसलिलानलपवनव्योमाहङ्कृतिमहत्प्रकृत्याख्यैः ।

व्युत्क्रमगदितैरेतैः क्रमगतमन्त्रार्णसंयुतैर्मन्त्रैः ॥

चरणान्बुद्बुदयवक्त्रकहृदयव्यापकेषु विन्यसेत् ।

संहारोऽयं गदितो विपरीता सृष्टिरस्य निर्दिष्टा ॥ इति ॥

चतुरात्मनां तुर्योक्तानाम् । अनेन बिन्दुनादशक्तिशान्तरूपाणाम् आत्मादि-
चतुष्टयानां शरीरे व्यापकत्वेन न्यासः सूचितः । प्रयोगश्च । ॐ बिन्दुरूपात्मने
नमः ॐ नादरूपान्तरात्मने नमः ॐ शक्तिरूपपरमात्मने नमः ॐ शान्तिरूप-
ज्ञानात्मने नम इति ॥ १० ॥ ११ ॥

न्यासमेवाह अत इति । तन्मन्त्रवर्णाद्याः द्वादशाक्षरमन्त्रवर्णाद्याः ।
द्वादशस्वराः नपुंसकचतुष्टयव्यतिरिक्ताः तैः संयुताः । द्वादशादित्यसहिताः
केशवाद्या द्वादश मूर्त्तीः देहे वक्ष्यमाणविधानतः क्रमात् विन्यसेदिति सम्बन्धः ।
तत्र प्रयोगः । ॐ अं केशवधातृभ्यां नमः ललाट इत्यादि । केचन धातृसहिताय
केशवाय नमः इति । अन्ये तु केशवाय धात्रे नमः इत्याहुः । कुक्षाविति
नैकव्याघ्राभिभागो लक्ष्यते । अर्यम्णेति । पश्चात्तनेन सम्बध्यते । कण्ठदेशत
इत्यस्याग्निमेण सम्बन्धः । अंशुना विष्णुमिति पश्चात्तनेन सम्बध्यते ।

अंसस्थमिति दक्षिणांसस्थम् । गले ग्रीवादक्षिणभागे । दक्षिणपार्श्वत इत्यतो
दक्षिणपदागुवृत्तेरुभयत्र । अथांसक इत्यस्याग्निमेण सम्बन्धः । तत्रांसके वामांसके ।

गले विवस्वता युक्तं त्रिविक्रममनन्तरम् ।

वामपार्श्वस्थमिन्द्रेण वामनाख्यमथांसके ॥ १५

पुष्पा श्रीधरनामानं गले पर्जन्यसंयुतम् ।

हृषीकेशाक्षयं पृष्ठे पद्मनाभं ततः परम् ॥ १६

त्वष्ट्रा दामोदरं पश्चाद्विष्णुना ककुदि न्यसेत् ।

द्वादशार्णं महामन्त्रं ततो मूर्ध्नि प्रविन्यसेत् ॥ १७

गले श्रीवावामभागे । वामपार्श्वस्थमित्यतो वामपदानुवृत्तेरुभयत्र । तदुक्तं दक्षिणपार्श्वसतदुगले तथा वामत्रय इति । अन्यत्रोभयत्र गलस्थाने कर्णमाहुः ।

हृषीकेशाक्षयमिति पूर्वेण सम्बध्यते । त्वष्ट्रेत्यस्यापि पूर्व्वेणाऽन्वयः । ककुदौति पृष्ठगतश्रीवाभागे । तदुक्तं स्वायम्भुवे नारसिंहे —

केशवं विन्यसेत्तार्क्ष्यमूर्ध्वदेशेऽथ विष्णुना ।

नाभौ नारायणं देवं विष्णुं तेन समन्वितम् ॥

माधवं हृदि विन्यसेत् मन्मथेन च संयुतम् ।

मन्मथान्तेन संयुक्तं गले गोविन्दसंज्ञकम् ॥

विष्णुं भूतस्वरेणाऽथ दक्षपार्श्वे विनायकम् ।

तदंशे मातृबीजेन सूदनं मधुपूर्वकम् ॥

बिन्दुना शिवयुक्तेन दक्षकर्णे त्रिविक्रमम् ।

वामनं श्रीधरं चैव हृषीकेशमतः परम् ॥

वामे चैकारमोकारमौकारं बिन्दुना सह ।

बिन्दुना पद्मनाभं च पृष्ठदेशे तदङ्गयुक् ॥

अन्त्यं ककुदि दामेन द्वादशाङ्गमिति स्मृतम् ।

द्वादशेमानि बीजानि नादबिन्दुयुतानि च ॥

आदित्या द्वादश प्रोक्ता द्वादशाक्षरसंयुताः । इति ।

अन्यत्रापि—केशवादि युगषट्कमूर्त्तिभिर्धातुपूर्वमिहिरान्नमोऽन्तगान् ।

द्वादशाक्षरभवाक्षरैः स्वरैः क्लीबवर्णरहितैः पृथग् न्यसेत् ॥ इति

केशवादि मूर्त्तीनां मन्त्रोद्देशाच्च क्लीबरहितत्वं गम्यते । महामन्त्रमष्टाक्षरम्

तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—अष्टाक्षरेण सहितं विन्यसेद् द्वादशाक्षरम् । इति ।

“मन्त्रविन्मूर्त्तीत्यष्टाक्षरेण सार्धमित्यर्थः” इति पद्मपादाचार्याः ॥ ११-१७ ॥

पुनः किरीटमन्त्रेण व्यापकं विन्यसेत्ततः ।
 ब्रूयात्किरीटकेयूरहारं मकरकुण्डलम् ॥ १८
 शङ्खचक्रगदाम्भोजहस्तं पीताम्बरं धरम् ॥
 श्रीवत्साङ्कितवक्षोऽन्ते स्थलशब्दमुदीरयेत् ॥ १९
 श्रीभूमिसहितस्वात्मज्योतिर्द्वयमुदाहृतम् ॥
 पञ्चाद्वीप्तिकरायेति सहस्रादित्यतेजसे ॥ २०
 नमोऽन्तः प्रणवाद्योऽयं किरीटमनुरीरितः ।
 एवं न्यासं तनौ कृत्वा ध्यायेन्नारायणं परम् ॥ २१

उद्यत्कोटिदिवाकराभमनिशं शङ्खं गदां पङ्कजं
 चक्रं बिभ्रतमिन्दिरावसुमतीसंशोभिपार्श्वद्वयम् ।
 कोटीराङ्गदहारकुण्डलधरं पीताम्बरं कौस्तुभो-
 द्वीप्तं विश्वधरं स्ववक्षसि लसच्छ्रीवत्सचिह्नं भजे ॥ २२

किरीटमन्त्रमुद्धरति ब्रूयादिति । हारमित्यादौ शब्दकर्म्मणि द्वितीया ।
 मन्त्रे तु सम्बुध्यन्तानि सर्वाणि । कुण्डलमिति कुण्डलालङ्कृतेति मन्त्रभागः ।
 तथापि पद्मपादाचार्याः—“मन्त्रविन् मकरान्ते कुण्डलमिति मकरकुण्डलालङ्कृत
 इति पदाध्याहारः सूचितः” इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

तारः किरीटकेयूरहारान्ते मकरं पदम् ।

कुण्डलालङ्कृतेत्यन्ते चक्रशङ्खगदापद्मम् ॥ इति

श्रीभूमिसहितस्वात्मज्योतिर्द्वयमिति स्वरूपम् । न तु ज्योतिः पदस्य द्विरुक्तिः ।
 तथा चाचार्याः—श्रीभूमिसहितस्वात्मज्योतिर्द्वयपदं वदेत् । इति ॥ १८॥१९ ॥
 ॥ २०॥२१ ॥

आयुधध्यानं तु दक्षाधोवामोर्ध्वदक्षोर्ध्ववामाधःक्रमेण । तदुक्तं ह्यशौर्ष-

पञ्चरात्रे—पङ्कजं दक्षिणे यस्य पाञ्चजन्यं तथोपरि ।

वामाधस्तु गदा यस्य चक्रं चोर्ध्वं व्यवस्थितम् ॥

आदिमूर्त्तेशु भेदोऽयं केशवेन प्रकीर्त्यते ।

इति केशवलक्षणमुक्त्वा—

अधरोत्तरभावेन कृतमेतत्तु यत्र वै ।

नारायणाख्या विज्ञेया स्थापिता भुक्तिमुक्तिदा ॥ इति ।

मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

सव्यान्यपाणी प्रथमे तु पद्मं विभ्राणमब्जं तदनन्तरे च ।

आद्ये गदा वामकरेऽथ चक्रं विराजयन्तं भुवनानि भासा ॥ इति ।

ध्यानविशेषाश्च तत्रैव—

वामे विचिन्त्या कमलायताक्षी हेमाभवर्णा कमला च देवी ।

विभूतिकामेन सुरत्नहारा प्रेम्णा सृजन्ती नयने हरी या ॥

तदा देवं सुवर्णाभं चिन्तयेद्भक्तभूषितम् ।

क्षेत्रधान्यसुवर्णानां प्राप्तये धरणीं स्मरेत् ॥

देवीं दूर्वादलश्यामां दधानां शालिमञ्जरीम् ।

चिन्तयेद् भारतीं देवीं वीणापुस्तकधारिणीम् ॥

दक्षिणे देवदेवस्य पूर्णचन्द्रनिभाननाम् ।

क्षीराब्धिफेनपुञ्जामे वसानां श्वेतवाससी ॥

भारत्या सहितं विष्णुं ध्यायेदेवं परात्परम् ।

वेदवेदार्थसंवेदी जायते सर्ववित्तमः ॥ इति ।

नारायणीये तु—

प्रणवद्वयमध्यस्थो नमोऽन्तश्च सबीजकः ।

निर्वीजो मोक्षकृन् मन्त्रो यथोक्तप्रणवादिकः ॥ इति ।

अत्र ध्यानानन्तरं श्रीवत्सकौस्तुभवनमालायुधमुद्राः प्रदर्शयेत् । तत्तत्क्षणानि तु—

अन्योन्यपृष्ठकरयोर्मध्यमानामिकाङ्गुली ।

अङ्गुष्ठेन तु बध्नीयात्कनिष्ठा मूलसंश्रिते ॥

तर्जन्यौ कारयेदेषा मुद्रा श्रीवत्ससंज्ञिका ।

अनामापृष्ठसंलग्ना दक्षिणस्य कनिष्ठिका ॥

कनिष्ठिकान्या बध्नीयादनामादक्षतर्जनीम् ।

गृहीत्वा दक्षिणाङ्गुष्ठमध्यमानामिकात्रयम् ॥

उच्छ्रयित्वा तत्र वामे तर्जनीमध्यमे न्यसेत् ।

दक्षिणे मणिबन्धे च वामाङ्गुष्ठं तु योजयेत् ॥

मुद्रेयं कौस्तुभस्योक्ता दर्शनीया प्रयत्नतः ।

सृष्टेर्लक्षणं पादान्तं तर्जन्याङ्गुष्ठनिष्ठया ॥

करद्वयेन मालावन् मुद्रेयं वनमालिका । इति ।

आयुधमुद्रालक्षणं तत्र तत्र पूर्वमेवोक्तम् ॥ २२ ॥

विकारलक्षं प्रजपेन्मनुमेनं समाहितः ।
 तद्दृशांशं सरसिजैर्जुहुयान्धुरग्लुतेः ॥ २३
 पीठे सम्पूजयेद्देवं विमलादिसमन्विते ।
 विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगा ततः परम् ॥ २४
 प्रह्वी सत्या तथेशानाऽनुग्राहा नवमी तथा ।
 नमो भगवते ब्रूयाद्विष्णवे च पदं वदेत् ॥ २४
 सर्वभूतात्मने वासुदेवायेति वदेत्ततः ।
 सर्वात्मसंयोगपदाद्योगपद्मपदं पुनः ॥ २६
 पीठात्मने हृदन्तोऽयं मन्त्रस्तारादिरीरितः ।
 दत्त्वाऽनेनासनं मन्त्रौ मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ २७
 आवाह्य पूजयेद्देवं सुगन्धिकुसुमादिभिः ।
 अङ्गान्यभ्यर्च्य मन्त्राणान् केसरेषु समर्चयेत् ॥ २८

विकारलक्षं षोडशलक्षम् ॥ २३॥२४॥२५ ॥

दत्त्वाऽनेनासनं मन्त्रौत्यनेनैतदुक्तम् । आत्मपूजायामासनं दत्त्वा आसनादि
 गन्धान्तं कृत्वा किरीटमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिपञ्चकं दद्यादिति ।

तदुक्तमाचार्यैः—विधिवत्किरीटमन्त्रेण कुर्यात् पुष्पाञ्जलिमपि । इति ।
 ॥ २५॥२६॥२७ ॥

आदिशब्देन धूपदीपनैवेद्यानि । अङ्गानीति कर्णिकान्तश्चतुर्थपटलोक्तप्रका-
 रेणाऽङ्गानि सम्पूज्याऽग्रादिकेसरेषु क्रमादष्टाङ्गभूतान् मन्त्राणानर्चयेत् । ॐ नमः
 नं नम इत्यादि प्रयोगः । “बीजैः पूजा स्याद्विभक्त्या वियुक्तैः” इत्युक्तेः । अत्राङ्ग-
 पूजावत् पूजा न कार्या । “अष्टाङ्गकं सुधोरिति न्यास एवाऽष्टाङ्गविनियोगः
 नतु पूजायामिति विशेषज्ञ इत्यर्थः” इति पद्मपादाचार्यैरुक्तत्वात् । अत एवात्र
 मन्त्राणानित्युक्तं नाष्टाङ्गमिति । मन्त्राण्यध्यानमुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे —

ॐकारं तु सदा ध्येयं ज्योतिर्मांसासमाकुलम् ।

नकारं मेघवर्णाभं मोकारं चिन्तयेत्ततः ॥

भिन्नाञ्जनसमाकारं तृतीयं बीजमुत्तमम् ।

नाकारं श्यामवर्णाभं सौम्यरूपं सुशोभनम् ॥

राकारं जलवर्णाभं सम्यक् सन्दीप्ततेजसम् ।

धूम्रवर्णं सदा ध्येयं यकारं परमुत्तमम् ॥

दलेषु वासुदेवाद्या मूर्त्तीः शक्तिसमन्विताः ।

वासुदेवं संकर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ॥ २८

हिमपीततमालेन्द्रनीलाभाः पीतवाससः ।

शङ्खचक्रगदाम्भोजधरा एते चतुर्भुजाः ॥ ३०

शान्तिं श्रियं सरस्वत्या रतिं कोणदलेषु ताः ।

श्वेतकाञ्चनगोदुग्धदूर्वावर्णाः सुभूषिताः ॥ ३१

हेतीनर्चेदलाग्रेषु शङ्खं चक्रं गदाम्बुजम् ।

कौस्तुभं मुसलं खड्गं वनमालां यथाक्रमम् ॥ ३२

रक्ताच्छपीतकनकश्यामकृष्णासिपाण्डुरान् ।

बहिरग्रे समभ्यर्चेत् गरुडं कुङ्कुमप्रभम् ॥ ३३

मुक्तामाणिक्यसंकाशौ दक्षिणोत्तरतो निधी ।

ध्वजं वरुणदिग्भागे श्यामलं पूजयेत्ततः ॥ ३४

अरुणं विघ्नमाग्नेये श्याममार्यं निशाचरे ।

श्यामां दुर्गां वायुकोणे सेनान्यं पीतमीश्वरे ॥ ३५

इन्द्रादीन् पूजयेत्पश्चाद्वज्राद्यायुधसंयुतान् ।

इति संपूजयेद्विष्णुं प्रोक्तैरावरणैः सह ।

धर्मार्थकामान् लब्ध्वाऽन्ते विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३६

अनौपम्यगुणाकारं णाकारं च विचिन्तयेत् ।

यकारं तु ततो ध्येयं पद्मरागसमप्रभम् ॥ इति ॥ २८ ॥

दलेष्विति दलमध्येषु इदं सामान्यवचनम् । अग्रे कोणदलेषु ता इत्युक्तेः मूर्त्तीनामग्न्यादिचतुर्दिग्दलमध्ये पूजयेत् ज्ञेयम् । आसां ध्यानं मूलमन्त्रदेवतावत् ज्ञेयम् । एवमग्निमन्त्रेऽपि । कोणदलेष्विति । आग्नेयादि कोणदलमध्ये “तथा वज्रादयः कोणा विदिक् वाचकयोगतः” इत्युक्तेः ॥ २८॥३०॥३१ ॥

हेतीनिति वक्ष्यमाणान्यायुधानि । हेतिशब्दः पुंलिङ्गोऽप्यस्ति । यथाक्रममित्युत्तरत्र सम्बध्यते । बहिरिति । अष्टदलाद्वहिः चतुरस्त्रान्त इत्यर्थः । निधौ शङ्खपद्मी वरुणदिग्भागे । देवतापृष्ठदेशे ।

नारायणीये तु—आद्यावत्तेर्बहिस्तार्क्ष्यं देवस्य पुरतोऽर्चयेत् । इति ।

धर्मार्थकामेति । अर्थं श्रीबीजादित्वं ज्ञेयम् । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

श्रीबीजेन युतं मन्त्रं तत्कामस्तन्मना जपेत् । इति ।
कामनायामपि विशेषः—

नारसिंहमिवात्मानं देवं ध्यात्वाऽतिभैरवम् ।
मन्त्रेण स्पर्शयेच्छस्त्रं नाऽविजित्य निवर्त्तते ॥
नारसिंहेन बीजेन मन्त्रं योज्य तदा जपेत् ।
शतमष्टोत्तरं जप्त्वा वामहस्ताभिमन्त्रिताः ॥
पुनः पुनरपः सिञ्चेत् सर्पदष्टोऽपि जीवति ।
गारुडेन तदा युक्तं पञ्चार्गेन तदा जपेत् ॥
निर्विषीकरणे ध्यायेद्विष्णुं गरुडवाहनम् ।
अशोकफलके यक्षीमालिख्याऽशोकसंहतौ ॥
अशोकपुष्पैराराध्य भगवन्तं तदग्रतः ।
जुहुयात्तानि पुष्पाणि तिस्रस्यं सप्तरात्रकम् ॥
प्रत्यक्षा जायते यक्षी वरमिष्टं प्रयच्छति ।
गाणपत्यसमायुक्तं जपेत्तत्तं पयोव्रतः ॥
महागणपतिं देवं प्रत्यक्षमिह पश्यति ।
भारतीबीजसंयुक्तं षाण्मासिकजपाच्च ताम् ॥ इति ॥
तथा—यो जपेत्प्रणवं पूर्वं मन्त्रे तैवर्णिकः पुमान् ।
योषितश्च तथा शूद्रा जपेयुः प्रणवं विना ॥
आदावष्टाक्षरस्य स्यात्प्रणवः सार्वकामिकः ।
आदावन्ते यदा ह्येष ज्ञानवृद्धिस्तदा भवेत् ॥
आदितः सहितां कुर्यादन्ततस्तु न संहिताम् ॥ इति ।

कल्पोक्तं यन्त्रमुच्यते—

अष्टपत्रं च षट्कोणं रविसंख्यदलाम्बुजम् ।
दन्तपत्रं च तद्बाह्ये वृत्तं भूमिपुरं शुभम् ॥
सप्ताध्वं कर्णिकायां तु लिखेदाद्यस्वरं सुधीः ।
अष्टपत्रेषु मूलार्णान् पत्राग्रे श्रीकरं लिखेत् ॥
षट्कोणे चक्रमन्त्रार्णान् सूर्यारिं द्वादशार्णकम् ।
दन्तपत्रे मन्त्रराजं वृत्ते नृहरिवीजकम् ॥
षण्मन्त्रै रविसंयुक्तं साक्षाद्विष्णोश्च मन्दिरम् ।
आबाह्य मन्त्रैराराध्य सूत्रैर्बद्धा दृढं वहन् ॥

प्रणवो हृद्भगवते वासुदेवाय कीर्तितः ।

प्रधानो वैष्णवे तन्त्रे मन्त्रोऽयं द्वादशाक्षरः ॥ ३७

ऋषिः प्रजापतिश्छन्दो गायत्री परिकीर्तितम् ।

देवताऽस्य मनोः प्रोक्ता वासुदेवो मनीषिभिः ॥ ३८

तारेण हृदयं प्रोक्तं नमसा शिर ईरितम् ।

चतुर्वर्णैः शिखा प्रोक्ता पञ्चार्णैः कवचं मतम् ।

समस्तेन भवेदस्त्रमङ्गकल्पनमीरितम् ॥ ३९

सर्वदा तस्य वर्द्धन्ते धनारोग्यार्थसम्पदः ।

सायुज्यं सार्ष्टिं सालोक्यं सारूप्यं वाय वाञ्छितम् ॥ इति ॥ ३२-३६ ॥

द्वादशाक्षरवासुदेवमन्त्रमाह प्रणव इति । ह्रन्मः । अत्रापि भगवते परतः
पूर्ववत् सन्धिः । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे —

अन्त्यौ यौ पञ्चमे षष्ठे वक्तव्यौ क्रमतस्तु तौ ।

द्वितीयो मिश्रसंयुक्तस्तस्माद्भगवते पदम् ॥

सानन्तं वारुणं बीजं जीवः स्याच्छिवसंयुतः ।

पञ्चमस्थो भगी रामो वा यान्ते द्वादशार्णकः ॥

स्त्रीशूद्रयोर्वितारोऽयं सतारोऽयं द्विजन्मनाम् ॥ इति ।

अन्त्यौ पञ्चमे वर्गे अन्त्यो नः । षष्ठे वर्गे अन्तो मः । स मिश्रसंयुक्तः ओयुक्तः ।

वारुणं बीजं वः । सानन्तं आयुतं तेन वा । जीवः सः शिवः उ तेन युतः ।

पञ्चमवर्गस्तस्य रामस्तृतीयो दः स भगी एकारयुतः । स्पष्टमन्यत् ।

ॐ बीजं नमः शक्तिः । तदुक्तं बीजं तारः शक्तिर्नम इति । अङ्गल्लृप्तिरुदीरि-

तेत्यनेन द्वादशाङ्गमपि कर्तव्यमित्युक्तम् । तद्यथा । ॐ हृदयाय नम इत्यादि ।

पञ्चाङ्गन्यासस्थानेषु पञ्चाङ्गवदेव विन्यस्य नेत्रयोर्नैत्राभ्यां वौषडिति विन्यस्य
ते जठराय नम इत्यादि षट्सु स्थानेषु न्यसेत् । तदुक्तम्—

हृदादि नेत्रजठरपृष्ठबाह्वरुजानुषु ।

सपादेषु मनोरर्णैर्नमोन्तैर्द्वादशाङ्गकम् ॥ इति ॥

पद्मपादाचार्यास्तु पुरुषसत्याच्युतवासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धनारायणब्रह्मविष्णुनर-
सिंहवाराहमूर्तीनां द्वादशाङ्गे योगमाहुः । अन्यत्रापि—

आदौ पुरुषः सत्याच्युतौ पुनर्वासुदेवपूर्वाः स्युः ।

नारायणयुग्मब्रह्मा विष्णुनृसिंहौ तथा वराहश्च ॥ इति ॥ ३७॥३८॥३९ ॥

मूर्ध्नि भाले दृशोरास्ये गले दोर्हृदयाम्बुजे ।

कुक्षौ नाभौ ध्वजे जानुद्वये पादद्वये न्यसेत् ॥ ४०

विष्णुं शारदचन्द्रकोटिसदृशं शङ्खं रथाङ्गं गदा-

मम्भोजं दधतं सिताब्जनिलयं कान्त्या जगन्मोहनम् ।

आबद्धाङ्गदहारकुण्डलमहामौलिं स्फुरत्कङ्कणं

श्रीवत्साङ्गमुदारकौस्तुभधरं वन्दे मुनीन्द्रैः स्तुतम् ॥ ४१

मूर्ध्नीति । मूर्ध्नि न्यसेन्मन्त्रवर्णानिति शेषः । अयं सृष्टिन्यासः । अव
स्थितिसंहारावपि ज्ञेयौ । यदाहुः—

हृदादिकान्तावधीमं स्थितिन्यासं प्रचक्षते ।

पादादारभ्य शीर्षान्तं न्यासं संहारमूचिरे ॥

संहृतेर्दोषसंहारः सृष्टेश्च सुतपुष्टयः ।

स्थितेस्तु शान्तिविन्यासस्तस्मात् कार्यस्त्रिधा च सः ॥ इति ।

अन्यत्र व्यवस्थाऽप्युक्ता । यदाहुः—

स्थितिन्यासो गृहस्थानामुद्दिष्टः सर्वसिद्धिदः ।

प्रथमाश्रमिणां न्यास उत्पत्तिः समुदाहृतः ॥

यतीनां च वनस्थानां संहारः समुदाहृतः ।

विरक्तस्य गृहस्थस्य संहारोऽपि विधीयते ॥

सपत्नीकवनस्थानां स्थितिन्यासो विधीयते ।

विद्यार्थिनामथैतेषां सृष्ट्यन्तोऽपि विशिष्यते ॥ इति ।

अत्र सामान्यतो न्यसेदित्युक्तत्वाद्देशे द्वादशतत्त्वान्यपि न्यसेत् । तद्यथा । ॐ नमः
पराय जीवात्मने नमः मूर्ध्नीत्यादि । तत्त्वानि तु—

जीवप्राणधियश्चित्तं हृत्पद्मं सूर्यमण्डलम् ।

चन्द्रमण्डलमग्नेश्च मण्डलं स्वकलान्वितम् ॥

वासुदेवादयश्चेति तत्त्वानि द्वादशाऽवदन् । इति ॥ ४० ॥

आयुधध्यानं तूर्ध्नादिदक्षयोश्चक्रपद्मे । एवं वामयोर्गदाशङ्खौ । तदुक्तं
हयग्रीवपञ्चरात्रे—

वासुदेवं तु कुर्वीत चतुर्बाहुं सुरेश्वरम् ।

दक्षिणोपरि चक्रं तु पद्मञ्चाऽधः प्रकल्पयेत् ॥

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं दीक्षितो विजितेन्द्रियः ।
 तत्सहस्रं प्रजुहुयात्तिलैराज्यपरिप्लुतैः ॥ ४२
 पीठे प्रागोरिते मूर्तिं मूलमन्त्रेण कल्पयेत् ।
 पूजयेद्विधिनाऽनेन वासुदेवं विधानवित् ॥ ४३
 प्रथमावृत्तिरङ्गैः स्यात् वासुदेवादिभिः परा ।
 शान्त्यादिशक्तिसहितैः परा द्वादशमूर्तिभिः ॥ ४४
 चतुर्थी सुरनाथाद्यैर्वज्राद्यैः पञ्चमी मता ।
 एवं सम्पूजितो विष्णुः प्रदद्यादिष्टमात्मनः ॥ ४५
 पायसेन घृताक्तेन मन्त्रवर्णसहस्रकम् ।
 जुहुयान्मनसः शुद्धैः समिद्धिः क्षीरभूरुहाम् ।
 तत्संख्यया पयोऽक्ताभिः सर्वपापविमुक्तये ॥ ४६
 हृल्लेखाबीजयुगलं रमाबीजयुगं पुनः ।
 लक्ष्म्यान्ते वासुदेवाय हृदन्तः प्रणवादिकः ॥ ४७
 चतुर्दशाक्षरी मन्त्रः प्रोक्तोऽयं सुरपादपः ।
 हृदयं शक्तिबीजाभ्यां रमाभ्यां शिर ईरितम् ॥ ४८
 लक्ष्म्यैः प्रोक्ता शिखा वर्म वासुदेवाय कीर्तितम् ।
 नमसाऽस्त्रं समुद्दिष्टं सर्वं तारादि कल्पयेत् ॥ ४९

वामोपरि गदा कार्या शङ्खच्चाऽधः सुशोभनम् । इति ।

अत्र ध्यानानन्तरं श्रीवत्सकौस्तुभवनमालाञ्जलिमुद्राः प्रदर्शयेत् । “अञ्जल्याऽञ्जलि
 मुद्रा स्याद्वासुदेवाभिधा च सा” इत्युक्तेः । एता अग्रिममन्त्रेऽपि दर्शनीयाः ॥ ४१॥
 वर्णलक्षं द्वादशलक्षम् । दीक्षितो वैष्णवमार्गेणेत्यर्थः । सा च दीक्षा
 वैष्णवतन्त्रान्नारदपञ्चरात्रादितो ज्ञेया । तत्सहस्रं द्वादशसहस्रम् । विधान
 विदित्यनेनोपचारोक्तागमश्लोकानामत्राऽवश्यकत्वं सूचितम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

द्वादशमूर्तिभिरिति केशवाद्यैः । एषां ध्यानं मूलदेवतावत् ॥ ४४॥४५॥४६॥
 लक्ष्मीवासुदेवमन्त्रमाह हृल्लेखेति । हृल्लेखा भुवनेशीबीजम् । यथा हृल्लेखा
 शब्देन भुवनेशी उच्यते तथा प्रागेव दर्शितम् । रमा श्रीबीजम् । लक्ष्म्यान्ते
 लक्ष्मीपदान्ते इत्यर्थः । हृदन्तो नमोऽन्तः । ॐ क्लीं क्लीं श्रीं श्रीं लक्ष्मीवासुदेवाय
 नमः । प्रणवो बीजं माया शक्तिः ॥ ४७॥४८॥४९ ॥

विद्युच्चन्द्रनिभं वपुः कमलजावैकुण्ठयोरिकतां
प्राप्तं स्नेहवशेन रत्नविलसद्भूषाभरालङ्कृतम् ।
विद्या पङ्कजदर्पणं मणिमयं कुम्भं सरोजं गदा
शङ्खं चक्रममूनि विभ्रदमितां दिश्याच्छ्रियं वः सदा ॥ ५०

वर्णलक्षं जपेदेनं तत्सहस्रं सरोरुहैः ।

होमं कुर्याद्विकसितैर्मधुरतयसंयुतैः ।

पूजा स्याद्वैष्णवे पीठे द्वादशाक्षरवर्त्मना ॥ ५१

पायसेन कृतो होमो लक्ष्मीवश्यप्रदायकः ।

मधुराक्तैस्त्रिलैर्हुत्वा सर्वकार्य्याणि साधयेत् ॥ ५२

तारो हृद्विष्णवे पश्चात् डेऽन्तः सुरपतिर्भवेत् ।

महाबलाय ठद्वन्द्वं मनुरष्टादशाक्षरः ॥ ५३

ऋषिरिन्दुर्विराट् कन्दो देवता दधिवामनः ।

हृदकेन शिरो द्वाभ्यां शिखा त्रिभिरुदीरिता ॥ ५४

कवचं पञ्चभिः प्रोक्तं नेत्रं तावद्भिरक्षरैः ।

द्वाभ्यामस्त्रमिति प्रोक्तः प्रकारोऽङ्गस्य सूरिभिः ॥ ५५

विद्युदिति । एकतामिति देहार्धविभागेन । विद्यादीनि प्रथमानिर्दिष्टानि ।
पञ्चदमूनि विभ्रदित्यन्वयः । वामेष्वायचतुष्टयमूर्ध्वादि दक्षेष्वन्यचतुष्टयमित्या-
युधध्यानम् ॥ ५० ॥

वर्णलक्षं चतुर्दशलक्षम् । तत्सहस्रं चतुर्दशसहस्रम् । विकसितैरिति । पूजायां
लक्षलानामपि ग्रहणादत्र विकसितैरिति विशेषोक्तिः । स्वयं विकसितस्य तु
निषिद्धत्वादेव निवृत्तिः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

दधिवामनमन्त्रमाह तार इति । हृत् नमःपदम् । अत्रापि पूर्ववद्विसर्गेण सह
षेचिर्ज्ञेयः । डेऽन्तः सुरपतिः सुरपतये । ठद्वन्द्वं स्वाहा । प्रणव श्रीबीजसम्पुटः
इति केचित् । प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । तावद्भिरिति पञ्चभिः । प्रकारोऽङ्गस्य
सूरिभिरित्यनेन साम्प्रदायिकाः अन्यथा षडङ्गमाहुरिति सूचितम् । तद्यथा ।
प्रणवादिपञ्चभिः पदैः पञ्चाङ्गानि कृत्वा सर्वेण षष्ठमिति ॥ ५३॥५४॥५५ ॥

मूर्ध्नि भाले दृशोर्युग्मे कर्णनासौष्ठतालुषु ।
 कण्ठे बाहुद्वये पृष्ठे हृदयोदरनाभिषु ॥ ५६
 गुह्योरुजानुयुग्मेषु जङ्घयोः पादयोन्यसेत् ।
 अष्टादश मनोवर्णान् पञ्चादिवं विचिन्तयेत् ॥ ५७

मुक्तागौरं नवमणिलसद्भूषणं चन्द्रसंस्थं
 भृङ्गाकारैरलकनिकरैः शोभि वक्तारविन्दम् ।
 हस्ताब्जाभ्यां कनककलशं शुद्धतोयाभिपूर्णं
 दध्यन्नाढ्यं कनकचषकं धारयन्तं भजामः ॥ ५८

गुणलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं घृतप्लुतैः ।
 पायसान्नैः प्रजुहुयाद्दध्यन्नेवा यथाविधि ॥ ५९
 चन्द्रान्तं कल्पिते पीठे प्रागुक्ते तं समर्चयेत् ।
 मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य वक्ष्यमाणविधानतः ॥ ६०

मूर्ध्नीत्यादिषु सर्वत्र एकैकवर्णन्यासः । कर्णयुग्मौष्ठतालुष्वित्यपपाठः
 कर्णनासौष्ठतालुष्विति पाठः । पञ्चादिति पृष्ठे । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे तु --

मूर्ध्नि दृक्श्रवणहन्ते नासायां मुखमध्यतः ।

कण्ठहृद्बाहुयुग्मे च नाभौ पृष्ठे च गुह्यके ॥

जान्धोश्च पादयोरणीन् ।

इति स्थानान्युक्तानि । पञ्चादित्यनेन पदन्यासोऽपि सूचितः ।

यदाहुः—भूमध्यगलहृन्नाभिलिङ्गाधारेषु विन्यसेत् । इति ॥ ५६॥५७ ॥

ध्यानमाह मुक्तेति ॥ ५८ ॥

गुणलक्षं त्रिलक्षम् । यथाविधीत्यग्रे सम्बध्यते । चन्द्रान्तमिति । रविवि
 मण्डले सम्पूज्य अन्ते चन्द्रमण्डलं पूजयेदित्यर्थः । अत्र चन्द्रमण्डलान्ता पूज
 तस्य तदासनत्वात् । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

धर्मज्ञानमये पीठे पूजयेच्चन्द्रमण्डलम् । इति ।

चन्द्रमण्डलमन्त्रोऽप्युद्धृतः ।

विष्णवे सह सोमाय त्रैलोक्याप्यायनाय च ।

स्वाहान्तस्तारहृत्पूर्वी मन्त्रेणैवाऽर्चयेच्च तत् ॥ इति ॥

एतद्यथाविधिपदेन सूचितम् । प्रागुक्ते नारायणाष्टाक्षरोक्ते पीठे वक्ष्यमाण

षडङ्गानि समभ्यर्च्य केशरेषु यथा पुरा ।
अभ्यर्च्य वासुदेवादीन् ध्वजादीनर्चयेत्ततः ॥ ६१

केशवाद्या दलाग्रेषु सुरेन्द्रादीननन्तरम् ।

वज्रादीनि गजानष्टौ सप्तावरणमीरितम् ।

विधानमेतद्देवस्य कीर्तितं सुरपूजितम् ॥ ६२

पायसाज्येन जुहुयात्सहस्रं श्रियमाप्नुयात् ।

धान्यहोमेन धान्याग्निः शतपुष्पीसमुद्भवैः ॥ ६३

बीजैः सहस्रसंख्यातो होमो भयविनाशनः ।

दध्योदनेन शुद्धेन हुत्वा मुच्येत दुर्गतेः ॥ ६४

स्मृत्वा तैविक्रमं रूपं जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ।

मुक्तो बन्धाद्भवेत्सद्यो नात्र कार्या विचारणा ॥ ६५

पट्टे संपाद्य देवेशं भित्तौ वा पूजयेत् सुधीः ।

सुगन्धिकुसुमैर्नित्यं महतीं श्रियमाप्नुयात् ॥ ६६

ससाध्यतारोज्ज्वलकर्णिकाञ्जमष्टाक्षरैरुज्ज्वलकशेराढ्यम् ।

मन्त्राक्षरद्वन्द्वयुताष्टपदं शिष्टार्णयुग्मोल्लसितान्त्यपदम् ॥ ६७

विधानतः तं समर्चयेदिति सम्बन्धः । यथा पुरेति चतुर्थोक्तरीत्या । वासुदेवादीन्
सशक्तिकान् पूर्ववत् । ध्वजादीनित्यष्टौ प्रसिद्धादिक्रमेण । तदुक्तम्—

ध्वजश्च वैनतेयश्च शङ्खपद्मौ दिशो गताः ।

विघ्नार्थकौ तथा दुर्गा विश्वक्सेनौ विदिग्गताः ॥ इति ।

तत्र अन्यक्तता नारायणाष्टाक्षरे अग्रदक्षिणोत्तरपश्चिमादिपूजाकथनार्थम् एते एव
वैनतेयाद्या उपदिष्टाः । केशवाद्या द्वादश दलाग्रेषु अष्टदलाह्निरित्यर्थः ।
गजानित्यष्टमोक्तान् स्वस्वदिक्षु ॥ ५८॥६०॥६१॥६२ ॥

शतपुष्पी काव्यकुञ्जभाषायां सौफ इति प्रसिद्धा । दुर्गतेः दारिद्र्यात् ॥६१॥६४॥
॥ ६५॥६६ ॥

यन्त्रमाह ससाध्येति । कर्णिकायां साध्यसाधककर्मसहितं प्रणवं लिखेत् ।
अष्टाक्षरैरिति नारायणाष्टाक्षरैः । शिष्टार्णेत्यनेनाऽन्त्यपदे वर्णचतुष्टयं लिखे-
दित्युक्तम् । तद्वहिर्मातृकाक्षरैर्वेष्टितं विदध्यादिति सम्बन्धः । अस्य तन्त्रान्तरोक्तं
विधानमभिधीयते—

द्वादशाक्षरसंवीतं तद्वहिर्माटिकाक्षरैः ।

विदध्याद्वैष्णवं यन्त्रं सर्व्वसम्पत्प्रदायकम् ॥ ६८

अस्य तैलो मुनिश्छन्दो जगत्पन्नप्रदो हरिः ।

देवता प्रणवाद्यैश्च पदैः सर्व्वेण चाऽङ्गकम् ॥

कर्पूरधवलं देवं निविष्टं सरसीरुहे ।

सुप्रसन्नं सुनेत्रं च चारुस्मितमनोहरम् ॥

दण्डं चाऽमृतकुण्डं च शरच्चन्द्रसमप्रभम् ।

दधिभक्तं सोपदंशं वसुपात्रं च बिभ्रतम् ॥

चिन्तयेज्जगदीशानं जगदार्त्तिहरं हरिम् ।

दीक्षां प्राप्य शुचिर्भूत्वा जपेद् द्वादशलक्षकम् ॥

तदन्ते जुहुयाद्विद्वान् पायसेन दशांशकम् ।

पूजां तु वैष्णवे पीठे कर्त्तव्या साधकोत्तमैः ॥

लिखेत्पद्मं सप्तदशदलं प्रणवमालिखेत् ।

कर्णिकायां ससाध्यं तं स्वरैरावेष्टयेत् क्रमात् ॥

चतुस्त्रिंशत्केसरेषु कादिक्षान्तान् लवर्जितान् ।

दलेषु मन्त्रवर्णांश्च ताराभ्यां वेष्टयेद्वहिः ॥

श्री[स्व]बीजाभ्यां तद्वहिश्च यन्त्रं सर्व्वफलप्रदम् ।

अस्मिन् यन्त्रे समावाह्य देवमङ्गानि पूर्व्ववत् ॥

इष्टा शक्तीश्च पत्रेषु लोकेशास्त्राणि पूजयेत् ।

पूषा सुमनसा प्रीतिर्ज्योतिः सौम्या मरीचिका ॥

अंशुमालिन्यङ्गिरा च शशिनी चन्द्रिका तथा ।

अमोघा करुणा चैव छाया सम्पूर्णमण्डला ॥

पुष्टिस्तथाऽमृता सिद्धिः शक्तयः समुदीरिताः । इति ।

अथ ब्रह्मयामलोक्तं यन्त्रमुच्यते—

वृत्ताकारमथो कृत्वा चन्द्रमण्डलमध्यतः ।

सम्यक् च विलिखेत्तारं साध्यनामसमन्वि तम् ॥

वारुणार्णान् लिखित्वा च साग्निमायासबिन्दुकम् ।

दलैश्च सप्तदशभिः कृत्वा पद्मं सकर्णिकम् ॥

नादिव्योमान्तमन्त्रं वै पञ्चस्यैव दलेषु च ।

कृत्वा यन्त्रं महाभाग समालभ्य जपेन्मनुम् ॥

उद्गिरत्यदमाभाष्य प्रणवोद्गीथशब्दतः ।
 सर्ववागीश्वरित्यन्ते प्रवदेद्गीश्वरित्यथ ॥ ६६
 सर्ववेदमयाचिन्त्यपदान्ते सर्वमुच्चरेत् ।
 बोधयद्वितयान्तोऽयं मन्त्रस्तारादिरीरितः ॥ ७०
 ऋषिर्ब्रह्माऽस्य सन्दिष्टश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ।
 देवता स्याद्वयग्रीवो वागीश्वर्य्यप्रदो विभुः ।
 तारेण पादैर्मन्त्रस्य पञ्चाऽङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ ७१

महारक्षा समाख्याता धारणाच्च श्रियावहम् ॥ इति ।

नारदकल्पोक्तं यन्त्रान्तरम्—

दलैः षोडशभिर्युक्तं सतारं कर्णिकोज्ज्वलम् ।
 कलारूढदलं बाह्ये पद्ममष्टदलं लिखेत् ॥
 तेष्वष्टाक्षरमालिख्य तदग्रे वृत्तमालिखेत् ।
 अष्टादशदलं बाह्ये तेष्वप्यष्टादशाक्षरम् ॥
 आलिख्यान्ते च भूगैहमष्टशूलसमन्वितम् ।
 कोणेष्वक्षरमालिख्य वज्रादिषु यथाक्रमम् ॥
 शूलान्तिरोगगुल्मादिगर्भस्फोटादिकानपि ।
 विषादिकान्नरः सम्यक् मन्त्री यन्त्रेण नाशयेद् ॥ इति ॥

अक्षरं ठकारम् । तन्त्रान्तरोक्तमेतदुपासककर्तव्यमुच्यते—

नाऽश्रीयात्तण्डुलीशाकं तथा चौदुम्बरं फलम् ॥
 आङ्गानां नवकं चैव भक्षयेन्न कदाचन ।
 पद्मपत्रे न भुञ्जीत तथा चार्कदलेष्वपि ॥
 तुषकार्पासबीजानि न स्पृशेच्च कदाचन ।
 वल्मीकं गोमयं विप्रच्छायामपि न लङ्घयेत् ॥

देवाग्निगुरुपूजां च कुर्याद्भक्तिसमन्वितः । इति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

हयग्रीवमन्त्रमाह उद्गिरदिति । प्रणवोद्गीथेति स्वरूपम् । सर्वमुच्चरेदिति मन्त्रेऽपि द्वितीयान्तमेव । श्लोकरूपो महामन्त्रः । श्लोकादौ तारः । मन्त्रस्थ-
 हलो बीजानि स्वराः शक्तयः । वागीश्वर्य्यप्रद इति विनियोगोक्तिः ॥ ६८॥७०॥७१ ॥

शरच्छशाङ्गप्रभमश्ववक्त्रं मुक्तामयैराभरणैरुपेतम् ।

रथाङ्गशङ्खाङ्कितबाहुयुग्मं जानुद्वयन्यस्तकरं भजामः ॥ ७०

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं कुन्दपुष्पैर्मधुप्लुतैः ।

दशांशं वैष्णवे वक्त्रौ जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ ७१

अष्टाक्षरोदिते पीठे हयग्रीवं प्रपूजयेत् ।

बीजेन मूर्तिं सङ्कल्प्य बीजमुद्घ्रियते यथा ॥ ७४

वियद्भृगुस्थमर्घीशविन्दुमद्वीजमीरितम् ।

केसरेषु चतुर्वेदांश्चतुर्दिक्षु समर्चयेत् ॥ ७५

ध्यानमाह शरदिति । अत्र ध्यानानन्तरमियं मुद्रा दर्शनीया ।

वामहस्ततले दक्षा अङ्गुलीस्तास्त्वधोमुखीः ।

संरोप्य मध्यमां तासामुन्नम्याऽधो विकुञ्चयेत् ॥

हयग्रीवप्रिया मुद्रा तन्मूर्तेरनुकारिणी ॥ इति ॥ ७२ ॥

वर्णलक्षं द्वात्रिंशलक्षम् । वैष्णवे वक्त्राविति । तत्र वैष्णवपीठमभ्यर्च्येत्यर्थः ॥ ७३ ॥ ८५१

हयग्रीवबीजमुद्धरति वियदिति । वियत् हः । भृगुस्थं सकारस्थम् । अर्घीः ककारः विन्दुश्च तद्वत् । कल्पान्तरे चतुर्दशस्वरयुक्तमुदाहृतम् । तद्भाङ्करकल्पे—

शून्यं शून्यसमायुक्तं जीवस्योपरि संस्थितम् ।

अनुग्रहयुतं कृत्वा वागीशं सर्वकामदम् ॥ इति ॥

केचिद्गुह्येण भूषितं कृत्वेति पठन्ति । एतद्वीजाद्यो ङेऽन्त हयग्रीवशब्दनत्यन्तोऽहरो मन्त्रः । हं बीजम् । सौ शक्तिः । देवीगायत्री कृन्दः । अन्यद्वच्यमाणैकाक्षविधानवत् सर्वं ज्ञेयम् । एतावपि स्वतन्त्रौ मन्त्रौ । विद्याकामेन वाक्पुटौ ज्वालानातार्तीयसंपुटौ वा वश्यकामेन कामराजसंपुटौ वा । हं बीजं सं शक्तिं तद्व्यादिकं यथा—

ब्रह्मत्रिष्टुप् हयग्रीवा ऋष्याद्याः परिकीर्तिताः ।

षड्दीर्घयुक्तमूलेन षडङ्गविधिरीरितः ॥

धवलनलिननिष्ठं क्षीरगौरं करार्धैर्जपवलयसरोजं पुस्तकाभीष्टदाने ।

दधतममलवस्त्राकल्पजालाभिरामं तुरगवदनविष्णुं नौमि देवारिजिष्णुम् ।

वेदलक्षं जापित्वाऽन्ते तद्दशांशं हुनेदृष्टतैः ।

पुरोक्ते प्रयजेत् पीठे गायत्र्यावाह्य पूजयेत् ॥
 डेऽन्तं वागीश्वरपदं विज्ञहे पदमुच्चरेत् ।
 हयग्रीवं च डेऽन्तं स्याद्वीमहीति ततो वदेत् ॥
 तन्नोहंसःपदान्ते च प्रवदेच्च प्रचोदयात् ।
 प्रथमावृतिरङ्गैः स्यात् द्वितीया चाष्टभिर्हयैः ॥
 प्रज्ञाहयस्तथा मेधाहयः स्मृतिहयस्तथा ।
 विद्याहयः श्रीहयश्च वागीशीहय एव च ॥
 विद्याविलाससुहयो हयान्तो नादमर्दनः ।
 मेधादिभिस्तृतीया स्यात्ताश्च मेधा सरस्वती ॥
 प्रज्ञा तृतीया विजया पञ्चमी चाऽपराजिता ।
 तुष्टिः पुष्टिः सप्तमी स्याच्छ्रद्धा चैवाऽष्टमी मता ॥
 कल्पान्तरे तु लक्ष्म्याद्यास्ताश्च लक्ष्मीः सरस्वती ।
 रतिप्रीती कीर्त्तिकान्ती तुष्टिः पुष्टिस्तथाऽष्टमी ॥
 चतुर्थी कुमुदाद्यैस्ते कुमुदः कुमुदाचकः ।
 पुण्डरीकः सर्वनेत्रो वामनः शङ्कुकर्णकः ॥
 सुमुखः सुप्रतिष्ठः स्यात्लोकपालैस्तु पञ्चमी ।
 तदायुधैश्च षष्ठी स्यादेवं पूजा समीरिता ॥ इति ॥
 बीजं रेफसमायुक्तं हुङ्कारद्वयमध्यगम् ।
 यस्य नाम्ना जपेन्मन्त्रं मारयेत्तं न संशयः ॥
 हुङ्कारद्वयमध्यस्थं बीजराजं सुरेश्वरि ।
 विद्वेषयेज्जगत् सर्वं मासं जप्त्वा न संशयः ॥
 लिखेद्गोचनया भूर्जे मन्त्रं बाहौ विधारयेत् ।
 महारक्षा भवेदेषा सर्वदोषविनाशिनी ॥ इति ॥

शाङ्करकल्पोक्तं यन्त्रमुच्यते—

प्रणवद्वयसंयुक्तमकारद्वयमध्यगम् ।
 वादिनाम लिखेद्बीजे भूर्जपत्रे हरिद्रया ॥
 पताष्टके हयग्रीवाष्टाक्षरं स्वरकेसरे ।
 कादि क्षान्तवृत्तं बाह्ये तद्वहिर्भूपुरं लिखेत् ॥
 वाक्स्तम्भनमिदं प्रोक्तं शरावद्वयसंपुटे ।
 वेष्टितं पीतसूत्रेण मूकत्वं कुरुतेऽचिरात् ॥ इति ॥ ७५ ॥

विदिच्छद्भस्मृतिन्यायसर्वशास्त्राणि पूजयेत् ।
 अर्चयेत् पत्रमध्येषु विधानेनाऽङ्गदेवताः ॥ ७६
 वाङ्मे लोकेश्वरांस्तेषां वच्चाद्यस्त्राणि संयजेत् ।
 एवं यो भजते देवं साक्षाद्वागीश्वरो भवेत् ॥ ७७
 बैल्वैः फलैः कृतो होमः श्रीकरः परिगीयते ।
 कुन्दपुष्पाणि जुहुयादिच्छन् वाक्श्रियमव्ययम् ॥ ७८
 मनुनाऽनेन सञ्जप्तं घृतं ब्राह्मीरसैः सृतम् ।
 कवितामावहेत्पुंसामनर्गलविजृम्भणाम् ॥ ७९
 वचामनेन सञ्जप्तां भक्षयेत् प्रातरन्वहम् ।
 सर्ववेदागमादीनां व्याख्याता जायतेऽचिरात् ।
 मनोरस्य समो नास्ति ज्ञानैश्वर्य्यप्रदोऽपरः ॥ ८०
 अनन्तोऽग्न्यासनः सेन्दुर्वीजं रामाय हन्मनुः ।

षडक्षरोऽयमादिष्टो भजतां कामदो मणिः ॥ ८१

विदिच्छति । शिक्ताकल्पव्याकरणनिरुक्तज्योतिषकन्दोरूपेभ्यः षडङ्गेभ्यो नः
 स्मृतिभ्यो नमः न्यायशास्त्रेभ्यो नमः सर्वशास्त्रेभ्यो नमः इत्यादि प्रयोगः
 विधानेनेति चतुर्थीक्ताग्नेयादिस्थानेषु पत्रमध्येष्विति चतुर्थीक्तेसराङ्ग पूजापत्रम्
 ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

मनुनेति । “अकल्कोऽपि भवेत् स्नेहो यः साध्यः केवले द्रवे” इत्युक्तत्वात्
 घृताच्चतुर्गुणे ब्राह्मीरसे घृतं पचेत् । घृतावशेषमुत्तार्याऽनेन संजप्तं पिबेत् ॥ ७९ ॥ ८० ॥

राममन्त्रमाह अनन्त इति । अनन्त आकारः अग्न्यासनो रेफासनः से-
 सविन्दुः । बीजमित्यनेनैकाक्षरोऽप्ययं मन्त्र इति सूचितम् ।

तदुक्तम्—वह्निस्थं शयनं विष्णोरर्धचन्द्रविभूषितम् ।

एकाक्षरो मनुः प्रोक्तो मन्त्रराजः सुरद्रुमः ॥ इति ।

अस्यार्थादिकं सर्वं वक्ष्यमाणमेव । एतदर्थं उक्तः स्कन्दयामले निर्वाणखण्डे—

रेफोऽग्निरहमेवोक्तो विष्णुः सोमो म उच्यते ।

मध्यगस्त्रावयोर्ब्रह्मा रविराकार उच्यते ॥

ज्योतींषि कवलीकृत्य त्रीण्याकाशो विभुः स्वयम् ।

नादोऽभिधत्ते सन्मात्रं त्वमेव परमेश्वरम् ॥ इति ॥

ब्रह्मा प्रोक्तो मुनिश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः ।

देशिकेन्द्रैः समाख्यातो रामो राजसमर्दनः ॥ ८२

रामाय हृदित्यनेनाऽयं पञ्चाक्षरोऽपि मन्त्र इत्युक्तम् । यदाहुः—

सप्रतिष्ठौ रमौ वायुर्हृत् पञ्चाङ्गी मनुः स्मृतः ।
विश्वामित्रो मुनिः प्रोक्तः षड्क्तिश्छन्दोऽस्य देवता ॥
रामभद्रो बीजशक्ती प्रथमार्णनती क्रमात् ।
भ्रूमध्ये हृदि नाभ्यभ्युपादयोर्विन्यसेन् मनुम् ॥
षडङ्गं पूर्ववद्यद्वा पञ्चाङ्गेर्मनुनाऽस्तकम् ।
मध्ये वनं कल्पतरोर्मूले पुष्पलताकुलम् ॥
लक्ष्मणेन प्रगुणितमच्छः कोणेन सायकम् ।
अवेक्ष्यमाणं जानक्या धृतव्यजनयेश्वरम् ॥
जटाभारलसच्छीर्षं श्यामं मुनिगणावृतम् ।
लक्ष्मणेन धृतच्छत्रमथवा पुष्पकोपरि ॥
दशास्यमथनं प्राग्वत् ससुग्रीवविभीषणम् ।
विजयार्थी विशेषेण वर्णलक्षं जपेन्मनुम् ॥ इति ।

मनुरिति । एवं मिलित्वा मन्त्रः षडक्षर इत्यर्थः । कामदो मणिश्चिन्तामणि-
रित्यनेनास्य विनियोगं वदता स्वबीजं विनापि बहुप्रकारं षड्वर्णत्वं बहुप्रकारं च
अवर्णत्वं सूचितम् । तदुक्तं स्कन्दयामले निर्वाणखण्डे—

विश्वरूपस्य ते नाम विश्वे शब्दादि वाचकाः ।
तथापि मूलमन्त्रस्ते विश्वेषां बीजमक्षयम् ॥
मुक्तये प्रणवाद्योऽयं रमादिरपि भुक्तये ।
वाग्भवादिसु वाक्सिद्धेय मायादिरखिलेष्टदः ॥
अखिलोऽयं महाशक्तिर्मन्त्रचिन्तामणिर्विभो । इति ।

अन्यत्र—स्वकामशक्तिवाग्लक्ष्मी ताराद्यः पञ्चवर्णकः ।

षडक्षरः षड्विधः स्याच्चतुर्वर्गफलप्रदः ॥
पञ्चाशन्मातृकामन्त्रवर्णप्रत्येकपूर्वकः ।
लक्ष्मीवाग्मन्मथादिश्च तारादिः स्यादनेकधा ॥
श्रीमायामन्मथैकैक बीजाद्यन्तगतो मनुः ।
चतुर्वर्णः स एव स्यात् षड्वर्णी वाञ्छितप्रदः ॥
स्वाहान्तो हुंफडन्तो वा नत्यन्तो वा भवेदयम् ।

दीर्घभाजा स्वबीजेन कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात्
ब्रह्मरन्ध्रे भुवोर्मध्ये हृन्नाभ्यम्बुषु पादयोः ।

षडक्षराणि विन्यस्येन्मन्त्रस्य मनुवित्तमः ॥ ८३
कालाभोधरकान्तिकान्तमनिशं वीरासनाध्यासितं
मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरं हस्ताम्बुजं जानुनि ।
सीतां पार्श्वगतां सरोरुहकरां विद्युन्निभां राघवं
पश्यन्तीं मुकुटाङ्गदादिविविधाकल्पोज्ज्वलाङ्गं भजे ॥ ८४

ब्रह्मा सम्मोहनः शक्तिर्दक्षिणामूर्तिरेव च ॥
अगस्त्यः श्रीशिवः प्रोक्ता मुनयोऽत्र क्रमादिमे ।
कन्दो गायत्रसंज्ञं च श्रीरामश्चैव देवता ॥
अथवा कामबीजादेर्विश्वामित्रो मुनिर्मनीः ।
कन्दो देव्यादि गायत्री रामभद्रोऽस्य देवता ॥
बीजशक्ती यथा पूर्वम् । इति ।

राक्षसमर्दनः इति विशेषणं विधेयम् । रां बीजं नमः शक्तिः । तदुक्तं
शौनककल्पे—जानीयात्प्रथमं वर्णं बीजं शक्तिं नतिं तथा । इति ।
केचन आयेति शक्तिमाहुः । दीर्घभाजा षड्दीर्घभाजा । स्वबीजेन मन्त्रं
बीजेन । क्रमादित्यनेन षड्वर्णैर्वा षडङ्गमित्युक्तम् । यदाहुः—

बीजैः षड्दीर्घयुक्तैर्वा मन्त्रार्णैर्वा षडङ्गकम् । इति ।
अम्बु गुह्यम् । मनुवित्तम इत्यनेनैतदुक्तं भवति । पञ्चाक्षरे पादन्यासः । सप्त
ब्रह्मरन्ध्रभूमध्यकण्ठहृन्नाभिगुह्यपादेषु न्यासः । द्व्यक्षरे ब्रह्मरन्ध्रहृदोः । त्र्यक्षरे
गुह्यान्तयोः । चतुरक्षरे गुह्यपादान्तयोरिति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

ध्यानमाह कालेति । वीरासनमन्त्रे वक्ष्यति । ज्ञानमुद्रालक्षणं प्राक् ।
वामम् । राघवं पश्यन्तीं पार्श्वगतां सीताञ्च भजे इति सम्बन्धः । अस्मिन्
वक्ष्यमाणसीतामन्त्रस्यापि ध्यानमुक्तं भवति । क्वचित्पश्यन्तमिति पाठः ।
सीतां पश्यन्तं राघवं भजे इति सम्बन्धः । उक्तञ्च—

वामाङ्गारूढसीतामुखकमलमिलल्लोचनं नीरदाभम् । इति ।
आकल्पो भूषा । अत्र ध्यानानन्तरं नारायणाष्टाक्षरोक्तां गरुडमुद्रां च दर्शयेत् ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं कमलैः शुभैः ।

जुहुयादर्चिते वङ्गौ ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥ ८५

पूजयेद्वैष्णवे पीठे मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ।

श्रीं सीतायै द्विष्ठान्तेन सीतां पार्श्वगतां यजेत् ॥ ८६

अग्रे पार्श्वद्वये शार्ङ्गं शरानङ्गानि तद्वहिः ।

हनुमन्तं समुग्रीवं भरतं सविभीषणम् ॥ ८७

वर्णलक्षं षट्पलक्षम् । अर्चिते वङ्गाविति रामपीठं वङ्गावावाह्येत्यर्थः ॥ ८५ ॥

श्रीं सीतायै स्वाहा इति । अयं स्वतन्त्रोऽपि मन्त्रः । तदुक्तम्—

सीतामन्त्रोऽपि कथितः स्वतन्त्रोऽङ्गपरोऽपि च । इति ।

स्कन्दयामले निर्वाणखण्डेऽपि—

ब्रह्मा गृणाति त्वच्छक्तिं देवीं वाचं त्वदाप्तये ।

विष्णुर्ध्यायति त्वामेव सुषुम्णां पारमेश्वरीम् ॥

सीतामुपास्ते व्योमान्तरीश्वरो बिन्दुरूपिणीम् ।

सदाशिवो नादमयीं खातीतामुन्मनीं शिवः ॥ इति ।

अस्यर्थादिकमगस्तिसंहितोक्तं यथा—

जनकोऽस्य ऋषिश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः ।

सीता भगवती प्रोक्ता श्रीबीजं शक्तिरन्तर्जौ ॥

दीर्घस्वरयुजाद्येन षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ।

पूजयेद्वैष्णवे पीठे ध्यायेद्वाघवसंयुताम् ॥

सुवर्णाभाम्बुजकरां रामालोकनतत्पराम् ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रमिष्टार्थान् साधयेत्ततः ॥ इति ॥ ८६ ॥

अग्रे पार्श्वद्वय इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । तेनाग्रे पुरतः पार्श्वद्वये वामदक्षिण-
पार्श्वयोः शार्ङ्गं शरानिति सम्बन्धः । अनेनैतावत्पर्यन्तं मुख्यपूजैत्युक्तम् । उक्तञ्च—

वामपार्श्वं त्रिकोणस्य शार्ङ्गं दक्षिणके शरान् ।

शं शार्ङ्गीय नमोऽस्त्वेवं शं शरेभ्यो नमोऽस्त्विति ॥

पूजानुज्ञां ततो लब्ध्वा रश्मीनङ्गान्यथो यजेत् । इति ।

पूजायन्त्रं तु तन्त्रान्तरोक्तं यथा—

भूगृहाष्टकपत्रान्तः षट्कोणमतिसुन्दरम् । इति ।

अत्रैव वक्ष्यमाणं धारणयन्त्रं वा । तदुक्तमगस्तिसंहितायाम्—

लक्ष्मणाङ्गदशतुघ्नान् जाम्बुवन्तं दलेष्विमान् ।

वाचयन्तं हनूमन्तमग्रतो धृतपुस्तकम् ॥ ८८

यजेद्भरतशत्रुघ्नौ पार्श्वयोर्धृतचामरौ ।

धृतातपतं हस्ताभ्यां लक्ष्मणं पश्चिमे यजेत् ॥ ८९

षट्कोणादि धरण्यन्तं पूर्ववद्विलिखेदय ।

तस्य मध्ये लिखेत्तारं षट्सु कोणेष्वपि क्रमात् ॥

मूलमन्त्राक्षराण्येव सन्धिवङ्गं च मान्मथम् ।

मायां गण्डेषु किञ्चल्ले स्वराणां लेखनं मतम् ॥

पत्रेषु पूर्ववन् मालामन्त्रो लेख्यः क्रमेण हि ।

दशाक्षरेण संवेद्य काद्यानि व्यञ्जनानि च ॥

दिग्विदिक्षु लिखेद्बीजे नरसिंहवराहयोः ।

एतद्यन्त्रान्तरं चात्र साङ्गावरणमर्चयेत् ॥

सौवर्णे राजते भूर्जे लिखित्वाऽर्चनमारभेत् । इति ।

अङ्गानि तद्वहिरिति आग्नेयादि षट्सु कोणेषु ॥

तदुक्तम्—दृष्ट्वाङ्गदेवताः षट्कोणेष्वग्निकोणादि । इति ।

अन्यत्रापि—षट्कोणे प्रथमावृत्तिः स्यादङ्गैरग्नितः क्रमात् । इति ।

पश्चिमे देवपृष्ठभागे । अत्र हनूमन्तमित्यादि प्रथममुद्दिश्य पश्चाद्वाचयन्त-
मित्यादिना यन्त्राधान्येन चतुर्णां सध्यानं पूजनमाह । तेनैषां चतुर्णां मन्त्रा अपि
प्रधानभूता इत्यपि सूचितम् । यदगस्तिसंहितायाम्—

आञ्जनेयमनुं वच्चे भुक्तिमुक्त्येकसाधनम् ।

प्रकाशितं शङ्करेण लोकानां हितकाम्यया ॥

भूतप्रेतपिशाचादिडाकिनीब्रह्मराक्षसाः ।

दृष्ट्वाऽथ प्रपलायन्ते मन्त्रानुष्ठानतत्परम् ॥

प्रधानश्चाङ्गभूतोऽयं मन्त्रराजो ह्यनुत्तमः ।

पूर्वं नमः पदञ्चोक्त्वा ततो भगवते पदम् ॥

आञ्जनेयपदं डेऽन्तं महाबलपदं तथा ।

वज्रिजायान्त एव स्यान् मन्त्रो हनूमतः परः ॥

सर्वसिद्धिकरः प्रोक्तो मन्त्रश्चाऽष्टादशाक्षरः ।

ऋषिरीश्वर एव स्यादनुष्टुप् कृन्द उच्यते ॥

सृष्टिं जयन्तं विजयं सुराष्ट्रं राष्ट्रवर्द्धनम् ।

अकोपं धर्मपालाख्यं मुमन्तं च दलाग्रतः ॥ ६०

सर्वाभरणसम्पन्नान् लोकेशानर्चयेत्ततः ।

तदस्त्राणि ततो बाह्ये वच्चादीनि प्रपूजयेत् ॥ ६१

हनूमान् देवता प्रोक्तो हं बीजं शक्तिरन्तर्जौ ।

हनूमत्प्रीणनं चैव फलमाद्यमुदाहृतम् ॥

नमो भगवते चाञ्जनेयायाऽङ्गुष्ठयोर्न्यसेत् ।

रुद्रमूर्त्तय इत्येवं तर्जनीभ्यामनन्तरम् ॥

वायुसुतायाऽपि तथा मध्यमाभ्यामपि स्फुटम् ।

अग्निगर्भाय च तथाऽनामिकाभ्यां प्रविन्यसेत् ॥

रामदूताय च पुनः कनिष्ठाभ्यां विचक्षणः ।

ब्रह्मास्त्रवारणार्थाय चाऽस्त्रमन्त्रः समीरितः ॥

एवं षडङ्गं च मुने कृत्वा ध्यायेदनन्यधीः ।

स्फटिकाभं स्वर्णकान्तिं द्विभुजं च कृताञ्जलिम् ॥

कुण्डलद्वयसंशोभिमुखाम्भोजं मुहुर्महुः ।

अयुतं तु पुरश्चर्या रामस्याग्रे शिवस्य वा ॥

पूजां तु वैष्णवे पीठे शैवे वा विदधीत वै ।

आवृत्तिभिर्विना नित्यं नक्ताशी विजितेन्द्रियः ॥ इति ।

रेफपूर्वं समुद्धृत्य बिन्दुलक्ष्मणसंयुतम् ।

डेऽन्तोऽयं लक्ष्मणमनुर्नमसा च समन्वितः ॥

अगस्त्य ऋषिरस्याऽथ गायत्रं छन्द उच्यते ।

लक्ष्मणो देवता प्रोक्तो लं बीजं शक्तिरस्य हि ॥

नमस्तु विनियोगो हि पुरुषार्थचतुष्टये ।

दीर्घभाजा स्वबीजेन षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥

द्विभुजं स्वर्णरुचिरं तनुं पद्मनिभेक्षणम् ।

धनुर्वाणकरं रामसेवासंसक्तमानसम् ॥

पूजापि वैष्णवे पीठे साङ्गावरणवर्जिते ।

सप्तलक्षं पुरश्चर्या ततः सिद्धस्तु साधयेत् ॥

भरतस्यैवमेव स्याच्छत्रुघ्नस्याऽप्ययं विधिः ।

एवं पूजादिभिः सिद्धे मनौ कर्माणि साधयेत् ।

जातीप्रसूनैर्जुहुयाच्चन्दनाम्भःसमुचितैः ॥ ६२

राजवश्याय कमलैर्धनधान्यादिसम्पदे ।

नीलोत्पलानां होमेन वशयेदखिलं जगत् ॥ ६३

अङ्गत्वेनोदिता ह्येते प्राधान्येनापि संमताः ॥

आदौ वाऽप्यन्ततो वापि पूजायां राघवस्य तु ।

एतेषामपि कर्त्तव्या पूजा भुक्तिफलेषुभिः ॥

प्राधान्येन पृथक्त्वेन अङ्गत्वे रामपीठके ।

लक्ष्मणस्तु सदा पूज्यः प्राधान्येनैव नित्यशः ॥

यथा रामस्य पूजा स्यात्तथा तस्यापि नित्यशः ।

साफल्यं रामपूजाया यदीच्छेन्नियतव्रतः ॥

तेन यत्नेन कर्त्तव्या लक्ष्मणस्यापि विस्तरात् ।

श्रीराममन्त्रभेदास्तु बहवः सन्ति वै मुने ॥

तत्साधकैः सदा कार्या सौमित्रेरपि नित्यशः ।

अष्टोत्तरसहस्रं वा शतं वा सुसमाहितः ॥

लक्ष्मणस्य मनुर्जप्यो मुमुक्षुभिरतन्द्रितम् ।

अजम्बा लक्ष्मणमनुं राममन्त्रं जपन्ति ये ॥

तज्जप्तस्य फलं नैव प्रयान्ति कुशला अपि ।

अरिमित्रविधिः कोऽपि नैव कार्यो भवेदिह ॥

यो जपेत्तक्ष्णमनुं नित्यमेकान्तमास्थितः ।

मुच्यते सर्वपापेभ्यः स कामानश्नुतेऽखिलान् ॥

प्रयोगायैव मन्त्रोऽयमुपदिष्टो हि शार्ङ्गिणा ।

सम्याञ्चोपास्य विधिवन् मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥

त्रिकालं नियतो भूत्वा कृतनित्यविधिः स्वयम् ।

दीक्षायुतो यथान्यायं गुर्वनुज्ञापुरःसरम् ॥

मुच्यते सर्वपापेभ्यो याति विष्णोः परं पदम् ।

ऐहिकाननपेक्ष्यैवं निष्कामो योऽर्चयेद्विभुम् ॥

दीक्षां प्राप्य विधानेन गुरोर्विगतकल्मषात् ।

आचारादिरताहान्ताद् गृहस्थाद्विजितेन्द्रियात् ॥

वित्त्वप्रसूनैर्जुहुयादिन्दिरावाप्तये नरः ।
 दूर्वाहोमेन दीर्घायुर्भवेन्मन्त्री निरामयः ॥ ६४
 रक्तोत्पलहुतान्मन्त्री धनमाप्नोति वाञ्छितम् ।
 मेधाकामेन होतव्यं पलाशकुसुमैर्नवैः ॥ ६५
 तज्जप्तमग्निः प्रपिवेत्कविर्भवति वत्सरात् ।
 तन्मन्त्रितान्नं भुञ्जीत महदारोग्यमाप्नुयात् ॥ ६६
 तारं मध्ये विलिखतु मनुं षट्सु कोणेषु सन्धि-
 ष्वङ्गं मायां स्मरमपि लिखेत्कोणागण्डेषु पश्चात् ।
 किञ्चुल्केषु स्वरगणमथो पत्रमध्येषु माला-
 मन्त्रोत्थानान् गुहमुखमितानष्टमे पञ्च वर्णान् ॥ ६७
 दशाक्षरेण संवेष्ट्य कादिवर्णैश्च भूपुरे ।
 दिग्विदिक्षु लिखेद्बीजे नरसिंहवराहयोः ॥ ६८

तदनुज्ञानुसारेण पुरश्चर्या यथाविधि ।
 स सर्वान् पुण्यपापौघान् दग्ध्वा निर्मलमानसः ॥
 पुनरावृत्तिरहितं शाश्वतं पदमाप्नुयात् ।
 सकामो वाञ्छितान् लब्ध्वा भुक्त्वा भोगान् यथेप्सितान् ॥
 जातिस्मरश्चिरं भूत्वा याति विष्णोः परं पदम् ।
 यथा श्रीराममन्त्राणां प्रयोक्तुः पापसम्भवः ॥
 तथा नो लक्ष्मणमनोः किन्तु याति परां गतिम् ।
 केचिन् मुक्त्यर्थमेव स्युः केचिदैहिकसाधनाः ॥

भुक्तिमुक्तिप्रदश्चाऽयमेको विज्ञायते परम् ॥ इति ॥ ८७-८६ ॥

धारणयन्त्रमाह तारमिति । मध्ये कर्णिकायां साध्यसाधककर्मसहितं प्रणव-
 ३३ । मनुं रामषडक्षरम् । सन्धिषु षट्सन्धिषु । अङ्गं षडङ्गमन्त्राः ।
 गण्डेषु कोणकपोलेषु । एकत्र मायाम् अपरत्र कामं लिखेत् । ततोऽष्टदल-
 स्थाने षोडशस्वरान् लिखेत् । मालामन्त्रो वक्ष्यमाणः सप्तचत्वारिंशदक्षरः ।
 मुखमितान् षट्परिमितान् । दशाक्षरेण वक्ष्यमाणेन । कादिवर्णैः सं-
 ति सम्बन्धः । भूपुरे दिग्विदिक्षु बीजे लिखेदिति सम्बन्धः । नरसिंह-
 मग्रिमपटले वक्ष्यमाणम् । वराहबीजं वाराहमन्त्रे वक्ष्यमाणम् ॥ ८७॥८८ ॥

नमो भगवते ब्रूयाच्चतुर्थ्या रघुनन्दनम् ।

रक्षोघ्नविषदायाऽन्ते मधुरादि समीरयेत् ॥ ८८

प्रसन्नवदनायेति पश्चादमिततेजसे ।

बालाय पश्चाद्रामाय विष्णवे तदनन्तरम् ।

प्रणवादि नमोऽन्तोऽयं मालामनुरुदीरितः ॥ १००

मालामन्त्रमाह नम इति । रघुनन्दनाच्चतुर्थीं रघुनन्दनाय । प्रसन्नवद-
नमिततेजसे इत्यत्र न सन्धिः । सप्तचत्वारिंशदक्षराणि यन्त्रे नियमितत्वात्
मालामन्त्रोऽपि स्वतन्त्रः । तद्व्यादिकं यथा—

मुनिः पितामहश्छन्दः सात्यनुष्टुप च देवता ।

राज्याभिषिक्तो रामश्च बीजशक्ती तथा पुरा ॥

तारवाक्कामबीजैश्च सम्पुटं प्रजपेदमुम् ।

शिरस्थाननवृत्ते च भ्रूमध्येऽक्षिद्वयेऽपि च ॥

श्रोत्रयोर्घ्राणयोश्चैव गण्डयोरोष्ठयोरपि ।

दन्तयोरास्यदेशे च दोःपत्सन्ध्यग्रकेषु च ॥

कण्ठे स्तने हृदि द्वन्द्वे पार्श्वयोः पृष्ठदेशतः ।

जठरे नाभ्यधिष्ठाने गुह्ये वर्णान् प्रविन्यसेत् ।

सप्तर्त्तुसप्तदशषड्रुद्रसंख्यैः षडङ्गकम् ॥

उज्ज्वलनीलशकलामलकान्तिमञ्जचापासिवाणकरमम्बुजपत्रनेत्रम् ।

पीताम्बरं स्मितसुधामधुरं मुरारिं सञ्चिन्तयेन् मिथिलराजसुतासहायम् ॥

जपेद्द्वादशलक्षं च ध्यात्वैवं विजितेन्द्रियः ।

बैल्लैः फलैः प्रसूनैश्च पत्रैस्त्रिमधुसंयुतैः ॥

मधुरत्रययुक्तेन पयोऽन्नेन सिताम्बुजैः ।

होमं दशांशतः कुर्यात्तथा सर्वत्र तर्पणम् ॥

प्राक्प्रोक्ते पूजयेत् पीठे मूर्त्तावावाह्य देवताम् ।

प्रथमाङ्गावृतिः प्रोक्ता द्वितीया लक्ष्मणादिभिः ॥

नारदाद्यैस्तृतीया स्याल्लक्ष्मणाद्याभिसुरीयका ।

चतुर्दिक्स्थैश्च सृष्ट्याद्यैः पञ्चमी लोकनायकैः ॥

षष्ठी वज्रादिभिः प्रोक्ता सप्तमीज्या प्रकीर्तिता ।

लक्ष्मणो भरतश्चैव शत्रुघ्नश्च हनूमता ॥

जानकीवल्लभायाऽथ भवेत् पावकवल्लभा ।

हुमादिरेषः कथितो राममन्त्रो दशाक्षरः ॥ १०१

सुग्रीवः पञ्चमः प्रोक्तः पठ उक्तो त्रिभोषणः ।

अङ्गदः सप्तमः प्रोक्तो नीलोऽष्टम उदाहृतः ॥

नारदश्च वसिष्ठश्च वामदेवस्तृतीयकः ।

जावालो गौतमश्चापि भरद्वाजोऽथ कश्यपः ॥

वाल्मीकिश्चाष्टमः प्रोक्तो लक्ष्मीश्चापि सरस्वती ।

रतिप्रोती कीर्त्तिकान्ती तुष्टिपुष्टी इमाः क्रमात् ॥

सृष्टिर्जयन्तविजयौ सिद्धार्थः कार्यसाधकः ।

अशोकश्चैव पूर्वस्यां श्रीवत्सश्च गदा तथा ॥

पाञ्चजन्यः कौस्तुभाख्यो वनमाला च दक्षिणे ।

उत्तरे चक्रपद्मे च शार्ङ्गवाणाश्च खड्गकाम् ॥

पश्चिमे धर्मगरुडधर्मपालसुमन्त्रकान् ॥ इति ॥ ८८॥१०० ॥

दशाक्षरोऽपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । तद्व्यादिकं यथा --

दशाक्षरोऽयं मन्त्रोऽस्य वसिष्ठः स्यादृषिर्विराट् ।

छन्दस्तु देवता रामः सीतापाणिपरिग्रही ॥

आद्यं बीजं द्विठः शक्तिः कामेनाङ्गानि पूर्ववत् ।

शिरोललाटभ्रूमध्य तालुकण्ठेषु हृदयपि ॥

नाभ्यन्ध्रजानुपादेषु दशार्णान् विन्यसेन्मनोः ।

अयोध्यानगरे चित्रसर्वसौवर्णमण्डपे ॥

मन्दारपुष्पैराबद्धविताने तोरणाञ्चिते ।

सिंहासने समारूढं पुष्पकोपरि राघवम् ॥

रत्नोभिर्हरिभिर्मौलैर्दिव्ययानगतैः शुभैः ।

संस्तूयमानं मुनिभिः प्रह्वैश्च परिसेवितम् ॥

सीतालङ्कृतवामाङ्गं लक्षणेनोपसेवितम् ।

श्यामं प्रसन्नवदनं सर्वाभरणभूषितम् ॥

ध्यानान्ते च जपेन्मन्त्रं वर्णलक्षं विचक्षणः ।

दशांशं शृङ्गुयाद्वैल्वैः फलैर्मधुरसंयुतैः ॥ इति ॥

अस्य पूजा षडक्षरवदेव ज्ञेया ॥ १०१ ॥

जपादिसाधितं यन्त्रं स्वर्णपट्टादिकल्पितम् ।
 बाहुना विधृतं दद्याद्विजयश्रीपराक्रमान् ॥ १०२
 गदितं राममन्त्रस्य विधानं सुरपूजितम् ।
 तारं नमो भगवते वराहपदमीरयेत् ॥ १०३
 रूपाय भूर्भुवःस्वः स्यात् पतये तदनन्तरम् ।
 भूपतित्वं मे पदान्ते देह्यन्ते च ददापय ॥ १०४
 वज्रिजायावधिर्मन्त्रः स्यात् त्रयस्त्रिंशदक्षरः ।
 भार्गवो मुनिराख्यातश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ १०५
 देवतादिवराहोऽस्य मन्त्रस्य कथितो बुधैः ।
 एकदंष्ट्राय हृदयं व्योमोल्काय शिरः स्मृतम् ॥ १०६
 शिखा तेजोऽधिपतये विश्वरूपाय वर्म च ।
 महादंष्ट्राय शस्त्रं स्यात् पञ्चाङ्गमिति कल्पयेत् ॥ १०७

जपादीति आदिशब्देन पूजासम्पात्तौ । स्वर्णपट्टादिकल्पितमित्यादिशब्देन रजः
 ताम्रभूर्जपत्राणि । तत्तल्लेख्यविशेषे कालविशेषोऽपि । यदगस्तिसंहितायाम्—
 यावज्जीवं तु सौवर्णे रौप्ये विंशतिवार्षिकम् ।

भूर्जे द्वादशवर्षाणि तदर्धं ताम्रपत्रके ॥

एवं लेख्यविशेषेण यन्त्रसिद्धिः प्रतिष्ठिता ॥ इति ।

इदं गदितं विधानं राममन्त्रस्य राम इति द्व्यक्षरस्य मन्त्रस्य ज्ञेयमिति शेषः ।

वज्रिर्नारायणेनाढ्यो जठरः केवलोऽपि च ।

द्व्यक्षरो मन्त्रराजोऽयं भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥

एकाक्षरोक्तमृत्थादि स्यादाद्येन षडङ्गकम् ।

तारमायारमानङ्गवाक्स्वबीजैस्तु षड्विधः ॥

द्व्यक्षरो मन्त्रराजः स्यात् सर्वाभीष्टफलप्रदः ।

द्व्यक्षरश्चन्द्रभद्रान्तो द्विविधश्चतुरक्षरः ॥

ऋत्थादि पूर्ववत् ज्ञेयमेतेषां तु विचक्षणैः ॥ इति ॥ १०२॥१०३ ॥

एवं महाकपिलनारदहयशीर्षपञ्चरात्रस्कन्दयामलवैष्णवतन्त्रप्रोक्तमन्त्र चतुष्टयं
 मुक्ता राममन्त्रयन्त्रे नरसिंहवराहयोरुद्दिष्टत्वात् तत्र नरसिंहे बहुवक्तव्यत्वादात्
 वाराहमन्त्रमुद्धरति तारमिति । वज्रिजाया स्वाहा । हुं बीजं स्वाहा शक्तिः

आपादं जानुदेशाद्वरकनकनिभं नाभिदेशादधस्ता-
न्मुक्ताभं कण्ठदेशात्तरुणरविनिभं मस्तकान्नीलभासम् ।
ईडे हस्तैर्दधानं रथचरणद्वौ खड्गखेटौ गदाख्यां
शक्तिं दानाभये च क्षितिचरणलसद्वंष्ट्रमाद्यं वराहम् ॥ १०८

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं मधुराक्तैः सरोरुहैः ।
जुहुयात्तद्वशांशेन पीठे विष्णोः प्रपूजयेत् ॥ १०९
मूर्तिं मूलेन सङ्कल्प्य वक्ष्यमाणविधानतः ।
पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु हृदाद्यङ्गानि पूजयेत् ॥ ११०
अस्त्रं कोणेष्वधश्चोर्ध्वं चक्राद्यस्त्राणि तद्वहिः ।
चक्रं शङ्खमसिं खेटं गदां शक्तिं वराभये ॥ १११
संपूज्य बाह्ये लोकेशान् बहिरस्त्राणि संयजेत् ।
ध्यानाद्देवो धनं दद्याज्जपात् दद्याद्ब्रह्मसुन्दरम् ।
प्रयच्छेज्जपूजाद्यैर्धनधान्यमहीश्रियः ॥ ११२
रवौ सिंहगतेऽष्टम्यां शुक्लपक्षे सितां शिलाम् ।
पञ्चगव्येषु निक्षिप्य स्पृष्ट्वा तमयुतं जपेत् ॥ ११३

तत्र मन्त्रार्थेन विनियोगोक्तिः ॥ १०३॥१०४॥१०५॥१०६॥१०७ ॥

ध्यानमाह आपादमिति । रथचरणं चक्रम् । दरः शङ्खः । गदाख्यां गदाम् ।
क्षितिः पृथिवी तस्याश्चरणौ मूलं तत्र लसन्ती दंष्ट्रा यस्य तम् । दंष्ट्रालग्नभूमि-
मित्यर्थः । दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधोऽधस्थयोरन्योन्य इत्यायुधध्यानम् । अत्र
ध्यानानन्तरमिदं मुद्राद्वयं दर्शनीयम् । तल्लक्षणं यथा—

वामहस्तमथोत्तानं कृत्वा देवस्य चोपरि ।
नामयेदिति संप्रोक्ता मुद्रा वाराहसंज्ञिता ॥ इति ॥
दक्षहस्तं चोर्ध्वमुखं वामहस्तमधोमुखम् ।

अङ्गुल्यग्रन्तु संयुक्तं मुद्रा वाराहसंज्ञिता ॥ इति ॥ १०८ ॥

विष्णोः पीठे वक्ष्यमाणविधानतः पूजयेद्वराहमिति शेषः । पूर्वादीति चतुर्थो-
क्तान्मेयादिस्थानापवादः । तद्वहिरिति पत्रमध्येषु ॥ १०८ ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥

सिंहमिति मेषचापयोरप्युपलक्षणम् । उक्तञ्च नारायणीये—

शुक्लाष्टम्यां रवौ मेषसिंहचापगते खनेत् । इति ।

उत्तराभिमुखो भूत्वा तां शिलां निखनेद्भुवि ।
 शत्रुचौरमहाभूतैः कृतां वाधां प्रणाशयेत् ॥ ११४
 भानूदये भौमवारे साध्यक्षेत्रात्ममाहरेत् ।
 मृत्तिकां सञ्जपन्मन्त्री तां पुनर्विभजेत् त्रिधा ॥ ११५
 चूलाग्रमेकां समारोप्य पाकपात्रे तथापरम् ।
 गोदुग्धे परमालोड्य शोधितांस्तण्डुलान् क्षिपेत् ॥ ११६
 संस्कृतेऽग्नौ पचेत्सम्यक् चरुं मन्त्री जपन्मनुम् ।
 अवतार्य चरुं पश्चादग्नौ देवं यथाविधि ॥ ११७
 धूपदीपादिकैरिष्ट्वा पुनराज्यश्रुतं चरुम् ।
 जुहुयादेधिते वक्त्रौ यावदष्टोत्तरं शतम् ॥ ११८
 एवं सप्तरवारेषु जुहुयात् क्षेत्रसिद्धये ।
 प्रातःकाले भृगोर्वारे मृदं साध्यमहीतलात् ॥ ११९
 आदाय हविरापाद्य पूर्ववज्जुहुयात् सुधीः ।
 विरोधो नश्यति क्षेत्रे सह चौराद्युपद्रवैः ॥ १२०
 राजवृक्षसमुत्थाभिः समिद्धिर्मनुनाऽमुना ।
 विसहस्रं प्रजुहुयात्तस्य स्युः सर्वसम्पदः ॥ १२१
 शालिभिर्जुहुयान्मन्त्री नित्यमष्टोत्तरं शतम् ।
 समृद्धैर्धान्यसङ्घातैः शोभते तस्य मन्दिरम् ॥ १२२
 तावदाज्येन जुहुयात् मण्डलात् स्वर्णमाप्नुयात् ।
 लाजैः कन्यामवाप्नोति मध्वक्तैर्निजवाञ्छितम् ॥ १२३

सितां शिलामिति । फलाधिकाम् । दशपलमिताम् बिल्वपात्रादिस्थामिति
 पद्मपादाचार्याः ॥ ११३ ॥

निखनेदिति । भूबीजसहितं वराहमन्त्रं जपन्निति ज्ञेयम् ।
 तदुक्तमाचार्यैः—उदग्वक्तो मन्त्री मनुजपरतः स्थापयतु ताम् । इति ॥ ११४ ॥
 मन्त्रीत्यनेन भूबीजसाहित्यमुक्तमिति पद्मपादाचार्याः । निखननमभिलिखेत् ।
 “क्षेत्रमध्येऽभिजिह्वाले” इत्युक्तेः । साध्यक्षेत्राज्जिघृक्षितात् । सञ्जपन्निति सर्वत्र
 सम्बध्यते । समा [संजपेदित्यत्र संपदेन] भूबीजयोग उक्तः । सम्यक् संस्कृतेऽग्नि

मधुरत्वयसंयुक्तैर्जुहुयादुत्पलैर्नवैः ।

महतीं श्रियमाप्नोति मण्डलात्पूर्वसंख्यया ॥ १२४

मध्ये बीजं सतारं दहनपुरयुगे चक्रवर्णान् षड्स्त्रे-
ष्वाल्लिख्याऽङ्गानि सन्धिष्वथ करणदलैरम्बुजं केसरेषु ।

अष्टार्णान् पत्रमध्ये लिखतु वसुमितान्मन्त्रवर्णान्श्चतुर्थे
शिष्टं पत्रे पुरस्तादसुदलकमले केसरस्थस्वराब्धे ॥ १२५

मन्त्रार्णान् देवसंख्यान् दलमनु विलिखेदन्यमन्त्रोऽथ बाह्ये
किञ्चल्लैः कादिवर्णैर्विकसितकमले षोडशारे यथावत् ।

मन्त्रार्णान् युग्मशस्तच्चरमदलगतं शिष्टवर्णं लिखित्वा

तारक्ष्माकोलबीजैस्तदनु परिवृतं साध्यनामार्णमध्ये ॥ १२६

चरुं पचेदिति सम्बन्धः । तत्र सम्यगित्यनेन अष्टादशसंस्कारादि महागणपति-
मन्त्रहोमान्तमित्युक्तं भवति । मन्त्रोत्पत्त्यनेन भूबीजयोगः । होमोऽपि तदुबीजयोगो
ज्ञेयः । यथा विधौत्यनेनाग्नौ मण्डूकादि पुष्पान्तं समभ्यर्च्येत्युक्तम् । आदिशब्देन
नैवेद्यग्रहणम् । पुनरनन्तरम् । आरो भौमः । हविरापाद्येति चरुं कृत्वा ।
पूर्ववद्भविरापाद्य पूर्ववत् जुहुयादित्यनेन भौमवारप्रयोगोक्तक्रमेणाष्टोत्तरशत-
मित्युक्तम् । नवैरित्यनेनान्यत्र पथ्युषितग्रहणमपि । अत्र तु न तथेत्युक्तम् ।
पूर्वसंख्यया त्रिसहस्रमित्यादि ॥ ११५--१२४ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । दहनपुरयुगे परस्परव्यतिभिन्ने षट्कोणे मध्ये
व्यधिकरणे सप्तम्यौ । तत्र सतारं सप्रणवं साध्यसाधकनामकर्मसहितं बीजं
वक्ष्यमाणं वाराहं लिखेत् । अत्र तारः चक्रमन्त्रस्थ इति ज्ञेयम् । षड्स्त्रेषु
षट्कोणेषु । चक्रवर्णान् वक्ष्यमाणप्रणवव्यतिरिक्तचक्रमन्त्रार्णान् । अङ्गानि सन्धिषु
चक्रमन्त्रषडङ्गानीति सम्प्रदायविदः । रन्ध्रेष्वङ्गमनूनपीत्यस्य प्रपञ्चसारपद्यस्य
व्याख्याने पद्मपादाचार्यैः चक्रमन्त्रषडङ्गानीति व्याख्यातम् । करणदलैश्चतुर्दलैः ।
अष्टार्णान्नारायणाष्टार्णान् । एकैकस्मिन् केसरे वर्णद्वयक्रमेण मन्त्रवर्णान् वाराह-
मन्त्रार्णान् । वसुमितानष्टमितान् । चतुर्थपत्रे नव वर्णाः । यथावदिति ।
अत्र पत्रादीति सर्वत्र सम्बध्यते । तारः प्रणवः । क्ष्मा भूबीजं महागणपतिपटले
उद्धृतम् । कोलबीजं वक्ष्यमाणं वाराहबीजम् । एतैः किंविशिष्टैः साध्यनाम्नोऽ-
क्षराणि मध्ये येषां तैर्विष्टयेत् । एतेन साध्यनामाक्षरपरिपुष्टितत्वं बीजानामुक्तं

दर्भितैः साध्यनामार्णैर्मन्त्रवर्णैर्वृतं वह्निः ।
 भूविम्बेनाऽस्य कोणेषु भूबीजं साध्यसंयुतम्
 अष्टशूलेषु वाराहं भूबीजसहितं लिखेत् ॥ १२७
 सार्धैश्चिन्तुगगनं बीजं वाराहमीरितम् ।
 रोचनागुरुकर्पूरलाक्षाकुङ्कुमचन्दनैः ॥ १२८
 गोमयाम्भसि सम्पिष्टैर्लिखेद्यन्त्रं शुभे दिने ।
 लेखन्या हेममय्या च सर्वकामप्रसिद्धये ॥ १२९
 स्वर्णपट्टे लिखेद्यन्त्रं राज्यश्रीसमवाप्तये ।
 ग्रामसिद्धौ च रजते ताम्रपट्टे धनाप्तये ॥ १३०
 भूर्जपत्रे निजिष्ठासौ चोमे भूसिद्धये लिखेत् ।
 जपपूजादिभिः सिद्धं यन्त्रं कुर्यान्निजिष्ठितम् ॥ १३१
 ग्रामपत्तनराष्ट्रेषु यन्त्रमेतत् सुसाधितम् ।
 निखनेच्छुभवारादौ साङ्गं दिक्षु समर्चयेत् ॥ १३२
 क्षुद्रापमृत्युचौरादि भूतव्यालमहाभयैः ।
 न शक्यते परं द्रष्टुं तं देशं देवताबलात् ॥ १३३

भवति । तदुक्तमाचार्यैः—

तारमहीकोलाणैः प्रवेष्टयेत् साध्यपरिपुष्टितैः । इति ।
 मन्त्रवर्णैर्दर्भितैः साध्यनामार्णैः वृत्तमिति सम्बन्धः । दर्भितलक्षणं त्रयोविंशे
 वक्ष्यति । “तदुवाह्ये मनुवर्णैर्विदर्भिताभिश्च साध्यपदलिपिभिः” इत्याचार्योक्ते
 वह्निर्भूविम्बेन वृत्तमिति सम्बन्धः । अष्टशूलेष्विति वर्जिताष्टरेखाग्रकृतेषु । तत्र
 मध्यरेखाया दत्ते वाराहं वामे भूबीजं लिखेदिति सम्प्रदायः ॥ १२५॥१२६॥१२७॥

वाराहबीजमुद्धरति सार्धैश्चेति । गगनं हः अर्धैश्चः ऊकारः बिन्दुरेतद्युतम् ।
 अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्यर्थादिकं यथा ।

हयग्रीव ऋषिः प्रोक्तश्छन्दस्त्रिष्टुप् च देवता ।

वराहो दीर्घयुक्तेन षडङ्गानि च कल्पयेत् ।

ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य वाराहमन्त्रवत् ॥ इति ।

कल्पान्तरे तु भूरित्युद्धृतम् । तदुक्तम्—

नाभिर्वामग्रवाः सर्गी तस्य बीजमिहोच्यते । इति ।

जपपूजादिभिरित्यादिशब्देन सम्पातः । तदुक्तम्—

मन्त्रं सञ्जप्तमेतदुष्टतत्त्वतसम्पातपातं करोतीति ।

सुसाधितमिति जपपूजासम्पातैः । शुभवारादावित्यादिशब्देन स्थिरराश्यादा-
विति ज्ञेयम् । साङ्गं दिक्षु समर्चयेत् इत्यस्य अयमभिप्रायः । आत्मानं वाराहरूपं
ध्यात्वा तत्र यन्त्रे वाराहमावाह्य सम्पूज्य पूजोक्तक्रमेण हृदयादीनि पूर्वादि
चतुर्दिक्षु सम्पूज्य अस्त्रं दिक्षु ऊर्ध्वाधश्च पूजयेदिति । तदुक्तम्—

मन्त्री समास्थाय वराहरूपं साध्यप्रदेशे निखनेच्च यन्त्रम् ।

स्थिराख्यराशावभिवाह्य कोलमङ्गानि दिक्षु क्षिपतां यथावत् ॥ इति ।
परमत्यर्थम् । अस्याऽष्टाक्षरोऽपि मन्त्रः प्रसङ्गेन प्रकाशयते—

अष्टाक्षरे महामन्त्रे शाखादिः प्रथमाक्षरम् ।

द्वितीयं व्याहृतिस्तस्माद्वाराहाय हृदं ततः ॥ इति ।

अस्य ब्रह्मा ऋषिः जगती छन्दः श्रीवाराहो देवता । भं बीजम् । ॐ शक्तिः ।

ध्यानम्—कृष्णाङ्गं त्वतिनीलवक्त्रनलिनं पद्मस्थितं स्वाङ्गग-

क्षीणीशक्तिमुदारबाहुभिरथो शङ्खं गदामम्बुजम् ।

चक्रं बिभ्रतमुग्रकान्तिमनिशं देवं वराहं भजे

भूलक्ष्मीरतिकान्तिभिः परिवृतं चर्मासिसन्दीप्तिभिः ॥ इति ।

शेषं समानम् । अस्य यन्त्रद्वयमुच्यते—

चतुर्दले मध्यबीजे केसरेऽष्टाक्षरं मनुम् ।

दलेष्वग्रसमस्ताश्च समस्ता व्याहृतीर्लिखेत् ॥

केसरेषु स्वरानष्ट पत्रे नारायणं मनुम् ।

दन्तसंख्यदले कादीन् पत्रेष्वानुष्टुभं मनुम् ॥

हृत्तेतिनाम्ना परितस्ततः पाशाङ्कुशावृतम् ।

स्मरणाद्धारणात्तस्य सर्वमिष्टफलं लभेत् ॥ इति ।

तथा—मध्ये बीजे तथाऽष्टारे तदीयाष्टाक्षरं लिखेत् ।

बहिर्द्व्यष्टारपद्मे तु मन्त्रानुष्टुभमालिखेत् ॥

हन्वरूपेण तच्चक्रं वाराहमिति विश्रुतम् ।

यद्यत्कामयते मन्त्री सर्वमेतेन साधयेत् ॥ इति ।

मन्त्रस्तु—परजात महाराव वराहाङ्गाऽवनेर्धव ।

वर्द्धते योऽन्वहं देवं वन्देऽहं वालिजाधवम् ॥ इति ॥ १३३ ॥

हृदयं भगवत्यै स्याद्वरण्यै तदनन्तरम् ।
 धरण्यन्ते धरेद्वन्द्वे द्विठान्तोऽयं ध्रुवादिकः ॥ १३४
 एकोनविंशत्यर्णाढ्यं धराहृदयमीरितम् ।
 वराहोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दो निवृट्टुदाहृतम् ॥ १३५
 देवता सर्वभूतानां प्रकृतिर्वसुधा मता ।
 हृदयं त्रिभिराख्यातं चतुर्भिः शिर ईरितम् ॥ १३६
 त्रिभिः शिखा समुद्दिष्टा कवचं पञ्चभिर्मतम् ।
 द्वाभ्यां नेत्रं समाख्यातं द्वाभ्यामस्त्रं पुनर्भवेत् ।
 मन्त्रवर्णैः षडङ्गानि कुर्यादेवं विधानवित् ॥ १३७
 श्यामां विचित्रांशुकरलभूषणां पद्मासनां तुङ्गपयोधरानताम् ।
 इन्दीवरे द्वे नवशालिमञ्जरीं शुक्रं दधानां वसुधां भजामहे ॥

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्री धराहृदयमादरात् ।
 ससर्पिषा पायसेन जुहुयात्तद्वशांशतः ॥ १३८
 तां विष्णोः पूजयेत्पीठे वक्ष्यमाणविधानतः ।
 अङ्गानि पूजयेदादौ भूवक्त्रिजलमारुतान् ॥ १४०
 दिक्पत्रेषु समभ्यर्च्य कोणपत्रेषु तत्कलाः ।
 आशापालाः पुनः पूज्या वज्राद्यस्त्रसमन्विताः ॥ १४१
 एवं सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेत् स्वमनोरथान् ।
 मधुरत्रयसंयुक्तैर्जुहुयादरुणोत्पलैः ॥ १४२
 सहस्रं भूसमृद्धिः स्यात्तथा नीलोत्पलैः शुभैः ।
 प्रियङ्गुपुष्पैर्मध्वक्तैर्धनधान्यमहीश्रियः ॥ १४३

वराहमन्त्रप्रसङ्गात् धरणीमन्त्रमाह हृदयमिति । हृदयं नमःपदम् ।
 पूर्ववद्विसर्गेण सह सन्धिर्ज्ञेयः । प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । विधानवित् ॥
 शाक्तषडङ्गमुद्राभिरित्युक्तम् ॥ १३४॥१३५॥१३६॥१३७ ॥

दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोरन्ये इत्यायुधध्यानम् ॥ १३८॥१३९ ॥
 विष्णोरिति । ग्लौ वसुन्धरायोगपीठाय नम इति पीठमन्त्रः ।
 बीजेन मूर्त्तिकल्पनं ज्ञेयम् । दिक्पत्रेषु अग्रपृष्ठदक्षोत्तरेषु । कोणपत्रेषु

मञ्जरीं शालिसम्भूतां मधुरतयलोलिताम् ।
 जुहुयात्साधिते वक्त्रौ मण्डलात् स्याद्वरापतिः ॥ १४४
 शुक्रवारे दिनमुखे गृहीत्वा साध्यभूमृदम् ।
 तामम्भसि विनिक्षिप्य शोधितेऽत्र चरुं पचेत् ॥ १४५
 पयोघृताभ्यां सहितं जुहुयात्तं हुताग्ने ।
 षण्मासं शुक्रवारेषु हुत्वेवं प्राप्नुयान्महीम् ॥ १४६
 धरामेवं भजन्मन्त्री पशुरत्नधनादिभिः ।
 धरायाः वल्लभः स स्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥ १४७

इति श्रीशारदातिलके पञ्चदशः पटलः ।

वाऽऽग्नेयादिषु । तत्कलाः इति निवृत्तिप्रतिष्ठाविद्याशान्तयः । स्वमनोरथा-
 नित्यनेन पृथ्वीप्राप्ती स्वबीजयोगः । धनधान्यलाभे श्रीयोगः । कीर्त्तौ शक्ति-
 योगोऽन्यत्र वराहबीजयोगोऽपि सूचितः ॥ १४०॥१४१॥१४२॥१४३॥१४४ ॥

शुक्रवार इति । तामम्भसीति तृतीयांशम् । दुग्धे वा । तत्रैकमंशं चुल्लामेकं
 पात्रे इति ज्ञेयम् ॥ १४५॥१४६॥१४७ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
 पदार्थादर्शाभिरव्यायां पञ्चदशः पटलः ॥ ॐ ॥

षोडशः पटलः ।

अथाऽभिधास्ये विधिवन्नारसिंहं महामनुम् ।

उग्रं वीरं वदेत्पूर्वं महाविष्णुमनन्तरम् ॥ १

ज्वलन्तं पदमाभाष्य सर्वतोमुखमीरयेत् ।

नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं वदेत्ततः

नमाम्यहमयं प्रोक्तो मन्त्रराजः सुरद्रुमः ॥ २

ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टश्चन्द्रोऽनुष्टुबुदाहृतम्

देवता नरसिंहोऽस्य सुरासुरनमस्कृतः ॥ ३

चतुर्भिर्हृदयं वर्णैः शिरस्तावद्भिरीरितम् ।

शिखाऽष्टाभिः समुद्दिष्टा षड्भिः कवचमीरितम् ॥ ४

नृसिंहमन्त्रराजमुद्धरति उग्रमिति । मन्त्रे सर्वाणि द्वितीयान्तानि । श्लोक
द्वात्रिंशदक्षरो मन्त्रः । वैदिकत्वादस्य प्रणवादित्वं ज्ञेयम् । तापनीये तथोक्तत्वात्
साम्प्रदायिकासु सुरद्रुम इत्यनेन शक्तिबीजपुटितमेनमाहुः । अस्य हं बीजं
शक्तिः । तथा च तापनीये—

ॐ देवा ह वै प्रजापतिमब्रुवन् आनुष्टुभस्य मन्त्रराजस्य नारसिंहस्य शक्तिं
नो ब्रूहि भगव इति । स होवाच प्रजापतिः । माया वा एषा नारसिंही सर्वे
सृजति सर्वमिदं रक्षति सर्वमिदं संहरति तस्मान्मायामेतां शक्तिं विद्यात् । य ए
मायां शक्तिं वेद स पाप्मानं तरति स मृत्युं जयति सोऽमृतत्वं च गच्छति स
त्रियमश्नुते मीमांसन्ति ब्रह्मवादिनः । ऋक्षा वा दीर्घा वा मृता वेति ।
ऋक्षा भवति सर्वं पाप्मानं तरति अमृतत्वं च गच्छति । यदि दीर्घा भवति स
त्रियमाप्नोति अमृतत्वं च गच्छति । यदि मृता भवति ज्ञानवान् भवति स
च गच्छति ।

सर्वेषां वा एतद्भूतानामाकाशः परायणम् । सर्वाणि ह वा इमानि भू-
आकाशदेव जायन्ते आकाशदेवजातानि जीवन्ति । आकाशं प्रयन्ति सभि-
शन्ति । तस्मादाकाशं बीजं विद्यादिति ॥ १॥२॥३ ॥

तावद्भिरिति चतुर्भिः । तावद्भिः षड्भिः । करणाक्षरैरिति चतु-

तावद्भिर्नयनं प्रोक्तमस्त्वं स्यात्करणाक्षरैः ।
 शिरोललाटनेत्रेषु मुखवाह्वङ्घ्रिसन्धिषु ॥ ५
 साग्रेषु कुक्षौ हृदये गले पार्श्वद्वये पुनः ।
 अपराङ्गे ककुदि च न्यसेदङ्गान् यथाक्रमम् ॥ ६

साम्प्रदायिकास्त्वन्यथा षडङ्गमाहुः । तद्यथा । हामाद्यैश्चतुर्भिः पादैरर्द्धद्वयसहितै-
 रानन्दात्मने प्रियात्मने ज्योतिरात्मने मायात्मने ज्वालात्मने ज्ञानात्मने क्रमा-
 देतदन्तैः षडङ्गानि । तापनीये तु पञ्चाङ्गमेवोक्तम्—

तस्य हि पञ्चाङ्गानि भवन्ति । चत्वारः पादाः चत्वार्यङ्गानि भवन्ति । सप्रणवं
 सर्वं पञ्चमं भवतीति ।

अक्षरन्यासमाह शिर इति । तत्र प्रणवयोर्मध्ये एकैकमक्षरं सविन्दुकमुच्चार्य
 न्यसनीयम् । यत्तापनीये—

ओमित्येतदक्षरमिदं सर्वम् । तस्मात् प्रत्यक्षरमुभयत ओङ्कारो भवति ।
 अक्षराणां न्यासमुपदिशन्ति ब्रह्मवादिनः इति ।

अपराङ्गे पृष्ठे । ककुदि अपरगले । अथ तन्त्वान्तरोक्तो नृसिंहसान्निध्यकारकः
 सर्वरक्षाकरो दशविधन्यास उच्यते । यदाहुः—

नृसिंहसान्निध्यकरो न्यासो दशविधस्त्विह ।
 प्रोच्यते तत्र पूर्वोऽयमङ्गुलीन्यास उच्यते ॥
 कराङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीषु पृथगाद्यन्तपर्वणोः ।
 सर्वाङ्गुली न्यसेच्छिष्टं तलयोरक्षरद्वयम् ॥
 ब्रह्मरम्बललाटभ्रूमध्यदृक्षु दृशोप्यधः ।
 कपोले कर्णमूले च चिवुकोर्ध्वाधरोष्ठके ॥
 कण्ठोरोदक्षदोर्वामदोर्हृत्तनुषु नाभिके ।
 दक्षान्यदोस्तले कट्यां मेढ्रोर्वीर्जानुजङ्घयोः ॥
 गुल्फे पादकराङ्गुल्योः सर्वसन्धिषु रोमसु ।
 रक्तास्थिमज्जासु मनोर्वर्णाग्रस्येद्विचक्षणः ॥
 हयर्णान् पदे गुल्फजानुकटिनाभिषु हृत्स्थले ।
 बाह्वोः कण्ठे तु चिवुके ओष्ठे गण्डे प्रविन्यसेत् ॥
 कर्णयोर्वदने नासापुटे नेत्रे च मूर्धनि ।
 पदानि तु मुखे केशे चक्षुःश्रोत्रेषु विन्यसेत् ॥

माणिक्याद्रिसमप्रभं निजरुचा संतस्तरत्नोगणं
 जानुन्यस्तकराम्बुजं चिनयनं रत्नोल्लसद्भूषणम् ।
 बाहुभ्यां धृतचक्रशङ्खमनिशं दंष्ट्राग्रवत्कोल्लस-
 ज्वालाजिह्वमुदग्रकेशनिचयं वन्दे नृसिंहं विभुम् ॥ ७

आस्ये च हृदये नाभौ कटिजानुपदेष्वपि ।
 नासादृक्कर्णनाभौ हृत्कदोः पदसु प्रविन्यसेत् ॥
 चतुर्वर्णान् मनोः पादान् ककुत्त्राभिषु सर्वतः ।
 अर्धद्वयं न्यसेन्मूर्ध्नि आहृत्पादात्तदङ्गकम् ॥
 उग्राद्युग्रादीनि नव पदानौह नमाम्यहम् ।
 इत्यन्तान्यास्यकम्पाणदृक्कर्णेषु च पद्मसु ॥
 हृदि नाभौ च कट्यादिपादान्तं नवसु न्यसेत् ।
 वीरा[तारा]द्यान्यपि तान्येव यथा पूर्वं प्रविन्यसेत् ॥
 नृसिंहाद्यानि तान्येव पूर्ववद्विन्यसेत् सुधीः ॥ इति ॥ ४॥५॥६ ॥

ध्यानमाह माणिक्येति । अत्र ध्यानानन्तरमेता मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥

जानुमध्यगतौ कृत्वा चिवुकोष्ठौ समावुभौ ।
 हस्तौ च भूमिसंलग्नी कम्पमानः पुनः पुनः ॥
 मुखं विजृम्भितं कृत्वा लेलिहानां च जिह्विकाम् ।
 एषा मुद्रा नारसिंही प्रधानेति प्रकीर्तिता ॥
 वामस्याङ्गुष्ठतो बद्धा कनिष्ठामङ्गुलीत्रयम् ।
 त्रिशूलवत् सम्मुखोर्ध्वं कुर्यान् मुद्रां नृसिंहगाम् ॥
 अङ्गुष्ठाभ्यां च करयोस्तथाक्रम्य कनिष्ठिके ।
 अधोमुखाभिः श्लिष्टाभिः शेषाभिर्नृहरेर्मता ॥
 हस्तावधोमुखौ कृत्वा नाभिदेशे प्रसार्य च ।
 तर्जनीभ्यां नयेत् स्कन्धौ प्रौक्तैषाऽन्वाख्यमुद्रिका ॥
 हस्तावूर्ध्वमुखौ कृत्वा तले संयोज्य मध्यमे ।
 अनामायां तु वामायां दक्षिणां तु विनिक्षिपेत् ॥
 तर्जन्यौ पृष्ठतो लग्ने अङ्गुष्ठौ तर्जनीश्रितौ ।
 वक्त्रमुद्रा भवेदेषा नृहरेः सन्निधौ मता ॥
 वक्त्रमुद्रां तथा कृत्वा तर्जनीभ्यां तु मध्यमे ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं घृतप्लुतैः ।
 पायसान्नैः प्रजुहुयाद्विधिवत् पूजितेऽनले ॥ ८
 एवं कृते भवेन्मन्त्री सिद्धमन्त्रः प्रतापवान् ।
 पूजा प्रागीरिते पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ९
 पूजयेद्विधिवत्तस्यां दैत्यशत्रुमनन्यधीः ।
 अङ्गान्यादौ समाराध्य दिग्दलेषु यजेत् पुनः ॥ १०
 पक्षीन्द्रं शङ्करं शेषमञ्जयोनिं यथाक्रमम् ।
 श्रियं ह्रियं धृतिं पुष्टिमन्यादिषु यजेत् पुनः ॥ ११
 लोकपालाः समभ्यर्च्यास्तदस्त्राणि ततः परम् ।
 इत्थं जपादिभिः सिद्धे मनौ काम्यानि साधयेत् ॥ १२

उद्यत्कोटिरविप्रभं नरहरिं कोटीरहारोज्वलं
 दंष्ट्राभीममुखं लसन्नखमुखैर्दीर्घैरनेकैर्भुजैः ।
 निर्भिन्नासुरनाथमग्निशशभृत्सूर्यात्मनेत्रत्रयं
 विद्युत्पुञ्जसटाकलापभयदं वक्त्रिं वमन्तं भजे ॥ १३
 सौम्ये सौम्यं स्मरेत्कार्यं क्रूरे क्रूरमिमं भजेत् ।
 श्रीपुष्पैर्जुहुयान्मन्त्री बिल्वकाष्ठैर्धितेऽनले ॥ १४

षोडशेद दंष्ट्रमुद्रैषा सर्वपापप्रणाशिनी ॥ इति ॥

एताः सर्वनृसिंहमन्त्रसाधारण्य इति ज्ञेयम् ॥ ७ ॥

वर्णलक्षमिति द्वात्रिंशलक्षम् । तत्सहस्रं द्वात्रिंशत्सहस्रम् । विधिवदिति
 देवतापीठं तत्राभ्यर्च्येत्यर्थः । प्रागीरिते इति नारायणाष्टाचरोक्ते । विधिवदिति
 वक्ष्यमाणविधानेन । किञ्च विधिवदित्यनेन तापनीयोक्तयन्त्रे दशावरणानि
 पूजयेदित्युक्तम् । समाराध्येति तूर्योक्तरीत्या ॥ ८॥९॥१०॥११॥१२ ॥

ध्यानमाह उद्यदिति ॥ १३ ॥

सौम्य इति । एतदुपासनाविषये । सौम्यं पूर्वोक्तध्यानम् । क्रूरे प्रयोगविषय
 इत्यर्थः । क्रूरमनन्तरोक्तम् । तदुक्तमाचार्यैः—

प्रतिपत्तिरस्य चोक्ता प्रसन्नता क्रूरता विशेषेण ।

द्विविधा प्रसन्नया स्यात् साधनपूजाऽन्यथा प्रयोगविधिः ॥ इति ॥

सहस्रं श्रियमाप्नोति पत्रैर्वा विल्वसम्भवैः ।
 प्रसूनैर्वा फलैस्तद्वद्दूर्वाहोमादरोगताम् ॥ १५
 मन्त्रजप्तां वचां श्वेतां भक्षयेत् प्रातरन्वहम् ।
 वाक्सिद्धिं लभते मन्त्री वाचस्पतिरिवापरः ॥ १६
 सलिले देवमभ्यर्च्य गन्धपुष्पादिभिः शुभैः ।
 दूर्वाभिस्तत्र जुहुयान्नित्यमष्टोत्तरं शतम् ॥ १७
 उपसर्गा विनश्यन्ति क्षुद्रभूतज्वरादिभिः ।
 दुःस्वप्ने निशि सञ्जाते स्नात्वा मन्त्रममुं जपेत् ॥ १८
 अनिद्रो मन्त्रवित् पश्चात् सुखप्रस्तस्य जायते ।
 व्याघ्रचौरमृगादिभ्यो महारण्ये भयाकुले ॥ १९
 रक्षेन्मनुरयं जप्तो भयेष्वन्येषु मन्त्रिणम् ।
 अनेन मन्त्रितं भस्म विषग्रहमहामयान् ॥ २०
 नाशयेदचिरादेव मन्त्रस्थाऽस्य प्रभावतः ।
 घोरैऽभिचारे सोन्मादे महोत्पाते महाभये ॥ २१
 जपेन्मन्त्रं स्मरेद्देवं दुःखान्मुक्तो भवेन्नरः ।
 सिंहरूपं महाभीमं नखदंष्ट्रातिभीषणम् ॥ २२

श्रीरिति लक्ष्मीलता । तद्वदिति श्रियमाप्नोतीत्यर्थः । अरोगतामित्यत्राप्नोतीत्यत्र
 षण्यते । तत्रेति जले । उपसर्गा उपद्रवाः । तदुक्तमाचार्यैः—

दूर्वात्रिकैरष्टसहस्रसंख्यैराराध्य मन्त्री जुहुयादथाप्सु ।
 शान्तिं प्रयान्तेव तदोपसर्गा आपो हि शान्ता इति च श्रुतिः स्यात् ॥
 उत्पाते सति महति क्षुपद्रवाणां होमोऽयं भवति स शान्तिदो नराणाम् ।
 यद्वा न्यन्निजमनसेष्वितं च कामं तत्राप्नोत्यखिलनृणां प्रियञ्च भूयात् ॥ इति

॥ १४॥१५॥१६॥१७॥१८ ॥

दुःस्वप्नानन्तरं तदैव । जपेदित्यष्टोत्तरशतम् । सुखप्र इति । स एव दुःस्व
 एवं सुखप्रफलदो भवति । मृगाः सिंहाद्याः । विषेत्यनेन सर्पादीनां विषम्
 ग्रहा अष्टादश । महामयानित्यनेन ज्वरादयः संगृहीताः । यदाहुः—

मूषिकलूतावृश्चिकबहुपादाद्युत्थितं विषं शमयेत् ।

अष्टोत्तरशतजापान् मनुरयमभिमन्त्रितं च भस्माद्यम् ॥

स्मृत्वाऽऽत्मानं रिपुं पश्चाद्ध्यायेन्मृगशिशुं पुरा ।

गृहीत्वा गलदेशे तं पुनर्दिक्षु क्षिपेद् द्रुतम् ।

पुत्रमित्रकलत्राद्यैरुच्चाटो जायते रिपोः ॥ २३

पूर्वमृत्युपदे साध्यनाम कृत्वा स्वयं हरिः ।

निशितैर्नखदंष्ट्राग्रैः खण्ड्यमानं रिपुं स्मरेत् ॥ २४

नित्यमष्टोत्तरशतं जपेन्मन्त्रमतन्द्रितः ।

जायते मण्डलादर्वाक् शत्रुर्वैवस्वतः प्रियः ॥ २५

यत्नं कुर्वीत विधिवच्छत्रुसेनानिवारणे ।

विभीतकाष्टैर्ज्वलिते पावके रिपुमर्दनम् ॥ २६

विचिन्त्य देवं नृहरिं सम्पूज्य कुसुमादिभिः ।

समूलतूलैर्जुहुयाच्छरैर्दशशतं पृथक् ।

रिपुं खादन्निव जपेन्निर्भिन्दन्निव तान् क्षिपेत् ॥ २७

हुत्वा सप्तदिनं मन्त्री सेनामिष्टां महीपतेः ।

प्रस्थापयेच्छुभे लग्ने परराज्यजयेच्छया ॥ २८

सशिरोऽक्षिकर्णहृद्गलकुक्षिरुजाज्वरविसर्पवमिहिक्ताः ।

मन्त्रीषधाभिचारिककृतान् विकारानयं मनुः शमयेत् ॥ इति ॥

मित्यग्रिमेण सम्बध्यते । तं रिपुं क्षिपेदित्यन्वयः । पुरेति पाठे आत्मानं

स्मृत्वेत्यन्वयः । पुरः इति पाठे आत्मनः अग्रे इत्यर्थः ॥ १८-२३ ॥

पूर्वमृत्युपदे इति । मन्त्रे मृत्युमृत्युमिति मृत्युपदद्वयमस्ति । तत्र पूर्वमृत्युपदं

॥ तत्स्थाने साध्यनामप्रयोग इत्यर्थः । स्वयं हरिरिति । आत्मानं नृसिंहरूपं

वेत्यर्थः ॥ २४॥२५ ॥

यत्नं कुर्वीतित्यादि अनर्थः स्यान् महीपतेरित्यन्तमेक एव प्रयोगः । विधि-

र्त्तमेवाह विभीतेति । रिपुमर्दनमित्यनेन क्रूरध्यानं कर्त्तव्यमिति सूचितम् ।

गति प्रत्यहम् । रिपुं खादन्निव जपेदित्यस्यायमर्थः । होमसमये रिपुं खादन्निव

होऽहमित्यात्मानं ध्यात्वा जपेत् मन्त्रमुच्चरेत् । ततोऽरीन् भिन्दन्निव नृसिं-

हमिति आत्मानं ध्यात्वा तान् शरानग्नौ क्षिपेदिति । तदुक्तम्—

खादन्निवोच्चरेन् मनुमरींश्च भिन्दन्निव क्षिपेत् समिधः । इति ॥२६॥२७॥

हुत्वा महीपतेरिष्टां सेनां शुभे लग्ने प्रस्थापयेदिति सम्बन्धः ॥ २८ ॥

तस्याः पुरस्तान्नृहरिं निघ्नन्तं रिपुमण्डलम् ।

स्मृत्वा प्रयोगं कुर्वीत यावदायाति सा पुनः ॥ २६

विजित्य निखिलाञ्छत्रून् सह वीरश्रिया सुखम् ।

आगत्य विजयी राजा ग्रामक्षेत्रधनादिभिः ॥ ३०

प्रीणयेन्मन्त्रिणं सम्यग्विभवैः प्रीतमानसः ।

मन्त्री यदि न सन्तुष्येदनर्थः स्यान्महीपतेः ॥ ३१

स्मृत्वा प्रयोगमिति । यावदायाति तावज्जपं पूर्वोक्तध्यानं च कुर्यादित्यर्थः ।

तदुक्तम्—यावज्जितारिरेष्यति नृपतिस्तावज्जपेत् स्मरन् देवम् । इति
तन्त्रातरोक्ता ध्यानभेदा लिख्यन्ते—

नरसिंहं महाभीमं कालानलसमप्रभम् ।

अन्वमालाधरं रौद्रं कण्ठहारेण शोभितम् ॥

नागयज्ञोपवीतं च पञ्चाननसुशोभितम् ।

चन्द्रमौलिं नीलकण्ठं प्रतिवक्तुं त्रिनेत्रकम् ॥

भुजैः परिघसङ्काशैर्दशभिश्चोपशोभितम् ।

अक्षसूत्रं गदां पद्मं शङ्खं गोक्षीरसन्निभम् ॥

धनुश्च सुषलं चैव बिभ्राणं चक्रमुत्तमम् ।

खड्गं शूलं च बाणं च नृहरिं रुद्ररूपिणम् ॥

इन्द्रगोपाभनीलाभं चन्द्राभं स्वर्णसन्निभम् ।

पूर्वादि चोत्तरं यावदूर्ध्वास्यं सर्ववर्णकम् ॥

एवमुग्रं हरिं ध्यायेत् सर्वव्याधिविमुक्तये ।

सर्वमृत्युहरं दिव्यं स्मरणात् सर्वसिद्धिदम् ॥

ध्येयो यदा महत्कर्म तदा षोडशहस्तवान् ।

नृसिंहः सर्वलोकेशः सर्वाभरणभूषितः ॥

द्वौ विदारणकर्माढ्यौ द्वौ चान्द्रोद्वरणच्चितौ ।

चक्रशङ्खधरौ द्वौ तु द्वौ च बाणधनुर्धरौ ॥

खड्गखेटधरौ द्वौ च द्वौ गदापद्मधारिणौ ।

पाशाङ्कुशधरौ द्वौ तु द्वौ रिपोर्मुकुटार्पितौ ॥

इति षोडशदोर्दण्डमण्डितं नृहरिं विभुम् ।

ध्यायेन्नीरदनीलाभमुग्रकर्म्मण्यनन्यधीः ॥

बीज साध्यसमन्वितं प्रविलिखिन्मध्येऽष्टपतेष्वथो
मन्त्रार्णान् श्रुतिशो विभज्य विलिखित् लिप्या वहिर्वेष्टयेत् ।
बाह्ये कोणगबीजवद्धवमुधा गेहद्वयेनावृतं
यन्त्रं क्षुद्रविषग्रहामयरिपुप्रध्वंसनं श्रौपदम् ॥ ३२

कृत्वा नवपदात्मानं मण्डलं यन्त्रसंयुतम् ।
अस्मिन् संस्थापयेन्मन्त्री कलशान्नव शोभनान् ॥ ३३

ध्येयो महत्तमे कार्य्यं दशद्विंशहस्तवान् ।
नृहरिः सर्वभूताद्यः सर्वसिद्धिकरः प्रभुः ॥
दक्षिणे चक्रपद्मे च परशुं पाशमेव च ।
हलं च मुषलं चैवमभयं चाङ्कुशं तथा ॥
पट्टिशं भिन्दिपालं च खड्गमुद्गरतोमरान् ।
वामभागे करैः शङ्खं खेटं पाशं च शूलकम् ॥
अग्निं च वरदं शक्तिं कुण्डिकां च ततः परम् ।
कार्मुकं तर्जनीमुद्रां गदां डमरुसर्पकां ॥
द्वाभ्यां कराभ्यां च रिपोर्जानुमस्तकपीडनम् ।
उर्ध्वीकृताभ्यां बाहुभ्यामान्त्रमालाधरं हरिम् ॥
अधःस्थिताभ्यां बाहुभ्यां हिरण्यकविदारणम् ।
प्रियङ्करं च भक्तानां दैत्यानां च भयङ्करम् ॥
नृसिंहं संस्मरेदित्यं महामृत्युभयापहम् ।
अथोच्यते ध्यानमन्यन् मुखरोगहरं शुभम् ॥

स्वर्णाद्याभे सुपर्णे स्थितमभिसुमुखं कोटिपूर्णेन्दुवर्णं
विद्युन्मालासटाभिस्त्रिशिखमयदृशं पीतवस्त्रोरुभूषम् ।
हस्तोद्यच्चक्रशङ्खाभयवरमखिलक्ष्वेलरोगादिमृत्युं
स्वैर्ध्वनैर्ध्वंसयन्तं सुरनुतमनिशं संस्मरेच्छीनृसिंहम् ॥ इति ॥ २८-३१ ॥

यन्त्रमाह बीजमिति । बीजं वक्ष्यमाणम् नारसिंहम् । श्रुतिशस्त्रत्वारि
क्षत्वारि । लिप्या मातृकया । कोणगं बीजं नृसिंहबीजम् । यन्त्रं एवंभूतम् ।
बद्धं व्यतिभिन्नं यद्वसुधागेहद्वयं तेन वृतम् ॥ ३२ ॥

यन्त्रसंयुतमिति नवनाभमध्यपद्मकर्णिकायाम् । अस्मिन् नवनाभमण्डले ।
कषायः क्षीरद्रुमत्वचां रस एव तोयम् । वस्त्ररत्नादीत्यादिशब्देन हेम ।

कषायतोयसम्पूर्णान् वस्त्ररत्नादिसंयुतान् ।
 मध्ये सम्पूजयेद्देवं नृसिंहं शान्तविग्रहम् ॥ ३४
 तार्क्ष्यादीन् पूजयेन्मन्त्री पूर्वादिषु यथाक्रमम् ।
 इति संसाधितैस्तौयैरभिषिञ्चेत् प्रियं नरम् ॥ ३५
 अभिचारग्रहोन्मादा विनश्यन्त्यरिभिः सह ।
 अभिषिक्तस्तदा विप्रान् भोजयेद्देवताधिया ॥ ३६
 यथावत् पूजयेत्पश्चाद्भक्त्या गुरुमवञ्चयन् ।
 राजा विजयमाप्नोति युद्धेषु विधिनाऽमुना ॥ ३७
 बीजाङ्गं फणपञ्चकं प्रविलिखेच्छेषस्य भोगे पुन-
 र्द्वात्रिंशत्पदसंयुते परिलिखेन्मन्त्राक्षराणि क्रमात् ।
 पुच्छे नाम जपादिसाधितमिदं होमेन सम्पातितं
 भूतापस्मृतिदुःखरोगशमनं यन्त्रं रिपुध्वंसनम् ॥ ३८

शान्तविग्रहमिति । माणिक्येति प्रोक्तध्यानम् । तार्क्ष्यादीनिति पूर्वोक्तपक्षी-
 दीन् । पूर्वादिषु अग्रादिषु । देवताधिया यथावद् गुरुं पूजयेदिति सम्बन्धः
 यथावदित्यनेन पाद्याद्युपचारोक्तिः ॥ ३३॥३४॥३५॥३६॥३७ ॥

यन्त्रान्तरमाह बीजाङ्गमिति । पूर्वापरायताः पञ्च रेखाः कुर्यात् । दक्षिणं
 दम्भता नव रेखाः कुर्यात् । प्रायेखाग्रेषु पञ्चसु फणाकारता कार्या । पश्चिमा-
 पञ्चसु पुच्छाकारता कार्या । तत्र प्रतिफणमेकैकं बीजं लिखेत् । जपादीन्मा-
 शब्देन प्राणप्रतिष्ठापूजे । तन्त्रान्तरस्थं यन्त्रमुच्यते—

षोडशारं महाचक्रं लिखेद् भूर्जे प्रयत्नतः ।
 दलेषु मन्त्रवर्णानि युग्मयुग्मक्रमांलिखेत् ॥
 त्रैलोक्यमोहनं बीजं कर्णिकायां लिखेद्बुधः ।
 श्रीबीजेन संवेष्ट्य क्रोकारेणाऽवरुध्य च ॥
 विवादे कलहे न्याये तथा राजकुले जयी ।
 मेधाकरी वश्यकरी नरनारीवशङ्करी ॥
 शिखायां धारयेद्वाही कण्ठे वा कटिसूत्रके ।
 सर्वत्र सुभगो लोके सर्वत्राऽप्रतिमो भवेत् ॥

चकारो वज्रिमारूढो मनुस्वरसमन्वितः ।

विन्दुनादलसन्मूर्धा बीजं नरहरैर्मतम् ॥ ३६

चिन्तामणिर्नाम रत्ना स्वयं सिंहेन निर्मिता ।

पुनरन्यां प्रवक्ष्यामि रत्नां त्रैलोक्यमोहिनीम् ॥

यस्याः सन्धारणादेव भवेयुः सर्वसम्पदः ।

श्वेतभूजं लिखेत्पद्मं द्वात्रिंशत्सिंहसयुतम् ॥

मध्ये सिंहेश्वरं बीजं लिखेत् पूर्ववदेव तु ।

श्रीबीजेन तु संवेष्ट्य वलयत्रयसंयुतम् ॥

पाशाङ्कुशैश्च संवेष्ट्य पूजयेद्यन्त्रमुत्तमम् ।

त्रैलोक्यमोहनं नाम सर्वकामार्थसाधनम् ॥

चक्रराजं महाराजं सर्वचक्रेश्वरेश्वरम् ।

धारणाज्जयमाप्नोति सत्यं सत्यं न संशयः ॥ इति ॥

कृष्णं रुद्रं महाघोरं भीमं भीषणमुज्ज्वलम् ।

करालं विकरालं च दैत्यान्तं मधुसूदनम् ॥

रक्ताक्षं पिङ्गलाक्षं च अञ्जनं दीप्ततेजसम् ।

सुघोणं सुहनुं चैव विश्वाक्षं राक्षसान्तकम् ॥

विशालं धूम्रकेशं च हयग्रीवं घनस्वनम् ।

मेघनादं मेघवर्णं कुम्भकर्णं क्षतान्तकम् ॥

तीव्रतेजमग्निवर्णं महोद्यं विश्वभूषणम् ।

विघ्नक्रमं महासेनं सिंहा द्वात्रिंशदीरिताः ॥ इति ॥ ३८ ॥

नृसिंहबीजमुद्धरति चकार इति । वज्री रेफः मनुस्वर श्री । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्यर्थादिकं यथा—

ऋषिरतिश्च गायत्री कन्दः श्रीनृहरिः प्रभुः ।

देवता दीर्घयुग्बीजेनैवाऽङ्गं परिकल्पयेत् ॥

ध्यानं पूर्ववदेव स्यादेकलक्षं जपेन् मनुम् ।

तद्दशांशं हुनेत्सम्यक् घृताक्तैः पायसैः शुभैः ॥

अर्चा होमादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ।

मन्त्रराजवदेवाऽस्य प्रयोगानपि साधयेत् ॥

हृत्पद्मेखासम्पुटं केचित् सङ्गिरन्ते मनुं त्वमुम् ॥ इति ॥

बीजं नमो भगवते नरसिंहाय तत्परम् ।
 स्याज्ज्वालामालिने पञ्चाक्षीपदंष्ट्राय तत्परम् ॥ ४०
 अग्निनेत्राय सर्वादि रक्षोघ्नाय पदं वदेत् ।
 सर्वभूतविनाशान्तं नकारो दीर्घवान् मरुत् ॥ ४१
 सर्वज्वरविनाशान्ते नायागौ दहयुग्मकम् ।
 पचद्वयं रक्षयुग्मं हुं फट् स्वाहा ध्रुवादिकः ॥ ४२
 तथा—अष्टारं विलिखेत्पद्मं श्लक्ष्णं [शुक्लं] कर्णिकया युतम् ॥

मूक्तमन्त्रं लिखेत्तत्र प्रणवेन समन्वितम् ।
 एकाक्षरं नारसिंहं नाभ्यां चैव ससाधकम् ॥
 जपेदष्टसहस्रं तु सूत्रेणावेष्ट्य तद्वहिः ।
 सुवर्णेन तु संवेष्ट्य रौप्येणावेष्टयेत्ततः ॥
 ताम्ब्रेणावष्टयेत् पश्चाल्लाक्षया च प्रयत्नतः ।
 पुनर्मन्त्रेण संमन्य ह्यग्निमुत्तारयेत् प्रिये ॥
 कण्ठे भुजे शिखायां वा धारयेद्यन्त्रमुत्तमम् ।
 नरनारीनरेन्द्राश्च सर्वे स्युर्वशगा भुवि ॥
 दुष्टास्तं नैव बाधन्ते पिशाचोरगराक्षसाः ।
 चक्रराजप्रसादेन सर्वत्र जयमाप्नुयात् ॥
 द्वादशारं महाचक्रं पूर्ववद्विलिखेत् सुधीः ।
 माताद्वादशसम्भिन्नं दले तल्लेखयेद्बुधः ॥
 मध्ये मन्त्रं शक्तियुक्तं श्रीबीजेन तु वेष्टयेत् ।
 कालान्तकं नाम चक्रं सुरासुरवशङ्करम् ॥
 चक्रमुल्लेखयेत् भूर्जे सर्वशत्रुनिवारणम् ।
 यस्य धारणमात्रेण सर्वत्र विजयी भवेत् ॥
 स श्लाघ्योऽथ भवेत्लोके यथा देवो नृकेसरी ॥ इति ॥ ३८ ॥

ज्वालानृसिंहमन्त्रमाह बीजमिति । बीजं नारसिंहम् । नकारो दीर्घवान् न
 मरुत् यकारः । ब्रह्मा ऋषिः अति क्रुद्धः ज्वालामाली नृसिंहो देवता । चीं बी
 स्वाहा शक्तिः । करणाक्षरैश्चतुरक्षरैः । ननु मन्त्रस्य सप्तषष्ठ्यक्षरत्वमुक्तम् ।
 त्रयोदशभिरित्यादिनाऽङ्गीकृतौ अष्टषष्ठ्यक्षराणि लभ्यन्ते इति पूर्वापरविरोध इति

सप्तषष्ठ्यक्षरैः प्रोक्तो ज्वालामाली महामनुः ।

हृत् त्रयोदशभिः प्रोक्तं शिरो दशभिरीरितम् ॥ ४३

शिखैकादशभिः प्रोक्ता वर्माऽष्टादशभिर्मतम् ।

वर्णैर्द्वादशभिर्नेत्रमस्त्रं स्यात्करणाक्षरैः ।

एवमङ्गानि विन्यस्य चिन्तयेन्मन्त्रदेवताम् ॥ ४४

उज्ज्वलत्प्रलयानलाभमयुग्मनेत्रमनारतं

भासुरं शिखिनः शिखाभिरुदयदंष्ट्रमुखाम्बुजम् ।

रक्षसां भयदं विकीर्णसटाकलापविभीषणं

शङ्खचक्रकृपाणखेटकधारिणं नृहरिं भजे ॥ ४५

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं समाहितः ।

कपिलाज्येन जुहुयात् समिद्धे हव्यवाहने ॥ ४६

प्रागुक्ते पूजयेत्पीठे देवं संप्रोक्तवर्त्मना ।

कुर्वीत मन्त्रराजोक्तान् प्रयोगान्मनुनाऽमुना ।

विशेषात् क्षुद्रभूतादिनाशनोऽयं मनुः स्मृतः ॥ ४७

पाशः शक्तिर्नरहरिरङ्कुशो वर्म फट् मनुः

षडक्षरो नरहरेः कथितः सर्वकामदः ॥ ४८

ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टः षड्भक्तिश्छन्द उदाहृतम् ।

देवता नरसिंहोऽस्य षड्बीजैरङ्गकल्पना ॥ ४९

चेत् सत्यम् । तत्राङ्गकरणे पदविभेदेनैव अङ्गकरणाद् दंष्ट्राय तत्रैव शिरोऽङ्गस्य समाप्तिः । शिखा तु अग्निनेत्रायेत्याद्येकादशभिः । मन्त्रे तु दंष्ट्रायाऽग्नीति सन्धिरेवेति न दोषः ॥ ४०॥४१॥४२॥४३॥४४ ॥

रक्षसां भयदमिति विनियोगोक्तिर्ज्ञेया । सटाकलापं स्कन्धकेशरसमूहम् । “सटा जटाकेशरयोः” इति कोशः । वामाद्यूर्ध्वाद्यामाधस्तनं यावदायुधध्यानम् । ॥ ४६॥४७ ॥

लक्ष्मीनृसिंहमन्त्रमाह पाश इति । पाश आं । शक्तिर्मायाबीजम् । नरहरिर्नृसिंह-बीजम् । अङ्कुशः क्रौं । वर्म हुं । फट् स्वरूपम् । क्षौं बीजं माया शक्तिः । सर्वकामद इत्यनेन विनियोग उक्तः ॥ ४८॥४९ ॥

कोपादालोलजिह्वं विवृतनिजमुखं सोमसूर्य्याग्निनेत्रं
पादादानाभि रक्तप्रभमुपरि सितं भिन्नदैत्येन्द्रगात्रम् ।
चक्रं शङ्खं सपाशाङ्कुशकुलिशगदादारणान्युद्वहन्तम्
भीमं तीक्ष्णोग्रदंष्ट्रं मणिमयविविधाकल्पमीडे नृसिंहम् ॥ ५०

ऋतुलक्षं जपेदेनं घृतेन जुहुयात्ततः ।
तत्सहस्रं समिद्धेऽग्नौ तोषयेद्द्रविणैर्गुरुम् ॥ ५१
अर्चाप्रागीरिते पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
अङ्गावृतेर्वह्निश्चक्रं शङ्खं पाशाङ्कुशौ पुनः ॥ ५२
वज्रं कौमोदकीं खड्गखेटौ पत्रे षु पूजयेत् ।
इन्द्राद्यानेतदस्त्राणि पूजयेद्वाह्यतः सुधीः ॥ ५३
एवं कृत्वा पुरश्चर्यां मन्त्रेणाऽनेन मन्त्रवित् ।

प्रयोगान् कल्पनिर्दिष्टान् कुर्यात् स्वस्य परस्य च ॥ ५४

आयुधध्यानं तु दक्षाद्यर्ध्वयोराद्ये तदधोऽधस्थयोरन्योन्ये इति । एवं क्रमेण
चतुर्थाभ्यां दक्षत्रामाभ्यां दारणमुद्रा । तल्लक्षणं तु ।

मिथः संस्पृष्टसंमुख्योऽङ्गुलयो ऋज्वधोऽग्रकाः ।

स्वस्थानसरलाङ्गुष्ठौ मुद्रेयं दारणा मता ॥ इति ।

ईडे सुवे । ईड् सुताविति धातुः ॥ ५० ॥

ऋतुलक्षं षड्लक्षम् । तत्सहस्रं षट्सहस्रम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

एवं कृत्वा पुरश्चर्यामिति । अत्र सर्वमन्त्राणां साधारणपुरश्चरणविधानमुच्यते ।

तत्र पुरश्चरणशब्दार्थो वायवीयसंहितायाम्—

साधनं मूलमन्त्रस्य पुरश्चरणमुच्यते ।

पुरतश्चरणीयत्वादिनियोगाख्यकर्मणाम् ॥

पुरतो विनियोगस्य चरणाद्वा तथोदितम् ॥ इति ।

अगस्तिसंहितायामपि—

अथ वक्ष्ये विधानानि पौरश्चरणिके विधौ ।

विना न येन सिद्धः स्यान्मन्त्रो वर्षशतैरपि ॥

तत् पुरश्चरणं नाम मन्त्रसिद्धार्थमात्मनः ।

यथोक्तं नियमं कृत्वा स्वकल्पोक्तजपस्य हि ॥

करणं द्विजयागान्तं प्रोक्तं देशिकसत्तमैः ॥ इति ॥

मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

धर्मार्थकाममोक्षेषु शास्त्रमार्गेण योजनम् ।
सिद्धमन्त्रस्य संप्रोक्तो विनियोगो विचक्षणैः ॥
पुरस्चरणपूर्वोऽसौ विनियोगो मनोर्मतः ।
फलाय मन्त्रसेवाया राजसेवा यथा तथा ॥
चरणात्पूर्वमेवाऽसौ पुरस्चरणमुच्यते ॥ इति ।

तथा—सितैकविधहेमन्तशाल्यन्नं स्वीयसञ्चितम् ॥
अशूद्रावहतं पदभ्यामनुत्तोल्य च यद्धतम् ।
दधि क्षीरं घृतं गव्यं ऐक्षवं गुडवर्जितम् ॥
तिलाक्षैव सिता मुद्गाः कन्दः केमुकवर्जितः ।
नारिकेलफलं चैव कदलं लवली तथा ॥
आम्रमामलकं चैव पनसं च हरीतकी ।
व्रतान्तरे प्रशस्तं च हविष्यं मन्यते बुधः ॥
अवैष्णवमसत्यं च यदशस्तं व्रतान्तरे ।
त्याज्यमेवात्र तत्सर्वं यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः ॥
क्षारं च लवणं मांसं गृज्जनं कांस्यभोजनम् ।
माषाढकीमसूरांश्च कीद्रवांश्चणकानपि ॥
ताम्बूलं च द्विभुक्तं च दुःसंवासं [भाषं] प्रमत्तताम् ।
श्रुतिस्मृतिविरुद्धं च जपं रात्रौ च वर्जयेत् ॥ इति ॥

तथा—मनःसंहरणं शौचं मौनं मन्त्रार्थचिन्तनम् ।
अव्यग्रत्वमनिर्वेदो जपसम्पत्तिहेतवः ॥ इति ॥

तथा—भूशय्या ब्रह्मचारित्वं मौनं चर्यानसूयिता ।
नित्यं त्रिषवणस्नानं क्षुद्रकर्मविवर्जनम् ॥
नित्यपूजा नित्यदानं देवतास्तुतिकीर्तनम् ।
नैमित्तिकार्चनं चैव विश्वासो गुरुदेवयोः ॥
जपनिष्ठा द्वादशैते धर्माः स्युर्मन्त्रसिद्धिदाः । इति ॥

तथा—स्त्रीशूद्रपतितव्रात्यनास्तिकोच्छिष्टभाषणम् ।
असत्यभाषणं जिह्वाभाषणं परिवर्जयेत् ॥
सत्यैरपि न भाषेत जपहोमार्चनादिषु ।

असङ्गापणमत्यर्थं वर्जयेदन्यपूजनम् ॥
 वाङ्मनःकर्मभिर्नित्यं निस्पृहो वनितादिषु ।
 वर्जयेद् गीतवाद्यादिश्रवणं नृत्यदर्शनम् ॥
 ताम्बूलं गन्धलेपं च पुष्पधारणमेव च ।
 मैथुनं तत्कथालापं तद्गुणोष्ठीः परिवर्जयेत् ॥
 कोटिल्यं क्षीरमभ्यङ्गमनिवेदितभोजनम् ।
 असङ्कल्पितकृत्यं च वर्जयेन् मर्दनादिकम् ॥
 त्यजेदुष्णोदकस्नानं सुगन्धामलकादिकम् ।
 शिरोऽङ्गं पञ्चगव्येन पावयेद्बहिरन्तरम् ॥
 स्नायाच्च पञ्चगव्येन केवलामलकेन वा ।
 शक्तीं त्रिषवणस्नानमन्यथा सकृदाचरेत् ॥ इति ॥

तथा—अपवित्रकरो नग्नः शिरसि प्रावृतोऽपि वा ।
 प्रलपन् वा जपेद्यावत् तावन्निष्फलमुच्यते ॥
 सकृदुच्चरिते शब्दे प्रणवं समुदीरयेत् ।
 प्रोक्ते पामरशब्देऽपि प्राणायामं सकृच्चरेत् ॥
 बहुप्रलापे चावश्यं न्यस्याऽङ्गानि ततो जपेत् ।
 क्षुतेऽप्येवं तथाऽस्पृश्यस्थानानां स्पर्शने तथा ॥ इति ।

वायव्यसंहितायामपि—

उष्णीषी कञ्चुकी नग्नो मुक्तकेशोऽङ्गनावृतः ।
 अपवित्रकरोऽशुद्धः प्रलपन्न जपेत् क्वचित् ॥
 असंवृतौ करौ कृत्वा शिरसा प्रावृतोऽपि वा ।
 चिन्ताव्याकुलचित्तो वा क्रुद्धो भ्रान्तः क्षुधान्वितः ॥
 अनासनः शयानो वा गच्छन्नुत्थित एव वा ।
 रथायामशिवस्थाने न जपेत्तिमिरान्तरे ॥
 उपानदगूढपादो वा यानशय्यागतस्तथा ।
 प्रसार्य न जपेत् पादावुत्कटासन एव वा ॥
 पतितानामन्यजानां दर्शने भाषिते श्रुते ।
 क्षुतेऽधोवायुगमने जृम्भणे जपमुत्सृजेत् ॥
 प्राप्तावाचस्य चैतेषां प्राणायामं षडङ्गकम् ।
 कृत्वा सम्यग् जपेच्छेषं यदा सूर्यादिदर्शनम् ॥

मार्जारं कुक्कुटं क्रीञ्चं श्वानं गृध्रं खरं कपिम् ।
 दृष्ट्वाऽऽचम्य चरेत्कर्म सृष्ट्वा स्नानं विधीयते ॥
 एवमादींश्च नियमान् पुरश्चरणकृच्चरेत् ॥ इति ॥
 क्रोधं मदं क्षुतं तीणि निष्ठीवनविजृम्भणे ।
 दर्शनं स्वस्य नीचानां वर्जयेज्जपकर्मणि ॥
 आचामेत् सम्भवे त्वेषां स्मरेद्वा मां त्वया सह ।
 ज्योतींषि च प्रपश्येद्वा कुर्याद्वा प्राणसंयमम् ॥ इति ॥
 एवमुक्तविधानेन विलम्बत्वरितं विना ।
 उक्तसंख्याजपं कुर्यात् पुरश्चरणसिद्धये ॥
 देवतागुरुमन्त्राणामैक्यं सम्भावयन्धिया ।
 जपेदेकमनाः प्रातःकालान्मध्यन्दिनावधि ॥
 जपाङ्गानां दशांशेन विधेयः सिद्धिमिच्छता ।
 यत्संख्यायां समारब्धं तत्कर्त्तव्यमहर्निशम् ॥
 यदि न्यूनाधिकं कुर्याद् व्रतभ्रष्टो भवेन्नरः ।
 प्रजपेदुक्तसंख्यायाश्चतुर्गुणजपं कलौ ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—कृते जपस्तु कल्पोक्तस्वेतायां द्विगुणो जपः ।
 द्वापरे त्रिगुणः प्रोक्तश्चतुर्गुणजपः कलौ ॥ इति ॥

मन्त्रतन्त्रप्रकाशे नारायणाष्टाक्षरे—

जपेन्निरन्तरं विद्वानष्टलक्षाण्यतन्द्रितः ।
 मन्त्रसिद्धिरियं प्रोक्ता युगे त्वाद्ये मनीषिभिः ॥
 द्वितीये द्विगुणा तस्मात्तृतीये त्रिगुणा तु सा ।
 कलौ चतुर्गुणा प्रोक्ता मुनिभिर्नारदादिभिः ॥ इति ॥
 संख्यापूर्त्तौ निजैर्द्रव्यैर्जपसंख्यादशांशतः ।
 यथोक्तकुण्डे जुहुयाद्यथाविधि समाहितः ॥
 अथवा प्रत्यहं जप्त्वा जुहुयात्तदशांशतः ।
 ततो होमदशांशं तु जले सम्पूज्य देवताम् ॥
 तर्पयामीति मन्त्रान्ते प्रोक्त्वाऽङ्गिर्मूत्रं तर्पयेत् ।
 स्वाभिषेकाधमर्षौ च सूर्यार्घ्यं जलपानकम् ॥
 प्रणामं मन्त्रतः कुर्यात् पूर्वपूर्वदशांशतः ।
 तदन्ते महतीं पूजां कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥

गुरुं सन्तोषयेदेवं मन्त्राः सिध्यन्ति मन्त्रिणः ।
 इत्थं पुरश्चरणतः प्रसन्ना देवता भवेत् ॥
 दशाङ्गोपासनं भक्त्याऽपुरश्चरणमुच्यते ।
 जपो होमस्तर्पणं च पूजा ब्राह्मणभोजनम् ॥
 पूर्वपूर्वदशांशेन कुर्यात्पञ्चाङ्गसंयुतम् ।
 यद्यदङ्गं विहीयेत तत्संख्याद्विगुणो जपः ॥
 कर्त्तव्यश्चाङ्गसिद्ध्यर्थं तदशक्तेन भक्तितः । इति ॥

मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

असम्भवे तु होमस्य होमात् स्याद् द्विगुणो जपः । इति ॥
 अन्यत्रापि—होमकर्मण्यशक्तानां विप्राणां द्विगुणो जपः ।
 इतरेषां तु वर्णानां त्रिगुणादिः समीरितः ॥ इति ॥
 एकमङ्गं विहीयेत ततो नेष्टमवाप्नुयात् ।
 अङ्गहीनं भवेद्यद्यत्तत्तन्नेष्टार्थसाधकम् ॥
 सर्वथा भोजयेद्विप्रान् कृतसाङ्गत्वसिद्धये ।
 विप्राराधनमात्रेण व्यङ्गं साङ्गं भवेत् सदा ॥
 न्यूनतिरिक्तकर्माणि न फलन्ति मनोरथान् ।
 तान्येव पूर्णतां यान्ति समस्तानि कृतानि च ॥
 अतो यत्नेन विदुषो भोजयेत् सर्वकर्मसु ।
 यानि यान्यपि कर्माणि हीयन्ते द्विजभोजनैः ।
 निरर्थकानि तानि स्युर्बीजान्यूषरगाणि च ॥ इति ॥

कुलप्रकाशतन्त्रेऽपि—

संसारे दुःखभूयिष्ठे यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः ।
 पञ्चाङ्गोपासनेनैव मन्त्रजापो सुखं व्रजेत् ॥
 पूजा त्रैकालिकी नित्यं जपस्तर्पणमेव च ।
 होमो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥
 यद्यदङ्गं विहीयेत तत्संख्याद्विगुणं जपम् ।
 कुर्वीत त्रिचतुःपञ्चसंख्यया साधकः प्रिये ॥
 कुर्वीत साङ्गसिद्ध्यर्थं तदशक्तेन भक्तितः ।
 एकमङ्गं विहीयेत मन्त्रान्नेष्टमवाप्नुयात् ॥
 अन्नैश्चतुर्विधैर्देवि पदार्थैः षड्रसान्वितैः ।

सुभोजितेषु विप्रेषु सर्वं हि सफलं भवेत् ॥
सम्यक्सिद्धैकमन्त्रस्य पञ्चाङ्गोपासनेन हि ।
सर्वे मन्त्राश्च सिध्यन्ति तत्प्रभावात् कुलेश्वरि ॥ इति ॥

अन्यत्र विशेषः—

अशक्तानां होमे निगमरमनागेन्द्रगुणितो
जपः कार्यश्चेति द्विजनृपविशामाहुरपरैः ।
स होमश्चेदेषां सम इह जपो होमरहितो
य उक्तो वर्णानां स खलु विहितस्तच्चलदृशम् ॥
यं वर्णमाश्रितो यः शूद्रः स च तन्नतभ्रुवां विहितम् ।
विदधीत जपं विधिवच्छ्रद्धावान् भक्तिभारनम्रतनुः ॥ इति ॥
अथवाऽन्यप्रकारेण पुरश्चरणमुच्यते ।
ग्रहणेऽर्कस्य चेन्दोर्वा शुचिः पूर्वमुपोषितः ॥
नद्यां समुद्रगामिन्यां नाभिमात्रेऽम्भसि स्थितः ।
ग्रहणादि तु मोक्षान्तं जपेन्मन्त्रं समाहितः ॥
अनन्तरं तद्दृशांशक्रमादोमादिकं चरेत् ।
तदन्ते मन्त्रसिद्ध्यर्थं गुरुं सम्पूज्य तोषयेत् ॥
ततश्च मन्त्रसिद्धिः स्याद् देवता च प्रसीदति ।
अथवा देवतारूपं गुरुं भक्त्या प्रतोषयेत् ॥
पुरश्चरणहीनोऽपि मन्त्रः सिद्धेन संशयः ।
एवं साधितमन्त्रस्तु काम्यकर्माण्यथाचरेत् ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—उपदेशस्य सामर्थ्याच्छ्रीगुरोश्च प्रसादतः ।

मन्त्रप्रभावाद्भक्त्या च मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥
सिद्धमन्त्राद् गुरोर्लब्ध्वा मन्त्रसिद्धिं च भावयेत् ।
पूर्वजन्मकृताभ्यासान् मन्त्रः शीघ्रेण सिद्धिदः ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—त्रिकालं गन्धपुष्पाद्यैर्याऽर्च्यते देवता निशि ।

पुरश्चरणकृत्येन विनैवाऽसौ प्रसीदति ॥ इति ॥

तथा वैशम्पायनसंहितायाम्—

पुरश्चरणसम्पन्नो मन्त्रो हि फलदायकः ।
किं होमैः किं जपैश्चैव किं मन्त्रन्यासविस्तरैः ॥
रहस्यानां च मन्त्राणां यदि न स्यात् पुरस्कृत्या ।

पुरस्क्रिया तु मन्त्राणां प्रधानं वीजमुच्यते ॥
 व्याधिरस्तो यथा देही सर्वकर्मसु न क्षमः ।
 पुरश्चरणहीनोऽयं तथा मन्त्रोऽपि कीर्तितः ॥
 येषां जपे च होमे च संख्या नोक्ता मनीषिभिः ।
 तेषामष्टसहस्राणि संख्योक्ता जपहोमयोः ॥
 यस्मिंश्च निगदेनैव मन्त्रे संख्याऽभिधीयते ।
 तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्यावृद्धिर्युगक्रमात् ॥
 कल्पोक्ता च कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ।
 द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥
 अनुक्ते तु हविर्द्रव्ये तिलाज्यं हविरुच्यते ।
 शाकं मूलं फलं भैक्ष्यं हविष्यं सक्तवोऽथवा ॥
 अथवा क्षीरमात्रं स्यात् पुरश्चर्तुश्च वृत्तये ।
 न सेवेत स्त्रियं मांसं मधु वा मन्त्रसाधकः ॥
 एतानि सेवमानस्य न सिध्यति पुरस्क्रिया ।
 स्त्रियं शूद्रं न भाषेत पुरश्चरणकृत्तरः ॥
 जपं च प्रातरारभ्य कुर्यान् मध्यन्दिनावधि ।
 असत्यं नाभिभाषेत नेन्द्रियाणि प्रलोभयेत् ॥
 नैरन्तर्यविधिः प्रोक्तो न दिनं व्यतिलङ्घयेत् ।
 दिवसातिक्रमात् पुंसो मन्त्रसिद्धिर्भवेन् न हि ॥
 शक्तिहीनश्च यो मन्त्रो न सिध्यति कदाचन ।
 यावत्संख्यं जपेदङ्गि पूर्वस्मिंस्तावदेव तु ॥
 दिनान्तरेऽपि प्रजपेदन्यथा सिद्धिरोधकत्वात् ।
 शिवस्य सन्निधाने च सूर्याग्न्योश्च गुरोरपि ॥
 दीपस्य ज्वलितस्यापि जपकर्म प्रशस्यते ।
 शयनं कुशशय्यायां विन्यसेच्छुचिवस्त्रष्टकं ॥
 तद्वासः क्षालयेन् नित्यमन्यथा विघ्नभाग्भवेत् ।
 स्नानं त्रिषवणं प्रोक्तमशक्त्या द्विः सकृत् वा ॥
 अस्नातस्य फलं नास्ति न चाऽतर्पयतः पितॄन् ।
 नाऽप्यतर्पयतो देवान् नाऽसत्यमपि जल्पतः ॥
 नैकवासा जपेन् मन्त्रं बहुवस्त्रावृतोऽपि वा ।

विपर्यासं न कुर्याच्च कदाचिदपि मोहतः ॥
उपर्यधो बहिर्वस्त्रे पुरस्वरणकृद्बुधः ।
विनियोगविधाने तु भवेदनियमः क्वचित् ॥
पुरस्वरणकार्येषु वर्जयेत्तं प्रयत्नतः ।
कृत्वा मन्त्रजपं मन्त्री पुरस्काराय संयतः ॥
दशांशं जुहुयादग्नौ यथोक्तविधिना बुधः ।
यद्वा जपचतुर्थांशं स्वाहान्तं मन्त्रमुच्चरन् ॥
ततो होमदशांशं तु स्वाहान्तं तर्पयेज्जलैः ।
तर्पणस्य दशांशेन नमोऽन्तं मन्त्रमुद्धरेत् ॥
अभिषिञ्चेत् स्वमूर्ध्नि जलैः कुम्भाख्यमुद्रया ।
एवंविधविधानेन कृतमन्त्रपुरस्क्रियः ॥
विनियोगसमारम्भं यथायथमथाचरेत् । इति ।

गोपालमन्त्रे विशेषस्तर्पणे तत्रैवोक्तः—

इह गोपालमन्त्राणां तर्पणं होमसंख्यया ।
समं ज्ञेयं तु सर्वेषामित्यागमविदो विदुः ॥ इति ॥
अन्यत्रापि—तर्पयेत्तावदन्येषां मनूनां हुतसंख्यया ।
तर्पणं विहितं नित्यम् । इति ॥

अथारब्धपुरस्वरणमध्ये सूतकादिकं चेन् निपतति तथापि सङ्कल्पितस्य पुरस्वरणस्य
समाप्तिरेव कर्त्तव्या । तथाच विष्णुः—

व्रतयज्ञविवाहेषु आद्धे होमेऽर्चने जपे ।
प्रारब्धे सूतकं न स्यादनारब्धे तु सूतकम् ॥ इति ।

सूतकमित्युभयं प्रारम्भश्च तत्रैवोक्तः—

प्रारम्भो वरणं यज्ञे सङ्कल्पो व्रतजापयोः ।
नान्दीमुखं विवाहादौ आद्धे पाकपरिक्रिया ॥ इति ॥

मन्त्रतन्त्रप्रकाशे पुरस्वरणे सर्वनियमानुक्ता—

शक्तश्चेत्सर्वमेवैतदशक्तः शक्तितो जपेत् ।
न दोषो मानसे जाप्ये सर्वदेशेऽपि सर्वदा ॥
जपनिष्ठो द्विजः श्रेष्ठः सर्वयज्ञफलं लभेत् ।
सर्वेषामेव यज्ञानां जपयज्ञः प्रशस्यते ॥
अहिंसया हि भूतानां जायतेऽसौ महाफलः ।

यज्ञानां जपयज्ञोऽहमित्याह भगवान् इरिः ॥
 जपेनैव तु संसिध्येद् ब्राह्मणो नात्र संशयः ।
 कुर्यादन्यत्र वा कुर्यान् मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥
 इत्याहुर्मूनयः शान्ता जपसिद्धा अकिञ्चनाः । इति ।

पद्मनाभौयेऽपि—यावन्तः कर्मयज्ञाः स्युः प्रदीप्तानि तपांसि च ।
 सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नाऽर्हन्ति षोडशीम् ॥
 जपेन देवता नित्यं स्तूयमाना प्रसीदति ।
 प्रसन्ना विपुलान् भोगान् दद्यान् मुक्तिं च शाश्वतीम् ॥ इति ॥

भृगुसंहितायापि—

ये पाकयज्ञाश्चत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
 सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नाऽर्हन्ति षोडशीम् ॥ इति ॥

नारायणीये तु—

जपाशक्तस्य सर्वतः ।

मूलमन्त्राद्दशांशं स्यादङ्गादीनां जपादिकम् ।
 जपात् सशक्तिर्मन्त्रः स्यात्कामदा मन्त्रदेवता ॥ इति ॥

जपलक्षणमुक्तं वायवीयसंहितायाम्—

जपः स्यादक्षरावृत्तिः स उच्चोपांशुमानसः ।
 य उच्चनीचस्वरितैः शब्दैः स्पष्टपदाक्षरैः ॥
 मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपयज्ञः स वाचिकः ।
 शनैरुच्चारयेन् मन्त्रमीषदोष्ठौ प्रचालयेत् ॥
 किञ्चिच्छ्रवणयोग्यः स्यादुपांशुः स जपः स्मृतः ।
 धिया यदक्षरश्रेणीं वर्णस्वरपदात्मिकाम् ॥
 उच्चरेदर्थसंस्मृत्या स उक्तो मानसो जपः ।
 उच्चैर्जपो विशिष्टः स्याद्यज्ञादेर्दशभिर्गुणैः ॥
 उपांशुः स्याच्छ्रुतगुणः सहस्रो मानसः स्मृतः । इति ।

भृगुसंहितायामपि—

विधियज्ञाजपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
 उपांशुः स्याच्छ्रुतगुणः सहस्रो मानसः स्मृतः ॥ इति ।

अन्यत्र तु—न कम्पयेच्छिरो ग्रीवां जिह्वामोष्ठं न चालयेत् ।

मनसा चिन्तितं बीजं दन्तघातं न कारयेत् ॥ इति ॥

आचार्या अपि—नातिद्रुतं नातिविलम्बितं च । इति ।

रक्तोत्पलैस्त्रिमध्वतैः सहस्रं जुहुयान्नवैः ।

नित्यं मासाद्भवेदिष्टं वत्सराद्भनधान्यवान् ॥ ५५

रक्तैस्त्रिमधुरोपेतैः पद्मैर्भानुसहस्रकम् ।

जुहुयान्महतीं लक्ष्मीमायुर्वश्यमवाप्नुयात् ॥ ५६

मन्त्रप्रकाशे तु विशेषः—

अपि चान्यं प्रवक्ष्यामि मन्त्रमिदिकरं परम् ।

मन्त्रसाधकयोरैक्यं दुर्लभं भुवि मानवैः ॥

उक्तं साङ्गर्षणे तन्त्रे शिवेनाऽखिलवेदिना ।

आनन्दाख्ये पञ्चरात्रे शक्राय कवये पुरा ॥

संस्कृतं पूजितं मन्त्रं दत्त्वा शिष्याय देशिकः ।

कुर्यादथ तयोरैक्यं शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना ॥

मन्त्रं विदर्भयित्वा तु नामवर्णयथाक्रमम् ।

आद्यन्ते सकलं नाम ततः प्रणवमालिखेत् ॥

स्वराः पत्रेषु संलेख्या ध्यायेत्तानमृतात्मकान् ।

भूर्जे रोचनगन्धार्द्यैः पद्ममध्ये सुशोभने ॥

मृदा पवित्रयाऽऽवेष्ट्य तत् पुनः सिक्थकेन च ।

निक्षिपेन्मधुरे तत् तु मृन्मये लघुभाजने ॥

क्षीरपूर्णं नवे कुम्भे तत् क्षिपेत्तुल्यभाजनम् ।

धारयेद् देशिकः कुम्भमग्निकुण्डसमीपतः ॥

मन्त्रसाधकयोरैक्यसिद्ध्यर्थं जुहुयात्ततः ।

मूलमन्त्रेण मन्त्रज्ञः सहस्रं शतमेव वा ॥

कुम्भे सम्पातयेच्चैव मधुराणां त्रयं शुभम् ।

निधाय निक्षिपेत् कुम्भं शनैस्तं महदम्भसि ॥

मन्त्रसाधकयोरैक्यं भवेदेव फलप्रदम् ।

एतद्यो न विजानाति नासौ देशिक उच्यते ॥

रहस्यं कथितं चैतन् न वदेद्यस्य कस्य चित् ।

उत्तमाय तु शिष्याय प्रियपुत्राय वा वदेत् ॥ इति ॥ ५४ ॥

रक्तोत्पलै रक्तकुवलयैः । नवैरपर्यषितैः । रक्तैः पद्मैः कीकनदैः ॥ ५५ ॥

लाजांस्त्रिमधुरोपेतान् प्रातःकालेषु जुह्वतः ।
कन्यासिद्धिर्भवेत्पक्षात् कन्यायाः सवरो भवेत् ॥ ५७

दूर्वाः पयोघृताभ्यक्ता दशोत्तरशतं सुधीः ।

अन्वहं जुहुयात्सम्यग्दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ५८

तस्य रोगाः प्रणश्यन्ति कृत्याद्रोहादिभिः सह ।

सपञ्चगव्यं जुहुयादपामार्गस्य मञ्जरीम् ॥ ५९

नित्यं सहस्रमानेन सप्ताहं विजितेन्द्रियः ।

होमोऽयं सर्वथा भूतकृत्यारोगान् प्रणाशयेत् ॥ ६०

सतिलैः राज्यपामार्गहविराज्यैर्यथाक्रमम् ।

द्विसहस्रं प्रजुहुयात् क्षुद्ररोगग्रहान् जयेत् ॥ ६१

पयोऽतैरमृताखण्डैस्त्रिसहस्रं चतुर्दिनम् ।

अनेन विहितो होमो ग्रहज्वरविनाशनः ॥ ६२

नृसिंहशक्तिबीजे द्वे शूले तारगते लिखेत् ।

तत्र ग्रहार्त्तं संस्थाप्य जपेन्मन्त्रं षडक्षरम् ।

आविश्य सद्यस्तं मुञ्चेद् ग्रहः क्रन्दन् भयाकुलः ॥ ६३

आलिख्याऽग्निपुरद्वयं तदुदरे शक्तिं ससाध्यां लिखेत्

षट्कोणेषु षडक्षराण्यथ मनोः किञ्चलकसंस्थान् स्वरान् ।

पत्रेष्वष्टसु मन्त्रराजविहितान्वर्णान् क्रमाद्वेदशः

काद्यर्णैः पुनरावृत्तं क्षितिपुरे कोणेषु चिन्तामणिम् ॥ ६४

अमृता गुडूची । तारगते शूले इति प्रणवस्यादौ यच्छूलाकारं तत्र । जपे
मिति तदुपर्यपवेशितं ग्रहार्त्तं स्पृशन्नित्यर्थः ॥ ५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥

यन्त्रमाह आलिख्येति । अग्निपुरद्वयं परस्परव्यतिभिन्नम् । मनोः षट्
नृसिंहमन्त्रस्य । चिन्तामणिं नारसिंहमिति सामानाधिकरण्यम् । तेन नृ
स्यैकाक्षरं भूर्जपत्रके लिखितमिदं यन्त्रं हरेदिति सम्बन्धः ।

तदुक्तं नृसिंहकल्पे—

षट्कोणबीजेन विशिष्टकर्णिकं शतवर्णयुक्मूलचतुष्कलाष्टकम् ।

द्वतं जनन्या जगतीगृहास्त्रके यन्त्रं सचिन्तामणिकं विचिन्तयेत् ॥

नारसिंहमिदं यन्त्रं लिखितं भूर्जपत्रके ।
 विधृतं शिरसा शीर्षरोगभूतज्वरान् हरेत् ॥ ६५
 बहुनाऽत्र किमुक्तेन मन्त्रैरेतैरुदीरितैः ।
 समो नास्ति मनुः कश्चिच्छापानुग्रहकारकः ॥ ६६
 तारो भृगुर्वियद्भूयस्तदाद्यं वज्रिदीर्घयुक् ।
 पावकः कवचास्त्वान्तो मनुः सप्ताक्षरः स्मृतः ॥ ६७
 अहिर्बुध्नो मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ।
 देवता मुनिभिः प्रोक्ता चक्ररूपो हरिः स्वयम् ॥ ६८
 आचक्राय हृदाख्यातं विचक्राय शिरः स्मृतम् ।
 मुचक्राय शिखा प्रोक्ता धीचक्राय तनुच्छदम् ॥ ६९
 संचक्राय स्मृतं नेत्रं ज्वालाचक्राय तत्परम् ।
 षडङ्गमन्त्राः प्रत्येकं द्विठान्ता जातिसंयुताः ॥ ७०
 ऐन्द्रीचक्रेण बध्नामि नमश्चक्राय ठद्वयम् ।
 मन्त्रेणाऽनेन कुर्वीत दिशां प्रागादि बन्धनम् ॥ ७१
 त्रैलोक्यान्ते रक्षयुर्गं हुं फट् स्वाहा ध्रुवादिकः ।
 अग्निप्राकारमन्त्रोऽयं रक्षार्थं पुनरात्मनः ॥ ७२
 आं क्लीं क्ष्रीं क्रौं च हुं फट् च शक्तिमन्त्रः कलाष्टकम् ।

अचां युग्मानि चिन्ताणीं नृसिंहैकाक्षरो मनुः ॥ इति ॥ ६४॥६५॥६६ ॥
 वाराहयन्त्रे सुदर्शनमन्त्रस्योद्दिष्टत्वात्तमाह तार इति । तारः प्रणवः ।
 श्रुः स । वियत् हः । तदाद्यं सः । वज्री रेफः । दीर्घ आकारः तद्युक् तेन
 सा । पावको रेफः । कवचं च हुं । अस्त्रं फट् । सं बीजम् । हुं शक्तिः । तत्
 परमस्त्रम् । द्विठान्ताः स्वाहान्ताः ॥ ६७॥६८॥६९॥७० ॥

प्रागादिदिशामित्यनेन ऐन्द्रीचक्रेण बध्नामीत्यस्मिन् मन्त्रे ऐन्द्रीपदस्थानि
 प्राग्नेयीत्यादीनां पदानामूहः कार्यं इत्युक्तं भवति । एवं दशस्यपि दिशासु ।
 तदुक्तम्—ऐन्द्रीं समारभ्य दिशस्त्वधस्तादन्तं समुक्ता क्रमशो दशानाम् ।

चक्रेण बध्नामि नमस्तथोक्ता चक्राय शीर्षं च दिशां प्रबन्धः ॥ इति ॥ ७१ ॥
 त्रैलोक्यान्त इत्यत्र मन्त्रे त्रैलोक्यपदं द्वितीयान्तं ज्ञेयम् । रक्षेति क्रिया श्रवणात् ।

प्राकारं तेन कुर्वीत मन्त्रेण मनुवित्तमः ।
 सितरक्ताञ्जनप्रख्यं तारं मूर्धनि विन्यसेत् ॥ ७३
 अन्यानग्निनिभान्वर्णान् भ्रुवोर्मध्ये मुखे हृदि ।
 गुह्यजानुपदद्वन्द्वसन्धिषु क्रमशो न्यसेत् ॥ ७४
 कल्पान्तार्कप्रकाशं विभुवनमखिलं तेजसा पूरयन्तं
 रक्ताक्षं पिङ्गकेशं रिपुकुलभयदं भीमदंष्ट्राट्टहासम् ।
 चक्रं शङ्खं गदाञ्जे पृथुतरमुषलं चापपाशाङ्कुशान् सैः
 विभ्राणं दोर्भिराद्यं मनसि मुररिपुं भावयेच्चक्रसंज्ञम् ॥ ७५
 अर्कलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तत्सहस्रकम् ।
 तिलैः समर्षपैः पद्मैर्विल्वैर्दुग्धौदनैः क्रमात् ॥ ७६
 विष्णोः सम्पूजयेत्पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
 अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य चक्राद्यस्त्राणि तद्वहिः ॥ ७७

तदुक्तम्-- त्रैलोक्यं रक्षरक्षेति हुं फट्स्वाहेति चोदितः ।

तारादिकोऽयं मन्त्रः स्यादग्निप्राकारसंज्ञकः ॥ इति ॥ ७२ ॥

कुर्वीतिति । मनसा अग्निप्राकारं चिन्तयन् आत्मनः प्रदक्षिणं परिभ्रमदुद
 क्षिपेदिति परमगुरवः । उक्तञ्च—

आत्मनः परितो वज्रिप्राकारं त्राणनाय च ।

भूतप्रेतपिशाचेभ्यो विधाय तदनन्तरम् ॥

अङ्गिः पुष्पाक्षतैश्चैव वज्रिबीजास्त्रमन्वितैः ।

प्रक्षिपेत् परितो मन्त्रो भयविघ्ननिवृत्तये ॥ इति ।

सितेति । अकारोकारमकाराणां क्रमेण ध्यानम् । पदद्वन्द्वसन्धिषु षण्ण्य
 न्यासः ॥ ७३॥७४ ॥

कल्पान्तेति । चापं सशरं ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

दोर्भिश्चक्रदरौ गदाजकुलिशांश्चास्त्रं च पाशाङ्कुशौ ॥ इति ।

अतएव पूजायां सशरं धनुरिति वक्ष्यति । आयुधध्यानं दक्षाद्यूर्धाभ्यां
 तदधराधराभ्यामन्य इति । अत्र ध्यानानन्तरं चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ७५ ॥

अर्कलक्षं द्वादशलक्षम् । क्रमात् तत्सहस्रं द्वादशसहस्रं न तु प्रत्येकं
 तिलैरिति प्रत्येकं चतुर्विंशतिशतानि । विष्णोः पीठे नारायणाष्टाक्षरे

चक्रं शङ्खं गदां पद्मं मुषलं सशरं धनुः ।
 पाशाङ्कुशौ दलाग्रेषु लक्ष्मणाद्याः पूजयेत्ततः ॥ ७८
 लक्ष्मीं सरस्वतीं पश्चाद्भक्तिं प्रीतिं ततः परम् ।
 कौर्त्तिकान्ती तुष्टिपुष्टौ सर्वा एताः स्मृता द्विशः ॥ ७९
 पीतरक्तसितश्यामा इन्द्राद्यस्त्राणि तद्वहिः ।
 इति सिद्धे मनौ प्रोक्तप्रयोगान् कर्त्तुमर्हति ॥ ८०
 आत्मनो वा परार्थं वा दृष्टादृष्टफलप्रदान् ।
 दूर्वाहोमो विधातव्यो दीर्घमायुरभीष्टता ॥ ८१
 श्रीकामो जुहुयात्पद्मैः फुल्लैराज्यपरिप्लुतैः ।
 मेधाकामेन होतव्यं प्रसूनैर्ब्रह्मवृक्षजैः ॥ ८२
 दिनत्रयं यो जुहोति गुलिकाः पुरुनिर्मिताः ।
 अष्टोत्तरसहस्रेण स जयेन्निखिलापदः ॥ ८३
 गव्येनाज्येन गोसिद्ध्यै जुहुयाद्विवसत्रयम् ।
 उदुम्बरसमिद्धोमः पुत्रदायौ भवेन्नृणाम् ॥ ८४
 प्रलयाग्निसमं चक्रं यस्य भूर्धनि चिन्तयेत् ।
 सप्ताहाज्ज्वरभूर्च्छार्त्तो मण्डलान्मृतिमेति सः ॥ ८५

अभ्यर्च्येति केसरेष्विति शेषः । तद्वहिरिति पत्रमध्ये । सशरं धनुरित्येकम् ।
 दलाग्रेष्विति उत्तरेण सम्बध्यते । लक्ष्मणाद्या इत्युत्तरपटलोक्तबीजाद्याः ।
 द्विश इति । आद्ये द्वे पीते । रतिप्रीती रक्ते । उपान्ये सिते । अन्ये श्यामे ।
 प्रयोगान् कर्त्तुमर्हतीत्यनेनैतदुक्तं भवति । ॐ सुदर्शनाय विद्महे चक्रराजाय
 धीमहि तन्नश्चक्रः प्रचोदयात् । अस्य प्रयोगेषु मूलमन्त्रदशांशजप इति । केचिन्
 महाचक्राय धीमहीति पठन्ति । अपेक्षितार्थद्योतनिकायां तु नमश्चक्राय विद्महे
 सहस्रज्वालाय धीमहि तन्नो निवारितः प्रचोदयादिति गायत्री पठिता ।
 पञ्चत्रयमपि साम्प्रदायिकमेव । यथागुरूपदेशं च निर्णयः । दीर्घमायुरिति
 मृत्युञ्जयादित्वम् ॥ ७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥८१ ॥

श्रीकाम इति श्रीबीजादित्वम् । मेधाकामेनेति वाग्भवादित्वं ज्ञेयम् ।
 जुहोतीति । त्रिदिनमिति । चतुर्दिनं वा ।
 “जुहुयात्त्रिदिनं गुग्गुलुगुलिकासहस्रकं चाष्टकं च मन्त्रितमः त्रिदिनं चतुर्दिनं वा”

अकारादिस्वरावीतं याहियाहिपदावृतम् ।
 सकारं चिन्तयेच्छलोर्मूर्धन्युच्चाटमावहेत् ॥ ८६
 अनेन विधिना शत्रुर्मगडलान्मृत्युभागभवेत् ।
 शरच्चन्द्रनिभं सार्णं मुधाधाराभिवर्षिणम् ॥ ८७
 स्मरेन्मूर्धनि यस्याऽसौ स जीवेद्विगतामयः ।
 आत्मानं चक्रनाभिस्थं ध्यात्वा मन्त्रममुं जपेत् ॥ ८८
 एकोऽपि रणभूमिस्थो जयेत् प्रत्यर्थिनो बहून् ।
 अपामार्गस्य समिधो जुहुयादयुतावधि ॥ ८९
 रक्षोभूतपिशाचारिपीडा तस्य न जायते ।
 निर्गुण्डीसर्जकनकश्वेतकिंशुकसम्भवैः ॥ ९०
 समिधरैः कृतो होमः क्षुद्ररोगग्रहापहः ।
 अपामार्गस्य समिधः सर्पिर्मध्ये शृतश्चरुः ॥ ९१
 साज्यमेतानि जुहुयादष्टोत्तरशतं पृथक् ।
 साधकाय पुनर्दद्याच्चरुं सम्पातसाधितम् ॥ ९२
 अभिचारकृता द्रोहास्तस्य नश्यन्ति सर्वथा ।
 अपामार्गस्य समिधः पञ्चगव्यपरिप्लुताः ॥ ९३

इत्युक्तेः । पुरुर्गुगुलः । निखिलापद इति । नृसिंहबीजादित्वम् । मूर्च्छार्त्ता
 भवेदिति शेषः ॥ ८२॥८३॥८४॥८५ ॥

अकारादीति । अकारादीनां वायुबीजयोगो ज्ञेयः । तेन यंयामित्यादि
 उच्चाटमावहेदिति दशाहत इति ज्ञेयम् । तदुक्तमाचार्यैः —

दशाहतोऽसौ प्रतिबाध्यते रिपुः । इति ॥ ८६ ॥

अनेन विधिनेत्यनेन प्रयोगान्तरमपि तादृशं सूचितम् । यदाहुराचार्याः —

सान्तं वायसवर्णं शत्रोः शिरसि स्मरेच्च सप्ताहम् ।

उच्चाटयति क्षिप्रं मारयते वा धियोऽस्य नैशित्यात् ॥ इति ॥

शरच्चन्द्रनिभमित्यनेन सितं वं वामित्यादिवीतमिति ज्ञेयम् । सार्णं सकाराक्षरं
 जपेदिति । सह नमो स्मर नारा हुं फट् पणिति पादत्रयान्तम् ॐ इति चतु-
 पादान्तगीतामन्त्रादित्वं ज्ञेयम् ॥ ८७॥८८॥८९ ॥

अपामार्गस्येति । फट्स्थाने वषट्कारो ज्ञेयः । सर्जः शूलः । कस्तुरी

जुहुयादयुतं मन्त्री दिशामु बलिमाहरेत् ।
 दध्योदनेन मनुना जुद्रोगादिशान्तये ॥ ८४
 क्षीरवृक्षसमित्क्षीरहविराज्यैः पृथक् पृथक् ।
 चतुःसहस्रं होतव्यं शान्तिः स्यात्सर्वतोमुखौ ॥ ८५
 दक्षिणोत्तरगं मन्त्री चक्रयुग्मं समालिखेत् ।
 वेदादि विलिखेन्मध्ये मन्त्रवर्णान् षडस्त्रिषु ॥ ८६
 मध्यं पीतं कोणषट्कं रक्तं श्यामलमन्तरम् ।
 नेमिं श्वेतां लसद्वक्त्रिणिखाभिरुपशोभिताम् ॥ ८७
 पार्थिवं मण्डलं बाह्ये कुर्यादेवं यथाविधि ।
 रक्ततोयेन सम्पूर्णं कुम्भं सौम्ये प्रविन्यसेत् ॥ ८८
 आवाह्य पूजयेत्तस्मिंश्चक्रात्मानं जनार्दनम् ।
 दक्षिणे मण्डले कुर्याद्धोमकर्म विधानवित् ॥ ८९

धतूरः । जुद्राः स्तम्भाद्याः षड्रोगाः प्रसिद्धाः । ग्रहाः अष्टादश महाग्रहाः
 सप्त व्यन्तराः । पृथगिति प्रत्येकम् । चक्रं दद्यादिति होमचक्रशेषं मन्त्रजसञ्च ।
 सम्पातसाधितमिति प्रतिद्रव्यसम्पातसाधितम् ।

हुत्वा संपातितं शेषं तज्जप्तं प्राशयेच्चरोः । इति नारायणीये उक्तेः ।
 सर्वथेत्यनेन तद्वस्मानुलेपः ।

जुद्रग्रहामयध्वंसि तदभूत्या चानुलेपनम् । इति तत्रैवोक्तेः ।
 मनुना वक्ष्यमाणबलिमन्त्रेण ॥ ८८॥८९॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४ ॥

क्षीरेति सप्तद्रव्यैः । पृथक् पृथगिति प्रत्येकम् ॥ ८५ ॥

दक्षिणोत्तरगमित्यारभ्य न संशय इत्यन्तमेकः प्रयोगः । चक्रयुग्ममिति ।
 षडारं परिधिनेमिसहितम् । मन्त्रवर्णानिति सुदर्शनमन्त्रवर्णान् । अन्तरमिति
 षडारसन्धयः । नेमिमिति चक्रपरिधिरेखाम् । वक्त्रिणिखाभिरिति । अग्नि-
 ज्वालाकारेव वक्ररेखा कार्या इत्यर्थः । तदुक्तम्—

विरचितशिखिरेखाकुलम् । इति ॥ ८६॥८७ ॥

पार्थिवमिति । कृष्णवर्णं । तदुक्तं नारायणीये—

बहिः कृष्णवर्णरेखा च पार्थिवी । इति ।

कुर्यादेवं यथाविधीत्यनेनैतत् पञ्चम्यादि पूर्णान्ततिथिषु कर्तव्यमिति सूचितम् ।

क्रमात् सर्पिरपामार्गैस्तन्दुलैः सर्पपैस्तिलैः ।
 पायसैर्गव्यसर्पिर्भ्यां षड्विंशत्यधिकं शतम् ॥ १००
 जुहुयादेधिते वक्त्रौ प्रतिद्रव्यं विधानवित् ।
 सम्पातयेत् कुम्भतोये पूजिते सौम्यमण्डले ॥ १०१
 प्रस्थार्धं चरुणा पिण्डं कृत्वा तस्मिन्विनिक्षिपेत् ।
 बाह्यं बलिप्रदानार्थं तदर्धमवशेषयेत् ॥ १०२
 स्नातं विशुद्धवस्त्राद्यैसाध्यमानौय तं पुनः ।
 दक्षिणे स्थापयेन्मन्त्री कुम्भाग्निभ्यामनन्तरम् ॥ १०३

तदुक्तम्—पूर्णासु माङ्गल्यविवाहयात्रासप्तौष्टिकशान्तिकर्म कार्यम् । इति ।

तथा—हस्तादि पञ्चनक्षत्रे रेवत्याश्विनमुत्तरम् ।

अविष्टा रोहिणी पुण्या शान्तिकर्मसु पूजितम् ॥ इति ॥

रक्ततोयेनेति लाक्षादिरसेन रक्ततोयं कृत्वेत्यर्थः । सौम्ये उत्तरदिक्स्थचक्र इत्यर्थः । तस्मिन्निति कुम्भे । दक्षिणे मण्डले दक्षिणदिक्स्थचक्रे । विधान-विदित्यनेन सपदां हसन्तिकां संस्थाप्य तवाग्निं प्रतिष्ठाप्य होमकर्म कुर्यादिति सूचितम् ॥ ८८॥८९ ॥

अपामार्गैरपामार्गसमिद्धिः । उक्तं च नारायणीये “साज्यापामार्गसमिधौ” इति । गव्यं पञ्चगव्यम् । “सकलैर्गव्यैः” इत्युक्तेः । प्रतिद्रव्यमित्यष्टोत्तरसहस्रं मिलित्वा भवति । तदुक्तं नारायणीये “सहस्राष्टकसंख्यया” इति । द्रुतस्व वारद्वयमुक्तिः क्रमार्था । विधानवित् संपातयेदित्यनेनाष्टद्रव्यहोमेऽपि संपात इति सूचितम् । प्रतिद्रव्यमिति काकाक्षिगोलकन्यायेनोभयत्र सम्बध्यते । तद्रुक्तम्—

हुत्वा तद्रुतशिष्टमत्र विधिवत् क्षिप्त्वा प्रतिद्रव्यकम् । इति ।

नारायणीयेपि—द्रुतशेषं क्षिपेत् कुम्भे प्रतिद्रव्यं विधानवित् । इति ।

विधानविदित्यनेन समिधादि होमे आहुत्यन्ते कलशे हस्तमात्रस्पर्शा एव संपाता इति सूचितम् । पूजिते सौम्यमण्डले इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ ।

तस्मिन्निति कुम्भमुखे । विनिक्षिपेदिति वषड्भूतमूलान्वितसुदर्शनगायत्र्या । सा पूर्वोक्ताऽनुसन्धेया । तदर्धशेषं होमार्थकृतपायसार्धम् । दक्षिण इति चक्रे । तत्रत्यां हसन्तीमन्यत्र संस्थाप्येत्यर्थः । मन्त्रीत्यनेन सह नमो इति स्मर नारा इति हुं फडिति पादत्रयान्तेन ओमिति चतुर्थपादान्तेन गोतामन्त्रेण विशिष्टं साध्यस्य सकलीकरणं सूचितम् ॥ १००॥१०१॥१०२॥१०३ ॥

नौराज्य तौ नयेद्वाह्ये ग्रासादष्टमराशिके ।
 स्थापयेत्तौ यथापूर्वं सपरिस्तरणी क्रमात् ॥ १०४
 हुत्वा वक्त्रौ यथापूर्वं शिष्टान्नेन बलिं हरेत् ।
 मनुना वक्ष्यमाणेन दशदिक्षु यथाविधि ॥ १०५
 सद्द्विष्णुगणभ्योऽन्ते सर्वशान्तिकरे पुनः ।
 स्यो बलिं प्रतिगृह्णन्तु शान्तये हृदयं ततः ॥ १०६
 ब्राह्मणान् भोजयेत् सम्यङ्मधुरोत्तरमादरात् ।
 गुरवे दक्षिणां दद्याद्वस्त्रभूषणसंयुताम् ॥ १०७
 हन्यादयं विधिः पंसां कृत्यारोगग्रहज्वरान् ।
 रक्षःपिशाचमार्यादिक्लेशान् शीघ्रं न संशयः ॥ १०८
 विधाय पञ्जरं मन्त्री फलकैः क्षीरशाखिनाम् ।

नौराज्येति । नौराजनं गोतामन्त्रेण । एकदेव कुम्भाग्निभ्यां नौराजनं यत् तत्
 पुद्गलान्तरसाहाय्येनेति ज्ञेयम् । ताविति कुम्भाग्नी अष्टमराशिके स्थापयेदिति ।
 राशिस्थानान्युक्तानि कादिमते—

ग्राच्यां मेषवृषौ वक्त्रौ मिथुनं दक्षिणे तथा ।
 कुलीरसिंहमथ तत्रैर्ऋत्यां कन्यका स्थिता ॥
 तुलाकीटौ पश्चिमतो धनुर्वायौ तु संस्थितम् ।
 नक्षत्रकुम्भावुत्तरतो मीनमैश्वर्यं तु संस्थितम् ॥ इति ॥

एतद्वाशिस्थानं ज्ञात्वा साध्यस्य योऽष्टमराशिस्तत्र स्थापयेदित्यर्थः । यथापूर्वमिति ।
 तद्दक्षिणभागेऽग्निं स्थापयेत् । तदुक्तम्—

अग्न्यादिकमपि सर्वं क्षिपेदयं घटस्य पश्चिमे भागे । इति ॥ १०४ ॥
 यथापूर्वमित्यष्टभिर्द्रव्यैः उक्तप्रमाणेन च । शिष्टान्नेनेति हुतशिष्टान्नेन ।
 तदुक्तं नारायणीये—दद्यादनेन मन्त्रेण हुतशेषान्धसा बलिम् । इति ।
 पाचार्या अपि—हुतशेषान्नेन बलिम् । इति ।
 यथाविधीति । लोकपालबलिरपि सूचितः ॥ १०५ ॥

बलिमन्त्रमाह सद्द्विदिति । हन्त्रमःपदम् । हृदयं नमःपदम् एतदन्तो मन्त्रः ।
 प्रस्य प्रणवशक्त्यादित्वं ज्ञेयम् । मारी कृत्याविशेषः । आदिशब्देनेत्यादि-
 कापदादि ॥ १०६॥१०७॥१०८ ॥

क्षीरशाखिनामिति पलाशस्याऽप्युपलक्षणम् । तदुक्तं नारायणीये—

पञ्चगव्येन संपूर्य तस्मिन् साध्यं निवेशयेत् ॥ १०६

धौतवस्त्रं विशुद्धाङ्गं स्पृष्ट्वा सम्यग्जपेन्मनुम् ।

पूर्वादिदिक्षु संस्थाप्य वज्रं ब्राह्मणसत्तमैः ॥ ११०

कारयेत्पूर्वसन्दिष्टैर्द्रव्यैर्होमं विधानवित् ।

तोषयेद्दक्षिणाभिस्तान् यजमानः स्वशक्तितः ॥ १११

गुरुं च धनधान्याद्यैर्नत्वा सम्प्रीणयेत्तदा ।

सर्वरोगहरः प्रोक्तः कृत्याद्रोहादिनाशनः ॥ ११२

अपमृत्युहरः पुंसां विधिरेषः प्रकीर्तितः ।

पञ्चगव्यैः कषायैर्वा क्षीरभूरुहसम्भवैः ॥ ११३

पूरितैः कलशैर्जपैः कृतसम्पातसंयुतैः ।

अभिषिञ्चेद् ग्रहाविष्टमभिचारातुरं नरम् ॥ ११४

सुस्थो भवति शीघ्रेण विधानेनाऽमुना नरः ।

भानुवारेऽभिषेकस्य विधानेन सुसाधितैः ॥ ११५

सलिलैः स्नापयेन्नारीं सुखप्रसवकाञ्चिणीम् ।

सप्तवाराभिषेकेण सर्वे नश्यन्त्युपद्रवाः ॥ ११६

फलकैः कल्पिते पात्रे पलाशक्षीरशाखिनाम् । इति ।

आचार्याश्च—पालाशैर्वा स्तनजद्रुमजैर्वा पञ्जरे कृते फलकैः । इति ॥

अनेन क्षीरद्रुमेष्वपि विकल्पो ज्ञेयः । सम्यक् जपेदिति चतुर्दिक्षु क्रियमाणहोमं समाप्तिपर्यन्तमित्युक्तम् । पूर्वसन्दिष्टैः दृतादिभिरष्टद्रव्यैः । विधानविदित्वेन प्रतिद्रव्यं षड्विंशत्यधिकशतं होम इत्युक्तम् । पञ्चगव्यैः पूरितैरिति व्यधिकारो तृतीये । कलशैरिति नवमिः । सम्पातेन होमाक्षेपः । होमोऽपि पूर्वोक्तोऽष्टद्रव्यैः पूर्वोक्तसंख्यः । अमुना विधानेन नरः शीघ्रेण सुस्थो भवतीति सम्बन्धो तद्विधानप्रकारो यथा । पूर्वोक्तं नवनाभं मण्डलं कृत्वा पूर्ववत् कलशाव्रव संस्थाप्य उक्तद्रव्यैरापूर्य मध्ये मन्त्रोक्तदेवतां संपूज्य परितोऽष्टकलशेषु आयुधाष्टकं संस्थाप्य कार्यानुरूपं होमं कृत्वा तत्सम्पातयुक्तैर्घटैरभिषिञ्चेदिति । पञ्चकलशपक्षे पञ्च मण्डलं कृत्वा दिक्षु चक्रगदामुशलपाशा अर्चनीयाः । शेषं पूर्ववत् । अभिषेकस्य विधानेनेति । एककलशस्थापनप्रकारेण उक्तरूपेण चेत्यर्थः । सुसाधितैरिति पूर्ववद्धोमः सम्पातश्च । सप्तसु वारेषु भानुवारेषु योऽभिषेकस्तेन ॥ १०६—११६

पञ्चगव्ये शृतं सर्पिर्मन्त्रितं मनुनाऽमुना ।
 गर्भिणीनां ग्रहात्तानां सेवितं तच्छुभावहम् ॥ ११७
 उच्चस्थानगते शुक्रे मनुना साधुसाधिता ।
 त्रिलोहीमुद्रिका हन्यात् जुद्रभूतग्रहान् ज्वरान् ॥ ११८
 तद्वर्णसंख्यया सूत्रे ग्रन्थीन् कृत्वा जपादिभिः ।
 साधितं कल्पयेद्वस्ते कण्ठे वा दुःखशान्तये ॥ ११९
 पञ्चगव्यं जपेत् स्पृष्ट्वा मन्त्रं दशशतावधि ।
 न्यस्तं तत् पद्मपत्रादौ पत्रे वा ब्रह्मवृक्षजे ॥ १२०
 फले बिल्वस्य वा मन्त्री गृहे स्वस्य परस्य च ।
 निखनेत् सर्वरक्षा स्याद्वर्धते सर्वसम्पदः ॥ १२१
 पलाशक्षीरवृक्षाणां त्वचो मलयजं पुरुम् ।
 कुङ्कुमं यामिनीं कुष्ठं बिल्वापामार्गसर्षपान् ॥ १२२

पञ्चगव्य इति । “अकल्कोऽपि भवेत् स्नेहो यः साध्यः केवले द्रवे” इति परि-
 भाषणात् कल्कं विनैव तदुष्टं साध्यम् । तत्र

पञ्चप्रभृति यत्र स्युर्द्रव्याणि स्नेहसंविधौ । तत्र क्षीरसमान्याहुः । इत्युक्तेः ।
 घृतसमान्येव पञ्चगव्यानि दत्त्वा घृतं पचेत् । क्षीरदधारनालैः वचनात् प्राप्तमपि
 जलं न देयम् । गोमूत्रस्य सत्त्वादिति ॥ ११७ ॥

शुक्रे उच्चस्थानगते मीनगते । साधुसाधितेति षष्ठोक्तरीत्या ॥ ११८ ॥

तद्वर्णसंख्यया मन्त्रवर्णसंख्यया । इदमुभयत्र सम्बध्यते । तेन सप्त सूत्राणि
 कृत्वा तत्र सप्त ग्रन्थयो देयाः । अस्य प्रयोगस्य विशेषो नारायणीये—

हुनेद् गव्याक्तापामार्गसमिदाज्यं चरुं घृतम् ।

परिस्तीर्णसिताताम्रसूत्रसन्धिस्थितान् घटान् ॥

क्षीरवृक्षकाथपूर्णान् होमकालेऽभिमन्त्रयेत् ।

तत्संख्यपातैः स्नापयेत् गव्यशेषपुरःसरम् ॥

कल्पयेत्तस्य हस्तादौ तत् सूत्रं ग्रन्थितं जपात् । इति ।

जपादिभिरित्यादिशब्देन पूजासम्पात्तौ हस्ते कर्णे चेति । पुमान् दक्षिणे स्त्री वामे
 इति ज्ञेयम् ॥ ११९ ॥

पद्मपत्रादावित्यादिशब्देन ब्रह्मपत्रादिपात्र इत्यादि । मन्त्री नरः स्वस्य परस्य
 वा गृहे निखनेदिति सम्बन्धः । पुरुं गुग्गुलम् । यामिनी हरिद्रा । कुष्ठं कूडम् ।

तिलद्रुवायवान् देवीं तुलसीयुगलं कुशम् ।
 लक्ष्मीं गोरोचनां पद्मं वचां गोमयसंयुताम् ॥ १२३
 विष्णुकान्तामर्कयुतां जपन्मन्त्रं विनिक्षिपेत् ।
 पञ्चगव्येन सम्पूर्णे पात्रे तत् संस्कृतेऽनले ॥ १२४
 संस्थाप्य क्वाथयेत् सम्यग्यावद्भस्म भविष्यति ।
 तदादाय जपेद् भूयः प्रयुतं देवता धिया ॥ १२५
 लिपेत्सर्वाङ्गमेतेन किञ्चिच्छिरसि निक्षिपेत् ।
 कृत्याद्रोहग्रहोन्मादव्याधिदुःखनिवारणम् ॥ १२६
 सर्वशत्रुप्रशमनं सर्वपापहरं परम् ।
 शुभदं वश्यदं पुंसां समस्तापन्निवारणम् ॥ १२७
 गर्भिणीबालरुग्णानां विशेषेण प्रशस्यते ।
 अस्मात्परतरा रक्षा नास्ति लोके प्रकीर्तिता ॥ १२८
 मुस्ता शुण्ठी निशा वङ्गिरेला यष्टिर्वचा वृषा ।
 पाठा विडङ्गं मञ्जिष्ठा द्राक्षा दार्वी सरोहिणी ॥ १२९
 फलत्रयं च तैः कल्कैः पञ्चगव्येषु सर्पिषाम् ।
 प्रस्यं पचेद्यथान्यायं मन्त्रेणाऽनेन साधितम् ॥ १३०
 कान्तिदं सुतदं स्त्रीणां भूतप्रेतभयापहम् ।
 गर्भरक्षाकरं शुङ्गं पञ्चगव्यघृतं विदुः ॥ १३१

बिल्वेति बिल्वपञ्चाङ्गम् । देवी सहदेवो । पद्मेति । पद्मपञ्चाङ्गम् । पद्म-
 दलादिकमित्यस्य व्याख्याने अपेक्षितार्थद्योतनिकायां बिल्वपञ्चाङ्गं पद्मपञ्चाङ्ग-
 मित्युक्तम् । अर्केति अर्कत्वम् । तदिति पात्रम् । सम्यक् क्वाथयेदिति । मन्त्रं
 जपन्मित्युक्तम् । प्रयुतमिति दशलक्षम् । क्वचिदयुतमिति पाठः ॥ १२०॥१२१॥
 ॥ १२२॥१२३॥१२४॥१२५॥१२६॥१२७॥१२८ ॥

मुस्तेति । मुस्ता मोक्ष्य [मुथा] । निशा हरिद्रा । वङ्गिश्चित्रकः । यष्टिः
 यष्टिमधु । वृषा आढरूषः । वासक इति यावत् । दार्वी दारुहरिद्रा ।
 रोहिणी कटकी । फलत्रयं हरितकीबिभीतकामलकानि । यथान्यायं वैद्यकशा-
 स्त्रोक्तप्रकारेण । तत्र सर्पिःप्रमाणमुक्तमेव । कल्कश्च स्नेहपादिकमित्युक्तत्वात्
 कुडवमात्रं कल्को ग्राह्यः । पञ्चप्रभृतीति वचनात् प्रत्येकं पञ्चगव्यानि स्नेहसमानि ।
 आज्यावशेषमुक्तार्थं शीतलं कृत्वाऽनेन मन्त्रेण साधितं संजप्तम् ॥ १२९॥१३०॥१३१ ॥

टान्तान् सप्त लिखेन्मध्ये षट्सु कोणेषु तेष्वथ ।

मन्त्रवर्णान् लिखेदेतच्चक्रमापन्निवारणम् ॥ १३२

षट्कोणमध्ये विलिखेत् ससाध्यं तारं षड्स्त्रिष्ववशिष्टवर्णान् ।

षड्भानि तत्सन्धिषु यन्त्रमेतत्करोति रक्षां विधिवत् प्रजप्तम् ॥ १३३

तारं लिखेत् ठान्तगतं ससाध्यं कोणेषु शिष्टं मनुवर्णषट्कम् ।

षड्भानि सन्धिष्वथ षोडशारं षोडशार्णं वसुधापुरस्थम् ॥ १३४

जपित्वा कृतसम्पातं गर्भिणीनां हितं पुरम् ।

अभिचारग्रहोन्मादान् यन्त्रमेतद्विनाशयेत् ॥ १३५

यन्त्रमाह टान्तानिति । मध्यादिषट्कोणेषु सप्त ठकारान् विलिख्य तेषु ठकारेषु
क्रमेण मन्त्राक्षराणि लिखेत् । मध्ये साध्यसाधककर्मलिखनं च ज्ञेयम् । आपदिति
क्षासन्वरी । “चक्रं स्वासज्वरापहम्” इति नारायणीय उक्तेः ॥ १३२ ॥

यन्त्रान्तरमाह षडिति । षड्स्त्रिष्वित्यग्न्यादि । विधिवदित्यनेनाऽष्टोत्तर-
पदस्य जप उक्तः । रक्षां करोति तत्र स्थापितमिति शेषः । तदुक्तम्—

मध्ये तारं तदनु च मनुं वर्णशः कोणषट्के

बाह्ये चाऽङ्गं लिखतु कनके ताम्रके वाऽथ रौप्ये ॥

पाषाणे वा विधिवदभिजप्याऽथ संस्थापितं तत्

चक्रं चोरग्रहरिपुभयध्वंसि रक्षाकरं च ॥ इति ॥ १३३ ॥

यन्त्रान्तरमाह तारमिति । ठान्तगतमिति तारविशेषणम् । षोडशारमिति ।

षोडशाङ्के समे वृत्ते पञ्चमे पञ्चमे लिखेत् ।

रेखा अङ्के षोडशाद्यं षोडशारमिदं मतम् ॥

इति षोडशारलेखनप्रकारः । षोडशार्णं वक्ष्यमाणषोडशाक्षरं चक्रमन्त्रम् । अन्येषां
षोडशाक्षरशब्देन षोडशदलं तदुपरि च वृत्तं तदुपरि पार्थिवमण्डलम् । मन्त्रश्च ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय हुं फट् स्वाहा । तदुक्तं नारायणीये—

सांख्यादिन्दोर्बहिः कोणषट्के मन्त्राक्षरान् लिखेत् ।

सन्धिष्वङ्गाह्विर्वृत्तात्पञ्चषोडशके मनुम् ।

पुनर्वृत्तं च भूगेहे लिखेदेतद्यथाविधि ॥ इति ।

केचित् षोडशार्णं तत्संख्यपत्रे इति पाठः । जपित्वेत्यतो वृत्तेति शेषः ॥ १३४ ॥ १३५ ॥

मध्ये तारं ससाध्यं मनुमथ विलिखेत् षट्सु कोणेषु सन्धि-
ष्वङ्गान्यन्ते कलानां युगयुगविलसत्केशराष्टार्णपत्रम् ।

किञ्चल्लकान् कादिवर्णैर्द्विवसुदललसत्षोडशार्णं खनाम्ना
हृत्ताभ्यां त्रिःप्रवीतं लिखतु परिवृतं तत् त्रिपाशाङ्कुशाभ्याम् ॥ १३६

तारं नमो भगवते महामुदर्शनाय च ।

वर्मास्वान्तश्चक्रमन्त्रः षोडशाक्षर ईरितः ॥ १३७

चक्रयन्त्रमिदं प्रोक्तं सर्वभीतिनिवारणम् ।

क्षुद्रापमृत्युशमनं राज्ञां विजयवर्धनम् ॥ १३८

यन्त्रान्तरमाह मध्ये इति । मनुं तारव्यतिरिक्तचक्रमन्त्रम् । अन्ते षट् कोणबाह्ये । कलानां खराणाम् । अष्टाणीं नारायणाष्टाक्षरः । द्विवसुदलं षोडशदलम् । खनाम्ना साध्यनाम्ना सह हृत्ताभ्यां त्रिःप्रवीतं हृत्तयोर्मध्ये साध्यता मेत्यर्थः । तत् त्रिपाशाङ्कुशाभ्यामित्यावृत्तित्रयम् । यस्तु त्रिःप्रवीतमित्यावृत्तित्रयं कथमावृत्तित्रयमित्यपेक्षायां खनाम्ना हृत्ताभ्यामेका द्वितीया पाशेन तृतीयाङ्कुशेन । द्वितीयं त्रिःपदं सत्त्वरजस्तमोरूपतया आवृत्तिध्यानमिति व्याख्यानात् । स नमस्य एव । केचन तार पाशाङ्कुशाभ्यामिति पाठं पठित्वा योजयन्ति । त्रिःप्रवीतं तत्रैका हृत्ताभ्यां खनाम्ना अपरा तारेण तृतीया पाशाङ्कुशाभ्यामिति । अयमेव पक्षः साम्प्रदायिकः । केचन द्वितीयत्रिशब्दस्यैव अकारोकारमकाराकृत्वात् प्रणव एवार्थ इति व्याचक्षते । द्विवचनमावृत्त्यपेक्षया । तदुक्तम्—

त्रिवीतं व्योमान्त्याणं खनाम्ना विरचितगुणपाशाङ्कुशं चक्रयन्त्रम् । इति ।
एतद्व्याख्याने पद्मपादाचार्याः । गुणः प्रणवः । केवलहृत्ताभ्यामावृत्तित्रयम् ।
अपरायामावृत्तौ तारमुक्त्वा साध्यनाम्नोऽक्षरद्वयमुच्चार्य पुनः पाशमुच्चार्य साध्यनाम्नो
ऽक्षरद्वयमुच्चार्य पुनरङ्कुशबीजमुच्चार्य पुनः साध्यनाम्नोऽक्षरद्वयमुच्चारयेत् ।
रूपैर्वर्णैर्वैष्टयेदित्याहुः । पाशाङ्कुशवेष्टितमित्यस्य व्याख्याने अपेक्षितार्थोक्त
निकायां पाशेन त्रिवारं अङ्कुशेनापि त्रिवारमित्युक्तम् ॥ १३६ ॥

षोडशाक्षरं मन्त्रमुद्धरति तारमिति । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्यार्थादि
सर्वं पूर्वमन्त्रोक्तम् । अथास्य तन्त्रान्तरस्थं यन्त्रमुच्यते—

षट्कोणं चक्रमालिख्य तस्यारेषु सुदर्शनम् ।

अष्टारं पङ्कजं बाह्ये दलेष्वष्टाक्षरं परम् ॥

रेखा विलिख्याऽष्ट शिरांसि तासामावध्य बाह्ये श्रुतिशः क्रमेण ।
 स्थानेष्टषीकेशमनुं विभज्य पादान् लिखेत् कोष्ठचतुष्टयस्थान् ॥ १३६
 अष्टाक्षराणैः प्रविदर्भितांस्तान् कोष्ठद्वये चक्रमनुं यथावत् ।
 मध्यस्थकोष्ठे विलिखेत्ससाध्यं स्यात्सप्तकोष्ठाह्वययन्त्रमेतत् ॥ १४०
 स्थानेष्टषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत् प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ।
 शिरांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसङ्काः ॥ १४१

तद्बाह्ये द्वादशारं स्यान्निखेच्च द्वादशाक्षरम् ।

षोडशारं ततः पद्मं मूलमन्त्रं समालिखेत् ॥

कामबीजेन परितो वेष्टयेद्यन्त्रमुत्तमम् ।

महासुदर्शनं बाह्ये विलिखेद्देशिकोत्तमः ॥

तारं नमो भगवते महासुदर्शनाय च ।

महाचक्राय च महाज्वालडे दीप्तरूपडे ॥

सर्वतो रक्षयुग्मं च महावलसडे द्विठः ।

मध्ये साध्यं समालिख्य प्रणवस्योदरे मुने ॥

सर्वसिद्धिप्रदं यन्त्रमिति देवोऽब्रवीत् स्वयम् । इति ॥ १३७ ॥

सप्तकोष्ठयन्त्रमाह रेखा इति । पूर्वापरायता रेखा लिखेत् । तासां शिरांसि
 बाह्ये क्रमेण श्रुतिश आबध्येति सम्बन्धः । प्रथमादिरेखाग्रं स्वतुर्याग्रेण मेलयेत् ।
 तेन हरीतकीवद्भवतीति केचित् । पद्मपादाचार्यप्रभृतिभिः श्रुतिशस्त्रिण इति
 आख्यातम् । तेषां मते प्रथमादिरेखाग्रं स्वस्वतृतीयादिरेखाग्रेण सह मेलये-
 रित्यर्थः । अन्ये तु पूज्यपादा एवं ध्याचक्षते । प्रथमरेखाग्रं स्वतुर्यरेखाग्रेणावध्य
 तिसृतीयरेखाग्रात् षष्ठरेखाग्रमावध्य पुनः पञ्चमरेखाग्रादष्टमरेखाग्रं बन्धयेत् ।
 एवं द्वितीयपार्श्वेऽपि । तदा द्वितीयरेखा सप्तमी च केवलं मध्येऽवशिष्यते । ततो
 तृतीयरेखायाः पूर्वाग्रमारभ्योत्तरतो नीत्वा तत्पश्चिमाग्रेण बन्धयेत् । एवं
 षष्ठमरेखापूर्वाग्रमारभ्य दक्षिणतो नीत्वा तत्पश्चिमाग्रेण बन्धयेत् । एवं बाह्ये
 श्रुतिश सार्थका भवति । एवं मध्यकोष्ठत्रयमेकरेखाबद्धं च भवतीति ।
 त्रयमेतद्यन्त्रलिखनं स्वगुरुसम्प्रदायानुसारेण बोद्धव्यमिति संक्षेपः । अष्टाक्षर
 प्रविदर्भितान् पादान् कोष्ठचतुष्टयस्थान् प्रथमद्वितीयषष्ठसप्तमस्थान् लिखेत् ।
 प्रविदर्भितलक्षणं त्रयोविंशे वक्ष्यते । कोष्ठद्वये तृतीयपञ्चमरूपे । यथावदिति

धारितं सप्तकोष्ठं तत् त्रायते महतो भयात् ।

दुःखप्रदुर्निमित्तादिशमनं कीर्तितं बुधैः ॥ १४२

इति श्रीशारदातिके षोडशः पटलः ।

ससाध्यम् । मध्यस्थकोष्ठे चतुर्थकोष्ठे । ससाध्यं चक्रमनुमित्यनुषज्यते ।

तदुक्तमाचार्यैः—कोष्ठत्रयलिखितसाध्य सुदर्शनं च । इति ॥ १३८॥१४०॥१४१ ॥

धारितमिति । धारणप्रकार उक्त आचार्यैः—

भूर्जे वा क्षौमपट्टे तनुमसृणतरे कर्पटे वाऽस्य यन्त्रं

मन्त्री सम्यग् लिखित्वा पुनरपि गुलिकीकृत्य लाक्षाभिवीतम् ॥

कृत्वा भस्माद्रिहोमप्रविहितघृतसम्पातपातात्तशक्ति

जप्तं सम्यक् प्रबध्यात्प्रतिशममुपयान्थेव सर्वे विकाराः ॥ इति ॥

तन्मन्त्रमित्यर्थः । नपुंसकलिङ्गेऽपि मन्त्रशब्दस्य बहुषु स्थलेषु प्रयोगात् ।

तेनायमर्थः । गीतामन्त्रविदर्भितः साष्टाक्षरश्चक्रमन्त्रोऽपि जप्त एतत्फलद इति ।

तदुक्तमाचार्यैः—

स्थाने हृषीकेशविदर्भितं च साष्टाक्षरं चाप्यभिजप्तमेतत् ।

रक्षां ग्रहादेः सततं विधत्ते यन्त्रं सुकृतं च मनुत्रयेण ॥ इति ॥

स्थाने हृषीकेशेति मन्त्रस्य चतुर्भिश्चरणैः सर्वेण पञ्चाङ्गं कृत्वा

अग्निर्मूर्ध्ना चक्षुषी चन्द्रसूर्यौ दिशः श्रोत्रे वाग्विहन्तिश्च वेदाः ।

वायुः प्राणो हृदयं विश्वमस्य पद्भ्यां पृथिवी ह्येष सर्वभूतान्तरात्मा ॥

इति ध्यात्वा कर्णिकायां देवं पत्नेष्वङ्गानि तद्वह्निर्लोकपालानर्चयेत् । दशलक्षजपः

पुरश्चरणम् । दशांशं घृतेन होमः । सर्वपापक्षयसर्वशान्तिसर्वग्रहनिवारण-

सर्वरक्षोघ्नमिति फलम् ॥ १४२ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां षोडशः पटलः ॥ ॐ ॥

सप्तदशः पटलः ।

अथ वक्ष्ये जगन्मूलं मन्त्रं श्रीपुरुषोत्तमम् ।
गोपितं वैष्णवे तन्त्रे भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ १
तारमाररमाबीजं नत्यन्ते पुरुषोत्तमम् ।
पुनरप्रतिरूपान्ते ततो लक्ष्मीनिवास च ॥ २
सकलान्ते जगत्पूर्वं चोभयोतिपदं पुनः ।
सर्वस्त्रीहृदयोपेतं विदारणपदं पुनः ॥ ३
ततः परं त्रिभुवनमदोन्मादकरं ततः ।
मुरामुरान्ते मनुजमुन्दरीजनशब्दतः ॥ ४
मनांसि तापयद्वन्द्वं दीपयद्वितयं पुनः ।
शोषयद्वितयं भूयो मारयद्वितयं पुनः ॥ ५
स्तम्भयद्वितयं पश्चान्मोहयद्वितयं पुनः ।
द्रावयद्वितयं पश्चादाकर्षययुगं ततः ॥ ६

द्वैष्टवतन्त्रगोपितत्वादन्ते स्मरणारूढत्वात् पुरुषोत्तमादिमन्त्रान् वक्तुमुपपन्नमते
पथेति । उक्तं च मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

पुरुषोत्तमसंज्ञस्य विष्णोर्भेदचतुष्टयम् ।
त्रैलोक्यमोहनस्तेषां प्रथमः प्रकृतिर्मतः ॥
श्रीकरश्च हृषीकेशः कृष्णश्चात्र चतुर्थकः ।
श्रीधरो वा चतुर्थः स्यात्प्रद्युम्नो वेति केचन ॥ इति ॥

अथ देवतयोरभेदेन पुरुषोत्तममित्युक्तिः । अतिरहस्यत्वाद् गोपितम् । अत
त्वाऽऽचार्यैः गुप्तपटले उद्धारः कृतः । भुक्तिमुक्तीत्यनेन विनियोग उक्तः ॥ १ ॥
मन्त्रमुद्धरति तारेति । तारो देवीप्रणवः । ओङ्कारस्य सामान्येन
वैमन्त्रादित्वेनोक्तेः अत्रापि तथा सम्प्रदायाद्वा प्रणवादित्वम् । यद्वा तारश्च
प्रणवेत्येकशेषे तारौ पश्चाद्द्रमादिपदैः सह समासः । तत्र प्रथमतारपदेन प्रणवः
द्वितीयतारपदेन देवीप्रणवः । इदं व्याख्यानं पञ्चपादाचार्याणां सम्मतम् । स्मारः
तारबीजम् । रमा श्रीबीजम् । नतिर्नसःपदम् । सर्वस्त्रीहृदयेति स्वरूपम् ।

समस्तपरमोपेतसुभगेन च संयुतम् ।
 सर्वसौभाग्यशब्दान्ते करेतिपदसंयुतम् ॥ ७
 सर्वकामप्रदपदममुकं हनयुग्मकम् ।
 चक्रेण गद्या पश्चात् खड्गेन तदनन्तरम् ॥ ८
 सर्वबाणैर्भिन्दयुगं पाशेनेतिपदं ततः ।
 कट्टद्वयान्तेऽङ्कुशेन ताडयद्वितयं पुनः ॥ ९
 कुरुशब्दद्वयमथो किं तिष्ठसि पदं पुनः ।
 तावद्यावत्पदस्याऽन्ते समीहितमनन्तरम् ॥ १०
 ततो मे सिद्धमाभाष्य भवत्यन्ते सवर्म फट् ।
 नमोऽन्तोऽयं मनुः प्रोक्तो दिशताक्षरसंयुतः ॥ ११
 जैमिनिर्मुनिराख्यातश्छन्दोऽस्याऽमितमौरितम् ।
 समस्तजगतामादिर्देवता पुरुषोत्तमः ॥ १२
 पुरुषोत्तमशब्दान्ते वदेत् विभुवनं ततः ।
 मदोन्मादकरान्ते हुं हृदयं सकलं ततः ॥ १३
 जगत्क्षोभणशब्दान्ते लक्ष्मीदयित हुं शिरः ।
 मन्मथोत्तमसंयुक्तमङ्गजे कामदायिनि ॥ १४
 हुं शिखा परमोपेत सुभगाक्षरसंयुतम् ।
 सर्वसौभाग्यकर हुं कवचं परिकीर्तितम् ॥ १५
 ततः सुरासुरोपेतमनुजान्वितमुन्दरी ।
 ततः परस्ताड्यद्वयविदारणपदं वदेत् ॥ १६

अत्र क्वापि न सन्धिः । द्वितीयान्तानि सर्वाणि आभाष्येत्यस्य कर्माणि मन्त्रे ह
 सम्बुद्धयः । समीहितं सिद्धमिति च मन्त्रेऽपि द्वितीयान्तम् । दिशताक्षर इत्युक्तिर
 अमुकेति साध्यनामपरमित्येतत्केति केचन । अन्ये तु अमुकपदस्थानि दुरितादिपद
 प्रक्षेपाद् दिशताक्षरसंयुत इत्युक्तेः अधिकाक्षरत्वमपि न दोषायेत्युचुः ।

केचिदेवमाहुः—शक्तिश्रीमारीभिः पुटितः स्मरणाच्च लोकमोहनकृत् । इति
 प्रणवो बीजं हुं शक्तिः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२
 षडङ्गमन्त्रानुद्धरति पुरुषोत्तमेति । शिखामन्त्रे अङ्गजे इत्यस्य पूर्वेण सह सन्धिः

सर्वप्रहरणधर सर्वकामिक तत्परम् ।

हनद्वयं च हृदयं बन्धनानि ततः परम् ॥ १७

आकर्षयपदद्वन्द्वं महाबलं हुमस्त्वकम् ।

त्रिभुवनेश्वरपदं ततः सर्वजनान्ततः ॥ १८

मनांसि हनयुग्मान्ते दारयद्वितयं च मे ।

वशमानय हुं नेत्रं ताराद्याः फट् नमोऽन्तिकाः ।

षडङ्गमन्त्राः सन्दिष्टा नेत्रान्तास्तन्त्रवेदिभिः ॥ १९

तैलोक्यमोहनार्णान्ते हृषीकेशपदं पुनः ।

पश्चादप्रतिरूपादि मन्मथानन्तरं वदेत् ॥ २०

सर्वादौ स्त्रीपदं पश्चाद्भुदयाकर्षणं ततः ।

आगच्छाऽऽगच्छ मन्त्रोऽयं ताराद्यो नमसाऽन्वितः ॥ २१

अनेन मनुना कृत्वा व्यापकं न्यस्य बाहुषु ।

अष्टायुधानि मुद्राभिर्मन्त्रैः सार्धं विचिन्तयेत् ॥ २२

तदुक्तम्—मन्मथवर्णानुक्ता तदनु वदेदुत्तमाङ्गजिवर्णान् । इति ।

अस्त्रमन्त्रे हृदयेतिद्वयमपि स्वरूपम् । ताराद्या इति । उक्ता नेत्रान्ताः

मन्त्राः । ताराद्याः प्रणवाद्याः फट् नमोऽन्तिकाः सन्दिष्टा इति सम्बन्धः ।

वेदिभिरित्यनेनैतदुक्तं भवति । यदाहुः—

करयोर्व्यापकं मन्त्रं न्यस्याऽङ्गान्यङ्गुलीषु तलयोश्च ।

न्यस्य बाणाननङ्गसहितान् व्यापकमन्त्रं ततो न्यसेद्वपुषि ॥

मातृकया विन्यसेत् प्रत्यङ्गं मारबीजसंपुटया ।

न्यसेच्च मारमालामन्त्रार्णान् मातृकावदङ्गानि [दानाभि] ॥

चत्वारिंशद्वर्णान् पञ्चोदरसुहृद्गुलास्यनासासु ।

संस्थापयेच्च देहे त्रीनर्णान् सकृत् सकृत् समस्तेन ॥

क्लीमातृकार्णपूर्वा मूर्त्तीर्न्यस्येच्च कामरतिपूर्वाः । इति ।

क्वात् पूर्वं गरुडमुद्रया गरुडमन्त्रं हृदि न्यसेत् । यदाहुः—

ईरितरीत्या देहे पीठन्यासान्तिकं विधाय हृदि ।

गरुडस्य मुद्रया तन्मन्त्रं न्यस्य न्यसेत् तु पीठमनुम् ॥ इति ॥

मन्त्रे अप्रतिरूपेत्यस्य पूर्वेण सह सम्भिर्नाऽन्यस्येति । बाहुषु तत्तन्-

क्षीराम्भोनिधिमध्यस्थं निरन्तरसुरद्रुमम् ।
 उदयदर्केन्दुकिरणदूरीकृततमोभरम् ॥ २३
 कालमेघसमालोकनृत्यवर्हिकदम्बकम् ।
 उत्फुल्लकुसुमामोदप्रहृष्यद्भृङ्गसंकुलम् ॥ २४
 कूजत्कोकिलसंघेन वाचालितदिगन्तरम् ।
 नानाकुसुमसौरभ्यवाहिगन्धवहान्वितम् ॥ २५
 कल्पवल्लीनिकुञ्जेषु क्रीडत्सिद्धकदम्बकम् ।
 देवगन्धर्वकन्याभिर्गायन्तौभिरलङ्कृतम् ॥ २६
 अनेकदौर्घिकायुक्तमुद्यानं महदद्भुतम् ।
 तस्य मध्ये मणिमये मण्डपे तोरणान्विते ॥ २७

मुद्राभिः तत्तन्मन्त्रैः सार्धमष्टायुधानि विन्यस्य चिन्तयेत् देवमिति शेषः । अष्टा-
 युधानि ध्यानोक्तानि । न्यासक्रमोऽपि तत्रैव वक्ष्यते । मुद्रालक्षणानि तु ।
 पूर्वाक्ता पाशमुद्रा ज्ञेया । अथवेयं पाशमुद्रा । यदाहुः—

तर्जन्यङ्गुष्ठौ कृत्वा सक्ताग्रौ कुञ्चिताः पराः ।
 पाशमुद्रा समाख्याता । इति ।
 वामस्य मध्यमाग्रं तु तर्जन्यग्रे नियोजयेत् ।
 अनामिकां कनिष्ठां च तस्याङ्गुष्ठेन पीडयेत् ॥
 दर्शयेद्दक्षिणस्कन्धे धनुर्मर्द्रेयमोरिता ॥ इति ।

अथवेयं धनुर्मुद्रा ज्ञेया । यदाहुः—

बाहुमूलं स्पृशेत्तेन बाह्वग्रेणैव साधकः ।
 धनुर्मुद्रा यशःकीर्तिबलवीर्यविवर्धिनी ॥ इति ॥
 कनिष्ठानामिके बद्धा स्वाङ्गुष्ठेनैव वामतः ।
 शिष्टाङ्गुली तु प्रसृते संश्लिष्टे खड्गमुद्रिका ॥ इति ॥

शङ्खमुशलचक्रगदाङ्कुशमुद्रा मया पूर्वमुक्ताः । एतदनन्तरं देहे श्रीवत्सकौस्तुभ-
 वनमाला यथास्थानं स्वमन्त्रमुद्राभिर्न्यसेत् । तदुक्तम्—

अथ भूषणानि विद्वान् विन्यसेन्निजतनौ यथास्थानम् । इति ।

एतेषां मुद्राः प्रागुक्ताः । मन्त्रास्तु वक्ष्यन्ते ॥ १३-२२ ॥

क्षीरेत्यनेन पृथिव्यनन्तरं क्षीरसमुद्ररत्नद्वीपाद्भुतोद्यानमणिमण्डपकस्यता

ऋतुभिः षड्भिरनिशं सेवितस्य महीयसः ।

सुरद्रुमस्य मूलस्थे महासिंहासने शुभे ॥ २८

रक्तारविन्दमध्यस्थगरुडोपरि संस्थितम् ।

ध्यायेद्वल्लभया सार्धं जगन्नाथं जगन्मयम् ॥ २९

देवं श्रीपुरुषोत्तमं कमलया स्वाङ्गस्थया पङ्कजं

विभ्रत्या परिरब्धमम्बुजरुचा तस्यां निवद्वेक्षणम् ।

ध्यायेच्चेतसि शङ्खपाशमुशलांश्चापेषुखङ्गान् गदां

हस्तैरङ्कुशमुद्वहन्तमरुणं स्मेरारविन्दाननम् ॥ ३०

एवं ध्यात्वा श्रियः कान्तं मनं लक्षचतुष्टयम् ।

जपेद्वशी विधायाऽथ कुण्डमर्धेन्दुसन्निभम् ॥ ३१

महासिंहासनगरुडान् पीठन्यासादां योजयेदित्युक्तम् ॥ २३॥२४॥२५॥२६॥२७ ॥

॥ २८॥२९ ॥

ध्यानमाह देवमिति । अम्बुजरुचेति पीतवर्णया । तत्र कमला द्विभुजा ।
वामे पद्मं दक्षिणालिङ्गनम् । तदुक्तम्—

साम्बावामकरां पीतां श्लिष्यन्तीं पाणिना पतिम् ॥ इति ।

अन्यत्रापि—वामकरस्थाम्बुजया प्रतप्तकनकाभयाऽतिसुन्दर्या । इति ।

आयुधध्यानं तु वामेषु ऊर्ध्वादि बाणशङ्खधनुर्गदाः दक्षेषु ऊर्ध्वादि अङ्कुशमुशल-
खड्गचक्राणि । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

दक्षिणाधःकरे चक्रं चिन्तयेदर्कभास्वरम् ।

खड्गं तथोपरितने मुशलं च तदुत्तरे ॥

सव्योर्ध्वदक्षिणे हस्ते चिन्तयेद्गुचिराङ्कुशम् ।

वामोर्ध्वं चिन्तयेत् पाशं तदधः शङ्खमेव च ।

सशरं च धनुर्वामे गदां ध्यायेदधःकरे ॥ इति ।

पूर्वोक्तायुधन्यासो देहेऽनेन क्रमेण ज्ञेयः । अत्र ध्यानानन्तरमेता मुद्रा दर्शनीयाः ।

यदाहुः—श्रीवत्सकौस्तुभौ वनमालाख्या च मारबीजेन ।

ऊर्ध्वाङ्गुष्ठौ मुष्टौ नियोजितौ मस्तके मिथः श्लिष्टौ ॥

तैलोक्यमोहनाख्या मुद्रा तां मूर्ध्नि योजयेत्तदनु । इति ॥ ३० ॥

अष्टौत्येनेनाचार्योक्ता पूर्वमेव सूचिता । यदाहुः—

जुहुयाद्वैष्णवे वक्त्रौ पद्मैर्जातिसमुद्भवैः ।
 पुष्पैर्यवैः क्रमात्पश्चाद् ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥ ३२
 अर्चयिष्यन् जगन्नाथं गायत्र्या परिशोधयेत् ।
 आत्मानं यागवस्तूनि यागभूमिं च देशिकः ॥ ३३
 त्रैलोक्यमोहनायेति विद्महे पदमीरयेत् ।
 स्मराय धौमहि पश्चात्तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ ३४
 गायत्रेष्वा समाख्याता वैष्णवी सर्वसिद्धिदा ।
 प्राक्प्रोक्ते वैष्णवे पीठे कल्पयेदासनं ततः ॥ ३५
 पक्षिराजाय ठद्वन्द्वमस्य मन्त्रः प्रकीर्तितः ।
 सङ्कल्पितायां मूलेन मूर्त्तौ देवमनन्यधीः ॥ ३६
 ध्यात्वा लक्षार्धसंख्यं जपतु मनुमिमं प्राप्तमन्त्राभिषेको
 द्रव्यैरेभिश्च जुह्वदुभवति मनुवरस्याऽधिकारी क्रियासु ॥

शतं दधिघृतं पयः पृथगथाऽयुतं साज्यहविषा
 शृतेन पयसा हुनेद्रविमितं तथा साक्षततिलैः ।
 तथा दशदशोन्मितं त्रिमधुभिर्वरैश्चार्त्तवफलैः
 पलाशसमिधां शतं समभितोपयेत् स्वगुरुवरम् ॥ इति ॥

जुहुयादिति । दशंशमिति शेषः । तदुक्तं “दशंशं वैष्णवे वक्त्रौ” इति ।
 क्रमात् पश्चादित्यनेन तर्पणाद्युक्तम् ॥ ३१॥३२ ॥

देशिक इत्यनेन कामाद्ययेत्युक्तम् ॥ ३३॥३४ ॥

सर्वसिद्धिदेति स्वातन्त्र्येण जपेत् । तदृथादिकं यथा—

संकर्षणो मुनिश्छन्दो गायत्रं पुरुषोत्तमः ।
 देवता मूर्ध्नि भालाक्षिदोःपत्सन्ध्यग्रकेषु च ॥
 अक्षराणि प्रविन्द्यस्य षडङ्गानि समाचरेत् ।
 पञ्चभिश्च त्रिभिश्चैव पञ्चभिश्च त्रिभिः पुनः ॥
 चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च कुर्यादङ्गानि वर्णकैः ।

द्विशताक्षरवच्चाऽस्याः पूजादन्यत् समीरितम् ॥ इति ॥

प्राक्प्रोक्ते पञ्चदशोक्ते पीठे । अनेन विमलाद्याः शक्तीः पूजयेदित्यर्थः ।
 पूजायन्त्रं तु मन्त्रतन्त्रप्रकाशोक्तम् । यथा—

आवाह्य मनुना विद्वान् व्यापकेन समर्चयेत् ।
 भृगुर्लान्तयुतः सेन्दुर्वीजं देव्याः प्रकीर्तितम् ॥ ३७
 कर्णिकायां यजेदादौ विधानेनाऽङ्गदेवताः ।
 दलेषु पूजयेत् पश्चाल्लक्ष्मणाद्या धृतचामराः ॥ ३८
 मुक्ताहारलसच्चारुपयोधरभरानताः ।
 जवाकुसुमसङ्काशा मदविभ्रममन्यराः ॥ ३९
 ह्रस्ववयक्तीवसर्गरहितस्वरशोभितम् ।
 देवीबीजं क्रमादासां मन्त्रमाहुर्मनौषिणः ॥ ४०

लिखेदष्टदलं पद्मं चन्दनेन सुगन्धिना ।

युगद्वारं सुशोभाय्यं कामं तन्मध्यतो लिखेत् ॥ इति ।

अष्टोत्थासनस्य ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

अवधानं विना आवाहनमेव कर्तुमशक्यमित्यनन्यधोरित्युक्तिः ।

आवाह्येति । व्यापकेन मनुना देवमावाह्य कर्णिकायां समर्चयेदिति सम्बन्धः ।
 व्यापकेनेति पूर्वोक्तेनैव व्यापकमन्त्रेण । विद्वानिति । षोडशोपचारा व्यापकमन्त्रे-
 णैवेत्युक्तम् । तदुक्तम्—आवाहनविसर्गान्तेषूक्तोऽयं पूर्वस्मरिभिः । इति ।

देवीबीजमुद्धरति भृगुरिति । भृगुः सः । लान्तयुतो वयुक् । सेन्दुः
 सविन्दुः । इदं देव्या बीजम् । अनेनाऽङ्गपूजायाः पूर्वम् अङ्गस्थाया देव्याः पूजां
 कुर्यादिति शेषः । तदुक्तम्—

दक्षेतरोरौ कमलामथेष्टा समर्चयेदावरणानि भूयः । इति ।

अन्यत्रापि—वामोरौ संस्थितामिष्टा श्रियमङ्गानि पूजयेत् । इति ।

अत्र भूषणानि पूजयित्वाऽङ्गानि पूजयेत् । तदुक्तं नारायणीये—

श्रीवत्सकौस्तुभौ विद्वान् स्तनस्योपरि वक्षसि ।

वनमालां गले चान्यत् पीतवस्त्रादि पूजयेत् ॥ इति ॥ ३६॥३७ ॥

विधानेनेति । केसरेष्वग्रादिचतुर्दिक्षु वर्मान्तानि सम्पूज्य विदिक्षु अस्त्रं
 पुरतो नेत्रमित्यर्थः । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

पूर्वादि दिक्षु चाऽभ्यर्च्यैष्टदाद्यङ्गचतुष्टयम् ।

कीर्णेष्वस्त्रं प्रपूज्याऽथ पुरतो नेत्रमर्चयेत् ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—अङ्गानि वर्मावधिकानि दिक्षु विदिक्षु चास्त्रं पुरतश्च नेत्रम् । इति ।
 दलेषु दलमूलेषु । लक्ष्मणाद्या इति पूर्वमन्त्रोक्ताः । सर्गो विसर्गः । एभिरष्टभौ

दलाग्रेषु यजेच्छङ्खं शार्ङ्गं चक्रमसिं गदाम् ।
 अङ्कुशं मुशलं पाशमेतान्यस्त्राणि शार्ङ्गिणः ॥ ४१
 स्वमुद्राभिः स्वमनुभिः कथ्यन्ते मनवः क्रमात् ।
 आद्यो जलचरायाऽन्ते ठद्वयं मनुरीरितः ॥ ४२
 शार्ङ्गीय सशरायाऽन्ते स्वाहान्तोऽनन्तरो मनुः ।
 सुदर्शनमहाचक्रराजाऽन्ते स्याद्द्वयम् ॥ ४३
 सर्वदुष्टभयं पश्चात् कुरु छिन्दिद्वयं पृथक् ।
 विदारयपदद्वयं परमन्वान् ग्रस ग्रस ॥ ४४
 भक्षयन्नासयद्वन्द्वं प्रत्येकं वर्म फट् द्वयम् ।
 चक्राय नम इत्येष तृतीयो मन्त्र ईरितः ॥ ४५

रहिताः स्वराः । आ ई ऊ ए ऐ ओ औ अं एतद्युक्तं देवीबीजमासां मन्त्रमाहुरिति
 सम्बन्धः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

स्वमुद्राभिरिति । दलाग्रेषु शार्ङ्गिण एतान्यस्त्राणि स्वमुद्राभिः सह स्वमनु-
 भिर्यजेदिति सम्बन्धः । तत्र मुद्रालक्षणं मयोक्तं प्राक् । आद्यः शङ्खमन्त्रः ।
 जलचरायेति महाजलचरायेति ज्ञेयम् । अन्ते ठद्वयमिति च कवचास्त्रयोः
 पूर्वमुच्चारणं सूचितम् । मनुरीरित इत्यनेन पाञ्चजन्याय नम इत्यस्यान्ते प्रयोगः
 सूचितः । आचार्यैः प्रथमं चक्रमन्त्रोद्गारे महासुदर्शनायेति हुं फट् स्वाहेत्यन्तः
 सुदर्शनाय नम इत्युद्धृतम् । तदनन्तरं शङ्खादिमन्त्रा उद्धृताः । तत्र पद्मपादा-
 चार्यैर्व्याख्यातं शङ्खादिमन्त्रेष्वपि महाशब्दः अन्ते च पाञ्चजन्याय नम इत्यादि
 प्रयोक्तव्यम् इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे अपेक्षितार्थद्योतनिकायामपि एवमेव मन्त्रा
 उद्धृताः । मूलकारेणापि चक्रमन्त्रे चक्राय नम इति । कौमोदकीमन्त्रे च
 कौमोदकीपर इति वदता स्पष्टमेवोक्तम् । तेनायं मन्त्रः ॐ महाजलचराय हुं फट्
 स्वाहा पाञ्चजन्याय नमः[१ । अन्ते महाशब्दान्ते शार्ङ्गीय सशराय । स्वाहान्तः
 इत्यनेन हुं फट् स्वाहान्त इत्युक्तम् । अन्यथा स्वाहेत्येव वदेत् । तदुक्तम्—

धनुषः शार्ङ्गीयाऽथ सशराय हुं फट् युग्मको मन्त्रः । इति ।
 आचार्यैरपि “हुं फट् स्वाहा मुशलस्य” इत्युद्धृत्य “शार्ङ्गीय सशराय च” इत्युक्तम् ।
 तत्र चकारेण हुं फट् स्वाहेत्यस्य समुच्चय इति । एवं तदग्रिमयोरपि खड्गाङ्-
 कुशयोः तट्टीकाकारैर्व्याख्यातम् । मनुरित्यनेन शार्ङ्गीय नम इत्युक्तम् । अनन्तरः
 शार्ङ्गमन्त्रः । मन्त्रस्तु महाशार्ङ्गीय सशराय हुं फट् स्वाहा शार्ङ्गीय नमः[२ :

खड्गतीक्ष्णपदान्ते स्याच्छिन्दयुग्मं हुमादि च ।

चतुर्थोऽयं मनुः प्रोक्तः कौमोदकि महाबले ॥ ४६

सर्वासुरान्तकिपदं प्रसीदयुगवर्मफट् ।

स्वाहान्तोऽयं मनुः प्रोक्तः सद्भिः कौमोदकीपरः ॥ ४७

अङ्कुशान्ते कट्टयुगं षष्ठोऽयं मनुरीरितः ।

संवत्तकान्ते मुशल पोथयद्वितयं पुनः ॥ ४८

सुदर्शनेति । पृथगिति । कुरुकुरु छिन्दिछिन्दोति । प्रत्येकमिति । भक्षय
भक्षय त्रासय त्रासयेति । अनयोर्मध्ये भूतानोत्यपि ज्ञेयम् ।

तदुक्तमाचार्यैः—भक्षयद्वयभूतानि त्रासयद्वयवर्मफट् । इति ।

अन्यत्रापि—भूतानि त्रासयद्वयम् । हुं फडिति द्वयं । ठद्वयं स्वाहेत्यर्थः ।
चक्रयेति सुदर्शनायेति ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

स्वाहा सुदर्शनायैत्यथ नतिरिति चक्रमन्त्र उपदिष्टः । इति ।

द्वतीय इति चक्रमन्त्रः । मन्त्रो यथा । सुदर्शन महाचक्रराज दह दह सर्वदुष्टभयं
कुरु कुरु छिन्दि छिन्दि विदारय विदारय परमन्त्रान् ग्रस ग्रस भक्षय भक्षय
भूतानि त्रासय त्रासय हुं फट् स्वाहा सुदर्शनाय नमः[३ ॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥४५ ॥

खड्गेति । महाखड्गेति ज्ञेयम् । छिन्दिकट्टयुगं पृथगित्यपपाठः । बहुग्रन्थ-
विरोधात् । अपेक्षितपदानुसाराच्च । तदुक्तमाचार्यैः—

खड्गतीक्ष्णान्ते छिन्दयुक् खड्गमन्त्रकः । इति ।

“खड्गतीक्ष्णछिन्दयुगं हुं फडाद्ययं मन्त्रः” इति

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि एतादृशस्योद्धृतत्वात् । तेनायं पाठः
छिन्दयुग्मं हुमादि चेति । आदिशब्दात् फट् स्वाहेति च । खड्गाय नम इति ।
तुर्थः खड्गमन्त्रः । मन्त्रो यथा । महाखड्ग तीक्ष्ण छिन्द छिन्द हुं फट् स्वाहा
खड्गाय नमः[४ ।

कौमोदकीति महाकौमोदकीपरः । कौमोदक्यै नम इत्यन्तः । मन्त्रसु ।
महाकौमोदकि महाबले सर्वासुरान्तकि प्रसीद प्रसीद हुं फट् स्वाहा कौमोदक्यै
नमः[५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

अङ्कुशेति महाङ्कुशेति । अयमिति हुं फट् स्वाहा समुदायः । तदुक्तम्
“अङ्कुशकट्टयुगोपरि हुमादि” इति । मनुरित्यङ्कुशाय नम इति । षष्ठ
अङ्कुशस्य । मन्त्रसु । महाङ्कुश कट्ट कट्ट हुं फट् स्वाहा अङ्कुशाय नमः[६ ।

हुं फट् द्विठान्तो मन्त्रोऽयं सप्तमः परिकीर्तितः ।

पाशैर्बन्धद्वयं पश्चादाकर्षय पदद्वयम् ॥ ४६

वक्लिजायावधिः सद्भिरष्टमो मन्त्र ईरितः ।

लोकेशान् पूजयेत् पश्चादज्जाद्यैरायुधैः सह ॥ ५०

इत्यमभ्यर्चयन्नित्यं यथावत् पुरुषोत्तमम् ।

प्राप्नोति महतीं लक्ष्मीं सौभाग्यमतुलं यशः ।

आयुरारोग्यमैश्वर्यं मनोऽभीष्टानि विन्दति ॥ ५१

मुशलेति महामुशल । मन्त्र इति मुशलाय नम इति । सप्तम इति मुशलस्य ।

मन्त्रस्तु । संवर्त्तक महामुशल पोथय पोथय हुं फट् स्वाहा मुशलाय नमः[७] ।

पाशेति महापाश । वक्लिजायावधिरिति हुं फट् स्वाहान्त इत्यर्थः ।

तदुक्तम्—महापाशपदोपरि बन्धद्वयं तथा कर्षयद्वयं हुं फट् स्वाहा । इति ।

पाशमन्त्र इति । पाशाय नम इति । अष्टम इति पाशस्य । मन्त्रस्तु । महापाश बन्ध बन्ध आकर्षय आकर्षय हुं फट् स्वाहा पाशाय नमः[८] ।

अन्यत्रैषां प्रणवकामादित्वमुक्तम् । आयुधमन्त्राः क्रमतो वक्ष्यन्ते ।

तारमारब्धजाद्या इति । एषां पूजायां विशेषः । यदाहुराचार्याः—

दरचक्रगदामुशलाः पूर्वाद्याशासु चाथ कोणेषु ।

वक्त्रादिषु शार्ङ्गखड्गाङ्कुशपाशाः । इति ॥

आयुधानां वर्णा उक्ता मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

चक्रं भास्करसङ्काशं खड्गमाकाशसन्निभम् ।

मुशलं श्यामलं ज्ञेयमङ्कुशः कृष्णवर्णकः ॥

पीतं पाशं विजानीयाच्छृङ्गं चन्द्रप्रभं स्मरेत् ।

धनुः स्याद्धेमपिङ्गाभं गदा पावकसन्निभा ॥ इति ॥

पश्चादित्यनेन श्रीवत्सकौस्तुभवनमाला अपि स्वस्वस्थाने स्वमुद्रास्वमन्त्रैः पूजनीया इत्युक्तम् । अपेक्षितार्थद्योतनिकामन्त्रतन्त्रप्रकाशादिषु उक्तत्वात् । केचन

प्रधानपूजायामेव पूजयन्ति । तथोक्तं मया प्राक् । तत्र मुद्रालक्षणानि मयोक्तानि

प्राक् । मन्त्रास्तु । ॐ महाश्रीवत्साय हुं फट् स्वाहा श्रीवत्साय नमः ।

ॐ महामृतसम्भवाय हुं फट् स्वाहा कौस्तुभाय नमः । ॐ महावनमाली हुं फट्

स्वाहा वनमालायै नमः ॥ ४८॥४९॥५० ॥

यथावदिति । पूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ५१ ॥

ह्यारिकुसुमैर्देवमर्चयित्वा यथाविधि ।

शशिप्रसूनैर्जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ५२

मासमात्रेण वशगास्तस्य स्युः सकला नृपाः ।

हुत्वा बिल्वफलैः पक्वैः श्रियं विन्देदनिन्दिताम् ॥ ५३

प्रफुल्लैररुणाम्भोजैस्तामेव लभते पुनः ।

हुत्वा ज्योतिष्मतीतैलं सहस्रं वसुसंख्यकम् ॥ ५४

सुभगो जायते सम्यक् सर्वेषां नात्र संशयः ।

विधानेनाऽमुना मन्त्री महारोगात् प्रमुच्यते ॥ ५५

अश्वत्थसमिधां होमः पराहृतधनप्रदः ।

आज्याक्तदूर्वाहीमेन मुच्यते महतो भयात् ॥ ५६

यस्य नामयुतं मन्त्रं जपेद्युतसंख्यया ।

स भवेद्दासवत् तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ५७

बहुना किमिहोक्तेन मनुना साधकोत्तमः ।

साधयेत्सकलान् कामान् साक्षाद्विष्णुरिवापरः ॥ ५८

उत्तिष्ठपदमाभाष्य श्री क्रोधीशहुताशनौ ।

वह्निजायावधिर्मन्त्रो वस्वक्षरसमन्वितः ॥ ५९

ऋषिरस्य भवेद्दामः पङ्क्तिश्छन्द उदाहृतम् ।

श्रीकराख्यो हरिः प्रोक्तो देवताऽस्य मनीषिभिः ॥ ६०

ह्यारिः करवीरः । यथाविधीत्यग्नी पीठपूजापूर्वकमित्यर्थः । शशिप्रसूनैः
सुन्दैः । वसुसंख्यकं सहस्रम् अष्टसहस्रम् । यस्य नामयुतमिति अमुक-
पदस्थानि ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

श्रीकरमन्त्रमाह उत्तिष्ठेति । श्री स्वरूपम् । क्रोधीशः कः । हुताशो रेफः ।
वस्वक्षरः अष्टाक्षरः । केचन श्रीबीजपूर्वकम् अपरे तारपूर्वकमेनमाहुः ।

पदुक्तम्—केचिच्छ्रीबीजाद्यं केचित्ताराद्यमेनमिच्छन्ति । इति ।

पञ्चवमरश्रीबीजैः सम्पुट इति पद्मपादाचार्याः । अतएव समन्वित इत्युक्तिः ॥ ५९ ॥
वामो वामदेव इत्यर्थः । तदुक्तम् “ऋषिरस्य वामदेवः” इति । ॐ बीजं

हृदयं भीषयद्वन्द्वं वासयद्वितयं शिरः ।
 शिखा प्रमर्दययुगं वर्म प्रध्वंसयद्वयम् ॥ ६१
 अस्त्रं रक्षयुगं सर्वं हुमन्ताः समुदीरिताः ।
 मूर्ध्नि नेत्रद्वये कण्ठे हृदयोदरयोः पुनः ॥ ६२
 ऊरुजङ्घापदद्वन्द्वे मन्त्रवर्णान् प्रविन्यसेत् ।
 मुखे न्यसेद् ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीदिसं मनुम् ॥ ६३
 बाह्वौ राजन्यः कृतोऽयं न्यस्तव्यो बाहुयुग्मके ।
 ऊरू तदस्य यद्वैश्य इममूरुद्वये न्यसेत् ॥ ६४
 पादद्वये न्यसेन्मन्त्रं पदभ्यां शूद्रो अजायत ।
 चक्रं शङ्खं गदां पद्मं हस्ताग्रेष्वथ विन्यसेत् ॥ ६५
 इत्थं न्यासं तनौ कृत्वा देवं पूर्वोक्तमण्डपे ।
 रक्तपद्मासनस्थस्य गरुडस्थोपरि स्थितम् ॥ ६६

काञ्चनाद्रिसमप्रभं कमलाननं कमलेक्षणं
 चक्रशङ्खगदासरोजधरं मनोहरदर्शनम् ।
 कौस्तुभाङ्कितवक्षसं मुकुटाङ्गदादिविभूषणं
 तार्क्ष्यवाहनमच्युतं हृदि भावयामि जगत्पतिम् ॥ ६७

स्वाहा शक्तिः । तदुक्तम्—

विष्णुः सविन्दुरुदितो बीजं शक्तिः शिरोऽस्य विज्ञेयम् । इति ।
 मनीषिभिर्हमन्ताः समुदीरिता इति सम्बन्धः । मनीषिभिरित्यनेन पञ्चाङ्गा-
 न्तरमष्टाङ्गं कर्तव्यमित्युक्तम् । यदाहुः—

अष्टाङ्गानि च कुर्यान् मन्त्रार्णैरुदितवर्त्मना क्रमतः ।
 हृदयशिरःपूर्वशिखाकवचास्त्राच्युदरपृष्ठसंभिन्नैः ॥ इति ॥

मूर्ध्नीति । अयं सृष्टिन्यासः । यदाहुः—

सृष्टिरियं निर्दिष्टा तुन्दादिहृदन्तिका स्थितिस्तद्वत् ।
 पादाद्यो मूर्धान्तः कथित एष सृष्ट्यादिः ॥ इति ॥

विन्यसेदिति स्वस्वमन्त्रैः स्वस्वमुद्राभिः ॥ ६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६ ॥

न्यासस्थानमायुधध्यानेन ज्ञेयम् । आयुधध्यानं तु दक्षाद्यूर्ध्वयोराग्रे तद्वत्
 स्थयोरन्ये । अत्र ध्यानानन्तरं श्रीवत्सकौस्तुभवनमालामुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ६७ ॥

अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रो मन्त्रमेनं दशांशतः ।
 बिल्वक्षीरदुग्धमोल्याभिः समिद्धिररुणाम्बुजैः ॥ ६८
 पयोऽन्नैः सर्पिषा हुत्वा गुरुं सन्तोषयेद्बुधैः ।
 मूर्त्तौ मूलेन क्लृप्तायां पूजयेद् देवमन्त्रहम् ॥ ६९
 अङ्गान्यादौ केसरेषु दिक्पत्रेषु समर्चयेत् ।
 श्रियं रतिं धृतिं कान्तिं लीलापङ्कजधारिणीः ॥ ७०
 पीतारुणाश्यामनीला विदिकपत्रेषु पूजयेत् ।
 वासुदेवादिकाः मूर्त्तौः पार्श्वयोर्निधियुग्मकम् ॥ ७१
 विष्वक्मेनं यजेद्दीपे लोकपालाननन्तरम् ।
 एवं सम्पूजयेद् देवं साधयेद्विष्टमात्मनः ॥ ७२
 दूर्वाचरुम्यां साज्याभ्यां जुहुयादयुतं बुधः ।
 सम्पातितं चरुं पश्चात्साध्यो भुञ्जीत साधितम् ॥ ७३
 ब्राह्मणान् भोजयेत् सम्यङ्मधुरैर्हीमवासरे ।
 तोषयेद् गुरुमर्थेन वस्त्रैर्धान्यैर्विभूषणैः ॥ ७४
 जित्वाऽपमृत्युरोगादीन् दीर्घमायुः स विन्दति ।
 आज्यसिक्तैः सरसिजैर्जुहुयादयुतत्रयम् ॥ ७५
 निवसेत् कमला तस्मिन् न त्यजेत् तत्सुतानपि ।
 बिल्ववृक्षसमिद्धोमात् साक्षाद्भगवन्पतिर्भवेत् ॥ ७६
 पूगैर्पुष्पसमायुक्तैस्तन्दुलैर्मधुरोक्षितैः ।
 जुहुयादचिरादेव सम्पदां जायते निधिः ॥ ७७

क्षीरदुग्धेति अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षवटाः । तेनाष्टभिर्द्रव्यैः प्रत्येकमयुतरीत्या
 दशांशसिद्धिः । मूलेन क्लृप्तायामिति । पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे इति शेषः ।
 अङ्गानि समाराधयेति शेषः । समाराधयेति केसरेष्विति शेषः । अन्ये कर्णिकायां
 पूजयन्ति । पार्श्वयोरित्यष्टदलबाह्ये ॥ ६८॥६९॥७०॥७१ ॥

विष्वक्मेनं यजेदिति । अत्र विष्वक्मेनमुद्रा प्रदर्शनीया । यदाहुः—

नासिकाग्रसमीपस्थां कृत्वा वामस्य तर्जनीम् ।

दण्डवद्वक्षिणे कुर्याद्वक्षिणस्य प्रदेशिनीम् ॥

आज्येन जुहुयाल्लक्षं परान् जयति पार्थिवः ।

अञ्जसूत्रं भुजं वडं मनुनाऽनेन साधितम् ॥ ७८

रोगापमृत्युदुःखानि नाशयेन्नाऽत्र संशयः ।

जलाञ्जलिभिरात्मानमभिषिञ्चेत् दिने दिने ॥ ७९

स्नानकालेषु स भवेत् सौभाग्यश्रीसमृद्धिमान् ।

ऊर्ध्वबाहुद्वयो मन्त्री पश्यन्नादित्यमण्डलम् ॥ ८०

सहस्रमानं प्रजपेन्नित्यं निशितधीर्मनुम् ।

सर्वे मनोरथास्तस्य सिद्धेयुर्नाऽत्र संशयः ॥ ८१

विष्वक्सेनस्य मुद्रेयं तत्पूजायां प्रदर्शयेत् ॥ इति ।

ईश इति पद्मबाह्ये । अन्ये अग्रे पूजयन्ति । एतदन्तं द्वितीयावरणम् । अनन्तरमिति वज्रादीन् । चरुमिति होमशेषम् । सुसाधितमिति जपादिना ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

अञ्जसूत्रमिति मन्त्रवर्णसंख्यान्यञ्जसूत्राण्यानीय मन्त्रेणाऽष्टौ ग्रन्थयो देयाः । तदुक्तफलदम् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

निशितधीरित्यनेन तत्र देवतां ध्यायन्नित्युक्तम् । गौतमकल्पोक्तं यन्त्रमुच्यते—

तारं ससाध्यमष्टारे कोणे मूलाक्षराणि तु ।

प्रत्येकं शक्त्यस्त्रिपुञ्जिकोणाग्रेषु षडङ्गकम् ॥

बहिरष्टदले पद्मे लिखेदष्टाक्षरं मनुम् ।

पञ्चाङ्गैर्वेष्टयेद्बाह्ये द्वादशाक्षरसंयुतम् ॥

पद्मं द्वादशपत्रं तु वृत्तात् षट्कोणकं बहिः ।

कोणेष्वनङ्गबीजं तु बहिरष्टदलाम्बुजम् ॥

केसरेषु कलाः पत्रे द्वादशः श्रीकरं मनुम् ।

तारः श्रीकरकृष्णौ च डेन्ती गोपीकुचान्ततः ॥

भूषणयेति मन्त्रोऽयं तत्पाशाङ्कुशवेष्टितम् ।

संवीतं च सदण्डेन व्योम्नैतद्यन्त्रमुत्तमम् ॥

भूतप्रेतपिशाचाश्च यक्षगन्धर्वराक्षसाः ।

लयं यान्ति तथा सर्वे केवलं यन्त्रधारणात् ॥

संसाधितं महायन्त्रमपस्मारहरं परम् ।

कृष्णाय पदमाभाष्य गोविन्दाय ततः परम् ।
 गोपीजनपदस्याऽन्ते वल्लभाय द्विठावधिः ॥ ८२
 कामबीजादिराख्यातो मनुरष्टादशाक्षरः ।
 नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तो गायत्रं हृन्द उच्यते ॥ ८३
 देवता कथितः कृष्णः सर्वकामफलप्रदः ।
 चतुःकरणवेदाश्विनेत्रसंख्याक्षरैः क्रमात् ।
 पञ्चाङ्गानि मनोः कुर्यान्मन्त्रविज्जातिसंयुतैः ॥ ८४
 स्मरेद् वृन्दावने रम्ये मोहयन्तं मनोरमम् ।
 गोविन्दं पुण्डरीकाक्षं गोपकन्याः सहस्रशः ॥ ८५
 आत्मनो वदनाम्भोजप्रेषिताक्षिमधुव्रताः ।
 प्रीडिताः कामबाणेन चिरमाश्लेषणोत्सुकाः ॥ ८६
 मुक्ताहारलसत्पीततुङ्गस्तनभरानताः ।
 स्रस्त्रधमिल्लवसना मदस्त्रलितभाषणाः ॥ ८७
 दन्तपङ्क्तिप्रभोद्भासि स्पन्दमानाधराञ्चिताः ।
 विलोभयन्तीर्विविधैर्विभ्रमैर्भावगर्भितैः ॥ ८८

साध्यनामाङ्कितं यन्त्रं धारयित्वा वशङ्करम् ॥

यद्यत्कामयते वत्स तत् प्राप्नोति समाहितः ॥ इति ॥ ८०॥८१ ॥

गोपालमन्त्रमाह कृष्णायैति । द्विठेति स्वाहा । क्लीं बीजं स्वाहा शक्तिः ।

तदुक्तम्—

वक्ष्ये मन्त्रस्याऽस्य बीजं सशक्ति चक्रो शक्रो वामनेत्रप्रदीप्तः ।
 सप्रद्युम्नो बीजमेतत्प्रदिष्टं मन्त्रः प्राद्युम्नो जगन्मोहनोऽयम् ॥
 हंसो मेदो वक्त्रवृत्ताभ्युपेतः पोत्रीनेत्राद्यन्वितोऽसौ युगार्ण ।
 प्रोक्ता शक्तिः सर्वगौर्वाणवृन्दैर्वन्द्यस्याग्नेर्वल्लभा कामदेयम् ॥ इति ॥

करणेति चत्वारि ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

गोपकन्या मोहयन्तमिति सम्बन्धः । आत्मनो जगदात्मनः । तासां
 चात्मरूपस्य कृष्णस्येत्यर्थः । स्पन्दमानाः सस्फुरणा ये अधराः तैरञ्चिताः पुष्पिताः
 ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

फुल्लेन्दीवरकान्तिमिन्दुवदनं वर्हावतंसप्रियं
 श्रीवत्साङ्गमुदारकौस्तुभधरं पीताम्बरं सुन्दरम् ।
 गोपीनां नयनोत्पलार्चिततनुं गोपालसङ्घावृतं
 गोविन्दं कलवेणुवादनपरं दिव्याङ्गभूषं भजे ॥ ८६

मन्त्रमेनं यथान्यायमयुतद्वितयं जपेत् ।

जुहुयादरुणाम्भोजैस्तद्दशांशं समाहितः ॥ ८७

फुल्लेति । इन्दीवरं नीलोत्पलम् । वर्हावतंसं मयूरपिच्छकर्णाभरणम् । कलवेणु-
 वादनपरम् । अनेन द्विभुजं ध्यानमुक्तम् । अत्र ध्यानानन्तरं वेणुश्रीवत्सकौस्तुभ-
 वनमालाबिल्वमुद्राः प्रदर्शयेत् । तत्र वेणुबिल्वमुद्रालक्षणं यथा—

ओष्ठे वामकराङ्गुष्ठो लग्नस्तस्य कनिष्ठिका ।

दक्षिणाङ्गुष्ठसंसक्ता तत्कनिष्ठा प्रसारिता ॥

तर्जनोमध्यमानामाः किञ्चित् सङ्कुच्य चालिताः ।

वेणुमुद्रेह कथिता सुगुप्ता प्रेयसी हरेः ॥

उच्यतेऽच्युतमुद्राणां भद्रा बिल्वफलाकृतिः ।

अङ्गुष्ठं वाममुदण्डितमितरकराङ्गुष्ठकेनाऽथ बद्धा

तस्याऽग्रं पीडयित्वाऽङ्गुलिभिरपि च ता वामहस्ताङ्गुलीभिः ।

बद्धा गाढं हृदि स्थापयतु विमलधौर्व्याहरन् मारबीजं

बिल्वाख्या मुद्रिकैषा स्फुटमिह गदिता गोपनीया विधित्रैः ॥

मनो वाणी देहैर्यदिह च पुरा वापि विहितं

त्वमत्या मत्या वा तदखिलमसौ दुष्कृतचयम् ।

इमां मुद्रां जानन् क्षपयति नरस्तं सुरगणा

नमन्त्यस्याऽधीना भवति सततं सर्वजनता ॥ इति ॥ ८८ ॥

यथान्यायमित्यनेनैतदुक्तं भवति । यदाहुः—

अद्रेः शृङ्गे नद्यास्तटे बिल्वमूले तोये हृद्गघ्ने गोकुले विष्णुगेहे ।

अश्वत्थाधस्तादम्बुधेष्वापि तीरे स्थानेष्वेतेष्वासीन एकैकशस्तु ॥

प्रजपेदयुतचतुष्कं दशाक्षरं मनुवरं पृथक् क्रमशः ।

अष्टादशाक्षरं चेदयुतद्वयमित्युदीरिता संख्या ॥

शाकं मूलं फलं गोस्तनभवदधिनी भैक्ष्यमन्नं च सक्तम् ।

दीग्धान्नं चेत्याददानः क्षितिधरशिखरादौ क्रमात् स्थानभेदे ॥

वैष्णवे पूजयेत् पीठे यथावत् देवकीसुतम् ।
 अङ्गावरणमाराध्य पत्रेषु प्रयजेत् प्रियाः ॥ ६१
 कालिन्दी नागजित्याख्या मितविन्दा ततः परम् ।
 चारुहासिन्यथ परा रोहिणी जाम्बवत्यथ ॥ ६२
 रुक्मिणी सत्यभामेति कथिताश्चारुभूषणाः ।
 प्रीताम्बरधराः सौम्याः कराम्बुजधृताम्बुजाः ॥ ६३
 ऐरावतादीनभ्यर्च्यत् गजानष्टौ ततो बहिः ।
 लोकपालान् यजेन्मन्त्री वज्राद्यस्त्राणि तद्वहिः ॥ ६४
 इति सम्पूजयेत् देवं गोविन्दं जगतां पतिम् ।
 कुर्वीत कल्पनिर्दिष्टान् प्रयोगान्निजवाञ्छितान् ॥ ६५
 लक्ष्मीप्रसूनैर्जुहुयाच्छ्रियमिच्छन्ननिन्दिताम् ।
 साज्येनाऽन्नेन जुहुयादाज्यान्नस्य समृद्धये ॥ ६६

एकं चैषामशक्ती गदितमिह मया पूर्वसेवाविधानम् ।
 निर्वृत्तेऽस्मिन् पुनश्च प्रजपतु विधिवत् सिद्धये साधकेशः ॥
 दशलक्षमक्षयफलप्रदं मनुं प्रतिजप्य शिञ्चितमतिर्दशाक्षरम् ।
 सुधिरयुगलवर्णं चेन्मनुं पञ्चलक्षम् । इति ॥

तद्दशं पञ्चलक्षदशंशम् । समाहित इत्यनेनैतदुक्तं भवति । यदाहुः—
 धर्मलभतिरलाभे पायसैरम्बुजानां ससितघृतसुसिक्तैरारभेद्धोमकर्म । इति ॥ ६० ॥
 वैष्णव इति नारायणाष्टाक्षरोक्ते । यथावदित्यनेनैतदुक्तं भवति । दामादि-
 वशास्त्रान्तैः सप्तभिरावरणैर्देवमर्चयेत् । ग्रन्थोक्ताङ्गादिवज्रास्त्रान्तं पञ्चावरणं वा ।
 शालीकपालतदस्त्राणीत्यावरणत्रयं वा । कृष्णाष्टकेनैकावरणं वेति ।
 तदुक्तम्—कथितमावृत्तिसप्तकमच्युतार्चनविधाविति सर्वसुखावहम् ।

प्रयजतादथवाऽङ्गपुरन्दराशनिमुखैस्त्रितयावरणं त्विदम् ॥

श्रीकृष्णो वासुदेवश्च नारायणसमाह्वयः ।

देवकीनन्दनो यदुश्रेष्ठो वाष्णैय इत्यपि ॥

असुराक्रान्तशब्दान्ते भारहारीति सप्तमः ।

धर्मसंस्थापकश्चाऽष्टौ चतुर्थन्ताः क्रमादिमे ॥

आरण्यैः कुसुमैर्विप्रान् जातिभिः पृथिवीपतीन् ।

प्रसूनैरसितैर्वैश्यान् शूद्रान्नीलोत्पलैर्नवैः ॥ ६७

वश्येस्त्वग्नैः सर्वान् पङ्कजैर्वनिताजनान् ।

गोशालासु कृतो होमः पायसेन ससर्पिषा ॥ ६८

गवां शान्तिं करोत्याशु गोविन्दो गोकुलप्रियः ।

शिशुवेशधरं देवं किङ्किणीदामशोभितम् ॥ ६९

स्मृत्वा प्रतर्पयेन्मन्त्री दुग्धबुध्या शुभैर्जलैः ।

धनधान्यांशुकादीनि प्रीतस्तस्मै ददाति सः ॥ १००

पिण्डं मूलेन वीतं दहनपुरयुगे कोणराजद्रसार्णं
कुर्यात् पद्मं दशार्णंस्फुरितदशदलं कामबीजेन वीतम् ।

पद्मं किञ्जल्कसंस्थं स्वरविकृतिदलं प्रोल्लसत्षोडशार्णं
किञ्जल्कं व्यञ्जनाढ्यं विकृतियुगदलेष्वर्पितानुष्टुबर्णम् ॥ १०१

पाशाङ्कुशाभ्यामावीतं क्षौणीपुरयुगस्त्रिषु ।

अष्टाक्षरेण लसितं यन्त्रं गोविन्ददैवतम् ।

धर्मार्थकामफलदं सर्वरक्षाकरं स्मृतम् ॥ १०२

पञ्चान्तको धरेरस्यो मनुविन्दुविभूषितः ।

पिण्डबीजमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिकरं परम् ॥ १०३

एभिरेवाऽथवा पूजा कर्त्तव्या कंसवैरिणः ॥ इति ।

एते चत्वारोऽपि पक्षा मुख्या एव । कल्पभेदाद्भेदः । आराध्येति केसरेष्विति ।
ऐरावतादीनष्टमोक्तान् ॥ ८१—१०० ॥

यन्त्रमाह पिण्डमिति । वक्ष्यमाणं पिण्डबीजम् । परस्परव्यतिभिन्ने दहन-
पुरयुगे षट्कोणे । रसार्णं षड्बर्णम् । षड्बर्णदशार्णषोडशार्णानुष्टुबर्णान् वक्ष्यति ।
विकृतिदलं षोडशदलम् । विकृतियुगदलं द्वात्रिंशदलम् । अत्रोभयत्र केसरस्थानेषु
एकैकार्णलेखः । पाशाङ्कुशाभ्यामित्येकावृत्तिः ॥ १०१॥१०२ ॥

पिण्डबीजमाह पञ्चान्तक इति । पञ्चान्तको गः धरा लः इरो यः तत्संस्थः
ग्ल्यः । मनुरौ बिन्दुश्च एतद्यत्तस्तेन ग्लयौ । सर्वसिद्धिकरं परमित्यनेनाऽस्त्र
स्वातन्त्र्यं नमोऽन्तत्वेन त्र्यक्षरत्वम् । प्रणवमायादित्वेन वा त्र्यक्षरत्वमुक्तम् ।

असर्थादिकमुच्यते—

मुनिनारद आख्यातश्रुन्दो गायत्रमीरितम् ।

देवता बालकृष्णोऽङ्गं षड्दीर्घाक्रान्तबीजतः ॥

अव्यात् व्याकीर्णनीलाम्बुजरुचिररुणाभोजनतोऽम्बुजस्थो

बालो जङ्घाकटीरस्थलकलितरणत्किङ्किणीको मुकुन्दः ।

दीर्घां ह्यङ्गवीनं दधदतिविमलं पायसं विश्ववन्द्यो

गोगोपीगोपवीतो रुरुनखविलसत्कण्ठभूषधिरं वः ॥

जपेत्तत्तं मनुवरं पायसैरयुतं हुनेत् ।

पूजा तु वैष्णवे पीठे अङ्गदिकपालवच्चकैः ॥ इति ॥

यदृषिर्नारदः प्रोक्तो जगती कन्द ईरितम् ।

ओक्तृष्णो देवता बीजं ग्लौ य शक्तिः प्रकीर्त्तिता ॥

षडङ्गं मूलमन्त्रेण कुर्यात् देवं विचिन्तयेत् ।

कदम्बमूले तिष्ठन्तं देवदेवं जनार्दनम् ॥

इन्दोवरदलश्यामं पूर्णचन्द्रनिभाननम् ।

देवगन्धर्वयक्षौघकिन्नरोरगसेवितम् ॥

मोहनं गोपगोपीनां वल्लभं देवकीसुतम् ।

मयूरपिच्छसंयुतं वनमालाविभूषितम् ॥

पूर्णचन्द्रनिभं कान्तं वृन्दावननिवासिनम् ।

वैष्णुं गायन्तममलं सर्वभूतमनोहरम् ॥

लेलिह्यमानं वत्सैश्च मृगैः सिंहैस्तथा द्विजैः ।

सर्वाभरणसंयुतं सर्वाभरणशोभितम् ॥

कीर्त्तुभोज्ञासितोरस्कं दामपिच्छसमावृतम् ।

अप्रमेयमचिन्त्यं च गोपालं शिशुरूपिणम् ॥

ध्यायेत्तं देवदेवेशं सर्वलोकैकनायकम् ।

अङ्गैश्च वासुदेवाद्वैरुक्मिण्याद्वैस्तृतीयकम् ॥

कुसुदेन्द्रायुधैश्चापि षडावरणमीरितम् ।

जपोऽयुतचतुष्कः स्याद्दशांशं जुहुयात्ततः ॥

पायसेन सिताक्तेन तर्पयेत्तावदेव तु ।

मन्त्रसिद्धस्य लोकोऽयं सद्यो वश्यो भविष्यति ॥ इति ॥ १०३ ॥

स्मरः कृष्णाय ठद्वन्द्वं षडङ्गीं मनुरीरितः ॥ १०४

गोपीजनान्ते प्रवदेद् वल्लभायाऽग्निमुन्दरी ।

अयं दशाक्षरो मन्त्रो दृष्टादृष्टफलप्रदः ॥ १०५

प्रणवं हृदयं कृष्णं डेऽन्तमुक्त्वा ततः परम् ।

तादृशं देवकीपुत्रं हुंफट्स्वाहासमन्वितम् ॥ १०६

षोडशाक्षरमन्त्रोऽयं गोविन्दस्य समीरितः ।

पिण्डं रतिपतेर्वीजं नमो भगवते ततः ॥ १०७

नन्दपुत्राय बालादिवपुषि श्यामलाय च ।

गोपीजनपदस्याऽन्ते वल्लभाय द्विठावधिः ॥ १०८

अनुष्टुप्मन्त्र आख्यातो गोपालस्य जगत्पतेः ।

अनङ्गः कृष्णगोविन्दौ डेऽन्तावष्टाक्षरो मनुः ॥ १०९

षडङ्गमाह स्मर इति । स्मरः कामबीजम् । मनुरीरित इत्यनेनाऽयमपि स्वतन्त्रो मन्त्र इत्युक्तम् । अस्य मुन्यादि पूजान्तं अष्टादशार्णवत् । षड्लक्षं जपः । दशांशं होमोऽष्टादशार्णोक्तद्रव्येणेति ज्ञेयम् । पञ्चाङ्गानि तु—

डेस्वाहान्तैश्चक्रपदैः पञ्चाङ्गान्याविसुस्थितैः ।

त्रैलोक्यरक्षणयुतैरसुरान्तकसंयुतैः । इति ॥ १०४ ॥

दशार्णमाह गोपीति । अग्निमुन्दरी स्वाहा । दृष्टादृष्टफलप्रद इत्यनेनाऽस्व स्वातन्त्र्यमुक्तम् । अस्य सर्वं षडक्षरवत् ज्ञेयम् ॥ १०५ ॥

षोडशार्णमाह प्रणवमिति । हृदयं नमः पदम् । डेऽन्तं कृष्णं कृष्णाय । तादृशञ्च डेऽन्तं तेन देवकीपुत्रायेति । गोविन्दस्येत्यनेनाऽयमपि स्वतन्त्रो मन्त्र इत्युक्तम् । अस्य सर्वं दशाक्षरवत् ज्ञेयम् ॥ १०६ ॥ १०७ ॥

द्वात्रिंशदार्णमाह पिण्डमिति । पूर्वोक्तं पिण्डबीजम् । रतिपतेर्वीजं कामबीजम् गोपालस्य जगत्पतेरित्यनेनाऽयमपि स्वतन्त्रो मन्त्र इत्युक्तम् । अस्यर्थादिकं यथा—

अमुष्य नारद ऋषिश्छन्दोऽनुष्टुप् समीरितम् ।

देवता हरिराख्यात आचक्राद्यैरथाऽङ्गकम् ॥

दक्षिणे रत्नचक्रं वामे सौवर्णवेत्तकम् ।

करे दधानं देवीभ्यामाश्लिष्टं चिन्तयेद्धरिम् ॥

जपेत्तत्तं मनुवरं पायसैरयुतं हुनेत् ।

पूजा तु वैष्णवे पीठे ह्यङ्गदिक्पालवच्चकैः ॥

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदग्विधिवदभिलिखित् स्पष्टरेखाचतुष्कं
कोणोद्यच्छूलयुक्तं वलययुगयुतं मध्यपूर्वं तदन्तम् ।
श्लोकस्याऽर्णान् परस्तादमुपदविवरेष्वष्टवर्णान् लिखित्वा
तद्वाद्ये द्वादशार्णैस्तदनु परिवृतं देवकीपुत्रयन्त्रम् ॥ ११०

तं सुकौदेवदेवे तं तं देवे वरतो रतम् ।

तं रतो रुटतो ग्यातं तं ग्यातं देवकीसुतम् ॥ १११

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री तैलोक्यैश्वर्यभागभवेत् ॥ इति ।

अष्टार्णमाह अनङ्गेति । अनङ्गः कामवोजम् । डेऽन्ती कृष्णगोविन्दौ कृष्णाय
गोविन्दाय । अयमपि स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्य मुन्यादि सर्वं पूर्वोक्तषडक्षरवत्
हेयम् ॥ १०७॥१०८॥१०९ ॥

कामलिङ्गयन्त्रमाह प्रागिति । प्राक्प्रत्यग्रेखाद्वयं दक्षिणोदग्रेखाद्वयं लिखित् ।
एवमुभयं मिलित्वा रेखाचतुष्कं भवति । इदमेव विधिवत्पदेनोक्तम् । कोणोद्य-
च्छूलयुक्तम् । मध्यकोष्ठकोणेभ्यो वह्निः कर्णसूत्रचतुष्टयं दद्यात् तेन शूलाकारता
भवत्येव । वलययुगयुतम् । तत्रैकं वृत्तं रेखाग्रस्पर्शि द्वितीयं मध्यकोष्ठे तद्वृत्तान्त-
गत्ते । मध्यपूर्वमिति । मध्यकोष्ठमारभ्य लेखनारम्भः । तदन्तम् । मध्यकोष्ठ
एव समाप्तिरित्यर्थः । तत्राऽक्षरलेखनक्रमः । प्राक्संस्थतया मध्यादि कोष्ठद्वये
आद्यवर्णद्वयमालिख्य आग्नेय्यां वृत्तद्वयान्तराले कोणरेखामभितः कोष्ठद्वये
देवेत्यक्षरं लिखित् । ततो दक्षिणे ऊर्ध्वादि कोष्ठद्वये देवे इत्यक्षरद्वयं लिखित् ।
तत्कारस्तु मध्यकोष्ठस्य एव वाचनीयः । ततो मध्यकोष्ठादक्षिणस्थमेवाक्षरद्वयं
पश्चाच्च नैऋत्यकोणे मध्यरेखोभयतः कोष्ठद्वये वरेत्यक्षरद्वयं लिखित् । पश्चिमे
तु दक्षिणवदेव । ततो वायव्यकोणे मध्यरेखोभयतः कोष्ठद्वये रुट्यक्षरद्वयं
लिखित् । ततः उत्तरे तु दक्षिणवदेव । ईशकोणे मध्यरेखोभयतः कोष्ठद्वये
देवेत्यक्षरद्वयं लिखित् । ततः प्राच्यां लिखितान्यक्षराणि ऊर्ध्वतो वाचयेत् ।
एवं श्लोकमन्त्राक्षरलेखनक्रमः । परस्तादिति मध्यकोष्ठादह्निः प्रथमवृत्तान्तः
एकैकस्मिन् कोणे कर्णसूत्रोभयतः कोष्ठद्वन्द्वमवशिष्यते । तत्र प्रादक्षिण्यक्रमेण
शानादि पूर्वोक्तमष्टवर्णं लिखित् । तदनु तदनन्तरम् । तद्वाद्ये द्वितीयवृत्तवाद्ये ।
द्वादशार्णैः पञ्चदशोक्तवासुदेवमन्त्रार्णैः परिवृतम् । शूलोत्पन्नद्वादशसु कोष्ठेषु द्वादश-
वर्णलिखनेनार्थात् वृत्तं भवति इति वृत्तमित्युक्तिः । एवंभूतं यन्त्रमुक्तफलदम् ।
एष साम्प्रदायिकः पक्षः । केचन प्रागपरायताश्रयतस्तः उदग्दक्षिणायताश्रयतस्तौ

लिखितं भूर्जपत्रादौ यन्त्रमेतद्यथाविधि ।

विधृतं बाहुना नित्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ११२

पलाशवृक्षफलके लिखितं साधुसाधितम् ।

गोस्थाने निखनेदेतद् गवां वृद्धिर्भवेत् सदा ॥ ११३

श्लोकं चतुःषष्टिपदेषु भूर्जे शिवादि दैत्यादि लिखित् क्रमेण ।

तत् सर्वतोभद्रमिति प्रसिद्धं यन्त्रं यशःश्रीविजयप्रदायि ॥ ११४

फलके खादिरे क्लृप्तं गवां गोष्ठे निवेशितम् ।

रक्षाकृच्चौरमारिघ्नं सवत्सानां गवां हितम् ॥ ११५

क्षीरगोपयगोरक्षीरक्षमाक्षक्षमाक्षर ।

गोमानोगगनोमागोपक्षगक्षक्षगक्षप ॥ ११६

ब्रह्मा भूम्यां समासीनः शान्तिबिन्दुसमन्वितः ।

बीजं मनोभुवः प्रोक्तं जगत्त्रितयमोहनम् ॥ ११७

रेखाः कुर्यात् । एवं नवकोष्ठानि संपद्यन्ते । तत्र मध्यकोष्ठे वलययुगयुतं कार्यमित्याहुः । ते मध्यपूर्वं तदन्तमित्यस्य व्याख्यानं प्रष्टव्या भवन्ति । भूर्जपत्रादावित्यादिशब्देन ताम्ररजतकाञ्चनादीनां ग्रहणम् । तत्तल्लेख्यविशेषेण कालविशेषोऽपि पूर्वोक्तोऽनुसन्धेयः । यथाविधीति विधिर्दर्शितः । एवं लिखनप्रस्तावे ॥ ११०॥१११॥११२॥११३ ॥

यन्त्रान्तरमाह श्लोकमिति । श्लोकं वक्ष्यमाणम् । चतुःषष्टिपदेष्विति । सर्वतः सशूलेष्विति ज्ञेयम् । तदुक्तमपेक्षितार्थद्व्योतनिकायाम्—

चतुःषष्टिपदोपेतं शूलमालाविभूषितम् । इति ।

शिवादि ईशानादि । दैत्यादि नैर्ऋत्यादि । कोष्ठोत्पादनसाध्यादि लेखन-प्रकारो दशमे मदुक्तोऽनुसन्धेयः । एतावपि द्वौ सिद्धमन्त्रौ । आभ्यां क्रमेण आर्त्तबालगोरक्षां कुर्यात् ॥ ११४॥११५॥११६ ॥

एकाक्षरं काममन्त्रमाह ब्रह्मेति । ब्रह्मा कः । भूमिलः । एतदासीनः । शान्तिरो बिन्दुस्तेन क्लीं । ककारो बीजम् ईकारः शक्तिः । तदुक्तं दक्षिणामूर्ति-संहितायां “कतुर्ये बीजशक्तिके” इति । जगत्त्रितयमोहनमित्यनेन हकारसकारा-दित्वं सूचितम् । केवलहकारादित्वं महावश्यदम् । केवलसकारादित्वं दीर्घायुष्टद-मिति । तदुक्तं—

ऋषिः सम्मोहनः प्रोक्तो गायत्रं छन्द ईरितम् ।

सर्वसम्मोहनः साक्षाद्देवता मकरध्वजः ॥ ११८

हंसारूढो मदनस्त्रैलोक्यचोभको भवेदाशु ।

ह्युतो रञ्जनकृत् स्याज्जीवेन युतस्तथाऽऽयुषे शस्तः ॥ इति ॥ ११७ ॥

“सर्वसम्मोहनकृष्ण एतयोः स्याद्देवता” इत्युक्तेः साक्षादित्यनेन केवलः कृष्णोऽपि ।

तत्र सम्मोहनकृष्णदेवतापक्षे अष्टभुजध्यानम् । यदाहुः—

विश्वप्राणस्योद्यत्प्रद्योतनसद्युतः सुपर्णस्य ।

आसीनमुन्नतांसे वैद्रुममङ्गाङ्गमङ्गजोन्मथितम् ॥

चक्रदराङ्कुशपाशान् सुमनावाणेषुचापमुशलगदाः ।

दधतं स्वदोर्भिररुणायतविपुलविघूर्णिताचियुगनलिनम् ॥

स्वात्माभेदतयैतं ध्यात्वंकाक्षरमथाऽष्टवर्णं वा ।

प्रजपेद्दिनकरलक्षं त्रिमधुरसितैश्च किंशुकप्रसवैः ॥

जुहुयात्तरणिमहस्रं विमलैः सलिलैश्च तर्पयेत्तावत् । इति ।

एवमष्टभुजो वा ध्येयः । तदुक्तं मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

नित्यमष्टभुजं ध्यायेदरुणं पुरुषोत्तमम् ।

रमयाऽऽलिङ्गितं वामे लोकत्रितयमोहनम् ॥

चक्रं खड्गं च मुशलं दत्ते बिभ्राणमङ्कुशम् ।

वामे पाशं तथा शङ्खं सशरं चापमेव च ॥

कौमोदको च बिभ्राणं सर्वभूषणभूषितम् ।

दशलक्षजपादेष सिद्धमन्त्रः प्रजायते ॥ इति ॥

अस्य मन्त्रद्वयस्य पूजादिकं सर्वं पुरुषोत्तममन्त्रवदेव । यदाहुः—

प्रायः पुरुषोत्तमविधिरेवमतोऽन्यत्ततोऽवगतव्यम् । इति ।

केवलकृष्णदेवतापक्षे तु अष्टादशाक्षरोक्त मार्गेण ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य विज्ञेयम् ।

विशेषान्तरं च—एतदेव रमाबीजपुटितं चाखिलार्थदम् ।

लक्ष्मीनारायणौ हेममण्डपे चिन्तयेच्छुभौ ॥

तदेव मायापुटितं विद्यावश्यं प्रयच्छति ।

स्वभावाद्दृश्यदं त्वेतद् धनदं भोगदं तथा ॥

यद्यस्मात्कामयेद्विद्यां द्विजेन्दो मन्त्रतत्त्ववित् ।

भारत्या सहितं विष्णुं तत्र ध्यायेच्छशिप्रभम् ॥

गद्यपद्यैस्तथा शास्त्रैः पूरयन्ती जगत्त्रयम् ।

बीजेन दीर्घयुक्तेन षडङ्गविधिरीरितः ॥ ११६

ध्यातव्या तु तदा दक्षे विष्णोर्वाणी सुभूषणा । इति ॥

तारेण वेष्टितं कामं प्रजपेद्धर्ममोक्षयोः ।

सिद्धये श्रीहरिं ध्यायेत् श्वेतं मुनिगणावृतम् । इति ॥

अन्यत्र तु—कमलासनस्थो नकुलो वामनेत्रार्धचन्द्रवान् । इति ।

अनेन कामबीजानन्तरं भुवनेशोबीजमित्युक्तम् । ध्यानं च—

नाभिमध्ये समुद्भूतां भ्रूमध्ये च विनिःसृताम् ।

प्रणवांवुजमध्यस्थां मुक्तालङ्ककारभूषिताम् ।

लेखनीं पुस्तकं हस्ते धारयन्तीं समभ्यसेत् ॥ इति ।

तत्रैव विशेषः—लिपिभिन्नो मनुर्जप्तो लोकक्षोभकरो भवेत् । इति ।

अन्यत्रापि—वरपाशाङ्कुशधरां मद्यपूर्णकपालभृत् ।

नित्यां ध्यात्वा जपेत् कामबीजमिष्टार्थसिद्धये ॥ इति ।

अन्यत्रापि—सकृजप्तेन बीजेन ब्रह्महत्यां व्यपोहति ।

द्विजप्तेन तथा ब्रह्मचतुर्भिरितरैरपि ॥

सर्वयज्ञफलं चापि त्रिजप्तेन तु लभ्यते ।

चतुर्जप्तेन तृप्यन्ते सर्वदेवगणास्तथा ॥

पञ्चजप्तेन देवेन्द्रं षड्जप्तेन तथा पितृन् ।

सप्तजप्तेन योगोन्द्रान् सर्वान् प्रीणाति साधकः ॥

अष्टजप्तेन प्रीणाति स्वयमेव पितामहः ।

नवजप्तेन वै विष्णुर्दशजप्तेन शङ्करः ॥

कारणं यत्प्रधानाख्यं प्रकृतिः सगुणात्मकम् ।

प्रीणाति साधकेन्द्रसु नामैकादशभिर्मुने ॥

तथा द्वादशजप्तेन सर्वगं पुरुषं हितम् ।

मोक्षं च साधकेन्द्राणां नित्यं जप्तं प्रयच्छति ॥

विधानेन गृहीतं स्यान्मोक्षदं भवतो मुने ।

अन्यथा भोगदं वत्स स्त्रीणामाकर्षणे मुने ॥

यथा यथा हि जपति व्याप्तिं गत्वा तु साधकः ।

तथा तथा हि सिध्यन्ति सिद्धविद्याधरस्त्रियः ॥ इति ॥ ११८ ॥

दीर्घयुक्तेन षड्दीर्घयुक्तेन । एतदनन्तरं भालास्यकण्ठहृन्मूलाधारेषु पञ्चवाणान्
विन्यसेत् । अग्रे पूजयामावृतित्वेनोक्तेः । तदुक्तमाचार्यैः—“न्यस्तशरबीजदेहः”

जवारुणं रत्नविभूषणाढ्यं मौनध्वजं चारुक्ताङ्गरागम् ।
कराम्बुजैरङ्कुशमिक्षुचापं पुष्पास्त्रपाशौ दधतं भजामि ॥ १२०

लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रं मधुरत्रयसंयुतैः ।

पुष्पैः किंशुकजैः फुल्लैर्जुहुयात्तद्दशांशतः ॥ १२१

वक्ष्यमाणे यजेत् पीठे विधिना मकरध्वजम् ।

मोहिनी चोभिणी चासा स्तम्भिन्याकर्षिणी पुनः ॥ १२२

द्राविण्यन्मादिनीक्लिन्नाक्लेदिन्यः पीठशक्तयः ।

बीजाद्यमासनं दत्त्वा भूर्त्तिं भूलेन कल्पयेत् ॥ १२३

अस्यां सम्यग्यजेद् देवं वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।

इष्टाऽङ्गावरणं पूर्वं मध्ये दिक्षु यजेच्छरान् ॥ १२४

द्रामाद्यं शोषणं पूर्वं द्रौमाद्यं मोहनं ततः ।

संदीपनाख्यं क्लीमाद्यं बलूमाद्यं तापनं ततः ॥ १२५

सर्गान्तभृगुणा भूयो मादनं पञ्चमं ततः ।

प्रणामबाणहस्ताब्जा ध्येयास्ता बाणदेवताः ॥ १२६

इति ॥ ११८ ॥

आयुधध्यानं वामोर्ध्वाहचोर्ध्वं यावत् । अत्र ध्यानानन्तरमेते मुद्रे दर्शनीये ।

हस्तौ तु रुंपुटौ कृत्वा प्रसृताङ्गुलिकौ तथा ।

तर्जन्यौ मध्यमापृष्ठे अङ्गुष्ठौ मध्यमान्वितौ ॥

काममुद्रेयमाख्याता सर्वसत्त्वप्रियङ्करी ।

मूर्धन्यगुष्ठमुष्टौ वे मुद्रा त्रैलोक्यमोहिनी ॥ इति ॥ १२० ॥

वक्ष्यमाणे पीठे विधिना वक्ष्यमाणेन यजेदिति । मण्डूकादिपरतत्त्वान्तं संपूज्य
वक्ष्यमाणाः पीठशक्तीः पूजयेदित्यर्थः । बीजाद्यमिति । क्लीं कामयोगपीठाय
॥ इति आसनं पूजयेदित्यर्थः ॥ १२१॥१२२॥१२३ ॥

वक्ष्यमाणेनेत्युक्तं वर्त्माऽऽह इष्टेति । कर्णिकायामिति शेषः । तदुक्तम्—
“इष्टा कर्णिकायामङ्गानि” इति । मध्य इति पञ्चमम् । “दिक्षु शरान् मध्ये च पञ्चमं
येन” इत्युक्तेः । द्रामित्यादौ अनुस्वारे आचार्याणां उकारव्यवहार इति
शेषम् । सर्गान्तभृगुरिति सः । प्रणामेति । एकहस्ते प्रणामः अपरहस्ते
बाणः ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ १२६ ॥

सम्पूज्यास्तत्र मध्येषु शक्तयोऽष्टौ यथाक्रमम् ।
 अनङ्गरूपाऽऽद्याऽनङ्गमदनाऽनङ्गमन्मथा ॥ १२७
 अनङ्गकुसुमा पश्चादनङ्गमदनातुरा ।
 अनङ्गशिशिराऽनङ्गमेखलाऽनङ्गदीपिका ॥ १२८
 लीलाकमलधारिण्यः स्मेरवक्त्राः सुशोभिताः ।
 बहिःषोडशपत्रेषु पूज्याः षोडश शक्तयः ॥ १२९
 युवतिर्विप्रलम्भाऽन्या ज्योत्स्ना सुभूर्मदद्रवा ।
 सुरता वारुणी लोला कान्तिः सौदामिनी पुनः ॥ १३०
 कामच्छत्रा चन्द्ररेखा शुक्ती स्यान्मदना पुनः ।
 ज्योतिर्मायावती ताः स्युः कल्लारविलसत्कराः ॥ १३१
 स्मेरवक्त्रा युवतयो मदविभ्रममन्यराः ।
 दलाग्रेषु पुनः पूज्याः स्मरस्य परिचारकाः ॥ १३२
 शोकमोहौ विलासोऽन्यो विभ्रमो मदनातुरः ।
 अपत्रपो युवा कामी धृ[चू]तपुष्पो रतिप्रियः ॥ १३३
 ग्रीष्मस्तपान्त ऊर्जोऽन्यो हेमन्तः शिशिरो मदः ।
 द्रक्षुर्कामुकपुष्पेषुधरा रक्ताः सुभूषिताः ॥ १३४
 अपराङ्गनिषङ्गाढ्या वनितासक्तमानसाः ।
 रतिप्रियानष्टदिक्षु यजेदष्टौ विशिष्टधीः ॥ १३५
 परभृत्सारसौ पश्चाच्छुकमेधाह्वयौ पुनः ।
 अपाङ्गभूविलासौ द्वौ हावभावौ प्रकीर्तिताः ॥ १३६

यथाक्रममित्यनेन कामबीजादित्वम् । युवत्यादीनां सर्वासां मायाबीजादित्वं
 ज्ञेयम् । यदाहुः—

हृल्लेखया स्वनाम्ना च शक्त्यादीनां समर्चनम् । इति ॥

विशिष्टधीरित्यनेन सर्वत्र सम्बध्यमानेनेदमेव सूचितम् । युवतयस्तत्तत्
 इत्यर्थः ॥ १२७ ॥ १२८ ॥ १२९ ॥ १३० ॥ १३१ ॥ १३२ ॥ १३३ ॥ १३४ ॥ १३५ ॥ १३६ ॥

चतुरस्तस्य कोणेषु पृज्यास्तत्परिचारिकाः ।
 माधवी मालती पश्चाद्वरिणाक्षौ मदोत्कटा ॥ १३७
 सितचामरधारिण्यः सर्वाभरणभूषिताः ।
 बाह्ये लोकेष्वरान् पश्चात्तदस्वाण्यर्चयेत् क्रमात् ॥ १३८
 इत्यं यो भजते देवं मुगन्धिकुसुमादिभिः ।
 स भवेत्तत्त्वसौभाग्यो लक्ष्म्या जितधनेश्वरः ॥ १३९
 अशोकपुष्पैर्दध्यत्तैर्जुहुयाद्विवसत्रयम् ।
 अष्टोत्तरसहस्रं यो स भवेज्जगतां प्रियः ॥ १४०
 गव्येनाज्येन जुहुयान्मन्त्रेणाऽष्टोत्तरं शतम् ।
 साधकेन्द्रः ससम्पातमर्चिते हव्यवाहने ॥ १४१
 सम्पाताज्येन वनिता भोजयेदात्मनः पतिम् ।
 अनया यद्यदादिष्टं तत्तत् स कुरुते सदा ॥ १४२
 कन्यार्थी जुहुयात्त्राजैर्दध्यत्तैर्मण्डलान्तरे ।
 कन्यामिष्टामवाप्नोति साऽपि सत्पतिमाप्नुयात् ॥ १४३
 कामोल्लासितमध्यमङ्गविलसत्षट्कोणमेतद्वहि-
 र्गायत्रीगुणवर्णवद्वसुदलं मालामनोरक्षरैः ।
 षट्संख्यैः सहिताष्टपत्रसहितं क्षौणीपुरेणावृतं
 कोणन्यस्तमनोभवेन कथितं यन्त्रं जगन्मोहनम् ॥ १४४
 अर्चिते हव्यवाहने जुहुयादिति सम्बन्धः । ससम्पातमिति । पात्रान्तरे
 ष्पातं कुर्वन् । साधकेन्द्र इत्यनेन सम्पातस्याऽष्टोत्तरशतवारं जप उक्तः ॥ १३७ ॥
 ॥ १३८ ॥ १३९ ॥ १४० ॥ १४१ ॥
 सम्पाताज्यस्य विनियोगमाह सम्पातेति । मण्डलान्तरे कन्यामाप्नोतीति
 सम्बन्धः । तेन एकोनपञ्चाशद्दिनं होम उक्तः ॥ १४२ ॥ १४३ ॥
 यन्त्रमाह कामेति । षट्कोणमध्ये कामबीजान्तः साध्यसाधककर्मनाम
 लिखनीयम् । कामषडङ्गान्याग्नेयादिषट्कोणेषु लिखेत् । तदुक्तम्—
 षडङ्गान्यग्निकोणादिकोणेष्वेव क्रमास्त्रिखेत् । इति ।
 णवद्वहिरष्टदलमध्ये वक्ष्यमाणगायत्र्यर्णांस्त्रिंशस्त्रिंशो लिखित्वा मालामनोर्वक्ष्य-
 माणस्य षट् षडक्षराणि दलाग्रेषु लिखेत् । मूले वसुदलाष्टपत्रशब्दौ तत्रैकत्र
 दशमध्यमन्त्रं दलाग्रमिति ज्ञेयम् । कोणन्यस्तमनोभवेन क्षौणीपुरेणावृतमिति

कामदेवायशब्दान्ते विद्महे डेऽन्तमीरयेत् ।
 पुष्पबाणं धीमहि स्यात् तन्नोऽनङ्गः प्रचोदयात् ॥ १४५
 नमोऽन्ते कामदेवाय वदेत् सर्वजनं ततः ।
 प्रियाय सर्ववर्णान्ते जनसम्मोहनाय च ॥ १४६
 ज्वलद्वयं प्रज्वलाणान् वदेत् सर्वजनस्य च ।
 हृदयं मम शब्दान्ते वशं कुरुयुगं शिरः ।
 मालामनुरयं साष्टचत्वारिंशद्विरक्षरैः ॥ १४७

सम्बन्धः । तदुक्तमाचार्यैः—

आलिख्यात्कर्णिकायामनलपुरयुगे मारबीजं ससाध्यं
 तद्रक्षेष्वाङ्गषट्कं बहिरपि गुणशो मारगायत्रिवर्णान् ।
 मालामन्त्रं दलाग्रेष्वपि गुहमुखशः पार्थिवास्त्रिष्वनङ्गम् ॥ इति ॥ १४४ ।
 कामगायत्रीमुद्धरति कामदेवायेति । डेऽन्तं पुष्पबाणं पुष्पबाणाय ॥ १४५ ॥
 मालामन्त्रमाह नमोऽन्ते इति । सर्व इति यद्वर्णद्वयं तदन्ते । हृदयमिति
 स्वरूपम् । शिरः स्वाहा । अयं स्वतन्त्रो मन्त्रः । अस्यर्थादिकं यथा—
 नारदो जगती कामो मुन्याद्याः परिकीर्तिताः ।
 सप्तसप्तनवमुनिदशाष्टार्यैः षडङ्गकम् ॥
 यद्वाऽमृतोद्भवश्चैव परो मकरकेतनः ।
 सङ्कल्पजन्मान्यश्चाऽक्षतरूपेक्षुधनुर्धरो ॥
 पुष्पबाणश्च कामाद्यैर्देवाहन्तैः षडङ्गकम् ।
 बाणान् भालास्यगलहृदाधारेषु प्रविन्यसेत् ॥
 शेषमन्यत्तु पूजादिकामबीजवदीरितम् ।
 जपादौ मारबीजाद्यो जगत्त्रयवशीकरः ॥
 विलिप्य गन्धपङ्केन लिखेदष्टदलाम्बुजम् ।
 कर्णिकायां लिखेदङ्गिपुटितं मण्डलद्वयम् ॥
 तस्य मध्ये लिखेत्कामं साध्याख्याकर्मसंयुतम् ।
 साध्याख्यापुटितैः कामैस्तं कामं वेष्टयेद् बुधः ॥
 श्रियं च षट्सु कोणेषु ऐन्द्रनिर्ऋतिवायुषु ।
 आलिखेच्च तथा मायां वङ्गिवारुणशूलिषु ॥
 अक्षरैः कामगायत्र्या वेष्टयेत् केसरे सुधीः ।

साध्याख्यापुटितैः स्मरैः परिवृतं कामं लिखिन्मध्यतः

पञ्चात्तारविकारपक्षकपरान्नासार्घिभ्रिण्टीशघान् ।

शूलाढ्याष्टदलेषु साधु विलिखित्ताम्बुलपत्रोदरे

यन्त्रं यां निशि खादयेत् कृतजपं वश्या भवेत्तस्य सा ॥ १४८

कथितं पुष्पवाणस्य साङ्गोपाङ्गसमर्चनम् ।

सौभाग्यकान्तिविभवदारपुत्रसमृद्धिदम् ॥ १४९

मारमालामनोर्वर्णदलेष्वष्टसु मन्त्रवित् ॥

लिखेद् गुहाननसंख्यैर्माटिकां तु विलेखयेत् ।

भूविम्बं च लिखेद्वाह्ये श्रीमाये दिग्विदिक्ष्वपि ॥

यन्त्रमेवं समालिख्य जातरूपमये पटे ।

राजते ताम्रपट्टे वा भूर्जे क्षौममयेऽपि वा ॥

सूक्ष्मतन्तुमये वापि प्रतिष्ठाप्य समीरणम् ।

हुत्वा सहस्रमाज्येन यन्त्रसम्पातपूर्वकम् ॥

अर्चयित्वाऽयुतं जप्त्वा धारयेत्तदनुत्तमम् ।

त्रैलोक्यैश्वर्यमाप्नोति देवैरपि सुपूजितम् ॥

आकर्षणं सुरस्त्रीणां नागलोकनिवासिनाम् ।

पिशाचयक्षरक्षांसि गन्धर्वाप्सरकिन्नराः ॥

दुष्टसत्त्वाश्च ये सत्त्वाः प्रसर्पन्त्येव दूरतः ।

यन्त्रराजमिमं दृष्ट्वा विद्रवन्त्यतिमोहिताः ॥

बहुना किमिहोक्तेन सर्वलोकसुखावहम् ।

स्त्रीणामाकर्षकं सद्यो राज्ञो वश्यकरं भुवि ॥

योगसिद्धिकरं पुंसां भवसागरतारकम् ।

भुक्तिमुक्तिप्रदं पुंसामिति प्रोक्तं स्वयम्भुवा ॥ इति ॥ १४६॥१४७ ॥

यन्त्रान्तरमाह साध्येति । मध्यतः अष्टदलकर्णिकायाम् साध्यसाधक-
कर्मनामपुटितैः स्मरैः कामबीजैः परिवृतं कामं साध्यसाधककर्मसहितं लिखेत् ।
अष्टसु दलेषु लिखनीयमाह तार इति । तारेण त्रित्वसंख्यातेन इकारः ।
अन्ये प्रणवमाहुस्तदसत् । पद्मपादाचार्यादिबहुग्रन्थविरोधात् । विकारोऽन्यः
स्वरः । पक्षो द्वितीयः स्वर इति । केचन साम्प्रदायिकास्तु पञ्चदश स्वरमाहुः ।
पद्मपादाचार्यस्य सम्मतेः । को वायुस्तेन यः स परो यस्य तेन मकारः । तदुक्तं

आदाय वेदाः सकलाः समुद्रान्निहत्य शङ्खासुरमत्युदग्रम् ।
 दत्ताः पुरा येन पितामहाय विष्णुं तमाद्यं भज मत्सररूपम् ॥ १५० ॥
 दिव्यामृतार्थं मथिते महाब्धौ देवासुराभ्यां वासुकिमन्दराभ्याम् ।
 भूमेर्महावेगविघूर्णितायास्तं कूर्ममाधारगतं स्मरामि ॥ १५१ ॥
 समुद्रकाञ्ची सरिदुत्तरीया वसुन्धरा मेरुकिरीटभारा ।
 दंष्ट्राग्रतो येन समुद्धृता भूस्तमादिकीलं शरणं प्रपद्ये ॥ १५२ ॥
 भक्तार्त्तिभङ्गक्षमया धिया यः स्तम्भान्तरालादुदितो नृसिंहः ।
 रिपुं सुराणां निशितैर्नखाग्रैर्विदारयन्तं न च विस्मरामि ॥ १५३ ॥
 चतुःसमुद्राभरणा धरित्री न्यासाय नाऽलं चरणस्य यस्य ।
 एकस्य नाऽन्यस्य पदं सुराणां विविक्रमं सर्वगतं स्मरामि ॥ १५४ ॥

गौतमेन मन्त्रव्याकरणे—

ब्रह्मणो वाचकः कः स्यात् कशब्दो मूर्धवाचकः ।

सूर्यस्य वाचकः कः स्यात् कशब्दो वायुवाचकः ॥ इति ॥

अन्ये कपरः ख इत्याहुस्तदसत् । पद्मपादाचार्यग्रन्थविरोधात् । नासाशब्देन
 तदुच्चारणीयः अनुनासिकः । तन्मध्येऽपि प्रथमातिक्रमे कारणाभावात् डकारः ।
 केचन नासा अकार इत्युच्युस्तदसत् । तदुग्रन्यादिविरोधादेव । अर्धिरर्धेशः ज ।
 भिंटीश ए । घ इति स्वरूपम् । कचित् भिण्टीशकानिति पाठः । स प्रामादिकः ।
 तदुक्तमाचार्यैः—तारत्त्विकपक्षजाष्टादशसमिष्टतुगण्डान्तगान्ताक्षराब्जम् । इति ।
 एतदुग्राख्याने पद्मपादाचार्यैर्व्याख्यातम् । तार इः । ऋत्त्विक् अः । पक्षः
 अं । जाष्टादशो मः । समित् डः ऋतुः जः । गण्डान्तः ए । गान्तो घ इति ।
 शूलाब्जेति दलाग्रेषु शूलानि कुर्यात् ॥ १४८ ॥ १४९ ॥

एवं सप्रपञ्चं विष्णुमन्त्रान्निरूप्य शिष्यचेतसि दृढभक्तेरुत्पादनाय दशावतार-
 क्रमेण विष्णुं स्तौति आदायेत्यादिना ।

येन शङ्खासुरं निहत्य समुद्रादादाय तेनेत्यर्थात् पितामहाय ब्रह्मणे सकला
 वेदा दत्ता इत्यन्वयः । वेदानिति पाठे ते इत्यर्थः ॥ १५० ॥

भूमेराधारगतमिति सम्बन्धः ॥ १५१ ॥

येनैवंभूता भूदंष्ट्राग्रतो दंष्ट्राग्रेण उद्धृतेति सम्बन्धः ॥ १५२ ॥ १५३ ॥

अन्यस्य द्वितीयस्य चरणस्य न्यासाय सुराणां पदं नालमिति सम्बन्धः ॥ १५४ ॥

त्रिःसप्तवारं नृपतीन् निहत्य यस्तर्पणं रक्तमयं पितृभ्यः ।

चकार दोर्दण्डवलेन सम्यक् तमादिशूरं प्रणमामि भक्त्या ॥ १५५

कुले रघूणां समवाप्य जन्म विधाय सेतुं जलधेर्जलान्तः ।

रुद्धेश्वरं यः शमयाञ्चकार सीतापतिं तं प्रणमामि भक्त्या ॥ १५६

हलेन सर्वानसुरान् विवृष्य चकार चूर्णं मुशलप्रहारैः ।

यः कृष्णमासाद्य बलं बलीयान् भक्त्या भजे तं बलभद्ररामम् ॥ १५७

पुनः पुराणामसुरान् विजितुं सम्भावयन् चीवरचिह्नवेशम् ।

चकार यः शास्त्रममोघकल्पं तं मूलभूतं प्रणतोऽस्मि बुद्धम् ॥ १५८

क्ष्मावसाने निखिलैः खुरैः स्वैः सङ्घट्टयामास निमेषमात्रात् ।

क्षेत्रजसा निर्दहतीति भीमो विश्वात्मकं तं तुरगं भजामः ॥ १५९

शङ्खं सुचक्रं सुगदां सरोजं दोर्भिर्दधानं गरुडाधिरूढम् ।

श्रीवत्सचिह्नं जगदादिमूलं तमालनीलं हृदि विष्णुमीडे ॥ १६०

क्षीराम्बुधौ शेषविशेषतल्पे शयानमन्तःस्मितशोभिवक्तम् ।

उत्फुल्लनेवाम्बुजमम्बुजाभमाद्यं श्रुतीनामसकृत् स्मरामि ॥ १६१

प्रोणयेदनया स्तुत्या जगन्नाथं जगन्मयम् ।

धर्मार्थकाममोक्षाणामाप्तये पुरुषोत्तमम् ॥ १६२

इति श्रीशारदातिलके सप्तदशः पटलः ।

चूर्णं चूर्णीभूतान् चकारेत्यन्वयः । यः कृष्णं बलं सहायमासाद्य ॥ १५५ ॥

॥ १५६ ॥ १५७ ॥

चीवरचिह्नवेशं सम्भावयन् धारयन्नित्यन्वयः ॥ १५८ ॥ १५९ ॥ १६० ॥

शेष एव विशेषः असाधारणात् ॥ १६१ ॥ १६२ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां सप्तदशः पटलः ॥ ॐ ॥

अष्टादशः पटलः ।

अथ वक्ष्ये महेशस्य मन्त्रान् सर्वसमृद्धिदान् ।
यैः पूर्वमृषयः प्राप्ताः शिवसायुज्यमञ्जसा ॥ १
हृदयं वपरं साक्षि लान्तोऽनन्तान्वितो मरुत् ।
पञ्चाक्षरो मनुः प्रोक्तस्ताराद्योऽयं षडक्षरः ॥ २
वामदेवो मुनिश्छन्दः पङ्क्तिरौशोऽस्य देवता ।
षड्भिर्वर्णैः षडङ्गानि कुर्यान्मन्त्रस्य देशिकः ॥ ३
मन्त्रवर्णादिका न्यस्येत् पञ्चमूर्त्तोर्यथाक्रमम् ।
तर्जनीमध्ययोरन्त्यानामिकाङ्गुष्ठके पुनः ॥ ४
ताः स्युस्तत्पुरुषाघोरसद्योवामेशसंज्ञकाः ।
वक्त्रहृत्पादगुह्येषु निजमूर्धनि ताः पुनः ॥ ५

क्रमप्राप्तान् शैवमन्त्रानाह अथेति । सर्वसमृद्धिदान् यैरित्यादिना च तत्तदधि-
कारिणं प्रति विनिर्गोच उक्तः ॥ १ ॥

मन्त्रमुद्धरति हृदयमिति । हृदयं नमःपदम् । वपरं शः साक्षि इकारयुक्
तेन शि । लान्तो वः अनन्त आ तदन्वितस्तेन वा । मरुत् यः । षडक्षर इत्यनेन
वाग्भवादिरित्युक्तम् । आद्यं बीजम् उमेति शक्तिः । केचित्प्रणवादनन्तरं
प्रासादबीजप्रक्षेपात् सप्ताक्षरमिति वदन्ति । तन्त्रान्तरे—

आद्यन्ते सम्पुटीकृत्य हंसवागीश्वरं मनुम् ।

शिवमन्त्रं जपेद्बीजान् सद्यः प्रत्ययमेष्यति ॥

सम्पुटं शिवमन्त्रस्य जपेन् मासमतन्द्रितः ।

एकाकी यतचित्तात्मा वश्यमर्थं स विन्दति ॥ इति ॥

अत्र वागीश्वरशब्देन वाग्भवं केवलं रेफरहितं तार्त्तीयं चेति परमगुरवः । षड्-
भिरिति षडङ्गमन्त्रोद्धारमात्रमुक्तम् । न्यासमग्रे वक्ष्यतीति न पुनरुक्तिः । देशिको
यथाक्रममिति । प्रत्यक्षरमादौ प्रणव इत्युक्तम् । अन्यथा कनिष्ठा ॥ २॥३॥४ ॥

ता मूर्त्तयः । सद्यः सद्योजातः । वामो वामदेवः । ईश ईशानः । ताः
पुनर्मूर्धनीत्यन्तेषु स्थानेषु न्यसेदिति पश्चात्तनेन सम्बन्धः । चतुर्थीनमोऽन्ताश्च

प्राग्याम्यवारुणोदीच्यमध्यवक्त्रेषु पञ्चसु ।

मन्त्राङ्गानि न्यसेत् पञ्चाज्जातियुक्तानि षट् क्रमात् ॥ ६

कुर्वीत गोलकन्यासं रक्षायै तदनन्तरम् ।

हृदि वक्त्रेऽसयोरूर्वीः कण्ठे नाभौ द्विपार्श्वयोः ॥ ७

पृष्ठे हृदि ततो मूर्ध्नि वदने नेत्रयोर्नसोः ।

दोःपक्षमन्त्रिषु साग्रेषु विन्यसेत्तदनन्तरम् ॥ ८

मूर्त्तय इति सम्प्रदायविदः । मूर्ध्नीति काकाक्षिगोलकन्यायेन उभयत्र सम्बध्यते । ताः पुनर्निजमूर्धनि पञ्चसु वक्त्रेषु न्यसेदिति पञ्चात्तनेन सम्बन्धः । तदुक्तमाचार्यैः—वक्त्रहृत्पादगुह्याग्यामूर्धस्वपि च नामभिः ।

प्राग्याम्यवारुणोदीच्यवक्त्रेष्वपि च मूर्धनि ॥ इति ॥

मन्त्राङ्गानीति । तत्र प्रयोगः । ॐ हृत् नं शिर इत्यादि । सम्प्रदायविदसु । ॐ सर्वज्ञधाम्ने हृत् । ॐ नं तस्मिधाम्ने शिरः । ॐ मः अनादिबोधधाम्ने शिखा । ॐ शिं अलुप्तशक्तिधाम्ने वर्म । ॐ वां स्वतन्त्रशक्तिधाम्ने नेत्रम् । ॐ यं अनन्तशक्तिधाम्ने अस्त्रम् । एवं षडङ्गमिच्छन्ति । तदुक्तं वायवीयसंहितायाम्—

तथैव तु षडङ्गानि पुनरस्योपपादयेत् ।

सर्वज्ञतां तथा तस्मिं बोधं चाद्यन्तवर्जितम् ॥

अलुप्तशक्तिं स्वातन्त्र्यमनन्तां शक्तिमेव च ॥ इति ।

ऋचित्तु वर्मनेत्रयोर्व्यत्ययः । तदुक्तम्—

सर्वज्ञता तस्मिरनादिबोधः स्वतन्त्रता नित्यमलुप्तशक्तिः ।

अनन्तशक्तिश्च विभोर्विधिज्ञाः प्राहुः षडङ्गानि महेश्वरस्य ॥ इति ॥

यथागुरुसम्प्रदायमूहनोयम् ॥ ५ ॥ ६ ॥

दशावृत्तिमयं गोलकन्यासमाह कुर्वीतेति । तदनन्तरं तत्त्वन्यासानन्तरमित्यर्थः । तत्त्वन्यासो यथा—

वक्ष्यतेऽथो शैवतत्त्वन्यासः प्रसादतः परम् ।

पञ्चाक्षरी परार्थेति तत्त्वनामात्मने नमः ॥

आवृत्त्या शिवपञ्चाक्षर्यर्णयुक्तं पृथक् सह ।

द्वितीयादि क्षादिवर्णैरान्तैराद्यं ध्रुवादिकैः [कम्] ॥

शिवः शक्तिः सदापूर्वः शिव ईश्वर एव च ।

शुद्धविद्या च माया च कालश्च नियतिः कला ॥

शिरोवदनहृत्कुक्षिसोरुपादद्वये पुनः ।

हृदि वक्त्राम्बुजे टङ्गे मृगाभयवरेष्वथ ॥ ६

वक्त्रांसहस्रपादोरुजठरेषु क्रमाश्रयेत् ।

मूलमन्त्रस्य षड्वर्णान् यथावद्देशिकोत्तमः ॥ १०

मूर्ध्नि भालोदरांसेषु हृदये ताः पुनर्यसेत् ।

पश्चादनेन मन्त्रेण कुर्वीत व्यापकं सुधीः ॥ ११

नमोऽस्तु स्थाणुरूपाय ज्योतिर्लिङ्गामृतात्मने ।

चतुर्मूर्तिवपुच्छायाभासिताङ्गाय शम्भवे ।

एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेत्पार्वतीपतिम् ॥ १२

स्मृतोपरागः पुरुषः प्रकृतिर्बुद्धग्रहङ्कृती ।

मन एतान् हृदि न्यसेत् श्रोत्रादिषु स्थले तथा ।

वागाद्यप्यथशब्दादि मूर्ध्नीस्थोरी गुदे पदे ॥

आकाशादीश्वसेदेषु वक्ष्यमाणं च पञ्चकम् ।

सदाशिवाद्या आकाशाद्याधिपत्यन्तकाः सङ्केः ॥

शान्त्यतीताकलाद्यन्ता निवृत्त्याद्याः स्वबीजतः ।

न्यसेत् पादादिशीर्षान्ते मूर्ध्नादिचरणान्तिके ॥

शान्त्यात्मेशानमूर्ध्ना च डेयुतश्च सदाशिवः ।

सत्यात्मा तत्पुरुषवक्त्रो डेसंयुत ईश्वरः ॥

नादात्माऽघोरहृदयो डेयुतश्च महेश्वरः ।

बिन्दात्माऽथो वामदेवगुह्यो विष्णुश्च डेयुतः ॥

बीजात्मा च सद्योजातपादो ब्रह्मा च डेयुतः ।

ईशानाद्यानूर्ध्ववक्त्राद्यान् सदाशिवपूर्वकान् ॥

जर्ध्नादिपञ्चवक्त्रेषु डेन्तानक्षरपूर्वकान् ॥ इति ।

स्वबीजत इति । ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं । ईशानाद्यान् ईशानतत्पुरुषाघोरवाम-
सद्यान् । जर्ध्ववक्त्राद्यान् जर्ध्वपूर्वदक्षोत्तरपश्चिमान् । प्रयोगस्तु । ॐ ह्रीं
नमः शिवाय पराय शिवात्मने नमः । नं चं ह्रीं नमः शिवाय पराय शक्त्यात्मने
नमः । मं लं ह्रीं नमः शिवाय पराय सदाशिवात्मने नमः इत्यादि । प्रथम-
चरणेनैकाऽऽवृत्तिः । कण्ठादिहृदन्तं द्वितीया । मूर्ध्नादिनासिकान्तं तृतीया ।

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वरूपं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥ १३

ततोऽर्धेनाष्टतिचतुष्टयम् । अन्यत्र सर्वत्र दोःपक्षसन्धयश्चत्वार एव गृहीताः ।
अत्राङ्गुलिमध्यसन्धिमपि गृहीत्वा पञ्च सन्धयः । षष्ठमग्रमिति । एकैकस्मिन्ने-
कैकावृत्तिः । साग्रमित्यत्राङ्गुलीनामन्त्यसन्धियोगात् अग्रत्वमपि ज्ञेयम् । अत्र
ध्वजं केचन पञ्चाक्षरन्यासमाहुः । तन्मते मूलमन्त्रस्य षड्वर्णानित्यनेन ।
अथवापि “द्वन्मुखांसोरुयुग्मेषु षड्वर्णान् क्रमशो न्यसेत्” इत्यनेन च विरोधः
स्यात् । तत्परिहाराय प्रत्यर्णमादौ प्रणवमाहुः । एवमपि अष्टमनवमदशमेषु
पृथक् षष्ठस्थाननिर्देशो वृथा स्यात् । अन्यत्रापि दशमावृत्तौ “मुखांसहृदयेषु त्रीन्
परान् पादोरुकुक्षिषु” इति अनेन विरोधात् तदसङ्गतम् । कश्चित्तु दोःसन्धियं
द्वितीयमग्रम् एवं दोर्द्वन्द्व एका पदद्वन्द्व एका इत्यष्टौ न्यासानेवाह । सभ्रान्त एव ।
यतः सर्वत्र गोलकन्यासे ग्रन्थान्तरे च दशाष्टतीनामेवोक्तत्वात् । सन्धिशब्दार्थस्य
शङ्कोचे कारणाभावाच्च । ततोऽर्धेनाष्टमी । पुनरर्धेन नवमी । तत्र टङ्कादिषु तत्तन्-
पद्व्या न्यासो विधेय इति साम्प्रदायिकाः । टङ्कः परशुः । मुद्रालक्षणानि तु—

करे करं तु करयोस्तिर्यक् संयोज्य चाङ्गुलीः ।

संहताः प्रसृताः कुर्यान् मुद्रेयं परशोर्मता ॥

मिलित्वाऽनामिकाङ्गुष्ठमध्यमाग्राणि योजयेत् ।

शिष्टाङ्गुल्युच्छ्रिते कुर्यान् मृगमुद्रेयमीरिता ॥ इति ॥

जुर्ध्वीकृतो वामहस्तः प्रसृतोऽभयमुद्रिका ।

अधोमुखो दक्षहस्तः प्रसृतो वरमुद्रिका ॥ इति ॥

अर्धेन दशमी । यथावदिति । देशिकोत्तमः ता मूर्त्तिर्यथावत् पुनर्यसिदिति
पञ्चमः । यथावदित्यनेन प्रणवादि मन्त्रवर्णा इत्युक्तम् । देशिकोत्तम इत्यनेन
तत्तदङ्गुल्येति ज्ञेयम् । इदं पूर्वन्यासयोरप्युक्तम् । अंसेति अंसद्वयम् ॥ ७ ॥ ८ ॥
॥ ८ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

ध्यायेदिति । पद्मासीनमिति श्वेतपद्मं चिन्तनीयम् । आयुधध्यानं दक्षा-
द्यर्धयोराद्ये तदधस्तनयोरन्त्ये । अनेनैव क्रमेण स्वशरीरे पूर्वीक्तो न्यासः । अत्र
ध्यानानन्तरं पद्मलिङ्गमुद्रे दर्शनीये । आयुधमुद्राश्च ।

तत्त्वलक्षं जपेन्मन्त्रं दीक्षितः शैववर्त्मना ।
 तावत्संख्यासहस्राणि जुहुयात् पायसैः शुभैः ।
 ततः सिद्धो भवेन्मन्त्रः साधकाभौष्टसिद्धिदः ॥ १४
 देवं सम्पूजयेत्पीठे वामादिनवशक्तिके ।
 वामा ज्येष्ठा ततो रौद्रौ काली कलपदादिका ॥ १५
 विकरिण्याह्वया प्रोक्ता वलाद्या विकरिण्यथ ।
 बलप्रमथनी पश्चात्सर्वभूतदमन्यथ ॥ १६
 मनोन्मनीति संप्रोक्ताः शैवपीठस्य शक्तयः ।
 नमो भगवते पश्चात्सकलादि वदेत् पुनः ॥ १७
 गुणात्मशक्तियुक्ताय ततोऽनन्ताय तत्परम् ।
 योगपीठात्मने भूयो नमस्तारादिको मनुः ॥ १८

तदुक्तं प्रयोगसारे—दर्शयित्वा ततः पद्मलिङ्गमुद्रे तदग्रतः । इति ।

तत्र पद्ममुद्रालक्षणमुक्तं प्राक् । लिङ्गमुद्रालक्षणं तु—

उच्छ्रितं दक्षिणाङ्गुष्ठं वामाङ्गुष्ठेन बन्धयेत् ।
 वामाङ्गुलीर्दक्षिणाभिरङ्गुलीभिश्च वेष्टयेत् ।
 लिङ्गमुद्रेयमाख्याता शिवसान्निध्यकारिणी ॥ इति ॥

इयं सर्वशैवमन्त्रसाधारणीति ज्ञेयम् ॥ १३ ॥

शैववर्त्मना दीक्षितः कृतदीक्षः । सा च शैवतन्त्रात् कामिकादितो ज्ञेया ।
 तत्त्वलक्षं चतुर्विंशतिलक्षं मन्त्रं जपेदित्यन्वयः ।

उक्तञ्च—अक्षरलक्षचतुष्कं जप्यात् । इति ।

तावत्संख्यासहस्राणि चतुर्विंशतिसहस्राणि । अत्र द्रव्यप्रोक्षणे मूलमन्त्रो हुं-
 फड़न्तो ज्ञेयः । तदुक्तं नारायणीयप्रयोगसारयोः—

वर्मास्त्रान्तेन मूलेन सम्प्रोक्ष्यैवं प्रकल्पितम् । इति ॥ १४ ॥

देवमिति । वामादिनवशक्तिके पीठे देवं पूजयेदिति सम्बन्धः । तत्र
 मण्डूकादि परतत्त्वान्तं पीठं सम्पूज्य नव शक्त्यः पूजयेदित्यर्थः । कलपदादिस्तु
 इति अग्निमाया विशेषणम् । आसां ध्यानमुक्तं प्रयोगसार नारायणीययोः—

श्वेता रक्तासिता पीता श्यामाऽरुणा सिताऽसिता ।

शोणा च ताः स्मरेच्छक्तीः पीठरूपा यथाक्रमम् ॥ इति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

अमुना मनुना दद्यादासनं गिरिजापतेः ।

मूर्त्तिं मूलेन सङ्कल्पा तत्राऽऽवाह्य यजेच्छिवम् ॥ १९

कर्णिकायां यजेन्मूर्त्तीं शमीशानदिग्गतम् ।

शुद्धस्फटिकसंकाशं दिक्षु तत्पुरुषादिकाः ॥ २०

पौताञ्जनश्वेतरक्ताः प्रधानसदृशायुधाः ।

चतुर्वक्त्रसमायुक्ता यथावत् संप्रपूजयेत् ॥ २१

कोणेष्वर्च्याः निवृत्त्याद्यास्तेजोरूपाः कलाः क्रमात् ।

अङ्गानि केसरस्थानि विघ्नेशान् पत्रगान् यजेत् ॥ २२

अनन्तं सूक्ष्मनामानं शिवोत्तममनन्तरम् ।

एकनेत्रमेकरुद्रं त्रिनेत्रं तदनन्तरम् ॥ २३

पञ्चाच्छीकण्ठनामानं शिखण्डिनमनन्तरम् ।

रक्तपौतसितारक्तकृष्णरक्ताञ्जनासितान् ॥ २४

किरीटार्पितबालेन्दून् पद्मस्थान् भूषणान्वितान् ।

त्रिनेत्रान् शूलवज्रास्त्रिपाहस्तान् मनोहरान् ॥ २५

उत्तरादि यजेत्पञ्चादुमां चण्डेश्वरं पुनः ।

ततो नन्दिमहाकालौ गणेशवृषभौ पुनः ॥ २६

गिरिजापतेरित्यनेनैतदुक्तम् । आत्मयागे आसनं सम्पूज्य स्वागतादिगन्धान्
दत्त्वा नमोऽस्तु स्थाणुभूतायेति मन्त्रेण पञ्च पुष्पाञ्जलीर्दद्यादिति । तदुक्तमाचार्यैः—

कुर्यादनेन मन्त्रेण निजदेहे समाहितः ।

मन्त्री पुष्पाञ्जलिं सम्यक् त्रिशः पञ्चश एव च ॥ इति ॥ १८ ॥ १९ ॥

कर्णिकायां दिक्षु तत्पुरुषादिका मूर्त्तींश्चतस्रो यथावत् संप्रपूजयेदित्यन्वयः ।
यथावदित्यनेन प्रणवादि मन्त्रवर्णाद्या इत्युक्तम् । ईशानदिग्गतं शुद्धस्फटिक-
सङ्काशमीशं पञ्चमं यजेदित्यन्वयः ॥ २० ॥ २१ ॥

कोणेषु आग्नेयादिषु । द्वितीयोक्ता निवृत्त्याद्याश्चतस्रः । तेजोरूपा इति
ध्यानम् । प्रथमपटलोक्ता पञ्चीकृतभूतबीजाद्या इति ज्ञेयम् । शान्त्यतीतामपि
द्वेष्टे यजेदिति क्रमादित्यनेनोक्तमित्यन्ये ॥ २२ ॥

विद्येशानेवाह अनन्तमिति । अस्त्रं बाणः । पञ्चादेतानुत्तरादि यजेदिति
सम्बन्धः । शतलक्षमिति कोटिम् । तन्त्रान्तरादिदं यन्त्रं लिख्यते—

अथ भङ्गरीटिं स्कन्दमेतान् पद्मासनस्थितान् ।
 स्वर्णतोयारुणश्याममुक्तेन्दुसितपाटलान् ॥ २७
 इन्द्रादयस्ततः पूज्या वज्राद्यायुधसंयुताः ।
 इत्थं संपूजयेद्देवं सहस्रं नित्यशो जपेत् ॥ २८
 सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नुयाद्वाञ्छितां श्रियम् ।
 द्विसहस्रं जपेद्रोगान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ २९
 त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
 सहस्रवृद्ध्या प्रजपन् सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ ३०
 आज्यान्वितैस्त्रिलैः शुद्धैर्जुहुयाल्लक्षमादरात् ।
 उत्पातजनितान् क्लेशान्नाशयेन्नाऽत्र संशयः ।
 शतलक्षं जपेत्साक्षाच्छिवो भवति मानवः ॥ ३१

रेखाषट्कं न्यसेदूर्ध्वं तथा तिर्यक्प्रमाणकम् ।
 अग्राग्रसंहताकारं ऋज्वग्रं च सरेखकम् ॥
 वसुपत्रस्वराब्जं च मातृकार्णसमन्वितम् ।
 चतुरस्रं द्विधा कृत्वा यन्त्रं पञ्चाक्षराख्यकम् ॥
 पञ्चाक्षरीं न्यसेन्मध्ये द्वादशार्णमतः परम् ।
 विद्येश्वरांस्तथा न्यस्य द्वादशार्कमतः परम् ॥
 बृहत्सौरं ततो न्यस्य कलाशक्तीस्ततः परम् ।
 गायत्रीमष्टमातृश्च स्वरांश्चैव ततः परम् ॥
 मातृका लोकपालांश्च यन्त्रं पञ्चाक्षराख्यकम् ॥ इति ।
 हृदयं डेणभगवन्नादित्यश्च सङ्के सह ॥
 आद्यं च किरणं सद्योत मानिडे च ठडयम् ।

अयं महासौरः कलाशक्तीरमृताद्याः । तत्पुरुषायिति गायत्री । मातृका
 ककाराद्या सान्ता । शैवागमोक्तं यन्त्रान्तरमुच्यते—

षट्कोणान्तः साध्ययुक्तं प्रासादं मूलमस्त्रिषु ।
 सन्धिष्वङ्गानि तद्वाह्ये पद्मं पञ्चदलं त्विह ॥
 ईशानाद्याः पञ्चमूर्तीर्देहदन्ता लिखेत्ततः ।
 अष्टपदं मातृकाष्टवर्गयुक्तं लिखेद्बहिः ॥

षडक्षरः शक्तिरुद्धः कथितोऽष्टाक्षरो मनुः ।

ऋषिश्छन्दः पुरा प्रोक्तो देवता स्यादुमापतिः ॥ ३२

अङ्गानि पूर्वमुक्तानि सोममीशं विचिन्तयेत् ॥ ३३

वन्धूकाभं त्रिनेत्रं शशिशकलधरं स्मेरवक्त्रं वहन्तं

हस्तैः शूलं कपालं वरदमभयदं चारुहासं नमामि ।

वामोरुस्तम्भगायाः करतलविलसच्चारुरक्तोत्पलाया

हस्तेनाऽऽश्लिष्टेदहं मणिमयविलसद्भूषणायाः प्रियायाः ॥ ३४

मनुलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं यथाविधि ।

जुहुयान्मधुरासितैरारग्वधसमिद्धरैः ॥ ३५

प्राक्प्रोक्ते पूजयेत् पौठे गन्धपुष्पैरुमापतिम् ।

अङ्गावृत्तीर्बहिः पूज्या हस्तेखाद्या यथा पुरा ॥ ३६

मध्यप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु विधानतः ।

हस्तेखा गगना रक्ता चतुर्थी तु करालिका ।

महोच्छुष्मा क्रमादेताः पञ्चभूतसमप्रभाः ॥ ३७

संवेष्ट्याऽनुष्टुभा यन्त्रं जपहोमादिसाधितम् ।

आरोग्यायुःसुतैश्चर्यचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ इति ॥ २३-३१ ॥

मन्त्रान्तरमाह षडिति । रुद्धः सम्पुटितः । प्रणवो बीजं माया शक्तिः ।

पुरा प्रोक्त इति । वामदेव ऋषिः षड्भक्तिश्छन्दः ॥ ३२ ॥

अङ्गानीति । तत्र षड्दीर्घयुक्तबीजाद्यैः षडङ्गैः षडङ्गविधिरिति सम्प्रदाय-
विदः । प्रयोगस्तु क्रां ॐ ह्रत् । क्लो नं शिरः । क्लूं मः शिखा । क्लैं शिं वर्म ।

क्षो वां नेत्रम् । क्लः यं अस्त्रम् । सोममित्युमया सहितम् ॥ ३३ ॥

आयुधध्यानं दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्तनयोरन्ये । करतलेति वामे । तदुक्तम्—
वामोरुपौठगतया निजवामहस्तन्यस्तारुणोत्पलयुजा परिरब्धदेहम् । इति ।

हस्तेनेति दक्षिणेन ॥ ३४ ॥

मनुलक्षं चतुर्दशलक्षम् । तत्सहस्रं चतुर्दशसहस्रम् । यथाविधीति
तान्त्रिकाग्निमुखविधानेनेत्यर्थः । यथा पुरेति नवमपटलोक्तस्वस्वबीजाद्या

इत्युक्तम् । विधानतः पूज्या इति सम्बन्धः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

विधानमेवाह मध्येति । मध्यं कर्णिकामध्यम् । पश्चिमेषु दिग्भागेष्विति

पाशाङ्कुशवराभीतिधारिण्योऽमितभूषणाः ।
 यजेत् पूर्वादिपत्रेषु वृषभाद्याननुक्रमात् ॥ ३८
 हिमालयाभं वृषभं तीक्ष्णशृङ्गं त्रिलोचनम् ।
 सर्वाभरणसन्दीप्तं साक्षाच्छन्दःस्वरूपिणम् ॥ ३९
 कपालशूलविलसत्करं कालघनप्रभम् ।
 क्षेत्रपालं त्रिनयनं दिगम्बरमथाऽर्चयेत् ॥ ४०
 शूलटङ्काक्षवलयं कमण्डलुलसत्करम् ।
 रक्ताकारं त्रिनयनं चण्डेशमथ पूजयेत् ॥ ४१
 चक्रशङ्खाभयाभीष्टकरां मरुतप्रभाम् ।
 दुर्गां प्रपूजयेत् सौम्यां त्रिनेत्रां चारुभूषणाम् ॥ ४२
 कल्पशाखां रत्नघण्टां दधानं द्वादशेक्षणम् ।
 बालार्काभं शिशुं कान्तं षण्मुखं पूजयेत् ततः ॥ ४३
 नन्दिनं पूजयेत्सौम्यं रक्तभूषणमण्डितम् ।
 परश्वेणवराभीतिधारिणं श्यामविग्रहम् ॥ ४४
 पाशाङ्कुशवराभीष्टधारिणं कुङ्कुमप्रभम् ।
 विघ्ननायकमस्यर्चेच्चन्द्रार्धकृतशेखरम् ॥ ४५
 श्यामं रक्तोत्पलकरं वामाङ्गन्यस्ततत्करम् ।
 त्रिनेत्रं रक्तवस्त्राढ्यं सेनापतिमथाऽर्चयेत् ॥ ४६
 ततोऽष्टमातरः पूज्या ब्राह्मणाद्याः प्रोक्तलक्षणाः ।
 इन्द्रादिकान् लोकपालान् स्वस्वदिक्षु समर्चयेत् ॥ ४७

शेषः । पञ्चभूतेति पृथिव्यादि ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

ध्यानपूर्वकमनुक्रममेवाह हिमालयेति । प्रतिश्लोकमेकैकध्यानसमाप्तिः ।

एषो मृगः । अयुधध्यानक्रमस्तु तत्तत्प्रकरणेऽनुसन्धेयः ।

तत इति पत्राग्रेषु ॥ ३८ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

प्रोक्तलक्षणा यथोक्तस्वरूपाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

वच्चादीनि तदस्त्राणि तद्वहिः क्रमशोऽर्चयेत् ।
 एवं यो भजते मन्त्री देवेशं तमुमापतिम् ।
 स भवेत् सर्वलोकानां प्रियः सौभाग्यसम्पदाम् ॥ ४८
 सान्तः सद्यान्तसंयुक्तो बिन्दुभूषितमस्तकः ।
 प्रासादाख्यो मनुः प्रोक्तो भजतां सर्वसिद्धिदः ॥ ४९
 षड्दीर्घयुक्तबीजेन षडङ्गविधिरीरितः ।
 वामदेवो मुनिश्छन्दः पङ्क्तिर्देवः सदाशिवः ॥ ५०
 ईशानादीन्यसेन् मूर्त्तीरङ्गुष्ठादिषु देशिकः ।
 ईशानाख्यं तत्पुरुषमघोरं तदनन्तरम् ।
 वामदेवाह्वयं सद्य आसां बीजं क्रमाद्विदुः ॥ ५१
 ओकाराद्यैः पञ्चङ्गस्वैर्विलोमात् संयुतं वियत् ।
 तत्तदङ्गुलिभिर्भूयस्तत्तद्बीजादिका न्यसेत् ॥ ५२
 शिरोवदनहृद्गुह्यपाददेशे तथा क्रमात् ।
 ऊर्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु ताः ॥ ५३

प्रासादमन्त्रमाह सान्त इति । सान्तो हः सद्यान्त औ तेन ही । अस्य
 नामव्युत्पत्तिरुक्ताऽऽचार्यैः—

प्रासादनत्वान् मनसो यथावत् प्रासादसंज्ञाऽस्य मनोः प्रदिष्टा । इति ।
 त्रिसंख्यसंयुतम् इति केचित् । हकारो बीजम् औमिति शक्तिः ।

तदुक्तम्— सान्तोऽनुग्रहसंयुक्तो बिन्दुभूषितमस्तकः ।

प्रासादाख्यो मनुः प्रोक्तो बीजं हं शक्तिरौ स्मृता ॥ इति ॥
 सर्वसिद्धिद इत्यनेन विनियोगोक्तिः । बीजेनेति मूलमन्त्रेण । वामदेव इत्यर्थं
 पठित्वा षड्दीर्घेत्यर्थं पठनीयम् । लेखकदोषवशात् व्यत्ययः ॥ ४८॥५०॥५१ ॥
 ओकाराद्यैरिति । ओ ए उ इ अ एतैः । तत्तदिति । यस्यां यस्यां यो यो
 यस्तस्या तथा । तेन समुच्च्यङ्गुष्ठेन शिरसि । साङ्गुष्ठतर्जन्या वदने । साङ्गुष्ठ-
 मध्यमया हृदि । साङ्गुष्ठानामया गुह्ये । साङ्गुष्ठकनिष्ठिकया पादयोः । एवं
 पश्चात्पि मुखेष्विति साम्प्रदायिकाः । तथेति । ऊर्ध्वमुखादीनां समुच्चयः । ता
 इति मूर्त्तीः । तत्तद्बीजादिकाः तत्तदङ्गुलीभिर्न्यसेदिति सम्बन्धः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

ततः प्रविन्यसेद्विद्वानष्टत्रिंशत्कलान्तास्तनौ ।

ईशानाद्या ऋचः सम्यगङ्गुलीषु यथाक्रमम् ॥ ५४

अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं न्यसेद्देशिकसत्तमः ।

मूर्धास्यहृदयाम्भोजगुह्यपादेषु ताः पुनः ॥ ५५

अष्टत्रिंशत्कलान्यासं वक्तुमारभते तत इति । अयं न्यासो ग्रन्थकृता यद्यपि प्रासादमन्त्राङ्गत्वेनोक्तः तथापीदं पञ्चऋग्विधानं स्वतन्त्रं सर्वशैवमन्त्रसाधारणं चेति ज्ञेयम् । आचार्यैः स्वतन्त्रतयैवोक्तम् । अङ्गानि प्रकल्पयेदिति वदता तेनापि सूचितमेव स्वातन्त्र्यम् । तानि षडङ्गानि पञ्चार्चानामेव न तु प्रासाद-मन्त्रस्य । तदुक्तम्—

वक्ष्यामि शैवागसारमष्टत्रिंशत्कलान्यासविधिं यथावत् ।

सपञ्चभिर्ब्रह्मभिरीशपूर्वैः सर्थ्यादिकैः साङ्गविशेषकैश्च ॥ इति ॥

अतस्तन्त्रान्तरोक्तमृथादि लिख्यते ।

ईशोऽनुष्टुप्भूरिक्षेपास्तत्पुरुषसंज्ञे गायत्र्यापः ।

पुनरग्न्यनुष्टुबापो वामकृतिभगाहरहस्वनुष्टुप्भगयुक् ॥ इति ॥

न्यासक्रममेवाह ईशानाद्या इति । ता ऋचो यथा—

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम् ।

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ।

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः सर्वतः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते षसु रुद्ररूपेभ्यः ।

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः ।

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमः भवेऽभवे नातिभवे भज[व]स्व मां भवोज्जवाय नमः ।

सम्यगित्यनेनैतदुक्तं भवति । एतास्तैत्तिरीयशाखायां नारायणीयोपनिषदि द्राविडपाठानुसारा ज्ञेयाः । आम्बास्त्वन्यथा पठन्तीति । तत्पाठो नात्राभिप्रेत इति । देशिकसत्तम इत्यनेन अङ्गुष्ठाभ्यां नम इत्यादि योग उक्तः ॥ ५४॥५५ ॥

अष्टादशः पटलः ।

वक्त्रेषूर्ध्वादि विन्यसेद्भूयोऽङ्गानि प्रकल्पयेत् ।
तारपञ्चकमुच्चार्य सर्वज्ञाय हृदीरितम् ॥ ५६
अमृततेजोमालिनिहृत्पायेति पदं पुनः ।
तदन्ते ब्रह्म शिरसे शिरोङ्गं ज्वलितं ततः ॥ ५७
शिखिशिखाय परतोऽनादिवोधाय तच्छिखा ।
वज्रिणे वज्रहस्ताय स्वतन्त्राय तनुच्छदम् ॥ ५८
सौं वीं हौमिति संभाष्य पुरतो लुप्तशक्तये ।
नेवमुक्तं श्लीं पशुं हुं फडन्तेऽनन्तशक्तये ।
अस्त्रमुक्तषडङ्गानि कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥ ५९
पूर्वदक्षिणपाश्चात्यसौम्यमध्येषु पञ्चसु ।
वक्त्रेषु पञ्च विन्यस्येदीशानस्य कलाः क्रमात् ॥ ६०
ईशानः सर्वविद्यानां शशिनी प्रथमा कला ।
ईश्वरः सर्वभूतानामङ्गदा तदनन्तरम् ॥ ६१
ब्रह्माधिपतिशब्दान्ते ब्रह्मणोऽधिपतिः पुनः ।
ब्रह्मेष्टदा तृतीया स्याच्छिवो मेऽस्तु ततः परा ॥ ६२
मरीची कथिता तन्त्रे चतुर्थी च सदाशिवोम् ।
अंशुमालिन्यथ परा प्रणवाद्या नमोऽन्विताः ॥ ६३

अङ्गानि प्रकल्पयेदित्युक्तम् । तान्येवाह तारेति । तारपञ्चकमिति द्वादशे
मूर्त्तिकल्पनायामुक्तम् । शिरोङ्गं शिर इत्यर्थः । ज्वलितमित्यग्निमेण सम्बध्यते ।
तनुच्छदं कवचम् । एवमुक्तानि षडङ्गानि देशिकसत्तमः कुर्यादिति सम्बन्धः ।
अत्र देशिकसत्तम इत्यनेनैतदुक्तं भवति । शिरोऽङ्गे हृत्पायेत्यस्य पूर्वं नित्यपद-
प्रयोगः । अस्त्रे श्लीमित्यस्याऽनन्तरं शक्तिबीजप्रयोग इति ॥ ५६॥५७॥५८॥५९ ॥

ईशमन्त्रकलान्यासक्रममाह पूर्व्वेति । इष्टदेति कलानाम् । सदाशिवो-
मित्यग्निमेण सम्बध्यते । परा पञ्चमी । प्रणवाद्या इति । प्रणवशक्तिप्रासादाद्या
इत्यर्थः । पद्मपादाचार्याः पञ्चाक्षरीयोगमप्याहुः । नमोऽन्विता इति । पञ्चापि
शतार्थ्यन्ता इत्यपि । चतुर्थ्यन्ताः कलाः सर्वा इति वक्ष्यमाणत्वात् । तेन ॐ क्लीं
ह्रीं नमः शिवाय । ईशानः सर्वविद्यानां शशिन्यै नम इत्यादि प्रयोगः ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

पूर्वपश्चिमयाम्योदग्वक्त्रेषु तदनन्तरम् ।
 चतस्रो विन्यसेन् मन्त्री पुरुषस्य कलाः क्रमात् ६४
 आद्या तत्पुरुषायेति विद्महे शान्तिरीरिता ।
 महादेवाय शब्दान्ते धीमहि स्यात् ततः परम् ॥ ६५
 विद्या द्वितीया कथिता तन्नो रुद्रः पदं ततः ।
 प्रतिष्ठा कथिता पश्चात् तृतीया स्यात् प्रचोदयात् ।
 निवृत्तिस्तत्परा सर्वाः प्रणवाद्या नमोऽन्विताः ॥ ६६
 हृद्ग्रोवांसद्वये नाभौ कुक्षौ पुच्छे च वक्षसि ।
 अधोरस्य कला न्यस्येदष्टौ मन्त्री यथाविधि ॥ ६७
 अधोरेभ्यस्तथा पूर्वमीरिता प्रथमा कला ।
 अथ घोरेभ्य इत्यन्ते मोहा स्यात्तदनन्तरम् ॥ ६८
 घोरान्ते स्यात् क्षमा पश्चात् तृतीया परिकीर्तिता ।
 घोरतरेभ्यो निद्रा स्यात् सर्वतः सर्वतत्परा ॥ ६९
 व्याधिस्तु पञ्चमी प्रोक्ता शर्वेभ्यस्तदनन्तरम् ।
 मृत्युर्निगदिता षष्ठी नमस्ते अस्तु तत्परम् ॥ ७०
 क्षुधा स्यात्सप्तमी रुद्ररूपेभ्यः कथिता तृष्ठा ।
 अष्टमी कथिता एता ध्रुवाद्या नमसाऽन्विताः ॥ ७१
 गुह्यमुष्कोरुयुग्मेषु जानुजङ्घायुगे स्फिचोः ।
 कक्षां पार्श्वद्वये वामकला न्यस्येत् त्रयोदश ॥ ७२
 प्रथमा वामदेवाय नमोऽन्ते स्याद्रजा कला ।
 स्याज्ज्येष्ठाय नमो रक्षा द्वितीया परिकीर्तिता ॥ ७३

पुरुषस्य तत्पुरुषस्य । प्रचोदयादित्यग्रिमेण सम्बध्यते । तत्परा चतुर्थी ।
 सर्वा इति चतुर्थ्यन्ता इत्यपि ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

यथाविधीति । वक्ष्यमाणोऽङ्गुलीभिर्न्यासः सूचितः । अथ घोरेभ्य एतावां
 नृगंशः । एता इति । चतुर्थ्यन्ता इत्यपि ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥
 मुष्कोऽण्डकोशः । वामकला वामदेवकलाः । कलकामेत्यत्र कलेति ऋगंश

स्याद्बुद्ध्याय नमः पश्चात् तृतीया रतिरीरिता ।
 कालाय नम इत्यन्ते पालिनी परिकीर्तिता ॥ ७४
 कलकामा पञ्चमी स्यात्ततो विकरणाय च ।
 नमः संयमनी षष्ठी कथिता तदनन्तरम् ॥ ७५
 बलक्रिया समादिष्टा बलविकरणाय च ।
 नमो वृद्धिरष्टमी स्याद्वलान्ते च स्थिरा कला ॥ ७६
 पश्चात् प्रमथनायाऽन्ते नमो रात्रिरुदीरिता ।
 सर्वभूतदमनाय नमोऽन्ते भ्रामणी कला ॥ ७७
 नमोऽन्ते मोहिनी प्रोक्ता मन्वच्चैर्द्वादशी कला ।
 उन्मनाय नमः पश्चाज्जरा प्रोक्ता त्रयोदशी ।
 प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यन्ता नमोऽन्तास्ताः प्रकीर्तिताः ॥ ७८
 पाददोस्तलनासामु मूर्ध्नि बाहुयुगे न्यसेत् ।
 सद्योजातोद्भवाः सम्यगष्टौ मन्वी कलाः क्रमात् ॥ ७९
 सद्योजातं प्रपद्यामि सिद्धिः स्यात्प्रथमा कला ।
 सद्योजाताय वै भूयो नमः स्याद्वृद्धिरीरिता ॥ ८०
 भवे द्युतिस्तृतीया स्यादभवे तदनन्तरम् ।
 लक्ष्मीश्चतुर्थी कथिता ततो नातिभवे पदम् ॥ ८१
 मेधा स्यात् पञ्चमी प्रोक्ता कला भूयो भज[व]स्व माम् ।
 प्रज्ञा समीरिता षष्ठी भवान्ते स्यात् प्रभा कला ।
 उद्भवाय नमः पश्चात् स्वधा स्यादष्टमी कला ॥ ८२
 प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यन्ताः कलाः सर्वा नमोऽन्विताः ।
 अष्टविंशत्कलाः प्रोक्ताः पञ्चब्रह्मपदान्तिकाः ॥ ८३

कामेति कला । विकरणाय नम इति ऋगंशः ।

बलेति ऋगंशः । क्रियेति कला । अत्रापि विकरणाय नम इति ऋगंशः ।

॥ ७२॥७३॥७४॥७५॥७६॥७७॥७८ ॥

भूय इति पादपूरणे । भव इति ऋगंशः । पञ्चब्रह्मपदानि पञ्चानां

इति विन्यस्तदेहोऽसौ भवेद्गङ्गाघरः स्वयम् ।

ततः समाहितो भूत्वा ध्यायेद्देवं सदाशिवम् ॥ ८४

मुक्तापीतपयोदमौक्तिकजवावर्णैर्मुखैः पञ्चभिः

वाचैरञ्चितमीशमिन्दुमुकुटं पूर्णेन्दुकोटिप्रभम् ।

शूलं टङ्ककपाणवच्चदहनान्नागेन्द्रघण्टाङ्कुशान्

पाशं भीतिहरं दधानममिताकल्पोज्ज्वलं चिन्तयेत् ॥ ८५

ऋचां पदानि । अत्र पञ्चानाऋचां पदानि कलासहितानि क्रमेण उक्ताऽङ्गुष्ठाद्यङ्गुलिभिर्विन्यसेत् । तेन प्रथमऋक्कलाः साङ्गुष्ठमुष्टिना द्वितीयऋक्कलाः स्तज्जङ्गुष्ठाभ्यां तृतीयऋक्कला मध्यमाङ्गुष्ठाभ्यां चतुर्थऋक्कला अनामाङ्गुष्ठाभ्यां पञ्चमऋक्कलाः कनिष्ठाङ्गुष्ठाभ्यामिति ।

तदुक्तम्—इति विशदधीर्विन्यसेदङ्गुलीभिः । इति ।

अन्यत्रापि—कनिष्ठाद्यङ्गुलीभिस्तु न्यसेत् सद्यादिकाः क्रमात् ।

साङ्गुष्ठाभिस्तथेशानं समुष्ट्यङ्गुष्ठकेन तु ॥ इति ॥

अस्य स्वतन्त्रत्वात् ध्यानावरणपूजादि वक्तव्यम् । तत्र ध्यानं प्रासादावरणपूजावसरे ग्रन्थकदुक्तं ज्ञेयम् । आवरणपूजा तु आचार्याक्ता यथा—

न्यैस्यैवं पञ्चभिर्ब्रह्मभिरथ शिवमाराधयेद्दृग्भिराभि-

र्मध्यप्राग्याम्यसौम्यापरदिशि पुनरङ्गैरनन्तादिभिश्च ।

अन्योमाद्यैर्दिशापैः पुनरपि कुलिशाद्यैर्यजेदेवमुक्तं

पाञ्चब्राह्मं विधानं सकलसुखयशोभुक्तिमुक्तिप्रदञ्च ॥ इति ॥ ७८ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

मुक्तेति । मुक्तावर्णमूर्ध्वमुखं पीतवर्णं पूर्वमुखं नीलवर्णं दक्षिणमुखं मुक्तावर्णं पश्चिममुखं विद्रुमवर्णमुत्तरमुखम् । पयो ददातीति व्युत्पत्त्या नीलमेघ एव विवक्षितः । तदुक्तं वायवीयसंहितायाम्—

अस्य पूर्वमुखं सौम्यं बालार्कसदृशप्रभम् ।

त्रिलोचनारविन्दाद्यं बालेन्दुक्ततशेखरम् ॥

दक्षिणं नीलजीमूतसमानं चन्द्रभूषितम् ।

वक्रभ्रुकुटिलं घोरं रक्तवृत्तत्रिलोचनम् ॥

उत्तरं विद्रुमप्रख्यं नीलालकविभूषितम् ।

सविलासं त्रिनयनं चन्द्राभरणशेखरम् ॥

एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं पञ्चलक्षं मधुसूतैः ।

प्रसूनैः करवीरोत्थैर्जुहुयात्तदशांशकम् ॥ ८६

पूर्वोक्ते प्रयजेत्पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ।

आवाह्यं पूजयेत्तस्यां मूर्त्याद्यावरणैः सह ॥ ८७

पश्चिमं पूर्णचन्द्राभं लोचनत्रितयोज्ज्वलम् ।

चन्द्ररेखाधरं सौम्यं मन्दस्मितमनोहरम् ॥

पञ्चमं स्फटिकप्रख्यं चन्द्ररेखासमुज्ज्वलम् ।

अतीवसौम्यमुत्फुल्ललोचनत्रितयोज्ज्वलम् ॥ इति ॥

इन्दुमुकुटमिति प्रतिवक्तुं ज्ञेयम् । टङ्कः परशुः । नागेशः सर्पेशः । भीतिहरम्
अभयम् । आयुधध्यानं तु ऊर्ध्वादि दक्षे शूलाद्यग्न्यन्तानि वामे अन्त्यानि । तदुक्तं
व्यवहीयसंहितायाम्—

दक्षिणे शूलपरशुवज्रखड्गानलोज्ज्वलम् ।

सध्ये च नागेशाभीतिघण्टापाशाङ्कुशोज्ज्वलम् ॥ इति ॥

अथ ऊर्ध्वदक्षवामयोराद्यम् एवमान्तमिति क्रमेणोक्तम्—

शूलाहो टङ्कघण्टासिंहाणिकुलिशपाशाग्न्यभीतीर्दधानं दोर्भिः । इति ।

अथ व्यत्ययोऽप्युक्तः । यदाहुः—

भुजङ्गघण्टाभयदाङ्कुशांश्च पाशं भुजैर्दक्षिणतो दधानम् ।

तथा त्रिशूलं परशुं च खड्गं वज्रं च वङ्गं क्रमशो परैश्च ॥ इति ॥

अथ एकवक्त्रं चतुर्भुजं च ध्यानमुक्तम् । अथ वैकवक्त्रम् ।

दोर्भिश्चतुर्भिर्युतमिन्दुमौलिं धृताक्षमालात्रिशिखं क्रमात् तम् ।

यजेत् सखटाङ्गकपालहस्तम् । इति ॥

अन्यत्र तु—देवं नमामि शिरसा परशुत्रिशूल-

विद्याकपालपरिघमण्डितबाहुखण्डम् ॥ इति ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

मूर्त्तीति । आदिशब्देनाऽङ्गावतिरुक्ता । मूर्त्यावरणं च अङ्गावरणं च
अवरणानि अनन्तोमेन्द्रवज्रादीनि च तैः मूर्त्याद्यावरणैरित्येकशेषेण समासः
कृतः । तेन मूर्त्तिपञ्चकनिवृत्त्यादिपञ्चकेन प्रथमावरणं सम्पूज्य द्वितीयाङ्ग-
विद्येश्वरादिभिरित्यर्थः । तदुक्तं प्रयोगसारे “मूर्त्याङ्गावरणोपेतम्” इति ।
अपि मूर्त्तिपूजामुक्ता उक्तम्—

आग्नेयेशाननैऋत्यवायुपत्रेष्वथो परः ।

शक्तिं डमरुकाभीतिवरान् सन्दधतं करैः ।
 ईशानं त्रीक्षणं शुभ्रमैशान्यां दिशि पूजयेत् ॥ ८८
 परश्वेणवराभीतीर्दधानं विदुःपुङ्गवज्ज्वलम् ।
 चतुर्मुखं तत्पुरुषं त्रिनेत्रं पूर्वतोऽर्चयेत् ॥ ८९
 अक्षस्रजं मृगपाशौ मृणिं डमरुकं ततः ।
 खट्वाङ्गं निशितं शूलं कपालं विभ्रतं करैः ॥ ९०
 अञ्जनाभं चतुर्वक्त्रं भीमदंष्ट्रं भयावहम् ।
 अघोरं त्रीक्षणं याम्ये पूजयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ ९१
 कुङ्कुमाभं चतुर्वक्त्रं वामदेवं त्रिलोचनम् ।
 वराभयाक्षवलयकुठारं दधतं करैः ॥ ९२
 विलासिनं स्मेरवक्त्रं सौम्ये सम्यक् समर्चयेत् ।
 कर्पूरेन्दुनिभं सौम्यं सद्विजातं त्रिलोचनम् ॥ ९३
 हरिणाक्षगुणाभीतिवरहस्तं चतुर्मुखम् ।
 बालेन्दुशेखरोल्लासिमुकुटं पश्चिमे यजेत् ॥ ९४
 निवृत्त्याद्यास्ततः कोणे तेजोरूपाः कलाः क्रमात् ।
 केसरेषु षडङ्गानि पूर्ववत् पूजयेत् सुधीः ॥ ९५

संपूज्याऽङ्गानि चोक्तानि दिक्ष्वस्त्रमपि पूजयेत् ॥

स्वनामकलितैर्मन्त्रैरनन्तं सूक्ष्ममेव च । इत्यादिना ।

वायव्यसंहितायामपि—पूजयेत्परमेश्वरम् । ब्रह्मभिश्च षडङ्गैश्च । इति ।
 पद्मपादाचार्यैरपि मूर्त्यावरणाद्विहरङ्गावरणं द्रष्टव्यमित्युक्तम् । तेन यत् केचन
 मूर्त्यावरणात् पूर्वम् अङ्गावरणं वदन्ति तदयुक्तम् ।

नारायणीयेऽपि—मूर्त्याङ्गानि यजेद्यथाविधि । इति ।

पूर्वत इत्यादि दिग्ग्रहणं ग्रन्थकृता प्रसिद्धदिशमेव कृतमिति ज्ञेयम् । मन्त्रवित्तमः
 सम्यक् समर्चयेदित्यनेनेशादीनां न्यासोक्तबीजादित्वेन पूजयेदित्युक्तं भवति ॥ ८७ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

तेजोरूपा इति । एषां शरीराद्याकाराभावे कारणमुक्तमाचार्यैः—

भूतानां शक्तित्वादव्याप्तत्वाज्जगति वा निवृत्त्याद्याः ।

तेजोरूपाः करपदवर्णविहीना मनोषिभिः प्रोक्ताः ॥ इति ॥

विद्येश्वराननन्ताद्यान् पत्रेषु परितो यजेत् ।
 उमादिकास्ततो बाह्ये शक्राद्यानायुधैः सह ॥ ६६
 इति सम्पूज्य देवेशं भक्त्या परमया युतः ।
 प्रीणयेन्नृत्यगीताद्यैः स्तोत्रैर्मन्त्री मनोहरैः ॥ ६७

तन्त्रान्तरे आकारोऽप्युक्तः ।

वज्राक्षमालामभयमम्बुजं बिभ्रती करैः ।
 हेमाभा चारुसर्वाङ्गा निवृत्तिः सितभूषणा ॥
 श्वेताकल्पाक्षमालाजपाशभयकरा सिता ।
 सर्वाभरणसन्दीप्ता प्रतिष्ठाऽतिमनोहरा ॥
 शक्त्यक्षमालाजामीतिहस्ता गुञ्जारुणोज्ज्वला ।
 कपर्देन्दुस्त्रिकमुखी ध्येया विद्या कला त्रिटक् ॥
 चतुर्वक्त्रभुजा कृष्णा नीलवस्त्रा कपर्दिनी ।
 ध्वजाक्षमालाजामीतिहस्ता शान्तिकला त्रिटक् ॥
 स्फटिकाभा पञ्चवक्त्रा वेदाक्षस्त्रग्वराभयान् ।
 दधती सकपर्देन्दुः शान्त्यतीताऽच्छभूषणा ॥ इति ।

इत्यनेन प्रथमपटलोक्तापञ्चीकृतभूतबीजाद्या इत्युक्तम् । क्रमादित्यनेनै-
 दम् । आग्नेयादिषु निवृत्त्यादि चतुष्कं संपूज्य ईशस्थाने शान्त्यतीतां पूर्वमेव
 शिष्येदिति । अन्ये तु ईशानशान्त्यतीते मध्ये पूजयेदित्याहुः । प्रपञ्चसार-
 ममतमेतत् । पूर्वमूर्ध्वप्रागित्युक्ता पश्चात् पूर्वोक्तदिक्षु मूर्त्तीरित्युक्तेः । अन्ये त्वेवं
 योः पूजामाहुः । उमादिका इति पूर्ववदुत्तरादि यजेत् । अस्य तन्त्रान्तरस्थं
 विवक्ष्यमुच्यते—

षट्कोणमण्डलं बाह्ये रोचनाचन्दनाक्तया ।
 दूर्वया विलिखेन्मन्त्री प्रासादं नामसंयुतम् ॥
 बहिः षट्सु च कोणेषु प्रणवाद्यं षडक्षरम् ।
 त्रयस्त्रिंशदलं बाह्ये त्रिस्त्रिंशद्वर्णमालिखेत् ॥
 ईशानवर्णषट्कं च तत्पुरुषं तु सप्तकम् ।
 अधोरवर्णषट्कं च वामदेवस्य सप्तकम् ॥
 सद्योजातं तथा सप्त नमोऽन्तं वर्णमालिखेत् ।
 मृत्युञ्जयेन संवेष्ट्य धारयेद्यन्त्रमुत्तमम् ॥ इति ।

तारो माया वियद् बिन्दुमनुस्वरसमन्विम् ।

पञ्चाक्षरसमायुक्तो वसुवर्णी मनुर्मतः ॥ ८८

पञ्चाक्षरोक्तवत् कुर्यादङ्गन्यासादिकं बुधः ॥ ८९

वन्दे सिन्दूरवर्णं मणिमुकुटलसच्चारुचन्द्रावतंसं

भालोद्यन्नेत्रमीशं स्मितमुखकमलं दिव्यभूषाङ्गरागम् ।

वामोरुन्यस्तपाणेररुणकुवलयं सन्दधत्याः प्रियाया

वृत्तोत्तुङ्गस्तनाग्रे निहितकरतलं वेदटङ्गेष्टहस्तम् ॥ १००

अष्टलक्षं जपेदेनं मनं मनुविदां वरः ।

तत्सहस्रं प्रजुहुयात् पायसान्नैर्घृतप्लुतैः ॥ १०१

प्राक्पीठे मूलमन्त्रेण मूर्त्तिं सङ्कल्पा पूजयेत् ।

अङ्गैरावरणं पूर्वमनन्ताद्यैरनन्तरम् ॥ १०२

उमादिभिः समुद्दिष्टं तृतीयं लोकनायकैः ।

चतुर्थं पञ्चमं तेषामायुधैः परिकीर्तितम् ॥ १०३

एवं प्रतिदिनं देवं पूजयेत्साधकोत्तमः ।

पुत्रमित्रादिसहितां श्रियं प्राप्य प्रमोदते ॥ १०४

षट्कोणान्तः साध्ययुक्तं प्रासादं मूलमस्त्रिषु ।

सन्धिष्वङ्गानि तद्वाह्ये पञ्च पञ्चदलं त्विह ॥

ईशानाद्याः पञ्चमूर्त्तीर्देवदन्ता लिखेत्ततः ।

अष्टपत्रं मातृकाष्टवर्गयुक्तं लिखेद्वहिः ॥

संवेष्ट्याऽनुष्टुभा यन्त्रं जपहोमादिसाधितम् ।

आरोग्यायुःसुतैश्चर्यचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ इति ॥ ८५॥८६॥८७ ॥

अष्टाक्षरं प्रासादमन्त्रमाह तार इति । तारः प्रणवः । माया शक्तिबीजम् ।

वियत् हः बिन्दुमनुस्वरौ औ तद्यक् तेन हौ । पञ्चाक्षर इति शैवपञ्चाक्षरः ।

वसुवर्णीऽष्टाक्षरः । पूर्वोक्ते ऋषिकृन्दसी । उमापतिदेवता ॥ ८८ ॥

पञ्चाक्षरोक्तवदिति । मायाषड्दीर्घाद्यबीजषडक्षरैः षडङ्गमिति संप्रदायविदः ।

आदिशब्देन मूर्त्तिपञ्चकन्यासः ॥ ८८ ॥

वन्दे इति । वेदः पुस्तकं टङ्कः परशुः । वामोरुन्यस्तपाणेरिति दक्षपाणिः ।

अरुणकुवलयमिति । वामपाणीः । निहितकरतलमिति । वामाधस्तनम् ।

तारं स्थिरा सकर्णेन्दुः भृगुः सर्गविभूषितः ।

वाचरात्मा निगदितो मनुर्मृत्युञ्जयादिकः ॥ १०५

ऋषिः कहोलो देव्यादिगायत्री कन्द ईरितम् ।

मृत्युञ्जयो महादेवो देवताऽस्य समीरितः ॥ १०६

भृगुणा दीर्घयुक्तेन षडङ्गानि समाचरेत् ॥ १०७

तदुक्तम्—वामाङ्गन्यस्तवामेतरकरकमलायास्तथा वामबाहु-

न्यस्तरक्तोत्पलायाः स्तनविधृतलसद्दामबाहुः प्रियायाः । इति ।

ऊर्ध्ववामे इष्टं वरमित्यर्थः । वेदटङ्गे दक्षस्थे ।

श्मादिभिरिति पूर्वोक्तैः ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

एवं पञ्चवक्त्रशिवस्य मन्त्रानभिधाय ऊर्ध्ववक्त्रप्रधानं मृत्युञ्जयमन्त्रमाह
वारमिति । तारं प्रणवम् । स्थिरा जः । कर्णे वामकर्णः ऊ । अथवा
कर्णशब्देन षट्संख्या तेन ऊ इन्दुर्विन्दुः तेन जूं । भृगुः सकारः सर्गो
विसर्गः तद्युक्तः ।

इन्द्रावयवसम्प्राप्ते पूर्वस्यादौ परिग्रहः ।

इति यद्यपि सामान्यपरिभाषा तथाप्यत्र विशेषवचनान्तद्वाधः पूर्वव्याख्याने ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—

वेदादिः काष्ठमः षष्ठस्वरार्धेन्द्रन्वितश्च सः ।

स्वरश्चतुर्थो बिन्दन्तौ जलौ[जसौ] बिन्दन्वितः शशी ॥

पञ्चाक्षरस्य मन्त्रस्य बीजान्युक्तानि यत्नतः ।

तस्यादितः क्रमाद्धीजैस्त्र्यक्षरः प्रोच्यते त्रिभिः ॥

बीजेनाऽन्येन तस्यैव स्यादेकाक्षर ईरितः ।

एते मृत्युञ्जया मन्त्राः क्रमात्प्रोक्ताः फलोत्तराः ॥ इति ॥

नारायणीयेऽपि—सशिवं वामदोर्मध्यं बिन्दुमत्सकलोऽभृगुः । इति ।

ग्रीकायां सशिवं षष्ठस्वरयुक्तम् । शिवशब्देन षष्ठस्वरोऽत्र विवक्षितः इत्युक्तम् ।

एवो बीजं स इति शक्तिः । जूं बीजमिति पञ्चपादाचार्याः ॥ १०५ ॥ १०६ ॥

भृगुणा सकारेण । दीर्घयुक्तेन षड्दीर्घयुक्तेन समाचरेदिति । नाभिहृद्-
धूमध्येऽप्यक्षरन्यासानन्तरमित्यर्थः ॥ १०७ ॥

चन्द्रार्काग्निलोचनं स्मितमुखं पद्मद्वयान्तःस्थितं
मुद्रापाशमृगाक्षसूत्रविलसत्पाणिं हिमांशुप्रभम् ।
कोटीरेन्दुगलत्सुधास्रुततनुं हारादिभूषोज्ज्वलं
कान्त्या विश्वविमोहनं पशुपतिं मृत्युञ्जयं भावयेत् ॥ १०८

गुणलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं विशालधीः ।
जुहुयादमृताखण्डैः शुद्धदुग्धाज्यलोलितैः ॥ १०९
शैवे संपूजयेत्पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
अङ्गावरणमाराध्य पञ्चाक्षोक्तेश्वरान् यजेत् ॥ ११०
तदस्त्राणि ततो बाह्वे पूजयेत् साधकोत्तमः ।
जपपूजादिभिः सिद्धे मन्त्रेऽस्मिन्मनुना क्रमात् ॥ १११
कुर्यात् प्रयोगान् कल्पोक्तानभीष्टफलसिद्धये ।
दुग्धयुक्तैः सुधाखण्डैर्मन्त्रो मासं सहस्रकम् ॥ ११२
आराधितेऽग्नौ जुहुयाद्विधिवद्विजितेन्द्रियः ।
सन्तुष्टः शङ्करस्तेन सुधाप्लावितविग्रहः ॥ ११३
आयुरारोग्यसम्पत्तिशः पुत्रान् विवर्धयेत् ।
सुधावटी तिलो दूर्वा पयः सर्पिः पयोहविः ॥ ११४
इत्युक्तैः सप्तभिर्द्रव्यैर्जुहुयात्सप्तवासरम् ।
क्रमाद्दशांशतो नित्यमष्टोत्तरमतन्द्रितः ॥ ११५
सप्ताधिकान् द्विजान्नित्यं भोजयेन्मधुरान्वितम् ।
विकारानुगुणं मन्त्रो वर्धयेद्धोमवासरान् ॥ ११६

पद्मद्वयान्तःस्थितमिति । एकमूर्ध्वमुखं तदुपर्युपविष्टं द्वितीयमधोमुखं
शिरसि । मुद्रा ज्ञानमुद्रा । दक्षोर्ध्वात् दक्षाधस्तनं यावदायुधध्यानम् ॥ १०८ ॥

गुणलक्षं त्रिलक्षम् । विशालधीरित्यनेन शैवं पीठमभ्यर्च्येत्युक्तम् । अमृता
गुडूची । शुद्धेति वस्त्रादिना गालितैः । सुधा गुडूची । मन्त्रीति । एकाक्षर-
बीजादित्वमुक्तम् । मासं जुहुयादिति सम्बन्धः । सहस्रकमिति प्रत्येकम् ।
विधिवदाराधित इत्यग्नौ शैवं पीठं सम्पूजयेत्यर्थः । पयोहविरिति पायसम् ।
विकारमिति । रोगानुसाराच्चतुर्दशैकविंशेत्यादि दिनवृद्धिः ॥ १०८—११६ ॥

होतृभ्यो दक्षिणां दद्यादरुणा गाः पयस्विनीः ।
 गुरुं संप्रीणयेत्पश्चाद्धनाद्यैर्देवताधिया ॥ ११७
 अनेन विधिना साध्यः कृत्याद्रोहज्वरादिभिः ।
 विमुक्तः सुचिरं जीवेच्छरदां शतमञ्जसा ॥ ११८
 अभिचारे ज्वरे तीव्रे घोरोन्मादे शिरोगदे ।
 असाध्यरोगक्षेडादौ महादाहे महाभये ॥ ११९
 होमोऽयं शान्तिदः प्रोक्तः सर्वसम्पत्प्रदायकः ।
 द्रव्यैरेतैः प्रजुहुयात् त्रिजन्मसु यथाविधि ॥ १२०
 भोजयेन्मधुरैर्भीज्यैर्ब्राह्मणान् वेदपारगान् ।
 दीर्घमायुरवाप्नोति वाञ्छितां विन्दति श्रियम् ॥ १२१
 एकादशाहुतीर्नित्यं दूर्वाभिर्जुहुयाद् बुधः ।
 अपमृत्युजिदेषः स्यादायुरारोग्यवर्धनः ॥ १२२
 त्रिजन्मसु सुधावल्लीकाश्मरीबकुलोद्भवैः ।
 समिद्धरैः कृतो होमः सर्वमृत्युगदापहः ॥ १२३
 सिद्धान्नैर्विहितो होमो महाज्वरविनाशनः ।
 अपामार्गसमिद्धोमः सर्वामयविषूदनः ॥ १२४

प्रणवरचितनालं मन्त्रमध्वार्णपत्रं
 भृगुविलसितमध्यं पद्मयुग्मं तदन्तः ।

कृतवसतिमुमेशं वर्णनिर्यत्सुधार्द्रं

कलयतु हृदि नित्यं सर्वदुःखप्रशान्त्यै ॥ १२५

द्रव्यैरेतैरिति । पूर्वोक्तैः सप्तभिः । त्रिजन्मस्त्विति प्रथमदशमएकीनविंश-
 तिसंख्येषु नक्षत्रेषु । यथाविधीति । पूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ११७॥११८॥११९॥१२० ॥
 ॥ १२१॥१२२॥१२३॥१२४ ॥

प्रणवेति । मन्त्रमध्वार्णी जूं स चाष्टावृत्त्या अष्टसु पत्रेषु । भृगुविलसितेति ।
 सविसर्गसकारेण । पद्मयुग्मं कलयतु तदन्तः कृतवसतिमुमेशं कलयत्विति
 सम्बन्धः । एवं पद्मद्वयसम्पुटमध्ये उमेशं ध्यायेत् । वर्णः कर्णिकास्थः सकारः
 तस्मात्त्रिर्यतो या सुधा तया आर्द्रम् ॥ १२५ ॥

यन्त्राढ्ये कमले सौम्ये कलशं प्रोक्तवर्त्मना ।

नवरत्नसमायुक्तं दुकूलाभ्यामलङ्कृतम् ॥ १२६

आपूर्य सलिलैः शुद्धैस्तस्मिन् देवं प्रपूजयेत् ।

उपचारैः षोडशभिर्विधानेन विधानवित् ।

अभिषिञ्चेत् प्रियं साध्यं विनीतं दत्तदक्षिणम् ॥ १२७

आधिव्याधिमहारोगकृत्याद्रोहनिवारणः ।

अभिषेकोऽयमाख्यातः कौर्त्तिलक्ष्मीजयप्रदः ॥ १२८

मध्ये साध्याक्षराढ्यं ध्रुवमभिविलिखेन्मध्यगं दिग्दलस्थं
कोणेष्वन्त्यं मनोस्तत्क्षितिभुवनमथो दिक्षु चन्द्रान्विदिक्षु ।

टान्तं यन्त्रं तदुक्तं सकलभयहरं च्छेडभूतापमृत्यु-

व्याधिव्यामोहदुःखप्रशमनमुदितं श्रीप्रदं कीर्त्तिदायि ॥ १२९

इति श्रीशारदातिलके अष्टादशः पटलः ॥

अभिषेकमाह यन्त्रेति । यन्त्राढ्य इति वक्ष्यमाणयन्त्रयुक्ते । कमल इति
भद्रकमण्डलस्थले । सौम्यं मनोहरम् । प्रोक्तवर्त्मनेति । षष्ठपटलोक्तरीत्या ।
विधानविद्विधानेनेत्यनेनैतदुक्तम् । तुर्योक्तागमश्लोकैरुपचारेषु तत्तदुद्भवविशेषै-
स्तत्तन्मुद्राभिरिति ॥ १२६ ॥ १२७ ॥ १२८ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये कर्णिकायाम् । मध्यगं जूकारम् । अन्त्यं सः ।
चन्द्रं ठकारम् । तदुक्तम्—

खड्गीशलाङ्गलिभ्यां तु दिग्विदिच्छङ्कितं बहिः ।

भूपुरं विनिवेश्याऽस्मिन् कलशं समलङ्कृतम् ॥ इति ॥ १२९ ॥

इति श्रीशारदातिलटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायाम् अष्टादशः पटलः ॥ ॐ ॥

ऊनविंशः पटलः ।

अथ वक्ष्ये मन्त्ररत्नं समस्तपुरुषार्थदम् ।
 अवापुर्येन जप्तेन दिव्यं ज्ञानं मुनीश्वराः ॥ १
 दक्षिणामूर्त्तये पूर्वं तुभ्यं पदमनन्तरम् ।
 वटमूलपदस्याऽन्ते पदं पश्चान्निवासिने ॥ २
 ध्यानैकनिरताङ्गाय पश्चाद् ब्रुयान्नमःपदम् ।
 रुद्राय शम्भवे तारशक्तिरुद्धोऽयमीरितः ॥ ३
 षट्त्रिंशदक्षरो मन्त्रः सर्वकामफलप्रदः ।
 मुनिः शुकः समुद्दिष्टश्छन्दोऽनुष्टुप्समीरितम् ॥ ४
 दक्षिणामूर्त्तिनामाऽस्य देवता शम्भुरीरितः ।
 षड्भिर्वर्णैर्हृदाख्यातं द्वाभ्यां शिर उदीरितम् ॥ ५
 शिखाऽष्टभिः समुद्दिष्टा वस्वर्णैः कवचं मतम् ।
 पञ्चभिर्नेत्रमाख्यातं त्रिभिरस्त्रमुदाहृतम् ॥ ६
 षडेते तारशक्त्याद्या ऋङाद्यन्ताः सजातयः ।
 अङ्गमन्त्राः समुद्दिष्टा यथावद्देशिकोत्तमैः ॥ ७
 मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रोत्रे गण्डयुग्मेऽथ नासिके ।
 आस्ये दोःसन्धिषु गले स्तनहृन्नाभिमण्डले ॥ ८

एवमूर्ध्ववक्त्रप्रधानमन्त्रनिरूपणानन्तरं दक्षिणवक्त्रप्रधानं सीम्य[शैव]मन्त्रमाह ।
 प्रथेति । समस्तपुरुषार्थदमित्यनेन विनियोग उक्तः ॥ १ ॥

मन्त्रमुद्धरति दक्षिणेति । श्लोकरूपो मन्त्रः । तारशक्तिरुद्धोऽयमित्युभाभ्यां
 रत्नः पुटितः तेनान्ते व्युत्क्रमः । प्रणवो बीजं माया शक्तिः ।

ऋङादीति मकारे ङकारः । प्रयोगस्तु ॐ ह्रीं दक्षिणामूर्त्तये ह्रां हृदयाय
 नमः ॐ ह्रीं शिरसे स्वाहा इत्यादि । यथावद्देशिकोत्तमैरित्यनेन शैवषडङ्ग-
 मुद्राभिः सह कर्तव्यतोक्ता ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

मूर्ध्नीत्यादि चतुस्त्रिंशत्स्थानेषु चतुस्त्रिंशद्वर्णान् विन्यस्य शिष्टाभ्यां व्यापकं
 कुर्यादित्यर्थः ।

तदुक्तम्—एवं प्रणवहृत्तेखापूर्वाक्षरन्यासादिकं कृत्वा । इति ।

कव्यां गुह्ये पुनः पादसन्धिध्वर्णाव्यसेत् क्रमात् ।

व्यापकं तारशक्तिभ्यां कुर्याद्देहे ततः परम् ॥ ९

हेमाचलतटे रम्ये सिद्धकिन्नरसेविते ।

विविधद्रुमशाखाभिः सर्वतो वारितातपे ॥ १०

सुपुष्पितैर्लताजालैराश्लिष्टकुसुमद्रुमैः ।

शिलाविवरनिर्गच्छन्निर्भरानिलसेविते ॥ ११

गायद्भृङ्गाङ्गनासङ्गे नृत्यद्वर्हिकदम्बके ।

कूजत्कोकिलसङ्गेन मुखरीकृतदिङ्मुखे ॥ १२

परस्परविनिर्मुक्तमात्मर्यमृगसेविते ।

आद्यैः शुकाद्यैर्मुनिभिरजस्रं समुपस्थिते ॥ १३

पुरन्दरमुखैर्देवैः सेवायातैर्विलोकितम् ।

वटवृक्षं महोच्छ्रायं पद्मरागफलोज्ज्वलम् ॥ १४

गारुत्मतमयैः पत्रैर्निर्विडैरुपशोभितम् ।

नवरत्नमयाकल्पैर्लम्बमानैरलङ्कृतम् ॥ १५

जलजैः स्थलजैः पुष्पैरामोदिभिरलङ्कृतम् ।

शृण्वद्भिर्वेदशास्त्राणि शुकवन्दैर्निषेवितम् ॥ १६

आचार्या अपि—पुनर्द्वाभ्यां मन्त्रविद्व्यापकं न्यसेत् । इति ।

केचित् तु नसोस्तनयोरेकैकमक्षरं न्यसनीयमिति द्वाविंशदक्षरन्यासमेवाहुः ।

एष एव सांप्रदायिकः पक्षः ।

तदुक्तमाचार्यैः—कालिकश्रुतिदृग्गण्डहयनासास्यके दश । इत्यादिना ।

पूर्वलिखिताचार्यपद्यव्याख्याने पद्मपादाचार्यैर्द्वाभ्यां मन्त्रविदित्यनेन आष-
न्तप्रणवशक्तयोरेकत्वं जानन्नित्यर्थ इति व्याख्यातम् । व्यापकं तारशक्तिभ्यामिति
वदता मूलकारेणापि सूचितमेव । तेन ॐ क्लीं दं नम इत्यादि प्रयोगः ।
“कृतसंदीप्तो मन्त्री” इत्यनेन न्यासमन्त्रादौ प्रणवशक्तियोग उक्त इत्यादि
पद्मपादाचार्याः ॥ ८ ॥ ९ ॥

ध्यानमाह हेमेति । हेमाचलतटे वटवृक्षं सञ्चिन्त्येति सम्बन्धः । लम्बमानै-
रिति वटप्ररोहैः । लीवणी इति गौडभाषायाम् । अनेनैतदुक्तं भवति । मणि-
मण्डपानन्तरं हेमाचलतटे वटवृक्षं तदधो रत्नसिंहासनमिति पीठन्यासे विशेषः

संसारतापविच्छेदकुशलच्छायमद्भुतम् ।

विचिन्त्य तस्य मूलस्थे रत्नसिंहासने शुभे ॥ १७

आसीनममिताकल्पं शरच्चन्द्रनिभाननम् ।

स्तूयमानं मुनिगणैर्दिव्यज्ञानाभिलाषिभिः ।

संस्मरेज्जगतामाद्यं दक्षिणामूर्तिमव्ययम् ॥ १८

कैलासाद्रिनिभं शशाङ्कशकलस्फूर्जज्जटामण्डितं

नामालोकनतत्परं त्रिनयनं वीरासनाध्यासितम् ।

मुद्राटङ्ककुरङ्गजानुविलसत्पाणिं प्रसन्नाननं

कक्षाबद्धभुजङ्गमं मुनिवृतं वन्दे महेशं परम् ॥ १९

अयुतद्वयसंयुक्तं गुणलक्षं जपेन्मनुम् ।

तद्दशांशं तिलैः शुद्धैर्जुहुयात् क्षीरसंयुतैः ॥ २०

पञ्चाक्षरोदिते पीठे विधानेन प्रपूजयेत् ।

उपचारैः समुत्पन्नैः पाद्याद्यैः परमेश्वरम् ॥ २१

एवं कृतपुरश्चर्यः सिद्धमन्त्रो भवेत् सुधीः ।

भिन्नाहारो जपेन्मासं मनुमेनं जितेन्द्रियः ॥ २२

नित्यं सहस्रमष्टार्धं परं विन्दति वाङ्मयम् ।

त्रिवारं जप्त्वातेन मनुना सलिलं पिबेत् ॥ २३

नित्यशो दक्षिणामूर्तिं ध्यायन् साधकसत्तमः ।

शास्त्रव्याख्यानसामर्थ्यं लभते वत्सरान्तरे ॥ २४

ये समानमिति ॥ १०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८ ॥

ध्यानमाह कैलासेति । वीरासनमन्त्रपटले वक्ष्यति । मुद्रा ज्ञानमुद्रा ।

तदुक्तमाचार्यैः—मुद्रां भद्रार्थदात्रीम् । इति ।

टङ्कः परशुः । दक्षयोराद्ये वामयोरन्ये आयुधे ॥ १९ ॥

गुणलक्षं त्रिलक्षम् । समुत्पन्नैः समुक्तैः समुत्पादितैरिति वार्थः । तेनोक्तप्रकारे-

षेवोपचारान् कुर्यात् न जलादिनेत्युक्तं भवति ॥ २०॥२१॥२२॥२३॥२४ ॥

ब्राह्मीसैम्भवसिद्धार्थवचाकुष्ठकणोत्पलैः ।

सुगन्धिसंयुतैः कल्कैः शृतं ब्राह्मीरसे घृतम् ॥ २५

मनुनाऽनेन सञ्जप्तमयुतं साधुसाधितम् ।

निपीतं कविताकान्तिरक्षायुःश्रीधृतिप्रदम् ॥ २६

सिद्धार्थी गौरसर्षपः । कणा पिप्पली । उत्पलं मुस्ता । सुगन्धिश्चेन
त्वक्पत्रैलाकेसराणि । तदुक्तं वैद्यकनिघण्टौ—

त्वक्पत्रैलाकेसराणि चातुर्जातं सुगन्धिकम् ॥ इति ।

एतेषां कल्केन ब्राह्मीरसे घृतपाकः । तत्र—

स्नेहः सिध्यति शुद्धाम्बुनि काथस्वरसैः क्रमात् ।

कल्कस्य योजयेदंशं चतुर्थं षष्ठमष्टमम् ॥

इति विशेषपरिभाषावचनात् पलमितेन कल्केन षट्पलं घृतं पचेत् ।

पञ्चप्रभृति यत्र स्युर्द्रव्याणि स्नेहसंविधौ ।

तत्र स्नेहसमान्याहुरर्वाक् च स्याच्चतुर्गुणम् ॥

इत्युक्तत्वात् चतुर्विंशतिपलानि ब्राह्मीरसः । घृतावशेषमुत्तारितमुक्तफलदम् । शृतं
पक्वम् ॥ २५ ॥

साधु साधितमिति । अयमर्थः । घृते उक्तप्रकारेण देवतापीठमभ्यर्च्य तत्र
सावरणं देवमिद्धा बहिरग्निं प्रतिष्ठाप्य तत्रापि ब्राह्मीरसेन देवपीठमभ्यर्च्य हुत्वा
तत्सम्प्राताज्येनाऽऽभुतं कुर्यादिति । निपीतमिति । शुचिना प्रातरिति शेषः ।
तन्त्रान्तरोक्तं यन्त्रमुच्यते—

अथ मेधाकरं ज्ञानवाक्सिद्धिकविताकरम् ।

वक्ष्येऽहं दक्षिणामूर्त्तियन्त्रं सर्वार्थसाधकम् ॥

दन्तपत्रदलोपेतं पङ्कजं भूर्जचर्मणि ।

दूर्वाग्रैः पशुपित्ताढ्यैर्लिखेच्च कर्णिकोदरे ॥

साध्याख्यां प्रविलिख्याऽथ पत्रेष्वानुष्टुभं लिखेत् ।

तद्वहिः पृथिवीगेहं तत्कोणे नकुलीश्वरम् ॥

तस्मिन्नावाह्य संपूज्य देवं सन्तर्प्य धारयेत् ।

तस्य हस्तगतं सद्यो ब्रह्मज्ञानादिकं भवेत् ॥ इति ॥ २६ ॥

प्रणवो हृदयं पश्चात्ततो भगवते पदम् ।
 ड्युतं दक्षिणामूर्तिं मच्चं मेधामुदीरयेत् ॥ २७
 प्रयच्छ ठद्वयान्तोऽयं द्वाविंशत्यक्षरो मनुः ।
 मुनिश्चतुर्मुखश्छन्दो गायत्री देवता मनोः ॥ २८
 दक्षिणामूर्तिराख्यातो वेदव्याख्यानतत्परः ।
 ताररुद्धैः स्वरैर्दीर्घैः षड्भिरङ्गानि कल्पयेत् ॥ २९
 अथवा मनुसम्भूतैः पदैर्वा कल्पयेत् क्रमात् ।
 पूर्वोक्तवटमूलस्थं चिन्तयेन्मन्त्रनायकम् ॥ ३०

स्फटिकरजतवर्णं मौक्तिकीमक्षमाला-
 समृतकलशविद्याज्ञानमुद्राः कराग्रैः ।
 दधतमुरगकक्षं चन्द्रचूडं त्रिनेत्रं
 विधृतविविधभूषं दक्षिणामूर्तिमीडे ॥ ३१

मन्त्रान्तरमाह प्रणव इति । हृदयं नमःपदम् । अत्रापि पूर्ववद्विसर्गेण
 मच्चः । ड्युतो दक्षिणामूर्तिः दक्षिणामूर्तये । मच्चं मेधामित्यत्र हसमेधा-
 मित्येके । प्रज्ञामेधामित्यन्ये । केचन मेधापदस्थानि प्रज्ञाशब्दमाहुः । इदं तु
 परमगुरुसम्प्रदायानुसारेण बोद्धव्यम् । प्रणवान्तो नादो बीजं स्वाहा शक्तिः ।
 नारदीये तु शक्तिरहस्येह वाग्भव इत्युक्तम् । ताररुद्धैरिति प्रणवसंपुटितैः ।
 षड्भिर्दीर्घैः स्वरैः । आर्जुजएऔअः एभिरित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
 अथवेति । अत्र प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तैः षड्भिः पदैः षडङ्गमिति परमगुरवः ।

परम्याससु नारदीये—

शिरोललाटहृदयनासागण्डरद्वये ।
 जिह्वानोत्रे गले बाह्वोर्हृन्नाभ्यम्बुगुदोरुषु ।
 जानुजङ्घापाणिपादे सर्वसन्धिषु चान्तिमम् ॥ इति ।

मूलस्थमित्यत्र विशेषः ।

व्याख्यापीठे समासीनमाक्रान्तापस्मृतिं पदे । इति ॥ ३० ॥
 मुरगकक्षं विलम्बवद्वसर्पम् । दक्षोर्ध्वात् दक्षाधस्तनं यावत् आयुधध्यानम् ।
 तदुक्तम्—दक्षिणे चाऽक्षमालां च ज्ञानमुद्रां च पावनीम् ।
 वामे पुस्तकमापूर्णपीयूषकलशं तथा ॥ इति ॥ ३१ ॥

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं ब्रह्मचारिव्रते स्थितः ।
 जुहुयात् सघृतैः पद्मैर्दशांशं संस्कृतेऽनले ॥ ३२
 पूर्वोदिते यजेत्पीठे वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।
 अज्ञानभ्यर्चयेद्वाह्ये पलेष्वष्टसु पूजयेत् ॥ ३३
 सरस्वतीं वाचयन्तीं पुस्तकं सस्मिताननाम् ।
 ब्रह्माणं सनकं पश्चात् सनन्दनमतःपरम् ॥ ३४
 सनत्कुमारनामानं शुक्रं व्यासं गणेश्वरम् ।
 सिद्धगन्धर्वयोगीन्द्रविद्याधरगणान् बहिः ॥ ३५
 बाह्ये लोकेश्वरानर्च्य दद्यादायुधसंयुतान् ।
 इत्थं पूजादिभिः सिद्धे मन्त्रेऽस्मिन् साधकोत्तमः ॥ ३६
 बल्लभो जायते वाचां वाचस्पतिरिवाऽपरः ।
 मन्त्रेणाऽनेन सञ्जप्तैर्विशुद्धैः सलिलैः सुधीः ॥ ३७
 अभिषिञ्चेत् स्वशिरसि श्रियमारोग्यमाप्नुयात् ।
 कण्ठमात्रे जले स्थित्वा जपेन्मन्त्रं सहस्रकम् ।
 प्रत्यहं मण्डलादर्वाक्कवीनामग्रणीर्भवेत् ॥ ३८
 गौर्या पार्श्वस्थया सार्द्धं श्रीकामी चिन्तयन् विभुम् ।
 अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं भूयसीं श्रियमाप्नुयात् ॥ ३९
 भुञ्जानः प्रयतो मन्त्रौ गोमूत्रे शृतमोदनम् ।
 भिक्षान्नमथवा मन्त्रमयुतद्वितयं जपेत् ।

बहिरिति चतुरस्रान्तर्दिक्षु ॥ ३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८ ॥

गौर्येति । तदध्यानं यथा—

ऐश्वर्यकामी देवेशं देव्या सार्धं यजेत् सुधीः ।

उदयार्कसमप्रख्यां बन्धूकसदृशप्रभाम् ॥

आपीनतुङ्गकठिनकुचद्वयविराजिताम् ।

द्विनेत्रां द्विभुजां पद्महस्तां च जनमोहिनीम् ॥

देवस्य वामपार्श्वस्थां सञ्चिन्त्याऽऽराधयेन्नरः ।

तदा मन्त्रे विशेषोऽस्ति मेधास्थाने श्रियं न्यसेत् । इति ॥

श्रीकामी इत्यत्र श्रीपुटितत्वं ज्ञेयम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

अश्रुतान् वेदशास्त्रादीन् व्याचष्टे नात्र संशयः ॥ ४०
 सिद्धगन्धर्वमुनिभिर्योगीन्द्रैरपि सेवितौ ।
 ज्ञानवागर्थिनां प्रीत्यै कथितौ मन्त्रनायकौ ॥ ४१
 लोहितोऽग्न्यासनः सद्योविन्दुमान् प्रथमं ततः ।
 द्वितीयं वज्रबीजस्था दीर्घा शान्तीन्दुभूषितः ॥ ४२
 तृतीयं लाङ्गली सर्गी मन्त्रो बीजत्रयान्वितः ।
 नीलकण्ठात्मकः प्रोक्तो विषद्वयहरः परः ॥ ४३
 हरद्वयं वज्रजाया हृदयं परिकीर्तितम् ।
 कपर्दिने ठयुगलं शिरोमन्त्र उदाहृतः ॥ ४४

भुञ्जान इत्यत्र प्रयोगे ध्यानविशेषो यथा—

वामपाणिगतद्योतज्जातवेदसपुस्तकम् ।
 व्याख्यामुद्राक्षमालाभ्यां विराजितकरद्वयम् ॥ इति ॥
 भिक्षान्नमथवेति भुञ्जान इति सम्बन्धः । अश्रुतानित्यत्र बालापुष्टित्वं ज्ञेयम् ॥४०॥
 सिद्धेत्यनेन वश्यादिप्रयोगा अपि सूचिताः ।

वश्यकामो महादेवं रक्तवर्णं विचिन्तयेत् ।
 वामोरुसंस्थितां देवीं चिन्तयेन् मदविह्वलाम् ।
 प्रजासृष्टिनिमित्तं च चिन्तयन्ती स्मरेच्छिवी ॥ इति ॥

कल्पोक्तं यन्त्रं लिख्यते—

भूर्जे रोचनया दशारसहितं पद्मं लिखेत्कर्णिका-
 मध्ये तारलिपौ ससाधकनराभिख्यं मनुं इन्द्रशः ।
 पत्रेष्वन्यदलेपि मन्त्रलिपिभिः संवेष्टयेद्वाह्यतः
 सम्पूज्याऽथ जपेन तस्य फलितं कर्णेन सर्वज्ञताम् ॥
 यात्येतेन च साधयेदनुदिनं स्तम्भादिकं वश्यक-

द्यद्यहाञ्छितमन्यदत्र सुधियः कामानिहाऽमुत्र च । इति ॥४१॥

नीलकण्ठमन्त्रमाह लोहित इति । लोहितः पः अग्नी रेफः तदासनः तेन
 प्र । सद्य ओ विन्दुश्च तेन प्रो । दीर्घा नकारः वज्रबीजं रेफः तत्स्था तेन नू ।
 शान्तिरी इन्दुर्विन्दुः तद्युक्ता तेन न्री । लाङ्गली ठकारः । सर्गी विसर्गः

नीलकण्ठाय ठद्वन्द्वं शिखामन्त्र उदाहृतः ।

कालकूटपदस्याऽन्ते विषभक्षणड्युतम् ॥ ४५

हुं फट् कवचमादिष्टं विद्वद्भिर्नीलकण्ठिने ।

स्वाहान्तमस्त्रमेतानि पञ्चाङ्गानि मनोर्विदुः ॥ ४६

मूर्ध्नि कण्ठे हृदम्भोजे क्रमाद्वीजत्रयं न्यसेत् ।

ततः समाहितो भूत्वा नीलकण्ठं विचिन्तयेत् ॥ ४७

बालार्कायुततेजसं धृतजटाजूटेन्दुखण्डोज्ज्वलं

नागेन्द्रैः कृतभूषणं जपवटीं शूलं कपालं करैः ।

खट्वाङ्गं दधतं त्रिनेत्रविलसत्पञ्चाननं सुन्दरं

व्याघ्रत्वक्परिधानमञ्जनिलयं श्रीनीलकण्ठं भजे ॥ ४८

लक्षत्रयं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं ससर्पिषा ।

हविषा जुहुयात् सम्यक् संस्कृते हव्यवाहने ॥ ४९

शैवे पीठे यजेदेनं मृत्युञ्जयविधानतः ।

एवं पूजादिभिः सिद्धे मनौ मन्त्री विषद्वयम् ॥ ५०

नाशयेदचिरादेव नीलकण्ठ इवाऽपरः ।

मनुनाऽनेन सञ्जप्तैः कुम्भस्थैः सलिलैः शुभैः ॥ ५१

अभिषिञ्चेद्विषाक्रान्तं स विषान्मुच्यते ध्रुवम् ।

स्पृष्ट्वा जपेद्विषाक्रान्तं तत्क्षणं निर्विषो भवेत् ॥ ५२

बीजाभ्यां प्रथमान्ताभ्यां पार्श्वयोर्विषमाहरेत् ।

मध्येन मध्यगं सर्वं मनुनाऽनेन संहरेत् ॥ ५३

बहुना किमिहोक्तेन मन्त्रेणाऽनेन मन्त्रवित् ।

कालकूटविषं साक्षाद् भुक्तं स्यात्परमामृतम् ॥ ५४

तद्युक्तः । अरुणा ऋषिः त्रिष्टुप् छन्दः । आद्यं बीजम् अन्यः शक्तिः । विषद्वयं

स्थावरजङ्गमम् । तद्वरमेतदिति विनियोग उक्तः । ड्युतमिति चतुर्थक-

वचनान्तम् ॥ ४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७ ॥

ध्यानमाह बालेति । आयुधध्यानं पूर्ववत् ॥ ४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४ ॥

अग्निः संवर्त्तकादित्यरानिलौषष्ठविन्दुमत् ।

चिन्तामणिरिति ख्यातं बीजं सर्वसमृद्धिदम् ॥ ५५

काश्यपो मुनिराख्यातश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ।

अर्धनारीश्वरः प्रोक्तो देवता जगतां पतिः ॥ ५६

रेफादिव्यञ्जनैः षड्भिः कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात् ॥ ५७

नीलप्रवालरुचिरं विलसत्तिनेत्रं

पाशारुणोत्पलकपालविशूलहस्तम् ।

अर्धाम्बिकेशमनिशं प्रविभक्तभूषं

बालेन्दुबद्धमुकुटं प्रणमामि रूपम् ॥ ५८

दक्षिणवक्त्रप्रधानमन्त्रानन्तरं उत्तरवक्त्रप्रधानं चिन्तामणिमन्त्रमाह अग्निरिति ।
अग्नी रेफः संवर्तः क्षः आदित्यो मः रः स्वरूपम् । अनिलो यः औ स्वरूपम् षष्ठ
ज विन्दुः एतद्युक्तं बीजम् । अत्र स्वरद्वयोच्चारणमपि गुरुरपदेशतो ज्ञेयम् । रेफो
बीजम् । जकारः शक्तिः । सर्वसमृद्धिदमित्यनेन पौष्टिके सकारादिः शुभः ।
आकर्षणवश्ययोर्यथोद्घृतो यथाध्यानं च ।

क्षोभे हकारादौ रक्तः हंसादिरपि यथोक्त उच्चाटने यकारादिर्धूमः ।

स्तम्भने लकारादिः पीतः मोक्षार्थे हादिः रेफरहितो वासितः ॥

इति सूचयता विनियोगः उक्तः । एषां संयोग ऊर्ध्वाग्निस्थानमित्युक्तेः । जगतां
पतिरित्यनेनोमेशोऽपि देवतेत्युक्तम् । यदाहुराचार्याः—

छन्दोऽनुष्टुप् देवतोमेशः । यान्तैः षड्भिर्वर्णैरङ्गं वा देवताऽर्धनारीशः । इति ।

रेफादीति । कषयोगे क्ष इति क्षकारस्य व्यञ्जनद्वयम् । एवं रेफादि यान्तैः

षड्भिः सविन्दुकैः षडङ्गानीति सम्प्रदायविदः ॥ ५५॥५६॥५७ ॥

अर्धनारीश्वरपक्षे ध्यानमाह नीलेति । अर्धाम्बिकेशं महेशार्धं नीलं
पार्वत्यार्धं प्रवालरुक् । पाशोत्पले देव्यर्धहस्ताग्रे । अन्ये महेशार्धहस्तजे ।
प्रविभक्तभूषमिति । महेशांशे सर्पाद्यलङ्कृतं पार्वत्यांशे रत्नताटङ्गाद्यलङ्कृतमिति ।
उमेशपक्षे ध्यानमाचार्योक्तं यथा—

अहिशशधरगङ्गाबद्धतुङ्गासमीलिस्त्रिदशगणनताङ्घ्रिस्त्रीक्षणः स्त्रीविलासः ।

भुजगपरशुशूलान् खड्गवक्त्री कपालं शरमपि धनुरीशो बिभ्रदव्याच्चिरं वः ।

इदं ध्यानं प्रयोगविषये । पुरश्चरणनित्यजपादौ तु अर्धनारीश्वरध्यानमेव ।

एकलक्षं जपेद्बीजमित्यं मन्त्री विचिन्तयेत् ।
 अयुतं मधुना सिक्तैजुहुयात्तिलतण्डुलैः ॥ ५६
 शैवोदिते यजेत्पीठे प्रागङ्गैः षड्भिरीरितैः ।
 वृषाद्यैर्मातृभिः पञ्चाल्लोकपालैस्तदायुधैः ॥ ६०
 एवमभ्यर्चयेद् देवमर्धनारीश्वरं परम् ।
 तेजःकान्तियशोलक्ष्मीवाचां भवति वल्लभः ॥ ६१
 प्रासादाद्यं जपेन्मन्त्रमयुतं रोगशान्तये ।
 खरावृतमिदं बीजं विगलत्परमामृतम् ॥ ६२
 चन्द्रबिम्बस्थितं मूर्ध्नि ध्यातं क्षेडगदापहम् ।
 प्रतिलोमात्स्वरावीतं बीजं वज्रिगृहे स्थितम् ॥ ६३
 रेफादिव्यञ्जनोल्लासि षट्कोणाभिवृतं बहिः ।
 भूतार्त्तस्य स्मृतं मूर्ध्नि भूतमाशु विनाशयेत् ॥ ६४
 बीजं चन्द्रगतं बीतं स्वरैः षोडशभिः क्रमात् ।
 गलत्परसुधापूरं नेत्रे ध्यातं रुजं हरेत् ॥ ६५
 एवमेव स्मृतं बीजं कुक्षौ शूलादिरोगहृत् ।
 स्फोटे विषज्वरे दाहे मोहे शीर्षगदे भ्रमे ॥ ६६

यदाहुराचार्याः—हावभावललितार्धनारिकं भीषणार्धमथवा महेश्वरम् ।

पाशसोत्पलकपालशूलिनं चिन्तयेज्जपविधौ विभूतये ॥ इति ॥ ५८ ॥

यजेत्पीठे । उमेशमित्यर्थः । परमर्धनारीश्वरम् एवमभ्यर्चयेदित्यन्वयः ।

एवमुपदेशमार्गेणेत्यर्थः । तत्र शैवं पीठं सम्पूज्यार्धनारीश्वरमावाह्याऽभ्यर्च्याऽङ्गैः
 प्रथमावरणं राद्यष्टवर्णैर्द्वितीयं मातृभिः तृतीयं तदनु लोकपालैर्वज्राद्यैश्च ।

तदुक्तमाचार्यैः—आरभ्यादिज्वलनमथ दिक्स्थैरष्टभिर्मनोर्वर्णैः ।

आराधयेच्च मातृभिरिति संप्रोक्तः प्रयोगविधिरपरः ॥ इति ॥

चन्द्रबिम्बस्थितं ठकारस्थं मूर्ध्नि ध्यातं विषार्त्तस्येति शेषः । वज्रिगृह इति ।
 उर्ध्वे त्रिकोणे । रेफादीति रकषमरयानि ॥ ५८ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

चन्द्रगतं ठकारगम् । एवमेवेति ठकारगं खरावृतं गलत्परसुधारूपमिति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

बीजमेतत्तथा ध्यातं तत्तत्क्लेशान् विनाशयेत् ।
 कुङ्कुमाभमिदं बीजं त्रिकोणगतमुज्ज्वलम् ॥ ६७
 यस्य मूर्ध्नि स्मरेन्मन्त्री स वश्यो जायतेऽचिरात् ।
 ऊर्ध्वरेफस्थसाध्याख्यं बीजं वक्लिगृहे स्थितम् ॥ ६८
 वक्लिगेहद्वयेनाऽग्नियुक्तकोणेन संवृतम् ।
 प्रतिलोमस्वरावीतं चुल्लीस्थाने निवेशितम् ॥ ६९
 वशीकरोत्यामरणादचिरैर्गैव दासवत् ।
 मधुरत्वयुक्तेन शालिपिष्टेन पुत्तलीम् ॥ ७०
 कृत्वा प्रतिष्ठितप्राणां विभज्य जुहुयाद्वशी ।
 त्रिवासरमनेनैव साध्यस्तस्य वशीभवेत् ॥ ७१
 मकारगतसाध्याख्यमनलस्थगदाह्वयम् ।
 चन्द्रगं चतुरस्रेण टान्तकोणेन वेष्टितम् ॥ ७२
 बीजं ताम्बूलपत्रस्थं प्रजप्तं मनुनाऽमुना ।
 भक्षितं नाशयेत्सम्यक् शिरोरोगं न संशयः ॥ ७३
 लिखित्वा बन्धुजीवेन त्रिकोणं बीजगर्भितम् ।
 अत्र वक्लिं समाधाय सम्यगाराध्य देवताम् ॥ ७४
 जुहुयात् कृतसम्पातं सर्पिषाऽष्टोत्तरं शतम् ।
 सम्पाताज्येन संसिक्ता त्रिलोहकृतमुद्रिका ।
 विधृता भूतवेतालकृत्यारोगविनाशिनी ॥ ७५

तथेति । ठकारगं स्वरावृतं गलत्परसुधापूरमिति । ध्यातं विनाशयेदिति ।
 तत्तत्स्थाने । अग्नी रेफः । भूर्जपत्रादौ यन्त्रं कृत्वा चुल्ह्यां निखनेदित्यर्थः ।
 पुत्तलीमिति । द्वादशाङ्गुलाम् । प्रतिष्ठितप्राणामिति । त्रयोविंशे वक्ष्यमाण-
 प्रकारेण ॥ ६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥७१ ॥

मकार इति मन्त्रस्थे । अनलस्थेति ऊर्ध्वरेफगतारोगनामयुक्तम् । “विषपाव-
 कोद्यत्” इत्यस्य व्याख्याने विषसम्बन्धिरेफ इति पञ्चपादाचार्यैर्व्याख्यातम् । चन्द्रगं
 ङकारस्थम् । टान्तकोणेन चतुरस्रेण वेष्टितं बीजमिति सम्बन्धः ॥ ७२॥७३ ॥

बन्धुजीवपुष्परसेन । अन्यत्र बन्धुजीवपदेन जवापुष्पं पठ्यते । उक्तञ्च—
 “अपात्रिकोणगे वक्ली” इति । प्रपञ्चसारटीकाकारेण विज्ञानचन्द्रिकाकृता

ऊर्ध्ववङ्गिरहितं मनुमेनं वङ्गिगेहयुगले परिलेख्य ।
 अग्निमस्त्रिषु महीपुरवीतं यन्त्वमेतदुदितं ग्रहवैरि ॥ ७६
 अग्निबीजलसत्कोणविकोणलिखिते ध्रुवे ।
 शरावे कपिलाज्याञ्जसूत्रदीपं प्रविन्यसेत् ॥ ७७
 घटेनैनं पिधायाऽस्य पृष्ठे यन्त्वमिदं लिखेत् ।
 भूतार्चमत्र संस्थाप्य चिन्तामणिमनुं जपेत् ।
 तमाविश्य क्षणान् मुञ्चेद् ग्रहः क्रूरोऽपि सर्वथा ॥ ७८

कृशानुभवनद्वये मनुमिमं लिखित्वा पुन-
 स्तदस्त्रिषु हलो लिखित्स्वरयुगं ततः सन्धिषु ।
 ध्रुवेण परिवेष्टितं धरणिगेहमध्यस्थितं
 मनोरथफलप्रदं भवति यन्त्वमेतन्नृणाम् ॥ ७९

व्याख्यातम्—“बन्धुजीवं बन्धूकं जपा वा” इति । त्रिलोहकृतेति । षष्ठोक्तरीत्या ।
 पद्मपादाचार्यैर्मन्त्राक्षरसंख्यं लोहत्रयं ग्राह्यमित्युक्तम् ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

अग्निं रं । अस्त्रिषु षट्सु कोणेषु ॥ ७६ ॥

लिखिते इति । रक्तरजसेति ज्ञेयम् । उक्तञ्च नारायणीये—

तारे बीजाङ्गकोणाग्निगेहस्थे रजसाऽर्पिते । इति ।

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां व्याख्यातं रक्तेन रजसाऽग्निगेहं संस्त्रिषु तत्कोणेष्वग्नि-
 बीजं लिखित्वा तन्मध्ये प्रणवं लिखेदिति । एनं शरावम् । अस्य घटस्थः ।
 इदमित्युक्तम् । लिखेदिति जपया । अत्रेति । लिखितयन्त्रपृष्ठे । जपेदिति ।
 ग्रस्तं संस्पृश्येति शेषः । मुञ्चेदिति । मन्त्राभिषेकेण । तदुक्तं नारायणीये—

तत् पिधाय घटेनाऽन्यत् स्वयन्त्वे जपया कृते ।

घटपृष्ठगते ग्रस्तं न्यस्य चिन्तामणिं जपेत् ॥

ग्रहावेशविनाशार्थं ग्रस्तं तेनाऽभिषेचयेत् ॥ इति ।

स्वेति चिन्तामणियन्त्रे । तेनेति चिन्तामणिमन्त्रेणेति लघुटीकायां

व्याख्यातम् ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

तदस्त्रिषु तत्कोणेषु । हलो व्यञ्जनानि बीजस्थानि रक्ताक्षमरयाः । स्वरभुगं
 बीजस्थं औं ऊं । ध्रुवेण प्रणवेन एकावृत्तिः । धरणिगेहास्त्रिषु नृसिंहबीज-
 लिखितं ज्ञेयम् ॥ ७९ ॥

षट्कोणान्तस्त्रिकोणे लिखतु मनुमिमं साध्यनामाक्षराब्जं
षट्कोणेष्वङ्गमन्वान् वसुदलविवरेष्वष्टमन्वाक्षराणि ।
वीतं बाह्ये कलाभिस्तदनु परिवृतं कादिभिर्यादिभिस्तत्
क्षौणीविम्बेन युक्तं नृहरिमनुयुतं यन्त्रमापद्यहन्नम् ॥ ८०

अस्मिन्यन्त्रे प्रतिष्ठाप्य कलशं प्रोक्तवर्त्मना ।

कृतोऽभिषेकः स्यात् कृत्याभूतद्रोहादिशान्तिदः ॥ ८१

स्वरावृतममुं मनुं लिखतु टान्तमध्ये ततः

षड्दक्षिण हुताशनं तदनु कादिवर्णैर्वृतम् ।

धरापुरयुगेन तन्नृहरिवीजयुक्तासिणा

प्रवेष्टितमुदाहृतं दुरितरोगकृत्यापहम् ॥ ८२

क्षकारो माग्निपवनवामकर्णार्धचन्द्रवान् ।

उक्तं तुम्बुरुबीजं तु येन सिध्यन्ति साधकाः ॥ ८३

षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ।

क्षकाररहितं बीजं क्रमाज्जभसहान्वितम् ॥ ८४

चत्वारि देवीबीजानि देव्यो ज्ञेया इमाः क्रमात् ।

जयाख्या विजया पश्चादजिता चाऽपराजिता ॥ ८५

अष्टमन्वाक्षराणीति । षट् हलः द्वौ स्वरौ एकैकवर्णरोत्या । कलाभिः षोडश-
चरः । कादिभिर्यादिभिरित्यनेन मातृकया आवृत्तित्वयमुक्तम् । नृहरिमन्त्रिति ।
नृसिंहबीजं भूगृहकोणेषु । तदुक्तम्—“कुगेहास्रके नारसिंहम्” इति ॥ ८० ॥

प्रोक्तवर्त्मनेति । षष्ठोक्तरीत्या ॥ ८१ ॥

टान्तमध्ये ठकारमध्ये । षड्दक्षिण षट्कोणेषु । हुताशनं रेफम् ॥ ८२ ॥

तुम्बुरुबीजमाह क्षकार इति । क्षकारः स स्वरूपम् । अग्नी रेफः पवनो
यः वामकर्णं जकारः अर्धचन्द्रो बिन्दुः तद्युक्तः । बीजशक्ती पूर्ववत् ॥ ८३ ॥

षड्दीर्घवन्ति षडङ्गमन्त्रोद्धारः । न्यासं त्वग्रे वक्ष्यति । जभसह इति स्वरूपम् ।
एतानि क्रमेण क्षकारस्थाने योजितानि चत्वारि देवीबीजानि ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—बीजं जभसहोपेतं क्षेत्रस्थाने यथाक्रमात् । इति ।

नारायणीयेऽपि—मूलं जभसहोपेतं देवीबीजान्यमन्दिरम् । इति ॥

अपेक्षितार्थद्व्योतनिकायामिव बीजान्युद्धृतानि । ज्वलसु लेखकदोषवशात्

बीजमङ्गुलिषु न्यस्य करयोर्व्यापकं ततः ।
 कनिष्ठादिषु विन्यसेत् षडङ्गानि तलावधि ॥ ८६
 देवं देवीः स्वबीजादि कनिष्ठादिषु विन्यसेत् ।
 पादान् मूर्धावधि न्यसेन् मुष्टिनाऽवयवेषु तत् ॥ ८७
 तलाभ्यां व्यापकं कुर्यान् मूर्धादिचरणावधि ।
 षडङ्गानि ततो न्यसेद्यथास्थानं विशालधीः ॥ ८८
 देवं देवीर्यथापूर्वं मूर्धास्यहृदयाम्बुजे ।
 नाभौ गुह्ये क्रमान् न्यसेत् पश्चाद्देवं विचिन्तयेत् ॥ ८९
 रक्ताभमिन्दुशकलाभरणं चिनेत्
 खट्वाङ्गपाशसृणिशुभ्रकपालहस्तम् ।
 वेदाननं चिपिटनासमनर्घभूषं
 रक्ताङ्गरागकुसुमांशुकमौशमीडे ॥ ९०
 लक्ष्मणं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्सर्पिषाऽन्वितम् ।
 वक्ष्यमाणे यजेत्पीठे देवमावरणैः सह ॥ ९१

कचित् दृश्यते ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

बीजमिति मूलबीजम् । करयोर्व्यापकमिति । हस्ततलयोरत्रोपरि च मूलबीजेनेति शेषः । तदुक्तं नारायणीये—

नस्याऽङ्गुलिषु मूलं तद्वस्तयोर्व्यापकं न्यसेत् । इति ।

अङ्गुष्ठादिष्वङ्गुलीषु न्यसेद्बीजमित्यनेनैव करन्यासस्य प्राप्तत्वात् । कनिष्ठादिष्विति । विशेषविधानार्थं पुनरुक्तिः ॥ ८६ ॥

स्वबीजादीति । देवस्य मूलं देवीनां तूक्तानि चत्वारि जभसहान्वितमूलम् । मुष्टिना दक्षिणेन । अवयवेषु पादजानुगुह्यनाभिहृदयकण्ठमुखशिरःसु । एवमपेक्षितार्थद्योतनिकाकारोक्ततलमूलम् । उक्तञ्च नारायणीये—

मुष्टिनाऽवयवेषु च पादादि न्यस्य मूर्धादि हस्ताभ्यां व्यापकं न्यसेत् । इति । व्यापकं कुर्यादिति । मूलेनेति शेषः । विशालधीरित्यनेन शैवमुद्राभिः सहेत्युक्तम् । यथापूर्वमिति । स्वस्वबीजादि ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

ध्यानमाह रक्ताभमिति । सृणिरङ्कुशः । दक्षाधस्तादामाधःपर्यन्तमायुधध्यानम् ॥ ९० ॥ ९१ ॥

नपुंसकस्वरैर्विद्वान् स्वराद्यन्तद्वयेन च ।
 धर्मादिकानधर्माद्यान् पादान् गात्राणि विन्यसेत् ॥ ८२
 इकारेण न्यसेत्पश्चात्तनुरूपान् गुणानथ ।
 शान्त्या तत्परवर्णेन मायाविद्यामये क्रमात् ॥ ८३
 अधजर्ध्वच्छदे न्यस्येदधींशेन ततोऽम्बुजम् ।
 सन्ध्यक्षरैर्यजेन्मन्त्री शक्तीर्वामादिकाः क्रमात् ॥ ८४
 वामां ज्येष्ठां तथा रौद्रीमिच्छां ज्वालास्वरूपिणीः ।
 एवं प्रकल्पिते पीठे मूर्त्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ८५
 आवाह्य पूजयेद्देवं तस्यामावरणैः सह ।
 अङ्गावृतेर्बहिर्देवोर्दिक्पत्रेषु समर्चयेत् ॥ ८६
 जयाद्याः स्वस्वबीजेन रक्ता रक्तानुलेपनाः ।
 अरुणांशुकपुष्पाढ्यास्ताम्बूलापूरिताननाः ॥ ८७

स्वदेहे पीठकल्पनमाह नपुंसकेति । अनुलोमविलोमगैरिति लेखक-
 दोषवशात्प्रामादिकः । स्वराद्यन्तद्वयेन चेति पाठः । तदुक्तं नारायणीये—

नासादिभिः स्वराद्यन्तैश्चतुर्भिश्च क्रमाद् बुधः । इति ।

प्रयोगसारेऽपि—क्लीबैराभ्याममोभ्यां च क्रमाद्धर्मादिपूजनम् । इति ।

एवं षोडशापि स्वरा उपयुक्ता भवन्ति । अपेक्षितार्थद्योतनिकाकारेण एवमेव
 प्रयोगो लिखितः । तेन क्लीबाद्यान् धर्मादीन् । अत्रा अंअः एतदाद्यानधर्मादीन् ।
 विन्यसेदिति चतुर्थोक्तस्थानेषु ॥ ८२ ॥

गुणानिति । सत्त्वादीन् त्रिवर्णान् । शान्त्या ईकारेण । तत्परवर्णेन
 उकारेण । अधींशेन जकारेण । सन्ध्यक्षरैरिति । ए ऐ ओ औ एभिः । एषां
 यथा सन्धिसम्भवत्वं तथा द्वितीयपटले प्रतिपादितम् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

ज्वालास्वरूपिणीरिति पीठशक्तिध्यानम् । तदुक्तं नारायणीये—

ज्वलदनलशिखाभा भास्वराः शक्तयः स्युः । इति ।

मूलबीजमुच्चार्य तुम्बुरुयोगपीठाय नम इति पीठमन्त्रोऽपि सूचितः । एवं
 प्रकल्पिते पीठे इत्यनेन एवमिति येन प्रकारेण देहे पीठं प्रकल्पितं तेनैव क्रमेण
 मण्डलेऽपि पीठे परिकल्पित इत्यर्थः । तस्यामिति । मूर्त्तौ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥
 ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

वल्लकीवादनपरा मदमन्मथपौडिताः ।

ईशादिकोणेष्वभ्यर्चेद् दूतीवीजादिकाः क्रमात् ॥ ८८

दुर्भगां सुभगां भूयः करालौ मोहिनौमिमाः ।

बद्धाञ्जलिपुटाः किञ्चिदानम्रवदनाम्बुजाः ॥ ८९

देवीसदृशभूषाढ्या दूतीमन्वान् विदुः क्रमात् ।

चतुरः शादिकान् वर्णानर्धेन्दुकृतशेखरान् ॥ १००

लोकपालान् यजेद् बाह्ये वज्राद्यायुधसंयुतान् ।

एवं यो भजते भक्त्या देवमुक्तेन वर्त्मना ।

न तस्य दुर्लभं किञ्चित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ १०१

वायुवक्त्रिपुरान्तस्थं बीजं स्मृत्वा जपेत् सुधीः ।

ज्वरभूतमहारोगा नश्यन्ति तेन तत्क्षणात् ॥ १०२

क्रुद्धस्य हृदये ध्यात्वा जपेद् बीजमनन्यधीः ।

स वश्यो जायते शीघ्रं मन्त्रस्याऽस्य प्रभावतः ॥ १०३

हृद्रोगे कामलारोगे विष्टम्भे श्वासकासयोः ।

एतज्जप्तं जलं प्रातः पिबेत्तद्रोगशान्तये ॥ १०४

ईशादिकोणेष्विति । ईशकोणमारभ्याप्रदक्षिणम् आग्नेयपर्यन्तमित्यर्थः ।

बीजादिकाः वक्ष्यमाणबीजादिकाः । देव्यो जयाद्यास्तत्सदृशभूषणाः ।

तदुक्तं नारायणीये—

तादृग्रूपाश्च दूत्यो रचितकरपुटाः किञ्चिदानम्रवक्त्राः ।

शर्वाद्यग्न्यन्तसंस्थाः । इति ॥ ८८॥८९॥१०० ॥

शादिकानिति । शषसहान् । अर्धेन्दुर्विन्दुः । तदुक्तं प्रयोगसारे—

ऊष्माणो विन्दुशेखरा दूतीनामिति तद्बीजम् । इति ।

नारायणीयेऽपि—बीजानि दूतीनामूष्माणो विन्दुशेखराः । इति ॥ १००॥१०१ ॥

वायुति । प्रथमपटलोक्तवायुमण्डलं तत्राग्निपुत्रं तदन्तश्च बीजमित्यर्थः ।

स्मृत्वा मूर्ध्नीति शेषः ॥ १०२ ॥

वश्यो जायत इत्यत्र कामबीजादित्वम् । रोगशान्तये इत्यत्र वृसिंहबीजा-
दित्वम् ॥ १०३॥१०४ ॥

कृत्वा नवपदात्मानं मण्डलं तत्र शोभनान् ।
 कलशान् स्थापयेन्मन्त्री नव पूर्वोक्तलक्षणान् ॥ १०५
 मध्ये देवं यजेत्सम्यक् देवीः पूर्वोक्तकुम्भगाः ।
 इष्टा कोणस्थिता दूतीरभिषिञ्चेत् पतिव्रताम् ॥ १०६
 नारी सा लभते पुत्रं बन्ध्याऽपि किमुताऽपरा ।
 भूतकृत्याग्रहद्रोहशान्तिदः सम्पदावहः ॥ १०७
 अभिषेकोऽयमाख्यातो राज्ञां विजयवर्द्धनः ॥ १०८
 अन्तर्बीजं स्वरगणलसत्केसरं तस्य बाह्ये
 देवीदूतीमनुयुतदलं दिग्विदिक्षु क्रमेण ।
 काद्यैर्वर्णैर्वृतमथ वहिर्भूमिगेहेन वीतं
 यन्त्रं प्रोक्तं सकलसुखदं रोगकृत्याग्रहघ्नम् ॥ १०९
 प्रणवो हृदयं पश्चात् डेऽन्तं पशुपतिं पुनः ।
 तारो नमो भूतपदं ततोऽधिपतये ध्रुवम् ॥ ११०
 नमो रुद्राय युगलं खड्गरावणशब्दतः ।
 विहरद्वितयं पश्चात्सरन्त्ययुगं पृथक् ॥ १११
 श्मशानभस्मार्चितान्ते शरीराय ततः परम् ।
 घण्टाकपालमालादिधरायेति पदं पुनः ॥ ११२
 व्याघ्रचर्मपदस्याऽन्ते परिधानाय तत्परम् ।
 शशाङ्ककृतशब्दान्ते शेखराय ततः परम् ॥ ११३

नवपदान्वितं नवनाभं तृतीयोक्तम् । पूर्वोक्तेति । षष्ठोक्तम् । कोणस्थिता
 ईशादि । लभते पुत्रमित्यत्र मायाबीजादित्वम् । विजयवर्द्धन दुर्गाबीजादित्वं
 ज्ञेयम् ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥

यन्त्रमाह अन्तरिति । अष्टदलं कमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां मूलमालिख्य
 दिग्दलेषु देवीबीजानि विदिक्षु दूतीबीजानि क्रमेणेति पूर्ववलिखित् ॥ १०९ ॥
 खड्गरावणमन्त्रमाह । प्रणव इति । डेऽन्तं पशुपतिं पशुपतये । तारः
 प्रणवः । ततः अधिपतये । अत्र प्राक्तनेन सह सन्धिः । ध्रुवं प्रणवम् ।
 पृथगिति सरसर नृत्यनृत्य । रुद्रो इति स्वरूपम् । अथाऽनन्तरमग्निसुन्दरी स्वाहा ।
 अन्यत्र कुत्रापि न सन्धिः । प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः । कान्तः खः ॥ ११०—११८ ॥

कृष्णसर्पपदं पश्चात्ततो यज्ञोपवीतिने ।
 चलयुग्मं वल्गुयुगमनिवर्त्तकपालिने ॥ ११४
 हनयुग्मं ततो भूतान् चासयद्वितयं पुनः ।
 भूयो मण्डलमध्ये स्यात् कटयुग्मं ततः परम् ॥ ११५
 रुद्राङ्कुशेन शमय प्रवेशययुगं ततः ।
 आवेशययुगं पश्चाच्चण्डासिपदमीरयेत् ॥ ११६
 धराधिपतिरुद्रोऽथ ज्ञापयेत्यग्निसुन्दरी ।
 खङ्गरावणमन्त्रोऽयं सप्ततूर्ध्वशताक्षरः ॥ ११७
 भूताधिपतये स्वाहा पूजामन्त्रोऽयमीरितः ।
 सद्यादिपञ्चङ्गस्वाद्यकान्तबीजादिकान् न्यसेत् ॥ ११८
 ईशानाद्याः पञ्चमूर्त्तीर्देहे वक्त्रेषु च क्रमात् ।
 षड्दीर्घविन्दुयुक्तेन कान्तेनाऽङ्गक्रिया मता ॥ ११९
 घण्टाकपालसृणिमुण्डकृपाणखेट-
 खट्वाङ्गशूलडमरूनभयं दधानम् ।
 रक्ताङ्गमिन्दुशकलाभरणं त्रिनेत्रं
 पञ्चाननाञ्जमरुणांशुकमीशमीडे ॥ १२०
 अयुतद्वितयं मन्त्रं जपित्वा तद्दशांशतः ।
 पायसेन घृताक्तेन जुहुयात्तस्य सिद्धये ॥ १२१
 पञ्चाक्षरोदिते पीठे पूजयेत् खङ्गरावणम् ।
 बीजेन मूर्त्तिऋप्तिः स्यात् तत् कान्तं मनुविन्दुमत् ॥ १२२

ईशानाद्या इति पूर्वपटलोक्ताः । देह इति शिरोवदनहृद्गुह्यपादेषु ।
 वक्त्रेष्विति । ऊर्ध्वादिपञ्चसु । कान्तेनेति । खकारेण ॥ ११८ ॥
 आयुधध्यानं दक्षादूर्ध्वयोराद्ये तदधस्तनयोरन्त्ये एवमन्तम् ॥ १२० ॥ १२१ ॥
 पञ्चाक्षरोदिते शैवपञ्चाक्षरपीठे पूजा । बीजेनेति । अनन्तरं वक्ष्यमाणेन ।
 तदिति बीजम् । मनुः श्रीः । द्वितीरिति । वक्ष्यमाणाः । चन्द्राङ्कितजटा-
 मित्यष्टमीम् । सव्येनेत्यप्रादक्षिण्यतः । उदीच्यामित्युत्तरेण सम्बध्यते । कोष्-

अङ्गानि दलमूलेषु दूतीः पत्रेषु संयजेत् ।
 चुलुकुण्डां प्रस्रवलिनीं तृतीयां कृष्णपिङ्गलाम् ॥ १२३
 फल्गुनीं टिरिटिल्लीं च पञ्चमीं मन्त्रमालिकाम् ।
 सप्तमीं शङ्खिनीं पश्चाच्चन्द्रार्द्धतजटामिमाः ॥ १२४
 पूर्वपत्रादि सव्येन खड्गरावणवल्लभाः ।
 ऐन्द्रीं कौमारिकीं ब्राह्मीं वाराह्यीं वैष्णवीं पुनः ॥ १२५
 वैनायकीं च चामुण्डां माहेशीं दिक्षु पूजयेत् ।
 द्वारपालान् यजेद्विष्णुं द्वौ द्वौ प्रागादि देशिकः ॥ १२६
 रौद्रपिङ्गलनामानौ द्वौ श्मशानविभीषणौ ।
 दृढकर्णं भृङ्गिरीटिमुदीच्यामर्चयेत् पुनः ॥ १२७
 आमर्दकमहाकालौ कोणपालान् यजेत् पुनः ।
 कुम्भकर्णमशोकाख्यं भस्माटं जातहारकम् ॥ १२८
 इन्द्रादिकान् लोकपालान् सायुधान् पूजयेत् ततः ।
 धूपदोषादिभिर्देवं प्रीणयित्वा महेश्वरम् ॥ १२९
 पञ्चक्रूरान्धसा बाह्ये ततो भूतबलिं हरेत् ।
 एवं पूजादिभिः सिद्धे मन्त्रे मन्त्रविदां वरः ॥ १३०
 नाशयेत्सकलान् भूतान् कृत्याग्रहमहाभयान् ।
 आदेशं तस्य कुर्वन्ति भूता भीता महात्मनः ॥ १३१
 बहुना किमिहोक्तेन मन्त्रेणाऽनेन भूतले ।
 सदृशो नास्ति मन्त्रोऽन्यो भूतनिग्रहसाधने ॥ १३२

इति श्रीशारदातिलकी जनविंशः पटलः ।

पञ्चानिति । आग्नेयादि । केशरेष्वङ्गपूजा ॥ १२२—१२८ ॥

पञ्चक्रूरान्धसेति । अन्नदधिसक्तुहरिद्रालाजतिलरूपेण ।

पदुक्तमाचार्यैः—लाजतिलनक्तुरजोदधिसक्तान्नानि भूतक्रूराख्यम् । इति ॥ १३० ॥
 ॥ १३१ ॥ १३२ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायामेकोनविंशतिः पटलः ॥ ॐ ॥

विंशः पटलः ।

अथाऽभिधास्ये विधिवदघोरास्त्रमनुत्तमम् ।

यस्य संस्मरणादेव सर्वे नश्यन्त्युपद्रवाः ॥ १

माया स्फुरद्वयं भूयः प्रस्फुरद्वितयं ततः ।

घोरघोरतरेत्यन्ते तनुरूपपदं पुनः ॥ २

चटयुग्मं तदन्ते स्यात् प्रचटद्वितयं ततः ।

कहयुग्मं वमद्वन्द्वं ततो बन्धयुगं पुनः ॥ ३

घातयद्वितयं वर्म फडन्तः समुदाहृतः ।

एकपञ्चाशदणोऽयमघोरास्त्रमहामनुः ॥ ४

अघोरोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दस्त्रिष्टुबुदाहृतम् ।

अघोररुद्रः सन्दिष्टो देवता मन्त्रवित्तमैः ॥ ५

हृदयं पञ्चभिः प्रोक्तं शिरः षड्भिरुदाहृतम् ।

शिखा दशभिराख्याता तावद्भिः कवचं मतम् ॥ ६

मन्त्रमुद्धरति मायेति । माया शक्तिबीजम् । तनुरूपेपि स्वरूपम् । वर्म ह्रं ।

महामनुरित्यनेन कामनाविशेषे तत्तद्बोजान्तत्त्वमुक्तम् । यदाहुः—

हुमन्तः स्तम्भने मन्त्रः क्रोमाक्तष्टौ समापने ।

वषडन्तः संवनने नमोऽन्तो विषनाशने ॥

ग्रहचौररिपुध्वंसे ह्रं क्रोमन्तो विधीयते ।

शक्त्यन्तश्चाऽखिलेष्टासैः क्षीमन्तो मारणे भवेत् ॥

फडन्तो भूतसंहारे मन्त्रोऽयं कल्पपादपः ॥ इति ।

ईश्वरकल्पे तु प्रस्फुरद्वयबन्धद्वयवर्जितः एकचत्वारिंशदक्षर उद्धृतः । मन्त्रस्थहृत्तो
बोजानि । स्वराः शक्तयः । ह्रं बोजं क्लीं शक्तिरिति पञ्चपादाचार्याः ।
मन्त्रवित्तमैरित्युत्तरत्र तत्त्वव्यते । तेनाऽङ्गमन्त्रेषु एकादशभागेष्वपि प्रत्येकं
प्रणवमायाबीजयोगः सूचितः । पञ्चपादाचार्यसम्मतैः । तावद्भिर्दशभिः ।
वसुवर्णैरष्टाणैः । मासाणैर्द्वादशभिः । कचिदन्याणैरिति पाठः । तद्

वसुवर्णैः स्मृतं नेत्रं मासाङ्गैरस्त्वमीरितम् ।
 मूर्धनेत्रास्यकण्ठेषु हृन्नाभ्यन्धूरुषु क्रमात् ॥ ७
 जानुजङ्घापदद्वन्द्वे रुद्रभिन्नाक्षरैर्यस्येत् ।
 पञ्चभिश्च पुनः षड्भिर्द्वाभ्यामष्टभिरक्षरैः ॥ ८
 चतुर्वर्णैः षड्गणैश्च करणैः करणैः पुनः ।
 चतुर्भिः षड्भिरक्षिभ्यां वर्णभेदोऽयमीरितः ॥ ९

सजलघनसमाभं भीमदंष्ट्रं त्रिनेत्रं
 भुजगधरमघोरं रक्तवस्त्राङ्गरागम् ।
 परशुडमरुखड्गान् खट्वाकं बाणचापौ
 त्रिशिखिनरकपालि विभ्रतं भावयामि ॥ १०

अभिचारे ग्रहध्वंसे कृष्णवर्णी भवेद्विभुः ।

वश्ये कुसुम्भसङ्काशो मुक्तौ चन्द्रसमप्रभः ॥ ११

अवशिष्टाक्षरैरित्यर्थः । रुद्रभिन्नेति एकादशधा भिन्नैः । तमेव भेदमाह ।
 अष्टभिरिति । करणैः चतुर्भिः ॥ १॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९ ॥

ध्यानमाह सजलेति । दत्तैर्भुजैः परशुखड्गबाणशूलानि वामैरन्यान्येवमा-
 श्रुध्यानम् ॥ १० ॥

ग्रहध्वंसे ग्रहवैकृते । यदाहुः—“कृष्णोऽभिचारग्रहवैकृते च” इति । अभिचार-
 इत्याद्युपलक्षणम् । तेन कामनाविशेषे ध्यानविशेषा अपि ज्ञेयाः । यदाहुः—

सहस्राब्धिरवं हस्तैर्धनुः पञ्चशतैरपि ।
 सन्धायाकृष्य च शरान् विमुञ्चन्तमनारतम् ॥
 धावन्तं रिपुसेनायां वमद्विद्युन्नोपमम् ।
 ज्वलत्पिङ्गोर्ध्वकेशं च गजचर्मवगुण्डितम् ॥
 ध्यायेन्नाशाय सैन्यानामरातीनां महास्वनम् ।
 त्रिपादहस्तनयनं नीलाञ्जनचयोपमम् ॥
 शूलासिशूचीहस्तं च घोरदंष्ट्रादृहासिनम् ।
 घोरापस्मृतिनाशाय ग्रहशान्त्यै विचिन्तयेत् ॥
 धावन्तं वैरिणं पश्चादत्युग्रं सधनुःशरम् ।
 ध्यायेदुच्चाटनायाऽरेः स तु देशान्तरं व्रजेत् ॥

लक्ष्मिकं जपेन्मन्त्रं घृतसिक्तैस्त्रिलैः शुभैः ।
 तद्दशांशं प्रजुहुयान्मन्त्री मन्त्रस्य सिद्धये ॥ १२
 शैवे संपूजयेत्पीठे षट्कोणान्तस्थपङ्कजे ।
 अङ्गपूजां केसरेषु कृत्वा पत्रेषु तत्परम् ॥ १३
 परशुं डमरुं खड्गं खेटं वाणं च कार्मुकम् ।
 शूलं कपालं प्रयजदष्टास्त्राण्यस्य देशिकः ॥ १४
 दलाग्रेषु ततः पूज्या ब्राह्मणाद्याः प्रोक्तलक्षणाः ।
 लोकेशान् पूजयेत्पश्चादायुधैः स्वैः समन्वितान् ॥ १५
 इति पूजादिभिः सिद्धे मन्त्रेणाऽनेन साधकः ।
 इष्टान् प्रयोगान् कुर्वीत सिध्यन्ते नात्र संशयः ॥ १६
 क्रमात् सर्पिरपामार्गतिलसर्पपपायसैः ।
 साज्यैः सहस्रं प्रत्येकं यामिन्यां जुहुयात् सुधीः ॥ १७

खड्गं खेटं तथा घण्टां वेतालं शूलमेव च ।

कपालं चापि बिभ्राणं पिङ्गोर्ध्वकचभीषणम् ॥

भूतप्रेतादिनाशाय ध्यायेद्भौमादृहासिनम् ।

सीताबशीतांशुपुटमिन्दुकान्तेन्दुवर्चसम् ॥

आशास्वरं व्याघ्रनखप्रमुखैर्बालभूषणैः ।

अलङ्कृताङ्गं द्विभुजं त्रिवर्षार्धकरूपिणम् ॥

कम्पाङ्गं सुमुखं सौम्यं नीलकुञ्चितकुन्तलम् ।

स्मरन्नेवमघोरं यः स मृत्युविजयी भवेत् ॥

तप्तजाम्बूनदनिभं शूलखड्गवराभयम् ।

रक्तारविन्दवसतिं स्मरन्नुच्चैः श्रियं लभेत् ॥ इति ॥ ११ ॥

शुभैरित्यनेनाऽवकरं दूरोक्त्य प्रक्षाल्य शोषितैरित्युक्तम् ॥ १२ ॥

सम्पूजयेद्देवमिति शेषः । षट्कोणेति । अष्टदलं पद्मं कृत्वा तदुपरि षट्कोणं
 विधाय चतुरस्रं चतुर्द्वारं कुर्यात् । प्रोक्तलक्षणाः षष्ठपटलोक्तस्वरूपाः ॥ १३ ॥
 ॥ १४ ॥ १५ ॥

अपामार्गेति अपामार्गसमिधः । साज्यैरिति । षष्ठं द्रव्यमाज्यमित्यर्थः । हेम
 धत्तूरः । पूर्ववदिति । यामिन्यां प्रत्येकं सहस्रम् । पञ्चगव्यहविरिति ।

होमोऽयं नाशयेत् सद्यो भूतकृत्याद्युपद्रवान् ।

सितकिंशुकनिर्गुण्डोहेमार्पामार्गसम्भवैः ॥ १८

समिद्धरैः कृतो होमः पूर्ववद्भूतशान्तिदः ।

अपामार्गारग्वधयोः पञ्चगव्यसमुद्दिताः ॥ १९

समिधो जुहुयात् कृष्णपञ्चम्यां निशि संयतः ।

पृथक् सहस्रहोमेन भूतानां निग्रहो भवेत् ॥ २०

क्रमात् सर्पिरपामार्गपञ्चगव्यहविर्घृतैः ।

हुत्वा सहस्रं प्रत्येकं पात्रे सम्पातयेत् सुधीः ।

सम्पातसर्पिषा साध्यं भोजयेद् भूतशान्तये ॥ २१

मध्ये शक्तिं ससाध्यां स्वरगणसहितां केसरेष्वष्ट वर्गान्

पत्रान्तर्मन्त्रवर्णान् लिखतु गुणमितानग्रदेशेषु तद्वत् ।

वर्मास्त्रोस्त्रासिकोणे दहनपुरयुगे कल्पिते भूपुरस्त्रे

यन्त्रेऽस्मिन् प्राग्विधानात् कृतकलशविधिः सर्वदुःखापहारी ॥ २२

पञ्चगव्यसिद्धपायसमित्यर्थः । तदुक्तं क्रियाकालगुणोत्तरे तन्त्रे—

पञ्चगव्योद्भवं शुद्धं चरुं तद्वत् घृतं नवम् । इति ।

हुत्वा निशीति ज्ञेयम् ॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । साध्येति । साधकादीनामुपलक्षणम् । अथवा
माध्यते यत्तत् साध्यं तत्सहितम् । तेनाऽमुकस्याऽमुकं वंशं कुरु कुरु । अयमर्थः
माध्यशब्दसंगृहीतो भवति । अष्टदलं पत्रं कृत्वा तत्कर्णिकायां साध्यसाधककर्म-
सहितं शक्तिबीजं स्वरावीतमालिखेत् । तदुक्तम्—

हृत्तेखास्थितसाध्याक्षरविलसत्कर्णिकं कलावीतम् । इति ।

अष्ट वर्गानिति । कचटतपयशलान् । गुणमितान् त्रिशः । मन्त्रवर्णान्
स्फुराद्यान् चटचटान्तान् । अग्रदेशेषु पत्राग्रेषु । तद्वदिति त्रिशः । मन्त्रवर्णान्
प्रचटाद्यान् घातयान्तान् । तद्वाह्ये परस्परव्यतिभिन्नं त्रिकोणद्वयं कृत्वा तत्कोणेषु
वर्मास्त्रे लिखेत् । प्राग्विधानादिति षष्ठोक्तरीत्या । तदुक्तम्—

मन्त्राक्षरत्रयोदशदलमध्यदलाग्रकं च तद्वाह्ये ।

वङ्गिपुटास्त्रिसमाश्रितकवचास्त्रम् ॥ इति ॥

केचित्तु वर्मास्त्रोस्त्रासिकोणे दहनपुरयुगे मध्ये शक्तिमिति विप्रकृष्टान्वयेनऽष्टदल-
कर्णिकायां षट्कोणमाहुः । तदसम्बद्धम् । लिखिताचार्यवचनविरोधात् ॥ २२ ॥

षट्कोणे शक्तिरन्तः स्फुरयुगलवृता प्रस्फुरद्वन्द्वकोणे
 शिष्टैर्मन्त्रस्य वर्णैः रसकरणचतुःषट्चतुर्वेदवेदैः ।
 षड्भिः क्लृप्ताष्टपत्रं दहनपुरयुगेनावृतं वर्मफड्भ्यां
 राजत्कोणेन वीतं धरणिपुरयुगं यन्त्रमाघोरमेतत् ॥ २३

क्षुद्रचौरग्रहव्यालभूतापस्मारनाशनम् ।

यन्त्रमेतत् समाख्यातं सर्वसम्पत्प्रदायकम् ॥ २४

यन्त्रान्तरमाह षडिति । एकाक्षरक्रमेण प्रस्फुरद्वन्द्वकोणे षट्कोणे अन्तर्मध्ये
 स्फुरयुगलवृता यथावत् साध्यसाधककर्ममहिता शक्तिलेख्या । शिष्टैरिति ।
 घोराद्यैर्घातयान्तैः । दहनपुरयुगेनावृतमिति । बाह्ये । सर्वसिद्धिप्रदायक-
 मित्यनेनैतदुक्तं भवति । यदाहुः—

अथ शत्रुजयं वाञ्छन् घातयप्रपुटं रिपोः ।

नाम कृत्वा चिताभूमौ नियुतं प्रजपेन्मनुम् ॥

लवणोषणधृमाग्निसूरणोन्मत्तवारिभिः ।

सितैः कारस्करफलैर्जुहुयाद्युतं सुधीः ॥

उच्चाटे प्रस्फुरपुटं मोहने कहसंयुतम् ।

संस्तम्भने चटपुटं वियोगे प्रचटेन तु ॥

वमेत्यन्मादने भूयो बन्धयुग्मेन बन्धने ॥ इति ॥

अथ चतुस्त्रिंशदक्षराघोरस्य यन्त्रमुच्यते—

अथो सप्तपङ्क्त्यारयुक्तं सरोजं ततः कर्णिकामध्यतारस्य मध्ये ।

× × × त्रयीसार संभिन्नसाध्याह्वयं स्यात् ॥

मनुं द्वन्द्वशः पत्रमध्येषु लिप्या वृतं यन्त्रराजं समाबध्य सूतैः ।

करे वा गले मस्तके वाथ कट्यां वह्न्यः समग्रश्रियो भाजनं स्यात् ॥

तथैवाणिमाद्यैरलं विस्तरेण । इति ।

सप्तपङ्क्त्यारयुतं सप्तदशदलम् । मन्त्रः प्रथमपटले मदुक्तोऽनुसन्धेयः । द्विषड्-
 वअक्षरद्भिः (?) षडक्षरैर्वर्मास्त्रद्विठान्तैरङ्गम् । अस्याऽन्यत् सर्वं पूर्वमन्त्रवत्
 ज्ञेयम् । एकचत्वारिंशदक्षरस्य तु—

वेदषड्वेददिङ्नागषड्वर्णैः शक्तिपूर्वकैः ।

हुं फडन्तैः षडङ्गं स्यात् अन्यत् पूर्ववदीरितम् ॥ इति ॥ २३ ॥ २४ ॥

तारो वान्तो धरासंस्थो वामनेत्रेन्दुभूषितः ।
 पार्श्वो वक्त्रः कर्णयुतो वर्मास्त्रान्तः षडक्षरः ॥ २५
 मनुः पाशुपतास्त्राख्यो ग्रहक्षुद्रनिवारणः ।
 षड्भिर्वर्णैः षडङ्गानि हुं फडन्तैः सजातिभिः ॥ २६
 मध्याङ्गार्कसमप्रभं शशिधरं भीमादहासोज्ज्वलं
 चरच्चं पन्नगभूषणं शिखिशिखाश्मश्रूस्फुरन्मूर्धजम् ।
 हस्ताब्जैस्त्रिशिखं समुद्गरमसिं शक्तिं दधानं विभुं
 दंष्ट्राभीमचर्तुमुखं पशुपतिं दिव्यास्वरूपं स्मरेत् ॥ २७
 वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः ।
 गव्येन सर्पिषा मन्त्री संस्कृते हव्यवाहने ॥ २८
 शैवे पीठे यजेद्देवं प्रागङ्गैरष्टमातृभिः ।
 इन्द्रादिभिर्लोकपालैर्वज्राद्यैरायुधैस्ततः ॥ २९
 अनेन मन्त्रितं तोयं ग्रस्तस्य वदने क्षिपेत् ।
 सद्यस्तं मुञ्चति क्रन्दन् ग्रहो मन्त्रप्रभावतः ॥ ३०
 अमुना मन्त्रितान् बाणान् विसृजेद् युधि भूपतिः ।
 जयेत् क्षणेन निखिलाञ् शत्रून् पार्थ इवापरः ॥ ३१
 वर्णान्त्यमौबिन्दुयुक्तं क्षेत्रपालाय हृन्मनुः ।
 ताराद्यो वसुवर्णोऽयं क्षेत्रपालस्य कीर्तितः ॥ ३२

पाशुपतास्त्रमाह । तार इति । तारः प्रणवः । वान्तः शः धरा लः
 तत्संस्थः तेन स्त । वामनेत्रम् ई इन्दुः बिन्दुः तेन स्त्री । पार्श्वः पः वक्त्रः शः
 कर्णयुत उकारयुतः तेन शु । ब्रह्मा ऋषिः गायत्री छन्दः । श्रीं बीजं हुं
 शक्तिः । ग्रहेत्यादि विनियोगोक्तिः । षड्भिर्वर्णैर्मन्त्रस्थैः । हुं फडन्तैरिति ।
 प्रत्येकम् । हृदयाय नमः इत्यादि जातिसहितैः ॥ २५॥२६ ॥

आयुधध्यानं तु दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोरन्त्ये ॥ २७ ॥

वर्णलक्षं षड्लक्षम् । मुञ्चतीत्यत्र ः नृसिंहबीजादित्वम् । जपेदित्यत्र दुर्गा-
 बीजादित्वमित्यादि ज्ञेयम् ॥ २८॥२९॥३०॥३१ ॥

क्षेत्रपालमन्त्रमाह वर्णैति । वर्णान्त्यः क्षः । औ स्वरूपम् । हृन्मः पदम् ।
 वसुवर्णोऽयमिति । वसुवर्णत्वमनूद्य ताराद्यत्वं विधीयत इति ज्ञेयम् । ब्रह्मा

षड्दीर्घभाजा बीजेन षडङ्गान्यस्य योजयेत् ।

ऋषिर्ब्रह्मा भवेदस्य गायत्रं छन्द ईरितम् ।

क्षेत्रपालो देवता च लायेति शक्तिरौरिता ॥ ३३

ऋषिः गायत्री छन्दः । चौ बीजं आयेति शक्तिः । कचिदेकाक्षर एवोद्धृतः ।

तदुक्तं प्रयोगसारे—ओत्रिन्दुसंयुतं बीजं वर्णान्त्यं सर्वसिद्धिदम् । इति ।

अत्र विशेषः प्रयोगसारे—

भेदा एकोनपञ्चाशत् क्षेत्रपालस्य कीर्त्तिताः ।

मातृकाबीजभेदेन संभिन्ना नामभेदतः ॥

अजरस्थापकुम्भश्च इन्द्रसू[स्तु]तिस्ततः परः ।

ईडाचारश्चोल्कसंज्ञ ऊष्माद ऋषिसूदनः ॥

ऋमुक्तो लसकेशश्च लृपकश्चैकदंष्ट्रकः ।

ऐरावतश्चौघबन्धुरौषधिघ्न[धीश]स्तथैव च ॥

अञ्जनश्चाऽस्त्रबाहु[वार]श्च कवलः खरुखानलः ।

गोमुखश्चैव घण्टादो डणारश्चण्डचारणः ॥

कृटाटोपो जटालाख्यो भङ्गारोऽथ जठश्चरः ।

टङ्कपाणिस्तथा चान्यष्ठाणबन्धुश्च डामरः ॥

ढकारवो णकर्णश्च तडिह्वेहस्थिरस्तथा ।

दन्तुरो धनदश्चाऽथ नतिक्रान्तः प्रचण्डकः ॥

फट्कारो बीरसन्ध[ङ्ग]श्च भृङ्गाख्यो मेघभासुरः ।

युगान्तो रौरवश्चाऽथ लम्बोष्ठो वसवस्तथा ॥

शुकनन्दः षडालाख्यः सुनामा हंघ्र[गु]कस्तथा ।

एते भेदाः समाख्याता मातृकाक्षरयोनिजाः ॥

नाम यद्यस्य वर्णानां यो वर्णो मातृकान्तरे ।

दृश्यते प्रथमं तत्र तत्रायं क्षेत्रपालकः ॥

तत्र तत्र विशिष्टात्माभेदैरेतैर्व्यवस्थितः ।

ततो विशिष्टो यष्टव्यः क्षेत्रपालस्तु सर्वतः ॥

क्षेत्रपालमसंपूज्य यः कर्म कुरुते क्वचित् ।

तस्य कर्मफलं हन्ति क्षेत्रपालो न संशयः ॥ इति ॥ ३२ ॥

बीजेनेति । मन्त्रद्वितीयेन ॥ ३३ ॥

नीलाञ्जनाद्रिनिभमूर्ध्वपिशङ्गकेशं
वृत्तोद्यलोचनमुपात्तगदाकपालम् ।
आशाम्बरं भुजगभूषणमुग्रदंष्ट्रं
चेत्वेशमद्भुततनुं प्रणमामि देवम् ॥ ३४

लक्ष्ममेकं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ।
चरुणा घृतसिक्तेन ततः चेत्वेशमर्चयेत् ॥ ३५
धर्मादिकल्पिते पीठे पूर्वमङ्गानि पूजयेत् ।
अनलाख्यमग्निकेशं करालं तदनन्तरम् ॥ ३६
घण्टारवं महाकोपं पिशिताशयसंज्ञकम् ।
पिङ्गलाक्षमूर्ध्वकेशं पत्रेषु परितो यजेत् ॥ ३७
प्रधानमूर्त्तिप्रतिमान्नानालङ्कारबन्धुरान् ।
लोकपालांस्तदस्त्राणि यथापूर्वं प्रपूजयेत् ॥ ३८
तस्मै सपरिवाराय बलिमेतेन निर्हरेत् ।
पूर्वमेहिद्वयं पश्चाद्विदुषि स्यात् पुरुद्वयम् ॥ ३९
भञ्जयद्वितयं भूयो नर्त्तयद्वितयं पुनः ।
ततो विघ्नपदद्वन्द्वं महाभैरव तत्परम् ॥ ४०
चेत्वपाल बलिं गृह्णद्वयं पावकमुन्दरी ।

बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः सर्वकामफलप्रदः ॥ ४१

नोलेति । नीलः अत एवाऽञ्जनाद्रिनिभः तम् । उपात्ते गृहीते हस्ताभ्या-
मिति शेषः । गदाकपाले । दत्ते गदा वामे कपालमित्यायुधध्यानम् । आशाम्बरं
भूषणम् । “कपालिनं गदापाणिम्” इति नारायणीये । “करधृतोद्यगदाकपालम्”
इति प्रयोगसारे । क्वचित् जटाकलापमिति पाठः ॥ ३४॥३५ ॥

धर्मादिकल्पित इति चतुर्थोक्तप्रकारेण । न तु शक्तिपीठपूजा । महाकोप-
मिति महाक्रोधमिति ज्ञेयम् । प्रयोगसारनारायणीययोः तथोक्तेः । प्रधान-
मूर्त्तिर्नलादीनां ध्यानम् ॥ ३५॥३६॥३७॥३८ ॥

सपरिवारायेत्यङ्गादिसहिताय । सर्वकामफलप्रद इति सिद्धः सन् । सिद्धिश्च
सर्वस्ववारजपादित्यपेक्षितार्थद्योतनिकाकारः ॥ ३८॥४०॥४१ ॥

सोपदंशं ब्रह्मत् पिण्डं कृत्वा रात्रिषु साधकः ।
 स्मृत्वा यथोक्तं क्षेत्रेशं तस्य हस्ते बलिं हरेत् ॥ ४२
 बलिनाऽनेन सन्तुष्टः क्षेत्रपालः प्रयच्छति ।
 कान्तिं मेधां बलारोग्यतेजःपुष्टियशःश्रियः ॥ ४३
 उद्धरेद् वटुकं डेऽन्तं आपदुद्धारणं तथा ।
 कुरुद्वयं पुनर्डेऽन्तं वटुकं तं समुद्धरेत् ॥ ४४
 एकविंशत्यक्षरात्मा शक्तिरुद्धो महामनुः ।
 अभीष्टफलसंसिद्धौ कीर्तितः सुरपादपः ॥ ४५
 [ब्रह्मदारण्यक ऋषिश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ।
 आपदुद्धारणो देवो भैरवो देवता बुधैः ॥ ४६]
 अङ्गुलीदेहवक्त्रेषु मूर्त्तीर्न्यस्येद्यथा पुरा ।
 सद्यादिपञ्चङ्गस्वाढ्यशक्तिबीजपुरःसरम् ॥ ४७

उपदंशं व्यञ्जनम् । रात्रिषु । प्रहरादूर्ध्वम् । यथोक्तं पूर्वोक्तध्यानम् । नील-
 सारमेयारूढम् । हस्ते इति वामहस्तगतकपाले इत्यर्थः । तदुक्तं नारायणीये—
 सिद्धेनाऽनेन मन्त्रेण तत्कपाले बलिं हरेत् ।

वामदोष्णप्रष्टदिकस्थानामन्येषां चानलादिभिः ॥ इति ॥

प्रयोगसारेऽपि—अथवा प्राङ्गणे ध्यात्वा क्षेत्रेशं प्रोक्तलक्षणम् ।

शितिश्चानसमारूढं तत्कपाले बलिं हरेत् ॥ इति ॥

तत्र प्रयोगः । रात्रौ प्रहरादूर्ध्वं प्राङ्गणे गोचर्ममात्रं विलिप्य रक्तगन्धपुष्पाक्षतादीन्
 तत्र संस्थाप्य कराङ्गन्यासं कृत्वा मूलं दशधा जप्त्वा पीठं संपूज्य तत्र क्षेत्रपाल-
 मावाह्य उपचारान् कृत्वा सावरणमभ्यर्च्य विजनो भूत्वा बलिमन्त्रेण वामहस्तेन
 तत्कपाले त्रिर्बलिमुदकं च दत्त्वा अनलाय स्वाहेत्यादि मूर्त्तिर्भ्योऽङ्गेभ्यश्च सकृद्वत्त्वा
 हस्तं प्रक्षाल्य स्वयं देवः सन्नष्टोत्तरशतं मूलमावर्त्तयेदिति ॥ ४२॥४३ ॥

आपदुद्धारणमन्त्रमाह उद्धरेदिति । वटुकं डेऽन्तं वटुकाय । तथेति
 डेऽन्तम् । तेन आपदुद्धारणाय । शक्तिरुद्धः शक्तिबीजपुटितः । सुरपादपः
 साधकानां वाञ्छितप्रदत्वात्कल्पतरु इत्यर्थः । भैरव ऋषिः गायत्री छन्दः । वं बीजं
 माया शक्तिः । वेष्टनीस्थोऽशः कचिदधिकः ॥ ४४॥४५॥४६ ॥

अङ्गुलीति । अङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीषु । देहेति । शिरोवदनहृद्गुह्यपादेषु ।

वकारं पञ्चङ्गस्वाद्यमीशानादिषु योजयेत् ।

षड्दीर्घयुक्त्या शक्त्या वकारेण च तद्वता ॥ ४८

अङ्गानि जातियुक्तानि प्रणवाद्यानि कल्पयेत् ।

तस्य ध्यानं त्रिधा प्रोक्तं सात्त्विकादिविभेदतः ॥ ४९

वन्दे बालं स्फटिकसदृशं कुन्तलोल्लासिवत्तं

दिव्याकल्पैर्नवमणिमयैः किङ्किणीनूपुराद्यैः ।

दीप्ताकारं विशदवसनं सुप्रसन्नं त्रिनेत्रं

हस्ताब्जाभ्यां वटुकमनिशं शूलदण्डौ दधानम् ॥ ५०

सात्त्विकं ध्यानमाख्यातमपमृत्युनिवारणम् ।

आयुरारोग्यजननमपवर्गफलप्रदम् ॥ ५१

उद्यद्भास्करसन्निभं त्रिनयनं रक्ताङ्गरागस्रजं

स्मेरास्यं वरदं कपालमभयं शूलं दधानं करैः ।

नीलग्रीवमुदारभूषणशतं शीतांशुचूडोज्ज्वलं

बन्धुकारुणवाससं भयहरं देवं सदा भावये ॥ ५२

ध्यायेन्नीलाद्रिकान्तं शशिशकलधरं मुण्डमालं महेशं

दिग्वस्त्रं पिङ्गकेशं डमरुमथ सृणिं खड्गपाशाभयानि ।

नागं घण्टां कपालं करसरसिरुहैर्बिभ्रतं भीमदंष्ट्रं

सर्पाकल्पं त्रिनेत्रं मणिमयविलसत्किङ्किणीनूपुराद्यम् ॥ ५३

वक्त्रेष्विति । ऊर्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु । यथा पुरेति । ईशानाद्यानां देहे

वक्त्रेषु च न्यासे तत्तदङ्गुलीभिर्न्यास इत्युक्तम् । सद्यादय ओकाराद्याः क्षीब-

वर्जिताः । ईशानादिष्विति । आदिशब्देन तत्पुरुषाघोरवामसद्याः । ह्रीं वीं

ईशानाय नमः अङ्गुष्ठे इत्यादिप्रयोगः । तद्वता षड्दीर्घयुक्तेनेत्यर्थः । ॐ ह्रीं

वां हृदयाय नमः इत्यादि प्रयोगः ॥ ४७॥४८॥४९ ॥

सात्त्विकध्याने शूलदण्डौ वामदक्षाभ्याम् । तदुक्तं विश्वसारोद्गारे—

वामहस्ते त्रिशूलं च सूक्ष्मदण्डं तु दक्षिणे । इति ॥ ५०॥५१ ॥

राजसध्याने वामयोराद्ये दक्षयोरन्त्ये । तदुक्तं विश्वसारोद्गारे—

दक्षे शूलाभयं वामे कपालं वरदं तथा । इति ॥ ५२ ॥

तामसध्याने तु दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्थयोर्द्वितीये तदधस्थयोरुपान्त्ये तदध-

राजसं ध्यानमाख्यातं धर्मकामार्थसिद्धिदम् ।
 तामसं शत्रुशमनं कृत्याभूतग्रहापहम् ॥ ५४
 वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं हविष्याशी जितेन्द्रियः ।
 तद्दशांशं प्रजुहुयात्तिलैर्मधुरसंयुतैः ॥ ५५
 धर्माधर्मादिभिः क्लृप्ते पीठे पङ्कजशोभिते ।
 षट्कोणान्तस्त्रिकोणस्थव्योमपङ्कजसंयुते ॥ ५६
 वटुकं पूजयेद्देवं मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ।
 मूलादिसद्योजातेन देवमावाहयेत्ततः ॥ ५७
 वामदेवेन मन्त्रेण स्थापयेत्परमेश्वरम् ।
 मूलमन्त्रेण कर्त्तव्यं सान्निध्यं तदनन्तरम् ॥ ५८
 अघोरेण सुधीः कुर्यात् सन्निरोधमनन्तरम् ।
 पुरुषाख्येन मनुना योनिसुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ५९
 देवाय वन्दनं कुर्यादौशानेन समाहितः ।
 एतत्सर्वं विधातव्यं तत्तन्मुद्राभिरादरात् ॥ ६०

स्थयोरन्त्ये । अत्र ध्यानानन्तरं डमरुकमुद्रां दर्शयेत् । तल्लक्षणं तु—

मुष्टिं सुशिथिलां बध्वा ईषदुच्छितमध्यमाम् ।

दक्षिणादूर्ध्वमुन्नम्य कर्णदेशे प्रचालयेत् ।

एषा मुद्रा डमरुका सर्वविघ्नविनाशिनी ॥ इति ॥ ५३॥५४ ॥

वर्णलक्षं एकविंशतिलक्षम् ॥ ५५ ॥

क्लृप्ते पीठे इति । चतुर्थोक्तप्रकारेण । नत्वत्र पीठशक्तयः । कीदृशे
 पीठे । षट्कोणान्तस्त्रिकोणस्थव्योमपङ्कजसंयुते । पुनः कीदृशे । पङ्कजशोभिते ।
 तेन मातृकापद्मं कृत्वा तदुपरि त्रिकोणं तदुपरि षट्कोणं तदुपरि षट्कोणं
 पद्मं तदुपरि चतुरस्रं चतुर्द्वारमिति पूजायन्त्रम् । तदुक्तं विश्वसारोपारि—

चतुरस्रासने पद्ममष्टपत्रं सकर्णिकम् ।

तस्य मध्ये च षट्कोणं मण्डलं तु विधीयते ॥

तन्मध्ये च त्रिकोणं च तन्मध्ये व्योमपङ्कजम् ।

मध्ये वटुकमावाह्य । इति ।

व्योमपङ्कजन्तु मातृपटलोक्तवर्णाञ्जम् । मूलादिसद्योजातेनेति । एवं पञ्चसु

ईशानादीन् यजेद्देवाभ्यासमार्गेण देशिकः ।
 सकलीकरणं कृत्वा यजेन्मूर्त्तिर्यथा पुरा ॥ ६१
 व्योमपद्मदलेष्वर्चदसिताङ्गादिभैरवान् ।
 असिताङ्गं रुद्रं चण्डं क्रोधमुन्मत्तभैरवम् ॥ ६२
 कपालिनं भीषणाख्यं संहारं च क्रमादमून् ।
 षट्कोणेषु षडङ्गानि क्रमेणाऽभ्यर्चयेत् सुधीः ॥ ६३
 पूर्वादीशानपर्यन्तं तद्वहिः पूजयेदिमान् ।
 डाकिनीपुत्रकान् पूर्वं राकिणीपुत्रकांस्ततः ॥ ६४
 लाकिनीपुत्रकान् पश्चात्काकिनीपुत्रकांस्ततः ।
 शाकिनीपुत्रकान् भूयो हाकिनीपुत्रकान् पुनः ॥ ६५
 मालिनीपुत्रकान् पश्चाद्देवीपुत्रांस्ततः परम् ।
 अथोमारुद्रमातृणां पुत्रान्दक्षिणतो यजेत् ॥ ६६
 ऊर्ध्वमुख्याः सुतानूर्ध्वमधोमुख्याः सुतानधः ।
 इति संपूजयेन्मन्त्री पुत्रवर्गांस्त्रयोदश ॥ ६७
 तद्वहिः पद्मपत्रेषु लोकेशवटुकान् यजेत् ।
 ब्रह्माणीपुत्रकं पूर्वं माहेशीपुत्रमैश्वरे ॥ ६८

मन्त्रध्यते । तत्तन्मुद्राभिरिति । मुद्रास्त्रयोविंशे वक्ष्यन्ते । ललाटस्थोऽञ्जलि-
 वन्दनमुद्रा ॥ ५६॥५७॥५८॥५९॥६० ॥

न्यासमार्गेणेति । देवदेहे तत्तदङ्गुलीभिर्मूर्धादिषु पञ्चवक्त्रेष्वपि नत्वङ्गुलीषु ।
 तदुक्तं नारायणीये — यथात्मनि तथा देवे न्यासः कार्यः करं विना । इति ।

ह्रीं वीं ईशानाय नमः इत्यादि पूजयेत् । तत्र देवदेहे प्रथमं विन्यस्य पश्चात्
 पूजनमिति ज्ञेयम् । सकलीकरणं कृत्वा यजेद्देवमिति शेषः । मूर्त्तिर्यथा पुरा
 यजेदिति अनुषज्यते । यथा पुरेत्यनेनावरणपूजायां पूर्वदक्षिणसौम्यपश्चिमे ईशे
 च मूर्त्तिपूजित्युक्तम् । विश्वसारोदारे तु विशेषः । इन्द्राग्नियमसोमाप्सु पञ्च
 ब्रह्मणः अर्चयेत् इति । अइउऋलृएओअं एतद्बीजपूर्वानित्युक्तम् । प्रयोगसु ।
 अं असिताङ्गभैरवाय नमः इत्यादि । भैरवपदं सर्वेषु योज्यम् । पुनर्भैरवोद्देशो
 मातृनिवृत्त्यर्थः । क्रमात् सुधीरित्यनेनाग्नेयादि पूजनमित्युक्तम् ॥ ६१॥६२॥६३ ॥

तद्वहिरिति । षट्कोणबाह्ये । अष्टपत्रान्तः पूर्वादीशानपर्यन्तमिमान्

वैष्णवीपुत्रकं सौम्ये कौमारीपुत्रमानिले ।
 इन्द्राणीपुत्रकं भूयः पूजयेत्पश्चिमे ततः ॥ ६६
 महालक्ष्मीसुतं पश्चाद्रक्षोदिशि समर्चयेत् ।
 वाराहीपुत्रकं याम्ये चामुण्डासुतमानले ॥ ७०
 वटुकान् दशदिक्ष्वर्चेद्भेनुकं त्रिपुरान्तकम् ।
 वेतालं वज्रजिह्वाख्यं कालान्ताख्यं करालकम् ॥ ७१
 एकपादं भीमदंष्ट्रमचलं हाटकेश्वरम् ।
 दिग्विदिक्ष्वन्तरालेषु श्रीकण्ठादीन् यजेत् पुनः ॥ ७२
 क्रोधीश्वरादिभृग्वन्तांस्तद्वद्वाह्ये समर्चयेत् ।
 ततस्त्रीन्नकुलीशाद्यान्दक्षिणे पूजयेत् सुधीः ॥ ७३
 दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठान् योगीशान् शक्तिसंयुतान् ।
 योगिनीभिः सहाऽस्यर्चेद्दीशाग्निनिर्ऋतिस्थितान् ॥ ७४
 इति संपूजयेद्देवं वटुकं प्रोक्तवर्त्मना ।
 धर्मार्थकाममोक्षाणां पतिर्भवति मानवः ॥ ७५
 विघ्नं दुर्गांसमाराध्य बलिं दत्त्वा विधानतः ।
 काम्यानि साधयेन्मन्त्री यथोक्तां सिद्धिमाप्नुयात् ॥ ७६
 शाल्यन्नं पललं सर्पिलजाचूर्णानि शर्करा ।
 गुडमिक्षुरसापूपैर्मध्वक्तैः परिमिश्रितैः ॥ ७७

वक्ष्यमाणान् पूजयेदिति सम्बन्धः ॥ ६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥७० ॥

दिग्विदिक्ष्विति । दिशश्चतस्रः विदिशश्चतस्रस्तदन्तरालान्यष्टौ एवं षोडश ।
 पुनस्तद्वदिति । दिग्विदिक्ष्वन्तरालेषु । तत्र दिशोऽष्टौ विदिशोऽष्टौ तदन्तरालानि
 षोडशेति द्वात्रिंशत् स्थानानि ज्ञेयानि ॥ ७१॥७२॥७३ ॥

शक्तिसंयुतानिति सामान्येन विशेषणमात्रम् । ताः शक्तयः का इत्यपेक्षायां
 योगिनीभिः सहेति पदम् । तदुक्तं विश्वसारोद्धारम्—

दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठान्योगीशान् पूजयेत्ततः ।

ईशान्येयाञ्च नैर्ऋत्यां योगिनीभिः समन्वितान् ॥ इति ॥७४॥७५॥

काम्यमात्रे परिभाषामाह विघ्नमिति ॥ ७६ ॥

तदेव बलिविधानमाह शाल्यन्नमिति । पललं मांसम् । एकीकृतं

कृत्वा कवलमाराध्य देवं प्रागुक्तवर्त्मना ।
 रक्तचन्दनपुष्पाद्यैर्निशि तस्मै बलिं हरेत् ॥ ७८
 ततः सिध्यन्ति कार्याणि बलिनाऽनेन मन्त्रिणः ।
 जुहुयात्सर्पिषा मन्त्रो यथोक्तां सिद्धिमाप्नुयात् ॥ ७९
 वश्याय जुहुयाद्विष्णु शकलैर्वशयेज्जनान् ।
 जुहुयात् पुत्रलाभाय प्रफुल्लैः कैरवैः सुधीः ॥ ८०
 धनधान्यादिसम्पत्त्यै जुहुयात्तिलतण्डुलैः ।
 बिल्वप्रसूनैर्जुहुयान्महतीं विन्दति श्रियम् ॥ ८१
 लोणैर्मधुरसंमिश्रैर्वशयेद्वनिताजनान् ।
 वृष्टिकामेन होतव्यं वेतसानां समिद्धरैः ॥ ८२
 अग्नेन जुहुयान्नित्यं धनधान्यादिसम्पदे ।
 वश्याय जुहुयान्मन्त्री मधुना दिवसत्रयम् ॥ ८३
 रोगोक्तौषधहोमेन रोगा नश्यन्ति तत्क्षणात् ।
 कृत्याद्रोहे ग्रहद्रोहे भूतापस्मारसम्भवे ॥ ८४
 व्याघ्राजिने समासीनो जुहुयादयुतं तिलैः ।
 भूतादयः पलायन्ते नेक्षन्ते तां दिशं भयात् ॥ ८५
 कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत् स्यात्तच्चतुर्दशी ।
 तिलैस्तण्डुलसंमिश्रैर्मधुरत्रयलोलितैः ॥ ८६
 त्रिसहस्रं प्रतिदिनं जुहुयात् संस्कृतेऽनले ।
 वटुकैश्चरमभ्यर्च्य भक्ष्यभोज्यफलान्वितम् ॥ ८७

पिण्डरूपं कवलं ग्रासम् । रक्तचन्दनपुष्पाद्यैर्निशि देवमाराध्य प्रागुक्तवर्त्मना
 निशि बलिं हरेदिति सम्बन्धः । आद्यशब्देन धूपदीपनैवेद्यानि । प्रागुक्तेत्यनेन
 क्षेत्रपालोक्तबलिमन्त्रे क्षेत्रपालशब्दे वटुकेति पदं दत्त्वा देवहस्त इत्युक्तम् । यथो-
 क्तामिति । स्वमनसि स्थिताम् ॥ ७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३ ॥

रोगोक्तेति वैद्यकशास्त्रे यस्मिन् रोगे यदौषधमुक्तं तस्य होमादित्यर्थः
 ॥ ८४॥८५ ॥

कृष्णेत्यादि भूपतेरित्यन्तमेकः प्रयोगः । अवग्रहो वृष्ट्यभावः । विषये

नित्यं निवेद्य नैवेद्यं मध्यरात्रे बलिं हरेत् ।
 एवं जपित्वा प्रयतः सहस्राण्येकविंशति ॥ ८८
 समाप्तिदिवसे रात्रावजं हत्वा बलिं हरेत् ।
 ततः कारयिता राजा तोषयेत्साधकं धनैः ॥ ८९
 विधिनाऽनेन सन्तुष्टो वटुकेशः प्रयच्छति ।
 तेजो बलं यशः पुत्रान् कान्तिं लक्ष्मीमरोगताम् ॥ ९०
 नश्यन्ति शत्रवः सर्वे वर्धन्ते बन्धुबान्धवाः ।
 अवग्रहो न जायेत विषये तस्य भूपतेः ॥ ९१
 जुहुयात् केवलैर्लीणैरयुतं स्तम्भनेच्छया ।
 निगडादिविमोक्षाय प्रयोगोऽयमुदाहृतः ॥ ९२
 वचाचूर्णपलं जप्तं गव्येनाज्येन लोलितम् ।
 विभज्य भक्षयेद्बन्ध्या मण्डलात् पुत्रकाङ्क्षिणौ ॥ ९३
 विनीतं पुत्रमाप्नोति मेधारोग्यबलान्वितम् ।
 आदावन्ते प्रयोगस्य वटुकाय बलिं हरेत् ॥ ९४
 द्विविधो बलिराख्यातो राजसः सात्त्विको बुधैः ।
 राजसो मांसरक्ताढ्यः पलत्रयसमन्वितः ॥ ९५

देशे ॥ ८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥९१॥९२ ॥

विभज्येति किञ्चिन्न्यूनसप्तसप्तगुञ्जामितम् । मण्डलमेकोनपञ्चाशद्दिनानि ।
 विश्वसारोद्वारे तु विशेषः—

वचाचूर्णपलं देवि कुडवं पलसंयुतम् ।
 पद्मपत्रे विनिलिप्य स्थापयेद्देवसन्निधौ ॥
 सिद्धान् संपूज्य विधिवज्जपेत् सृष्ट्वा तदौषधम् ।
 मन्त्रं सहस्रमावर्त्य सिद्धानभ्यर्च्य बुद्धिमान् ॥
 ध्यात्वा देवोन्मृत्स्रातां प्राशयेत्तन्महौषधम् ॥ इति ॥ ९३॥९४॥

राजसो मांसरक्ताढ्य इति । तत्र किं मांसमित्यपेक्षायां पलत्रयसमन्वित
 इति । तत्र पलत्रयं भूचरखेचरजलचरजम् । तदुक्तं विश्वसारोद्वारे—
 मेषकुट्टयोर्मांसं शाल्यन्नं घृतसंयुतम् ।
 लाजाचूर्णमपूपं च गुडमिक्षुरसान्वितम् ।

मुद्गपायससंयुक्तो मधुरत्वयलोलितः ।
 सात्त्विको मांसरहितः शेषमन्यत् पुरोक्तवत् ॥ ८६
 ब्राह्मणो नियतः शुद्धः सात्त्विकं बलिमाहरेत् ।
 साधयेन्मनुनाऽनेन भस्म सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ८७
 उशीरं चन्दनं कुष्ठं घनसारं सकुङ्कुमम् ।
 श्वेतार्कमूलं वाराहीं लक्ष्मीं क्षीरमहीरुहाम् ॥ ८८
 त्वचो बिल्वतरोर्मूलं शोषयित्वा सुचूर्णयेत् ।
 चूर्णं व्योम्नि गृहीतेन गोमयेन विमिश्रितम् ॥ ८९
 कृत्वा पिण्डानि संशोष्य संस्कृते हव्यवाहने ।
 मूलेन दग्ध्वा तद्भस्म शुद्धपात्रे विनिःक्षिपेत् ॥ ९०
 केतकीमालतीपुष्पैर्वासयेद् भस्म शोधितम् ।
 अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं स्पृष्ट्वा भस्म सुपूजितम् ॥ ९१
 एतदादाय दिनशः प्रातः पुण्ड्रङ्करोति यः ।
 तस्य रोगाः प्रणश्यन्ति कृत्याद्रोहमहाग्रहाः ॥ ९२
 रिपुक्षीरमृगादिभ्यो भयमस्य न जायते ।
 वर्धन्ते सम्पदः सर्वाः पूज्यते सकलैर्जनैः ॥ ९३

मधुमत्स्यकपित्यादि बलिद्रव्यं समीरितम् ॥ इति ।

मरीचैर्जीरकैश्चैव गुडखण्डैस्तथैव च ।

शालितन्दुलसम्भक्तगोक्षीरेण समन्वितम् ।

सैन्धवं दग्धमीनेन पलत्रयसमन्वितम् ॥ इति ॥

तथाऽन्यत्रापि—पलत्रयं माषचूर्णं दधि क्षीरं घृतं तथा ।

गुडोदनेन संयुक्तं मिश्रीकृत्य विचक्षणः ॥ इति ॥

कंचित् फलत्रयमिति पाठमपठन् । तच्चिन्त्यम् ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

भस्मसाधनमेवाह उशीरमित्यादि । घनसारः कर्पूरः ।

वाराही शूकरो काक्की मागधी गृष्टि कारिका ।

इति कैयटदेवनिघण्टौ वाराहीनाम्नी औषधी प्रसिद्धा ॥

शमी लक्ष्मीः शिवा शीता माङ्गल्या केशहृत्फला ॥

इति कैयटदेवनिघण्टौ लक्ष्मीशब्देन शमी उक्ता । व्योम्नि गृहीतेनेति भूतला-

राजा वश्यो भवेत्तस्य सामात्यः सपरिच्छदः ।
 अभिषेकं प्रकुर्वीत राज्ञो विजयकाङ्क्षिणः ॥ १०४
 पूर्वोक्तमण्डपे क्लृप्ते वितानध्वजशोभिते ।
 सर्वतोभद्रमालिख्य कर्णिकां तस्य पूरयेत् ॥ १०५
 अष्टद्रोणप्रमाणेन शालिभिः शोधितैः शुभैः ।
 तदर्धास्तण्डुलांस्तस्मिन् न्यस्य दूर्वाक्षतान्वितान् ॥ १०६
 हेमादिविहितं कुम्भं नवरत्नसमन्वितम् ।
 संस्थाप्य विमलैस्तोयैरापूर्याऽस्मिन्विनिःक्षिपेत् ॥ १०७
 क्षीरद्रुमप्रवालानि लक्ष्मीं दूर्वां सहां पुनः ।
 कर्पूरं चन्दनं विल्वमुशीरं कुङ्कुमं पुनः ॥ १०८
 कक्कोलमगुरुं जातिं मल्लिकां चम्पकोत्पलैः ।
 गोमेदं दाडिमं पञ्चात्पट्टयुग्मेन वेष्टयेत् ॥ १०९
 तस्मिन्नावाह्य वटुकं राजसं सम्प्रपूजयेत् ।
 बहिरष्टसु कुम्भेषु भैरवानष्ट पूजयेत् ॥ ११०
 त्रयोदशसु कुम्भेषु त्रयोदशगणान् यजेत् ।
 बाह्य दशसु कुम्भेषु लोकेशानर्चयेत् सुधीः ॥ १११
 तद्वहिर्द्वारष्टकुम्भेषु श्रीकण्ठादीन् सुरेश्वरान् ।
 पञ्चत्रिंशद्घटेष्वर्चेत् कादिवर्णेश्वरान् क्रमात् ॥ ११२

सृष्टेन । पुण्ड्रं त्रिपुण्ड्रन्तिर्यक्तिलकः । मृगो व्याघ्रः ।

अभिषेकं प्रकुर्वीतेति । सप्तभिः पञ्चभिर्वाऽहोभिरित्यर्थः । “सप्ताहं वापि पञ्चाहम्” इत्युक्तेः । तत्र पूर्वमेव सप्तमं पञ्चमं वा शुभदिनमालोच्य प्रथमारम्भः कार्यः ॥ ८८॥८९॥१००॥१०१॥१०२॥१०३॥१०४ ॥

अभिषेकप्रकारमाह पूर्वोक्तेति । तृतीयोक्ते इत्यर्थः । अष्टद्रोणेति । अर्द्धखारो । तदर्द्धमिति । खारीचतुर्थांशः । नवरत्नानि षष्ठोक्तानि । प्रवालानि पल्लवाः । सहा सहदेवी । गोमेदं पत्रजम् । “गोमेदकं पीतमणी कक्कोले पत्रजेऽपि च” इति विश्वः ॥ १०५॥१०६॥१०७॥१०८॥१०९ ॥

राजसमिति राजसध्यानोक्तमूर्त्तिम् । लोकेशान् लोकेशवटुकान् । क्रमादि-

इति गन्धादिभिः सम्यक् पञ्चावरणमर्चयेत् ।
 अयुतं प्रजपेत्स्रष्ट्वा तान् घटान् देशिकोत्तमः ॥ ११३
 पायसैः सर्पिषा शुद्धैस्त्रिलैर्दशशतं पृथक् ।
 जुहुयात्तान् घटान् स्रष्ट्वा प्रत्यहं बलिमाहरेत् ॥ ११४
 राजसोक्तप्रकारेण रात्रौ देशिकसत्तमः ।
 सुदिने शोभने लग्ने वाचयित्वा द्विजन्मभिः ॥ ११५
 स्वस्तिमङ्गलवाक्यानि विशुद्धैर्वेदपारगैः ।
 नदत्सु पञ्चवाद्येषु प्रणम्य वटुकेश्वरम् ॥ ११६
 जितेन्द्रियं शुद्धकायं राजानं ब्राह्मणप्रियम् ।
 आस्तिकं सत्यवचनमभिषिञ्चेत् प्रसन्नधीः ॥ ११७
 अभिषिक्तो नरपतिः प्रणिपत्य गुरुं परम् ।
 भूयसीं दक्षिणां दद्यात् प्रसीदति तथा गुरुः ॥ ११८
 राजाऽभिषिक्तो भवति साक्षाद् भूमिपुरन्दरः ।
 परान् विजयते भूपान् स्तूयते सकलैर्जनैः ॥ ११९
 कृताभिषेकः षण्मासं प्रतिमासं महीपतिः ।
 चतुरम्भोधिवलयां शास्ति सर्वा वसुधराम् ॥ १२०
 गजाश्वशान्तिविधये तेषां शालामु साधकः ।
 कुण्डं कृत्वा विधानेन होमं कुर्याद्यथाविधि ॥ १२१
 पायसाज्यतिलैर्विद्वानयुतचितयावधि ।

ब्राह्मणान् भोजयेन्नित्यं भक्ष्यभोज्यफलादिभिः ॥ १२२

यनेन परितो द्वात्रिंशत् दक्षिणे चीनित्युक्तम् । सृष्ट्वेत्युभयत्र । कूर्चादिना ।
 श्रयगिति । प्रत्येकम् । तेन सहस्रत्रयं होमः प्रत्यहं सप्ताहं पञ्चाहं वा ॥ ११० ॥
 ॥ १११॥११२॥११३॥११४॥११५॥११६॥११७॥११८॥११९ ॥

अस्यैवावृत्त्या फलविशेषमाह कृतेति । षण्मासं प्रतिमासमिति
 षडावृत्तयः ॥ १२० ॥

गजेति । प्राक्प्रोक्तविधिना कुम्भान् स्थापयित्वा गन्धानुलेपैः पुष्पाद्यैरभ्यर्च्य
 विधानेन कुण्डं कृत्वा यथाविधि होमं कुर्यादिति सम्बन्धः । तत्र विधानेनेति ।

प्राक्प्रोक्तविधिना कुम्भान् स्थापयित्वाऽत्र देशिकः ।

अभ्यर्च्य गन्धपुष्पाद्यैस्तज्जलैः प्रोक्षयेद्गजान् ॥ १२३

अश्वशालामनेनैव वर्धन्ते ते दिने दिने ।

युद्धेषु महती शक्तिर्जायते पूर्वतोऽधिका ॥ १२४

सर्वरोगाः प्रणश्यन्ति कृत्याद्रोहाः परैः कृताः ।

अस्मात्परतरा रक्षा नास्ति तेषां महीतले ॥ १२५

अभिषिच्य महीपालं परेषां विजयोद्यतम् ।

उक्तेन विधिना मन्त्री यामिन्यां बलिमाहरेत् ॥ १२६

अन्यूनाङ्गमजं हत्वा राजसं प्रागुदाहृतम् ।

बलिप्रदानसमये रिपूणां सर्वसैन्यकम् ॥ १२७

निवेदयेद्बलित्वेन वटुकाय विशिष्टधीः ।

विदर्भयेच्छतुनाम्ना बलिमन्त्रं तथा सुधीः ॥ १२८

त्रिकोणम् । यथाविधौति । वटुकमग्नावभ्यर्च्य वटुकं च तत्र पूजयित्वेयंः
॥ १२१ ॥ १२२ ॥

प्राक्प्रोक्तविधिना । चतुर्थीकविधिना । कुम्भानिति पञ्च । अत्र । पञ्चसु
कुम्भेषु । अभ्यर्च्येति । मध्ये वटुकम् ईशानं चतुर्ष्वन्या मूर्त्तीरिति शेषः ।

उक्तञ्च—पञ्चात्मानं पदं कृत्वा खालिमे शुद्धभूतले ।

कोष्ठेषु स्थापयेत् सृष्ट्या कलशान् पञ्च शोभनान् ॥

धूपादिवासितान् भूयो जलैरापूरयेत् पृथक् ।

माणिक्यं मौक्तिकं वज्रं नीलं मरकतं तथा ॥

प्रोक्तानि पञ्च रत्नानि निक्षिप्य तेषु पञ्चसु ।

तत्र देवं च मूर्त्तींश्च समभ्यर्च्य यथाविधि ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—सुवर्णं रजतं मुक्ता राजावर्त्तं प्रवालकम् ।

रत्नपञ्चकमाख्यातम् । इति ।

गजान् अश्वान् शालाञ्च गजाश्वशालां प्रोक्षयेदिति सम्बन्धः । ते गजा अश्वः ।

शक्तिर्जायत इति । तेषामित्यनुषज्यते । रोगाः प्रणश्यन्तीत्यत्रापि । अभि-

षिचेति हरेदित्यन्तं पूर्वीक्ताभिषेकबल्योरनुवादः ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ १२६ ॥

तत्रैव विशेषमाह । अन्यन्तेत्यादिना ॥ १२७ ॥ १२८ ॥ १२९ ॥ १३० ॥ १३१ ॥

शत्रुपक्षस्य रुधिरं पिशितं च दिने दिने ।
 भक्षय स्वगणैः सार्द्धं सारमेयसमन्वितः ॥ १२६
 बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः सर्वेषां विजयप्रदः ।
 अनेन बलिना हृष्टो वटुकः परसैन्यकम् ॥ १२७
 सर्वं गणेशो विभजेदामिषं क्रुद्धमानसः ।
 एवं कृते परबलं क्षीयते नाऽत्र संशयः ।
 विजयश्रियमेतेन राजा प्राप्नोत्ययत्नतः ॥ १२८
 श्रीमायास्मरकूटमत्र विलिखेन्मध्ये दलेष्वष्टसु
 द्विःप्रोक्तं वटुकायशब्दमपरान् मन्त्रस्य वर्णान् बहिः ।
 अष्टद्वन्द्वदलेषु तद्वहिरतस्तत्संख्यपत्रेष्वथ
 द्वात्रिंशदलकादिसान्तसहितं यन्त्रं लिखेद् भूपरे ॥ १२९
 आपदुद्धरणं यन्त्रमपमृत्युभयापहम् ।
 सर्वसम्पत्प्रदं नित्यं सर्वसौभाग्यदायकम् ॥ १३०
 रक्षाकरं ग्रहाकर्तानां राज्ञां विजयवर्धनम् ।
 आपदुद्धरणादस्मादापदुद्धरणक्षमः ॥ १३१
 तन्त्रेषु नास्ति मन्त्रोऽन्य इत्याहुर्मन्त्रवेदिनः ।
 अर्घीशो वक्त्रिशिखरो लान्तस्थो दान्त ईरितः ॥ १३२

यन्त्रमाह श्रीमायेति । श्री श्रीबीजम् । माया शक्तिबीजम् । स्मरः काम-
 बीजं क्लीं । कूटं क्षीं । मध्ये कर्णिकायाः । तदुक्तं विश्वसारोद्धारै-

तत्तादौ कर्णिकामध्ये लक्ष्मीबीजं न्यसेद् बुधः ।

मायाबीजं ततो न्यस्य कामबीजं ततः परम् ॥

कूटाक्षरं ततः पञ्चादग्निमायासमन्वितम् ।

चतुर्वीजसमायुक्तं कर्णिकामन्त्रमुद्धरेत् ॥ इति ॥

एतेन केषाञ्चन स्मररूपमेव कूटं लिखेदिति व्याख्यानं निरस्तम् । अष्टदलेषु
 वटुकाय इत्येकाक्षरक्रमेण लिखनीयम् । मन्त्रस्य वर्णानिति । आपदित्यादि-
 मायान्तान् । प्रथमषोडशदले । तद्वहिः प्रथमषोडशदलाद्वहिः । तत्संख्यपत्रेषु
 षोडशसु । तदुपरि द्वितीयषोडशदले षोडशस्वरान् लिखेत् ॥ १२२॥१२३॥१२४ ॥
 चण्डमन्त्रमाह अर्घीश इति । अर्घीश जः । दान्तो धः लान्तस्थो

फट्ण्तश्चण्डमन्त्रोऽयं त्रिवर्णात्मा समीरितः ।
 अस्य त्रिको मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ १३६
 चण्डेशो देवता प्रोक्ता कुर्यादङ्गविधिं पुनः ।
 हृदयं दीप्तं फट् प्रोक्तं ज्वल फट् शिर ईरितम् ॥ १३७
 शिखा ज्वालामालिनी फट् ज्ञेया फट् कवचं मतम् ।
 हन फट् नेत्रमाख्यातं सर्वज्वालानि फट् परम् ।
 विन्यस्यैवं षडङ्गानि ततो देवं विचिन्तयेत् ॥ १३८
 चण्डेश्वरं रक्ततनुं विनेत्रं रक्तांशुकाढ्यं हृदि भावयामि ।
 टङ्कं त्रिशूलं स्फटिकाक्षमालां कमण्डलुं बिभ्रतमिन्दुचूडम् ॥ १३९
 वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं होमं कुर्याद्विशांशतः ।
 मधुरत्वयसंयुक्तैर्विशुद्धैस्तिलतण्डुलैः ॥ १४०
 पञ्चाक्षरोदिते पीठे चण्डेशं साधु पूजयेत् ।
 मूर्त्तौ बीजेन क्लृप्तायां तत् कूर्मो बिन्दुसंयुतः ॥ १४१
 चण्डेश्वराय हृद् बीजपूर्वः पूजामनुर्मतः ।
 अङ्गैर्मातृभिराग्नेष्वैर्वज्राद्यैरायुधैर्यजेत् ॥ १४२
 चतुरावरणं प्रोक्तं चण्डेशस्य समर्चने ।
 इति सिद्धे मनौ मन्त्री धनवान् जायतेऽचिरात् ॥ १४३
 वज्रिशिखरः तेन ध्वं । जकारो बीजं फट् शक्तिः । त्रिक इति ऋषिनाम ॥ १३५॥
 ॥ १३६॥१३७॥१३८ ॥

ध्यानमाह चण्डेश्वरमिति । टङ्कं परशुम् । तदुक्तं नारायणीये—
 शूली परशुकमण्डल्वक्षमाली त्रिलोचनः । इति ।
 वामोर्ध्वात् वामाधःपर्यन्तमायुधध्यानम् ॥ १३९ ॥
 तदिति बीजम् । कूर्मः चकारः ॥ १४० ॥ १४१ ॥
 पूजामन्त्रमाह चण्डेति । चण्डेश्वराय स्वरूपम् । ह्रन्त्रमः । बीजपूर्वः
 स्वस्य बीजपूर्वं इत्यर्थः । आचार्यैश्च गायत्रीं जपेदित्युक्तम् । यदाहुः—
 चण्ड चण्डायैत्युक्ता प्राग्वदेतद्विद्महे पदम् ।
 चण्डेश्वराय च प्रोक्ता धीमहीति पदं वदेत् ॥
 तन्नश्चण्ड इति प्रोक्ता ब्रूयाद् भूयः प्रचोदयात् ।

तर्पयेन्मनुनाऽनेन नित्यमष्टोत्तरं शतम् ।

श्रियमाप्नोति महतीं पुत्रमित्रसमन्वितः ॥ १४४

प्रियङ्गुकुसुमैः फुल्लैस्तत्काष्ठज्वलितेऽनले ।

जुहुयादयुतं मन्त्री पुरः क्षोभो प्रजायते ॥ १४५

साध्यवृक्षत्वचो लोणं पिष्ट्वा पिष्टसमन्वितम् ॥

पुत्तलीं रुचिरां कृत्वा प्रतिष्ठाप्य समीरणम् ॥ १४६

क्षित्वा क्षित्वा प्रजुहुयादष्टोत्तरशतं निशि ।

सप्ताहमेवं कुर्वीत साध्यो दासो भवेत् स्वयम् ॥ १४७

शैवमन्त्रेषु निष्णातश्चण्डेश्वरमनुं भजेत् ।

सर्वान् कामानवाप्नोति परत्वेह च नन्दति ॥ १४८

एषा तु चण्डगायत्री जपात् सान्निध्यकारिणी ॥ इति ॥१४२॥१४३॥

श्रियमाप्नोतीति । श्रीबीजादित्वम् ॥ १४४ ॥

मन्त्रीत्यनेन दुर्गाबीजादित्वं सूचितम् ॥ १४५ ॥

साध्यवृक्षेति । साध्यस्य यन्नक्षत्रं तन्नक्षत्रवृक्षत्वचः । तान् द्वाविंशे वक्ष्यति ।
पिष्टं तण्डुलपिष्टम् । तदुक्तमाचार्यैः—

साध्यर्क्षाङ्घ्रिपचर्मणां सुमसृणां पिष्टैश्च लोणैः समं

कृत्वा पुत्तलिकां प्रतिष्ठितचलां जप्त्वा च रात्रौ हुनेत् । इति ।

पुत्तलीम् । षष्ठवत्यङ्गुलाम् । समीरणं प्राणं प्रतिष्ठाप्येति त्रयोविंश-
प्रकारेण । क्षित्वा क्षित्वाति । द्वाविंशे वक्ष्यमाणरीत्या । साध्य इति । लिङ्गम-
विवक्षितम् । पुरुषं स्त्रियमपि वश्येत् । तदुक्तम्—

सप्ताहं पुरुषोऽङ्गना यदि चिरं वश्यस्त्ववश्यं भवे-

दस्मिन् जन्मनि नात्र चोद्यविषयो देहान्तरे संशयः ॥ इति ॥

अथ च साध्यमिति सामान्यत उक्तेर्हिजादिः । तत्र विशेषो नारायणीये—

प्रज्वाल्याऽग्निमपामार्गैरेवं वश्यो भवेद् द्विजः ।

दीप्ते वक्त्रौ चिताकाष्ठैः प्रतिकृत्या तथा हुनेत् ।

राजा वशीभवेदेवं वश्यः स्याद्दैश्यशूद्रयोः ॥ इति ।

दासो भवेदत्र कामादित्वं ज्ञेयम् ॥ १४६ ॥ १४७ ॥

शैवमन्त्रेष्वित्यनेनैतदुक्तं भवति । यावान् चण्डेश्वरजपस्तावान् शैवषडक्षर-

धरापोऽग्निमरुद्व्योममखेशेन्दुर्कमूर्त्तये ।
 सर्वभूतान्तरस्थाय शङ्कराय नमो नमः ॥ १४९
 श्रुत्यन्तकृतवासाय श्रुतये श्रुतिजन्मने ।
 अतीन्द्रियाय महसे शाश्वताय नमो नमः ॥ १५०
 स्थूलसूक्ष्मविभागाभ्यामनिर्देश्याय शम्भवे ।
 भवाय भवसम्भूतदुःखहन्ते नमोऽस्तु ते ॥ १५१
 तर्कमार्गातिदूराय तपसां फलदायिने ।
 चतुर्वर्गवदान्याय सर्वज्ञाय नमोनमः ॥ १५२
 आदिमध्यान्तशून्याय निरस्ताशेषभीतये ।
 योगिध्येयाय महते निर्गुणाय नमो नमः ॥ १५३
 विश्वात्मनेऽविचिन्त्याय विलसच्चन्द्रमौलिने ।
 कन्दर्पदर्पकालाय कालहन्ते नमो नमः ॥ १५४

मन्त्रजपः । यदाहुः—

त्र्यक्षरस्य जपो यावत्तावज्जप्यः षडक्षरः ।

ऐहिकामुष्मिकीं सिद्धिं तथा हि लभते नरः ॥ इति ॥

सर्वान् कामानिति ।

सतिलैस्तन्दुलैर्हमकाष्ठाग्नौ जुहुयादरेः ।

उन्मादाय पयोहीमस्तच्छान्तिः खादिरानले ॥ इति ॥

यद्यद्वर्णैः प्रसूनैस्तु मन्त्री सप्तदिनं हुनेत् ।

लभेत्तद्रूपवासोऽयमृण्हा कामदो मनुः ॥ इत्यादि त्रयेयम् ॥ १४८ ॥

धरेत्यादि शैवमन्त्रान्ते शिवस्तुतिः । धरेति श्लोकेनाऽष्टमूर्त्तित्वमुक्तम् ।

मखेशो यजमानः ॥ १४९ ॥

श्रुत्यन्तेति । उपनिषत्प्रतिपाद्यत्वात्तत्र कृतावासाथेत्युपचारतः प्रयोगः ।
 श्रुतये श्रुतिरूपाय । श्रुतीनां जन्म यस्मात् । तेनाऽनादिवेदप्रवक्त्रे । अतीन्द्रिया-
 येति । “यतो वाचो निवर्त्तन्ते अप्राप्य मनसा सह” इति श्रुतेः ॥ १५० ॥

भवाय भवनाम्ने । भवो जन्म तदुदुःखहन्ते ॥ १५१ ॥

तर्कः दुस्तर्कः । चतुर्वर्गप्रदात्रे ॥ १५२ ॥

आदिः सर्गः मध्यः पालनं अन्तः संहारः तत्र शून्याय । फलानुपगमात् ।

विषाशनाय विहरद्दृषस्कन्धमुपेयुषे ।
 सरिद्धामसमावद्धकपर्दाय नमो नमः ॥ १५५
 शुद्धाय शुद्धभावाय शुद्धानामन्तरात्मने ।
 पुरान्तकाय पूर्णाय पुण्यनाम्ने नमो नमः ॥ १५६
 भक्ताय निजभक्तानां भुक्तिमुक्तिप्रदायिने ।
 विवाससे विवासाय विश्वेशाय नमो नमः ॥ १५७
 त्रिमूर्तिभूलभूताय त्रिनेत्राय नमो नमः ।
 त्रिधाम्नां धामरूपाय जन्मधाय नमो नमः ॥ १५८
 देवासुरशिरोरत्नकिरणारुणिताङ्ग्ये ।
 कान्ताय निजकान्तायै दत्तार्थाय नमो नमः ॥ १५९
 स्तोत्रेणाऽनेन पूजायां प्रीणयेज्जगतः पतिम् ।
 भुक्तिमुक्तिप्रदं भक्त्या सर्वज्ञं परमेश्वरम् ॥ १६०

इति श्रीशारदातिलके विंशः पटलः ।

अविचिन्त्याय । इयत्ताभावात् । कालायाऽन्तकाय ॥ १५३ ॥ १५४ ॥
 सरिद्ध गङ्गा सैव दाम तेन प्रवद्धः कपर्दी जटाजूटो येन तस्मै । “कपर्दीऽस्य
 जटाजूटः” इति कोषः ॥ १५५ ॥ १५६ ॥ १५७ ॥
 त्रिमूर्तेः ब्रह्मविष्णुरुद्रमूर्तेः । त्रिधाम्नामिति सूर्याग्निचन्द्रमसाम् ॥ १५८ ॥
 ॥ १५९ ॥ १६० ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
 पदार्थादर्शाभिख्यायां विंशतिः पटलः ॥ ॐ ॥

एकविंशः पटलः ।

अथो वक्ष्यामि गायत्रीं तत्त्वरूपां त्रयीमयीम् ।

यया प्रकाश्यते ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ १

एवं तान्त्रिकान् पञ्च देवतामन्त्रानुक्त्वा कतिचिद्गायत्र्यादिवैदिकामन्त्रान्वक्तु-
मुपक्रमते अथो इति । तत्त्वरूपां चतुर्विंशतिवर्णानां चतुर्विंशतितत्त्वात्मत्वात्त-
द्रूपता । तान्यक्षरन्यासे वक्ष्यन्ते । अनेन गायत्र्यक्षरैः सार्द्धं तत्त्वन्यासोऽपि
सूचितः । त्रयीमयीमित्यनेन एतया सम्यग्यथाविधि पठितया त्रयीपाठफल-
प्राप्तिरुक्ता । यया गायत्र्या सच्चिदानन्दलक्षणं ब्रह्म प्रकाश्यते । ततः प्रणवस्य
तत्प्रतिपादकत्वमन्ये वक्ष्यति । व्याहृत्यादीनां तत्प्रतिपादकत्वमाहुराचार्याः—

भूःपदाद्या व्याहृतयो भूशब्दस्तदि[ः सति] वर्तते ।

तत्पदं सदिति प्रोक्तं तन्मात्रत्वाच्च भूरतः ॥

भूतत्वात् कारणत्वाच्च भुवः शब्दस्य सङ्गतिः ।

सर्वस्वीकरणात् स्वात्मतया च स्वरितीरितम् ॥

महत्त्वाच्च महत्त्वाच्च महःशब्दस्य सङ्गतिः ।

तदेव सर्वजनता तस्मात् तु व्याहृतिर्जनः ॥

तपोज्ञानतया चैव तथा तापतया स्मृतम् ।

सत्यं परत्वादात्मत्वादनन्तज्ञानतः स्मृतम् ॥

प्रणवस्य व्याहृतीनामतः सम्बन्ध उच्यते ।

अकारो भूरुकारस्तु भुवो मारुणः स्वरितीरितः ॥

बिन्दुर्महस्तथा नादो जनः शक्तिस्तपः स्मृतम् ।

शान्तिः सत्यमिति प्रोक्तं यत्तत्परतरं पदम् ॥

अत्रापि तत्पदं पूर्वं प्रोक्तं तदनुवर्ण्यते ।

प्रणवस्य व्याहृतीनां गायत्रैक्यमथोच्यते ॥

तद्वितीयैकवचनमनेनाऽखिलवस्तुनः ।

सृष्ट्यादिकारणं तेजोरूपमादित्यमण्डले ॥

अभिधेयं परानन्दं परं ब्रह्माऽभिधीयते ।

यत्तत्सवितुरित्युक्तं षष्ठ्येकवचनात्मकम् ॥

धातोरिह विनिष्पन्नं प्राणिप्रसववाचकात् ।

सर्वासां प्राणिजातीनामिति प्रसवितुः सदा ॥

वरेण्यं वरणीयत्वात् सेवनीयतया तथा ।
 भजनीयतया सर्वैः प्रार्थनीयतया स्मृतम् ॥
 पूर्वस्याऽष्टाक्षरस्यैवं व्याहृतिर्भूरितीरिता ।
 पापस्य भर्जनाद्भर्गी भक्तस्निग्धतया तथा ॥
 देवस्य वृष्टिदानादिगुणयुक्तस्य नित्यशः ।
 प्रभूतेन प्रकाशेन दीप्यमानस्य वै तथा ॥
 ध्ये चिन्तायामतो धातोर्निष्पन्नं धीमहीत्यतः ।
 निगमाद्येन दिव्येन विद्यारूपेण चक्षुषा ॥
 दृश्यो हिरण्यमयो देव आदित्यो नित्यसंस्थितः ।
 हीनतारहितं तेजो यस्य स्यात् स हिरण्यमयः ॥
 यः सूक्ष्मः सोऽहमित्येवं चिन्तयामः सदैव तु ।
 द्वितीयाष्टाक्षरस्यैवं व्याहृतिर्भुव ईरिता ॥
 धियो बुद्धीर्मनोरस्य छान्दसत्वाद् य ईरितः ।
 कृतश्च लिङ्गव्यत्यासः सूत्रात् सुप्तिङुपग्रहात् ॥
 यत्तत्तेजो निरूपमं सर्वदेवमयात्मकम् ।
 भजतां पापनाशस्य हेतुभूतमिहोच्यते ॥
 न इति प्रोक्त आदेशः षष्ठ्या बह्विति चास्मादः ।
 तस्मादस्माकमित्यर्थः प्रार्थनायां प्रचोदयात् ॥
 तृतीयाष्टाक्षरस्यापि व्याहृतिः स्वरितीरिता ।
 एवं दशपदान्यस्यास्त्रयश्चाऽष्टाक्षराः स्मृताः ॥
 षडक्षराश्च चत्वारः स्युश्चतुर्विंशदक्षराः ।
 इत्थंभूतं यदेतस्य देवस्य सवितुर्विभोः ॥
 वरेण्यं भजतां पापविनाशनकरं परम् ।
 भर्गीऽस्माभिरभिध्यातं धियस्तन्नः प्रचोदयात् ॥
 उक्तैवमत्र गायत्री पुनस्तच्छिर उच्यते ।
 आपो ज्योती रस इति सोमाम्न्योस्तेज उच्यते ॥
 तदात्मकं जगत् सर्वं रसस्तेजोद्वयं स्मृतम् ।
 अमृतं तदनाशित्वाद् ब्रह्मत्वाद् ब्रह्म गद्यते ॥
 यदानन्दात्मकं ब्रह्म सत्यज्ञानादिलक्षणम् ।
 तद् भूर्भुवःस्वरित्युक्तं सोऽहमित्यो[त्य]मुदाहृतम् ॥

प्रणवाद्या व्याहृतयः सप्त स्युस्तत्पदादिका ।
 चतुर्विंशत्यक्षरात्मा गायत्री शिरसाऽन्विता ॥ २
 सर्ववेदोद्भूतः सारो मन्त्रोऽयं समुदाहृतः ।
 ब्रह्मा देव्यादिगायत्री परमात्मा समीरिताः ॥ ३
 ऋष्याद्याः प्रणवस्यैते मुनिभिः परिकीर्त्तिताः ।
 जमदग्निभरद्वाजभृगुगौतमकश्यपान् ॥ ४
 विश्वामित्रवसिष्ठाख्यौ व्याहृतीनामृषीन्विदुः ।
 गायत्र्याणिगथाऽनुष्टुब्हहतीपङ्क्तयः पुनः ॥ ५
 त्रिष्टुब्जगत्यौ छन्दांसि कथितानि मनीषिभिः ।
 सप्तार्चिरनिलः सूर्यो वाक्पतिर्वरुणो वृषः ॥ ६
 विश्वेदेवाः क्रमादासां देवताः परिकीर्त्तिताः ।
 गायत्र्या मुनिराख्यातो विश्वामित्रो महाद्युतिः ॥ ७
 गायत्री छन्द इत्युक्तं देवता सविता स्मृता ।
 शिरसोऽस्य मुनिर्ब्रह्मा छन्दो देव्यादिका स्मृता ॥ ८
 गायत्री परमात्माऽस्य देवता कथिता बुधैः ।
 व्याहृतीः सप्त भूराद्या हन्मुखान्सोरुयुग्मके ॥ ९
 जठरे न्यस्य मन्त्रज्ञो गायत्र्याणांस्तनौ न्यसेत् ।
 पद्मभिषु ध्वजे नाभौ हृत्कण्ठभुजसन्धिषु ॥ १०

एतत्तु वेदसारस्य शिरस्वाच्छिर ईरितम् । इति ॥ १ ॥

प्रणवाद्या इति प्रतिव्याहृति सम्बध्यते । तत्पदादिकेत्यस्याऽग्रिमेण सम्बन्धः ।
 शिरसेति । ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोमिति । मुनिभिः
 परिकीर्त्तिता ऋष्याद्याः प्रणवस्य समीरिता इति सम्बन्धः ।

अस्याः कल्पोक्तं बीजादिप्रोक्तम्—

रे इत्येतत् तु बीजं स्याद्यवर्णं शक्तिरुच्यते ।

णित्येतत्कीलकं प्रोक्तं गायत्र्यास्त्रिपदात्मनः ॥ इति ॥

कल्यान्तरे—यं तु बीजं स्यादौ शक्तिर्णं च कीलकम् । इति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

मन्त्रज्ञो न्यसेदित्यनेन प्रणवं विन्यस्य सप्तव्याहृतीर्विन्यस्तव्या इत्युक्तं भवति ।

यदाहुः—अं नमो ब्रह्मणे नाभौ हृदये उं च विष्णवे ।

आस्यनासाकपोलाक्षिकर्णभूमस्तके पुनः ।

पाश्चात्योत्तरयाम्यप्रागूर्ध्ववक्त्रेषु साधकः ॥ ११

मं शिवाय नमो मूर्ध्नि तत्तद्रूपं स्मरन् न्यसेत् ॥ इति ॥

पक्षस्थिति । पादद्वयसन्धिचतुष्के अक्षरचतुष्कम् । तदुक्तम्—“पदद्वय-
सन्धिचतुष्के” इति । अयं न्यासः अङ्गुलिमारभ्य कर्तव्यः । अत्र यद्यपि
सन्धिश्चतुष्के ग्रहणमस्ति तथापि तदवध्यङ्ग एव न्यासो विधेय इति ज्ञेयम् । एवं
भुजद्वयसन्धिचतुष्के अक्षरचतुष्कम् । न्यासादिष्वेकैकमक्षरम् । णित्यस्य
पृथग्भावेन चतुर्विंशत्यक्षरात्मकत्वम् । साधक इत्यनेन प्रत्यक्षरमादौ प्रणवः
अन्ते च नमःशब्द इत्युक्तम् । कल्पान्तरे तु—

वर्णन्यासमथो वक्ष्ये आर्षं छन्दश्च दैवतम् ।

तत्त्वशक्ती वर्णमुद्रे स्मत्वा वर्णान् क्रमान् न्यसेत् ॥

मितोक्ताग्न्यचलाह्वादि पीतो वक्राङ्गुली करौ ।

सम्मुखं मोहपापघ्नं चरणाङ्गुष्ठयोस्तु तत् ॥

मधुच्छन्दो निवाद्यम्बु प्रभा श्यामोऽञ्जकोशवत् ।

सम्मुखौ सम्पुटं चोपपापघ्नं गुल्फयोस्तु सं ॥

गर्गमध्यार्कतेजोजा कपिलो विततं करौ ।

प्रसारितोत्तानशाखौ पापघ्नं जङ्घयोस्तु विं ॥

उपमन्युः प्रतिष्ठा च विद्युद्वायुश्च विश्वभृत् ।

विस्तीर्णं संहतोत्तानतर्जनीमुक्तहस्तकम् ॥

इन्द्रनीलनिभं रोगग्रहघ्नं जानुनोस्तु तुं ।

कश्यपः सुप्रतिष्ठा च यमः खं च विलासिनी ॥

वज्रग्राभं सम्मुखासक्तपाण्योर्युक्तकनिष्ठयोः ।

अन्यत्र विरलाङ्गुल्योरङ्गुष्ठद्वययोगतः ॥

द्विमुखं भ्रूणहत्याघ्नमूर्वीं विन्यसेत् सुधीः ।

भृगुर्देवी जलं गन्धः प्रभाच्छः पूर्वरूपयोः ॥

त्रिमुखं तर्जनीयोगाद् गुह्येऽगम्याघहृत् तु रे ।

अत्रुप्रणिग्वायसो लोला विद्युत्तद्वच्चतुर्मखम् ॥

मध्यायोगादभक्ष्याघहरं वृषणयोस्तु णिं ।

विष्णुवनुष्टुब्बिष्णु[धरा]रूपं शान्ताच्छः पञ्चवक्त्रकम् ॥

अनामायोगतो हत्याहरं कव्यां तु यं तथा ।
 हारोतो वृहतोन्द्रस्वक् कान्ति[कीर्त्ति]नीलस्तथा तयोः ॥
 तिर्यग्युक्ताग्राङ्गुलिकयोः कनिष्ठा मोक्षणे सति ।
 परमुखं नरहत्याघ्नं नाभौ भं याज्ञवल्करकः ॥
 पङ्क्तिर्विद्याधरः शब्दो दुर्गा रक्तमधोमुखम् ।
 वक्राग्रावाकृतकरं जठरे गीं गवां हितम् ॥
 कविस्त्रिष्टुब्धविर्वागी रक्तरुग्ब्यापकाञ्जलिः ।
 उत्तानौ पूर्ववदस्ती स्त्रयवनुत् स्तनयोश्च दे ॥
 अङ्गिरा जगती शर्वा हस्ती विद्याच्छरुक्त्वधः ।
 मुक्ताग्राङ्गुष्ठकौ मुष्टौ शकटं हृदि वं गुरोः ॥
 स्यं ज[य ?]मो जगती त्वष्टोपस्थेशाः काञ्चनकविः ।
 यमपाशं बद्धमुष्ट्योरुत्ताना वामतर्जनी ॥
 वक्राग्रा न्युजया युक्ताऽन्यया कण्ठे मनोऽवहत् ।
 आपस्तम्बः शक्नो च पायुराप्यायिनी वसुः ॥
 शुभ्रो मिथः सन्धिलीनाङ्गुलिकौ सम्मुखौ करो ।
 दीर्घाङ्गुष्ठौ ग्रथितकं धीं सुखे पितृ[नृप]पापनुत् ॥
 संवर्त्तोऽर्त्तिर्मरुत्पादौ विमला पद्मरागभः ।
 सन्धिनोर्ध्वाङ्गुलिर्वामस्तादृशोऽधोमुखः परः ॥
 सुसम्मुखोन्मुखं तालुमध्ये मं पूर्वपापहम् ।
 कात्यायनस्त्रिवत् सोमः श्रोत्रं माच्छं विषापहम् ॥
 उत्तानोन्नतकोटी द्वौ लम्बं हिं नासिकागतम् ।
 असितोत्थङ्गिरा त्वग्धिरण्या पाण्डु परिग्रहात् ॥
 अन्योन्यसंहतोत्तानौ मुष्टिकं नेत्रयोस्तु धिं ।
 व्यासो धृतिः सुराश्चक्षुः सूक्ष्मा रक्तश्च संमुखौ ॥
 युक्तानामाकनिष्ठौ संयुक्तवक्राग्रशेषकौ ।
 मत्स्यप्राणिवधाघ्नं भ्रूमध्ये यौ न्यसेद् द्विजः ॥
 पराशरो धृतिर्दस्त्रो जिह्वा योनिश्च रुक्मरुक् ।
 कूर्मः पृष्ठे समाक्रान्तो दक्षिणेन त्वधोमुखः ॥
 यौ ललाटेऽखिलाघ्नं शङ्कुः कृतिः प्रजापतिः ।
 प्राणं जया वलाकाभः कक्षाभ्यां साश्रयी करो ॥

पदानि दश विन्यस्येदेषु स्थानेषु मन्त्रवित् ।

शिरोभ्रममध्यहृदक्ते कण्ठहृन्नाभिगुह्यके ।

जानुनोः पादयोर्युग्मे तच्छिरः शिरसि न्यसेत् ॥ १२

ब्रह्मणे हृदयं प्रोक्तं विष्णावे शिर ईरितम् ।

शिखा रुद्राय कवचमोश्वराय समीरितम् ॥ १३

नेत्रं सदाशिवायोक्तमस्त्रं सर्वात्मने स्मृतम् ।

षडङ्गान्येवमुक्तानि यथास्थानं प्रविन्यसेत् ॥ १४

वामोर्ध्वमध्यो वाराहः पूर्वास्ये नं सुखार्थदम् ।

शङ्खप्रकृतिदेवा हृत् पद्मा नीलः श्रुतिश्रितौ ॥

प्रसारिताङ्गुली सिंहो दक्षास्ये प्रं शिवप्रदम् ।

दक्षाकृती शिवाऽहं मा हरित् पूर्वोदितौ करौ ॥

कुञ्चिताग्रौ महाक्रान्तमुत्तरे चो हरिप्रदम् ।

गौतमाकृतिकाच्छाद्या मुद्गरः किञ्चिदूर्ध्वयोः ॥

करयोर्वामहस्तस्य तर्जनीदक्षमुष्टिना ।

गृहीता ब्रह्मसौख्यस्य प्रदं दं पश्चिमानने ॥

शातातपः कृतिर्विष्णुर्गुणो भद्रेशरूपष्टक् ।

दक्षिणोऽधोमुखो भूर्ध्रि पल्लवः के यवर्गि यात् ॥ इति ॥८॥१०॥११॥

पदन्यासमाह पदानीति । एषु वक्ष्यमाणेषु । पदानि तु—एकत्राग्निद्वग्नि

द्विद्वेकैकाध्यक्षैः क्रमात् । कल्पान्तरे शिरःपदन्यासोऽप्युक्तः—

ॐ आपस्तनयोज्योतिर्नसि नेत्रे रसो मुखे ।

अमृतं शिरसि ब्रह्म शिखायां भूर्भुवः स्वरोम् ॥ इति ॥ १२ ॥

षडङ्गमाह ब्रह्मण इति । अस्त्रं सर्वात्मने स्मृतमित्यात्मनेपदोद्धारो ग्रन्थकृतः

श्वेत्वाऽभिप्रेतः । ब्रह्मात्मने हृदयाय नम इत्यादि प्रयोगः । साम्प्रदायिकासु

३ भूर्भुवः स्वस्तत्सवितुर्ब्रह्मात्मने हृत् । वरेण्यं विष्णात्मने शिरः । भर्गो देवस्य

द्राक्ष्मणे शिखा । धीमहि ईश्वरात्मने कवचम् । धियो यो नः सदाशिवात्मने

नेत्रम् । प्रचोदयात् सर्वात्मने अस्त्रमिति षडङ्गकृतिं वदन्ति । कल्पान्तरे तु—

ब्रह्मा विष्णुः क्रमाद्गुद्र ईश्वरश्च सदाशिवः ।

सर्वात्मतेजसोन्तस्य व्याहृत्यादिषडङ्गके ॥ इति ।

गदिशब्देन व्याहृतित्वयं पदत्रयं च । ॐ भूर्ब्रह्मतेजस इत्यादि प्रयोगः ॥१३॥१४॥

मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्वौक्षणै-
र्युक्तामिन्दुनिवद्धरत्नमुकुटां तच्चात्मवर्णात्मिकाम् ।
सावित्रीं वरदाभयाङ्कुशकशाः शुभ्रं कपालं गुणं
शङ्खं चक्रमथाऽरविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ १५

प्राणायामान् पुरा कृत्वा गायत्रीं सन्ध्योर्जपेत् ।

सप्तव्याहृतिसंयुक्तां गायत्रीं शिरसाऽन्विताम् ॥ १६

ध्यानमाह मुक्तेति । कशा अश्वादेस्ताडनीरज्जुः । शुभ्रमिति
कपालविशेषणम् । गुणः पाशः । आयुधध्यानं तु । दक्षाद्यर्धयोरन्वे
तदधस्तनयोश्चक्रशङ्खौ । तदधस्थयोः पाशकपाले । तदधस्थयोः कशाङ्कुशौ ।
तदधस्तनयोरभयवरौ । अत्र ध्यानानन्तरं वरादिमुद्रा प्रदर्शयेत् । यदाहुः—
वराभयाञ्जपक्षीन्द्रशक्तिमुद्राः प्रदर्शयेत् । इति ।

तिसन्ध्यं ध्यानम् । यथा—

हंसारूढां शिताजे त्वरुणमणिलसद्भूषणां भालनेत्रां
वेदाख्या[स्या]मक्षमालां स्रवमथ कमलं दण्डमप्यादधानाम् ।
ध्यायेद्दोर्भिश्चतुर्भिस्त्रिभुवनजननीं पूर्वसन्ध्यादिवन्द्यां
गायत्रीमृक्सवित्रीमभिनववयसं मण्डले चण्डरश्मेः ॥

विश्वमातः सुराभ्यर्च्यं पुण्ये गायति वैधसि ।

आवाहयाम्युपास्त्यर्थं एह्येनोन्नि पुनोहि माम् ॥

वृषेन्द्रवाहना देवी ज्वलन्तिशिखधारिणी ।

श्वेताम्बरधरा श्वेतनागाभरणभूषणा ॥

श्वेतस्रग्क्षमालालङ्घिता रक्ता च शङ्करा ।

जटाधारा धरा धात्री धरेन्द्राङ्गभवा भवा ॥

मातर्भवानि विश्वेशि आहूतैहि पुनोहि माम् ।

सन्ध्या सायन्तनी कृष्णा विष्णुदेवा सरस्वती ॥

खगगा कृष्णवक्त्रा तु शङ्खचक्रधरा परा ।

कृष्णस्रग्भूषणैर्युक्ता सर्वज्ञानमयी वरा ॥

वीणाक्षमालिकाचारुहस्ता स्मितवरानना ।

मातर्वाग्देवते सुत्ये आहूतैहि पुनोहि माम् ॥ इति ॥ १५ ॥

प्राणायामानिति बहुवचनं कपिञ्जलाधिकरणन्यायेन त्रित्वे पर्यवस्यति

त्रिरुच्चरन् धिया प्राणान् धारयेद्यतमानसः ।

प्राणायामोऽयमाख्यातः समस्तदुरितापहः ॥ १७

व्याहृतित्रयसंयुक्तां गायत्रीं दीक्षितो जपेत् ।

तत्त्वलक्षं विधानेन भिक्षाशी विजितेन्द्रियः ॥ १८

क्षीरोदनतिलान् दूर्वाक्षीरदुमसमिद्वरान् ।

पृथक् सहस्रवितयं जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ १९

विधाय मण्डलं विद्वान् त्रिकोणोज्ज्वलकर्णिकम् ।

सौरं पीठं यजेत्तत्र दीप्तादिनवशक्तिभिः ॥ २०

मूलमन्त्रेण क्लृप्तायां मूर्त्तौ देवीं प्रपूजयेत् ।

कोणेषु त्रिषु सम्पूज्या ब्रह्माद्याः शक्तयो बहिः ॥ २१

आदित्याद्यास्ततः पूज्या उषादिसहिताः क्रमात् ।

ततः षडङ्गानभ्यर्चेत् केसरेषु यथाविधि ॥ २२

तत्स्वरूपमेवाह । सप्तेति । धिया त्रिरुच्चरन्निति सम्बन्धः ॥ १६॥१७ ॥

व्याहृतीति । व्याहृतित्रयमाद्यम् । मोक्षार्थी तु “परोरजसे सावदोम्” इति
चतुर्थपादसहितां जपेदिति ज्ञेयम् । अस्य विमल ऋषिः गायत्री छन्दः परमात्मा
देवतेति । तत्त्वलक्षमिति । चतुर्विंशतिलक्षम् । विधानेनेति पुरश्चरणोक्तेन ॥ १८ ॥

क्षीरोदनेति । क्षीरमोदनस्तिला दूर्वा इति द्रव्यचतुष्टयम् । क्षीरदुमा
अथ लोदुम्बरप्लक्षवटाः ॥ १९ ॥

मण्डलमिति । सर्वतोभद्रम् । त्रिकोणोज्ज्वलकर्णिकम् । तत्कर्णिकायां
त्रिगुणितं यन्त्रं लिखेदित्यर्थः । त्रिकोणशब्दस्य त्रिगुणितोपलक्षकत्वात् ।

तदुक्तमाचार्यैः—अथ त्रिगुणिते प्रोक्ते विचित्रे मण्डलोत्तमे । इति ।

तत्र पूर्वोक्ते । दीप्तादीति । चतुर्दशपटलोक्ताः ॥ २० ॥ २१ ॥

कोणेष्विति । अग्निवरुणेशानेषु । ब्रह्माद्या ब्रह्मविष्णुशः । शक्तयो
गायत्रीसावित्रीसरस्वत्याख्याः । कोणेषु त्रिष्वित्येव । ऐन्द्रनैऋत्यवायव्यभागे-
ष्वित्यर्थः । एभिः प्रथमावरणम् । अत्र यद्यपि ब्रह्माद्या इत्युक्तं तथापि शक्ति-
पूजा पूर्वं ज्ञेया । “त्रिशक्तिमूर्त्तैः प्रथमं समर्च्य” इत्याचार्योक्तेः । अन्यत्रापि—

गायत्रीं शतमुखीं निशाचरोल्ले सावित्रीं पवनगते सरस्वतीं च ।

ब्रह्माणं हुतभुजि वारुणे च विष्णुं षष्ठेऽस्ते समभियजेत्तथेशमेशे ॥ इति ॥

प्रह्लादिनीं प्रभां पश्चान्नित्यां विश्वम्भरां पुनः ।
 विलासिनीप्रभावत्यौ जयां शान्तिं यजेत् पुनः ॥ २३
 कान्तिं दुर्गासरस्वत्यौ विश्वरूपां ततः परम् ।
 विशालसंच्छितामीशां व्यापिनीं विमलां यजेत् ॥ २४
 तमोऽपहारिणीं सूक्ष्मां विश्वयोनिं जयावहाम् ।
 पद्मालयां परां शोभां पद्मरूपां ततोऽर्चयेत् ॥ २५
 ब्राह्मगाद्याः सारुणा वाह्यं पूजयेत् प्रोक्तलक्षणाः ।
 ततोऽर्चयेद् ग्रहान् वाह्ये शक्रादीनायुधैः सह ॥ २६
 द्रव्यमावरणैर्देवीं दशभिः परिपूजयेत् ।

धर्मार्थकाममोक्षाणां भोक्ता स्याद् द्विजसत्तमः ॥ २७

अन्यत्रापि—रक्ता रक्ताकल्पा चतुर्मखी कुण्डिकाचमालेऽजे ।

दधती प्राक्कोणस्था गायत्री तादृशोऽग्निगो ब्रह्मा ॥

अरिदरगदाजहस्ता किरीटकेयूरसंभिन्ना ।

निशिचरकोणसमुत्था सावित्री वरुणगस्तथा विष्णुः ॥

टङ्गाक्षाभयवरदान् दधती च त्रीक्षणेन्दुकलितजटा ।

वाणी वायव्यस्था विशदाकल्पा तथेश्वरस्त्वैशे ॥ इति ।

कल्पान्तरे तु—षट्कोणास्त्रिषु सावित्रे प्राग् गायत्रे च नैर्ऋते ।

वायुकोणे सरस्वत्यै आग्नेये ब्रह्मणे नमः ।

पश्चिमे विष्णवेऽथैशे रुद्राय प्रथमावृत्तिः ॥ इति ॥

तत्र आदित्याद्याश्चतुर्दशपटलोक्ताः । उषादयश्च तत्पटलोक्तप्रकारेणैवात्र
 पूज्याः । एतेन द्वितीयावरणम् । तत इति तृतीयावरणम् । यथाविधीति ।
 चतुर्थपटलोक्तरीत्या ॥ २१॥२२ ॥

प्रह्लादिनीमिति । आसां ध्यानमुक्तमन्यत्र—

कुन्देन्दुधवलाकारा मणिमुक्ताद्यलङ्घिताः ।

गुणाङ्कुशद्वयाम्भोजकराः प्रह्लादिनीमुखाः ॥ इति ॥

आभिरष्टाभिरष्टाभिरावरणत्रयम् । अतएव दशभिरावरणैरिति वक्ष्यति ॥ २३ ॥
 ॥ २४ ॥ २५ ॥

ब्राह्मगाद्याः सारुणा इति अरुणान्ताः । महालक्ष्मीस्थाने अरुणः पूज्य इत्यर्थः ।
 पद्मपादाचार्यास्तु अरुणपूजामधिकामाहुः । प्रोक्तलक्षणा इति । षष्ठपटलोक्त-

तत्त्वसंख्यासहस्राणि मन्त्रविज्जुहुयात्तिलैः ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तो दीर्घमायुः स विन्दति ॥ २८
 आयुषे साज्यहविषा केवलेनाऽथ सर्पिषा ।
 दूर्वात्रिकैस्तिलैर्मन्त्रो जुहुयात् तिसहस्रकम् ॥ २९
 अरुणाञ्जैस्त्रिमध्वत्तैर्जुहुयाद्युतं ततः ।
 महालक्ष्मीर्भवेत्तस्य षण्मासान्नाऽत्र संशयः ॥ ३०
 ब्रह्मश्रिये प्रजुहुयात् प्रसूनैर्ब्रह्मवृक्षजैः ।
 बहुना किमिहोक्तेन यथावत् साधुसाधिता ।
 द्विजन्मनामियं विद्या सिद्धा कामदुघा मता ॥ ३१
 आग्नेयमभिधास्यामि मन्त्रं सर्वार्थसाधकम् ।
 मारीचः काश्यपः प्रोक्तो मुनिरस्य महामनोः ॥ ३२

ध्यानाः । आभिः सप्तमम् । ग्रहानिति । सूर्यमन्त्रोक्तान् । एभिरष्टमम् ।
 कल्पान्तरे तु—अष्टमी ग्रहैरादित्यपरिषदान्तैस्तैः । इति ।
 इन्द्राद्यैर्नवमम् । तदायुधैर्दशमम् ॥ २६॥२७॥२८ ॥

आयुष इति । साज्यहविषेत्येकम् । केवलेनेति । पायसेन । सर्पिषेति
 च सखन्धः । तिसहस्रमिति । पञ्चानामपि संख्या । तदुक्तम्—
 आयुष्कामो जुहुयात् पायसहविराज्यकेवलाज्यैश्च ।
 दूर्वाभिः सतिलाभिः सर्वैस्त्रिसहस्रसंख्यकं मन्त्रो ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरस्थं धारणयन्त्रमुच्यते—

शक्तेर्बाह्यकृशानुकोणविलसद्भूरादिसत्कर्णिकं
 वस्त्रञ्च स्वरयुग्मकेसरदलैर्वर्गैस्त्रिवर्णैर्मनोः ।
 गायत्र्याः कथितं महःप्रभृतिभिर्यन्त्रं तु दिक्ष्वङ्कितं
 चूडामन्त्रतुरीयवेष्टितमिदं क्षमाकोणताराङ्कितम् ॥ इति ॥

रामवल्गुमे तु द्वादशगुणितं यन्त्रं गायत्रीयन्त्रत्वेनोक्तम् ॥ २९॥३०॥३१ ॥

त्रिष्टुप्मन्त्रमाह आग्नेयमिति । स मन्त्रो यथा—

ॐ जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः । स नः
 पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः । इति ।
 अयं मन्त्र ऋग्वेदे प्रसिद्धः तेनात्र नोक्तः ।

विष्टुप् छन्दो देवताऽत्र जातवेदोऽग्निरीरितः ।
 नवभिः सप्तभिः षड्भिः सप्तभिः पुनरष्टभिः ॥ ३३
 सप्तभिर्मूलमन्त्राणां षडङ्गविधिरितः ।
 अङ्गुष्ठगुल्फजङ्घासु जानुनोरुयुग्मके ॥ ३४
 कन्धन्मुनाभिषु हृदि स्तनयोः पार्श्वयोर्द्वयोः ।
 पृष्ठतः स्कन्धयोर्मध्ये बाहुमूलोपबाहुषु ॥ ३५
 प्रकूर्परप्रकोष्ठेषु मणिवन्धतलेषु च ।
 मुखनासाक्षिकर्णेषु मस्तमस्तिष्कमूर्धसु ॥ ३६
 क्रमेण विन्यसेद्वर्णान्मन्त्रो मन्त्रसमुद्भवान् ।
 शिखाललाटनयनकर्णौष्ठरसनास्त्रय ॥ ३७
 सकण्ठबाहुहृत्कुक्षिकटिगुह्योरुजानुषु ।
 जङ्घयोः पादयोर्न्यस्येत्पदान्यस्य मनोः सुधीः ॥ ३८

हृत्तेखासंपुटो जप्तव्यः । मारीचः । काश्यप इति विशेषणं विधेयम् ।
 हलंशो बीजं स्वरांशः शक्तिः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

अङ्गुष्ठेति । पादाङ्गुष्ठद्वयम् । स्कन्धयोरिति भिन्नम् । मध्य इति ।
 कन्धरायाम् । उपबाहुष्विति । बाहुमूलप्रकूर्परमध्यभागः । मस्तं ललाट-
 केशसन्धिः । मस्तिष्कं तदूर्ध्वदेशः । मूर्धा ब्रह्मरन्ध्रम् । वर्णानिति । चतुष्टय-
 रिंशत् । परिषदित्यस्य पृथक् पाठात् । अत्राङ्गुष्ठादिस्थानद्वये वर्णद्वय-
 न्यासः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

पदन्यासमाह शिखेति । शिखा मूर्धा । गुह्यं लिङ्गम् । अत्र पदन्यासे
 नयनयोः पदद्वयं कर्णद्वये पदद्वयं अन्यत्रैकैकं पदम् । तदुक्तमीशानशिवेन—

स्मृतमिह तु पदानां कं ललाटाक्षिकर्णं
 त्वधररसनकण्ठं बाहुहृन्नाभिदेशाः ।
 कटिरपि मदनोरु जानुजङ्घाङ्गुयोऽमी
 अवणनयनयोर्द्वे स्थानमेकैकमन्यत् ॥ इति ।

पदान्यष्टादश । तानि यथा—

शराब्धिहीष्वेकवक्त्रिद्वेकैकद्विद्विपावकैः ।

द्वग्निद्वग्निद्विद्विवर्णैरष्टादश पदानि हि ॥ इति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

विद्युद्दामसमप्रभां मृगपतिस्कन्धस्थितां भीषणां
कन्याभिः करवालखेटविलसद्भस्ताभिरासेविताम् ।
हस्तैश्चक्रदरासिखेटविशिखं चापं गुणं तर्जनीं
विभाणामनलात्मिकां शशिधरां दुर्गां त्रिनेत्रां स्मरेत् ॥ ३९
मन्त्रवर्णसहस्राणि जपेन्मन्त्रं विशालधीः ।

तदन्ते तिलसिद्धार्यचित्रमूलैः समिदरैः ॥ ४०

विद्युदिति । दरः शङ्खः । गुणस्त्रिशूलम् । “इष्वासाख्यत्रिशूलान्”
इत्याचार्योक्तेः । आयुधध्यानं तु । दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये । तदधस्थयोरग्रिमे ।
तदधस्थयोश्चापविशिखौ । तदधस्थयोः शूलतर्जन्यौ । तदुक्तम्—

हेमाचलतटे रम्ये कल्पवृक्षोपशोभिते ।
दिव्योद्यानं चिन्तयेच्च विशालं हेमभूतलम् ॥
कृशानुरूपवप्रेण करालेन समावृतम् ।
तन्मध्ये चिन्तयेद् दिव्यं विचित्रमणिमण्डपम् ।
तस्मिन् सिंहासनेऽभोजकर्णिकायां विचिन्तयेत् ।
दंष्ट्राकरालाट्टहासं कृष्णवर्णं भयानकम् ॥
अतितीव्रमुखं सिंहं वमदग्निशिखोज्ज्वलम् ।
तस्योपरिष्ठात्तां देवीं चिन्तयेज्जातरूपिणीम् ॥
तङ्गित्कोटिनिभां देवीं कोटिबालार्कसन्निभाम् ।
चक्रासिबाणशूलाख्यान् दधतीं दक्षिणैर्भजैः ॥
शङ्खं चक्रधनुर्बाणतर्जनीर्वामबाहुभिः ।
चन्द्रखण्डसमायुक्तामतिभीमत्रिलोचनाम् ॥
ऊर्ध्वज्वलत्केशपाशमशेषाहरणोन्मुखीम् ।
अङ्गाव्यावृतिसंयुक्तामस्त्रशस्त्रपरीवृताम् ।
इन्द्रादिलोकपालैश्च सेवितां विन्ध्यवासिनीम् ॥ इति ॥ ३९ ॥

विशालधीरित्यनेन दीक्षाप्रकारेणाऽयं मन्त्रो ग्राह्य इत्युक्तम् । तदुक्तमाचार्यैः—

दीक्षा प्रवर्त्यते पूर्वं यथावद्देशिकोत्तमैः ।

ततोऽस्त्रकल्मसिः सम्प्रोक्ता स्यात् प्रयोगविधिस्ततः ॥ इति ।

अन्यत्रापि—अस्त्राणि दीक्षितस्यैव कथयेत् स तु साधयेत् । इति ।

चित्रमूलैश्चित्रकमूलैः । हविषा पायसेन । घृतान्वितैर्घृतसिक्तैः ।

क्षीरद्रुमाणामाज्येन हविषाऽन्नैर्घृतान्वितैः ।

चतुश्चत्वारिंशदाढ्यं चतुःशतसमन्वितम् ॥ ४१

चतुःसहस्रं जुहुयादर्चिते हव्यवाहने ।

मण्डले सर्वतोभद्रे षट्कोणाङ्कितकर्णिके ॥ ४२

विधिना वक्ष्यमाणेन पीठं देव्याः प्रपूजयेत् ।

जयाख्यां विजयां भद्रां भद्रकालीमनन्तरम् ॥ ४३

सुमुखीं दुर्मुखीसंज्ञां पश्चाद् व्याघ्रमुखीं पुनः ।

अथ सिंहमुखीं दुर्गां नव शक्तीः प्रपूजयेत् ॥ ४४

आसनं सिंहमन्त्रेण दद्यादुक्तेन देशिकः ।

मूर्तिं सङ्कल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य पूजयेत् ॥ ४५

षडङ्गानि यथापूर्वं केसरेष्वर्चयेत् सुधीः ।

ग्यादिपादाष्टकोत्पन्ना मूर्तयोऽर्च्या बहिः पुनः ॥ ४६

जातवेदाः सप्तजिह्वो हव्यवाहनसंज्ञकः ।

अश्वोदरजसंज्ञोऽन्यः पुनर्वैश्वानराह्वयः ॥ ४७

तिलराज्यनलक्षीरवृक्षैश्चहविराज्यकैः ।

सर्पिःसिक्तैः क्रमाद्धोमः साधयेत् समुदायतः ॥ इति आचार्योक्तिः ।

तेन नव द्रव्याणि । तेनैकैकद्रव्येण चतुःशतीचतुर्नवतिराहुतयः ॥ ४०॥४१॥४२ ॥

मण्डल इति । तृतीयोक्ते । षट्कोणाङ्कितेति । तत्पद्मकर्णिकायां षड्गुणितं यन्त्रं लिखेदित्यर्थः । षट्कोणशब्देन षड्गुणितस्योपलक्षितत्वात् ।

तदुक्तमाचार्यैः—दीक्षकाख्याक्षराण्यादौ शक्त्यावेष्ट्य ततो बहिः ।

यन्त्रं षड्गुणितं कृत्वा दुर्वर्णलसितास्त्रकम् ॥

बहिरष्टदलं पद्मम् । इत्यादिना ॥

शक्तीः प्रपूजयेदिति । आसां ध्यानमुक्तमन्यत्र—

ज्वलज्ज्वलनसङ्काशाः सर्पा[र्वी]लङ्कारशोभिताः ।

शूलं कुठारडमरुदहनान् करपङ्कजैः ।

दधत्यश्विन्तनीयाः स्युर्जयाद्या नव शक्तयः ॥ इति ॥४२॥४३॥४४॥

उक्तेनेति । एकादशेऽग्न्यादीत्यनेन मूर्तीनां तदादित्वमुक्तं पूजायां न्यासे च ।

तच्च ग्यादिपादाष्टकमग्रे वक्ष्यति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

कौमारतेजाः स्याद्विश्वमुखो देवमुखः स्मृतः ।
 ततो भूसंलिलाग्नीरानात्मनेऽन्तान्नमोऽन्वितान् ॥ ४८
 चतुर्दिक्षु समभ्यर्चत्कोणेष्वेतत्कलाः पुनः ।
 पूर्वादिदिक्षु सम्पूज्या जागर्णाद्या वर्णशक्तयः ॥ ४९
 जाग्रता तपनी वेदगर्भा दहनरूपिणी ।
 सेन्दुखण्डा शुम्भहन्त्री नभश्चारिण्यनन्तरम् ॥ ५०
 वागीश्वरी मदवहा सोमरूपा मनोजवा ।
 मरुद्देगा रात्रिसंज्ञा तीव्रकोपा यशोवती ॥ ५१
 तोयात्मिका पुनर्नित्या दयावत्यपि हारिणी ।
 तिरस्क्रिया वेदमाता तत्परा दमनप्रिया ॥ ५२
 समाराध्या नन्दिनी च परा रिपुविमर्दिनी ।
 षष्ठी च दण्डिनी तिग्मा दुर्गा गायत्रानन्तरम् ॥ ५३
 निरवद्या विशालाक्षी श्वासोद्वाहा च नादिनी ।
 वेदना वज्रिगर्भाख्या सिंहवाहाह्वया तथा ॥ ५४
 धुर्या दुर्विषहा पश्चात् रिरंसा तापहारिणी ।
 त्यक्तदोषा निःसपत्ना चत्वारिंशच्चतुर्युताः ॥ ५५

मूर्त्तयोऽर्च्य इति उक्तम् । ताः का इत्यपेक्षायामाह जातवेदा इति ।
 मूर्त्तिनां पुनरुक्तिरन्यमूर्त्तिनिवृत्त्यर्थी । आसां ध्यानमुक्तमन्यत्र—

तडिल्लोटिसमप्रख्याः सर्वभूषणभूषिताः ।

शूलं शरं कार्मकं च कपालं खैर्महाभुजैः ॥

दधत्यो रक्तवसनाः क्रूरेक्षणभयानकाः ।

ज्वलज्ज्वलनवक्त्राः स्युर्जातवेदादिमूर्त्तयः ॥ इति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

आत्मनेऽन्तानिति । भ्वा[भूतत्वा]त्मने नम इत्यादि । एषां ध्यानं स्वस्वस्थले
 शंक्तमनुसन्धेयम् । जलस्य वक्ष्यमाणं वरुणध्यानं ज्ञेयम् । एतत्कला निवृत्तिप्रतिष्ठा-
 विद्याशान्तिरूपाः । आसां ध्यानं प्रासादमन्त्रोक्तमनुसन्धेयम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

पूर्वादिदिक्ष्विति । एकैकस्यां दिशि एकादशैकादश शक्तीः पूजयेत् ।

तदुक्तम्—मन्त्रविधानविच्च दिशि दिश्येकादशैकादश । इति ।

जागर्णाद्या इति । जाग्रभृतिमन्त्राक्षराद्याः । तत्परेति । दमनप्रियाविशेषणम् ।

लोकपालांस्ततोऽभ्यर्चद्विज्जाद्यायुधसंयुतान् ।
 इत्थं जपादिभिः सिद्धे मन्त्रेऽस्मिन् साधकोत्तमः ॥ ५६
 आग्नेयास्त्राधिकारी स्यात्तद्विधानमुदीर्यते ।
 आग्नेयास्त्रमिति प्रोक्तं विलोमपठितो मनुः ॥ ५७
 पूर्वोक्ता एव ऋष्याद्या मन्त्रस्याऽस्य प्रकीर्तिताः ।
 प्रतिलोमक्रमादस्य षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ ५८
 वर्णन्यासपदन्यासौ विदध्यात् प्रतिलोमतः ।
 ध्यानभेदान् विजानीयाद्गुर्वादेशान्न चाऽन्यथा ॥ ५९
 पूर्ववज्जपकृप्तिः स्याज्जुहुयात् पूर्वसंख्यया ।
 पञ्चगव्यमुपक्रेन चरुणा तस्य सिद्धये ॥ ६०

परेति कलानाम् । षष्ठीत्यपि नाम ॥ ४८॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७ ॥

प्रतिलोमेति । संख्यायाः प्रातिलोम्यम् । वर्णप्रातिलोम्यम् । वर्णप्राति-
 लोम्यस्योक्तत्वात् । प्रकल्पयेदिति । पूर्वोक्तसंख्याक्षरैः सम्प्रदायात् तारमायादुर्गाद्यैः
 जातवेदसे मां रक्षरक्षाग्नयेऽस्त्रायफडन्तैः । तदुक्तम्—

शिलाहि लोकाङ्गसंख्यैर्धातुनन्दप्रसंख्यकैः ।
 विलोमभूतैस्तारादि बीजत्रयशिरोगतैः ॥
 आद्यं पदं मां रक्षाऽग्नयेऽस्त्राय फट् युतैः ।
 जातियुक्तैः षडङ्गानि दहनास्त्रस्य कल्पयेत् ॥ इति ॥ ५७॥५८॥

ध्यानभेदानिति । तत्राग्नेयास्त्रदेवताध्यानं यथा --

मध्ये तालवनस्याऽग्निर्वप्राव्यो वज्रिभूतले ।
 महतस्तालवृक्षस्य मूलाभ्यासविराजिते ॥
 सिंहस्कन्धाग्निकोणे वा चलच्चरणसंस्थिताम् ।
 तडित्कोटिसमप्रख्यां कल्पान्तदहनोज्ज्वलाम् ॥
 अकृत्रिमोग्रदंष्ट्रास्यां घण्टामालास्फुरत्कटिम् ।
 शूलभोगीन्द्रडमरुविद्युदङ्गीन् ज्वलत्प्रभान् ॥
 दधानां करदण्डैः स्वैर्भूषामदबलाकुलैः ।
 भूषितां भूषणैरुग्रैः फणोन्द्रपरिकल्पितैः ॥
 ग्न्यादिवर्णमयीं देवीं संविद्रूपां विचिन्तयेत् ॥ इति ॥ ५९ ॥

पूर्ववदिति । पूर्वोक्तसंख्यया । विशेषस्तन्त्रान्तरे—

अर्चनं पूर्ववत् कुर्याच्छक्तेस्तु प्रतिलोमतः ।
 सर्वत्र देशिकः कुर्याद्गायत्र्या द्विगुणं जपम् ॥ ६१
 क्रूरकर्माणि कुर्वीत प्रतिलोमविधानतः ।
 शान्तिकं पौष्टिकं कर्म कर्त्तव्यमनुलोमतः ॥ ६२
 प्रयोगकाले प्रजपेदष्टौ पादान् विलोमतः ।
 शोधितो जायते पश्चान्मन्त्रोऽयं विधिनाऽमुना ॥ ६३

मौनी व्रतपरो मन्त्री शुद्धाचारो जितेन्द्रियः ।
 पूर्वोक्तासनमध्यस्थः प्राङ्मुखः स्वस्तिकासनः ।
 आग्नेयास्त्रं जपेद्विद्वान् सिद्धयर्थं पूर्वसंख्यया ॥ इति ॥

तस्य सिद्धय इति । उभयासिद्धत्वे प्रयोगानर्हत्वात् । तदुक्तम्—
 यो हि सम्यगसाधै तत् क्रियाः कर्त्तमभीषति ।
 दिव्यास्त्रदेवतास्तं वै नाशयन्त्येव दारुणाः ॥
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन षष्ठकालादिभिर्व्रतैः ।
 देहं विशोध्य शस्त्राणि साधयित्वा चरेत् क्रियाः ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—प्रतिलोमानुलोमान्तां विद्यां संसाध्य देशिकः ।
 प्रयोगमारभेदेषामस्त्राणामुक्तमार्गतः ॥ इति ॥ ६० ॥

अर्चनमिति । तत्र विशेषस्तन्वान्तरे—
 पीठे पूर्वोदिते देवीमावाह्योक्तेन वर्त्मना ।
 प्रवरैर्गन्धकुसुमैः साङ्गां मूलेन पूजयेत् ॥
 अङ्गान्यग्न्यादिकोणेषु वक्त्रिमूर्त्तीर्दिशास्त्रपि ।
 दुर्गा नारायणी चैव दुर्मना शमनप्रिया ॥
 नित्यानन्दोत्कराचैव सुवेशा जागरप्रिया ।
 पदशक्तीरिमाश्चाष्टौ तृतीयावरणेऽर्चयेत् ।
 मन्त्राण्यशक्तीस्तद्वाह्ये लोकपालांश्च पूजयेत् ॥ इति ॥

सर्वत्रेति । प्रयोगेषु गायत्र्या द्विगुणं जपम् । प्रयोगोक्तजपाद् द्विगुणं जपं
 कुर्यादित्यर्थः ॥ ६१ ॥

प्रतिलोमविधानतः । आग्नेयास्त्रेण । अनुलोमत इति जातवेदसे इत्यनेन ॥ ६२ ॥

प्रजपेदिति पृथक् पृथक् । शोधित इति । तदुक्तम्—

मनोः स्थिरादिदोषाणां सर्वेषामुपशान्तये ।

ग्याद्यः पञ्चाक्षरः पादो ज्ञेयो ज्ञानेन्द्रियात्मकः ।
 धुमाद्योऽन्यः पञ्चवर्णः स्मृतः कर्मेन्द्रियात्मकः ॥ ६४
 श्वाद्यस्तृतीयः पञ्चाक्षरः पञ्चभूतमयः स्मृतः ।
 त्याद्यः सप्ताक्षरः पादश्चतुर्थो धातुरूपकः ॥ ६५
 दःपूर्वः पञ्चमः पाद ऊर्मिरूपः षडक्षरः ।
 तोवर्णादिः षड्वर्णोऽन्यः षाट्कौशिकमयो मतः ॥ ६६
 सोपूर्वः पञ्चवर्णोऽन्यः शब्दादिमय ईरितः ।
 सेवर्णाद्योऽष्टमो ज्ञेयः पञ्चाक्षरः वचनादिकः ॥ ६७
 एवं तत्त्वसमायोगात् पादकृप्तिरुदीरिता ।
 तत्त्वदाक्षरोत्पन्नास्तावत्यो वक्त्रिदेवताः ॥ ६८
 प्रधानमूर्त्तिप्रतिमाः स्वस्ववर्णोदितप्रभाः ।
 प्रज्वलत्केशवदना भीमदंष्ट्रा भयानकाः ॥ ६९
 देवता इन्द्रियोत्पन्ना ऊर्ध्वदृष्टय ईरिताः ।
 देवता भूतपादोत्थास्तिर्यग्बक्ताः प्रकीर्तिताः ॥ ७०
 धातुरूपाक्षरोद्भूता उभयाननशोभिताः ।
 ऊर्मिजा ऊर्ध्ववदना कोशोत्थास्तिर्यगाननाः ॥ ७१
 एताः सर्वाः स्मृताः क्लौवा इन्द्रियार्थोद्भवाः स्त्रियः ।
 अधस्तिर्यङ्मुखोपेता ईरिता वर्णदेवताः ॥ ७२

अभिचारकृतानां च मनुपादाष्टकं जपेत् ॥ इति ॥ ६३ ॥

ज्ञानेन्द्रियात्मक इति । घ्राणरसनचक्षुःश्रोत्रत्वग्रूपाणि ज्ञानेन्द्रियाणि । तदा-
 त्मकत्वं वर्णक्रमेण । एवमग्रेऽपि । कर्मेति । वाक्पाणिपादपायूपस्थानि ॥ ६४ ॥
 पञ्च भूतानि । पृथिव्यप्तेजोवायाकाशानि । धात्विति । त्वगसृङ्मांस-
 मेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि ॥ ६५ ॥

ऊर्मिर्नाति । बुभुक्षापिपासाशोकमोहजरामृत्युरूपाः । षाट्कौशिकेति ।
 स्नायुस्थिमज्जात्वङ्मांसान्त्राणि । शब्दादीति । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः ।
 वचनेति । वचनादानगतिविसर्गानन्दाः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

एवं तत्त्वसमायोगादित्यनेन एतदक्षरैस्तत्त्वन्यासः सूचितः ॥ ६८ ॥

इन्द्रियोत्पन्ना इति । आद्यपदद्वयोत्थाः । इन्द्रियार्थोद्भवाः स्त्रियः अधस्ति-

अभिमुख्यः स्मृताः सौम्ये पराङ्मुख्योऽन्यकर्मणि ।
 आभ्योऽसंख्याः समुत्पन्ना देवता ज्वलिताननाः ॥ ७३
 याभिर्मन्त्री दहेच्छत्रो राज्यं सगिरिकाननम् ।
 अस्त्रं मनुष्यनक्षत्रेष्वारभेत विचक्षणः ॥ ७४
 आसुरेषु प्रयुञ्जीत देवतारासु संहरेत् ।
 पूर्वोत्तरतयं पश्चाद्भरण्यार्द्राऽथ रोहिणी ।
 इमानि मानुषाण्याहुर्नक्षत्राणि मनीषिणः ॥ ७५
 ज्येष्ठा शतभिषा मूलधनिष्ठाश्लेषकृतिकाः ।
 चित्रामघाविशाखाः स्युस्तारा राक्षसदेवताः ॥ ७६
 अश्विनी रेवती पुष्यः स्वाती हस्ता पुनर्वसुः ।
 अनुराधामृगशिरःश्रवणा देवतारकाः ॥ ७७
 उपक्रमेत नन्दासु रिक्तास्वस्त्रं विसर्जयेत् ।
 भद्रास्वाहरणं कुर्याज्जयास्वत्यन्तमुत्तमम् ॥ ७८
 उपक्रमो भौमवारे शनिवारे विसर्जनम् ।
 प्रतिसंहरणं वारे गुरोः शुक्रस्य वा भवेत् ॥ ७९
 स्थिरेषु राशिष्वारम्भश्चरेषु त्याद्विसर्जनम् ।
 अस्त्रसंहरणं कुर्यादुभयेषु विचक्षणः ॥ ८०
 कृष्णपक्षेऽनलेनाऽस्त्रं विसृजेच्छशिना पुनः ।
 शुक्लपक्षे क्रमादस्त्रं पुनरात्मनि संहरेत् ॥ ८१

ईहमुखोपेता इति सम्बन्धः । इन्द्रियार्थोद्भवा इति । अन्यपादद्वयोऽप्याः ।
 पर्वासासुपसंहारः । ईरिता वर्णदेवता इति ॥ ६८॥७०॥७१॥७२॥७३ ॥

नन्दास्त्रिति । प्रतिपत्षष्ठेऽष्टकादशीषु । रिक्तास्त्रिति । चतुर्थीनवमीचतु-
 र्योऽष्टौ । भद्रास्त्रिति । द्वितीयासप्तमीद्वादशीषु । जयास्त्रिति । तृतीयाष्टमी-
 त्रयोदशीषु । अत्यन्तमुत्तममाहरणमित्यनुषज्यते । “भद्राषु संग्रहं कुर्याज्जयासु
 तु विशेषतः” इत्युक्तेः ॥ ७४॥७५॥७६॥७७॥७८॥७९ ॥

स्थिरेष्विति । वृषसिंहवृश्चिककुम्भेषु । चरेष्विति । मेषकर्कटतुलामकरेषु ।
 उभयेष्विति । द्विस्त्रभावेषु । मिथुनकन्याधनुर्मीनेषु ॥ ८० ॥

अनलेन तु दक्षिणनासापुटसञ्चरन्मरुता । साम्प्रदायिकास्त्वेवं मन्यन्ते ।

भानुना मोक्षसंहारौ कुर्यात्पक्षद्वये सुधीः ।
 पश्चिमाभिमुखो भूत्वा कर्म सर्वत्र साधयेत् ॥ ८२
 नक्षत्रवृक्षशकलान् साध्याख्याकर्मसंयुतान् ।
 तत्तन्मन्त्राक्षरोपेतान्मन्त्रौ मन्त्रार्णसंख्यया ॥ ८३
 जुहुयादेधिते वक्त्रौ मारयेद्रिपुमात्मनः ।
 कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत् कृष्णचतुर्दशी ॥ ८४
 धत्तर्विषवृक्षाक्षभूरुहोल्यान् समिद्धरान् ।
 राजीतैलेन संलिप्तान् पृथक् सप्तसहस्रकम् ॥ ८५
 जुहुयात् संयतो भूत्वा रिपुर्यमपुरं व्रजेत् ।
 सप्तरात्रं प्रजुहुयात् सिद्धार्थस्नेहलोलितैः ॥ ८६

अत्राऽनलशब्देनाऽग्निमण्डलम् । रश्मिति बीजम् । कृत्तिकादिनक्षत्रमप्युच्यते ।
 तद्वच्छिशब्देन चन्द्रमण्डलं चन्द्रबीजं सौम्यास्तिथयश्चोच्यन्ते । तेनायमर्थः ।
 अग्निमण्डलं स्वबीजसंयुक्तं ध्यात्वा नक्षत्रप्रधानमेव विसर्जनकर्म कुर्यात् ॥ ८१ ॥

भानुनेति । आत्मनो भास्कररूपध्यानेन । एवमात्मनो भास्कररूपं विचिन्त्य
 पूर्वोक्तप्रकारेण पक्षद्वये मोक्षसंहारौ सुधीः कुर्यादित्यनुवादः । आत्मनो
 भास्कररूपत्वध्यानमात्रं विशेषः । तदुक्तमाचार्यैः—

नक्षत्रात्मा हुताशः स्यात्तिथ्यात्मेन्दुरुदाहृतः ।

ताभ्यां करोति दिनकृद्विसर्गादानकर्मणी ॥ इति ॥

सर्वत्रेति । आरम्भे प्रयोगे उपसंहारे च । सामग्रीसम्पादनपूर्वकं कर्मसङ्कल्प
 आरम्भः । हुतक्रियाऽस्त्रविमोचनम् । दृष्टफलानन्तरमुद्घासनं संहतिः । अन्यत्र
 कालनियमं विना प्रारम्भोऽप्युक्तः—

परचक्रभयादौ च तीव्ररूपे महाभये ।

न कालनियमो गम्यः प्रयोगाणां कदाचन ॥ इति ॥ ८२ ॥

नक्षत्रवृक्षा द्वाविंशे वक्ष्यमाणाः । शकलानिति । प्रादेशमितान् । साध्या-
 ख्याकर्मसंयुतान् तत्तन्मन्त्राक्षरोपेताति । अनेन क्रमेण

“अन्ते नाम्नो भवेन्मन्त्रः पल्लवो मारणे मतः” इति पल्लव उक्तः ॥ ८३॥८४ ॥

विषवृक्षः कारस्करः । अक्षो विभीतकः । सिद्धार्थस्नेहं सर्षपतैलम् ।

॥ ८५॥८६ ॥

आर्द्रवस्त्रो विष्टिकाले मरीचैर्मनुनाऽमुना ।
 निगृह्यते ज्वरेणाऽरिः प्रलयाग्निसमेन सः ॥ ८७
 तालपत्रे समालिख्य शत्रुनाम यथाविधि ।
 आग्नेयास्त्राणां संवेष्ट्य कुण्डमध्ये निधापयेत् ॥ ८८
 जुहुयान्मरिचैः क्रुद्धो ज्वराकान्तः स जायते ।
 तदादाय क्षिपेत्तोये शीतले स वशो भवेत् ॥ ८९
 पिष्ट्वाऽपामार्गवौजानि मरीचं मधुसंयुतम् ।
 अत्युष्णो लवणो तोये निःक्षिप्य काथयेत्ततः ॥ ९०
 ऋक्षवृक्षप्रतिकृतेर्हृदये वदने नसि ।
 किञ्चित् किञ्चित् क्षिपेत्तोयं दर्व्या कारस्करोत्यया ॥ ९१
 आग्नेयमुच्चरन्मन्त्री सोऽचिराज्ज्वरितो भवेत् ।
 कथितेऽम्भसि तां क्षिप्त्वा हन्याच्छत्रुमयत्नतः ॥ ९२
 तीक्ष्णस्नेहेन संलिप्तां शत्रुप्रतिकृतिं निशि ।
 तापयेदेधिते वज्रौ प्रतिलोममनुं जपन् ॥ ९३
 ज्वरेण बाध्यते सद्यो होमादस्य मृतिर्भवेत् ।
 सामुद्रे सलिले हिङ्गुविषजीरकलोलिते ॥ ९४
 कथिते पुत्तलिं साध्यनक्षत्रतरुनिर्मिताम् ।
 अधोवक्त्रां विनिक्षिप्य यष्ट्या विषतरुत्यया ॥ ९५
 तच्छिरस्ताडनं कुर्वन् जपेदस्त्रं विलोमतः ।
 सप्ताहान्मरणं याति शत्रुर्ज्वरविमोहितः ॥ ९६

विष्टिकाल इति विष्टौ करणे । विषारिघातादि च तत्र सिध्येदित्युक्तेः ॥
 यथाविधीति । कर्मसहितम् । संवेष्ट्येति । परितो लेखनम् । धत्तूरसेनेति
 परमगुरवः ॥ ८६॥८७॥८८॥८९ ॥

कारस्करेति । कुचिला ॥ ८०॥८१॥८२ ॥

तीक्ष्णस्नेहेन सर्षपतैलेन । प्रतिलोममित्याग्नेयमस्त्रम् । होमादित्यर्थात्
 प्रतिकृतेः । अस्येति रिपोः ॥ ८३॥८४ ॥

सामुद्रे सलिले । लवणोदके । विलोमत इति । जातभेदोऽभिप्रायेण ।
 तैनाग्नेयास्त्रमित्यर्थः ॥ ८४॥८५॥८६ ॥

आदित्यरथनागेन्द्रग्रस्ताङ्घ्रिं तद्विषाहतम् ।
 नग्नं तैलेन लिप्ताङ्गं दग्धं भानुमरीचिभिः ॥ ८७
 अधोमुखं निजरिपुं ध्यात्वा कथितवारिणा ।
 तर्पयेद्भानुमालोक्य शत्रुर्मृत्युप्रियो भवेत् ॥ ८८
 बिभ्रतीं मुशलं शूलं ध्यायन् कालघनप्रभाम् ।
 कार्पासबीजैर्निम्बस्य पत्रैर्मेघोद्यतप्लुतैः ॥ ८९
 हुत्वा विद्वेषयेच्छत्रूनस्त्रेणाऽनेन देशिकः ।
 बिभ्राणां तर्जनीं शूलं ध्यात्वा दुर्गां भयङ्करीम् ॥ १००
 महिषीद्युतसंसिक्तैः पल्लवैर्विषवृक्षजैः ।
 हुत्वा रिपोः क्षणात् सेनामुच्चाटयति मन्त्रवित् ॥ १०१
 ध्यात्वा देवीं पुरा प्रोक्तां चतुर्भिर्मरिचान्वितैः ।
 अजारुधिरसंसिक्तैर्जुहुयादिवसत्रयम् ॥ १०२
 रिपोरुच्चाटनं कुर्यात् सेनाया नाऽत्र संशयः ।
 अग्निशूलकरां दुर्गां ज्वलन्तीं प्रलयाग्नवत् ॥ १०३
 ध्यात्वा सर्षपतैलाक्तैर्बीजैर्धत्तूरसम्भवैः ।
 हुत्वा विमोहयेच्छत्रून्मरिचैर्वा ससर्षपैः ॥ १०४
 कालाञ्जननिभां दुर्गां शूलखड्गधरां स्मरन् ।
 नक्षत्रवृक्षसम्भूतैर्व्रणकृत्स्नेहसंयुतैः ॥ १०५
 समिद्वरैः प्रजुहुयाद्वन्यान्मासेन वैरिणम् ।
 सिंहाधिरूढां धावन्तीं धावमानं रिपुं प्रति ॥ १०६
 शरान् कार्मुकनिर्मुक्तान् वज्रिज्वालासुखाकुलान् ।
 मुञ्चन्तीं संस्मरन्दुर्गां तर्पयेदुष्णवारिणा ।
 भानुबिम्बं समालोक्य रिपोरुच्चाटनं भवेत् ॥ १०७

नागेन्द्रः सर्पः । तर्पयेदिति दुर्गाम् ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

तर्जनीमिति । तर्जनीमुद्राम् । तल्लक्षणमुक्तं दुर्गापटले ॥ ८८ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

सर्षपतैलाक्तैरित्युत्तरत्राप्यन्वेति ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

व्रणकृद्भक्तातः ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥

अतिदुर्गामयोमुष्टिगदाहस्तां विचिन्तयेत् ।
 विद्युद्दामसमानाभां महिषीघृतसंभृतैः ॥ १०८
 पुलाकैर्जुहुयान्निम्बविभीतकसमिद्धरैः ।
 कोद्रवैरथ शत्रोश्च सेनायाः स्तम्भनं भवेत् ॥ १०९
 आत्तपाशाङ्कुशां रक्तां गाणिदुर्गामनु स्मरेत् ।
 लोणैः समधुरैः साध्यवृक्षकाष्ठैर्धितेऽनले ॥ ११०
 जुहुयान्निशि सप्ताहान्मन्त्रविद्वश्येन् नृपान् ।
 पाशाङ्कुशधरां रक्तां विश्वदुर्गां विचिन्तयेत् ॥ १११
 फलिनीकुसुमैः फलैश्चन्दनाम्भःसमुक्षितैः ।
 जुहुयान्निशि यो मन्वी तस्य विश्वं वशं भवेत् ॥ ११२
 शरच्चन्द्रनिभां देवीं विगलत्परमामृताम् ।
 पाशाङ्कुशधरां ध्यायन् सिन्धुदुर्गां समिद्धरैः ॥ ११३
 वैतसैर्मधुरासिक्तैर्जुहुयात् वृष्टिसिद्धये ।
 कपालं त्रिशिखं पाशमङ्कुशं बिभ्रतीं करैः ॥ ११४
 जवाकुसुमसंकाशामग्निदुर्गां विचिन्तयन् ।
 हुत्वा लवणपुत्तल्या मधुरलथयुक्तया ॥ ११५
 आकर्षेद्वाञ्छितान् साध्यान्मन्त्रविन्नाऽत्र संशयः ।
 अतिदुर्गेयमत्याद्या षट्पन्ता त्रिष्टुबौरिता ॥ ११६
 दुर्वर्णान्ताऽथ गाण्याद्या गाणिदुर्गा समीरिता ।
 विश्वाद्या ग्यक्षरान्ता सा विश्वदुर्गा समीरिता ॥ ११७
 सिन्ध्वाद्या सा वकारान्ता सिन्धुदुर्गा निगद्यते ।
 त्यन्तामग्न्यादिकामेनामग्निदुर्गां विदुर्बुधाः ॥ ११८

अतिदुर्गादयः पञ्च जातवेदोमन्त्रभेदा एव वक्ष्यमाणाः । पुलाकैस्तुक्क्षधान्यैः ।
 अतीति । अतिदुर्गाणि विश्वा इत्यारभ्य परिषदन्ता सर्वा ऋक् । एवमग्रेऽपि ।
 गूढार्थदीपिकाकारस्तु । अतिषदिति । त्रिवर्णं मन्त्रं वदन् बभ्रामैव ॥१०८॥१०९॥
 ॥११०॥१११॥११२॥११३॥११४॥११५॥११६॥११७॥११८॥

अङ्गणे स्थण्डिलं कृत्वा सुगन्धिकुसुमादिभिः ।
 देवीमभ्यर्चयेन्नित्यं प्रागुक्तेनैव वर्त्मना ॥ ११६
 आहरेद्रात्रिषु बलिं चरुणा सर्वसिद्धिदम् ।
 कृत्यारोगभयद्रोहभूतादीन्नाऽव संशयः ॥ १२०
 यथावदग्निमाराध्य गन्धैः पुष्पैर्मनोरमैः ।
 स्थित्वा तस्याऽग्रतो मन्त्री जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ १२१
 जपोऽयं सर्वसिद्धयै स्थान्नाऽव कार्या विचारणा ।
 लवणैर्मधुरासिक्तैर्जुहुयात्पश्चिमामुखः ॥ १२२
 मन्त्रार्णसंख्यया मन्त्री रिपुमात्मवशं नयेत् ।
 शालीन् प्रक्षाल्य संशोष्य शुद्धान् कुर्वीत तण्डुलान् ॥ १२३
 जपित्वा पञ्चगव्येषु संस्कृते हव्यवाहने ।
 चरुं पचेज्जपन्मन्त्रमवतार्य पुनः सुधीः ॥ १२४
 अर्चयित्वा विशदधीर्देवीमग्नौ यथा पुरा ।
 जुहुयाच्चरुणाऽनेन साज्येनाऽष्टसहस्रकम् ॥ १२५
 पात्रे सम्पातनं कुर्वन् साध्यं तत् प्राशयेत् सुधीः ।
 शेषं तं निखनेद् वारिसम्पातं प्राङ्गणान्तरे ॥ १२६
 कृत्या रोगा विनश्यन्ति सह भूतग्रहामयैः ।
 परैरुत्पादिता कृत्या पुनस्तानेव भक्षयेत् ॥ १२७
 ब्रीहिभिर्हविषा क्षीरैः पयोवृक्षसमिद्धरैः ।
 आज्यैर्मधुवयोपेतैरेतैर्दशशतं पृथक् ॥ १२८
 जुहुयात् सम्पदां भूमिः साधको भवति ध्रुवम् ।
 भास्करे मेषराशिस्थे मन्त्रज्ञोऽनुगुणे दिने ॥ १२९
 नद्यां सागरगामिन्यां सततं पुष्कलाम्भसि ।
 उद्धृत्यादाय सिकताः संशोष्य परिशोधयेत् ॥ १३०

तस्येत्यग्नेः ॥ ११६—१२९ ॥

सिकताप्रयोगमाह भास्कर इति । सागरगामिन्यामिति साक्षात् । पञ्च-
 गव्येष्विति । आलोडनपर्यामेषु । गृहग्रामादीत्यादि शब्देन नगरम् । प्रस्थेति ।

न्यस्य ताः पञ्चगव्येषु संस्कृते हव्यवाहने ।
 भर्जयेन्मनुना सिद्ध्यै द्रव्यां ब्रह्मरुहोत्पया ॥ १३१
 सिंहमेषधनुस्येऽर्के कृष्णपक्षेऽष्टमीतिथौ ।
 विशाखाकृत्तिकामूलहस्तोत्तरमघास्वथ ॥ १३२
 रोहिण्यां श्रवणे वारौ मन्दवाक्पतिदैवतौ ।
 विहायाऽन्येषु कुर्वीत सिकतास्थापनं सुधीः ॥ १३३
 गृहग्रामादिराष्ट्राणां रक्षार्थं सिकताः शुभाः ।
 प्रस्थाढकघटोन्माना मध्यादिष्ववटेष्विमाः ॥ १३४
 नवमु प्रक्षिपेज्जप्तास्तेषु सम्पूजयेत् क्रमात् ।
 मध्यादि देवीशस्त्राणि कपालान्तानि देशिकः ॥ १३५
 चक्रं शङ्खमसिं खेटं वाणञ्चापं विशूलकम् ।
 कपालं स्वस्वमन्त्रेण सम्पूज्याऽन्ते बलिं हरेत् ॥ १३६
 नक्षत्रग्रहराशीनां लोकेशानां बलिं हरेत् ।
 विहिता यत्र रक्षेयं वर्धन्ते तत्र सम्पदः ॥ १३७
 क्षुद्रग्रहमहारोगसौरभूतसरीसृपाः ।

अमुना विलयं यान्ति विधिना नाऽत्र संशयः ॥ १३८

एहं प्रस्थमिताः । ग्रामे नगरे आढकमिताः । राष्ट्रे घटोन्मिताः । अशीति-
 द्भ्यः कर्षः । चतुर्गुणः पलम् । चतुष्पलः कुडवः । चतुःकुडवः प्रस्थः । प्रस्थ-
 शतमाढकः । आढकचतुष्कं द्रोणः । द्रोणचतुष्कं घटः । दशाङ्गुलाधिकं
 त्रिविंशत्यङ्गुलं केचिदाहुः ॥ १२८॥१३०॥१३१॥१३२॥१३३॥१३४॥१३५ ॥

स्वस्वमन्त्रेणेति । सप्तदशोक्तेन । अन्ते बलिमिति । देव्याः चक्राद्यस्त्राणां च ।

॥ १३५ ॥ १३६ ॥

नक्षत्रेत्यधिपतीनामप्युपलक्षकम् । एषां बलिमन्त्राः । अश्विनीदेवताभ्यो
 देवानक्तचारिभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नमः । एवं भरणीकृत्तिकापाददेवताभ्यः
 कृत्तिकापादत्रयदेवताभ्य इत्याद्यूह्यम् । ततस्तदधिपतिभ्यः अश्विन्यधिपत्यश्वि-
 त्रयताभ्यः । एवं यमादिषूह्यम् । ततो राशिवलिः । अश्विनीभरणीकृत्तिकापादे
 प्रदेवताभ्यस्तदधिपतिभ्यः । एवं वृषादिषूह्यम् । ततो ग्रहबलिः । अश्विनी-
 भरणीकृत्तिकापादमेषराश्यधिपत्यङ्गारकदेवताभ्यः । एवमन्येषामप्यूह्यम् ।

सिकतानां विशुद्धानां विकारकुडवं सुधीः ।

पञ्चगव्ययुते पात्रे ब्रह्मवृत्तेण निर्मिते ॥ १३६

निक्षिप्य विधिना यत्र स्थापयेत्तत्र सम्पदः ।

दिने दिने प्रवर्धन्ते कालवृष्ट्यादिभिः सह ॥ १४०

महोत्पाता विनश्यन्ति कृत्याद्रोहमहाग्रहाः ।

चरुगव्याश्मनां कुर्यात् स्थापनं विधिनाऽमुना ॥ १४१

गोमूत्रं प्रस्थमानं स्याद्गोमयाम्भस्तदर्द्धकम् ।

आज्यात् सप्तगुणं क्षीरं गोमूत्रात् त्रिगुणं दधि ॥ १४२

गोमूत्रेण समं सर्पिः सर्वं वा सममुच्यते ।

गावः स्युः कपिलाश्वेतहिमधूम्रारुणप्रभाः ।

अभावे गदिताः सर्वाः सर्वधा कपिलोद्भवम् ॥ १४३

लोकेशबलिर्वास्ती मदुक्तोऽनुसन्धेयः । बलिं हरेदिति परितः ॥ १३७॥१३८ ॥

विशुद्धानामिति । नद्यामित्याद्युक्तप्रकारेण । विकारकुडवं षोडशकुडवम् ।

प्रस्थं गोमूत्रादीनाम् ॥ १३८॥१४०॥१४१ ॥

विधिनेति । पूर्वोक्तस्थापनप्रकारेण । चर्वश्मनोः । गव्ये तु विशेषो नारायणीवे-

गव्येषु शालीन् यवमुद्गमाषगोधूमबिल्वस्थितिलाजबीजम् ।

पद्मच्छदस्थं विनिधाय पात्रे क्षुद्रा निखन्याद्भुवि नागयोगे ॥

नागयोगमाह्वान्यः—

सर्पं मुहूर्त्ते सर्पर्चकरणे सर्पसंज्ञिते ।

संयोगो नागयोगोऽयमथवा करणर्चयोः ॥ इति ॥

पृथक् शिरः पञ्च सरोजपत्रं निष्क्रिद्रमेकीकृतवज्रनालम् ।

गव्ये प्रपूर्णं निखनेददूनां [नन्त्र] स्मृत्या तदा क्षुद्रविनाशि गेहे ॥ इति

तत्स्थापननक्षत्रादिकमपि तत्रैव—

पूषा पुष्यपुनर्वसू वसुहरी चित्रा शशी [तथा] रोहिणी

तारास्तास्तिथयोऽश्मत्फणियमा दिक्पञ्चदश्यो हरिः ।

वाराह्विन्दुसुतेन्दुशक्रगुरवो युग्मं कुलीरो धनुः

कुम्भान्धावपि राशयो निगदिता गव्यप्रयोगाय ते ॥ इति ॥

सर्वं वेति । वाशब्देनान्यत् प्रकारद्वयमुपक्षिप्तम् । योजने तत्तत्सर्वं

एकोनपञ्चाशत्कोष्ठे फलके ब्रह्मशाखिनः ।

विहाय कोणकोष्ठानि शक्त्याद्यं जातवेदसम् ॥ १४४

लिखित्वा मध्यकोष्ठादि पूजयेत्तत्र देवताम् ।

कृत्वा होमं ससम्पातं निखनेत्तद्यथा पुरा ।

दद्याद् बलिं यथा पूर्वमस्य पूर्वोदितं फलम् ॥ १४५

मध्ये मायामष्टकोष्ठेषु पादानष्टौ कृत्वा मातृकार्णैः प्रवीतम् ।

भूविम्बस्थं सर्वभूतामयघ्नं रक्षायुःश्रीकीर्त्तिदं यन्त्रमेतत् ॥ १४६

आग्नेयास्त्रस्य ज्ञानानि विसर्गादानकर्मणी ।

यः पुमान् गुरुणा शिष्टस्तस्याऽधीनं जगत्त्रयम् ॥ १४७

इति श्रीशारदातिलके एकविंशः पटलः ।

योजनमित्यपि ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

मूत्रं प्रस्थं गोमयं स्यात्पलाङ्गं क्षीरं प्रस्थं दध्यपि क्षीरतोऽर्द्धम् ।

आज्यं दध्नोऽप्यर्द्धमेवं प्रमाणं स्वीयेर्मन्त्रैर्योजयेत् पञ्चगव्यम् ॥

मूत्रं द्विभागं शक्नुदेकभागं पयोऽष्टभागं दधि तत्समानम् ।

क्षीरार्द्धकं वा चतुरंशमाज्यम् । इति ।

मन्त्राष्ट्वाचार्यैरुक्ताः । तद्यथा—

तारभवाभिरथगर्भिः क्रमेण संयोजयेच्च गव्यानि ।

आत्माष्टाक्षरमन्त्रैरथवा योज्यानि पञ्चभिः पञ्च ॥ इति ॥

॥ १४१॥१४२॥१४३ ॥

एकोनपञ्चाशदिति । पूर्वापरायतदक्षिणोत्तरायताष्टाष्ट रेखाक्रमेण । तत्र मध्यकोष्ठे शक्तिबीजं लिखित्वा पूर्वाद्यावत्तत्त्रयेण जातवेदोमन्त्रं लिखेत् ।

तत्र तृतीयावृत्तौ । बाह्ये कोणचतुष्टयपरित्यागः ॥ १४४॥१४५ ॥

यन्त्रमाह मध्य इति । पूर्वापरायता दक्षिणोत्तरायताश्चतस्रो रेखाः कुर्यात् ।

तदा नवकोष्ठं भवति । मध्य इति । मध्यकोष्ठे ॥ १४६ ॥

विसर्गादानकर्मणीति । विसर्गः संहारः । आदानं प्रयोगानन्तरं पुनर्मन्त्रस्वाकारः । यदाहुः—

विधिवन्मारणं कृत्वा सिद्धमन्त्रेण मन्त्रवित् ।

कर्मान्ते देवतापूजां सविशेषं प्रकल्पयेत् ॥

शक्त्या सन्तर्प्य विप्रांश्च मन्त्रमूर्तिं विसृज्य च ।
 समुद्रगायां नद्यां तु कण्ठमात्रे जले स्थितः ॥
 अहोरात्रं जपेन्मन्त्रमष्टाधिकसहस्रकम् ।
 शुद्धं मनं तं स्वीकुर्यात् । इति ॥ १४७ ॥
 इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
 पदार्थादर्शाभिख्यायामेकविंशः पटलः ॥ ॐ ॥

द्वाविंशः पटलः ।

अथो दिनास्त्रं कृत्यास्त्रं वक्ष्ये शत्रुविमर्दनम् ।

अतिदुर्गामनुं प्राहुर्दिनास्त्रं मन्त्रवित्तमाः ॥ १

प्रतिलोममिमं मन्त्रं कृत्यास्त्रं परिचक्ष्यते ।

दिनास्त्रस्य षडङ्गादौन् प्रतिलोमोदितान् विदुः ॥ २

भानुविम्बगतं शत्रुमधोवक्त्रं विषाहतम् ।

मूलादुत्थितया ग्रस्तं कुण्डल्या भावयेत् सुधीः ॥ ३

अथो इति । अतिदुर्गामनुः पूर्वोक्तः ॥ १ ॥

इममतिदुर्गामनुम् । षडङ्गादीनित्यादिशब्देनाऽक्षरपदन्यासावुभयत्र । अनु-
लोमोदितान् जातवेदसे इत्युक्तान् । जातवेदसे ज्ञाडायन्तेरिति सम्प्रदायात् ।

तदुक्तम्—मनोराद्यपदेनैव षट्पदानि च पूर्ववत् ।

ज्ञाडायन्तेन तानि स्युरतिदुर्गामनोरपि ॥ इति ॥

आचार्या अपि—अनुलोमजपेऽङ्गानामपि पाठोऽनुलोमकः । इति ।

पञ्चपादाचार्यैर्व्याख्यातम् अपिशब्दात् पदाक्षरयोरपीति ।

प्रतिलोमोदितानित्याग्नेयास्त्रोक्तान् ।

तदुक्तम्—शैलाहिलोकाङ्गमुनिरससंख्याक्षरैः क्रमात् ।

मनोरन्तविलोमस्य षडङ्गान्यपि कल्पयेत् ॥ इति ॥

आचार्याश्च—प्रतिलोमानि तानि स्युः प्रतिलोमविधौ तथा । इति ।

अपि तथेति पूर्ववत् पञ्चपादाचार्यैर्व्याख्यातम् । अनयोर्ध्यानं यथा—

उद्यानमध्ये पूर्वोक्तसिंहस्कन्धोपरिस्थिताम् ।

कालमेघनिभामुग्रां सर्पभूषणभूषिताम् ॥

शूलं खड्गं कुठारं च खर्पखेटकतर्जनोः ।

दधानां दक्षिणान्यैः स्वैः करदण्डैरितस्ततः ।

अतिदुर्गामनोर्मूर्त्तिं धावमानां विचिन्तयेत् ॥ इति ॥

वरदारिद्राभीति पाणिपद्मैर्विराजिताम् ।

तामन्तप्रतिलोमाख्यां सिंहस्थां चिन्तयेत् समाम् ॥ इति ।

पुरश्चरणं तु जातवेदोमन्त्रपुरश्चरणेनैव ज्ञेयम् ॥ २ ॥

विषाहतमिति । भानुरथगत-सर्पविषैराहतमित्यर्थः ॥ ३ ॥

मूलाधारे क्षिपेत्सद्यः प्रस्फुरत्कालपावके ।
 दिनत्रयात् ज्वराक्रान्तो रिपुः प्राणान् विमुञ्चति ॥ ४
 दिनास्त्रेण प्रविद्धाङ्गं स्वाधिष्ठानगतं रिपुम् ।
 पञ्चवायुसमिद्धेन वज्रिना दग्धविग्रहम् ॥ ५
 ध्यायन्मनुं जपेत् सद्यः स भवेद्यमवलम्बः ।
 मणिपूरगतं शत्रुमग्निना दौप्तविग्रहम् ॥ ६
 ध्यायन् दिनास्त्रं प्रजपेत् स मृत्युवशतां व्रजेत् ।
 अनाहताहितः शत्रुर्निर्दग्धो मन्त्रवज्रिना ॥ ७
 पाशेन बद्ध्वा शीघ्रेण नीयते यमकिङ्करैः ।
 विशुद्धस्थानगो वैरी दिनबाणेन पीडितः ॥ ८
 अधोमुखः स्मृतस्तूर्णं निरायुः स्याद्दिनत्रयात् ।
 आज्ञायां निहितं शत्रुं दहेत् ज्ञानाग्निना धिया ॥ ९
 पुत्रमितकलत्रादीन् हित्वा मृत्युमुपाश्रयेत् ।
 नाभिमात्रोदके स्थित्वा ध्यायन् विम्बे दिनेशितुः ॥ १०
 वैरिणं दग्धसर्वाङ्गं मन्त्रमष्टोत्तरं शतम् ।
 जपेत् सप्तदिनादर्वाग्यमलोकं स गच्छति ॥ ११
 आरवारं समारभ्य सप्ताहं प्रजपेन्मनुम् ।
 सूर्योदयं समारभ्य यावदस्तमयो भवेत् ॥ १२
 सन्निपातज्वराविष्टो यमग्रस्तो भवेदरिः ।
 स्थित्वा दुर्गालये मन्त्री त्रिरात्रं वर्जिताशनः ॥ १३
 दिनबाणेन विद्धाङ्गं वैरिणं प्रविचिन्तयेत् ।
 जपेन्मनुमिमं शत्रुर्ज्वरितो मरणं व्रजेत् ॥ १४

मूलाधारे गुदमेढ्रान्तरालदेशे । प्रस्फुरत्कालपावक इति ध्यानम् ॥ ४ ॥

स्वाधिष्ठानं लिङ्गोपरिदेशः । मणिपूरकं नाभिस्थानम् । अनाहतं हृदयम् ।
 विशुद्धिः कण्ठः । दिनबाणेन दिनास्त्रेण । आज्ञा भ्रूमध्यम् । मन्त्रमिति ।
 जपेदित्यनेन सम्बध्यते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

आरो भीमः । प्रजपेदिति । पूर्ववदरिं ध्यायन् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

स्पष्टा [स्मृत्वा] दुर्गां जपेन्मन्त्रमनश्रंस्त्रिदिनं स्मरन् ।
 शूलप्रोतं निजरिपुं दिनास्त्रेण प्रदीपितम् ॥ १५
 ज्वरेण महताऽऽविष्टो जायतेऽसौ यमातिथिः ।
 रविमण्डलगं शत्रुं दष्टं तद्रथपन्नगैः ॥ १६
 विषाग्निदग्धसर्वाङ्गं ध्यायन्नुष्णेन वारिणा ।
 तर्पयेद्दिनवागेन स्यादसौ यमवल्लभः ॥ १७
 रविविम्बादागतया ज्वालया ग्रस्तविग्रहम् ।
 रिपुं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं स क्रीडति यमान्तिके ॥ १८
 ग्रहयुक्ताङ्गविम्बस्थं विद्धं मन्त्रमयैः शरैः ।
 प्रतिबध्य निजं शत्रुं जपेद्युतमस्त्रवित् ॥ १९
 रिपुं नयति शीघ्रेण यमदूतो यमालयम् ।
 प्रलयानलसङ्काशं कालरात्रिमिवाऽपराम् ॥ २०
 शूलपाशधरां घोरां सिंहस्कन्धनिषेदुषीम् ।
 सवितुर्मण्डलान्तःस्थां रक्तनेत्रत्रयोद्वैतैः ॥ २१
 विस्फुलिङ्गैर्निर्दहन्तीं रिपुमाकुलविग्रहम् ।
 स्पष्टदंष्ट्राधरां नृत्यद्भृकुटीभीषणाननाम् ॥ २२
 तर्जयन्तीं निजं शत्रुं तर्जन्या भीमरूपया ।
 दंष्ट्रामयूखजालेन द्योतयन्तीं दिगन्त[म्ब]रम् ॥ २३
 शूलेन वैरिणो वक्षो दारयन्तीं भयङ्करीम् ।
 जपेद्दिनत्रयं मन्त्री मारयेद्दिपुमात्मनः ॥ २४
 अस्त्रमन्त्रकृतन्यासः प्रलयाग्निसमप्रभाम् ।
 रक्तवस्त्रधरां क्रुद्धां रक्तनेत्रत्रयान्विताम् ॥ २५
 सिंहाधिरूढां धावन्तीं धावमानं रिपुं प्रति ।
 खड्गेन तच्छिरश्चित्वा क्षणादव्योमस्थलीं गताम् ॥ २६

विषाग्नीति । विषं तद्रथपन्नगसम्भूतमेव १५॥१६॥१७॥१८ ॥

ग्रहयुक्तो राहुग्रस्तः । प्रतिबध्य ध्यात्वेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

प्रलयानलेत्यादि भयङ्करीमित्यन्तस्य ध्यात्वेति शेषः ॥ २०—२७ ॥

ध्यात्वा दुर्गां जपेन्मन्त्रं त्रिदिनं वर्जिताशनः ।
 अनेनैव विधानेन रिपुर्मृत्युप्रियो भवेत् ॥ २७
 कर्माण्येतानि कुर्वीत दिवसे न तु रात्रिषु ।
 पश्चिमामुखलिङ्गस्य सजीवं महिषं पुरः ॥ २८
 निखा[धा]य तस्य शिरसि कुण्डं कृत्वा त्रिकोणकम् ।
 तस्मिन् समेधिते वज्रौ यथावद्देशिकोत्तमः ॥ २९
 सत्रिकोणान् समन्वाणान् साध्यनामसमन्वितान् ।
 अजारक्तेन संसिक्तान् कारस्करसमिद्वरान् ॥ ३०
 सहस्रं जुहुयाद्देवीं ध्यात्वा सवित्तमण्डले ।
 प्रलयाग्निसमां घोरां द्वाविंशद्भुजशोभिताम् ॥ ३१
 उदयायुधसन्दोषां नृत्यन्तीं सिंहमस्तके ।
 महादंष्ट्रां महाभीमां ज्वलत्केशीं नदन्मुखीम् ॥ ३२
 रक्तान्[द्र]मांसवदनां घूर्णितोग्रबिलोचनाम् ।
 अनेन विधिना शत्रुर्महाज्वरनिपीडितः ॥ ३३
 विमुञ्चति निजं देहं पुत्रमित्रादिभिः सह ।
 ऊर्ध्वमुष्णाम्भसो मन्त्री लम्बयित्वा भुजङ्गमम् ॥ ३४
 भानुविम्बगतां दुर्गां सहस्रादित्यसन्निभाम् ।
 सहस्रपाणिचरणां सहस्राक्षिशिरोमुखीम् ॥ ३५
 सहस्रनागवद्वाङ्गीं त्रासयन्तीं जगत्त्रयम् ।
 ध्यायन्ननेन सर्पास्ये तर्पयेदुष्णवारिणा ॥ ३६
 संयतः कालपाशेन वैरो मुञ्चेत् स्वजीवितम् ।
 मध्याह्नार्कयुतप्रख्यां नदन्तीं नरसिंहवत् ॥ ३७

पश्चिमामुखेति । शिवालयद्वारस्य पश्चिममुखता । केचित् स्थावरलिङ्गस्य
 पश्चिमामुखतामाहुः । एष एव साम्प्रदायिकः पक्षः । सत्रिकोणानिति ।
 लिखितत्रिकोणान् । समन्वाणानिति । पञ्चवरीत्या ॥ २८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३ ॥
 भुजङ्गममिति । जीवन्तं कृष्णम् । अधोमुखम् । अनेनास्त्रमन्त्रेण । तर्पये-

घोरसिंहसमासीनां महाभीषणदर्शनाम् ।
 शूलप्रोताहितां ध्यायन् जपन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ ३८
 तर्पयेदुष्णतोयेन सर्पवक्त्रे दिनत्रयम् ।
 यमस्य भवनं गच्छेदरातिर्नात्र संशयः ॥ ३९
 ऋक्षवृक्षप्रतिकृतिं प्रतिष्ठितसमीरणाम् ।
 उष्णोदके विनिक्षिप्य विषाढ्ये विधिना ततः ॥ ४०
 अर्केन्दुनलसङ्काशां खड्गखेटकधारिणीम् ।
 नयनत्रयनिर्गच्छद्विस्फुलिङ्गशताकुलाम् ॥ ४१
 सिंहस्थां सर्पभूषाढ्यां त्रैलोक्यभयदायिनीम् ।
 खड्गकृत्ताहितां ध्यायन् प्रजपेदयुतं मनुम् ॥ ४२
 विधानेनाऽमुना शत्रुर्गस्तो भवति मृत्युना ।
 प्रकल्प्य दुर्गायतने त्रिकोणं कुण्डमुत्तमम् ॥ ४३
 तत्र संज्वलिते वज्रौ महिषीशकृता कृताम् ।
 पुत्तलीमजरक्ताक्तां प्रतिष्ठितसमीरणाम् ॥ ४४
 छित्वा छित्वा प्रजुहुयादजरक्तान्वितां निशि ।
 ध्यात्वा दुर्गां प्रनृत्यन्तीं महिषोरःस्थलान्तरे ॥ ४५
 शूलेन महिषस्याऽङ्गं भिन्दन्तीं घोरदर्शनाम् ।
 अट्टहासैरजस्रोत्यैर्भीषितासुरसैनिकाम् ॥ ४६
 प्रलयानलसङ्काशां भ्रमन्नेवत्रयान्विताम् ।
 सन्दष्टाधरसंभिन्नां दंष्ट्राभीममुखाम्बुजाम् ॥ ४७
 खड्गखेटकयुक्ताभिः कन्यकाभिः समावृताम् ।
 अनेन विधिना शत्रुः प्रयाति यमसन्निधिम् ॥ ४८
 दिनास्त्रमेवं कथितं शत्रुनिग्रहकारकम् ।
 कृत्यास्त्रदेशितान् कुर्यात् प्रयोगान् मन्त्रवित्तमः ॥ ४९

दिति । कारस्करद्व्या । अनन्यधीरित्यनेन तथैव तर्पणमित्युक्तम् ॥ ३४—३८ ॥

विधिना मनुं प्रजपेदित्यन्वयः । विधिः पल्लवेन नामयोगः । खड्गेन कृत्तः
 छिन्नः अहितः शत्रुर्येति ॥ ४०—४८ ॥

आधारादुद्गतां देवीं कुण्डलीं सर्प[र्व]रूपिणीम् ।
 तां ब्रह्मरन्ध्रमार्गेण यातां व्योमस्थलीं ततः ॥ ५०
 मुखेन शत्रुमादाय निवृत्तां स्वगृहं प्रति ।
 ज्वलत्कालानलोद्दीप्तां विचिन्त्य प्रजपेन्मनुम् ॥ ५१
 सप्तभिर्वासरैः शत्रुर्मृत्युं प्राप्नोति मोहितः ।
 अङ्गारवारे चित्यग्नौ सर्पपस्नेहलोलितम् ॥ ५२
 सिद्धार्थकुडवं जप्तं जुहुयात्पक्षमावतः ।
 कृत्यास्त्रज्वालया दग्धो रिपुर्यमपुरं व्रजेत् ॥ ५३
 चतुर्दश्यामर्द्धरात्रे चितास्थीन्यस्त्रसाधकः ।
 व्रणतैलविलिप्तानि चिताग्नौ जुहुयात्ततः ॥ ५४
 अनेन विधिना शत्रुर्मृत्युमेष्यति कातरः ।
 तुषास्थिनिर्मितां शत्रोर्व्रणतैलपरिप्लुताम् ॥ ५५
 प्रतिमां स्थापितप्राणां जुहुयान्निशि साधकः ।
 क्त्वा क्त्वाऽजरक्तेन सप्ताहान् म्रियते रिपुः ॥ ५६
 श्मशानबालुकाः स्पृष्ट्वा साक्षता नियुतं जपेत् ।
 विकिरेत्तास्तडागादौ कृत्यास्त्रक्थितं जलम् ॥ ५७
 तदौयं पीतमचिरान्निहन्ति सकलान् जनान् ।
 कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां प्रजप्तैः प्रेतभस्मभिः ॥ ५८
 महिष्याज्येन लुलितास्तन्मन्त्राक्षरसंख्यया ।
 निर्माय गुटिका एताः सम्यग्जप्तसमीरणाः ॥ ५९
 चितिकाष्ठैर्धिते वक्त्रौ जुहुयाद्दृढमानसः ।
 चतुर्दशीत्रयादर्वाक् शत्रुर्मृत्युवशो भवेत् ॥ ६०

चित्यग्नाविति । कुण्डस्थापिते यथोक्तसंस्कारसंस्कृते । व्रणतैलं
 भक्तातैलम् ॥ ५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५ ॥

तुषा धान्यस्य । अस्थीति मनुष्यास्थीनि । एतदुभयमेकीकृत्य प्रतिमां
 कुर्यात् ॥ ५५॥५६ ॥

कृत्यास्त्रक्थितमिति । तडागादौ सिकताप्रक्षेपेण ॥ ५७॥५८॥५९॥६० ॥

श्मशानभस्मसिद्धार्थान् पञ्चगव्ये विनिक्षिपेत् ।
 माहिषे संस्मरेद्देवीं कालाग्निसदृशप्रभाम् ॥ ६१
 भर्जयेत् प्रजपन्मन्त्रं विषकाष्ठैधितानले ।
 दुर्गागारे प्रजुहुयादनेनाऽयुतमस्तवित् ॥ ६२
 पुनरादाय तद्भस्म सेनायां वैरिणः क्षिपेत् ।
 सा सेना बहुधा भिन्ना ज्वररोगविमोहिता ॥ ६३
 आयुधानि परित्यज्य युद्धकाले पलायते ।
 गेहग्रामादिषु क्षिप्तं कुर्यादुच्चाटनं क्षणात् ॥ ६४
 सप्तवारेषु कुलिके दुर्गाविश्वसु शर्कराः ।
 सप्त माहेन्द्रदिग्वर्जं गृहीत्वा प्रजपेन्मनुम् ॥ ६५
 माहिषीपञ्चगव्येन भर्जयेत्ता यथा पुरा ।
 भूयो जपित्वा विकिरेद् गेहग्रामपुरेष्विमाः ॥ ६६
 स देशो नश्यति क्षिप्रं दग्धो मन्त्रभवाग्निना ।
 ब्रह्मदण्डौ मर्कटिकां करक्रोशनिकां त्रयम् ॥ ६७
 भौमवारस्य कुलिके गृहीत्वा प्रजपेन्मनुम् ।
 चतुर्दश्यां रिपोर्गेहे निखनेत् प्रजपन्मनुम् ॥ ६८
 साङ्गं पुत्रकलत्राद्यैरुत्सादो जायते रिपोः ।
 एकैकं वा खनेन्मन्त्री मण्डलात् तत्फलं भवेत् ॥ ६९
 षड्बिन्दुषट्कं पुत्तल्यां निखनेदोदनान्वितम् ।
 स्पृष्ट्वा तां प्रजपेदस्त्रं कृष्णाष्टम्यां निशार्द्धतः ॥ ७०

माहिषे पञ्चगव्ये प्रयोग उपचारात् ॥ ६१॥६२॥६३॥६४ ॥

सप्तवारेष्विति । सप्तवाराणामपि कुलिका मया एकादशे उक्ताः । तत्र
 प्राचीवर्जं दुर्गालयाग्नेयादिसप्तस्थानशर्करासु एकैकां शर्करां क्रमात् प्रत्यहं
 रव्यादेः कुलिके गृहीत्वा सप्तमेऽहनि सर्वा एकीकृत्य स्पृष्ट्वा प्रजपेत् । यथा
 पुरेति । विषकाष्ठान्नौ विषकाष्ठद्वयां भर्जयेत् ॥ ६५॥६६॥६७ ॥

मर्कटी कपिकच्छूः । करक्रोशनिका वज्रदण्डः । उत्सादः पुनरप्यागमनं
 यथा न भवति तथा उच्चाटनम् ॥ ६७॥६८॥६९ ॥

षड्बिन्दुषट्कमिति । षड्बिन्दुः कीटविशेषः । स च प्रथमजलपाते उत्पद्यते ।

शत्रुनामसमायुक्तं श्मशाने निखनेदिमाम् ।
 प्रणश्येत् स रिपुः शीघ्रं सकुटुम्बः सवान्धवः ॥ ७१
 कपालशकलान्मन्त्रौ कृत्यास्त्राक्षरसंख्यकान् ।
 स्पृष्ट्वा तान् प्रजपेदस्त्रं प्राणस्थापनपूर्वकम् ॥ ७२
 कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां श्मशाने विषवृक्षजे ।
 जुहुयादजरक्ताक्तान् कृत्यास्त्रज्वालयाम् ततः ॥ ७३
 रिपुर्ममपुरं गच्छेन्महाज्वरविमोहितः ।
 अजरक्तेन संपूर्णं कलशे निक्षिपेदहिम् ॥ ७४
 कपालेन पिधायैनं क्वादयेद्रक्तवाससा ।
 पूजयेद्रक्तपुष्पाद्यैः स्पृष्ट्वा तमयुतं जपेत् ॥ ७५
 भौमवारे निशामध्ये कारस्करसमेधिते ।
 श्मशानवक्त्रौ जुहुयाद् गच्छेद्यमपुरं रिपुः ॥ ७६
 साध्यनक्षत्रवृक्षेण कृत्वा कुम्भं प्रपूरयेत् ।
 माहिषैः पञ्चगव्यैस्तं विडालं तत्र निक्षिपेत् ॥ ७७
 जपपूजादिकं सर्वं यथापूर्वं समाचरेत् ।
 कारस्करभवे वक्त्रौ कृत्यास्त्रेण समेधिते ॥ ७८

तस्य पञ्चकुष्ठ इति नामान्तरम् । तस्य पञ्च बिन्दवः श्वेता भवन्ति । एकबिन्दुः
 भिन्नवर्णः । तदुक्तं नीतिनिर्णीतादौपनिषदोः—

पञ्चकुष्ठस्य कीटस्य पञ्च स्युः श्वेतबिन्दवः ।

भिन्नवर्णस्तथा चैकः सुस्निग्धश्चैव वर्णतः ।

भवेत् स जलदारम्भे षड्बिन्दुरिति कीर्तितः ॥ इति ।

पुत्तल्यामिति । तज्जन्मर्चवृक्षोद्भवायाम् । शत्रोर्नामसंयुक्तम् अस्त्रमस्त्रमन्त्रं
 प्रजपेदित्यन्वयः । तत्र योगः पल्लवरीत्या । क्वचित् समायुक्तामिति पाठः ।
 तदा पुत्तलीविशेषणम् ॥ ७०॥७१ ॥

कपालशकलान् अजरक्ताक्तान् श्मशाने जुहुयादिति सम्बन्धः । संस्पृश्येति ।
 तानेव । विषवृक्षज इति । विषकाष्ठैधिते अग्नाविति शेषः ॥ ७२॥७३॥७४ ॥
 अहिमिति । जीवन्तं कृष्णम् । एनं घटम् । तं घटं शत्रुरूपम् ॥ ७४॥७५॥७६॥
 विडालं कृष्णम् । जपपूजादिकमिति आदिशब्देन कपालेन पिधानं रक्त-

अयुतं व्रणतैलेन हुत्वाऽन्ते तं घटं पुनः ।
 आमस्तकं समुद्धृत्य जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ।
 जुहुयाद्विधिनाऽनेन त्रिदिनैर्भियते रिपुः ॥ ७६
 सुन्दरं महिषीवत्समेकरात्रमुपोषितम् ।
 पाययन् महिषीसर्पिःप्रस्थं मन्त्रेण मन्त्रितम् ॥ ८०
 कुशैरावद्धसर्वाङ्गं स्थापितप्राणमञ्जसा ।
 कारस्करैर्धिते वक्त्रौ व्रणतैलेन मन्त्रवित् ॥ ८१
 होमं कृत्वाऽयुतं वत्सं जुहुयाद्यतमानसः ।
 एकेन दिवसेनाऽरिर्गच्छेद्यमपुरं प्रति ॥ ८२
 त्रिकोणकुण्डनिहिते वक्त्रौ मन्त्रेण दीपिते ।
 अर्चिते गन्धपुष्पाद्यैरयुतं जुहुयात् क्रमात् ॥ ८३
 राजिभस्मातकतिलतैलैः सप्तदिनं ततः ।
 प्रसूतिसमयप्राप्तां महिषीं स्थापितानिलाम् ॥ ८४
 पूजितां गन्धपुष्पाद्यैः स्पृशन् कूर्चेन तां जपेत् ।
 मस्तकाद्योनिपर्यन्तं धिया वत्समनुस्मरन् ॥ ८५
 आकृष्य हस्ते पतितं जुहुयादेधितेऽनले ।
 एवं कृते समुत्पन्ना कृत्या दीप्ता हुताशनात् ॥ ८६
 भक्षयेदचिराच्छुभोश्वरेणाऽपि रक्षितम् ।
 पुनरग्नौ विशल्येषा कर्तारमपि काङ्क्षिणी ॥ ८७
 एवंविधानि कर्माणि यः कुर्यान्मन्त्रवित्तमः ।
 स जपेदात्मरक्षाय मन्त्रान् मृत्युञ्जयादिकान् ॥ ८८

वस्त्राच्छादनं च । कारस्करभवे कारस्करकाष्ठैर्धिते । वक्त्रौ श्मशानाग्नी ।
 व्रणतैलेन भस्माततैलेन । अनन्यधीरित्यनेन पूर्वघटहोमेऽपि अयं होम इत्युक्तम् ।
 ॥ ७७॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२ ॥

क्रमादिति प्रत्येकमयुतहोमः । तैलशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते । स्थापि-
 तानिलां प्रतिष्ठितप्राणाम् । हस्ते पतितमिति । भुवमस्पृष्टम् । जुहुयादिति ।
 शत्रुबुद्ध्या । कर्तारमपि काङ्क्षिणीत्युक्तेस्तद्रक्षामाह स जपेदिति ॥ ८३ ॥
 ॥ ८४॥८५॥८६॥८७॥८८ ॥

अथो लवणमन्त्रस्य विधानमभिधीयते ।
 ऋगाद्या कथिता पूर्वं लवणाम्भसिपूर्विका ॥ ८६
 लवणाम्भसि तीक्ष्णोऽसि उग्रोऽसि हृदयं तव ।
 लवणमन्त्रस्य पृथिवी माता लवणस्य वरुणः पिता ॥ ८७
 लवणे ह्यमाने तु कुतो निद्रा कुतो रतिः ।
 लवणं दहति पचति पाचयति लवणं छिन्दति भिन्दति ॥ ८८
 अमुकस्य दह गात्राणि दह मांसं दह त्वचम् ।
 दह त्वगस्थिमज्जानि अस्थिभ्यो मज्जिकां दह ॥ ८९
 यदि वसति योजनशते नदीनां वा शतान्तरे ।
 नगरे लोहप्राकारे कृष्णसर्पशतार्गले ॥ ९०
 तं दग्ध्वा नय मे शीघ्रमग्रे लोणस्य तेजसा ।
 तत्रैवं वशमायातु लवणमन्त्रपराक्रमः ॥ ९१
 या ते रात्रिः शल्यविद्धस्य शूलाग्रारोपितस्य च ।
 या ते रात्रिर्महारात्रिः सा ते रात्रिर्महानिशा ॥ ९२
 लवणादि द्वितीयाऽन्या दहाद्या परिकीर्त्तिता ।
 तं दग्ध्वाऽन्या चतुर्थी स्याद्यातेपूर्वाऽथ पञ्चमौ ॥ ९३
 अङ्गिरा मुनिराख्यातश्छन्दाऽनुष्टुबुदाहृतम् ।
 अग्नौ रात्रिः पुनर्दुर्गा भद्रकाली च देवताः ॥ ९४

लवणमन्त्रविधानमाह अथो इति । लवणादिद्वितीयेत्यत्र आकारे परे
 एचोयवायाव इति अधिकृते यकारलोपे च छान्दसत्वात् सन्धिः कृतः । प्राति-
 पदिकमात्रस्य लवणशब्दस्य वा ग्रहणम् । तेन लवणे इत्याद्या द्वितीया ।
 तदुक्तमाचार्यैः—“द्वितीया लवणे” इति । अन्या तृतीया । एवमृक्पञ्च-
 चिटिमन्त्रसहितमेका विद्या । प्रणवपाशादि त्रयक्षरादित्वम् । वायुन्द्रामृत-
 बीजादित्वं च सम्प्रदायात् ज्ञेयम् । पद्मपादाचार्योक्तो मन्त्रोद्धारो यथा—

पृथिवीमुदकं चोक्ता (लव)णाम्भसीति ततः परम् ।
 तीक्ष्णोऽस्युग्रोऽसि हृदयं तवेति लवणस्य गीः ॥
 पृथिवीति च माता लवणस्य वरुणः पिता ।
 प्रथमेयं द्वितीयाया लवणे इत्युपक्रमः ॥

ह्यमाने त्विति कुतो निद्रेति च कुतो रतिः ।
 लवणं पचतीत्युक्त्वा तथा पाचयतीति च ॥
 लवणं छिन्दतीत्युक्त्वा भिन्दतीति च भाष्यताम् ।
 अमुकस्य दह गात्राणि दह मांसं दह त्वचम् ॥
 दहेति च तृतीयाया भवेद्वच उपक्रमः ।
 त्वगस्थिमज्जानीत्यस्थिभ्योऽशब्दं मज्जिकां दह ॥

[क्वचित्पुस्तके त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिभ्यो शब्दमिति पाठः ।]

ततो यदौति सम्भाष्य वसतीति पदं वदेत् ।
 योजनेति शते वर्णान्नदीनां वा शतान्तरे ॥
 तं दग्ध्वेति चतुर्थ्यादौ नय मे शीघ्रमित्यतः ।
 अग्रे इत्येतदन्ते स्याल्लवणस्येति तेजसा ॥
 नगरे लोहवर्णाः स्युः प्राकारे कृष्णवर्णकाः ।
 संपेत्यन्ते कृताग्रेति ले अत्रैव वशाचराः ॥
 माया त्विति स्याल्लवणमन्त्रवर्णाः पुरस्कृताः ।
 या ते रात्रिः शल्यविद्धस्य शूलाग्नारोपितस्य च ॥
 या ते रात्रिरिति प्रोक्त्वा महारात्रिरितीरयेत् ।
 सा ते रात्रिर्महेत्युक्त्वा निशेत्येवं तु पञ्चमी ॥ इति ॥

टीकान्तरेऽपि—माता स्याल्लवणस्येति वरुणः स्यात्पिता तथा ।

द्वितीया लवणे प्रोक्ता । इति ।

तथा—प्रवदेदमुकस्याऽन्ते दह गात्राणि पञ्चकम् ।
 दह मांसं दहेत्युक्त्वा त्वचमुक्त्वा समापयेत् ॥
 तृतीयाऽथ दह प्रोक्त्वा त्वगिति प्रवदेदतः ।
 स्थिमज्जानीत्यतोऽस्थिभ्यो मज्जिकां स्यादहेति च ॥ इति ॥

तथा—या ते रात्रिः स्वशूलान्ते भिन्नस्येत्यक्षरत्रयम् ।
 शूलाग्नारोपितस्येति[स्यापि] चान्ते या ते इतीरयेत् ॥
 रात्रिः स्याच्च महारात्रिर्या रात्रिरमुकं विना ।
 इत्येवं पञ्चमी ऋक् स्यात् मन्त्रोऽयं प्रणवादिकः ॥ इति ॥

तथाऽत्राऽऽचार्यैः छन्दःकथनावसरे उक्तम्—

अङ्गिराः स्यादृषिश्छन्दोऽनुष्टुप्त्रिष्टुप् । इति ॥

मन्त्रमुक्तावलीमन्त्रदेवप्रकाशिकाकारादीनामिदमेव सम्मतम् । पद्मपादाचार्यैः

चिटिमन्वाक्षरैः कुर्यात् षडङ्गानि समाहितः ।
 पञ्चभिर्हृदयं प्रोक्तं त्रिभिर्वर्णैः शिरः स्मृतम् ॥ ९८
 पञ्चवर्णैः शिखा प्रोक्ता कवचं करणाक्षरैः ।
 पञ्चभिर्नेत्रमुदितं युगलेनाऽस्त्रमौरितम् ॥ ९९
 तारः चिटिद्वयं पञ्चाक्षण्डालि तदनन्तरम् ।
 महत्पदाद्यां तां ब्रुयादमुकं मे ततः परम् ॥ १००
 वशमानय ठद्वन्द्वं चिटिमन्त्र उदाहृतः ।
 चतुर्विंशत्यक्षरात्मा सर्वकामफलप्रदः ॥ १०१

नवकुङ्कुमसंभिन्नं त्रिनेत्रं रुचिराकल्पशतं भजामि वङ्गिम् ।
 स्रुवशक्तिवराभयानि दोभिर्दधतं रक्तसरोरुहे निषण्णम् ॥ १०२
 कालाम्बुवाहयुतिमिन्दुवक्त्रां हारावलीशोभिपयाधराढ्याम् ।
 कपालपाशाङ्कुशशूलहस्तां नौलाम्बरां यामवतीं नमामि ॥ १०३
 कालाम्बुदाभामरिशङ्खशूलखड्गाढ्यहस्तां तरुणेन्दुचूडाम् ।
 भीमां त्रिनेत्रां जितशत्रुवर्गां देवीं स्मरेत् दुर्गतिभङ्गहस्ताम् ॥ १०४
 बीजशक्ती उक्ते—ह्रीं बीजं शक्तिरोरिता क्रोमित्येव च बीजं स्यादिति ।

तैरेव एतत्समफलं मन्त्रान्तरमुक्तम्—

चिटोति शब्दं संवोप्स्य चिक्कालिपदमौरयेत् ।

महाचिक्कालिशब्दान्ते ह्रीं सवौषट् द्विठान्तिकः ॥

मन्त्रान्तरमिति ज्ञेयं मतं तुल्यफलं शिवे ॥ इति ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

षडङ्गमाह चिटोति । समाहित इत्यनेन पञ्चभिर्भः पञ्चाङ्गं वा कुर्यादित्युक्तम् ।
 यदाहुराचार्याः—

ऋग्भिराभिस्तु पञ्चाङ्गं पञ्चभिर्वा समीरितम् ।

विद्याक्षरैः षडङ्गं वा प्रणवाद्यैर्निगद्यते ॥ इति ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

चिटिमन्त्रमुद्धरति तार इति । महत्पदाद्यां तामिति महाचाण्डालि । अत्र
 आन्महत इत्यनेनाऽऽत्वम् । कच्चित्तु महापदाद्यामिति पाठः । तदुक्तम्—

चाण्डालीति महेत्यङ्गा चाण्डालीत्यभिमन्त्रयेत् । इति ॥ १०० ॥ १०१ ॥

दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्तनयोरन्ये इत्यायुधध्यानम् अग्निध्याने । तदुत्तरं तु

टङ्गं कपालं डमरुं त्रिशूलं सम्बिभ्रती चन्द्रकलावतंसा ।
पिङ्गोर्ध्वकेशी सितभीमदंष्ट्रा भूयाद्विभूत्यै मम भद्रकाली ॥ १०५

ऋक्पञ्चकं जपेत्सम्यगयुतं तद्दशांशतः ।

हविषा घृतसित्तेन जुहुयादर्चितेऽनले ॥ १०६

एवं कृतपुरश्चर्यः प्रयोगे कुशलो भवेत् ।

अग्निर्यामवती ध्येयौ वश्याकर्षणकर्मणोः ॥ १०७

स्मरेद् दुर्गां भद्रकालीं मन्त्री मारणकर्मणि ।

जानुप्रमाणे सलिले स्थित्वा निशि जपेन्मनुम् ॥ १०८

अनेन वाञ्छितः साध्यः किङ्करो जायते क्षणात् ।

नाभिमात्रोदके स्थित्वा जपेन्मन्त्रमिमं सुधीः ॥ १०९

अष्टोत्तरसहस्रं यस्तस्य साध्यो वशो भवेत् ।

ऋक्पञ्चकं जपेत्सम्यक्कण्ठमात्राम्भसि स्थितः ॥ ११०

वामाधस्ताद्वाधस्तनं यावत् । दुर्गाध्याने दक्षोर्ध्वाद्वाधस्तनं यावदायुधध्यानम् ।

ऋः परशुः । अन्ये दक्षाधस्ताद्दक्षोर्ध्वं यावत् ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥

सम्यगयुतमिति । चिटिमन्त्रसहितऋक्पञ्चकम् अयुतं जपेदित्यर्थः ।

तदुक्तमाचार्यैः—अयुतं नियतो मन्त्री मन्त्रऋक्पञ्चकान्वितम् ।

प्रजपेत् त्रिसहस्रं वा सम्यगेनं समाहितः ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरे तु विशेषः—

गङ्गादिमुख्यसरितां तीरदेशे समाश्रिते ।

स्वयमेव समुद्रभूते दुर्गानिलयने वशी ॥

त्रिसहस्रं जपेदेतदथवाऽयुतसंख्यया ।

पूर्वोक्तं चिटिमन्त्रं तु जपेत्तस्य चतुर्गुणम् ॥ इति ॥ १०६ ॥

एवं कृतपुरश्चर्य इत्यनेन नित्यपूजापि सूचिता । तथा विना तस्याऽसम्पाद-
नात् । सीता रामकण्ठेन—

भीषणी बहुरूपा च तीक्ष्णदंष्ट्रा मदोत्कटा ।

मारणी मोहनी कान्ता कमण्डलुधरा अपि ।

अभिचारकरी चेति लोणमन्त्रस्य शक्तयः ।

पाशाङ्कुशपुटा शक्तिः सर्वशक्तिपदंकमी ॥

सप्तभिर्दिवसैर्भूपान् वशयेद्विधिनाऽमुना ।
 विलिख्य तालपत्रे तं साध्यनाम्ना विदर्भितम् ॥ १११
 निःक्षिप्य क्षीरसंमिश्रे जले तत् क्वाथयेन्निशि ।
 वश्यो भवति साध्योऽस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ११२
 तालपत्रे लिखित्वैवं भद्रकाली गृहे खनेत् ।
 वश्याय सर्वजन्तूनां प्रयोगोऽयमुदाहृतः ॥ ११३
 ताम्रपत्रे लिख्य मन्त्रं साध्यनामविदर्भितम् ।
 तापयेत् खादिरं वक्त्रौ मासं वश्यो भवेन्नरः ॥ ११४
 त्रिकोणं कुण्डमापाद्य सम्यक् शास्त्रोक्तलक्षणम् ।
 तस्मिन् होमं प्रकुर्वीत संस्कृते हव्यवाहने ॥ ११५
 प्रक्षाल्य गव्यदुग्धेन संशोष्य लवणं सुधीः ।
 मुचूर्णितं प्रजुहुयात् सप्ताहादशयेज्जनान् ॥ ११६
 दधिमध्वाज्यसंसिक्तैः सैन्धवैर्जुहुयात्तथा ।
 वशयेदखिलान्देवानचिरात् किमु पार्थिवान् ॥ ११७
 विशुद्धं लवणप्रस्थं विभक्तं पञ्चधा पृथक् ।
 एकैकया प्रजुहुयादृचा पञ्चाहमादरात् ॥ ११८

लासनाय नमोऽन्तः स्यात्पीठमन्त्रो ध्रुवादिकः ।
 मूर्त्तावावाह्य गन्धाद्यैर्देवताः सम्प्रपूजयेत् ॥
 अङ्गेरावरणं पूर्वं द्वितीयं वक्त्रिमूर्त्तिभिः ।
 तद्वहिः शूलहस्तादिशक्तिभिश्च समीरिता ॥
 उल्कटाद्यैश्चतुर्थी तु पञ्चमावृतिरीरिता ।
 लोकेशैर्लोणमन्त्रस्य विधानमिति कीर्तितम् ॥
 शूलहस्ता विकेशी च दारुणा लवणप्रिया ।
 वरा कराली चालुग्रा तामस्यस्याऽष्टशक्तयः ॥
 उल्कटो विकटाक्षश्च शूलहस्तो महाबलः ।
 अग्निजिह्वः खड्गधरः कपाली तारणप्रियः ॥ इति ॥ १०७॥१०८ ॥

॥ १०८॥११०॥१११॥११२॥११३ ॥

एवमिति साध्यनाम्ना विदर्भितमित्यर्थः ॥ ११४॥११५॥११६॥११७ ॥

यस्य नाम्ना स वश्यः स्यादनेन विधिनाऽचिरात् ।

शुद्धं लवणमादाय जुहुयान्मधुरान्वितम् ॥ ११६

जनपञ्चाशदाहुत्या वशं नयति वाञ्छितम् ।

नित्यं शुद्धेन लोणेन हुत्वा शत्रून् वशं नयेत् ॥ १२०

मधुरत्रयसंयुक्तैर्लवणैः साधु चूर्णितैः ।

जुहुयादशयेन्नारौरनरान् नरपतौनपि ॥ १२१

मन्त्रं कृष्णतृतीयादि प्रजपेद्यावदष्टमी ।

पुत्तलीः पञ्च कुर्वीत साङ्गोपाङ्गाः समाः शुभाः ॥ १२२

एका साध्यद्रुमेण स्यादन्या पिष्टमयी मता ।

चक्रिहस्तमृदाऽन्या स्यादन्या सिक्थमयी स्मृता ॥ १२३

लवणं पोतसम्भूतं चूर्णितं परिशोधितम् ।

कुडवं प्रोक्षयेत् क्षीरदध्याज्यमधुभिः क्रमात् ॥ १२४

गुडाज्यमधुभिः सम्यङ्मिश्रितेनाऽमुना ततः ।

कुर्वीत पुत्तलीं सौम्यां सर्वावयवशोभिताम् ॥ १२५

विशुद्धमिति । प्रक्षालितं पूर्ववत् । लवणेति सैन्धवम् । एवमग्रेपि ॥ ११८ ॥

॥ ११८ ॥ १२० ॥ १२१ ॥

प्रयोगान्तरमाह मन्त्रमित्यादिना । यावदष्टमीति कृष्णा । कुर्वीत-
त्वष्ट्याम् । साङ्गोपाङ्गा इति । अङ्गानि तु—

कहस्तहृत्पार्श्वकटी पत्स्कन्धौ कन्धराभुजौ ।

पृष्ठं तथोदरं तूरु जङ्घे इत्यङ्गसंग्रहः ॥

उपाङ्गानि भ्रूपुटी च तारागण्डी च नासिका ।

ओष्ठौ तु दशना जिह्वा चिवुकास्यं सनाभि च ॥

जघनं योनिगुह्ये च जानुनी मणिवन्धकौ ।

पाष्णीगुल्फौ तथाऽङ्गुल्यः करयोः पादयोस्तले ॥ इति ।

साध्यद्रुमेणेति । साध्यनक्षत्रवृत्तेण । साध्यनक्षत्रवृत्तानस्मिन्नेव वक्ष्यति ।
पिष्टमयीति । तण्डुलपिष्टमयी । चक्रो कुलालः । सिक्थं मधूच्छिष्टम् ।
पोतसम्भूतमिति सामुद्रम् । अमुना लवणेन । सौम्यां सुन्दरीम् । पञ्चाऽपि
द्वादशाङ्गुलाः ॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥

प्राणमन्त्रकृतं यन्त्रमासां हृदि विनिःक्षिपेत् ।
 आसु प्राणान् प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् कुसुमादिभिः ॥ १२६
 पश्चात् कृष्णाष्टमौराचौ याममात्रे गते सति ।
 विधाय मातृकान्यासं मन्त्रन्यासमनन्तरम् ॥ १२७
 चिटिमन्त्रसमुद्भूतान् चतुर्विंशतिसंख्यकान् ।
 ताराद्यान्विन्यसेद्वर्णान् स्थानेष्वेषु समाहितः ॥ १२८
 मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रुत्योर्नासास्यचिवुकेष्वथ ।
 कण्ठहृत्स्तनयुग्मेषु कुक्षौ नाभौ कटिद्वये ॥ १२९
 मेढ्रे पाणौ प्रविन्यस्य शिष्टवर्णचतुष्टयम् ।
 ऊरुद्वये जानुयुगे जङ्घायुग्मे पदद्वये ॥ १३०
 एवं विन्यस्तसर्वाङ्गो रक्तमाल्यानुलेपनः ।
 रक्तवस्त्रधरः शुद्धः पुत्तलीं दारुणा कृताम् ॥ १३१
 अधोमुखीं खनेत् कुण्डे पिष्टजामासनादधः ।
 मृन्मयीं प्रतिमां पाददेशे न्यस्येत्तथात्मनः ॥ १३२
 मधूच्छिष्टमयीं व्योम्नि कुण्डस्योर्ध्वं प्रलम्बयेत् ।
 लवणेन कृतां पश्चात् पुत्तलीं संस्पृशन् जपेत् ॥ १३३

यन्त्रमित्यग्रिमपटले वक्ष्यमाणम् । प्राणानित्यग्रिमपटले वक्ष्यमाणेन प्रकारेण ।
 आचार्यास्तु—तस्यां तु स्थापयेत् प्राणान् गुर्वादेशविधानतः । इति ।
 अत्र साम्प्रदायिका विशेषमाहुः । पुत्तलिकाया हृदयं स्पृशन् प्राणा इह प्राणा
 जीव इह स्थित इति इन्द्रियाणि स्पृशन् सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणिति
 सर्वाङ्गं स्पृशन् प्राणा इहायान्तु सुखं चिरं तिष्ठन्तु इति शिरः स्पृशन् सार्हति
 जपेत् । मन्त्रन्यासमिति । पञ्चगिर्भः पञ्चाङ्गमित्यर्थः ॥ १२६॥१२७ ॥

अथवान्यमेवाह चिटोति । दारुणेति । साध्यनक्षत्रवृक्षकाष्ठेन कृतां कुण्डे
 खनेन्निखनेदित्यर्थः । तत्र द्व्यङ्गुलाधोनिखननं ज्ञेयम् । अधोमुखीमिति
 मारणकर्मविषयम् । वशीकरणकर्मणि उत्तानेति ज्ञेयम् । यदाहुः—

कुण्डान्तर्द्व्यङ्गुलाधो निखनतु तरुजां मूर्त्तिमुत्तानरूपाम् । इति ।
 आचार्यास्तु—उत्तानां दारवीं कुण्डे खनेन् मन्त्राभिमन्त्रिताम् । इति ।

ऋक्पञ्चकं यथान्यायमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 संहृत्य चिटिमन्त्राणान् पुनस्तस्यास्तनौ न्यसेत् ॥ १३४
 अङ्गुष्ठसन्धिप्रपदजानुजङ्घोरुपायुषु ।
 लिङ्गदेशे पुनर्नाभौ जठरे हृदयाम्बुजे ॥ १३५
 स्तनद्वये कन्धरायां चितुर्के वदने पुनः ।
 घ्राणयोः कर्णयोरक्ष्णोर्ललाटे भूमिं विन्यसेत् ॥ १३६
 अग्निमादाय सन्दीप्य साध्यनक्षत्रदारुभिः ।

तस्मिन्नभ्यर्च्य मन्त्रोक्तां देवतां रूप्यपात्रके ॥ १३७

तथा न्यसेदिति । अधोमुखीं न्यसेदित्यर्थः । विषयव्यवस्था तु पूर्वोक्तैव ज्ञेया ।
 एतयोरपि द्वाङ्गुलाधोनिखननमेव । प्रलम्बयेदित्यधोमुखीमित्येव ।

यदाहुः—धूमेन स्पृश्यमानामुपरि मदनजां लम्बयेदूर्ध्वपादाम् । इति ।

आचार्याश्च—लम्बयेदम्बरे सिक्थमयोमूर्ध्वामधोमुखीम् । इति ।

यथान्यायमिति । षडङ्गन्यासं स्वतनौ पुत्तल्यां च कृत्वा चिटिमन्त्रसहितम्
 ऋक्पञ्चकं जपेदित्यर्थः ।

तदुक्तम्—अङ्गानि विन्यसेत् स्वाङ्गे तथा प्रतिकृतावपि । इति ।

संहृत्येति विपरीतान् स्वाङ्गे प्रतिकृतावपि ।

तदुक्तम्—न्यस्याऽङ्गान्यनुमप्यथ प्रतिकृतौ संहारयुक्त्या न्यसेत् । इति ।

पुनरनन्तरमित्यनेनेतदुक्तम् । स्वदेहे न्यासं विधायात्मयागान्तं कृत्वा पश्चात्
 पुत्तल्यां न्यास इति । अतएव पश्चादासने देवतापूजा । तस्याः पुत्तलि-
 कायाः ॥ १२८॥१२९॥१३०॥१३१॥१३२॥१३३॥१३४ ॥

अङ्गुष्ठेति । जर्वन्तेषु षट्सु एकैकाक्षरन्यासः । अन्यत्र स्थानद्वये
 सर्वत्राक्षरद्वयम् । यदुक्तमाचार्यैः—

अधो गुह्यादभेदः स्यादूर्ध्वं भेदो द्विके सति । इति ॥१३५॥१३६॥

तस्मिन्निति । तन्त्रान्तरोक्त आसन इत्यर्थः । अग्नौ देवतापूजा चतुर्थपटल
 एवोक्ता । तस्योक्तावत्र प्रयोजनाभावादग्रेऽर्घ्यदानमपि वक्ष्यति । यदाहुः—

कुण्डस्य पूर्वदिग्भागे चतुरस्रं समुन्नतम् ।

हस्तमात्रायतं लाक्षारक्तपादादिकं नवम् ॥

चित्राङ्गं रुचिराकारं कुण्डोत्सेधसमुन्नतम् ।

चतुरङ्गुलमानं वा अष्टाङ्गुलमथापि वा ॥

कुशीतराजिपुष्पाद्भिर्दत्त्वाऽर्घ्यं प्रणमेत् सुधीः ।
 मन्त्रैरेतैः प्रयोगादावन्ते संयतमानसः ॥ १३८
 त्वमाननममितघ्न निशाया हव्यवाहन ।
 हविषा मन्त्रजप्तन तृप्तो भव तया सह ॥ १३९
 जातवेदो महादेव तप्तजाम्बूनदप्रभ ।
 स्वाहापते विश्वभक्त लवणं दह शत्रुहन् ॥ १४०
 ॐ ईशे शर्वरि शर्वाणि ग्रस्तं मुक्तं त्वया जगत् ।
 महादेवि नमस्तुभ्यं वरदे कामदा भव ॥ १४१
 तमोमयि महादेवि महादेवस्य सुव्रते ।
 त्रियामे पुरुषं हृत्या वशमानय देवि[व्यु]मे ॥ १४२
 ॐ दुर्गे स[दु]र्गादिरहिते दुर्गसरोधनार्गले ।
 चक्रशङ्खधरे देवि दुष्टशत्रु[सत्व]भयङ्करि ॥ १४३
 नमस्ते दह शत्रून् मे वशमानय चण्डिके ।
 शाकम्भरि महादेवि शरणं मे भवाऽनघे ॥ १४४
 ॐ भद्रकालि भवाभीष्टे भद्रसिद्धिप्रदायिनि ।
 सपत्नान्मे हन हन दह शोषय तापय ॥ १४५
 शूलासिशक्तिवज्राद्यैरुत्कृत्योत्कृत्य मारय ।
 महादेवि महाकालि रक्षाऽस्मानक्षतात्मिके ॥ १४६

द्वादशाङ्गुलकं वापि कुण्डादुन्नतमासनम् ।

तस्मिन् सुविमलं वस्त्रं आस्तीर्यादौ सुशोभनम् ॥

सूक्ष्मं चतुर्गुणोक्त्य सप्तहस्तायतं नवम् ।

तस्योपरि परिस्तीर्य रक्तवस्त्रद्वयं पुनः ॥

विशालमतिसूक्ष्मं च पूर्ववद्गुणितं नवम् ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरोक्तप्रकारेणासनं परिकल्प्य तत्र पूर्वोक्तं पीठं परिपूज्य देवतामावाह्य पूर्ववत् सावरणं सम्पूज्य रक्तचन्दनादिना वक्ष्यमाणद्रव्ययुक्तेन शुद्धजलेन हृष्यं चषकमापूर्य तेनार्घ्यं दद्यात् । ततो वक्ष्यमाणमन्त्रैर्देवतामुपतिष्ठेत् ।

कुशीतं रक्तचन्दनम् । राजिः राजिका । प्रयोगादाविति । एतन्मन्त्र-
 प्रयोगादावन्ते च । अत्र वशीकृतौ यद्यपि एते एव देवते तथापि नतिप्रकरण-

साध्यं संस्मृत्य निर्भिद्य पुत्तलीं सप्तधा ततः ।
 ऋक्पञ्चकं समुच्चार्य जुहुयादेधितेऽनले ॥ १४७
 प्रथमो दक्षिणः पादस्तत्करस्तदनन्तरम् ।
 शिरस्तृतीयमाख्यातं वामहस्तं ततः परम् ॥ १४८
 मध्यादूर्ध्वं पञ्चमः स्यादधोऽंशः षष्ठ ईरितः ।
 सप्तमो वामपादः स्यादेवं भागक्रमः स्मृतः ॥ १४९
 सप्तसप्तविभागो वा प्रोक्तेष्वेषु यथाविधि ।
 हुत्वैवमर्चयित्वाऽग्निं प्रणमेद्दण्डवत्ततः ॥ १५०
 यजमानो धनैर्धान्यैः प्रीणयेद्गुरुमात्मनः ।
 अनेन विधिना मन्त्री वश्येदसुरान् सुरान् ॥ १५१
 किं पुनर्मनुजान् भूपानमात्यान् नृप[वर]योषितः ।
 मारणे पूर्वसंप्रोक्तं पुत्तलीनां चतुष्टयम् ॥ १५२

प्रसङ्गादितरयोरपि मन्त्रावुक्तौ । तत्रयोजनमग्रे मारणकर्मणि भविष्यति ॥ १३७ ॥
 ॥ १३८ ॥ १३९ ॥ १४० ॥ १४१ ॥ १४२ ॥ १४३ ॥ १४४ ॥ १४५ ॥ १४६ ॥

पुत्तलीमिति । लवणमयोम् । निर्भिद्येत्युक्तम् । तमेव भेदमाह प्रथम इति ।
 प्राचार्यः प्रकारान्तरमप्युक्तम् —

दक्षिणं चरणं पूर्वं दक्षार्द्धेन द्वितीयकम् ।

दक्षहस्तं तृतीयं स्याद्गलादूर्ध्वं चतुर्थकम् ॥

पञ्चमं वामहस्तः स्यात् षष्ठं वामार्द्धमेव च ।

सप्तमं वामपादः स्यादन्यापि स्याद्भुतक्रिया ॥ इति ॥ १४७ ॥ १४८ ॥ १४९ ॥

प्रोक्तेष्विति । सप्तावदानेषु प्रत्येकं सप्तसप्तविभागाः तेनैकोनपञ्चाशदा-
 हुतयः । उक्तपुत्तलीषु सर्वत्रावदानक्रमोऽयमेव ज्ञेयः । अन्यत्र विशेषः—

सप्तसप्तविभागो वा क्रमादङ्गेषु सप्तसु ।

एकादशांशभिन्नैर्वा तदङ्गैः सप्तभिर्हृत्नेत् ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—सप्तानामङ्गानामेकैकं सप्तमभागान्वा ।

रुद्रांशान्वा कृत्वा होतव्यं मन्त्रिवर्येण ॥ इति ॥

स्त्रीवशीकरणे वामपादादि ज्ञेयम् । “योषितो वामपूर्वाम्” इत्युक्तेः । एवं
 स्त्रीमारणे दक्षपादाद्यवदानक्रमो ज्ञेयः । प्रणमेदिति । पूर्वोक्तमन्त्रैः । साधकेन्द्रो

निवेशयेद्यथापूर्वं साधकेन्द्रो विधानवित् ।

अपरां वक्ष्यमाणेन विधानेन प्रकल्पयेत् ॥ १५३

वराहपारावतविट् तिलतूषणरामठैः ।

व्रणकृन्निम्बसिद्धार्थसाध्यवामाङ्घ्रिरेणुभिः ॥ १५४

महिषीभूत्रसंपिष्टैः पूर्वोक्तलवणान्वितैः ।

विधाय पुत्तलीं सम्यक् प्राणस्थापनमाचरेत् ॥ १५५

जपपूजादिकं सर्वं कुर्यात् प्रागुक्तवर्त्मना ।

ततः पूर्वोदिते कुण्डे रात्रौ प्रज्वलितेऽनले ॥ १५६

दुर्गां वा भद्रकालीं वा समाराध्य यथाविधि ।

धारयन्निशितं शस्त्रं सव्यहस्तेन साधकः ॥ १५७

वामपादं समारभ्य दक्षिणाङ्घ्र्यवसानकम् ।

क्वित्वा क्वित्वा प्रजुहुयान्निराहारो जितेन्द्रियः ॥ १५८

विधानविदित्यनेन पुत्तलीनां द्वादशङ्गुलाधःखननमुक्तम् ॥ १५०॥१५१॥१५२॥१५३॥

तूषणं शुण्ठी पिप्पलि मरीचानि । रामठं हिङ्गुः । व्रणकृद्भक्षतः । निम्बं
निम्बबीजम् । अत्र तिलभक्षतनिम्बबीजसिद्धार्थानां तैलं ग्राह्यम् ।

तदुक्तमाचार्यैः—सनिम्बतिलसिद्धार्थव्रणकृत्तैलसंयुतैः । इति ।

पूर्वोक्तलवणं सामुद्रम् । सम्यक् पुत्तलीं विधायेत्यनेन तन्त्रान्तरोक्तो विशेषः
सूचितः—

आयामः पादयोस्तस्या आकट्याश्चतुरङ्गुलः ।

पादोनद्वादशङ्गुला कुक्षिस्तावदेवाऽङ्गुलोदरम् ।

अङ्गुलद्वयमावक्तात् कण्ठदेशस्य मानकम् ॥

शिरसो वक्तमानं स्यात् सार्द्धद्वयमिहाऽङ्गुलैः ।

द्वादशाङ्गुलयः सर्वाः साध्यपुत्तलिकाः स्मृताः ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरे तु विशेषः—

पञ्चांशेन मुखं कृत्वा तदर्धेन गलं पुनः ।

शिष्टेन सर्वाण्यङ्गानि पुत्तलीनां प्रकल्पयेत् ॥

मारणे दारुरूपां तां द्वादशाङ्गुलसन्निताम् ।

षष्ठवत्यङ्गुलां वापि कुर्यान्मात्राङ्गुलैः क्रमात् ॥

कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत् कृष्णचतुर्दशी ।

अनेनैव विधानेन होमं कुर्याद्विचक्षणः ॥ १५६

त्रिसप्ताहप्रयोगेन मारयेद्विपुमात्मनः ।

कारस्करोऽथ धात्री स्यादुदुम्बरतरुः पुनः ॥ १६०

जम्बुः खदिरकृष्णाख्यौ वंशपिप्पलसंज्ञिकौ ।

नागरोहिणनामानौ पलाशप्लक्षसंज्ञकौ ॥ १६१

अम्बष्ठबिल्वार्जुनाख्या विकङ्कतमहीरुहः ।

वकुलः सरलः सर्जो वज्जुलः पनसार्ककौ ॥ १६२

होमार्थं कल्पितायास्तु तस्याः प्रोक्तो विधिस्त्वयम् ।

वश्याकर्षणयोः प्रोक्तां तां कुर्याद् द्वादशाङ्गुलैः ॥ इति ॥

यथाविधीति । पूर्वोक्तप्रकारेण । कुर्याद्धोममिति प्रत्यहम् ॥

त्रिसप्ताहेति । एभिरेव सप्तभिः । तेन मासत्रयेण प्रयोगसिद्धिः । मारणकर्मणि दक्षिणाविशेष उक्तस्तन्वान्तरे—

सस्वर्णां च समुक्तां गां शोणां दद्यात् सतर्णकाम् ।

दक्षिणां सप्तकर्षं तु दद्यान् मारणकर्मणि ॥ इति ॥

अन्यो विशेषः—श्मशाने निर्जने देशे विदध्यादाभिचारिकम् ।

यत्राऽभिचारहोमं तु करोति भुवि साधकः ॥

तत्राऽभितो भट्टे रक्षां कारयेदात्मसिद्धये ।

नचेदन्यः क्षितिपतिश्चारैर्ज्ञात्वा निहन्यमुम् ॥

स्वराष्ट्रसन्धौ कुर्वीत न कुर्वीत स्वमण्डले ।

यदि कुर्यात्प्रमादेन मान्विकोऽज्ञानमोहितः ।

तद्वाङ्गं पीडयन्त्येव शनकैर्वैरिभूभृतः ॥ इति ॥

अन्योऽपि विशेषस्तन्वान्तरे—

तस्यां रात्र्यामुपोष्याऽथ परेऽहनि तु साधकः ।

प्राणायामादिभिरपि गायत्रीजपहोमकैः ।

विमुक्तपातको भूत्वा स पुनर्विहरेद्वशी ॥ इति ॥ १५४—१६० ॥

नक्षत्रवृक्षानाह कारस्कर इति । कारस्करः कुचिला । धात्री आमलकी ।
मृगशिरसस्तु श्वेतसार एव खदिरः । आर्द्रायास्तु कृष्णसारः खदिरः । नागो

शमीकदम्बनिम्बाम्रमधूका ऋक्षशाखिनः ।

आत्मरक्षादिकं सर्वं कुर्यान्मन्त्री यथा पुरा ॥ १६३

अमुना मनुना सम्यगभीष्टफलसाधने ।

सदृशो नास्ति मन्त्रोऽन्यः सत्यमेतन् न चान्यथा ॥ १६४

इति श्रीशारदातिलके द्वाविंशः पटलः ।

नागकेसरः । रोहिणो वटः । प्लक्षः पर्कटी । अम्बष्ठः आम्रातः । अर्जुनः
ककुभः । विकङ्कतः स्तुचां वृक्षः । सर्जः शालः । वज्रुलोऽशोकः । एषां
सामान्यतः फलमुक्तम्—

आयुष्कामः स्वर्चवृक्षं हृदयेन कदाचन । इति ॥ १६०॥१६१॥१६२॥१६३ ॥

यथा पुरेति । आग्नेयास्त्रप्रोक्तमार्गेण । एतच्चात्मरक्षणं मारणकर्मण्येवेति
ज्ञेयम् ॥ १६३ ॥ १६४ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां द्वाविंशः पटलः ॥ ॐ ॥

तयोविंशः पटलः ।

अथ त्रैयम्बकं मन्त्रमभिधास्याम्यनुष्टुभम् ।

यं भजन्तं नरं कालः स्वयं वीक्षितुमक्षमः ॥ १

वशिष्ठोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ।

देवताऽस्य समुद्दिष्टस्वाम्यकः पार्वतीपतिः ॥ २

विभक्तैर्मन्त्रवर्णैः स्यात् षडङ्गानां प्रकल्पना ।

हृदयं त्रिभिराख्यातं चतुर्भिः शिर ईरितम् ॥ ३

शिखाऽष्टभिः समुद्दिष्टा नवभिः कवचं मतम् ।

पञ्चभिर्नेत्रमाख्यातमस्त्रं त्रिभिरुदाहृतम् ॥ ४

पूर्वपश्चिमयाम्येन्दुवक्त्रेषु तदनन्तरम् ।

उरोगलास्येषु पुनर्नाभिहृत्पृष्ठकुक्षिषु ॥ ५

अथेति । मन्त्रो यथा । त्रैयम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिव बन्धनान् मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् । इति । मृत्युञ्जयपुटित इति
केचित् । साम्प्रदायिकासु प्रणवप्रासादमृत्युञ्जयव्याहृतिभिः सम्पुटमिच्छन्ति ।
श्रीं बीजं माया शक्तिः । तदुक्तम् --

श्रीदेव्यौ प्रणवौ बीजशक्ती योगः शिवार्चने । इति ॥ १ ॥ २ ॥

विभागमेवाह हृदयमिति । येषां मते प्रणवादि सम्पुटः तन्मते तदादिभि-
रभिर्वर्णैः षडङ्गम् । तदुक्तम् --

प्रासादमृत्युञ्जयभूर्भुवःस्वस्तदङ्गमन्त्रैः क्रमशः समेतम् । इति ।

साम्प्रदायिकासु । प्रणवप्रासादमृत्युञ्जयव्याहृति मन्त्राक्षरनमो भगवते रुद्रायेत्युक्त्वा
शूलपाणये स्वाहा हृत् । अमृतमूर्त्तये मां जीवय शिरः । चन्द्रशिरसे जटिले
स्वाहा शिखा । त्रिपुरान्तकाय हां ह्रीं कवचम् । त्रिलोचनाय ऋग्यजुःसाम-
मन्त्राय नेत्रम् । अग्नित्रयाय ज्वल ज्वल मां रक्ष अघोरास्त्राय अस्त्रम् इति
षडङ्गमाहुः ॥ ३ ॥ ४ ॥

वर्णन्यासमेवाह पूर्व्वेति । उरःशब्देन हृद्पूर्ध्वभागो विस्तीर्ण इह गृह्यते ।
वरमूलयोर्द्वौ । ऊर्वन्तयोर्द्वौ । तद्वृत्तयुग्मे जानूपरिस्थवृत्तयोः । सर्वस्थानद्वये
वर्णद्वयन्यासः । साम्प्रदायिकाः प्रणवादिपुटितवर्णन्यासमाहुः ।

लिङ्गपायूरुमूलान्तजानुयुग्मेषु तत्परम् ।
 तद्वृत्तयुग्मे स्तनयोः पार्श्वयोः पादयोः पुनः ॥ ६
 पाण्योर्नासिकयोः शीर्षे मन्त्रवर्णान् न्यसेत् क्रमात् ।
 पदान्येकादश न्यस्येच्छिरोभूयुगलाक्षिषु ॥ ७
 वक्त्रे गण्डयुगे भूयो हृदये जठरे पुनः ।
 गुह्योरुजानुपादेषु न्यासमेवं समाचरेत् ॥ ८
 हस्ताभ्यां कलशद्वयामृतसैराप्लावयन्तं शिरो
 द्वाभ्यां तौ दधतं मृगाक्षवलये द्वाभ्यां वहन्तं परम् ।
 अङ्गन्यस्तकरद्वयामृतघटं कैलासकान्तं शिवं
 स्वच्छाम्भोजगतं नवेन्दुमुकुटं देवं त्रिनेत्रं भजे ॥ ९
 जपेन्मन्त्रमिमं लक्ष्ममेवं ध्यायन् जितेन्द्रियः ।
 जुहुयाद्दशभिर्द्रव्यैरयुतं घृतसंभृतैः ॥ १०
 बिल्वं पलाशं खदिरं वटं च तिलसर्षपौ ।
 दौग्धं दुग्धं दधि पुनर्दुर्वान्तानि विदुर्बुधाः ॥ ११
 पञ्चाक्षरोदिते पीठे पूजयेद् दृषभध्वजम् ।
 मूर्तिं मूलेन संकल्प्य वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ॥ १२
 पूर्वमङ्गानि संपूज्य पश्चान्मूर्त्तीः प्रपूजयेत् ।
 अर्केन्दुवसुधातोयवक्त्रैरवियदात्मनः ॥ १३

तन्वान्तरे स्थानान्तराण्युक्तानि—

चरणग्रसन्धिगुह्याधारोदरहृदयकन्धरासु पुनः ।

बाह्वोः सन्ध्यग्रास्थौष्ठघ्राणसटक्श्रुतिभ्रूशीर्षेषु ॥ इति ॥

पदानीति । वक्त्रग्रन्थिषु वेदद्वित्रिद्वित्रेकत्रिवर्णकैः ॥ ५॥६॥७॥८ ॥

ताविति । घटी । अत्र ध्यानानन्तरमेता मुद्राः प्रदर्शयेत् ।

यदाहुः—लिङ्गपञ्चास्यमुष्ट्यम्बुजशक्तिमुद्राः प्रदर्शयेत् । इति ॥ ८॥१० ॥

बिल्वं फलम् । ततस्त्रयाणां समिधः । दौग्धमिति । पायसम् ॥ ११ ॥

वक्ष्यमाणेन वर्त्मना पीठे दृषभध्वजं पूजयेदित्यन्वयः ॥ १२ ॥

संपूज्येति । कर्णिकायाम् । मूर्त्तीः पश्चात् द्वितीयावरणे पूजयेदित्यन्वयः ।
 ता एवाह अर्कैति । ईरो वायुः । आत्मा यजमानः । तथा च श्रुतिः —

द्वितीयावरणे पूज्या मूर्त्तयोऽष्टौ क्रमादथ ।
 रामा राका प्रभा ज्योत्स्ना पूर्णोषा पूरणी सुधा ॥ १४
 अष्टाविमाः क्रमात् पूज्यास्तृतीयावरणे ततः ।
 विश्वा विद्या सिता प्रह्ला सारा सन्ध्या शिवा निशा ॥ १५
 चतुर्थावरणे पूज्याः शक्तयोऽष्टौ क्रमादिमाः ।
 आर्या प्रज्ञा प्रभा मेधा शान्तिः कान्तिर्धृतिर्मतिः ॥ १६
 पञ्चमावरणे पूज्याः क्रमादेतास्ततः परम् ।
 धरा मायाऽवनौ पद्मा शान्ताऽमीषा जयाऽमला ॥ १७
 षष्ठावरणगाः पूज्या लोकपालास्ततः परम् ।
 एवं कृते प्रयोगार्ही जायतेऽयं महामनुः ॥ १८
 अयुतं जुहुयाद्विल्वसमिद्धिः सम्पदे सुधीः ।
 जुहुयाद्ब्रह्मवृक्षस्य समिद्धिर्ब्रह्मतेजसे ॥ १९
 खादिरैरयुतं हुत्वा कान्तिपुष्टिमवाप्नुयात् ।
 वटवृक्षस्य समिधो जुहुयादयुतावधि ॥ २०
 धनधान्यसमृद्धः स्यादचिरेणैव साधकः ।
 तिलैस्तत्संख्यया हुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २१
 सिद्धार्थैरयुतं हुत्वा शत्रुन्विजयते नृपः ।
 अनेनैव विधानेन नश्येन् मृत्युरकालजः ॥ २२
 पायसेन कृतो होमो रक्षाश्रीकीर्तिकान्तिदः ।
 पशुदुग्धेन सि[शु]ङ्गान्नं हुत्वा कृत्यां विनाशयेत् ॥ २३

आत्मा वै यज्ञस्य यजमानोऽङ्गानि ऋत्विजः । इति ॥ १३ ॥

अष्टमूर्त्यादिपञ्चावरणानि पत्रेषु दलमूल उत्तरोत्तरं पूजनीयानि । धरोमा
 पावनीत्यपि पाठः । ततः परमिति । वज्रादिपूजेत्युक्तम् ।

यदाहुः—आनुष्टुभमित्यष्टावरणं प्रोक्तं विधानवरमेवम् । इति ।

कल्यान्तरे तु “सप्तमी लोकपालैः स्यादष्टम्यर्कादिभिर्ग्रहैः” इत्युक्तेरेतदेव
 सूचयितुं लोकपालान्ता पूजा ग्रन्थकारेणोक्ता ॥ १४॥१५॥१६॥१७॥१८ ॥

खादिरैरिति । सप्तसमिद्धैरिति शेषः । पशुदुग्धेन गोदुग्धेन । पृथगिति ।
 प्रत्येकम् । अनामयमारोग्यम् । “अनामयं स्यादारोग्यम्” इत्यमरः ॥ १८—३० ॥

अयमेव मतो होमः शान्तिश्रीसम्पदावहः ।
 दधिहोमेन संवादं [पातं] कुर्याद्विवेषिणोर्मिथः ॥ २४
 प्रत्यहं जुहुयान्मन्त्रौ दूर्वामष्टोत्तरं शतम् ।
 आमयान्निखिलान् जित्वा दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ २५
 जुहुयाज्जन्मदिवसे पायसान्नैर्घृतान्वितैः ।
 इच्छन्ननिन्दितां लक्ष्मीमारोग्यमतुलं यशः ॥ २६
 गव्यदुग्धघृताक्ताभिर्दूर्वाभिर्जुहुयाद्वशी ।
 सविंशतिशतं सम्यक् स्वजन्मदिवसे सुधीः ॥ २७
 आमयैः सकलैर्गुक्तो जीवेद्वर्षशतं सुधीः ।
 काश्मरीसमिधस्तिष्ठः पयोऽन्नं विशतं पृथक् ॥ २८
 जुहुयाद् ब्राह्मणानन्ते भोजयेन्मधुरान्वितम् ।
 प्रौणयेद्धनधान्याद्येरात्मनो गुरुमादरात् ॥ २९
 अनामयमवाप्नोति दीर्घमायुः श्रिया सह ।
 सघृतेन पयोऽन्नेन हुत्वा पर्वणि पर्वणि ॥ ३०
 राज्यश्रियमवाप्नोति षण्मासान्नाऽत्र संशयः ।
 लाजैर्विशुद्धैर्जुहुयात्कन्याप्तैः सा वराप्तये ॥ ३१
 क्षीरद्रुमसमिद्धोमाद्ब्राह्मणादीन्वशं नयेत् ।
 स्नात्वा सहस्रं प्रजपेदादित्याभिमुखो मनुम् ॥ ३२
 आधिव्याधिविनिर्मुक्तो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
 अनेन मनुना सर्वं साधयेदिष्टमात्मनः ॥ ३३

सा कन्या वराप्तये जुहुयादित्यन्वयः । क्षीरद्रुमाः । अश्वत्थोदुम्बरप्लवटाः ।
 यथासंख्यं विप्रादिवशकारकाः । ब्राह्मणादिषु यथासंख्यं मधुरतययुक्तत्वमपि
 ज्ञेयम् । “स्वादक्तस्तनजं तु होमविधिना” इत्याचार्योक्तेः ।

तन्त्रान्तराद्यन्तमुच्यते—

विम्बद्वन्द्वे कृशानोर्विलिखतु मनुमैशं [मिनं] समाधं तदस्त्रि-
 ष्वग्न्यादिव्यञ्जनाख्यान् मृतिहरणमथो सन्धिषट्के सतारम् ।

अष्टारं तारयुग्व्याहृतिकुपरिवृतं नारसिंहास्त्रि चानु

द्वात्रिंशत्पत्रगतप्रसङ्गकमनु च जगज्जन्मभूत्याभिधीतम् ॥ इति ॥३१॥३२॥३३॥

गायत्रीचिष्टुवनुष्टुवर्णैः प्रोक्तः शताक्षरः ।
 पूर्वोक्ता एव मुन्याद्याः परं तेजोऽस्य देवता ॥ ३४
 हृत् तयोदशभिः प्रोक्तं रुद्राणैः शिर ईरितम् ।
 द्वाविंशत्या शिखा प्रोक्ता तावद्भिः कवचं मतम् ॥ ३५
 स्यात् पञ्चदशभिर्नेत्रमस्त्रं सप्तदशाक्षरैः ।
 वर्णन्यासादिकं सर्वं कुर्यात् पूर्वोक्तवर्त्मना ॥ ३६
 सत्यं मानविवर्जितं श्रुतिगिरामाद्यं जगत्कारणं
 व्याप्तं स्यावरजङ्गमं मुनिवरैर्ध्यातं निरुद्धेन्द्रियैः ।
 अर्काग्नीन्दुमयं शताक्षरवपुस्तारात्मकं सन्ततं
 नित्यानन्दगुणालयं गुणपरं वन्दामहे तन्महः ॥ ३७

शताक्षरमन्त्रमाह गायत्रीति । शताक्षर इति गायत्र्याश्वतुर्विंशतिवर्णत्वम् ।
 चिष्टुभश्चतुश्चत्वारिंशद्वर्णत्वम् । अनुष्टुभो द्वाविंशद्वर्णत्वं चाभिप्रेत्योक्तम् । कश्चित्तु
 वैदिकत्वादस्य मन्त्रस्याद्यन्तयोः प्रणवदानात् शताक्षरतामाह स्म । तदसम्बद्धम् ।
 यतः षडङ्गोक्ती “द्वाविंशत्या शिखा प्रोक्ता तावद्भिः कवचं मतम्” इत्यङ्गद्वयमुक्तम् ।
 तदसङ्गतं स्यात् । पूर्वोक्ता इति मन्त्रत्रयस्यापि । तदुक्तम्—

ऋथाद्याः पूर्वोक्तास्त्रिविधाः स्युः । इति ॥ ३४ ॥

रुद्राणैरित्येकादशाक्षरैः । तावद्भिरिति । द्वाविंशत्यक्षरैः ॥ ३५॥३६ ॥

ध्यानमाह सत्यमिति । अरूपस्य ब्रह्मणो भावनरूपं ध्यानमेतत् । सत्यम् ।
 प्रमत्यव्यावृत्तिरूपम् । “सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म” इति श्रुतेः । मानविवर्जितम् ।
 प्रमाणागोचरीकृतम् । “यतो वाचो निवर्त्तन्ते” इति श्रुतेः । श्रुतिगिरामाद्यम् ।
 वेदप्रवक्तृ । “शास्त्रयोनित्वात्” इति वादरायणिसूत्रणात् । जगत्कारणम् ।
 “जन्माद्यस्य” इति सूत्रणात् । व्याप्तस्यावरजङ्गमम् । “सहस्रशीर्षा” इत्यादि
 श्रुतैः । मुनिवरैर्नारदादिभिः । अर्काग्नीन्दुमयमिति गायत्र्यादिदेवताक्रमेण ।
 यद्वा अर्को विष्णुः अग्नी रुद्र इन्दुर्ब्रह्मा तन्मयम् । तत उत्पन्नत्वात् । यद्वा
 अकाररूपत्वं वक्ष्यति । एतेनाऽकारोकारमकारात्मकत्वेनाऽग्नीन्दुर्काररूपत्वम् ।
 शताक्षरवपुर्इति । शताक्षरैः परं महः प्रतिपाद्यते । प्रतिपाद्यप्रतिपादकयो-
 रभेदात् शास्त्रयोनित्वेन कार्यकारणभेदाद्वा शब्दब्रह्मरूपत्वाद्वा तथोक्तिः । यद्वा
 यतः अर्काग्नीन्दुरूपत्वम् अतएव शताक्षरवपुर्इति हेतुहेतुमद्भावेन योजना ।

लक्ष्मानं जपेदेनमयुतं पायसान्धसा ।
 जुहुयात् घृतसिक्तेन मन्त्रविद्विजितेन्द्रियः ॥ ३८
 सौरे पौठे यजत्सम्यक् वक्ष्यमाणविधानतः ।
 आद्यामावृतिमभ्यर्चेत् षडङ्गैर्देशिकोत्तमः ॥ ३९
 गायत्रीशक्तिभिस्त्रिभिः पूजयेदावृतीः क्रमात् ।
 आवृतिः पञ्चमौ प्रोक्ता त्रिष्टुबुद्भूतशक्तिभिः ॥ ४०
 अनुष्टुपशक्तिभिः प्रोक्तमावृतीनां चतुष्टयम् ।
 इन्द्रायैर्दशमौ प्रोक्ता वज्रायैस्तत्परा मता ॥ ४१
 एवं सिद्धे मनौ मन्त्रौ भवेद्भास्करसन्निभः ।

ॐकाररूपत्वमस्य ग्रन्थकृदेवाऽन्ये पटले वक्ष्यति । नित्यानन्दविषं तत्
 स्वरूपमेव । तदालयत्वं च भगवत उपचारात् । गुणैभ्यः सत्वरजस्तमोभ्यः परं
 तद्रहितम् । तद्देशिरसि प्रसिद्धम् । महः । नित्यं प्रकाशकत्वान् मह इव ।
 एते च सर्वे शब्दास्तस्य वस्तुनो लक्षका एव न वाचकाः । एतेषां शब्दानामे-
 कार्थत्वमपर्यायत्वेऽपि अतद्व्यावृत्त्यर्थतया न पौनरुक्त्यम् ।

यद्वा महस्तेजोरूपा कुण्डलिनी उच्यते । सत्यं नित्यत्वात्तस्याः । “नित्या
 शक्तिः परा देवी” इत्युक्तेः । मानमियत्ता तद्वर्जिता । “सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरा विभुः”
 इत्युक्तेः । व्याप्तस्थावरजङ्गमा । “सर्वगा विश्वरूपिणी दिक्कालाद्यनवक्षिणा”
 इत्युक्तेः । निरुद्धेन्द्रियैर्मुनिवरैर्ध्याता । “योगिध्येया च सर्वदा” इत्युक्तेः । “योगिनां
 हृदयाभोजे नृत्यन्ती नित्यमञ्जसा” इत्यपि । अर्काग्नीन्दुरूपा । “त्रिधामजनौ
 देवी” इत्युक्तेः । “सोमसूर्याग्निरूपा च” इत्यपि । शताक्षरवपुः । “विश्वामना
 प्रवुद्धा सा सूते मन्त्रमयं जगत्” इत्युक्तेः । तारात्मकम् ।

तन्मध्ये चिन्तयेद्देवीमृज्वाकारां तडित्प्रभाम् ।

ॐकाररूपिणीं ज्योत्स्नामात्मरूपां शुभोदयाम् । इत्युक्तेः ॥

नित्यानन्दगुणालया । “नित्यानन्दगुणोदया” इत्युक्तेः । गुणपरा । गुणरूपा
 परा च । “शक्तिः कुण्डलिनी गुणत्रयवपुर्विद्युल्लतासन्निभा” इत्युक्तेः । “पराप-
 विभागेन परशक्तिरियं मता” इत्युक्तेः ॥ ३७ ॥

पायसान्धसा पायसेन ॥ ३८ ॥

अभ्यर्चेदिति । कर्णिकायाम् । देशिकोत्तमः क्रमादित्यनेन दलमूल-
 मध्याग्रेष्वित्युक्तम् । तिस्र इति । अष्टाष्टदेवतात्मिकाः । त्रिष्टुतिः ।

सुधालतोद्भवैः खण्डैर्जुहुयात्क्षीरसंयुतैः ॥ ४२

दीर्घमायुरवाप्नोति निराधिव्याधिवर्जितः ।

दूर्वाभिर्घृतसिक्ताभिस्तदेव फलमाप्नुयात् ॥ ४३

मधुरत्रयसंसिक्तैर्जुहुयादरुणाम्बुजैः ।

महालक्ष्मीमवाप्नोति षड्भिर्मासैर्विधानवित् ॥ ४४

रक्तोत्पलैस्त्रिमध्वक्तैर्जुहुयात्सर्वसम्पदे ।

श्रीप्रसूनैः प्रजुहुयाद्रमाया वसतिर्भवेत् ॥ ४५

सहस्रं जुहुयान्नित्यं मासमेकं तिलैः शुभैः ।

भानुसंख्यान् द्विजान्नित्यं भोजयेन्मधुरान्वितैः ॥ ४६

सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः सर्वरोगविवर्जितः ।

कृत्याद्रोहग्रहद्रोहान् जित्वा दीर्घं स जीवति ॥ ४७

प्रातःस्नानरतो मन्त्री जपेन्नित्यं शतं शतम् ।

भानुमालोकयन् सम्यक् स जीवेच्छरदां शतम् ॥ ४८

तारव्याहृतिसंरुद्धं जपेन्मन्त्रं शताक्षरम् ।

नित्यमष्टोत्तरशतं निःश्रेयसफलाप्तये ॥ ४९

गायत्र्याद्यं जपेन्मन्त्रं सर्वपापविमुक्तये ।

सर्वशत्रुविनाशाय त्रिष्टुबाद्यमिमं जपेत् ॥ ५०

अनुष्टुबाद्यं प्रजपेदायुरारोग्यसिद्धये ।

शताक्षरो मनुः प्रोक्तः समस्तपुरुषार्थदः ॥ ५१

त्राताद्याभिः दिशि दिशि एकादशैकादशभिः । चतुष्टयमिति । अष्टाष्टशक्ति-
रपत्नेन । अष्टदिक्षु पुनरिति ज्ञेयम् ॥ ३८॥३९॥४०॥४१॥४२ ॥

सुधालता गुडूची । भानुसंख्यानिति द्वादश ॥ ४२—४८ ॥

संरुद्धमिति सम्पुटितम् । तदुक्तमाचार्यैः—

प्रणवव्याहृत्याद्या व्याहृतितारान्तिका च मन्त्रिवरैः । इति ।

कंचित् संरुद्धशब्देन संरोधनमाहुः । तच्च “नाम्न आद्यन्तमध्येषु मन्त्रः
शाद्रीधनं स्मृतम्” इति प्रकारेण प्रतिमन्त्रादौ तारव्याहृतीरिच्छन्ति ।
तदस्मादधिकम् । लिखितवचनविरोधात् ॥ ४९ ॥

गायत्र्याद्यमिति । यथोक्तम् । त्रिष्टुबाद्यम् । त्रिष्टुबनुष्टुबगायत्र्यः ।

ऋचो विधानं वारुण्या यथावदभिधीयते ।
ऋग्वेदे सा समुद्दिष्टा ध्रुवास्त्राद्या मनौषिभिः ॥ ५२

वर्णिष्ठो मुनिराख्यातश्चन्द्रस्त्रिष्टुबुदाहृतम् ।
वरुणो देवता प्रोक्तस्तद्वर्णैरङ्गकल्पना ॥ ५३

अष्टभिर्हृदयं प्रोक्तं सप्तभिः शिर ईरितम् ।
शिखा षड्वर्णैराख्याता वस्वर्णः कवचं मतम् ।

सप्तभिर्नैवमाख्यातमस्त्वं षड्भिरुदौरितम् ॥ ५४
साग्रेषु सन्धिषु पदोर्गुदान्धाधारनाभिषु ।

कुक्षौ पृष्ठे हृदि कुचं गले बाह्वयसन्धिषु ॥ ५५
वक्त्रे कपोलनासाक्षिकर्णभूमध्यमस्तके ।

शिरःसर्वाङ्गयोन्यस्येन्मन्त्रवर्णान् यथाविधि ॥ ५६

चन्द्रप्रभं पङ्कजसन्निषस्त्वं पाशाङ्कुशाभीतिवरं दधानम् ।
मुक्ताविभूषाञ्चितसर्वगात्रं ध्यायेत् प्रसन्नं वरुणं विभूत्यै ॥ ५७

लक्ष्मेकं जपेन्मन्त्रं पायसेन दशांशतः ।
सर्पिःसिक्तेन जुहुयान्मन्त्रो मन्त्रस्य सिद्धये ॥ ५८
धर्मादिकल्पिते पीठे वरुणं सम्यगर्चयेत् ।
कृत्वाऽङ्गपूजनं शेषं वासुकिं तत्तत्कं पुनः ॥ ५९

अनुष्टुबाद्यमिति । अनुष्टुप् गायत्री त्रिष्टुप् ॥ ५०॥५१ ॥

ध्रुवास्त्राद्येति । मन्त्रो यथा । ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्रत्पाशं
वरुणो मुमोचत् । अत्रो वन्वाना अदितेरुपस्थादयं पात स्वस्तिभिः सदा
नः । इति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

वर्णन्यासमेवाह साग्रेष्विति । पदोः साग्रेषु सन्धिषु दशवर्णाः । गलास्त्रेषु
नववर्णाः । बाह्वयसन्धिषु दशवर्णाः । शिष्टेषु त्रयोदश । मस्तकं केश-
ललाटसन्धिः । शिरो ब्रह्मरन्ध्रम् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

ध्यानमाह चन्द्रेति । आयुधध्यानं दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदधस्तनयोरन्ये ॥ ५७ ॥
धर्मादीति । पीठशक्तिपूजा रहिते । सम्यगित्यनेन पीठशक्तयस्तन्वास्तरोक्ताः
पूजनीया इत्युक्तम् । ता यथा—

कर्कोटकं ततः पद्मं महापद्ममनन्तरम् ।
 शङ्खपालाख्यकुलिकौ सम्यक् पत्रेषु पूजयेत् ॥ ६०
 इन्द्राद्यानायुधान्येषामर्चयेत्तदनन्तरम् ।
 ऋणमुक्तौ जपेन्मन्त्रं प्रत्यहं साष्टकं शतम् ॥ ६१
 जपेनाऽनेन लभते महतीमव्ययां श्रियम् ।
 सितेक्षुशकलैर्मन्त्रौ जुहुयाद् घृतसंस्तुतैः ॥ ६२
 चतुर्दिनं दशशतमृणमुक्तौ महाश्रिये ।
 समिद्धिर्वेतसोत्थाभिः क्षीराक्ताभिर्दिनत्रयम् ॥ ६३
 जुहुयाद् वृष्टिसंसिद्धौ मन्त्रविद्विजितेन्द्रियः ।
 अनेन विधिना मन्त्रौ सूर्ये शतभिषं गते ॥ ६४
 चतुःशतं घृतयुतं पायसं जुहुयाद्वशी ।
 ऋणनाशाय सम्पत्त्यै वश्यारोग्याभिवृद्धये ॥ ६५
 भृगुवारे कृतो होमः पायसेन ससर्पिषा ।
 महतीं सम्पदं कुर्यान्नाशयेत् सकलापदः ॥ ६६
 शालिभिर्घृतसंसिक्तैः सरिदन्तरितः सुधौः ।
 चाहं चतुःशतं हुत्वा स्तम्भयेत्परसैन्यकम् ॥ ६७
 सायं प्रत्यङ्मुखो वज्रिमाराध्य प्रजपेन्मनुम् ।
 चतुःशतं विमुच्येत मन्त्रौ सर्वैरुपद्रवैः ॥ ६८
 मन्त्रौ प्रत्यङ्मुखो भूत्वा तर्पयेद्विमलैर्जलैः ।
 सर्वोपद्रवनाशाय समस्ताभ्युदयाप्तये ॥ ६९
 बहुना किमिहोक्तेन मन्त्रेणाऽनेन साधकः ।
 साधयेत् सकलान् कामान् जपहोमादितत्परः ॥ ७०

सुधा कुमुदिनी पूर्णा वारुणी विश्वतोमुखी ।

तरङ्गिणी च सुरसा सुशीताप्यायनी तथा ॥ इति ॥

ऋणाऽङ्गपूजनमिति । केसरेष्वित्यर्थः । सम्यक् पत्रेषु पूजयेदिति ।
 सम्यगित्यनेन शेषादीनां ध्यानं कर्त्तव्यमित्युक्तम् । तत् त्वरितापटले मदुक्तमनु-
 मर्शयेत् ॥ ५८॥५९॥६०॥६१ ॥

ऋणमुक्त्यै इति । अत्र पाशमित्यस्य पूर्वं ऋणशब्दमधिकमुच्चार्य जपेदित्यर्थः ।

प्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य विधानमभिधीयते ।

येन प्रागौरिता मन्त्राः प्राणवन्तो भवन्ति ते ॥ ७१

पाशाङ्कुशपुटा शक्तिर्वाली बिन्दुविभूषितः ।

याद्याः सप्त सकारान्ता व्योमसद्येन्दुसंयुतम् ॥ ७२

तदन्ते हंसमन्त्रः स्यात् ततोऽमुष्यपदं वदेत् ।

प्राणा इति वदेत्पश्चादिह प्राणास्ततः परम् ॥ ७३

अमुष्य जीव इह च स्थितोऽमुष्यपदं वदेत् ।

सर्वेन्द्रियाण्यमुष्यान्ते वाङ्मनश्चक्षुरन्ततः ॥ ७४

श्रोत्रप्राणपादप्राणा इहागत्य सुखं चिरम् ।

तिष्ठन्त्वग्निवधरन्ते प्राणमन्त्रोऽयमीरितः ॥ ७५

सितेक्षुशकलैः पवण्डा इति प्रसिद्धैः । सरिदन्तरितः द्वीपस्थः ॥ ६१-७० ॥

येनेति । मन्त्राणां यद्यपि प्राणप्रतिष्ठा नास्ति तेषां स्वत एव समर्थत्वात् तथापि यन्त्रादौ लिखितानां प्रतिष्ठा क्रियत इति तदुद्दारा प्राणवन्त इत्युक्तिः । प्राणप्रतिष्ठया पूर्वोक्तसमस्तमन्त्रविहितयन्त्रप्रयोगपुत्तल्यादि सर्वं प्रतिष्ठितप्राणं क्रियत इति । अवश्यं ज्ञेयोऽयं सर्वसारभूतो मन्त्र इति तत्सुतिः । तदुक्तम्—

तस्मादृतेऽमी कथिताः प्रयोगा व्यर्था भवेयुर्गतजीवकल्पाः । इति ॥ ७१ ॥

मन्त्रोद्धारमाह पाशेति । प्रथमं पाशबीजं ततः शक्तिबीजं ततोऽङ्कुशबीजम् । वाली यः बिन्दुभूषितः यं । याद्या इति उद्धृतयकारानुवादेन । अतदुगु-संविज्ञानबहुव्रीहिणा वा सप्त न तु तद्यमिति बीजं भिन्नम् । पूर्वं पृथगुद्धारसु सप्तानामपि सबिन्दुताख्यापनाय अग्रे न्यासावसरे ग्रन्थकृताऽस्य बीजस्य न्यासो नोक्तः । तेनास्य पृथगुद्धारः । तदुक्तमाचार्यैः—

पाशाङ्कुशान्तरितशक्तिमनोः परस्ता-

दुच्चार्य यादिवसुवर्णगणं सहंसम् । इति ॥

अन्यत्रापि—अङ्कुशवायूनलावनिवर्णबीजानि । इति ।

व्योम हः सद्य ओ इन्दुः बिन्दुः तेन ह्रीं । प्रपञ्चसारपद्येऽपि गण ओ तेन ह्रीमित्येव पद्मपादाचार्यैर्व्याख्यातम् । समन्ते हंसमन्त्र इत्यपपाठः । इह चेति । चकारो न मन्त्रमध्ये । क्वचिदिह त इति पाठः । तदा इहशब्दादित्यर्थः । स्थितोऽमुष्येति । कन्दोऽनुरोधात् सन्धिः । मन्त्रे तु न सन्धिः । सर्वेन्द्रियाणि

प्रत्यमुष्यपदं पूर्वं पाशादीनि प्रयोजयेत् ।
 प्रयोगेषु समाख्यातः प्राणमन्त्रो मनीषिभिः ॥ ७६
 ब्रह्मविष्णुशिवाः प्रोक्ता मुनयस्तन्त्रवेदिभिः ।
 उक्तमृग्यजुषोः साम्नश्छन्दश्छन्दोविशारदैः ॥ ७७
 चैतन्यरूपा प्राणात्मा देवता शक्तिरीरिता ।
 कवर्गेण वियत्पूर्वभूतैर्हृदयमीरितम् ॥ ७८
 शिरश्चवर्गशब्दाद्यैरीरितं तदनन्तरम् ।
 ज्ञानेन्द्रियैष्टवर्गाद्यैस्तच्छिखा परिकीर्तिता ॥ ७९

अमुष्येत्यत्रापि तथैव । षडधिकषष्ठ्यक्षरो मन्त्रः । अमुष्यपदार्थश्चतुर्थे उक्तः ।
 अत्र मन्त्रे इहागत्येत्यत्र इहैवागत्येति एव शब्दो ज्ञेयः ।
 तथा चाचार्याः—सैवेहागमयो ल्ययुक् सुखं चिं तिष्ठन्तु ठद्वन्द्वयुक् । इति ।
 पद्मपादाचार्यैरप्येवमेव पठितम् । आं बीजं क्रौं शक्तिः ॥ ७२॥७३॥७४॥७५ ॥

प्रयोगकाले विशेषमाह प्रतोति । पद्मपादाचार्यास्तु । एवं सति
 प्रयोगमन्त्रो भवतीति यादीनां विराट्तिरभिहिता । प्राणजीवसर्वेन्द्रिया-
 कर्षणार्थम् । केचिद्यादीनां चतुरावृत्तिं वर्णयन्ति । प्राणजीवेन्द्रियसामान्य-
 तद्विशेषाणामाकर्षणार्थम् । केचित् पञ्चावृत्तिं । प्राणसामान्यजीवसामान्येन्द्रिय-
 सामान्येन्द्रियविशेषप्राणविशेषाणामाकर्षणार्थम् । केचिन् नवावृत्तिं । मन्त्रोक्तानां
 सर्वेषां प्रत्येकमाकर्षणार्थमित्याहुः । मनीषिभिरित्यनेन हंसमन्त्रादौ ॐ हं सं
 सं हं सः ह्रीं ॐ स्वाहान्ते च ॐ हं सं हं सः ह्रीं ॐ इत्युच्चारणीयमिति
 सूचितम् । पद्मपादाचार्यैः “मन्त्रोऽयमित्यमुदितो ग्रहसंख्यैव” इत्यस्य व्याख्यानं
 ग्रहाः सप्त तत्संख्याक्षरैः युक्तमिति व्याख्यातम् । तेनात्मनि यन्त्रे पुत्तल्यादावपि
 प्राणप्रतिष्ठासमये प्रत्यमुष्यपदं पाशाद्यानि प्रयोज्याऽमुष्यपदस्थाने षष्ठ्यन्तं
 साध्यनाम प्रयुज्य मन्त्रमुच्चरेदिति ज्ञेयम् ॥ ७६॥७७॥७८ ॥

षडङ्गमाह कवर्गेणेति । अत्र वियत्पूर्वभूतैरित्युक्तेः प्रथमपटलोक्तसृष्टि-
 क्रमो विवक्षितः । तेनाऽक्षराणां तथा व्यत्यास इति ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

प्रत्येकं कादिवर्गेः प्रतिगतलिपिभिः बिन्दुयुक्तैः । इति ।

अथ आत्मनेऽन्ताः सजातय इत्युक्तत्वात् प्रयोगो यथा । ङं कं खं घं गं
 आकाशवायुवह्निसलिलभूम्यात्मने हृत् । जं चं छं भं जं शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने

कर्मेन्द्रियैस्तवर्गाद्यैः कवचं परिकीर्तितम् ।

वचनाद्यैः पवर्गाद्यैर्विलोचनमुदीरितम् ॥ ८०

बुद्ध्याद्यैर्यादिसंयुक्तैरस्त्रमस्य समीरितम् ।

आत्मनेऽन्ताः समाख्याता अङ्गमन्ताः सजातयः ॥ ८१

नाभेश्वरणपर्यन्तं पाशवीजं प्रविन्यसेत् ।

हृदयान्नाभिपर्यन्तं शक्तिवीजं ततः परम् ॥ ८२

मूर्धादि हृदयं यावदङ्कुशं विन्यसेत्ततः ।

हृदये धातुषु न्यसेद्यादीन् सप्त यथाक्रमम् ॥ ८३

प्राणे जीवे ततो न्यसेद्धंसवर्णद्वयं पृथक् ।

कुर्याद्व्यापकमेतेन समस्तेन विधानवित् ।

ततो विचिन्तयेद्देवीं जीवभूतां जगन्मयीम् ॥ ८४

रक्ताब्धिपोतारुणमध्यसंस्थां पाशाङ्कुशाविक्षुशरासबाणान् ।

शूलं कपालं दधतीं कराब्जै रक्तां चिन्तयेत् प्रणमामि देवीम् ॥ ८५

एवं ध्यात्वा जगद्धात्रीं लक्ष्मिं जपेन्मनुम् ।

जुहुयात्तद्दृशांशेन चरुभिर्घृतसंयुतैः ॥ ८६

शिरः । णं टं ठं डं ङं श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मने शिखा । नं तं थं धं दं
वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने वर्म । मं पं फं भं बं वचनादानविहरणविसर्गा-
नन्दात्मने नेत्रम् । शं यं रं वं लं हं षं क्षं सं लं बुद्धिमनोऽहङ्कारचित्तज्ञानात्मने
अस्त्रम् । पद्मपादाचार्यैर्वर्णानां स्वरपुटितत्वं विपरीतत्वमप्युक्तम् । यथाक्रममिति ।
होमित्यस्य ओजसि न्यास इत्युक्तम् ॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥

प्राण इति । हृदय इत्यनुषज्यते । तेन प्राणजीवयोरपि हृदय एव न्यासः ।
पृथगिति । प्रत्येकम् । एतेन समस्तेनेति । मूलेनेत्यर्थः । विधानविदित्यनेन
मूर्धादिपादान्तमित्युक्तम् । तदुक्तम् । “न्यसेन्मूलं व्यापकं मस्तकादि” इति ॥ ८४॥

रक्ताब्धीति । रक्तेति पोतविशेषणम् । आयुधध्यानं तु वामाद्यूर्ध्वयोराग्रे ।
तदधस्तनयोर्मध्ये । तदधस्तनयोः कपालशूले इति ॥ ८५॥

तद्दृशांशेनेत्यस्यायमर्थः । ॐ आं स्वाहा ॐ क्लीं स्वाहा ॐ क्रौं स्वाहा ॐ यं
मृतायै स्वाहा । एवं राद्यक्षरयुताभिः वैवस्वताद्याभिः सक्तत् सक्तत् हुत्वा ॐ क्षं
सं हं सः क्लीं ॐ इत्यक्षरैरपि तथा हुत्वा मूलेनोक्तसंख्यां जुहुयादिति । अयमर्थः

षट्कोणाख्ये शक्तिपीठे विधिनाऽनेन पूजयेत् ।
 अर्चयेत् षट्सु कोणेषु ब्रह्माणं विष्णुमीश्वरम् ॥ ८७
 वाणीं लक्ष्मीमुमां पश्चात् षडङ्गानि प्रपूजयेत् ।
 दलेषु मातरः पूज्यास्तद्वाह्ये लोकपालकाः ॥ ८८
 एवं प्रपूजयेद्देवीं सुगन्धिकुसुमादिभिः ।
 इति ससाधितो मन्त्रः षट्कर्मफलदो भवेत् ॥ ८९
 स्थापयेन्मनुनाऽनेन प्राणान् सर्वत्र देशिकः ।
 बीजान्तेऽमुष्यशब्दानामादौ दूतीः प्रयोजयेत् ॥ ९०
 मृता वैवस्वता भूयो जीवहा प्राणहा ततः ।
 आकृष्या ग्रथनी पश्चात् प्रमादा विस्फुलिङ्गिनी ॥ ९१

पद्मपादाचार्याणां सम्मतः ॥ ८६ ॥

शक्तिपीठ इत्यनेन नवमोक्ताः पीठशक्तयोऽत्र पूज्या इत्युक्तम् । पूजयेदिति ।
 जगद्धात्रीमिति पश्चात्तनेन सम्बध्यते । अनेन वक्ष्यमाणेन । तमेव विधिमाह
 अर्चयेदिति । तत्र प्रकारः । प्राङ्निर्ऋतिवायुकोणस्थाः ब्रह्मविष्णुशः
 आग्नेयवारुणेशेषु वाण्याद्या इति परमगुरवः । प्रागुक्तं ब्रह्मादीनां शक्तोनां च
 बीजमनुसन्धेयम् । प्रपूजयेदिति केसरेषु ॥ ८७॥८८॥८९ ॥

सर्वत्रेति आत्मयन्त्रपुत्तल्यादौ । दूतोमन्त्रानुद्धरति बीजेति । बीजान्ते
 पाशादिहंसमन्त्रान्ते । केचन बीजान्त इति बीजत्रयान्त इत्याहुः । तदसम्बद्धम् ।
 आचार्यवचनविरोधात् । अमुष्यशब्दानामादाविति चासम्बद्धं स्यात् । अमुष्य-
 शब्दानामादाविति । साध्यनाम्न आदौ । तदुक्तम्—

अथ यादीन् दूतीश्चोक्ता साध्यनामाऽथ मन्त्रो । इति ।

आं ह्रीं क्रीं यं रं लं वं शं षं सं ह्रीं ॐ चं सं हं सः ह्रीं ॐ यं मृते अमुष्य
 मृतात्मकान् प्राणानिहाहर प्राणा इह प्राणा इति वा इहैवेत्याद्योमन्तमुक्ता
 पुनरामादि ओमन्तमुक्ता यं मृते अमुष्य मृतात्मकं जीवमिहाहर जीव इह स्थित
 इति वा इहैवेत्याद्योमन्तमुक्ता पुनरामादि ओमन्तमुक्ता यं मृते अमुष्य
 मृतात्मकानि सर्वेन्द्रियाणि इहाहर सर्वेन्द्रियाणि इह वा पुनरिहेत्यादि
 ओमन्तमुक्ता पुनरामादि ओमन्तमुक्ता यं मृते अमुष्य मृतात्मकान् वाङ्मनश्चक्षुः-
 श्रोत्रघ्राणप्राणान् इहाहर वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणा इह वा । इहैवेत्यादि

चेतज्ञप्रतिहार्यताः प्राणदूत्यो नव स्मृताः ।
 पाशेन वद्धचेष्टस्य शक्त्या स्वीकृतचेतसः ॥ ६२
 अङ्कुशेनाहतस्याभिः साध्यस्याऽसून् समाहरेत् ।
 द्वादशाङ्गुलमानेन कृत्वा साध्यस्य पुत्तलीम् ॥ ६३
 तस्यां प्राणात्मकं यन्त्रं सकीटं हृदये न्यसेत् ।
 निशीथसमये साध्ये सुप्ते तस्य हृदम्बुजे ॥ ६४
 दलेषु वायुवक्त्रोन्मूलवरुणानामतःपरम् ।
 ईशराक्षसशीतांशुयमानां कर्णिकान्तरे ॥ ६५
 यादीन् हंससमायुक्तान् भृङ्गाकाराननुस्मरेत् ।
 शिरोबिन्दुसमुद्भूततन्तुसम्बद्धविग्रहान् ॥ ६६
 एवमात्महृदम्भोजे भृङ्गीरूपान् धिया स्मरेत् ।
 आत्महृत्पद्मगा भृङ्गीः प्रस्थाप्य श्वासवर्त्मना ॥ ६७
 एकैकात् साध्यहृत्पद्माद्भृङ्गमेकैकमानयेत् ।
 पुत्तल्यां स्थापयेन्मन्त्री स्वचित्ते वा विधानवित् ॥ ६८

ओमन्त्रं वदेत् । एवं वैवस्वतादिमन्त्रा ऊहनीयाः ॥ ६०॥६१॥६२ ॥

युगपद्वा प्राणप्रतिष्ठाप्रकारमाह पाशेनेत्यादिना सर्वेषु कर्मस्वित्यन्तेन ।
 आभिर्दूतीभिः । प्राणात्मकं यन्त्रं वक्ष्यमाणं सकीटम् । तत्र प्राणप्रतिष्ठारम्भात्
 प्रागेव साध्यप्रतिष्ठतेः हृदये यन्त्रं सजीवं कीटं च निक्षिप्याच्छाद्य प्रयोगमार-
 भेतेत्यर्थः । प्राणप्रतिष्ठायां कर्त्तव्यमाह निशीथेति । पद्मपादाचार्यास्तु कालदण्डेन
 सन्ताड्य बोधनमाहुः । अन्यथा प्राणप्रतिष्ठायोगादिति ।

बद्धा तं च निपीडमेव सहसा कालस्य यष्ट्या शिर-

स्याताड्य क्षुभिताखिलेन्द्रियगणं साध्यं स्मरेत् साधकः । इत्युक्तेः ॥ ६२॥६३॥६४॥

स्वहृदये साध्यहृदये पुत्तलीहृदये च मृतादिदूतीनां स्थानमाह दलेष्विति ।
 भृङ्गाकाराननुस्मरेदिति । यावच्चररूपमृतादीन् साध्यहृत्पद्मपत्रेषु कर्णिकायां
 भृङ्गरूपान् स्वहृदयपद्मे भृङ्गीरूपान् ध्यायेदित्यर्थः । शिर इति । यकारादि-
 बीजानां शिरसि ये बिन्दवः तत्समुद्भूता ये तन्तवः तैः सम्बद्धविग्रहानिति ।
 तदुक्तमाचार्यैः—“स्वीयबिन्दुप्रबद्धान्” इति । पुत्तल्यामिति । क्रूरकर्मणि ।
 स्वचित्ते इति वक्ष्यादौ । विधानविदिति । स्ववहन्नाद्या प्रवेशनिर्गमनकुशल

तन्तुच्छेदं प्रकुर्वीत वज्रिवीजेन संयतः ।

आकृष्टान् साध्यहृद्भृङ्गान् भुवा संस्तम्भयेत्ततः ॥ ९९

एवमेकादशावृत्तौः कुर्यात् सर्वेषु कर्मसु ।

वश्याकर्षणयोर्यादीनरुणान् संस्मरेत् सुधीः ॥ १००

मोहविद्वेषयोर्धूमान् कृष्णान्मारणकर्मणि ।

पीतां संस्तम्भने ध्यायेत् प्राणाकर्षणकर्मणि ॥ १०१

आकृष्टान् साध्यहृत्प्राणान् स्थापयेदात्मनो हृदि ।

क्रूरकर्मसु पुत्तल्यां तेषां स्थापनमौरितम् ॥ १०२

इत्युक्तम् । वज्रिवीजेन रमित्यनेन । संयतः अस्मिन्नस्मिन् दले मृतादिस्थान-
मिति सावधान इत्यर्थः । भुवा ग्लौमिति वीजेन । तत्र प्रकारः । साध्यस्य
शक्तिं पाशशक्तितेजोऽङ्कुशमहाभ्रमरकालदण्डरूपेण पञ्चधा निःसार्य पाश-
बीजमुच्चरन् साध्यं पाशेन गले बद्ध्वा शक्तिबीजतेजसा तं स्ववशे कृत्वाऽङ्-
कुशेनाकृष्ट्याऽग्रतः संस्थाप्य यावद्यष्टकमुच्चरन् साध्यस्य त्वगादीन् व्याप्यापक्रम्य
महाभृङ्गेण साध्यं कवलीकृत्य कालदण्डताडनेन सुप्तं तं सम्बोध्य क्षमिति
सपरिवारमुन्मूलिकृत्य समिति स्वप्राणशक्तिरूपमहाभ्रमरेण मेलयित्वा हंस इति
सैक्यं सम्भाव्य क्लीमोमिति वश्यादौ जीवनाय प्लावनं कृत्वा यं मृते इत्यादिना
समृतां सम्बोध्य अमुष्य मृतात्मकाः इह प्राणा इत्यादिना स्वमृताप्राणानितरप्राणैः
संयोज्य रमिति साध्यमृतातन्तुच्छेदं विधाय सकीटहृदयायां पुत्तल्यामात्मनि वा
साध्यमृताप्राणान् संस्थाप्य ग्लौमिति संस्तम्भ्य तस्य मृताजीवादिकमप्येवमानयेत् ।
युगपदेव वा मृताप्राणादीन् स्थापयेत् । ततः स्वहृदि चेत् । आं क्लीमित्यादि मयि
प्राणा इह प्राणा मयि जीव इह स्थित इत्यादिरूपम् । पुत्तल्यां चेत् । पुत्तल्यां
प्राणा इह प्राणा पुत्तल्यां जीव इह स्थित इति जपेत् । इत्थं मृताप्रतिष्ठाक्रमः ।
एवं वैवस्वतादिप्राणा अपि स्थापनीयाः । ततो यादीन् होमन्तानुक्ता साध्यस्य
धातून् जीवं च सपरिकरं पुनः स्वमण्डले सङ्कोचितं कवलीकृत्य यादीन् दूतीश्च
सस्य सम्बुद्धान्तान् साध्यस्य चामुष्य प्राणानिहाहर अमुष्य प्राणा इह प्राणा
इति चोक्ता पुनरपि अमुष्य धातूनिहाहरेत्यादि वदेत् । एवं जीवेऽपि । अयमेव
प्रकारः पुत्तल्यामपि । तदुक्तम्—

आकृष्टानां साध्यदेशादसूनां पुत्तल्यादावप्ययं स्यात् प्रकारः । इति ॥

एवमिति । पूर्वोक्तं कर्म एकादशावृत्तिं कुर्यात् । अयं च पूर्वोवधिः । इति

प्राणान् साध्यस्य मण्डूकानात्मनस्तु भुजङ्गमान् ।

संस्मरेत्तत्र निपुणः सदा क्रूरेषु कर्मसु ॥ १०३

वाय्वग्निशक्रवरुणेश्वरराक्षसेन्दु-

प्रेतेशपत्निलिखितैरथ यादिवर्णैः ।

विन्द्वन्तिकैः जगतहंससमेतसाध्यं

प्राणात्मयन्त्रमथ वर्णवृत्तं धरास्थम् ॥ १०४

इत्थं प्रयोगकुशलो मनुनाऽनेन मन्त्रवित् ।

वशयेत्सकलान्देवान् किं पुनः पार्थिवान् जनान् ॥ १०५

आवाहन्यादिका मुद्राः प्रवक्ष्यामि यथाक्रमम् ।

याभिर्विरचिताभिस्तु मोदन्ते सर्वदेवताः ॥ १०६

ऊर्ध्वं यदृच्छया कुर्यात् । तदुक्तम्—

प्राणप्रतिष्ठाकर्मदं विधायैकादशावरम् । इति ॥ ८५॥८६॥८७ ॥

॥ ८८॥८९॥१००॥१०१॥१०२॥१०३ ॥

यन्त्रमाह वाय्विति । यादिवर्णैरिति होमन्तैः । धरास्थमिति । बाह्ये भूगृहावृतमित्यर्थः । पद्मपादाचार्यास्त्वन्यथा यन्त्रमाहुः । तद्यथा । अष्टदल-
मध्यगतशक्तौ साध्यादिकमालिख्य पाशाङ्कुशाभ्यां तां संवेष्ट्य यादयष्टकमष्टदलेषु
लिखित्वा अवशिष्टेन बहिः संवेष्ट्य भूपुरद्वये पाशाङ्कुशौ लिखेदिति यन्त्र-
विधिरिति ॥ १०४॥१०५ ॥

मुद्रा आह आवाहनीति । रा दाने । मुदं राति ददाति मुद्रेति निर्वचनम् ।
इदमेव मोदन्ते सर्वदेवता इत्यनेन सूचितम् । अतएव तद्दर्शनेन देवताहर्षो-
त्पत्तिः । स्वाङ्गुल्यो हि पञ्चभूतात्मिकाऽङ्गुष्ठाद्याः आकाशवायुग्निसलिलभू-
रूपाः । तासां मिथः संयोगरूपसङ्केतात् कोपि देवताप्रगुणीभावपूर्वको मोदः
सान्निध्यकरो भवति । तदुक्तम्—

पृथिव्यादीनि भूतानि कनिष्ठाद्याः क्रमान् मताः ।

तेषामन्योन्यसंभेदप्रकारैस्तत्प्रपञ्चता ॥

अर्चने जपकाले तु ध्याने काम्ये च कर्मणि ।

तत्तन्मुद्राः प्रयोक्तव्या देवतासन्निधापिकाः ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—मुदं रातीति मुद्रा स्याद्येनैका मुष्टिरेव तु ।

सम्यक् संपूरितः पुष्पैः कराभ्यां कल्पितोऽञ्जलिः ।
 आवाहनौ समाख्याता मुद्रा देशिकसत्तमैः ॥ १०७
 अधोमुखी कृता सैव प्रोक्ता स्थापनकर्मणि ।
 आश्लिष्टमुष्टियुगला प्रोन्नताङ्गुष्ठयुग्मका ॥ १०८
 सन्निधाने समुद्दिष्टा मुद्रेयं तन्त्रवेदिभिः ।
 अङ्गुष्ठगर्भिणी सैव सन्निरोधे समीरिता ॥ १०९
 उत्तानौ द्वौ कृतौ मुष्टौ सम्मुखीकरणौ स्मृता ।
 देवताङ्गे षडङ्गानां न्यासः स्यात् सकलीकृतिः ॥ ११०
 सव्यहस्तकृता मुष्टिर्दीर्घाधोमुखतर्जनी ।
 अवगुण्ठनमुद्रेयमभितो भ्रामिता सती ॥ १११
 अन्योन्याभिमुखाश्लिष्टा कनिष्ठानामिका पुनः ।
 तथा च तर्जनीमध्या धेनुमुद्रा समीरिता ॥ ११२

खल्पभेदात् कोपहर्षौ प्राणिनां जनयत्यतः ॥

तेनैव सर्वदेवाणां मुद्रा हर्षप्रदा मता ।

पूजाकाले दर्शनीया मुद्रास्ताः सर्वदा शिवे ॥ इति ॥

तथा—खादिमार्गक्रमाद् भूतान्यङ्गुष्ठाद्यङ्गुलिक्रमात् ।

कापि मुत्तन्मिथोयोगात् सान्निध्यप्रह्वताकरी ॥ इति ॥

अनयाहृतो भवेदिति प्रार्थनपूर्वकमावाहनौ कार्या । तन्त्रान्तरे तु विशेषः—

हस्ताभ्यामञ्जलिं कृत्वाऽनामिकामूलपर्वणोः ।

अङ्गुष्ठौ निक्षिपेत् सेयं मुद्रा त्वावाहनौ स्मृता ॥ इति ॥

एष एव साम्प्रदायिकः पक्षः ॥ १०६॥१०७॥१०८॥१०९॥११० ॥

भ्रामितेति वामावर्त्तक्रमेण । साम्प्रदायिका हस्तद्वयेनेमां मुद्रामाहुः ।

तदुक्तम्—वर्मणा समवगुण्ठय दीर्युजा । इति ॥ १११ ॥

धेनुमुद्रामाह अन्योन्येति । कनिष्ठाऽनामिका अन्योन्याभिमुखाश्लिष्टा तर्जनी
 मध्या तथैवान्योन्याभिमुखाश्लिष्टेत्यर्थः । हस्तद्वयाङ्गुल्यः अन्योन्यान्तरालप्रदेशेन
 पूर्वमध्यतः कृतदक्षकनिष्ठाव्यतिषक्ताः कार्याः । तत्र दक्षकनिष्ठा दक्षानामा-
 ष्ठमुल्लङ्घ्य तद्वामभागमागता वामानामिकया योज्या । वामा कनिष्ठिका तु
 यथास्थितैव दक्षानामया । एवं वामतर्जनी वाममध्यमाष्टमुल्लङ्घ्य तदक्ष-

अमृतीकरणं कुर्यात्तया देशिकसत्तमः ।

अन्योन्यग्रथिताङ्गुष्ठा प्रसारितकराङ्गुली ॥ ११३

महामुद्रेयमुदिता परमीकरणे बुधैः ।

प्रयोजयेदिमां मुद्रां देवतायागकर्मणि ॥ ११४

आदिक्षान्तार्णयोगित्वादक्षमालेति कीर्तिता ।

तद्वर्णसंख्यैर्मणिभिर्जपमालां प्रकल्पयेत् ॥ ११५

भागागतदक्षमध्यमया योज्या । दक्षतर्जनी यथास्थितैव वाममध्यमया योज्या ।

तदुक्तम्—वामाङ्गुलीर्दक्षिणानामङ्गुलीनां च सन्धिषु ।

प्रवेश्य मध्यमाभ्यां तु तर्ज्जन्यौ द्वौ प्रयोजयेत् ।

कनिष्ठे द्वेऽनामिकाभ्यां युज्यात् सा धेनुमुद्रिका ॥ इति ॥ ११२॥११३ ॥

महामुद्रामाह अन्योन्येति । पाण्योरङ्गुष्ठौ परस्परग्रन्थनेन ग्रन्थिरूपौ शेषाः सरलाः । एता मुद्रास्तत्तन्मन्त्रे च मदुक्तविशेषमुद्राश्च न कस्यचिद्दर्शयेत् । तदुक्तं महासंहितायाम्—

न जातु दर्शयेन् मुद्रा महाजनसमागमे ।

गुह्यमेतन् मुनिश्रेष्ठ तस्माद्रहसि योजयेत् ॥

नाऽदीक्षितस्य मुद्राणां लक्षणानि प्रकाशयेत् ।

क्षुभ्यन्ति देवतास्तस्य विफलं च भवेदिति ॥

अन्यत्राऽपि—अक्षमालां च मुद्रां च गुरोरपि न दर्शयेत् । इति ॥

अथ चैताः सर्वा रहस्येव कुर्यात् । मोक्षार्थिना मनसैव दर्शयितव्याः ।

तदाहुः—मानसरूपसंकल्पा मुद्रा मोक्षार्थिनां विदुः ।

इतरेषां तु सर्वेषां हस्ताभ्यां शस्यते बुधैः ॥ इति ॥ ११३॥११४ ॥

अक्षमालामाह आदीति । अकारादिक्षकारान्तानां वर्णानां माला अक्षमालेत्यर्थः । अत्रैकोऽधिकः क्षः स एव मेरुः । एतेन पञ्चाशद्गुलिकाभि-
रक्षमाला कार्येत्यपि सूचितम् ।

तदुक्तम्—ब्रह्मनाडीगतानादिक्षान्तवर्णान् विभाव्य च ।

अर्णं बिन्दुयुतं कृत्वा श्रेष्ठं मन्त्रं जपेत् पुनः ॥

अकारादिषु संयोज्य तथा कादिषु च क्रमात् ।

क्षार्णं मेरुमथो तत्र कल्पयेज्जगदीश्वरि ॥

रुद्राक्षमालिका सूते जपेन स्वमनोरथान् ।
पद्माक्षैर्विहिता माला शत्रूणां नाशिनी मता ॥ ११६
कुशग्रन्थिमयी माला सर्वपापविनाशिनी ।
पुत्रजीवफलैः क्लृप्ता कुरुते पुत्रसम्पदम् ॥ ११७

तदा लिपिर्भवेदक्षमालार्द्धशतसंख्यया ।

अनया सर्वमन्त्राणां जपः सर्वार्थसाधकः ॥ इति ॥

अत्राक्षमालापदप्रयोगो गौण इति ज्ञेयम् । अनेनेतादृश्यक्षमाला पुरश्चरणविषये-
त्वपि उक्तम् । किञ्चाऽनेनाऽष्टोत्तरशतसंख्याकमणिभिर्नित्यजपेऽपि माला
कार्या इत्यपि उक्तं भवति । अकारादि लकारान्तं सञ्जप्य विलोमेन लकारादि
अकारान्तं च सञ्जप्य अष्टवर्गैरष्टवारं जप्त्वा क्षकारं मेरुं कुर्यादिति ।

यदाहुः—अकारादि लकारान्तं पञ्चाशन्मणिसूत्रकम् ।

क्षकारं मेरुसंस्थाने लकारादि विलोमतः ॥

वर्गाष्टकविभेदेन शतमष्टोत्तरं भवेत् ।

एकैकान्तरितं मन्त्रं जपादेवं फलप्रदम् ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरे तु विशेषः—

पञ्चविंशतिभिर्मोक्षस्त्रिंशद्भिर्धनसिद्धयः ।

सर्वार्थाः सप्तविंशत्या पञ्चदश्याभिचारिकम् ॥

पञ्चाशद्भिः काम्यकर्मसिद्धिः स्याच्चतुरन्तरैः ।

अष्टोत्तरशतैः सर्वसिद्धिरक्षैः कृतस्त्रजा ॥ इति ॥

तेन सप्तविंशत्या चतुःपञ्चाशता अष्टोत्तरशतेन च सर्वेषां सर्वकार्यसिद्धयर्थं
नित्यजपार्थं च मालां कुर्यादित्युक्तम् । यदाहुः—

अष्टोत्तरशतैर्माला पञ्चाशच्चतुरन्तरैः ।

सप्तविंशतिभिश्चाक्षैः सर्वसाधारणो जपः ॥ इति ॥ ११५ ॥

मणिविशेषे फलविशेषमाह रुद्राक्षेति । सर्वैरेतैरित्येकैकस्य पञ्च पञ्च मणयः ।

पिङ्गलामते तु विशेषः—

स्फटिकप्रवालमुक्ताचामीकरपुत्रजीवकृतमणिभिः ।

अष्टोत्तरशतसंख्यैः कुर्याज्जपमालिकां मन्त्री ॥

मोक्षाभिचारशान्तिकवश्याकर्षेषु योजयेत् क्रमशः ।

अङ्गुष्ठाद्यङ्गुलिकामणयोऽङ्गुष्ठेन चाल्यन्ते ॥ इति ॥

निर्मिता रौप्यमणिभिर्जपमालेष्मिन्प्रदा ।

हिरण्यमयैर्विरचिता माला कामान् प्रयच्छति ॥ ११८

अक्षमालाकरणप्रकारस्तु तन्त्वान्तरोक्तो यथा—

समासेनाऽक्षसूत्रस्य विधानमभिधीयते ।

यथालाभं यथावुद्धि अक्षाख्यानीय यत्नतः ॥

अन्योन्यसमरूपाणि नातिस्थूलकृशानि च ।

जन्तुभिर्न विशीर्णानि न जीर्णानि नवानि च ॥

गव्यैस्तु पञ्चभिस्तानि सम्प्रक्षाल्य पृथक् पृथक् ।

ततो द्विजेन्द्रपुण्यस्त्रीनिर्मितं ग्रन्थिवर्जितम् ॥

त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य सूत्रं प्रक्षाल्य पूर्ववत् ।

अश्वत्थपत्रनवकैः पद्माकारेण कल्पयेत् ॥

सूत्रं मणींश्च गन्धाद्भिः क्षालितांस्तत्र निक्षिपेत् ।

तारं शक्तिं मातृकां च सूत्रे चैव मणिष्वथ ॥

विन्यस्य पूजयेदाज्यैर्जुहुयाच्चैव शक्तितः ।

मणिमेकैकमादाय सूत्रे तत्र तु योजयेत् ॥

मुखे मुखं तु संयोज्य पृष्ठे पृष्ठं तु योजयेत् ।

प्रोक्तसंख्यातमेवाऽक्षं मेरुत्वेनाऽग्रतो न्यसेत् ॥

एकैकमालामध्ये तु ग्रन्थिवन्धं प्रकल्पयेत् ।

सम्यक् प्रतिष्ठितप्राणामुपचारैः प्रपूजयेत् ॥

एवं कृताक्षमालायां जपेन् मातृकया ततः ।

गुरुं संपूज्य तद्वस्तात् गृह्णीयात् सर्वसिद्धये ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—समानवर्णवनितानिर्मितं सूत्रमानयेत् ।

सूत्रं मणींश्च त्रिदिनं पञ्चगव्ये विनिक्षिपेत् ॥

सम्यक् चतुर्थदिवसे अस्त्रेण क्षालयेत्ततः ।

हृदा तां ग्रन्थयेन्मन्त्री गोपुच्छाकारसन्निभाम् ॥

मणिमध्ये नागपाशं ब्रह्मग्रन्थिमथाऽर्पयेत् ।

हुं मन्त्रेण ततो मेरुं प्रणवेनैव बन्धयेत् ॥

पूर्वीकं मण्डलं कृत्वा सम्पूज्याऽत्रेष्टदेवताम् ।

मनुं त्वष्टसहस्रं तु सञ्जपेन्नियतः सुधीः ॥

तद्दशांशं हुनेदाज्यैस्तन्मन्त्रोक्तैर्यथा पुरा ॥ इति ।

प्रवालैर्विहिता माला प्रयच्छेत् पुष्कलं धनम् ।
 सौभाग्यं स्फाटिकौ माला मौक्तिकैर्विहिता श्रियम् ॥ ११६
 निर्मिता शङ्खमणिभिः कुरुते कौर्त्तिमव्ययाम् ।
 सर्वैरेतैर्विरचिता माला स्यान्मुक्तये नृणाम् ॥ १२०

शैवागमे तु—गोपुच्छसदृशो कार्या एकास्त्रा वा [सर्पाकारा] समेरुका ।
 प्रोतव्या सितवर्णाद्यैस्तत्तत्कर्मप्रसिद्धये ॥
 जपमालां विधायेत्यं ततः संस्कारमारभेत् ।
 क्षालयेत् पञ्चगव्यैस्तां सद्योजातेन सज्जलैः ॥
 चन्दनागुरुगन्धाद्यैर्वामदेवेन घर्षयेत् ।
 धूपयेत्तामघोरेण लिम्पेत् तत्पुरुषेण तु ॥
 मन्त्रयेत् पञ्चमेनैव प्रत्येकन्तु शतं शतम् ।
 मेरुञ्च पञ्चमेनैव यथा मन्त्रेण मन्त्रयेत् ॥ इति ॥

अक्षमालायां जपप्रकारोऽपि तत्रैवोक्तः—

मध्यमायां न्यसेन् मालां ज्येष्ठेनावर्त्तयेत् क्रमात् ।
 भुक्तिमुक्तिप्रदः सोऽयं मातृकागणनक्रमः ॥
 अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु कुर्यादुत्तमकर्मणि ।
 अङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां तु जपेदाक्षष्टिकर्मणि ॥
 तर्जन्यङ्गुष्ठयोगाद्धि विद्देषोच्चाटने जपः ।
 कनिष्ठाङ्गुष्ठकाभ्यां तु जपेन्मारणकर्मणि ।
 जपान्यकाले तां मालां पूजयित्वा च गोपयेत् ।
 जीर्णं सूत्रे पुनः सूत्रं ग्रन्थयित्वा शतं जपेत् ॥
 जपेन्निषिद्धसंस्पर्शं क्षालयित्वा यथोचितम् ॥
 कासे क्षुते च जृम्भायामेकमावर्त्तकं त्यजेत् ॥
 प्रमादात्तर्जनीस्पर्शी भवेदावर्त्तकं त्यजेत् ।
 यदा सन्तुष्यते माला ग्रन्थयित्वाऽथ पूर्ववत् ॥
 प्रतिष्ठितायां तस्यां तु मन्त्रं जप्यादनन्यधीः ।
 एवं प्रतिष्ठितायां तु अन्यं नैव जपेन्मनुम् ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—येन प्रतिष्ठिता माला तमेव तु मन्त्रं जपेत् ।
 अन्यमन्त्रजपा विद्या न कार्या कर्हिचिद्बुधैः ॥

तर्जन्या न स्पृशेत् सूत्रं कम्पयेन्नो विधूययेत् ।

न स्पृशेद्दामहस्तेन करभ्रष्टां न कारयेत् ॥

अक्षाणां चालनेऽङ्गुष्ठेनाऽन्यमक्षं न संस्पृशेत् ।

जपकाले सदा विद्वान् मेरुं नैव विलङ्घयेत् ॥

परिवर्त्तनकाले च सङ्घट्टं नैव कारयेत् ।

एवं सर्वं परिज्ञाय मालायां जपमारभेत् ॥ इति ॥

आचार्या अपि—तन्मानसस्तर्जनिवर्जिताभिः अक्षस्त्रजा वाऽङ्गुलिभिर्जपेत् । इति :

अन्यत्रापि—अङ्गुल्यग्रेण यज्जप्तं यज्जप्तं मेरुलङ्घने ।

असंख्यातेन यज्जप्तं तज्जप्तं निष्फलं भवेत् ॥ इति ॥

अन्यत्र विशेषः—

अक्षमालां गुरोर्लब्धां तदभावे स्वनिर्मिताम् ।

गोपयेत् सर्वकर्मन्तं यदीच्छेत् सिद्धिमुत्तमाम् ॥

स्वमन्त्रमक्षसूत्रं च गुरोरपि न दर्शयेत् ।

जपकाले च गोप्तव्यमक्षसूत्रं च षण्मुख ॥

परदृष्टिगतं सूत्रं सर्वथा निष्फलं भवेत् ।

तस्मात् सर्वत्र यत्नेन गोपनीयं सदा बुधैः ॥ इति ॥

मन्त्रतन्त्रप्रकाशे अङ्गुलिभिरङ्गुलिपर्वभिरपि जप उक्तः । तद्यथा—

अङ्गुलीजपसंख्याप्तं फलमेकगुणं स्मृतम् ।

रेखास्रष्टगुणं विद्यादक्षैश्च शतसंगुणम् ॥

तत्राङ्गुलिजपं कुर्वन् साङ्गुष्ठाङ्गुलिभिर्जपेत् ।

अङ्गुष्ठेन विना कर्म कृतं तदफलं भवेत् ॥

अङ्गुलीपर्वभिर्मन्त्रजपं नित्यं प्रकल्पयेत् ।

मध्यमानामिकामध्यपर्वद्वितयकल्पितम् ॥

मेरुं प्रदक्षिणीकुर्वन्ननामामूलपर्वणि ।

आरभ्य मध्यमामूलपर्वान्तं गणयेत् क्रमात् ॥

मध्यापर्वयुगेन प्रकल्प्य मेरुं त्वनामिकामध्यात् ।

तर्जनिकामूलान्तं गणयेदेतत् प्र[अ]कारतो वाथ ॥

अगुलोर्न विर्युञ्जीत किञ्चिदाकुञ्चिते तले ।

अङ्गुलीनां वियोगे तु छिद्रेषु स्रवते जपः ॥

गणनाविधिमुल्लङ्घ्य यो जपेत्तं जपं यतः ।

अथाऽभिधास्ये तन्त्रेऽस्मिन् सम्यक् षट्कर्मलक्षणम् ।

सर्वतन्त्रानुसारेण प्रयोगफलसिद्धिदम् ॥ १२१

शान्तिवश्यस्तम्भनानि विद्वेषोच्चाटने ततः ।

मारणान्तानि शंसन्ति षट्कर्माणि मनीषिणः ॥ १२२

रोगकृत्याग्रहादीनां निरासः शान्तिरौरिता ।

वश्यं जनानां सर्वेषां विधेयत्वमुदीरितम् ॥ १२३

प्रवृत्तिरोधः सर्वेषां स्तम्भनं समुदाहृतम् ।

स्निग्धानां द्वेषजननं मिथो विद्वेषणं मतम् ॥ १२४

उच्चाटनं स्वदेशादेर्भ्रंशनं परिकीर्तितम् ।

प्राणिनां प्राणहरणं मारणं समुदाहृतम् ॥ १२५

स्वदेवतादिकालादीन् ज्ञात्वा कर्माणि साधयेत् ।

रतिर्वाणी रमा ज्येष्ठा दुर्गा काली यथाक्रमम् ॥ १२६

षट्कर्मदेवताः प्रोक्ताः कर्मादौ ताः प्रपूजयेत् ।

ईशचन्द्रेन्द्रनिर्ऋतिवाय्वग्नीनां दिशो मताः ॥ १२७

गृह्णन्ति राक्षसास्तेन गणयेत् सर्वथा बुधः ॥ इति ॥ १६१॥११७॥११८॥११९॥१२०॥

षट्कर्माण्याह अथेति । विधेयत्वं वचनकारित्वम् । सर्वेषां स्तम्भनमिति ।
त्रनजलशुक्रखड्गधारासैन्यप्रतिवादिवचनमरुदादीनाम् । स्वदेशादेरित्यादिशब्देन
गृहग्रामनगरादयो गृह्यन्ते ॥ १२१॥१२२॥१२३॥१२४॥१२५ ॥

स्वदेवतेति । अत्रादिशब्देन आसनमुद्राभूतोदयमण्डलाक्षरग्रथनादिप्रकार-
वर्णलेखनद्रव्यलेखनीकुण्डस्रक्स्त्रवसमिज्जपमालिकादीनि । प्रपूजयेदिति । तत्र
पुष्पविशेषः पिङ्गलामते—

स्तम्भाकृष्टिवशोच्चाटशान्तिमारे यथाक्रमम् ।

पीतनीलारुणं धूम्रं श्वेतं कृष्णं प्रसूनकम् ॥ इति ॥

दिश आह ईशेति । अन्यत्र विशेषः—

पूर्वामुखे भवेद्वश्यं दक्षिणे त्वाभिचारिकम् ।

पश्चिमे बन्धनं विद्यादुत्तरे शान्तिकं स्मृतम् ॥

आकर्षणमथाग्नेये नैर्ऋते मारणं तथा ।

उच्चाटनं च वायव्ये ऐशाने मोक्षदायकम् ॥ इति ॥ १२६॥१२७ ॥

सूर्योदयं समारभ्य घटिकादशकं क्रमात् ।
 ऋतवः स्युर्वसन्ताद्या अहोरात्रं दिने दिने ॥ १२८
 वसन्तग्रीष्मवर्षाख्यशरद्धेमन्तशैशिराः ।
 हेमन्तः शान्तिके प्रोक्तो वसन्तो वश्यकर्मणि ॥ १२९
 शिशिरः स्तम्भने ज्ञेयो विद्वेषे ग्रीष्म ईरितः ।
 प्रावृडुच्चाटने ज्ञेयो शरन् मारणकर्मणि ॥ १३०

सूर्येति । दिने दिने प्रतिदिनम् । अहोरात्रमध्ये सूर्योदयमारभ्य घटिकादशकं क्रमात् वसन्ताद्या ऋतवः स्युरित्यन्वयः । अत्र मुख्यो ऋतुर्मासद्वयात्मक एव । शीघ्रकार्यापेक्षस्त्वयमिति ज्ञेयम् । तदभिप्रायेणाऽन्यत्राऽप्युक्तम्—

शुक्लपक्षे द्वितीया च तृतीया पञ्चमी तथा ।
 बुधदेवगुरुपेता शान्तिके वाऽथ सप्तमी ॥
 षष्ठी त्रयोदशी चैव चतुर्थी नवमी तथा ।
 सोमदेवगुरुपेता पौष्टिके शंसिता बुधैः ॥
 अष्टमी नवमी चैव दशम्येकादशी तथा ।
 शुकभानुसुतोपेता शस्ता विद्वेषकर्मणि ॥
 अथो चतुर्दशी कृष्णा शनिवारे तथाऽष्टमी ।
 उच्चाटनेऽथ शस्तोऽत्र जपः शङ्करभाषितः ॥
 अमावस्याऽष्टमी कृष्णा तादृगेव चतुर्दशी ।
 भानुना तत्सुतपेता भूसुतेनाऽपि संयुता ।
 मारणे स्तम्भने चैव मोहे द्रोहे प्रशस्यते ॥ इति ॥

तथा वशिष्ठसंहितायामपि—

प्रसिद्धा ऋतवो ग्राह्याः षट्कर्मादिकसाधने ।
 यस्मिन् कस्मिन् नृत्तौ कार्यं मन्त्राणां वाय साधनम् ॥
 पूर्वाह्णे वश्यपुष्ट्यर्थम् । इत्यादिना ।

पिङ्गलामते—पुष्ट्याकृष्टिशुभोच्चाटशान्तिस्तम्भनरोधनम् ।

गुरौ कुजे रवौ शुक्रे सोमे मन्दे बुधे क्रमात् ॥ इति ॥

अन्यो विशेषः पिङ्गलामते—

हेमन्तो धवलो वृद्धो वसन्तो लोहितो युवा ।
 आरक्तधवलो बालः शिशिरः संप्रकीर्तितः ॥

पद्माख्यं स्वस्तिकं भूयो विकटं कुक्कुटं पुनः ।
 वज्रं भद्रकमित्याहुरासनानि मनीषिणः ॥ १३१
 षण्मुद्राः क्रमतो ज्ञेयाः पद्मपाशगदाह्वयाः ।
 मुसलाशनिखड्गाख्याः शान्तिकादिषु कर्मसु ॥ १३२
 जलं शान्तिविधौ शस्तं वश्ये वज्ररुदाहृतः ।
 स्तम्भने पृथिवी शस्ता विद्वेषे व्याम कीर्तितम् ।
 उच्चाटने स्मृतो वायुर्भूयाऽग्निर्मारणे मतः ॥ १३३
 तत्तद्भूतोदये सम्यक् तत्तन्मण्डलसंयुतम् ।

ग्रीष्मो धूम्रशरीरस्तु श्यामाङ्गो जलदागमः ।
 शरत्कालः कृष्णवर्णः शान्त्यादावृतवस्त्रिमे ॥ इति ॥

विशेषान्तरं महाकपिलपञ्चरात्रे—

शान्तिके मानसो जाप उपांशुः पौष्टिके स्मृतः ।
 सशब्दस्त्वाभिचारे स्यात् प्रागुदग्दक्षिणामुखः ॥ इति ॥

यत् तु दिनास्त्रादिप्रयोगे अर्द्धरात्रग्रहणं मारणे कृतं स तत्कृतो विशेषविधिरिति
 ज्ञेयम् । अत्र तु ऋतुशब्दोपादानान्न तथा ॥ १२८॥१२९॥१३० ॥

पद्मेति । तत्राद्ययोरन्ययोश्च लक्षणमन्ये वक्ष्यति । विकटकुक्कुटासनयो-
 र्विषये यथा—जानुजङ्घान्तराले तु भुजयुग्मं प्रकाशयेत् ।

विकटासनमेतत् स्यादुपविश्योत्कटासने ॥
 कल्पोत्कटासनं पूर्वं समपादद्वयं ततः ।
 अन्तर्जानुकरद्वन्द्वं कुक्कुटासनमीरितम् ॥ इति ॥

अन्यत्रासनविशेषा उक्ताः—

स्तम्भने गजचर्म स्यान् मारणे माहिषं तथा ।
 मेघचर्मं तथोच्चाटे खड्गजं वश्यकर्मणि ॥
 विद्वेषे जम्बुकस्योक्तं गोचर्मं शान्तिके तथा ।
 व्याघ्रचर्मसिनं प्रोक्तं सर्वसिद्धिप्रवर्तकम् ॥ इति ॥ १३१ ॥

षण्मुद्रा इति । “कनिष्ठाङ्गुष्ठयुग्मुद्रा त्रिकोणा त्वशनेर्मता” इति अशनि-
 मुद्रालक्षणम् । अन्यासां मुद्राणां लक्षणं पुरुषोत्तममन्त्रन्यासावसरे मयोक्तम् ॥ १३२ ॥
 तत्तद्भूतोदय इति । भूतोदयमन्यपटले वक्ष्यति । विशेषस्वीशानशिवेनोक्तः—

तत्तत्कर्म विधातव्यं मन्त्रिणा निशितात्मना ॥ १३४
शीतांशुसलिलक्षौणीव्योमवायुहविर्भुजाम् ।

वर्णाः स्युर्मन्त्रवीजानि षट्कर्मसु यथाक्रमम् ॥ १३५

उभयधरणिरिष्टं साधयेद्दीर्घकाले
उभयमरुति किञ्चित्कालपाकेन सिध्येत् ।
उभयगगनवङ्गयोर्नैव सिद्धिर्न हानि-
स्तत उभयजलस्थः क्षिप्रमेवेष्टदः स्यात् ॥
शशिजलधरणिस्थे शान्तिकं पौष्टिकं वा
शशिमरुदनलाभ्यां वश्यमाकर्षणं च ।
दिनकरभुवि कुर्यात् स्तम्भनं त्वर्कतोये
वशमिनमरुदाविभ्रामणोच्चाटने च ॥
दिनकरवियति स्यान् मोहनं त्वर्कवङ्गौ
द्रुततरमरिवर्गान् साध[द]येन् मारयेच्च ॥ इति ।

तत्तन्मण्डलैः प्रथमपटलोक्तैः संयुतम् । मन्त्रिणा निशितात्मनेत्यनेनोर्ध्वो-
भेदेनाऽहोरात्रं ज्ञात्वा तत्तत्कर्म कुर्यादित्युक्तम् । तदुक्तं गौतमेन—

देहवायोर्विभोरुर्ध्वं वृत्तिः प्राणो भवेद्दिवा ।
अधोवृत्तिमयोऽपानो रात्रिर्वा देहसंस्थिता ॥
परचक्रभयादौ तत्कालोक्तं कर्म मन्त्रवित् ।

तत्र कुर्याद्विभागेन सम्यगुच्चाटनादिकम् ॥ इति ॥ १३३॥१३४ ॥

शीतांश्विति । षोडशस्वराः सठौ शीतांशुवर्णाः । एतद्वर्णव्यतिरिक्ता द्वितीय-
पटलोक्ता भूतवर्णा ज्ञेयाः । तदुक्तम्—

रक्षास्तम्भनकर्माणि वर्णैः कुर्यात् धरामयैः ।
शान्तिकं पौष्टिकं कर्म कर्षणं सलिलात्मकैः ॥
दाहमोहाङ्गभङ्गानि चाक्षुष्टिं दहनात्मकैः ।
सेनाभङ्गभ्रमोच्चाटद्वेषकर्माणि वायुजैः ॥
कालभस्मादि चूर्णानि विविधान्यपि मारणम् ।
लुद्राणां स्थापने वर्णैर्नाभसैः पङ्क्तिसंख्यकैः ॥ इति ॥

आचार्या अपि—वर्णदशकैः स्युः स्तम्भनाद्याः क्रियाः । इति ।

केचित्तु सवलहयरेफानाहुः । तदुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—

लं पीता पृथिवी ज्ञेया वं शुक्लं कीर्तितं पयः ।

रं रक्तोऽग्निर्मरुत् कृष्णो यं हं शुक्लतरं वियत् ॥ इति ॥

अन्यत्र तु विशेषः—

हेमरूप्यशिलामृत्स्ना[सूक्ष्म]पात्रं शान्त्यादिषु स्मृतम् ।

बिल्वार्क्षशिशुघटितं मारणोच्चाटनादिषु ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—सौवर्णान्यपि राजतान्यपि तथा पात्राणि शौत्वानि वा

मृत्पात्राण्यपि शान्तिकादिषु परं शस्तानि कर्मस्विह ।

शैल्वत्तद्रुमशिशुभूरुहकृतान्येतानि विद्वेषणी-

च्चाटोत्सादनमारणादिषु भृशं शस्तानि पात्राण्यपि ॥ इति ।

कुलप्रकाशतन्त्रे तु—

तिस्रो मुद्राः स्मृता होमे मृगी हंसी च शूकरी ।

शूकरी करसङ्कोचो हंसो मुक्तकनिष्ठिका ॥

मृगी कनिष्ठातर्जन्यौ मुक्ता मुद्रात्रयं मतम् ।

यन्ने शान्तिककार्येषु मृगी हंसी प्रकीर्तिता ॥

आभिचारिककार्येषु शूकरी तु प्रकीर्तिता ॥ इति ॥

पिङ्गलामते तु मुद्रान्तराण्यपि उक्तानि—

ततो द्रव्यस्य होमे तु तर्जन्यङ्गुष्ठयोगतः ।

ज्वरनाशारिसन्तापावुच्चाटो मोहनं क्रमात् ॥ इति ॥

अन्यत्र जातिविशेषोऽपि उक्तः । यदाहुः—

नमः स्वाहा स्वधा वौषट् हुंफडन्ताश्च जातयः ।

शान्तौ वश्ये तथा स्तम्भे विद्वेषोच्चाटमारणे ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—अर्चने क्रोधशान्त्यादौ नमःशब्दं प्रयोजयेत् ।

अग्निकार्यं च वश्यादौ स्वाहाशब्दं प्रयोजयेत् ॥

मारणादिषु फट्कारं विद्वेषादौ च हुंपदम् ।

वौषडाप्यायनादौ स्याद् द्वेषोत्सादे वषट् स्मृतम् ॥ इति ॥

तथान्यत्र तु—वश्याकर्षणसन्तापे होमे स्वाहा प्रयोजयेत् ।

क्रोधोपशमने शान्तौ पूजने च नमो वदेत् ॥

वौषट् सम्मोहनोद्दीपपुष्टिमृत्युञ्जयेषु च ।

हुंकारं प्रीतिनाशे च क्तेदने मारणे तथा ॥

उच्चाटने च विद्वेषे तथा धीविस्तृतौ तु फट् ।

विघ्नग्रहविनाशे च हुंफट्कारं प्रयोजयेत् ॥
 मन्त्रोद्दीपनकार्ये च लाभालाभे वषट् स्मृतम् ॥ इति ।
 पिङ्गलामते तु—स जपः स्तम्भने लस्यैर्विद्वेषे हुंसमन्वितैः ।
 उच्चाटे वायुबीजस्थैः सविसर्गैश्च सिद्धये ॥
 मारणे फट्कृतैर्दामैरूर्ध्वाधोरफसंयुतैः ।
 छेदने क्लित्य[त्प]दापितैः पुष्टावाप्यायने गवैः ॥
 अमृताक्षरगैर्मृत्युनिवृत्तौ देशिकोक्तमैः ।
 स्वकल्पसिद्धजात्या वा कृतोपपदलक्षणैः ॥
 एवं यत् क्रियते कर्म तदिष्टफलसाधकम् ॥ इति ।

द्रव्यविशेषोऽपि मोहशूरोत्तरे—

दूर्वा भव्याश्च समिधो गोघृतेन समन्विताः ।
 होतव्याः शान्तिके देवि शान्तिर्यन भवेत् स्फुटम् ॥
 समिधो राजवृक्षोत्था होतव्याः स्तम्भकर्मणि ।
 मेघौघतेन संयुक्ताः स्तम्भसिद्धिर्भवेद् ध्रुवम् ॥
 खादिरा मारणे प्रोक्ताः कटुतैलेन संयुताः ।
 होतव्याः साधकेन्द्रेण मारणं येन सिध्यति ॥
 उच्चाटने चूतजाताः कटुतैलेन संयुताः ।
 उच्चाटयेन्महीं सर्वां सशैलवनकाननाम् ॥
 वश्ये चैव सदा होमः कुसुमैर्दाडिमोद्भवैः ।
 अजाघृतेन देवेशि वश्येत् सचराचरम् ॥
 विद्वेषे चैव होतव्या उन्मत्तसमिधो मताः ।
 अतसीतैलसंयुक्ता विद्वेषणकरं परम् ॥ इति ॥

वायवीयसंहितायां सूक्स्त्रुवयोरपि विशेष उक्तः—

आयसौ सूक्स्त्रुवौ कार्यौ मारणादिषु कर्मसु ।
 तदन्यत्र तु सौवर्णौ शान्तिकायेषु कृत्स्नशः ॥ इति ॥

अन्यत्र तत्तत्कर्मणि जिह्वा अप्युक्ताः—

जिह्वां तु हिरण्याख्यां शान्तिकर्मणि तथा च गगना[कनका]ख्याम् ।
 रक्तां कर्षण[कामण]कर्मणि कृष्णां क्षुद्रक्रियासु बुधाः ॥
 या सुप्रभेति गदिता तामाहुर्मौक्तकारिणीं जिह्वाम् ।
 अतिरक्तामाकृष्टौ बहुरूपामखिलसिद्धिदां जिह्वाम् ॥ इति ।

तथाऽन्यत्र—स्तम्भनादिषु मता कनकाख्या द्वेषणादिषु मता खलु रक्ता ।
मारणे निगदिता खलु कृष्णा सुप्रभा बुधवरैरिह शान्त्याम् ॥
उच्चाटनेऽतिरक्ता या बहुरूपोत्तरे सिद्धिम् ।
ऋद्धिं दक्षिणतः सा तनुते मध्ये शुभानि सदा ॥ इति ॥

अन्यत्राग्निविशेषोऽपि उक्तः—

लौकिकेऽग्नौ शान्तिकं स्यात् पौष्टिकं च शुभं तथा ।
वटजे स्तम्भनं मोहः श्मशानस्थेऽपि मारणम् ।
बिभीतकाग्नौ विद्वेषः षट्कर्मण्यग्नयो मताः ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—बिल्वार्कविप्रनृपदग्धतरुप्रदीप्ते
सौम्यं चिकीर्षय कर्म हुनेद्भुताग्ने ।
रौद्रं विषद्रुमकलिद्रुमशेलुनिम्ब-
धत्तूरकाष्ठचयसन्निचितेऽथ मन्त्री ॥ इति ॥

द्रोमशम्भौ तु अग्निमुखानामपि नियम उक्तः—

कुण्डं भानुमुखं ध्यात्वा हृदाहुतिभिरीक्षितम् ।
पश्चिमे शिष्यसंस्कारनित्यहोमौ समाचरेत् ॥
वश्याकर्षणसौभाग्यपुष्टिभाग्याधिरोपणे ।
शान्तिके पाप[श]शुद्धौ च वामे होमः प्रशस्यते ॥
गुटिकाञ्जननिस्त्रिंशपादलेपजिगीषया ।
शोथसञ्जननार्थं च प्राचीनवदने यजेत् ॥
मारणोच्चाटनद्वेषस्तम्भनार्थं च दक्षिणे ।
प्रायश्चित्तं तु तत्रैव पश्चिमे तु विमुक्तये ॥ इति ।

आकर्षणाद्यपि उक्तकाले विधेयम् । तदुक्तम् “आकर्षणं वसन्ते स्यात्” इति ।

क्वामिके तु होमादिसंख्याविशेषः—

शान्तिके पौष्टिके वापि वशीकरणकर्मणि ।
हुतसंख्यादशांशं स्यादुत्तमं द्विजभोजनम् ॥
तत्त्वसंख्यं मतं मध्यं शतांशमधमं मतम् ।
उक्तद्विगुणमानं स्यात् स्तम्भने विप्रभोजनम् ॥
त्रिगुणं सादनोच्चाटे द्वेषणे तु प्रकीर्तितम् ।
हुतसंख्यासमानं स्यादपि मारणकर्मणि ॥
हुतावसाने विप्रेन्द्रानतिशुद्धकुलोद्भवान् ।

यथनं च विदर्भश्च संपुटो रोधनं तथा ।
 योगः पल्लव इत्येते विन्यासाः षट्सु कर्मसु ॥ १३६
 मन्त्राणान्तरितान् कुर्यान्नामवर्णान् यथाविधि ।
 यथनं तद्विजानीयात् प्रशस्तं शान्तिकर्मणि ॥ १३७
 मन्त्राणद्वन्द्वमध्यस्थं साध्यनामाक्षरं लिखित् ।
 विदर्भ एष विज्ञेयो मन्त्रिभिर्वर्ण्यकर्मणि ॥ १३८
 आदावन्ते च मन्त्रः स्यान्नाम्नोऽसौ संपुटं मतम् ।
 एषः संस्तम्भने शस्त इत्युक्तो मन्त्रवेदिभिः ॥ १३९
 नाम्न आद्यन्तमध्येषु मन्त्रः स्याद्रोधनं मतम् ।
 विद्वेषणविधानेषु प्रशस्तमिदमौरितम् ॥ १४०
 भोजयेत् साङ्गवेदज्ञान् स्वादुभिर्भोज्यवस्तुभिः ॥
 देवताप्रतिपत्त्या तान्नमस्कृत्य यथाविधि ।
 विततं च यथाशीर्भिरभीष्टफलदं भवेत् ॥ इति ॥

प्रयोगस्य दक्षिणामाह—

पञ्चविंश सुवर्णानि दद्याद् वश्ये विचक्षणः ।
 स्तम्भने त्रिंशन्मानं स्यादुच्चाटे षष्टिहाटकम् ॥
 विद्वेषे पञ्चपञ्चाशन्मारणे तु शताधिकम् ।
 अष्टौ दद्याद् द्विजेन्द्राणां क्षत्रादीनां विशेषतः ॥ इति ॥

विशेषत इति सन्तोषं यथा भवति तथा कुर्यादिति ॥ १३५ ॥

मन्त्रेति । अन्तरितान् व्यवहितान् । तदुक्तम्—
 एकं मन्त्राक्षरं पूर्वं ततो नामाक्षरं पुनः । मन्त्राक्षरमिति ग्रन्थः । इति ।
 मन्त्राण्येति । मन्त्राणद्वन्द्वयोर्मध्यस्थं साध्यनामाक्षरमिति समासः । तदुक्तम्—
 द्वौ द्वौ मन्त्राक्षरौ यत्र एकैकं साध्यवर्णकम् । विदर्भितं तु तत्रोक्तम् । इति ।
 असौ विन्यासः सम्पुटं मतमिति । अत्र केचन नामान्ते विपरीतं मन्त्रपाठमाहुः ।
 एष एव साम्प्रदायिकः पक्षः । तदुक्तम्—

मन्त्रमादौ वदेत् सर्वं साध्यसंज्ञामनन्तरम् ।
 विपरीतं पुनश्चाऽन्ते मन्त्रं तत् सम्पुटं स्मृतम् ॥ इति ॥

ग्रन्थकृताऽप्युक्तम्—भूतलिप्या पुटीकृत्य यो मन्त्रं भजते नरः ।

क्रमोत्क्रमाच्छ्रुतावृत्त्या ॥ इति ॥

मन्त्रस्याऽन्ते भवेन्नाम योगः प्रोच्चाटने मतः ।

अन्ते नाम्नो भवेन्मन्त्रः पल्लवो मारणे मतः ॥ १४१

अत्रैकाक्षरमन्त्रादौ तदेवावर्त्तनीयम् । अन्ये अन्यथा वदन्ति । एकाक्षरस्यैवा-
वयवं कर्त्तव्यमिति । तदसत् । अनेकाक्षरेऽपि तत्रायात् साध्येऽपि तथात्वा-
पत्तिः । विषमाक्षरे पुनरावर्त्तनीयमिति पञ्चपादाचार्याः ॥ १३६—१४० ॥

मन्त्रस्याऽन्त इत्यस्य पद्यस्य प्रामादिकश्चरणव्यत्ययः—

अन्ते नाम्नो भवेन् मन्त्रो योगः प्रोच्चाटने मतः ।

मन्त्रस्याऽन्ते भवेन्नाम पल्लवो मारणे मतः ॥

इति तु पाठः पठनीयः । तथाच पञ्चपादाचार्याः । नामान्ते मन्त्रयोजनं योगः ।
स्तम्भोच्चाटनविद्वेषेषु समस्तमन्त्रान्ते समस्तनामयोजनं पल्लवः । मारणेऽस्य
विनियोग इति । अन्यत्वाऽपि—“पल्लवे साध्यनामादौ भवेन् मन्त्रपदक्रमः” इति ।
“मन्त्रान्ते जपकर्माणि” इति मारणे गौतमेनाप्युक्तम् । भैरवस्तोत्रस्यापि “मन्त्रार्ध-
गोऽग्रतः साध्यं पल्लवं तद्विपर्ययात्” इति । योगपल्लवयोरन्यत्वापि विनियोग उक्तः ।

यदाहुः—शान्तिके पौष्टिके दिव्ये प्रायश्चित्तविशोधने ।

मोहने दीपने योगं प्रयुज्जन्ति मनीषिणः ॥

मारणे विषनाशे च ग्रहभूतविनिग्रहे ।

उच्चाटने च विद्वेषे पल्लवः सम्प्रचक्षते ॥ इति ॥

अन्यत्र विशेषः—अर्द्धार्द्धनादितोऽन्ते च मन्त्रं कुर्याद्विचक्षणः ।

मध्ये चाऽस्य भवेत् संज्ञा अस्तं तत् समुदाहृतम् ॥

अभिचारादिसर्वेषु योजयेन् मारणादिषु ।

अभिधानं लिखेत् पूर्वं मध्ये वापि महामते ॥

मन्त्रमेवं द्विधा कृत्वा समस्तमभिधीयते ।

द्वेषोच्चाटनकार्येषु योजयेदविशङ्कितः ॥

अर्द्धार्द्धनादितोऽन्ते च मन्त्रं कुर्याद्विचक्षणः ।

मध्ये चान्ते च साध्याख्या मन्त्रिणा क्रियते यदा ॥

आक्रान्तं तद्भवेन् मन्त्रं सदा सर्वार्थसिद्धिदम् ।

अत्रार्द्धार्द्धीकरणे विषमाक्षरे पूर्वमधिकमन्ते न्यूनञ्चेति साम्प्रदायिकाः ।

स्तम्भस्तोभसमावेशवश्योच्चाटनकर्म्मणि ॥

सकृत् पूर्वं लिखेन् मन्त्रमन्ते चैव त्रिधा पुनः ।

मध्ये चैव भवेत् संज्ञा आत्यन्तमिति तद्विदुः ॥

सितरक्तपीतमिश्रकृष्णधम्नाः प्रकीर्त्तिताः ।

वर्णतो मन्त्रसंप्रोक्ता देवताः षट्सु कर्मसु ॥ १४२

य[म]न्त्राणां लेखनद्रव्यं चन्दनं रोचना निशा ।

गृहधूमचिताङ्गारौ मारणेऽष्ट विषाणि च ॥ १४३

श्येनाग्निलोणपिण्डानि धत्तूरकरसं ततः ।

गृहधूमस्त्रिकटुकं विषाष्टकमुदाहृतम् ॥ १४४

परस्परप्रीतियुजोर्विद्वेषजननं परम् ।

आद्यन्तं च तथा चार्द्धं त्रिधा मन्त्रं समालिखेत् ॥

साध्यनाम सक्तन् मध्ये तं विदुः सर्वतोमुखम् ।

सर्वोपद्रवशमनं महामृत्युविनाशनम् ॥

सर्वसौभाग्यजननं मृतानाममृतप्रदम् ॥ इति ।

पिङ्गलामते अन्यान्यप्युक्तानि—

ततश्च शृङ्खला सूची नाराचः क्रकचोऽशनिः ।

भुशुण्डी मुद्गरश्चक्रं कर्त्तरी मुशलाम्बुजे ॥

टङ्कशूलासिशक्तीश्च मन्त्रकर्मणि चादिशेत् ।

षडादौ षट् पुनश्चान्ते मन्त्रवर्णास्तदन्तरे ॥

साध्यनामेति संप्रोक्ता शृङ्खलान्येष्वयं क्रमः ।

रसा ६ ग्नी ३ न्द्रा १४ श्व ७ कामा १३ ह्री १५

वेदा ४ कार् १२ क्षी २ षु ५ राजभिः १६ ।

रुद्रा ११ ष्टा ८ ङ्का ८ ककुब् १० वर्णैः शृङ्खलादीन्यनुक्रमात् ॥

बन्धभेदरिपुध्वंसच्छेदसन्धिविभेदने ।

सैन्यभञ्जनविद्वेषमन्त्रच्छेदनचालने ॥

मारणे सर्वकार्येषु घातस्तम्भनकर्षणे[कारणे] ।

शृङ्खलादीनि वेद्यानि साध्यमन्त्रार्णयोगतः ॥ इति ॥ १४१॥१४२॥

चन्दनमित्यादिक्रमेण शान्त्यादौ अयं विशेषः । वक्ष्यमाणं सामान्यमपि ज्ञेयम्
मारणव्यतिरेकेण । श्येनेति । श्येनः श्येनविष्टा । अग्निश्चित्रकः । लोणपिण्डं
लोणमलम् । त्रिकटुकं शुण्ठीपिप्पलीमरीचानि । पिङ्गलामते लेखनीविशेषोऽप्युक्तः ।

दूर्वामथूरपिच्छाग्निविभीतकनरास्थिजा ।

विषाङ्गारत्रिलोहोत्था हेमरूप्याकंसम्भवा ॥

देवताकालमुद्रादीन् सम्यक् ज्ञात्वा विचक्षणः ।

षट् कर्माणि प्रयुञ्जीत यथोक्तफलसिद्धये ॥ १४५

इति श्रीशारदातिलके त्रयोविंशः पटलः ।

लेखनी वश्य आकृष्टौ सन्तापे स्तम्भमारणे ।

सर्वोपद्रवनाशाय शान्तौ पुष्टौ च जातिजा ॥ इति ॥

अन्यत्रापि—लेखन्या विलिखेद्यन्त्रं वश्ये दूर्वाङ्कुरोत्थया ।

आकर्षे शिखिपिच्छोत्था सङ्कोचे मुनिसम्भवा ॥

हेमजा रौप्यजा वान्या सर्वरक्षाऽपि सा प्रिये ।

करञ्जाख्यमयी वाथ मारणेऽपि नरास्थिजा ॥

स्तम्भकर्मणि विज्ञेया राजवृक्षसमुद्भवा ।

शान्तिके पौष्टिके चैव आयुःकर्मविधौ तथा ॥

सर्वापसर्गशमने कर्तव्या जातिसम्भवा ।

अपामार्गोद्भवा वापि शुभकर्मसु सिद्धिदा ॥

आसुरेषु च सर्वेषु शस्यते तीक्ष्णलोहजा ।

विध्यङ्गारदिने घोरे यदि चोत्पादिता च सा ॥

ज्वालखड्गसमा ज्ञेया सर्वभूतनिहन्तनी ॥ इति ।

आधारविशेषोऽपि—

नारजे द्वीपिकृत्तौ वा लिखितं स्तम्भकृद्भवेत् ।

खरचर्मणि विद्वेषं तथैवोच्चाटनं ध्वजे ॥

वश्याकर्षणसिद्धयर्थं भूर्जपत्रे नियोजयेत् ॥ इति ।

कुण्डजपमालिके पूर्वोक्ते अनुसन्धेये ॥ १४२॥१४३॥१४४ ॥

उपसंहरति देवतेति । आदिशब्दः पूर्वमेव व्याख्यातः । इदं च काम्य-
कर्मन्यासादिकं कृत्वा आत्मरक्षां च कृत्वा अन्यत् सर्वं कुर्यात् । यतः काम्यकर्म-
रतस्य देवाद्यैरभिभवसम्भवात् । यदाहुः—

काम्यकर्मप्रसक्तस्य शुभस्याऽप्यशुभस्य च ।

अरित्वं भजते मन्त्रः सिद्धत्वं तद्विपर्ययात् ॥ इति ॥ १४५ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां त्रयोविंशः पटलः ॥ ॐ ॥

चतुर्विंशः पटलः ।

अथ वक्ष्यामि यन्त्राणां भेदांस्तन्त्रेषु गोपितान् ।

यैः साधयन्ति सततं मन्त्रिणो निजवाञ्छितम् ॥ १

मार्गे लिखित् सार्णयुतं स्वसाध्यं वर्गाद्यपत्रे स्वरक्षेत्रेऽञ्जे ।

बहिः सदीर्घैर्गगनैः प्रवीतं रक्षाकरं यन्त्रमिदं प्रशस्तम् ॥ २

अथेति । यन्त्रशब्दव्युत्पत्तिरुक्ता संहितायाम् —

मनोरथाक्षराण्यत्र नियन्त्रन्ते तपोधन ।

कामक्रोधादिदोषोत्पदीर्घदुःखनियन्त्रणात् ॥

यन्त्रमित्याहुः । इति ।

यथा मन्त्रो देवतारूपः तद्वद्यन्त्रमपि देवतारूपम् । अतएव इष्टसाधनत्वं भवतीति यैः साधयन्तीत्युक्तम् ॥ १ ॥

रक्षायन्त्रमाह मार्गे इति । अञ्जे मार्गे इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ । कर्णिकास्थमकारमध्ये सार्णयुतं सविन्दुसकारयुतं स्वसाध्यं लिखेदित्यन्वयः । साध्यसाधककर्मसहितमिति सर्वत्र बोद्धव्यम् । तत्र स्वनामपदं षष्ठान्तं साध्यस्य द्वितीयान्तम् । ततः फलवाचकं पदं द्वितीयान्तम् । ततः कुरु इति द्विरभ्यसेदिति साम्प्रदायिकाः । वर्गाद्यपत्रे कचटतपयश्लैर्वर्गेरात्र्यानि युक्तानि पत्राणि दलानि यस्य तस्मिन् । स्वराः द्विद्विक्रमेण केसरेषु यस्य तस्मिन् । सदीर्घैर्गगनैर्हामिति बीजैः । अत्र मातृका देवता । तां सम्पूज्य प्राणप्रतिष्ठापनं कृत्वा धारयेत् । अत्र सर्वत्रापि यन्त्रे सामान्यप्रक्रियोच्यते । तत्रोच्चाटनादौ यन्त्रे लेख्ये वायुक्षराणि इन्द्रशः अं आं नमः एं कं नमः इत्यादिक्रमेण पञ्च मन्त्राः । तत्र त्रिकोणं सञ्चिन्त्य तन्मध्ये प्रथममन्त्रं द्वितीयतृतीयचतुर्थमन्त्रानग्यादिकोणेषु पञ्चमं मध्ये सञ्चिन्त्य पूजयेत् । पूर्वोक्तरक्षादिस्थानेष्वेवमुक्तो विनियोगोऽनुसम्बेधः ।

दशभिर्दशभिरमीभिर्नमोऽन्तिकैर्द्वन्द्वशश्च बिन्दुयुतैः ।

योनेर्मध्ये कोणत्रितये मध्ये च संयजेन् मन्त्री ॥

इत्याचार्योक्तेः । अन्यत्राप्याचार्याः—

प्राक् प्रोक्तान् भूतवर्णान् दश दश युगशो बिन्दुयुक्तान्मोऽन्ता

न्योनेर्मध्यान्तमध्येऽपि पुनरथ संस्थाप्य भूताभवर्णान् । इति ॥

पुटीकृते भूमिपुरस्य युग्मे मायां लिखित् मध्यगसाध्ययुक्ताम् ।

वकारकोणेन महीपुरेण संवेष्टितं वक्ष्यकरं तदुच्चैः ॥ ३

ङां ङ्घ्रौं ङूं ङ्घ्रौं ङ्घ्रौं एतानि अपञ्चीकृतानि बीजानि । एतन्मध्ये तत्तत्कार्ये एकं बीजं
विलिख्य तद्विन्दूर्ध्वाधोभागादिषु साध्यसाधककर्मयोगान् विलिख्य ल्घ्नौ [ह्रसौः]
इति यन्त्रजीवं मध्यबीजाधोभागे विलिख्य मध्यबीजचतुर्विदिक्षु ऐशान्यादिक्रमेण
हंसः सोऽहमिति यन्त्रप्राणं मध्याभिमुखं विलिख्य मध्यबीजपार्श्वद्वये इं इं
विलिख्य उं जं इत्यप्यालिख्य तत्तद्यन्त्रविशेषमुक्तमालिख्य यन्त्रगायत्रीं
त्रिवर्णक्रमेणाऽष्टदले विलिख्य तद्वहिर्दशदिक्षु लं रं मं लं वं यं सं हं ङ्घ्रौं आं
इति यन्त्रहृदयं विलिख्य तद्वहिः प्राणप्रतिष्ठामन्त्रमपि विलिखेत् । तद्वहिस्त-
त्तन्मण्डलेन वेष्टयेत् । इदं पूर्वोक्तयन्त्रेष्वपि ज्ञेयम् । तदुक्तं कामिके—

ल्घ्नौ[ह्रसौः] यन्त्रस्य जीवः स्यान्मध्यबीजादधो न्यसेत् ।

हंसः सोऽहमिति प्राणं ऐशान्यादिक्रमालिखेत् ॥

इं इं नेत्रे न्यसेत् पार्श्वे उं जं ओत्रे तथैव च ।

विशेषोऽष्टदलादौ तु गायत्रीलेखनं स्मृतम् ॥

इत्यर्णान् यन्त्रगायत्र्याः प्रतिपत्रं त्रिशो लिखेत् ।

अग्रे रेखावकाशेषु प्रतिष्ठां प्राणदां लिखेत् ॥ इति ॥

तन्त्रान्तरेऽपि—

लरमच्चान्वयी सहौ ङ्घ्रौं आं ।

यन्त्रस्य हृदयं बिन्दुयुतं लेख्य समन्ततः ॥

हंसः सोऽहं प्राणजीवौ यन्त्रे लेख्यौ प्रयत्नतः ।

हंसावौ सर्गसंयुक्तौ यन्त्रान्तर्विलिखेद्बुधः ॥ इति ।

यन्त्रगायत्री यथा—

यन्त्रराजाय विद्महे वरप्रदाय धीमहि तन्नो यन्त्रः प्रचोदयात् । इति ।

अन्योऽपि विशेषोऽपेक्षितार्थद्योतनिकाकारोक्तः । यत्राधारो नोक्तस्तत्रोक्तशान्त्यादि-
कर्माधारेषु भूर्जपत्रे नेत्रपत्रे तालपत्रे वा विलिख्य गुलिकां बद्ध्वा सूत्रजतुच्छन्नं
क्रमेण कृत्वा रजतताम्रसुवर्णहिङ्गुलकाद्यन्यतमेन संवेष्ट्य बीजेन मन्त्रेण वा
पाटक्या वाऽधिदैवतं ध्यात्वाऽभ्यर्च्य संजप्य हुत्वा गलादिषु योजयेदिति ॥ २ ॥

वक्ष्यकदाह पुटीकृत इति । महीपुरेण सह पुटीकृते भूमिपुरस्य युग्मे
इति सम्बन्धः । पुटीकृते पुटीकृतवदन्तरं तत्स्थ इत्यर्थः । लिखेदिति । तत्र
प्रथमं चतुष्कोणं कृत्वा तदन्तस्तद्रेखालग्नदिकोणाग्रं द्वितीयं तदन्तस्तद्रेखालग्न-

मध्ये सार्णविदर्भितं प्रपुटितं मृत्युञ्जयं चाक्षरैः
 क्षान्तःस्थं निजसाध्यनाम विलिखित् किञ्जल्कसंस्थान् स्वरान् ।
 पत्रेष्वष्टसु नाम मन्त्रपुटितं वर्गांस्तदग्रेष्वथो
 यन्त्रं पद्मपुटीकृतं निगदितं मृत्युञ्जयाख्यं परम् ॥ ४

विषज्वरशिरोरोगनाशनं श्रीजयप्रदम् ।

कान्तिपुष्टिप्रदं वश्यं सर्वकामार्थसाधकम् ॥ ५

साध्याढ्यचिन्तामणिमग्निगेहे विलिख्य बाह्येऽनलगेहवीतम् ।
 प्रवेष्टयेत् तत् बहिरष्टवर्णमन्त्रेण यन्त्रं ज्वरशान्तिदं स्यात् ॥ ६

संभवसः प्लावयसो मन्त्रोऽष्टाक्षर ईरितः ।

एष एव भवेद्दक्षो ग्रहज्वरविनाशने ॥ ७

विदिकोणायं तृतीयं लिखित्वा तन्मध्ये मायां ससाध्यां लिखेत् । तत्र साध्य-
 कर्मलेखनप्रकारस्तु त्रिगुणितादावुक्तोऽनुसन्धेयः । ततो वकारकोणेन संवेष्टितम्
 उच्चैर्वश्यकरमिति सम्बन्धः । उक्तञ्च नारायणीये—

बाह्यस्य रेखामध्यस्थामान्तरस्यास्रमीदृशे ।

शक्रवेश्मतये शक्तिवश्यं स्यात् कुम्भवेष्टितम् ॥ इति ॥

व्याख्यातं चापेक्षितार्थद्योतनिकायाम् । पार्थिवमण्डलं लिखित्वा तस्य पूर्वदक्षिण-
 पश्चिमोत्तरदिग्भागे दिक्षु अस्त्रं कोणं यथा भवति तथा तदन्तः पार्थिवमण्डलं
 लिखित्वा पुनरपि तदन्तस्तथा लिखित्वा तन्मध्ये ससाध्यां शक्तिं लिखित्वा
 कुम्भेन चतुर्थेन वेष्टयेदिति । अथवा नागरलिपी नकारतकारयोर्लिपिसाम्यात्
 वकारकोणेतमहीपुरेणेति पठनीयम् । तत उक्तवदन्तरन्तर्भूपुरद्वयं विधाय तत्र
 शक्तिं विलिख्य वकारस्य कोणे इतं सम्बद्धं यन्महीपुरं ताभ्यां संवेष्टितमिति
 व्याख्येयम् । अत्र शक्तिर्देवता ॥ ३ ॥

मृत्युञ्जययन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये अष्टदलकर्णिकायाम् । विशेषणद्वय-
 विशिष्टं साध्यनाम क्षकारमध्ये लिखेत् । अष्टसु पत्रेषु मन्त्रपुटितं मृत्युञ्जय-
 मन्त्रपुटितं नाम साध्यनाम लिखेदित्यर्थः । वर्गान् कादीन् । तदग्रेषु
 पत्राग्रेषु । पद्मपुटीकृतमिति । अधोर्ध्वमुखेन उपर्यधोमुखेन पद्मेनेत्यर्थः । अत्र
 मृत्युञ्जयो देवता ॥ ४ ॥ ५ ॥

ज्वरघ्नमाह साध्येति । चिन्तामणिं शैवम् । अनलगेहेनेति द्वितीयेन ।

तारठद्वयपुटं कुरुकुल्ले मन्त्रमत्र हुतभुग्गृहयुग्मे ।
 मध्यकोणविवरेषु लिखेत् तद्यन्त्रमाशु विनिहन्ति भुजङ्गान् ॥ ८
 ॐकारमायादिकमेखलेऽग्निवधमनुं वज्रिगृहस्य युग्मे ।
 मध्यादिकोणेषु विलिख्य भूर्जे यन्त्रं विदध्यात् रिपुनागहारि ॥ ९
 शूलाङ्किते वज्रिगृहस्य युग्मे धूमावतीमन्त्रं लिखेत् क्रमेण ।
 मध्यादिकोणेषु मरुद्गृहस्य यन्त्रं हुताशानिलवर्णवीतम् ॥ १०

दान्तौ सार्धं शबिन्द्वन्तौ बीजे धूमावति द्विठः ।

धूमावतीमनुः प्रोक्तः शत्रुनिग्रहकारकः ॥ ११

अत्र चिन्तामणिर्देवता । एष एवेति । केवलमन्त्रोऽप्याराधितो ज्वरघ्नः । उक्तञ्च
 नारायणीये—दष्टमुल्यापयेदेष स्वजप्ता[जात्या]भ्योऽभिषेकतः ।

तज्जप्तशङ्खभेर्यादिनिस्वनश्रवणेन च ॥ इति ॥ ६ ॥ ७ ॥

सर्पघ्नमाह तारेति । तारठद्वयपुटमिति मन्त्रविशेषणम् । तेनादौ तारः
 अन्ते स्वाहा मध्ये कुरुकुल्ले इति स्वरूपम् । तेनास्य मन्त्रस्य सप्ताक्षरता ।
 हुतभुग्गृहयुग्मे परस्परव्यतिभिन्ने । लिखेदिति रोचनया । उक्तञ्च तत्रैव—
 “भूर्जे रोचनया षड्खिलिखिते” इति । विनिहन्ति गृहादिलाञ्चोच्चाटयतीत्यर्थः ॥
 तथा च नारायणीये—सर्पान्निर्गमयेद्विलेपे निहितो गेहात्तथोच्चाटयेत् । इति ।

अत्र कुरुकुल्ला देवता ॥ ८ ॥

अन्यत् सर्पघ्नयन्त्रमाह ओमिति । मेखले स्वरूपम् । ॐकारमायाद्यः सप्ताक्षरो
 मन्त्रः । विलिख्येति गोरोचनया । तथैव तन्त्रोक्तेः । रिपवो नागाः तद्धारि ।
 नारायणीये “पूर्वोक्ततुल्यक्रिये” इत्युक्तेः । अत्र मेखला देवता ॥ ९ ॥

उच्चाटनकृदाह शूलेति । शूलाङ्कित इति बहिःकोणग्रेषु । मध्यादौति ।
 मध्ये बीजद्वयं शिष्टाक्षराणि कोणेषु । मरुद्गृहं प्रथमपटलोक्तम् । हुताशो रेफः
 प्रनिलो यः अनेनावृत्तिद्वयम् । तेन पूर्वमावृत्तिद्वयं पञ्चान् मरुद्गृहवेष्टनमिति
 द्वयम् । अत्र धूमावती देवता ॥ १० ॥

धूमावतीमन्त्रमाह दान्ताविति । दान्तौ धकारौ । अर्धं श ज बिन्दुश्च
 प्रत्येकं तदन्तौ तेन धूं धूमिति । अष्टाक्षरो मन्त्रः । शत्रुनिग्रहकारक इत्यनेन
 पृथगाराधनाऽप्यस्योक्ता । अस्यर्थ्यादि यथा । पिप्पलादो नाम ऋषिः निवृच्छन्दो
 न्येष्टा देवता शत्रुनिग्रहे विनियोगः । बीजद्वयरहितषड्वर्णैः षडङ्गानि ।

विषेण कनकाम्भोभिः प्रेतकर्पटकल्पितम् ।

श्मशाने निखनेदेतत् शत्रूनुच्चाटयेद्द्रुतम् ॥ १२

हुताशगेहद्वितयं लिखित्वा वैवस्वताय द्विठवर्णमन्त्रम् ।

मध्यान्तमाकल्पितमिन्दुबिम्बे यन्त्रं महाभूतपिशाचवैरि ॥ १३

सर्वजनोद्देगकारिण्यतिविषम्भवेता दीर्घा मलिनाम्बरा विमुक्तपरुषकेशा रुचा विधवा विरलदशना काकध्वजा काकरवा शूर्पोदरी रुचाक्षित्रया कलहानुरक्तेति ध्यानम् । कृष्णचतुर्दश्यामुपोष्य ध्यात्वा दिगम्बरः स्वयं मुक्तशिरोरुहः सन् चित्तिस्थाने शून्यागारे शैले विपिने वा नक्तभोजी लक्षं जपेत् । कृतपुरस्सरणो भवति । उक्तञ्च धूमावतीकल्पे —

अथातः संप्रवक्ष्यामि विद्यां धूमावतीं पराम् ।

तस्या धूमावति स्वाहा विद्या वेद्या षडक्षरी ॥

षडङ्गान्यत्र योज्यानि विद्याबीजैः षडक्षरैः[सबिन्दुकैः] ।

पूर्वसेवा जपेत् पूर्वं ज्येष्ठागारे दिगम्बरः ॥

रात्रौ कृष्णचतुर्दश्यामनाशो मुक्तमूर्द्धजः ।

ततः शून्यालये शैले श्मशाने विपिनेऽपि वा ॥

पुरो धूमावतीं ध्यायन् जपेत्क्षत्रं क्षपाशनः ।

काकारुढाऽतिकृष्णा प्रविरलदशना मुक्तकेशी विरक्ता

धूम्राक्षी क्षुत्तृषार्त्ता प्रतिभटचकिता चञ्चला कामलोला ।

दृष्टा पुष्टालसाङ्गी अमजलमलिना व्यक्तदर्पा विरूपा

भूतिं धूमावती वः प्रदिशतु विपुलां धूतसूर्पाग्रहस्ता ॥

एषा धूमावती नाम्ना ज्येष्ठा देवी वरप्रदा ॥ इति ॥

दान्त इति ग्रामादिकः पाठः । तदुक्तं नारायणीये --

धूगुणं मावति शिरो नाम्ना धूमावतीमनुः । इति ।

अग्रे धूमावतीं पत्रगामिति च वक्ष्यति । कनकाम्भोभिरिति । धत्तपत्र-
रसष्टृष्टेन विषेण कारस्करेण लिखेदित्यर्थः । प्रेतकर्पटे प्रेतवस्त्रे ॥ ११॥१२ ॥

भूतघ्नमाह हुताशेति । द्विठः स्वाहा । सप्तक्षरी मन्त्रः । मध्यान्तमिति
क्रियाविशेषणम् । मध्यादि अन्तर्पर्यन्तमित्यर्थः । तेन मध्ये षट्सु कोष्ठेषु
सप्तवर्णानालिखेदित्यर्थः । मध्याद्यमिति कचित्पाठः । इन्दुबिम्बे इति वृत्ते ।
अत्र यमो देवता ॥ १३ ॥

नामालिख्य मकारकोष्ठयुगले कोणेषु तस्यालिखेत्
मन्त्रज्ञो ङजणान्नकारसहितान् धूमावतीयन्तगान् ।
वीतं घुर्मुटिकादिना परमिदं वायुत्रिगेहावृतं
यन्त्रं प्राणपरेतभूमिनिहितं विद्वेषणं स्याद् द्विषाम् ॥ १४

पूर्वं घुर्मुटिकेयुग्मं ततो मर्कटिकेयुग्मम् ।
घोरे विद्वेषकारिणि विद्वेषोद्देगकारिणि ॥ १५

अथ घोराघोरयोः स्यादमुकामुकयोस्ततः ।
विद्वेषयद्वयं हुं फट् विद्या घुर्मुटिकेरिता ॥ १६

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदग्विधिवदभिलिखेत् स्पष्टरेखाचतुष्कं
कीणोद्यच्छूलयुक्तं वलययुगयुतं मध्यपूर्वं तदन्तम् ।
मन्त्रस्याऽर्णान् परस्तात् वसुपदविवरेष्वष्टवर्णान् लिखित्वा
शूलोद्यद्द्वादशार्णं विधिवदभिहितं प्रेतराजस्य यन्त्रम् ॥ १७
विद्वेषणकृदाह नामेति । नाम साध्यसाधककर्मरूपम् । मकारकोष्ठयुगल

मिति वृत्तचतुरस्र एकत्र साध्यनामाऽपरत्र साधकनाम । तस्य मकारचतुरस्रस्य
शंखेषु ईशादि लेखनीयम् । मन्त्रज्ञ इत्यनेन ङजणानां सन्निधुत्वमुक्तम् । अष्टदलं
हमलं विलिख्य तत्कर्णिकायां मकारं तत्पत्रेषु धूमावत्यक्षराणि तदुपरि
मुर्मुटिकादिनाऽऽवृत्तिः । वहिस्त्रीणि वायुगृहाणि । अत्र धूमावतीघुर्मुटिके
वृत्ते । अमुकामुकयोरित्यत्र साध्यनामप्रक्षेपः । नारायणीयेऽयं विशेषः—

चक्रं ताड्येत कार्पासयष्ट्या विद्वेषणं द्वयोः । इति ॥ १४॥१५॥१६ ॥

मारणयन्त्रमाह प्रागिति । व्याख्यातमिदं सप्तदशे । अत्र शूलेषु शूलोत्पन्न-
द्वादशकोष्ठेषु द्वादशार्णलिखनम् । तदुक्तम्—

यमान्तकं दलाग्रेषु नेमिबाह्यगतेषु । इति ।

अनेन द्वादशरेखाप्रान्तेषु द्वादश शूलानि कर्त्तव्यानीत्युक्तम् । नारायणीये
श्रोत्रोक्तेः । मन्त्रान्तरत्वेन भेदः । विधिवदभिहितमिति । विधिस्त्वयम् ।
पार्श्वद्वये महिषाश्वशिरसी विलिख्य तन्मध्ये यन्त्रं सम्पादयेदिति ।

तदुक्तं नारायणीये—चिताङ्गाराक्षनिम्बाङ्गिर्महिषाश्वशिरोऽन्तरा । इति ।
श्रीदेवता । तदुक्तम्—

मारणे मोहने स्तम्भे विद्वेषोच्चाटने वशे ।

यमराजसदोमेय यमेदोरुणयोदय ।

यदियोनिरपक्षेय यक्षेयवनिरामय ॥ १८

उक्तो धूमान्धकाराय स्वाहेत्यष्टाक्षरो मनुः ॥ १९

प्रणवः ष्ठीं ततो दंष्ट्रा तत्परं विकृतान्ततः ।

आननाय बधूर्वक्लेर्मन्त्राऽयं द्वादशाक्षरः ॥ २०

विषवृक्षस्य फलके नृचर्मणि पटेऽथवा ।

आलिख्याऽष्टविधैरितत् श्मशाने निखनेत् निशि ॥ २१

ज्वरेण महताऽऽविष्टो मूर्च्छाकुलितमानसः ।

रिपुर्गच्छति पक्षेण यमलोकं न संशयः ॥ २२

एवं यमार्गलं वृत्तं बहुधा तु व्यवस्थितम् ॥

द्वादशारं लिखेच्चक्रं वृत्तत्रयसमन्वितम् ॥ इति ।

नारायणीयेऽपि—चतुःकुल्याशलाके त्रिवर्त्तले च चतुर्गुणे ।

बहिरष्टगुणे वस्त्रे विधिना तं मनुं लिखेत् ॥ इति ॥

इदं व्याख्यातमपेक्षितार्थद्योतन्याम् । त्रिवर्त्तुलं लिखित्वा तन्मध्ये दक्षिणोत्तर-
रूपेण रेखाद्वयं पूर्वपश्चिमरूपेण रेखाद्वयं च लिखित्वा आग्नेयादिकोणेषु रेखा-
चतुष्टयं लिखित्वा दिग्गतरेखाग्रेषु अष्टौ शूलान् कोणरेखाग्रेषु शूलचतुष्टयमेतत्
लिखित्वा तत्र शास्त्रोक्तप्रकारेण मन्त्राक्षराणि लिखेदिति । [तदन्तमिति ।
मध्यादारभ्य यमराजश्लोकं वलयद्वयं यथा भवति तथा लिखेत् । अवशिष्टकोष्ठेषु
अग्रतः प्रदक्षिणं वक्ष्यमाणं धूमान्धकारावेष्टनं शूलस्थानेषु वक्ष्यमाणद्वादशाक्षरेण
वेशयेत् । धूमान्धकारमन्त्रमाह उक्तेति । इति गूढार्थदीपिन्याम्] ॥१७॥१८॥१९॥

यमान्तकमन्त्रमाह प्रणव इति । ततो मायेति पठित्वा केचित् प्रणव-
मायाष्ट्रीपूर्वं विकृताननं हुं फट् स्वाहेत्याहुः । मन्त्रद्वयस्य षडङ्गं यथा । ॐ ह्रीं
क्षणवर्णाय ह्रत् । मन्त्रशेषेण शिरः । ॐ नववक्त्रपिङ्गलजटामुकुटधारिणि
शिखा । ॐ हुं सहस्रादित्योदयप्रभाय वर्म । ॐ ह्रीं त्रिनेत्राय त्रिनेत्रम् ।
ॐ श्रीं भ्रूविकृताननाय हुमस्त्रम् । ध्यानं गुरुमुखाद् ज्ञेयम् ॥ २० ॥

विषवृक्षस्य कारस्करस्य । पटे प्रेतपटे । अष्टविधैरिति । पूर्वपटलान्तोक्तैः ।
आलिख्येति । काकपक्षलेखन्या । श्मशाने निखनेदिति । शरावसम्पत्स्थं कृत्वा
स्निग्धयोरन्तरा नीत्वेति शेषः ।

एकाशीतिपदेषु मध्यदहने साध्यं लिखेत् ऋं पुनः
 ऋं श्रूं व्लूमिति दिग्गतासु विलिखेत् बीजानि पङ्क्तिष्वथ ।
 शिष्टेष्वीशनिशाचरादि विलिखेत् कालीमनुं पङ्क्तिश-
 त्त्वाद्ये यमवीतमग्निपवनावीतञ्च यन्त्रं लिखेत् ॥ २३

ओदनो रजनीचूर्णं घृतं दधि पयो मधु ।

पललं सुन्नमाषौ च सक्तुलाजाश्च मोदकम् ॥

इत्येतेर्द्रव्यैश्चक्रस्य दक्षिणदिशि यमराजकालधर्ममनुवैवस्वतशान्तप्रेतराजमृत्यु-
 कृतान्तनामभिश्चतुर्थ्यन्तेनमोऽन्तैरष्टाक्षराद्यैरष्टभिर्बलिर्देयः । ततो मातृभ्यः
 भोक्तृपालेभ्योऽपि स्वस्वनामभिः स्वस्वदिक्षु बलिं दत्त्वा उत्तरस्मिन् यज्ञेभ्यो नैर्ऋते
 गन्धर्वेभ्यः सर्वासु दिक्षु भूतेभ्यो बलिं हरेत् । पूर्वमीशाने द्वादशाक्षरेण त्वष्टा-
 क्षरेण वा यममुखे बलिं विधाय पञ्चादयं बलिः । तदुक्तं नारायणीये—

शरावसम्पुटस्थं तत् स्निग्धयोर्नीतमन्तरा ।

यमराजचक्रमेतत् श्मशाने द्वेषकृत् खनेत् ॥ इति ॥

शिलसु अपेक्षितार्थद्योतनिकायामुक्तोऽत्र यन्त्रे त्रिषु कर्मसु ज्ञेयः । तत्र विद्वेषे
 यत्नवत्त्वे नारायणीयप्रोक्तमार्गेण लिखनं श्मशाने खननं च । मारणे ग्रन्थकारोक्त-
 मत्र विषष्टक्षफलके नरचर्मणि वा लिखनं श्मशाने खननं च । स्तम्भने तु
 यत्नैव यन्त्रस्य विशेषो नारायणीये—

मेरुस्थं स्तम्भकृत् यन्त्रं तत्तु पेषण्यधः क्षिपेत् । इति ।

अथ व्याख्याने अपेक्षितार्थद्योतन्यामुक्तम् । विभीतकफलके शिलायामिष्टकायां
 वा पीतद्रव्येण ताम्रसूच्या चक्रमालित्य मेरुगं कृत्वाऽभ्यर्च्य जप्त्वा बलिं निर्हृत्य
 तदुक्तम्—ताम्रलेखन्या पीतेन लिखितं स्तम्भने खनेत् ।

अपि भारतसङ्काशे समरे रिपुवारणम् ॥ इति ॥ २१॥२२ ॥

मारणयन्त्रान्तरमाह एकेति । इदं त्वरितापटले व्याख्यातम् । मध्यदहने
 मध्यकोष्ठरेफ इति पद्मपादाचार्याः । मन्त्रान्तरत्वेन भेदः । तद्वाह्य इत्यनेन
 वषट्कतया त्वरितया संवेष्टयेदित्युक्तम् । यमवीतमिति । ईशानादि निर्ऋतान्त-
 र्भक्तवारं विलिख्य पुनश्च निर्ऋत्यादि ईशान्तं लिखेत् । आचार्यैः—

“शैवादि नैर्ऋत्यादि कालीमनुं लिखेत्” इत्युक्त्वा “तथाक्रमाद्यमवृतम्” इत्युक्तम् ।

केचिच्च चतुर्दिक्षु चतुर्भिश्चरणैरिति वदन्ति । अग्नी रेफः पवनो यः

कालीमाररमालीका लीनमोक्षमोनली ।
 मामोदेततदेमोमा रक्षतत्वत्वतक्षर ।
 कालीमनुरयं प्रोक्तः कालरात्रिः स्ववैरिणाम् ॥ २४
 यमापाटटपामाय माटमोटटमोटमा ।
 वामोभूरिरिभूमोवा टटरीस्त्वस्त्वरीटट ॥ २५
 यमात्मकोऽयमाख्यातः श्लोको वैरिविनाशकः ।
 लिखेदष्टविषाङ्गारनिम्बनिर्यासकज्जलैः ॥ २६
 निग्रहाख्यमिदं यन्त्रं काकपक्षेण कर्पटे ।
 बिभीतवृक्षे वल्मीके श्मशाने वा चतुष्पथे ॥ २७

ताभ्यामावृतिद्वयम् । एष साम्प्रदायिकः पक्षः । कश्चित् अग्निपवनशब्देन
 तदुगृहे गृह्यते इत्याह स्म । तदसाम्प्रदायिकम् । मन्त्रमुक्तावल्यादिवहुयन्त्र-
 विरोधात् । तदुक्तम्—

वषडन्तां लिखेद्विद्यां त्वरितां पूर्ववद्बहिः ।
 यममन्त्रगतान् वर्णान् वज्रिबीजं समन्ततः ॥
 प्रभञ्जनमयं बीजं तद्वाह्ये चाऽभितो लिखेत् ।
 पटे शीसोद्भवे शवे वसने भूर्जकेऽपि वा ॥ इति ॥

अग्रिमयन्त्रे ग्रन्थकृदेव वक्ष्यति । कृशानुवायुबीजावृतमिति । त्वरिताविद्यया
 माहिषाज्येनाऽष्टोत्तरसहस्रं हुत्वा यन्त्रे सम्पातं सम्पात्य पश्चाद्यन्त्रं खनेदिति
 ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

माहिषेण घृतेनाऽष्ट सहस्रसहितेन च ।
 हुतेन सिद्धं सम्पातं योजयेन् मूलविद्यया ॥ इति ॥

अयं मन्त्रविलेखनप्रकारस्तु पुरुषमुद्दिश्य । स्त्रियमुद्दिश्य तु भद्रकालीश्लोकस्थानं
 यमश्लोकमालिख्य यमश्लोकस्थाने भद्रकालीश्लोकेन वेष्टयेत् । अन्यत् समानमिति
 साम्प्रदायविदः । अत्र कालरात्रिः स्ववैरिणां वैरिविनाशक इत्यनेन चानयोः
 स्वतन्त्रताऽपि उक्ता ॥ २३॥२४॥२५॥२६ ॥

अङ्गारश्चिताङ्गारः । एतेषां कज्जलैः । तत्र कज्जलकरणप्रकारः । मनुष्य-
 कपाले नरादिस्नेहेन शूलारूढप्रेतकर्पटवर्त्या अष्टविषादिमय्या कुर्यात् ।

कर्पटे शूलाधिरूढप्रेतकर्पटे । तदुक्तम् । “शीसपट्टेऽशुके वा शवे” इति ।
 बिभीतकवृक्ष इति । तरुकोटरे । तदुक्तम्—

दक्षिणस्थेऽनिले मन्त्री निखनेदर्द्धरात्रके ।
 सर्वथा शत्रुरेतेन सप्ताहान् मरणं व्रजेत् ॥ २८
 निगृह्यते महारोगैः पतितो वा भवेदसौ ।
 शिलायामिष्टकायां वा चक्रमेतत् प्रकल्पितम् ॥ २९
 मर्कटौविषदण्डीभिः समालिप्तमधोमुखम् ।
 यत्र रात्रौ खनेत्तत्र भूयो भूयोऽशुभं भवेत् ॥ ३०
 लिखेच्चतुःषष्टिपदेषु कालीमीशादिकन्यादि यमात्मकेन ।
 श्लोकेन संवेष्ट्य कृशानुवायुबीजावृतं यन्त्रमिदं विदध्यात् ॥ ३१
 लिप्तं विषमसौदण्डीमर्कटौभिरधोमुखम् ।
 निखनेद्यत्र तत्र स्यात् नृणामुच्चाटनं सदा ।
 शस्यहानिमनावृष्टिं गवां नाशं करोति तत् ॥ ३२

वल्मीके चत्वरे वाऽक्षतरुविवरे वा निदध्यात् । इति ॥

दक्षिणस्थेऽनिले सूर्यगवायावित्यर्थः । मरणमिति विभीतवृत्ते । महारोगै-
 रिति चतुष्पथे । पतित इति श्मशाने । वाशब्दः समुच्चये । तेन वल्मीके
 अवयववैकल्यमिति पद्मपादाचार्याः । शिलायामिति । रजकशिलायाम् ।
 इष्टकायामिति । शिवालयस्थायाम् । दण्डी ब्रह्मदण्डी । यत्र ग्रामनगरादौ ।
 मन्त्री देशेषु निक्षिपेद्यत्रेत्युक्तेः । अत्र साध्यनामस्थाने ग्रामनगरनामनी
 लेखनीये ॥ २६॥२७॥२८॥२९॥३० ॥

उच्चाटनकदाह लिखेदिति । त्वरिताचतुःषष्टिपदवदिदमपि । काली-
 मित्यनन्तरोक्तश्लोकरूपकालीमन्त्रम् । यमात्मकेनेत्युत्तरत्र सम्बन्धते । वेष्टनं
 पूर्वयन्त्रोक्तवत् । अत्र यमवेष्टनात् प्राक् वषड्गन्तत्वरितावेष्टनमपि । अत्र
 सम्प्रदायात् रेफवेष्टने साध्यसाधककर्मयुक्तरफेण वेष्टयेदिति । स्त्रियमुद्दिश्य तु
 पूर्वीक्तमनुसन्धेयम् । तन्त्वान्तरे तु—

चतुःषष्टिपदे कालीमीशदोषाचरादिकम् ।
 विन्यस्य मध्ये चतुर्षु हुङ्काराद्यक्षराणि च ॥
 अन्तराले तु तेषां च साध्यानां नाम कर्म च ।
 शिखान्तविद्यया याम्यमनुना दहनेन च ॥
 वायुना च समावेष्ट्य कृत्तमेतत् सुसाधितम् ।
 मारणोत्सादनादीनि कर्माण्याश्च प्रसाधयेत् ॥ इति ॥

आख्यां तुम्बुरुमध्यतः स्मरगतामालिख्य जम्भादिकां
विद्यां दिग्गतपत्रकेष्वथ लिखेत् देवोर्दलेषु स्मरम् ।
कोणस्थेषु सनामकं वहिरतः पाशाङ्कुशाभ्यां वृतं
यन्त्रं वश्यकरं ग्रहादिभयहृत् क्षुद्राभिचारापहम् ॥ ३३

जम्भे जम्भिनि ठद्वन्द्वं मोहे मोहिनि ठद्वयम् ।
अम्भे अम्भिनि ठद्वन्द्वं रुम्भे रुम्भिनि ठद्वयम् ॥ ३४
हित्वा कामं लिखेत् शान्तिं यन्त्रेऽस्मिन् नृकपालके ।
सन्ध्यासु तापयेदेतदुच्चैः साध्यं वशं नयेत् ॥ ३५
हित्वा शान्तिं लिखेद्वर्म पटे वा नरचर्मणि ।
वह्निवायुगृहावीतं श्मशानस्थं रिपून् हरेत् ॥ ३६
हित्वा वर्म लिखेदस्त्रं फलकेऽक्षतरुद्वये ।
वह्निवायुयुतं नाम विषाढ्यरुधिरेण तत् ॥ ३७
चत्वरे निखनेत् जप्तं विद्वेषं कुरुते मिथः ।
हित्वा रेफयकारौ द्वौ लकारं मध्यतो लिखेत् ॥ ३८
धरापुरेण वीतं तदिष्टकान्तर्निवेशितम् ।
सर्वेषां स्तम्भनं कुर्यान्नाऽत्र कार्या विचारणा ॥ ३९

मसौ पूर्वोक्तं कज्जलम् । दण्डी ब्रह्मदण्डी । मर्कटी कपिकच्छु । उभयोस्त्वरिता
देवता ॥ ३१॥३२ ॥

वश्यकदाह आख्यामिति । आख्यां कर्मसहितं साध्यसाधकनाम । तुम्बुरु-
मध्यतः कर्णिकास्थतुम्बुरौ । अथ देवीरिति तुम्बुरुमन्त्रोक्तदेवीबीजचतुष्टयं
सनामकं स्मरञ्च विदिग्दलेषु लिखेत् । तेनायमर्थः सम्पन्नः । देवीबीजमध्ये
कामबीजं तन्मध्ये नाम एवं कोणचतुर्दलेष्विति । तुम्बरुः देवता ॥ ३३॥३४॥

हित्वा काममिति । कामबीजपञ्चकं हित्वा त्यक्त्वा शान्तिं दीर्घमीकारं
सविन्दुकं लिखेत् । अन्यत् पूर्ववत् । उच्चैरित्यतिशयेन । लिखेदिति
शान्तिस्थाने । वर्म हं । पटे प्रेतपटे । वह्निवायुगृहावीतमिति शेषः ।
अन्यत् पूर्ववत् । अक्षतरुर्विभीतकः । चत्वरे अङ्गणे । अत्रापि वह्निवायु-
गृहावीतमिति ज्ञेयम् । जप्तमिति तुम्बुरुबीजेन । हित्वेति तुम्बुरुबीज-
मालिख्य तत्र लकारं लिखेत् । धरापुरेणेति । वह्निवायुनिवृत्तिः । शेषं

हित्वा लकारं तन्मध्ये वायुबीजं समालिखेत् ।
 विषरक्तमसीकाकपुरीषैर्ध्वजवाससि ॥ ४०
 श्मशाने निहितं कुर्यात् कुलोच्छेदं स्वैरिणाम् ।
 मुक्त्वा वायुमयं बीजं तत्र फट्कारमालिखेत् ॥ ४१
 परेतवस्त्रे काकस्य रुधिरेण यथाविधि ।
 द्रुप्सिते निखनेत् स्थाने विद्वेषं कुरुते नृणाम् ॥ ४२
 अस्त्रबीजमपास्याऽस्मिन् लकारं सार्णसंयुतम् ।
 विलिखेत् यन्त्वमेतत् स्यात् लोहत्रयसमावृतम् ॥ ४३
 सर्वरोगप्रशमनं कृत्याद्रोहादिशान्तिदम् ।
 विहाय बीजं लङ्कारं ग्लौकारं तत्र संलिखेत् ॥ ४४
 क्षकारेणावृतं बाह्ये पाशाङ्कुशवृतं पुनः ।
 टपरेण वृतं भूयो भूमिमण्डलमध्यगम् ॥ ४५
 लकारैर्विन्दुसंयुक्तैर्वेष्टितं तद्वहिः क्रमात् ।
 सर्गान्तमाहकाबीजं सर्वं वृत्तेन वेष्टितम् ॥ ४६
 कौशेयकर्पटे क्लृप्तमिष्टकाद्वयमध्यगम् ।
 सेनाग्रे निखनेद्यन्त्वं स्तम्भनं कुरुते ध्रुवम् ॥ ४७
 मध्ये श्रीनरसिंहबीजमथ तद्बाह्ये स्वरान् केसरे
 वारीट्चन्द्रयमेन्द्रदिक्षु विलिखेन् मध्ये मनुं गारुडम् ।
 अन्तस्थान् मरुदग्निनिर्ऋतिशिवेष्वालिख्य वर्णावृतं
 यन्त्वं सर्गिभिरष्टभिः परिवृतं संवर्त्तकैर्गारुडम् ॥ ४८

पूर्ववत् । द्रष्टृकान्तः द्रष्टृकाद्वयान्तः । अग्रिमभेदत्रये धरापुरमेव कार्यम् ।
 तन्मध्ये तुम्बुरुमध्ये वायुबीजं यं लिखेत् । अन्यत् समानम् । रक्तमजारक्तम् ।
 मसी पूर्वीक्तकज्जलम् । ध्वजवाससि । प्रेतपताकावस्त्रे । यथाविधीति ।
 काकपक्षलेखन्येत्युक्तम् । द्रुप्सित इति । ययोर्विद्वेषणं क्रियते ताभ्यां
 यत्रोक्तङ्घ्यते तत्र देश इत्यर्थः । बाह्ये इति । पद्माद्वहिः । टपरेण ठकारेण ।
 सर्गान्तेति । विसर्गान्ता ॥ ३५—४७ ॥

गारुडयन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये कर्णिकायां श्रीयुक्तं नरसिंहबीजं

संवर्त्तको नेत्रयुतः पार्श्वस्तारोऽग्निसुन्दरी ।

गारुडो मनुराख्यातो विषद्वयविनाशनः ॥ ४६

स्मरन् गरुडमात्मानं मन्त्रमेनं जपेन्नरः ।

विषमालोकनेनैव हन्यात् नागकुलोद्भवम् ॥ ५०

षोडशपटलोक्तम् । श्रीशब्देन चैकदेशो रेफो गृहीतः । स ऊर्ध्व इति ज्ञेयम् । तदुक्तं नारायणीये—विन्दुमद्वज्रिरुर्ध्वान्त्यकर्णिकायाम् । इति ।

वारीडिति पश्चिमदिक् । चन्द्रेति उत्तरदिक् । यमेति दक्षिणदिक् । इन्द्रेति पूर्वदिक् । विलिखेन् मध्य इति । गारुडमन्त्रान्त्यं कर्णिकायां लिखेदित्यर्थः । अन्तस्थान् यरलवान् सविन्दून् । वर्गावृतमिति प्रामादिकः पाठः । वर्णावृतमिति पाङ्क्तपाठः साम्प्रदायिकः । सर्गिभिर्विसर्गयुक्तैः । संवर्त्तकैः चकारैः । परिवृतमित्यष्टदिक्षु । तदुक्तं नारायणीये—

वृतं लिप्या सर्गि कषाष्टकावृतमिदं यन्त्रं फणिभ्योऽवति । इति ।

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां व्याख्यायते । लिप्यक्षरैर्मालेव वेष्टयित्वा सविसर्ग-मन्त्रमष्टदिक्षु लिखेदित्यर्थः इति । गरुडो देवता ॥ ४८ ॥

गारुडमन्त्रमाह संवर्त्तक इति । संवर्त्तकः क्षः नेत्रमिकारस्तद्युतः तेन क्षि । पार्श्वः पकारः तारः प्रणवः अग्निसुन्दरी स्वाहा । विषद्वयविनाशन इत्यनेन केवलमन्त्रस्यापि स्वतन्त्रतोक्ता । इदमेव यन्त्रफलम् । विषद्वयं स्थावर-जङ्गमम् । मन्त्रस्य ऋष्यादिकं तन्त्रान्तराद्यथा—

ऋष्यादिका रुद्रपङ्क्तिगरुडाः परिकीर्त्तिताः ।

हृदयं ज्वलयुग्मान्ते महामतिपदं शिरः ॥

गरुडं च्छाननं स्यादुगरुडान्ते शिखि शिखा ।

कवचं प्रोच्य गरुडान् प्रभञ्जनयुगं ततः ॥

प्रभेदनयुगं विनासययुक् युग्विमर्दय ।

नेत्रमन्त्रस्तूग्ररूपधर सर्व[र्प]विषं हर ॥

भीषयद्वयसर्वं स्याद्दहभस्मीकुरुद्वयम् ।

अस्त्रमन्त्रोऽप्रतिहतबलाप्रतिहतेति च ॥

शासनान्ते हुं फडन्तः स्वाहान्तैरेभिरङ्गकम् ।

नेत्रान्तमर्णकान् पादकटिहृदयमूर्धसु ।

अङ्गुष्ठादिष्वङ्गुलीषु न्यस्य देवं विचिन्तयेत् ॥

मध्ये वार्णं भृगुस्थं विलिखतु विधिवत्साध्यनाम्ना समेतं
किञ्चल्लेषु स्वराः स्युर्वसुदलविवरेष्वालिखेन्मध्यबीजम् ।
काद्यर्णान् केसरेषु द्विगुणवसुदलेष्वर्पयेत् मध्यबीजं
यत्नं सञ्जीवनाख्यं सलिलपुरगतं क्षुद्ररोगापहारि ॥ ५१
मध्ये पिण्डमचो दलादिषु लिखेद्वारीशताराधिप-
प्रेताधीश्वरशक्रादिक्षु वियतेर्मध्ये च वर्णान् लिखेत् ।

वर्णा[र्मा]न्तर्वङ्गियुग्माक्षरकमलगतं पञ्चभूताद्यवर्णं
लृप्ताकल्पं फणीन्द्रैरभयवरकरं पद्मनेत्रं सुवक्तम् ।
दुष्टाहिच्छेदतुण्डं स[स्म]रदखिलविषप्रोषणं प्राणभूतं
प्राणियेण्यास्त्रिवेदीतनुममृतमयं पक्षिराजं भजेऽहम् ॥ इति ॥

एतदनन्तरं गरुडमुद्रा दर्शनीया । तल्लक्षणं चतुर्थपटले मदुक्तमनुसन्धेयम् ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ।
ष्टताक्तैः कृष्णकुसुमैर्मातृकाञ्जे यजेदमुम् ॥
अङ्गाष्टनागदिक्पालतदस्त्राणि च पूजयेत् ॥ इति ।

बीजस्याऽपीदमेव । नारायणीये तु—

एवमुक्तानि नेत्रान्तान्यङ्गानि वियतेश्च षट् ।
आजानुतः सुवर्णाभमानाभेस्तुहिनप्रभम् ॥
कुङ्कुमारुणमाकण्ठादाकेशान्तात् सितेतरम् ।
ब्रह्माण्डव्यापिनं तार्क्ष्यं रक्ताक्षं नागभूषणम् ॥
नीलाग्रनासमात्मानं हेमपक्षं स्मरेद् बुधः ।
कृष्णं विषस्य संग्रामे रक्ताभं स्तोभकर्मणि ॥
पीतं स्तम्भे शशिप्रख्यं नाशे तार्क्ष्यं विचिन्तयेत् ॥ इति ॥४८॥५०॥

सञ्जीवनयन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये इति कर्णिकायाम् । भृगुस्थं सकारस्थम्
वार्णं वकारम् । तेन स्वमिति बीजं लिखेत् । साध्यनाम्ना विधिवत्समन्वितमिति ।
विदर्भितमित्यर्थः । उक्तञ्च नारायणीये—

जीवं[बीजं] नामविदर्भितं कलशगं मध्ये लिखेत् । इति ।

मध्यबीजं स्वं । काद्यर्णान् सान्तान् । द्विगुणवसुदले षोडशदले । मध्यबीजं
घ्नं । सलिलपुरं प्रथमपटलोक्तम् । अत्र मृत्युञ्जयो देवता ॥ ५१ ॥

पिण्डयन्त्रमाह मध्य इति । मध्ये अष्टदलकर्णिकायाम् । पिण्डं वक्ष्यमाणं

यादीन्मारुतवह्निराक्षसशिवेष्वर्णान् बहिर्वेष्टयेत्
काद्यैर्वामविलोचनेन कलितं पिण्डाख्ययन्त्रं परम् ॥ ५२

मनुस्वरेन्द्रजेशाग्निसंयुतश्चतुराननः ।

पिण्डबीजमिदं प्रोक्तं पुंसां सर्वार्थसाधकम् ॥ ५३

बीजेनाऽनेन सञ्जप्तं यन्त्रं रक्षाकरं परम् ।

आयुरारोग्यजननं लक्ष्मीसौभाग्यवश्यदम् ॥ ५४

विलिख्य तन्मध्ये तत्तद्बीजाख्यं विदभिन्तं नाम लिखेत् । वश्ये पाशबीजं शान्तौ
वरुणबीजम् उच्चाटने क्रोधाग्निबीजमिति नारायणीय उक्तेः । दलादिषु
केसरेषु । अक्षः स्वरान् । द्विदिक्रमेण । वारीशेति पश्चिमदिक् । तारा-
धिपेति उत्तरदिक् । प्रेताधीश्वरेति दक्षिणदिक् । शक्रेति पूर्वदिक् । वियते-
गर्गुडमन्त्रस्य मध्ये कर्णिकान्तरन्त्यमक्षरम् । यादीन् यरलवान् । वामविलोचनेन
दीर्घकारेण । सविन्दुना त्रिरिति ज्ञेयम् । “त्रिर्वहिर्मायया पद्मं वेष्टयेद्विन्दु-
युक्तया” इति नारायणीय उक्तेः । अत्र पिण्डात्मा देवता ॥ ५२ ॥

पिण्डबीजमुच्चरति मन्विति । मनुस्वर औ इन्दुर्विन्दुः अजेशो भकारः
अग्नी रेफ एतद्युतश्चतुराननः जकारः । सर्वार्थसाधकमिति । तत्र प्रकारो
नारायणीयेपि—पिण्डं चन्द्रेन्द्रगेहस्थं कुलिशाकारमुज्ज्वलम् ।

पीतं चिन्तितमश्वादी सैन्यस्तम्भकरं भवेत् ॥

सोमेन्द्रवह्निपुरगं मूर्ध्नि ध्यातं तथाकृति ।

विद्विषत्सर्वमत्तेभमहिषादिनिवारणम् ॥

तदेवाऽग्निसमप्रख्यं परसैन्ये विचिन्तयेत् ।

यायात् पराङ्मुखा पिण्डज्वालादग्धाऽरिवाहिनी ॥

भेदं परकृते स्तम्भे करोत्येव विचिन्तिते ।

अनिलानलसंयुक्तं ध्यानात् स्तोभं करोति तत् ॥

प्रयान्ति हित्वा स्वयस्तमार्त्तनादा ग्रहादयः ।

एतद्रोचनया लिख्य पटादी यत्र पूज्यते ॥

त्यजन्ति गेहं तच्चौरक्षुद्रभूतोरगादयः ।

उद्यन्तं स्तम्भयत्यस्त्रमैन्द्रस्थं तदहीनपि ॥

वारुणान्तर्गतं पिण्डं तेजोऽनुग्रहवर्जितम् [वधनम्] ।

दष्टोत्तमाङ्गे विन्यस्तं विषनाशं करोति तत् ॥ इति ।

चौरसर्पमृगव्यालभूतामयनिकृन्तनम् ।
 गर्भरक्षाकरं स्त्रीणां पुत्रदं क्षुद्रनाशनम् ।
 धृतं मूर्ध्नि करोत्येतत् लोकवश्यमनुत्तमम् ॥ ५५
 मध्ये तोयगृहे लकारविवरे साक्षाद्वसाध्यं लिखेत्
 पत्रेष्वष्टसु हंसमन्त्रमभितो हंसार्णसंवेष्टितम् ।
 यन्त्रं भूमिगृहेण वेष्टितमिदं मूर्ध्ना सदा धारितं
 हन्यात् क्षुद्रमहाज्वरामयरिपून् दद्यात् यशः सम्पदः ॥ ५६

व्याघ्रः । व्यालो दुष्टगजः । क्षुद्राः सप्त । लोकवश्यमिति । तत्र
 विशेषः—पद्ममध्ये लिखेदिन्दौ पिण्डान्तर्नामबीजयुक् ।
 वियतिस्तार्च्ययन्त्रोक्ता लेख्या यरलवास्तथा ॥
 त्रिर्महामायया पद्मं वेष्टयेदिन्दुयुक्तया ।
 गोमयाम्बुयुजा यन्त्रमेतद्रोचनया लिखेत् ॥
 भूर्जे सुवर्णलेखन्या जतुरौष्येण वेष्टयेत् ।
 हेम्ना च जपपूजाभ्यां हवनेन च साधयेत् ॥
 आयुष्यं पावनं पुष्टिलक्ष्मीसौभाग्यवश्यकृत् ।
 चौरव्यालमृगारण्यसलिलादिभयापहम् ॥
 पुत्रदं गर्भरक्षाकृद् ग्रहसर्पभ[र्वा]मादिहृत् ।
 क्षुद्रोपशमनं यन्त्रं विद्यात् सर्वार्थसाधकम् ॥
 उत्तमाङ्गस्थितं तत् स्यान्नौकवश्यमनुत्तमम् ।
 शिखान्तं पाशपुटितं पिण्डं वश्ये सदा जपेत् ॥
 वातानीतापतत्पत्रे काकपक्षेण कल्पितम् ।
 बिन्दन्तस्थेन्दुरहितं यन्त्रमुच्चाटनं रिपोः ॥
 क्रोधाग्निपुटितं मन्त्री पिण्डमुच्चाटने जपेत् ।
 आकाशः साग्निकर्णार्द्धचन्द्रः क्रोधाग्निरुच्यते ॥ इति ॥ ५३॥५४॥

५५ ॥

यन्त्रान्तरमाह मध्य इति । मध्ये तोयगृह इति व्यधिकरणे सप्तम्यौ ।
 मध्ये कर्णिकायाम् । तोयगृहं च प्रथमपटलोक्तम् । लकारविवरे लकारान्तः
 'साक्षाद्वसाध्य' सकारसहितसाध्यसाधककर्मनाम लिखेत् । हंसो देवता ॥ ५६ ॥

ईकारमध्ये विलिखेत् स्वसाध्यं तमष्टपत्रेषु पुनर्विलिख्य ।
संवेष्टयेत् तेन धरापुरस्थं यन्त्रं भवेत् वश्यकरं नराणाम् ॥ ५७

ताम्रपत्रे समालिख्य यन्त्रमेतत् प्रपूजयेत् ।

वश्येत् सकलान्मर्त्यान् नात्र कार्या विचारणा ॥ ५८
मध्ये भान्तं भृगुविनिहितं नामवर्णैः प्रवीतं
टान्तं लान्तान्वितमथ विलिखेदष्टपत्रेषु भूयः ।

भूविम्बस्थं निगदितमिदं साधु सञ्जीवनाख्यं
शस्त्रो[त्तू]द्भूतं भयमपहरेत् धार्यमाणं भुजेन ॥ ५९
वार्णावृतं साध्ययुतं सकारं टान्ते लिखेदष्टदलेषु हंसम् ।
आवेष्टयेदम्बुगृहेण बाह्ये लान्तावृतं यन्त्रमिदं ज्वरघ्नम् ॥ ६०

टान्ते नाम लिखेत् क्षकारविवरे मृत्युञ्जयत्राक्षरी-
रुद्धं तद्वहिरष्टपत्रविवरे साध्याह्वयं पूर्ववत् ।
अच्किञ्जल्कयुते वसुद्वयदले पद्मे तथैवाह्वयं
द्वात्रिंशदलपङ्कजेऽपि च तथा काद्यर्णयुक्केसरे ॥ ६१

ईकारेण समावीतं यन्त्रं मृत्युञ्जयाह्वयम् ।
सर्वरोगाभिचारघ्नं सर्वसौभाग्यसिद्धिदम् ॥ ६२

वश्यकदाह ईकारेति । तम् ईकारम् । तेनेकारेण । माया देवता ॥ ५७ ॥ ५८ ॥
अस्त्रभयहृदाह मध्य इति । मध्ये अष्टदलकर्णिकायाम् । नामवर्णैः साध्य-
साधककर्मनामाक्षरैः प्रवीतं भृगुविनिहितं सकारस्थं भान्तं मकारं लिखेदित्यर्थः ।
टान्तं ठकारं लान्तान्वितं च । मृत्युञ्जयो देवता ॥ ५९ ॥

ज्वरघ्नमाह वार्णेति । वार्णावृतं वकारेण वृतम् । टान्ते ठकारे ।
लान्तावृतं बाह्ये अम्बुगृहेण वेष्टयेदिति सम्बन्धः । अम्बुगृहेण प्रथमपटलोक्तेन ।
हंसो देवता ॥ ६० ॥

रोगाभिचारघ्नमाह टान्त इति । टान्ते क्षकारविवर इति अधिकरणे
सप्तम्यौ । मृत्युञ्जयत्राक्षरीरुद्धं नाम लिखेदिति अन्वयः । पूर्ववन्-
मृत्युञ्जयपुटितं नामेत्यर्थः । अच्किञ्जल्कयुते वसुद्वयदले षोडशदले ।
तथैवेति । पूर्ववन्नामित्यर्थः । काद्यर्णयुक्केसरे द्वात्रिंशदलपङ्कजे तथा पूर्व-
वन्नामित्यर्थः । मृत्युञ्जयो देवता ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

ग्लौं रुद्धं प्रणवद्वयं प्रविलिखेत् साध्यस्य नामान्वितं
वाह्ये भूपुरमष्टवच्चविलसत्तारं लिखित्वा पुनः ।
क्षोणेषु दिशामु लं प्रविलिखेत् पाशाङ्कुशत्राक्षरी-
वीतं स्तम्भनयन्त्वमावृतिलसज्जम्भादिविद्याष्टकम् ॥ ६३

जम्भे वक्त्रिवधूः पूर्वं पञ्चाज्जम्भिनि ठद्वयम् ।

मोहे पावकजाया स्यात्ततो मोहिनि ठद्वयम् ॥ ६४

अन्धे हुतभुजो जाया ततोऽम्भिनि ठयुग्मकम् ।

रुन्धे कृशानुपत्नी स्यात् रुम्भिनि द्विठसंयुतम् ॥ ६५

लान्ते नाम विलिख्य दिक्षु विलिखेत् भूयस्तमेवाऽष्टमु

क्षोणीविम्बमथो नरेन्द्रभुजगावन्योन्यवद्धौ लिखेत् ।

आख्यां तन्मुखयोर्विभौतफलके यन्त्रं समापादितं

निर्माल्ये निहितं सदा वितनुते वाचां द्विषां स्तम्भनम् ॥ ६६

स्तम्भनकदाह ग्लौमिति । प्रविलिखेदिति । वृत्तान्तरित्यर्थः । अष्टवच्च-
विलसत्तारं वाह्ये भूपुरं लिखित्वेत्यन्वयः । तदुक्तमाचार्यैः—

प्रणवयुगलं भूयुग्मान्तस्थितं ठगतञ्च

तद्वसुकुलिशगं तेषां मध्ये ध्रुवं भुवमन्तरा ।

अमरपतिदिक्षोणे ग्लौं पाशाङ्कुशान्तरमायथा

वलयितमथो जम्भाद्यष्टौ लिखेत् कुरुते जयम् ॥ इति ।

क्षोणेष्विति भूपुरस्य । पाशाङ्कुशत्राक्षरीति । पाशमायाङ्कुशत्राक्षरीत्यर्थः ।
भूमिर्देवता ॥ ६३॥६४॥६५ ॥

वाक्स्तम्भनकदाह लान्त इति । लान्ते क्षकारे नाम विलिखेत् । सम्प्रदायात्
क्षकारविदर्भितमिति ज्ञेयम् । तमिति । लकारम् । अथवा लान्ते नाम
क्षकारदर्भमभितो भूयस्तमिति पठनीयम् । अभित इति । कर्णिकायामेवा-
ष्टकलिखनम् । मूलपाठे दिक्ष्वित्यस्याप्ययमेवार्थः । अष्टसु दिक्ष्वित्येव । तच्च
वक्ष्यमाणभूगृहान्तः । नरेन्द्रभुजगाविति । वासुकि शङ्खपालौ । स्वचिह्नयुतौ ।
लिखेदिति गैरिकेण । निर्माल्ये इति । शिवनिर्माल्ये । अपेक्षितार्थद्योतनिकोक्तेः ।
द्विषां वाचां स्तम्भनं वितनुते शिलाक्रान्तमिति ज्ञेयम् । तदुक्तं नारायणीये—

मांसाष्टकवृत्तेर्णान्ते नाम मांसविदर्भितम् ।

साष्टाशावज्जमेन्द्रं च पार्थिवाहिवृतं लिखेत् ॥

साध्याढ्यं कवचं लिखित् वहिरथो दिक्पत्रमध्येषु तत्
 ग्लौमन्येषु महीपुरस्य विलिखित् कोणेषु गं लान्वितम् ।
 वज्रेष्वष्टसु वर्म तोयपुरगं भूविम्बमध्ये स्थितं
 यन्त्रं रात्रिविनायकान्तरगतं न्यस्येच्छरावद्वये ॥ ६७

रहस्यस्थाननिक्षिप्तं पूजितं प्रतिवासरम् ।

स्तम्भनं कुरुते वाचां सेनादीनां च वैरिणाम् ॥ ६८

कृत्वा रेखाष्टकमृजु पुनस्तिर्यगालिख्य षट्कं
 बाह्यावृत्या लिखतु विधिवत् बिन्दुयुक्तं चकारम् ।
 अन्तःपङ्क्तौ लिखतु धरणीं शिष्टकोष्ठत्रयान्तः
 कृत्वा नाम प्रथितमुदितं यन्त्रमेतज् ज्वरघ्नम् ॥ ६९

यन्त्रमेतत्समभ्यर्च्य दत्त्वा भूतबलिं ततः ।

साध्यस्य मूर्ध्नि बघ्नीयात् सर्वज्वरविमुक्तये ॥ ७०

आस्ये च फणिनोराख्यां विभीतफलकेऽर्पितम् ।

गैरिकेण शिलाक्रान्तं निर्मात्ये स्तम्भकृत् खनेत् ॥ इति ॥ ६६ ॥

अन्यच्च वाक्स्तम्भनकृदाह साध्येति । लिखेदित्यष्टदलकर्णिकायाम् । तदिति
 हुम् । अन्येषु विदिक्पत्रेषु । गं लान्वितमिति ग्लं महीपुरस्य कोणेषु लिखेदिति ।
 वस्त्रे निशारसैरिति ज्ञेयम् । रात्रिविनायकान्तरगतं हरिद्रागणपतिमूर्तिं कृत्वा
 तदुदरे यन्त्रं स्थापनीयमिति सम्प्रदायविदः । केचित् तु हरिद्रागणपतिमन्त्रेण
 संवेष्टितमिति वदन्ति । तदसम्प्रदायिकम् । मन्त्रस्याऽनुदृष्टत्वादत्र । पूजित-
 मिति । पीतपुष्पैः । विनायको देवता । वैरिणां वाचामिति व्यधिकरणे षष्ठ्यौ ।
 वैरिणां सेनादीनामित्यपि । आदिशब्देन विवादगत्यादि । तदुक्तं नारायणोक्ते—
 लिखेद्वस्त्रं निशारसैः ।

विघ्नस्य कुक्षौ निक्षिप्य निशापिष्टमयस्य तत् ॥

शरावसंपुटे स्थाप्य पीतपुष्पैश्च पूजयेत् ।

स्तम्भः स्याद्वृष्टिसेनावाग्विवादागमनादिषु ॥ इति ॥ ६७॥६८ ॥

ज्वरघ्नमाह कृत्वेति । बाह्यावृत्येति । विंशतिकोष्ठेषु । विधिवदिति ।
 प्रादक्षिण्येन । अन्तःपङ्क्तौ द्वादशसु कोष्ठेषु धरा लं बिन्दुयुक्तमिति सम्बध्यते ।
 कोष्ठत्रयान्तः कोष्ठत्रयमेकोक्त्य तत्र नाम लिखेत् । दत्त्वा भूतबलिमिति ।

तारं लिखेद्वक्त्रिपुरस्य युग्मे तत्पार्श्वयोर्लार्णमथाऽग्निबीजम् ।
कोणेषु पूर्वापरयोश्च यन्त्रं पाशाङ्कुशावीतमिदं ज्वरघ्नम् ॥ ७१

यन्त्रमभ्यर्च्य मन्त्रेण तारपाशाङ्कुशात्मना ।

निबघ्नीयाज्ज्वरार्त्तस्य हस्तादौ ज्वरशान्तये ॥ ७२

पिण्डे लिखेन्नाम ससर्गटान्तविदर्भितं सस्वरक्षीसराढ्यम् ।

टान्ताष्टपदं वसुधापुरस्य कान्तिप्रदं यन्त्रमिदं ज्वरघ्नम् ॥ ७३

तारादि लुद्वयजलद्विठवर्णवीता

टान्तान्तरे विलिखिता विधिनेव माया ।

साध्यावृता बहिरधोवदनार्द्धचन्द्रै-

र्यन्त्रं शिशो रुरुदिषां विनिहन्ति सद्यः ॥ ७४

पञ्चवर्णैर्दनेनेति ज्ञेयम् । तदुक्तं नारायणीये—

ऋजुरेखा लिखित्वाऽष्टौ षट्तिर्यक् चाष्टतिद्वये ।

नारीबाह्यपुटे चेन्द्री लेख्यौ नाम पदत्रये ॥

पाञ्चवर्णं बलिं दत्त्वा कलयेच्च क्रमार्चितम् ।

आ[त्रया]हिकं ज्वरदेवादि ज्वराभासप्रशान्तये ॥ इति ॥

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां पञ्चवर्णैर्दनबलिं दत्त्वेति व्याख्यातम् । भूर्देवता ॥६८॥७०॥

अन्यज्ज्वरघ्नमाह तारमिति । वक्त्रिपुरस्य युग्मे दक्षिणोत्तररूपेण लिखिते ।
तत्पार्श्वयोस्तारपार्श्वयोः लार्णम् अथ कोणेष्वग्निबीजं सर्वेषु कोणेष्वित्यर्थः । पूर्वा-
परयोश्च दिशोर्बहिर्भागस्थयोः । पाशाङ्कुशेति । अन्ये तु गुणाङ्कुशावीतमिति
पाठमपठन् । गुणशब्देन त्रिसंख्या तेन पूर्वापरभागयोः प्रत्येकमङ्कुशत्रयं
लिखेदित्यर्थः । तदुक्तं नारायणीये—

सौम्ययाम्यमुखे तारं लिखेद्वक्त्रिपुरहृदये ।

तारस्य पार्श्वयोरिन्द्रं कोणकोष्ठेषु चाऽनलम् ।

प्राक्प्रतीच्योर्बहिश्चक्रमङ्कुशत्रयभूषितम् ॥ इति ॥

अत्र प्रणवपाशाङ्कुशात्मैव देवता ॥ ७१॥७२ ॥

अन्यज्ज्वरघ्नमाह पिण्ड इति । पिण्डे पूर्वोक्ते । ससर्गटान्तं सविसर्गठकारम् ।
तद्विदर्भितं नामेत्यन्वयः । अत्र पिण्डात्मा देवता ॥ ७३ ॥

शिशुरोदनहृदाह तारेति । लुद्वयं लुलु । जलं वं । द्विठः स्वाहा । विधिनेव
माध्या साध्याऽस्यामस्तीति साध्या । अर्श आदित्वादच् । मध्यवृत्ते साध्यनाम-

व्योमार्णमालिख्य सविन्दुमाख्याविदर्भितं लुत्रययुक्तकोणे ।
वसुध्वरागेहयुगे निवद्धं यन्त्रं समस्तज्वरनाशनं स्यात् ॥ ७५

सारणं नाम विदर्भितं परिलिखित् वाह्येऽष्टपत्रे भृगुं
पद्मं स्यादथ कादिशान्तलिपिमक्षिंशदलं वाह्यतः ।
वीतं तोयपुरेण यन्त्रमुदितं भूर्जोदरे कल्पितं
भूतव्याधिमहाज्वरप्रशमनं कृत्यापहं श्रीप्रदम् ॥ ७६

चक्रे चतुःषष्टिपदे सविन्दूनन्तस्थवर्णान् क्रमशो विलिख्य ।

रेखाशिरःकल्पितशूलयुक्ते यन्त्रेऽथ पीतज्वरशान्तिहेतोः ॥ ७७

युक्तां एतन्मन्त्रावृतां च मायां विलिख्य बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा तत्राधोमुखैरर्द्धचन्द्रैः
संवेष्ट्य बध्नीयात् । अधोवदनैरधोमुखैरर्द्धचन्द्रैर्वृतं द्विरिति शेषः । द्वेधा
शिशो रुरुदिषां विनिहन्ति यन्त्रमिति वा पठनीयम् । उक्तञ्च नारायणीये—

तारं लुयुग्ममुदकं शिर एभिरर्णैः शक्तिर्वृता च शिशुनामवती शशाङ्गी ।

अर्द्धेन्दुकैर्बहिरधोवदनैः परीतौ यन्त्रं तदाशु शिशुरोदनमुत्क्षिणीति ॥ इति ।
व्याख्यातञ्चाऽपेक्षितार्थद्योतनिकायाम् । देवीं लिखित्वा तन्मध्ये शिशुनाम
लिखित्वा ॐ लुलु वं स्वाहेति मन्त्रेण तां मालेव वेष्टयित्वा तद्वहिष्वन्द्रमण्डलद्वयं
विलिख्य एकैकमधोमुखार्द्धेन्दुभिः सम्भूष्य बध्नीयादिति । शक्तिर्देवता ॥ ७४ ॥

ज्वरघ्नमाह व्योमेति । व्योमार्णं हकारम् । कीदृशम् । विन्दुश्च मध्यं विन्दुमौ
ताभ्यां सहितं सविन्दुमं तच्च तदाख्याविदर्भितं च सविन्दुमाख्याविदर्भित-
मालिख्य मध्य इति शेषः । तेन लं साध्यसाधकनामाक्षरविदर्भितं मध्ये लिखे-
दित्यर्थः । एकैकस्मिन् कोणे लुत्रयं लिखेत् । निवद्धं हस्तादाविति शेषः ।
तदुक्तं नारायणीये—लुत्रयं तस्य कोणेषु मध्ये च सविषं वियत् ।

आख्याविदर्भितं यन्त्रमेतत् सर्वज्वरापहम् ॥ इति ॥

व्योम देवता ॥ ७५ ॥

यन्त्रान्तरमाह सारणमिति । परिलिखेदित्यष्टदलकर्णिकायाम् । अष्टपत्रेष्विति
वक्तव्ये बाह्य इति वदति । तेन व्यधिकरणे सप्तम्यौ । तेनाऽष्टपत्रेषु बहिर्भागे
भृगुं सकारं लिखेत् । पत्रमूले केसरस्थाने द्विद्विक्रमेण स्वरा लेख्या इत्यभिप्रायः ।
तदत्र केचिद्वर्णाष्टपत्र इति पठन्ति । अन्ये द्व्यष्टपत्र इति पठन्ति । अत्र
मातृका देवता ॥ ७६ ॥

ज्वरघ्नमाह चक्र इति । अन्तस्थवर्णान् यरलवान् विलिख्य । क्रमशः

पुटितभूमिपुरद्वयमध्यतः प्रविलिखेत् वनितां गिरिजापतेः ।
 प्रणवमस्य लिखेत् वसुकोणं ज्वरहरं परमेतदुदौरितम् ॥ ७८
 वार्णे लिखेन् नाम शशाङ्कमध्ये टान्तं बहिर्भूमिपुरं पुरस्तात् ।
 वृत्तावृतं यन्त्रमिदं समुक्तं वक्ष्यामि नृणां सकलार्तिशान्त्यै ॥ ७९
 सस्वस्तिके दहनगेहयुगे ससाध्यां
 मायां लिखेत् ललितनागलतादलान्तः ।
 पाशाङ्कुशावृतमिदं निशि तापयेत् यो
 मन्त्रं जपन् व्रजति तं स्वयमेव साध्या ॥ ८०

इत्यनेनैतदुक्तम् । प्रथमावृत्तौ अष्टाविंशतिकोष्ठेषु सविन्दुं यं द्वितीयावृत्तौ
 विंशतिकोष्ठेषु सविन्दुं रं तृतीयावृत्तौ द्वादशसु कोष्ठेषु सविन्दुं लं अन्तः
 कोष्ठचतुष्टये सविन्दुं वं इति । लिखनं च तत्तद्भूतवर्णद्रव्येण भूमाविति ज्ञेयम् ।
 तदुक्तं नारायणीये —

चतुःषष्टिपुटे क्षेत्रे षट्त्रिंशच्छूलदीपिते ।
 ज्वरनाशत्रयीभानुकोष्ठेषु वृत्तिषु क्रमात् ॥
 लिखेत् सविन्दूनन्तस्थान् चक्रं तद्भूस्थमर्चयेत् ।

नश्यन्त्यस्य शयानस्य ज्वराः सर्वे विधानतः ॥ इति ॥

अपेक्षितार्थद्योतनिकायां तत्तद्वर्णद्रव्येण भूमौ लिखित्वा तच्च शय्यायामापाद्येति
 व्याख्यातम् । वायुग्निभूजलानि देवताः ॥ ७७ ॥

अन्यदप्याह पुटितेति । गिरिजापतेर्वनितां मायाम् । शक्तिर्देवता ॥ ७८ ॥
 वक्ष्येदाह वार्णं इति । शशाङ्कमध्ये ठकारमध्ये वार्णं इति व्यधिकरणे
 प्रसङ्गः । टान्तं बहिरिति । ठकारेण वेष्टयेत् । चन्द्रो देवता ॥ ७९ ॥
 स्त्रीवक्ष्येदाह सेति । पाशाङ्कुशावृतमिति षट्कोणान्तः । ललितेति ।
 अखण्डताम्बूलपत्रे । मन्त्रमिति पाशाङ्कुशपुटा शक्तिः । एष पञ्चः साम्प्रदायिकः ।
 तापयेदिति । दीपशिखायाम् । तदुक्तमाचार्यैः—

हृत्क्षेत्राग्निस्थसाध्याद्वयमथ बहिरांक्रोष्टं वज्रिगेह-
 इन्द्रासिस्वस्तिकाद्यं प्रविलिखतु दले यन्त्रकं नागवल्गुः ।
 जम्बा शक्तिं तु पाशाङ्कुशलपिसहितां तापयेद्दीपवक्त्रौ
 नक्तं भक्त्या नताङ्गी स्मरशरविवशा प्रेमलोलाऽभियाति ॥ इति ॥

शक्तिर्देवता ॥ ८० ॥

षट्कोणे निजसाध्यनामसहितां मायां लिखिन्मध्यत-
स्तत्कोणेषु विदर्भितामभिलिखेत् शक्तिं स्वसाध्याख्यया ।

बाह्ये भूमिपुरं सकोणसदनं ताम्बूलपत्रे कृतं

जप्तं खादयतु प्रियां निशि भवेत् सा तस्य वश्या चिरम् ॥ ८१-

अन्यदप्याह षडिति । अत्रापि शक्तिर्देवता । ताम्बूलपत्रे कृतमिति ।
कोकिलाक्षकण्टकैरिति शेषः । जप्तं माययेति शेषः । अन्यत्र तु विशेषः ।
कामस्य षट्कोणेषु लेखनं साध्याविदर्भिशक्त्या बहिर्विष्टनमिति । मूले वा
लिखेच्च स्मरमिति पाठः साम्प्रदायिकः । तदुक्तमाचार्यैः—

शक्तिस्थं निजनाम वल्लिभवनदन्वोदरे मान्मथं
बीजं साध्यविदर्भया परिवृतं शक्त्या बहिः पार्थिवम् ।

तत्कोणस्मरमन्यपुष्टनयनप्रोल्लैः पुनः कण्टकै-

स्ताम्बूले लिखिताभिजप्तमदयेद् योषिन्मनोमोहनम् ॥ इति ।

खादयत्वित्यज्ञातमेव । स्त्रिया विदितं भक्षितं न वश्यत्येव । एवमन्यथा
प्रयोगेष्वपि साध्यामन्नाप्यैव देयमिति रहस्यम् । तन्त्रान्तरे—

वायोरष्टममग्निबिन्दुसहितं संरूढमायाक्षरं
मध्ये संस्थितसाध्यनामवलयदन्वावृतं बाह्यतः ।

तद्बाह्ये दलषोडशस्वरयुतं पञ्चान् महीमण्डलं

कोणे कल्पितकामबीजकमिदं यन्त्रं जगद्वश्यकम् ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—हृत्तेखामध्यसाध्यवलययुगयुतं चाऽष्टपत्रं सरोजं

यन्त्रे तद्धीजसंस्थं बहिरपि च दलैः षोडशैराव्यमञ्जम् ।

अब्जस्यालिख्य पत्रे स्वरगणनमितं मण्डलं पार्थिवाख्यं

कोणे त्रिकारयुक्तं सकलजनमनोहारि कूष्माण्डयन्त्रम् ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—शक्तिस्थं निजनाम वल्लिभवने षट्कोणयुक्ते लिखेत्

क्लींकारं परितो विदर्भ्य मतिमान् साध्येन नाम्नाऽङ्कुशम् ।

एतत्कण्टकसूचितं सुविपुले नागस्य पृष्ठे लिखेत्

पञ्चान्मारुतवेश्मना परिवृतं योषिन्मनोमोहनम् ॥ इति ॥

कृत्वा षट्कोणमध्यं वियदनलयुतं बिन्दुमायाविचितं

तत्कोणेष्वङ्कुशास्त्रं पुनरपि कमलं शक्तिगर्भाष्टपत्रम् ।

पञ्चात्तद्युग्मपत्रं रजनिकरकलालङ्कृतं गोपुरस्थं

भूर्जे गोरोचनासद्गजमदरचितं वश्यमाहुर्मुनीन्द्राः ॥ इति ॥

शक्तौ नाम लिखित् चतुर्भिरभितो बीजैः समावेष्टयेत्
वीतं शक्तिमनोभवाङ्कुशमनुप्रोंबीजकैः पिष्टजे ।

रूपे साध्यनरस्य जप्तपवने त्रिखादुना भर्ज्यं तत्
खादेत् तस्य वशं प्रयाति नियतं साध्यः सदा दासवत् ॥ ८२

कामं लिखित्साध्ययुतं सरोजे स्वरोल्लसत्क्षीसरर्गवपत्रे ।

उदीरितं मन्मथमन्तमेतत्सौभाग्यलक्ष्मीविजयप्रदायि ॥ ८३

तन्त्रान्तरे आचार्याश्च—

सान्तं शिखीलवयुतं दहनांशसाध्यं

मायांशसाधकमथाऽभिवृतं कलाभिः ।

मध्योल्लसद्द्विमुखशूलमिदं तु भर्तु-

र्यन्त्राह्वयं नरनताङ्गिवशीकरं स्यात् ॥

मृत्काराङ्गुलिकात्तया सकलकलासान्तर्वसायुक्तया

साध्यस्याऽङ्घ्रिरजोयुजा मृदुमृदा क्लृप्तस्य शक्तिं हृदि ।

रूपस्याऽभिविलिख्य तद्विवरके साध्यं तदीरान् प्रति-

ष्ठाप्याजप्य निखन्य तत्र दिनशो मेहेच्चिरं वश्यकृत् ॥ इति ॥ ८१ ॥

वश्यकृदाह शक्ताविति । साध्यनरस्य पिष्टजे रूपे प्रतिकृतिहृदय इत्यर्थः ।
शक्तिं विलिख्य तत्र कर्मसहितं साध्यनामाऽऽलिख्य तां शक्तिं चतुर्भिर्बीजैर्वेष्टयेत् ।
अत्र केचनोपदेशान् नृसिंहचिन्तामणिशक्तिदुर्गाबीजानीत्याहुः । अन्ये तु
चतुर्भिर्बीजैः समावेष्टयेदित्युक्तम् । तदेव विशदयति वीतं शक्तीत्यादिना । पुनः
शेकोक्तैश्चतुर्भिर्बीजैर्वीतं कुर्यात् । अत्र केचन मरुत्प्रोंबीजकैरिति पठित्वा
यमिति पञ्चमं वदन्ति । तदसङ्गतम् । तन्त्रान्तरविरोधात् । यदाहुराचार्याः—

शक्त्यन्तःस्थितसाध्यनामपरितो बीजैश्चतुर्भिः समा-

बद्धं शक्तिमनोभवाङ्कुशलपिप्रोभिः समावेष्टितम् । इति ।

अत्र पद्मपादाचार्यैर्व्याख्यातं समावेष्टितमिति समाबद्धमित्यस्य व्याख्येति ।
अचिच्चतुर्भिः शक्तिबीजैरित्याहुः । जप्तपवनं प्रतिष्ठितप्राणम् । शक्तिर्देवता ॥ ८२ ॥

यन्त्रान्तरमाह काममिति । अत्र कामो देवता ।

कानिचित् सिद्धयन्त्राणि सिद्धयोगेश्वरीमतात् ।

सर्वलोकानुग्रहाय लिख्यन्तेऽत्र मया स्फुटम् ॥

कर्णिकायां लिखेन्नाम पुटितं मायया बहिः ।

अष्टपत्रेषु विन्यस्य नामाऽघोरेश्वरीवृतम् ॥
 अघोरेश्वरि हुं फट् मन्त्रः प्रोक्तोऽय वैदिकः ।
 हातिंशदक्षराघोरं द्वाष्टपत्रेषु बाह्यतः ॥
 त्रि[हि]गुणं मायया वेष्ट्य रेखान्ते क्रीं नियोजयेत् ।
 भूतप्रेतपिशाचानां शाकिनीग्रहरक्षसाम् ।
 दोषं बाहुस्थिता हन्ति रक्षेयं विधिना कृता ॥ १ ॥
 कर्णिकायां लिखेन्नाम तदधस्त्रपत्रं मनुम् ।
 अष्टपत्रेषु मायां च कांस्यपात्रे सुनिर्मले ॥
 रोचनालिखिते यन्त्रे क्षीरमध्ये निवेशिते ।
 स वशी जायते तस्य माया तारपुटा मनुः ॥ २ ॥
 क्ष्माबीजपुटितं नाम लिखेत्पत्रचतुष्टये ।
 तस्मिन्नाज्ये विनिक्षिप्ते गृहान्तर्वा विलम्बिते ॥
 शान्तिर्लक्ष्मीर्यशः पुष्टिः सततं तस्य जायते ।
 न व्याधिर्न भयं शत्रु[तो]र्यन्त्रसामर्थ्ययोगतः ॥ ३ ॥
 ज्वालावृतं त्रिकोणेषु हुंयुतं वज्रिमण्डलम् ।
 रेफेण पुटितं नाम मध्ये शक्त्या बहिर्वृतम् ॥
 श्मशानकर्पटे किंवा कपाले लिखितं द्रुतम् ।
 तापितं[नं] वैरिणः कुर्याज्ज्वरं रौद्रं न संशयः ॥ ४ ॥
 पद्ममष्टदलं मध्ये नाम संलिख्य दिक्षधः ।
 हुं विदित्वा स्थिता क्षीरे रक्षा द्यूते जयावहा ॥ ५ ॥
 नभोमण्डलमध्यस्थं नाम बाह्येऽथ षोडश ।
 स्वरास्तद्बाह्यतो ज्वालाजटिलं वज्रिमण्डलम् ॥
 श्मशानकर्पटे लेख्यं धत्तूरस्य रसेन च ।
 प्रेतभूनिहितं यन्त्रमिदं सौभाग्यनाशनम् ॥ ६ ॥
 कर्णिकायां लिखेन्नाम चतुःपत्रे तु क्रीं कजे ।
 रोचनाहस्तिदानाभ्यां कुङ्कुमेन शुभे दिने ॥
 वेष्टयित्वाऽथ सिक्थेन धृते यन्त्रे धृते सति ।
 सौभाग्यमतुलं स्त्रीणां जायते जीवितावधि ॥ ७ ॥
 अष्टपत्राब्जं मध्ये सविसर्गमवेष्टितम् ।
 नाम तद्बाह्यपत्रेषु सपरः सविसर्गकः ॥

रोचनाकुङ्कुमेनेदं यन्त्रं संलिख्य दापयेत् ।
 कारागृहगतो यस्तु तस्य मोक्षः प्रजायते ॥ ८ ॥
 अष्टपत्राम्बुजे मध्ये नाम क्लीं दिग्दलेषु च ।
 क्रोमन्यतो लिखित्वा तु यन्त्रं देवकुले धृते ।
 व्याधिना मुच्यते प्राणी बलं चाप्नोति दुर्बलः ॥ ९ ॥
 चतुरस्रे शिरोहीनहु[ह]ङ्कारोदरसंस्थितम् ।
 नाम तद्वाह्यतो लेख्यं [भूयो] भूपुरं कोणशक्तिगम् ॥
 काकपिच्छस्य लेखन्या लिखित्वेदं शरावके ।
 संपूर्याऽधोमुखं भूमौ मूर्च्छिते तस्य चोपरि ॥
 विवादे दुष्टचित्तानां विपरीतार्थभाषिणाम् ।
 मुखस्तम्भो भवेत् पुंसां सभायां वा जयो ध्रुवम् ॥ १० ॥
 लकारपुटितं नाम तस्योर्ध्वाधश्च लङ्घयम् ।
 चतुरस्रद्वयं बाह्ये वृतं सर्वत्र शक्तिभिः ॥
 भूर्जे रोचनया लिख्य गुप्तदेशे धृते सति ।
 शतयोजनमध्वानं गच्छतो न भयं भवेत् ॥ ११ ॥
 अष्टपत्राम्बुजे मध्ये नाम क्लीं दलसञ्चये ।
 बहिर्वृत्तद्वयं भूर्जे लिखेत् कुङ्कुमगोमृदा ॥
 अजितानाम विद्येयं संग्रामे विषमेऽध्वनि ।
 भूपालादिभ्ये रक्षां कुरुते बाहुसंस्थिता ॥ १२ ॥
 प्रणवद्वयमध्यस्थं नाम मध्ये चतुर्दले ।
 त्रयः पश्चिमदिक्पत्रे प्रणवाः पूर्वतस्तयः ॥
 एकैकमुत्तरे दक्षे भूर्जे रोचनया लिखेत् ।
 जीवरक्षेयमाख्याता व्याधौ जातेऽतिदुःसहे ॥ १३ ॥
 ठं [वं] चतुष्टयमध्यस्थं नाम मध्ये ततो बहिः ।
 अष्टपत्रेषु रं लेख्यं रोचनाचन्द्रकुङ्कुमैः ॥
 द्वयं वैश्वानरी रक्षा बालानां कण्ठसंस्थिता ॥ १४ ॥
 वृत्तमध्यस्थितं नाम तद्बहिःचतुरस्रकम् ।
 तद्बाह्ये स्युः स्वराः सर्वे तद्बहिर्वृत्तमालिखेत् ॥
 तत्र द्वादश पत्राणि कल्पयेदेतदन्तरे ।
 वंचीवंचीति रक्षेयं पञ्चदिव्यनिरोधिनी ॥ १५ ॥

काश्मीररोचनालाक्षाभमदचन्दनैः ।

विलिखेत् हेमलेखन्या यन्त्राण्येतानि देशिकः ॥ ८४

ज्वालावृत्तिकोणान्तर्नाम ज्भृत्पुटितं बहिः ।

वेष्टितं सविसर्गैर्वैस्तद्वहिर्वक्त्रिमण्डलम् ॥

ज्वालाकुलमिदं भूर्जे गोमृदा कुङ्कुमेन च ।

लिखित्वा स्वकरे बद्धं ज्वरं चातुर्यिकं हरेत् ॥ १६ ॥

वृत्तान्तःसंस्थितं नाम बहिः[वक्त्रि]रोङ्गीनमोऽचरैः ।

वेष्टितं त्वय तद्वाह्ये कोणे लं वक्त्रिमण्डले ॥

तद्वाह्ये क्षमापुरं वीतं चतुःकोणेषु शक्तिभिः ।

एकान्तरं ज्वरं हन्ति रक्षेयं बाहुसंस्थिता ॥ १७ ॥

कर्णिकायां लिखेन्नाम रू[वृ] बीजानि दलाष्टके ।

रोचनाचन्दनेनेदं द्वाहिकज्वरनाशनम् ॥ १८ ॥

षट्कोणमध्यतो नाम रू कोणेषु समालिखेत् ।

भित्तौ खटिकया दृष्टं सततज्वरनाशनम् ॥ १९ ॥

वसमेतिपदं वायुदीर्घान्त्य[क्षा]मनिलं शिरः ।

एतत् स्तम्भनक्षत्रमन्त्रमैन्द्रस्थाञ्जदलार्पितम् ॥ २० ॥

तालेनेन्दौ लिखेद्वस्त्रे वैरिनामेन्दुदर्भितम् ।

सेनामार्गे खनेदेतत् सैन्यस्तम्भनमुत्तमम् ॥ २१ ॥ इति ॥ ८३ ॥

नारायणीययन्त्रलिखनद्रव्याण्याह काश्मीरेति । काश्मीरं कुङ्कुमम् । रोचना
गोरोचना । लाक्षा यावकः । अनेनैव सर्वेषां वर्षणम् । मृगमदः कस्तूरी ।
श्वभमदो गजमदः । एभिर्मिलितैरेव लेखनम् । यदाहुः—

गजमृगमदकाश्मीरैर्मन्त्रितमः सुरभिरोचनायुक्तैः ।

विलिखेदलक्तकरसालुलितैर्यन्त्राणि सकलकार्यार्थी ॥ इति ॥

अन्यत्र द्रव्यविशेषोऽपि उक्तः—

नागेन्द्रमदयुक्ता वै तथा वश्ये च रोचना ।

विषधत्तूरयुक्तेन चिताङ्गारेण सप्रुषा ॥

ताडनोच्चाटनादीनि क्षुद्रकर्माणि साधयेत् ।

विषार्कचौरगुञ्जायाः संयोगे मारणं स्मृतम् ॥ इति ॥

हेमलेखन्येति शुभकर्मादौ । अन्यकर्माणि तु षट्कर्माङ्गा लोखन्यो द्रष्टव्याः ।
लिखनं च साक्षादुपात्ताधारस्थलं विना अन्यत्र काञ्चनरजतताम्रपत्रभूर्जादिषु

भूमिस्पृष्टं शवस्पृष्टं दग्धं निर्माल्यसंगतम् ।
विशीर्ण लङ्घितं मन्त्रौ यन्त्रं जातु न धारयेत् ॥ ८५
अथानन्दमयीं देवीं शब्दब्रह्मस्वरूपिणीम् ।
ईडे सकलसम्पत्त्यै जगत्कारणमम्बिकाम् ॥ ८६

त्रेयम् । तत्र कालविशेषोऽपि पूर्वोक्तोऽनुसन्धेयः । अन्यत्राधारविशेषा अप्युक्ताः—

शान्तिके पौष्टिके चैव आयुःकामविधौ तथा ।
सर्पोपशमने चैव जल्पसंस्तम्भने तथा ॥
विभ्रमोत्पादने चैव शिलायान्तु प्रशस्यते ।
खर[ङ्ग]चर्मणि विद्वेषे महदुच्चाटनं ध्वजे ॥
ज्वरसन्तापशोकञ्च शत्रूणां मारणं तथा ।
लिखित्वा साधयेत् सर्वं पीतवस्त्रे तु नान्यथा ॥ इति ॥

तथा मुहूर्त्तादि विशेषोऽपि तन्त्रान्तरोक्तो लिख्यते—

सुदिने शुभनक्षत्रे सुदेशे शल्यवर्जिते ॥
सशिष्यस्तत्र आचार्यः शिष्यो वा तदभावतः ।
उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा उपविश्य प्रणम्य च ॥
गुरुं विश्वेश्वरं देवं ततो यन्त्रं समालिखेत् ॥ इति ।

कामनाविशेषे नक्षत्रविशेषोऽपि तत्रैवोक्तः—

वश्याकृष्टौ लिखेत् पुण्येऽहिमे विद्वेषणं स्मृतम् ।
आर्द्रायां मारणं प्रोक्तं मघासूच्चाटनं भवेत् ॥ इति ॥

अहिमे अस्त्रेष्वायाम् । तत्रैव धारणे स्थानविशेषोऽपि—

करे कण्ठे शिखायां च यथा सन्निहितं भवेत् । इति ॥

इमानि पूर्वोक्तान्यपि यन्त्राणि यस्मै कस्मै यथाकथंचिन्न देयानि । तदुक्तं
हिरण्यगर्भसंहितायां—

त्वया पुत्र न दातव्यं यन्त्रमेतन्महोदयम् ।
नाऽशिष्याय न पापाय नाऽशान्तायाऽप्रियाय च ॥
शिष्याय मन्त्रनिष्ठाय शुभभक्तियुताय च ।
वसुप्रदाय दातव्यमन्यथा नरकं व्रजेत् ॥ इति ॥ ८४ ॥

भूमिस्पृष्टमिति साक्षात् ॥ ८५ ॥

ईडे स्तौमि ॥ ८६ ॥

आद्यामशेषजननीमरविन्दयोने-
 विष्णोः शिवस्य च वपुः प्रतिपादयन्तीम् ।
 सृष्टिस्थितिक्षयकरौ जगतां त्रयाणां
 स्तुत्वा गिरं विमलयाम्यहमम्बिके त्वाम् ॥ ८७
 पृथ्व्या जलेन शिखिना मरुताऽम्बरेण
 होत्रेन्दुना दिनकरेण च मूर्तिभाजः ।
 देवस्य मन्मथरिपोरपि शक्तिमत्ता-
 हेतुस्त्वमेव खलु पर्वतराजपुत्रि ॥ ८८
 त्रिस्रोतसः सकललोकसमर्चिताया
 वैशिष्ट्यकारणमवैमि तदेव मातः ।
 त्वत्पादपङ्कजपरागविचित्रितासु
 शम्भोर्जटासु सततं परिवर्त्तनं यत् ॥ ८९
 आनन्दयेत् कुमुदिनीमधिपः कलानां
 नाऽन्यामिनः कमलिनीमथ नेतरां वा ।
 एकस्य मोदनविधौ परमेक इष्टे
 त्वन्तु प्रपञ्चमभिनन्दयसि स्वदृष्ट्या ॥ ९०
 आद्याऽप्यशेषजगतां नवयौवनाऽसि
 शैलाधिराजतनयाऽप्यतिकोमलाऽसि ।
 त्वय्याः प्रसूरपि तथा न समीक्षिताऽसि
 ध्येयाऽसि गारि मनसो न पथि स्थिताऽसि ॥ ९१

वपुः प्रतिपादयन्तीमिति । एषां विग्रहत्वे कारणम् । अतएवाग्नि-
 विशेषणम् । अहं त्वां स्तुत्वा गिरं विमलयामीति सम्बन्धः ॥ ८७ ॥

पृथ्व्येत्यष्टमूर्त्युपन्यासः । शक्तिमत्तेति । अन्यथाऽसङ्गस्योदासीनत्वात् ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

नान्यां कमलिनीम् । नेतरां कुमुदिनीम् ॥ ९० ॥

आद्येत्यादि विरोधाभासचतुष्टयम् । न समीक्षिता इत्यतः न ज्ञातेति
 परिहारः । मनसो न पथि स्थितेति । अचिन्त्यरूपेति परिहारः ॥ ९१ ॥

आसाद्य जन्म मनुजेषु चिराद् दुरापं
तत्रापि पाटवमवाप्य निजेन्द्रियाणाम् ।
नाऽभ्यर्चयन्ति जगतां जनयित्रि ये त्वां
निःश्रेणिकाग्रमधिरुह्य पुनः प्रतन्ति ॥ ६२

कर्पूरचूर्णहिमवारिविलोलितेन
ये चन्दनेन कुसुमैश्च सुजातगन्धैः ।
आराधयन्ति हि भवानि समुत्सुकास्त्वां
ते खल्वशेषभुवनाधिभवः प्रथन्ते ॥ ६३

आविश्य मध्यपदवीं प्रथमे सरोजे
सुप्ताहिराजसदृशी विरचय्य विश्वम् ।
विद्युल्लतावलयविभ्रममुद्वहन्ती
पद्मानि पञ्च विदलय्य खमश्रुवाना ॥ ६४

तन्निर्गतामृतरसैरभिषिक्तगात्री
मार्गेण तेन निलयं पुनरप्यवाप्ता ।
येषां हृदि स्फुरसि जातु न ते भवेयु-
र्मातर्महेश्वरकुटुम्बिनि गर्भभाजः ॥ ६५

आलम्बिकुन्तलभरामभिरामवक्त्रा-
मापीवरस्तनतटौ तनुवृत्तमध्याम् ।
चिन्ताक्षसूत्रकलशालिखिताढ्यहस्ता-
मावर्त्तयामि मनसा तव गौरि मूर्तिम् ॥ ६६

मनुजेष्विति । मनुष्याधिकारत्वाच्छास्त्रस्य ॥ ६२ ॥

अधिभवो नायकाः । “अधिभूर्नायको नेता” इति कोशः ॥ ६३ ॥

आविश्येति युग्मम् । मध्यपदवीं सुषुम्णामध्यमार्गम् । विद्युल्लतेति
पृष्ठलीरूपाम् । प्रथमे सरोजे आधारे । अत्र प्रथम इत्याद्युद्वहन्तीत्यन्तमनूद्य
पञ्चपदवीमाविश्य पञ्च पद्मानि विदलय्येत्यन्वयः । पञ्च पद्मानि । स्वाधिष्ठान-
प्रणिपूरकानाहतविशुद्धान्नाख्यानि । खं ब्रह्मरन्ध्रम् ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

चिन्ता ज्ञानमुद्रा । आलिखितं पुस्तकम् । इदं सरस्वतीरूपध्यानम् ॥ ६६ ॥

आस्थाय योगमवजित्य च वैरिषट्क-
 मावदूध्य चेन्द्रियगणं मनसि प्रसन्ने ।
 पाशाङ्कुशाभयवराढ्यकरां सुरक्ता-
 मालोकयन्ति भुवनेश्वरि योगिनस्त्वाम् ॥ ६७
 उत्तमहाटकनिभा करिभिश्चतुर्भि-
 रावर्तितामृतघटैरभिषिच्यमाना ।
 हस्तद्वयेन रुचिरे नलिने वहन्ती
 पद्माऽपि साभयवरा भवसि त्वमेव ॥ ६८
 अष्टाभिरुग्रविविधायुधवाहिनीभि-
 र्दीर्घक्षरीभिरधिरुह्य मृगाधिराजम् ।
 दूर्वादलद्युतिरमर्त्यविपक्षपक्षान्
 न्यकुर्वती त्वमसि देवि भवानि दुर्गा ॥ ६९
 आविर्निर्दाघजलशीकरशोभिवक्त्रां
 गुञ्जागुणेन परिकल्पितहारयष्टिम् ।
 पत्रांशुकामसितकान्तिमनङ्गतन्वा-
 माद्यां पुलिन्दतरुणीमसकृत् स्मरामि ॥ १००
 हंसैर्गतिक्रणितनूपुरदूरकृष्टै-
 र्मूर्त्तैरिवाढ्यवचनैरनुगम्यमानौ ।
 पद्माविवोर्ध्वमुखरूढमुजातनालौ
 श्रीकण्ठपत्नि शिरसैव दधे तवाऽङ्घ्रौ ॥ १०१
 द्वाभ्यां समीक्षितुमटप्तिमतेव दृग्भ्या-
 मुत्पाद्य भालनयनं वृषकेतनेन ।
 सान्द्रानुरागतरलेन निरीक्षमाणे
 जङ्घे उभे अपि भवानि तवानतोऽस्मि ॥ १०२

योगादीनां लक्षणमरिषड्वर्गमनन्तरमेव वक्ष्यति ॥ ६७॥६८॥६९ ॥

अनङ्गतन्वां कामप्रधानाम् ॥ १०० ॥

हंसैरित्यादिना चरणादिमूर्धान्तवर्णना । वचनं शब्दः ॥ १०१॥१०२ ॥

ऊरू स्मरामि जितहस्तिकरावलेपौ
 स्थौल्येन पण्डुरतया परिभूतरम्भौ ।
 श्रोणीभरस्य सहनौ परिकल्पा दत्तौ
 स्तम्भाविवाऽम्ब वयसा तव मध्यमेन ॥ १०३
 श्रोण्यौ स्तनौ च युगपत् प्रथयिष्यतोच्चै-
 र्बाल्यात्परेण वयसा परिकृष्टसारः ।
 रोमावलीविलसितेन विभाज्यमूर्त्ति-
 र्मध्यस्तव स्फुरतु मे हृदयस्य मध्ये ॥ १०४
 सख्युः स्मरस्य हरनेत्रहुताशभीरो-
 र्लावण्यवारिभरितं नवयौवनेन ।
 आपाद्य दत्तमिव पल्वलमप्रध्व्यं
 नाभिं कदापि तव देवि न विस्मरेयम् ॥ १०५
 ईशोपगूहपिशुनं भसितं दधाने
 काश्मीरकर्दममनु स्तनपङ्कजे ते ।
 स्नानोत्थितस्य करिणः क्षणलब्धफेनौ
 सिन्दूरितौ स्मरयतः समदस्य कुम्भौ ॥ १०६
 कण्ठातिरिक्तगलदुज्ज्वलकान्तिधारा-
 शोभौ भुजौ निजरिपोर्मकरध्वजेन ।
 कण्ठग्रहाय रचितौ किल दीर्घपाशौ
 मातर्मम स्मृतिप्रथं न विलङ्घयेथाः ॥ १०७

अवलेपो गर्वः । मध्यमेन वयसा यौवनेन ॥ १०३॥१०४ ॥

पल्वलमल्पसरः ॥ १०५ ॥

पिशुनं सूचकम् । भसितं भस्म ॥ १०६ ॥

कण्ठातिरिक्तेति । हरकण्ठादतिरिक्तौ अधिकौ । बन्धनीयादधिकेनैव
 न बन्धनं घटते । यद्वा कण्ठात्पार्वतीकण्ठात् अतिरिक्ते अधिके अतएव
 त्र्यौ उज्ज्वले ये कान्तिधारे तद्वच्छोभा ययोस्तौ ॥ १०७ ॥

नि[ना]त्यायतं रुचिरकम्बुविलासचौर्यं
 भूषाभरेण विविधेन विराजमानम् ।
 कण्ठं मनोहरगुणं गिरिराजकन्ये
 सञ्चिन्त्य तृप्तिमुपयामि कदापि नाऽहम् ॥ १०८
 अत्यायताक्षमभिजातललाटपट्टं
 मन्दस्मितेन दरफुल्लकपोलरेखम् ।
 विम्बाधरं वदनमुन्नतदौर्धनासं
 यस्ते स्मरत्यसक्तदेव स एव जातः ॥ १०९
 आविस्तुषारकरलेखमनल्पगन्धं
 पुष्पोपरि भ्रमदलिव्रजनिर्विशेषम् ।
 यश्चेतसा कलयते तव केशपाशं
 तस्य स्वयं गलति देवि पुराणपाशः ॥ ११०
 श्रुतिमुचरितपाकं धौमतां स्तोत्रमेतत्
 पठति य इह मर्त्यो नित्यमाद्रान्तरात्मा ।
 स भवति पदमुच्चैः सम्पदां पादनम्र-
 क्षितिप्रमुकुटलक्ष्मीलक्षणानां चिराय ॥ १११
 इति श्रीशारदातिलके चतुर्विंशतितमः पटलः ।

कम्बुः शङ्खः ॥ १०८ ॥

अभिजातं सुन्दरम् । दरमौषत् । स एव जातस्तस्यैव सार्थकं जन्मेत्यर्थः ॥ १०९ ॥

पुराणपाशः अविद्यारूपः ॥ ११० ॥

धौमतां श्रुत्योः कर्णयोः सुचरितपाकम् ॥ १११ ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां

पदार्थादर्शाभिख्यायां चतुर्विंशः पटलः ॥ ॐ ॥

पञ्चविंशः पठलः ।

अथ योगं प्रवक्ष्यामि साङ्गं संवित्प्रदायकम् ।

ऐक्यं जीवात्मनोराहुर्योगं योगविशारदाः ॥ १

शिवात्मनोरभेदेन प्रतिपत्तिः परे विदुः ।

शिवशक्त्यात्मकं ज्ञानं जगुरागमवेदिनः ॥ २

लैङ्गीक्रियामन्तवतीस्ववेधज्ञानाङ्गयाः पञ्च भवन्ति दीक्षाः ।

चतुर्विधास्ताः समयाभिधानसामान्यनिर्वाणविशेषदीक्षाः ॥

एवं दीक्षासु सर्वासु गुरुः शिष्यं प्रबोधयेत् ।

बोधितोऽबोधितश्चेत् स्यान्नाऽन्यथा दीक्षितो भवेत् ॥

इत्युक्तेः योगं विना दीक्षाया अनिर्वाहात् सूर्यमन्त्रादौ च प्रयोगविषये अनेके योगप्रकारा उक्ताः । तेषां च ज्ञानाय योगं वक्तुं प्रतिजानीते अथेति । साङ्गं यमनियमादियुक्तम् । संवित्प्रदायकं नित्यानन्दानुभवरूपमोक्षदायकमित्यर्थः । एतेन आत्मविशेषगुणोच्छेदो मोक्ष एतन्मतम् निरस्तम् । सुखाभावस्य पुरुषार्थत्वाभावात् ।

वेदान्तपक्षमाश्रित्याह ऐक्यमिति । तच्च “तत्त्वमसि” इत्यादि श्रुतिसिद्धम् । यत् प्रयोगसारे—निष्कलस्याऽप्रमेयस्य देवस्य परमात्मनः ।

सन्धानं योगमित्याहुः संसारोच्छित्तिसाधनम् ॥ इति ॥ १ ॥

शिवप्रोक्तसूत्रमतप्रवृत्तप्रत्यभिज्ञादिग्रन्थमतमाह शिवेति । प्रतिपत्तिर्ज्ञानम् । परे शैवाः । तदुक्तं शिवसूत्रवृत्तौ—

धीः स्वात्त्विकी विमर्शेन जायते नियतात्मनः ।

चक्रमन्ती शिवं प्राप्य लीयते चेन्द्रियैः सह ॥ इति ॥

त्रिकभेदेऽपि—सत्त्वस्थश्च रजःस्थश्च तमःस्थो गुणभेदकः ।

एवं पर्यटते देही स्थानात् स्थानान्तरं व्रजन् ॥

तन्मात्रोदयरूपेण मनोऽहंबुद्धिवर्त्मना ।

पूर्यष्टकेन संरुद्धो दुःखं तत्प्रत्ययोद्भवम् ॥

भुङ्क्ते परवशो भोगं तत्रस्थं संहरेच्छिवः ॥ इति ॥

पुराणपुरुषस्याऽन्ये ज्ञानमाहुर्विशारदाः ।

जित्वाऽऽदावात्मनः शत्रून् कामादीन् योगमभ्यसेत् ॥ ३

कामक्रोधौ लोभमोहौ तत्परं मदमत्सरौ ।

वदन्ति दुःखदानेतानरिषड्वर्गमात्मनः ॥ ४

योगाष्टाङ्गैरिमान् जित्वा योगिनो योगमाप्नुयुः ।

यमनियमावासनप्राणायामौ ततः परम् ॥ ५

प्रत्याहारं धारणाख्यं ध्यानं सार्द्धं समाधिना ।

अष्टाङ्गान्याहुरेतानि योगिनो योगसाधने ॥ ६

स्वच्छन्दभैरवेऽपि— अणुमात्रं शिवानन्दस्फुरणं सर्वदोषहृत् ।

मलत्रयविनाशाच्च माया गच्छेत् समूलतः ॥ इति ॥

आनन्दभैरवेऽपि—

प्राणादिभावनं त्यक्त्वा तथा तददृश्यसम्पदः ।

स्वात्मभावेन चित्तेन विशिच्छिवपदं शनैः ॥ इति ॥

उत्तरान्नायमतमाह शिवेति । शिवशक्त्यात्मकं ज्ञानं शिवशक्त्योरभेदज्ञान-
मित्यर्थः । यदाहुः—

एषा बोधमयी शक्तिः परमानन्दरूपिणी ।

सत्त्वादिगुणसंबद्धा स्वमायान्तर्गता विभुः ॥

समस्ततत्त्वजातानामिह सृष्टेरनन्तरम् ।

सर्वैः शरीरैस्तत्संस्थैरपि मर्त्यैः परस्परम् ॥

अनाद्यध्यासम्बद्धं विस्मृत्यात्मस्वरूपिणी ।

शिवा[विश्वा]त्मिका भवेदेषा देवी सर्वात्मन शिवे ॥ इति ॥२॥

भेदवादिवैष्णवादिमतमाह पुराणेति । पुरुषोत्तमः । पुरुषः सांख्यमते ।
ईश्वरो न्यायमते । नारायणो वैष्णवमते । तत्परिचयो योगः । तत्र पूज्यत्वात्
प्रथमोपन्यस्तत्वाच्च प्रथमं मतं ग्रन्थकृत्सम्मतमिति गम्यते ॥ ३ ॥

कामेति । स्त्रीभोगाद्यभिलाषः कामः । सत्त्वादिजिघांसा क्रोधः ।
धनादिदृष्ट्या लोभः । तत्त्वज्ञानं मोहः । अहं सुखी धनी विद्यावानिति गर्वः
मदः । अन्यशुभहेषो मत्सरः इति । दुःखदानेतान् आत्मनः अरिषड्वर्ग-
माहुरित्यन्वयः । आत्मस्वरूपचिन्तन व्यापार तिरोधानेन तेषां शत्रुत्वम् ॥ ४ ॥

एतज्जयोपायमाह योगेति । तान्याह यमेति ॥ ५ ॥ ६ ॥

अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यं कृपार्जवम् ।

क्षमा धृतिर्मिताहारः शौचं चेति यमा दश ॥ ७

क्रमादेषां स्वरूपमाह अहिंसेति । न कश्चन हन्ति इत्यभ्यासप्रवणता अहिंसा । अस्त्यं न वच्मि इत्यभ्यासप्रवणचित्तता सत्यम् । चौर्य-निवृत्तिः अस्तेयम् । स्त्रीभोगेच्छानिवृत्तिः ब्रह्मचर्यम् । प्राणिषु क्रूरवृद्धिनिवृत्तिः कृपा । चित्तकौटिल्यनिवृत्तिः आर्जवम् । अभिभावकं प्रति अक्रोधप्रवण-चित्तता क्षमा । इष्टवस्त्वाद्यलाभतश्चिन्ताभावो धृतिः । क्रमेण आहाराप-कर्षणात् यावच्छरीरस्थितिमात्रभोजनं मिताहारः । चित्तनैर्मल्यार्थं यथोक्त-शौचशौलता शौचम् । यमा इति 'यमु' उपरमे कामादेर्निवृत्तिरूपा इत्यर्थः । तत्र धृतिः सर्वत्राऽनुषक्ता । अहिंसाब्रह्मचर्याभ्यां कामस्य जयः । कृपाक्षमाभ्यां क्रोधस्य । अस्तेयसत्यार्जवेभ्यो लोभस्य । मिताहारशौचाभ्यां मोहस्य । क्षमार्जवाभ्यां मदस्य । अहिंसाकृपार्जवक्षमाभ्यो मत्सरस्य । इत्यन्यदपि यथायथमूह्यम् । तदुक्तं संहितायाम्:—

सर्वेषामपि जन्तनामक्लेशजननं मुने ।

वाङ्मनःकर्मभिर्न्यूनमहिंसेत्यभिधीयते ॥

यथादृष्टश्रुतार्थानां स्वरूपकथनं पुनः ।

सत्यमित्युच्यते ॥ इति ॥

लृणादेरप्यनादानं परस्वस्य तपोधन ॥

अस्तेयम् ॥ इति ॥

अवस्थास्वपि सर्वासु कर्मणा मनसा गिरा ।

स्त्रीसङ्गतिपरित्यागो ब्रह्मचर्यं प्रचक्षते ॥

परेषां दुःखमालोक्य स्वस्यैवालोक्य तस्य तु ।

उत्सादनानुसन्धानं दया ॥ इति ॥

व्यवहारेषु सर्वेषु मनोवाक्कायकर्मभिः ।

सर्वेषामपि कौटिल्यराहित्यमार्जवं भवेत् ॥ इति ॥

सर्वात्मना सर्वदाऽपि सर्वत्राऽस्याऽपकारिषु ।

बन्धुष्विव समाचारः क्षमा स्यात् ॥ इति ॥

इच्छाप्रयत्नराहित्यं जातेषु विषयेष्वपि ।

लोभवत्सु धृतिः ॥ इति ॥

भोज्यस्यैव चतुर्थांशभोजनं स्वच्छचेतसः ।

तपः सन्तोष आस्तिक्यं दानं देवस्य पूजनम् ।
सिद्धान्तश्रवणं चैव क्लीर्मतिश्च जपो हुतम् ॥ ८
दशैते नियमाः प्रोक्ताः योगशास्त्रविशारदैः ।

हितं मध्यं सुतोच्छेन मिताहारं प्रचक्षते ॥

निर्गतं रोमकूपेभ्यो नवरन्ध्रेभ्य एव च ।

मलं वदन्ति द्वाराणां [तोयैस्तत्]क्षालनं शौचमुच्यते ॥

मृज्जलाभ्यां बहिः सम्यगान्तरं त्वथवा पुनः ।

पूर्वोक्तभूतशुद्धयन्तं शौचमाचक्षते बुधाः ॥ इति ॥ ७ ॥

तप इति । कृच्छादिब्रतचर्या तपः । बह्विष्टतरानभिलाषः सन्तोषः ।
अस्ति परलोक इति मतिर्यस्य स आस्तिकः । तस्य भाव आस्तिक्यम् ।
परलोकबुद्ध्या धर्माद्याचरणमिति यावत् । यथाविभवं देवपितृमनुष्योद्देशेन
वितरणं दानम् । देवस्य पूजनम् उक्तरीत्याऽनुष्ठानादेव मोक्षोपायप्रवृत्तस्य विघ्ना-
भावाय भवति । सिद्धान्त उपनिषन्मोक्षोपायोपदेशपरिमलादिशास्त्रम् तस्य
श्रवणम् । कुत्सिताचारात् स्वत उद्देशो क्लीः । तथा सति चित्तमालिन्धेन
ज्ञानानुदयात् । मतिर्मननम् । तथा च स्मृतिः—

श्रोतव्यः श्रुतिवाक्येभ्यो मन्तव्यश्चोपपत्तिभिः । इति ।

जप इत्युक्तप्रकारेण । “जपतो नास्ति पातकम्” इत्युक्तेः । चित्तशुद्भावुप-
योगात् । हुतमग्निहोत्रादिहोमः । यदकरणे प्रत्यवायात् चित्तमालिन्धेन
ज्ञानानुदयात् । यद्वा हुतं मन्त्रजपस्य दशांशहोमः । तथा चोक्तम्—

नाऽजपात् सिध्यते मन्त्रो नाऽहुताच्च फलप्रदः ।

अनर्चितो हरेत् कामान् तस्मात् त्रितयमाचरेत् ॥ इति ॥

नियमा इति । अवश्यकर्तव्यतया नियमत्वमेषाम् । अतः कदाचिदालस्यादिना
त्यागो न कार्यः । तदुक्तं संहितायाम्—

तपस्वनशनं नाम विधिपूर्वकमिष्यते ।

अनायासोपवासेन तप्तप्रथं भैक्ष्यसेवनम् ॥

तुष्टिरेषा । इति ॥

श्रुत्याद्युक्तेषु विश्वास आस्तिक्यं संप्रचक्षते ।

यदिष्टदेवतां ध्यात्वा तदर्पणधियाऽन्वहम् ॥

सत्पात्रे दीयतेऽन्नादि तद्दानमभिधीयते ।

इष्टदेवार्चनं सम्यक् विधिपूर्वकमन्वहम् ॥

पद्मासनं स्वस्तिकाख्यं वज्रं भद्रासनं तथा ॥ ८
 वीरासनमिति प्रोक्तं क्रमादासनपञ्चकम् ।
 ऊर्वोरुपरि विन्यस्य सम्यक् पादतले उभे ॥ १०
 अङ्गुष्ठौ च निबध्नीयाद्वस्ताभ्यां व्युत्क्रमात्ततः ।
 पद्मासनमिति प्रोक्तं योगिनां हृदयङ्गमम् ॥ ११
 जानूर्वीरन्तरे सम्यक् कृत्वा पादतले उभे ।
 ऋजुकायो विशेद्योगी स्वस्तिकं तत् प्रचक्षते ॥ १२

त्रिसन्ध्यमेकदा वा तु भवत्येव तदर्चनम् ।

वैष्णवागमसिद्धान्तश्रवणं श्रावणं [स्मरणं] तथा ॥

श्रुत्यादिभिर्लौकिकैश्च यदत्यन्तविनिन्दितम् ।

तत्राऽप्रवर्त्तनं लज्जा । इति ॥

तर्कैर्यदनुसन्धानं सम्यक् शब्दस्थितैरपि ।

शास्त्रोक्तयोर्मतिरियम् ॥ इति ॥

गुरोर्लब्धस्य मन्त्रस्य शश्वदावर्त्तनं जपः ।

द्रव्यैः कल्पोदितैर्हीनो हुतम् ॥ इति ॥ ८॥८ ॥

आसनपञ्चकमिति । स्थितं श्रमः तत्पादौ दण्डवत् पतितं तु निद्राऽभिभवति ।
 उपविष्टस्येव ज्ञानाभ्यासाधिकारः । तत्र यथाकथञ्चिदुपवेशने रोगः
 ह्यानुगुण्याभावश्च । तस्मात् पद्मासनाद्युक्तिः ।

तदुक्तं वशिष्ठसंहितायाम्—

आसनेन रुजो हन्ति प्राणायामेन पातकम् ।

विकारं मानसं योगी प्रत्याहारेण सर्वदा ॥

धारणाभिर्मनोधैर्यं ज्ञानादैश्वर्यमुत्तमम् ।

समाधौ मोक्षमाप्नोति त्यक्तकर्मशुभाशुभः ॥ इति ॥

ऊर्वोरिति । ऊर्वोरुपरि परस्परस्योर्वोरुपरि । व्युत्क्रमात् इत्यस्य अत्रापि
 स्यात् । निबध्नीयादित्यत्र व्युत्क्रमादिति पृष्ठभागे हस्तमात्रव्युत्क्रमः ।
 गुष्ठबन्धने तु तत्तद्वस्तेनैव तत्तदङ्गुष्ठबन्धनम् ॥ ८॥१०॥११ ॥

जान्विति । अन्तरे इति दक्षिणे वामपादं वामे दक्षिणम् । पूर्वोसने
 ऋज्वन्धनेनैव ऋजुकायता सिद्धा । अत्र तु तथाऽभावात् ऋजुकाय इति

सीवन्याः पार्श्वयोर्न्यस्येद् गुल्फयुग्मं सुनिश्चलम् ।

वृषणाधः पार्ष्णिपादौ पाणिभ्यां परिवन्धयेत् ॥ १३

भद्रासनं समुद्दिष्टं योगिभिः पूजितं परम् ।

जर्वीः पादौ क्रमान्यस्येज्जान्वोः प्रत्यङ्मुखाङ्गुली ॥ १४

करौ निदध्यादाख्यातं वच्चासनमनुत्तमम् ।

एकं पादमधः कृत्वा विन्यस्योरौ तथेतरम् ॥ १५

ऋजुकायो विशेद्योगौ वीरासनमितौरितम् ।

इडयाऽऽकर्षयेद्वायुं बाह्यं षोडशमात्रया ॥ १६

सीवन्या इति । गुदमेद्रान्तरालोर्ध्वरेखा सीवनी । तस्याः पार्श्वयोः । वामपार्श्वं दक्षिणपादगुल्फम् । अन्यस्मिन् अन्यम् । वृषणाधः अण्डकोषाधः पादपार्ष्णी व्यत्यासेन भवत इति शेषः । “तदग्रन्यो घुटिके गुल्फौ पुमान् पार्ष्णिस्तयोरधः” इति कोशः । पाणिभ्यां परिवन्धयेत् पूर्ववत् अङ्गुष्ठाविति शेषः । अङ्गुष्ठबन्धनेन ऋजुकायत्वं सिद्धम् । तदुक्तं योगसारे—

सीवन्या आत्मनः पार्श्वं गुल्फौ निक्षिप्य पादयोः ।

सव्ये दक्षिणगुल्फञ्च दक्षिणे दक्षिणेतरे ॥

दक्षे सव्यकरं न्यस्य सव्ये न्यस्येतरं करम् ।

अङ्गुष्ठौ च निबध्नीयादस्ताभ्यां व्युत्क्रमेण तु ॥ इति ॥

जर्वीरिति । स्वस्योरुमूले क्रमात् पादद्वयं कुर्यात् । प्रत्यङ्मुखाङ्गुली स्वसङ्मुखाङ्गुली । प्रत्यङ्मुखाङ्गुली करौ जान्वोरुपरि निदध्यादित्यन्वयः । अत्र ऋजुकायत्वं जानुहस्तदानादेव सिद्धम् ।

एकमिति । अध इति अपरस्फिचः ॥ १३॥१४॥१५॥१६ ॥

षोडशमात्रयेति । मात्रालक्षणमुक्तं तन्त्रान्तरे—

कालेन यावता स्वीयो हस्तः स्वं जानुमण्डलम् ।

पर्येति मात्रा सा तुल्या स्वीयैकश्वासमात्रया ॥ इति ॥

अन्ये अन्यथा मात्रालक्षणमाहुः—

स्वजानुमण्डलं पूर्वं त्रिः परामृश्य पाणिना ।

प्रपद्य ह्योष्टिकामिकां मात्रा सा स्याल्लघीयसी ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—सोऽङ्गुलिस्फोटतुल्यश्च मात्राष्टाभिश्च तैः स्मृता ॥ इति ॥

वायवीयसंहितायां तु—

धारयेत् पूरितं योगी चतुःषष्ट्या तु मात्रया ।
 सुषुम्णामध्यगं सम्यक् द्वात्रिंशन्मात्रया शनैः ॥ १७
 नाड्या पिङ्गलया चैनं रेचयेद्योगवित्तमः ।
 प्राणायाममिमं प्राहुर्योगशास्त्रविशारदाः ॥ १८
 भूयो भूयः क्रमात्तस्य व्यत्यासेन समाचरेत् ।
 मात्रावृद्धिक्रमेणैव सम्यग्द्वादश षोडश ॥ १९
 प्राणायामो हि द्विविधः सगर्भोऽगर्भ एव च ।
 जपध्यानादिभिर्युक्तं सगर्भं तं विदुर्बुधाः ॥ २०
 तदपेतं विगर्भं च प्राणायामं परे विदुः ।
 क्रमादभ्यसतः पुंसो देहे स्वेदोद्गमोऽधमः ॥ २१
 मध्यमः कम्पसंयुक्तो भूमित्यागः परो मतः ।
 उत्तमस्य गुणावाप्तिर्यावच्छीलनमिष्यते ॥ २२

जानु प्रदक्षिणीकृत्य न द्रुतं न विलम्बितम् ।

अङ्गुलिस्फोटनं कुर्यात् सा मात्रेति प्रकीर्तिता ॥ इति ॥

आकर्षयेदिति पूरकः । पूरितं धारयेदिति कुम्भकः । सुषुम्णामध्यगं सम्यगिति
 पूर्वेषु सम्बध्यते । रेचयेदिति रेचकः । केचन रेचकादिकुम्भकान्तं मन्यन्ते ।
 तत्र क्रमाद् भूयोभूयः पीनः पुन्येन क्रमेण एकैकवृद्ध्या द्वित्रिवृद्ध्यादिक्रमेण
 व्यत्यासेन उक्तवैपरीत्येन द्वादश षोडश वा प्राणायामान् समाचरेदित्यन्वयः ।

तदुक्तम्—शुचिः प्राणायामान् प्रणवसहितान् षोडश वशी

प्रभाते सायं च प्रतिदिवसमेवं वितनुते ।

द्विजो यस्तु भ्रूणप्रहणनकृतांहोऽभिकलितं

पुनन्येते मासादपि दुरिततूलौघदहनाः ॥ इति ॥

अतमाह श्लोकेन जपेति । परे बुधा विदुरित्यन्वयः । अयं च प्राणायामः

त्राविषय इति ज्ञेयम् । तदुक्तम्—

अयं प्राणायामः सकलदुरितध्वंसनकरो

विगर्भः प्रोक्तोऽसौ शतगुणफलो गर्भकलितः ।

जपध्यानापेतः स तु निगदितो गर्भरहितः

सगर्भस्तदयुक्तो मुनिपरिवृद्धैर्योगनिरतैः ॥ इति ॥

अनं प्राणायामस्येति शेषः ॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२ ॥

इन्द्रियाणां विचरतां विषयेषु निरर्गलम् ।
 बलादाहरणं तेभ्यः प्रत्याहारोऽभिधीयते ॥ २३
 अङ्गुष्ठगुल्फजानुरूसीवनीलिङ्गनाभिषु ।
 हृद्ग्रैवाकण्ठदेशेषु लम्बिकायां ततो नसि ॥ २४
 भ्रूमध्ये मस्तके मूर्ध्नि द्वादशान्ते यथाविधि ।
 धारणं प्राणमरुतो धारणेति निगद्यते ॥ २५

इन्द्रियाणामित्यादिना मनस एव एकत्र स्थितिः कार्येत्युक्तं भवति । यतो मनःसहायानामेव एतेषां स्वस्वविषयग्रहणशक्तिः अतस्तन्निरोधेनैव निरोधादिति भावः । लम्बिका तालुमूलम् । मस्तकं ललाटकेशसन्धिः । मूर्ध्नीति तदुपरिभागः । द्वादशान्ते ब्रह्मरन्ध्रे । यथाविधि इति गुरुक्तक्रमेण । वशिष्ठ-संहितायां पञ्च धारणा उक्ता—

भूतानां मानसञ्चैकं धारणा च पृथक् पृथक् ।
 मनसो निश्चलत्वे तु धारणा च विधीयते ॥
 या पृथ्वी हरितालहेमरुचिरा तत्त्वं कलालान्वितं
 संयुक्ता कमलासनेन च चतुष्कोणा हृदि स्थायिनी ।
 प्राणांस्तत्र विलीय पञ्चघटिका चित्तान्वितं धारये-
 देषा स्तम्भकरी सदा क्षितिपरा ख्याता क्षमाधारणा ॥ १ ॥
 अर्जुनप्रतिमं च कुन्दधवलं कण्ठे च तत्त्वान्वितं
 तत् पीयूषवकारबीजसहितं युक्तं सदा विष्णुना ।
 प्राणांस्तत्र विलीय पञ्चघटिका चित्तान्वितं धारये-
 देषा दुःसहकालकूटजरणा स्याद् वारुणी धारणा ॥ २ ॥
 तत्त्वस्थं शिवमिन्द्रगोपसदृशं तत्र त्रिकोणेऽनलं
 तेजोऽनेकमयं प्रवालरुचिरं रुद्रेण तत् सङ्गतम् ।
 प्राणांस्तत्र विलीय पञ्चघटिका चित्तान्वितं धारये-
 देषा वज्रिसमं वपुर्विदधती वैश्वानरी धारणा ॥ ३ ॥
 धनूलं कमलं प्रपञ्चसहितं दृष्टं भ्रुवोरन्तरे
 तद्वत् सत्त्वमयं यकारसहितं तत्रेश्वरो देवता ।
 प्राणांस्तत्र विलीय पञ्चघटिका चित्तान्वितं धारये-
 देषा खे गमनं करोति नियतं वायोः सदा धारणा ॥ ४ ॥

समाहितेन मनसा चैतन्यान्तरवर्तिना ।

आत्मन्य[नोऽ]भीष्टदेवानां ध्यानं ध्यानमिहोच्यते ॥ २६

समत्वभावना नित्यं जीवात्मपरमात्मनोः ।

समाधिमाहुर्मनयः प्रोक्तमष्टाङ्गलक्षणम् ॥ २७

षण्णवत्यङ्गुलायामं शरीरमुभयात्मकम् ।

गुदध्वजान्तरे कन्दमुत्सेधाद्वाङ्गुलं विदुः ॥ २८

तस्मात् द्विगुणविस्तारं वृत्तरूपेण शोभितम् ।

नाड्यस्तत्र समुद्भूता मुख्यास्तिस्रः प्रकीर्तिताः ॥ २९

आकाशं सुविशुद्धवारिसदृशं यदुन्नहरन्स्थितं

तन्नाथेन सदाशिवेन सहितं युक्तं हकाराक्षरैः ।

प्राणांस्तत्र विलीय पञ्चघटिका चित्तान्वितं धारये-

देषा मोक्षकपाटभेदनपटुः प्रोक्ता नभोधारणा ॥

कर्मणां साधकाः सर्वा धारणाः पञ्च दुर्लभाः ।

तासां विज्ञानतो योगो सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ इति ॥ २१-२५ ॥

अभीष्टदेवानामिति सगर्भं ध्यानमुक्तम् । विगर्भमपि ध्यानमुक्तं तन्वान्तरे ।

यदाहुः—यत्तत्त्वे निश्चलं चित्तं तदुद्धानं परमं मतम् ।

द्विधा भवति तदुद्धानं सगुणं निर्गुणं तथा ॥

सगुणं वर्णभेदेन निर्गुणं केवलं तथा ।

अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥

एकस्य ध्यानयोगस्य कलां नार्हन्ति षोडशोम् ।

अन्तश्चेतो बहिश्चक्षुरधः स्थाप्य सुखासनः ॥

समत्वञ्च शरीराणां ध्यानमाहुश्च सिद्धिदम् ।

नासाग्रे दृष्टिमादाय ध्यात्वा मुञ्चति बन्धनात् ॥ इत्यादिना ॥

गुदे मेढ्रे च नाभौ च हृदये कण्ठदेशके ।

घण्टिकालम्बिकास्थाने भ्रूमध्ये परमेश्वरम् ॥

निर्गुणं गगनाकारं मरीचिजलसन्निभम् ।

शून्ये सर्वमयं ध्यात्वा योगी योगमवाप्नुयात् ॥ इत्यन्तेन ॥ २६ ॥ २७ ॥

योगसिद्धयर्थं शरीराभ्यन्तरे मूलाधारमारभ्य तत्तन्नाडीस्थाने वायुसञ्चारं

शरीरप्रमाणमाह षडिति । उभयात्मकं शिवशक्त्यात्मकम् । अग्नीषोमा-

दूडा वामे स्थिता नाडी पिङ्गला दक्षिणे मता ।
 तयोर्मध्यगता नाडी सुषुम्णा वंशमाश्रिता ॥ ३०
 पादाङ्गुष्ठद्वये याता शिफाभ्यां शिरसा पुनः ।
 ब्रह्मस्थानं समापन्ना सोमसूर्याग्निरूपिणी ॥ ३१
 तस्या मध्यगता नाडी चित्राख्या योगिवल्लभा ।
 ब्रह्मरन्ध्रं विदुस्तस्यां पद्मसूत्रनिभं परम् ॥ ३२
 आधारांश्च विदुस्तत्र मतभेदादनेकधा ।

दिव्यमार्गमिदं प्राहुरमृतानन्दकारणम् ॥ ३३

त्मकं वा शुक्रशोणितात्मकं वा इति प्रथमपटलोक्तानुवादः । तस्मादित्युत्सेधात् ।
 वंशं पृष्ठवंशम् आश्रिता तदन्तर्गता । यदाहुः—

या मुण्डाधारदण्डान्तरविवरगता । इति ।

शिफाभ्यां मूलाभ्याम् ॥ २८॥२९॥३०॥३१॥३२ ॥

आधारान् इति केचन द्वादश अन्ये षोडश आहुः । परे वह्नि च ।

यदाहुः—ततस्तु ब्रह्मकङ्काले ध्यायेच्चक्रक्रमं सुधीः ।

आधारचक्रं प्रथमं कुलदीपमनन्तरम् ॥

वक्त्र[यज्ञ]चक्रं ततः प्रोक्तं स्वाधिष्ठानात्मकं परम् ।

रौद्रं करालचक्रं च गङ्गरात्मकमेव च ॥

विद्याप[प्र]दं च त्रिमुखं त्रिपदं कालदण्डकम् ।

सा[उ]कारचक्रं च ततः कालोदारं करङ्क[बन्ध]कम् ॥

दीपकं क्षोभजनकमानन्दकलिला[ललिता]त्मकम् ।

मणिपूरकसंज्ञञ्च लाङ्गलं का[कु]लभेदनम् ॥

मदोत्साहञ्च परमं माद[र्ग]कं पदमुच्यते ।

कल्पजालं ततश्चिन्त्यं घोषकल्लोलनं ततः ॥

नादावर्त्तपदं प्रोक्तं त्रिपुटञ्च तदुत्तरम् ।

कङ्कालकं तम[मन]श्चक्रं विख्यातं पुटभेदनम् ॥

महाग्रन्थिविकाशं च बन्धोज्ज्वलनसंज्ञितम् ।

अनाहतं पद्मपुटं व्योमचक्रं तथा भवेत् ॥

बोधनं ध्रुवसंज्ञञ्च काल[कला]कन्दलकं ततः ।

क्रीञ्चं भेरण्डविभवं डामरं कुलपीठकम् ॥

दृडायां सञ्चरेच्चन्द्रः पिङ्गलायां दिवाकरः ।
 ज्ञातौ योगनिदानज्ञैः सुषुम्णायां तु तावुभौ ॥ ३४
 आधारकन्दमध्यस्थं त्रिकोणमतिमुन्दरम् ।
 ज्योतिषां निलयं दिव्यं प्राहुरागमवेदिनः ॥ ३५
 तत्र विद्युल्लताकारा कुण्डलौ परदेवता ।
 परिस्फुरति सर्वात्मा सुप्ताहिसदृशाकृतिः ॥ ३६
 विभर्ति कुण्डलीशक्तिरात्मानं हंसमाश्रिता ।
 हंसः प्राणाश्रयो नित्यं प्राणो नाडीसमाश्रयः ॥ ३७
 आधारादुद्गतो वायुर्यथावत् सर्वदेहिनाम् ।
 देहं व्याप्य स्वनाडीभिः प्रयाणं कुरुते बहिः ॥ ३८
 द्वादशाङ्गुलमानेन तस्मात् प्राण इतीरितः ।

कुलकोलाहलं हालाहलावर्त्तं महद्ग्रथम् [ज्ञयम्] ।

घोरभैरवसंज्ञं विशुद्धिः कण्ठमुत्तमम् ॥

घूर्णकंपदमाख्यातमाज्ञाकाकपुटं तथा ।

शृङ्गाटं कामरूपाख्यं पूर्णगिर्यात्मकं परम् ।

महाव्योमात्मकं चक्रं शक्तिरूपमनुस्मरेत् ॥ इति ॥ ३३॥३४ ॥

कुण्डलीस्थानमाह आधारेति । कुण्डलीशक्तिः आत्मानं परमात्मानं विभर्ति
 योगभागिनी भवतीत्यर्थः । कीटक् । हंसं जीवात्मानम् आश्रिता जीवाधिष्ठाना
 इतीत्यर्थः । हंसः प्राणाश्रयः प्राणवायुसमाश्रय इत्यर्थः । प्राणो नाडीसमाश्रयः ।
 ॥ ३५॥३६॥३७ ॥

कथं तस्य नाडीसमाश्रयत्वमित्यत आह आधारादिति । प्रयाणं कुरुते
 यतएव प्राण इति प्राणशब्दव्युत्पत्तिः दर्शिता । द्वादशाङ्गुलमानेनेति वाम-
 श्चिणयोरिति ज्ञेयम् । एतत्फलमुक्तं तन्त्रान्तरे—

भोजनं मैथुनं युद्धं फलपुष्पग्रहं तथा ।

कुर्यात् क्रूराणि कर्माणि वायौ दक्षिणसंस्थिते ॥

यात्राविवाहकर्माणि शुभकर्माणि यानि च ।

तानि सर्वाणि कुर्वीत वामे वायौ तु संस्थिते ॥

तथा—व्यायामं शयनं क्रूरं षट्कर्मादिकसाधनम् ।

तानि सिध्यन्ति सूर्येण नात्र कार्या विचारणा ॥ इति ॥

रम्ये मृदासने शुद्धे पटाजिनकुशोत्तरे ॥ ३६

बद्धैकमासनं योगी योगमार्गपरो भवेत् ।

ज्ञात्वा भूतोदयं देहे विधिवत् प्राणवायुना ॥ ४०

तत्तद्भूतं जपेद्देहदृढत्वावाप्तये सुधीः ।

दण्डाकारा गतिर्भूमेः पुटयोरुभयोरधः ॥ ४१

तोयस्य पावकस्योर्द्ध्वतिस्तिर्यङ् नभस्वतः ।

गत्यर्थो भवेन्मध्ये भूतानामुदयः स्मृतः ॥ ४२

धरणेरुदये कुर्यात् स्तम्भनं वश्यमात्मवित् ।

शान्तिकं पौष्टिकं कर्म तोयस्य समये वसोः ॥ ४३

मारणादीनि मरुतो विपक्षोच्चाटनादिकम् ।

क्षुद्रा[क्षेडा]दिनाशनं शस्तमुदये च विहायसः ॥ ४४

अन्यत्र—देवदक्षिणभागोऽथ पुरुषे रोगातुरे दक्षिणे

स्थित्वा पृच्छति पृच्छकः स पुरुषो जीवत्यरोगश्चिरम् ।

वामायां तु रुजाऽऽकुलीकृततनौ वामाश्रिते चेश्वरे

वामे पृच्छति चेत् स्थिता गतगदा वामा चिरं जीवति ॥ इति ॥

देवे गते पृच्छति वामभागं

स्थित्वा नरो दक्षिणतो यदीह ।

व्यत्यासतोऽस्मादपि कृच्छसाध्यं

वदन्ति सन्तः खलु रोगजातम् ॥ इति ॥

अथवा आधारात् उद्गतः बहिः प्रयाणं कुरुत इत्यनेन उत्पत्तिलये सन्ध्ये
अहोरात्रमित्यादि सर्वमुक्तम् । यदाहुः—

जानीयादुदयं बुधः स्वजठरे देवस्य कन्दे नृणां

प्राणास्तिग्मकराङ्गुले खलु लयं सन्ध्ये च पूर्वापरे ।

उत्पत्तिं च लयं च सन्ततमधोवृत्तिं निशां वासरं

जर्ध्वां वृत्तिमधस्तथा हिमकरं चोर्ध्वां दिनेशं गतिम् ॥ इति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

योगप्रकारमाह रम्य इति । रम्य एकान्ते इत्यर्थः । अन्यथा चित्तविक्षेपः
स्यादिति । काठिन्ये सति देहपीडया तत्रैव मनो गमिष्यतीति मृदासन
इत्युक्तम् । भूतपरिचर्यार्थमाह दण्डेति ॥ ३८ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

प्रसङ्गतस्तत्तद्भूतोदयमाह धरणेरिति । वसोरग्नेः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

अङ्गुलीभिर्दृढं बद्धा करणानि समाहितः ।

अङ्गुष्ठाभ्यामुभे श्रोत्रे तर्जनीभ्यां विलोचने ॥ ४५

नासारन्ध्रे मध्यमाभ्यामन्याभिर्वदनं दृढम् ।

बद्धात्मप्राणमनसामेकत्वं समनुस्मरन् ॥ ४६

धारयेन्मरुतं सम्यग्योगोऽयं योगिवल्लभः ।

नादः सञ्जायते तस्य क्रमादभ्यसतः शनैः ॥ ४७

मत्तभृङ्गाङ्गनागीतसदृशः प्रथमो ध्वनिः ।

वंशिकस्याऽनिलापूर्णवंशध्वनिनिभोऽपरः ॥ ४८

घण्टारवसमः पश्चात् घनमेघस्वनोपमः ।

एवमभ्यसतः पुंसः संसारध्वान्तनाशनम् ॥ ४९

बद्धेति । अन्यथा यदि इन्द्रियमार्गेण हठात् वायुः निर्गच्छेत् तदुपघातः
प्रात् । करणानि इन्द्रियाणि । उभे इति त्रिषु अन्वेति । घनो निविडो
मेघस्वनवत् स्वनो यस्य इति मध्यपदलोपी समासः । एवमित्यनेनाऽन्वेति ।
ध्वनिदशकमाहुः—चिणीति प्रथमः शब्दश्चिञ्चिणीति द्वितीयकः ।

चिचिचाकी तृतीयस्तु चतुर्थो घर्घरः स्वरः ॥

पञ्चमस्तु मनागुच्चः षष्ठो मदकलध्वनिः ।

सप्तमः सूक्ष्मनादः स्यादष्टमो वेणुवर्द्धनः ॥

नवमो मधुरध्वानो दशमो दुन्दुभिस्वनः ॥ इति ॥

हंसोपनिषद्यपि—अथ दशकोषो नादमनुभवति । हंसवशात् नादो दशविधो
जायते । चिणीति प्रथमः । चिञ्चिणीति द्वितीयकः । घण्टानादस्तृतीयकः ।
गङ्गनादसुर्यः । पञ्चमस्तन्त्रीनादः । षष्ठस्तालनादः । सप्तमो वेणुनादः ।
अष्टमो भेरीनादः । नवमो मृदङ्गनादः । दशमो मेघनादः । नवमं परित्यज्य
दशममभ्यसेत् । अस्मात् मनो विलीयते । विलीने मनसि गते सङ्कल्पविकल्पे
दग्धे पुण्यपापे सदाशिवोमिति । सदाशिवः शक्त्यात्मा सर्वत्रावस्थित स्वयं
ज्योतिः शुद्धो बुद्धो नित्यो निरञ्जनः शान्तः प्रकाशत इति ।

हंसलक्षणं शिवशक्त्यात्मकं जीवात्मकं वा ।

प्रयोगसारे तु—कम्परोमोद्गमानन्दं वैमल्यस्थैर्यलाघवम् ।

प्रकाशज्ञानवैदूष्यं भावोऽद्वैतात्मसञ्चयः ॥

सम्भवन्ति दशाऽवस्था योगिनः सिद्धिसूचकाः ।

ज्ञानमुत्पद्यते पूर्वं हंसलक्षणमव्ययम् ।
 पुंप्रकृत्यात्मकौ प्रोक्तौ विन्दुसर्गौ मनीषिभिः ॥ ५०
 ताभ्यां क्रमात्समुद्भूतौ विन्दुसर्गावसानकौ ।
 हंसौ तौ पुंप्रकृत्याख्यौ हं पुमान् प्रकृतिस्तु सः ॥ ५१
 अजपा कथिता ताभ्यां जीवोऽयमुपतिष्ठति ।
 पुरुषं स्वाश्रयं मत्वा प्रकृतिर्नित्यमास्थिता ॥ ५२
 यदा तद्भावमाप्नोति तदा सोहमयं भवेत् ।
 सकारार्णं हकारार्णं लोपयित्वा ततः परम् ।
 सन्धिं कुर्यात् पूर्वरूपस्तदाऽसौ प्रणवो भवेत् ॥ ५३
 परानन्दमयं नित्यञ्चैतन्यैकगुणात्मकम् ।
 आत्माभेदस्थितं योगी प्रणवं भावयेत्सदा ॥ ५४

ततस्त्रैकाल्यविज्ञानं महाप्रज्ञा मनोज्ञता ॥
 छन्दतः प्राणसंरोधो नाडीनां क्रमणं तथा ।
 वाचां सिद्धिश्चिरायुष्यमिन्द्रजालानुवर्त्तनम् ॥
 देहादेहान्तरप्राप्तिरात्मज्योतिःप्रकाशनम् ।

प्रत्यया दश दृश्यन्ते प्राप्तयोगस्य योगिनः ॥ इति ॥ ४५—५० ॥

प्रणवोत्पत्तिमाह पुमिति । क्रमादिति विन्दोः हं विसर्गात् सः । पुं-
 प्रकृत्याख्यौ इति नाम काल्पनिकम् । तत्त्वतः विन्दुविसर्गाविव । हं पुमानिति ।
 अतएव अत्र आदौ अकारे निपाते योजिते अहमिति लोकप्रसिद्ध
 आत्माभिनयः । उपतिष्ठति आराधयति । पुरुषं स्वाश्रयं मत्वा नित्यं तमेव
 आस्थिता प्रकृतिरिति सम्बन्धः । यदा तु प्रकृतेर्नित्यमात्मन इति पाठः तदा
 आत्मनः प्रकृतेरिति समानाधिकरणे षष्ठ्यौ । प्रकृतिरविद्या सा ब्रह्मभिन्नत्वेन
 जीवकल्पकत्वात् तदभिन्नेव स्वाश्रयं सदाश्रयं गत्वा इयं यदा तद्भावमाप्नोतीति
 सम्बन्धः । तद्भावमिति । प्रकृतिपुरुषयोरभेदात् परमात्मैवाऽहम् इति जीव-
 ब्रह्मणोरैक्यम् । अस्यार्थः । अजपाभ्यासाच्चैवमैक्यमुदेतीति व्यक्तीकृतम् ।
 लोपयित्वेति । व्यञ्जनयोः कल्पितत्वादेव लोपः । पूर्वरूपं “एङः पदान्तादति”
 इत्यनेन ॥ ५०॥५१॥५२॥५३ ॥

परानन्दमयमिति । “आनन्दं ब्रह्मणो रूपं तच्च मोक्षे प्रतिष्ठितम्” इति श्रुतेः ।

आम्नायवाचामतिदूरमाद्यं वेद्यं स्वसंवेद्यगुणेन सन्तः ।

आत्मानमानन्दरसैकसिन्धुं पश्यन्ति तारात्मकमात्मनिष्ठाः ॥ ५५

सत्यं हेतुविवर्जितं श्रुतिगिरामाद्यं जगत्कारणं
व्याप्तस्थावरजङ्गमं निरुपमं चैतन्यमन्तर्गतम् ।

आत्मानं रविवक्त्रिचन्द्रवपुषं तारात्मकं सन्ततं

नित्यानन्दगुणालयं मुक्ततिनः पश्यन्ति रुद्धेन्द्रियाः ॥ ५६

तारस्य सप्तविभवैः परिचीयमानं

मानैरगम्यमनिशं श्रुतिमौलिमृग्यम् ।

संवित्समस्तगमनश्वरमच्युतं तत्

तेजः परं भजत सान्द्रमुधाम्बुराशिम् ॥ ५७

नित्यं वक्ष्यमाणश्रुतेरेव । चैतन्यं ज्ञानं स चासाविकी गुणश्च तदात्मकम् ।
“सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म” इति श्रुतेः । यद्वा चैतन्यं ज्ञानरूपमेकम् । “एकमेवा-
द्वितीयं ब्रह्म” इति श्रुतेः । संसारोत्पत्तिकर्तृत्वात् कल्पितसत्त्वरजस्तमोगुणरूपम् ।
आत्माभेदस्थितं सोऽहंशब्दोत्पत्तयया तस्य च तदर्थकत्वात् ॥ ५४ ॥

आम्नायेति । “यतो वाचो निवर्तन्ते” इति श्रुतेः । आद्यम् । शास्त्रयोनित्वात् ।
स्वसंवेद्यगुणेन वेद्यं स्वप्रकाशमित्यर्थः । आनन्दमिति । “आनन्दं ब्रह्मणो-
त्पन्नम्” इति श्रुतेः । तारात्मकमुक्तरीत्या । आत्मनिष्ठा आदरनैरन्तर्य-
वर्जकालाभ्यासैस्तच्चिन्तनपरा योगिनः ॥ ५५ ॥

सत्यम् । “सत्यं ज्ञानम्” इति श्रुतेः । हेतुविवर्जितम् । नित्यत्वात् अनुत्पाद्यम् ।
तद्वा हेतवो दुस्तर्कास्तद्विवर्जितम् । श्रुतिगिरामाद्यम् । “आस्त्योनित्वात्”
तद्वा सूत्रे वेदकर्तृत्वोक्तेः । प्रणवात्मकत्वाद्वा । जगत्कारणम् । “आनन्दाच्चेष्टा-
वस्थितमानि भूतानि जायन्ते” इति श्रुतेः । व्याप्तेति । तद्विवर्तरूपत्वात्
गतः । निरुपममिति । अद्वितीयत्वेन । चैतन्यमन्तर्गतम् । प्रत्यक्चैतन्यम्
आत्मरूपचैतन्यमित्यर्थः । रविचन्द्रवक्त्रिवपुर्विव वपुर्यस्य । प्रकाशरूपमित्यर्थः ।
तद्वा तद्वदाकारग्राहित्वे अयं दृष्टान्तः । तस्य निराकारत्वात् प्रणवरूपत्वात् वा
तदुक्तिः ॥ ५६ ॥

तारस्येति । अकारोकारमकारबिन्दुनादशक्तिशान्ताख्यैः परिचीयमानं तद्बुद्ध्य-
मम् । तदेवाह मानैरगम्यमिति । श्रुतिमौलिरूपनिषत् तन्मृग्यम् । सत्तात्मक-
सत् इति भानात् । संवित् प्रकाशम् । “सद्ब्रह्म सर्वं सत् सत्” इति “चिद्ब्रह्म

हिरण्यमयं दीप्तमनेकवर्णं त्रिमूर्त्तिमूलं निगमादिवीजम् ।
 अङ्गुष्ठमात्रं पुरुषं भजन्ते चैतन्यमात्रं रविमण्डलस्थम् ॥ ५८
 ध्यायन्ति दुग्धाब्धिभुजङ्गभोगे शयानमाद्यं कमलासहायम् ।
 प्रफुल्लनेत्राम्बुजमञ्जनाभं चतुर्मुखेनाग्नि[चि]तनाभिपद्मम् ॥ ५९
 आम्नायगं द्विवरणं घननीलमुद्य-
 च्छीवत्सकौस्तुभगदाम्बुजशङ्खचक्रम् ।
 हृत्पुण्डरीकनिलयं जगदेकमूल-
 मालोकयन्ति कृतिनः पुरुषं पुराणम् ॥ ६०

सर्वं प्रकाशते” इति श्रुतेः । समस्तगं व्यापकम् । अनश्वरम् अविध्वंसि ।
 अच्युतमेकरूपत्वात् । वाक्यान्तरोपदेशात् श्लोकत्रयस्थानां पदानां परस्परं
 न पौनरुक्त्यम् ॥ ५७ ॥

सगुणब्रह्मोपास्तिरपि सगुणब्रह्म[हिरण्यगर्भ]लोकप्राप्तिद्वारा मुक्तेः क्रमात्
 कारणमिति शास्त्रोक्तेः निर्गुणब्रह्मोपास्तौ असमर्थानां सगुणब्रह्मोपास्तिमाह
 हिरण्यमयमिति । त्रिमूर्त्तिमूलमित्यनेन अस्याऽभ्यसनीयानि नामानि सूचितानि ।
 यदाहुः—ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च ॐकारः प्रलयस्तथा ।

सर्वव्यापी ह्यनन्तश्च तारः सूक्ष्मश्च शुक्लकः ॥

वैद्युतश्च परं ब्रह्म एकश्चाऽप्येकरुद्रकः ।

ईशानो भगवांश्चैव ततः स्यात्तु महेश्वरः ॥

महादेवः सदापूर्वः शिवः सर्वादयस्त्रयः ।

रक्षितावगतश्चैव तथा प्रियतमः स्मृतः ॥

नित्यतृप्तश्च सर्वाद्या षोडशान्तः प्रकीर्त्तिताः ।

आद्यश्चावगमः कान्तः प्रदिष्टश्चोत्स्वामिनौ ॥

समर्थो यावकश्चैव क्रियेच्छादीप्त एव च ।

अवाप्तालिङ्गितौ चैव हिंसको दाहकस्तथा ॥

भाववृद्धौ गुणं बीजं ध्रुवो वेदादिरादियुक् ।

उमध्यो मपरश्चैव त्रिमात्रो योनिरेव च ॥

देहाश्रयश्च संवादात्मानौ सर्वादिकास्त्रयः । इति ॥ ५८ ॥

क्रममुक्त्यर्थमन्यां साकारोपास्तिमाह ध्यायन्तीति श्लोकद्वयेन । आम्नाया वेदा-
 स्तदग्रथितस्रष्टं[सृष्ट ?] वचनं यस्य ॥ ५९ ॥ ६० ॥

विन्दोर्नादसमुद्भवः समुदिते नादे जगत्कारणं
 तारं तत्त्वमुखाम्बुजं परिवृतं वर्णात्मकैर्भूतजैः ।
 आम्नायाङ्घ्रिचतुष्टयं [मुखं] पुररिपोरानन्दमूलं वपुः
 पायाद्वो मुकुटेन्दुखण्डविगलद्विव्यामृतौघप्लुतम् ॥ ६१
 पिण्डं भवेत् कुण्डलिनी शिवात्मा पदं तु हंसः सकलान्तरात्मा ।
 रूपं भवेद्विन्दुरनन्त[मन्द]कान्तिरतीतरूपं शिवसामरस्यम् ॥ ६२
 पिण्डादियोगं शिवसामरस्यात् सबीजयोगं प्रवदन्ति सन्तः ।
 शिवे लयं नित्यगुणाभियुक्ते निर्वीजयोगं फलनिर्व्यपेक्षम् ॥ ६३
 मूलोन्निद्रभुजङ्गराजमहिषीं यान्तीं सुषुम्णान्तरं
 भित्वाऽऽधारसमूहमाशु विलसत्सौदामिनीसन्निभाम् ।
 व्योमाभोजगतेन्दुमण्डलगलद्विव्यामृतौघप्लुतं [घैः पतिं]
 सम्भाव्य स्वगृहं गतां पुनरिमां सञ्चिन्तयेत् कुण्डलीम् ॥ ६४

क्रममुक्तार्थमन्यसाकारध्यानयोगमाह विन्दोरिति । विन्दुः शिवात्मा
 अकारस्य शिरोरूपः । तत्त्वमुखाम्बुजं चतुर्विंशतितत्त्वमयमुखकमलम् ॥ ६१ ॥
 सबीजयोगमाह पिण्डमिति । अकारोकारमकारात्मकत्वात् पिण्डं प्रणवः ।
 कुण्डलिनी तदरूपा सैव शिवात्मा सकलान्तरात्मा हंसः । तस्याः पदं स्थानम् ।
 अनयोरनन्तकान्तिः विन्दुरूपम् । परमार्थतस्तु शिवयोः सामरस्यमतीतरूपं
 नीरूपमेव । यद्वा अतीतेति अतिपूर्वस्थेणो लोट्मध्यमपुरुषबहुवचनम् । हे
 न्नोकाः यूयं सर्वं जगदतिक्रम्यैवं ध्यानात् शिवसामरस्यरूपमतीत अतियात
 गच्छतेत्यर्थः ॥ ६२ ॥

अनेन सायुज्यमुक्तिर्भवतीत्याह पिण्डादीति । सारूप्यमुक्तिमाह
 शिव इति ॥ ६३ ॥

सम्प्रति आत्मानुभवैकगम्यकुण्डलिनीचिन्तनरूपं राजयोगादिप्रकारमाह
 मूलमिति । मूलात् मूलाधारात् । उन्निद्रा जाग्रदरूपा । कुण्डल्या सर्पाकारत्वात्
 भुजङ्गराजमहिषीव्यपदेशः । सुषुम्णान्तरमाशु यान्तीम् । आधारसमूहं
 स्वाधिष्ठान मणिपूरकानाहत विशुद्धान्नारूपम् । व्योमाभोजेति । सहस्रदलपतिं
 शिवम् । स्वगृहं मूलाधारम् ॥ ६४ ॥

हंसं नित्यमनन्तमव्ययगुणं स्वाधारतो निर्गता
 शक्तिः कुण्डलिनी समस्तजननी हस्ते गृहीत्वा च तम् ।
 याता शम्भुनिकेतनं परमुखं तेनाऽनुभूय स्वयं
 यान्ती स्वाश्रयमर्ककोटिरुचिरा ध्येया जगन्मोहिनी ॥ ६५
 अव्यक्तं परविन्दुमञ्चितरुचिं नीत्वा शिवस्थालयं
 शक्तिः कुण्डलिनी गुणत्रयवपुर्विद्युल्लतासन्निभा ।
 आनन्दामृतमध्यगं पुरमिदं चन्द्रार्ककोटिप्रभं
 संवीक्ष्य स्वपुरं गता भगवती ध्येया न वेद्या गुणैः ॥ ६६
 मध्ये वर्त्म समीरणद्वयमिथःसङ्घट्टसंक्षोभजं
 शब्दस्तोममतीत्य तेजसि तडित्कोटिप्रभाभासुरे ।
 उद्यन्तीं समुपास्महे नवजवासिन्दूरसन्ध्यारुणां
 सान्द्रानन्दमुधामयीं परशिवं प्राप्तां परां देवताम् ॥ ६७
 गमनागमनेषु जा[ला]ङ्घिकी सा तनुयाद्योगफलानि कुण्डली ।
 मुदिता कुलकामधेनुरेषा भजतां काङ्क्षितकल्पवल्लरी ॥ ६८
 आधारस्थितशक्तिविन्दुनिलयां नीवारशूकोपमां
 नित्यानन्दमयीं गलत्परमुधावर्षः प्रबोधप्रदैः ।

तं जीवं जप्यमानं हंसं हस्ते गृहीत्वेति सम्बन्धः । यथा च जीवो जपति
 तथा हंसमन्त्रप्रस्ताव एव उक्तम् । स्वाश्रयं मूलाधारम् । पूर्वश्लोकाङ्गं गृहीत्वा
 यातेति विशेषः ॥ ६५ ॥

अव्यक्तं परविन्दुं नीत्वेति । पूर्वतो विशेषः । स्वपुरं मूलाधारम् ॥ ६६ ॥

समीरणद्वयेति । अपानवायुनिरोधात् प्राणवायुनिरोधाच्चोर्ध्वाधोगतयोस्तयोः
 मिथः संघट्ट इत्यर्थः । अत्र प्राणापानसंघट्टजशब्दातिक्रमणमेव विशेषः ।
 आरक्तध्यानञ्च ।

तदुक्तम्—श्वेतध्याने वाग्विलास आरक्ते वश्यता भवेत् । इति ।
 अन्यत्रापि—ध्यायेदश्याकर्षणे तां जपाभां श्वेतां शान्तीं स्तम्भने पीतवर्णाम् ।

श्यामां मुक्तौ मारणे कृष्णवर्णां धूम्राभासां द्वेषणोच्चाटने च ॥

इत्याद्यानुषङ्गिकं फलमपि ज्ञेयम् ॥ ६७ ॥

गमनेति । अत्र गमनागमनेषु जाङ्घिकीति विशेषः ॥ ६८ ॥

सिक्त्वा षट् सरसीरुहाणि विधिवत् कोदण्डमध्योदितां
 ध्यायेद्भास्वरबन्धुजीवरुचिरां संचि[वि]न्मयीं देवताम् ॥ ६६
 हृत्पङ्केरुहभानुविम्बनिलयां विद्युल्लतामत्सरां
 बालार्कारुणतेजसा भगवतीं निर्भर्त्सयन्तीं तमः ।
 नादाख्यं पदमर्द्धचन्द्रकुटिलं संविन्मयं शाश्वतं
 यान्तीमजररूपिणीं विमलधीर्ध्यायेद्विभुतेजसाम् ॥ ७०
 भाले पूर्णनिशापतिप्रतिजटां नीहारहारत्विषा
 सिञ्चन्तीममृतेन देवममितेनानन्दयन्तीं तनुम् ।
 वर्णानां जननीं तदौयवपुषा संप्राप्य विश्वं स्थितां
 ध्यायेत् सम्यगनाकुलेन मनसा संवि[चि]न्मयीमम्बिकाम् ॥ ७१
 मूले भाले हृदि च विलसद्वर्णरूपा सवित्री
 पीनोत्तुङ्गस्तनभरनम[लस]न्मध्यदेशा महेशी ।

आधारेति । आधारी मूलाधारचक्रम् । तत्र स्थिता या शक्तिः त्रिकोणं
 मध्यस्थानं बिन्दुः तन्निलयाम् । यद्वा आधारस्थिता या शक्तिः त्रिकोणं
 च तत्रस्थं कामबीजं तदपि शक्तिबीजमेव । तस्य शिरसि यो बिन्दुः
 तन्निलयामित्यर्थः । यदाहुः—

तडित्कोटिप्रख्यं स्वरुचिजितकालानलरुचिं
 सहस्रादित्यांशुप्रकरसदृशोद्योतकलितम् ।
 स्फुरन्तं योन्यन्तः स्फुटदरुणबन्धूककुसुम-
 प्रभं कामं ध्यायेद्दुचिरशशभृत्कोटिशिरसम् ॥

तस्योर्ध्वेऽग्निशिखा चिरद्युतिलतापुञ्जप्रभाभासुरा

सूक्ष्मा ब्रह्मपथान्तराम्बरगता चैतन्यमात्रा कला ॥ इति ॥

कोदण्डमध्यं भ्रूमध्यम् आज्ञाचक्रम् । तत्रोदिता । अत्रायमेव विशेषः ॥ ६८ ॥
 मत्सरशब्दः सदृशार्थः । बालार्कारुणतेजसा तमो निर्भर्त्सयन्तीमिति सम्बन्धः ।
 हृदयादेव नाथं प्रति गमनं वर्णमयध्यानमिति विशेषः । एतच्च प्रतिचक्रं
 मन्त्राः कुण्डल्य इति मते तैः कुण्डलिनीषट्कस्य स्वीकृतत्वात् ॥ ७० ॥

भाल इति । अत्राज्ञायां शिवेन सङ्गः वर्णोत्पादकत्वञ्च विशेषः । तदुक्तम्—
 स्वयम्भुलिङ्गं निजयोनिमध्यरन्धान्तरे हृत्सरसीरुहान्तः ।
 बाणाङ्गयं चैतरमन्तराले वदन्ति सन्तो गगनाम्बुजेऽन्यः ॥ इति ॥ ७१ ॥

चक्रे चक्रे गलितमुधया सित्तगात्रा प्रकामं
दद्यादाद्या श्रियमविकलां वाङ्मयी देवता वः ॥ ७२

निजभवननिवासादुच्चरन्ती विलासैः

पथि पथि कमलानां चारुहासं विधाय ।

तरुणतरणिकान्तिः कुण्डली देवता सा

शिवसदनसुधाभिर्दीपयेदात्मतेजः ॥ ७३

आधारबन्धप्रमुखक्रियाभिः समुत्थिता कुण्डलिनी मुधाभिः ।

त्रिधामबौजं शिवमर्चयन्तो शिवाङ्गना वः शिवमातनोतु ॥ ७४

सिन्दूरपुञ्जनिभमिन्दुकलावतंस-

मानन्दपूर्णनयनत्रयशोभिबद्धम् ।

आपीनतुङ्गकुचनम्रमनङ्गतन्त्रं

शम्भोः कलत्रममितां श्रियमातनोतु ॥ ७५

नयनकमलैर्दीर्घादीर्घरलङ्कतदिङ्मुखं

विनतमरुतां कोटीराग्रैर्निघृष्टपदाम्बुजम् ।

तरुणशकलं चान्द्रं बिभ्रद् घटस्तनमण्डलं

स्फुरतु हृदये बन्धुकाभं कलत्रमुमापतेः ॥ ७६

वर्णरङ्गवर्णप्रङ्गदिशारविकलाचक्षुर्विभक्तैः क्रमा-

दाद्यैः साद्भिः रावृतान् च ह्युतैः षट्चक्रमध्यानिमान् ।

स्थानत्रयेऽपि शिवसङ्गमाह मूल इति । मूलाधारादान्नापर्यन्तं गत्वा ततो
निवृत्तिर्विशेषः ॥ ७२ ॥

इतः परं वासनादाढ्याय कुण्डलिनीध्यानविशेषान् वदन् सुतिमाह
निजभवनेत्यादिना । अपानवायुसङ्कोचादाधारबन्धः । एवं प्राणवायुनिरोधेऽपि
प्रमुखशब्दवाच्यः । अनङ्गतन्त्रम अनङ्गप्रधानम ॥ ७३॥७४॥७५ ॥

दीर्घादीर्घैरिति । कटान्नेण दीर्घत्वं तत्संकोचेनाऽदीर्घत्वञ्च । विनतमरुतां
विनतदेवानाम् । कोटीराग्रैः मुकुटाग्रभागैः ॥ ७६ ॥

अन्तर्माटकाक्रमेण कुण्डलिनीध्यानमाह वर्णैरिति । अर्णवाश्चत्वारः दिशा
दश रवयो द्वादश कलाः षोडश चक्षुर्वयम् । सादिभिरित्यनेन व्युत्क्रमो दर्शितः ।
आद्यैरिति मूलाधारस्थितत्वेन आद्यत्वम् । यद्वा साद्यैः सकारादिककारान्तैः ।

डाकिन्यादिभिराश्रितान् परिचितान् ब्रह्मादिभिर्देवतै-

र्भिन्दानां परदेवतां त्रिजगतां चित्ते विधत्तां मुदम् ॥ ७७

आद्यैः षोडशस्वरैः हृत्त्रयुतैरिति योजना । तत्र विशुद्धचक्रे अकारादीनां क्रमेण स्थितैराद्यैरिति पृथक्ग्रहणमिति केचित् । अथवाऽन्यत्राकारस्याद्यत्वम् । अत्र त्रैपरीत्यक्रमेण सकारस्य आद्यत्वमिति आद्यैरित्युक्तम् ।

द्विदले चहो प्रतिलोमार्थमेव चहेतिग्रहणम् । डाकिन्यादिभिराश्रितान् । डाकिनी राकिणी लाकिनी काकिनी शाकिनी हाकिनीभिः । ब्रह्मादिभिर्देवतैः परिचितान् । ब्रह्मादिस्थितिः दोक्षापटले उक्ता । एवञ्चतान् षट्चक्रमध्यान् भिन्दानिति सम्बन्धः । तदुक्तम्—

आधारस्तु चतुर्दलोऽरुणरुचिर्वासान्तवर्णाश्रयः

स्वाधिष्ठानमनल्पवैद्युतनिभं बालान्तषट्पत्रकम् ।

रक्ताभं मणिपूरकं दशदलं डाद्यं फकारान्तकं

पत्रैर्द्वादशभिस्त्वनाहतपुरं हैमं कठान्तान्वितम् ॥

मात्राषोडशपत्रकं विशदरुग्युक्तं विशुद्धाम्बुजं

हृत्त्रयुत्तरयुग्दलद्वययुतं रक्ताभमाज्ञापुरम् ।

तस्मादूर्ध्वमधोमुखं विकसितं पद्मं सहस्रच्छदं

नित्यानन्दमयं भजे शिवपदं शक्त्यर्णमच्छारुणम् ॥ इति ॥

अन्यत्र तु—मूलाधारं ब्रह्मणः स्थानमेतत् सौवर्णाभं डाकिनी देवताऽत्र ।

स्वाधिष्ठानं विष्णुगेहं प्रदिष्टं बालार्काभं राकिणी देवताऽत्र ॥

मणिपूरकं तु नीलं रुद्रस्थानं लाकिनी देवताऽत्र ।

रक्तमनाहतमीश्वरगृहं तु शाकिन्यपीहोक्ता ॥

सदाशिवस्थानमिदं विशुद्धं काकिन्यधेहाऽपि च धूम्रवर्णम् ।

आज्ञापुरं शारदचन्द्रकान्तं हाकिन्यथोक्ता शिवगेहमेतत् ॥ इति ॥

आत्मविवेके एषां प्रतिदलं जीवसञ्चारे फलमुक्तम्—

गुदलिङ्गान्तरे चक्रमाधारं तु चतुर्दलम् ।

परमः सहजस्तद्वदानन्दो वीरपूर्वकः ॥

योगानन्दश्च तस्य स्यादीशानादिदले फलम् ।

स्वाधिष्ठानं लिङ्गमूले षट्पत्रञ्च क्रमस्य तु ॥

पूर्वादिषु दलेष्वाहुः फलान्येतान्यनुक्रमात् ।

प्रश्नयः क्रूरता गर्वी नाशो मूर्च्छा ततः परम् ॥

आधाराद्गुणवृत्तशोभिततनुं लिङ्गवयं सत्वरं
भिन्दन्तीं कमलानि चिन्मयघनानन्दप्रबोधोत्तराम् ।

संचुब्धध्रुवमण्डलामृतकरप्रस्यन्दमानामृत-

स्रोतःकन्दलिता[निभा]ममन्दतडिदाकारां शिवां भावयेत् ॥ ७८

आनन्दमौलिमनिशं श्रुतिमौलिमृग्य-

मर्द्धेन्दुभूषणमधिष्ठितसर्वलोकम् ।

भक्तार्त्तिभञ्जनपरं पदमीश्वरस्य

दद्याच्छुभानि नियतं वपुरम्बिकायाः ॥ ७९

मञ्जुसिञ्चितमञ्जौरं वाममर्द्धं महेशितुः ।

आश्रयामि जगन्मूलं यन्मूलं वचसामपि ॥ ८०

स्थलेन्द्रनीलरुचिरं कुचभारनम्रं

भास्वत्सुभूषणगणैः प्रविभक्तशोभम् ।

विश्वैकमूलमनिशं श्रुतिमौलिमृग्य-

मर्द्धं महेशितुरखण्डितमाश्रयामः ॥ ८१

अवज्ञा स्यादविश्वासो जीवस्य चरतो ध्रुवम् ।

नाभौ दशदलं चक्रं मणिपूरकसंज्ञकम् ॥

सुषुप्तिरत्र तृष्णा स्यादीर्घ्या पिशुनता तथा ।

लज्जा भयं घृणा मोहः कषायोऽथ विषादिता ॥

हृदयेऽनाहतं चक्रं दलैर्द्वादशभिर्युतम् ।

लौल्यं प्रनाशः कपटं वितर्कोऽप्यनुतापिता ॥

आशा प्रकाशश्चिन्ता च समीहा ममता ततः ।

क्रमेण दम्भो वैकल्यं विवेकोऽहं कतिस्तथा ॥

फलान्येतानि पूर्वादिदलस्थस्यात्मनो जगुः ।

कण्ठेऽस्ति भारतीस्थानं विशुद्धिः षोडशच्छ्रदम् ॥

तत्र प्रणव उद्गीथो हुं फट् वषट् स्वधा तथा ।

स्वाहा नमोऽमृतं सप्त स्वराः षड्जादयो विषमः ॥

इति पूर्वादिपत्रस्थे फलान्यात्मनि षोडशः ॥ इति ॥ ७७ ॥

आधारादिति । त्रिकोणकर्णिकं वृत्तं वर्तुलमाधारस्वरूपं तस्माद्गुणवृत्तं

दिक्कालादिविवर्जिते परशिवे चैतन्यमावात्मके
शून्ये कारणपञ्चकस्य विलयं नीते निरालम्बने ।
आत्मानं विनिवेश्य निश्चलधिया निर्लीनसर्वेन्द्रियो
योगी योगफलं प्रयाति सुलभं नित्योदितं निष्क्रियम् ॥ ८२

महाबलाय प्रणतोऽस्मि तस्मै
संविह्वतालिङ्गनशीतलाय ।
येनाऽर्पितं मुक्तिफलं विपक्व-
माम्नायशाखाभिरुपाश्रितेभ्यः ॥ ८३
तस्मादभूदखिलदेशिकवारणेन्द्रः
षट्कर्मसागरविहारविनोदशीलः ।
यस्य त्रिलोकविततं विजयाभिधान-
माचार्यपण्डित इति प्रथयन्ति सन्तः ॥ ८४

तन्नन्दनो देशिकदेशिकोऽभूच्छ्रीकृष्ण इत्यभ्युदितप्रभावः ।
यत्पादकारुण्यमुधाभिषेकाल्लक्ष्मीं परामश्रुवते कृतार्थाः ८५
आचार्यविद्याविभवस्य तस्य जातः प्रभोर्लक्ष्मणदेशिकेन्द्रः ।
विद्यास्वशेषासु कलासु सर्वास्वपि प्रथां यो महतीं प्रपेदे ॥ ८६
पञ्चरजस्तमोगुणात्मकम् । [लिङ्गत्रयमित्यत्र निर्गच्छन्तीमिति निर्गत्वरीमिति च
अचित्पाठौ दृश्येते] ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

दिगिति देशतः कालतः । आदिशब्दात् स्वरूपतश्चाऽनवच्छिन्ने । कारण-
पञ्चकस्य उपादानसमवायिनिमित्तप्रयोजकसहकारिकारणपञ्चकस्य । यद्यपि
प्रयोजकसहकारिकारणे निमित्तकारणान्तर्गते एवेति तार्किकाः कारणत्रयमे-
वाहुः । तथापीषङ्गेदमाश्रित्य कारणपञ्चकोपन्यासः । यद्वा पञ्चभूतानां पञ्च-
मात्ररूपाणि कारणानि । तदुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—

मात्राः पञ्च परित्यज्य ततः कारणपञ्चकम् ।

दिश्यन्तु कारणं कृत्वा योजयेत् परमं पदम् ॥ इति ॥

एतएव शून्ये अरूपे । निरालम्बने आधाररहिते । आत्मानं जीवात्मानम् ।
निश्चलधिया विनिवेश्य योगफलं प्रयाति ॥ ८२ ॥

ग्रन्थकर्त्ता स्ववंशमाख्याति महाबलायेति । महाबलनाम ग्रन्थकर्त्तुः पूर्वजः ।
तत्पुत्र आचार्यपण्डितः तत्पुत्रः श्रीकृष्णः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

आदाय सारमखिलं निखिलागमेभ्यः

श्रीशारदातिलकनाम चकार तन्त्रम् ।

प्राज्ञः स एष पटलैरिह तत्त्वसंख्यैः

प्रीतिप्रदानविधये विदुषां चिराय ॥ ८७

अनाद्यन्तात् शम्भोर्वपुषि कलिताड्ढेन वपुषा

जगद्रूपं शश्वत् सृजति महनीयामपि गिरम् ।

सदृशं शब्दार्थस्तनभरनता शङ्करवध-

र्भवद्भूत्यै भूयाद्भवजनितदुःखौघशर्मनी ॥ ८८

सुखदा दाढसुभगा शङ्कराड्ढशरीरिणी ।

ग्रन्थपुष्पोपहारेण प्रीता नः पार्वती सदा ॥ ८९

इति श्रीशारदातिलके पञ्चविंशः पटलः ॥

समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

तत्त्वसंख्यैः पञ्चविंशतिसंख्यैः । अत्र आद्यपटलः सृष्टिप्रतिपादकत्वेन मूल-
प्रकृतिप्रतिपादनपरः । मध्ये त्रयोविंशतिपटलास्तु प्रकृतिविकृतिप्रतिपादनपराः ।
अन्त्यपटलस्तु प्रकृतिविकृत्यतिरिक्तपुरुषप्रतिपादनपरः । एवं पञ्चविंशति-
तत्त्वात्मकत्वम् अस्य ग्रन्थस्योक्तं भवति ॥ ८७ ॥

परदेवतैव ध्येयेति सकलतन्त्रार्थमुपसंहरन् आशिषा मङ्गलं करोति अनादीति ।

मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि प्रथन्ते ।

वीरपुरुषकाणि भवन्ति आयुष्यपुरुषकाणि च ।

इति भगवत्पतञ्जलिवचनादिति । शिवम् ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

पुरं गोदावर्या विलसदुपकण्ठे जनततं

जनस्थानं नाम प्रथितमभवद्दक्षिणदिशि ।

महाराष्ट्रे देशे जनकतनयालक्ष्मणवृतः

पुरा रामो यस्मिन्नवसदतितुष्टेन मनसा ॥

तस्मिन् पुरे ब्राह्मणसत्तमानां कुले विशुद्धे महति प्रसिद्धे ।

श्रीभट्टरामेश्वर इत्युदारो गुणैरभूद्वादिमहेभसिंहः ॥

तस्मादभूत् तौक्ष्णकुशाग्रबुद्धिः श्रीभट्टपृथ्वीधरनामधेयः ।

अनेकधाऽध्यापयदेष भाट्टो वेदान्तशास्त्रं फणिभाषितादि ॥

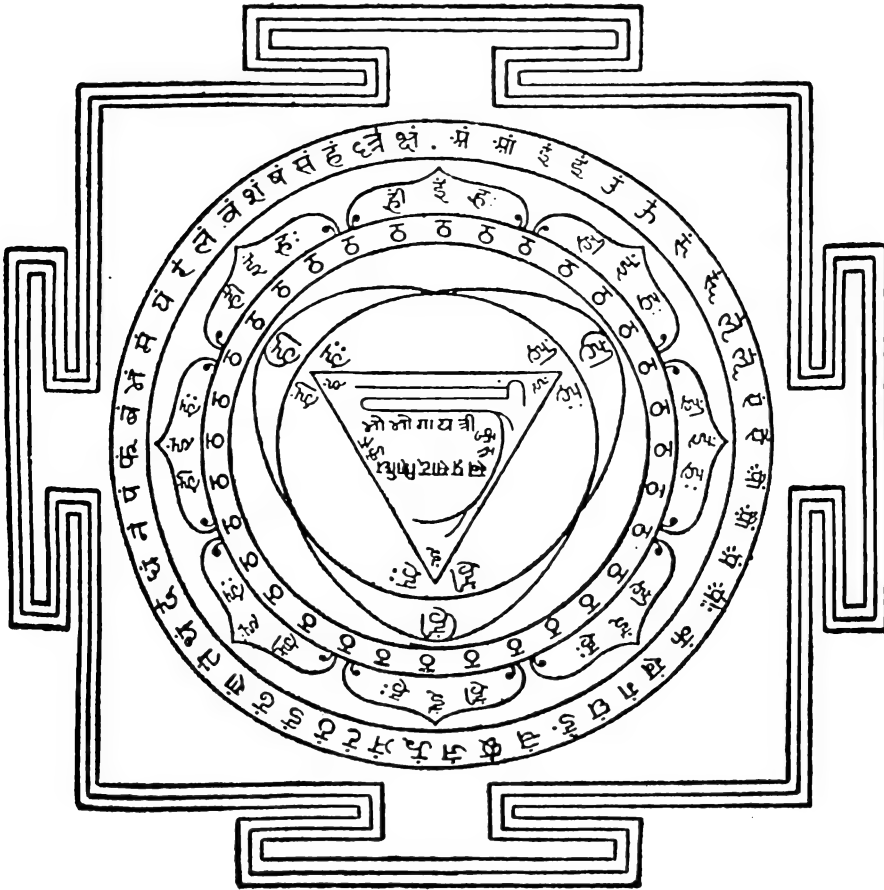
गीर्वाणाचार्यवर्यो दिविकृतवसतिर्यङ्गयादेव शङ्के
 शेषः पातालमूलं स च सपदि पराभूतिभीत्या विवेश ।
 अन्येषां कैव वार्त्ता कृतकृतकवचश्चापलानां कृतं तैः
 सम्यक् शक्योऽस्य वक्तुं नहि वदनशतैरप्यशेषप्रभावः ॥
 कैश्चिद्दिनैरतिपवित्रचरित्र एष
 वाराणसीमभिगमच्छिवराजधानीम् ।
 तत्रैव वासमकरोत् तदनुप्रतीकः
 कायावसानमवधिं परिचिन्त्य धीरः ॥

तस्माद् राघवभट्ट एष समभूत् वेदान्तसत्रायवित्
 ख्यातो भट्टनये समस्तगणिते साहित्यरत्नाकरः ।
 आयुर्वेदनिधिः कलासु कुशलः कामार्थशास्त्रे गुरुः
 सङ्गीते निपुणः सदागमनिधेः पारं प्रयातः परम् ॥
 श्रीदुर्गे गणनायक ग्रह गुरो गोविन्द गौरीपते
 युष्मानर्थयते नतेन शिरसा सोऽयं प्रबद्धाञ्जलिः ।
 मन्त्रार्चादिविवेचने यदि भवेत् खालित्यमत्र भ्रमात्
 काचित्कं मम भक्तिभावितहृदो दासस्य तत् क्षम्यताम् ॥
 अत्युष्णतीक्ष्णधीभिर्जगदुपकृतये राघवो यद्विवरे
 गूढार्थं मन्त्रशास्त्रं निधिमिव परमं सम्प्रदायाञ्जनेन ।
 सन्तः सन्तोषमस्मिन् वितरत तरसा स्वादितस्वस्वकामा
 दुष्टादौष्ट्यं स्वकीयं जहित हितधिया नान्यथाऽर्थागमो वः ॥
 पिशुनजनोऽन्तर्मलिनः परगुणसन्तोषविमुखमतिः ।
 तत्र मनो न विषीदति दूषणमात्रात्तु यच्च विरतोऽयम् ॥
 कायस्था इव वाचकाः कतिचन प्रायेण मूका इव
 श्रोतारस्त्वपरे शुका इव परे साधुप्रलापाः पुनः ।
 ग्रन्थग्रन्थिविवेचनैकचतुरा ये कीविदाः केवलं
 द्वित्रास्ते तदुदीरितावगतये विज्ञाः पुनः पञ्चषाः ॥
 आकाशेषुशरच्चमापरिमिते रौद्राभिधे वत्सरे
 पौषे मासि सिते दले रवितिथौ पक्षे च सिद्धान्विते ।
 तन्त्रेऽस्मिन् सुधिया व्यधायि रुचिरा श्रीराघवेन स्फुटा
 टीका सद्गुरुसम्प्रदायविमला विश्वेशपुर्यामियम् ॥

इति श्रीशारदातिलकटीकायां सत्सम्प्रदायकृतव्याख्यायां
पदार्थादर्शाभिख्यायां पञ्चविंशः पटलः ॥ ॐ ॥

समाप्तोऽयं पदार्थादर्शः ।

॥ ॐ तत् सत् ॐ ॥

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठाङ्कः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठाङ्कः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
७	२६	मन्त्रे	मते	२८१	१	धापायेत्	धापयेत्
८	१२	त्रिवर्गा	त्रिवर्णा	३१८	२३	उकारः	जकारः
१०	५	ग्रस्य	ग्रस्य	३३६	७	शिवात्तान्	शिवान्तान्
१०	७	भूलोत्	मूलोत्	३३७	१०	भवनाना	भुवनाना
१८	७	एते	अत एते	३४८	४	इवि	दुभुवि
१८	१२	स्थलः	स्थूलः	३७०	७	एभि	आस्थायन्ते एभि
२१	२२	बन्धक	बन्धूक	३७३	१५	गिप्रि	गिरिप्र
२२	१	सुल	मूल	३७५	१४	ङ्गरी	ङ्गरी
२२	८	पृष्ठः	पृष्टः	३७६	३	मनुभिः	मनुभिः
२२	१०	पृष्ठः	पृष्टः	३८१	६	मणिशं	मनिशं
२३	३	शिवर्वक्त्री	शिवर्वक्त्री	३८१	११	जर्द्धादितः	जर्द्धादितः
२५	२०	भूत	भूत	४०३	१३	लाक	लोक
२८	२१	भूवक्त्र	भूवक्त्र	४०८	२	सुकुटा	सुकुटा
३२	१२	बुद्धदम्	बुद्धदम्	४१४	१८	प्रमार्थ	प्रसार्थ
६७	२	मध्वे	मध्वे	४२८	१५	रभ्यै	रभ्यै
३८	२	भूला	मूला	४४६	१५	वेदनाङ्ग	वेदनाङ्ग
४२	२१	भ्यासतत्	भ्यासतत्	४७०	३	प्राप्तितान्	प्रापितान्
५६	२६	सृष्टे	सृष्टि	४७०	५	हृष्टिर	हृष्टिर
७३	१५	षोडशे	षोडशे	४८२	१५	यजिदेदीं	यजिदेवीं
७६	१५	भूर्त्तयः	भूर्त्तयः	४८७	१	जिपेदेनं	जिपेदेनं
७८	१५	भूर्त्तयः	भूर्त्तयः	४८२	२३	१२७	१२०-१२३
८०	१८	ङ्गनौ	ङ्गनौ	४८५	१८	कामक	कामुक
१२७	३	दीक्षा	दीक्षा	४८८	७	भारुढां	भारुढां
१२७	८	वर्द्धिः	वर्द्धिः	५०३	१	दायुष	दायुष
१८८	२५	साम्यस	साम्यत्वम	५०३	१८	भूर्भि	भूर्भि
२२८	१	मन्त्राणां	मन्त्रिणां	५०५	२	विद्वेषं	विद्वेषं
२६८	५	भूर्भि	भूर्भि	५०६	२३	मुज	भुज
२७८	६	भूर्त्तिमिद्धा	भूर्त्तिं कृष्णा	५१०	८	स्त्रिंश	स्त्रिंश

पृष्ठाङ्कः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठाङ्कः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
५११	१६	उद्वास्य	उद्वास्य	६३७	१३	ज्जपूजा	ज्जपपूजा
५१४	३	क्रान्तो	क्रान्तो	६४७	११	रोज्ज्वलं	रोज्ज्वलं
५१४	११	ध्यात्वा	ध्यात्वा	६४८	७	स्वतःप्रिय	स्वतःप्रिय
५१८	१	र्णियां	र्णिकायां	६५०	८	तन्नातरो	तन्नान्तरो
५१८	८	द्विष्ट	द्विष्ट	६५१	१६	बाहुभ्यां	बाहुभ्यां
५२०	२१	सङ्काशां	सङ्काशां	६५४	१२	वष्टयेत्	वेष्टयेत्
५२१	२६	नरतिपति	नरपति	६५५	२४	॥ ४६	॥ ४५ ॥ ४६
५२२	२८	नामेद	नामेदं	६६४	२६	गणैः	गुणैः
५२३	२	रध्वज	रध्वज	६६८	८	परिप्लुतैः	परिप्लुतैः
५२३	८	क्रिया	क्रिया	६६८	२०	तीन्यने	तीन्यने
५२६	१०	मध्यक्तैः	मध्वक्तैः	६७२	७	वस्त्राद्यै	वस्त्राद्यै
५२८	२०	योन्यन्तरे	योन्यन्तरे	७०३	२२	गतव्यं	गन्तव्यं
५३०	१८	भाक्	भाक्	७०८	१	मध्यतः	मध्यतः
५३३	१८	त्रिक	त्रिक	७२२	१०	गसार	गमसार
५३३	२८	धात्वा	ध्यात्वा	७३८	१४	हंसमेधा	हंसमेधा
५३४	७	ब्रह्मादयः	ब्रह्मादयः	७४३	१३	शुभ्रः	शुभ्रः
५४५	१८	माध्वी	माध्वी	७४३	१७	स्थानेभि	स्थाने
५४७	१५	रुद्धतः	रुद्धतः				कात्पूर्वमि
५५०	२३	क्रोडन्	क्रोडन्	७८६	२५	ताति	तानिति
५५३	१२	विधिवद्दी	विधिर्दी	७८७	४	स्त्रण	स्त्रेण
५७१	१७	गणति	गणपति	८०२	२२	[नन्त्र]	[नन्त]
५७४	८	पुरुषा	पुरुषा	८१६	२५	मन्त्र	मन्त्र
५८२	३	मूर्ध्नि	मूर्ध्नि	८७८	२८	शिशु	शिशु
५८२	१५	तदपि	तदपि	८८४	२१	सर्वात्मन	सर्वात्मना
६०४	१५	पिञ्चेततः	पिञ्चेत्ततः	८०४	२३	प्राणास्ति	प्राणास्ति

वधयोस्तथा मभयोरन्ययोश्च लिपिसाम्यात् दृग्दोषात् मतिमान्याच्च क्वचित्
क्वचित् यत् स्वलितं तत् स्वलितजातं हंसक्षीरन्यायेन शोधनीयं विदुषा
सारग्राहिणा दयावता पाठकेन ।

श्लोकानुक्रमणिका

अ

अश्विनैकेन परितो	२१८	अङ्गपूजां पुरा कृत्वा	६००	अञ्जनाभं चतुर्दशं	७२८
अंसासक्तसुवर्णमाल्य	५८८	अङ्गपूजा यथा पूर्व	५८३	अणिमादिगुणान्नागान्	५३
अकारात् ब्रह्मणोत्पत्ता	७५	अङ्गस्युष्टं समान्नातं	२८५	अतिदुर्गामयोमुष्टि	७८८
अकारादिस्वरावीतं	६७०	अङ्गहीनस्य मन्त्रस्य	२५८	अतिदृष्टोऽङ्गहीनश्च	८१
अकूरय महासेन	७६	अङ्गादिलोकपालान्तं	३०१	अतिवृद्धप्रयोगेषु	८४
अक्षौवक्रस्वदीर्घान्तः	३५७	अङ्गानि जातियुक्तानि	४५६	अत्यायताचमभिजात	८८२
अक्षौवक्रस्ववितय	५८४	अङ्गानि जातियुक्तानि	७६३	अवाचनार्चनादिकं सर्वं	३७३
अक्षराव्यानि पञ्चाणि	४११	अङ्गानि दलमूलेषु	७५३	अचावाह्य यजेद्देवीं	४१५
अक्षसकृत्पुस्तक गुण	७६	अङ्गानि पञ्चभिर्भोजैः	४२१	अथ घोराघोरयोः स्या	८६५
अक्षस्रजं बीजपूरं	२६५	अङ्गानि पूजयेदादौ	५८५	अथ तैयम्बकं मन्त्रं	८२७
अक्षस्रजं मृगपाशौ	७२८	अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य	५६७	अथ दीक्षां प्रवक्ष्यामि	२२८
अक्षस्रजं हरिणपोत	३६७	अङ्गानि पूर्वमुक्तानि	७१८	अथ विन्दात्मनः	२०
अग्निं प्रज्वलितं वन्दे	३१७	अङ्गानि पूर्वमुक्तेषु	४२६	अथ भूतलिपिं वच्चा	३८८
अग्निनेत्राय सर्वादि	६५४	अङ्गान्यभ्यर्चयेत् पश्चात्	५२८	अथ भङ्गरीटं स्नानं	७१८
अग्निबीजलसत्कोण	७४६	अङ्गान्यादौ केशरादौ	६८३	अथ माताहृतरत्न	३१
अग्निमादायसन्दीप्य	८२१	अङ्गारवारे कुलिके	५१२	अथ योगं प्रवक्ष्यामि	८८३
अग्निसंवर्तकादित्य	७४३	अङ्गार्चनं केशरेषु	४८१	अथ वक्ष्यामि यन्त्राणां	८६०
अग्नीषोमात्मकास्ते स्युः	६४	अङ्गावृत्तिं पुराभ्यर्च्य	४८५	अथ वक्ष्ये गणपते	५४७
अग्नीषोमात्मको देहो	३६	अङ्गिराः स्यादष्टिस्त्रिष्टुप्	४८३	अथ वक्ष्ये जगद्धात्री	४३८
अग्रे कण्ठसमानं स्यात्	२१८	अङ्गिरा सुनिराख्यात	८१४	अथ वक्ष्ये जगन्मूलं	६८१
अग्नमूलोपमूलाय	२८२	अङ्गुलिदेहवक्त्रेषु	७६२	अथ वक्ष्ये परां विद्यां	५१८
अग्रे पार्श्वद्वये शार्ङ्गं	६२८	अङ्गुलिभिर्दृढं बद्धा	८०५	अथ वक्ष्ये मन्त्ररत्नं	७३५
अग्रे मनोभवां रक्तां	५२८	अङ्गुलैः क्रमशस्तानि	१५८	अथ वक्ष्ये महामन्त्रान्	६०५
अक्षरेण सुधीः कुर्यात्	७६४	अङ्गुलीतुसंधिविताराः	२२५	अथ वक्ष्ये महेशस्य	७१२
अक्षरेभ्यस्तथापूर्वं	७२४	अङ्गुलीतुसंधिसंयुक्तं	२१७	अथ वक्ष्ये श्रियो मन्त्रान्	४१३
अक्षरोऽस्य सुनिः प्रोक्तः	७५४	अङ्गुलुगुल्फजानूक	८००	अथ वर्षतनुं वक्ष्ये	२५७
अङ्कुशं तोमरं विद्युत्	३६५	अङ्गुलुगुलुसन्धिप्रपद	८२१	अथ वर्णात्मिकां वक्ष्ये	३४५
अङ्कुशं दण्डखट्वाङ्गौ	७	अङ्गुलुगुलुदिकानिष्ठान्तं	७२२	अथवा मनुसम्भूतैः	७३८
अङ्कुशान्ते कट्टयुगं	६८८	अङ्गुलुगुलु च निबध्नीयात्	८८७	अथात्र हीमद्रव्याणां	३५१
अङ्कुशेनाहतस्याभिः	८४०	अचिराच्छ्रियमाप्नोति	४०८	अथानन्दमयीं देवीं	८८७
अक्षीमुक्तशशाङ्क	३८१	अजपा कथिता ताभ्यां	८०६	अथामिधास्ते तन्नेऽस्मिन्	८४८
अङ्गने स्यण्डिलं कृत्वा	८००	अज्ञानतिमिरध्वंसि	५१८	अथामिधास्ते विधिवत्	६४४

अथाभिधास्ये विधिवत्	७५४	अनुष्टुप् मन्त्र आख्यात	७००	अपराङ्गनिषङ्गाख्या	४८१
अथाभिविकी विमली	८६	अनुष्टुप् शक्तिभिः प्रोक्त	८३२	अपराङ्गनिषङ्गाख्या	७०६
अथैक रद्रक्ष्मक	७७	अनुष्टुपायं प्रजपे	८३३	अभयं हरिणं टड्ड	७६
अथोच्यते चन्द्रमसो	५७६	अनेकदीर्घिकायुक्त	६८४	अभिचारकृताः कृत्या	५१७
अथो दिनास्त्रं कृत्यास्त्रं	८०५	अनेकमेकं गजमेक	५७४	अभिचारकृता द्रोहा	६७०
अथोपचारान् कुर्वीत	२८८	अनेन क्रमयोगेन	५८	अभिचारगङ्गीन्मादा	६५२
अथोमाथीसरस्वत्यौ	४२६	अनेन मन्त्रितं तोयं	७५८	अभिचारहरो होमः	३८१
अथो लवणमन्त्रस्य	८१४	अनेन मनुना कृत्वा	६८३	अभिचारे गृहध्वंसे	७५५
अथो वक्ष्यामि गायत्रीं	७७८	अनेन वाञ्छितः साध्यः	८१७	अभिचारे ज्वरे तीव्रे	७३३
अद्रिर्वरुणसंरुद्धो	४०१	अनेन विधिना कन्या	५५१	अभिमुख्यः स्मृताः सौम्ये	७८५
अधः कूर्मशिलारुदां	२६८	अनेन विधिना देवीं	४३३	अभिधक्ता सतौ वन्ध्या	४३०
अधर्कैच्छेदे न्यस्ये	७४८	अनेन विधिना शत्रु	६७०	अभिधक्ता नरपतिः	”
अधरो बिन्दुमानाद्यौ	५३३	अनेन विधिना शत्रु	८१०	अभिधक्ता नरपतिः	७७१
अधोमुखं निजरिपुं	७८८	अनेन विधिना साध्यः	७३३	अभिधक्ता महीपालं	७७२
अधोमुखः स्मृतस्पूर्णं	८०६	अनेनैव विधानेन	५०८	अभिधक्ता विनीताय	३८६
अधोमुखीं खनेत् कुण्डे	८२०	अन्तःकरणवेदेषु	५६३	अभिधक्तेद विलोमेन	३८५
अधोमुखी कृता सेव	८४३	अन्तःक्षितोल्लसित	१०	अभिधक्तेद विषाक्रान्तं	७४२
अध्यारुदां सृगेन्द्रं	५०१	अन्तरान्तर सम्बद्ध	४२३	अभिधक्तेद स्वशिरसि	७४०
अनङ्गकुसुमा पश्चात्	४४६	अन्तरा यदि गच्छेयुः	४१२	अभिषेकं प्रकुर्वीत	४२८
अनङ्गकुसुमा पश्चा	७०६	अन्तर्बीजं स्वरगणलसत्	७५१	अभिषेकोऽग्रमाख्यातो	७५१
अनङ्गकुसुमा विश्व	३८५	अन्तस्थचतुरस्रस्य	१८८	अभीष्टसिद्धौ जुहुयात्	५०८
अनङ्गमदना तद्वत्	५३८	अन्ते यजिज्ञीकपालान्	३०२	अभूत्तस्मादहङ्कारः	२३
अनङ्गानङ्गकुसुमा	५२४	अन्धे हुतभुजो जाया	८७७	अभ्यर्चनादिकं सर्वं	३६७
अनन्तरं जातकर्म्म	३२८	अन्नवानन्नहोमेन	५४३	अभ्यर्चयेद् वसुमतीं	२६८
अनन्तरं देशिकेन्द्रो	२४३	अन्नेन जुहुयान्नित्यं	७६७	अमठं न्यासमाख्यातं	४८२
अनन्तरं भूतपतिं	५७२	अन्नैरन्नसमृद्धिः स्यात्	५०८	अमसौ नेवयोर्नस्येत्	”
अनन्तं सूक्ष्मनामानं	७१७	अन्यमग्नौ प्रजुहुयात्	३०८	अमावस्यादिने विप्रान्	५८८
अनन्तोऽन्यासनः सन्तुः	६२६	अन्यस्मिन् मण्डले सोम	५७८	अमौभिर्जुहुयात्तच्च	३७८
अनन्तो बिन्दुसंयुक्तो	४५८	अन्यान् मन्त्रांश्च यन्त्राणि	५८	अमौभिः साधको हुत्वा	३८०
अनया विद्यया जप्तं	४०८	अन्यानग्निभान् वर्णान्	६६८	अमुकस्य दह गात्राणि	८१४
अनायन्तात् शम्भो	८१६	अन्यूनाङ्गमजं हत्वा	७७२	अमुना मनुना दद्यात्	७१७
अनामयमवाप्नोति	८३०	अन्योन्याभिमुखास्तिष्ठा	८४३	अमुना मनुना सस्यग्	८२६
अनाहते भुजद्वन्द्वे	५३८	अन्योन्यालिङ्गनपरी	४१६	अमुना मन्त्रितान् बाणान्	७५८
अनिद्रो मन्त्रवित् पश्चात्	६४८	अपमृत्युभयं रोग	६०२	अमुष्य जीव इह च	८३६
अनुलोमविलोमान्तः	५३०	अपमृत्युहरः पुंसां	६७४	अमुष्य सर्वेन्द्रियाणि	२७८

श्लोक—सूचीपत्रम्

३

अमृततेजो माप्तिनि	७२३	अर्चनं पूर्ववत् कुर्यात्	७२३	अष्टद्वीपप्रमाणेन	७७०
अमृतीकरणं कुर्यात्	८४४	अर्चनादिक्रियाः सर्वाः	३७४	अष्टधा गुणिता शक्तिः	५१
अमृतीकरणं कृत्वा	२८६	अर्चयित्वा विशदधी	८००	अष्टपौठं महादेव्या	५२
अमृतेर्शी च योगेशी	५२२	अर्चयिष्यन् जगन्नाथं	६८६	अष्टभिर्दृढं प्रीतिं	८३४
अमोघवचनो शान्तो	११८	अर्चयेद् दिक्षु कुण्डेषु	३८५	अष्टधा विभजेत् चैव	१८०
अमोघा वियुता सर्व	५८४	अर्चयेद् वक्ररूपां तां	३३१	अष्टलचं जपेन्मन्त्रं	४८७
अम्वष्ठविन्वाञ्जुनाग्या	८२५	अर्चयेदुक्तमार्गेण	३६८	अष्टलचं जपेदेनं	७३०
अम्बिका वाग्मवी दुर्गा	३८३	अर्चा प्रागीरिते पीठे	६५६	अष्टलचं जपेन्मन्त्री	६८३
अम्बिका द्वाद्विनी चैव	३८४	अर्चितं त्रिः परिभाम्य	३१६	अष्टवर्गस्तृतीयं स्यात्	३६४
अम्बुकाग्रीरकस्तूरी	४२३	अर्चितानां द्विजातीना	४२८	अष्टाचरं हरेः शक्ते	५१
अम्बोजं प्रथमं	५७०	अर्चाः स्वस्तिकशक्तिभ्यां	६००	अष्टाचरणैः प्रविदभिर्तां	६७८
अम्बोजमम्बो भूमि	२५	अर्चं वा शक्तिं दद्यात्	३८२	अष्टाचरोदिते पीठे	४८८
अयं वाम्बुवलिः प्रोक्तः	१४५	अर्चनारोश्वरः प्रोक्तो	३७०	अष्टाचरोदिते पीठे	६२४
अयमासनमन्त्रः स्यात्	५७०	अर्चनारोश्वरयोमा	७७	अष्टाचरो मनुः प्रोक्तो	५८१
अयमेवमती होमः	८३०	अर्चलक्ष्मीर्हरिः साक्षात्	३७२	अष्टादश स्युः संस्काराः	३१३
अयुतं जुहुयाद्	८२८	अर्चन्दुमौलिमरुणा	४८२	अष्टादशांशं चैव च	१८८
अयुतं प्रजपेन्मन्त्री	५४१	अवटान् पञ्च निखनेद्	५१७	अष्टाभिराज्याहुतिभिः	३२८
अयुतं ब्रणतेलेन	८१२	अवदाय सुवेणायं	३३०	अष्टाभिर्यविविधा	८८०
अयुतं मातृकाजप्त	३८३	अवशिष्टेन तोयेन	१४०	अष्टार्थं मौलिकण्ठस्य	५२
अयुतं वटवचोत्थैः	५०८	अवशिष्टेन हविषा	३०५	अष्टावष्टौ विभागेन	१३८
अयुतद्वयसंयुक्तं	७३७	अवशिष्टौ पुनर्वर्णौ	६०७	अष्टाविंशत्यचरो वा	८३
अयुतद्वितयं मन्त्रं	७५२	अवाप्य महतीं प्रज्ञां	४४८	अष्टाविमाः क्रमात् पूज्या	८२८
अरविमात्रे कुण्डे स्युः	२०६	अव्यक्तं परविन्दुमञ्चित	८१०	अष्टाविमान् प्रविन्यस्येद्	५२५
अरुणं विघ्नमाग्रे ये	६१४	अव्यक्तं महदित्यष्टौ	३५	अष्टोत्तरशतं जप्तं	६०४
अरुणाज्यैस्त्रिमध्वक्ते	७	अशक्यं वा पुनस्तन्मे	५०५	अष्टोत्तरशतं नित्यं	४२७
अरुणाज्यैस्त्रिमध्वक्ते	७८७	अशोकपुष्पैर्दध्यक्तै	७०७	अष्टोत्तरशतं नित्यं	५०९
अरुणैरुत्पलैः फुल्लैः	६०३	अश्वत्थसमिधां होम	७८१	अष्टोत्तरशतं नित्यं	६०३
अर्कलचं जपेन्मन्त्रं	६६८	अश्वत्थसमिधो मेघौ	६०२	अष्टोत्तरशतं मन्त्रं	५८५
अर्कन्वनलसङ्काशां	८०८	अश्वत्थोऽङ्गुस्वरप्लव	३७८	अष्टोत्तरसहस्रं य	५०२
अर्धोशाख्यो भृगु	४२१	अश्वशालामनेनैव	७७२	अष्टोत्तरसहस्रं य	८१७
अर्धोशी भारभूतीश	७६	अश्विनौरेवतीपुष्यः	७८५	अमुरान्ते मर्दिनि स्याद्	५००
अर्घ्यं दिशेत् ततो मूर्ध्नि	२८०	अश्वीदरजसंज्ञोऽन्यः	३२०	अस्त्रं कमलरूपायै	४१८
अर्घ्यं प्रागीरितं दद्यात्	५८०	अश्वीदरजसंज्ञोऽन्यः	६००	अस्त्रं कोणेष्वधोर्ध्वं	६३७
अर्घ्यप्रदानं प्रयजेत्	५८३	अष्टगन्धं विलोड्यास्मिन्	३८३	अस्त्रं तत्तलयोर्न्यस्य	२७६
अर्घ्यसोत्तरतः कार्यं	२६५	अष्टविंशत् कलास्तत्	७२	अस्त्रं द्वाभ्यां विभिः षड्भिः	८७

अस्त्रं रत्नयुगं सर्वे	६६२	आग्नेयाम्बस्य ज्ञानानि	८०३	आवाह्य पूजयेद्देवं	५६३
अस्त्रजने कुशाक्षौणे	३०८	आग्नेयाम्बाधिकारी म्यात्	७०२	आवाह्य पूजयेद्देवं	६१३
अस्त्रमन्त्रं समुच्चार्य	३०७	आचक्राय हृदाग्न्यातं	६६७	आवाह्य पूजयेद्देवं	७४६
अस्त्रमन्त्रकृतन्यासः	८०७	आचम्य विधिना तव	२४०	आवाह्य मध्यकलशे	४२६
अस्त्रमन्त्रेण संरक्ष्य	२६३	आचान्तं शिष्यमानीय	३०६	आवाह्य मनुना विद्वान्	६८७
अस्त्रवीजमयास्यास्मिन्	८७१	आचार्यकुण्डं मध्ये म्यात्	१७४	आविर्निदाघजन	८६०
अस्त्राणि पत्रमध्येषु	५०७	आचार्यं विद्याविभवस्य	८१५	आविश्य मध्यपदवीं	८८६
अस्त्रेण वज्रीकरण	३१४	आज्यं दधिमधून्मियं	२८०	आविस्तुपारकरलेख	८६२
अस्मिन् यन्त्रे प्रतिष्ठाप्य	७४७	आज्यस्थान्नीमथादाय	३२५	आवीतं त्रिपिभिः	५६१
अस्मिन् यन्त्रे समावाह्य	५३१	आज्यहोमेन सहतीं	५५७	आवेष्टिताङ्गं नीरम्भुं	२७३
अहिंसासत्यमद्वैयं	८६५	अज्याक्तार्कसमिद्धीमा	४२७	आशास्त्रेषु लाल	३६३
अहिर्बुध्नो मुनिः प्रोक्ता	६६७	अज्यान्वितैस्त्रिभिः गुहैः	७१८	आश्रित्य वाग्भवभवांश्चतुरः	५३५
आ		आयुधानि परित्यज्य	८११	आशीर्वाग्भिर्हि जातीनां	१७०
आं पूर्वां द्राविणीं वामां	४८०	आयुरारोग्य विभवान्	५६५	आसनं सिंहमन्त्रेण	७६०
आकर्षणीं स्तनामादि	५३६	आयुरारोग्यसम्पत्ति	७३२	आसन्नशतुभीतानां	४३०
आकर्षणीं हृदि पुनः	५२४	आयुषे साज्यद्विषा	७८७	आसाद्य जन्ममनुजेषु	८८६
आकर्षय पदद्वन्द्वं	६८३	आरग्वधं कर्णिकारं	२६३	आसीनममिताकल्पं	७३७
आकर्षेद्वाञ्छितान् साध्यान्	७६६	आरग्वैः कुमुदैर्विप्रान्	६६८	आसीना कमले करैर्जप	४०८
आकाशमग्निदीर्घेन्दु	५८८	आरवारं समारभ्य	८०६	आसीना सरसीरुद्धे	४२०
आकाशमग्निपवन	५६१	आराधयेदिमां प्रोक्त	३७४	आसुरेषु प्रयुञ्जीत	७६५
आकाशार्णफलैर्नम्रं	३६०	आराध्य मातश्चरणाम्बुजं	५४४	आस्थाय योगमवजित्य	८६०
आकुञ्च्य वायुमवजित्य च	५३६	आराधितेऽग्नौ जुहुयात्	७३२	आस्यनासा कपोलाचि	७८१
आकृष्टान् साध्यद्वत्प्राणान्	८१४	आरीप्य दर्शयेद्द्वीपान	२६६	आस्यान्तर्जुह्यादग्ने	७५३
आकृष्य हस्ते पतितं	८१३	आर्त्ताय मेघजं दद्यात्	४७५	आहरेद्राक्षिषु वलिं	८००
आख्यां तुम्बुरुमध्यतः	८७०	आर्द्रवस्त्री वष्टिकाले	७६७	इ	
आगमोक्तेन मार्गेण	३६२	आर्या दुर्गा च भद्राख्या	५०७	इकारेण न्यसेत् पथात्	७४६
आगमोक्तेन विधिना	४२६	आलम्ब्य कुन्तलभरा	८८६	इलुलुखैः शुभैर्हुत्वा	४७३
आग्नेयकोणे विघ्ने शं	५४३	आलिखित् कल्पलतिका	२२६	इच्छाज्ञानक्रियात्मासौ	६०
आग्नेयमभिधास्यामि	७८७	आलिख्यष्टदिगर्गला	४६०	इच्छादिशक्तिभिर्भुक्तं	५२६
आग्नेयसुचरन् मन्त्री	७६७	आलिख्य कोष्ठानि विकार	४६०	इडा वामे स्थिता नाडी	६०२
आग्नेयादिषट्कोणेषु	४८७	आलिख्यग्निपुरहयं	६६६	इडायां सञ्चरेच्चन्द्रः	६०३
आग्नेयादिषु कोणेषु	२७०	आवर्त्तितैस्त्रिभिर्वीजैः	३७५	इति पञ्चाशदाख्याता	७६
आग्नेया व्यापकाः सर्वे	६५	आवाहय्यादिका मुद्राः	८४२	इति सम्पूजयेद्देवीं	४०७
आग्नेयाः संप्रवृष्यन्ते	८१	आवाह्य पूजयेत्तस्यां	३६४	इति सम्पूजयेद्देवीं	४२०
		आवाह्य पूजयेत्तस्मिन्	६७१		

इति गन्धादिभिः सन्धक्	७७१	इष्टं शक्तिं स्वस्तिका	३२०	उत्तानी द्वौ कृतौ सुष्टौ	८४३
इति पूजादिभिः सिद्धे	७५६	इष्टावाप्तिर्भवेदाज्यै	६०२	उत्तिष्ठ पदमाभाष्य	६८१
इति विन्यस्तदेहीऽमी	७२६	इष्टा पूर्ववदङ्गानि	४०७	उत्तिष्ठ पुरुष ब्रूयात्	६०१
इति सम्पूजयेद् देवं	६८७, ७६६	ई		उत्थाय शिष्यो विमले	३४०
इति सम्पूजयेद् देवीं	४०७, ४२०	ईकारमध्ये विलिखित्	८७६	उत्पलानि प्रशस्तानि	४११
इति सम्पूजयेन्नित्यं	६००	ईकारेण समावीतं	"	उत्पलैर्जुहुयात् तद्वत्	३८६
इति सम्पूज्य देवेणं	७२८	ईशस्य दिशि वईत्या	२४५	उत्पलैर्जुहुयाच्च	४३३
इत्थं जपादिभिर्मन्त्रो	४८५	ईशानः सर्वविद्यानां	७२३	उत्पातजनितान् क्लेशान्	७१८
इत्थं न्यासं तनौ कृत्वा	६८२	ईशानादीर्णसेन् मूर्तीः	७२१	उद्गिरत् पदमाभाष्य	६२३
इत्थं प्रयोगकुशलो	८४२	ईशानादीन् यजेद् देवान्	७६५	उद्धरेद् वटुकं डेलं	७६२
इत्थं यो भजते देवं	७०७	ईशानायाः पञ्चमूर्ती	७५२	उद्यत्कोटिदिवाकरप्रति	३७३
इत्थं यो भजते देवीं	४१७	ईशानाद्रक्षो यावत्	१३५	उद्यत्कोटिदिवाकराभ	६११
इत्थं यो भजते मन्त्रं	४८१	ईशोपगृहपियुनं	८८१	उद्यत्कोटिरविप्रभं	६४७
इत्थं यः पूजयेद् देवीं	४८८	ईश्वरेणोदिता विन्दोः	७६	उद्यदादित्यसङ्काशं	४२३
इत्थमभ्यर्चयेन्नित्यं	६८०	ईश्वरो विद्यया साईं	३३४	उद्यदायुधसन्दीपां	८०८
इत्थमभतस्तदा गर्भं	४२	उ		उद्यदायुधहस्तां तां	५०३
इत्थमावरणेर्देवीं	७८६	उकाराद् विष्णोत्पन्ना	७५	उद्यदिनद्युतिमिन्दु	४४१
इत्यग्निनेत्रवक्त्राणां	३२८	उक्तं कलाध्वा तत्त्वाध्वा	३३३	उद्यद्दिनकरेन्दुभ्या	५५४
इत्यादिगुणसम्पन्नी	१२०	उक्तं महागणपते	५६२	उद्यद्भागुसहस्रकालि	५२५
इत्याचारपरी नित्यं	४३७	उक्तानामपि देवानां	१३८	उद्यद्भागुस्फुरिततङ्गित	५८४
इत्यादिदीपदुष्टांस्तान्	८५	उक्तानि त्रीणि भौजानि	४०८	उद्यद्भास्करसन्निभं	७६३
इत्युक्तेः सप्तभिर्द्रव्यैः	७३२	उक्तानि दश तत्त्वानि	३३४	उद्यानानि विविकानि	११७
इत्युष्यां विगलत्	५८५	उक्तानि पञ्चगव्यानि	३५१	उपक्रमेत् नन्दासु	७८५
इन्द्रमग्निं यमं रक्षो	३०३	उक्तेषु मण्डलेष्वेकं	२४६	उपक्रमो भौमकारे	"
इन्द्राणो चैव रुद्राणी	३८४	उक्ती धूमाम्भकाराय	८६६	उपतिष्ठेत् विधिवत्	३१८
इन्द्रादयः पुनः पूज्या	४५८	उक्ता सर्व जनमेतं	५५३	उपदिष्टानि पूजाया	२८४
इन्द्रादयस्ततः पूज्या	७१८	उया ते जीवती सत्या	५४८	उपर्युपरि वईन्ते	३८७
इन्द्रादिकान् लोकपालान्	७५३	उच्चरन्नागते शुक्ले	६७५	उपशीमाः सुरकेन	२२४
इन्द्रादींश्च तदस्त्राणि	५८६	उच्चाटनं स्वदेशादे	८४८	उपसर्गा विनश्यन्ति	६४८
इन्द्रादीन् पूजयेत् पश्चात्	६१४	उज्ज्वलत्प्रलयानलाभ	६५५	उमादिभिः समुद्दिष्टं	७३०
इन्द्रायानायुधान्येषा	८३५	उत्तमहाटकनिभा	८८०	उलूककाकयोः पतैः	५१३
इन्द्रियाणां विचरताम्	८००	उत्तमाङ्गहृदाधार	२६६	उशीरं चन्दनं कुष्ठं	७६८
इन्द्रिका दीपिका चैव	७६	उत्तरादि यजेत् पश्चा	७१७	उ	
इन्द्राक्तं चक्रदन्तं	५६७	उत्तराभिमुखी भूत्वा	६३८	ऊनपञ्चाशदाहुत्या	८१८
इन्द्रमन्त्रं जपन् मर्त्यः	५८४			ऊरुजङ्घा पदवन्दे	६८२

ऊरु स्वरानि जितहसौ	८६१	ऊपित्रेक्षा समुद्रिष्ट	३७६	एकीनपञ्चाशत् कीठे	८०३
ऊर्ध्वबाहुर्दशगत	४२७	ऊपित्रेक्षा समुद्रिष्ट	६४४	एकीनविंशत्यर्ण्यं	६४२
ऊर्ध्वमाहेन्द्रयात्योदक्	३६१	ऊपित्रेक्षा समुद्रिष्ट	६४४	एकीनविंशत्यर्णो वा	६०
ऊर्ध्वमुख्याः सुतान्ध्व	७६५	ऊपित्रेक्षा समुद्रिष्टो	३५७	एकीऽपि रणभूमिस्थी	६७०
ऊर्ध्ववज्रिरक्षितं मनुमेनं	७४६	ऊपित्रेक्षा स्मृतो दीवी	५८४	एतदादाय दिनशः	७६६
उर्ध्वोऽध्वरके विघ्नं	२४१	ऊपित्रेक्षास्य सन्दिष्ट	६२३	एतस्यान्नमृद्धिः स्यात्	४६१
ऊर्ध्वोर्ध्वमस्त्रमन्त्रेण	२४८	ऊपिर्भृगुर्गिरिच्छन्दो	४१३	एताः प्रियतमाङ्गेषु	७६
		ऊपिर्भृगुः स्मृतं छन्दो	३७३	एताः सर्वाः स्मृताः स्त्रीवाः	७६४
		ऊपिय नारदच्छन्दो	४६३	एतानि जघा तिलकं	५४४
ऊक्पञ्चकं जपेत् सम्यग्	८१७	ऊष्यायाः पूर्वमुक्ताः स्युः	५६६	एता रुद्राङ्गपीठस्था	७८
ऊक्पञ्चकं यथान्यायं	८२१	ऊष्यायाः प्रणवस्यैते	७८०	एनमाश्रित्य मुनयः	३६१
ऊचतचप्रतिकृतिं	८०६			एभिरर्कसहस्राणि	३७६
ऊचतचप्रतिकृते	७६७	ए		एभिर्द्रव्यैः प्रजुहुयात्	५७०
ऊचो विधानं वाक्यम्	८३४	एकां मध्ये द्वयं मुग्धि	८६	एभिस्त्रिमधुरीपेतै	३८०
ऊजुकायो विण्टो योगी	८६८	एकधा गुणिता शक्तिः	४६	एवं कृतपुरश्चर्यः	७३७
ऊतं वसुनववरौ	५६५	एकपादं भीमदंष्ट्र	७६६	एवं कृतपुरश्चर्य	८१७
ऊतुभिः षड्भिरनिशं	६८५	एकलक्षं जपेद्बीजं	७४४	एवं कृते जगदृक्षी	५२६
ऊतुलचं जपेदेनं	६५६	एकविंशत्यक्षराभ्या	७६२	एवं कृते भवेन्मन्त्रो	६४७
ऊत्वमी गन्धपुष्पाद्यैः	३३२	एकहस्तधृतान्मो ना	५५७	एवं कृत्वा पुरश्चर्यां	६५६
ऊद्विः समृद्धिः शुद्धिः स्यात्	७६	एकहस्तमितं कुण्ड	२१४	एवं तत्त्वसमाधोगात्	७६४
ऊपिः कण्ठो विराट् छन्दो	४०२	एकहस्तस्य कुण्डस्य	२०८	एवं देहमये पीठे	२६१
ऊपिः केशलो देव्यादि	७३१	एकांशेन मितः कुण्डः	२१८	एवं ध्यात्वा जगद्वावीं	८३८
ऊपिः पूर्वोदितच्छन्दो	३७५	एकाक्षरोदिते पीठे	५६७	एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं	७२७
ऊपिः प्रजापतिच्छन्दो	६१६	एकाङ्गुलं तु ये न्ययं	२१२	एवं ध्यात्वा जपेन्नच	५०७
ऊपिः शक्तिः स्मृतं छन्दो	३७३	एकादशक्रमात् संवित्	५५	एवं ध्यात्वा श्रियः कान्तं	६८५
ऊपिः शक्तिर्भवेच्छन्दो	४३८	एकादशाक्षरं वाक्यम्	७	एवं न्यस्तशरीरोऽसौ	४२२
ऊपिः सम्मोहनः प्रोक्तः	३७४	एकादशाहुतिर्नित्यं	७३३	एवं पूजादिभिः सिद्धे	६३२
ऊपिः सम्मोहनः प्रोक्ता	७०३	एकाद्वेन भवेद् योग्यो	१२५	एवं पूज्या जगद्वावी	३६३
ऊपिः सम्मोहनच्छन्दो	४८२	एकाशीतिपदेषु टान्त	४७७	एवं प्रतिदिनं देवं	७३०
ऊपिः सम्मोहनच्छन्दो	४८६	एकाशीतिपदेषु मध्य	८६७	एवं वर्षमथं ह्रीमं	३७८
ऊपिः स्याद्विष्णुमूर्तिः	३६०	एका साध्यद्रुमेण स्यात्	८१६	एवं विधानि कर्माणि	८१३
ऊपिरस्य भवेद्दाम	६६१	एकेन जुहुयान्मन्त्रो	६०१	एवंविधेषु दोषेषु	३५६
ऊपिरारण्यकच्छन्दो	५०६	एकैकं पत्रपुष्पाणि	३५१	एवं विन्यस्तसर्वाङ्ग	८२०
ऊपिरिन्दुर्विराट् छन्दो	६१६	एकैकाङ्गुलतो धीनिं	२१२	एवं सच्चिन्मयन् देवीं	४२५
ऊपिर्ब्रह्मा समुद्रिष्टः	४२१	एकैकात् साध्यद्वत्पद्मात्	८४०	एवं सच्चिन्मय मनसा	४२३

एवं सम्पूजयेद् देवीं	४८२	कव्यम्बुनाभिषु हृदि	७८८	कर्मणोर्वर्जितारान्य	८०
एवं सम्पूज्य विधिवत्	३०४	कव्यां गुह्ये पुनः पाद	७३६	कर्माण्येतानि कुर्वीत	८०८
एवं सप्तारवारेषु	६३८	कण्ठमात्रोदके स्थित्वा	४४८	कर्मेन्द्रियाः संप्रोक्ताः	३४
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री	५७८	कण्ठातिरिक्तगलदुष्पल	८६१	कर्मेन्द्रियाणि तन्मात्रा	३३४
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री	६४२	कण्ठादिकरणैर्वर्णा	६५	कर्मेन्द्रियैस्तवर्गाद्यै	८३८
एवं सिद्धे मनो मन्त्री	८३२	कण्ठे वक्त्रे भुवोर्मध्ये	५४०	कलकामा पञ्चमी स्यात्	७२५
एवमभ्यर्चयेद् देवं	७४४	कथितं पुण्यवाणस्य	७०६	कलात्मा वर्णजननी	३६८
एवमात्महृदम्भोजे	८४०	कदलीकुन्दमन्दार	४२२	कल्पयेदात्मनो देहे	२५६
एवमाराधयेद्देवीं	४५७	कदलीफलसंयुक्तं	२६७	कल्पवल्ली निकुञ्जेषु	६८४
एवमुक्तेषु मन्त्रेषु	४१०	कन्यामिष्टामवाप्नोति	५८०	कल्पशाखां रत्नघण्टां	७२०
एवमेकादशाहतीः	८४१	कन्यार्थी जुहुयाद्वाजैः	७८७	कल्पानार्कप्रकाशं	६६८
एवमेव स्मृतं वीजं	७४४	कपालशकलान् मन्त्री	८१२	कल्पावसाने निखिलैः	७११
एषा वर्णमयी दीचा	३४७	कपालयूलविलसत्	७२०	कवचं पञ्चभिः प्रोक्तं	६१६
एषा बालिति विख्याता	५३३	कपालिनं भीषणाख्यं	७६५	कवचं भगवांश्चण्डी	४७८
एषा वेधमयी दीचा	३४६	कपाली भीषणः पश्चात्	४५७	कविलं लभते धीमान्	४०४
एषु स्थानेषु फट्कारः	६१	कपालिन पिधायेनं	८१२	कषायतोयसम्पूर्णान्	६५२
एषु स्थानेषु विन्यस्येत्	५४०	कभाया वसुदा सौर्य	७३	कस्तुरीकुङ्कुमोपेतं	५३०
एषु स्वस्वकला न्यस्येत्	२६१	करवीरप्रसूनैर्वा	६००	काकीलकवसायुक्ता	५१३
ऐ		करस्थमात्रकाभोजे	२८५	काञ्चनाद्रिसमप्रभं	६६२
ऐन्द्रीचक्रेण बध्नामि	६६७	करायुधतमाणिक्य	५५५	कादिरान्ता न्यसेद् वर्णान्	५२५
ऐरावतादीनभ्यर्चेत्	६६७	कराभ्यां बिम्बतं पीतं	४४५	कान्तिं दुर्गासरखलौ	७८६
ऐश्वर्यजननं पुंसां	३८४	करिणास्य शिरः स्पृष्ट्वा	४२६	कान्तिदं सुतदं स्त्रीणां	६७६
ओ		करौ निदध्यादाख्यातं	८६८	कान्तिपुष्टिधनारोग्य	४६७
ओं ईशे शर्वरि शर्वाणि	८२२	कर्कोटकं ततः पद्मं	८३५	कान्त्या काञ्चनसन्निभं	४१४
ओंकारमाद्यं प्रवदन्ति	५७३	कर्णकुण्डलयोर्मौलौ	५२५	कामं लिखेत् साध्युतं	८८३
ओंकारमायादिकमेखले	८६३	कर्णहोमे भवेद् व्याधिः	३५३	कामं षट्कोणमध्ये	५३२
ओं दुर्गे स[दु]र्गादिरहिते	८२२	कर्णिकायां चतुर्दिक्षु	५५०	कामकोधौ लोभमोहौ	८६४
ओं भद्रकालि भवाभीष्टे	”	कर्णिकायां निधौ पूज्यौ	४४६	कामच्छा चन्द्ररेखा	७०६
ओकाराद्यैः पञ्चरसैः	७२१	कर्णिकायां यजेन्मूर्त्तीं	७१७	कामदेवायशब्दान्ते	७०८
ओजापूकादिकं पीठं	४८	कर्णैर्दक्षिणहस्तस्य	१७४	कामवीजं मुखे माया	८४
औ		कर्पूरकपिचोराणि	५३१	कामवीजादिराख्यातो	६६५
औदयवैन्दवाग्निभ्यां	३१६	कर्पूरचूर्णमिवारि	८८६	कामोत्साहितमध्यमङ्ग	७०७
क		कर्पूरशकलोन्मिश्रं	३०५	कारणात् पञ्चभूतानां	७०
कक्रीलमयुरं जातिं	७७०	कर्पूरस्फटिकावदात	५७६	कारणे सर्वभूतानां	२४६
		कर्पूरागुरुसंयुक्तं	५२६	कारयेत् पूर्वसन्दिष्टै	६७४

कारवेद ब्रह्मवचिष	५१६	कुर्वीत गोलकन्यासं	७१३	कणाटमीं समारभ्य	७६७
कारस्करमयीं कृत्वा	५१२	कुर्वीत सर्पपैर्हानं	८०८	कणाटमीं समारभ्य	८२५
कालक्रमेण स शिशु	४२	कुले रघूणां ससवाप्य	७११	केतकीमालतीपुष्पै	७६६
कालपावकसन्निभां	५०८	कुशयन्त्रिमयो माना	८४५	केशराः पीतरक्ताः स्युः	२२५
कालमेघसमालोक	६८४	कुशीतराजिपुष्पाद्भिः	८२२	केशवनारायण मा	७८
कालरात्रिय कुञ्जिन्या	७८	कुशेराः स्रजमवाहं	८१३	केशवाद्या इमे श्यामा	७६
कालाञ्जननिभां दुर्गां	७६८	कुमुदचूर्णमरुणं	२२५	केशवाद्या दत्तात्रेय	६२१
कालाभाभां कटाक्षै	४६६	कृजत् कीकिलसंघेन	६८४	केशरिष्वङ्गपूजा स्यात्	५७२
कालान्मुदाभामरिशङ्कुल	८१६	कृत एकाचरो मन्त्रः	८२	कैलासाद्रिनिभं	७३७
कालान्मुवाहयुतिमिन्दु	,,	कूर्चमन्त्रतमं युक्तं	२६८	कोणेष्वर्चा निवृत्त्याद्या	७१७
कालाभोधरकान्ति	६२८	कर्ममदन्त्यो भगवान्	४६८	कोपादालीलजिह्वं	६५६
कालिन्दौ नाग्रजित्याख्या	६६७	ककनः स्याद् देवदत्त	४०	कोषानूर्मान् रसान्	५०
कालीमाररमालौका	८६८	कृतप्राणप्रतिष्ठां तां	५१०	कोष्ठानां शतमेक	४७५
काश्मीररोचनालाचा	८८६	कृताङ्गरागं नवकुङ्कुमेन	५७३	कोष्ठेष्वष्टयुगार्णमात्मसङ्घितां	४६१
काश्यपो मुनिराख्यात	७४३	कृताभिषेकः पन्मासं	७७१	कौमारतेजाः स्यादविश्व	७६१
किं पुनर्मनुजान् भूपा	८२३	कृत्तिकायां प्रतिपदि	६०२	कौशिककर्पटे क्लृप्त	८७१
किञ्चित् स्पृशन् वामशाखां	२४४	कृत्याद्रोहादिशमनं	३८५	कृमात् सर्पिरपामार्ग	७५६
किञ्चल्लक्ष्मणपूजा स्यात्	४६१	कृत्याद्रोहादिशमनं	४७५	कृमात् सर्पिरपामार्ग	७५७
किरीटार्पितवालेन्दुन्	७१७	कृत्याद्रोहा विनश्यन्ति	३८७	कृमात् सर्पिरपामार्ग	६७२
कुङ्कुमं रोचनाराजी	५८७	कृत्यापमृत्युरोगादीन्	४७७	कृमादेतानध्वनः षट्	३३६
कुङ्कुमं समभागं स्यात्	५३१	कृत्या रोगा विनश्यन्ति	८००	कृमाद् वटसमिद्ब्रीहि	५६६
कुङ्कुमभं चतुर्वक्त्रं	७२८	कृत्वा कवचमाराध्य	७६७	कृमेण विन्यसेद् वर्णान्	७८८
कुण्डानां कल्पयेदन्तः	२१३	कृत्वा नवपदात्मानं	६०४	कृमेणानेन सृजति	६०
कुण्डानां मेखलास्त्रिष	२०५	कृत्वा नवपदात्मानं	६५१	क्रियाशक्तिं मुञ्चन्ती च	५४०
कुण्डानां यादृशं रूपं	,,	कृत्वा नवपदात्मानं	७५१	क्रोडारते वारिनिधौ	५७३
कुण्डे विहसि ता ज्ञेया	२०६	कृत्वा पिण्डानि संशोष्य	७६६	कुडस्य हृदये ध्यात्वा	७५०
कुण्डे रसकरे ताः स्युः	२१०	कृत्वा पुष्पाञ्जलिं भूयो	५८८	कुड्डील्काय हृदाख्यातं	६०६
कुन्देन्दुधवलौ धूमौ	३५४	कृत्वा प्रतिष्ठितप्राणां	७४५	कूरकमाणि कुर्वीत	७६३
कुमारभुक्तौ पुनरात्महेतोः	५७३	कृत्वा रेखाष्टकमनु	८७८	क्रोधं निष्ठीवनं तद्वत्	४११
कुमारस्तु युवा प्रौढी	८२	कृशानुभवनद्वये मनुमिमं	७४६	क्रोधीश्वरादिभृग्वन्तां	७६६
कुरुशब्दद्वयमथो	६८२	कृष्णः सत्यः सात्वतः स्यात्	७८	क्लीवौष्ठद्वयनिर्मुक्त	४८२
कुर्यात् पार्श्वद्वये मत्स्य	१६०	कृष्णपक्षेऽनलेनाऽस्त्रं	७६५	कथिते पुत्तलिं साध्य	७६७
कुर्यात् प्रयोगान् कल्पोक्ता	७३२	कृष्णसर्पपदं पश्चात्	७५२	चकारिणावृतं वाह्ये	८७१
कुर्यादङ्गानि विधिवत्	४०७	कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां	८१२	चकारो माग्निपवन	७४७
कुर्वीतो मन्त्रिणः सर्वे	४३३	कृष्णाय पदमाभाष्य	६६५	चकारो वज्रिमारुढी	६५३

अथ तिष्ठति निश्चेष्टी	४३	गणकः स्याद्विष्कन्दी	५६५	गारुतममयैः पत्रै	७३६
अप्रमसादनो विघ्नो	५६६	गणकौडं पौतगौर	५५०	गिरिकर्णोभवेः पुष्पैः	५३०
औरगोपयगोरचौ	७०२	गणेशितुर्महामन्त्रं	५७	गुटिकां गौमथीत्पत्रां	५०५
औरदुमकषायेण	२७४	गण्डपाली गलद्दान	५५५	गुडं पलाईमानं स्यात्	३५१
औरदुमप्रवालानि	७७०	गण्डभित्तिगलद्दान	५५७	गुडान्यमधुभिः सम्यङ्	८१८
औरदुमसमिद्धीमाद्	८३०	गण्डी विन्दुविभूषितो	४००	गुडूचीराज्यसंस्मिता	४२७
औरदुमाणामाज्येन	७८०	गदितं राममन्त्रस्य	६३६	गुणलचं जपेन्मन्त्रं	६२०, ७३२
औरद्वचलगुदभूतैः	६०४	गदेषुचापगुलानि	५०२	गुणात्मशक्तियुक्ताय	७१६
औरद्वचसमित्चौर	६७१	गन्धपुष्पादिनेवेद्यै	५८७	गुणिता नवधा नित्या	५३
औराक्षैरमृताखण्डै	५२८, ५४३	गन्धपुष्पादिभिः सम्यग्	६०४	गुणिता सर्वगात्रेषु	४५
औराश्वधौ शेषविशेष	७११	गन्धर्वो भङ्गराजश्च	१३८	गुरवे दक्षिणां दद्यात्	३८४, ५१७
औराश्वीनिधिमध्यस्थं	६८४	गन्धयन्दनकर्पूर	२८३	गुरुच धनधान्याद्यै	६७४
औरीदनतिलान् दूर्वा	७८५	गन्धाङ्गिः कारयेत् स्नानं	२८१	गुरुविद्यादेवताना	३४१
बुद्रयहमहारोग	८०१	गन्धाष्टकं तत्त्रिविधं	२७६	गुरुपदिष्टविधिना	२६६
बुद्रचौरगह्व्याल	७५८	गन्धाष्टकं शुभं देवी	५२	गुरोर्लब्धमनुर्मन्त्रौ	५८८
बुद्रभूतमहारोग	४८६	गन्धैर्मनीहरेः पुष्पैः	४२८	गुराज्ञापालनार्थं हि	१२३
बुद्रापमृत्युचौरादि	६४०	गमनागमनेषु जाङ्गिकौ	८१०	गुह्यमुष्णीरयुग्मेषु	७२४
बुधार्चः स तु विज्ञेय	८२	गर्जयुग्मं वियतसेन्दु	४७१	गुह्यहृद्भूविले न्यसेत्	३८२
बुधा स्यात् सप्तमी रुद्र	७२४	गर्भिणीवालरुग्रानां	६७६	गुह्याद् गुह्यतरां नित्यां	४००
ब्रह्म विभज्य मध्यांशे	१७३	गले विवस्वता युक्तं	६१०	गुह्यीरजानुयुग्मेषु	६२०
ब्रह्मप्रतिहार्येताः	८४०	गवां शान्तिं करोत्याशु	६८८	गृह्ययामादिराष्ट्राणां	८०१
ब्रह्मपाल बलिं गृह्ण	७६१	गव्यदुग्धघृताक्राभि	८३०	गृह्णीत्वा गौमयं व्योम्नि	५०५
ब्रह्म स्त्री त्रिवर्ण्यं	४७८	गव्येनाज्येन गोसिद्धौ	६६८	गृह्णीत्वा घृतमङ्गरान्	३२७
		गव्येनाज्येन जुहुयात्	७०७	गृह्णीत्वा तिलकं कुर्यात्	४४८
		गान्धारी हस्तिजिह्वा च	३८	गृह्णीत्वा विभजेद्वस्त्रं	२१८
ब्रह्मखेटकधारिण्यः	३८४, ४४६	गायत्रीं पूजयेन्मन्त्रौ	४४५	गोदुग्धेन समापूर्य	५८०
ब्रह्मखेटकयुक्ताभिः	८०८	गायत्रीं विष्णुगायत्रीं	५६	गोदुग्धेन हविः कृत्वा	६०३
ब्रह्मखेटकरां क्रुद्धां	५१४	गायत्रीकन्द इत्युक्तं	७८०	गोधूमरक्तकलमा	३५२
ब्रह्मतौष्णपदान्ते स्यात्	६८८	गायत्रीनिष्ठुवनष्टुप्	८३१	गोपौजनान्ते प्रवदेद्	७००
ब्राह्मिरेरयुतं इत्वा	८२८	गायत्रीपरमात्माऽस्य	७८०	गौमयाभसि सम्पिष्टै	६४०
		गायत्रीशक्तिभिस्त्रिभिः	८३२	गोमूत्रं प्रस्थमानं स्याद्	८०२
		गायत्रीप्रायं जपेन्मन्त्रं	८३३	गोमूत्रेण समं सर्पिः	॥
गच्छन्तीं मध्यमार्गेण	३४८	गायत्रीप्रायं समाख्याता	६८६	गौर्या पार्श्वस्थया साङ्गे	७४०
गङ्गलग्नरा भौमाः	४५७	गायदृष्टङ्गाङ्गना सङ्घे	७३६	ग्रायः पञ्चाक्षरः पादौ	७८४
गङ्गाशान्तिविधये	७७१	गारुडीपलसन्निभां	४८७	गथनञ्च विदभंश्च	८५६
गणकः स्याद्विष्कन्दी	५५४, ५६२				

यद्युक्ताकविस्वस्थं	८०७	चण्डेश्वराय हृदवीज	७७४	चतुर्विधा सा सन्दिष्टा	२३३
यामपत्तनराष्ट्रे पु	६४०	चतुःप्रकारगुणिता	४८	चतुर्विंशतितत्त्वानि	५७
यामे गेहेऽथवा तत्र	५१७	चतुःशतं घृतयुतं	८३५	चतुर्विंशतितत्त्वा सा	५६
यौषधपान्न कर्जोऽन्यो	७०६	चतुःपट्टा स्मृता पठ्ठी	३८३	चतुर्विंशत्यचरात्मा	६०१
म्लौरुद्धं प्रणवद्वयं	८७७	चतुःसमुद्राभरणा	७१०	चतुश्चत्वारिंशदाद्या	२२७,५५०
घ		चतुःसहस्रं जुहुयात्	७८०	चतुष्पथान्तं तच्छुद्धिं	२४५
घटेनैनं पिघायाऽस्य	७४६	चतुःसहस्रसंयुक्तं	५५६	चत्वरे निखनेदस्त्रं	८७०
घण्टाकपालसृणिमुण्ड	७५२	चतुरर्थं महादेव्या	४८	चत्वारिंशतमारभ्य	८३
घण्टारवं महाकोपं	७६१	चतुरस्तस्य कीर्णपु	७०७	चत्वारि देवीबीजानि	७४७
घण्टारवः समः पश्चात्	८०५	चतुरस्त्रं तु सर्वेषां	२१५	चन्दनागुरुकर्पूर	३५२,५४४
घातकाचरमित्यं तत्	३८८	चतुरस्त्रं भवेत्तत्र	१३४	चन्दनालिप्तसर्वाङ्गान्	४२८
घातयद्वितयं वर्म	७५४	चतुरस्त्रं योनिमङ्ग	१७४	चन्दनैः कर्णिकारैश्च	४२२
घृतप्रज्वालितान् दीपान्	२४७	चतुरस्त्रचतुर्दिक्षु	५४२	चन्दनीशौरकर्पूर	४२८
घृतेन जुहुयाद्भक्तं	७८०	चतुरस्त्रसमायुक्तं	५४१	चन्द्रप्रभं पङ्कजसन्निषष्ठं	५३४
घृते प्रज्वालितान् दर्भान्	३२६	चतुरस्त्रां भुवं भित्त्वा	११४,२२६	चन्द्रविम्बस्थितं मूर्ध्नि	७४४
घृते संप्रवर्तं कुर्यात्	३२७	चतुरस्त्रीकृतं चैवं	१८१,१८४	चन्द्रान्तं कल्पिते पीठे	६२०
घोररूपां पश्चिमास्यां	३०७	चतुरस्त्रे चतुःकीर्णे	२२१	चन्द्रार्काग्निविलीचनं	७३२
घोरसिंहसमासीनां	८०८	चतुरस्त्रे चतुःषष्टि	२२७	चन्द्रावतंसकलितां	५३५
घोरान् ज्वरान् शिरीरोगान्	५७८	चतुरस्त्रे लिखित् वर्णां	१०२	चम्पकाशीकपुत्राग	४२८
घोरान्ते स्यात् चमा पश्चात्	७२४	चतुरावरणं प्रीक्षां	७७४	चरकीं च विदारीं च	१३८
घाराभिचारभृतादीन्	५०८	चतुर्थावरणे पूज्या	८२८	चरास्तु विविधा प्रीक्षा	२८
च		चतुर्थीसुरनाथाद्यै	६१८	चापं पाशाश्वजसरसिजा	४८६
चक्रं घण्टां कपालञ्च	३६५	चतुर्थीयन्तं नारिकेल	५५१	चापवाणधरां भीमां	५१४
चक्रं शङ्खं गदां पद्मं	६६८	चतुर्दशाक्षरी मन्त्रः	६१८	चामरादर्शताम्रल	४८६
चक्रं शङ्खमणिं खेटं	८०१	चतुर्दश्यामर्धरात्रे	८१०	चामरे चांशुकं पुष्पं	४४७
चक्रयन्त्रमिदं प्रीक्षां	६७८	चतुर्दिनं दशयत्	८३५	चिटिमन्त्रसमुद्भूतान्	८२०
चक्रशङ्ख गदा खड्ग	४८५	चतुर्दिक्षु समभ्यर्चेत्	७८१	चिटिमन्त्राक्षरैः कुर्यात्	८१६
चक्रशङ्खगदाश्रीज	४८७	चतुर्धा भेदिते क्षेत्रे	१८४	चितिकाष्ठैषिते वज्री	८१०
चक्रशङ्खगदाश्रीजं	६०८	चतुर्भिरंशैरानाहः	२२०	चित्पिङ्गलं इनदह	३१७
चक्रशङ्खाभयाभीष्ट	७२०	चतुर्भिर्द्युगलिनार्णै	६०१	चिन्तामणिनृसिंहाभ्यां	४५२
चक्रे चतुःषष्टिपदे	८८०	चतुर्भिर्हृदयं वर्णैः	६४४	चित्तकेऽथ गले कण्ठे	५२५
चटयुग्मं तदन्ते स्यात्	७५४	चतुर्लक्षं जपित्वाऽन्ते	४८२	चूलाग्रामिकां समारोप्य	६३८
चण्डेशी देवता प्रीक्षा	७७४	चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्रं	५६३	चैतन्यरूपा प्राणात्मा	८३७
चण्डेश्वरं रक्ततनुं	”	चतुर्वर्णात्मकी नृणां	५६८	चौरसर्पमृगव्याल	८७५
		चतुर्वर्णैः षड्गणैश्च	७५५	चौलीपनयने भूयो	३२८

छ	जरा च पालिनौ शान्तिः	७५	जुहुयादग्रये स्विष्टि	३२८
हृगलण्डहिरण्यौ	जरायुजा मनुष्याया	३०	जुहुयादग्रिमन्त्रेण	"
क्षित्वा क्षित्वा प्रजुहुयात्	जलं शान्तिविधौ शक्तं	८५१	जुहुयादग्रीषीमाभ्यां	"
क्षित्वा क्षित्वा प्रजुहुयात्	जलजैः स्थलजैः पुष्पै	७२६	जुहुयादङ्गमुष्याना	३३२
क्षित्रादिदृष्टा ये मन्त्रा	जवाकुसुमसङ्काशा	७६६	जुहुयादथ सीमाय	३२७
	जवाकुसुमहोमेन	५६३	जुहुयादयुतं मन्त्रौ	६७१
ज	जवापुष्पाणि जुहुया	४२७	जुहुयादरुणाभोजै	५२६
जगतृचीभणशब्दान्ते	जवापुष्पैश्च जुहुयात्	४८७	जुहुयादष्टभिर्द्रव्यै	५६७
जटामांसीकपियुताः	जवारुणं रत्नविभूषणाङ्गं	७०५	जुहुयादेधिते वज्रौ	६७२, ७६६
जटामांसीसुरमिति	जङ्गुसूर्यसूते पूज्ये	४२६	जुहुयाद्दिनशी विप्रान्	५१५
जठराननयोर्न्यस्येन्	जायता तपनी वेद	७६१	जुहुयाद् ब्राह्मणानन्ते	८३०
जठरे न्यस्य मन्त्रजो	जातरूपमयै रत्न	४२३	जुहुयाद्विशगाः सर्वे	५६४
जग्यसम्पदविपत्क्षेमः	जातवेदाः समजिह्वी	७६०	जुहुयाद्वज्रिमन्त्रेण	३३०
जपतर्पणपूजादौ	जातवेदो महादेवः	८२२	जुहुयाद् वृष्टिसंविद्धौ	८३५
जपन् राजसभां गच्छेत्	जातीद्वयं केतके द्वे	२६३	जुहुयाद् वैष्णवे वज्रौ	६८६
जपपूजादिकं सर्वं	जातीपुष्पेभ्य राजानं	४२८	जुहुयान्निशि समाह्वान्	७६६
जपादिमाधितं यत्नं	जातीविलफलेः पुष्पैः	५३०	जुहुयान्मरिचैः क्रुद्धौ	७६७
जपित्वा कृतसम्पातं	जानकौवल्लभायाऽथ	६३५	जुहुयान्म्रियतेऽराति	५१३
जपित्वा पञ्चगव्येषु	जानुजङ्गपदद्वन्द्वे	७५५	जैमिनिर्मनिराख्यात	६८२
जपित्वा प्रतिलोमेन	जानूवोरन्तरे सम्यक्	८६७	ज्ञात्वा दोषानिमान् सम्यक्	४१२
जपित्वा सितगुञ्जानां	जायते वत्सरादवार्क	५३० ६०४	ज्ञानमुत्पद्यते पूर्वं	६०६
जपेत्तत्संख्यया विद्वान्	जाङ्गवौ सरिदावर्च	४२४	ज्ञानमैश्वर्यशक्तौ च	४२२
जपेद् द्वादशलक्ष्याणि	जितेन्द्रियं शुद्धकायं	७७१	ज्ञानात्मानञ्च विधिवत्	२७२
जपेनाऽनेन लभते	जितेन्द्रियो जपेन्मन्त्रं	५७६	ज्ञानेन्द्रियाणि शीवं त्वग्	३४
जपेन्मन्त्रं सारिदेवं	जित्वाऽपमृतुरोगादीन्	६६३	ज्यासूतं पातयेदग्रे	१८२
जपेन्मन्त्रमिमं लघु	जिह्वायां विन्यसेद् बीजं	४६२	ज्येष्ठायामुदिते सौम्ये	४००
जपेन्मन्त्रान् भजेद्देवान्	जीवेद् वर्षशतं भूत्वा	६०३	ज्येष्ठा शतभिषा मूल	७६५
जपोऽयं सर्वसिद्धयै स्यात्	जुहुयाच्छ्रीफलैः पद्मैः	४२५	ज्वरग्रहमहारीग	६०४
जप्तां प्रतिष्ठितप्राणां	जुहुयाज्जन्मदिवसे	८३०	ज्वरमारौमहारीगैः	५११
जम्बुः खदिरकणाख्यौ	जुहुयात् कृतसम्पातं	७४५	ज्वराकालौ भवेच्छीघ्रं	५१४
जम्भे जम्भिनि ठहन्व	जुहुयात् केवलैर्लोणै	७६८	ज्वरार्तस्य पुरःस्थित्वा	३८५
जम्भे वज्रिवधूः पूर्वं	जुहुयात्तिलसिद्धार्थे	५०४	ज्वरे ग्रहे गरे सर्पे	५१०
जयाख्या विजया पश्चा	जुहुयात् सम्पदां भूमिः	८००	ज्वरेण बाध्यते सद्यो	७६७
जया दुर्गा प्रभा सत्या	जुहुयात् संयती भूत्वा	७६६	ज्वरेण महताऽऽविष्टौ	८०७, ८६६
जयायाः स्वस्वबीजिन	जुहुयादग्रये साहै	३२७	ज्वलज्वलपदस्यान्ते	५००

ज्वलत्कण्ठो भवेत्कर्णः	३५३	ततोऽभिधास्ये त्वरितां	४६८	तद्वहिः पद्मपत्रेषु	७६५
ज्वलदयः प्रज्वलार्णान्	७०८	ततो भुवनपालाख्या	३८५	तद्वहिर्वाटकुम्भेषु	७७०
ज्वलन्तं पदमाभाय	६४४	ततो मे सिद्धमाभाय	६८२	तनुच्छेदं प्रकुर्वीत	८४१
ज्वालासुखी ततो ज्ञेया	७७	ततोऽर्जुन्दुक्ताती	६०	तनुभिर्वेष्टितान्	३८४
ट		ततो वक्ष्यामि दौचाङ्गं	१२३	तन्नेषु नास्ति भन्तोऽन्य	७७३
टङ्कं कपालं डमरुं	८१७	ततो वेधमर्थीं वक्ष्ये	३४७	तन्नन्दनी देशिक	८१५
टानान् समलिखिन्मध्य	६७७	ततो व्यक्तिं प्रवक्ष्यामि	६५	तन्निर्गतामृतरसै	८८६
टान्ते नाम लिखित्	८७६	ततोऽष्टमातरः पूज्या	७२०	तन्मध्यं किञ्चिदालक्ष्यं	१३४
त		तत् कर्णसूत्रोभयतः	१३८	तन्मात्राः पञ्चभूतानि	३३५
तं दग्धा नय मे शौच	८१४	तत्तदभूतं जपेद्देह	८०४	तपः सन्तोषः आस्तिक्यं	८८६
तं षट्पत्रमये पद्मे	३४८	तत्तदभूतोदये सम्यक्	८५१	तपिनो तापिनी धूमा	७३
तं सुकौदेवदेवे तं	७०१	तत्तन्मन्त्रोदितान् न्यासान्	३३८	तप्तकाञ्चनसन्नद्ध	४२४
तच्छिरसाङ्गं कुर्वन्	७८७	तत् विभागमिति चित्रे	१६५	तप्तुमन्यां समायोज्य	३४८
तच्चर्ममधः प्रपिबेत्	६३३	तत् पवीरुत्पलैः फुल्लै	५०८	ततोऽपहारिणीं सूत्रां	७८६
तद्विज्ञताकान्तमनर्थभूषं	५४६	तत् प्राप्य कुण्डलीरूपं	२०	तमोमयि महादेवि	८२२
तण्डुलान् शालिसम्भूतान्	३०८	तत् सङ्घसं प्रजुहुयात्	४१४	तयोः पार्श्वगते गङ्गा	२४२
तण्डुलैरचया सिद्धिः	४७४	तत् समिद्धि जुहुयात्	४०४	तरुणशकलमिन्दो	४०३
ततः कूर्चैर्न विधिवत्	३३६	तत्त्वलचं जपेन्मन्त्रं	७१६, ४५६	तर्कमार्गातिदूराय	७७६
ततः परं विभुवन	६८१	तत्त्वसंख्यसङ्ख्याणि	७८७	तर्जयन्तीं निजं शत्रुं	८०७
ततः प्रभृति कुर्वीत	३४५	तत्त्वात्मानः स्मृताः स्पर्शाः	६६	तर्पयेत्तां जलैः शुद्धैः	४०६
ततः प्रविन्यसेद विद्वान्	७२२	तत्त्वाध्वा कथितो ह्येषः	३३५	तर्पयेदुष्णतीयेन	८०८
ततः शम्भोर्दिशि गुरु	३०७	तत्र विद्युल्लताकारा	८०३	तर्पयेद्दिनशो नित्यम्	५५६
ततः संशोषयेद्देहं	२५०	तत्र संज्वलिते वज्री	८०८	तर्पयेन्मनुनानेन	७७५
ततः सिध्यन्ति कार्याणि	७६७	तथा विद्याय बोद्धव्या	८४	तलाभ्यां व्यापकं कुर्यात्	७४८
ततः सुधौतदन्तास्यं	३३३	तदयमूलमध्यानि	३२४	तस्मादभूदखिलदेशिक	८१५
ततः सुरासुरोपेत	६८२	तदन्तराले तन्मध्य	२२३	तस्माद्विगुणविस्तारं	८०१
ततश्च पितरौ तस्य	३२८	तदन्ते प्रवदेद् भूयः	५३४	तस्मिन्नावच्छा वटुकं	७७०
ततश्च संस्कृते वज्री	३०७	तदन्ते हंसमन्त्रः स्यात्	८३६	तस्मै सपरिवाराय	७६१
ततश्च सुन्दरानन्दां	५४१	तदपेतं विगर्भञ्च	८८८	तस्य खातं त्रिभिर्भागैः	२१८
ततश्चैतन्यरूपा सा	४३	तदर्णौ संहरेद् विन्दौ	३४८	तस्य पादाम्बुजहृदं	३४२
ततोऽग्निजननं वक्ष्ये	३१३	तदस्त्राणि ततो बाह्ये	७३२	तस्य मध्ये सदीप्तफुल्लैः	४२२
ततो दुर्गामनुं वक्ष्ये	४८३	तदीयं पीतमचिरात्	८१०	तस्य रोगा प्रणश्यन्ति	६६६
ततो निवेद्यमुद्धृत्य	३०५	तदुद्धृतेषु मत्स्येषु	२२१	तस्य सञ्जायते लक्ष्मीः	६००
ततोऽन्येष्वपि कुण्डेषु	३३२	तद्वदस्त्रं स्थितं मध्ये	८८	तस्यां प्राणात्मकं यन्त्रं	८४०
		तद्वर्णसंख्यया सूते	६७५	तस्याः तन्त्रोक्तमार्गेण	३३८

तस्याः पुरस्तादृष्टिं	६५०	तारादि दुर्गे हृदयं	४८६	तृतीया लीकपालैः स्यात्	५८०
तस्याञ्जलिं पुनः पुष्पैः	३३८	तारादि पञ्चमनुभिः	३७६	तेजो ज्वालामणि हुंफट्	५८२
तस्याधस्तात् स्मरेन्मन्त्री	४२४	तारादिलुहयजल	८७६	तेन तस्मै दिनमणिः	५८८
तस्याधस्तात् महापीठे	५५४	ताराद्योऽयं मनुः प्रीती	५८७	तेन मन्त्रेण विधिवत्	६८
तस्या मध्यगता नाडी	६०२	ताराधीश्वरवारिवर्ण	३८८	तेनैव ताडनं दर्भैः	२४५, ३१३
तां विष्णोः पूजयेत् पीठे	६४२	तारापतिं स्मरन् मन्त्री	५७८	तोयस्थं शयनं विष्णोः	४०६
ताः क्रमैश्चैव कथ्यन्ते	२३४	तारेण मन्त्रितं मन्त्री	३१६	तोयस्य पावकस्योर्ध्वं	६०४
ताः स्युस्तत्पुरुषाघोर	७१२	तारेण हृदयं प्रीतं	६१६	तोयात्मिका पुनर्निव्या	७६१
तान् वर्णान् संहरेदरिमं	३४८	तारे हुं विलिखित्	४७५	तोयैः सुगन्धिपुष्पाद्यैः	२६२
तान् वर्णान् संहरेद्रुद्रे	”	तारी षष्ठिभृगुः पश्चात्	५८१	तयोदशसु कुम्भेषु	७७०
तान् वर्णान् संहरेद्विष्णौ	”	तारी दुर्गे युगं रक्तं	४८८	तयोर्विंशतिवर्णी वा	६२
ताभ्यां क्रमात् समुद्भूतौ	६०६	तारी भृगुर्विद्यद भूयः	६६७	विंशदक्षरको मन्त्रः	६३
ताम्बूलं मन्त्रितं भक्षयेत्	४८५	तारी मायाऽधरी बिन्दुः	४०६	विंशदर्शयतुःषष्ठि	६०
ताम्रपत्रे लिख्य मन्त्रं	८१८	तारी माया वाग्भवान्ते	४७६	त्रिकोणं कुण्डमापाद्य	८१८
ताम्रपत्रे समालिख्य	८७६	तारी माया विद्यद्विन्दु	७३०	त्रिकोणकर्णिकं पञ्च	५४१
तारं नमःपदं पश्चात्	६०५	तारी वान्तो धरासंस्थौ	७५६	त्रिकोणकुण्डनिहिते	८१३
तारं नमो भगवते	६७८	तारी हृदविष्णवे पश्चात्	६१६	त्रिकोणबाह्ये पूर्वादि	५५६
तारं मध्ये विलिखित्	६३३	ताच्छ्यादीन् पूजयेन्मन्त्री	६५२	त्रिकोणमध्ये विमले	३४७
तारं लिखित् तान्तगतं	६७७	तार्त्तरीयोज्ज्वलकर्णिकं	३८७	त्रिगुणीकृतसर्वाङ्गौ	४७
तारं लिखेद् वज्रपुरस्य	८७६	तालपत्रे लिखित्वैवं	८१८	त्रिजन्मसु सुधावल्ली	७३३
तारं व्योमाग्निमनुयुक्	६८	तालपत्रे समालिख्य	७६७	त्रिधाकृतं फलं विलं	३५२
तारं शिरसि विन्यस्य	४६२	तावदाज्येन जुहुयात्	५१६, ६३८	त्रिधामजननी देवौ	४५
तारं स्थिरा सकर्णेन्दुः	७३१	तावद्भिर्नयनं प्रीतं	६४५	त्रिपुरा दशकूटं सा	५४
तारद्वयपुटं कुरु	८६३	तिर्यक् फलकमानं स्यात्	१६१	त्रिभिः शिखा समुद्दिष्टा	६४२
तारमायारमायोगे	६८	तिलकं तनुयाचेन	४२७	त्रिमध्वजैः प्रसूतैर्वा	५२६
तारमाररमावीजं	६८१	तिलकक्रियया सर्वान्	५५२	त्रिमुखौ सप्त मुख्यान्वा	३६५
तारव्याहृतिभिर्हुत्वा	३०५	तिलद्रव्यायवान् देवीं	६७६	त्रिमूर्तिमूलभूताय	७७७
तारव्याहृतिं संरुद्धं	८३३	तिस्रस्त्रिस्रो लिखित्तेषां	३१४	त्रिरुचरन् धिया प्राणान्	७८५
तारशक्त्यादिकां न्यसेत्	३७५	तिस्रो रेखा बहिः कुर्यात्	२२६	त्रिलचं प्रजपेदेनं	४७६
तारयष्टिद्वयं पश्चात्	८१६	तौष्णसेहेन संलिप्तं	७६७	त्रिलचं प्रजपेन्मन्त्रं	४१०, ४१७
तारस्य पञ्चमेदेभ्यः	७५	तौष्णा रौद्री भया निद्रा	७५	त्रिलचं प्रजपेन्मन्त्री	४२०, ४८०
तारस्य सप्तविभवैः	६०७	तौत्रादिशक्तिभिर्गुह्यैः	५४६	त्रिलोकधात्री सावित्री	३६४
ताराग्रये पदाद्याः स्युः	३२०	तुन्दिलं कम्बुकनिधिं	४१६	त्रिलोहीमुद्रिकाऽनेन	४७५
तारादि खं खखील्काय	५८४	तुन्दिलं पङ्कजनिधिं	”	त्रिशूलमुद्रां पाणिभ्यां	४७६
तारादि दुर्गे द्वितयं	४६६	तृतीयं लाङ्गली सर्गौ	७४१	त्रिष्टुप् छन्दो देवताऽव	७८८

विष्टुजगत्वी कृन्दांसि	७८०	दधिचौद्रघृताक्ताभिः	४५८	दिक्पतिभ्यो बलिं दत्त्वा	५१७
विष्टुं वनवासिन्या	५८	दधि प्रसृतिमात्रं स्यात्	३५१	दिक्पतेषु समभ्यर्च्य	६४२
विस्सप्तवारं नृपतीन्	७११	दधिमध्वाज्यसंमिश्रैः	८१८	दिक्षु ध्वजान् निवध्नीयात्	१६३
विस्सप्ताहप्रयोगेण	८२५	दध्ना विलीनितैर्लणैः	५५१	दिग्दत्तायेषु पूर्वादि	५७२
विसृष्टं जपस्याऽन्ते	४२८	दन्तकाष्ठं तदा दद्यात्	३०८	दिग्वातार्कप्रचेतोऽग्नि	२३
विसृष्टं जपेन्मन्त्रं	७१८	दन्तपङ्क्तिप्रभोऽस्मि	६८५	दिनवद्यं यो जुहोति	६६८
विसृष्टं प्रतिदिनं	६०३, ७६७	दर्भितं साध्यनामार्गं	५१०	दिनवागेन विद्वाङ्गं	८०६
त्रैलोक्यमीहनाथान्ते	६८३	दर्भितैः साध्यनामार्गं	६४०	दिनादिषु चतुश्चत्वारिंशत्	५६७
विस्तीतसः सकललोक	८८८	दलमूलेषु युगशः	२२४	दिनास्त्रमेवं कथितं	८०८
त्रैलोक्यमीहनाथेति	६८६	दलमूलेषु सम्पूज्य	४३३	दिनास्त्रेण प्रविद्वाङ्गं	८०६
त्रैलोक्यान्ते रचयुगं	६६७	दलायेषु ततः पूज्या	७५६	दिव्यं ज्ञानं यतो दद्यात्	२३१
व्रतः सोऽभिहितो यस्य	८७	दलायेषु यजेच्छुद्धं	६८८	दिव्यान्तरिक्षभूमिष्ठान्	७६६
त्वं प्राप्य मन्त्रपरिपो	५३६	दलायेष्वर्चयेद्वाणान्	४३३	दिव्यामृतार्थं मथिते	७१०
लक्षो विल्लतरोर्मूलं	७६८	दलेषु पूजयेदितः	४७२	दिशं प्रति यथान्यायं	१८८
लमाननममिवन्न	८२२	दलेषु पूजयेन्मूर्तिः	३२३	दीर्घां प्राप्य जपेन्मन्त्रं	५२६
लया समुद्रतः गजास्य	५७३	दलेषु वायुवक्त्रैश्च	८४०	दीर्घायामभिषेकेषु	१७२
लघ्ना दामोदरं पथात्	६१०	दलेषु वासुदेवाद्या	६१४	दीर्घभाजा स्वर्गोजिन	५७६, ६२८
		दशकं शक्तिस्तत्त्वानां	५४	दीर्घमायुरवाप्नोति	८३३
		दशधा विकृता शम्भो	७	दीर्घयुक्तेन बीजिन	५८१
		दशपङ्क्त्यष्टवेदाग्नि	५३८	दीर्घार्धेन्दुयुगाऽङ्गानि	३७३
		दशलक्षं जपेन्मन्त्रं	४०३, ४२०	दीपस्थानं समाश्रित्य	११३
		दश वक्त्रैः कलाः पूर्वं	२७५	दीप्तादिपूजिते पीठे	५८५
		दशहस्तमिते कुण्डे	२१०	दीप्तेन दर्भयुग्मेन	३२६
		दशाक्षरं सरस्वत्या	५४	दुग्धान्नपच्यगव्याभ्यां	५१५
		दशाक्षरेण संवेष्ट्य	६३३	दुर्गां वा भद्रकालीं वा	८२४
		दशाहमेवं निर्वर्त्तय	५८८	दुर्गाद्या वरदा विन्ध्य	५०२
		दशेन्द्रियाणि भूतानि	३५	दुर्भगां सुभगां भूयः	७५०
		दशैते नियमाः प्रीक्ताः	८८६	दुर्मुखं मदनवात्या	५५७
		दाडिमौफलबीजाभ	४२५	दुर्वर्णान्ताऽथ गाण्याद्या	७८८
		दान्तौ सार्धोऽश्विन्दन्तौ	८६३	दूर्वाः पयोधृताभ्यक्ता	६६६
		दारिद्र्यरोगनिर्मुक्तः	४८५	दूर्वाचरुभ्यां साज्याभ्यां	६८३
		दासवन्नवसेद यस्तु	१२३	दूर्वाभिराज्यसिक्ताभिः	४२३
		दासीदासैश्च विधिवत्	४३०	दूर्वाहीनो भवेन्नृणां	५०२
		दिक्कालादिविवर्जिते	८१५	दृप्तं दानमभौति	५६८
		दिक्कालाद्यनवच्छिन्ना	४४	दृश्यते प्राणिभिः सर्वैः	४५८

श्लोक—सूचीपत्रम्

१५

दृष्टिं निधाय स्वैक्येन	५८८	हाभ्यां हाभ्यां षडङ्गानि	४६९	धुर्यां दुर्विषहा पश्चात्	७८१
देवं देवीः स्वधीजादि	७४८	हाभ्यां समौचित्यमवति	८९०	धूपदीपादिकैरिष्टा	६३८
देवं देवीर्यथापूर्वं	॥	हाभ्यामेकेन चैकेन	४८८	धूपयेदाज्यसंमिश्रै	२९६
देवं त्रीपुरुषोत्तमं	६८५	हाराणि श्वेतवर्णानि	२२६	धूमव्यापी सप्तजिह्वी	३१९
देवं सम्पूजयेत् पीठे	७१६	हारशोभे यथापूर्वं	२२७	धूमवर्णं दलाशेषु	५५०
देवतां जगतामाद्यां	५४४	हारशोभोपशोभासान्	२२२	धूसूरं सज्जकं विल	२९४
देवता इन्द्रियोत्पन्ना	७९४	हारस्य पार्श्वयोः पूज्ये	४७२	धृतपाशाङ्कुशेष्वाम्	४८७
देवता कथितः कृष्णः	६९५	द्वितीया मातृभिः प्रीक्ता	३९३	धृतरात्रीतृपलामन्य	४४५
देवताकालमुद्रादीन्	८५९	द्वितीयावरणे पूज्या	८२९	धृतातपत्वं वरुणं	४२६
देवतादिवराहोऽस्य	६३६	द्विविधौ बलिखात्यातो	७६८	धृतीतृपुनीयादस्त्रेण	३२७
देवता देशिकैरुक्ता	५२१	द्विसहस्राचरा मन्त्राः	९४	धौतवस्त्रं विशुद्धाङ्ग	६७४
देवतामात्मनः शिष्ये	३४१	द्विहस्तमयुते लक्षे	२१४	ध्यातं वक्त्रं यजेन्मध्यै	३२१
देवता सर्वभूतानां	६४२	द्वीपं त्रिकोणं विपुलं	४८०	ध्यात्वा जपेन्मनुष्मिन्	५१४
देवाय वन्दनं कुर्यां	७६४	ध		ध्यात्वा दुर्गां जपेन्मन्त्रं	८०८
देवासुरशिरीरव	७७७	धकूरविषहचाच	७९६	ध्यात्वा देवीं पुरा प्रीक्तां	७९८
देवीं प्रागुक्तमार्गेण	४५५	धनदाङ्गसमारुढां	४४५	ध्यात्वा सर्वपतैलाक्षे	॥
देवीं सम्पूजयेत्तस्या	३९३	धनधान्यपशुचेत्त्र	५८८	ध्यानैकनिरताङ्गाय	७३५
देवी सट्टशभूषाढ्या	७५०	धनधान्यसमृद्धः स्या	८२९	ध्यायन् दिनाखं प्रजपेत्	८०६
देव्या दक्षिणतः पूज्या	४०७	धनधान्यादिसम्पत्तौ	७६७	ध्यायन् मनुं जपेत् सदाः	॥
देव्यै हृदयमाख्यातं	४१९	धरणेरुदये कुर्यात्	९०४	ध्यायन्ति दुग्धाब्धिशयान	९०८
देशिकी विधिवत् स्नात्वा	२३८	धराधिपतिरुद्रोऽथ	७५२	ध्यायेन्नित्यं महेशं	७१५
देशे पुरे वा नगरे	४७८	धरापुरेण वीतं त	८७०	ध्यायेन्नौलाद्रिकान्तं	७६३
देशोऽपि तादृशस्तस्मिन्	३७८	धरापोऽग्रिमरुद्रव्योम	७७६	ध्यायेथं रत्नपीठे	५४१
दीपानिमानविज्ञाय	९४	धरामिव भजन्मन्त्री	६४३	ध्यायेयमचवलये	३७५
दीपैर्दुःष्ये सुखं प्राप्नो	३३	धर्मं ज्ञानञ्च वैराग्य	२६०	ध्यायेयमारक्तकपील	५४६
द्रामाद्यं शोषणं पूर्वं	७०५	धर्मादयः स्मृताः पादाः	॥	न	
द्रामाद्यां द्राविणीं मूर्ध्नि	५२३	धर्मादिकल्पिते पीठे	५७२, ७६१	नकुलीशोऽग्रिमरुद्रो	४३८
द्राविण्यन्मादिनी क्लिन्ना	७०५	धर्मादिकल्पिते पीठे	८३४	नक्षत्रगङ्गराश्रीनां	८०१
द्वाविंशदचरो मन्त्री	९२	धर्माधर्मादिभिः क्लृप्ते	७६४	नक्षत्रराशिवाराणां	१४८
द्वाविंशद्वेदगुणिता	५७	धातुरूपाचरोऽङ्गता	७९४	नक्षत्रवृक्षशकलान्	७९६
द्वादशाक्षरसंवीतं	६२२	धान्यैः प्रचालितैर्ह्रस्वा	४७३	नग्नी नावतरैर्दध्म	४३६
द्वादशाङ्गुलमानेन	९०३	धारयन्तं जवारक्तं	४४५	नला गुरुन् गणेशानं	२४७
द्वादशादित्यसहिता	६०९	धारयेत् पूरितं योगी	८९९	नदत्सु पञ्चवाद्येषु	३४०
द्वाभ्यां हाभ्यां तथाऽग्राभ्यां	१३४	धारयेन्मरुतं सस्यग्	९०५	नद्यां सागरगामिन्यां	८००
द्वाभ्यां हाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां	४७९	धारितं सप्तकोष्ठं तत्	६८०	नन्दप्रदाय बालादि	७००

नन्दिनं पूजयेत् सौम्यं	७२०	नाडीर्दश विदुस्तासु	३७	नित्यं नैमित्तिकं काम्यं	२१७
नन्दिनि स्वाद्रचयुगं	५००	नाड्या पिङ्गलया चैनं	८८८	नित्यं मन्त्रैर्बुधः कुर्यात्	४८५
नन्द्यावर्त्तभवैः पुण्यैः	४२०, ५४३	नाड्योऽनन्ता समुत्पन्ना	३८	नित्यं सहस्रमष्टाङ्गं	७३७
नन्द्यावर्त्तः शुभैः कुन्दै	४१०	नानावर्णांगुकोद्वह	४२३	नित्यं सहस्रमानेन	६६६
नपुंसकस्त्रैर्विद्वान्	७४९	नाभिचैवं विधा भित्वा	२१३	नित्यमष्टोत्तरशतं	६४९
नपुष्पितां स्त्रियं गच्छे	४११	नाभेः कण्ठावधि व्याता	३४७	नित्यशी दक्षिणामूर्तिं	७३७
नमस्कारवियुक्तेन	४९३	नाभेयरणपर्यन्तं	८३८	नित्यां भजेद् बालशशाङ्क	४८०
नमस्ते दह शब्दं मे	८२२	नाभौ गुह्ये पुनश्चोर्वौ	५२५	नित्यानन्दवपुः	१
नमामि देवीं नवचन्द्रमौलि	५४५	नामादिबीजसङ्घिती	५५९	नित्या निरञ्जना क्लिप्ता	४८३
नमोऽन्तः प्रणवाद्योऽयं	६११	नामालिख्य मकारकोष्ठ	८६५	नि[ना]त्यायतं रुचिरकम्बु	८८२
नमोऽन्ते कामदेवाय	७०८	नान्न षाट्यन्तमध्येपु	८५६	निधिभिः सेव्यते नित्यं	४१९
नमोऽन्ते मोहिनी प्रोक्ता	७२५	नारसिंहमिदं यन्त्रं	६६७	निम्बतेलान्वितैर्लाणै	५४४
नमो भगवते ब्रूया	६३४	नारायणीति नरकार्णव	५३७	निरंशः सत्तहीनश्च	८३
नमो रुद्राय युगलं	७५१	नारिकेलदलैर्वेशे	१५९	निरवद्या विशालाक्षी	७९१
नमोऽस्तु स्थाणुरूपाय	७१४	नारिकेलफलं पक्वं	५६७	निरुद्ध वायव्येऽङ्गारान्	३२६
नयनकमलैर्दीर्घादीर्घै	९१२	नारिकेलफलैस्तद्वत्	५६५	निरोधिकायामर्जेन्दौ	५४०
नरनारीनरपती	४५६	नारिकेलैः कृतो ह्योम	५५१	निर्गुणः सगुणश्चेति	१५
नवकं पीठशक्तीनां	५३	नारिकेलैः श्लिष्टैः	५४९	निर्मिता रौप्यमणिभिः	८४६
नवकं प्राणदूतीनां	॥	नारी सा लभते पुत्रं	७५१	निर्मिता शङ्खमणिभिः	८४७
नवकुङ्कुमसंभिन्नं	८१६	नाशयेत् सकलान् भूतान्	७५३	निवसेत् कमला तस्मिन्	६९३
नवनीते समभ्यर्च्य	५५२	नाशयेदचिरादेव	६४८, ७४२	निवृत्तिः सप्रतिष्ठा स्यात्	२७
नवयीन्यात्मकं न्यासं	५२२	नासारन्ध्रे मध्यमाध्या	९०५	निवृत्तिर्ज्ञानुपयन्तं	३४७
नवरत्नमयं द्वीपं	५५४	नासाङ्गेन्दुमदम्बु	३९९	निवृत्त्याद्याः कलाः पञ्च ३३४, ३३५	
नवरत्नसमावर्द्धं	४२८	निचिपेत् सलिले तस्मिन्	५८७	निवृत्त्याद्याः कलाः पञ्च ३४७	
नवरत्नोदरं मन्त्री	२७४	निचिपेद्दिक्षु परिधीन्	३२१	निवृत्त्याद्यास्ततः कोणे	७२८
नववर्गाः समुत्पन्ना	३८६	निचिप्य कुम्भे तां मुद्रा	३८६	निवेदयेत् बलिलेन	७७२
नवसु प्रक्षिपेज्जप्ता	८०१	निचिप्य चौरसंमिथे	८१८	निवेशयेत् यथापूर्वं	८२४
नवाचरो ध्रुवयुतो	९१	निचिप्य भागी द्वौ कृत्वा	३२७	निषण्णः पश्चिमे मन्त्री	५७९
नवाधारेषु विन्यस्य	३९१	निचिप्य विधिना यत्र	८०२	नीराज्यं तौ नयेद्वाह्ने	६७३
न वथा विलिखेद् भूमिं	४३६	निखा[धा]य तस्य शिरसि	८०८	नीलकण्ठाय ठहन्	७४२
नश्यन्ति शत्रवः सर्वे	७६८	निगृह्यते महारोगैः	८६९	नीलप्रवालरुचिरं	७४३
न सन्ध्योः स्वपेज्जातु	४११	निगृह्याख्यमिदं यन्त्रं	८६८	नीलांशुकावज्जनितम्ब	५४५
नहि तेषां तयोः सिद्धि	१९	निजप्रियाभ्यां सङ्घिती	५५७	नीलाञ्जनादिनिभ	७६१
नागानने नागकृतोत्तरीये	५७३	निजभवनिवासा	९१२	नीला नाभेरघस्ता	४७८
नाडीद्वयं गते प्राणे	८१	नित्यं निवेद्य नैवेद्यं	७६८	नीलीतपलकपालाद्य	४८३

नीलोत्पलानां त्रियमा	५४६	पञ्चम्यां विशदाम्भोजैः	४२०	पञ्चरागं मरकतं	३८४
नृसिंहशक्तिबीजे हे	६६६	पञ्चरत्नं महादेव्याः	४६	पञ्चरागा सुवर्णान्या	३१८
नेत्रं सदाशिवायोक्त	७८३	पञ्च वर्गाचराणि स्यु	३८६	पञ्चाख्यं स्वस्तिकं भूयो	८५१
नेत्रमये दिशास्वस्त्रं	३०१	पञ्चवर्णैः शिखा प्रीक्ता	८१६	पञ्चासनस्थां करपङ्कजाभ्यां	४६१
नेत्रयोर्नसि विन्यसे	५२२	पञ्चवर्णो मनुयः स्याद्	८५	पद्मेन्द्रीवरकङ्कार	३५४
नेत्रे शिष्यस्य वध्नीयात्	३३८	पञ्चशः कादयः षच	७१	पयोत्तैरमृताखण्डै	६६६
नैर्ऋत्यां दिशि वाम्बोशान्	२४४	पञ्चषष्ट्यचरा ये स्यु	६३	पयोष्ठताभ्यां सहितं	६४३
न्यसेच्छिरसि भालभू	५२५	पञ्चहस्तप्रमाणानि	१६७	पयोऽन्नैः सर्पिषा हुत्वा	६६३
न्यसेत् पुरस्तादेकांशं	१७८	पञ्चहस्तप्रमाणास्ते	१५६	परतेजसि सच्चिन्म्य	३८५
न्यसेत् सर्गान्वितान् सृष्ट्या	३६६	पञ्च ऋक्षाः सन्धिवर्णा	३८६	परभृतसारसी पश्चा	७०६
न्यस्तस्या विधिना देव्यो	५२४	पञ्च ऋक्षाद्यबीजेन	५६१	परमात्मनि संयोज्य	३४६
न्यस्तव्यो वदने मूलं	४४०	पञ्चाचरोक्तवत् कुर्यात्	७३०	परमादि सुखं पीठं	५८४
न्यस्य ताः पञ्चगव्येषु	८०१	पञ्चाचरोदिते पीठे	७३७, ७५२	परमेश्वरिशब्दान्ते	४८८
न्यासक्रमेण मनुना	२६२	पञ्चाचरोदिते पीठे	७७४, ८२८	परशक्तिमयः साक्षात्	१७
न्यासार्चनादिकं सर्वं	३६७	पञ्चान्तकं शशिधरं	५४७	परशुं डमरं खड्गं	७५६
न्यासान्मन्त्री तनौ कुर्याद्	५३८	पञ्चान्तकः प्रतिष्ठावान्	४६३	परश्वेणवराभीतीर्दधानं	७२८
		पञ्चान्तकीधरेरस्थ	६६८	परस्परविनिर्मुक्त	७३६
		पञ्चान्तकी बिन्दुयुतो	५६६	परानन्दमयीं नित्यं	६०६
		पञ्चाञ्जं मण्डलं प्रीक्त	२२८	परा पराधना सूत्रा	७६
		पञ्चाशद् बीजवर्णाभ्यां	२७१	परिशिञ्चेत्तत्सौम्यैः	३२०
		पञ्चाशद्वारगुणिता	६१	परेतवस्त्रे काकस्य	८७१
		पञ्चाशद्वारगुणिता	६१	पलाशकुसुमैः पुष्टिं	४६८
		पञ्चाशद्वारगुणिता	३५८	पलाशकुसुमैर्हुत्वा	४०८
		पष्टे सम्पाद्य देवेशं	६२१	पलाशचौरहचार्णां	६७५
		पवस्या मातरः पूज्या	५४२	पलाशपुष्पैस्तत्पत्नी	४४७
		पवायसंस्था ब्राह्मणायाः	५८६	पलाशविल्लकुसुमैः	४०४
		पदं स्तुतीनामपदं	५७४	पलाशविल्लखदिर	६००
		पदात् पदं शिञ्जित	५४५	पलाशवृक्षफलके	७०२
		पदानि त्रीणि पादार्थं	२२४	पश्चाच्छीकण्ठनामानं	७१७
		पदानि दश विन्यस्य	७८३	पश्चात् कृष्णाष्टमीरात्रौ	८२०
		पदानि रञ्जयेत्तानि	१६८	पश्चात् प्रमथनायाऽन्ते	७२५
		पदानि वीथिसंस्थानि	२२४	पश्चादभ्यर्चयेत्तस्यां	२६६
		पदैः स्त्रीभिरद्वैकीन	२२४	पश्चादश्वत्थपनस	२७६
		पद्मं भानुदलान्वितं	५१८	पश्चादादाय पाणिभ्यां	३२३
		पद्मचैत्रस्य सन्त्यज्य	२२२	पश्चादिहागत्य सुखं	२७८
		पद्मयुग्मधरा पद्मा	५५६		
पचलचं जपेन्मन्त्रं	४६१				
पचिराजाय ठहन्व	६८६				
पचीन्द्रं शङ्करं शेष	६४७				
पङ्कजद्वयधारिणी	४१६				
पङ्क्त्यां वीथीयतस्तो	१६८				
पञ्चकूटात्मिका विद्या	५२०				
पञ्चकूरान्धसा बाह्ये	७५३				
पञ्चगव्यं जपेत् स्पृष्ट्वा	६७५				
पञ्चगव्ये शृतं सर्पिः	६७५				
पञ्चगव्येषु निःचिष्य	५१६				
पञ्चधा गुणिता पत्नी	४८				
पञ्चभूतमया वर्णा	३७७				
पञ्चभूतात्मकं सर्वं	२८				
पञ्चभूतानि तन्मात्रा	३३५				
पञ्चमावरणे पूज्या	८२६				
पञ्चमीं कृतिकासंज्ञां	४६७				
पञ्चमी लोकपालैः स्यात्	५६४				

पञ्चद्वेयस्य देव्याश्च	३१७	पाशाङ्कुशपुटा शक्ति	८३६	पुंस्त्रीनपुंसकात्मानो	७८
पश्यन्ती मध्यमा वाचि	६०	पाशाङ्कुशवराभीति	४४६, ७२०	पुच्छस्थः पीडते मन्त्री	११५
पाटलैः कुमुदैः कुलैः	५३०	पाशाङ्कुशवराभीष्ट	७२०	पुटितं विम्बशीजन	५८१
पाणिना रमणाङ्गुल्यां	४४५	पाशाङ्कुशभयाभीष्ट २	५४२	पुटितभूमिपूरद्वयमध्यतः	८८१
पाण्डुरीर्नासिकयोः शीर्षे	८२८	पाशाङ्कुशाभ्यामावीतं	६६८	पुटीकृते भूमिपूरस्य	८६१
पातयेत्तेषु मत्स्येषु	२२१	पाशाङ्कुशौ कल्पनतां ५६७, ५६८		पुण्डरीकदलाकार	४२५
पातं ताम्रमयं प्रस्थ	५८७	पाशाङ्कुशौ भयघरदं	५७४	पुण्यक्षेत्रं नदीतीरं	११७
पात्राणि विविधान्याहुः	१६८	पाशादिवचरात्मन्ते	२७७	पुण्याहं वाचयित्वा तु	१५३
पात्रे सम्पातनं कुर्वन्	८००	पाशादिवचरीकेन	४८६	पुनर्विवकलवादीन्	८०६
पाददीक्षलनासामु	७२५	पाशाद्यं वचनं मन्त्रं	४७	पुनः किरीटमन्त्रेण	६११
पादद्वयं मलयजं	५३१	पाशेन वद्धा शीघ्रेण	८०६	पुनः प्रताप्य तौ मन्त्री	३२५
पादद्वये न्यसेन्मन्त्रं	६६२	पिङ्गलाची विङ्गलाची	३६४	पुनः पीडयन्तेषु	५४२
पादयोर्गृह्णदेशे च	५२२	पिङ्गलायां स्थिता ऋक्सा	६७	पुनः सम्पूज्य गन्धायै	५८८
पादाङ्गुलद्वये याता	६०२	पिण्डं भवेत् कुण्डलिनी	६०६	पुनरादाय तद्वत्	८११
पादान्मुजाभ्यामतिवामनाभ्यां	५७४	पिण्डं मूलेन वीतं	६६८	पुनर्व्याहृतिभिर्हुत्वा	३३७
पादारविन्दार्चनतत्पराणां	५७३	पिण्डादिद्योगं शिव	६०६	पुरन्दरमुखैर्देवैः	७३६
पादाष्टसन्धिषु गुद	५०६	पिण्डे लिखितम ससर्गटान्त	८७६	पुराणपुरुषस्यान्ते	८६४
पाद्यं पादान्मुजे दद्यात्	२८६	पितामहः सनेत्रेन्दुः	५०५	पुरा पुराणामसुरान्	७११
पायसान्यतिलैर्विद्धा	७७१	पिष्टाऽपामार्गव्रीजानि	७६७	पुरुषार्थसमावाप्तेः	११६
पायसान्येन जुहुयात्	६२१	पीठमन्त्रोऽयमेतेन	५४६	पुरुषोत्तमशब्दान्ते	६८२
पायसान्नेन जुहुया	३८०	पीठमित्यं यजित् सम्यक्	४६४	पुरोदितेन विधिना	३७३
पायसान्नेन सहर्तौ	५६७	पीठस्य कृतेः प्रथमं	५८३	पुलाकैर्जुहुयान्निम्ब	७६६
पायसेन कृती होम	६१६, ८२६	पीठात्मने हृदन्तोऽयं	६१३	पुष्करे विगलद्रव	४४५
पायसेन घृताक्तेन	६१८	पीठे दीप्तादिभिर्हुक्ते	५६३	पुण्या श्रीधरनामानं	६१०
पायसैः सर्पिषा शुद्धैः	७७१	पीठे प्रागौरितेऽभ्यर्च्ये	६०२	पुष्पदन्तः सार्वभौमः	४२६
पारिजातप्रसूनश्री	४२५	पीठे प्रागौरिते मूर्तिं	६१८	पुष्पाद्यैः पीठमन्त्रं	२६६
पारिजातवने रम्ये	४८६	पीठे सम्पूजयेद्देवं	६१३	पुष्पैः पयोऽन्नेः सद्यतैः	५२६
पार्थिवमण्डलं बाह्ये	६७१	पीतरक्तसितश्यामा	६६६	पुष्पैर्मधूकजैर्हुत्वा	४२८
पार्श्वकव्योर्नाभिदेशे	५३६	पीतशुक्लसिताकाश	३०४	पुष्पैर्वकुलसम्भूतैः	४७४
पार्श्वयोः पृष्ठतो नाभौ	३६१	पीताञ्जनश्चेतरक्ताः	७१७	पूगपुष्पसमायुक्तैः	६६३
पार्थिवातैस्त्रीभिर्भौमा	२४४	पीता भूमिः पञ्चभूता	२५	पूजयेत् चोभिर्णी रौद्री	४८०
पावकं योजयित्वा स्वे	३३८	पीतारुणाश्यामनीला	६६३	पूजयेदन्वहं देवीं	३६२
पाशः शक्तिर्नरहरिः	६५५	पीता श्वेताऽरुणा कृष्णा	५६६	पूजयेदागमीकेन	५२७
पाशश्रीशक्तिकन्दर्प	४६४	पीतो रक्तः सिती धूमः	३०३	पूजयेद्दक्षिणे पार्श्वे	४२५
पाशाङ्कुशधरा गौरौ	५५६	पुंमन्त्रा हुंफडन्ताः स्युः	८०	पूजयेद्दिग्गजान् दिक्षु	४२६

पूजयेद् धूपदीपाद्यै	४७३	पृथ्वा जलेन शिखिना	८८८	प्रदक्षिणत्यक्तकन्याः	३५४
पूजयेद् विधिवत् तस्यां	६४७	पृष्ठे हृदि ततो मूर्ध्नि	७१३	प्रयुक्त्यानिरुद्धय	७८
पूजयेद् वैष्णवे पीठे	६२८	पौर्णमास्यां निराहारी	५७८	प्रधानदेवतावर्ण	५२४
पूजयेन्मातृकामित्यं	३६६	प्रकर्षप्रकीर्तये	७८८	प्रधानमूर्त्तिप्रतिमाः	७८४
पूजां विधाय कुसुमैः	५३६	प्रकल्पयेत् सुचं यागे	२१८	प्रधानमूर्त्तिप्रतिमान्	७६१
पूजाकाले देवताया	२८५	प्रचाल्य गव्यदुग्धेन	८१८	प्रफुल्लैरुष्णाम्बीजे	६८१
पूजितां गन्धपुष्पाद्यैः	८१३	प्रचाल्य पात्रवदनं	३०८	प्रवालैर्विहिता माला	८४७
पूजितां पुनरादाय	३४०	प्रजपेद् व्यवहारादौ	४८८	प्रभुर्देः पङ्कजैर्हृत्वा	४७४
पूज्यते सकलैर्लोकैः	४५८	प्रजपेन्मन्त्रविमन्त्रं	४४१	प्रयच्छेत्तद्वयान्तोऽयं	७३८
पूज्याः षोडशपत्न्ये	४५७	प्रणवं हृदयं कृणं	७००	प्रयोगकाले प्रजपे	७८३
पूतिगन्धो हुतभुजो	३५५	प्रणवः कवचहन्	५६८	प्रलयान्निभं चक्रं	६६८
पूरितैः कलशैर्जैः	६७४	प्रणवः स्त्रीं ततो दंष्ट्रा	८६६	प्रलयानलसङ्काशां	८०८
पूर्णादरी स्याद् विरजा	७७	प्रणवचरितनालं	७३३	प्रवदेत् सर्वदुःखप्र	५७१
पूर्वं घुर्मटिकेयुग्मं	८६५	प्रणवस्य विभिर्वर्णैः	२७२	प्रविन्यसेद् यथापूर्वं	५२३
पूर्वकर्मानुरूपेण	३१	प्रणवाद्या व्याहृतयः	७८०	प्रवृत्तिरोधः सर्वेषां	८४८
पूर्वदक्षिणपाथात्	७२३	प्रणवाद्याश्चतुर्गन्ता	७२५	प्रसन्नवदनायेति	६३४
पूर्वपञ्चादिसन्ध्येन	७५३	प्रणवाद्यैर्नमोऽस्त्यै	१७२	प्रसादनाय हृन्मन्त्र	५६६
पूर्वपश्चिमयास्येन्दु	८२७	प्रणवानन्तरं वज्र	४८४	प्रसीदयुगलं भूयः	४३१
पूर्वपश्चिमयास्योदक्	७२४	प्रणवान्तरितान् कृत्वा	८६	प्रसूतानामपि स्त्रीणां	४३०
पूर्वमङ्गानि सम्पूज्य	८२८	प्रणवो हृदयं पश्चात्	७३८, ७५१	प्रसूनैः कुसुदैः पद्मैः	६०१, ६०३
पूर्वमृत्युपदे साध्य	६४८	प्रणवो हृदयभगवते	६१६	प्रसूनैर्जुहुयान्मन्त्रो	४२७
पूर्ववज्रपङ्क्तिः स्यात्	७८२	प्रतिमां स्थापितप्राणां	८१०	प्रस्थार्धं चरुणा पिष्टं	६७२
पूर्वादीशानपर्यन्तं	७६५	प्रतिमासं प्रतिपदि	६०३	प्रह्लादिनीं प्रभां पश्चात्	७८६
पूर्वांतां पङ्कजं कृत्वा	३८३	प्रतिलीममिमं मन्त्रं	८०५	प्रह्नी सत्या तथेशाना	६१३
पूर्वांतां विभजेत् चैवं	१८७	प्रतिष्ठाप्य विधानेन	४८५	प्राक्पीठे मूलमन्त्रेण	७३०
पूर्वांक्तमण्डपे कृते	७७०	प्रत्यसुष्यपदं पूर्वं	८३७	प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्	७०१, ८६५
पूर्वांक्तमण्डलं कृत्वा	३८४	प्रत्यहं जुहुयान्मन्त्रो	८३०	प्राक्प्रस्तुतेन बीजेन	३७३
पूर्वांक्तसंख्यं प्रजपेत्	५७८	प्रत्याहारं धारणाख्यं	८८४	प्राक्प्रोक्तविधिना कुम्भान्	७७२
पूर्वांक्तां देवतां ध्यायन्	४७८	प्रत्येकमादौ मूलेन	५५८	प्राक्प्रोक्ते पूजयेत् पीठे	५६५, ७१८
पूर्वांक्ता एव ऋष्याद्या	७८२	प्रथमाऽनङ्गरूपा स्या	४४६	प्राक्प्रोक्ते मण्डपे विधान्	१७३
पूर्वांक्तैर्नैव मार्गेण	३७१	प्रथमा वामदेवाय	७२४	प्राकारं तेन कुर्वीत	६६८
पूर्वांक्ते पूजयेत् पीठे	५८०, ५६३	प्रथमाहतिरङ्गैः स्यात्	६१८	प्रागैरिते यजेत् पीठे	५०७
पूर्वांक्ते प्रयजेत् पीठे	७२७	प्रथमोऽष्टाचरो मन्त्र	४६४	प्रागुक्तमन्त्रसंप्रीक्तान्	५६८
पूर्वांदिने यजेत् पीठे	७४०	प्रथमो दक्षिणः पादः	८२३	प्रागुक्ते पूजयेत् पीठे	५०१, ६५५
प्रथिव्यक्षरशाखाभिः	३८०	प्रदक्षिणवशान् न्यसेत्	३२०	प्रागेव दीक्षादिवसात्	१६६

प्राङ्मध्ययोन्यन्तराले	५२७
प्राच्यां शिरः समाख्यातं	२१५
प्राणप्रतिष्ठां कुर्वीत	२७५
प्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य	८३६
प्राणमन्त्रकृतं यन्त्र	८२०
प्राणान् साध्यस्य मण्डुकान्	८४२
प्राणायामान् पुरा कृत्वा	७८४
प्राणायामी द्वि द्विविधः	८९९
प्राणे जीवे ततो न्यस्येत्	८३८
प्रातःस्नानरतो नित्य	५०८
प्रातःस्नानरतो मन्त्री	६०२, ८३३
प्रातरुत्थाय जुहुयुः	३३२
प्राप्तयान्महतीं लक्ष्मीं	६०३
प्रासादं तस्मिन् पिण्डं	४६
प्रासादाय जपेन्मन्त्रं	७४४
प्रियङ्गुकुसुमैः फुल्लैः	७७५
प्रीत्येदनया स्तुत्या	७११
प्रीत्येन्मन्त्रिणं सम्यक्	६५०
प्रीतिं दक्षिणकोणस्थां	५२८
प्रीक्ताः स्युः सर्वतन्त्रजैः	१६८
प्रीत्युपायतृतीयेन	२६५
प्रचेर्वैश्वान् वटोद्भूतैः	५५७
प्रावेन्मूर्ध्नि मूत्रान्तं	३९६

फ

फडल्यष्टमन्त्रोऽयं	७७४
फलके खादिरं कृतं	७०२
फलवयश्च तैः कल्कैः	६७६
फलान्यन्यानि खण्डानि	३५२
फलान्यपि विनिक्षिप्य	४२९
फलिनोकुसुमैः फुल्लैः	७९९
फले विलस्य वा मन्त्री	६७५
फलैर्जम्बुभवेर्हृत्वा	४७४
फल्युष्णीं टिरिटिल्लीं च	७५३
फुल्लेन्द्रीवरकान्ति	६९६

व

वहपद्मासनी मौनी	२४६
वहैकमासनं योगी	८०४
वधिरो नेत्रहीनय	८२
वन्धूककाञ्चननिभं	३७१
वन्धूकपुष्पैर्वकुलै	५४३
वन्धूकाभं चिनेतं	७१९
वन्द्याभिषिक्तो विधिना	४९६
वलक्रिया समादिष्टा	७२५
वलाक्री विमला चैव	४१६
वलिनानेन सन्तुष्टः	७६२
वलिमण्डलमैतेपां	१३३
वलिमन्त्रोऽयमाख्यातः	७७३
वली वलानुजो वाली	७८
वहिरंगानि सम्पूज्य	४८७
वहिरष्टदलीप्यर्चा	५४२
वहिर्लोकेश्वराः पूज्या	५५७
वहना किमिहोक्तेन	६९१, ७४२
वहना किमिहोक्तेन	७५३, ८३५
वहनात् किमुक्तेन	६६७
वहनीक्तेन किं सर्वं	५०५
वाणनचं जपेन्मन्त्रं	४८९, ४९९
वाणानभ्यर्चयेद्द्विच	५४२
वालार्ककोटिरुचिरां	३७४
वालार्कद्युतिमिन्दु	४२४
वालार्कद्युततेजसं धृतजटा	७४२
वाहू राजन्यः कृतोऽयं	६९२
वाह्यवृत्तान्तरालस्य	२२२
वाह्ये लोकेश्वराः पूज्याः	५७०
वाह्ये लोकेश्वरानर्चयेद्	७४०
विन्दुः पुमान् रविः प्रीक्तः	६६
विन्दुः शिवात्मको बीजं	१७
विन्दुरेको विशेदगर्भं	३०
विन्दीनादसमुद्भवः	८०९

विन्दुन्ता मनवक्तासा	४८१
विन्दाय्यं गगनं तदेव	३९६
विभर्त्ति कुण्डलीशक्ति	८०३
विभर्ती सुशूलं शूलं	७९८
विभाणामनिशं वरं	३९१
विन्तः पलाशं खदिरं	८२८
विन्तप्रसूनैर्जुहुयात्	६३३
विन्तैः फलेर्वा जुहुयात्	४१४
बीजं चन्द्रगतं बीतं	७४४
बीजं ताम्बूलपत्रस्थं	७४५
बीजं नभो भगवते	६५४
बीजं व्याहृतिभिर्वृतं	४५३
बीजं षट्कोणमध्ये	५६२
बीजं साध्यसमन्वितं	६५१
बीजमङ्गुलिपु न्यस्य	७४८
बीजमेतत् तथा ध्यातं	७४५
बीजाङ्कं फणपञ्चकं	६५२
बीजाद्यमासनं दत्त्वा	४४४
बीजान्तः स्थितसाध्यनाम	४५०
बीजाभ्यां प्रथमान्ताभ्यां	७४२
बीजेन दीर्घयुक्तेन	७०४
बीजेनाऽनेन संजप्तं	८७४
बीजैः सहस्रसंख्यातो	६२१
बुद्धाद्यैर्यादिंस्युक्तै	८३८
बुभुक्षा च पिपासा च	४१
बैल्लैः फलैः कृतो होम	६२६
ब्रह्मकूर्चं विनिक्षिप्य	४२९
ब्रह्मचर्यरतः शुद्ध	४०३, ५७९
ब्रह्मणे हृदयं प्रीक्तं	७८३
ब्रह्मरन्ध्रे भुवोर्मध्ये	४०६
ब्रह्मविष्णुशिवाः प्रीक्ता	८३७
ब्रह्मश्रिये प्रजुहुयात्	७८७
ब्रह्माणं पूजयेदादौ	१३६
ब्रह्माणं विन्यसेद् भाले	४४०
ब्रह्माण्याद्यास्ततो न्यस्या	४४१

ब्रह्मादयः स्तुतिपदैरपि	५३४	सुञ्जानः प्रयती मन्त्रो	७४०	मञ्जरीं शालिसम्भूतां	६४३
ब्रह्माधिपतिशब्दान्ते	७२९	भुवनपाला गगन	४४६	मञ्जुशिञ्जितमञ्जीरं	८१४
ब्रह्मा प्रोक्तो सुनिष्कन्दी	६२७	भुवनेशीं स्वबीजं गां	५७१	मण्डपस्थोत्तरे भागे	१६७
ब्रह्मा भूम्यां समासीनः	७०२	भुवे नतिः सप्तवर्णः	॥	मत्तष्टङ्गाङ्गनागीत	८०५
ब्राह्मणां सप्तर्षयेत्यस्यात्	३४५	भूतप्रेतपिशाचास्तं	४६७	मदनं पुष्पधन्वानं	५३८
ब्राह्मणान् भोजयेत्	६७३, ६८२	भूतलिप्या पुटीकृत्य	३८६	मदीक्षसत्पचमुखे	५७४
ब्राह्मण्यो नियतः गुहः	७६८	भूतादिकादहङ्कारात्	२४	मधुत्रयेण हवनं	५६४
ब्राह्मणो सङ्ख्यसंज्ञतां	३८३	भूताधिपतये स्वाहा	७५२	मधुरचयसंयुक्ते	५३०, ६३८, ८१८
ब्राह्मोष्ठं पिवेज्जप्तं	४५५	भूतेन्द्रियाचरैः प्रोक्तो	५००	मधुरचयसंसिक्तौ	८३३
ब्राह्मोरसे वचाकल्कं	४०८	भूतेषु दुर्निमित्तादी	४३०	मधुराक्तारुणाभोजै	४१८
ब्राह्मोसैन्धवसिद्धार्थ	७३८	भूपुरव्यकीर्णेषु	४३१	मधूच्छिष्टमयीं व्योम्नि	८२०
ब्राह्मप्राद्याः सारुणा बाह्ये	७८६	भूमिस्पृष्टं श्वस्पृष्टं	८८७	मध्ये पौतं कोणषट्कं	६७१
ब्राह्मप्राद्याः सुर्दलागेषु	५०७	भूयसीं श्रियमाकाङ्क्षन्	४३६	मध्यप्राग्दक्षिणीदीच्य	७१८
भ		भूयो भूयः क्रमात् तस्य	८८८	मध्यप्रार्याम्यसौम्येषु	४४४
		भूर्जपते निजेष्टाप्यै	६४०	मध्यमः कम्पसंयुक्तो	८८८
भक्ताय निजभक्तानां	७७७	भूर्जपते लिखेदितत्	४००	मध्यस्थं कुम्भमुद्धृत्य	४२८
भक्तार्त्तिभङ्गचमया	७१०	भूर्जे लिखितमेतत् स्यात्	४६७	मध्यस्थे पूजयेद्देवी	४८५
भक्षय वासयद्वत्	६८८	भूर्जे सरोजे स्वरकेसराब्धे	॥	मध्या तासपि नाङ्गी स्या	३८
भक्षयेदचिराच्छतु	८१३	भूषयेद् गन्धपुष्पाद्यैः	४१६	मध्यादूर्ध्वं पञ्चमः स्यात्	८२३
भक्षयेन्मौनमास्थाय	५५२	भृगुणा दीर्घयुक्तेन	७३१	मध्याद्यं नवयोनिषु	५३१
भक्षयद्वितयं भूयो	७६१	भृगुवारे कृतो ह्रीमः	८३५	मध्याङ्गार्कसमप्रभं	७५८
भद्रासनं समुद्दिष्टं	८८८	भृङ्गपुष्पलताकीर्णं	४८०	मध्ये तारं ससाध्यं	६७८
भर्जयेत् प्रजपन्मन्त्रं	८११	भेदितश्च सुषुप्तश्च	८२	मध्ये तारे बीजमन्तः	४८६
भवे द्युतिस्मृतीया स्या	७२५	भेरीवारिदहस्त्रीन्द्र	३५४	मध्ये तीयगृहे	८७५
भातुना मोचसंहारौ	७८६	भैल्यं हविष्यं शाकानि	११८	मध्ये देवं यजेत् सम्यक्	७५१
भातुबिम्बगतं शतु	८०५	भैरवाङ्गसमारुढाः	४५७	मध्ये पिण्डमचो दला	८७३
भातुबिम्बगतां दुर्गां	८०८	भोजयेन्मधुरैर्भीज्यै	७३३	मध्ये बीजं सतारं	६३८
भातुलक्षं जपेदेनं	४८७	भौमवारस्य कुलिके	८११	मध्ये भान्तं भृगुविनि	८७६
भातुलक्षं जपेन्मन्त्रं ४१४, ५८८, ५८५		भौमवारे निशामध्ये	८१२	मध्ये मध्ये यथा मत्स्याः	२२१
भातुलक्षं हविष्याशी	४१८	भ्योदयं हृदये शीर्षे	८८	मध्ये मायामष्टकोष्ठेषु	८०३
भागूदये भौमवारे	६३८	भूमध्ये मसके सूक्ष्मे	८००	मध्ये वर्त्म समीरणद्वय	८१०
भान्तं वियत् सनयनं	४८६	म		मध्ये वारि भृगुस्थं	८७३
भालधूमध्यवदन	५२४			मध्ये शक्तिं ससाध्यां	७५७
भाषि पूर्णनिशापति	८११	मकारगतसाध्याख्य	७४५	मध्ये श्रीनरसिंहबीज	८७१
भुक्ता स्वयं समानीय	५८८	मङ्गलाङ्कुरपावाणि	२४७	मध्ये षट्सपि कीर्णेषु	३२१

मध्ये सम्पूजयेदग्रिं	६०४	मन्त्रिणः कुसुदेः फुल्ले	५५७	महोत्पाता विनश्यन्ति	८०२
मध्ये सरीजे दशपत्र	४७५	मन्त्री विमधुरोपेतै	४४७	माणिक्यं मीक्तिकं चारु	३८७
मध्ये साध्याचराद्यं	७३४	मन्त्री प्रत्यङ्मुखी भूत्वा	८३५	माणिक्यप्रतिमप्रभां	४१६
मध्ये सार्धविदर्भितं	८६२	मन्त्री मन्त्रं जपेन्न चं	४८४	माणिक्यमुकुटोपेतं	५५५
मनांसि तापयद्वन्	६८१	मन्त्रेणाऽनेन संजप्त	४५७	माणिक्यशकलावद्ध	४२४
मनांसि हनयुग्मान्ते	६८३	मन्त्रेणाऽनेन संजप्तान्	५०४	माणिक्याद्रिसमप्रभं	६४६
मनं पीडयवर्णाद्यं	४०५	मन्त्रैर्जिह्वाङ्गमूर्त्तिनां	३३०	मातङ्गलीलागमने	५४५
मनुः पाशपताम्राख्यो	७५६	मन्त्री वाष्पयवा विद्या	८६	मातङ्गाश्चतुरङ्गाश्च	५१६
मनुनाऽन्येन जुहुया	४५७	मन्दारपारिजातादि	५५४	मातङ्गान्तांस्तनौ न्यस्येत्	५३६
मनुनाऽनेन संजप्तं	६२६, ७३८	मयूरं द्वीपमभ्यर्च्य	५७२	मातङ्गान्ताः प्रविन्यस्ये	५४०, ५४१
मनुना हंसदेवस्य	२५४	मरीचहोमान्मरणं	४६८	मातरी दिग्विदित्त्याः	४८५
मनुमेनं जपेन्मन्त्री	५०१	मरीची कथिता तन्त्रे	७२३	मातरी भैरवाङ्गस्था	५२८
मनुलचं जपेन्मन्त्रं	७१६	मरुन्निपातितैः पतैः	५१२	मातुलङ्गं चतुःखण्डं	३५१
मनुस्वरन्वजेशाग्रि	८७४	मर्कटौ विपदण्डौभिः	८६६	मातृकावर्णभेदेभ्यः	७६
मनोन्मनीति संप्रीक्ताः	७१६	मलिनी न भवेज्जातु	४३६	मातृकावर्णसंवीतं	५१८
मनोर्यस्यादिमध्यान्ते	८३	मल्लिकाकुसुमैर्हत्वा	४७३, ५३०	मातृकोक्ते यजेत् पीठे	४०५, ४०७
मन्त्रं कण्ठतृतीयादि	८१६	मल्लिकाजातिपुत्राग्रे	५४३	मातृकोदीरिते पीठे	४०३
मन्त्रं सा देवकीं सूनी	५८	मल्लिकातुलसीजातौ	४२३	मान्मथं विपुरा देवि	५३४
मन्त्रजतां वचां श्रेतां	६४८	महतीं श्रियमाप्नोति	४२७	मान्यते वत्सरादर्वाक्	४७३
मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्	४३६	महाकविर्भवेन्मन्त्री	४०४	मायावित्तचश्रीबीज	८४
मन्त्रपूजारहस्यानि	१२४	महाकालीसरस्वती	७७	मायायमासनं दत्त्वा	४८१
मन्त्रमेनं यथान्याय	६६६	महान्तमुत्सवं कुर्या	४३०	मायाविवर्जितान् वर्णान्	४६६
मन्त्रवर्णसङ्ख्याणि	७८६	महाबलाय प्रणतोऽस्मि	६१५	मायाविरिपदद्वन्द्वं	५६२
मन्त्रवर्णादिका न्यस्येत्	७१२	महामन्त्रं महालक्ष्म्या	५८	मायास्फुरद्वयं भूयः	७५४
मन्त्रवर्णान् समालिख्य	६७	महामुद्रेयमुदिता	८४४	मायाहृद्भगवत्यन्ते	४६०
मन्त्रशेषं न्यसेन्मन्त्री	४२१	महालक्ष्मीमृतं पश्चात्	७६६	मारणादीनि मरुतो	६०४
मन्त्रस्याऽन्ते भवेन्नाम	८५७	महासरसि तन्मध्ये	४२२	माणं लिखेत् सार्धयुतं	८६०
मन्त्राद्यमातृकाभोजि	५६५	महिषं भीषय द्वन्द्वं	४६६	मालतीमल्लिकाजातौ	४२२
मन्त्राणां दश संस्काराः	६६	महिषहिंसिके हं फट्	४६६	मालतीवकुलोद्भूतैः	५३०
मन्त्राणां मातृकामध्या	७	महिषान्ते सूदनि हं	७	मालामन्तोऽयममुना	५७१
मन्त्राणामयथावृत्ति	३८०	महिषीघृतसंसिक्तैः	७६८	मालिनी पुत्रकान् पश्चा	७६५
मन्त्रार्णहन्मध्यस्थं	८५६	महिषी पञ्चगव्येन	८११	मालूरकेसरौ कुष्ठं	४३३
मन्त्रार्णसंख्यया मन्त्री	८००	महिषीमूत्रसंपिष्टैः	८२४	माषहीमेन मूकः स्या	४७४
मन्त्रार्णान्तरितान्	८५६	महिष्याज्येन लुलितौ	८१०	मासमावेश्य वशगा	६६१
मन्त्रार्णान् देवसंख्यान्	६३६	महोच्छुभां स्वनामादि	५३८	मिथुनानि यजेन्मन्त्री	४५७

श्लोक—सूचीपत्रम्

२३

मिथुनावृत्तिराद्या स्या	५६४	मूर्ध्नि भाले दृशोरास्ये	६१७	यजिद भरतशतुघ्नौ	६३०
सुक्ताकाञ्चननील	५६९	मूर्ध्नि भाले दृशोर्युग्मे	६२०	यजैरनेकैर्वह्निभि	५७५
सुक्तागौरं नवमणि	६२०	मूर्ध्नि भालोदरांसिषु	७१४	यतस्तस्मात्तनौ न्यस्येद्	३४६
सुक्तागौरं मदगज	५६५	मूलभूतात् ततोऽव्यक्तात्	२२	यव' कुर्वीत विधिव	६४९
सुक्तापीतपयोद	७२६	मूलमन्त्रं प्रविन्यस्ये	५४०	यथापूर्वं ततोऽभ्यर्च्य	५५०
सुक्तामाणिक्यवैदूर्य	४२४	मूलमन्त्रं समुच्चार्य	२८५	यथावत् पूजयेत् पश्चा	६५२
सुक्तामाणिक्यसङ्काशी	६१४	मूलमन्त्रेण कृमायां	७८५	यथावदग्निमाराध्य	८००
सुक्ताविद्रुमहेमनील	७८४	मूलमन्त्रेण जुहुयात्	३३१	यथाविधि जपेन्मन्त्रं	४९१
सुक्ताहारलसच्चारु	६८७	मूलाधारे चिपेत् सदाः	८०६	यथाविधि तमाचानं	३१०
सुक्ताहारलसत्पीत	६९५	मूलाधारे गुदे न्यस्येत्	५३८	यथाविधि समाचम्य	४३०
सुक्ताहारावदातां	४१०	मूलेन मूर्त्तिं कृष्णाऽस्मि	२७९	यदा तज्ञावमाप्नोति	९०६
सुखं तत् तस्य जानीयात्	११५	मूलेन मूर्त्तिं सङ्कल्प्या	५४२	यदा भवति सा सन्वित्	४६
सुखनासाकपोलाचि	५०६	मूले भाले हृदि च	९११	यदि वसति योजनशते	८१४
सुखस्थी लभते विद्धि	११५	मूले रतिं हृदि प्रीतिं	५२२	यत्नं त्रिगुणितं देव्या	४७
सुखेन शतुमादाय	८१०	मूलीन्द्रिद्रमुजङ्गराज	९०९	यत्नं दिनेशगुणितं	४५४
सुदगपायससंयुक्ती	७६९	मृगटङ्काभयाभीष्ट	४८७	यत्नं षड्गुणितं शक्तेः	५०
सुनिरर्जुन आख्यातो	४६८	मृता वैवस्वता भूयो	८३९	यत्नक्रियाविशेषांस्तु	३९६
सुशली शक्रवल्ली च	४२८, ४३३	मेखला द्राविणी पश्चा	४८५	यत्नमभ्यर्च्य मन्त्रेण	८७९
सुषलं करवालञ्च	३६५	मेखलानां भवेदन्तः	२०८	यत्नमेतत् समभ्यर्च्य	८७८
सुषली शूलिसङ्कोऽन्यः	७८	मेधा प्रज्ञा च पतेषु	४०३	यन्ताब्दे कमले सौम्ये	७३४
सुष्टिमावमितं कुण्डं	२१४	मेधा सहर्षा शृङ्गा च	७९	यन्ताणां लेखनद्रव्यं	८५८
सुष्टारत्रेऽकङ्कसानां	२११	मेधा स्यात् पञ्चमौ प्रोक्ता	७२५	यमराजसदो मेघ	८६६
सुक्ता शुण्ठी निशा वलि	६७६	मेद्रे पाणी प्रविन्यस्य	८२०	यमात्मकोऽयमाख्यातः	८६८
मूर्त्तिं मूलेन सङ्कल्प्या	६३७	मोदकैर्जुहुयात् षष्ठ्या	५७०	यमापाटटपासाय	८
मूर्त्तिः पञ्च कलाः पञ्च	४९	मोहविह्वेषयोर्ध्मान्	८४१	यवद्वयक्रमेणैव	२१३
मूर्त्तिरष्टौ तनौ न्यस्येद्	३२०			यवानामष्टभिः कृत्वा	१७५
मूर्द्धपादास्यगुह्येषु	५३९	य		यस्य नामयुतं मन्त्रं	६९१
मूर्द्धादिहृदयं याव	८३८	यजमानो धनैर्धान्यैः	८२३	यस्य नाम्ना स वश्यः स्यात्	८१९
मूर्द्धास्यकण्ठहृदयं	५८२	यजिच्चक्रधरं मूर्ध्नि	२६९	यस्य मध्ये दकारोऽथ	८८
मूर्द्धास्यनेत्रश्रवण	६०८	यजेच्छङ्खनिधिं देव्याः	४१६	यस्य मूर्ध्नि अरेन्मन्त्री	७४५
मूर्द्धास्यवचीगुह्याङ्ग्री	४२१	यजेत् कल्पतरुं सखिन्	२६९	यागे कुण्डानि संस्कार्यात्	३१४
मूर्द्धेचण्डास्यहृत्कुचि	६०८	यजेत् पूर्ववदङ्गानि	४१५	या ते रात्रिः शल्यविद्धस्य	८१४
मूर्ध्नि कण्ठे हृदभीजे	७४२	यजेत् सरस्वतीमित्य'	४४५	यादीनां दशवर्णानां	७३
मूर्ध्नि तस्याः समारुद्धं	२६८	यजेदग्रेष्वायुधानि	४९८	यादीन् हंससमायुक्तान्	८४०
मूर्ध्नि भाले दृशीः	७३५, ८२०	यजेदावरणैः सार्धं	३७५	याभिर्मन्त्रौ दहेच्छवी	७९५

यावच्छतद्वयं मन्त्री	२२१	रचाये पञ्चगव्येन	५१५	राजानं वशयेत् सद्य	४५८
यावान् कुण्डस्य विस्तारः	२०३	रचेति लोकपालानां	३०७	राजाऽभिप्रीतो भवति	७७१
युद्धेषु व्यवहारादौ	५५१	रचेन्नुरयं जमी	६४८	राजा वश्यो भवे	४१८, ७७०
युवतिर्विप्रलम्बाऽन्या	७०६	रक्षोभूतपिशाचारि	६७०	राजा विजयते शत्रून्	४८५
येनार्पितं सत्यवती	५७४	रजोभिः पूरयेत्तानि	२२८	राजिभज्जातकतिल	८१३
ये पूर्वमाराध्य गजानन	"	रञ्जयेत् पञ्चभिर्वर्णै	२२५	राजीलवणहीमेन	३८६
ये मन्त्रास्ते निगदिताः	८३	रञ्जयेत् पौठगर्भाणि	२२६	राज्यत्रियमवाप्नोति	४१७, ४५६
ये स्तुवन्ति जगन्मातः	५३७	रतिः स्याद् विरतिः प्रीति	४८१	राज्यत्रियमवाप्नोति	८३०
योगाष्टाङ्गैरिमान् जित्वा	८८४	रतिरुत्पलहस्ताभ्या	५५६	राशौ भानून हरिमुर्त्ती	५६
योगिनां हृदयाभोजे	४४	रतौ रतिप्रिया नन्दा	५२७	राहुर्विज्जतवक्त्रः स्यात्	५७८
यो भजेदुक्तमार्गेण	५२८	रत्नसिंहासने न्यक्ते	४८०	रिपुं नयति शीघ्रेण	८०७
यो मुद्रां धारयेद्दनां	३८७	रत्नाङ्कितलसत्स्वर्णं	४२५	रिपुचौरमृगादिभ्यो	७६८
यो द्वौ सात्यधरेन्दु	३८८	रत्नोपकृतमिशंशोभि	४२३	रिपुयं मपुरं गच्छेत्	८१२
र		रत्याद्या मूलहृदय	५३८	रिपोरुघाटनं कुर्यात्	७८८
रक्तां करालिकां युद्धे	४३८	रत्याद्यान्निषु कीर्णेषु	५४२	रुक्मिणी सत्यभामेति	६८७
रक्तां ध्यात्वा रवेर्विम्बे	५१४	रत्या क्षरं मुखे न्यस्य	४४०	रुद्रलक्षं जपेन्मन्त्रं	४०८
रक्तां विचित्रवसनानां	४८०	रथरेखाद्वया पथा	३८५	रुद्राक्षमालिका सूते	८४५
रक्ताच्छपीतकनक	६१४	रमायाः कल्पिते पीठे	४१८	रुद्राङ्कुशेन शमय	७५२
रक्तान्[द्रै]मांसवन्दनां	८०८	रम्यैराभरणैर्वस्त्रै	४२८	रुद्रा वीर्या प्रभा नन्दा	३८४
रक्तान्[द्रै]मांसवन्दन	५८२	रविस्त्रिंशदागतया	८०७	रुद्रेण मार्णादुत्पन्नाः	७५
रक्ताभिपोताक्ष	८३८	रविलक्षं जपेन्मन्त्रं	४५५	रुद्रेकादशनीमाय	५५
रक्ताम्बौ रक्तपोते	४८४	रवौ सिंहगतेऽष्टम्यां	६३७	रुपाय भूर्भुवःस्वः स्यात्	६३६
रक्ताभिमिन्दुशकुला	७४८	रसलक्षं जपेन्मन्त्रं	५७७	रुक्मिणी वरिणी पश्चात्	७८
रक्ता मनोरमा दूयः	४८१	रसवद्भिः फलैः पक्वैः	५४४	रेखाणामुदगगणां	३१४
रक्तमश्वधिरुदां	४८८	रसादम्भः चमा गन्धा	२४	रेखा विलिख्याऽष्ट	६७८
रक्तास्त्रजासनमशेष	५८८	रहस्यस्थाननिचितं	८७८	रेफादिव्यञ्जनेः षड्भिः	७४३
रक्तारविन्दमधराक्ष	६८५	राक्षसं वास्तुनामानं	१३२	रेफादिव्यञ्जनील्लासि	७४४
रक्ता वीणाकरा हे हे	४८१	रागः पुरुष एतानि	३३४	रोगकृत्यायहादीनां	८४८
रक्तैस्त्रिमधुरोपेतैः	६६५	राजपुत्रस्य राज्याभिः	५४३	रोगापमृत्युदुःखानि	६८४
रक्तोत्पलहृताम्बुली	६३३	राजवश्याय कमलै	६३२	रोगीक्षौषधहीमेन	७६७
रक्तोत्पलैस्त्रिमध्वक्तै	६६५, ८३३	राजहृत्तसमुत्थाभिः	६३८	रोचना मदकाश्रीरै	५७०
रक्तान् त्वां सदा देवाः	४३०	राजहृत्तसमुद्भूतैः	४५८	रोहिणीकृत्तिका भूयः	५७७
रक्तचरणपदस्याऽन्ते	४७२	राजसं ध्यानमाख्यातं	७६४	रोहिण्यां श्वणे वारौ	८०१
रक्ताकरं यद्दार्चानां	७७३	राजसीक्तप्रकारेण	७७१	रौद्रपिङ्गलनामानी	७५३
रक्ताकरं विशेषेण	५१८	राजस्यो रसना वज्रे	३१८	रौद्री बिन्दोस्तती नादाज्	१७

ल	लान्ते नाम विलिख्य	८७७	वक्त्रे कपोलनासाच्चि	८३४
लकारैर्विन्दुसंयुक्तैः	लान्तेः प्रवीतं कमलासनेन	४७७	वक्त्रे गण्डयुगे भूयो	८२८
लचं जपेत् जपस्यान्ते	लिखितं भूर्जपत्रादौ	७०२	वक्त्रेदूर्ध्वादि विन्यसे	७२३
लचं जपेत् फलेर्विल्लैः	लिखित्वा पत्रखण्डेषु	१८१	वक्षःप्रमाणे सलिले	४१७
लचं मनं जपेदेनं	लिखित्वा वस्तुजीवेन	७४५	वक्ष्यमाणे यजेत् पीठे	७०५
लचं संजप्य मन्त्रज्ञौ	लिखित्वा भूर्जपत्रादौ	४६६	वचाचूर्णपलं जप्तं	७६८
लचचयं जपेन्मन्त्रं ५६९, ७०५, ७४२	लिखित्वा मध्यकोष्ठादि	८०३	वचामनेन संजप्तां	६२६
लचचयं जपेन्मन्त्र	लिखित्वा सन्धिसंस्थानि	२२३	वचं कौमुदकीं खड्ग	६५६
लचचयं जपेन्मन्त्री	लिखेच्चतुःषष्टिपदेषु	४७८, ८६९	वचं शक्तिं दण्डमसिं	३०४
लचमानं जपेदेन	लिखित् सरोजं रसपत्रयुक्तं	४५४	वज्राङ्गिते वज्रिपुर	४६७
लचमीशे मध्यकोष्ठे	लिङ्गपायुशिरोवक्त्रे	३१८	वज्रादीनि तदस्त्राणि	७२१
लचमेकं जपेन्मन्त्रं ५६५, ५७२, ६३७	लिङ्गपायूरुमध्यान्त	८२८	वज्रादीन्यपि तद्वाह्ये	४४७
६५५, ७४०, ७५६, ७६१, ८३४	लिप्तं विषमसौदण्डी	८६९	वटुकं पूजयेद्देवं	७६४
लचमेकं जपेन्मन्त्री	लिप्तेषु सर्वाङ्गमेतेन	६७६	वटुकान् दशदिक्चर्वे	७६६
लचाणां दशकं यावत्	लीलाकमलधारिण्यः	७०६	वत्सरं जुह्वतस्तस्य	६०३
लक्षणाङ्गदशतुष्टान्	लीकपालायुधैः प्रीतं	३६४	वदन्ति सुधियो वचं	३९०
लक्ष्मीं सरस्वतीं पथा	लीकपालांस्तती दिक्षु	५२८	वनितां मदगर्वाब्धां	५३१
लक्ष्मीप्रसूनेजुहुया	लीकपालांस्ततीऽभ्यर्च्ये	७९२	वनिता युवती रम्याः	५२९
लक्ष्म्यै प्रीता शिखा वर्ग	लीकपालांस्तदस्त्राणि	५६७	वन्दे बालं स्फटिकसदृशं	७६३
लगुङ्गं विभक्तं कृष्णं	लीकपालाः पुनः पूज्या	४९८	वन्दे सिन्दूरवर्णं	७३०
लग्नं धनं भातवन्धु	लीकपालाः समभ्यर्च्या	६४७	वरदाख्या च वागीशा	३९५
ललाटमुखवृत्ताच्चि	लीकपाला वद्धिः पूज्या ४०३, ५४३		वरदाभयधारिण्यः	३०२
ललाटे केशवं धावा	लीकपालान् यजेद् बाह्ये	७५०	वराशाङ्कुशभौति	४४४
लवङ्गमाधवीविल्ल	लीकलीपपटुः प्राप	९९	वराङ्कुशौ पाशमभौति	४५८
लवणं पीतसंभूतं	लीकेशाः पूर्ववत् पूज्या	३९५	वराहपारावतवट्	८२४
लवणादिद्वितीयान्या	लीकेश्वरांस्तदस्त्राणि	५९५	वरुणेन च गोविन्दं	६०९
लवणाम्बसि तीक्ष्णोऽसि	लीणैर्मधुरसंसिद्धैः	७६७	वर्णलचं जपेदेनं	६१९
लवणैः ह्रयमाने तु	लीहभागाः समुद्दिष्टाः	३८५	वर्णलचं जपेन्मन्त्रं ६१८, ६२४, ६२९	
लवणैर्मधुरोपेतैः	लीहिताचपदस्यान्ते	३२१	६४७, ७५९, ७६४, ७७४	
लवणैर्मधुसंयुक्तैः	लीहितान्या करालाख्या	३१९	वर्णन्यासपदन्यासौ	७९२
लवणैर्मधुसंसिद्धैः	लीहितोऽग्रासनः सद्यी	७४१	वर्णन्यासारसंयुक्ता	३६८
लाकिनी पुत्रकान् पश्चात्			वर्णाध्वेति वदन्यर्णा	३३५
लाचया ताम्ररजत	व		वर्णान्यसौविन्दुयुक्तं	७५९
लाजांस्त्रिमधुरोपेतान्	वकारं पञ्चरङ्गाख्य	७६३	वर्णा मन्त्राः समुद्दिष्टाः	३१८
लाजान् प्रजुहुयान्मन्त्री	वक्त्रतुण्डमेकदंष्ट्रं	५५०	वर्णैरङ्गवष्टदिशार	९१२
	वक्त्रांसद्वत्सपादोरु	७१४		

वर्ण्यशतुभिर्विशल्या	५३९	वाग्भवं लीहितो रायै	५२७	वाह्ये लीकेश्वरास्तिषां	६२६
वर्णः स्वरञ्जितान्याहुः	२६	वाग्भवं वनिता विष्णो	४१८	विकलास्तेऽभिधीयन्ते	९३
वलीपलितरीगघ्नः	३८५	वारभवं शम्भुवनिता	४२१, ४५५	विकसितलपुष्पश्री	४२५
वल्लकौवादनपरा	७५०	वाग्भवेन पङ्कजानि	४८४	विकारलजं प्रजपे	६१३
वल्लभासक्तमनसो	५७७	वाङ्मनःकायवसुभि	१२३	विकारिण्याहया प्रीक्ता	७१६
वल्लभी जायते वाचां	७४०	वाङ्मायाकमलाकारं	५३७	विकिरा इति सन्दिष्टा	२४५
वशं नयति राजानं	५६५	वाङ्मायानन्तरं नित्ये	४८३	विकिरान् विकिरित्तव	२४५
वशमानय ठहन्	८१६	वाचस्पतेऽमृते भूयः	४०७	विकृतिर्दण्डमुण्डित्वी	३९४
वशयत्यचिरादेव	४१७	वाणीं पूर्णनिशाकरो	४०६	विघ्नार्गलानां विनिपात	५७५
वशयेत् सकलान् मर्त्यान्	४६६	वाणीं लक्ष्मीसुमां पद्यात्	८३९	विघ्नेश्वरं समभ्यर्च्य	५५१
वशयेन्नवणेः सर्वान्	६९८	वातपित्तकफा दोषा	३३	विचित्रविविधाकल्प	४२४
वशिष्टोऽस्य मुनिः	८२७, ८३४	वा[या]दिहा[मा]ल्लान्	३६२	विचिन्त्य देवं नृहरिं	६४९
वशीकरोत्यामरणा	७४५	वान्तं वज्रिसमारुद्धं	४१३	विजित्य निखिलां च्छतून्	६५०
वश्याय लुड्यादिलु	७६७	वान्ते सिन्धे प्रिया वज्रे	४१९	विदध्यात्तिलकं भूयो	५३१
वसन्तश्रीषवर्षाख्य	८५०	वामकीणे यजिदेव्या	५२८	विदध्यान्मातृकान्यासं	२५५
वसुलचं जपेन्मन्त्रं	४९४, ५८३	वामदेवेन मन्त्रेण	७६४	विदित्सङ्गस्रुतिन्याय	६२६
वसुवर्षेः स्मृतं नेत्रं	७५५	वामदेवो मुनिश्छन्दः	७१२	विदिग्गतचतुष्काणि	२२७
वज्रिगेहद्वयेनाऽग्नि	७४५	वामपादं ससारभ्य	८२४	विदिग्गतेषु पत्रेषु	४१५
वज्रिजायावधिः सज्जि	६९०	वामां ज्येष्ठां तथा गौत्री	७४९	विद्यात् पूर्वोदितान्	३६६, ३६७
वज्रिजायावधिर्मन्त्रः	६३६	वामोरुन्यस्ततद्वक्त्रा	५७८	विद्या द्वितीया कथिता	७२४
वज्रिवर्णाङ्कुरैर्दीप्तं	३९०	वायवीऽव दश प्रीक्ता	४०	विद्युच्चन्द्रनिभं वपुः	६१९
वज्रिवायुसमायुक्ती	८६	वायव्यान् यपुटान्	३९८	विद्युद्दामसमप्रभां	३७३, ७८९
वज्रेः कालत्रयं शक्ति	४७	वायव्ये विघ्नहर्तारं	५५७	विद्युद्विलासवपुषः	५३६
वज्रेरङ्गमनून् न्यसेत्	३१९	वायुवज्रिपुरान्तस्थं	७५०	विद्ये विद्यामालिनि स्या	५८०
वज्रेर्गृह्युगान्तरस्य	५३२	वाटवज्रिभूजलाकाशाः	७०	विद्येश्वराननन्ताद्यान्	७२९
वज्रेर्वीजयुगं क्रमा	३९९	वाटवज्रिशक्रवरुणे	८४२	विद्येश्वरीति संप्रीक्ता	३६३
वाक्कामं वलू पुनः स्त्रीं	५२४	वाराह्यनन्तरेन्द्राणी	३६४	विद्वान् वत्सरतो मन्त्री	४०५
वाक्पाणिपादपाध्वभ्यु	३४	वारिवाहविनिर्मुक्त	४२४	विधानेनाऽमुना शतु	८०९
वागीशीं पूजयेत् पीठे	४१०	वारुणी वायवी प्रीक्ता	७८	विधाय पञ्जरं मन्त्री	६७३
वागीश्वरो मदवह्ना	७९१	वार्षावृतं साध्ययुतं	८७६	विधाय मण्डलं विद्वान्	७८५
वागीश्वरेण संयुक्ता	३१५	वार्षं लिखिन्नाम	८८१	विधिनाऽनेन सन्तुष्टी	७६८
वागीश्वर्यां समायुक्तं	४४०	वालं गौरं खुरं शीषं	१०२	विधिना वक्ष्यमाणेन	७९०
वाग्बीजपुटितामाया	४५६	वालुकाभिः समापूर्य्य	५१७	विधृतं बाहुना यन्त्रं	५३२
वाग्भवं प्रथमं बीजं	५२०	वासांसि धनधान्यानि	५९९	विनमदेवासुरसौलिरवै	५४५
वाग्भवं मान्मथं बीजं	४८२	वासुदेवं हृदयगीवं	४६	विना स्वरेस्तु नान्येषां	६८

विनीतं पुत्रमाप्नोति	७६८	विष्णुं शारदचन्द्रकोटि	६१७	व्यापिनी व्योमरूपा सु	७६
विन्यसेदचतीपेतां	३८४	विष्णुकान्तामर्कयुतां	६७६	व्यालचौरमृगादिभ्यो	३८६
विन्यस्तव्याप्तनी मूले	५४०	विष्णुकान्तामिन्द्रवल्लीं	३८४	व्याहृतितथमग्निः स्या	५८७
विन्यस्य व्यापकं कुर्यात्	४६९	विष्णोः सम्पूजयेत् पीठे	६६८	व्याहृतितथसंयुक्तां	७८५
विभक्तेः पञ्चभिः पञ्चभि	५८८	विष्वक्सेनं यजेदौशे	६८३	व्योमपद्मदलैष्वर्चं	७६५
विभक्तेर्मन्त्रवर्णः स्यात्	८२७	विष्टज्य तोयं प्रोचण्याः	२६७	व्योमार्णमालिख्य	८८०
विभजन्त्यालकां मन्त्रो	३८६	विस्फुलिङ्गैर्निर्दहन्तीं	८०७	व्योमैन्दौरसनार्ण	३६३
विभूतिरुन्नतिः कान्तिः	४१४	वीथीयतसः कुर्वीत	२२७	व्योमेराग्निजलचौणी	३८८
विमला चामला पथा	३८५	वीरासनमिति प्रोक्तं	८८७	व्रीहयो मुष्टिमावाः सु	३५२
विमुञ्चति निजं देहं	८०८	वृत्तं दिवस्तत् षड्विन्दु	२५	व्रीहोगोमहिषान्नाद्यैः	६००
वियदधेन्दुसहितं	५८४	वृत्तानि कर्णिकादीनां	१८४	व्रीहिभिर्जुह्यान्नित्यं	५०८
वियदभूमिक्रमाव्यसेद	३८२	वृषकेशरिभूतम्	२७०	व्रीहिभिर्हविषा चौरैः	८००
वियदभृगुस्थमर्चोऽथ	६२४	वृष्टिकामः प्रजुहुयाद	५५८	श	
वियदभृगुहुताश्लयी	५१९	वृष्टिदं रोगशमनं	२१५	शक्तिं डमरुकाभीति	७२८
वियद यन्त्रमिदं प्रोक्तं	३८७	वृद्धदारण्यक ऋषिः	७६२	शक्तिपीठे यजेद्देवीं	४८२
विरिञ्चिविण्णरुद्राग्नि	३८०	वेदलक्षं जपेन्मन्त्रं	५४८	शक्तिपीठे यजेद्देवी	४८४, ४८१
विलासिनं स्मरवत्तं	७२८	वेदादिः शक्तिरजपा	३७५	शक्तिरुद्धं निजं बीजं	५६५
विलिखेत् कर्णिकामध्ये	४४२	वेदादिस्थितसाध्यनाम	४३०	शक्तौ नाम लिखेत्	८८३
विलिख्य मन्त्रं तं मन्त्री	९७	वेदान्तगीतं पुरुषं	५७५	शक्त्यङ्कुशं ध्रुवान्ते स्यात्	५७०
विलीपनं कलारूप	३१३	वेदिमध्ये विधातव्या	२१९	शक्त्यन्तःस्थितसाध्यकर्म	४४९
विलोकयन् दिव्यदृष्ट्या	३३७	वेधयेत् परसेनायां	५११	शक्त्या रुद्धं निजं बीजं	५६५
विलोक्य दिव्यदृष्ट्या	३३३	वैतसेर्मधुरासिक्तौ	७९९	शङ्करि स्यात् सर्वलोक	५३८
विलीड्य सर्वकुम्भेषु	४२८	वैदूर्यं नवरत्नानि	३८७	शङ्क' सुचक्रं सुगदां	७११
विवस्त्रन्तं ततो मित्रं	१३७	वैनायकौच चासुण्डां	७५३	शङ्कचक्रगदाभोज	६११
विशुद्धं लवणप्रस्थं	८१८	वैरिणं दग्धसर्वाङ्गं	८०६	शङ्कमस्तान्बुना प्रोक्ष्य	२६२
विश्लेषयेत्तदा दोषा	२५०	वैश्यानामर्द्धचन्द्राभं	२१५	शङ्कावर्तकमाद्देवी	४५
विश्यात्मनेऽविचिन्त्याय	७७६	वैश्वानरं स्थितं ध्यायेत्	३५३	शङ्के काथाम्बुसम्पूर्य	२७४
विश्यामिववशिष्टाख्यौ	७८०	वैष्णवीपुत्रकं सीस्ये	७६६	शतवयं वा यत् संख्या	९४
विश्वेदेवाः क्रमादासां	८	वैष्णवे पूजयेत् पीठे	६९७	शतुच्चयकरं चारुं	२१५
विषज्वरशिरीरीग	८६२	व्यपोह्य तं नेत्रवन्ध	३३८	शतुनामसमायुक्तं	८१२
विषवृक्षस्य फलके	८६६	व्याघातकुसुमैर्हुत्वा	४१०	शतुपक्षस्य रुधिरं	७७३
विषाग्निदग्धसर्वाङ्गं	८०७	व्याघ्रचर्मपदस्याऽन्ते	७५१	शचीः प्रतिष्ठाति मन्त्री	५१४
विषाशनाय विहरद्	७७७	व्याघ्राजिने समासीनो	७६७	शब्दब्रह्मेति तं प्राहुः	१९
विषेण कनकाभ्योभिः	८६४	व्याधिसु पञ्चमी प्रोक्ता	७२४	शब्दार्थभावि भुवनम्	५३७
विष्णवे स्याच्छिखा वर्म	५८१	व्यापिनी पालिनी पश्चात्	३६४	शब्दार्थमृष्टिमुनिभि	१३

शमीकदम्बनिम्बाव	८२६	शिरीवदनद्वदगुह्य	५३८, ७२१	शैवे सम्पूजयेत् पीठे	७३२, ७५६
शम्भुपत्नी त्रिधा रुद्धा	४३१	शिवशक्तिमयीं देवीं	३४८	शैवेऽदिते यजेत् पीठे	७४४
शम्भुस्तमद्रितनया	५३५	शिवात्मनीरभेदेन	८६३	शोकमोहौ विलासीऽन्वी	७०६
शम्भोः समालोक्य	५७५	शिवे शिवान्तान् संलीनान्	३३६	शोधयाम्यमुमन्वानं	३३६
शम्भोजंटाजटनिवासि	५७३	शिवो वा शक्तिरयवा	८७	गमगानभस्मसिद्धार्थान्	८११
शरच्चन्द्रनिभां देवीं	७६९	शिर्गिरः स्तम्भेने ज्योति	८५०	गमगानभस्मार्चितान्ते	७५१
शरच्छाङ्गप्रभमयवक्त्रं	६२४	शिरोः शिरसि विन्यस्य	३४०	गमगानवानुकाः स्पृष्टा	८१०
शरान् कार्मुकनिर्मुक्तान्	७६८	शिष्यः कुलीनः शुद्धात्मा	१२२	गमगाने निहितं कुर्यात्	८७१
शर्कराष्टतसंयुक्तं	३८५	शीतांगुसलिलचौणी	८५२	श्यामं रक्तोत्पलकरं	७२०
शशिनौ चन्द्रिका कान्ति	७३	शुकपचनिभी धूमः	३५५	श्यामां वर्द्धिकलाप	४७०
शस्तान्ते विविधा मन्त्रा	८०	शुक्तिप्रमाणं लवणं	३५२	श्यामां विचित्रांशुकरव	६४२
शान्तिं श्रियं सरस्वत्या	६१४	शुकवारे दिनमुखे	६४३	श्यामाङ्गीं शशिखरां	४५६
शान्तिवयस्सम्भनानि	८४९	शुकत्रौह्यगह्मन्ता भू	५५६	श्वेनाग्निशीर्षपिण्डानि	८५८
शान्त्यतीता कला ज्योति	३४७	शुक्तवर्णेन पत्राणि	२२५	शुद्धा मध्या श्रुतिः प्रोक्ता	४६५
शार्ङ्गाय सशरायाऽन्ते	६८८	शुद्धान्येन कृतो ह्रीमो	६०२	श्रीकण्ठानन्तसूच्याश्च	७६
शालाज्यतिलविल्लानां	५६३	शुद्धाय शुद्धभावाय	७७७	श्रीकामो जुहुयात् पद्मेः	६६९
शालितण्डुलमापांश्च	४२९	शुभवारचंसंशोभे	३६९	श्रीधरश्च हृषीकेशः	७८
शालिभिः कर्णिकामय्य	२६७	शुभेषु स्युर्विवाहान्ताः	३२९	श्रीधराख्यं हृषीकेशं	४३३
शालिभिर्वृतसंसिक्तैः	८३५	शुभां स्वच्छ विलेप	४०५	श्रीपीठे पूजयेद्देवी	४२०
शालिभिर्जुहुयात्कन्यौ	६३८	शुभा पत्रेषु सम्पूज्या	३६४	श्रीवीजस्वीदिते पीठे	४२५
शालिभिर्जुह्वतो नित्य	४२७	शूलं कृपाणं नृशिरः	३६५	श्रीवीजोक्ते यजेत् पीठे	४३२
शालिश्चामादकीमुद्ग	१७१	शूलं परश्वधं क्षुद्र	३६५	श्रीभूतमहितस्वात्म	६११
शाल्मलौपवह्नीमेन	४७४	शूलटङ्काचवल्यं	७२०	श्रीमायास्मरकूटमव	७७३
शाल्यन्नं पललं सर्पि	७६६	शूलपाशधरां घोरं	८०७	श्रीवाण्योः स भवेत्	३९६
शिखा ज्वालामालिनी फट्	७७४	शूलपाशधरां देवीं	५०४	श्रीशक्तिस्मरभूविघ्न	५५३
शिखा तेजोऽधिपतये	६३६	शूलाङ्किते वज्रिगृहस्य	८६३	श्री सा माया यामा सा श्री	४७८
शिखा प्रसौद तेनैव	४३२	शूलाढ्याष्टदलेषु साधु	७०९	श्रुतिस्मरितपाकं	८६२
शिखायै वषडित्युक्तं	२५८	शूलासिंशक्तिवज्राद्यै	८२२	श्रुत्यन्तकृतवासाय	७७६
शिखा वर्म च न स्यातां	९१	शूलिनी देवता प्रोक्ता	५००	श्रीख्यौ स्तनौ च युगपत्	८६१
शिखाऽष्टभिः समुद्दिष्टा ७३५, ८२७		शूलिन महिषस्याऽङ्गं	८०९	श्रीचन्द्राण्यपादप्राणा	८३६
शिखि शिखाय परतो	७२३	शूलिन वैरिणो वक्षो	८०७	श्लोकं चतुःषष्टिपदेषु	७०२
शिखेकादशभिः प्रोक्ता	६५५	शैवमन्त्रेषु निष्ठात	७७५	श्लाघस्तृतीयः पञ्चार्थः	७९४
शिख्यन्मञ्जरीसंशोभि	४२४	शैवानामिति तत्त्वानां	३३५	श्वेतभृग्वीशलकुलि	७७
शिरश्चवर्गशब्दाद्यै	८३७	शैवे पीठे यजेद्देवं	७५९	श्वेताकं भवमूलिन	५५१
शिरीवदनद्वतकुचि	७१४	शैवे पीठे यजेदेनं	७४२	श्वेतीराष्ट्रं निहन्त्याश्च	३५५

षट्कर्मदेवताः प्रोक्ताः	८४८	संचक्राय स्मृतं नेतं	६६७	सत्यो वृषान्तरीची च	१३८
षट्कीणमध्ये	४५४, ६७७	संज्ञानेच्छाक्रियात्मानो	१८	सविकीणान् समन्तार्णान्	८०८
षट्कीणां शक्तिपीठे	८३८	संज्ञवसः ज्ञावयसी	८६२	सदाशिवमहाप्रेतं	५२७
षट्कीणान्तस्त्रिकीणे	७४७	संयतः कालपाशेन	८०८	सदाशिवाज्ञवेदीश	२०
षट्कीणे	८८२, ७५८	संयुक्तं वा वियुक्तं वा	८३	सदाशिवे तान् संदृत्य	३४८
षट्कीणेषु यज्ञेयान्ती	४४४	संयोगात् सुरिभिः प्रोक्ता	६०८	सद्वैः सर्वदेवाना	२८०
षट्त्रिंशच्छिवतत्त्वानि	३३४	संयोज्य विधेयद विद्या	३४७	स देशो नम्यति चिप्रं	८११
षट्त्रिंशतापदैर्मध्ये	२२२	संवत्सरद्वयं हुत्वा	४१८	सद्यः समुद्यतसङ्घस्य	५३४
षट्त्रिंशदचरो मन्त्रः	७३५	संवर्त्तकी नेत्रयुतः	८७२	सद्यादिङ्गस्वर्वाजाम्या	४३८
षट्सु कीणेषु संपूज्या	५५६	संवर्त्तकी बिन्दुयुतः	४७१	सद्योजातं	५२३, ७२५
षड्चरं हिमरुचे	५०	संशोधितैस्त्रिमध्वतैः	३८०	सधातुप्राणशक्त्यात्म	३६८, ३७२
षड्चरः शक्तिरुद्रः	७१८	संसारतापविच्छेद	७३७	सनत्कुमारनामानं	७४०
षडङ्गमन्त्रानित्युक्तान्	२५८	संसारसिन्धुलक्षणैक	११	सन्तानं विजयं वीर्यं	५७२
षडङ्गानि	६२१, ७८०	संस्कारा दश संप्रोक्ताः	८८	सन्दीप्य दर्भयुगल	३२६
षडङ्गमध्ये प्रविलिख्य	४८१	संस्कृतेऽग्नौ पचेत् सम्यक्	६३८	सन्ध्या माता सती हंसौ	३८५
षडङ्गे तारशक्त्याद्या	७३५	संस्कृत्य विधिवद् विद्वान्	३०४	सन्ध्यासु पचमात्रेण	५१०
षड्दीर्घभाजा	५४७, ७४७, ७६०	संस्थापनं सन्निधानं	२८६	सन्निधाने समुद्दिष्टा	८४३
षड्दीर्घभाजामध्येन	४५५	संस्थापयेत् फलधिया	२७८	सन्निपातज्वराविष्टौ	८०६
षड्दीर्घयुक्तबीजेन	४३८, ७२१	संस्थाप्य काथयेत् सम्यग्	६७६	सप्तकं व्याहृतीनां सा	५१
षड्दीर्घयुक्तेनायेन	५२३	संस्पृश्य तं जपेन्मन्त्रं	४६६	सप्तधा गुणिता नित्या	५०
षड्दीर्घस्वरयुक्तेन	५८८	स एव शिष्यः कर्त्तव्यो	१२४	सप्तभिर्दिवसैर्भूपान्	८१८
षड्बिन्दुषट्कं पुत्तल्यां	८११	सकण्ठषाडङ्गकुचि	७८८	सप्तभिर्मूलमन्त्रैः	७८८
षड्बीजस्थस्वबीजेन	५५४	सकलान्ते जगत्पूर्वं	६८१	सप्तभिर्वासरैः शत	८१०
षड्भिन्नुत्तुर्भिरष्टाभिः	५०६	सक्तुपिष्टञ्च नागैर्भ्यो	१७२	सप्तमी नन्दिनी प्रोक्ता	५०२
षड्विंशत्यचरो मन्त्रः	८३	सख्युः स्मरस्य हरनेत्र	८८१	सप्तम्यनङ्गभुवन	५३८
षड्व्यवत्यङ्गुलायामं	८०१	सगन्धदर्भकूर्चेषु	१६८	सप्तवर्णो मनुर्बाल	८०
षण्मासाभ्यन्तरे सिद्धिं	५८०	सगुडैराज्यसम्पत्तैः	४२७	सप्तवारिषु कुलिके	८११
षण्मुद्राः क्रमतो ज्ञेयाः	८५१	सच्चिदानन्दविभवात्	१६	सप्तविंशत्यचराभ्यः	४३२
षष्ठावरणगाः पूज्याः	८२८	सजलघनसमामं	७५५	सप्तषष्ट्यचरैः प्रोक्ता	६५५
षोडशस्तम्भसंयुक्तं	१५८	सच्चिन्त्य मनसा मन्त्रं	८७	सप्त सप्त विभागा वा	८२३
षोडशाचरमन्त्रोऽयं	७००	सज्जातदिव्यधीधोऽसौ	३४८	सप्ताधिकान् विज्ञान् नित्यं	७३२
षोडा सा गुणिता देवी	४८	सतिलै राज्यपामार्गं	६६६	सप्तानामपि रात्रौणां	१७२
स		सतिलैस्तण्डुलैर्ह्रींमौ	५५१	सप्तार्णो मनुराख्यात	४८१
संक्रमेषु च सर्वेषु	४११	सत्यं मानविवर्जितं	८३१	सप्ताङ्गाङ्गित्वां नारी	४६६
		सत्यं हेतुविवर्जितं	८०७	स भवेदत्यकालेन	४१७

समत्वभावना नित्यं	८०१	सर्वदेवमयी देवी	४५	सहस्रं भूषणैः स्यात्	६४२
समन्तात् कुण्डमेतत् स्या	१७४	सर्वपापविनिर्मुक्तः	७१८	सहस्रं श्रियमाप्नोति	६४८
समस्तपरमोपेत	६८२	सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः	८३३	सहस्रदीपसंयुक्त	४२३
समानिदिवसे रात्रौ	७६८	सर्वप्रहरणधर	६८३	सहस्रनागवज्राङ्गी	८०८
समाराध्या नन्दिनी च	७८१	सर्वबाणैर्भिन्दयुगं	६८२	सहस्रमानं प्रजपे	६८४
समाहितेन मनसा	८०१	सर्वभूतात्मने वासु	६१३	सहस्रसाधितेक्षीये	३८४
समिहरेः कृती होमः	६७०, ७५७	सर्वरत्नसमायुक्तं	४२३	सहस्रोत्कायास्त्रमुक्त	६०६
समिहरेः प्रजुहुया	७८८	सर्वरोगप्रशमनं	४३०, ८७१	सहस्रमात्मना शक्तिं	३४८
समिधः सप्त संख्याता	५१	सर्वरोगाः प्रणश्यन्ति	७७२	सायं सहस्रं सज्जप्य	३८६
समिधो जुहुयात् कण्ठ	७५७	सर्वसुकुसुमोपेतैः	४२२	सायं सहस्रमचिरान्	६०२
समीकरणमस्त्रेण	३१३	सर्वलावण्यवसतिं	४२५	सायं सहस्रमचिरान्	६४५
समुद्भिरिति सर्वात्मा	५६	सर्वलोकं मे पदान्ते	५६२	सायं सहस्रं पदी	८३४
समुद्रकाञ्चोसरिदुत्तरीया	७१०	सर्ववेदमयाचिन्त्य	६२३	सार्वांश्चिन्तुगगनं	६४०
समूलतूलैर्जुहुया	६४८	सर्ववेदीकृतः सारो	७८०	सायं सहस्रं प्रजुहुयाद्	६००
समृद्धायुतमभ्यर्चेत्	५५६	सर्वसम्पत्प्रदा नित्यं	४७५	सायं सहस्रं प्रजुहुयाद्	६७०
सम्पाताज्यविलिप्तानि	५०२	सर्वसिद्धिकरं कुण्डं	२१४	सात्त्विकं ध्यानमाख्यातं	७६३
सम्पाताज्येन वनिता	७०७	सर्वादिसुखराज्यन्ते	५३७	साधयेदस्त्रिलं शश्व	५०८
सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यै	४६६	सर्वादिमुखराज्यन्ते	५३७	साधयेदष्टभिर्द्रव्यै	५५७
सम्पूज्य तर्पयेद् विज्ञै	५८८	सर्वागमानां सारज्ञः	११८	साध्यं संस्मृत्य निर्भिद्य	८२३
सम्पूज्य बाह्ये लोकेषान्	६३७	सर्वाण्यभ्युक्ष्य तारेण	३१४	साध्यनचवचक्षेण	८१२
सम्पूज्याङ्गानि पवेपु	४८७	सर्वादिस्त्रीपदं पश्चा	६८३	साध्यनारायणः प्रीति	६०५
सम्पूज्यास्तव मध्येषु	७०६	सर्वान्ते शक्तिकमला	५४२	साध्यप्रतिष्ठितः सिक्थ	४६६
सम्प्रीडनान् पञ्चकामान्	४८	सर्वाभरणसम्पन्नान्	६३१	साध्यवचलची लोणं	७७५
सम्यक् संपूरितः पुष्पैः	८४३	सर्वासुरान्तकपदं	६८८	साध्याख्यापुटितैः	७०८
सरस्वतीं वाचयन्तीं	७४०	सर्वोत्तममिदं मन्त्रं	४६७	साध्याख्या कवचं लिखेत्	८७८
सरस्वतीयौदुर्गोपा	३८३, ४४६	सर्षपैः पटुसंमिश्रै	५३०	साध्याख्याचिन्तामणि	८६२
सर्गान्तभृगुणा भूयो	७०५	सलिलं स भवेद् वाग्मी	३८२	सान्तः सद्यान्तसंयुक्ती	७२१
सर्पासुवृश्चिकादीनां	५०३	सलिले देवमभ्यर्च्य	६४८	सान्द्रसौरभसम्पन्न	४२५
सर्वे गणेशो विभजेत्	७७३	सलिलैः स्नापयेन्नारीं	६७४	सान्द्राः पितृभ्यः सतिला	१७२
सर्वे पर्युषितं त्याज्यं	४११	सत्यव्रतकृता मुष्टि	८४३	सा प्रसूते कुण्डलिनी	५८
सर्वकामप्रदपद	६८२	सत्यांशे पार्श्वयुगले	४४०	सामान्यं सर्वतन्त्राणां	३३१
सर्वज्वरविनाशान्ते	६५४	समाध्यतारोज्ज्वल	६२१	सायं प्रत्यङ्मुखो वक्ति	८३५
सर्वतत्त्वात्मकं पद्म	२७१	सस्वस्तिके दहनगेह	८८१	सारं वक्ष्यामि तन्त्राणां	१२
सर्वदुःखप्रशमनं	४३१	सहदेवीमिन्द्रवर्णी	४३६	सारान् शृङ्गान् समादाय	५०८
सर्वदुष्टभयं पश्चात्	६८८	सहस्रं जुहुया	६०३, ८३३	सारं नामविदभिर्हितं	८८०
		सहस्रं जुहुयाद्देवीं	८०८		

साङ्गं पुवकलचायै	८११	सुदीर्घमुखिगीमुख्यौ	७७	सनहये कन्धरायां	८२१
सार्धबोजवयसहत्	८२	सुधामन्त्रेण वदने	२८८	सम्भयद्वितयं पञ्चा	६८१
सावित्त्वं सवितारश्च	१३७	सुधाबोजेन बीजानि	१७०	सम्भीच्छायः स्मृतक्षीर्वा	१६१
साविर्वी पौतवसनां	४४५	सुन्दरं महिषीवत्स	८१३	सुत्यानया त्वां विपुरे	५३४
सिंहमेधधनुस्येऽके	८०१	सुपुष्पितैर्लताजालै	७३६	सुत्यानया शङ्करधर्मपत्नीं	५४६
सिंहस्थीं सर्पभूषाब्जा	८०८	सुप्रभा विजया सर्व	४८४	सोतेयाऽनेन पूजायां	७७७
सिंहस्थाशशिखिरा	४८४	सुभगा दुर्भगा भूयः	४८१	सौपुष्पवशं ब्रह्मा	५३७
सिंहाधिरुद्रां धावन्ती	८०७	सुभगी जायते सम्यक्	६८१	स्थलादारभ्य नालं स्याद्	२११
सिकतानां विशुद्धाणां	८०२	सुसुखीं दुर्मुखीसंज्ञां	७८०	स्थानभेदश्च विकलः	८३
सितचामरधारिण्यः	७०७	सुवासितान्मुसम्पूर्णं	२४७	स्थाने ऋषीकेश तव	६७८
सितमाल्याम्बरधरा	५७७	सुषुप्तभुजगाकारां	३८६	स्थापयेन्मनुनाऽनेन	८३८
सितरक्तपीतमिश्र	८५८	सुषुप्तावर्तमानात्मानं	२४८	स्थितां देवीं प्रतिदिनं	४०४
सितां वचां वा ब्राह्मीं वा	४१०	सुसितैर्गन्धकुसुमैः	४१०	स्थिरेषु राशिष्वारभ्य	७८५
सिद्धमन्त्रं जपेन्मन्त्री	४८३	सुस्थी भवति शीघ्रं च	६७४	स्थूलसूक्ष्मविभागाभ्यां	७७६
सिद्धमन्त्रः प्रकुर्वीत	५५०	सुष्ठुद्विष्णुगणेश्योऽन्ते	६७३	स्थूलां वदन्ति मुनयः	५३५
सिद्धगन्धर्वमुनिभि	७४१	सूक्ष्मादींश्चतुरो भावान्	४८	स्थूलिन्द्रनीलरुचिरं	८१४
सिद्धलक्ष्मीपदायां तां	५४१	सूर्यं चरणयोर्नस्येत्	५८२	स्नातं विशुद्धवस्त्राब्जं	६७२
सिद्धादोन् कल्पयेन्मन्त्री	१०३	सूर्याख्यो भास्करो भानु	५८१	स्नानं तन्मन्त्रितेक्षोयै	४७४
सिद्धात्रैर्विहितो ह्योमो	७३३	सूर्योदयं समारभ्य	८५०	स्नानकालेषु स भवेत्	६८४
सिद्धार्था बान्धवाः प्रोक्ता	१०४	सृणिपाशधरं कान्ता	४४५	स्नायवस्थिमज्जा शुक्रात्	४२
सिद्धार्थकुडवं जमं	८१०	सृजत्येषा परा देवी	४७	स्पृष्टा दुर्गा जपेन्मन्त्र	८०७
सिद्धार्थैर्जुहुयान्मन्त्री	४८८	सृष्टिं जयन्तं विजयं	६३१	स्पृष्टा जपेत्ततः कुम्भान्	६०४
सिद्धार्थैरयुतं हुत्वा	८२८	सृष्टिक्रमेण विधिव	३४६	स्फटिकरजतवर्णं	७३८
सिन्दूरकान्तिममिता	३६६	सृष्टिवृद्धिः स्थितिर्मेधा	७५	स्मरः कृष्णाय ठङ्गन्	७००
सिन्दूरपुञ्जनिभमिन्दु	८१२	सेनासंस्तम्भने मन्त्री	५१२	स्मरन् गरुडमात्मानं	८७२
सिन्दूरपुञ्जरुचिरं	५३५	सोपदंशं वृद्धत्पिष्टं	७६२	स्मरेण दीर्घं युक्तेन	३७४
सिन्दूराभं धिनेतं	५४८	सोपर्वः पञ्चवर्णोऽन्यः	७८४	स्मरेद्दुर्गां भद्रकालीं	८१७
सिन्दूराभमिमाननं	५६३	सोमान्तं पूजिते पीठे	५७७	स्मरेन्मूर्द्धनि यस्याऽसी	६७०
सिन्दूराभी भुजाश्लिष्टौ	४१६	सोमाय हृदयान्तोऽयं	५७६	स्मरेद्भङ्गार्कचन्द्राणां	२६९
सिन्दूराखणकान्ति	४३२, ५७१	सौ' वी' ह्रीमिति संभाष्य	७२३	स्मरेद्दुन्दावने रम्ये	६८५
सिन्दूराखणवियक्षां	४५५	सौभाग्यस्तुलं लब्ध्वा	४८८	सृतिस्थं मां समौषिन्दु	५६१
सिन्ध्याया सा वकारान्ता	७८८	सौम्ये सौम्यं स्मरेत् कार्ये	६४७	स्मत्वाऽऽत्मानं रिपुं पञ्चात्	६४८
सौव्याः पार्श्वधीर्नस्येद्	८८८	सौराय योगपीठाय	५८४	स्मत्वा त्रैविक्रमं रूपं	६२१
सुखदा दातुमभगा	८१६	सौरि पीठे यजेत् सम्यक्	८३२	स्मत्वा प्रतर्पयेन्मन्त्री	६८८
सुतार्थिनीनां सुतदं	५१८	सौवर्णांश्च जमध्यगां	५०७	स्मरेत्पञ्चा युवतयो	७०६

स्वात् त्रयोदशभिर्नेत्रं	५३८	इयारिकुसुमेदेव	६८१	हत्वायुतं निधायाऽयं	५१०
स्वात् पञ्चदशभिर्नेत्रं	८३१	हरहयं वज्रिजाया	७४१	हत्वा वशीकरोत्याय	४५६
स्वादुदायः नमः पश्चात्	७२५	हरिणाच्चगुणाभीति	७२८	हत्वा वज्री यथापूर्वं	६७३
सुचञ्चलुर्विशतिभिः	२२०	हरिद्राक्षिः समभ्युच्य	१७१	हत्वा विहेपयेच्छ्व	७८८
सुचा पूर्णाङ्गतिं दत्त्वा	३३७	हर्षं वलस्य तेजस्य	४३३	हत्वा व्याहृतिभिर्भयः	३०५
सुवेष दक्षिणाद् भागा	३२७	हलेन सर्वानसुरान्	७११	हत्वा सप्तदिनं मन्त्रौ	६४८
सुवेषान्येन संस्त्रि	३०८	हविषा धृतसिक्तेन	४१८	हृद्गारौ चिमकारौ च	४७२
स्रगुरुं धनधान्यादौः	५६६	हविष्याशौ जपेत् सम्यक्	४०५	हृत्त्रयोदशभिः प्रोक्तं	८३१
स्रतन्नीकविधानेन	८७	हविष्यभुग् जपेन्मन्त्रं	४५८	हृत्पङ्केरुहभानुबिम्ब	८११
स्रताराराशिकोष्ठानां	८८	हसा षड्दीर्घयुक्तेन	५८४	हृत्प्रमाणे जले स्थित्वा	६०२
स्रदेवतादिकालादीन्	८४८	हस्ताभ्यां कलशशया	८२८	हृदयं पञ्चभिः प्रोक्तं	७५४
स्रत्रैजिनासनं दद्या	५८८	हस्ताभैर्धृतपुष्पेषु	५२८	हृदयं भगवत्यै स्या	६४२
स्रमुद्राभिः स्रमनुभिः	६८८	हस्तौन्द्राननमिन्दुचूड	५५५	हृदयं भौषयहन्	६८२
स्ररात्रतममं मनुं	७४७	हस्तैः पञ्चं रथाङ्गं	३६८	हृदयं वपरं साक्षि	७१२
स्रर्णपट्टे लिखेद् यन्त्रं	६४०	हस्तैर्विभूतमिन्दुदण्ड	५६६	हृदयादिषु विन्यस्ये	२५८
स्रर्णसिन्दूरवालाकं	३५३	हस्तैर्विभूतं सरसिजगदा	३७२	हृदयान्ते भगवति	४०४
स्रर्णश्रव्यविनिर्गतं	६०१	हस्तौ संशोध्य मन्त्रेण	४२१	हृदयान्नाभिपर्यन्तं	५२१
स्रक्षिप्तमङ्गलवाक्यानि	७७१	हृदिषड् वर्गकैः कुर्यात्	३८०	हृदयौवांसस्यै नाभौ	७२४
स्रक्षिप्तेति समाख्याता	४०७	हृदिषौ प्राणिनां नित्यं	१२२	हृदयघोरकुमारादि	५२३
स्रखनामसमाभाः स्युः	३१८	हृत्वा कामं लिखेत् शान्तिं	८७०	हृदरोगे कामलारोगे	७५०
स्रखनामादिवर्णाः स्युः	५८६	हृत्वा लकारं तन्मध्ये	८७१	हृन्मन्त्रेणाभिसंपूज्य	२६३
स्रखत्रौजादिकं पूर्वं	५२३	हृत्वा वर्मं लिखेदस्त्रं	८७०	हृन्नेखा कल्पिते पीठे	४७१
स्रखवर्णान्वरोपेताः	५७८	हृत्वा शान्तिं लिखेद्वर्मं	८७०	हृन्नेखा क्लेदिनी क्षिन्ना	४८४
स्राङ्गस्थिताया निज	५७४	हृन्मपीततमालेन्द्र	४१५, ६१४	हृन्नेखाद्या यजेदादौ	४५८
स्राज्ञया देवताभावाद	३४६	हृन्माक्षिः कन्यया पिष्ट	५३१	हृन्नेखाविहिते पीठे	४५७, ४५८
स्रात्या मन्दोदये यन्त्रं	३८८	हृन्मालयाभं वषभं	७२०	हृन्नेखाबीजयुगलं	६१८
स्रादुर्भिर्भक्त्यभोज्यादौः	५७२	हृन्मण्डपं दीप्तमनेकवर्णं	८०८	हृत्तीनर्चेद्दलायुषे	६१४
स्राहादौः पञ्चमनुभिः	३७६	हृन्मण्डपं जगदीशितारं	५७५	हृन्मदण्डसमालम्बि	४२३
		हृन्मण्डपं गगना रक्ता	३१८	हृन्मवस्त्रादिसंयुक्तां	३०७
ह्रसं नित्यमनन्तमय्ययुग्मं	८१०	ह्रुं फट् कवचमादिष्टं	७४२	हृन्माचलतटे रम्ये	७३६
ह्रससारसकारण्ड	४२२	ह्रुं फट् द्विद्वान्ती मन्त्रोऽयं	६८०	हृन्मादिरचितं कुम्भं	२७३
ह्रसस्य वा हृत्तिनो वा	२१८	ह्रुं शिखा परमोपेत	६८२	हृन्मादिविहितं कुम्भं	७७०
ह्रसैर्गतिक्वणितनूपुर	८८०	हृत्ताशगे हृत्तयं	८६४	हृन्माभोजप्रवाल	५८२
ह्रनयुग्मं ततो भूतान्	७५२	हृत्वा तिलान् घृताभ्यक्तान्	४२७	हृन्मोक्षरथे योनिरासा	२१०
ह्रन्यादयं विधिः पुंसां	६७३	हृत्वाऽपूपैस्त्रिमध्वतै	५६६	हृन्मोक्ष्यो दक्षिणां दद्यात्	७३३
				हृन्मोक्षं कृत्वाऽयुतं वत्सं	८१३
				हृन्मोक्ष्यं नाशयेत् सद्यो	७५७
				हृन्मोक्ष्यं शान्तिदः प्रोक्तः	७३३
				हृन्मोक्ष्यं सर्वसौभाग्य	४०४
				ह्रस्वतयस्त्रीवसर्ग	६८७
				ह्रस्वः खरेऽपु पूर्वोक्तः	६६
				ह्रौं गौरि रुद्रदयिते	४६५

